Національна академія наук України
Інститут історії України НАН України
Головна редакційна колегія науково-документальної серії книг «Реабілітовані історією»
Служба безпеки України
Всеукраїнська спілка краєзнавців
Українське культурно-просвітницьке товариство «Меморіал» імені В. Стуса
Миколаївська обласна державна адміністрація
Миколаївська обласна рада

РЕАБІЛІТОВАНІ ІСТОРІЄЮ

Науково-документальна серія книг

Світогляд - 2008

РЕАБІЛІТОВАНІ ІСТОРІЄЮ

У ДВАДЦЯТИ СЕМИ ТОМАХ

ГОЛОВНА РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

ТРОНЬКО П.Т.
(голова редколегії)
РЕЄНТ О.П.
(заступник голови)
КОКІН С.А.
(заступник голови)
БІЛОКІНЬ С.І.
БОГУЦЬКИЙ Ю.П.
БОРЯК Г.В.
ВЕРСТЮК В.Ф.
ВОЙНАЛОВИЧ В.А.
ГОРБИК В.О.
ЖУЛИНСЬКИЙ М.Г.
ЗЯБЛЮК М.П.
КРЕМЕНЬ В.Г.
ЛИТВИН В.М.
ЛОЗИЦЬКИЙ В.С.
МАКОВСЬКА Н.В.
МАРЧУК Є.К.
МОТРЕНКО Т.В.
НОВОХАТЬКО Л.М.
ПАПАКІН Г.В.
ПИРІГ Р.Я.
ПОДКУР Р.Ю.
ПШЕННІКОВ О.М.
РЕПРИНЦЕВ В.Ф.
РУБЛЬОВ О.С.
СКЛЯРЕНКО Є.М.
СМОЛІЙ В.А.
СОХАНЬ П.С.
ТАБАЧНИК Д.В.
УДОД О.А.
ЧИЖ І.С.
ШЕМШУЧЕНКО Ю.С.

Київ-Миколаїв - 2008

РЕАБІЛІТОВАНІ ІСТОРІЄЮ

МИКОЛАЇВСЬКА ОБЛАСТЬ

Книга четверта

ОБЛАСНА РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

ГАРКУША О.М. (голова)
ОБОРОНЬКО Д.М.(заступник голови)
МАКАРЧУК С.С. (відповідальний секретар)
БУГАЄНКО Т.І.
ДИМИТРОВ М.Ф.
ЄВДОКИМЕНКО Л.Б.
ЗАЙЦЕВ Ю.О.
КОТЛЯР Ю.В.
КЛИМЕНКО Л.П.
КРЕМІНЬ Д.Д.
ЛЕВЧЕНКО Л.Л.
МІРОНОВА І.С.
МЕЛЬНІЧЕНКО В.В.
НАУМЕНКО А.В.
НІКОЛАЄВ І.Є.
ОГРЕНИЧ Н.М.
ПАРАМОНОВ Ю.М.
ПУЧКОВ В.Ю.
РОМАНОВСЬКИЙ Г.Ф.
СТЕЦЕНКО М.С.
ТРИГУБ П.М.
ШИТЮК М.М.
ШКВАРЕЦЬ В.П.

Київ-Миколаїв - 2008

ББК 63.3(4УКР)6
УДК 94(477)

Науково-документальна серія книг «Реабілітовані історією. У двадцяти семи томах» готується і виходить згідно з постановою Президії Верховної Ради України № 2256-XII від 6 квітня 1992 р та постановою Кабінету Міністрів України № 530 від 11 вересня 1992 року.

Відповідальний редактор випуску:
Макарчук С.С.

Рецензенти:

Майборода О.М. – *доктор історичних наук, професор, заступник директора Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України*
Солдатенко В.Ф. – *член-кореспондент НАН України, доктор історичних наук, завідувач відділом соціалшьно-політичної історії Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України*
Багмет М.О. – *доктор історичних наук, професор, академік УІАН, проректор Миколаївського державного гуманітарного університету ім. Петра Могили*
Пронь С.В. – *доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри всесвітньої історії Миколаївського державного гуманітарного університету ім. Петра Могили*

Реабілітовані історією. Миколаївська область. Книга 4. – Київ–Миколаїв: Світогляд, 2008. – 654 с.
ISBN 978-966-8837-10-01

В обласний том «Реабілітовані історією. Миколаївська область. Книга 4» вміщені статті, які висвітлюють причини, злочинний характер та наслідки репресивних заходів режиму стосовно різних соціальних та етнічних груп населення Миколаївщини у 20–30-ті рр. XX століття. Архівні документи, спогади очевидців, матеріали резонансних фальсифікованих справ викривають механізм здійснення політичних репресій на території області у цей період.

Даний збірник обмежений хронологічними рамками та оприлюднює частину персоніфікованих даних на жителів Миколаївщини, які зазнали політичних репресій. У наступних виданнях науково-документальної серії книг «Реабілітовані історією» роботу з розкриття аспектів репресивних заходів державного керівництва проти народу України, що відбувалися у конкретно-історичних умовах, буде продовжено. Крім того, будуть зроблені загальні висновки щодо всього періоду проведення репресивної політики радянських часів, їх особливостей на кожному історичному етапі.

Для багатьох родин дана робота стане даниною святій пам'яті рідним і близьким, які стали жертвами протиправних репресій.

Книга розрахована на науковців, викладачів та всіх, кому не байдужа трагічна та, водночас, героїчна історія нашого народу.

ББК 63.3(4УКР)6
УДК 94(477)

© Редакційно-видавнича група «Реабілітовані історією. Миколаївська область», 2008

ISBN 978-966-8837-10-01

ВІД ОБЛАСНОЇ РЕДКОЛЕГІЇ

Четверта книга обласного тому «Реабілітовані історією. Миколаївська область» знову повертає читача до трагічних подій 1920–1930-х років, пов'язаних з найбільш масштабними репресіями та драматичними змінами в політичному та соціально-економічному житті суспільства. Катастрофічні наслідки для українського народу мали події 1918 – початку 1920-х рр., політика насильницької колективізації кінця 20-х рр. та її наслідки – Голодомор 1932–1933 рр., нарешті, «великий терор», залишили страшний слід в кожній родині, заторкнули всі, без виключення, соціальні верстви в Україні.

В процесі підготовки нової книги авторський колектив обласного тому ставив за мету поглибити дослідження репресивної політики, з'ясувати глибинні процеси у всіх сферах суспільного життя.

Виходячи із поставлених завдань, у даному виданні автори вбачають за доцільне перенести центр уваги на наукову складову, дещо зменшивши обсяг розділу, в якому подаються відомості про громадян, які зазнали політичних репресій. Вміщені у виданні статті висвітлюють репресивні заходи режиму стосовно різних соціальних та етнічних груп населення. Крім того, логічним видається висвітлення окремих найбільш резонансних фальсифікованих політичних справ. Таким чином, перший розділ книги набув проблемно-аналітичного характеру.

Значно розширилося коло архівних установ, в яких співробітники редакційно-видавничої групи вели пошук та опрацювання документів та матеріалів. Зокрема, крім традиційної вже роботи в архівах СБУ та Миколаївському обласному державному архіві значна кількість матеріалів була знайдена в Галузевому державному архіві МВС України. Це дозволило значно розширити документальну базу книги. Із запропонованих читачеві 103 архівних документів більшість вперше залучається до наукового обігу.

В порівнянні з попередніми виданнями значно збільшилася кількість біографічних нарисів, спогадів, щоденників. Хоча автори, намагались уникати фактологічності та описовості при висвітлені тієї чи іншої теми, історичні джерела дозволили більш рельєфно представити досліджуваний період. На думку співробітників редакційно-видавничої групи, виправданим є вміщення в книзі наказів центральних органів ДПУ та НКВС СРСР і УРСР, значної кількості статистичних матеріалів. Як і в попередніх виданнях, широко представлені фотоматеріали із архівних фондів – загальною кількістю 109 найменувань.

В п'ятому розділі представлені анотовані відомості про більш як 500 жителів Миколаївщини, які зазнали політичних репресій.

Слід додати, що завершення роботи над четвертою книгою було б неможливим без тієї значної підтримки, яка була надана редакційно-видавничій групі з боку Миколаївської обласної державної адміністрації та Головної редколегії наукового видання «Реабілітовані історією». Вагома допомога надійшла авторам з боку співробіт-

ників Миколаївського обласного державного архіву, Галузевого державного архіву СБУ, архіву УСБУ в Миколаївській області.

Четверта книга Миколаївського тому науково-документального видання «Реабілітовані історією» розрахована на широкі кола громадськості, студентів, вчителів, викладачів вузів, науковців, краєзнавців, всіх, хто цікавиться новітньою історією України, історією рідного краю. Деякі висновки авторів можуть виглядати дискусійними, але в першу чергу, це видання є запрошенням до роздумів, дискусій з метою спонукати до більш глибокого і всебічного вивчення піднятих проблем.

Розділ І
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИЧНИХ РЕПРЕСІЙ НА МИКОЛАЇВЩИНИ В 20–30-Х РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ

РЕПРЕСИВНА ПОЛІТИКА ПРОТИ СЕЛЯНСТВА

Котляр Ю.В., Міронова І.С.

ГОЛОД НА ПОЧАТКУ 20-Х РР. ХХ СТ. ЯК РЕПРЕСИВНА АКЦІЯ ПРОТИ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН МИКОЛАЇВЩИНИ

Однією з найактуальніших проблем сьогодення є дослідження проблеми голодоморів як репресивних дій держави проти українського селянства. Її слід розглядати не лише як трагедію українського народу, а й тих етносів, які проживали на території України і потрапили в горнило тоталітарної системи. Вивчення проблем етнічних меншин у минулому дає змогу прогнозувати сучасні проблеми, які можуть виникнути в державі.

Голод в Україні – це соціально-економічна та морально-правова проблема, що є глобальною катастрофою ХХ ст. Історики з'ясували її причини і наслідки, але малодослідженим залишається етнічний аспект голоду, тобто його причини і наслідки в національних районах України.

Однією з причин голоду 1921–1923 р. стала політика «воєнного комунізму» – тих примусових методів, за допомогою яких більшовицька влада домагалася виконання нереальних планів хлібозаготівель, незважаючи на неврожай, який охопив у 1921 р. південні степові райони України. Особливо тяжке становище склалося в Катеринославській, Запорізькій, Одеській і Миколаївській губерніях. Ці терени до Першої світової війни були головними експортерами хліба, а вже 1921 р. там голодувало близько 7 млн. осіб.

Перехід від політики «воєнного комунізму» до непу відбувався не одномоментно, а зайняв певний проміжок часу (орієнтовно 1921 – перша половина 1923 рр.). На місцях проводилось розкуркулення заможної частини сільського населення відбиралися продукти харчування, одяг та предмети домашнього вжитку, причому 25% використовували радянські службовці, а 50% – члени КНС [1]. Постраждали й німецькі колоністи, які в більшості були заможними селянами.

Як правило, конфіскація майна проводилася комуністами, членами КНС, ревкомів при сприянні міліції та військових частин. При цьому складалися акти і протоколи вилучення, подібні до цього:

«Протокол 1920 року, вересня, 14 дня.

Я, начальник 6-го району Одеської повітової міліції В. Булла, в присутності члена КНС Ландау (німецьке село Одеського, потім Вознесенського повіту Одеської губернії) Франца Михайловича Штольца і старшого міліціонера 6-го району Петра Яблоцького, зробив обшук у квартирі громадянки Ганни Францівни Весбергер, сини

якої добровільно пішли в лави білогвардійців. Обшук проводився по вилученню лишків речей та інших предметів. З усіх оглянутих речей виявилися зайвими: 21 жіноча блуза, 10 спідниць, 4 фартухи, 4 платки, 4 занавіски, 1 рушник, 1 тюфяк, 3 подушки, 1 ковдра, 8 пар старих панчіх, 1 фуражка, 2 чоловічі пальто, 2 теплих кальсон, 3 жилетки, 2 піджаки, 1 шапка. Всі вищезазначені речі конфісковані як лишки»[2].

Вилучали не тільки одяг і речі домашнього вжитку, а живий і мертвий інвентар, розподіляли його серед бідноти. Зокрема, у Філіпа Брильця з того ж села забрали 10 корів, 3 телиці, 6 телят, 3 коней, 2 рядові сівалки, 2 тачанки, 1 фаетон. Даремно заможні селяни, рятуючи від конфіскації своє майно, передавали на збереження найбіднішому населенню інвентар, одяг і предмети домашнього вжитку. Голова Ландауського волосного КНС Іван Цапко грізно застерігав: «Винні з бідноти будуть віддані суду революційного трибуналу, а здане їм на збереження майно відібране». За час розкуркулення у 1920–1921 рр. у мешканців Ландау було конфісковано 102 коня, 171 корову, 33 пари упряжі [3]. Не кращим було становище і в інших колоніях Миколаївщини.

Для проведення реквізицій та розкуркулення формувалися повітові волосні «трійки», «п'ятірки» в складі голів ревкомів та КНС, секретаря комуністичного осередку, військового та продовольчого комісарів, створювалися продовольчі наради з голів волосних та сільських (виконкомів), КНС, військових комісарів. Продовжувала стягуватися продовольча розкладка. Вона встановлювалася не тільки на зерно, а й на іншу сільськогосподарську продукцію. Радянська влада щодо селянства запроваджувала і такий репресивний захід як заручництво.

Політика влади викликала рішучий опір селянства. Одна з найбільш характерних рис того часу – нестабільність внутрішньополітичної ситуації не лише навесні 1921 року (кронштадтський виступ моряків, селянський повстанський рух, посилення криміногенної ситуації), але й протягом всього 1921–1922 рр., частково – 1923. Незважаючи на те, що збройна боротьба з супротивниками радянської влади закінчилася перемогою останньої, у 1921 р. внутрішнє становище в Україні, зокрема на Миколаївщині, залишалося складним. Продовжувалися селянські заворушення, викликані на ґрунті неприйняття політики воєнного комунізму, головним складовим елементом якої була продовольча розкладка.

У Вознесенському повіті, а також у багатьох волостях і селах продовжували діяти ревкоми, виконкоми замінювалися революційними комітетами.

Господарство було зруйноване багаторічною війною, революціями та соціально-економічними перетвореннями не тільки більшовицького уряду, а й інших політичних режимів, які калейдоскопічно змінювалися протягом 1917–1920 рр. Значна частина орних земель не була засіяна. На ґрунті нестачі продовольства в містах на заводах і фабриках спалахували страйки. Посилилася опозиція всередині правлячої партії більшовиків. Для В. Леніна очевидною ставала необхідність зміни курсу, тому в березні 1921 на X з'їзді РКП(б) було прийнято рішення про заміну продрозкладки продовольчим податком. Це мало означати скасування політики воєнного комунізму і введення нової економічної політики.

Однак політика воєнного комунізму продовжувалася і після X з'їзду. Продрозкладка за 1920 рік стягувалася повністю, а продподаток мав збиратися лише з уро-

жаю 1921. На Миколаївщині продрозкладка фактично продовжувалася до липня 1923 р. Цьому сприяло ряд причин:

1. Продподаток вводився для врожаю 1921 р., а врожай 1920 р. продовжував збиратися шляхом розкладки, яка була дещо зменшена. І це напередодні посівної кампанії, коли збіжжя у селян майже не залишилося. Таким чином, борг необхідно було покривати за рахунок врожаю 1921 р. [4].

2. Якщо враховувати посуху та неврожай 1921 і 1922 рр., то продподаток, зменшений у порівнянні з розкладкою, був на неї схожим, так як виконати його було неможливо.

3. Методи, які використовувалися для збирання податку, залишалисяь такими ж, як і при стягненні розкладки [5].

У протоколі Миколаївського губернського військово-продовольчого засідання від 18.06.1921 р. відзначалося: «Стан посівів по всій губернії катастрофічний. Встановлену навесні цифру в 14 млн. пудів необхідно звести до 5 млн. пудів, причому ця цифра перебільшена, бо земоргани вважають, що максимум, що може дати Миколаївщина, – це 3 млн. пудів» [6]. Незважаючи на це, рішення політбюро ЦК КП(б)У від 30.07.1921 р. було наступним: «... Ставки для Запорізької, Донецької та Миколаївської губерній залишити без змін» [7].

Як виконувався цей продподаток, зрозуміло з багаточисленних документів. Показовою є телеграма одного з волосних податкових відділів Вознесенського райподатбюро: «При цьому направляємо 20 протоколів на неплатників податку – на предмет дозволу примусового стягнення податку» [8]. Як бачимо, податок стягувався так само, як і продрозверстка, – примусово. Це надто боляче вдарило по заможних представниках етнічних меншин.

Відповідальність за стан справ на місцях покладалась на комуністів, яких у кожній волості було по 2–3 особи. Ставлення селянства до них було різко негативним. Населення відмовлялося годувати відряджених у села партійних працівників, у зв'язку з чим, наприклад, інструктори Первомайського повіткому КП(б)У Одеської губернії не бажали їхати на місця, бо там вони залишалися зовсім голодними [9].

До репресивної політики компартії на селі додалися кліматичні умови 1921 р., які були вкрай несприятливими. Навесні і влітку не було дощів. Посуха повністю спалила посіви у Миколаївській губернії на 65% площ, Катеринославській – на 64%, Запорізькій – на 63%, Одеській – на 45%, Донецькій – 40%. У 21 повіті п'ятьох південних губерній (Одеської, Миколаївської, Запорізької, Донецької і Катеринославської) селяни не зібрали навіть посіяного насіння. Вражена посухою земля дала мізерні урожаї: озимої пшениці – 1,5 пуди, жита – 2, ярової пшениці – 1, баштану – 10 пудів з десятини [10]. В 10 інших повітах збір хлібів не перевищував 5 пудів на душу населення. Кількість худоби в південних губерніях скоротилася наполовину, свиней – на 70–80%. Через відсутність вологи в ґрунті сходи восени 1921 року виявилися поганими.

Перші прояви голоду на території Миколаївської губернії з'явилися в червні 1921 року. На засіданні губернської військово-продовольчої наради від 18 червня повідомлялося: «Стан по всій губернії безрадісний, у Миколаївському повіті в 60-верстному радіусі від Миколаєва сходи загинули. Дещо краще в районах Нового Бугу і Привіль-

ного» [11]. Було прийнято рішення просити наркомпрод припинити вивіз продовольства із Миколаївщини, не призначати податкового завдання до з'ясування розмірів неврожаю в губернії, залишити врожай озимини на насіннєві потреби потерпілих від посухи. Не дивлячись на таке становище, ЦК КП(б)У зобов'язав губком партії щоденно вантажити по п'ять вагонів хліба на північ [12].

В кінці 1921 р. повністю голодуючими були оголошені Запорізька і Донецька губернії, Дніпропетровський, Херсонський і Миколаївський повіти Миколаївської губернії. Катеринославський і Новомосковський Катеринославської, Одеський і частково Тираспольський Одеської.

У 1922 р. голод посилився, влітку ним були охоплені нові території: Єлизаветградський повіт Миколаївської, Верхньодніпровський, Нікопольський, Криворізький і Павлоградський повіти Катеринославської, Тираспольський і Вознесенський Одеської губерній. Лише у Донецькій губернії голодувало 500 тис. осіб [13].

Однак держава вимагала у повному обсязі виконання продрозкладки за 1920 рік, а потім і продподатку. 6 серпня 1921 р. В. Ленін повідомив наркомпрода УСРР М. Владимирова про свій намір широко застосувати війська для збирання продовольчого податку в Україні. Через кілька днів, 12 серпня, за його підписом вийшла спеціальна постанова Ради праці та оборони (РПО) про застосування надзвичайних заходів під час вилучення продподатку. Але у селянства не було можливості його сплатити. Повітові власті Вознесенська для стягування продподатку вирішили застосувати методи воєнного комунізму.

У всі волості були направлені уповноважені для забезпечення 100-процентного збору продовольчого податку. Вирішили застосувати військову силу. Так, 11 листопада 1921 року був виданий «терміново таємний наказ» по 43-ій бригаді 15-ї стрілецької дивізії про проведення «ударника» у селах повіту. Командирам 127-го і 129-го полків наказувалося з 12 листопада приступити до збирання продовольчого податку у Мостівській, Новокраснянській та Костянтинівській волостях [14].

Селяни протестували проти конфіскацій продовольства. Скрізь проходили сільські сходи, де обирали ходаків, щоб звернутися до губернських та повітових вкерівників про звільнення від продподатку. Тисячами складалися заяви до податкових комісій. Серед них були і представники етнічних меншин. Ось одна зних від мешканця села Ландау Никодима Адамовича Ерментраута: «Я виконав четверту частину продподатку, а решту виконати при всьому моєму бажанні не можу через відсутність хліба. Я засіяв був 5 десятин, з яких 1,5 десятини пшениці побив град. Приймаючи до уваги вищезазначене, прошу мене від виконання решти звільнити [15]. Але власті на це не йшли,вимагаючи стягнення платежів у повному обсязі.

Збирання продподатку йшло з великими труднощами. План 1921 року не був виконаний. Місцеві органи влади посилили репресивні заходи щодо неплатників: штрафи у подвійному чи потрійному розмірі, арешти, опис рухомого та нерухомого майна.

У зв'язку з голодом настрій представників етнічних меншин був пригніченим. Заміна продрозкладки продподатком не принесла їм істотного полегшення. Поширилися чутки, зокрема, що в Україні буде буржуазна республіка. Товарообмінні операції кооперативних установ майже не проводяться через відсутність товарних фондів та

грошових знаків у населення. Сільське господарство у занепаді, відсутній живий та мертвий інвентар. Багато волостей зовсім голодують. Розвивається карний бандитизм, особливо крадуть одяг і продукти. У деяких військових частинах, розташованих у повіті поширюється дезертирство через відсутність обмундирування. Червоноармійці 51-ї дивізії займаються нальотами і тим загострюють взаємовідносини сільського населення і Червоної Армії [16].

У деяких волостях ставлення до радянської влади і компартії було відверто ворожим. «Відсутній посівний матеріал, – читаємо у зведенні Вознесенського повітового комітету КП(б)У від 9 березня 1922 року. – Цим користуються куркулі і контрреволюційні елементи, особливо підігріваючи ворожі настрої щодо комуністів. Ходять чутки про відхід радянської влади з України. Ціни на ринку зростають, кооперативи працюють слабо, конкурувати на ринку вони не в змозі, товарообмінні операції практично припинилися. Населення віддає перевагу купівлі потрібних речей на ринку: на останньому якщо не дешевше, то кращої якості, більший вибір – нема канцелярської тяганини. Відсутнє насіння, частина землі не буде засіяна. Боротьба з голодом не ведеться» [17].

З місць надходили тривожні повідомлення: «Скрізь: «Дайте хліба і насіння!» Незадоволення збиранням хліба понад продподаток, подвірним вилученням, тим, що не залишили хліба для посіву, а тепер – не дають. Погана погода – дощі, мороз, холодний вітер із снігом, велика багнюка, будь-яка робота в полі припинилась», – так писали в інформаційному зведенні Миколаївського губвиконкому за квітень 1922 року про становище на місцях [18]. Офіційні документи свідчать, що у Миколаївському повіті з 276327 чол. населення голодувало 156906. У Миколаєві, наприклад, голодувало 35% мешканців, а недоїдало 85%. Допомогу одержувала ледь половина населення. Пайків у січні-квітні 1922 року було надано 110375, калорійність кожного з них ледь досягала 800 калорій.

Голод був жахливим, цілі сім'ї сиділи на фунті макухи протягом доби. Споживалося все, що можна було: м'ясо собак і кішок, збруя, трупи загиблих тварин. Коріння пирію, луска проса були ласощами. Хліб випікали з домішками макухи до 50%, а чечевиці і проса – до 80%; він виходив глевким і важким. Через споживання різних сурогатів реєструвалися отруєння і смерть. Навесні люди падали від голоду і вмирали. Смертність стала перевищувати народжуваність [19].

Жах голоду призвів до появи канібалізму. Миколаївський губздрав зареєстрував 18 подібних випадків: 7 – у Дніпропетровському повіті, 8 – у Херсоні, 3 – у Миколаївському повіті. На ґрунті голоду і пов'язаного з ним здичавіння людоїдство затьмарило все [20].

У 1922 р. у Констянтинівській волості Вознесенського повіту голодувало 470 дорослих і 1874 дітей. В Ландауській волості того ж повіту в травні 1922 року голодувало 1409 дітей у віці до 5 років, 2603 – до 15 років, 4497 дорослих. Від голоду померло 11 чоловік. Ховали їх поспіхом, недбало: на цвинтарі копали неглибокі могили, мерці були ледь покриті землею. Часто трупи ставали здобиччю голодних собак [21]. «До місцевих радянських службовців, зокрема до голів сільських Рад, – писали із Ландау, – населення ставиться вкрай вороже... Були випадки, коли місцеві жителі юрбою вдиралися до виконкому, вимагаючи хліба. На ґрунті голоду посилилися крадіжки.

Кожний господар особисто охороняв свій двір... Серед злодіїв перше місце займали дезертири» [22].

Кримінальна ситуація все більше загострювалася. В ніч з 6 на 7 квітня 1922 р. в Ландау група озброєних людей з двома вантажними автомашинами, пов'язавши охорону, пограбувала склад з борошном. Проте пощастило затримати одну вантажівку і повернути частину борошна [23]. Місцеві органи влади були шоковані розмахом карної злочинності. Голова Ландауського волвиконкому писав відчайдушного листа до Вознесенська: «На місцях з кожним днем кількість крадіжок і злочинного елементу збільшується. Вуличні злодії не несуть суворого покарання, і це дає можливість збільшувати численність нових злодіїв. За будь-яке порушення порядку і спокою у волості несуть відповідальність відповідачі (у 1921 р. в Ландау були складені списки 120 куркулів, які були відповідачами в разі нападу грабіжників, злодіїв (тобто потенційними заручниками) [24]. Злодії прекрасно знаючи, що за злом та пограбування державних і громадських складів відповідальність несуть відповідачі, вільно чинять крадіжки. Надходять протоколи про внесення всіх злодіїв у відповідачі. Прошу термінових вказівок, як вчинити» [25]. Вознесенський повітовий виконком дав добро, внаслідок чого був складений список 55 мешканців Ландау, викритих у крадіжках, нальотах та вбивствах, починаючи з 1919 року [26].

Безвихідним було становище шкільних учителів. «8 учителів сидять зовсім без хліба», – повідомлялося у доповідній записці Ландауського волвиконкому Вознесенському повітовому виконкому. – 7 поїхали за хлібом в урожайні місцевості, а решта включно зайнята добуванням насущного хліба... Щодня в кожній колонії помирає голодною смертю від 6 до 17 чоловік. Звичайне явище – бачити дітей, які лежать на землі й гризуть кістки минулорічної падалі» [27].

Для боротьби з голодом створювалися сільські та волосні комісії (Допгloли), встановлювався додатковий збір на всіх млинах на користь голодуючих, розподілялися пайки, одержані з різних регіонів країни та з-за кордону. Місцеві власті намагалися поставити під жорсткий контроль роботу млинів. Особливо це стосувалося тих млинів, які мали німці та євреї. У 1921 році помел зерна заборонили особам, які не виконували продрозкладку. Для постачання хоча б мінімальною кількістю продовольством учителів, медичних працівників, радянських службовців волвиконком навесні 1922 року ще раз обклав заможних господарів зерновою повинністю [28].

Влітку 1922 року Миколаївську губернію вразив новий неврожай. Валовий збір зерна, хоч втричі і перевищив минулорічний, однак становив лише 40% від середньорічного рівня 1916 року. Значно погіршився стан тваринництва. Поголів'я худоби в порівнянні з 1921 р. скоротилося на 58%, у багатьох селах збереглося не більше 10% худоби [29].

На території губернії на початку 1922 р. було створено Раду захисту дітей (Радзадіт), головним завданням якої було покращення побуту дітей. Дітей-сиріт і напівсиріт розміщували в будинках грудних дітей, дитячих будинках, інтернатах, де вони знаходилися на повному утриманні. На заклик Радзадіту про допомогу відгукнулися 16 організацій, які патронували 2000 дітей. У зв'язку зі значним зростанням безпритульності дітей були відкриті приймальні пункти на 300 чоловік [30]. Проте діти були настільки виснажені, що до 80% з них помирали [31].

У той же час із різних губерній України, центральних районів Росії, Поволжя та Сибіру на Південь прибували сім'ї, які раніше проживали тут і виїхали під час проведення столипінської аграрної реформи. Крім того, багатьох сільських господарів (головним чином представників етнічних меншин) зобов'язували брати на виховання дітей з Поволжя. Про примусовий характер цієї доброчинної акції свідчить хоча б такий документ: «Підписка. Лютого, 11 дня, 1922 року даю цю підписку голові Ландауського волвиконкому Гіршу в тому, що я, Шардт Йоганн, взяв на повне утримання хлопчика з Поволжя і буду його утримувати як рідного. В разі зловживання чи відмови утримувати хлопчика я підлягатиму суду Ревтрибуналу. Підпис» [32].

І це при тому, що незважаючи на деякі статистичні розходження, всі документи засвідчують одне – за інтенсивністю і розмірами голод у степовій Україні нічим не відрізнявся від голоду у Поволжі.

Найжахливішими були демографічні наслідки голоду. Знижуючи опір організму, Голод загострив чимало хвороб і сприяв поширенню пошестей. За даними Наркомату охорону здоров'я УСРР, тільки за сім місяців 1922 р. у неврожайних губерніях республіки хворіло на холеру 24,4 тис. чоловік, на черевний тиф – близько 19,6 тис., на висипний – 136,6 тис. та на зворотний – 141,7 тис. чоловік. Значно зросла смертність населення.

Точне число жертв голоду в Україні не встановлено. Відповідні дані даремно було б шукати серед недоступних раніше історикам архівних матеріалів – у них не було потреби. За розрахунками Наркомату охорони здоров'я УСРР, від голоду до осені 1922 р. померло 47,5 тис. чоловік, а зважаючи на скорочення природного приросту народонаселення, чисельність мешканців республіки зменшилася на 235 тис. чоловік. Однак навіть за офіційною оцінкою ці показники визнавалися дуже неповними.

Таким чином, наведені факти свідчать про погіршення економічної ситуації в українському селі і на Миколаївщині, зокрема. Відбулося руйнування продуктивних сил, сільського господарства. Це було пов'язане з голодом 1921–1923 рр., викликаним як об'єктивними обставинами (посухою), так і репресивною політикою радянської влади щодо заможного селянства.

---

1. Державний архів Миколаївської області (далі – ДАМО). – Ф.Р. 185. – Оп. 1. – Спр. 4. – Арк. 1.

2. ДАМО. – Ф.Р. 185. – Оп. 1. – Спр. 2. – Арк. 4.

3. ДАМО. – Ф.Р. 185. – Оп. 1. – Спр. 61. – Арк. 23; ДАМО – Ф.Р. 680. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 69.

4. Голод 1921 – 1923 років в Україні: Зб. документів і матеріалів. – К.: Наукова думка, 1993. – С. 218.

5. *Петров В.А.* Продналоговая компания на Николевщине (март 1921 – июль 1923 гг.) // Історія. Етнографія. Культура. Нові дослідження. – Миколаїв: Атол, 2000. – С. 120–121.

6. Голод 1921 – 1923 років в Україні... – С. 26.

7. Там само. – С. 30.

8. Державний архів Одеської області (далі – ДАОО). – Ф.Р. 1780. – Оп. 1. – Спр. 18. – Арк. 14.

9. ДАОО. – Ф.П. 3. – Оп. 1 – Спр. 251. – Арк. 278.

10. ДАМО. – Ф.Р. 265. – Оп. 1. – Спр. 8. – Арк. 12.

11. ЦДАВО України. – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 316. – Арк. 54.
12. ЦДАВО України. – Ф. 1. – Оп. 6. – Спр. 17. – Арк. 7.
13. *Мовчан О.Н*. Трудящиеся УССР в борьбе с продовольственным кризисом при переходе к нэпу. – К.: Наукова думка, 1988. – С. 7–8.
14. ДАМО. – Ф. Р. 265. – Оп. 1.– Спр. 1. – Арк. 10.
15. ДАМО. – Ф. Р. 265. – Оп. 1. – Спр. 8. – Арк. 59.
16. ДАОО. – Ф. П. 3. – Оп. 1. – Спр. 389. – Арк. 6.
17. ДАОО. – Ф. П. 3. – Оп. 1. – Спр. 304. – Арк. 196–197.
18. ДАМО. – Ф. Р. 158. – Оп. 1. – Спр. 221. – Арк. 185.
19. *Тригуб П.Н*. Південноукраїнське село в період переходу від політики воєнного комунізму до нової економічної політики (1921 – перша половина 1923 рр.) // Наукові праці. – Т.ІІ. – Миколаїв: МФ НаУКМА, 1999. – С. 47.
20. *Шитюк М.М*. Миколаївщина в голодних 1921–1923 роках // Матеріали ІІІ Миколаївської обласної краєзнавчої конференції «Історія. Етнографія. Культура. Нові дослідження.» – Миколаїв, 1997. – Т.ІІ. – С. 78.
21. ДАМО. – Ф. Р. 1567. – Оп. 1. – Спр. 11. – Арк. 1.
22. ДАМО. – Ф. Р. 185. – Оп. 1. – Спр. 10. – Арк. 26.
23. ДАМО. – Ф. Р. 185. – Оп. 1. – Спр. 4. – Арк. 271.
24. ДАМО. – Ф. Р. 185. – Оп. 1. – Спр. 31. – Арк. 13–15.
25. Там само. – Арк. 23.
26. Там само. – Арк. 29.
27. ДАМО. – Ф.Р. 185. – Оп. 1. – Спр. 78. – Арк. 4–7.
28. Красный Николаев. – 1922. – 15 и 24 января.
29. ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 6. – Спр. 29. – Арк. 14.
30. Там само. – Арк. 16.
31. Там само. – Арк. 50.
32. ДАМО. – Ф.Р. 185. – Оп. 1. – Спр. 23. – Арк. 90.

Котляр Ю.В., Міронова І.С.

КОЛЕКТИВІЗАЦІЯ, ХЛІБОЗАГОТІВЛІ ТА ГОЛОДОМОР 1932–1933 РР. – РЕПРЕСИВНІ ДІЇ ПРОТИ СІЛЬСЬКИХ ЕТНІЧНИХ МЕНШИН МИКОЛАЇВЩИНИ

Багатоетнічність України у сукупності з економічною руїною визначили надзвичайну складність і внутрішню суперечливість розвитку соціально-економічних процесів у країні та привели до їхнього критичного загострення на початку 20–30-х рр. XX ст.

За складом населення Південь України був багатонаціональним регіоном. На 1 січня 1924 р. на території Одеської губернії [1], до складу якої входили Одеська, Первомайська, Єлизаветградська, Миколаївська, Херсонська, Балтська округи, проживали представники більш як 50 етносів [2]. Використовуючи результати Всесоюзного перепису населення 1926 р., нами підраховано, що неукраїнське населення Півдня України становило 32,9% від загальної кількості (3 448 777 чол.) [3]. Представники етнічних меншин Миколаївської округи на 1926 р. становили 191 763 особи (38%). Найчисленнішими етносами Миколаївщини були українці, росіяни, євреї та німці (див. табл. 1 і табл.2).

Таблиця 1

Етнічний склад населення Миколаївщини у 1926 р. [4]

Етнічна приналежність	**Миколаївська округа**	**Первомайська округа**
Українці	304023	578170
Росіяни	88084	17275
Євреї	36696	41158
Німці	30911	1587
Молдавани	14075	14796
Болгари	5225	7634
Поляки	2912	2714
Білоруси	12798	535
Греки	157	37
Чехи та словаки	64	430
Інші	841	744
Разом	**495786**	**665080**

Таблиця 2

Етнічний склад міст Миколаївщини на 1 березня 1925 р. (у%) [5]

Міста	Загальна кількість населення	Етнічна належність						
		Українці	Росіяни	Німці	Євреї	Греки	Поляки	інші
Миколаїв	108820	15,3	50,9	0,9	28,5	-	2,2	2,2
Первомайськ	25761	30,9	29,4	0,4	34,6	-	1,1	3,6

Дослідження джерел та літератури переконує, що голод – це трагедія, насамперед, всього населення України. Від суцільної колективізації, хлібозаготівель, розкуркулення, масових репресій і особливо голодоморів зазнали великих людських і матеріальних втрат всі етноси, що вважали і вважають Україну своєю Батьківщиною.

Спираючись на архівні матеріали, автори відобразили етнічний аспект проблеми. Адже тема голодомору 1932–1933 рр. в національних районах України тривалий час була «білою плямою» вітчизняної історіографії.

Поруч з українцями жертвами свавілля влади, економічного розорення та голодомору початку 1930-х рр. стало німецьке населення. На території України мешкало 393 924 німців (1,36% населення України). З них 360 тисяч – в сільській місцевості (93,2% німецького населення України). 340 тис. проживало у сільських районах Півдня України. Переважна більшість німців жила тут колоніями, які мали замкнений уклад життя, шанували та оберігали свої традиції і звичаї. Як зазначає В. Марочко, німецькі господарства на терені України «були зразковими, добре оснащеними, а працьовитість їхніх господарств у поєднанні з німецькою добросовісністю дозволила переселенцям швидко зажити поваги у тамтешніх жителів» [6].

Становлення командно-адміністративної системи в Україні, насильницька колективізація та форсована індустріалізація супроводжувалися посиленим «наступом на капіталістичні елементи». У німецьких районах і селах, як відзначав ЦК КП(б)У, цей наступ ускладнювався «великим прошарком розкуркулених революцією господарств, наявністю національних, релігійних особливостей, засміченістю радянського і кооперативного апаратів, сільської інтелігенції класово-ворожими елементами з колишніх поміщиків, клерикалів та ін. і слабкістю партійних організацій». На цій підставі 27 березня 1929 р. було прийняте рішення про виселення із Миколаївської та інших округ десятків тисяч німецьких сімей. Але й наступного року надходження хліба з німецьких районів не збільшилося. У Спартаківському районі, наприклад, план хлібозаготівель 1930 р. був виконаний лише на 68,3%. Причину цього ЦК КП(б)У побачив у «демобілізаційних настроях партійно-радянського керівництва району» [7].

Одночасно із соціальною війною здійснювався й економічний наступ на німецьке селянство. Реквізований в Україні хліб та інша сільськогосподарська продукція використовувалися не тільки для потреб міста і промислового виробництва чи поповнення держфонду СРСР, а й для експорту. Обсяги хлібозаготівель в СРСР невпинно зростали: якщо в 1928 р. вони становили 14,7% валового збору, то в 1930 р. – 26,5, 1931 р. – 32,9, а в 1932 р. – 36,9% [8]. Незважаючи на рівень врожайності та внутрішні потреби села, держава за будь-яку ціну домагалася перевиконання планів поставок. За деякими даними у 1931 р. із України було вивезено 41,3% валового збору зерна. Якщо взяти до уваги зниження в цей час урожайності, то стає очевидним, що село опинилося в надзвичайно скрутному економічному становищі.

Німецьке населення України сповна відчуло на собі результати сталінської «модернізації» економіки. Чимало його представників опинилися серед тих мільйонів, що стали жертвами голодомору 1932–1933 рр.

Темпи колективізації у німецьких селах перевищували середньоукраїнські. Не маючи мужності визнати, що колективізація докорінно суперечила господарським і суспільним інтересам селянства, уряд перейшов до репресивниз заходів проти ні-

мецьких селян, кваліфікуючи їх як ворогів радянського ладу. Як наслідок, на середину 30-х рр. ХХ ст. німецькі райони стали районами майже стовідсоткової колективізації.

Це негативно позначилося на продуктивних силах німецького села. Спалахнула економічна криза, що поглиблювалася з року в рік. Дефіцит сільськогосподарської продукції відчувався по всій Україні.

Навесні 1931 р. були очевидні наслідки, викликані форсованою колективізацією. Практично у всіх німецьких колгоспах відбулося скорочення посівних площ. На засіданні пленуму Карл-Лібкнехтівського райкому голова однієї з артілей заявив: «Вся пшениця, крім посівматеріалу, вивезена під хлібозаготівлю до одного фунта, все ж план далеко не виконаний, і нема ніякої можливості виконати, так як цифри його перевищують фактичний врожай» [9]. У 1932 р. до німецьких колгоспів почали «придивлятися» органи ДПУ.

Колективізація змінила соціальну структуру німецьких сіл, насильницькими методами забезпечила соціальну однорідність селянства, яке з класу дрібних товаровиробників перетворилося на клас найманих працівників, позбавлених засобів виробництва.

Розкуркуленню німців влада приділяла особливу увагу. Постанова ЦК КП(б)У від 20 березня 1929 р. «Про економічну, культурну, радянську роботу в німецьких селах», крім того, що орієнтувала радянський апарат до наступу на «ворожі елементи», започаткувала виселення тих німців, які відмовлялись вступати в колгоспи. Органи ДПУ, які відслідковували процеси колективізації, доповідали партійним інстанціям про те, що німецький селянин сміється над поняттями куркуль, бідняк і середняк і взагалі цієї різниці не існує в німецьких колоніях.

Постанова ЦК КП(б)У від 27 березня 1929 р. «Про виселення німців із Миколаївської округи» обґрунтовувала необхідність депортацій за національною ознакою [10]. Німецьке село виявило свою непіддатливість діям влади в справі насадження класових принципів і на цій основі соціальному розчленуванню.

Від початку 1930-х рр. органи держбезпеки ставилися до німців прискіпливо, не випускаючи з поля зору жодного так званого куркуля і «контрреволюційного елемента». Відкривалася велика кількість кримінальних справ проти тих, хто намагався поширювати погляди, які були відмінні від офіційної політичної лінії.

Масовий порядок засудження був поставлений на «конвейєр». Фабрикування справ із розкуркулення відбувалося за заготовленим сценарієм і було однотипним. Зі справи до справи переписувалися слова, сказані засудженими під тиском органів дізнання. Вони слугували доказовою підставою звинувачення. ДПУ у здійсненні репресій тісно взаємодіяло з місцевими партійно-радянськими органами. Наприклад, Сталіндорфська трійка з виселення куркулів вимагала відправити за межі України Я. Лоренца, який «ганебно відносився до хлібозаготівель, заявив, що хліб не віддасть». Президія районного виконавчого комітету розцінила це так: «Все це доводить, що куркульське засилля не зломлене і тому потрібно очистити сільраду від куркулів». Слідчі ДПУ виявили, що він говорив односельцям: «Не працюйте в колгоспі, краще наймайтеся до євреїв або до мене, а то подохнете з голоду». Я. Лоренца засудили і відправили на три роки на виселення до Казахстану [10].

Після ухвалення в серпні 1932 р. Закону «Про охорону соціалістичної власності» ДПУ УСРР розгорнуло боротьбу проти «організованого саботажу хлібозаготівель, масового розкрадання в колгоспах і радгоспах, терору проти найбільш стійких, витриманих комуністів і активістів села» [11].

Зимова хлібозаготівля 1931–1932 р. залишила селян без продуктів харчування. У колгоспів вилучали насіннєвий фонд і збіжжя, що призначалося для оплати праці. У результаті з червня до жовтня 1932 р. із селянського сектору республіки вилучено 132 млн. пудів зерна [12]. Такі показники не влаштовували партійно-державне керівництво й особисто Й. Сталіна. До Харкова була направлена надзвичайна хлібозаготівельна комісія на чолі з В. Молотовим. Наприкінці жовтня 1932 р. було встановлено новий хлібозаготівельний план у 282 млн. пудів, у тому числі по селянському сектору – 261 млн. Таким чином, із селян належало витиснути, починаючи з листопада, ще 129 млн. пудів зерна – майже стільки, скільки було зібрано з червня по жовтень того ж року. Комісії В. Молотова вдалося додатково «заготовити» у селянському секторі 87 млн. пудів, у радгоспах – 17,6 млн., тобто всього 104,6 млн. пудів. Загальна кількість зерна, вилученого державою з урожаю 1932 р., становила 260,7 млн. пудів. Хоча комісія і не виконала цілком поставленого перед нею завдання, проте із України було вивезене усе наявне зерно. Заготівля позбавила виснажених людей останньої надії на шматок хліба. Україну охопив голод [13].

Перші тривожні повідомлення про голод у національних німецьких районах з'явилися навесні 1931 р., коли у переважній більшості завершилася колективізація. Самобутні німецькі господарства припинили існування, а повне вилучення зерна призвело до жахливого голодомору в німецьких національних районах [14].

Проведення хлібозаготівлі в німецькому селі супроводжувалося погрозами, шантажем, незаконним утриманням людей під вартою, знущанням над жінками, побиттям селян, нехтуванням елементарних прав людини. Репресії щодо окремих осіб поєднувалися з економічними санкціями проти громади в цілому. Села, які не могли виконати план хлібозаготівлі, обкладались усілякими штрафами і заносилися на так звану «чорну дошку». Фактично селяни опинялися в економічній блокаді, що в умовах голоду прирікало їх на вимирання. Серед німецького населення було чимало тих, хто намагався врятувати голодуючих односельців, ініціювати створення продовольчих фондів взаємодопомоги. Таку ж позицію займали німці, які представляли місцеву владу, і не йшли на сліпе виконання планів хлібозаготівлі, а, ризикуючи, організовували допомогу голодуючим. Наприклад, у Вормській сільраді Карл-Лібкнехтівського району Миколаївського округу один із голів колгоспу, рятуючи колгоспників від голодної смерті, роздав їм по 18 пудів пшениці [15].

Організатори хлібозаготівель розцінювали такі вчинки як потурання «утриманським настроям». На їхню думку, селяни не потребували подібної «жалісливості», оскільки ніяких реальних проблем із продовольством не було. Влада заперечувала факт наявності голоду і висувала офіційну версію: мовляв, якщо щось і існує, так це не голод, а «симуляція голоду», інспірована куркулями. Засоби масової інформації, виконуючи вказівку ідеологічних відділів партійних органів, приховували відомості про розміри лиха на селі, поширювали неправдиві дані, що викликало гнів і обурення селян.

Особливо ретельно факти приховувалися від зарубіжної громадськості. Однак про жахливий голод в Україні знали в Німеччині, інших європейських державах і навіть у Сполучених Штатах Америки. Протягом 1932–1933 рр. у багатьох країнах почали створюватися державні та громадські організації щодо надання допомоги голодуючим. Особливо багато їх було в Німеччині, де активно діяли організації: «Брати в нужді», «Фаст і Брілліант», «Центральний комітет німців Чорномор'я», «Комісія з пересилки пакетів до СРСР» та інші. Вони збирали кошти, продовольство і всілякими можливими шляхами передавали їх в Україну.

Допомога німецьких громадян відзначалася особливою щирістю й увагою до кожної конкретної людини, прагненням надати підтримку якнайшвидше. Організатори допомоги зверталися до співвітчизників із відозвами, у яких закликали нічого не шкодувати для голодуючих побратимів. Так, у відозві «Братів у нужді» говорилося: «Мільйони людей, селян та робітників, пали жертвами голоду. Цілі території вимерли, жах і розгубленість по всіх селах та містах. Серед голодуючих є півтора мільйони наших німців, людей нашої віри. Десятки тисяч найвідданіших і кращих німців гинуть від голодної чуми. Тисячі листів повідомляють щоденно про смертельний жах, у якому безвинно вони опинилися. Трава, кора, торф, ящірки, кішки, собаки та падалиця служать їм за їжу. Ми не можемо більше мовчати. На підставі відданості нашій нації, любові до братів, які гинуть, ми підносимо перед усіма наш голос. Йдеться уже не про ту чи іншу форму життя, а просто про те, щоб врятувати своє життя. Кожний німець доведе свій зв'язок з братами в нужді» [16].

У 1932 р. з метою врятування людей від голодної смерті у Берліні було створено Допомоговий Комітет, який очолила дочка гетьмана Павла Скоропадського − Олена Скоропадська. Харчову допомогу члени комітету надсилали голодуючим українцям. На адресу комітету було отримано також немало листів і прохань про допомогу й від німців, які жили в Україні [17]. Співпрацювали з Допомоговим комітетом українці з різних країн: Литви, Галичини, США.

Багато українських німців зверталися за допомогою й до німецького консульства в УСРР: надсилали листи, вишукували можливості зустрітися з консульськими працівниками тощо. Жителька с. Вормс Одеської області Амалія Маух направила на ім'я німецького консула листа, в якому благала: «Дорогі брати й сестри! Я без чоловіка, маю п'ять дітей та стару матір. Допоможіть нам, не дайте померти голодною смертю. Чоловіка засудили на 15 років та заслали на Північ. Ми тут без батьківщини, все у нас забрали, усюди нас переслідують. Допоможіть нам, врятуйте від загибелі» [18].

Вищі радянські й партійні органи намагалися перешкодити надходженню іноземної допомоги. У червні 1934 р. до Москви був направлений колективний лист керівників ЦК КП(б)У, в якому висловлювалося прохання вжити заходів по лінії Народного комісаріату закордонних справ для припинення допомоги з-за кордону. Зовнішньополітичне відомство мало «заборонити будь-який виїзд представників консульств у села для роздачі допомоги й проведення провокаційної роботи» [19].

Органи ДПУ заарештовували активних організаторів «гітлерівської допомоги і фашистської агентури», насамперед пасторів, сектантських проповідників, заможних селян, відбирали у них кошти, передбачені для розподілу між потерпілими тощо. Доповідна записка голови ДПУ УСРР В. Балицького від 22 травня 1934 р. «Про вплив

націоналістичних організацій і консульства Німеччини на німецьке населення України та надання йому гітлерівської допомоги» свідчить, що силові органи республіки уперто не бажали помічати прагнення німців до взаємодопомоги, спільної боротьби за виживання в умовах лихоліття. Перекручуючи факти в дусі «пошуку ворогів», вони намагалися довести, що звернення по допомогу продиктовані не тяжким становищем людей, а симпатіями до гітлеризму й бажанням скомпрометувати радянський лад.

До того ж становище колоністів ще більш ускладнилося з приходом до влади в Німеччині гітлерівців. Гітлерівське керівництво активно використовувало відомості про голодомор для антирадянської пропаганди й організувало допомогу голодуючим в надзвичайно широких масштабах (навіть А. Гітлер пожертвував тисячу марок). Однак до адресатів дійшла лише мізерна частка надісланих грошей [20]. Вдаючись до репресій і жорстоких утисків, державні органи змушували німців відмовлятися від закордонної підтримки, передавати одержані кошти до різних фондів радянських організацій, у тому числі Міжнародної організації допомоги революціонерам [21].

Приховуючи справжні масштаби голоду й перешкоджаючи надходженню допомоги з-за кордону, сталінське керівництво намагалося у такий спосіб підтримати власну репутацію на міжнародній арені. Режим, заявляючи, що будь-яка допомога – це «антирадянська провокація», ігнорував елементарну людяність й відгороджувався стіною брехні від цивілізованого світу.

Слід зазначити, що й гітлерівське керівництво не пропускало можливості використати голодомор як вигідний для себе фактор в ідеологічній боротьбі проти СРСР. Однак допомога голодуючим надходила від десятків тисяч простих громадян, пройнятих єдиним бажанням – врятувати людей у далекій країні від смерті. Як зауважують В. Євтух і Б. Чирко, так звана гітлерівська допомога надходила не тільки німцям. Поряд із німецьким населенням її отримували українці, поляки, представники інших етнічних меншин [22].

Незважаючи на всілякі перепони, голодуючі в Україні змогли одержати з-за кордону значні суми грошей. Тільки в Одеську і Дніпропетровську область у квітні 1933 р. було переказано 12 300 крб., а у травні – 13 400 крб. золотом. Навесні 1934 р. надійшло: у квітні – 16 000 крб., у травні – 28 000 крб. За даними голови ДПУ УСРР В. Балицького, розмір допомоги німцям за період з квітня 1933 р. по квітень 1934 р. становив по областях: Дніпропетровська – 203 тис. крб., Одеська – 132 321 крб., Київська – 90 тис. крб., Донецька – 60 тис. крб., Молдавська АРСР – 2 500 крб., усього 487 821 крб. золотом [23]. Попри всі перешкоди, створювані владою, допомога голодуючим продовжувала надходити і протягом наступних місяців.

Допомога надходила через Торгсин поштовими переказами по 5–10 марок, надсилались також пакунки і бандеролі з харчами. Обсяги допомоги були значними. Наприклад, комітет «Допомога голодуючим братам» у серпні 1933 р. зібрав 500 тис. рейхсмарок, розмір допомоги з квітня 1933 р. по квітень 1934 р. склав 487 825 крб. золотом. За період з квітня 1933 р. по квітень 1934 р. за даними ДПУ розмір допомоги українським німцям становив по Одеській області, куди в той час входила Херсонська та по Миколаївська округи – 132 321 крб. золотом. В окремих національних районах допомогу одержували 40–60% німців. Так, у Люксембурзькому районі цією допомогою було охоплено до 30% колгоспів і 10–20% колгоспників [24].

У 1932–1933 рр. увага органів держбезпеки до німців посилилася. Репресії набували таких форм, що селяни вважали, що «це роблять комуністи, то є така установка партії і уряду».

На сьогоднішній день важко визначити загальну кількість померлих від голоду німецьких селян, але існує статистика смертності у містах і селах України за національним складом. Зрозуміло, вона не є статистикою жертв голодомору, проте, на наш погляд, дає змогу відтворити її окремі риси. Скажімо, у 1932–1933 рр. смертність сільського населення значно перевищувала смертність міського, хоча за звичайних умов життя мало б бути навпаки. У 1933 р. у містах померло 1,7 тис. німців, у той час як на селі – 12 тис. Немає сумніву, що така висока смертність сільського населення була зумовлена голодом [25].

Відомо, що від колективізації постраждало кожне селянське господарство в Україні. Колгоспи стали «своєрідною формою масового вилучення зерна», а продрозкладка призвела до голодомору 1932–1933 рр. Останніми роками опубліковані об'єктивні дослідження істориків про голодомор, спогади його очевидців, розсекречені багато документів. Але, з іншого боку, з'явилися і публікації, які стверджують, що голодомор був організований євреями, а самі вони з голоду не постраждали. Документи Державних архівів України свідчать, що євреї в містах і селах голодували і вмирали так само, як і представники інших національностей. У голоду не було етнічного обличчя.

Миколаївська і Первомайська округи входили в кінці 1920 – на початку 1930-х рр. до Одеської губернії. Тисячі євреїв проживали в містах, містечках, селах. На Півдні України було створено 8 єврейських сільських рад (Єфінгарська, Добрянська, Ново-Полтавська, Нагартавська, Романівська, Ерштмайська, Молотовська і Кривоозерська), в яких компактно проживали євреї [26].

У 1929 р. розпочалася кампанія по об'єднанню індивідуальних землеробських господарств у колгоспи. Більшість єврейського сільського населення поставилася до цього критично, не бажаючи відразу ж стати членами новоутворених об'єднань. Але місцеві органи влади, комзети, які фактично керували цими господарствами, наполегливо домагалися вступу селян у колгоспи [27].

До кінця 1930 р. у степових районах України, тобто на території сучасних Херсонської, Запорізької, Одеської та Миколаївської областей, налічувалося 93 єврейські колгоспи. Вони об'єднували понад 156 тис. селян. Головне управління Комзету в Москві планувало перевести на сільськогосподарське виробництво до кінця першої п'ятирічки близько 500 тис. єврейських трудящих. Цим планам не судилося здійснитися через політику сталінського керівництва, яке призвело сільське господарство країни до катастрофи. Єврейське землеробство, як і все сільське господарство країни на початку 1930-х рр., почало швидко деградувати у зв'язку з насильницькою колективізацією. Особи, що чинили опір, оголошувалися куркулями. Певна кількість представників єврейських сімей пройшли через ГУЛАГ. Їх висилали цілими родинами, включаючи дітей.

В селі Єфінгар Баштанського району було створено два колгоспи: «Най Єфінгар» і «Дер Ротерштейн», в колонії Добра Баштанського району – колгосп «Вперед» і комуна «Новий побут», в колонії Ново-Полтавка Новобузького району – 3 колгоспи: «Фрайшанд», «Фрайарбарт», «Нове життя».

У 1928 р. при Нагартавській сільській раді вперше в Березнегуватському районі була організована сільськогосподарська комуна «КІМ», яку очолював Рахміль Юхимович Гефт. Організаторами комуни були: Михайло Ізраїлевич Зевлєвер, Михайло Аврамович Кальман, Арон Гельфанд, Ісак Кальман, Ісак Рускол та інші [28]. До весни 1929 р. майже ніякої роботи в комуні не проводилося, і комунари жили за рахунок позики, яку їм надала держава. Навесні 1929 р. комуна отримала 2 трактори («Фордзон» та «Інтернаціонал»), грошову позику для закупівлі тяглової сили, насіння для весняного посіву. Було придбано 8 коней і 12 корів. Після цього було створено племінну ферму, яка була зареєстрована в Херсонській племзаготконторі. Завідуючою фермою була Р. Гімпель. Пізніше ферма розрослася до 80 дійних корів.

У Херсоні були підготовлені кадри механізаторів для роботи на тракторах. Трактористи працювали в дві зміни. На «Інтернаціоналі» – Я. Гімпель та М. Зевлєвер, на «Фордзоні» – Б. Шиловський та Б. Хейсон [29]. Комунари вперше в районі почали будувати силосні башти і силосні ями. Їм допомагали всі комсомольці Нагартави. Господарство розвивалося як тваринницьке. Комуна забезпечувала район племінною худобою.

Члени комуни «КІМ» жили разом у гуртожитку, харчувалися в їдальні. Плати за роботу не отримували, а жили за рахунок комуни. Чоловіки і жінки в комуні одягалися однаково. Всі носили зелені костюми, комсомольські значки, шкіряні куртки, хромові чоботи або черевики з гетрами [30].

У 1930 році комуна була реорганізована і прийняла статут сільгоспартілі. Головою було обрано Матвія Львовича Зябка. В цьому ж році Нагартавська сільська рада отримала статус «Національної єврейської» [31].

З початку 30-х рр. по Нагартавській сільській раді провели повну колективізацію. В 1933 р. комуна «КІМ» увійшла до колгоспу (головою колгоспу до 1938 р. був Е. Рускол). Між колгоспниками і комунарами розпочалася ворожнеча, постраждало господарство [32].

У 1928 р. у Первомайській окрузі 40% єврейського населення було об'єднано в колективні господарства. Це колгоспи «Сіль труд», «Сонце», «Солідарність», ім. Воровського – в Кривоозерському районі; «Надія», «Пробудження», «Червоний Жовтень» – у Доманівському районі та ін. Сільськогосподарські колективи володіли 12 тракторами та іншою технікою.

Зростала з року в рік грошова допомога. Якщо в 1925 р. було одержано 13 тисяч рублів, то в 1928 р. – 120 тисяч. Колгоспникам рекомендувалося займатися виноградарством, вирощуванням тютюну, цукрового буряку та інших технічних культур як найбільш ефективних видів сільськогосподарського виробництва. Для їх обслуговування і консультативної роботи були виділені агрономи.

За даними документу «Про колгоспний рух у національних районах України» із загальної кількості 7 970 господарств по трьох єврейських районах Півдня України було колективізовано 6 896 або 86,5% господарств, індивідуальних залишилось – 1074. Із загальної кількості 128 600 га орної землі селянського користування було колективізовано 116 300 га або 90,4%.

Напередодні голодомору 1932–1933 рр. 95% єврейських господарств України було колективізовано.

Форм куркульських протидій, на відміну від українських районів, не спостерігалося. Уповноважений одного з районів писав: «Як наслідок ворожої агітації, були випадки при вступі до колгоспу приховати посівматеріал та фураж. Був один випадок, коли під час хлібозаготівлі підстрелили одного уповноваженого» [33].

Через невеликий проміжок часу криза охопила багато колгоспів. Газета «Дер Штерн» від 8 лютого 1932 р. писала: «В багатьох єврейських колгоспах Херсонщини не мають хліба для своїх колгоспників до нового врожаю, в багатьох сім'ях люди голодують» [34].

Організувавши масову колективізацію, влада почала грабувати колгоспи. На засіданнях райкомів говорилося, що колгоспи грубо порушили директиви партії і уряду про боротьбу з втратами, не мобілізували всіх сил і можливостей для заощадження хліба... Все це розцінювалося як безвідповідальність і штучна затримка виконання планів хлібозаготівель. Вказувалось, що у разі повторення цього будуть вжиті найрішучіші заходи [35].

Восени 1931 р. через засуху і загибель озимих на Миколаївщині було зібрано врожай 7 тис. 144 тонни зерна – 81,7% від очікуваного, і взимку цього ж року виникли певні ускладнення з продовольством. Це призвело до того, що взимку виникли утруднення з продовольством.

За невиконання плану хлібоздачі колгоспників і одноосібників строго карали. Їх штрафували, примушували додатково здавати 15% місячної норми м'яса, «винних» позбавляли права користуватися землею, зокрема, присадибними ділянками, і притягали до судової відповідальності [36].

Під час хлібозаготівель у багатьох колгоспах забирали навіть посівне зерно. Навесні 1932 р. спалахнув справжній голод. У місцеву газету «Шлях індустріалізації» був направлений лист від членів єврейської комуни ім. В. Леніна: «Голодуємо! Оповіщаємо всі миколаївські організації, що члени комуни вже 4 дні не бачили навіть крихти хліба. Просимо звернути увагу і негайно допомогти» (лист так і не був опублікований).

Репресивні методи вилучення у селян хліба супроводжувалися заходами економічного тиску. В результаті цього в селах продаж промислових товарів повсякденного попиту припинявся, а мешканцям заборонялося виїжджати з населених пунктів, що на ділі означало їх економічну блокаду.

7 серпня 1932 р. вийшла Постанова ВЦВК СРСР «Про охорону майна держпідприємств, колгоспів і кооперативів і зміцненню соціалістичної власності». У ній ішла мова про покарання розстрілом за розкрадання майна; за пом'якшувальних обставин судили і ув'язнювали на 5–10 років [37].

У Державному архіві Миколаївської області є справа – список засуджених за ст.54-7 КК УРСР (підрив державної промисловості, транспорту, торгівлі у контрреволюційних цілях), які до арешту мешкали у Веселинівському та Вознесенському районах Миколаївської області. Засудженими євреями були: Киржнер Кисіль Зельманович, 1899 р.н., єврей, розстріляний; Хаїт Давид Ізраїльович, 1887 р.н., єврей, ув'язнений у концтабір строком на 10 років; Ланц Валентин Іванович, 1897 р.н, німець, ув'язнений у концтабір строком на 3 роки; Марковський Володимир Мойсейович, 1872 р.н., єврей, ув'язнений у концтабір строком на 3 роки [38].

Д.І. Хаїт та К.З. Киржнер у минулому, як прийнято було називати в той час, «міцні середняки» – перший мав млин, другий – маслобійню. Їх майно було експропрійоване, а самі господарі – розкуркулені. Проте вони створили гужову артіль «Ударник» у селі Веселинове Миколаївської області. Д.І. Хаїт став її головою, а К.З. Киржнер – візником. Щоб вижити в умовах голодомору, вони купували на ринку у приватних торговців зернопродукти, що було суворо заборонено владою. Все зерно із селянських полів повинно було бути здане державі у рахунок хлібозаготівлі. А щоб змолоти зерно на млині, необхідно було мати довідку сільської ради. Скуповування зерна у приватників вважалось спекуляцією. Д.І. Хаїт і К.З. Киржнер довідки брали у голови сільської ради с. Веселинове В.Г. Масляннікова, а приймав хліб на помел працівник Ватерлоовського млина В.І. Ланц.

Д.І. Хаїт і К.З. Киржнер були заарештовані за доносом «доброзичливця» про те, що вони мають власні підводи, багато золота і цінностей, що у них вдома можна знайти сто пудів зерна. «Доброзичливець» порадив: «Необхідно зробити обшук, щоб не знала сільська рада». Таких доносів у справі декілька. Доноситься, хто скільки випив, що їв, куди поїхав, вимагається: «якщо сьогодні не поїдете з обшуком, пропаде багато борошна». Ці анонімні доноси і стали приводом для арешту і ведення слідства.

У процесі слідства було встановлено, що голова гужової артілі Д.І. Хаїт закуповував зернопродукти на ринку у приватних торговців, у колгоспах, на зсипних пунктах Веселинівської сільської ради.

Голова Веселинівської сільської ради В.Г. Масляннiков надавав йому фіктивні довідки, за якими можна було змолоти зерно на державному млині м. Вознесенська і с. Ватерлоо за допомогою прийомщиків В.М. Марковського і В.І. Ланца. Частина борошна продавалася Д.І. Хаїтом на ринку за ринковими цінами, а друга – за державними розцінками тільки членам своєї артілі. Слідство не брало до уваги той факт, що на закупівлю зерна, його помел необхідні були гроші, які голова артілі знаходив, реалізуючи продукцію.

Основним помічником Д.І. Хаїта був член гужової артілі К.З. Киржнер. Він домовлявся з колгоспниками, які возили зерно із сільгоспартілі на зсипний пункт за рахунок хлібозаготівлі і купував у них хліб. Таким чином, він закупив 25 пудів пшениці і 40 пудів жита по 15–20 карбованців.

«Головними фігурантами звинувачення» слідство називало Д.І. Хаїта і К.З. Киржнера, не забуваючи постійно згадувати про те, що вони «у минулому власники млина і маслобойні», які, «втративши надію на подальше існування в період проведення розкуркулення, вступили у створену ними гужову артіль «Ударник», яка складалася із середняків, що вийшли із колгоспу» [39].

Перші допити були проведені 15 жовтня 1932 р., на яких звинувачувані не визнавали своєї провини. А вже 16 жовтня Киржнер і 17 жовтня Хаїт спростовують дані раніше свідчення і зізнаються у «скоєному злочині» – крадіжці та спекуляції хлібом.

У звинувачуваному висновку Вознесенського районного відділу ДПУ, який вів слідство, пропонувалися «застережні заходи соціального захисту». Д.І. Хаїту і К.З. Киржнеру – ув'язнення у концтаборі строком на 10 років, В.В. Марковському і В.І. Ланцу – ув'язнення у концтаборі строком на 3 роки.

Але оперуповноважений Одеського обласного відділу ДПУ Авербух вважав цей вирок занадто м'яким і, направляючи справу до Судової Трійки при Колегії ДПУ УСРР, просив про застосування «вищої міри соціального захисту – розстрілу» для Д.І. Хаїта і К.З. Киржнера. Судовою Трійкою при Колегії ДПУ УСРР «вища міра соціального захисту – розстріл» була встановлена К.З. Киржнеру. Вирок було виконано 27 грудня 1932 р. комендантом Одеського обласного відділу ДПУ на околиці Одеси, про що свідчить акт, який знаходиться у карній справі засудженого [40].

Ось ще декілька подібних прикладів:

20 січня 1933 р. був арештований член артілі с. Ново-Полтавка Аренсен Шлема, 1890 р. народження, за те, що узяв 1 кг пшениці на елеваторі для голодних дітей, засуджений до 3 років каторги, реабілітований в 1989 р.

Арештований за аналогічний злочин Особливою нарадою і засуджений до 3 років концтабору член артілі колонії Ефінгар Фарбер Шмуль, 1891 р. народження, реабілітований в 1989 р. [41].

У жовтні 1932 р. вийшла Ухвала ВЦВК СРСР «Про застосування репресивних заходів по відношенню до колгоспів, що саботують хлібозаготівлі». Вона узаконила репресії щодо членів тих колгоспів, які не здавали хліб державі, а роздавали його населенню, пекли хліб, годували дітей в школах і дитсадках.

Яків Геллер, 1900 р. народження, голова єврейського колгоспу ім. Кірова в с. Добре Баштанського району, організував годування всіх дітей юшкою вранці і в обід. «Через день їм видавали по шматочку хліба. Люди пухнули з голоду, хворіли, але в колгоспі з голоду ніхто не помер, дякуючи саме цій людині» [42].

У колонії Нагартава Березнегуватського району багато жителів, розпухлих з голоду взимку 1933 р., приходили на маслоробку за жменею макухи від соняшнику. Ось про що згадував Абрам Рускол: «У 14 років я залишив школу, влаштувався на маслобойку, щоб не померти з голоду». Рахіль Бецер з цього ж села згадувала: «У 1933 р. мені було 16 років. З голоду померла моя двоюрідна сестра Люба Кальман і її брат Менаши. Вижили жителі завдяки допомозі, яку надавали колгоспники» [43].

Недостатня активність у викачуванні хліба із колгоспів, будинків колгоспників і одноосібників, будь-які спроби захистити селян строго переслідувалися. Заарештовувалися як рядові члени колгоспів, так і керівництво колгоспів, сільрад, районів. Був арештований і засуджений на чотири роки заступник голови Новобузького райвиконкому Капун Михайло Ісаакович, 1906 р. народження, член партії. Подільський Марк Мойсейович, 1903 р. народження, агроном с. Висунськ Березнегуватського району, засуджений на 10 років таборів. Реабілітовані в 1990 р. [44].

Про голод у єврейських колгоспах заговорили у багатьох країнах. Про це писали газети Нью-Йорку та Варшави. Керівники багатьох країн Західної Європи – Франції, Великобританії, Німеччини, Італії, а також США і Канади знали про голод в Україні. Їхні дипломати інформували про справжній перебіг подій в Україні.

Зокрема, італійський консул у Харкові С. Граденіго чомусь вважав, що винуватцями голодомору були євреї. Він обґрунтував власну позицію тим, що до керівного складу державних і партійних установ входили євреї. Італійський консул припустився помилки, оскільки від голоду помирало і єврейське населення України. Так, в ДПУ НКВС вони працювали, навіть посідали й керівні посади, але не їхня «підривна»

діяльність призвела до голодомору в Україні. У 1923 р. в ДПУ працювало 44,9% росіян, 23,7% українців, а євреї становили 20% від загальної кількості співробітників. В органах НКВС росіяни становили – 50,5%, українці – 23,2%, а євреї – 18,8%. Напередодні голоду євреї становили 13,5% від загальної кількості службовців ДПУ [45].

Партійно-державна номенклатура командно-адміністративної системи була багатонаціональною за своїм складом. До політичної еліти входили представники різних національностей. До сталінського оточення українці не потрапили. Найближчий радник Сталіна Л. Каганович був за національністю євреєм, хоч і народився в Україні. Від репресій та свавілля тоталітарного режиму гинули і євреї. Л. Каганович не врятував від страти навіть власного брата, а тим паче своїх однокровних братів.

Багато представників єврейських організацій Польщі, Франції, Англії й США хотіли надати допомогу голодуючим, приїхати в Україну і самим переконатися, яке становище у господарствах, створених з допомогою закордонних організацій, але влада на місцях та в Києві запевняла їх, що розмови про голод – це наклеп на країну рад, і нікому не дозволяла приїжджати в Україну [46].

Надходила і допомога для голодуючого єврейського населення, але вона була недостатньою. У єврейських міських школах, за спогадами М. Брайловської (1920 р.н., навчалася в школі № 14), два рази на тиждень видавали дітям хліб. Про те ж згадувала Л. Бабця (1922 р.н., проживала у Вознесенську). Рем Абрамович (1919 р.н.) з Вознесенська згадував про тяжке положення сім'ї. Його батько працював шевцем, з голоду померла його двоюрідна сестра. Але він навчався в українській школі, де діти допомоги не одержували [47].

Найсильніщий голод серед єврейського населення Півдня України був зафіксований у північних районах Миколаївської області. Території сучасних Первомайського, Кривоозерського і Арбузинського районів. В Кривоозерському районі від голоду загинуло 653 особи, в тому числі – 183 дитини. Це села В. Мечетня (померло 152 чол.), Ониськові (421), Голоскове – 80. Серед жертв голодомору переважна більшість українці, євреї та невеликий відсоток поляків [48].

Голод не обирав свої жертви за етнічним принципом. Він косив усіх підряд: одноосібника і активіста, єврея і українця, члена партії і равина. У спорожнілі села в 1934–1935 рр. було перевезено 90 тис. селян із Росії [49].

Крім німецьких та єврейських національних районів від колективізації і голодомору постраждали також інші етноси: поляки, молдовани, болгари.

На 1926 р. в Україні проживало 460 402 поляка, що становило 1,6% населення республіки [50]. У тому числі в Одеській області – 27 тис. 277, у Херсонській – 4 тис. 700, у Миколаївській – 12 тис. 369 чоловік [51].

Починаючи з 1925 р., у районах, де переважало польське населення, за постановою РНК УРСР від 29 серпня 1924 р. почали виділятися польські національні сільські ради. Переважна більшість національних сільських рад і районів виникла в західних областях, на Поділлі, проте мало місце їх створення і на Півдні України. Так, на території Лепетиського та Нижньо-Сірогозького районів нинішньої Херсонської області діяли 3 польські сільради, де проживало 1930 поляків. В селі Кисилівка Снігурівського району Миколаївської області, де проживало 11369 поляків, була створена польська сільрада. Проте більшість польського населення не мала своїх на-

ціональних рад, адже вони мешкали невеликими групами практично у всіх містах і районах регіону [52].

Створення системи польських сільрад ставило метою якомога скоріше й досконаліше втілити на практиці більшовицьку політику соціалізації, залучити на бік радянської влади численні маси селян-поляків. Цьому мала сприяти і колективізація.

До сіл суцільної колективізації в 1931 р. було віднесено і село Кисилівку. Насильницька колективізація, що призвела до розпаду селянського суспільства, зруйнувала господарства, злочинна аграрна політика стала головною причиною страшного, небаченого в історії людства лиха 30-х років – голодомору. Його було змушене пережити і сільське польське населення [53]. Насильницька політика тоталітарної держави викликала незадоволення робітників, селян, широких верств населення, в тому числі й польського.

Так, з представників польського населення на Миколаївщині був притягнутий до карної відповідальності за участь у антирадянській агітації проти колективізації Целинський Болеслав Олександрович, 1888 р.н., уродженець м. Бердичева, селянин. Проживав в с. Криве Озеро, коваль. Заарештований 23.11.1930 р. Постановою судової трійки при колегії ДПУ УСРР від 28.06.1931 р. засуджений за ст. 54-10 КК УСРР до виселення у Північний край строком на 5 років. Реабілітований 22.12.1989 р. [54].

Молдовани на Півдні України проживали майже виключно в Одеській окрузі. Чисельність молдавського населення становила: в Одеському окрузі – 102 тис., Первомайському – 20 тис., Єлизаветградському – 14 тис., Миколаївському – 11 тис. чол. [55].

Молдовани також постраждали від репресивно-каральної системи радянської влади. Так, голова Новогригорівської сільради Вознесенського району Л.Т. Мерлянов був звинувачений у видачі довідок на помел зерна селянам, які не мали власних посівів, засуджений до ув'язнення в концтаборі на 3 роки. Реабілітований 16.05.1990 р.

Звинувачувався у проведенні антирадянської агітації проти колгоспного ладу і хлібозаготівлі Берикул Йосип Абрамович. Постановою Особливої наради при колегії ДПУ УССР засуджений до ув'язнення у концтаборі строком на 3 роки.

Звинувачувалися у проведенні агітації і невиконання планів хлібозаготівлі Н.Г. Бензар, К.К. Гладир, О.А. Добриця, Ф.С. Іпатенко, С.Ю. Колошин, В.Г. Кушнір, М.І. Лепка, М.Я. Москаленко, І.В. Тарановський, Г.І. Текуч, К.З. Топалов, І.Д. Чебанов, П.Г. Чеботарьов, Г.Я. Юркул. Усі вони були виселені у Північний край або ув'язненні в концтаборах [56].

У спогадах свідка голоду Раїси Беженуци із міста Вознесенська говориться: «Я була свідком двох випадків людоїдства. Моя бабуся запримітила, що наша сусідка Бостав Хівроня почала лазити в хату через вікно, а двері були замкнуті. Одного разу, коли її не було вдома, бабуся послала мене з подругою подивитися, що там робиться в хаті і що з хлопчиком Лесиком, бо його ніхто не бачив. Ми полізли через вікно і відразу почули тліну, під лавкою стояв великий горщик, вкритий мішком, а в ньому – гниючі кишки. Зайшовши до кухні, побачили цілу гірку зварених і об'їдених кісток, на черепі залишилося волосся. Це був череп її хлопчика. Стіна і частина печі були забруднені кров'ю» [57].

Болгарське населення Півдня України досить компактно проживало переважно в сільській місцевості. На Миколаївщині – це село Тернівка.

В 20-х рр. ХХ ст. внаслід укрупнення на території Тернівської селищної громади виникли декілька колективних господарств. У 1929 році діяли комуни ім. Ф. Дзержинського, ім. Леніна, артілі «Іскра», ім. Свердлова, «Червоний Схід», «Вільний орач Жовтня» [58]. Водночас більшість селян (56% дворів) не бажали вступати до нових утворень, вважаючи, що сімейні форми господарювання є більш зручними і ефективними. Подібні настрої суперечили партійній політиці, націленій на усуспільнення землі, реманенту та худоби. На листопадовому 1929 року пленумі ЦК ВКП(б) були жорстко засуджені будь-які спроби відхилення від генеральної лінії партії на суцільну колективізацію, а в грудні того ж року Й. Сталін визначив нове стратегічне завдання – перехід до політики ліквідації куркульства як класу. Виконуючи партійні директиви, президія Тернівської сільської ради вже 19 січня 1930 року розпочала репресивні заходи проти одноосібників, в першу чергу заможних. У 16 родин за невиконання планів хлібозаготівлі конфіскували будинки і майно.

Постраждали: Г.І. Ганчо, Д.Д. Дмитрієв, Ф.І. Сербін, П.М. Скарлат, Г.І. Христо та інші [59], а через тиждень ще у 11 сімейств відібрали майно. Особливої жорстокості зазнала сім`я Г.І. Ганчо, в якій було шестеро дітей віком від одного до шести років та батько господаря – 83 років. У люті морози їх виселили із власного будинку і поселили в землянці; все майно і худобу відібрали [60].

Частина селян змушена була покинути Тернівку, в якій проживали їхні предки. Місцева влада примусово розкуркулила з подальшим виселенням О.Г. Брятко, Д.Ф. Бузніка, І.В. Волчо, О.О. Деордієву, Я.М. Коча, М.Д. Черно та інших [61]. Згідно із інструкцією ЦВК та РНК СРСР найбільш заможних куркулів виселяли у віддалені місцевості СРСР, інших – в межах району. У селян конфісковували житлові і господарські побудови, реманент, худобу, продовольчі і кормові запаси, насіння, домашнє майно а також готівку.

Звичайно, така політика викликала гостре обурення з боку громадян. Деякі з них відкрито виступали проти насильницької колективізації та розкуркулення. Примусове укрупнення господарств супроводжувалося жорсткими кампаніями державної хлібозаготівлі. Тих селян, які виступали проти цих заходів, звинувачували в антирадянській агітації та пропаганді і засуджували за статтею 54-10 КК УСРР до виселення в північні регіони. За таким визначенням відправили до міста Котлас (Архангельська область) мешканця с. Кантакузівка Вознесенського району Г.М. Семчова (народився в м. Дряново, Болгарія) [62].

На півночі опинився і тернівчанин Ф.І. Сербін разом із дружиною, сином і донькою. У 1935 році він самовільно повернувся до рідного села, де працював сторожем у місцевій кооперації. Пізніше, у 1937 році, його звинуватили в антирадянській агітації і за вироком трійки при УНКВС розстріляли [63].

Наступ на одноосібні господарства, депортація селян у віддалені райони країни а також силове проведення хлібозаготівельних кампаній призвели до голодомору, який торкнувся і Тернівки.

Члени місцевої комуни ім. Леніна в листі до редакції газети «Шлях індустріалізації» від 7 березня 1933 року писали: «Повідомляємо ..., що члени комуни дуже голодують, вже чотири дні як не бачать навіть крихти хліба. Просимо Миколаївські організації звернути на це увагу та надати негайну допомогу» [64].

Політичне керівництво країни намагалося приховувати інформацію щодо голоду. Саме це слово заборонялось вживати в документах партійних і державних органів, а також у засобах масової інформації. Порушників заборони карали навіть ув'язненням. Так, мешканку Тернівки Г.Д. Стоєву засудили умовно до ув'язнення в концтабір за «розповсюдження чуток про голод» [65].

Таким чином, голодомор, який охопив у 1930-ті рр. всю Україну, і Миколаївщину зокрема, не обирав собі жертв за національною ознакою. Постраждали як українці, так і ті народи, які проживали в той час на території України: німці, євреї, поляки, молдовани, болгари та ін. Голодомор-геноцид 1932–1933 рр. став справжньою трагедією для всього населення України незалежно від етнічної приналежності.

---

1. За станом на 1 січня 1924 р. Одеська губернія адміністративно співпадала з територіальними межами Півдня України.

2. Національні меншості в Україні (реєстр селищ). – Харків: Держвидав України, 1925. – 65 с.

3. Всесоюзний перепис населення 1926 р. – Т. XIII. – М.: ЦСУ СССР, 1929. – 464 с.

4. Складено та підраховано за: Всесоюзний перепис населення 1926 р. – Т.XIII. – С. 12–13, 22–23, 26–27, 30–31, 35–36.

5. Складено та підраховано за: *Черлюнчакевич Н*. Национальный состав Советской Украины (Приложение IV). – Харьков: ДВУ, 1925. – С. 31.

6. *Марочко В.І*. Про діяльність міжнародної комісії для розслідування голоду в Україні 1932–1933 рр. // Український історичний журнал. – 1993. – № 10. – С. 45–51.

7. *Панчук М., Ковальчук О., Чирко Б*. Національна німецька меншина в Україні у 1920–30-х рр.. // Німецькі поселенці в Україні: історія та сьогодення. Монографія. – К. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2006. – Серія «Україна: історія і сучасність». – Випуск 1. – С. 322–323.

8. *Ивницкий М*. Хлебозаготовки 1932–1933 годов и голод 1933 года // Голод-геноцид 1933 року в Україні: історико-політологічний аналіз соціально-демографічних та морально-психологічних наслідків: Матеріали Міжнародної науково-теоретичної конференції. 28 листопада 1998 року. – Київ–Нью-Йорк, 2000. – С. 85.

9. ЦДАВО України. – Ф. 1. – Оп. 8. – Спр. 311. – Арк. 305–306.

10. ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 7. – Спр. 139. – Арк. 73.

11. *Ченцов В.В*. Політичні репресії в Радянській Україні в 20-ті роки. – К.–Тернопіль, 1999. – С. 49.

12. Там само. – С. 53.

13. *Ивницкий М*. Хлебозаготовки 1932–1933 годов и голод 1933 года. – С. 85.

14. *Осташева Н*. Голод // Материалы к энциклопедии. «Немцы России». – Выпуск 7. Немцы Украины. Пилотный сборник. – С. 64.

15. *Марочко В.І*. Хунгер – значить голод // Віче. – 1993. – № 8. – С. 136–147.

16. *Євтух В.Б., Чирко Б.В*. Німці в Україні (1920-і – 1990-і роки). – К.: Інтел, 1994. – С. 52.

17. Там само. – С. 54–55.

18. *Коць М*. Маловідомі факти про Допомоговий комітет голодуючим // Міжнародна науково-теоретична конференція. – Київ, 28 листопада 1998. – Київ–Нью-Йорк: Вид-во «М.П. Коць», 2000. – С. 21–22.

19. *Шитюк М.М*. Німецька громада півдня України в період масових репресій 20–40-х рр. XX ст. // Німецькі поселенці в Україні: історія та сьогодення. – С. 358.

20. *Панчук М., Польовий Л*. Під пресом тоталітарного режиму: Німці України в радянський період // Політика і час. – 1992. – № 9–10. – С. 64.

21. *Сергійчук В.І*. Німці в Україні. – К.: Вид-во ім. О.Теліги, 1994. – С. 49–51.

22. ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 1393. – Арк. 1. – Арк. 11.

23. *Євтух В.Б., Чирко Б.В.* Німці в Україні (1920-і – 1990-і роки). – С. 56.

24. Німці в Україні. 20 – 30-і роки XX ст. – С. 180.

25. *Кульчицький С.В*. Голод 1932–1933 рр. в Україні як геноцид. К.: Інститут історії України НАН, 2005. – С. 145.

26. *Гриневич Е*. Голодомор 1932–1933 гг. и еврейское население Николаевщины // Доля єврейських громад Центральної та Східної Європи в першій половині XX століття. – К.: Інститут юдаїки, 2004. – С. 55.

27. Миколаївщина: колективізація сільського господарства і голод (1929–1933 рр.) // Документи і матеріали. – Миколаїв, 2000. – С. 57.

28. Спогади Р.А. Бецера // Матеріали Березнегуватського народного районного історико-краєзнавчого музею. – Інв. № 851. – Арк. 1–2.

29. Спогади М.І. Зевлєвера // Матеріали Березнегуватського народного районного історико-краєзнавчого музею. – Інв. № 706. – Арк. 1–2.

30. *Кальман М.А*. Воспоминание старожила Нагартавы // Рукопись. Семейный архив, 1986. – Арк. 36.

31. ДАМО. – Ф.Р. 1054. – Оп. 1. – Спр. 46. – Арк. 119.

32. *Котляр Ю.В., Міронова І.С*. Нагартав і Романівка: з історії єврейських колоній Березнегуватщини. Монографія. – Миколаїв–Березнегувате: ТОВ ВіД, 2006. – С. 30–31.

33. Колективізація і голод в Україні 1929–1933 рр. Збірник документів і матеріалів. – К.: Наукова думка, 1993.– С. 312–313.

34. Дер Штерн. – 1932. – 8 лютого.

35. Еврейское население на Николаевщине. Документы и материалы. – Николаев, 1996. – 192 с.

36. *Хонігсман Я.С.* Колективізація, голодомор і занепад єврейського землеробства в Україні // Український історичний журнал. – 1994. – № 2–3. – С. 66–75.

37. *Мухина М*. Упокорення голодом: Збірник документів. − К.: Наукова думка, 1993. – С. 235.

38. ДАМО. − Ф.Р. 6563. – Оп. 2. – Арк. 112–118.

39. Там само.

40. *Ташлай Л*. Євреї та колективізація // Ткума. – 2005. – №6. – С. 3–4.

41. Трагедія століття: голодомор 1932–1933 рр. на Миколаївщині // *Під ред. Акопян В.Р., Вашкевич В.М., Вашкевич Н.В*. − Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. П. Могили, 2003. – С. 23.

42. *Гриневич Е.* Голодомор 1932–1933 гг. и еврейское население Николаевщины – С. 59–60.

43. 33-й: голод: Народна книга – Меморіал. // *Під ред. Коваленко Л.Б., Маняк В.А*. – К.: Рад. письменник, 1991. – С. 303.

44. *Данильченко О.П*. Сталінські репресії проти єврейського населення Півдня України // Зб. наук. праць: Єврейське населення Півдня України: дослідження і документи. – Вип.І. – Запоріжжя, 1994. – С. 80–85.

45. *Марочко В.І*. Голод у національних районах України // Освіта. – 1993. – № 1. – С. 8–9.

46. *Марочко В.*І. Про діяльність міжнародної комісії для розслідування голоду в Україні 1932–1933 рр. // Український історичний журнал. – 1993. – № 10. – С. 45–51.

47. ДАМО. − Ф.Р. 5859. – Оп. 2. − Т. 1. − Арк. 50.

48. *Гриневич Е*. Голодомор 1932–1933 гг. и еврейское население Николаевщины – С. 60.

49. *Коць М.* Маловідомі факти про Допомоговий комітет голодуючим – С. 105.

50. *Соболь П.І*. Національно-культурне життя поляків Миколаївщини в 20-ті роки XX століття // Південний архів. – Випуск 5. – Херсон, 2001. – С. 155.

51. *Шитюк М.М*. Масові репресії проти населення Півдня України в 20-ті – 50-ті роки XX століття. – К.: Тетра, 2000. – С. 320.

52. *Тригуб П.М*. Польське населення Миколаївської округи в 20-х рр. XX ст. // Південний архів. – Випуск 5. – Херсон, 2001. – С. 143.

53. *Шитюк М.М*. Масові репресії проти населення Півдня України в 20-ті – 50-ті роки XX століття. – С. 321–322.

54. Трагедія століття: голодомор 1932–1933 рр. на Миколаївщині // *Під ред. Акопян В.Г., Вашкевич В.М., Вашкевич Н.В*. − Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. П. Могили, 2003.– С. 205.

55. *Шитюк М.М.* Масові репресії проти населення Півдня України в 20-ті – 50-ті роки XX століття. – С. 343.

56. Трагедія століття: голодомор 1932–1933 рр. на Миколаївщині. − С. 123.

57. *Бахтін А.М*. Колективізація сільського господарства і голод на території Півдня України (1929 – 1933). Дис... канд. іст. наук. – Миколаїв, 2000. – С. 132.

58. Вся Николаевщина.1929 год. – Николаев, 1929. – С. 216.

59. ДАМО. – Ф. Р. 162. – Оп. 1. – Спр. 613. – Арк. 8–14.

60. *Макарчук С., Рихальський М*. Колективізація сільського господарства на Миколаївщині та її наслідки // Масові репресії на Миколаївщині 1920–1950-ті роки. – Київ–Миколаїв, 2004. – С. 81.

61. ДАМО. – Ф. Р. 162. –Оп. 1.– Спр. 613. – Арк. 73.

62. Трагедія століття: голодомор 1932–1933 років на Миколаївщині. – С. 321.

63. ДАМО. – Ф. Р. 5859. – Оп. 2. – Спр. 4336. – Арк. 17.

64. Трагедія століття: голодомор 1932–1933 років на Миколаївщині. – С. 38.

65. Там само. – С. 336.

Котляр Ю.В.

БАШТАНСЬКІ ПОВСТАНЦІ ПРОТИ РЕПРЕСИВНО-КАРАЛЬНОЇ СИСТЕМИ (за матеріалами справи № 3897)

Однією з найбільш резонансних справ середини 30-х рр. XX ст. на Миколаївщині була справа № 3897 на 18 жителів Миколаївської області, в своїй більшості – учасників селянського повстання проти австро-німецької окупації 1918 р. та Баштанської республіки 1919 р.: М.В. Прядка, О.В. Прядка, А.В. Прядка, Т.О. Логненка, Т.І. Гапішки, О.П. Околота, Н.П. Околота, О.І. Єсипенка, І.І. Казарцева, І.Я. Ткаленка, О.К. Шевченка, З.А. Яшкіна, Н.М. Руденка, К.Ф. Пляка, П.М. Палія, І.В. Сокири, А.М. Музики, Є.М. Воробйова [1]. Матеріали справи висвітлювалися в місцевій та обласній пресі, зокрема в газеті «Під прапором Леніна», заголовки якої носили красномовний характер, що відбивали дух епохи сталінських репресій: «Шкідництво, вбивства, звірячі погроми і нальоти – ось шлях подонків контрреволюційної есерівської організації», «До кінця викривати й розтрощувати подонків контрреволюційної есерівської організації», «Колгоспники артілі «Комінтерн» вимагають ворогів розстріляти», «Ворогів народу суворо покарати», «Ворогів треба знищувати», «Не повернутися ворогам до нашого села» [2].

ВОРОГІВ ТРЕБА ЗНИЩУВАТИ

ПРО ОРГАНІЗА ПАРТІЙНО

НЕ ПОВЕРНУТИСЯ ВОРОГАМ ДО НАШОГО СЕЛА

ТИХА ВИМОГА КОЛГОСПНИКІВ

ДО КІНЦЯ ВИКРИВАТИ Й РОЗТРОЩУВАТИ ПОДОН КОНТР-РЕВОЛЮЦІЙНОЇ ЕСЕРІВСЬКОЇ ОРГАНІЗАЦ

КОЛГОСПНИКИ АРТІЛІ „КОМІНТЕРН" ВИМАГАЮТЬ ВОРОГІВ РОЗСТРІЛ

ЗРОБИТИ КОЛБУДИ ПРОЛЕТАРСЬКО

Статті із газети «Під прапором Леніна»

Справа № 3897 (за сучасною нумерацією – 11017-с), що знаходиться в Державному архіві Служби безпеки України у Миколаївській області нараховує 12 томів на більш ніж 3300 аркушах [3]. Вона була розпочата в 1935 році, вироки винесені в 1936, переглядалася в 1968–1969 рр., а остаточна крапка стосовно реабілітації всіх 18 фігурантів справи була поставлена у 1990 р.

Певна інформація щодо сфабрикованої справи проти есерів Баштанського району міститься у монографії М. Шитюка [4] та першій книзі «Реабілітовані історією. Миколаївська область» [5], але вона вимагає уточнення, виправлення та ґрунтовного аналізу на основі нових джерел.

Історія Баштанки почалася близько 1806 р., коли з обох боків невеликої балки на казенних землях царський уряд поселив мешканців з Полтавщини та Чернігівщини. Це були переважно державні селяни та козаки. Згодом на цій території осіло чимало селян і кріпаків, які втікали від панського гніту на Південь України [6]. Перша назва села була відтопонімною «деревня Полтавская» – Полтавка. У середині XIX ст. у зв'язку зі зростанням ролі військово-адміністративних поселень і з метою розрізнення багатьох тоді Полтавок поселення набуло ускладненої назви: Полтавка-Баштанка. З 1928 р. офіційною назвою стає Баштанка [7]. Полтавка-Баштанка ще до революції була одним з найбільших сіл на Півдні України. Тут налічувалося до 2 тис. дворів, переважно малоземельні і безкінні селяни та наймити. Земля головним чином належала поміщикам, які володіли тисячами десятин [8].

Жорстока експлуатація, малоземелля, часті неврожаї (1891, 1904, 1905 рр. і т. д.), голод спонукали селян до боротьби [9]. Створювалися невеликі повстанські загони, які боролися з поміщицьким гнітом. У 1915 р. такий загін очолював М. Прядко. Один з найсильніших проявів селянського гніву мав місце в 1918 році, коли Полтавка-Баштанка була захоплена австро-німецькими військами. Керівники баштанського ревкому на чолі з М. Прядком мусили піти в підпілля, але не припинили підготовки до відкритого повстання. Були налагоджені зв'язки з с. Привільне для спільного виступу [10]. 9 листопада 1918 року під керівництвом М. Прядка та В. Гайдука повстанці розгромили гетьманську варту [11]. У бою взяло участь сорок бійців. Повстання вдалось, тільки ватажок варти Попов з кількома прибічниками втік до Херсону [12]. Незабаром для придушення повстання прибув каральний загін з Херсону на чолі все з тим же Поповим, але повстанці дали їм рішучу відсіч. У грудні баштанці розбили батальйон німецько-австрійських військ, який виступив з Новополтавки на Миколаїв [13]. Крім цього, німецький загін у кількості 36-ти чоловік був роззброєний [14]. Лише викликана підмога з Явкиного та обстріл села із гармат бронепоїзда, що курсував між станціями Новополтавка – Горожене допомогли окупантам знову захопити Полтавку-Баштанку. Відбулася жорстока розправа над мешканцями села. Населення змушене було заплатити контрибуцію в сумі 200 тис. крб. [15].

Прядко
Михайло Власович

Повстання баштанців стало справжньою партизанською війною у найтяжчому і найтрагічнішому її варіанті. Повсталі займали оборону навколо села і билися доти, доки ворог не «вимотається» в атаках, тоді переходили в наступ і гнали його до залізниці. Досвід, набутий баштанцями в боях з німецькими окупантами, допоміг їм у подальших боях за свободу Баштанської республіки, але не дав змоги його учасникам

врятуватися від тоталітарної репресивно-каральної системи. У кримінальних справах дії повсталих селян проти різноманітних ворогів були поставлені їм у провину.

Гайдук
Василь Феодосійович

За матеріалами слідчої справи № 3897 було встановлено, що в перші роки революції та громадянської війни в Миколаєві існувала велика лівоесерівська організація, а в Баштанській і Привільнянській волостях – лівоесерівські осередки [16]. Есерівські організації не лише діяли на Миколаївщині, а й брали активну участь у боротьбі з царським, австрійсько-німецьким, денікінським та більшовицьким режимами. Велику популярність на селі мала листівка селянської спілки ПСР «Брати-селяни!», в якій населення закликалося до боротьби за землю і свободу [17]. Заклики привели до значних виступів проти поміщиків у 1903–1905 рр. Вони відзначалися організованістю і стійкістю. У 1903 році жителі Полтавки-Баштанки розгромили маєток поміщика Бало, а в самому селі відбулася сутичка селян з жандармами. Активну участь у цих подіях брали вчителі П. Алейников і П. Поляков, які були арештовані пізніше – на початку 1906 року за проведення революційної роботи серед селян [18].

Есерівські партії боротьбистів та борьбистів мали великий вплив на партизанський рух селян Півдня України в 1918–1920 рр. Їх представники діяли спільно з більшовиками, проте в деяких випадках створювали власні підпільні комітети та повстанські загони. В Криму вони контролювали цілий повстанський район та мали великий вплив на Чорноморське селянське ополчення [19]. На Миколаївщині боротьбисти та борьбисти входили до урядів Висунської та Баштанської республік, а також мали власні партизанські загони. Один з таких загонів було створено неподалік від Миколаєва – у Богоявленську. В ньому партизанили селяни і робітники [20] кількістю понад 200 бійців з двома кулеметами [21].

Масовий повстанський рух розгорівся в Одеських катакомбах. Базою для підпільників Приміського району стали катакомби в районі сіл Усатове, Нерубайське, Куяльника [22]. Тут великий вплив мали боротьбисти та борбисти. У вересні 1919 року «Одеський листок» писав, що в катакомбах знайдена підпільна друкарня Одеського комітету борьбистів [23]. На початку повстанської боротьби більшовицький підпільний комітет з цими організаціями чіткого зв'язку не мав. Тільки періодично проводилися загальні збори, на яких ішов обмін інформацією. Проте за кілька днів до відступу білогвардійців був створений ревком, до якого увійшли представники більшовиків, борбистів і боротьбистів. Ревком був об'єднаним, бо для повного контролю влади більшовики були в той час надто слабкими [24], і вони були змушені шукати підтримки в есерівських партіях [25].

На Херсонщині великий вплив на формування політичних поглядів мала група в'язнів (біля 300 чоловік) із Херсонської каторжної в'язниці, серед яких переважали боротьбисти та борбисти [26]. Вони створили Херсонський повстанком, де простежувалася борбистська орієнтація. Повстанком мав тісні зв'язки з урядом Висунської республіки, відомої своїми боротьбистськими ідеями.

Боротьбистсько-борбистський тип селянських повстань не мав такої чіткої організації, як більшовицький. Есери очолювали менше повстанських загонів, що діяли самостійно, але їх вплив на селянство був великим. З. Яшкін був членом губернського комітету партії есерів, Т. Логненко – членом Миколаївського комітету, І. Казарцев керував лівоесерівським осередком в Привільнянській волості, а М. Прядко – в Баштанській [27].

У наступні роки у зв'язку з посиленням радянської влади і встановленням однопартійної системи Яшкін, Логненко та Казарцев задекларували про свій вихід із партії лівих есерів, а М. Прядко вступив до КП(б)У. Проте колишні повстанці не втратили зв'язків і навичок конспіративної боротьби, які завжди проявлялись у критичні періоди історії.

У 1927–1928 рр. виникали так звані хлібозаготівельні кризи, а у багатьох селах України відбувалося запровадження надзвичайних заходів, фактичне відновлення продрозкладки, адміністративна сваволя, порушення революційної законності, пряме насильство над селянами. Звичайно, це викликало у відповідь – незадоволення і протидію. Мали місце підпалення колгоспних будівель і комор, вбивства комуністів та інших державних активістів, руйнування і спалення їхніх хат та господарств. За офіційними даними протягом першої половини 1928 р. подібних терористичних актів в Україні було зареєстровано 117, а з жовтня 1928 р. по серпень 1929 р. – 848 [28].

Наприкінці 1927 р. протести селян набули рис стихійних виступів. Селяни були змушені відстоювати права, що надала їм нова економічна політика. Фактично розпочалося нове протистояння між державою і українським селянством. Якщо в 1927 р. таємним відділом ДПУ було заарештовано лише 13 чоловік за належність до так званих «куркульських груп», то вже за перший квартал 1928 р. заарештували 270 селян [29].

У червні 1928 р. В. Балицький надіслав Л. Кагановичу доповідну записку, в якій повідомляв про спробу об'єднати зусилля робітників і селян проти влади у Миколаєві. Там через нестачу хліба почали збільшуватися хлібні черги. 12 липня селяни з навколишніх сіл Миколаєва, які перебували в чергах, почали обурюватися не відпусканням хліба. У цей час робітники прямували на завод «Наваль». Поговоривши з робітниками, селяни попрямували до окрвиконкому. Зібрався натовп у кількості 500 чоловік. Деякі робітники, що співчували селянам, говорили: «Від імені робітничого класу ми підтримаємо». Аналогічний випадок безпосереднього звернення селян до робітників відбувся 7 липня у Херсоні, куди на завод ім. Г. Петровського прибула делегація селян з п'яти найближчих сіл у кількості 10 чоловік. В обох випадках окрвідділи ДПУ вжили репресивних заходів. Зокрема по Миколаєву «обережним способом» були заарештовані деякі «підбурювачі» [30].

«Наступ на куркульство» супроводжувався примусовим виселенням, закриттям млинів, антирелігійною пропагандою. Осіб, які виявляли незадоволення, притягували до карної відповідальності. За першу половину 1928 р. тільки таємним відділом ДПУ України було заарештовано 373 селянина, звинувачених у створенні антидержавних селянських груп. У звітах ДПУ з'явився навіть спеціальний розділ «сільська контрреволюція», де містилася з-поміж іншого інформація про арешт куркульсько-есерівського угрупування в Миколаївському окрузі (8 осіб) [31].

Зовнішній бік колективізації кінця 1929 – початку 1930-го рр. і її примусовий характер добре відомий. Насилля на селі викликало жорстокий супротив селян, різко підірвало виробничі сили, що і змусило московську владу тимчасово відступити, переклавши провину на місцевих виконавців. Навесні 1929 р. керівництво України виконало план хлібозаготівель за декілька тижнів, лише задіявши в широких масштабах регулярні частини Червоної Армії, війська ДПУ та прикордонні загони.

У відповідь – наростав опір селян владі. У перші три місяці 1929 року ДПУ України зареєструвало 144 селянських виступи, а уже в квітні – липні – 329. Тоді ж було арештовано та направлено в табори 1381 чоловік. У кінці літа почалася нова хлібозаготівельна кампанія – і як наслідок – посилилися хвилювання на селі. У серпні ДПУ зафіксувало 116 виступів, у вересні – 195, а у жовтні – 336 [32].

З 20 січня по 12 лютого 1930 року в Україні відбулося 37 масових виступів селян антиколгоспного спрямування. У них взяли участь 12 тис. селян, із яких заарештовано 11865. У відповідь на політику «розкуркулення» селяни здійснили 40 терористичних актів (продовжувалися вони і пізніше) [33].

Не залишилися осторонь боротьби з більшовицьким режимом і колишні учасники повстанського руху на Баштанщині. Активну боротьбу М. Прядко, Т. Логненко, І. Казарцев та З. Яшкін розпочали у 1930 р., хоча Прядко і раніше виявляв своє приховане або явне невдоволення існуючою владою.

З. Яшкін перебував у партії есерів з 1905 р., а в 1917 р. став лівим есером, займаючи ключові пости в губернських партійних структурах. У 1919 році після розколу партії лівих есерів на «інтернаціоналістів» та «боротьбистів» примкнув до останніх. В 1920 р. під час ліквідації есерівської партії в Миколаєві заявив, що селянство не підготовлено до сприйняття комуністичних ідей і лише есери зможуть довести селян до справжнього соціалізму. У 1924 р. на з'їзді в Одесі формально порвав з есерівською партією, але продовжував мати зв'язки зі своїми колишніми соратниками [34].

Т. Логненко перебував у партії есерів з 1917 р. і вважав, що в Україні повинен бути такий лад, як в інших буржуазних країнах [35].

І. Казарцев у партії лівих есерів з 1917 р. В 1919 р. на вимогу ЦК ЛСР перебував у Москві [36]. Вважав, що лівоесерівська партія є українською, і саме вона повинна змінити більшовицький лад. У1928 р. Казарцев виступав проти самообкладання, а в 1930 – проти колективізації. При цьому він наголошував, що всіх партизан слід забезпечити хлібом, а то його все одно вивезуть до Росії.

М. Прядко перебував у партії есерів з 1905 р. У 1917 перейшов до лівих есерів. У 1918–1919 рр. був одним із керівників Баштанської підпільної організації в боротьбі з австро-німецькими окупантами та денікінцями. Очолював перший волосний революційний комітет. Боровся за радянську владу, але проти комуністів. З 1919 р. – член ВКП(б) за даними Баштанського райкому партії України [37]. Проте останні відомості не підтверджуються матеріалами партійного архіву Миколаївської області стосовно членів ВКП(б) за 1918, 1921 і 1926 рр. [38]. М. Прядко дійсно вступив до лав КП(б)У в 1930 р. [39].

Навесні 1930 р. З. Яшкін, який зустрів у Миколаєві Т. Логненка, запросив його до себе на квартиру. Обговоривши ситуацію, що склалася в Україні в зв'язку з колективізацією, було вирішено відродити діяльність партії есерів і створити в селах

есерівські групи з колишніх учасників повстанської боротьби. Через два тижні до них приєднався М. Прядко, який мав значний досвід терористичної діяльності та організації повстанських загонів проти різних ворогів селянства. Було вирішено розпочати активну боротьбу проти більшовицької влади, не виключаючи використання зброї [40]. При цьому головними завданнями визначили такі:

1. Відновлення діяльності партії есерів шляхом збору старих есерівських кадрів та їх організації.

2. Вербування нових членів партії есерів із числа осіб, невдоволених радянською владою.

3. Проведення антирадянської агітації, направленої на дискредитацію заходів партії більшовиків і уряду в сфері колективізації.

4. Проведення шкідництва в колгоспах з метою розвалу їх економічного стану і настрою колгоспників проти колгоспної системи [41].

Незважаючи на вказані завдання, чіткої програми дій прийнято не було, про що неодноразово говорив З. Яшкін. Головна мета – дискредитація колгоспів шляхом агітації – була зрозумілою, але в рамках жорсткої суцільної колективізації не давала необхідного результату[42]. М. Прядко вважав, що головним програмним завданням повинно бути відділення України від Росії шляхом збройної боротьби і передача влади до представників партії есерів [43], так як «Петро Великий і Катерина II будували державу на кістках українців, а зараз влада на українських кістках будує Бєломоро-Балтійський канал» [44]. Ще в 1919 р. М. Прядко з одним із керівників Баштанської республіки П.Туром заявляли на мітингу: «Що нам дадуть комуністи? Ми будемо воювати, доки не стане Вільна Україна!» [45].

Практична діяльність Казарцева розпочалася з відновлення есерівських зв'язків по Миколаєву, в результаті чого було створено есерівський осередок, куди ввійшли О. Шевченко, П. Недбайло та Є. Дідан, а також з проведення антиколгоспної агітації в с. Старогорожене. У 1930 і 1931 рр. І. Казарцев тричі збирав збори есерівського осередку, на якому обговорювалися питання зриву колективізації. Була дана установка на проведення акцій проти хлібозаготівель. У результаті – половина хліба біля с. Горожене залишилась незібраною [46]. У колгоспі «Заповіт Леніна» на площі біля 300 га посівний матеріал загинув, кампанія по збору врожаю була зірвана, мав місце падіж молодняку. В цьому колгоспі Казарцев був завгоспом, а Шевченко – рахівником [47].

М. Прядко створив есерівський осередок на базі сіл та хуторів: Баштанка, Піски, Зелений Клин, Зелений Гай. До нього ввійшли О. Прядко, Т. Гапішко, О. Околот, Н. Руденко, К. Пляко, П. Палій, І. Сокира, А. Музика та інші. У 1932 р. М. Прядко тричі збирав нелегальні збори осередку, на яких розглядалися питання організаційної роботи по зриву колективізації, знищення фуражу, коней та розкраданню зерна [48].

У першій половині 1932 р. М. Прядко склав антибільшовицькі листівки, які були розкидані по Баштанці Т. Гапішко, О. Околотом, О. Прядком та А. Прядком. У серпні 1932 р. І. Казарцев передав М. Прядку 500 листівок із закликами саботувати хлібозаготівлі, що були надруковані в Миколаєві. Вони були розкидані членами есерівського осередку в колгоспі «Комінтерн», по полотну залізничної дороги між станціями Явкине – Горожене та біля хутора Зелений Гай, сіл Інгулка, Бармашове та Привільне.

О. Околот отримав від М. Прядка 50 листівок і повинен був їх таємно розповсюдити серед колгоспників. Проте йому вдалося підкинути лише декілька листівок на полі своєї бригади, а інші, боячись викриття, він спалив [49]. Крім того, Н. Руденко особисто написав від руки ряд антибільшовицьких листівок [50], а також виготовив їх на склографі, який взяв у виконкомі [51].

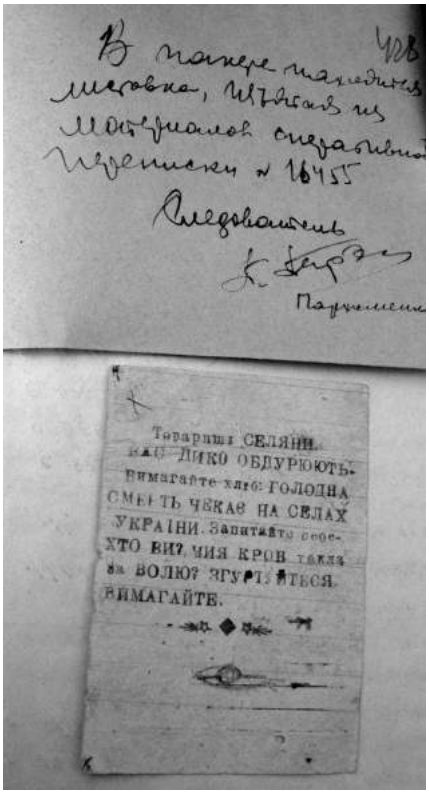

Антибільшовицька листівка

За відомостями С. Довженка (в 1932 р. – секретаря більшовицького партійного осередку в с. Баштанка), перед початком хлібозбиральної кампанії в колгоспному клубі з'явилися листівки контрреволюційного змісту: «Селяни, не здавайте хліб, а то Вам загрожує голод і смерть!» Такі ж листівки були розкидані по залізничному полотну, а в деяких колгоспників були цілі пачки листівок [52].

Сам Довженко також перебував під впливом есерівської групи М. Прядка і отримував під час голодомору від них зерно. Взагалі складається враження, що під контролем групи Прядка перебував весь більшовицький осередок Баштанки. Так як більшість більшовиків села виступили проти хлібозаготівель, за що пізніше були виключені з партії [53].

Загалом листівки розповсюджувалися два рази: перший – перед першотравневими святами в квітні 1932 р., а другий – в серпні 1932 р. [54].

У 1929 р. М. Прядко при проведенні хлібозаготівель в с. Явкине глузував і знущався над членами колгоспу і фактично зірвав державний план по заготівлі. За наказом М. Прядка П. Палій жорстоко проводив хлібозаготівлі в с. Бармашове: бив скло у вікнах, розвалював печі, зривав підлоги, таким чином, настроюючи селян проти більшовицької влади. Пізніше Палій був навіть усунений від проведення хлібозаготівель [55]. У 1932–1933 рр. М. Прядко організував систематичне викрадення хліба з колгоспу «Комінтерн», де в 1933–1934 рр. головою колгоспу був його брат О. Прядко, а в 1932 – Марко Никифор. Розкраданням зерна займалися Т. Гапішко (комірник), О. Околот, Н. Околот, А. Прядко та інші. Всього було вкрадено 10 возів зерна вагою понад 200 центнерів. Викрадений хліб продавали на базарі, а також розподіляли серед своїх (колишніх повстанців). Частина викраденого хліба пізніше була знайдена в трьох ямах у Гапішка та в одній в Гуслова. Подібні дії есерівської групи привели до того, що Баштанка у 1932 р. не виконала плану хлібозаготівель і була занесена на «чорну дошку» [56]. Загальні втрати по колгоспу «Комінтерн» становили 22351 крб., колгоспникам не було виплачено 20149 крб. На трудодень за 1934 рік платили 10 коп. замість запланованих 55. 180 селянських господарств вийшли із колгоспу [57].

Не дивно, що О. Прядко, боячись переслідувань з боку радянської влади, за підробленими документами втік із села [58]. Допоміг йому в цьому О. Єсипенко, надавши чисті бланки з колгоспу «Червоний партизан». Проти М. Прядка та його однодумців було заведено кримінальну справу. Однак члени есерівського осередку викрали її з приміщення народного суду і спалили, хоча за деякими відомостями викрадення здійснила дружина М. Прядка [59]. Крім того, групою М. Прядка в 1935 р. було підготовлено вбивство начальника Баштанського РВ НКВС Петровського, який займався розслідуванням справи організації [60]. Проте здійснити його не вдалося.

Повстанській групі М. Прядка не вперше було брали участь у військових та терористичних діях проти представників владних режимів, так як баштанський повстанський загін був відомим не лише військовими діями проти австро-німців, денікінців, а й більшовиків. У червні 1919 р. за декілька місяців до захоплення Полтавки-Баштанки денікінськими військами, до села прибуло 6 червоноармійців 13-го стрілецького полку, які перевозили касу 15-ї Сиваської дивізії, що відступала з Криму і звернулися до голови волревкому М. Прядка з проханням організувати ночівлю. Їх розмістили в двох квартирах. М. Гурова і двох червоноармійців поселили в будинку Скрипки, а комісара і ще двох бійців розмістили в домі І. Сокири в Реп'яшках (назва однієї з віддалених частин Полтавки-Баштанки) [61]. Ввечері червоноармійці, за винятком Гурова, зібралися у І. Сокири. Туди ж підтягнулися члени загону Прядка – М. Дубогрій, П. Дубогрій, І. Двірський, К. Бондаренко, І. Береза, Я. В'язовський (загинули в боях за Баштанську республіку), П. Палій [62]. Вони спочатку споїли червоноармійців, а потім п'ятьох з них, що перебували в будинку Сокири М. Дубогрій та І. Двірський розстріляли в сараї[63]. З вбитих було знято одяг (шкіряні тужурки, кожух) і розподілено між учасникам розстрілу. Трупи, за наказом М. Прядка, С. Мальченка, П. Дубогрій та І. Береза вивезли за село до глинища і закопали. Через два дні небіжчики були знайдені і поховані. На мітингу говорили, що вбиті були комуністами – командирами Червоної Армії [64]. М. Гуров з червоноармійською частиною, що вночі проходила через Полтавку-Баштанку, виїхав за її межі, а коли повернувся через три дні, то дізнався про вбивство бійців і комісара.

Також повстанський загін Руденка-Прядка брав участь у 1919 р. в розгромі комуністичного продзагону Рафаїлова в с. Бармашове [65]. Загін Рафаїлова налічував 100 бійців і був створений для вилучення хліба і боротьби з бандитизмом на Півдні України. Червоноармійці прибули в Явкине і наклали на населення контрибуцію в сумі 200 тис. крб. Простоявши в Явкине 5–6 днів, вони виїхали до с. Бармашове [66].

«Полювання» за червоноармійським загоном Рафаїлова-Богодурова розпочали повстанці з Баштанки. В перших числах травня 1919 р. в с. Новопавлівка прибув загін баштанців на чолі з Прядком, Тесельком та Гайдуком. Було зібрано сход мешканців села, на яких М. Прядко пояснив, що з'явилася банда комуністів, що грабує селян, і хто бажає, той може вступити до загону баштанців для боротьби з бандитами. Охочих назбиралося 20 осіб, яким видали зброю. Пізніше повсталі направилися до Новоіванівки, де об'єдналися з так званою Баштанською ротою в кількості 50 осіб з двома кулеметами (її очолював Н. Руденко, який на той час служив у Григор'єва). З Новоіванівки виїхали до Явкиного, де до них ще приєдналися партизани. Загальна кількість повсталих налічувала 100 осіб з двома кулеметами. Саме такими силами

об'єднаний повстанський загін розгромив червоний загін Рафаїлова в с. Бармашове. 17 (за іншими даними 27) червоноармійців було вбито, 15 поранено, а останні забрані в полон і передані в Зміївськ до отамана Григор'єва [67]. Кількість повстанців, які загинули під час бою, не вказується, відоме лише прізвище Донченка [68].

Загін М. Прядка брав участь у розгромі німецької колонії Нейкарлсруе та нападі на єврейську колонію Добре. Ряд свідків і сам Прядко підтверджують ці факти. У 1919 р. М. Прядко і П. Тур організували напад на німецьку колонію Нейкарлсруе. Було зібрано населення колонії, які повинні були принести золото і срібло. У місцеву школу зігнали декілька десятків жителів колонії, кинули бомбу і розстріляли 40–50 осіб. Після цього було вчинено погром. Нападники брали все, що хотіли [69].

Навесні (орієнтовно 10–15 травня) 1919 р. було здійснено наліт на єврейську колонію Добра. У колонії було знищено 50–100 євреїв і вчинено погром [70]. Проте за іншими, більш достовірними відомостями, все населення Доброї було зібрано в один двір. Над їх головами було пущено чергу з кулемета і озвучено наказ видати комуністів. Колоністи привели трьох комуністів, які були тут же розстріляні [71]. Частина жителів колонії втекла в найближчі села, розповсюдивши панічні чутки про знищення десятків євреїв.

Можливо, свідки плутають дві події: напад баштанського загону М. Прядка з метою пошуку комуністів і комсомольців і погром зі знищенням місцевого населення, який вчинили в колонії Добра відступаючі григор'ївські частини [72]. У червні 1919 р., коли бандити, які називали себе «григор'ївцями», пограбували єврейську колонію Добра, то місцеві повстанці дали їм рішучу відсіч. Висунчани у власному посаді роззброїли 260 бандитів [73], а баштанці разом з березнегуватцями розгромили залишки банди в районі станції Березнегувате [74]. Враховуючи те, що єврейські колонії Єфінгар та Добре були базами антиденікінського селянського повстанського руху після розгрому Висунської та Баштанської республік, проблематично, що місцеве населення активно займалося єврейськими погромами.

Ще більш фантастичним виглядає звинувачення групи М. Прядка у відкритому розбої, коли в 1923 р. Семеновим, Шаповаловим, Мірошніченком і Змієвським нібито було проведено розстріл єврея-торговця, в якого забрали два тюки мануфактури [75].

Інша справа – терористична діяльність проти представників силових структур та органів влади. У 1923 р. Т. Гапішком, П. Палієм та К. Пляком в лікарні було здійснено вбивство уповноваженого Миколаївського карного розшуку Ігнатієва, що був у Баштанці у службових справах [76]. На наступний день за підозрою були заарештовані жителі Баштанки брати Услови, В. Скрипка і Є. Сербул. Затримані поставили ультиматум: або їх звільнять, або вони видадуть справжніх вбивць Ігнатієва. М. Прядко особисто керував нападом на міліцію, де були розстріляні затримані [77]. При цьому нападники підняли паніку, що на міліцію напала банда [78]. Також повстанською групою були розстріляні брати Коваленки, яких повинні були арештувати за підозрою щодо участі в контрреволюційній організації [79].

Головні завдання повстанської есерівської групи, якою керував М. Прядко, були такими:

1. Проведення есерівської агітації серед селян шляхом критики політики більшовицької партії.

2. Притягнення на свій бік інших осіб і залучення їх в організацію.

3. Розповсюдження листівок у Баштанці та навколишніх населених пунктах.

4. Систематичне проведення в колгоспах роботи, спрямованої на підрив соціально-економічного устрою.

5. Проведення організованого розкрадання колгоспного майна [80].

Таким чином, ми можемо констатувати факт, що на території Баштанського району протягом майже двох десятків років, звичайно, з перервами, діяла повстанська група, що боролася проти різних антиселянських режимів. Одним із її керівників був М. Прядко.

Загальна діяльність повстанського загону М. Прядка (діяв з 1918 р. в кількості біля 100 осіб) в боротьбі проти більшовицької влади з 1919 по 1920 рр. зводилася до наступного:

1. Відкрита збройна боротьба проти Червоної Армії шляхом створення повстанських загонів і направлення їх до Григор'єва.

2. Організація погромів з метою пошуку комуністів, комсомольців та активістів у колоніях Новополтавка, Добре та Нейкрлсруе, що супроводжувалися розстрілами.

3. Розгром комуністичного продзагону Рафаїлова в с. Бармашове, де було знищено 17 (27) червоноармійців.

4. Розстріл п'яти комуністів у будинку І. Сокири та трьох у будинку Д. Гуца.

5. За 1919–1920 рр. було розстріляно та знищено в боях біля 100 комуністів, комсомольців та червоноармійців [81].

З 1920 по 1929 рр. група М. Прядка організувала комуністичний, а фактично, повстансько-есерівський осередок і продовжила вже терористичну боротьбу проти більшовицького режиму. У 1929 було ліквідовано міліціонера Мариніна, вчителя Ситченка та інших. Всього здійснено біля 30 терористичних актів, які закінчилися вбивствами [82].

З 1930 по 1935 рр. було організаційно оформлено есерівський осередок, проводилися нелегальні збори і засідання. М. Прядко різними способами просував учасників організації на керівні посади в колгоспи, сільради та інші районні керівні структури. Головна діяльність була направлена на розвал колгоспів, шляхом знищення коней, підпалів та розкрадання хліба, розповсюдження листівок, терору проти активістів. У 1934 році членами есерівського осередку в колгоспі «Комінтерн» було спалено необмолоченої пшениці з 200 га [83].

У 1930 р. М. Прядко, Д. Гуц, М. Рижик, К. Пляко організували озброєний загін, який мав через Чорний ліс перейти кордон з Польщею. За свідченнями І. Ткаленка, М. Прядко планував повстанський похід на Польщу, висловлюючи думку, що при владі в Україні знаходяться поміщики, які душать селян і треба буде з ними повоювати [84]. Було зібрано кілька колишніх повстанців на хуторі Зелений Клин. Акція не вдалася, так як збір було розігнано представниками ДПУ.

Повстанська діяльність загону М. Прядка проти австро-німців та денікінців була оцінена тогочасним режимом.

У 1929–1932 рр., за результатами матеріалів Баштанської районної партизанської комісії, М. Прядка, О. Прядка, А. Прядка, Т. Гапішка, О. Околота, Н. Околота, О. Єсипенка, І. Казарцева, І. Ткаленка, О. Шевченка, Н. Руденка, К. Пляка, П. Палія, А. Му-

зику, Є. Воробйова було визнано червоними партизанами. А М. Прядка, А. Музику і О. Шевченка – керівниками партизанських загонів [85].

Достатньо активна антибільшовицька діяльність повстанської групи М. Прядка була «замічена» відповідними органами. Влітку 1935 року органи НКВС «констатували», що на території Миколаївської області «нелегально діє підпільна контрреволюційна організація есерів». Активні члени організації в основному проживали на території Баштанського району – 27 чоловік, міста Миколаєва – 5 чоловік, Новобузького району – 1 чоловік. Арешти «активістів» розпочалися на початку літа і були завершені восени 1935 року.

До відповідальності було притягнуто, на той час інваліда 2-ї групи, пенсіонера, за непрацездатністю Прядка Михайла Власовича, понад 20 колгоспників з різних колективних господарств Баштанщини і декількох робітників з міста Миколаєва: завідуючого школою села Єфремівка Новобузького району Шевченка Омеляна Кіндратовича, голову колгоспу «Зелений Гай» Баштанського району Єсипенка Олександра Івановича, голову сільської ради села Явкине Баштанського району Пляка Корнія Фомича та інших, а також колишніх жителів Баштанки, що в 1935 р. проживали за межами Миколаївської області та України – Прядка Олексія Власовича (мешкав у Казахстані), Яшкіна Зіновія Андрійовича (у Дніпропетровській області), Музику Андрія Михайловича (у Вірменії), Гапішка Тимофія Ісаковича (у Грузії), – заарештували за їх місцем роботи і перевезли етапом до Баштанки. Заарештованим слідчі органи НКВС пред'явили різні звинувачення, основними з яких були: ведення активної боротьби проти радянської влади, створення контрреволюційної повстанської організації есерів на території Баштанки та сусідніх районів, розклад і дискредитація колгоспів шляхом розкрадання соціалістичного майна, організація незадоволених колгоспників шляхом витіснення на другий план ударників і заохочення ледарів, організація повстанського загону з метою переходу на бік Польщі [86].

Керівником організації було названо М. Прядка. Слідчі органи ставили йому у провину те, що, будучи членом партії есерів, він одночасно знаходився в лавах ВКП(б), де вміло «використовував» своє становище голови районної партизанської комісії, обробляв кримінальні та контрреволюційні елементи, ставлячи за мету втягнути їх у компартію. З 1931 по 1935 роки регулярно «проводив і організовував» нелегальні наради учасників створеної ними контрреволюційно-есерівської групи, розповсюджував контрреволюційні листівки, підтримував зв'язок з есерівськими діячами міста Миколаєва. Під час хлібозаготівельної кампанії організував буксирні бригади з числа учасників групи й інших контрреволюційних елементів, яким давав настанову: при проведенні хлібозаготівлі – масово бити селян, руйнувати будівлі. Добивався розташування в колгоспі «Комінтерн» села Баштанки учасників своєї групи.

Маючи таку інформацію про члена партії М. Прядка, бюро Баштанського райкому партії 27.06.1935 року прийняло рішення: «Виключити із партії Михайла Власовича за розвал колгоспу «Комінтерн», організацію крадіжки хліба, участь у контрреволюційних днях, вбивстві чотирьох комуністів та написанні терористичних листівок» [87].

Далі справа набула ще більшого розмаху. У результаті перевірок з членів ВКП(б) було виключено 27 мешканців Баштанки, які так чи інакше були причетні до есерівської групи М. Прядка:

1. Безручко Яків Іванович.
2. Беребен Григорій Олексійович.
3. Бондаренко Михайло.
4. Гулак Яків Андрійович.
5. Гуц Данило Сергійович.
6. Гуц Дем'ян Давидович.
7. Довженко Степан.
8. Дуб'яга Семен Омелянович.
9. Залізний Семен Олексійович.
10. Єсипенко Феодосій Іванович.
11. Литвинов Федір Прокопійович.
12. Мусієнко Афанасій Гаврилович.
13. Мусієнко Євтух Данилович.
14. Недбайло Петро Кіндратович.
15. Околот Никифор Павлович.
16. Онищенко Афанасій Несторович.
17. Пиковець Павло Олександрович
18. Плужник Юхим Афанасійович.
19. Пляко Корній Фокич.
20. Прядко Андрій Власович.
21. Прядко Михайло Власович.
22. Прядко Олексій Власович.
23. Рижик Михайло Олександрович.
24. Смола Григорій Іванович.
25. Тимошенок Данило Леонтійович.
26. Чаус Прокопій Денисович.
27. Чембир Яків Макарович [88].

Крім цього, в серпні-вересні 1934 р. Баштанська районна партизанська комісія позбавила звання червоного партизана таких осіб:

- Музику і Ткаленка – за участь у бандах Григор'єва.
- О. Прядка, Т. Гапішка, І. Казарцева – за незначну участь у партизанському русі.
- Н. Руденка – за участь у ліквідації червоноармійського загону Рафаїлова.
- А. Прядка – за систематичне п'янство та спекуляцію.
- Н. Околота – як особу, що примазалась до партизанського руху і не мала з ним нічого спільного.
- П. Палія – як кримінального злочинця, якого засуджували десятки разів [89].

Не менш серйозні звинувачення ставилися органами НКВС іншим заарештованим.

Так, завгоспу миколаївського хлібозаводу І. Казарцеву до провини ставилося те, що він був керівником есерівської групи в Миколаєві і підтримував тісний зв'язок з Баштанською організацією. О. Шевченку те, що він проводив контрреволюційну роботу на території Новобузького району, на колгоспних зборах ставив конкретні завдання проведення підривної роботи в колгоспах, розповсюджував листівки. Голові колгоспу «Червоний партизан» О. Єсипенку те, що він виголошував «контрреволю-

ційні промови» проти радянської влади. Касиру колгоспу «Політвідділ» Н. Руденку те, що він керував розгромом комуністичного загону в селі Бармашове. Завідуючому базою А. Музиці те, що свого часу він був «організатором» погромів єврейського населення в місті Новий Буг [90].

Дуже швидко органами НКВС були знайдені свідки, які стверджували, що заарештовані вели роботу проти колективізації, намагалися розвалити колгоспи з середини, зірвали хлібозаготівлю, знищили колгоспний хліб шляхом підпалу, переконували колгоспників у тому, щоб вони не здавали хліб державі, під час хлібозаготівлі утискали колгоспників з метою викликати їх незадоволення радянською владою та проводили агітацію проти вступу до колгоспів [91]. Свідки показували бланки листівок, які, на їх думку, безумовно належали заарештованим.

Була проведена також велика агітаційна робота для того, щоб із звинувачених зробити не захисників селян, якими вони, до речі, й були, а запеклих ворогів народу. На території колгоспів, де раніше проживали заарештовані, проводилися об'єднані збори колгоспників.

Так, на зборах селян із колгоспів «Червоний промінь», «Ленінський елеватор» було прийнято рішення про те, що до заарештованих потрібно застосувати вищу міру соціального захисту – розстріл, а сім'ї ворогів народу вислати за межі України [92]. Судове засідання Одеського обласного суду, що проходило з січня по лютий 1936 року, звинувачувало підсудних у «контрреволюційній діяльності». Звинувачення підтримало 56 свідків [93], які у виступах розкривали «жахливу шкідницьку діяльність» фігурантів справи.

Вироком спецколегії Одеського обласного суду від 23 січня – 3 лютого 1936 року були засуджені:

1. Яшкін Зіновій Андрійович, 1888 р.н., уродженець села Барвінське-Леніно Привільнянського району Одеської області, українець, освіта середня, службовець, працював юрисконсулом Азотно-тукового комбінату міста Каменське Дніпропетровської області, одружений, раніше перебував у партії есерів, не судимий. Засуджений за ст. 54-2, 54-11 з санкції ст. 54.2 КК УРСР на 10 років ВТР, у відповідністю зі ст. 29 п.п. «а», «б», «в» КК УРСР позбавлений прав терміном на 5 років з конфіскацією майна.

2. Логненко Трохим Олександрович, 1876 р.н., уродженець села Калініно Миколаївського району Миколаївської області, українець, з початковою освітою, службовець, працював комендантом у гуртожитку заводу ім. А. Марті, одружений, раніше перебував у партії есерів, не судимий. Засуджений за ст. 54-2, 54-11 з санкції ст. 54.2 КК УРСР на 8 років ВТР, у відповідністю зі ст. 29 п.п. «а», «б», «в» КК УРСР позбавлений прав терміном на 5 років з конфіскацією майна.

3. Прядко Михайло Власович, 1887 р.н., уродженець і житель с. Баштанка Одеської (нині – Миколаївської області), українець, із селян-середняків, з початковою освітою, раніше перебував в партії есерів, виключений із членів ВКП(б) в зв'язку із теперішньою справою, раніше не судимий. Засуджений за ст. 54-2, 54-11 з санкції ст. 54.2 КК УРСР як невиправного класового ворога і особливо небезпечного соціального елемента до вищої міри покарання – розстрілу з конфіскацією майна, що йому належить.

4. Казарцев Іван Іванович, 1884 р.н., уродженець села Нова Одеса Новоодеського району Миколаївської області, українець, з початковою освітою, працював завгоспом хлібозаводу в м. Миколаєві, одружений, раніше перебував у партії есерів, не судимий. Засуджений за ст. 54-2, 54-11 з санкції ст. 54.2 КК УРСР до 10 років позбавлення волі з конфіскацією майна, у відповідністю з п.п. «а», «б», «в» ст. 19 КК УРСР з поразкою в правах терміном на 5 років.

5. Шевченко Омелян Кіндратович, 1893 р.н., уродженець м. Херсону, українець, з середньою освітою, із куркулів, службовець, до арешту працював завідуючим школою в с. Єфремове Баштанського району, б/п, не судимий. Засуджений за ст. 54-2, 54-11 з санкції ст. 54.2 КК УРСР до позбавлення волі терміном на 6 років з конфіскацією майна.

6. Гапішко Тимофій Ісакович, 1889 р.н., уродженець і житель с. Баштанка Баштанського району, українець, із селян-бідняків, колгоспник, одружений, з початковою освітою, раніше перебував у партії есерів, був засуджений в 1933 р. за розкрадання хліба до 2 років ВТР, звільнений достроково.

7. Околот Омелян Павлович, 1898 р.н., уродженець і житель с. Баштанка того ж району, із бідняків, член колгоспу, малописьменний, одружений, був членом КП(б)У – виключений, раніше не судимий.

8. Прядко Антон Власович, 1904 р.н., уродженець і житель с. Баштанка того ж району, українець, колгоспник, одружений, б/п, раніше не судимий.

Кожний засуджений за ст. 54-2, 54-11 з санкції ст. 54.2 КК УРСР до позбавлення волі терміном на 6 років з конфіскацією майна, що їм належить.

9. Єсипенко Олександр Іванович, 1892 р.н., уродженець с. Баштанка Баштанського району, житель хутора Зелений Клин того ж району, із бідняків, голова правління колгоспу «Червоний партизан», українець, з початковою освітою, одружений, б/п, був засуджений у 1926 р. за хуліганство.

10. Ткаленко Ісидор Якович, 1892 р.н., уродженець і житель хутора Зелений Клин Баштанського району, службовець, працював завідуючим лабораторією колгоспу «Червоний партизан», українець, одружений, з середньою освітою, був засуджений у 1926 р., служив в царській армії.

Кожний засуджений за ст. 54-2, 54-11 з санкції ст. 54.2 КК УРСР до позбавлення волі терміном на 5 років з конфіскацією майна, що їм належить.

11. Воробйов Єрмолай Матвійович, 1891 р.н., уродженець м. Миколаїв, із робітників, українець, з початковою освітою, працював парторгом колгоспу «Комінтерн», виключений з членів КП(б)У в зв'язку зі справою, раніше не судимий. Засуджений за ст. 54-12 КК УРСР до позбавлення волі терміном на 3 роки.

12. Околот Никифор Павлович, 1899 р.н., уродженець і житель с. Баштанка того ж району, із селян-середняків, українець, одружений, з початковою освітою, раніше не судимий, виключений з лав КП(б)У.

13. Музика Андрій Михайлович, 1891 р.н., уродженець і житель с. Піски Баштанського району, із селян-бідняків, працював наймитом, одружений, виключений з лав КП(б)У за службу в банді Лушняка, раніше не судимий.

Кожний засуджений за ст. 54-2, 54-11 з санкції ст. 54.2 КК УРСР до позбавлення волі терміном на 7 років з конфіскацією майна.

14. Палій Пантелій Микитович, 1890 р.н., уродженець і житель с. Баштанка того ж району, українець, із селян-середняків, малописьменний, б/п, раніше був засуджений за хуліганство, працював у колгоспі «Комінтерн».

15. Руденко Нестор Михайлович, 1896 р.н., уродженець і житель с. Баштанка того ж району, українець, гр-н СРСР, одружений, раніше примикав до партії есерів, перебував у лавах КП(б)У, виключений в 1930 р., раніше не судимий.

16. Пляко Корній Фокович, 1893 р.н., уродженець с. Баштанка, житель с. Явкине Баштанського району, українець, одружений, освіта початкова, перебував у партії есерів, а з 1930–1935 – член КП(б)У, виключений, працював головою Явкинської с/р, раніше не судимий.

17. Сокир Ісак Васильович, 1895 р.н., уродженець с. Баштанка, житель с. Зелений Гай Баштанського району, із селян-бідняків, українець, з початковою освітою, одружений, раніше не судимий.

18. Прядко Олексій Власович, 1897 р.н., уродженець с. Баштанка, українець, одружений, з початковою освітою, був членом ВКП(б), виключений, раніше не судимий.

Кожний засуджений за ст. 54-2, 54-11 з санкції ст. 54.2 КК УРСР до 10 років позбавлення волі з конфіскацією майна, що їм належить, у відповідністю з п.п. «а», «б», «в» ст. 19 КК УРСР з поразкою в правах терміном на 5 років [94].

Під час суду були звільнені з-під арешту завідуючий фермою села Старосолдатське Палій Олексій Володимирович, садівник колгоспу імені Сталіна Чайка Антон Юхимович, колгоспник колгоспу «Зелений Гай» Ганниченко Петро Калинович, обліковець Миколаївської школи морських льотчиків Бутенко Тихін Герасимович, завідуючий магазином міста Миколаєва Бутенко Дмитро Герасимович, колгоспники колгоспу «Комінтерн» Семиліт Порфирій Іванович, Гапішко Іван Ісакович, колгоспник колгоспу «Червоний партизан» Воронюк Михайло Семенович [95]. Розслідування кримінальної справи № 3897 на певний час було припинено, але дуже скоро продовжилося.

11 вересня 1937 року з Наркомату НКВС України до всіх обласних управлінь надійшла телеграма за № 83798, яка зобов'язувала співробітників відомства «негайно приступити до рішучого розгрому антирадянського есерівського підпілля, ліквідувати всі агентурні справи щодо есерів, піддати арешту всіх колишніх членів ЦК губернських, окружних, повітових комітетів партії соціалістів-революціонерів, заарештувати всіх есерів, що повернулися зі заслання і таборів» [96].

Розгорнувся новий виток репресивно-каральної системи. Більшість справ засуджених у 1936 р. була переглянута. Так, на засіданні трійки НКВС Західносибірського краю від 13 жовтня 1937 р. до розстрілу було засуджено Яшкіна Зіновія Андрійовича, Казарцева Івана Івановича, Палія Пантелія Микитовича, Логненка Трохима Олександровича. За рішенням трійки НКВС Далекосхідного краю від 20 листопада 1937 р. до розстрілу засудили Сокиру Ісака Васильовича, а трійкою НКВС Новосибірської області від 8 грудня 1937 р. – Ткаленка Ісидора Яковича. На засіданні трійки НКВС Амурської області від 26 березня 1938 р. до розстрілу було засуджено Музику Андрія Михайловича [97].

Почали фабрикуватися нові справи, які в наш час мають нумерацію: 1440-с, 4575-с, 2417-с, 2212-с, 2069-с. Органами НКВС було заарештовано ще 34 особи, так званих

членів есерівської організації. Слідчі НКВС робили все для того, щоб тісно зв'язати вказані справи зі справою № 3897. Так, за справою № 7505 (нова нумерація – 2212-с) було заарештовано 7 мешканців Баштанського району. Це колгоспник колгоспу «Заповіт Леніна» с. Горожене Швець Єгор Романович; директор Горожинівської неповної середньої школи Козло Олександр Іванович; учитель школи №1 с. Привільне Бабаєв Сергій Миколайович; учитель школи с. Леніно Бабаєв Гаврило Миколайович; колгоспник Дідан Єгор Олександрович; овочівник колгоспу «Заповіт Леніна» Калашник Кіндрат Мойсейович; інспектор райфінвідділу Москаленко Андрій Єфремович. Слідчі НКВС вважали керівником організації в с. Горожене Є. Дідана. На їх думку, після арешту І. Казарцева і О. Шевченка у 1935 р. в с. Горожене продовжувала діяти есерівська організація, що налічувала 40 осіб. Після арешту О. Шевченка Є. Дідан «проінформував» організацію про те, що потрібно вести себе дуже обережно, щоб не бути викритими. Вважалося, що члени організації вели контрреволюційну діяльність на власних робочих місцях. Так, С. Бабаєв проводив контрреволюційну роботу в школі серед учнів, вихваляючи капіталістичний лад західних держав, розповсюджував контрреволюційні наклепи на Радянський Союз. Есерівська організація ставила собі за мету – повалити радянську владу, відокремити Україну від СРСР і встановити буржуазний лад. Для практичного здійснення своїх завдань «організація проводила роботу з насадження повстанських кадрів та підготовці збройного повстання проти радянської влади». Члени організації постійно поновлювали свої ряди, вербуючи нестійких громадян до лав організації [98]. Слідчі надто квапилися, фабрикуючи вказану справу. Адже уже після рішення трійки НКВС Миколаївської області від 27 квітня 1938 р., що засудила всіх заарештованих до розстрілу за ст. ст. 54-10 (Ч.2), 54-11 КК УРСР, заднім числом (29 квітня, 25–27 травня 1938 р.) були оформлені протоколи допитів та ставок віч-на-віч [99]. Рішення про розстріл було виконано стосовно всіх семи засуджених 12 вересня 1938 р. [100].

16 квітня 1957 р. Управлінням КДБ при РМ УРСР по Миколаївській області було винесено заключення стосовно справи № 7505. Враховуючи, що показання засуджених були сфальсифіковані після рішення трійки, вважаємо «архівно-слідчу справу № 7505 по звинуваченню Є. Швеця, О. Козло, С. Бабаєва, Г. Бабаєва, Є. Дідана, К. Калашника А. Москаленка надати прокурору Миколаївської області на предмет опротестування рішення трійки стосовно їх засудження від 24 квітня 1938 р. і припинення справи в зв'язку з відсутністю складу злочину в діях засуджених» [101].

12 листопада 1968 р. справа № 3897 на М. Прядка та інших учасників есерівської групи була направлена на додаткове розслідування начальнику УКДБ при РМ УРСР по Миколаївській області полковнику П. Семенову [102]. 20 листопада 1968 р. вона була прийнята до виробництва [103].

З 18 фігурантів справи вдалося допитати лише Є. Воробйова, який заявив, що був засуджений неправильно, так як про існування есерівської організації і злочинну діяльність засуджених нічого не знав. Свої попередні свідчення не підтвердив і заявив, що вони в протоколах допитів і судового засідання були записані неточно [104].

Передопитати останніх фігурантів справи не вдалося. М. Прядко був розстріляний за рішенням суду в 1937 р. І. Сокира, А. Музика, І. Казарцев, З. Яшкін, Т. Логненко, І. Ткаленко, П. Палій в 1937–1938 рр., перебуваючи в місцях позбавлення волі,

були повторно засуджені та за постановами трійок розстріляні. О. Прядко, А. Прядко, Н. Околот, О. Шевченко, Т. Гапішко, О. Єсипенко вже померли. Місце знаходження О. Околота, К. Пляко та Н. Руденка встановити органами слідства не вдалося [105]. Тому дослідування велося за архівними матеріалами справи № 3897 і новими допитами деяких колишніх свідків, що залишилися живими після дій репресивно-каральної системи та Великої Вітчизняної війни.

Свідок У. Ситников показав, що М. Прядко брав участь у створенні Баштанської роти в 1918 р., але сам у складі цієї роти у військах Григор'єва не служив. У роті з числа засуджених служили Н. Руденко і К. Пляко, але вони боролися за радянську владу. У 1919 році рота під командуванням Руденка розгромила загін Рафаїлова в с. Бармашове, так як прийняла останніх за бандитів.

Свої попередні свідчення стосовно того, що Баштанська рота боролась проти радянської влади, Ситников не підтвердив, пославшись на те, що його попередні свідчення були записані неправильно[106]. В. Двірський загалом підтвердив факти розкрадання зерна в колгоспі «Комінтерн», які здійснювалися засудженими М. Прядко, А. Прядко, К. Пляко, Т. Гапішко, Н. Околотом, О. Околотом [107].

І. Петренко заявив, що про злочинну діяльність засуджених нічого не знає. Свої попередні свідчення стосовно антирадянської діяльності А. Музики не підтвердив, пославшись на те, що таких свідчень ні в суді, ні під час слідства не давав [108].

Я. Райхельхауз, пославшись на слабку пам'ять, заявив, що не пам'ятає, чи брав участь А. Музика в єврейському погромі в м. Новий Буг і чи виступав він проти хлібозаготівель. За вказаною вище причиною свої попередні свідчення не підтвердив [109].

Г. Скидан охарактеризував засуджених з позитивного боку і не підтвердив свої попередні свідчення [110].

Свідки: Ф. Крамаренко, А. Крамаренко, В. Пугачов, М. Семиліт, Ф. Гончар, А. Ус, Є. Ус, В. Ляшенко, В. Гапішко – свої попередні свідчення не підтвердили [111].

Повторно були допитані А. Трибрат, І. Трибрат, Д. Книжник, А. Вилкул, А. Доценко. Але ніхто з них не дав свідчень про антирадянську діяльність засуджених [112].

Всі перераховані вище свідки і засуджений Є. Воробйов, пояснюючи причину зміни ними своїх попередніх свідчень, заявили, що в 1935–1936 рр. їх свідчення записувались неправильно, протоколи вони підписували не читаючи. А в судовому протоколі їх свідчення також були вписані невірно.

В результаті проведення додаткового слідства було встановлено, що в зв'язку зі смертю засуджених і основних свідків, а також давністю подій, окремі епізоди звинувачення, які недостатньо коректно були сформульовані за вироком, конкретизувати і уточнити не виявляється можливим [113].

Незважаючи на вказані результати дослідування, постанова від 11 грудня 1969 р. носить, як на нас, дивний характер. Керуючись ст. 386 КПК УРСР, виробництво в порядку нагляду за справою № 3897 припинити, так як М. Прядко та інші фігуранти справи (всього 18 осіб) Одеським обласним судом в 1936 р. були засуджені правильно [114]. І як наслідок – реабілітації не підлягають.

І лише судове засідання в м. Києві 17 липня 1990 р., розглянувши матеріали справи № 3897 та вирок спецколегії Одеського обласного суду від 3 лютого 1936 р., прийняло ухвалу:

Матеріалами справи не доведена провина М. Прядка, А. Прядка, Т. Гапішки, К. Пляка, П. Палія та Н. Околота у розкраданні зерна із колгоспу «Комінтерн» і в шкідницькій діяльності щодо колгоспу.

Крім того, М. Прядко, Т. Гапішко, Н. Руденко, К. Пляко, П. Палій, І. Сокир та А. Музика були засуджені за епізодами злочинів, що були скоєні ними в період громадянської війни і до 1 січня 1923 р. необґрунтовано, так як у відповідності до п.4 постанови Президії ЦВК СРСР від 2 листопада 1927 року «Про амністію в ознаменування десятиріччя Жовтневої революції» всі засуджені звільняються від відповідальності за вироками судів за контрреволюційну діяльність, що мала місце під час громадянської війни по 1 січня 1923 року.

Виходячи зі сказаного, судова колегія находить, що засудження всіх осіб за злочини, що передбачені ст. ст. 54-2, 54-11, 54-12 КК УРСР, необґрунтоване.

Керуючись ст. ст. 393. 394 КПК УРСР, судова колегія визначила:

Вирок спецколегії Одеського обласного суду від 3 лютого 1936 р. стосовно Яшкіна Зіновія Андрійовича, Логненка Трохима Олександровича, Прядка Михайла Власовича, Казарцева Івана Івановича, Шевченка Омеляна Кіндратовича, Гапішка Тимофія Ісаковича, Околота Омеляна Павловича, Прядка Антона Власовича, Єсипенка Олександра Івановича, Ткаленка Ісидора Яковича, Воробйова Єрмолая Матвійовича, Околота Никифора Павловича, Музики Андрія Михайловича, Палія Пантелія Микитовича, Руденка Нестора Михайловича, Пляка Корнія Фокича, Сокира Ісака Васильовича, Прядка Олексія Власовича відмінити, а справу на основі п. 2 ст. 6 КПК УРСР закрити за відсутністю в їх діях складу злочину [115].

Отакою була доля колишніх героїв – учасників славнозвісної Баштанської республіки та селянського повстанського руху на Півдні України. Романтика революції завершилася, а натомість повстанці зіткнулися з жорстокою тоталітарною машиною. Певний час вони намагалися протистояти їй, використовуючи досвід боротьби з австро-німцями, більшовиками та денікінщиною, але репресивно-каральна система знищила їх усіх.

---

1. Державний архів Служби безпеки України в Миколаївській області (далі – ДА СБ України в Миколаївській області.) – Спр. 11017-с. – Т. 12. – Арк. 214–218.

2. Під прапором Леніна. – 1935 – №№ 130, 131.

3. ДА СБ України в Миколаївській області. – Спр. 11017-с. – Т. 1–12.

4. *Шитюк М.М*. Масові репресії проти населення Півдня України в 20-ті – 50-ті роки XX століття. – К.: Тетра, 2000. – С. 218–219.

5. Масові політичні репресії на Миколаївщині в 20–30-ті роки XX століття // Реабілітовані історією. У 27 т. Миколаївська область. – Кн. 1. – Київ–Миколаїв: Світогляд, 2005. – С. 65–69.

6. Історія міст і сіл Української РСР. Миколаївська область. – К.: УРЕ АН УРСР, 1971. – С. 155.

7. *Лобода В.В*. Топонімія Дніпро-Бузького межиріччя. – К.: Вища школа, 1976. – С. 23.

8. Боротьба за владу Рад на Миколаївщині. – Миколаїв: Політвидав, 1959. – С. 173.

9. Історія міст і сіл Української РСР. Миколаївська область. – С. 157.

10. Боротьба за владу Рад на Миколаївщині. – С. 174.

11. Історія міст і сіл Української РСР. Миколаївська область. – С. 158–159.

12. *Котляр Ю.В*. Повстанство. Селянський рух на Півдні України (1917–1925). – Миколаїв–Одеса: ТОВ ВіД, 2003. – С. 77.
13. *Сизоненко О.* Підняті обрії. – К.: Дніпро, 1971. – С. 90.
14. Державний архів Миколаївської області (далі – ДАМО). – Ф.Р. 940. – Оп. 2. – Спр. 4. – Арк. 3.
15. ДАМО. – Ф.Р. 940. – Оп. 2. – Спр. 210. – Арк. 3.
16. ДА СБ України в Миколаївській області. – Спр. 11017-с. – Т. 12. – Арк. 218.
17. Центральний державний історичний архів України у Києві. – Ф. 838. – Оп. 2. – Спр. 128. – Арк. 1.
18. Шляхом Леніна. – 1965. – 26 жовтня.
19. *Кин Д.* Крестьянство и гражданская война // На аграрном фронте. – 1925. – № 11/12. – С. 129.
20. *Гриценко М.* З історії боротьби з інтервентами озброєних сил революції на Херсонщині (1919–1920 рр.) – Херсон : Істпарт, 1933. – С. 5.
21. Бинштok М. Николаевское подполье // Летопись революции. – 1926. – № 3–4. – С. 13.
22. Из истории Одесской партийной организации. – Одесса: Маяк, 1964. – С. 230–231.
23. Державний архів Одеської області (далі – ДАОО). – Ф. П.2. – Оп. 1. – Спр. 224. – Арк. 76.
24. *Бредіс Є*. Партійне підпілля в Одесі за денікінщини // Літопис революції. – 1930. – № 3–4. – С. 138.
25. Центральний державний архів громадських організацій України. – Ф. 1. – Оп. 3. – Спр. 26. – Арк. 68.
26. Матеріали Березнегуватського народного історико-краєзнавчого музею. – Інв. № 290.
27. ДА СБ України в Миколаївській області. – Спр. 11017-с. – Т. 12. – Арк. 218.
28. История Украинской ССР: В 10 т. – К.: Наукова думка, 1984. – Т. 7. Украинская ССР в период построения и укрепления социалистического общества (1921–1941). – С. 191.
29. Соціалістична перебудова і розвиток сільського господарства Української РСР: Зб. док. і матер.: В 2 т. – К.: Вид. Київського ун-ту, 1967. – Т. 1. 1917–1937. – С. 285.
30. *Золотарьов В.А., Шаповал Ю.І*. Балицький В.А.: на шляху до правди про нього // Укр. іст. журн. – 1993. – № 3. – С. 61.
31. *Ченцов В.В*. Політичні репресії в Радянській Україні в 20-ті роки. – Тернопіль: Збруч, 2000. – С. 222.
32. *Васильев В.* Крестьянские восстания на Украине. 1929–1930 годы // Свободная мысль. – 1992. – № 9. – С. 71.
33. Голод-геноцид 1932–1933 років на території Миколаївщини: погляди істориків, очевидців, архівні матеріали (до 70-річчя трагедії). – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. П. Могили, 2003. – С. 75.
34. ДА СБ України в Миколаївській області. – Спр. 11017-с. – Т. 12. – Арк. 224.
35. ДА СБ України в Миколаївській області. – Спр. 11017-с. – Т. 9 (2062–2366). – Арк. 2267.
36. ДА СБ України в Миколаївській області. – Спр. 11017-с. – Т. 12. – Арк. 226.
37. Там само. – Арк. 223, 232.
38. Там само. – Арк. 35.
39. Там само. – Арк. 273.
40. ДА СБ України в Миколаївській області. – Спр. 11017-с. – Т. 5. – Арк. 1339.
41. ДА СБ України в Миколаївській області. – Спр. 11017-с. – Т. 12. – Арк. 219.
42. ДА СБ України в Миколаївській області. – Спр. 11017-с. – Т. 9 (1–485). – Арк. 478.
43. ДА СБ України в Миколаївській області. – Спр. 11017-с. – Т. 5. – Арк. 1324.
44. ДА СБ України в Миколаївській області. – Спр. 11017-с. – Т. 9. (1–485). – Арк. 321–322.
45. Там само. – Арк. 392.
46. ДА СБ України в Миколаївській області. – Спр. 11017-с. – Т. 8. – Арк. 1981.

47. ДА СБ України в Миколаївській області. – Спр. 11017-с. – Т. 9 (2062–2366). – Арк. 2275.
48. ДА СБ України в Миколаївській області. – Спр. 11017-с. – Т. 12. – Арк. 219.
49. ДА СБ України в Миколаївській області. – Спр. 11017-с. – Т. 9 (1–485). – Арк. 79–83.
50. ДА СБ України в Миколаївській області. – Спр. 11017-с. – Т. 12. – Арк. 220.
51. ДА СБ України в Миколаївській області. – Спр. 11017-с. – Т. 5. – Арк. 1349–1350; Т. 6. – Арк. 1631; Т. 9 (1–485). – Арк. 153–160.
52. ДА СБ України в Миколаївській області. – Спр. 11017-с. – Т. 9 (1–485). – Арк. 341.
53. Там само. – Арк. 337–343.
54. ДА СБ України в Миколаївській області. – Спр. 11017-с. – Т. 5. – Арк. 1349.
55. ДА СБ України в Миколаївській області. – Спр. 11017-с. – Т. 9 (1–485). – Арк. 99.
56. ДАОО. – Ф.П. 11. – Оп. 1. – Спр. 141. – Арк. 31–36; Ф.Р. 710. – Оп. 1. – Спр. 173. – Арк. 129–130.
57. ДА СБ України в Миколаївській області. – Спр. 11017-с. – Т. 9 (2062–2366). – Арк. 2280, 2284.
58. Там само. – Арк. 223.
59. ДА СБ України в Миколаївській області. – Спр. 11017-с. – Т. 12. – Арк. 249.
60. Там само. – Арк. 220–221.
61. ДА СБ України в Миколаївській області. – Спр. 11017-с. – Т. 3. – Арк. 659–660; Т. 4. – Арк. 939–940.
62. ДА СБ України в Миколаївській області. – Спр. 11017-с. – Т. 3. – Арк. 680.
63. ДА СБ України в Миколаївській області. – Спр. 11017-с. – Т. 7. – Арк. 1696.
64. ДА СБ України в Миколаївській області. – Спр. 11017-с. – Т. 4. – Арк. 1012.
65. ДА СБ України в Миколаївській області. – Спр. 11017-с. – Т. 6. – Арк. 1623.
66. ДА СБ України в Миколаївській області. – Спр. 11017-с. – Т. 12. – Арк. 267.
67. ДА СБ України в Миколаївській області. – Спр. 11017-с. – Т. 3. – Арк. 812–813; Т. 4. – Арк. 1042; Т. 9 (1–485). – Арк. 355–357; Т. 12. – Арк. 266.
68. ДА СБ України в Миколаївській області. – Спр. 11017-с. – Т. 11. – Арк. 341.
69. ДА СБ України в Миколаївській області. – Спр. 11017-с. – Т. 8. – Арк. 1986; Т. 12. – Арк. 269.
70. ДА СБ України в Миколаївській області. – Спр. 11017-с. – Т. 9. (1–485). – Арк. 270–271.
71. ДА СБ України в Миколаївській області. – Спр. 11017-с. – Т. 12. – Арк. 270.
72. ДА СБ України в Миколаївській області. – Спр. 11017-с. – Т. 3. – Арк. 726.
73. *Сірош А.* Республіка повсталих. – Одеса: Маяк , 1969. – С. 14–15.
74. Народна трибуна. – 1987. – 3 січня.
75. ДА СБ України в Миколаївській області. – Спр. 11017-с. – Т. 4. – Арк. 1126, 1147.
76. ДА СБ України в Миколаївській області. – Спр. 11017-с. – Т. 7. – Арк. 1708.
77. ДА СБ України в Миколаївській області. – Спр. 11017-с. – Т. 6. – Арк. 1553.
78. ДА СБ України в Миколаївській області. – Спр. 11017-с. – Т. 4. – Арк. 1148.
79. ДА СБ України в Миколаївській області. – Спр. 11017-с. – Т. 9 (2062–2366). – Арк. 2298.
80. ДА СБ України в Миколаївській області. – Спр. 11017-с. – Т. 12. – Арк. 231.
81. Там само. – Арк. 37.
82. Там само. – Арк. 38.
83. Там само. – Арк. 39.
84. ДА СБ України в Миколаївській області. – Спр. 11017-с. – Т. 9 (1–485). – Арк. 174–175.
85. ДА СБ України в Миколаївській області. – Спр. 11017-с. – Т. 12. – Арк. 211.
86. Масові політичні репресії на Миколаївщині в 20–30-ті роки XX століття – С. 65.
87. ДА СБ України в Миколаївській області. – Спр. 11017-с. – Т. 1. – Арк. 36.

88. ДА СБ України в Миколаївській області. – Спр. 11017-с. – Т. 12. – Арк. 38–39.
89. ДА СБ України в Миколаївській області. – Спр. 11017-с. – Т. 2. – Арк. 494–495.
90. Масові політичні репресії на Миколаївщині в 20–30-ті роки XX століття – С. 65–66.
91. Там само. – С. 66.
92. ДА СБ України в Миколаївській області. – Спр. 11017-с. – Т. 9 (2062–2366). – Арк. 2200.
93. Там само. – Арк. 2312–2315.
94. ДА СБ України в Миколаївській області. – Спр. 11017-с. – Т. 9. Додаток (1–17). – Арк. 1–4.
95. Масові політичні репресії на Миколаївщині в 20–30-ті роки XX століття – С. 67.
96. Там само.
97. Там само.
98. Там само. – С. 67–68.
99. ДА СБ України в Миколаївській області. – Спр. 11017-с. – Т. 11. – Арк. 380.
100. Там само.
101. Там само. – Арк. 378–397.
102. ДА СБ України в Миколаївській області. – Спр. 11017-с. – Т. 12. – Арк. 1.
103. Там само. – Арк. 34.
104. ДА СБ України в Миколаївській області. – Спр. 11017-с. – Т. 10. – Арк.71–82.
105. ДА СБ України в Миколаївській області. – Спр. 11017-с. – Т. 12. – Арк. 203.
106. Там само. – Арк. 204.
107. ДА СБ України в Миколаївській області. – Спр. 11017-с. – Т. 10. – Арк. 136–146.
108. Там само. – Арк. 258–264.
109. Там само. – Арк. 115–121.
110. Там само. – Арк. 26–39.
111. Там само. – Арк. 109–114, 122–128, 163–165, 173–174, 203–205, 206–216, 256–257, 279–281.
112. Там само. – Арк. 129–130, 131–133, 147–148, 233–235, 254–255, 285–287.
113. ДА СБ України в Миколаївській області. – Спр. 11017-с. – Т. 12. – Арк. 212–213.
114. Там само. – Арк. 274.
115. ДА СБ України в Миколаївській області. – Спр. 11017-с. – Т. 9. Додаток (1–6) – Арк. 1–6.

МАСОВІ РЕПРЕСІЇ В ПРОМИСЛОВОСТІ

Ніколаєв І.Є.

ПРО ДОЛІ РЕПРЕСОВАНИХ ПРЕДСТАВНИКІВ «РОБОЧОЇ ОПОЗИЦІЇ» МИКОЛАЇВЩИНИ

В історії нашої держави більшовицького періоду політичні репресії були необхідною умовою існування правлячого режиму, перетворившись на складову частину державного механізму. Більшовики сприймали терор як невід'ємну рису кожної революції. Як писав з цього приводу Л. Троцький: «Терор походе з природи революції – мета побудови соціалізму його виправдовує» [1].

За гіркою іронією долі саме один з ключових учасників більшовицького перевороту Л. Троцький стане основною мішенню для боротьби з опозицією. А термін «троцькістська діяльність» стане запорукою для винесення соціалістичним правосуддям найсуворіших вироків для мільйонів громадян СРСР.

Серед найбільш відомих законодавчих актів, спрямованих на боротьбу з «троцькізмом» є Постанови Політбюро ЦК ВКП(б) про «Процес по справі П'ятакова, Радека, Сокольникова, Серебрякова та інших» від 22 січня 1937 року, «Про виселення родин троцькістів та правих» від 8 червня 1937 року, «Про антирадянські елементи» від 2 липня 1937 року та інші. [2]

Звичайно, що боротьба з «троцькістами» на державному рівні вимагала «знаходження» та «розкриття» ворожих організацій на місцях. Незважаючи на те, що робітничий клас у Радянському Союзі проголошувався «гегемоном», вістря політичного терору не обминуло і його представників. 22 червня 1937 року Постановою Особливої Наради при НКВС СРСР за активну участь у діяльності троцькістської «робітничої опозиції» були засуджені на різні терміни ув'язнення 19 уродженців Миколаївщини, які в різні часи працювали на головному підприємстві нашого краю – суднобудівному заводі імені А. Марті.

За версією слідства ватажками цієї «організації» були Олексій Криницький, Григорій Щеглов, Олексій Свирін та Іван Сухановський. Усі вони були засуджені до 8 років позбавлення волі. Інші учасники «робочої опозиції» також отримали від 5 до 8 років.

Згідно з матеріалами справи засуджені визнані винними в тому, що вони, працюючи в різних галузях народного господарства СРСР, вступили до «робітничої опозиції» ще в 1921–1923 роках. Перебуваючи в лавах «опозиції», вони під виглядом боротьби проти місцевого партійного керівництва проводили активну кампанію проти партії в цілому, намагались захопити керівні пости в Миколаївській парторганізації. З цією метою вони проводили таємні наради, висували демагогічні гасла та висували на керівні посади своїх представників.

Найголовнішим серед «опозиціонерів» слідчі «призначили» Олексія Івановича Криницького, який на час свого арешту 2 січня 1937 року перебував на посаді директора учбового заводу Машинобудівного інституту в місті Харків. Під час допитів

йому згадали той факт, що виступаючи на партійних зборах Миколаївського заводу імені А. Марті в 1926 році, він зайняв троцькістську позицію. Зокрема, в своєму виступі О. Криницький заявив наступне: «...Нам говорять про Зинов'єва, Каменєва та інших товаришів те ж саме, що і про Троцького, але так швидко виносити рішення не можна. Всі ці більшовики у партійних лавах не один рік. Товариш Троцький та його однодумці десятки років будували більшовицьку партію, тому просто взяти та викинути їх із партії буде невірним. У нашій країні взагалі політикою заправляють лише 5 осіб, а інші їм лише підкорюються...». [3]

Троцькіст—білогвардієць

Чому відмовчується Колесінський?

Номер газети «За якість і темпи» зі статтею «Троцькіст-білогвардієць», присвяченою О. Свиріну. 26 серпня 1936 р.

Запрошені в якості свідків О. Макушенко та Г. Мазуренко, в свою чергу, підтвердили факт виступів О. Криницького проти генеральної лінії партії на захист троцькістської платформи протягом 1926–27 років.

Обвинувачений О. Свирін також надав потрібні слідству покази, заявивши: «...На зборах до мене неодноразово підходив троцькіст Криницький, обвинувачуючи мене в тому, що я не виступив проти генеральної лінії партії, та стверджуючи, що лінія Троцького та його прибічників – це і є ленінський шлях розвитку нашої партії та держави...» [4].

У іншого «активного учасника організації», начальника планової групи підприємства «Кондитерзбут» Г. Щеглова, під час обшуку на квартирі була вилучена література «ворога народу» М. Бухаріна. Сам заарештований швидко визнав свою провину вже на першому допиті, 18 січня 1937 року, «зізнавшись»: «...З кінця 1920 року я приєднався до робочої опозиції Миколаєва. У 1926 році я, перебуваючи в Чехословацькому торговому представництві, виступав на зборах партійної організації з питання: «За рахунок якого класу в СРСР прискорюються темпи індустріалізації», де доводив троцькістську позицію щодо становища селянства в країні...» [5].

Ще один «прихильник троцькізму» – Іван Сухановський напередодні свого арешту в 1936 році працював на посаді майстра заводу ім. Куйбишева в російському місті Коломна. Втім, «розкручуючи» справу, слідчі нагадали Івану Андріановичу темні сторінки його біографії, пов'язані з Миколаївщиною. Так, на засіданні партійного бюро в 1923 році він підтримав «робочу опозицію» та голосував проти рішення ЦК ВКП(б), яке засуджувало Троцького.

Ті ж самі, що і в справі О. Криницького свідки, А. Макушенко та Г. Мазуренко, повністю підтвердили, що громадянин І. Сухановський активно захищав троцькістів

та висловлювався з критикою щодо генеральної лінії партії. Надаються факти, згідно з якими під час нарад «робочої опозиції» у 1924 році, І. Сухановський заявив: «Період драконівських засобів боротьби партії проти «робочої опозиції» закінчився, пора прийматися за справу».

Заарештований одним з перших О. Свирін до арешту займав посаду начальника корпусного цеху заводу № 444, член більшовицької партії з 1919 року, доповів слідству наступне: «...Свою боротьбу проти партії я почав ще в 1921 році шляхом входження до підпільної контрреволюційної організації «робоча опозиція», яка діяла в місті Миколаєві. Про програму я навіть не хочу зайвий раз повторювати, бо вона повністю орієнтована на ворога народу Троцького...» [6].

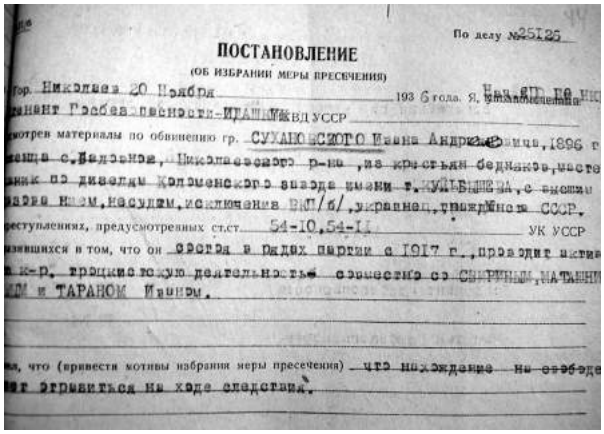

По делу №25125

ПОСТАНОВЛЕНИЕ

(ОБ ИЗБРАНИИ МЕРЫ ПРЕСЕЧЕНИЯ)

Гор. Николаев 20 Ноября 1936 года. Я, [illegible]

[illegible] Госбезопасности-ИДАШКИН ВД УССР

[illegible]отрев материалы по обвинению гр. СУХАНОВСКОГО Ивана Андреевича, 1896 г

[illegible] с. [illegible], Николаевского р-на, из крестьян бедняков, масте

[illegible] по дизелям Коломенского завода имени т. КУЙБЫШЕВА, с высшим

[illegible] ним, несудим, исключения ВКП/б/, украинец, гражданин СССР.

[illegible]ступлениях, предусмотренных ст.ст. 54-10, 54-11 УК УССР

[illegible]вившихся в том, что он состоя в рядах партии с 1917 г., проводит актив

[illegible] к-р. троцкистскую деятельность совместно со СВИРИНЫМ, МАТАШНИ

[illegible] и ТАРАНОМ Иваном.

[illegible], что (привести мотивы избрания меры пресечения) что нахождение на свободе

[illegible] отразиться на ходе следствия.

Постанова про арешт І.А. Сухановського. 20 листопада 1936 р.

Цікаві «зізнання» О. Свирін дає відносно своєї «практичної діяльності»: «...Повинен щиросердно вказати слідству, що ми складали так званий актив слобідського району партії, і маси до нас прислухалися. Особисто я в своїх виступах критикував районний комітет партії. Після того, як ми відчули посилення свого становища, на одній з конспіративних нарад нами було поставлене питання про необхідність зміни партійного керівництва Миколаєва. Оскільки товариш Кузнєцов, який на той час керував губернським комітетом партії, вів відчайдушну боротьбу з троцькістами в партійних лавах, нами було вирішено питання в першу чергу убрати саме Кузнєцова...» [7].

Незадовго до арешту засудила О. Свиріна і «робітнича громада» заводу. 26 серпня 1936 року в номері заводської газети «За якість і темпи» була надрукована стаття: «Троцькіст-білогвардієць», у якій начальник корпусного цеху О. Свирін зображувався як «представник групи, яка має одну «програму» – зрадницьке вбивство з-за рогу кращих синів країни соціалізму, її вождів».

Загалом цікаво, з висоти сьогоднішнього дня, передивлятися вищевказаний газетний номер. Перша сторінка починається з листа робітників, службовців і інженерно-технічних працівників заводу ім. А. Марті до «Рідного Сталіна», де трудящі одностайно засуджують «троцькістсько-зінов'ївську терористичну банду». На другій сторінці листи трудящих заводу скомпоновані в рубрику «Любов до вождя безмежна». Третя сторінка присвячена згадуваній статті про О. Свиріна та ще одному викривальному матеріалові «Справжні обличчя Пронози і Рудняка», де показані «контрреволюційні обличчя замаскованих ворогів» – комсомольських ватажків підприємства Пронози та Рудняка. І лише четверта сторінка має «мирний» характер, на ній опубліковані результати Державної внутрішньої позики та місцеві неполітичні новини. З цього не важко побачити, чим жила радянська країна в той період [8].

Ще яскравіше атмосферу того часу передають подальші «зізнання» О. Свиріна, де він серед своїх спільників називає М. Моташникова, І. Тарана, І. Сухановського, яких каральні органи також швидко позбавлять волі. Адже не секрет, що в ті часи заарештовані заради власного спасіння давали «потрібні» покази на інших громадян. Намагаючись врятувати свого чоловіка, Лідія Свиріна направляє листа на адресу Прокурора СРСР, де разом зі словами про вірність її чоловіка ідеалам партії та його чесну працю на підприємствах Радянського Союзу, вона цілком у дусі того часу стверджує: «...На заводі А. Марті діяли вороги народу: директор заводу Степанов та головний інженер Шишацький. Це саме вони приклали свою підлу руку до того, щоб позбутися чесного, вірного партії працівника, який заважав їм в їх шкідницькій діяльності. Своєї мети вони досягли – мій чоловік став жертвою ворогів народу...». Але на адресата цей лист не справив жодного враження, вирок про 8-річне ув'язнення залишився в силі.

Але 8 роками термін позбавлення волі для О. Свиріна не закінчиться. Йшла Друга світова війна, а в цей час діяли директиви НКВС СРСР та Прокурора СРСР за № 221 від 22.06.1941 року та 29.04.1942 року, згідно з якими звільнення засуджених затримувалось до особливого розпорядження. Тому відбувати покарання О. Свиріну довелося до 24 серпня 1946 року, після чого його як «соціально небезпечного елемента» направили в заслання до казахського міста Кустанай. Там доля знову відвернулася від нього. У 1949 році Кустанайський обласний суд пред'явив йому звинувачення у вихвалянні іноземних спеціалістів та прихильності до капіталістичного способу життя. Внаслідок чого – ще 10 років ув'язнення.

Лише в 1956 році, коли 65-річний Свирін надіслав листа з виправного табору, розташованого поблизу міста Караганди, до Генерального секретаря ЦК КПРС Микити Хрущова, в якому він прохав перевірити весь його життєвий шлях, наголошував на фальсифікації обвинувачень, його справа була переглянута. Після чого Олексія Свіріна було реабілітовано [9].

Уповноважений Головного комітету морської промисловості по прийманню двигунів на заводі А. Марті Лев Бердичевський слідчими НКВС був затриманий у перший день лютого 1937 року. Підстава – підтримка зв'язків з троцькістами, отримання та розповсюдження троцькістських листівок. За цим фактом Бердичевський зізнався в наступному: «...Я визнаю себе винним у тому, що кілька разів отримував троцькістські листівки від Кашицького, про що замовчував перед партійцями. Розумію, що про цей випадок я мусив був повідомити в партійні органи для того, щоб припинити антирадянську діяльність Кашицького. Листівки я нікому читати не давав, відразу їх знищуючи...» [10].

Про приналежність до троцькістської організації Бердичевського дав свідчення вже згадуваний О. Свирін. За його словами, колишній начальник механічного цеху Л. Бердичевський є: «...активний троцькіст Миколаївського троцькістського підпілля...». Не наводячи при цьому жодних підтверджувальних фактів. Цікаво, що слова про те, що Лев Бердичевський не встиг вчасно доповісти «куди треба» про троцькістську листівку, були єдиним фактом обвинувачення проти нього. Загалом, достатньо типова ситуація для того часу, коли для арешту при нестачі конкретних доказів, вистачало свідчень хоча б двох-трьох осіб про «ворожу діяльність» підозрюваного.

У справі є ще «зізнання» обвинуваченого Й. Лавути, якого Бердичевський у свій час висунув на посаду старшого інженера, де йдеться про прорахунки заарештованого в питаннях керівництва цехом. Але, навіть за великим бажанням, під категорію «шкідництво» це важко було підвести. Абсурдність цих звинувачень передають цитати із «зізнання» Лавути: «..Спочатку я працював плановиком, тому дуже здивувався, коли начальник цеху Бердичевський запропонував мені посаду старшого інженера. Так як мені не вистачало ані знань, ані досвіду для цієї посади, я прямо йому сказав про це. На що Бердичевський відповів, що робота в дизельній секції відносно невелика і я повинен з нею справитися. Враховуючи, що начальник цеха Бердичевський виявився троцькістом, ворогом народу та партії, я можу розцінювати ці дії як навмисні з його боку, направлені на зрив ефективної роботи підприємства. Але нічим підтвердити свої припущення, окрім троцькістської суті Бердичевського, я не можу...». «Найгуманніший в світі» суд підтвердити ці припущення зумів, засудивши Бердичевського до 8 років [11].

Так само, як і в ситуації зі О. Свиріним, закінчення терміну ув'язнення Бердичевського припало на період війни. Аналогічне звільнення лише в 1946 році, заслання до Оренбургу, там у 1948 році за ст. 58-10 новий, тепер уже десятирічний термін позбавлення волі.

На щастя, завдяки смерті Сталіна та пом'якшенню радянської каральної системи дострокове звільнення в 1954 році та реабілітація в 1955 р. [12].

Колишній секретар партійної організації заводу А. Марті П. Бородаєв, заарештований 15 січня 1937 року, був знятий з посади та виключений з партії Рішенням Миколаївського міського партійного комітету ще 23 січня 1935 року. В провину йому був поставлений захист «троцькістських бандитів». Головним аргументом для чого стала поведінка заарештованого під час закритих партійних зборів 2 грудня 1934 року, присвячених вбивству С. Кірова. Під час виступу члена партії Нечесало, який у своєму виступі зазначив, що його, Кірова, вбили бандити-троцькісти, П. Бородаєв необачно зазначив, що: «не бандити, а опозиція» [13].

Відхрещуючись на перших допитах від будь-якої приналежності до троцькістів, незабаром П. Бородаєв змушений буде різко змінити свою позицію. 6 квітня 1937 року він пише «щиросердне зізнання», в якому визнає себе повністю винним. У ньому, крім достатньо стандартних слів про «троцькістське підпілля», він також не церемониться в виразах на адресу власної персони, намагаючись таким чином врятувати своє життя: «..Я став гнилим лібералом, злочинцем. Моє заграванння з ворогами народу та партії нанесло великої шкоди нашій Радянській країні. Провина моя безмежна, тому я визнаю себе винним і прошу наш суд з усією пролетарською суворістю підійти до розгляду моєї справи. Тільки через покарання я зможу стати на шлях чесного життя на благо нашої країни.» [14].

Втім продовжити своє життя йому вдалося лише на кілька років. 8-річний термін ув'язнення П. Бородаєв відбував у таборах біля Воркути, там у 1943 році він і закінчить своє земне життя. Реабілітують його в 1956 році, коли його вдова направить листа до Прокурора СРСР з вимогою повернути чесне ім'я її чоловікові.

Як відзначив на святкуванні 20-ї річниці утворення НКВС один з радянських лідерів Анастас Мікоян: «В нашій країні кожний трудящий є співробітником НКВС».

Правоту цих слів відчув на собі ще один фігурант справи – робітник заводу імені А. Марті Мефодій Костюков. Необачно сказані слова, які «пильними» громадянами були доведені «куди треба», коштували йому п'яти років позбавлення волі.

Спочатку головний свідок по цій справі Олександр Макушенко так розповів про поведінку затриманого під час одного зі свят: «...Після прийняття спиртних напоїв, Костюков Мефодій почав висловлювати троцькістські настрої. Він почав доказувати, що товариш Сталін грузин, який не має права проводити чистку в партії, його політика не є продуманою та ні до чого доброго не призведе. Потім уже вночі Костюков почав буянити та кричати, що розстріляє товариша Сталіна та всіх жидів...».

Аналогічно антирадянські прояви з боку М. Костюкова з готовністю підтвердив і його «пильний» сусід по комунальній квартирі Тихон Фомін: «...в 1934 році, восени, о 9-10 годині вечора, знаходячись в сусідній кімнаті, я почув наступні контрреволюційні висловлювання Костюкова: «Партія пограбувала народ, селянство, ґвалтує народ голодом. Хіба зараз не ті самі жандарми, що і раніше» [15].

Зараз добре відомо, що «найвільніша країна світу» була буквально «нашпигована» позаштатними співробітниками НКВС. Саме за подібним доносом було заарештовано 12 серпня 1936 року ще одного робітника заводу А. Марті, колишнього партійця – Євгена Федорова. Спочатку агент «Гершов» 4 січня 1936 року доповів, що під час партійної дискусії на підприємстві в 1926 році Федоров активно виступав на захист опозиції, жалівся партійним зборам, що за кожним кроком будь-якого члена партії стежать сексоти ще гірші, ніж у царські часи. «Троцькістські погляди» Федорова в подібному стилі підтверджують агентурні свідчення «Шурова».

Довершують оперативну розробку Є. Федорова свідчення агента «Робочий» від 2 травня 1936 року, який пише наступне: «2 квітня 1936 року я о 7 годині вечора разом з Федоровим вийшов подихати свіжим повітрям. Під час чого Федоров сказав мені наступні слова: «Набридло дихати такою атмосферою. Я не можу дивитися на несправедливість, і зараз ми, старі партійці, нічого не можемо вдіяти. Але є в країні сильні люди, які зможуть змінити ситуацію». На моє питання, хто ці сильні люди, Федоров сказав, що давай краще підемо дивитись кінокартину «Ми з Кронштадту» [16].

Трагічною виявиться доля Євгена Федоровича Федорова після арешту. Спочатку Рішенням Особливої Наради при НКВС СРСР він отримає 5 років виправно-трудових таборів. Здавалося б, достатньо м'яке рішення за мірками того часу. Але відбуваючи покарання в одному з колимських таборів, він буде ще раз заарештований органами НКВС. На цей раз як учасник троцькістської шкідницької групи, яка буцімто існувала в таборі, після цього рішенням трійки УНКВС по «Дальстрою» від 23 квітня 1938 року його буде засуджено до вищої міри покарання – розстрілу. 8 травня 1938 року вирок буде виконано [17].

Залученому до цієї справи завідуючому відділом культури Миколаївського міського партійного комітету Бєлікову Олександру Костянтиновичу, окрім традиційних звинувачень у «троцькізмі», додали обвинувачення в висуванні в 1933 році на посаду директора Миколаївського музею революції свого спільника А. Твердохліба.

Колишній директор музею на допиті так розповів про свою «контрреволюційну діяльність»: «...У 1933 році, перебуваючи на посаді директора Миколаївського музею революції, я за вказівками Бєлікова проводив наступну троцькістську діяльність: ви-

ставляв фотографії Троцького, без пояснень, що це ворог народу та революції, таким чином проводилась агітація проти комуністичної партії.

Окрім того, в музеї революції ми навмисно не розміщували ленінсько-сталінських пояснень про сутність боротьби селянства та пролетаріату України за перемогу революції. Після появи в газеті «Шлях індустріалізації» статті про контрреволюційну роботу в музеї, Бєліков як доповідач на бюро міського комітету партії переклав усю провину на Лотоцького, який заміщував мене деякий час, так як добре знав, що якщо заарештують мене, то я відразу його за собою як головного винуватця контрреволюційної агітації в музеї...» [18].

Звичайно, що після таких «щиросердних зізнань» доля О. Бєлікова була вирішена. 10 січня 1937 року на засіданні Миколаївського міського партійного комітету за покривання та активну участь у контрреволюційній діяльності О. Бєлікова виключили з партії, а 24 січня 1937 року його заарештують. Слідчі швидко довели причетність колишнього партійця до контрреволюційної «робочої опозиції», антирадянську агітацію та шкідництво.

Після цього Бєліков отримає 8 років таборів, але термін відбуття покарання виявиться для нього значно коротшим. У справі є довідка Першого спецвідділу МВС СРСР про те, що громадянин Бєліков Олександр Костянтинович 29.11.1937 року помре від серцевого нападу під час етапування до виправного табору [19].

Стандартними є звинувачення до інших членів «організації»: прихильність троцькізму, зберігання творів Каменєва та Бухаріна, які є антирадянською літературою, несприйняття генеральної лінії партії, активна участь у «робочій опозиції» тощо. Загалом, по цій справі в якості свідків та обвинувачених проходить 92 особи.

Підводячи підсумки в дослідженні справи «робочої опозиції», не можна забувати, що під час та в перші роки після революції Лев Троцький був одним з керманичів партії, найбільш реальним конкурентом Й. Сталіна за владу в країні. Він мав досить великий авторитет серед рядових партійців, тому цілком логічно, що на початку та в середині 1920-х років на партійних конференціях лунали численні промови на його підтримку.

Але, якщо в той період офіційна влада ще досить лояльно відносилась до представників різноманітних опозиційних течій, то під час великої чистки середини 1930-х років колишні необачно сказані слова вже стануть підставою для порушення кримінальних справ. У свою чергу, слідчі НКВС, враховуючи рознарядки згори, почнуть швидко створювати різноманітні «опозиції» та «антирадянські троцькістські організації», знаходячи та приєднуючи до них, як у випадку миколаївської справи «робочої опозиції», нових «активних членів». Таким чином, репресивний механізм поглинав у себе все більшу кількість населення.

---

1. *Иванов В.* Механизм массовых репрессий в советской России в конце 20-х–40-х гг. (на материалах Северо-Запада РСФСР). Автореферат д.и.н. СПб., 1998.– С. 11.

2. *Яковлев А.* Архив Сталина. Документы высших органов партийной и государственной власти. 1937–1938.– М., 2004.– С. 54–55.

3. Державний архів Миколаївської області (далі – ДАМО).– Ф. 5859.– Оп. 2.– Спр. 5705.– Т. 1.– Арк. 345–354.

4. Там само. – Арк. 92.
5. Там само. – Арк. 101–108.
6. Там само. – Арк. 67–71.
7. ДАМО.– Ф. 5859.– Оп. 2.– Спр. 5705.– Т. 2. – Арк. 52–55.
8. Там само. – Т. 1. – Арк. 130–132.
9. Там само. – Т. 2. – Арк. 74–76.
10 Там само. – Т. 1. – Арк. 234–237.
11. Там само. – Т. 2. – Арк. 97–99.
12. Там само. – Т. 1. – Арк. 312–315.
13. Там само. – Т. 2. – Арк. 110–115.
14. Там само. – Т. 2. – Арк. 134–136.
15. Там само. – Т. 2. – Арк. 141–142.
16. Там само. – Т. 1. – Арк. 337–339.
17. Там само. – Т. 1. – Арк. 343–345.
18. Там само. – Т. 1. – Арк. 268.
19. Там само. – Т. 1. – Арк. 363–370.

Ніколаєв І.Є.

СПРАВА «АНТИРАДЯНСЬКОЇ КОНТРРЕВОЛЮЦІЙНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ» НА ЗАВОДІ «ДОРМАШИНА»

Пік сталінського терору, що припав на 1937-й рік, забрав життя мільйонів наших співвітчизників, які, беззаперечно, могли багато чого зробити для суспільно-економічного розвитку власної держави. Практика перетворення «ворога народу» з ідеологічного противника в кримінального, що була започаткована більшовиками в перші дні свого приходу до влади, саме в ці часи досягла свого апогею.

Зростання з кожним днем кількості заарештованих примусили владу робити все для доведення існування терористичних повстанських організацій. Окрім того, специфікою того часу стало посилення репресій проти діячів більшовицької партії як дійсних, так і колишніх, що раніше були виключені з партії за власний погляд на перебіг подій у країні, який не співпадав з курсом вищого політичного керівництва. Якщо в 1920-ті роки за такі дії, як правило, «лише» вилучали партійний квиток, то в 1930-ті вже розстрілювали або засуджували на довготривалі терміни [1].

Саме за таким обвинуваченням у період з 8 червня по 4 серпня 1937 року було заарештовано десять працівників миколаївського заводу «Дормашина», серед яких до вищої міри соціального захисту – розстрілу було засуджено І.Я. Печерського та П.Я. М'якенка. Десятирічний термін ув'язнення отримали інші «активні учасники» організації – Литягін Д.І., Білоус І.І., Зуєв Я.І., Вавриков П.М., Подаєнко М.І., Ягнюк С.П., Герасимов С.С., Дятченко С.Л. Ще один обвинувачений – Павленко Купріян Йосифович помер в спеціальному корпусі Миколаївської в'язниці, де під час проведення слідчих дій у нього стався серцевий напад [2].

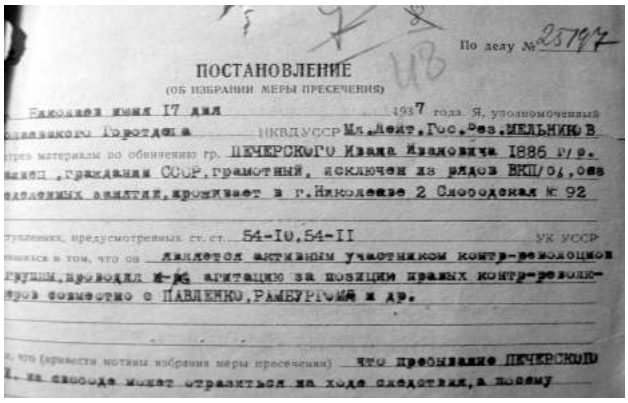

По делу № 25797

ПОСТАНОВЛЕНИЕ

(ОБ ИЗБРАНИИ МЕРЫ ПРЕСЕЧЕНИЯ)

Николаев июня 17 дня 1937 года. Я, уполномоченный
...ского Горотдела НКВД УССР Мл.Лейт.Гос.Без.МЕЛЬНИКОВ
...трев материалы по обвинению гр. ПЕЧЕРСКОГО Ивана Ивановича 1886 г/р.
...ванец, гражданин СССР, грамотный, исключен из рядов ВКП/б/, без
...деленных занятий, проживает в г.Николаеве 2 Слободская № 92

...тупления, предусмотренных ст. ст. 54-10, 54-11 УК УССР
...ившихся в том, что он является активным участником контр-революцион
...группы, проводил ~~и-рь~~ агитацию за позиции правых контр-револю-
...еров совместно с ПАВЛЕНКО, РАМБУРГОМ и др.

...что (привести мотивы избрания меры пресечения) что пребывание ПЕЧЕРСКОГО
...на свободе может отразиться на ходе следствия, а посему

Постанова слідчого про арешт І. І. Печерського. 17 червня 1937 р.

Як витікає з архівно-кримінальної справи номер 5738, що зберігається в Миколаївському обласному Державному архіві, ключовим звинуваченням стало стандартне на той час формулювання – «...створення групою колишніх комуністів, виключених у різний час із рядів партії, контрреволюційної організації, що проводила антирадянську агітацію серед робітників підприємства». Окрім цього, група стояла на позиціях Бухарніа, Рикова та інших, згідно з чим вела підривну роботу з розрахунку на агресію інтервентів та відновлення капіталістичного устрою в СРСР.

Учасники цієї групи І. Печерський, П. М'якенко, І. Білоус, С. Герасимов та М. Ягнюк в різний час були звільнені з оборонних заводів, у зв'язку с компрометуючими

матеріалами на них чи їх родичів, що відноситься до періоду громадянської війни та дореволюційного часу.

Також згідно з постановою, затвердженою начальником Миколаївського міського відділу НКВС СРСР старшим лейтенантом державної безпеки Мейтусом, до справи були додані зізнання раніше заарештованого за справою «Фашисти» працівника цього ж підприємства Рамбургера Олександра Петровича. За думкою слідчих, Рамбургер був тісно пов'язаний з фашистською повстанською організацією німців, ліквідовану Миколаївським міським відділом НКВС, яку очолював німецький підданий Ротгофер, та агентом Гестапо Фрейліхом [3].

Внаслідок чого разом зі звинуваченнями в контрреволюційній діяльності висунулися ще такі пункти, як шпіонаж на користь фашистської Німеччини, навіть: «...озвучення терористичних тенденцій проти товариша Сталіна». Що полягало в сумуванні за арештами Тухачевського, Якіра та інших, які не встигли фізично знищити вище керівництво держави.

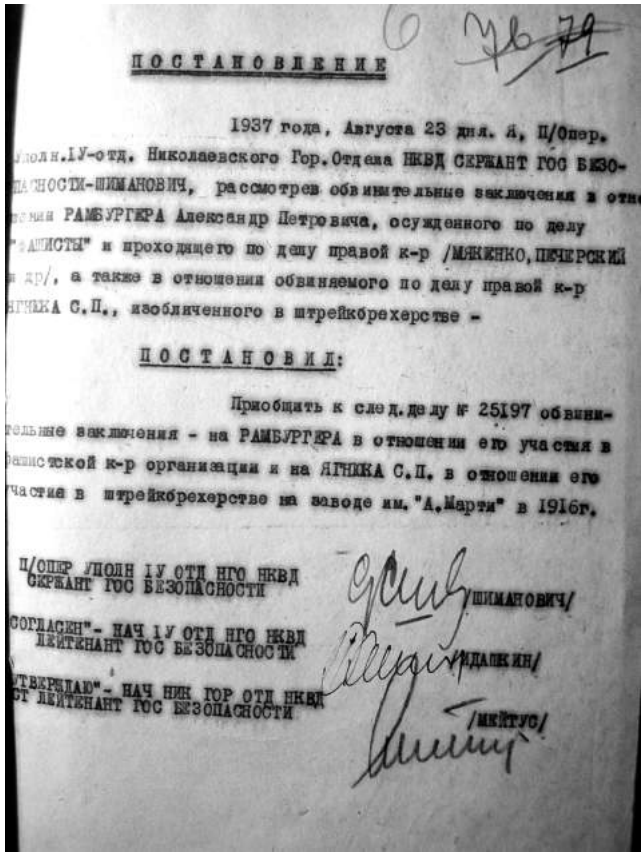

ПОСТАНОВЛЕНИЕ

1937 года, Августа 23 дня. Я, П/Опер. Уполн.IУ-отд. Николаевского Гор.Отдела НКВД СЕРЖАНТ ГОС БЕЗОПАСНОСТИ-ШИМАНОВИЧ, рассмотрев обвинительные заключения в отношении РАМБУРГЕРА Александр Петровича, осужденного по делу "ФАШИСТЫ" и проходящего по делу правой к-р /МЯКЕНКО, ПЕЧЕРСКИЙ и др/, а также в отношении обвиняемого по делу правой к-р ЯГНЮКА С.П., изобличенного в штрейкбрехерстве -

ПОСТАНОВИЛ:

Приобщить к след.делу № 25197 обвинительные заключения - на РАМБУРГЕРА в отношении его участия в фашистской к-р организации и на ЯГНЮКА С.П. в отношении его участия в штрейкбрехерстве на заводе им."А.Марти" в 1916г.

П/ОПЕР УПОЛН IУ ОТД НГО НКВД СЕРЖАНТ ГОС БЕЗОПАСНОСТИ /ШИМАНОВИЧ/

"СОГЛАСЕН"- НАЧ IУ ОТД НГО НКВД ЛЕЙТЕНАНТ ГОС БЕЗОПАСНОСТИ /ИДАШКИН/

"УТВЕРЖДАЮ"- НАЧ НИК ГОР ОТД НКВД СТ ЛЕЙТЕНАНТ ГОС БЕЗОПАСНОСТИ /МЕЙТУС/

Постанова про залучення до справи обвинувачувального висновку на О.П. Рамбургера. 23 серпня 1937 р.

Сам Рамбургер дасть з цього приводу наступні зізнання: «...Вся наша група: Павленко, Мякенко, Печерський, Литягин та я – систематично проводили на заводі «Дормашина» контрреволюційну агітацію серед робітників на ґрунті ненависті до радянської влади та партійного керівництва. Розраховуючи в своїй діяльності на напад фашистської Німеччини на Радянський Союз» [4].

Лідером цієї «організації» співробітники НКВС визначили Івана Печерського, якого заарештували як: «...палкого націоналіста, учасника шовіністичної організації «Просвіта» з 1915 по 1924 рік, в роки громадянської війни воював на боці петлюрівців, мав зв'язки з провідними діячами СВУ, посібнику німецького фашизму, який з метою полегшення підривної роботи в 1931 році вступив до лав ВКП(б)».

Заарештували Івана Івановича 17 червня 1937 року. Під час обшуку в нього було виявлено контрреволюційну літературу, а саме: праці Зинов'єва, Бухаріна. Цікавим є факт, як змінювалися «щи-

росердні зізнання» І. Печерського під час кожного нового допиту. Так, 25 червня він категорично відхрещується від шпигунської діяльності на користь Німеччини, заявляючи, що: «...ні з ким з Німеччини я ніяких зв'язків не підтримував і не підтримую, ніяких шпигунських завдань я не отримую» [5].

А вже 26 червня, він «зізнається», що: «...ще в період роботи на заводі «А. Марті» організовував підривні диверсійні групи, отримуючи шпигунські завдання з Німеччини через О. Рамбургера».

Разом зі звинуваченнями в шпигунстві І. Печерський зізнався в членстві у «націоналістичній» українській організації Просвіта, приналежності до «ворожої» автокефальної церкви, розповсюдженні мілюковсько-кадетських листівок, твердженнях про те, що наші колгоспники голодують, висловлював підтримку антикомуністичним силам, воюючим у громадянській війні в Іспанії, малюванні на стінах «Дормашини» фашистської свастики, нарешті, в розповіді «нахабних» анекдотів про товариша Сталіна та радянській уряд.

Всі ці «зізнання» на допиті 5 серпня І. Печерський підтвердив повністю, визнав себе винним, благаючи лише про пом'якшення покарання. Знаючи, якими методами співробітники НКВС добували такі «зміни» в зізнаннях, не важко зрозуміти їх справжню ціну. Наприклад, у справі йдеться про розповсюдження Печерським у 1928 році кадетської газети «Дні», яку він, нібито, отримував від Марченка та передавав Беличенку. Але вказані особи за цим фактом навіть не були допитані. На жаль, радянська система судочинства в цей час відкидала презумпцію невинності, базуючись на основі впевненості в скоєнні заарештованим злочину, та виносила на перший план як доказову базу зізнання самих звинувачених [6].

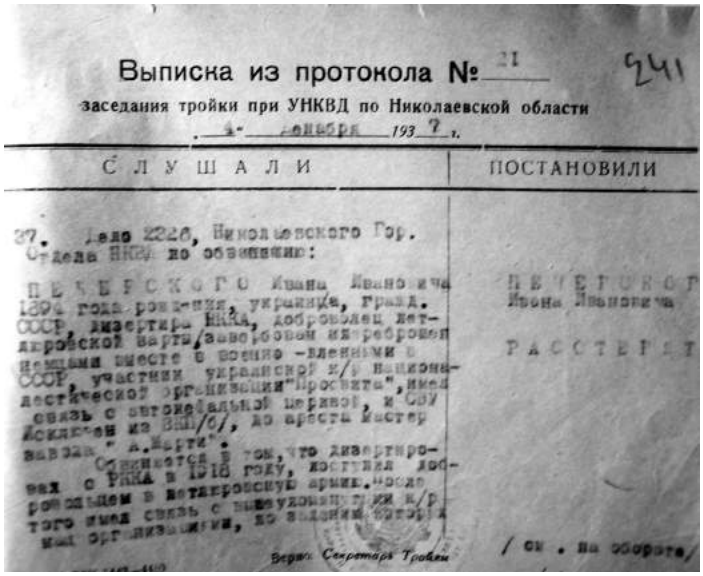

Выписка из протокола №

заседания тройки при УНКВД по Николаевской области

СЛУШАЛИ | ПОСТАНОВИЛИ

Витяг з Протоколу засідання трійки при УНКВС Миколаївській області, щодо винесення вироку – розстрілу – Івана Івановича Печерського, 4 грудня 1937 р.

«Щиросердні зізнання» не вплинули на вирок судової трійки при УНКВС по Миколаївській області, постановою якої 4 грудня 1937 року Печерського Івана Івановича було засуджено до розстрілу.

Аналізуючи справу цієї «антирадянської організації» в цілому, не важко побачити її відверто сфальсифікований характер. Із матеріалів слідства можна побачити, що засуджені були виключені з лав ВКП(б) ще до притягнення їх до карної відповідальності. Однак жоден з них не був виключений за контрреволюційну діяльність в роки, що передували арешту.

Так, П. Мякенко був виключений із партії за приховування факту своєї служби в білій армії, так само як і Печерський, Зуєв – за відмову виїхати в село на хлібозаготівлі, Вавриков – за бюрократизм, Литягин – за укриття соціального походження своєї родини. Білоус та Ягнюк були виключені з ВКП(б) уже під час слідства.

Із протоколів допитів засуджених Подаєнко, Білоуса, Печерського ми можемо побачити, що свого часу вони поділяли позицію Бухаріна з питань індустріалізації країни, але чіткі дані про те, що ці особи проводили активну агітаційну та пропагандистську працю серед робітників по захисту теорії Бухаріна в справах відсутні.

Свідок Ломавацький показав, що Білоус критикував деякі політичні установи по історії партії, в той же час, в чому конкретно це втілювалось, свідок не пояснив, зробивши висновок, що Білоус не згоден з політикою партії.

Цікавою та, на жаль, симптоматичною для того часу виглядає поведінка начальника механічного цеху, де працювала більшість заарештованих М. Воробейчика. Як відомо, сталінська система створила витончену систему народознищення, яка використовувала всі негативні риси людської природи: підлість, жорстокість, наклепництво. Рятуючи своє життя, М. Воробейчик, виключений у 1933 році, але незабаром знову поновлений у партії, надавав всі потрібні слідчим свідчення [7].

Про Білоуса він вказав, що заарештований просив його влаштувати на роботу ще одного «контрреволюціонера», члена денікінської розвідки в період громадянської війни П. Мякенко. При чому, саме ці свідчення, дані 2 серпня, призвели до арешту Білоуса вже 4 серпня. Щодо іншого контрреволюціонера Потаєнко М. Воробейчик зазначив, що зі слів робочих йому відомо про його антирадянські висловлювання, втім які саме, не вказано.

Осудженому на 10 років Дмитру Івановичу Літягину, в функціональні обов'язки якого входило нормування роботи в заводському цеху, окрім правої контрреволюційної діяльності були висунені обвинувачення у шкідництві та відкритій пропаганді фашистських настроїв. Перший протокол допиту від 25 липня Дмитро Іванович підписати відмовився, втім надалі його провина була «доведена» шляхом очних ставок з П. Мякенко та за показами свідків. Повернутися на батьківщину із ув'язнення Дмитру Івановичу вже не вдасться. 17 червня 1942 року він загине на території Архангельської області біля станції Тукса. У цьому ж самому місці, але в 1943 році піде із життя також І. Білоус. Реабілітують їх уже посмертно.

Також 10 років таборів отримав Петро Миколайович Вавриков. На допиті 21 серпня 1937 року він, під давленням слідства, дав покази, що: «...В розмові з робітниками Савіним та іншими я називав партійне керівництво підприємства паразитами, також проводив антирадянську агітацію, вихвалюючи погляди Бухаріна, та закликав до повалення існуючого ладу». Його слова знайшли підтвердження і в показаннях свідків. Через двадцять років, у 1957, під час перегляду справи один з цих свідків К. Юхимець пояснить, що все записане з його слів у протоколі є вигадка слідчого, хоча він і не пам'ятає – зачитували йому протокол допиту, але дуже добре пам'ятає обстановку, яка панувала в той період і проти неправильно записаного в протоколі все рівно не став би заперечувати, чесно зізнавшись, що боявся бути сам заарештований. [8]

Ще один свідок, перепитаний по цій справі в 1957 році, М. Горелик повідомить наступне: «...В нашому цеху працював Лев Усвитський, він мав на мене великий вплив.

В той час я був ще молодою людиною і легко підпав під його вплив. Усвитський мені тоді говорив, що Вавриков служив у білій армії, що він потенційний ворог, налаштований проти радянської влади. Також Усвитський переконував, що Подаєнко неодноразово стверджував, що якщо вже товариш Тухачевський виявився троцькістом, то вже нікому в цій партії вірити не можна. Коли мене викликав на допит слідчий після арешту вказаних осіб то мене запитали, чи мали місце у нас в цеху такі факти. Я, знаючи про це від Усвитського, сказав, що такі розмови з боку Ваврикова, Подаєнко та інших велися. Особисто мені ті факти, що були відмічені в протоколі мого допиту від 3 серпня 1937 року, відомими не були» [9].

Якову Івановичу Зуєву було пред'явлено обвинувачення в приналежності до контрреволюційної організації, в якості речових доказів до справи були додані портрет «бандита Зиновьева», який, буцімто, він зберігав у себе дома за портретом Ворошилова та вірші антирадянського напряму. Причому, в протоколі обшуку квартири Зуєва не відображено, що були вилучені вірші контрреволюційного характеру.

Заарештований 29 липня 1937 року майстер механічного цеху Сергій Петрович Ягнюк отримав «свої» десять років за зберігання «Історії партії», написаної відомим партійним діячем, доктором історичних наук Кноріним Вільгельмом Георгієвичем, який перед цим брав активну участь у написанні «Краткого курсу історії ВКП(б)» [10].

Але в червні 1937 року Кноріна було виключено з партії, незабаром заарештовано. Внаслідок чого «Історія партії» ще на початку 1937 року цілком легальна книга, перейшла до розряду «творів, написаних ворогами народу», за зберігання якої громадяни отримували суворі покарання. Такими були жорстокі реалії того часу. Як пояснить слідству з цього приводу сам С. Ягнюк: «...Мені було відомо, що твори ворога народу Кноріна підлягають знищенню, однак я не встиг їх знищити, в чому повністю визнаю свою провину» [11].

Окрім цього, в провину Ягнюку ставився факт штрейкбрехерства під час «антиімперіалістичного» страйку робітників заводу «Наваль» ще в 1916 році, та зустріч у тому ж самому 1916 році Миколи II, коли російський імператор перебував з візитом у Миколаєві та оточення себе «класово-чужим елементом». З присуджених 10 років Сергій Петрович відбуде лише трохи більше року. 4 січня 1939 р. на території одного з Карельських ВТТ він, не витримавши табірного життя, помре. Родині про його смерть буде повідомлено лише в 1948 році.

Класичною фігурою «чорного радянського гумору», коли десять років отримують за те, що прослухавши антирадянський анекдот, громадянин не встигає вчасно попередити про це «компетентні органи», є персона Семена Сергійовича Герасимова. Заарештованому було пред'явлено обвинувачення в тому, що він брав участь у контрреволюційних бесідах.

У протоколі допиту С. Герасимова є лише його заява про те, що він разом з іншими слухав «контрреволюційні» анекдоти, які розповідали при ньому Мякенко з Павленком, але сам ніякої антирадянської агітації не проводив. Ніяких доказів про контрреволюційну діяльність Семена Сергійовича, крім того, що його рідний брат був розкуркулений, слідчі в справі не наводять. Але прослуховування анекдотів виявилось достатнім для обвинувачення С. Герасимова за сумновідомою 54 статтею, пунктами 10 та 11 [12].

Сергій Леонтійович Дятченко звинувачувався в тому, що веде переписку з його рідним братом, колишнім офіцером армії Колчака, зараз перебуваючому в засланні. Крім того, всіляко противився заходам партії та радянської влади на заводі «Дормашина». Займаючи посаду старшого майстра цеху, навмисно розподіляв норми виробництва серед робітників таким чином, щоб викликати їх гнів щодо радянської влади.

З приводу вчиненого ним злочину С. Дятченко повідомив слідчому наступне: «... При зустрічах зі мною Павленко та Мякенко в розмовах зі мною промовляли невдоволення політикою партії та радянської влади, негативно реагували на заходи, що проводить радянська влада. Особисто я, будучи свідком їх контрреволюційних висловлювань, їх не проводив. Визнаю себе винним лише у листуванні з своїм братом та в приховуванні цього факту при вступі на завод».

Втім швидко був знайдений «потрібний» свідок О. Некрасов, який заявив, що: «...Дятченко завжди був налаштований антирадянськи, відкрито висловлював свої настрої серед робітників, поширюючи невдоволення серед робочих, що мало місце на підприємстві в період 1932–33 років. Особливо запам'яталась підривна діяльність Дятченка, коли він, здається, в 1932 році під час підписки на заїм, всіляко агітував робітників не брати учать у цьому заході, наголошуючи на матеріальних труднощах, та заявляючи, що ми і так всі тут голодуємо» [13].

Фальсифікованість справи була настільки явною, що репресованих громадян реабілітували вже під час хрущовської відлиги. Так, згідно з Постановою Президії Миколаївського обласного суду № 134 від 23 березня 1957 року по відношенню до всіх учасників «контрреволюційної» групи заводу «Дормашина», Постанова трійки УНКВС по Миколаївської області від 4 грудня 1937 року була скасована та справа стосовно їх була закрита в зв'язку з недоведеністю обвинувачення [14].

Чесне ім'я репресованим робітникам було повернуто. Втім повернути назад загублене життя вже було неможливо.

---

1. *Шитюк М.* Масові репресії проти населення півдня України в 20–50-ті роки XX століття: Київ, Тетра, 2000.– С. 70–71.
2. Державний архів Миколаївської області (далі – ДАМО).– Ф. 5859.– Оп. 2.– Спр. 5737.– Т. 1.– Арк. 225–227.
3. Там само. – Арк. 143.
4. Там само. – Арк. 144–145.
5. Там само. – Арк. 69–72.
6. *Радзинский Э.* Сталин.– М.: Вагриус.– 1997.– С. 427.
7. ДАМО.– Ф. 5859.– Оп. 2.– Спр. 5737.– Т. 2. – Арк. 112–115.
8. Там само. – Т. 2. – Арк. 84–86.
9. Там само. – Т. 2. – Арк. 92–95.
10. *Залесский К.А.* Империя Сталина. Биографический энциклопедический словарь. – М., Вече, 2000. – С. 216–218.
11. ДАМО.– Ф. 5859.– Оп. 2.– Спр. 5737.– Т. 1. – Арк. 137–138.
12. Там само. – Т.2. – Арк. 96–97.
13. Там само. – Т.1. – Арк. 235–236.
14. Там само. – Т.2. – Арк. 109–110.

Макарчук С.С.

СПРАВА «АНГЛІЙСЬКОЇ РОЗВІДУВАЛЬНОЇ МЕРЕЖІ» («ЛЛОЙД»)

«Ллойд» – саме під такою назвою органами ДПУ була заведена агентурна справа про шпигунсько-шкідницьку і диверсійну організацію англійської розвідки «Інтеліджденс Сервіс», хоча мова в ній йде також і про діяльність французької розвідки.

За матеріалами цієї справи зародження шпигунсько-диверсійної шкідницької організації, очолюваної резидентами англійської розвідки Фрідріхом Коксом і Альбертом Гельєром (він же – Гельвер), відноситься до 1926 року. В цей час за угодою радянського уряду з англійським кваліфікаційним товариством «Ллойд – Регістр» в якості головного сюрвеєра* в Ленінград прибув англієць Гельєр для спостереження за побудовою суден комерційного флоту.

В жовтні 1926 року з цією ж метою з Англії прибули на допомогу Гельєру лейтенант англійського флоту Фрідріх Кокс і Джон Барр для спостереження за південною групою суднобудівних заводів в Миколаєві та Севастополі з постійною резиденцією в Миколаєві. Крім них, у справі згадуються й інші представники «Ллойда» – Льюіс-Левіч, Хаус, Топінг, Мак-Крерик та Стівенсон.

Слід додати, в Миколаєві на суднобудівних держзаводах групи А. Марті своїх представників для спостереження за будівництвом суден по класу «Бюро Верітас» мали і французи. В числі представників «Бюро Верітас» в Миколаєві діяли Леон Готьє та Бувьє (ім'я невідоме) [1].

Особливим відділом 15 дивізії і Миколаївським міськвідділом ДПУ в 1930 році була розкрита і ліквідована велика шпигунсько-шкідницька і диверсійна контрреволюційна організація, яка існувала з кінця 1926 р. на території СРСР (Миколаїв, Одеса, Ленінград, Москва, Севастополь і Донбас), створена і керована англійською розвідкою в особі сюрвеєрів Кокса, Гельєра, Барра, Топпінга та інших, що до 1930 року проживали в Радянському Союзі.

Ця операція є однією з найбільших не тільки на території України, але й у межах СРСР. Загалом за справою проходило понад 200 осіб, згодом ця кількість зменшилась. 91 особу було взято на облік без застосування репресій, а 15 осіб притягнули до кримінальної відповідальності.

Справа спочатку налічувала 19 томів обсягом понад 300 аркушів кожний. Але згодом їх кількість зменшилась до 18, відсутні сотні аркушів, відповідно змінилась нумерація. Можливо, це вилучення окремих документів відбулось під час перегляду справи в 1960 році, їх доля на сьогодні невідома.

За розпорядженням голови ДПУ УСРР В. Балицького в 1931 р. обвинувальний висновок за справою шпигунсько-шкідницької і диверсійної організації англійської розвідки «Інтеліженс – Сервіс» було надруковано у вигляді окремої книги, яка складає один із томів справи.

Про масштабність шпигунсько-диверсійної організації свідчить складена слідчими ДПУ схема, вміщена в справі [2].

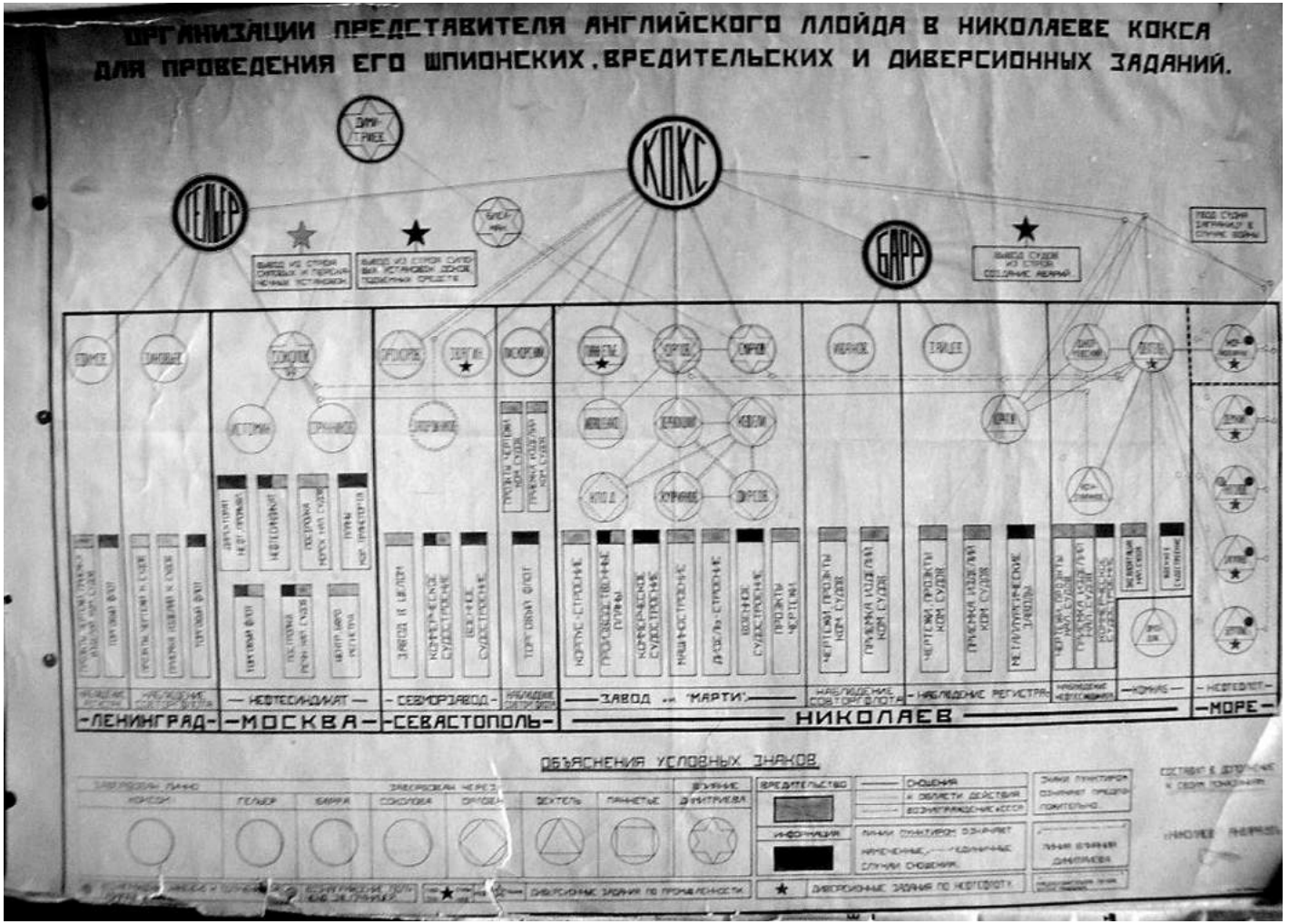

Схема шпигунсько-диверсійної організації за версією співробітників ДПУ

Як свідчать матеріали справи, організація ставила завдання повалення радянської влади за допомогою інтервенції.

На думку органів ДПУ, діяльність організації розвивалась в наступних напрямках: воєнно-політичне і економічне шпигунство, шкідництво в суднобудівній промисловості, комерційному суднобудуванні, побудові нафтоналивних суден, військовому суднобудуванні. Організація здійснювала диверсії в мирний час шляхом виведення з ладу плаваючих суден нафтоналивного, торговельного флоту, а в час інтервенції повинна була вдатися до виведення комерційних суден в іноземні порти країн, що знаходяться в стані війни з СРСР, або потопити їх на місці, готувала диверсійні акти на суднобудівних підприємствах і спорудах нафтового господарства за допомогою створених так званих бригад бойової активності.

Крім того, під час інтервенції організація намагалась організувати зраду на військовому флоті шляхом створення труднощів тактично-стратегічного характеру для бойових операцій флоту, деморалізувати особовий склад і підготувати його перехід на сторону противника з приєднанням до діючого флоту інтервентів.

За соціальним походженням більшість обвинувачених були стародворянського і буржуазного походження, колишніми офіцерами царського флоту, отримали вищу і спеціальну освіту за кордоном. Слід зазначити, що всі вони займали значні посади в суднобудівельній галузі.

Так, Фехтель Едгард – німець, колишній головний інженер нафтового флоту СРСР, старший спостерігач нафтосиндикату на заводі А. Марті, Прохоров Олексій – технічний директор суднобудівного заводу імені 61-го Комунара, Орлов Леонід – технічний директор суднобудівного заводу імені А. Марті, Санчурський-Смирнов Михайло – начальник технічного відділу Миколаївського військового порту, Паннетьє Карл – старший інженер суднобудівного відділу заводу імені А. Марті, Лапотніков Сергій – технічний директор суднобудівного заводу імені 61-го Комунара, Смирнов Олександр – начальник суднобудівної технічної контори заводу імені А. Марті, Соколов Петро – головний інженер нафтосиндикату в Москві, Дніпровський Володимир, він же Соколов Володимир – інженер нафтосиндикату в Москві, син звинуваченого Соколова, Корчагін Григорій – начальник техвідділу суднобудівного заводу імені 61-го Комунара, Зайцев Григорій – спостерігач Регістру СРСР, Бергольц Егон – другий помічник капітана теплоходу «Азнафта», Жоржоліані Василь – старший помічник капітана теплоходу «Союзнафта», Іванов Сергій – старший лікар 44-го полку 15-ї дивізії, розквартированої в Миколаєві [3].

Про належність сюрвеєрів «Ллойд – Регістру» до англійської розвідки підтверджували свідчення звинуваченого Лапотнікова: «Під час однієї з моїх бесід з громадянином Коксом в 1928 році було підняте питання про те, для кого, власне, Кокс збирає дані про наш флот, промисловість тощо. Кокс відверто пояснив мені, що всі дані освідомлюючого характеру збирає «Інтелідженс Сервіс» і він безпосередньо має зв'язок з цією організацією» [4].

Згідно матеріалів справи, агенти англійської розвідки «Інтелідженс Сервіс» використовували антирадянські настрої буржуазної інтелігенції – створили основне ядро організації, завдяки якому англійська розвідка розгорнула роботу по воєнно-економічному шпигунству, шкідництву, диверсіям і з підготовки до інтервенції.

На думку слідчих, шпигунською діяльністю через завербовану агентуру по військовій лінії були заражені бойові одиниці Чорноморського флоту, військове суднобудування і судноремонт в Миколаєві, берегова оборона і будівництво такої в Очакові, військові порти Миколаєва, по економічній лінії шкідницька діяльність розповсюджувалась в військовому судноремонті, Миколаївському військовому порту, суднобудівельній промисловості по заводах міста Миколаєва, комерційному суднобудуванні на заводах Миколаєва, санітарному обслуговуванні населення і деяких частин гарнізону Миколаєва.

Протоколи допитів свідчили, що винятково сприятливий ґрунт для роботи Кокс знайшов на Миколаївських заводах імені А. Марті, 61-го Комунара, де на той час вже проводилось широке шкідництво в усіх областях виробництва існуючою ворожою організацією, в яку входив інженерно-технічний персонал, з числа яких Кокс завербував ряд відповідальних спеціалістів в основних галузях виробництва заводу. Будучи тісно зв'язаний за родом офіційних функцій з Миколаївською конторою спостереження за побудовою суден Нафтосиндикату і інспекцією Регістру СРСР, Кокс поступово взяв під свій вплив інженерно-технічний персонал цих організацій, який майже повністю пізніше був ним завербований [5].

За свідченнями обвинуваченого Фехтеля, після прибуття на завод А. Марті англійців, вони стали зондувати ґрунт для створення шпигунської організації. Не знаючи, що на заводі вже діяла спецорганізація Промпартії, вони почали вести переговори якраз з тими особами, які були представниками цієї організації – Орловим, Лапотніковим, Смирновим, Корчагіним. Під виглядом вечірок обговорювали плани підготовки до інтервенції. [6]

Крім англійців, обробкою і вербуванням займались і окремі учасники створеного Коксом і Гельєром основного ядра організації – Фехтель, Соколов, Корчагін, Прохоров, Паннетьє, Санчурський і Запорожченко. Особливою активністю відзначився Фехтель, який, будучи помічником Кокса, а після його від'їзду резидентом, вів попередню підготовку осіб, намічених для вербування Коксом, особисто завербував наступних осіб: Дроздова – старшого приймальника Комнаба, Бергольца, Жоржоліані, Корчагіна, Дніпровського-Соколова В.П., Орлова, Загуляєва – капітана нафтовозу «Трузнафта», Демніна – капітана нафтовозу «Ембанафта», Антонова – капітана теплоходу «Азнафта».

Основна політична мета організації, як свідчать матеріали справи – всіма засобами сприяти підготовці інтервенції з метою повалення радянської влади і відновлення буржуазного ладу. Одним з завдань організації стало шкідництво і зриву планів вітчизняного суднобудування, щоб в інтересах англійського комітету змусити радянську владу надавати замовлення на побудову суден англійським верфям і користуватися тоннажем Англії, для здійснення чого організація, яка складалась головним чином з інженерів-суднобудівників, шляхом масового шкідництва зривала програму суднобудування в СРСР.

Згідно свідчень заарештованих, резиденти англійської розвідки Кокс, Гельєр максимально розширили розвідувальну роботу, яка була спрямована, головним чином, на охоплення військово-морських об'єктів, а також на найважливіші галузі радянського господарства.

Завербовані англійцями особи використовувались як для збору шпигунської інформації з питань, пов'язаних з їх безпосередньою роботою, так і по іншим об'єктам, до яких вони мали відношення.

Як свідчать матеріали справи, англійська розвідка, зацікавлена станом радянських військово-морських сил, отримала від обвинувачених цінні дані по міноносцю «Фрунзе», крейсеру «Червона Україна», підводним човнам, про дефекти, що мали місце на бойових кораблях, про роботу військових портів, про план мінування Чорного моря, про морську авіацію Півдня. В області економічного шпигунства англійців цікавила суднобудівна і обслуговуюча її металургійна промисловість, будівництво нафтоналивного флоту.

Обвинувачені показали, що протягом шпигунської діяльності Кокс і Гельєр через завербованих інженерів Нафтосиндикату вели спостереження за будівництвом суден, отримували дані, що характеризували стан флоту.

На допиті Зайцев Г.Г. свідчив, що давав відомості про всі судна, що будувались і які планувалось збудувати на Миколаївських держзаводах під наглядом Регістру СРСР. Використовуючи численні поїздки на металургійні заводи України, Паннетьє К.А. збирав дані, які цікавили англійців, особливо про технічний стан металургійних заводів. Англійську розвідку цікавили також настрої різних верств населення, для цього широко використовували лікарів, які під час прийому вели розмови з хворими.

Протоколи допитів свідчать, що організація проводила систематичне шкідництво на основних об'єктах суднобудівної промисловості – Південному і Північному суднобудівних заводах і в будівництві на них військових і комерційних суден. Шкідництво з боку Кокса йшло по всіх лініях: Нафтосиндикату, Регістру СРСР, комісії по нагляду за побудовою військових суден Техупра УВМС і миколаївських заводів А. Марті, 61-го Комунара шляхом застосування під час будівництва суден надзвичайно жорстких і непотрібних технічних вимог, що відтягували строк готовності суден, вели до затримки розробки і затвердження проектів і креслень, що збільшувало вартість суден. При цьому англійці залишалися зовні лояльними, проводячи дану політику через завербованих осіб [7].

За матеріалами справи, метод роботи організації полягав у розподілі функцій і об'єктів шкідницької діяльності шляхом розширення контактів і взаємодії між окремими членами організації.

Шкідництво в проектуванні суден, що будувались на Миколаївських суднобудівних заводах (комерційних і нафтоналивних), на думку слідчих, виявилось у виборі трьох типів нафтовозів: в 10000 тонн, 7500 тонн й 3000 тонн, що призвело до низки помилок, умисних затримок і перебоїв у роботі. Шкідницька діяльність організації охоплювала також і ремонтні роботи на військових суднах шляхом затримок і внесення серйозних змін під час самого процесу ремонтних робіт.

Згідно свідчень військового лікаря Іванова С.Г., ворожа контрреволюційна діяльність організації розповсюджувалася також і на медично-санітарне обслуговування військових частин 44-го стрілецького полку 15-ї дивізії в Миколаєві. Диверсійна діяльність проявлялась в збереженні непридатних медикаментів, неправильному обладнанні лікувальних установ і загальній антисанітарії. Крім завдань шпигунсько-

шкідницького характеру, організація планувала здійснення диверсії. Об'єктами для здійснення диверсії намітили центральні силові станції, які давали енергію заводам, компресорні установки, доки, підйомні крани. Передбачося виведення їх з ладу на більш чи менш тривалий час в мирний період [8].

18 грудня 1928 року обвинувачений Санчурський-Смирнов здійснив диверсійний акт, що виразився в підпалі копальної і мідницьких майстерень Миколаївського військового порту, при чому головою комісії по встановленню причин пожежі був Санчурський. 6 січня 1929 року Орловим здійснено диверсійний акт, що проявився в підпалі модельного цеху суднобудівного заводу імені А. Марті. В результаті пожежі цех був повністю знищений, заводу завдано шкоди на суму в один мільйон 800 тисяч карбованців, що призвело до зупинки виробництва з лиття деталей для воєнних суден.

В кінці 1929 року, як свідчили слідчі ДПУ, капітан Жоржоліані під час рейсу здійснив диверсійний акт, посадивши корабель на підводні камені в Балтійському морі. В результаті було нанесено значних пошкоджень і протягом 6 тижнів здійснювався його ремонт. Одночасно з проведенням шкідницької діяльності, викрита організація англійської розвідки широко розгорнула роботу до підготовки інтервенції.

Слідчі ДПУ встановили, що обвинувачувані Прохоров, Фехтель, Паннетьє, Санчурський, Соколов, Жоржоліані, Бергольц, Загуляєв, за вказівкою Кокса, намагалися створити диверсійні групи на підприємствах суднобудівної промисловості, в портах військово-стратегічного значення, а також на комерційному і військовому флотах. Ці групи мали назву «Бригад бойової активності» і повинні були здійснювати підрив і виведення з ладу силових агрегатів, споруд, виведення суден в закордонні порти або потоплення їх з метою деморалізації тилу і допомоги інтервентам в окупації.

В ДПУ були впевнені, що будучи офіційним сюрвеєром класифікаційного товариства «Ллойд – Регістр», Кокс водночас був резидентом «Інтеліженс Сервіс» в СРСР і керував мережею через створену ним організацію.

В процесі допитів було встановлено, що для оплати діяльності агентури англійська розвідка через капітанів англійських торгових суден, які перебували на території СРСР, пересилала кошти в іноземній і радянській валюті. У якості оплати агентури практикувалася також роздача закордонних подарунків. Крім того, члени контрреволюційної організації працювали на французьке товариство «Бюро Верітас», яке створило в Миколаєві шпигунську мережу, вербуючи агентів серед інженерів, з якими підтримували відносини.

В матеріалах справи також зазначалось, що члени організації підтримували зв'язок також і з контрреволюційною військово-морською організацією, яка ставила за мету підготовку інтервенції шляхом зниження боєздатності і тактичних якостей військового флоту та берегової охорони морських кордонів, проведення шкідництва на суднах, що будувались, здійснення диверсійних актів на бойових кораблях.

Слідчі встановили, що окремі члени організації – Лясковський, Орлов, Петров – були пов'язані також з українським диверсійним центром «Промпартії» і ставили за мету знищення радянської влади.

Таким чином, слідчі органи обвинувачували членів організації Фехтеля Е.Е., Прохорова О.М., Орлова Л.П., Санчурського-Смирнова М.П., Паннетьє К.А., Лапотніко-

ва С.І., Смирнова О.Я., Соколова П.О., Дніпровського В.П., Корчагіна Г.Д., Зайцева Г.Г., Бергольца Е.Л., Жоржоліані В.М., Рибінського М.М., Іванова С.Г., в тому, що вони вступили в шпигунсько-диверсійну контрреволюційну організацію, яка ставила за мету повалення радянської влади. Крім того, вони вербували в організацію осіб з середовища антирадянськи настроєних інженерів і осіб з командного складу плаваючих одиниць Чорноморського флоту. У формулі обвинувачення йшлося також про те, що вони створили шпигунсько-диверсійну мережу на об'єктах суднобудівної промисловості і нафтофлоту, ставили за мету повалення Радянської влади за допомогою інтервентів, передали англійській розвідці детальну інформацію про кораблі Чорноморського флоту – «Фрунзе», «Петровський», «Незаможник», «Дзержинський», «Шаумян», «Червона Україна», про підводні човни, що будувалися на суднобудівних заводах Миколаєва, затримували розробку креслень, вносили до них зміни, що віддаляли терміни здачі суден. За все це члени групи отримували від англійської розвідки різноманітні винагороди.

За винятком Соколова П.О., всі члени організації визнали себе винними в звинуваченнях, висунутих слідчими.

Про масштабність справи та значення, яке їй надавалося, свідчить те, що вона була передана на розгляд Судової трійки при колегії ДПУ УСРР під головуванням заступника голови ДПУ УСРР Карлсона К.М., за участю представника ЦК КП(б)У Дубового та прокурора ДПУ УСРР Крайнього. Рішенням Судової трійки від 8 червня 1931 р. Фехтель Е.Е. та Паннетьє К.А. були засуджені до розстрілу, смертний вирок Санчурському-Смирнову М.П. та Смирнову О.Я. був замінений на позбавлення волі в концтаборі на 10 років.

До 10 років концтаборів були засуджені Орлов Л.П. Прохоров О.М., Лапотніков С.І., Дніпровський В.П., Корчагін Г.Д., Соколов В.П., Рибінський М.М., до 8 років концтаборів – Зайцев Г.Г., Бергольц Е.Л., Жоржоліані В.М., до 5 років у місцевому ВТУ – Соколов П.О., на 5 років висилки у Казахстан – Іванов С.Г. [9].

Перегляд справи «Ллойд» та реабілітація засуджених по ній осіб було розпочато наприкінці 1950-х років і завершено в 1960 році.

Першою була переглянута справа Смирнова Олександра Яковича, який повторно був засуджений до розстрілу з конфіскацією майна у травні 1939 р. При вивчені матеріалів справи Смирнова О.Я. в 1955 році були виявлені грубі порушення законності, фальсифікація слідчими матеріалів допитів. Зокрема, свідок Гавриленко М.В. зазначав: «… На другій очній ставці зі Смирновим я змушений був сказати, що його показання підтверджую. Мені перед очною ставкою було зроблено попередження слідчим Лігерманом про те, що якщо я не погоджусь з показаннями Смирнова, то моя сім'я буде репресована…

… На очній ставці зі мною Смирнов вів себе покірним виконавцем всіх вимог, які йому пред'являв слідчий Лігерман, повторюючи все те, що йому підказував слідчий.

Я вважаю, що Смирнов обмовив себе, мене та інших осіб виключно під впливом незаконних методів слідства, що примінялися до нього в той час. Про це я суджу по тому відношенню, з яким мені приходилось стикатися» [10].

Обстеження матеріалів справи даних про належність Смирнова до іноземних розвідок не підтвердило.

4 березня 1958 р. ухвалою Воєнної колегії Верховного Суду СРСР постанова Судової Трійки при Колегії ДПУ УСРР від 8 червня 1931 р., вирок 434-го воєнного трибуналу Київського Особливого воєнного округу від 10 травня 1939 року та ухвала Воєнної колегії Верховного Суду СРСР від 11 червня 1939 р. відносно Смирнова Олександра Яковича були скасовані за нововиявленими обставинами і справа щодо нього припинена за відсутністю складу злочину [11].

В 1960 р. справа «Англійської розвідувальної мережі» (справа «Ллойд») була остаточно переглянута. За рекомендацією Комітету партійного контролю при ЦК КПРС Головна воєнна прокуратура СРСР звернулася до КДБ при РМ СРСР з проханням провести додаткове розслідування цієї справи.

У підготовленій 17 травня 1960 р. Комітетом державної безпеки довідці зазначались виявлені в результаті додаткової перевірки грубі порушення процесуальних норм. Так, за свідченням УКДБ Миколаївської області заарештовані Паннетьє і Фехтель безперервно допитувались протягом 2-х діб, доки не дали визнавальних показань про свою причетність до шпигунсько-шкідницької діяльності. Речових доказів та інших будь-яких об'єктивних даних, шо підтверджували причетність осіб, які проходили по справі, до антирадянської організації та проведенні шпигунсько-шкідницької діяльності, в слідчій справі немає [12].

Доречним є навести більш повну цитату з довідки КДБ, яка розкриває абсурдність пред'явлених слідчими ДПУ звинувачень:

«… Неправдоподібність показань заарештованих видно з того, що ними приводились нереальні факти зі свого злочинного зв'язку з англійцями Коксом та ін. Так, наприклад, Фехтель, Корчагін, Паннетьє та інші в своїх свідченнях стверджували, що Кокс, Барр і Гельєр, буцімто, розповідали їм, кого вони завербували для роботи на англійську розвідку і які завдання шпигунського характеру давали цим особам.

З матеріалів слідчої справи видно, що будівництво торговельного флоту в СРСР в той період здійснювалось під наглядом Регістру Союза РСР а також іноземних класифікаційних товариств: англійського «Ллойд – Регістра» і французького «Бюро Верітас». Між ними йшла конкурентна боротьба за кількість суден, які будуються під їх власним наглядом, щоб отримати певну вигоду.

З тим, щоб зміцнити своє положення, спостерігачі англійського «Ллойда» групували навколо себе інженерно-технічний склад суднобудівних заводів, за допомогою яких намагалися довести, що радянські суднобудівники не можуть обійтися без керівництва англійського «Ллойд – Регістра».

В ході ж слідства це спілкування англійців з інженерно-технічними працівниками було показано як діяльність антирадянської повстанської організації, яка під керівництвом Кокса, Барра та Гельєра займалася шпигунством, шкідництвом, організацією диверсій і підготовкою до інтервенції.

Більшість обвинувачених на допитах показали, що вони по лінії шпигунства в основному займалися збиранням даних для англійців про будівництво суден торговельного флоту на заводах Миколаєва, Севастополя і Ленінграда. Неспроможність цих показань видно хоча б з того, що Коксу та іншим англійцям йе було не потрібно, оскільки з ними погоджувались креслення та інша технічна документація щодо кораблів, які будувалися.

Непереконливими є також показання арештованих Фехтеля, Прохорова, Корчагіна та ін. про збір ними даних для Кокса про військово-морські судна, що ремонтувалися на заводі в м. Миколаєві, так як Кокс, знаходячись на цьому заводі, мав повну можливість особисто сам зібрати будь-які дані про ці кораблі. При цьому в показаннях згадуються такі дані, як потужність машин, швидкість і озброєння кораблів, тоді як ці кораблі будувалися ще до Жовтневої революції і були відомі англійцям.

Викликають сумніви покази заарештованих і про їх шкідницьку діяльність. Деякі з них (Фехтель, Корчагін та ін.) стверджували, що ними пред'являлись підвищенні вимоги до прийомки окремих частин та агрегатів суден, що слідчими було розцінено як затримка і зрив програми суднобудування з шкідницькими цілями.

Із показань тих же звинувачуваних видно, що ці вимоги не виходили за межі норм, встановлених для суднобудівних заводів, в зв'язку з чим розцінювати ці дії як шкідництво підстав не було.

Непереконливими виглядають й інші так звані шкідницькі акти, як-то: затримка креслень, одиничний випадок посадки судна на мілину тощо.

Таке ж враження викликають показання обвинувачених про диверсії і підготовку до проведення ворожої роботи в разі інтервенції [13].

В протесті воєнного прокурора в порядку нагляду в Воєнний трибунал Одеського воєнного округу вказувалося, що допитані в процесі перевірки справи свідки Золотухін, Гавриленко, Жулай і Свірін, які працювали на миколаївських суднобудівних заводах в період 1927–1930 років, показали що ні про які факти шкідництва на миколаївських суднобудівних заводах в 1927–1930 роках вони ніколи не чули. Вони також показали, що представники англійського «Ллойда» Кокс і Барр вільно пересувались по заводах і особисто без допомоги інших осіб могли зібрати дані, які буцімто їм надавали Фехтель, Прохоров та інші. Дані ж щодо основних тактико-технічних елементів есмінців і крейсерів Чорноморського флоту були розміщені у міжнародних довідниках і не являлися державною таємницею [14].

Про надуманість обвинувачень свідчить також те, що окремі з засуджених через короткий час були звільнені. Так, наприклад, обвинувачені Санчурський-Смирнов М.П. та Смирнов О.Я. 8 червня 1931 р. були засуджені до розстрілу з заміною цієї міри 10 роками концтабору, а вже в серпні цього ж року Санчурський і у вересні 1932 р. Смирнов були достроково звільнені.

Через 2 місяці після суду був звільнений Соколов П.О., засуджений до 5 років концтабору, а через півроку звільнені Орлов Л.П. і Жоржоліані В.М. засуджені: перший – до 10, а другий – до 8 років концтабору. Досить цікавим фактом є те, що згідно рапорту начальника ЕКУ ОДПУ Міронова на ім'я заступника голови ОДПУ Ягоди, Зайцев Г.Г., Корчагін Г.Д., Прохоров О.М. і Смирнов О.Я., а згодом Лапотніков С.І. були переведені в новостворене ОКБ при ЦАГІ, а Корчагін був призначений на посаду начальника конструкторського бюро заводу № 121 Головного управління авіаційної промисловості [15].

11 жовтня 1960 р. рішенням Воєнного трибуналу Одеського воєнного округу Фехтель Е.Е., Паннетьє К.А., Санчурський-Смирнов М.П., Орлов Л.П., Прохоров О.М., Дніпровський В.П., Лапотніков С.І., Корчагін Г.Д., Рибінський М.М., Зайцев Г.Г., Бергольц Е.Л., Жоржоліані В.М., Соколов П.О. та Іванов С.Г. були реабілітовані.

Безперечно, що в дослідженні справи «Ллойд» ще зарано ставити крапку. Адже в архівно-слідчих справах щодо осіб, які були засуджені, відсутні дані про їх подальшу долю. В результаті скрупульозного дослідження архівів співробітники редакційно-видавничої групи виявили документ, який свідчить про те, що вирок щодо Фехтеля Е.Е. та Паннетьє К.А. все ж таки був приведений в дію. Так, в справі № 280 (книга актів по приведення до виконання вироків), виявленій в архіві УСБУ в Одеській області записано наступне: «3 липня 1931 р. м. Миколаїв. В присутності міського прокурора Гомона приведено до виконання вирок на громадян:

Фехтеля Едгарда Едуардовича

Паннетьє Карла Андріановича

Виконавці: Гітлер, Божков, Турбовський

Час: 24-00

Трупи поховані в одязі на кладовищі і слідів могили не залишено» [16].

Так, добре ім'я репресованим по цій справі талановитим інженерам, іншим представникам інтелігенції, повернуте. Але повністю відновити Справедливість – це сказати всю Правду. А питань без відповідей у справі «Ллойд» ще надзвичайно багато. Нарешті, доля більшості заарештованих по ній досі не відома. Тому робота по цій темі буде продовжена.

---

1. Державний архів Миколаївської області (далі – ДАМО). – Ф.Р. 118. – Оп. 1. – Спр. 164. – Арк. 190–191.
2. ДАМО. – Ф.Р. 5859. – Оп. 2. – Спр. 5967. – Арк. 8.
3. ДАМО. – Ф.Р. 5859. – Оп. 2. – Спр. 5968. – Арк. 4–5.
4. ДАМО. – Ф.Р. 5859. – Оп. 2. – Спр. 5974. – Арк. 64.
5. ДАМО. – Ф.Р. 5859. – Оп. 2. – Спр. 5968. – Арк. 7–9.
6. ДАМО. – Ф.Р. 5859. – Оп. 2. – Спр. 5970. – Арк. 17–21.
7. ДАМО. – Ф.Р. 5859. – Оп. 2. – Спр. 5968. – Арк. 27.
8. ДАМО. – Ф.Р. 5859. – Оп. 2. – Спр. 5982. – Арк. 88–93.
9. ДАМО. – Ф.Р. 5859. – Оп. 2. – Спр. 5967. – Арк. 6–7.
10. ДАМО. – Ф.Р. 5859. – Оп. 2. – Спр. 5984. – Арк. 111–112.
11. Там само. – Арк. 36–37.
12. Там само. – Арк. 4.
13. Там само. – Арк. 4–6.
14. Там само. – Арк. 184.
15. ДАМО. – Ф.Р. 5859. – Оп. 2. – Спр. 5983. – Арк. 72–85.
16. Архів Управління Служби безпеки України в Одеській області. – Спр. 280. – Арк. 114.

*Сюрвеєр (від анг. Surveyor) – мор. інспектор класифікаційних товариств по технічному нагляду за суднами.

Бурда В.В.

СПРАВА «ЛЛОЙД»
Інший погляд

Ми вважаємо за потрібне деталізувати деякі моменти не висвітлені у повній мірі Військовим трибуналом у 1960, а на певних – акцентувати увагу.

По-перше, чи було б навіть теоретично для Великобританії доцільним за даних обставин створювати на території СРСР групи, які б займалися не тільки розвідувальною, але й підривною, диверсійною діяльністю. Чи була реальною загроза інтервенції Великобританії до Радянського Союзу? З великою долею імовірності ми можемо стверджувати, що таке могло розглядатися британським урядом хіба що у довгостроковій перспективі. І навряд чи він міг ставити себе у незручне міжнародне становище та витрачати значні кошти на ефемерні цілі.

Викликає певні підозри фраза, яка повторюється декілька разів у різних варіантах стосовно того, що Кокс настроював членів резидентури у майбутньому замінити комунізм на фашизм. Станом на 1928 рік такі висловлювання, по-перше навряд чи були актуальними, а по-друге, від британського підданого вони звучали б досить абсурдно.

Стосовно переліку фактів диверсій та шкідництва, то це виглядає таким чином, що начебто фігуранти справи визнали себе винними у всіх нещасних випадках і подіях, які взагалі відбулися на перелічених по справі підприємствах. Так, слідчі не могли обійти увагою пожежу у модельному підрозділі, яка принесла чи не найсуттєвіший серед фактів по справі матеріальний збиток. Але вчинення пожежі саме у цьому підрозділі виглядає по меншій мірі нелогічно. Залишається просто незрозумілим, чому фігуранти справи, маючи доступ до всіх основних об'єктів життєзабезпечення обрали саме цей, не найважливіший і ненайпринциповіший. Так само не витримує критики і значна частина перелічених по справі фактів затримок та недоробок. Складається враження, що халатність усіх відповідальних працівників названих у справі підприємств намагались перетворити на умисел купки «контрреволюційних» інженерів. Вражає абсолютна відсутність повноцінних речових доказів та численних показань свідків, на яких за нормальних обставин могло б ґрунтуватися звинувачення принаймні у шкідництві та диверсіях.

У деяких місцях факти, про які говорять самі звинувачені відверто викривляються. Так, на сторінці 118 обвинувального висновку, мова іде про ризик виникнення епідемій в Миколаївському гарнізоні. Але абзацом нижче дані слова з припущення перетворюються на плани організовувати епідемію.

У той самий час, в деяких місцях, особливо стосовно економічних інтересів британців та стилю їх спілкування з громадянами СРСР показання різних обвинувачених та свідків співпадають. Зазначені особи були учасниками економічної боротьби, боротьби за ринки та інформацію, які вели у власних національних інтересах компанії «Ллойд» та «Верітас». У цьому випадку можна пояснити і шкідництво, і спроби отримати певні замовлення, і намагання гуртувати навколо себе кваліфіковані кадри. І хоча подібна діяльність є значно м'якшою за ту, яка змальована

в справі, стосовно роботи частини фігурантів справи на шкоду своїй державі, передаючі іноземцям інформації, використання якої мало б негативні наслідки для економіки СРСР, створення умов по сприянню, наприклад, тому ж «Ллойду». Подібні дії отримали б негативну правову та моральну оцінку у більшості сучасних демократичних держав.

Крім того, не виключено, що окремі фігуранти справи насправді розгорнули на певному етапі проти влади жорстку інформаційну боротьбу, яка, якби її не припинили, могла б мати для держави вкрай негативні наслідки.

Аналізуючи усе викладене вище, ми можемо дійти висновку, що по справі не було проведено елементарних із сучасної точки зору правових заходів, показання відверто протирічать одне одному, виглядають абсурдними та нелогічними. У той самий час звинувачення на адресу окремих осіб частково можуть мати під собою реальне підґрунтя, пов'язане з економічною та інформаційною безпекою держави.

ЗНИЩЕННЯ СВЯЩЕННОСЛУЖИТЕЛІВ ТА ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ

Котляр Ю.В., Тригуб О.П.

РЕКВІЗИЦІЇ ЦЕРКОВНИХ ЦІННОСТЕЙ І ЗАКРИТТЯ ХРАМІВ НА МИКОЛАЇВЩИНІ В 20–30-Х РР. XX СТ.

Взаємовідносини церкви та більшовицької влади завжди носили складний характер, але особливо вони загострилися в 1921–1923 рр., коли Південь України був «вкинутий» у вир голодного протистояння. Хоча радянська влада тільки в 1920 р. остаточно закріпилася в Києві, православна церква вже з 1918 р. почала зазнавати переслідувань з боку більшовиків та Червоної Армії. З 1919 р. почалося руйнування і пограбування церков, вбивства священнослужителів. При цьому змішувалися релігійні гоніння й боротьба з українським націоналізмом [1].

Релігійне питання наряду з аграрним, військовим та національним не було вирішено більшовицькою владою. Уже перша Конституція РСФСР в § 13 задекларувала таке відношення до церкви: «Церква є відділена від держави». У Конституції УСРР 1919 р. релігійна справа мала більш широке трактування. § 23 звучав так: «Відповідно до цього загального становища і з метою забезпечення за працюючими дійсної волі совісті, а також припинення можливості використання релігії і церкви в інтересах залишення класового строю церква відокремлюється від держави, і за всіма громадянами визнається право пропаганди релігійних наук, котрі не переслідують жодних соціальних і політичних завдань, а також антирелігійних наук, дух яких перечить конституційним поглядам». Крім того, § 21 (пункт 2) містив запис, що «ченці і духовні настоятелі церков та релігійних культів позбавлені права голосування, права бути обраними до будь-яких місцевих чи вищих органів радянської влади» [2].

Проголошення в радянській Україні відокремлення церкви від держави мало формальний характер. Даний принцип постійно порушувався радянськими і партійними органами. Справжнє ставлення до релігійного питання висловив В. Ленін 19 березня 1922 року в листі до В. Молотова для членів Політбюро ЦК РКП(б). Ленін радив не обмежуватися «свідомою критикою релігії, а дати найрішучішу і нещадну битву чорносотенному духовенству; чим більше представників реакційного духовенства вдасться нам з цього приводу розстріляти, тим краще. Придушити його опір треба з такою жорстокістю, щоб воно не забувало цього протягом кількох десятиріч» [3]. Одним із методів боротьби проти церкви було вилучення цінностей, необхідність яких «прикривалася» голодом 1921–1923 рр.

Процес вилучення цінностей був надважливим для центральних органів влади, щоб не бути детально регламентованим. Наряду з формальною бюрократизацією процесу вилучення можна спостерігати такі факти – робота райкомів КП(б)У, органів ДПУ, місцевих «трійок». Діяльність безпосередньо відповідальних за вилучення фактично випереджала формальні, законодавчі постанови ВУЦВК. Українські центральні і місцеві органи влади відштовхувались у своїй роботі від постанови ВЦВК про вилучення цінностей, російського декрету ВЦВК про вилучення цінностей від

13 (26) лютого 1922 р. [4], а відповідне рішення ВУЦВК було прийнято лише 8 березня 1922 р. [5].

Треба відзначити, що процес вилучення в деяких губерніях України розпочався пізніше березня 1922 р. Так, у Миколаївській губернії перша спроба вилучення відбулась 26 квітня в самому місті, а в Полтавській губернії – 23 квітня 1922 р. Лише за день до цього в Миколаєві була створена спеціальна комісія по вилученню цінностей із музеїв та церков, які діяли при організаціях чи товариствах.

Перше фактичне вилучення церковних цінностей в Миколаєві відбулось 29 квітня 1922 р. в церкві притулку Благодійного товариства, в приміщенні якого зараз розташований історико-правовий інститут МДУ [6]. З 30 квітня по 10 травня 1922 р. церковні цінності в Миколаєві були вилучені з наступних церков: Леонідо-Феодосієвській при місцевій лікарні (1–2 травня), католицькому костьолі Св. Йосипа, лютеранській кірсі, Олександро-Невській церкві при морському шпиталі (5–6 травня), у церквах Марії Магдалини, Єдиновірческій, Агрипино-Симеонівській, Ново-Купецькій та інших (8–9 травня). В цілому кампанія по вилученню завершилась до 10 травня 1922 р. Про цю подію місцева влада повідомила в пресі [7].

Вказані відомості не співпадають з термінами визначеними директивами центральних органів влади. Згідно з ними кампанія повинна була розпочатись не пізніше 15 квітня, а завершитись – до 10 травня. Фактично ж кампанія розпочалась майже з тижневою затримкою, а завершилась з великим запізненням, в різний час.

Так, по місту Миколаєву кампанія з вилучення церковних цінностей завершилась 1 червня, по Миколаївському повіту – 16 липня, по Херсонському повіту – 15 липня, по Єлизаветградському повіту – 20 липня, по Дніпровському повіту – 10 липня. Вся кампанія, включаючи затримку матеріалів по Покровській волості, завершилась 1 серпня, а здача і відправка цінностей – 20 вересня 1922 р. [8].

Намагання якомога швидше відрапортувати про вилучення цінностей, вал бюрократичних документів, жорстка лінія центральних органів влади і самоуправство місцевих приводили до трагічного розвитку подій. Деякі з них відбулись на території Миколаївської губернії.

Насамперед – вбивство червоного агітатора Бармашової в с. Засілля Херсонського повіту – подія, яка мала всеукраїнський резонанс. Справа відкрито розглядалась Миколаївським ревтрибуналом і широко висвітлювалась пресою. Попереднім слідством було встановлено, що 1 травня 1922 р. комісія по вилученню цінностей зіткнулась з опором з боку місцевих жінок. Місцева жителька, член КП(б)У, агітатор Бармашова виступила не лише на захист комісії, а й з пропозицією негайно вилучити цінності і зняти церковні дзвони. Майже одночасно натовп жінок почав її бити. Представники місцевої влади намагались заховати її в дитячому притулку, але натовп знайшов її і там. Шукаючи порятунку, Бармашова втекла з притулку, але була перехоплена натовпом і вбита. Безпосередньо у вбивстві брали участь 15 жінок. Під час суду з'ясувалося, що сільський схід розглядав питання про заміну церковних цінностей іншими дорогоцінними речами, що дозволялося вище означеним циркуляром № 31. Представники місцевої влади в особі голови волвиконкому Чередниченко і колишнього голови Рощина взяли з казенних коштів 74 млн. крб., використали їх для купівлі срібла, яке намагались здати замість церковних цінностей. Внаслідок проведення перехресного

допиту було встановлено, що залишок казенних коштів створився внаслідок продажу посівного матеріалу не за фіксованими державними розцінками в 150 тис. крб. за тонну, а за ціною 250 тис. крб. Сума в 74 млн. була розподілена між двома священиками М. Слободянниковим і С. Подольським, на долю священика Слободянникова (37 млн. крб.) і було куплено срібло. Сільський схід, який розпочався з ударів церковних дзвонів, доручив зібрати народ, а фактично спровокував напад на Бармашову – Рощин.

За справою Бармашової 8 звинувачених було засуджено до розстрілу – Чередниченко, Слободянников, Леляєв, а також безпосередньо вбивці – Холодулькіна, Барковська, Циганкова, сестри Ганна і Пелагея Васильєви. Інші звинувачені були засуджені до різних термінів примусових робіт або виправдані [9].

Під час перебування в Миколаєві голів ВЦВК і ВУЦВК М. Калініна і Г. Петровського 18 червня 1922 р. останнім трьом жінкам міра покарання була змінена на 5 років позбавлення волі. У відповідь на таке рішення селяни-незаможники Кременчуцького повіту Черкаської губернії звернулися з вимогою розстріляти всіх 8 звинувачених. Однак було страчено лише 5 осіб. Вирок трибуналу було виконано 1 жовтня 1922 р. [10].

У звіті Миколаївської губернської комісії по вилученню церковних цінностей згадується ще про три спроби опору при їх вилученні:

1. У Херсоні відбулися мирні збори громадян біля церков з вимогами припинити вилучення, але ніяких активних спроб чинити опір вилученню зафіксовано не було.

2. В селі Обідо-Василівка Херсонського повіту натовп зірвав вилучення цінностей, як наслідок – 4 церковнослужбовців були заарештовані і пізніше вбиті «при спробі втекти».

3. В селі Іванівка Ново-Воронцовської волості Херсонського повіту натовп, піддавшись агітації священика, зробив спробу припинити вилучення церковних цінностей, але він був розсіяний загоном міліції, його керманичі заарештовані.

Розглянемо, що ж криється за скупими та казенними фразами цього звіту. В офіційних документах, наприклад, у звіті Миколаївської комісії по вилученню церковних цінностей від 18 жовтня 1922 року згадується про подію наступним чином: «В селі Обідо-Василівка (Херсонського повіту) ворожо налаштований проти вилучення натовп перешкоджав роботі комісії, в результаті чого було арештовано четверо людей (всі церковні служителі із попом на чолі). Вбиті згодом при спробі втекти» [11]. Приблизно так само описувала ці події і місцева преса. Так, у газеті «Красный Николаев» від 4 травня 1922 р. сказано, що «в Обідо-Василівській волості кілька жінок чинили опір вилученню, побили міліціонера, що прийшов неозброєний, вдарили в набат, але народ не зібрався. Голова церковної ради арештований і передається до суду Ревтрибуналу» [12]. Але за цими скупими, і як виявилося, недостовірними фразами криється ціла трагедія. Спробуємо відновити дійсну картину подій.

У 20-х числах квітня 1922 року зі Снігурівки до Обідо-Василівки прибув уповноважений для опису церковних цінностей – старший міліціонер А. Єгоров. Але прихожани не відкрили церкву і не впустили його до неї, посилаючись на те, що храм новий і нічого коштовного в ньому немає [13]. Слід відзначити, що сам настоятель храму протоієрей С. Штенько вмовляв людей впустити уповноваженого і дати йому можли-

вість описати, а потім і вилучити предмети не богослужебного характеру. Але народ його не послухав: по черзі церковне сестринство почало чергувати при храмі [14].

Після Великодня знову з'явився уповноважений і почав вимагати церковні ключі і коштовності. Не дочекавшись настоятеля, міліціонер вистрелив у повітря, на що народ вдарив у дзвони. В той момент священика вдома не було: він ходив дивитись царину (молоду пшеницю в полі). Почувши набат, він поспішив до церкви, але вже було пізно: народ зібрався не тільки з Обідо-Василівки, а й з сусідніх сіл. Біля храму розпочалася бійка [15]. За свідченням старожилів села, люди позбігалися хто з чим міг, аби тільки оборонити церкву [16].

Важко сказати, наскільки сильним був протест василівців. У доповіді начгарнвоєнкому Снігурівки зазначалося, що «частина натовпу, озброєна вилами, металевими дротами і камінням, направилась до Волвиконкому для того, щоб, начебто, побити службовців і розграбувати канцелярію» [17].

Уповноважений в результаті виступу прихожан втік до Снігурівки, але незабаром повернувся із загоном червоноармійців для утихомирення селян. Побивши різками жінок і пострілявши по вікнах із тачанки, вони поїхали. Але вночі в дім попечителя церкви Кирила Приймака знов прибули червоноармійці і наказали збиратися разом з ними. Тоді ж заарештували священика і церковного старосту – П. Бунчука. Снігурівський візниця, який віз арештованих, потім розказував, що був заарештований і син старости – Микита. Але він, скориставшись темрявою, втік і переховувався на хуторах. Не доїжджаючи до Снігурівки, солдати почали катувати в'язнів. Староста кинувся захищати отця Сергія, але був відразу ж застрілений з нагана. Попечителю відрубали голову. Священика довго возили і кінець кінцем замордували: відрубали вуха і ніс, посікли шашками руки, викололи очі, потім розпороли живіт і стали намотувати його нутрощі на барабан колодязя. Він цього не витримав і помер [18] Сталася трагедія 27 квітня 1922 року.

В наступні дні люди носили «в'язням» передачу до міліції, там її приймали, аж доки дружина візниці не сказала, що в живих нікого з них немає. Це підтвердили і снігурівські діти: граючись у тому районі, вони знайшли руку, що стирчала із землі [19]. Дочка К. Приймака Мар'яна знайшла тоді ж в балці обгризену собаками голову свого батька. Від побаченого вона втратила розум [20].

Тіла загиблих відкопали і поховали біля огорожі храму. Влада довгий час забороняла на місці їх поховання встановлювати пам'ятний знак.

Місцева влада наскільки була перелякана таким сценарієм подій, що практично одразу ж на засіданні Обідо-Василівської волячейки 26 квітня 1922 року, заслухавши доповідь голови волвиконкому Лесніченка про те, що «до вилучення церковних цінностей населення поставилося дуже погано, побили членів партії аж до повстання», було прийнято рішення «вважати волвиконком розпущеним і створити ревком» [21].

Тоді ж по Обідо-Василівці і району вийшов наказ новоствореного ревкому, згідно з яким волость була проголошена в надзвичайному становищі, населенню наказано впродовж 24 годин здати до ревкому всю вогнепальну і холодну зброю з набоями, а також «видати «бандитів» і провокаторів, що ведуть агітацію проти радянської влади». Особливо важливим був 4-й пункт наказу: «Взяти з числа куркульських елементів 50 чоловік заручників з умовою, якщо біля церкви з'явиться озброєна сила селян

і буде дзвін набату, заручники будуть розстріляні на місці» [22]. До таких методів наведення порядку радянській владі у вигляді ревкомів було не звикати.

І лише згодом, розібравшись у реальній обстановці, у тому, що населення села не має зброї, і невідповідності тези про «куркульське» повстання з дійсним перебігом подій, Херсонський повітовий виконком 29 квітня 1922 року прийняв рішення – повернутися до органів влади, характерних для мирного часу, тобто – до волвиконкому [23].

Взагалі ж, окрім настоятеля церкви, старости та попечителя, жертвами трагедії стали ще як мінімум 15 чоловік, котрих арештували нібито на місці побиття міліціонера Єгорова. Цінності церкви були вилучені. А храм ще довго потім стояв закритим.

У 1937 році комуністи вирішили зруйнувати Василівську церкву. Знайшлися чотири добровольці і розпочали свою справу. Але як тільки вони почали руйнувати дзвіницю, то посеред білого дня сталося щось неймовірне – здійнялася страшенна буря. В повітрі літали камінці, пилові маси збивали з ніг. День став ніччю. Вандали злякалися і втекли. Після цього ніхто не наважувався руйнувати церкву. Кажуть, що чотири добровольці невдовзі захворіли і один за одним повмирали.

Після цих жахливих подій влада вирішила використати церкву для блага людей. В кінці 30-х рр. XX ст. з храму зробили клуб, де проводили танці.

Не згадується у звіті випадок, що стався в с. Ново-Архангельське Херсонського повіту. Сільська рада прийняла рішення про додаткове зняття церковних дзвонів, а до місцевого священика Самсонія була проявлена груба зневага [24].

У своєму звіті Миколаївська комісія зовсім не згадує про інциденти, які мали місце на території Миколаївського повіту та у самому місті Миколаєві. Справді, місцевій владі вже було достатньо і процесу про вбивство Бармашової, який привернув увагу всієї України до власної губернії. А раз так, то про інші випадки опору при вилученні цінностей було вирішено не повідомляти.

Один з таких випадків стався в с. Ковалівка Миколаївського повіту. Віруючі разом зі священиком зібрались біля церкви і намагались не допустити вилучення цінностей. Але натовп було розігнано загоном міліції, організатори виступу заарештовані. Один із них після відбуття 5-річного позбавлення волі повернувся у рідне село і про його повернення та настрої своєчасно повідомив у своєму доносі в окрадмінвідділ у 1927 р. священик – «живець» Гехудар. Подальша доля цієї людини – Є. Кубаря – невідома [25].

Ймовірно, були й інші випадки опору при вилученні цінностей, але вони не носили масового характеру. Представники місцевої влади, винні в розправах над мирними громадянами чи правопорушеннях при вилученні цінностей покарані не були. В цілому владі, з одного боку, не вдалось отримати надто великої кількості церковних цінностей, принаймні такої, на яку розраховували із початком кампанії, з іншого боку, владі не вдалось звинуватити представників церкви у приховуванні цінностей.

Кампанія із вилучення цінностей в Миколаївській губернії завершилась пізніше встановленого терміну внаслідок суперечливих дій самої влади. Загальні матеріальні результати вилучення цінностей по Миколаївській губернії були наступні: золота – 14 золотників 66 долей, срібла – 277 пудів 32 унції 7 золотників 10 долей, коштовностей – 30 долей, перлин – 55 долей, 1176 крб. срібної і 5 крб. золотої монети [26].

У ході антирелігійних кампаній через пресу активно формувалась громадська думка про необхідність використання багатств церкви для розв'язання завдань соціалістичного будівництва та боротьби з голодом. Заголовки тогочасних газет свідчать про це: «Церковні цінності ліквідувати», «Коштовності церкви – трудящому народу», «Землю церкви віддамо радянській владі» [27]. Широко публікувались у газетах і матеріали про процеси над священнослужителями.

У 1929 році ситуація у взаємовідносинах православної церкви та держави кардинально змінилася. Протягом першої половини 1929 р. більшовики видали ряд законів та постанов, що передбачали посилення антирелігійної боротьби на усіх рівнях. Але ці закони й постанови були тільки прелюдією до прямих дій відносно церкви, до другого етапу наступу на церкву.

У жовтні 1929 року московські урядовці наказують зняти церковні дзвони: «Дзвін порушує право широких атеїстичних мас міст і сіл на заслужений відпочинок». Почалася кампанія щодо зняття дзвонів, що юридично підкріплювалася постановою Секретаріату ВУЦВК від 11 грудня 1929 року «Про вилучення дзвонів», у якій говорилося, що вилучати дзвони можна тільки за рішенням окрвиконкомів на підставі рішення загальних зборів жителів населеного пункту. Дзвони необхідно було здавати в Рудметалторг, а отримані кошти вносити до бюджету сільської або міської ради і направляти їх тільки на культосвітню роботу [28]. Клич «Дзвони – на індустріалізацію!» одночасно охопив майже всі регіони України.

Особливо активно кампанія зняття дзвонів пройшла у Первомайській окрузі. Для цієї акції були зосереджені усі сили Спілки Войовничих безбожників. Протягом жовтня 1929 року було «розгорнуто широку агітаційну роботу щодо викривання шкідницької ролі релігії та про церковний дзвін, його шкоду і в який спосіб краще його використати». У дні жовтневих свят селянство 16 сіл Первомайського району червоною валкою привезло до міста під час демонстрації разом з мішками хліба й церковні дзвони, зняті, як заявили промовці, «для заводів, щоб виготовити з них трактори». Протягом жовтня 1929 р. дзвони в окрузі було знято з 57 церков [29].

Не обійшлося і без сутичок між комсомольськими активістами та віруючим селянством. Первомайський окружний прокурор повідомляв, що в с. Сирове Врадіївського району на Первомайщині, де адміністративним порядком та навіть знущанням над селянами проводили колективізацію, в останніх числах січня 1930 р. без належної підготовки почати знімати дзвони. Внаслідок цього біля 2000 жінок збіглося до церкви та не дали цього зробити [30].

Інцидент виник і в с. Тарасівка Первомайської округи. 31 січня 1930 р. місцеві активісти вирішили зняти дзвони. Підійшовши до церкви, вони зустріли групу молоді на чолі зі С. Войницьким, мешканцем цього села, що почали дзвонити та скликати селян для здійснення спротиву.

Надалі «група Войницького» почала рвати знамена, кидати каміння у членів комуни «Пролетарський безвірник», у чому їм допомагали жінки, що збіглися до церкви за набатом. У результаті постраждали: уповноважений Первомайського РВКу Дудник, учитель Київський, вихователь дитсадку Козорець, комунарка Журавська та інші. Серед активістів піднялася паніка, і більшість розбіглася. Після цього Войницький з товаришами піднялися на дзвіницю і з криками «Бий безвірників та комуністів»

почали скидати по драбині активістів, що знімали дзвони. У відповідь жінки на площі перед церквою промовляли «Слава Христу!».

Наступного дня до села прийшов загін НКВС, і усі учасники «волинки» були заарештовані, а дзвони вже об 11 годині були зняті [31].

Кривавий інцидент стався в с. Благодатному Первомайської округи. 18 травня 1930 р. юрба, невдоволена діями одного з активістів щодо зняття дзвонів, направилася до його будинку з метою розправи. Юрба, зламавши двері, зайшла до приміщення, де переховувався активіст. Останній здійснив спротив, але був виведений на площу та вбитий.

Того ж дня, розбившись на групи, збуджені селяни ходили по колгоспах, відбираючи майно розкуркулених. Вимоги юрби зводилися до наступного: повернути дзвони та виселених куркулів. Секретарю суду, що брав участь у розборі іконостаса, юрба запропонувала сплатити 300 карбованців. В результаті актив села був тероризований, а частина працівників сільради розбіглася [32].

1929 рік започаткував масове закриття церков та молитовних будинків. У ході антирелігійних, пропагандистських кампаній за допомогою преси формувалася думка про незчисленні багатства церкви і необхідність використання їх для соціалістичного будівництва.

Ліквідація храмів проводилась двома шляхами. По-перше, з проведенням законних формальностей за постановою ВУЦВКу. По-друге, велика кількість молитовних будинків закривалась свавільно місцевою владою, яка не прислухалась до побажань населення. Так, у Первомайській окрузі було ліквідовано 19 церков, у Миколаївській – 17. Нищилися ікони, вилучені у населення, по-варварському руйнувалися церковні іконостаси, серед яких були унікальні витвори мистецтва [33].

Кампанія по закриттю церков активізувалася у всіх населених пунктах Миколаївщини. Безбожники організовували збори підписів жителів під вимогами закривати храми, знімати дзвони. Тільки під вимогою закрити в Миколаєві церкву 58-го Празького полку вони зібрали 5584 підписи і 27 резолюцій загальних зборів робітничих підприємств. У селі Богоявленське на зборах представників жителів мікрорайонів була прийнята постанова: закрити одну церкву і зняти дзвони з обох церков. За це проголосувало 730 чоловік, проти 230 [34].

Що діялося в селах, описує єпископ Рафаїл у своєму листі в Миколаївський окрвиконком від 4 лютого 1930 року: «23 листопада 1929 року в селі Новоюр'ївка Новобузького району організація безбожників при сприянні голови сільської ради насильно захопила і розграбувала церкву. Трактором купол був звалений на землю, все оздоблення усередині церкви розбито. З листопада дотепер церква залишається закритою.

Це послужило сигналом до масового захоплення церков у межах Миколаївського округу., 19 січня 1930 року при діяльній участі сільради захоплена церква в селі Новопетрівка, захоплення супроводжувалося розгромом богослужбових приналежностей, розбито іконостас, усе винесено за огорожу церкви, облито гасом і спалено. Потім відбулося масове гуляння. У Новоодеському районі були закриті всі церкви, крім однієї. На сьогодні в межах Миколаївської округи місцевими сільськими організаціями захоплені церкви в селах Новоюр'ївка, Новодмитрівка Новобузького району,

Піски, Кашперо-Миколаївка, Балацьке Баштанського району, Новопетрівка, Михайлівка, Сухий Єланець, Димівка, Троїцьке, Гур'ївка Новоодеського району.

У зв'язку з антирелігійною кампанією, що загострилася, в окрузі відбуваються арешти священиків: П. Кульчицького (вже 3 місяці під арештом), Д. Матакова, В. Іванова, М. Ждановского і Ф. Ждановского. Крім того, у багатьох священиків, прирівняних, мабуть, до куркулів, місцева влада конфіскували все майно, як, наприклад, у священиків Ф. Оленицького, Д. Матакова, Ф. Мищицького. Багато священиків були змушені виїхати з місць свого проживання.

До характеристики того безправного положення, у якому знаходяться релігійні громади і культові працівники, свідчать факти вторгнення під час богослужіння представників місцевої влади з вимогами публічного зречення від сану служителів культу (с. Кашперівка Новоодеського району). Прохання відгородити від цього беззаконня» [35].

4 лютого 1930 року в місті Очакові наклали арешт на все майно протоієрея Т. Козлова. Новобузький райвиконком наклав штраф на священика Шитарєва за те, що він ходив по будинках приходу, священнодіючи не у святковий день, а 12 березня 1929 року [36].

Поставлені в такі тяжкі умови, служителі церкви не витримували утисків і відмовлялися від сану. 23 січня 1930 року священик Свято-Покровської церкви села Гур'ївка А. Пославський привселюдно відрікся від сану [37].

Віруючі громадяни не мирилися з беззаконням. У різні інстанції окружної, республіканської і союзної влади йшли листи і звернення з проханням не закривати церкви. У деяких випадках парафіяни посилали і ходаків. Таке становище змусило Миколаївський окрвиконком 28 грудня 1929 року дати телефонограму райвиконкомам: «Окрвиконком вимагає припинення направлення будь-яких делегатів у Харків і Миколаїв з питань припинення закриття релігійних будинків».

Не приховувала актів вандалізму і місцева преса. Миколаївська газета «Красный Николаев» 31 січня 1930 року повідомляла: «22 січня цього року в селі Піски Баштанського району закрили церкву і переобладнали її під школу. На майдані спалили 6 возів ікон. З 350 дворів тільки в 20 не віддали ікони», «Софіївка Новобузького району: 22 січня вивезли за село і спалили 260 ікон» [38].

Інший випадок стався в с. Тридуби Кривоозерського району Первомайської округи, де селяни виступили проти закриття церкви. 28 лютого 1930 р., коли голова сільради разом з активістами прийшов збирати підписи на закриття, близько 1000 жінок закрили останніх в церковній сторожці, вимагаючи віддати списки. Лише вночі актив вдалося звільнити. А жінки і надалі до 3 березня продовжували охороняти церкву [39].

20 квітня 1930 р. протистояння відбулося в Новоодеському районі Миколаївської округи. Сільський актив с. Кандибине на чолі з головою колгоспу, головою КНС та двома вчителями влаштували антирелігійний карнавал, переодягнувшись у священників, пішли до с. Матвіївки. Там їх зустріла юрба з 50 жінок, які почали кидати в них каміння та бити. Після того, як останні вгамувалися, Кандибинський актив: представник КНС, секретар ЛКСМ і голова колгоспу почали агітувати жінок, супроводжуючи свої виступи «майданною лайкою». Це викликало ще більше невдоволення юрби, які почали знову кидати каміння, плювати в обличчя виступаючим [40].

У зв'язку з такими хвилюваннями і певною зміною тактики у вирішенні завдань соціалістичної перебудови села після листа Й. Сталіна від 5 лютого 1930 року «Запаморочення від успіхів», треба було також чекати і певних коректив у ставленні держави до церкви. В одній з постанов 1930 року ЦК ВКП(б) навіть засуджував «викривлення партійної лінії у боротьбі з релігійними забобонами» [41].

Знаючи справжнє ставлення верхівки партійно-державного керівництва країни до релігії і церкви, легко помітити демагогічний характер зазначених вище заяв. З'явившись під тиском внутрішніх і зовнішніх обставин, вони певною мірою віддзеркалювали тенденцію до послаблення репресій проти церкви і духовенства. Це виявилося, зокрема, у згортанні кампанії по ліквідації молитовних будинків, яка набула широкого розмаху в 1929 – на початку 1930 року.

Але повернення церков відбулося лише формально. Юридично більшість з них була не зачиненою, але скориставшись відсутністю священиків, значну частину яких протягом 1930–1931 рр. було заарештовано чи розкуркулено, голови колгоспів перетворили будівлі церков на зерносховища, а інші залишалися зачиненими за відсутністю священиків.

Проте закриття церков продовжувалося. У 1934 році постановами секретаріату ЦВК України закрилися церкви в Миколаєві: Касперівської ікони Божої Матері, Різдва Богородиці Всіх Скорбних Радості, Свято-Миколаївська у Великий Коренисі. Навіть на Кінбурнській косі – у селі Покровка – закрили церкву і передали сільраді для переобладнання під клуб.

У січні 1936 року Миколаївський міськвиконком доповідав Одеському облвиконкому про кількість закритих церков і молитовних будинків за період з 1920 по 1935 роки і про те, як вони використовуються. Відповідно до цього документу було закрито в Миколаєві та районах 27 храмів. 26 з них віддані під клуби, театри й інші культурно-освітні заклади. Продовжували функціонувати 26 церков, у тому числі в селах: Баловне, Матвіївка, Кисляківка, Калинівка, Тернівка, Воскресенськ, дві – у Богоявленську та на Водопої [42].

Подальша кампанія по закриттю храмів на Миколаївщині продовжувалася вже на підставі постанов Секретаріату ЦВК УРСР. У 1935 році в Миколаєві була закрита полкова Свято-Миколаївська церква, а у 1936 – Єдиновірська, Святого Духа на Водопої; Свято-Успенська в Тернівці; Різдва Богородиці (Старокупцька), Олександра Невського, Святого Богоявлення в селі Богоявленськ; молитовний будинок Святого Олександра Невського, також Свято-Покровська церква в селі Воскресенському; церква Святого Іоанна Богослова в Олександрівці Вознесенського району.

1938 рік – завершальний у масовому закритті храмів на Миколаївщині. У Миколаєві були закриті: Свято-Миколаївська (Грецька) і Семеонівська, а також Свято-Михайлівська у Варварівці та Петра і Павла в Матвіївці [44].

Наприкінці 30-х років XX ст. можна говорити про фактичну ліквідацію релігійного життя в СРСР, оскільки з 1935 року перестав функціонувати навіть Священний Синод.

В Україні не стало жодного православного єпископа. Партійні органи нищівно переслідували і ту жменьку духовенства, яка ще перебувала на свободі. На території Миколаївщини на початку 40-х рр. XX ст. не діяла жодна православна церква [45].

Використання колишніх церковних споруд було таким. Невеликі передавалися школам, клубам, бібліотекам, дитячим садкам, а більші ставали зерносховищами й колгоспними коморами.

У соборі Різдва Богородиці в Миколаєві розмістився гарнізонний Будинок Червоної Армії й флоту, куполи й дзвіницю розібрали. Будинок церкви Касперовской ікони Божої Матері передали заводу ім. 61 Комунара під клуб. Тут теж розібрали дзвіницю й куполи. На нижньому поверсі обладнали кіноконцертний зал і бібліотеку з читальним залом.

Лише в 1940 році відповідно до постанови Політбюро ЦК ВКП(б) гоніння на церкви й віруючих були припинені, тисячі безвинних людей були звільнені із таборів і з-під варти.

Таким чином, за допомогою вилучення церковних цінностей більшовицька влада вирішила низку власних проблем. По-перше, були знайдені кошти для становлення тоталітарного режиму. По-друге, була підірвана матеріальна база багатьох церковних установ – своєрідного конкурента більшовиків у ідеологічному впливові на населення. По-третє, голод 1921–1923 рр., фактично спровокований на Півдні України і Миколаївщині зокрема, дав змогу ліквідувати такі форми повстанства як селянські та релігійні.

У ставленні більшовицького режиму до церкви повною мірою проявилися риси сталінської тоталітарної системи – масове насильство, репресії проти священнослужителів, закриття храмів, цілковита зневага до людської особистості, її прав і свобод, нищення системи загальнолюдських цінностей, носієм яких виступала релігія.

---

1. Красный Николаев. – 1922. – 10 мая.
2. *Тригуб О.П.* Православна церква на Миколаївщині (1917–1954 рр.) // Гілея. – 2005. – № 3. – С. 132.
3. *Шитюк М.М.* Масові репресії проти населення Півдня України в 20–50-ті роки XX століття. – К., 2000. – С. 222–223.
4. *Рябошапко Л.* Вплив радянських і партійних органів УСРР на діяльність громад національних меншин (середина 1920-х років) // Право України. – 2000. – № 9. – С. 13.
5. *Еленський В.* Державно-церковні взаємини в Україні (1917–1990). – К., 1991. – С. 138.
6. Державний архів Миколаївської області (далі – ДАМО) – Ф.Р. 916. – Оп. 2. – Спр. 330. – Арк. 116.
7. Красный Николаев. – 1922. – 18 июня.
8. ДАМО. – Ф.Р. 8. – Оп. 1. – Спр. 328. – Арк. 54.
9. Красный Николаев. – 1930. – 20 июня; 21 августа.
10. ДАМО. – Ф.Р. 153. – Оп. 1. – Спр. 12. – Арк. 32.
11. ДАМО. – Ф.Р. 916. – Оп. 2. – Спр. 330. – Арк. 54.
12. Красный Николаев. – 1922. – 4 мая.
13. Жизнеописание (в воспоминаниях) священномученика протоиерея отца Сергия Штенько // Особистий архів священика церкви Різдва Христового с. Василівка Рака Валентина. – С. 2.
14. Там само.
15. Там само. – С. 3.
16. Запис-свідчення старожилки села Василівка Лавро Ксенії Петрівни // Особистий архів священика церкви Різдва Христового с. Василівка Рака Валентина. – С. 1.

17. ДАМО. – Ф.Р. 916. – Оп. 1. – Спр. 29. – Арк. 57.
18. Жизнеописание (в воспоминаниях) священномученика протоиерея отца Сергия Штенько. – С. 2.
19. Там само.
20. Свидетельские данные жительки села Васильевка Мацюты Ирины Порфирьевны // Особистий архів священика церкви Різдва Христового с. Василівка Рака Валентина. – С. 1.
21. ДАМО. – Ф.Р. 1538. – Оп. 1. – Спр. 55. – Арк. 8–11.
22. Там само. – Арк. 9.
23. *Котляр Ю.* Населення Миколаївської губернії у боротьбі проти реквізиції православних церковних цінностей (1921–1923 рр.) // Історія релігій в Україні. – Кн. 2. – Львів, 2003. – С. 632.
24. ДАМО. – Ф.Р. 8. – Оп. 1. – Спр. 328. – Арк. 54.
25. ДАМО. – Ф.Р. 153. – Оп. 1. – Спр. 12. – Арк. 32.
26. Державний архів Одеської області. – Ф.Р. 192. – Оп. 4. – Спр. 17. – Арк. 201.
27. Патриарх Сергий и его духовное наследие. – М., 1947.
28. *Заковоротний Д.И.* Храмы Прибужья. – Николаев, 2004. – С. 93.
29. СВБ на Першотравенщині. Дзвони на індустріалізацію // Безвірник. – 1929. – № 23–24. – С. 53–54.
30. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі – ЦДАГО України). – Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 3095. – Арк. 11.
31. ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 3191. – Арк. 7.
32. Там само. – Арк. 87.
33. *Дем'яненко Ю.М.* Вилучення церковних цінностей на Миколаївщині в 1922 році // Історія. Етнографія. Культура. Нові дослідження. – Миколаїв, 2002. – С. 36.
34. ДАМО. – Ф.Р. 118. – Оп. 1. – Спр. 281. – Арк. 2–10.
35. ДАМО. – Ф.Р. 8. – Оп. 1. – Спр. 717. – Арк. 1–55.
36. Там само. – Арк. 53–58.
37. ДАМО. – Ф.Р. 8. – Оп. 1. – Спр. 329. – Арк. 1–10.
38. Заковоротний Д.И. Храмы Прибужья. – С. 97–98.
39. ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 3191. – Арк. 45.
40. ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 3195. – Арк. 204.
41. Релігійні організації на Миколаївщині: історія та сучасність: Науково-популярний довідник. – Миколаїв, 2001. – С. 119.
42. ДАМО. – Ф.Р. 8. – Оп. 1. – Спр. 302. – Арк. 6–7.
43. *Зальмон Б.* Православ'я в Україні (1917–1938) // Укр. іст. журн. – 2000. – № 3. – С. 100.
44. *Власовський І.* Нарис з історії української православної церкви. – В 4-х кн. – К., 1990. – Кн. 4. – С. 56.

Димитров М.Ф., Ташлай Л.Б.

«НАКАЖИ ЗДЕСЬ, ГОСПОДИ, И ПОМИЛУЙ В ВЕЧНОСТИ...» (Репресії проти церкви на Миколаївщині у 1920–30-х рр.)

З перших років існування радянської держави політичне керівництво країни вбачало в релігії та її прихильниках злісних ворогів радянської влади, тому взяло курс на створення атеїстичного суспільства. Диктатура пролетаріату, трансформована в диктатуру єдиної партії, передбачала насилля як засіб вирішення політичних і економічних цілей.

Реалізація висунутої Леніним та іншими ідеологами більшовизму тези, за якою обґрунтовані ними цілі виправдовували всі можливі засоби їх досягнення, особливо трагічними наслідками позначилися на відносинах держави та церкви.

23 січня 1918 року був ухвалений Декрет про відокремлення держави і школи від церкви. Це був своєрідний сигнал влади грабувати та знищувати культові храми, нівечити церковне майно, рішуче виступати проти духовенства. Почалося переслідування єпископів, священиків і віруючих мирян, що викликало справжню антирелігійну хвилю на місцях.

Не в змозі спокійно спостерігати за подібною вакханалією, щиро переживаючи муки сотень тисяч віруючих, Патріарх Московський і всієї Русі Тихон виступив 19 січня 1918 року із посланням з нагоди відкриття Помісного собору РПЦ. В історії це послання відоме більше як прокляття (анафема) діячів влади. В ньому, зокрема, говорилося: «... забуто і знехтувано заповіді Христові про любов до ближніх: щоденно доходять до нас звістки про жахливі і звірячі винищення людей. І все це здійснюється з нещадною жорстокістю, без будь-якого суду і з нехтуванням будь-якого права і законності. Схаменіться, безумці, припиніть ваші криваві розправи. Адже те, що чините ви, не лише жорстока справа: це – воістину справа сатанинська...» [1].

Далі Святіший Патріарх одностайно закликав віруючих стати на захист віри і держави, піднести весь народний гнів, «який зупинить безумців і покаже їм, що не мають вони права називати себе поборниками всенародного блага, будівничими нового життя по велінню народного розуму, бо діють прямо проти совісті народної...» [2].

Чим же відповіла радянська влада на заклики церкви до громадянського миру і спокою... Масовими репресіями, розстрілами, жорстокими надлюдськими тортурами. Однією з перших жертв став митрополит Київський і Галицький Володимир, розстріляний 25 січня (7 лютого) 1918 року поблизу Києво-Печерської Лаври. Лише у 1918–1920 роках революційні трибунали розглянули 78 справ, порушених проти священнослужителів. У даному випадку йшлося перш за все про найвищих церковних ієрархів, до яких була прикута широка громадська увага. Коли ж говорити про долю маловідомих священиків, монахів, інших осіб, то тут втручався його величність Маузер.[3]

Справжнім випробуванням для всіх без винятку конфесій, віруючих стала масова кампанія, обумовлена декретами Всеросійського ЦВК від 23 лютого 1922 року «Про вилучення церковних цінностей для боротьби з голодом» та Всеукраїнського ЦВК

від 8 березня 1922 року «Про передачу церковних цінностей у фонд допомоги голодуючим».

Російська православна церква, як і інші, не стояла осторонь допомоги голодуючим. Патріарх Тихон ще 22 серпня 1921 року звернувся до населення з відозвою жертвувати на подолання наслідків голоду «хто скільки зможе...». Коли ж після опублікування декрету Всеросійського ЦВК від 23 лютого 1922 року зайшла мова про насильницьке вилучення з церков культових предметів, Патріарх Тихон і найвище духовенство рішуче виступили проти цього. 28 лютого 1922 року Святіший Патріарх звернувся з відозвою до всіх віруючих російської православної церкви, в якій стосовно постанови ВЦВК проголошував: «З точки зору церкви подібний акт є фактом святотатства... Ми не можемо схвалити вилучення з храмів, хоча б і через добровільні пожертвування, освячених предметів, застосування яких не для богослужіння забороняється канонами вселенської церкви і карається нею як святотатство» [4].

Переконуючи радянську владу в недоцільності масового, бездумного вилучення церковних цінностей, нищення святинь, які до того ж були унікальними пам'ятками історії та культури, ні Патріарх Тихон, ні тисячі священнослужителів та віруючих навіть не здогадувались, що мимоволі усі вони стають учасниками диявольської гри, затіяної більшовицьким керівництвом. Але Патріарха Тихона Ленін радив поки що не чіпати, однак слідкувати за кожним кроком Святішого, доповідаючи про це щотижня на Політбюро ЦК РКП(б) [5].

Навесні 1922 року в Москві і Петрограді були заарештовані члени Синоду і Вищої Церковної Ради Російської православної церкви. Їх арешт був ленінським продовженням показового політичного процесу.

5 травня 1922 року під час роботи Московського Ревтрибуналу був заарештований і Патріарх Тихон. Від нього вимагали відречення від сану, на що Патріарх ніяк не погодився.

Справа Патріарха і його найближчого оточення тривала більше року. Лише у червні 1923 року розслідування закінчилось. Патріарх обвинувачувався в усіх мислимих і немислимих гріхах. Зокрема, у створенні контрреволюційної організації, яка ставила за мету повалення радянської влади, у зв'язках з агентами французького уряду і в підтримці близького до емігрантських кіл православного духовенства [6].

Важко уявити, що довелося пережити Патріарху Тихону, перебуваючи під слідством, скільки принижень і знущань випало винести цій немолодій уже людині. Цькуванням Патріарха домоглися-таки свого, вирвали в Тихона звернення до Верховного суду з «визнанням колишніх помилок і вчинків, спрямованих проти державного ладу, з проханням звільнити з-під варти». Президія Верховного суду зважила на останнє і звільнила Патріарха з-під арешту. Але лише 21 березня 1924 року Президія ЦВК, вважаючи, очевидно, поставлену мету досягнутою, справу Патріарха Тихона та його найближчого оточення припинила [7].

З Патріархом Тихоном влада обійшлась поблажливо. Не останню роль зіграли і високий міжнародний авторитет останнього, і всезростаюче невдоволення віруючих. Значно менше «пощастило» іншим представникам духовенства. Лише у 1922 році було розстріляно понад 45 священиків і єпископів, понад 250 отримали тривалі терміни тюремного ув'язнення, заслання тощо.

У 1922 році набрав сили обновленський рух, який виступив у вигляді «живої церкви». У травні 1922 року група священиків – «живоцерковників» (єпископ Антоній, священики С. Калиновський, В. Красницький, А. Введенський та ін.) оголосила себе представником всіх православних, створила Всеросійське Церковне управління «живої церкви», а згодом скликала Собор, на якому позбавила Патріарха Тихона його сану [8].

Поступово згущалися хмари і над православним духовенством України. В поле зору органів ДПУ потрапив патріарший екзарх України митрополит Михаїл. Призначений Священним синодом і Вищою Церковною Радою, отримавши благословення Патріарха Тихона, 13 серпня 1921 року він прибув в Україну. Митрополит Михаїл не тішився ілюзіями щодо свого майбутнього. В одному з листів він писав: «Я думаю, що «антоніанці» так чи інакше мене усунуть, не знаю, вдасться їм це чи ні, оскільки я не відчуваю за собою провин перед радянською владою, звинуватити мене в контрреволюції немає ніяких підстав» [9].

Екзарх України не помилився, як виявилось пізніше, у визначенні перспектив своєї діяльності. Вже згодом українські газети опублікували пасквіль, у якому митрополит Михаїл обвинувачувався у розколі церкви, зриві кампанії по вилученню цінностей, підтримці представників контрреволюційного духовенства, зокрема, архієпископа Чернігівського Пахомія, що перебував у засланні [10].

Не забарилася звістка із Москви. Президія Всеросійського Церковного управління (сформованого прибічниками «Живої церкви») 23 січня 1923 року повідомляла, що з 17 листопада 1922 року «Ви, Ваше Високопреосвященство, звільнені від управління Київською Єпархією і увільнені на спочинок та призначенням Вам місця проживання в м. Холмогорськ Архангельської губернії» [11].

Та про спокій навіть у такій віддаленій губернії, як Архангельська, говорити не довелося. Менш ніж за два тижні, 5 лютого 1923 року митрополит Михаїл (Єрмаков Михайло Федорович) був заарештований і відправлений до Москви у розпорядження ДПУ РСФРР. Комісія НКВС з адмінвисилок своєю постановою від 13 липня 1923 року визначила йому міру покарання – два роки заслання у Туркестанський край, який став для нього смертельним вироком.

Таким чином, у першій половині 20-х років практично всі архієреї Української православної церкви відчули ставлення радянської влади до релігії і церкви, усвідомили, що остання не зупиниться ні перед якими засобами для реалізації поставлених нею цілей.

Вилучення дорогоцінностей із храмів і культових споруд на території губернії розпочалося у другій половині квітня 1922 року згідно з постановою Миколаївського губвиконкому від 11 квітня 1922 року «Про вилучення церковних цінностей у фонд допомоги голодуючих». При Миколаївському губвиконкомі, повітвикомкомах та волосних виконавчих комітетах були створені відповідні комісії.

Конфлікти між духовенством, мирянами і представниками місцевої влади, що здійснювали конфіскацію цінностей у церквах, супроводжувались арештами, а в окремих випадках і розстрілами служителів церкви і мирян.

Під час спроби вилучити цінності у Миколаєві з Олександро-Невської церкви 27 квітня 1922 року Трійка, відповідальна за вилучення цінностей, змушена була по-

кинути споруду. Набатний дзвін зібрав до церкви велику кількість прихожан. Наступного дня губревтрибуналом були заарештовані священик цієї церкви К.Г. Рибальченко, церковний староста С.Г. Бойко та його дружина Д.С. Бойко, яка під час слідства раптово захворіла на тиф і померла [12].

Кампанія щодо закриття церков супроводжувалась їх пограбуванням. Представники місцевої влади, товариства безвірників вилучали із церков вироби із срібла, інших цінних металів і передавали їх місцевим організаціям держбанку та «Рудметалторгу». Так, із церкви Усіх Святих, що на міському кладовищі, були вилучені хрести, підсвічники, водосвятські чаші, лампади, ложки, інші предмети релігійного культу. Загальна вага виробів із срібла, вилучених із храмів, становила 8 кг 700 г. Вилучені із церков реліквії нерідко були унікальними пам'ятками історії та культури.

З 30 квітня до 10 травня 1922 року культові цінності в Миколаєві були вилучені з наступних церков: Леонідо-Феодосіївської при місцевій лікарні (1–2 травня), Олександро-Невської церкви при морському шпиталі (5–6 травня), з Єдиновірческої, Агрипино-Симеонівської, Новокупецької церков (8–9 травня) [13].

Прагнення якомога швидше відрапортувати про вилучення цінностей, вал бюрократичних документів, жорстка лінія центральних органів влади і самоуправство місцевих органів призводили до драматичного чи навіть трагічного розвитку подій.

Широкого розголосу в Миколаївській губернії набуло вбивство 1 травня 1922 року червоного агітатора Ф.М. Бармашової у с. Засілля Миколаївського повіту (тепер Жовтневого району), яка агітувала за вилучення цінностей із церкви. Ця подія мала всеукраїнський резонанс. Справа відкрито розглядалась Миколаївським ревтрибуналом і широко висвітлювалась пресою. Вісім жителів с. Засілля, які вчинили опір працівникам міліції під час вилучення церковних цінностей, було засуджено до вищої міри покарання – розстрілу, 12 чоловік – до різних термінів ув'язнення [14].

Справжньою трагедією закінчилася кампанія по вилученню церковних цінностей у с. Отбєдо-Василівці (тепер с. Василівка Снігурівського району). 26 квітня 1922 року голова Отбєдо-Василівської сільської ради віддав розпорядження церковному старості Бунчуку скласти опис дорогоцінностей церкви. Відразу вдарив на сполох церковний дзвін. До церкви почали збиратися селяни, в руках багатьох з них були палиці, каміння, вили, залізні прути. Розпочався стихійний мітинг. Жителі села критикували дії місцевої влади, виступали проти вилучення церковних цінностей. Під час сутички, що виникла біля церкви, селянами були побиті міліціонери.

Мітинг селян був розцінений як контрреволюційне повстання проти радянської влади. Загонами червоноармійців та працівників міліції, що прибули із Снігурівки, виступ селян був придушений.

15 жителів села працівники міліції заарештували і під конвоєм відправили до Снігурівки. По дорозі трьох з них – священика Штонька, церковного старосту Бунчука і голову церковної ради Примака було розстріляно «при спробі втечі» [15].

І в наступні роки вище політичне керівництво країни, органи державної безпеки постійно тримали під своїм контролем діяльність церкви. Питання, пов'язані з розколом церкви, проведенням репресій проти священиків, постійно обговорювались на засіданнях політбюро ЦК КП(б)У, комісії з антирелігійної пропаганди, яка діяла при ЦК КП(б)У. Згідно з таємним циркуляром ОДПУ, виданим в 1924 році, до «таємних

ворогів» радянської влади були віднесені священики православної і католицької церков, диякони, церковні старости, регенти церковних хорів, ченці, члени релігійних сект.

25 лютого 1926 року на закритому засіданні політбюро ЦК КП(б)У були затверджені заходи партійних і радянських органів, спрямовані на посилення репресій проти церкви, розширення агентурної мережі ДПУ в середовищі священиків. Політбюро ЦК КП(б)У постановою, що була ухвалена в травні 1928 року, зобов'язало ДПУ УСРР посилити боротьбу з антирадянськими елементами на селі, в першу чергу з священиками та «куркулями», застосовувати по відношенню до них репресивні заходи [16].

Аналіз сфабрикованих на початку 30-х років слідчих справ проти священиків свідчить про те, що карні органи обвинувачували їх у підготовці до повалення радянської влади, у протидії здійсненню політики радянської влади на селі.

У лютому 1930 року в с. Калинівці Миколаївського району був заарештований місцевий священик Г.Я. Вільковський та 10 жителів села за обвинуваченням у проведенні агітації проти колективізації сільського господарства, виконання планів хлібозаготівлі. Їх було засуджено до 3-х років виселення в Північний край [17].

Настоятель церкви у с. Матіясове Тилігуло-Березанського району Д.М. Оськін Постановою Особливої наради при колегії ДПУ УСРР від 17 липня 1931 року засуджений до ув'язнення у концтаборі строком на 3 роки за обвинуваченням у контрреволюційній діяльності проти колективізації сільського господарства. Покарання відбував у виправно-трудовому таборі міста Сольвичегодська. А священик с. Новопавлівки Баштанського району Г.Л. Слатвинський за тим самим обвинуваченням засуджений до виселення у Північний край строком на 3 роки [18].

26 грудня 1932 року був заарештований священик с. Щербані Вознесенського району Г.А. Глобачов. Постановою Особливої наради при колегії ДПУ УСРР від 16 березня 1933 року за обвинуваченням в агітації проти хлібозаготівельної кампанії (говорив жителям села: «Власть забирает у крестьян хлеб, крестьяне пухнут с голоду. Власть вывозит весь хлеб за границу») засуджений за ст.54-10 КК УСРР (антирадянська агітація та пропаганда) до виселення у Північний край строком на 3 роки [19].

29 листопада 1932 року заарештовано священика с. Новопавлівки Врадіївського району М.І. Чернова. Звинувачений в антирадянській агітації серед селян проти проведення колективізації та хлібозаготівлі, у розмовах контрреволюційного характеру (говорив селянам: «Хлеб у крестьян забирают, приходится крестьянству голодать. Советская власть всеми способами старается притеснить крестьянство»). Засуджений за ст. 54-10 КК УСРР (антирадянська агітація та пропаганда) до виселення в Казахстан строком на 3 роки.

Священик с. Бейкуш Очаківського району М.М. Сорокалєтов був заарештований 26 лютого 1931 року та притягнутий до карної відповідальності за обвинуваченням у проведенні антирадянської агітації проти колективізації. Засуджений і виселений у Північний край строком на 3 роки [20].

Працівники Благодатнівського районного відділу ДПУ 25 листопада 1932 року заарештували священика с. Благодатне Арбузинського району Й.М. Корольчука. Постановою Особливої наради при колегії ДПУ УСРР від 8 лютого 1933 року за обви-

нуваченням у проведенні серед селян розмов про голод, передумовою якого стала хлібозаготівля, засуджений за ст. 54-10 КК УСРР (антирадянська агітація та пропаганда) до ув'язнення в концтаборі строком на 3 роки. Покарання відбував у Темниківському таборі НКВС СРСР [21].

На початку 1933 року місцевими органами ДПУ було викрито «підпільну антирадянську контрреволюційну організацію», що діяла в Березнегуватському районі. Проти її учасників – священиків с. Березнегуватого Г.В. Михайловського та І.П. Гнилюка, священика с. Висунська Березнегуватського району Г.М. Запольського за ст. 54-10 та 54-11 КК УСРР було порушено кримінальну справу. Вони, як вважали слідчі, організували саботаж і зрив хлібозаготівель. Їх обвинуватили також у ворожій діяльності, що була спрямована на повалення радянської влади.

Як свідчать документи слідства, ця справа була сфабрикована органами ДПУ. Проте відсутність обґрунтованих обвинувачень не завадила Особливій нараді при колегії ДПУ УСРР засудити Г.В. Михайловського та І.П. Гнилюка до виселення у віддалені райони країни на 3 роки, а Г.М. Запольського – до ув'язнення в концтаборі на такий же строк.

Після повернення із заслання І.П. Гнилюк 14 листопада 1937 року Трійкою при УНКВС по Миколаївській області був засуджений до смертної кари. Його життя трагічно обірвалося 27 листопада 1937 року [22].

Новобузьким райвідділом ДПУ у квітні 1933 року за агентурною розробкою «Осколки» було ліквідовано так зване контрреволюційне угрупування на чолі з священиком Г.А. Луговенко із с. Новий Буг Новобузького району Одеської області. До нього входили священик Ф.А. Лук'янов, голова церковної ради А.Ю. Пустовой та селянин-одноосібник М.Х. Манжос. За висновками слідчих, члени організації систематично збиралися на квартирі Г.А. Луговенка, вели розмови про проведення агітації серед селян («взять косы и колья и разогнать эту соввласть, идти громить колхозы и избивать руководящий состав колхозов»), ставили за мету зірвати весняну посівну.

За постановою Трійки при Колегії ДПУ УСРР від 26–27 квітня 1933 року за ст. 54-10 (антирадянська агітація та пропаганда, спрямовані на підрив та ослаблення радянської влади) КК УСРР Г.А. Луговенку призначено 5 років, Ф.А. Лук'янову та А.Ю. Пустовому – по 3 роки концтаборів, а М.Х. Манжоса засудили до виселення у Північний край строком на 3 роки [23].

У Новобузькому та Снігурівському районах значного розголосу набула «ліквідація» ще однієї «контрреволюційної організації духовенства», в якій, як стверджували слідчі органи, брало участь 19 чоловік. Будь-яких документальних доказів існування та діяльності цієї організації, участі в ній священиків не було. Звинувачення ґрунтувались на визнаннях самих підсудних. Священнослужителі Б.М. Політковський та П.М. Замша із с. Володимирівки Новобузького району, Г.В. Петров із с. Снігурівки, І.А. Орловський із с. Галаганівки, Д.К. Черкасов із с. Новопетрівки, В.І. Ігнатьєв із с. Любомирівки, М.П. Шапошников із с. Калузького Снігурівського району 9 травня 1933 року Постановою Судової Трійки при колегії ДПУ УСРР були засуджені до ув'язнення в концтаборах на строк від 3-х до 10-ти років та виселення у Північний край на строк від 3-х до 5-ти років. Покарання зазнали й інші учасники цієї неіснуючої організації [24].

У засобах масової інформації священики характеризувалися як контрреволюційна сила в суспільстві, як класові вороги. Про це свідчать, зокрема, заголовки статей у місцевих газетах: «Церква – ворог трудящих», «Церква – агітпроп куркуля», «Релігія – ворог соціалізму», «Релігія – опій для народу». При проведенні антирелігійних кампаній місцеві партійні органи та органи влади намагались формувати у населення думку про необхідність закриття церков та інших культових споруд, використання церковних дзвонів для потреб народного господарства.

На Миколаївщині почалася масова кампанія щодо закриття храмів. Під тиском місцевих партійних органів, райвиконкомів, сільських рад збори з таким порядком денним відбулися на промислових підприємствах, в будівельних організаціях, військових частинах, навчальних закладах, в селах. Дивує поспішність, з якою тогочасна місцева влада ініціювала проведення цих зборів. Так, наприклад, в с. Балабанівці Миколаївського району протягом січня 1930 року було проведено сім зборів членів КНС, колгоспників місцевих колгоспів, одноосібників, учителів. Були прийняті резолюції однакового змісту: надіслати клопотання до сільської ради про закриття церкви і використання дзвонів для потреб індустріалізації країни. 1 лютого 1930 року президія Миколаївського райвиконкому задовольнила клопотання жителів с. Балабанівки про закриття церкви і передачі її будівлі для потреб культурно-освітньої роботи, а також про зняття з неї дзвонів [25].

Партійні комітети, місцеві органи влади пояснювали масову кампанію щодо закриття церков та інших культових споруд, вилучення церковних дзвонів потребою народного господарства.

За постановами президії ВУЦВК у 1929–1930 роках в Миколаєві були закриті Адміралтейський собор та собор Касперівської Ікони Божої Матері, Олександро-Невська морського шпиталю, Різдва Пресвятої Богородиці, Новокупецька церкви [26].

Більшість церков на Миколаївщині були закриті з порушенням діючих на той час законів, які дозволяли закрити церкву лише на підставі рішень зборів жителів села або міста, президії сільської ради, окрвиконкому та ВУЦВК. У церквах відкривалися клуби, кінотеатри, магазини, хати-читальні, школи [27].

Про свавілля місцевих органів влади по відношенню до священиків та мирян повідомлялося у листі Миколаївського єпархіального управління до окружного адміністративного відділу від 18 жовтня 1929 року. У ньому йшлося про те, що райвиконком та сільські ради втручаються в діяльність релігійних громад, забороняють священикам проводити богослужіння, віруючим відвідувати церкви, виконувати релігійні обряди, вимагають від них виходу з релігійних громад, по кілька днів тримають під арештом священиків. Працівники місцевих органів влади, так звані войовничі атеїсти, досить часто вдавалися до їх прилюдного шельмування. Подібні явища не були винятком. Таке становище склалося на той час в усіх районах Миколаївщини [28].

І в наступні роки політичне керівництво країни, органи державної безпеки постійно тримали під своїм контролем діяльність церкви.

Пік репресій щодо духовенства припадає на 1937–1938 роки.

Жертвами сталінських репресій стали два священнослужителя, які своїм духовним подвигом вписали яскраві сторінки в історію краю.

Перегортаючи православний календар з іменами Новопрославлених Святих, ми звертаємо увагу на ім'я Священомученика протоієрея Миколая Романовського, канонізованого Ювілейним Архієрейським Собором Російської Православної церкви у 2000 році. Наше місто придбало ще одного свого небесного покровителя.

Протоієрей
Олександр Романовський. 1907 р.

Священик Миколай Романовський майже 40 років свого пастирського життя віддав Миколаєву, де він прослужив з грудня 1895 року до моменту арешту у 1935 році [29].

Майбутній протоієрей народився у 1869 році у с. Липецькому Ананьєвського повіту (нині Одеська область) в сім'ї священика О.В. Романовського, якому був призначений дивовижний шлях, що захоплює нас і понині. При святому хрещенні йому було дане ім'я Миколай, що з грецької означає «перемагаючий народ».

Маленький Миколай ще з дитинства прийняв рішення йти шляхом батька і вступив до Одеської Духовної семінарії.

Закінчивши курс наук у 1889 році, із званням студента семінарії майбутній пастир 1 листопада того ж року був назначений наглядачем над учнями Одеського Духовного училища. У 1890 році відбулося вінчання молодого випускника Одеської семінарії з донькою священика Георгія Гуковича Дар'єю, яка у свій час закінчила Одеське єпархіальне училище [30].

Про дух, що панував у домі сім'ї Романовських, може свідчити напис на пожовклій від часу фотографії, де зображений батюшка Олександр зі своєю незабутньою дружиною Марією Йосипівною. Ось що ми можемо прочитати на звороті: «Дорогому сыну нашему Священнику Николаю Александровичу и супруге его милой невестке нашей Дарии Георгиевне на молитвенную память о родителях, сердечно желающих и Вам благополучно, в добром здравии дожить и праздновать 50-летний юбилей счастливого супружества Вашего. Господь да благословит Вас и чад Ваших! Будьте счастливы и не забывайте нас в молитвах Ваших! 4 февраля 1904 г.» [31].

4 липня 1890 року Преосвященним Мемноном (Вишневським), єпископом Єлісаветградським, диякон Миколай Романовський був рукопокладений в сан ієрея і, згідно з проханням, Указом Херсонської Духовної консисторії назначений на місце священика в Свято-Нікольську церкву с. Касперо-Миколаївки Херсонського повіту. Тут і був охрещений перший син отця Миколая – Олександр.

Розуміючи потребу в народній освіті та навчанні слову Божому, молодий священик відкриває у 1891 році в Касперо-Миколаївці і Ново-Бірзуловці церковно-приходські школи, а в наступному році і школу в Михайлівці. Продивляючись послужний список подвижника, який красномовно засвідчує про ревність пастиря, ми читаємо: «...в 1892 году 20 сентября избран и Епархиальным Начальством утвержден в должности члена благочинического Совета Новоодесского округа; в 1895 году за отличную усердную законоучительскую награжден набедренником; в 1895-м году,

22 сентября, резолюцией Высокопреосвященнейшего Иустина, архиепископа Херсонского и Одесского, назначен наблюдателем церковно-приходских школ по району Николаевского отделения; в 1895-м году, 3 октября, вторично избран и утвержден епархиальным начальством в должности члена благочинического Совета Новоодесского округа; в 1895-м году, 28 декабря, согласно прошению, резолюцией Высокопреосвященнейшего Иустина, архиепископа Херсонского и Одесского, перемещен к настоящему месту». (Тут мова йде про призначення отця Миколая третім священиком у Богородичну Всіх Скорботних Радощів (Новокупецьку) церкву Миколаєва, де прослужив більш ніж десять років, аж до 1907 року. Сама ж Новокупецька церква була одним з найпрекрасніших споруд града святителя Миколая. Закладена у 1838 році, через 5 років вона була урочисто освячена. У цьому ж храмі були охрещені шестеро дітей отця Миколая).[32]

Молода сім'я: отець Миколай Романовський з матушкою Дар'єю

У 1909 році священик Миколай Романовський був призначений наставником Свято-Нікольської грецької церкви Миколаєва, де і прослужив чверть століття до самої репресії.

Багато сил отець Миколай продовжує віддавати справі освіти. У квітні 1901 року йому було доручено викладання Закону Божого в Миколаївській Маріїнській жіночій гімназії (нині перша Українська гімназія Миколаєва). У цьому навчальному закладі батюшка читав даний предмет більше 15 років – до 1918 року, котрий приніс із собою страшний Декрет про відокремлення церкви від держави та школи.

У 1914 році почалась Перша світова війна.

У тяжкий час 1916–1917 років була організована допомога біженцям, створені літні школи для їхніх дітей. За невтомне старання пастиря-подвижника у справі служіння людям, 19 січня 1916 року його назначають Головою Миколаївського відділення Комітету з влаштування побуту біженців. Він, як добрий «самарянин», організовує шпиталь для поранених, які з вдячністю у день весняного Святого Миколая піднесли своєму пастирю хліб-сіль на срібній таці, на якій був викарбуваний надпис: «Хлеб да соль 1914–1917 гг.» та вишитий рушник, на якому слова: «19. 9/v 16 Н.Р. От раненных. Да хранит тебя Бог» [33].

Про останні роки життя священномученика отця Миколая ми дізнаємося із статті «Перед престолом Божим» протоієрея Іоанна Добровольського:

«Каждый день жизни отца Николая был исполнен примера ревности, пастырского служения, служения каждому, кто нуждался в сострадании и утешении. В 1922 году, исполняя свой долг, в дни говения и День Святой Пасхи подвижник Христов посетил каторжную тюрьму и заразился сыпным тифом. Но Господу было угодно продлить дни его жизни, служащей примером для нас и ныне.

Много раз НКВД вызывало батюшку к себе с требованием прекратить проповедовать (отец Николай был великолепнейшим проповедником) или же попросту уйти за штат. Сколько раз сыпались в его адрес предупреждения и угрозы только за то, что он постоянно ходил в рясе! Новая власть боялась этого, ведь сам священнический облик пастыря – это уже проповедь»[34].

Протоієрей Миколай Романовський з сім'єю

Настав 1935 рік. Одного разу у двері знов постукали. На порозі з'явились співробітники НКВС з відповідними документами. Розпочався обшук, що закінчився арештом отця Миколая.

Разом з батьком арештували і сина Антонія. Після обшуку конфіскували майно. Забрали книги, частину меблів – те, що не встигли винести під час переселення з дому священика до пристосованого приміщення. Виймали навіть перину з-під вже паралізованої на той час матінки Дар'ї.

Працівники НКВС обвинуватили протоієрея Свято-Нікольської церкви М.О. Романовського в тому, що він нібито підтримував зв'язок з моряками іноземних суден, що прибували в Миколаїв, одержував кошти для утримання церкви.

У прощальному листі до рідних із Миколаївської в'язниці Миколай Романовський передбачив кінець свого земного шляху:

«***Мой Ангел-Хранитель на всей многотрудной моей трудовой жизни! Что же я могу сказать тебе в своем прощальном послании?***

Земно тебе кланяюсь и прошу прощения за то, что хотя и против своей воли, причинил тебе на склоне лет твоих такое великое горе.

...Без ропота несу этот крест с усердной молитвой – накажи здесь, Господи, и помилуй в вечности.

Попроси, если будет возможность, чтобы заочно было отпето мое погребение.

Не печалься, мой Ангел,

Прощай и прости.

Твой беззаветно любящий заживо погребенный Николай» [35].

Після закінчення розгляду сфабрикованої справи 15 серпня 1935 року отець Миколай був засуджений Особливою колегією Одеського обласного суду за ст. 54 п.4, 10, 11 УК УСРР до 8 років позбавлення волі і направлений до Карагандинського табору.

Трійка при УНКВС по Карагандинській області чинить повторний суд на тій підставі, що «...отбывая наказание в Карлаге, Романовский Н.А. в составе группы бывших священников участвовал в организации «истинно-православной церкви».

Течія цієї направленості не визнавала ні радянської влади, ні церковного управління, що знаходилось в СРСР, вважаючи істинно-православними тільки східних Патріархів. Його очолював митрополит Антоній Храповицький, який знаходився за кордоном. Однією з задач групи було залучення на свій бік «обновленцев» із числа в'язнів віруючих і «духовенства».

На допитах протоієрей Миколай Романовський з пред'явленими обвинуваченнями не погодився, винуватим себе не визнав, хоча фактів участі у зборах колишніх священиків не заперечував.

Карагандинські чекісти були рішучіші за своїх українських колег. 20 листопада 1937 року Трійка УНКВС по Карагандинській області засудила протоієрея Миколая Романовського за ст. 58-10, 11 до вищої міри покарання – розстрілу. Вирок виконано 20 листопада 1937 року.

Місце поховання отця Миколая невідоме.

Через 20 років 28 листопада 1957 року постановою Президії Карагандинського обласного суду протоієрея Миколая Романовського реабілітовано за відсутністю складу злочину [36].

Славетну сторінку в історію військового духовенства Миколаївщини вписав протоієрей тієї ж Свято-Нікольської церкви П.М. Холодний.

У роки Першої світової війни полковий священик Парфеній Холодний брав участь у бойових діях 58-го піхотного Празького полку. 15 серпня (за старим стилем) 1915 року в день Успіння Божої Матері, серед окопів австрійського фронту він звернувся до супротивника з проповіддю не допустити в такий день кровопролиття. Жодного пострілу не пролунало в цей день, жодного солдата не було вбито чи поранено. За цей подвиг на полі брані священик Парфеній Холодний був нагороджений золотим наперсним хрестом із кабінету Його Царської Величності.

19 серпня 1937 року протоієрей Свято-Нікольської церкви Парфеній Холодний та диякон Василій Замша були заарештовані Миколаївським міськвідділом НКВС за обвинуваченням у проведенні активної «контрреволюційної діяльності», яка була

направлена на відкриття раніш закритих владою церков, на проведення антирадянської агітації проти заходів партії та уряду.

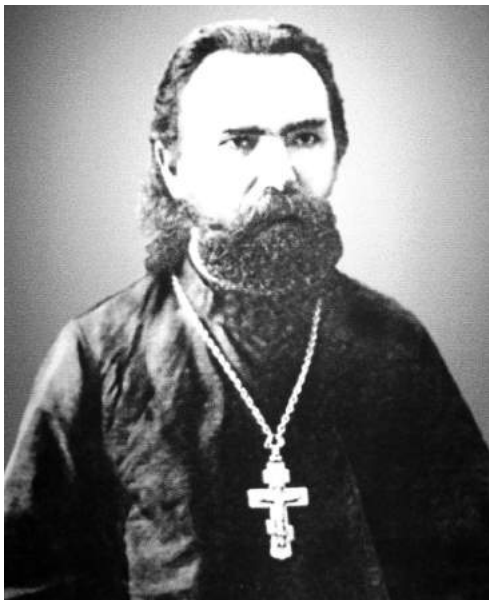

Протоієрей Парфеній Холодний. 1937 р.

Слідством було встановлено, що обвинувачений Парфеній Холодний промовляв проповіді контрреволюційного характеру, у яких закликав віруючих виховувати дітей у релігійному дусі, приводити їх до церкви, залучати мирян у релігійну общину. Антирадянська агітація виявлялася у тому, що священик П.М. Холодний із групою віруючих у церкві «тлумачив нову конституцію у своїх контрреволюційних цілях».

Із анкети заарештованого ми дізнаємось, що він «...арестовывался в 1927 году и сидел в допре около 3-х месяцев», а також про долю сина Андрія, який під час відступу білогвардійців виїхав за кордон і проживав у Парижі.

На всі запитання слідчого про проведення контрреволюційної діяльності та нелегальної роботи із віруючими, а також про підготовку делегацій віруючих прихожан до Києва і Москви з клопотанням щодо відкриття закритих владою церков, отець Парфеній відповідав твердо: «Ні», «Не знаю», «Не проводив», «Не приймав».

Протоієрей П.М. Холодний був засуджений за ст. 54-10 та 54-11 КК УСРР до розстрілу. Вирок виконано 23 серпня 1937 року. Реабілітований за відсутністю складу злочину у 1989 році [37].

У травні 1938 року було заарештовано 10 колишніх священиків, що проживали у Первомайську. Більшість з них переселені з прикордонних районів у Первомайськ. Вони працювали на підприємствах, в установах: сторожем, чорноробом, кучером, рахівником або були безробітними. Працівники НКВС звинуватили колишніх священиків у тому, що вони нібито були членами так званої «контрреволюційної повстанської групи духовенства»

5 травня 1938 року Трійка при УНКВС Одеської області засудила О.А. Калиновича, В.В. Кашутського, В.В. Борща, І.М. Бурковського, І.І. Дьоміна, П.О. Шаркевича, П.А. Нестеровського, Ф.О. Дубовицького, В.Т. Малинського, В.І. Чернишова до смертної кари.[38]

6 квітня 1938 року Первомайським РВ НКВС Одеської області заарештовані колишні священнослужителі Ф.С. Баришевський, Л.О. Стояновський, В.М. Покровський , С.А. Медведцький, обвинувачені в участі у контрреволюційній повстанській організації, в розповсюдженні провокаційних чуток про війну, в звеличуванні фашистського ладу у Німеччині. Рішенням Трійки УНКВС Одеської області від 20 квітня 1938 року всі четверо були засуджені до вищої міри покарання – розстрілу. Вирок здійснений 28 квітня 1938 року.

Судові і позасудові репресії проти духовенства продовжувались і напередодні та під час Другої світової війни.

29 червня 1941 року в Миколаєві був заарештований 72-річний священик М.П. Левицький за обвинуваченням у антирадянській агітації. Він був евакуйований в Новосибірськ, де обласний суд засудив пастиря до ув'язнення у виправно-трудових таборах на 10 років.

Таким чином, у ставленні вищого політичного керівництва країни, республіканських та місцевих органів влади до церкви та духовенства в повній мірі виявилися характерні риси сталінського тоталітарного режиму – виняткова жорстокість, нелюдяність, масове насильство, цілковита зневага до людського життя, внаслідок чого тисячі жителів нашого краю були розстріляні, загинули в катівнях ДПУ та НКВС, померли від непосильної праці в таборах.

---

1. Послание патриарха Тихона // Наука и религия. 1989. – № 4. – С. 18.
2. Там само. – С. 19.
3. История Русской Православной Церкви. 1917–1990: Учебник для православных духовных семинарий. – М., 1994. – С. 23.
4. *Войналович В.А.* Репресивно-каральні заходи радянської влади як засіб утвердження політики державного атеїзму в Україні в 20–30-х роках //Реабілітовані історією. Масові репресії на Миколаївщині в 1920–50-ті роки. – Київ – Миколаїв, 2000. – С. 39.
5. Там само.
6. *Голинков Д.А.* Крушение антисоветского подполья в СССР. – М., 1996. – Кн. II. – С. 25.
7. *Войналович В.А.* Репресивно-каральні заходи радянської влади ... – С. 39.
8. Там само.
9. Там само.
10. Там само.
11. Там само.
12. Державний архів Миколаївської області (далі – ДАМО). – Ф. 153. – Оп. 1 – Спр. 563.
13. Там само. – Ф. 8. – Оп. 1. – Спр. 570, 576, 573.
14. Там само. – Ф. 916. – Оп. 1. – Спр.27.
15. Там само. – Ф. 1513. – Оп. 1. – Спр. 55.
16. *Вашкевич В.М.* Церква та духовенство Миколаївщини – жертви репресій сталінізму //Реабілітовані історією. Масові репресії на Миколаївщині 1920–50-ті роки. – Київ–Миколаїв, 2004.
17. ДАМО. – Ф.Р. 118. – Оп. 1. – Спр. 309., – Ф. 8. – Оп. 1. Спр. – 573.
18. Там само. – Ф.Р. 5859. –Оп. 2. – Спр. 538. – Арк. 20–23, 27.
19. Там само. – Ф.Р. 5859. – Оп. 2. – Спр. 205. – Арк. 25.
20. Там само. – Ф.Р. 4526. – Оп. 2. – Спр. 502. – Арк. 21, 34.
21. Там само. – Ф.Р. 5859. Оп. 2. – Спр. 1058. – Арк. 14–16, 20–22,40.
22. Там само. – Ф.Р. 5859. – Оп. 2. – Спр. 6222. Арк. 40, 148–151, 159.
23. Там само . – Ф.Р.5859. – Оп. 2. – Спр. 6415.
24. Там само. – Ф.Р. 5859. – Оп. 2. – Спр. 1622, – Арк. 359, 364, 371, 176, 379, 382, 383, 388–394.
25. *Вашкевич В.М.* Церква та духовенство Миколаївщини ...
26. ДАМО. – Ф.Р. 8. – Оп. 1. – Спр. 560. – Арк. 37.
27. Там само. – Ф.Р. 8. – Оп. 1. – Спр. 573. – Арк. 3.
28. Там само. – Ф.Р. 8. – Оп. 1. – Спр. 559. – Арк. 25.

29. Протоиерей Иоанн Добровольский. Новомученик земли нашея.// Голос православия. Январь 2004, С. 3.
30. Протоиерей Иоанн Добровольский. Пред престолом Божиим. // Голос православия. Февраль 2004, С. 3.
31. Приватний архів Н.Ю. Романовської-Деменкової, онуки протоієрея М.О. Романовського.
32. Там само.
33. Там само.
34. Протоиерей Иоанн Добровольский. Пред престолом Божиим. // Голос православия. Февраль 2004, С. 3.
35. Приватний архів Н.Ю. Романовської-Деменкової, онуки протоієрея М.О. Романовського.
36. Державний архів Служби безпеки України в Миколаївській області. – Ф. 6. –Спр. 12264. – С. 53, 54, 57, 63, 98.
37. ДАМО. – Ф.Р. 5859. – Оп. 2. – Спр. 6605. – Арк. 2, 4, 6, 7.
38. Там само. – Ф.Р. 5859. – Оп. 2. – Спр. 5251. – Арк. 116–130.

ЕТНІЧНІ МЕНШИНИ – ЖЕРТВИ ПОЛІТИЧНИХ РЕПРЕСІЙ

Ніколаєв І.Є.

ВИКРИТТЯ ОРГАНАМИ НКВС АНТИРАДЯНСЬКОЇ «КОНТРРЕВОЛЮЦІЙНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ» СЕРЕД НІМЕЦЬКИХ КОЛОНІСТІВ МИКОЛАЇВЩИНИ

Злочини комуністичної системи – невичерпна тема для історичних досліджень, адже за цим мільйони конкретних людей, представників різних національностей, які, вочевидь, могли б багато зробити для суспільного прогресу, духовного й економічного розвитку. Суверенна українська держава поставила завдання назвати всіх незаконно репресованих поіменно. У зв'язку з цим потрібно визнати факт, що всебічне вивчення політичної історії України часів необмеженого панування тоталітарно-комуністичної системи є фактично цілиною для дослідників.

З огляду на поступову інтеграцію України в систему європейської співдружності, особливу актуальність, науковий і практичний інтерес становить вивчення етнічного аспекту історії сталінських репресій, зокрема терору проти німецького населення Миколаївщини.

Відносини німецького населення з більшовицьким режимом завжди складалися непросто. Їх інтереси, як і представників інших національностей, були проігноровані в процесі адміністративно-територіальних реформ в Україні в 1921–1923 роках. В результаті чого німці розпорошувалися по різних адміністративно-територіальних одиницях, це призводило до занепаду традиційних форм господарської діяльності, руйнації національно-культурного укладу життя німецького населення. В подальшому, проводячи сталінський курс на придушення опору національних меншин політиці національного нігілізму більшовиків, партійне керівництво України на початку 1930-х років ще більше посилило тиск на населення німецьких районів. Це знаходило свій вияв в усуненні небажаних кадрів з місцевих органів влади, посиленні репресій проти заможних селян, проведенні масштабних пропагандистських кампаній.

Беззаперечно, що пік масових репресій припав на 1937 рік. У цей час цілком очевидним став факт, що потреба в постійному існуванні ворогів є не просто боротьбою з потенційною опозицією, а способом підтримки існування тоталітарного режиму. Масова фальсифікація слідчими НКВС справ про «викриття» антирадянських шкідницьких організацій, жонглювання фактами та змушення репресованих свідчити проти себе та інших яскраво це підтверджують.

Так звана німецька операція НКВС почалася після записки Сталіна до Політбюро ЦК ВКП(б) від 20 липня 1937 року, де «вождь народів» вимагає: «Всіх німців на наших військових, напіввійськових та хімічних заводах, в усіх областях усіх заарештувати» [1].

Негайно настало і директивне оформлення операції. Наказом НКВС СРСР за № 00439 від 25 липня 1937 року ставилося завдання негайно облікувати і заарештувати на підприємствах німецьких підданих. Незважаючи на те, що директива НКВС

стосувалася насамперед іноземців, у поле зору каральних органів потрапили майже всі громадяни німецької національності. Не випадково, що пошук «ворогів народу» серед німців на України розпочався саме з Півдня, у місцях їх компактного проживання. Тут фабрикувалися численні справи про так звані «Національні союзи німців України», «Національний фашистський центр», «Контрреволюційну фашистську організацію» та інші [2].

Ситуація в країні склалася таким чином, що для арешту людини по категорії «підозрзрюваний в шпигунстві», достатньо було мати лише «неправильну» національність.

Цікавим є той факт, що фальсифіккації у справах проти громадян німецької національності були настільки брутальними, що перші випадки реабілітації мали місце ще в 1939 році. Так, було скасовано вирок щодо ув'язнення на 10 років Рози Келлер, мешканки села Ейгенгут Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, яку звинувачували в створенні «Союзу фашистської молоді» [3].

Але справедливість щодо переважної більшості безвинно заарештованих німців була встановлена лише після смерті Сталіна. В 1968 році була закрита справа за «недоведеністю обвинувачень» проти 19 членів «німецької контрреволюційної організації», що працювали в колгоспі «Рот-Фронт» села Раштадт колишнього Мостівського, нині Доманівського району Миколаївщині [4].

Втім деякі з засуджених осіб були реабілітовані лише в 1989 році. Так, на запит доньки страченого Кайзера Й.Л. – Шефер Є.Й. від 5 березня 1990 року на ім'я начальника Управління КДБ по Миколаївській області надійшла відповідь, згідно з якою її батько був визнаний незаконно репресованим лише 20 вересня 1989 року. На жаль, місце поховання Йозефа Кайзера залишилося невідомим. Ще одного «активного діяча антирадянської організації» – Франца Акермана реабілітували також лише 13 вересня 1990 року [5].

Поштовхом для додаткового перегляду справи став лист вдови розстріляного колгоспника Адольфа Коппа. Звертаючись до Прокурора Одеської області, Катерина Копп писала, що: «...Мій чоловік був репресований 12 листопада 1937 року органами НКВС. З цього часу мені про нього нічого невідомо. Знаючи чоловіка як порядну людину, прошу Вас переглянути справу Адольфа Коппа та винести свій протест на предмет скасування рішення Трійки, або Суду...» [6].

Як і в більшості справ того часу, в ній були незвірені та недостатньо обґрунтовані матеріали, відсутні речові докази, неправдоподібні зізнання свідків тощо.

Слідство та судовий вирок по справі проти заарештованих проводилися цілком в дусі того часу – швидко та жорстоко. 17 осіб, серед яких громадяни Копп, Кайзер, Гертнер, Беліцер, Кох, Штейф, Гекк, Вільдт та інші отримали вищу міру покарання. Більше поталанило Євгену Майору та Євгену Йордану, їх засудили до 10 років виправно-трудових таборів.

Згідно з вироком обвинувачення всі засуджені були активними учасниками «контрреволюційної фашистської організації», створеної в селі Раштадт у 1930 році ксензом Мерклінгером, та проводили серед населення антирадянську агітацію.

Крім того, Гертнеру, Беліцеру, Фішеру та Мердияну додавалися обвинувачення щодо їх участі в куркульському повстанні 1919 року на Одещині.

Це звинувачення базувалося на непереконливих та незвірених зізнаннях 14 засуджених. Причому свідки про приналежність заарештованих до антирадянського куркульського повстання взагалі не допитувались. Переконливим доказом того, що висунуті звинувачення є фантазією слідчого стала довідка директора Одеського обласного архіву, надіслана до УКДБ при РМ УРСР по Миколаївській області під час перегляду справи в 1968 році, згідно з якою: «...документальні матеріали про участь громадян, які цікавлять вас, в антирадянських повстаннях 1919 року відсутні...» [7].

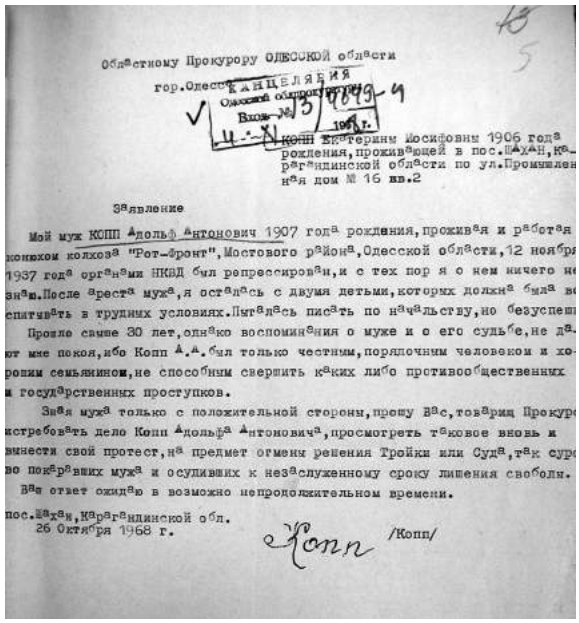

Областному Прокурору ОДЕССКОЙ области

гор.Одесса

КАНЦЕЛЯРИЯ Одесской облпрокуратуры Вход № 13/4649-4 1968 г.

КОПП Екатерины Иосифовны 1906 года рождения, проживающей в пос.ШАХАН, Карагандинской области по ул.Промышленная дом № 16 кв.2

Заявление

Мой муж КОПП Адольф Антонович 1907 года рождения, проживая и работая конюхом колхоза "Рот-Фронт", Мостового района, Одесской области, 12 ноября 1937 года органами НКВД был репрессирован, и с тех пор я о нем ничего не знаю. После ареста мужа, я осталась с двумя детьми, которых должна была воспитывать в трудных условиях. Пыталась писать по начальству, но безуспеш

Прошло свыше 30 лет, однако воспоминания о муже и о его судьбе, не дают мне покоя, ибо Копп А.А. был только честным, порядочным человеком и хорошим семьянином, не способным свершить каких либо противообщественных и государственных проступков.

Зная мужа только с положительной стороны, прошу Вас, товарищ Прокурор истребовать дело Копп Адольфа Антоновича, просмотреть таковое вновь и вынести свой протест, на предмет отмены решения Тройки или Суда, так сурово покаравших мужа и осудивших к незаслуженному сроку лишения свободы.

Ваш ответ ожидаю в возможно непродолжительном времени.

пос.Шахан, Карагандинской обл.
26 Октября 1968 г.

Копп /Копп/

Заява дружини репресованого Коппа А.А.

Плуталися заарештовані і в кількісному складі «контрреволюційної організації». Так, під час попереднього слідства засуджений Гертнер показав, що в контрреволюційну організацію він був завербований пастором Мерклінгером у 1932 році, та Мерклінгер назвав йому як учасників організації лише 9 чоловік.

У свою чергу, Беліцер наводить цифру – 4 чоловіки, яких йому назвав Мерклінгер. Засуджені Вільде, Бенц, Копп, Фокт, Фердерер, Кайзер, Пейтер та Гекк на попередньому слідстві взагалі заявили, що кількість членів організації їм невідома.

Зустрічалися ще більш вражаючі невідповідності в зізнаннях. Так, Йордан показав, що в контрреволюційну організацію він був втягнутий у 1936 році Фішером. Допитуваний Фішер не назвав Йордана як завербованого ним у контрреволюційну організацію [8].

Більш «злагоджено» слідчим вдалося встановити мету діяльності «контрреволюційної організації». За зізнаннями Міллера, Шнейдера, Коппа, Кайзера, Акермана основні цілі зводилися до наступного:

1. У мирний час з метою підготовки повстанських кадрів проводити контрреволюційну фашистську агітацію серед німецького населення.

2. Проводити вербування нових учасників контрреволюційної повстанської організації з числа німецького населення.

3. Під час можливої війни Німеччини з СРСР допомагати Німеччині в боротьбі з Радянським Союзом шляхом підняття озброєного повстання в тилу Червоної Армії.

4. У період війни знищувати тил Червоної Армії шляхом проведення диверсійних операцій на транспорті, залізницях і т.п.

5. Остаточна мета організації – це захопити владу на півдні України та організувати фашистське управління на кшталт існуючого в Німеччині.

Впродовж слідства кілька чоловік відмовлялися від наданих раніше «щиросердних зізнань». Так, Вільде на допиті 12 листопада 1937 року вказав, що він був за-

вербований до організації Мерклінгером, однак 13 листопада він уже категорично спростовував свою участь в антирадянській агітації.

Аналогічним чином повів себе Пейтер. На допиті 14 листопада 1937 року слідчим вдалося вибити з нього всі необхідні зізнання, однак далі він почав категорично відхрещуватися від участі в антирадянській контрреволюційній організації.

Втім слідчим вдалося знайти «переконливі аргументи» для незгодних. Після чого всі заарештовані зізналися: «...в різний час були завербовані пастором Мерклінгером до контрреволюційної фашистської організації та за її завданням повинні були проводити контрреволюційну агітацію серед німецького населення проти колективізації, а у випадоку нападу на СРСР організувати повстання в тилу Червоної Армії, для чого підготувати повстанські кадри з антирадянських налаштованих осіб...» [9].

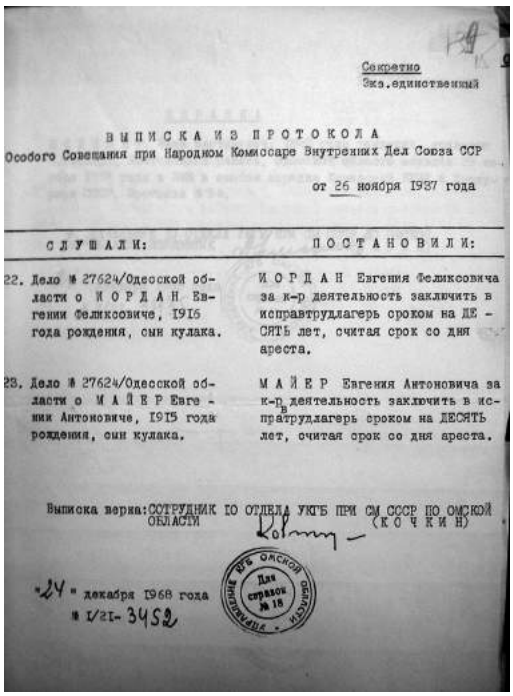

Секретно
Экз.единственный

ВЫПИСКА ИЗ ПРОТОКОЛА
Особого Совещания при Народном Комиссаре Внутренних Дел Союза ССР

от 26 ноября 1937 года

СЛУШАЛИ:	ПОСТАНОВИЛИ:
22. Дело № 27624/Одесской области о ИОРДАН Евгении Феликсовиче, 1916 года рождения, сын кулака.	ИОРДАН Евгения Феликсовича за к-р деятельность заключить в исправтрудлагерь сроком на ДЕСЯТЬ лет, считая срок со дня ареста.
23. Дело № 27624/Одесской области о МАЙЕР Евгении Антоновиче, 1915 года рождения, сын кулака.	МАЙЕР Евгения Антоновича за к-р деятельность заключить в исправтрудлагерь сроком на ДЕСЯТЬ лет, считая срок со дня ареста.

Выписка верна: СОТРУДНИК IO ОТДЕЛА УКГБ ПРИ СМ СССР ПО ОМСКОЙ ОБЛАСТИ (КОЧКИН)

"24" декабря 1968 года
№ 1/21-3452

УКГБ ОМСКОЙ ОБЛАСТИ Для справок № 18

Витяг з протоколу Особливої наради при НКВС СРСР від 26 листопада 1937 р.

Окрім того, Пейтер зізнався, що особисто йому були поставлені наступні завдання: «...проводити контрреволюційну агітацію серед колгоспників німецької національності, підбурюючи їх до виходу із колгоспів, пояснюючи це тим, що незабаром буде війна, під час якої Німеччина окупує Україну, і всі колгоспи будуть ліквідовані». Також необхідно було: «... переконувати колгоспників писати листи з критикою радянської влади до Німецького консульства, волати в цих листах про допомогу, мотивуючи це тим, що німецьке населення голодує та терпить всілякі знущання...» [10].

Згідно з матеріалами справи засновником організації став Мерклінгер у 1930 році. Додатковим розслідуванням встановлено, що М. Мерклінгер засуджений Одеським обласним судом до 10 років позбавлення волі 16 травня 1936 року. У провину йому висувалися зв'язки з представниками іноземних держав, за завданням яких він проводив роботу по створенню контрреволюційної повстанської армії серед німецького населення в селах Раштадт та Мюзхин, втягнення до цієї групи Аккермана і Реша, проведення разом з ними антирадянської агітації. Заарештований визнав, що під час зустрічей з Аккерманом та Решом він критикував радянську систему та колгоспний лад. Однак існування контрреволюційної групи та вербування до її складу інших громадян – категорично спростовував [11].

Окрім цього, М. Мерклінгер звинувачувався у зв'язках з представниками іноземних держав, за завданням яких проводив антирадянську роботу по створенню контрреволюційної повстанської армії серед німецького населення колоній Мостівського району.

Про заарештованих осіб села Раштадт Мерклінгер взагалі не допитувався. За таких обставин не важко прийти до висновку, що створеної М. Мерклінгером так званої контрреволюційної організації в селі Раштадт взагалі не існувало.

Отже, в результаті каральних заходів проти представників німецького населення Миколаївщини було завдано непоправної шкоди культурі, традиціям, звичаям цього народу. Шляхом фальсифікацій органами НКВС утворювались неіснуючі ворожі організації, через що на тривалі терміни до виправно-трудових таборів заслано сотні громадян, значну кількість заарештованих було розстріляно, крім того, велику кількість німців було депортовано в інші республіки, відірвано від рідних домівок, частина з яких загинула в засланні. Лише наприкінці XX сторіччя вдалося дізнатися про їх трагічну долю.

---

1. *Малиновский Л.В*. История советских немцев в историографиии ФРГ // Вопр. истории. 1991, – № 2, – С. 240.
2. *Шитюк М.* Масові репресії проти населення півдня України в 20–50-ті роки XX століття: К., Тетра, 2000. – С. 317.
3. Державний архів Миколаївської області (далі – ДАМО). – Ф. 5839. – Оп. 2. – Спр. 4069. - Т. 2. – Арк. 62–63.
4. ДАМО. – Ф. 5839. – Оп. 2. – Спр. 7279. – Т. 1. – Арк. 3–7.
5. Там само. – Арк. 27.
6. Там само. – Т.2. – Арк. 125.
7. Там само. – Арк. 41–48.
8. Там само. – Арк. 96–98.
9. Там само. – Арк. 183–187.
10. Там само. – Арк. 204.
11. Там само. – Арк. 209–212.

Ніколаєв І.Є.

РОЗСТРІЛЯНІ ПО СПРАВІ «ДАШНАКЦУТЮН»

Політичні репресії – це засіб, який активно використовували більшовики, починаючи з 1917 року для реалізації власних цілей. У 1930-ті роки репресії набули масового характеру, перетворившись на справжню національну трагедію. Черговий сплеск терору, що впроваджувався правлячою партією проти рядових громадян, зазнав своє втілення в фабрикації сотень тисяч справ по відношенню до «ворогів народу». У репресивних органах, які в середині 1930-х років отримали надзвичайні повноваження, починаються змагання за «дострокове» виконання завдань, «лімітів», що надходять згори, по знешкодженню «шпигунів», «контрреволюціонерів», «терористів» у конкретно взятому місті, районі, області.

Це лихо не обійшло осторонь Миколаївщину. Навіть простий перелік деяких справ, сфальсифікованих репресивними органами нашого краю, вимагає замислитися про масштаби та наслідки політичних репресій.

Типовим прикладом сталінського беззаконня є справа за номером 5753, у якій розповідається про жертв репресивного конвейеру – дев'ятьох осіб вірменської національності, мешканців міста Миколаєва, заарештованих за обвинуваченнми в приналежності до партії «Дашнакцутюн». Головне завдання якої – підготовка збройного повстання проти Радянської влади та відторгнення Вірменії від СРСР.

Необхідно зазначити, що представники національних меншин в уяві керівництва країни вважалися носіями інакодумства та потенційними «зрадниками». Враховуючи це, в період 1937–1938 років органами НКВС СРСР були проведені так звані національні операції. Початок їм був покладений рішеннями Політбюро та відповідними оперативними наказами за підписом наркома внутрішніх справ М. Єжова: № 00439 від 25 липня 1937 року про арешт всіх підданих Німеччини та № 00485 від 11 серпня 1937 року про ліквідацію «польських диверсійно-шпигунських груп та організацій ПОВ» [1].

8 червня 1937 року була видана Директива НКВС СРСР про «агентурно-оперативну роботу з антирадянськими тюрко-татарськими націоналістичними організаціями», де зазначалось про «активізацію націоналістичних елементів» та: «..організацію ними повстанських загонів для озброєного виступу під час війни з Радянським Союзом, здійснення місцевих терористичних актів та підготовку центрального терору». А 26 грудня надійшло доповнення до вказаної Директиви, згідно з якою передбачалося «рішуче та безпощадно проводити «національні операції», додаткові арешти проводити поза залежності від проголошених термінів закінчення операцій» [2].

Саме в дусі цих наказів та директив слідчі Миколаївського УНКВС протягом лютого-березня 1938 року заарештували, а вже 26–27 квітня постановою трійки при УНКВС засудили до вищої міри покарання заарештованих громадян.

Судячи з матеріалів слідства, жодних речових, так само як і документальних доказів для їх арешту в розпорядженні слідства не існувало. Тим не менш на допитах під тиском слідчих затримані давали зізнання про належність до «контрреволюційної

націоналістичної організації», що буцімто існувала в місті Миколаєві. Безпосередньою підставою для арешту слугували оперативні та частково архівно-слідчі матеріали, зібрані на «керівника» цієї групи Арменака Мірояна та інших.

Необхідно зазначити, що в той час до розряду «шпигунів» та «диверсантів» частіше всього підпадали радянські громадяни, що народились на територіях, які після 1917 року відійшли від Росії, а також їх родичі, сусіди, друзі та інші ні в чому не винні люди. Як правило, «іноземних шпигунів» та «ворогів народу» виявляли за допомогою відділів кадрів підприємств та організацій, що повідомляли правоохоронним органам необхідні анкетні дані.

В інших випадках, піднімалися справи 1920-х років про приналежність підозрюваного громадянина до антирадянських організацій під час громадянської війни. Далі за допомогою агентури та показань свідків збиралися компрометуючі матеріали, які слугували основою для заздалегідь підготовленого, згідно з існуючими директивами, обвинувачення. Потім уже, навколо заарештованого громадянина, пильні чекісти створювали «контрреволюційну організацію».

А. С. Міроян. Фото 1928 р.

Саме за такою схемою і було заарештовано Арменака Степановича Мірояна. Вперше його заарештували 9 лютого 1928 року Миколаївським відділом ДПУ. З цього приводу в його справі сказано, що: «...Міроян є активний член партії «Дашнакцутюн», що існує в місті Миколаєві, в 1924–25 роках особисто брав участь у Загальноросійській, а згодом Харківській конференціях партії, був обраний до її Центрального комітету. Свою антирадянську роботу проводив конспіративно під псевдонімом «Назар». На момент першого арешту А. Міроян працював на посаді зав. школи № 31 міста Миколаєва. [3]

Аналізуючи архівно-кримінальну справу, важко точно визначити, наскільки активним було членство А. Мірояна у «Дашнакцутюні». Не можна забувати, що під час громадянської війни велика кількість населення опинилася «по різні боки барикад», але це зовсім не означає, що всі, хто воював проти «червоних», продовжували антирадянську діяльність в мирні роки. Переважна більшість колишніх «білих» або емігрувала, або перебувала на службі в радянських установах. Відомо, що навіть Генеральний прокурор СРСР А. Вишинський після лютневої революції 1917 року займав посаду комісара міліції Якиманського району Москви та підписував наказ про арешт В. Леніна як німецького шпигуна, а до більшовиків майбутній прокурор долучився лише у 1920 році [4].

Сама партія «Дашнакцутюн» була заснована ще в 1890 році, головною метою її діяльності було створення незалежної держави на території Західної (Турецької) Вірменії. У 1918–1920 роках «Дашнакцутюн» – правляча та найбільша за чисельністю партія в Республіці Вірменія. Після введення радянських військ дашнакський уряд припинив своє існування, а керівництво партії емігрувало.

Матеріали справи дають підстави стверджувати, що в місті Миколаєві під час громадянської війни серед вірменського населення діяла ця партія, основу якої складали переселенці з Туреччини. Загалом вірменська діаспора Миколаєва на той час була досить потужною, маючи у своєму розпорядженні національний клуб, школу, а також приватні хлібопекарні.

Выписка из протокола № 45

заседания тройки при УНКВД по Николаевской области

"6" апреля 1938 г.

СЛУШАЛИ	ПОСТАНОВИЛИ
77.- Дело 12001 III-го Отдела УГБ УНКВД По Николаевской Области по обвинению:	АГОПОВА Петра Агоповича
АГОПОВА Петра Агоповича 1889 г. рожд. урож. д. Коршень-Турция, армянин, гр-ва СССР, м/грам. б/парт. не судим, в 1922 году подвергался аресту по подозрению в убийстве. До ареста пекарь-булочник артели, Проживал в городе Николаеве.	РАСТРЕЛЯТЬ с конфискацией всего лично ему принадлежащего имущества.
Обвиняется в то, мчто являлся участником контрреволюционной националистической повстанческой террористической организации "ДАШНАК-ЦУТЮН". Виновным себя не признал. Арестован 23-го февраля 38г. Содержится под стражей в тюрьме города Николаев.	/ШЕЙНБЕРГ/

Ф. № 217 ОГУ к. к. к. 321—8 т. Верно: Секретарь Тройки

Витяг із протоколу судової трійки при УНКВС по Миколаївській області про засудження Агопова Петра Агоповича. 26 квітня 1938 року

Сам А. Міроян на допитах 10 та 11 лютого 1928 року так охарактеризував свою тодішню діяльність: «...Хоча я і припинив своє членство в партії ще в 1914 році, але в 1920 році я разом з К. Мушляком намагався відновити легальну діяльність у місті Миколаєві вірменської партії «Дашнакцутюн» лівого напряму.

З цією метою я звернувся за дозволом до Миколаївської окружної ради депутатів, але мені в цьому було відмовлено. Після чого будь-якої активної роботи в цьому напрямі я не проводив...» [5].

Втім Особа наради при Колегії ОДПУ засудила А. Мірояна до трьох років заслання до Сибіру, а у 1931 році цей термін продовжили ще на три роки. До Миколаєва він повернувся в 1935 році, влаштувавшись на посаду приймальника молока в колгоспі «Трудова Вірменія».

Набагато трагічнішим виявиться другий арешт в березні 1938 року. Цього разу слідчі швидко нагадали А. Мірояну його «антирадянське минуле», змусивши надати потрібні їм зізнання. Після чого він визнав себе повністю винним. На допиті 26 березня 1938 року заявивши, що: «...до лав партії «Дашнакцутюн» я вступив ще в 1898

році в турецькому місті Ерзерум, весь цей час не припиняючи свого членства в ній...». Цікаво, що якщо на допитах у 1928 році він категорично відхрещувався від активної партійної діяльності в період 1920-х років, то в тому ж самому протоколі від 26 березня його позиція діаметрально змінилася: «...Повністю підтверджую свою приналежність до підпільної революційної організації «Дашнакцутюн» та проведення контрреволюційної діяльності проти Радянського Союзу. У даній контрреволюційній організації я перебував весь час свого перебування на території СРСР. У 1924 році я брав участь у Загальноросійській нелегальній конференції партії, ввійшов до складу її Центрального комітету, проводив активну роботу по вербуванню нових членів серед вірменського населення міста Миколаєва, неодноразово виступав з закликами про повалення радянської влади та відновлення капіталізму...» [6].

Далі слідчий задає питання: «...Відомо, що партія «Дашнакцутюн» є контрреволюційна, націоналістична та терористична організація. Вона виконує завдання не тільки місцевих терористичних центрів, а й іноземних розвідок. Ви це підтверджуєте?». Заарештований А. Мірояна повністю ці слова підтвердив.

Також А. Мірояна підтвердив, що під час знаходження в засланні він мав зв'язок з перебуваючими там однопартійцями, під час свого від'їзду до Миколаєва отримав від керівного центру нові завдання по створенню контрреволюційної організації та активізації антирадянської діяльності серед вірменського населення. З цією метою чого, як свідчив далі А. Мірояна, він відновив свої колишні зв'язки та провів ряд вербувань серед вірменського населення міста.

Потім затриманий починає, як сказано в справі, «розкривати законспіроване терористичне гніздо», називаючи осіб, яких йому вдалося «завербувати». Серед них – охоронець хлібного заводу П. Петросян, пекар цього ж підприємства А. Петросян, водій М. Апроян, продавець хліба М. Авдалян, пекар П. Агопов, слюсар суднобудівного заводу А. Захарян, ще один продавець з хлібного магазину С. Захарян та вчитель школи № 13 М. Саркисян. Звичайно, це призведе до їх арештів та надасть представникам каральних органів можливість засвідчити про «розкриття контрреволюційної організації». [7]

У наш час добре відомо, що такі «щиросердні зізнання» вибивалися в затриманих шляхом застосування фізичного та морального насильства на допитах, витримати яке було далеко не всім під силу. Саме після такої «бесіди» зі слідчими дав «зізнання» ще один «учасник» організації – Петро Петросян, який спочатку констатував факт свого перебування в контрреволюційній організації та підготовку диверсійних актів проти радянської влади. Втім під час очної ставки з А. Мірояном від раніше наданих показів відмовився, винним себе не визнав.

Ще більш плутаними виглядали «свідчення» іншого заарештованого – Месропа Апрояна. Зокрема, в першому випадку він назвав прізвища 15 чоловік – учасників «контрреволюційної організації», в другому – 7 чоловік, а в третьому вже 20 осіб. Характерно, що в зізнаннях «керівника» організації А. Мірояна фігурують одні прізвища, а в зізнаннях М. Апрояна вже інші. Більшість осіб, яких А. Мірояна та М. Апроян назвали як учасників організації «Дашнакцутюн» по цій справі не були навіть допитані, тому розглядаючи матеріали слідства, неможливо стверджувати про їх приналежність до цієї організації.

Заарештованому Мкртичу Саркисяну слідчі ставили в провину націоналістичну агітацію серед викладацького колективу школи № 13, де він працював учителем. Окрім того, на думку слідства, він займався написанням текстів для листівок та іншої пропагандистської антирадянської літератури під час громадянської війни, брав участь у конспіративних зборах, де виступав за відокремлення Вірменії від Радянського Союзу шляхом збройного повстання, здійсненого за підтримки капіталістичних країн. Винним себе М. Саркисян не визнав, але каральним органам вистачило того, що його провину засвідчив у своїх зізнаннях А. Міроян [8].

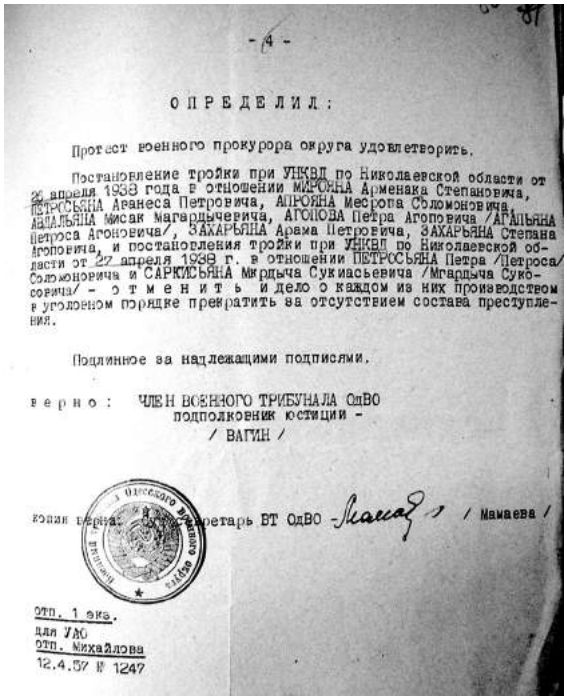

- 4 -

О П Р Е Д Е Л И Л :

Протест военного прокурора округа удовлетворить.

Постановление тройки при УНКВД по Николаевской области от 26 апреля 1938 года в отношении МИРОЯНА Арменака Степановича, ПЕТРОСЬЯНА Аванеса Петровича, АПРОЯНА Месропа Соломоновича, АНАЛЬЯНА Мисак Магардычевича, АГОПОВА Петра Агоповича /АГАЛЬЯНА Петроса Агоновича/, ЗАХАРЬЯНА Арама Петровича, ЗАХАРЬЯНА Степана Агоповича, и постановления тройки при УНКВД по Николаевской области от 27 апреля 1938 г. в отношении ПЕТРОСЬЯНА Петра /Петроса/ Соломоновича и САРКИСЬЯНА Мкрдыча Сукиасьевича /Мгардыча Сукосовича/ - о т м е н и т ь и дело о каждом из них производством в уголовном порядке прекратить за отсутствием состава преступления.

Подлинное за надлежащими подписями.

в е р н о : ЧЛЕН ВОЕННОГО ТРИБУНАЛА ОдВО
подполковник юстиции -
/ ВАГИН /

копия верна: секретарь ВТ ОдВО - / Мамаева /

Отп. 1 экз.
для УАО
Отп. Михайлова
12.4.57 № 1247

Рішення Військового трибуналу Одеського військового округу про скасування постанови трійки при УНКВС по Миколаївській області від 26 04. 1938 р. 1957 рік

Характерним фактом для того часу є те, що родичі заарештованого не мали змоги дізнатися про його подальшу долю. Так, вдова М. Саркисьяна Дичанян Євгенія Вартанівна лише в 1956 році після листа на адресу Генерального прокурора СРСР, в якому вона благала надати інформацію про її чоловіка, зуміла отримати повідомлення про його загибель. Трагізм обстановки того періоду яскраво передають писані нею слова: «...В лютому 1938 року мого чоловіка заарештували співробітники органів НКВС, після цього ми більше не мали ніякої інформації про нього...» [9]. Цікаво, що подібна ситуація повторилась по відношенню до всіх учасників вірменської «контрреволюційної організації», так само як і до десятків тисяч громадян, заарештованих в інших куточках нашої країни.

Для аналізованої справи, так само як і для багатьох інших її «братів-близнюків», характерним моментом є те, що органи НКВС, «розкриваючи» подібні організації, намагалися виявляти в них «бойові загони».

У нашому випадку роль «спеціально підібраних та відповідним чином підготовлених для терористичної роботи бойовиків» слідчі надали Місаку Авдаляну та Араму Захаряну. Так, М. Авдалян проводив у 1918 році вербування вірмен у загони, що воювали з Червоною Армією, будучи власником хлібопекарні, експлуатував 16 чоловік, неодноразово висловлювався критично по відношенню до радянської влади. Після чого, за даними слідства, разом з А. Захаряном протягом 1930-х років готувався до «проведення терористичних актів під час нападу на СРСР капіталістичних країн» [10].

Звичайно, що жодних матеріальних доказів, які б підтверджували подібну діяльність, у слідства не існувало. Обвинувачення в «тероризмі» щодо М. Авдаляна та А. Захаряна базувалося виключно на «щиросердних» зізнаннях А. Мірояна та М. Апрояна. При чому в цих зізнаннях знову таки можна побачити неточності. Так, М. Апроян заявив, що бойова група партії «Дашнакцутюн» була створена в місті Миколаєві у 1919 році білогвардійським офіцером на ім'я Степан, який потім утік за кордон. До складу цієї групи входили Місак Авдалян та Арам Захарян. В той же час А. Мірояна стверджує, що А. Захаряна він особисто завербував до лав партії лише в 1923 році. Про білогвардійського офіцера А. Мірояна взагалі в своїх свідченнях не згадує.

26 квітня 1938 року справа була остаточно «розслідувана» та винесена постанова, яку підписав помічник начальника 1-го відділу УНКВС Петров та затвердив начальник Управління НКВС по Миколаївській області Петро Карамишев. Провина заарештованих була доведена, а слідча справа направлена на розгляд судової трійки [11].

У період ескалації терору, коли репресії стали масовими, судові рішення почали виносити в спрощеному порядку – без участі прокурора та адвоката, без права засудженого на апеляцію та помилування. Традиційно швидко судова трійка розібралася і в даній справі. Вже 27 квітня було прийнято рішення, згідно з якими на підставі статей 54-8, 54-10, 54-11 КК УРСР всі дев'ять заарештованих визнавалися винними. Короткою була і постанова – розстріл з конфіскацією майна. Вирок був приведений до виконання 3 липня 1938 року о 24 годині [12].

У січні 1956 року згідно з рішенням Військового трибуналу Одеського військового округу постанова трійки при УНКВС по Миколаївській області від 26 квітня 1938 року по відношенню до Мірояна Арменака Степановича, Петросяна Аванеса Петровича, Апрояна Месропа Соломоновича, Авдаляна Місака Магардиєвича, Агопова Петра Агоповича, Захаряна Арама Петровича, Захаряна Степана Агоповича, Петросяна Петроса Соломоновича та Саркисяна Мкртича Сукіасевича була відмінена, та справа по кожному з них закрита за відсутністю складу злочину [13].

Цікаво, що трохи більше ніж через рік, ухваливший ці звинувачення, начальник Миколаївського УНКВС П. Карамишев сам опиниться в подібній ситуації. 4 серпня 1939 року його заарештують, а вироком військового трибуналу військ НКВС Київського округу від 23.03.1941 року також засудять до вищої міри покарання. Але на відміну від багатьох інших репресованих, чекістського керівника так і не буде реабілітовано [14].

Таким чином, на матеріалах даної справи можна побачити, що в своїй боротьбі за політичну гегемонію більшовицька влада руками правоохоронних органів вико-

ристовувала фальсифікацію обвинувачень як засіб для перетворення громадянина у «ворога народу», а його родичів, друзів чи знайомих – у членів «контрреволюційної організації», в повній відповідності до затверджених політичним керівництвом країни спеціальних операцій боротьби з внутрішніми «ворогами». Тим самим події того часу знищили такі фундаментальні для демократичного суспільства поняття, як віра в громадянське суспільство, верховенство права, спокій та впевненість у завтрашньому дні.

---

1. *Петров Н., Рогинский А*. Польская операция НКВД 1937–1938 гг., в кн.: Репрессии против поляков и польских граждан *(под ред. Л. Гурьянова)*. – М., –1997.– С. 22–43.
2. Реабилитация. Политические процессы 30–50 годов. – М., –1991.– С. 39–40.
3. Державний архів Миколаївської області (далі – ДАМО).– Ф. 5859.– Оп.2. – Спр. 5753. – Арк. 84–87.
4. *Радзинский Э*. Сталин.– М.: Вагриус.– 1997.– С. 227.
5. ДАМО. – Ф. 5859. – Оп.2. – Спр. 5753.– Арк. 74–77.
6. Там само. – Арк. 32–35.
7. Там само. – Арк. 71–73.
8. Там само. – Арк. 104–106.
9. Там само. – Арк. 123.
10. Там само. – Арк. 143–147.
11. Там само. – Арк. 175–178.
12. Там само. – Арк. 198–201.
13. Там само. – Арк. 237.
14. *Шитюк М., Ніколаєв І.* Тоталітарний режим і військовослужбовці та працівники органів ДПУ-НКВС України в 20–50-ті роки XX століття. Миколаїв, 2007.– С. 248.

Шитюк М.М.

ПОЛЯКИ МИКОЛАЇВЩИНИ В ПЕРІОД МАСОВИХ РЕПРЕСІЙ 20–30-Х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ

Серед представників різних національнних меншин, що проживали на території Миколаївщини, поляки посідали четверте місце, пропустивши вперед росіян, німців і євреїв. За переписом 1926 року в області проживало 12 369 осіб польської національності [1]. В області існували дві польські школи, де навчалися 177 учнів [2].

Невдала для СРСР радянсько-польська війна, польсько-німецьке зближення на початку 30-х років, згортання «політики українізації» приводять до кардинальних змін у долях польського населення України. Водночас з іншими національними меншинами воно потрапляє під прес масових репресій. Вивчення документів архіву Служби безпеки України в Миколаївській області, державного архіву Миколаївської області, а також спеціальних картотек з фондів науково-редакційної групи «Реабілітовані історією» дає можливість провести дослідження із метою визначення соціально-демографічну характеристику жертв політичних репресій серед представників польської нацменшини.

Звинувачення, що висувалися проти поляків Миколаївщини в 1919–1953 роках, можна розділити на умовні групи: ідеологічну 37,2%, диверсійну 28,3% і ворожу діяльність в складі організацій 33,5% [3].

З 1925 року у районах, де проживало польське населення, за постановою РНК УРСР від 29 серпня 1924 року почали виділятися польські національні сільські ради.

Одна з найбільших польських національних сільрад була на території Снігурівського району у селі Кисилівці, де проживало 11369 поляків [4].

Крім Кирилівки, на території області поляки більш-менш компактно проживали у трьох населених пунктах: село Щербані Вознесенського району (близько 100 чоловік), хутір Жовтень Очаківського району (155 чоловік) [5] та хутір Іваницький Новоодеського району, де проживало 135 чоловік [6].

У Миколаєві проживало 1769 поляків, що становило 1,79% [7] усього населення міста. Найбільше їх було на двох промислових підприємствах: склозаводі і суднобудівному ім. Марті, де на кожному працювало по 350 чоловік. Проте більшість польського населення не мала своїх національних рад.

Створення системи польських сільрад мало за мету якомога скоріше й досконаліше втілити на практиці більшовицьку політику соціалізації, залучити на бік радянської влади численні маси селян-поляків.

Найважливішим завданням у роботі серед національних меншостей вважалося втілення в життя директив комуністичної партії по індустріалізації й масовій колективізації. У культурному будівництві головна увага зверталась на ідеологічний зміст, зміцнення всієї класової свідомості робітників.

Ця політика зустріла масове незадоволення робітників, селян, широких верств населення, в тому числі й польського. Архівні документи зберегли дані про масове

обурення поляків політикою більшовиків, виступів селянства проти колективізації, закриття, руйнування й опоганення костьолів.

З кінця 20-х років розгортається еміграційний рух польського населення України до Польщі, що в історичній літературі кваліфікувався як «антирадянський», і здебільшого родинам, які подавали заяви на виїзд, відмовляли. Репресивними органами всі потенційні емігранти бралися на особливий облік. Тому потік офіційних заяв зменшився, зате набули масового характеру нелегальні втечі до Польщі цілими родинами як поляків, так і українців.

Політика радянської влади щодо польської національної меншини в Україні в 30-ті роки відрізнялась від політики першої половини 20-х років, але була логічним продовженням втілення в життя за всяку ціну комуністичної догми побудови соціалізму.

На початку 30-х років у республіці тривала колективізація. Вона супроводжувалася широкою пропагандистською кампанією. Газети вміщували матеріали про успіхи колгоспів, підкреслюючи перевагу колективного господарства перед індивідуальним. Проте на сторінки газет не потрапляв матеріал, якою ціною був виконаний план здачі пшениці державі і скільки польських родин було вислано.

До сіл суцільної цивілізації в 1931 році було віднесено і Кисилівку Снігурівського району. Насильницька колективізація, що призвела до розпаду селянського суспільства, зрівнявши всіх у злиднях, руйнування господарств, волюнтаристська аграрна політика – все це причини страшного лиха 30-х років – голодомору. Польське населення, більша частина якого проживала на селі, пізнало трагедію голоду нарівні з українцями.

Поляки-селяни не підтримали колективізації і боролися проти неї всіма доступними методами. Не сприяла проведенню колективізації створена за вказівкою зверху система польських сільрад. Не в змозі замінити притаманний полякам-селянам потяг до землі та приватної власності на комуністичні догми радянська влада почала з середини 30-х років ліквідовувати польські сільські ради. Насамперед проводилася політика знищення польських національно-територіальних одиниць.

З 1933 року широкого розмаху набувають масові «чистки» та репресування польського населення, коли партійні організації з допомогою НКВС фабрикували та успішно розкривали численні справи «контрреволюційних шпигунських організацій». Так, у 1934 році до відповідальності був притягнутий працівник Миколаївського суднобудівного заводу ім. Марті С. Стражинський як член Польської організації військової (ПОВ), який, ніби, завдав шкоди радянській владі та працював на користь «Великої Польщі». Незабаром він був звільнений з роботи, а пізніше репресований [8].

Перші тривожні симптоми, які засвідчили початок нового етапу в обмеженні прав і свобод національних меншин, спостерігається вже в 1934–1935 роках, коли політбюро ЦК КП(б)У, керуючись загальнополітичною лінією, прийняло ряд рішень спрямованих, на ліквідацію важливих здобутків, досягнутих у період реалізації політики коренізації. У першу чергу згадані обмеження стосувались польської національної меншини, яка була однією з найбільш численних в Україні.

Після розв'язання у СРСР в 30-ті роки антипольської пропагандистської кампанії офіційних заяв про небезпеку з боку польських «фашистів» закриваються за поста-

новами партійного керівництва польські школи, вищі і середні навчальні заклади, наукові та культурні установи. Протягом 1934–1938 років видано ряд постанов, які поставили крапку в існуванні польських навчальних закладів в Україні, переводячи навчання спочатку українською, а пізніше і російською мовою.

Пошуки польських «фашистів», як і загалом репресивні акції щодо «ворогів народу», були зумовлені й тісно пов'язані з тоталітарно-адміністративними методами здійснення внутрішньої політики мілітаризації економіки, колективізації села, боротьби з релігією тощо. Заяви про небезпеку з боку польських та інших «фашистів» поєднувалися з закликами до масових «чисток» установ, що здійснювали роботу серед національних меншин.

Репресивні акції щодо національних меншин супроводжувалися інтенсивною пропагандистською кампанією. Радянсько-партійний актив, пропагандисти з НКВС з маніакальною наполегливістю намагалися формувати «образ ворога». «Логічним» наслідком такої соціально-психологічної установи щодо «поляків та німців стали і певні конкретні «заходи», діапазон яких був величезний – від арештів та депортації з місць постійного проживання до «чисток національних установ або просто звільнення з роботи представників певних національних груп».

У 1935 році під час «перевірки партійних документів» усі громадяни польської національності були звільнені з великих оборонних підприємств України. Причому це стосувалося всіх – від управлінського апарату до прибиральниць, комуністів і безпартійних. Фабрикували й чисельні справи «шпигунських» організацій, що складалися з поляків та інших контрреволюціонерів.

Спочатку ліквідація польських сільських рад, польського національного району, закриття польських шкіл, середніх та вищих навчальних закладів, знищення польських наукових та культурних установ, боротьба з «польськими фашистами» та ворогами, репресії проти окремих представників польського населення, а потім депортація із України польського населення.

Поляки були першими з національних меншин, які зазнали жорстких переслідувань. Образно назвав польське населення Радянського Союзу «першим покараним народом» М. Іванов [9].

11 серпня 1937 року НКВС СРСР видав наказ № 00485, у якому ставилося завдання «розгрому антирадянської роботи польської розвідки і диверсійно-повстанської низівки» «ПОВ – польської організації військової». Наказ зобов'язував місцеві органи держбезпеки протягом трьох місяців (20 серпня – 20 листопада 1937 року) здійснити широку операцію щодо цілковитої ліквідації місцевих організацій ПОВ. Арешту підлягали:

а) виявлені в процесі слідства і до цього часу не розшукані найактивніші члени ПОВ за долученим списком;

б) усі військовополонені польської армії, які залишаються в СРСР;

в) перебіжчики із Польщі, незалежно від часу переходу їх в СРСР;

г) політемігранти та політобмінені з Польщі; д) колишні члени ППС та інших польських антирадянських політичних партій;

е) найбільш активна частина місцевих антирадянських націоналістських елементів польських районів [10].

У контрреволюційну польську націоналістичну організацію, викриту в 1937 році в Миколаєві, входили росіяни І.В. Іванов і Н.П. Цветаєв, німець Г.А. Окс, поляки В.І. Ляхович, Д.І. Злотавський, українець Т.І. Вдовиченко, молдованин В.Г. Матвєєв. Усіх їх тогочасна система звинуватила в шпигунській діяльності, проведенні контрреволюційної агітації та приналежності до ПОВ і засудила до розстрілу [11].

Ще одну шпигунську організацію ПОВ, що складалась з депортованих поляків «викрили» миколаївські чекісти. Усіх їх – Й.У. Квятковського, І.Ф. Колбу, Й.Ф. Єзерського, У.Ф. Станіславського, І.А. Загребельного, І.І. Мировського, Й.С. Сорочинського – тогочасна Феміда засудила до розстрілу [12]. Всього в Миколаєві було «виявлено» 8 військових польових організацій, всі учасники їх засуджені до розстрілу.

На території Кривоозерського району Миколаївщини була «викрита» контрреволюційна націоналістична шпигунська організація, яку створив і був її керівником ксьондз І.І. Лаврицький. Організація «займалась підривною і шкідницькою діяльністю у колгоспах і медицині, проводила збір грошей на утримання костьолу і його працівників». Всі 14 учасників організації за вироком трійки УНКВС по Одеській області були розстріляні [13].

Ворожу польську організацію, що «існувала» в селі Щербані Вознесенського району в кількості 37 чоловік, чекісти звинувачували у спробі розвалити колгосп і в намаганні в разі війни з Польщею підняти у селі повстання [14].

Майстра залізничної станції Голта в Первомайську поляка Ю.І. Сливу розстріляли за те, що він серед працівників депо «проводив антирадянську агітацію, вихваляв умови життя в капіталістичній Польщі і зводив наклеп на Радянський Союз» [15].

Типовим прикладом може бути справа слюсаря села Іванівка Арбузинського району Ф.Т. Анасевича, заарештованого органами НКВС в 1937 році за систематичну контрреволюційну націоналістичну агітацію і намагання перейти нелегально кордон у Польщу [16].

З матеріалів звинувачувального висновку видно, що слідчим в вину Анасевичу Ф.Т. ставилось листування з польським консулом, передача у листах за кордон рідним даних шпигунсько-контрреволюційного характеру про СРСР.

Не дивлячись на те, що винним у пред'явленому звинуваченні Анасевич Ф.Т. себе не визнав, трійка УНКВС по Одеській області засудила його за статтею 54-п.6, 54-п.10 КК УРСР до розстрілу.

Аналіз звинувачувальних висновків у справах «Польської організації військової» дозволяє зрозуміти тактичні і стратегічні цілі їх безпосередніх організаторів. По-перше, йшлося про відверту компрометацію діячів Польської комуністичної партії, Комуністичної партії Західної України, які в документах ВКП(б) і виконкому комінтерну характеризувались не інакше, як «агенти буржуазних розвідок». По-друге, акцент на активізації націоналістичних сил дозволяв швидше подолати наслідки політики коренізації, яка на практиці виявилась нічим іншим, як вдалим ідеологічним маневром вищого політичного керівництва.

Незважаючи на те, що масові операції «Польської організації військової» здійснювались практично з початку 20-х років, найбільш трагічні події, пов'язані з репресіями серед польського населення, розгорнулися з сурово поставленим наказом наркома НКВС СРСР М. Єжова № 00485 від 11 серпня 1937 року.

В період масових репресій за даними архівно-слідчих справ на території області репресовано 504 жителя польської національності, в тому числі розстріляно –159 [17].

1. ДАРФ. – Ф. 3. – Оп. 6. – Спр. 153. – Арк. 71.

2. Центральний державний архів виконавчих органів, далі ЦДАВО України. – Ф. 4/3. – Оп. 1. – Спр. 217. – Арк. 97.

3. Власні підрахунки автора за архівно-слідчими кримінальними справами.

4. ЦДАВО. – Ф. 413. – Оп. 1. – Спр. 318. – Арк. 52.

5. Державний архів Миколаївської області (далі – ДАМО). – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 553. – Арк. 492.

6. *Тригуб П.М.* Польське населення Миколаївського округу у 20-х роках XX ст. // Південний архів. – Випуск 5. – Херсон 2001. – С. 143.

7. ДАМО. – Ф. 5859. – Оп. 1. – Спр. 1029. – Арк. 1–2.

8. Там само. – Спр. 844.

9. *Єременко Т.І.* Польська національна меншина в Україні в 20–30-ті роки XX століття. – К. – 1994. – С. 66.

10. З архівів ВУЧК–ГПУ –НКВД–КГБ. – 1995. – № 1 – 2. – С. 146.

11. ДАМО. – Ф. 5859. – Оп. 2. – Спр. 5785.

12. Там само. – Спр. 5992.

13. Там само. – Спр. 5932.

14. Державний архів Служби безпеки України в Миколаївській області. – Спр. 4292 – с.

15. ДАМО. – Ф. 5859. – Оп. 2. – Спр. 324.

16. Там само. – Спр. 4291.

17. *Шитюк М.М.* Масові репресії проти населення Півдня України в 20–50-ті роки XX століття. – К: Тетра, 2000. – С. 534.

Розділ ІІ
МОВОЮ ДОКУМЕНТІВ

№ 1
Висновок помічника уповноваженого в справах контрреволюції Петрова про розповсюдження контрреволюційних чуток на станції Копані Первомайського округу

2 жовтня 1920 р.

По обвинению гр. [граждан] Шибанова С.С., Чеверды Д.С., Козина Р.А., Панасенко М.И.

Дело началось согласно заявлению начальника ст. [станции] Копани гр. [гражданина] Ярошенко. В своих заявлениях гр. Ярошенко указывает также, что гр. Шибанов явный контрреволюционер, распускает провокационные слухи о налете 50 аэропланов на г. Херсон и сожжении пристани. Кроме этого в своих заявлениях гр. Ярошенко указывает на следующее: гр. Чеверда – его сын находится в Добрармии и поступил туда добровольно. Гр. Чеверда при белых поместил в первом классе вокзала офицера контрразведки, который вез арестованных и просил этого офицера от имени всех служащих, не спрашивая на то их согласия, дать муки. И на замечание, сделанное ему по этому поводу начальником станции, гр. Чеверда ответил: «что если мы просили у собак – коммунистов, то лучше просить у честных людей». Когда пришел первый ремонтный поезд, а за ним пассажирский, то гр. Чеверда говорил, что вот теперь наладится снабжение и у нас будет уголь и дрова. И при виде офицеров с погонами он говорил «что это люди образованные, интеллигентные, а не красноармейские банды». При отступлении белых, он распространял провокацию среди служащих, что красноармейцы захватили однажды белогвардейцев, раздели их и голыми пустили в степь, где они замерзли.

Следствие выяснило следующее: свидетельскими показаниями некоторых служащих станции Копани все указанное в заявлении подтверждается.

Предлагаю передать контрреволюционное дело в Ревтрибунал.
Примечание: обвиняемый содержится в каторжной тюрьме с 24 мая.

Октябрь, 2 дня 1920 г. [Без підпису]

Державний архів Миколаївської області (далі – ДА Миколаївської області). – Ф.Р.153. – Оп.3. – Спр.42. – Арк.125.

Оригінал. Машинопис.

№ 2
Витяг із донесення М. Гопфрейда в особливий відділ 52-ї дивізії про настрої жителів с. Архангельське Привільнянського району

14 жовтня 1920 р.

Довожу до сведения особого отдела, что в с.Архангельском за последнее время вполне спокойно. Нет никаких особенных выступлений, приготовлений к восстанию против сов. власти…

Местные учителя, за исключением учительниц Клавдии Дудниковой, Евдокии Павлюк и учителя Константина Дмитриевича Павлова участия в культурной работе не принимают. Об учителях этих можно сказать, что они все белогвардейцы, о чем хочу как-то насторожить Вас. Учитель Заиченко – бывший офицер, когда была объявлена мобилизация бывших офицеров, дезертировал и скрывался. Точно так же дезертировал Ново-Петровский учитель Ковалевич – ярый контрреволюционер, открыто агитировал не давать разверстки и т.п. Вероятно, дезертировал и Ивановский учитель Кузьменко – ярый самостийнык, и, по видимому, контрреволюционер. Необходимо за этими учителями учредить особый надзор, так как они могут даже организовать восстание.

М. Гопфрейд

ДА Миколаївської області. – Ф.Р.153. – Оп.1. – Спр.11. – Арк.23
Рукопис. Оригінал.

№ 3
Витяг з інструкції голови ревтрибуналу Гельферіха сесіям губревтрибуналів про порядок розгляду справ

[1921 р.]

Циркулярно

…. Подсудность дел

§3. Сессии Трибунала подсудны дела массового характера продналоговых правонарушений и дела преступлений должностных лиц связанных с проведением продналога, совершивших преступления, подрывающие успешность проведения продналогкомпании.

§4. Из продналоговых правонарушений Сесии подсудны:

1) дела об отказе дачи сведений (об удобной земле, количестве едоков);

2) о злостном сообщении неправильных сведений (сообщения плательщиками неправильных сведений об объектах обложения и едоках, сообщение неправильных сведения, дающих право на незаконную льготу);

3) агитация против продналога и отказ от его исполнения (агитация, как единичных лиц, так и масс, отказ от выполнения продналога);

4) дела о не сдаче продналога в установленных строк, предъявление к сдаче явно недоброкачественных продуктов или умышленно испорченных, если эти явления носят массовый характер, целыми селами или волостями).

§5. Из должностных преступлений Сессии подсудны:

1) непринятия мер по взысканию продналога;

2) незаконное освобождение от уплаты продналога;

3) незаконное применение административных мер взыскания;

4) злоупотребление на службе…

Процессуальные стороны рассмотрения дел

§8. Все дела по коим выносятся то или иное решение Сессии выраженное в форме приговора налаживающего взыскание возможно только в открытом судебном заседании.

§9. Участники сторон защиты и обвинения допускается Сессией только в исключительных случаях, когда дело носит характер интересного [в] агитационном отношении.

§10. Слушание дел может проходить в отсутствии обвиняемых.

§11. Вызов свидетелей в судебное заседание не обязателен.

§12. При открытии судебного заседания председатель Сессии должен точно формулировать предъявленное обвинение и по окончанию судебного следствия предоставлять подсудимым последнее слово.

§13. В приговорах суда указывать 7-ми дневный строк кассационного обжалования приговора, указывая в то же время, что начало кассационной жалобы не приостанавливает приговора исполнением…

§21. Все воинские части и милиция обязаны содействовать Сессии в проводимой ей работе, предоставляя в ее распоряжение необходимую вооруженную силу…

Предревтрибунала Гельферих

Завналоготделением Губревтриба Вишинский

ДА Миколаївської області. – Ф.Р.153. – Оп.1. – Спр.2. – Арк.4–5.

Копия. Машинопис.

№ 4

Витяг з протоколу засідання Президії Миколаївського губвиконкому

28 грудня 1921 р.

Слушали:

Предложение Губреввоентрибунала об исполнении сессиями ревтрибов своих приговоров немедленно, не ожидая решения по кассационным жалобам, подаваемых осужденными (тов. Гельферих)

Постановили:

В целях наиболее быстрого сбора продналога, предложения Губревтрибунала, об исполнении сессиями своих приговоров немедленно не ожидая решения по кассационным жалобам, подаваемым осужденными, утвердить.

Управделами Губисполкома Шмелев

ДА Миколаївської області. – Ф.Р.153. – Оп.1. – Спр.1. – Арк.13.

№ 5
Витяг з відомості про рух справ в Миколаївському революційному трибуналі за 1 січня – 1 лютого 1922 р.

Восстание и вооруженное выступление против Советской власти	1
Бандитизм и мародерство	5
Контрреволюционные выступления	5

Управделами [Підпис нерозбірливий]

ДА Миколаївської області. – Ф.Р.153. – Оп.1. – Спр.12. – Арк.21.
Копія. Машинопис.

№ 6
Постанова № 55 Миколаївського губвиконкому щодо майна розкуркулених осіб

14 березня 1922 р.

Все товары, взятые Советскими органами на учет до июля месяца 1921 года, считаются государственными и возврату не подлежат.

Имущество, поступившее Комнемзамами или другими органами при раскулачивании, возврату также не подлежит, как равно не подлежат и считаются народным достоянием мебель, утварь, домашняя обстановка и прочие предметы, каким-бы путем они не были реквизированы по день 6 января 1922 г.

Посему предлагается всем нарсудам и Губнарсуду в случае предъявления гражданам к тем или иным советским лицам исков о возврате того или иного имущества, дела прекратить.

ПредГубисполком (Кин)

ДА Миколаївської області. – Ф.Р.153. – Оп.1. – Спр.1. – Арк.74.

№ 7
Інструктивний лист губревтрибуналам про участь органів юстиції у збиранні податку

10 квітня 1922 р.

«Об обеспечении продналоговой кампании инспектуры содержанием и о мерах закрепощения за НКЮ»

Ввиду исключительного значения для успешного проведения продналоговой кампании постоянного квалифицированного состава продналоговой инспектуры, СНК постановил:

1. Предложить НКЮ принять все необходимые меры к действительному обеспечению содержания инспектуры, а также ее обмундирования.

2. Весь состав налоговой инспектуры лишается права со дня опубликования сего декрета и вплоть до окончания продналоговой кампании 1922–1923 гг., оставлять службу в профорганах или переводиться на другие должности по собственному желанию и может быть уволен не иначе, как с согласия соответствующих продорганов.

3. Лица, виновные в неисполнении сего постановления привлекаются к ответственности в дисциплинарном и уголовном порядке как за должностное преступление.

[Документ без підпису]

ДА Миколаївської області. – Ф.Р.153. – Оп.1. – Спр.1. – Арк.22.
Копия з копії. Машинопис.

№ 8
Цифровий звіт про діяльність Миколаївського губернського революційного трибуналу

квітень-травень 1922 р.

На 1 апреля в производстве Трибунала осталось неразмеренными 187 дел, вновь поступило за отчетные месяцы 533 дел, всего 740…

По выездным сессиям рассмотрено 54 дел, из коих главным образом дела о политическом бандитизме, по коим вынесено 12 смертных приговоров, подробного отчета от сессии не получено

Пред. Губтриба [документ без підпису]

ДА Миколаївської області. – Ф.Р.153. – Оп.1. – Спр.12. – Арк.4

№ 9
Роз'яснювальний лист губ'юстам, губревтрибуналам, нарсудам щодо Постанови РНК УСРР від 28 грудні 1920 р. «Про бандитизм»

31 травня 1922 р.

Циркулярно

Действующее законодательство УССР дает два вида преступления именуемого «бандитизмом»: политический и уголовный. Понятие политического бандитизма определено в Постановлении СНК от 28 декабря 1920 г. «О бандитизме».

Понятие уголовного бандитизма определено в постановлении Президиума ВУЦИК от 18 января 1922 г.

Бандитизм политический, согласно вышеприведенного Постановления СНК от 28 декабря 1920 г. ст.28 положения о Едином Верхтрибе [Верховном Трибунале] подлежит суду Губтребунала по военному отделению.

Между тем в НКЮ имеются сведения, что Губревтрибуналы широко пользуясь ст.9 временного положения о Ревтрибе передают некоторые дела особым сессиям при Губсовнарсуде, особенно при отсутствии в деле признаков насилия [уголовного, политического], для состава преступления достаточно установить возможность такового насилия…

Это разъяснение примите к сведению и руководству и все такие дела немедленно передавайте на рассмотрение в Военотдел Губревтриба без специального постановления распорядительного заседания Губревтрибунала.

Нар. Ком. Юст. (Скрыпник)

Пред. Верх. Триб. (Вуздалин)

ДА Миколаївської області. – Ф.Р.153. – Оп.1. – Спр.4. – Арк.39.
Копія. Машинопис.

№ 10
Витяг з телеграми Голови ДПУ УСРР В. Манцева Головам губвідділів ДПУ про арешти працівників продовольчих органів

2 серпня 1922 р.
Циркулярно
Николаев – Харьков №9448/А

Последнее время наблюдаются частые случаи арестов продработников [в] момент подготовки продналоговой кампании, являющейся одной из самых ударных задач этого рода, работникам госполитуправления [ГПУ] надлежит особенно тщательно избегать случаев ареста и расследования действий продработников…

По имеющимся сведениям работники ГПУ на местах недостаточно знакомы с правами, обязанностями, самой сущностью работы профорганов…

Неосторожное вмешательство в работу заготконтор ведет к срыву, деморализует кадр[овых]работников и должно рассматривается как преступление. По должности изложенное приказываю принять руководству ГПУ.

Начальник ГУП Манцев
2.08.1922.

ДА Миколаївської області. – Ф.Р.153. – Оп.1. – Спр.4. – Арк.25
Завірена копія. Машинопис.

№ 11
Телеграма старшого інструктора Верховного трибунала при ВУЦВК Миколаївському губернському революційному трибуналу з вимогою звітності по справі щодо дострокового розстрілу громадян

29 вересня 1922 р.

Настоящим, согласно резолюции Предверхтриба при ВУЦИК от 29.09. - 1922 г. на докладной записке по отчетности Вашего Трибунала за август месяц, Вам предлагается выслать в Верховный Трибунал в порядке надзора дело по обвинению гражданина Игнатьева в службе в Белой армии, а также предоставить подробное объяснение мотивов, послуживших основанием приведения в исполнение в 48 часов (до истечения кассационного строка) смертного приговора по делу 14-ти обвинявшихся в политическом бандитизме.

Ст. Инструктор Верхтриба ВУЦИК [Підпис нерозбірливий]

ДА Миколаївської області. – Ф.Р.153. – Оп.1. – Спр.12. – Арк.48
Оригінал. Машинопис.

№ 12
Протокол допиту гр. Апрояна М.С. стосовно приналежності до партії «Дашнакцутюн»

01 березня 1929 р

ПРОТОКОЛ

1929 года марта месяца 1 дня. Уполномоченный Николаевского отдела ГПУ УССР Говоронов допросил ниженазванного гражданина:

АПРОЯНА Мисроп Самсоновича,
1898 года рождения,
уроженца гор.Муш (Турция),
в СССР с 1917 года,
из крестьян, женатого, булочника,
б/п., проживающего в городе Николаеве
М. Морская, дом №92.

Будучи предупрежденным о содержании ст. 178 УК УССР, 64 и 167 УПК УССР по существу дела показал:

В 1918 году в Николаеве легально существовала партия «Дашнакцутюн». Во главе ее стояли: некий ФРАНС – в прошлом священник, теперь, по слухам, живет в Харькове. С ним же был КОЧЕЯН Мелхон (ныне живущий в Запорожье). Эти два человека приступили к организации после приезда с Кавказа 2-х человек, помню хорошо ФРАНСА, который был с ними связан. Они то и явились в Николаев для организации «Дашнакцутюн». Было собрано собрание, на котором и приступили к организации «Дашнакцутюн». На этом собрании записалось несколько человек (точное количество не помню). Из поступивших 5 человек были отправлены на Кавказ и из них один возвратился назад КЕРКОЯН Осип и теперь он живет в Николаеве.

Затем в Николаев вступили немцы и деятельность «Дашнакцутюн» прекратилась. ФРАНС уехал из Николаева. По возвращении Советской власти в 1920, кажется, году в Николаев приехал БАЦЬЯН Степан (где он теперь, не знаю, но о нем в прошлом году допрашивались КОЧЕЯН Каспар и КЕРКОЯН), кажется который является председателем «Дашнакцутюн», а секретарем КОЧЕЯН Каспар. Членами комитета были КОЧЕЯН Мелхон, КЕРКОЯН Осип, АВДОЛЬЯН Месака. Этот комитет имел печать. Было созвано собрание, на котором доложены были задачи «Дашнакцутюна», что таковой стоит на защите интересов армян. Они сгруппировали всех армян, которые и смотрели на них как на своих руководителей. Когда пришли деникинцы то организация эта распалась, так как БАГЕРЬЯН, как бывший офицер, одел погоны и перешел к деникинцам.

Когда же белые уходили, то БАГЕРЬЯН взял с собой КОЧЕЯНА Каспара, нагрузил две платформы имуществом и отправился на Херсон. БАГЕРЬЯНА я больше не видел и где он не знаю, а КОЧЕЯН вернулся, кажется, в 1923 году. За этот промежуток времени он побывал в городах Кавказа. Где именно я не знаю. Остальные члены комитета и при белых и после оставались здесь, за исключением КОЧЕЯНА Мелхона, который в 1924 году ушел в Запорожье по следующему случаю.

Когда были в Николаеве белые то АВДОЛЬЯН и КОЧЕЯН Мелхон пьянствовали открыто с офицерами и выдали им одного красноармейца – татарина, или турка, который был большевиком и остался для чего-то в Николаеве, фамилия его Данилов, его здесь теперь нет, он живет где-то на Кавказе. Перед самым отступлением этого Данилова взяли два конвоира (тоже татары) и получили приказание отвести на слободку и расстрелять. ДАНИЛОВ отдал два золотых кольца, и его отпустили. КОЧЕЯН Мелхон и АВДОЛЬЯН уехали с белыми до Одессы, а там на пароходе им не хватило места и они вынуждены были вернуться назад. АВДОЛЬЯН живет и до сих

пор, а КОЧЕЯН Мелхон узнав, что ДАНИЛОВ жив и боясь мести (ответственности) уехал в Запорожье, где живет и до сих пор.

Об этом знают САРКИ АГАПОВ, КРОЯН Борис и вообще все армяне, потому что это делалось открыто. И есть старик Новас КРОЯН который знает хорошо и ШМВАОН Осип – по Кузнечной улице угол 2-й Слободской, где жил этот красноармеец.

Я сам входил в организацию «Дашнакцутюн» с 1918 года до 1919 года, а потом отошел, поскольку сама верхушка распалась, когда пришли белые.

Возможно, что есть и сейчас Дашнаки, но их немного, ибо поскольку мне приходится разговаривать с армянами, то многие не понимают, что такое «Дашнакцутюн». Кроме перечисленных лиц я никого не знаю, поскольку не интересовался этим.

Были случаи когда ко мне приезжали армяне, но я не интересовался их пратийной принадлежностью.

Записано с моих слов правильно.
Подпись.
Уполномоченный Николаевского отдела ГПУ УССР /Говоронов/
01.03.1929 г.

ДА Миколаївської області.– Ф.5859. – Оп.2.– Спр.55753. – Т.1. – Арк.22-23.

№ 13
Таємне розпорядження Одеського окружного фінансового відділу районним виконавчим комітетам щодо грошей та майнових цінностей, які вилучатимуться під час розкуркулення

1930 р.

Таємно

Районним виконавчим комітетам пропонується всі гроші, які будуть знайдені у куркулів при розкуркулюванні їх господарств, за відрахуванням невеликої суми, яка повинна бути залишена на задоволення мінімальних споживчих потреб, а також ощадні книжки, облігації державної позики, цінності та взагалі цінні папери обов'язково вилучати.

Одночасно Вам слід простежити, щоб кооперативні організації, ощадні каси припинили негайно видачу господарствам, які підлягають розкуркуленню, їх вкладів, пайових та спеціальних внесків, цінних паперів, що знаходяться на зберіганні, й таке інше.

На всі цінності, в тому числі і на гроші, що їх буде вилучено від розкуркулених господарств, треба скласти окремого акта. Гроші Вам належить перевести через Ваші районні, кредитні товариства на особливий рахунок в Державний банк.

Цінності, облігації державної позики, вкладні книжки та взагалі будь-які цінні папери Ви повинні разом з копією акта про вилучення цінностей надіслати цінним пакунком до Окружного фінансового відділу на адресу Валютної Інспекції.

В п'ятиденках Вам слід повідомляти Окружний фінансовий відділ про суми цінностей, що будуть вилучені Вами при розкуркулюванні господарств, а саме: вилучено по району стільки-то грошей, облігацій державної позики, ощадних книжок на суму вкладів, кількість цінних речей (окремо речі з золота та срібла) других цінностей на суму, та інше.

Всім кооперативним організаціям, ощадним касам в цілком таємному порядкові запропонувати всі вклади, пайові та спеціальні вклади, за Вашими списками, що Ви їх повинні надати до кооперативних організацій та ощадних кас – припинити видавати та передавати вказані суми Вам.

Одночасно Вам належить негайно відкрити в Вашому районному товаристві рахунок на всі ті суми, що будуть Вами одержані від кооперативних та інших установ, якісь вклади, спеціальні внески та інші. Про порядок використання цих сум буде повідомлено додатково в п'ятиденках. Повідомляйте, яка сума зарахована Вами по рахунку в «Фонд колективізації бідноти».

Завідуючий Одеського Окружного фінансового відділу *Тарасюк*

Державний архів Одеської області (далі – ДА Одеської області). – Ф.Р.2523. – Оп.1. – Спр.9. – Арк.8.

№ 14
Постанова ЦВК СРСР про порушення виборчого законодавства

22 лютого 1930 р.

Протягом 3-х місяців розглянувши скарги про невірне позбавлення виборчих прав, Президія Центрального Виконавчого Комітету СРСР ухвалила: запропонувати ЦВК союзних республік пояснити і вказати ЦВК автономних республік, крайовим (обласним) і окружним ВК, що тверде і неухильне застосування виборчого законодавства СРСР і союзних республік щодо нетрудових і експлуататорських елементів не може миритися з допущенням невірного позбавлення виборчих прав громадян, що не підлягають позбавленню цих прав за законодавством Союзу. Під час складання списків виборців і списків осіб, позбавлених виборчих прав, слід керуватися виключно виборчим законодавством СРСР і союзних республік, не допускаючи ухилення від них.

У 3-місячний термін з дня видання цієї постанови треба розглянути в усіх інстанціях всі подані заяви громадян на невірне позбавлення їх виборчих прав. У разі подачі від громадян заяв на невірне розв'язання до вищих органів влади, аж до остаточного розгляду їх заяв, до них не можна застосовувати будь-якого обмеження, окрім обмеження права брати участь у виборах. ЦВК союзних і автономних республік і крайовим (обласним) ВК пропонується негайно утворити спеціальні комісії для перевірки на місцях списків позбавлених виборчих прав.

У період підготовки і проведення виборів до Рад складання списків осіб, позбавлених виборчих прав, провадять виключно передбачені інструкцією 28 вересня

1926 року виборчі комісії. У період між виборами органи державно- політичного управління заносять до списків осіб, позбавлених виборчих прав судом і тих, що адміністративно вислані в місцевостях районні ВК, а в містах – міські ради і районні ради. Крім вищезазначених органів, ніякі інші організації (фабрично-заводські комітети, місцеві комітети, домоуправління, колгоспи, бригади та інші.) не мають права позбавляти громадян будь-яких категорій виборчих прав.

Треба вжити заходів, щоб безумовно усунути окремі випадки додаткових обмежень, які спостерігаються щодо осіб, позбавлених прав і членів їх родин, а саме: виселення із квартир і міст, загальне позбавлення забірних книжок, позбавлення медичної допомоги, позбавлення права будувати, виключення дітей із шкіл, позбавлення виборчих прав членів родин осіб, що позбавлені виборчих прав, які перебувають на їх утриманні.

Заходи радянського уряду на обмеження глитайських господарств на селі, на ліквідацію глитайства в районах загальної колективізації не поширювати на осіб, позбавлених виборчих прав не за ознаками належності до глитайського господарства. Дітей осіб, позбавлених виборчих прав, що дійшли повноліття 1925 року і позбавлених виборчих прав тільки тому, що вони перебували в минулому на утриманні цих осіб, треба відновити у виборчих правах, якщо вони тепер проводять самостійну громадсько-корисну роботу.

ДА Одеської області. – Ф.Р.2162. – Оп.1. – Спр.103. – Арк.94.

№ 15
Повідомлення секретного агента «Інквізитор» уповноваженому секретно-оперативної частини Миколаївського окрвідділу ДПУ про розповсюдження контрреволюційних чуток

25.09.1931 р.

Сводка агента «Инквизитор»

Выполняя данное мне задание установить время приезда в Бармашево Васильева Никиты, я отправился к его матери Васильевой Харитине, 50 лет, беднячка, вдова. Васильева рассказала мне контрреволюционный слух, что в соседнем селе Александровке лет пять тому назад появилась женщина, которая оказалась дочерью царя Николая 11 – Ольгой. Эта Ольга в одном из жителей с.Александровки узнала солдата, служившего при дворе. Когда произошла их встреча, то они расцеловались, и узнала друг друга. Ольга организовала религиозный кружек, служили молебны и рассказывали людям о том, что Николай жив и скоро вернется прежняя власть, а до того народ должен терпеливо ждать и не даваться коммунистам в руки.

Принял уполномоченный 3-го отделения СОЧ Коряковский

Архів відділу інформаційних технологій УМВС України в Миколаївській обл. (далі Архів ВІТ УМВС України в Миколаївській області) – Ф.1. – Спр.188. – Арк.22.

№ 16
Телеграма № 86917 Наркома робітничо-селянської інспекції головам комісій робітничо-селянської інспекції, начальникам окрвідділів ДПУ і окружним відділам державного банку про факти розбазарювання цінностей, вилучених у куркулів

26 червня 1930 р.

Об учёте ценностей, изъятых у кулаков. В кассах исполкомов и сельских советов хранятся ценности: золотые и серебряные изделия и монеты, изъятые у кулаков. Эти ценности часто продаются частным лицам по ценам, ниже их действительной стоимости. Сдача ценностей Государственному банку проводится нерегулярно. Необходимо немедленно прекратить разбазаривание ценностей.

1. Председатели исполнительных комитетов и сельских советов обязаны в 3-дневный срок сдать все ценности в отделения Государственного банка, составив описи и акты.

2. Отделениям Государственного банка в 7-дневный срок выслать все полученные ценности во Всеукраинскую Контору Государственного банка.

3. Органам Государственного политического управления проследить за своевременной сдачей и отсылкой ценностей, производя дознания о должностных лицах, задерживающих сдачу или разбазаривающих ценности. Материалы направить Прокурору.

Всю работу по выполнению настоящего задания закончить в 15 дневный срок. Результаты сообщить согласно директивы № 65693.

Секретарь (*Підпис*) [Підпис нерозбірливий]

ДА Одеської області. – Ф.Р.2523. – Оп.1. – Спр.9. – Арк.2.
Оригінал. Машинопис.

№ 17
Витяг з доповідної записки Одеського облбюро КП(б)У про популяризацію постанов ЦК ВКП(б) і РНК про план хлібозаготівель з урожаю 1932 року і скотозаготівель, розгортання колгоспної торгівлі та положення про сільськогосподарський податок

1932 р.

Відомості, що є в Облбюро КП(б)У вказують, що постанови ЦК ВКП і Раднаркому від 6 травня цього року про план хлібозаготівель з урожаю 1932 року і скотозаготівель, про розгортання колгоспної торгівлі та положення сільськогосподарського податку в основному дійшли до низової партланки, до колгоспів, колгоспників та одноосібних

працівників – селян. Ці постанови стали могутнім стимулом для піднесення виробничого ентузіазму колгоспників, робітників радгоспу та одноосібників бідняцько-середняцьких господарств.

Облбюро КП(б)У, враховуючи важливість цих постанов, дало розгорнуті директиви щодо пов'язання з черговими господарчо-політичними завданнями і насамперед на завершення сільськогосподарської кампанії та бойову підготовку до сапальної і збиральної кампанії. Поруч цього, надруковано плакатів та брошур в кількості – 50 тисяч примірників з урахуванням обслуговування нацменшостей, які надіслані до всіх районів.

Однак, далеко не всі райпарторганізації розгорнули належну масову роботу, щоб довести до свідомості кожного комуніста, колгоспника, робітника радгоспу та бідняка й середняка – одноосібника з тим, щоб зробити чинним закликом на пов'язання цих постанов щодо подальшого організаційно-господарчого зміцнення колгоспів, зростом колективізації на ударне завершення сівби та бойову підготовку до сапальної й збиральної кампанії.

Чимало колгоспів і сіл відповіддю на постанови вивершили плани сівби, висунули зустрічні й здійснили їх:

Кривоозерський район

Деякі ланки не взяли темпів в доведенні рішень ЦК і Раднаркому до широких мас колгоспників. Ланка артілі «Червона Україна» – із-за якихось незрозумілих суджень, рішення ЦК і Раднаркому обсуждали на закритих партзборах, потім на відкритих, на яких було залучено лише 29 безпартійних, а на колгоспних зборах до цього часу не пропрацювали. Ряд ланок рішення ЦК і Раднаркому ще не перенесли на обговорення у виробничі бригади (с. Базилево, Н.Ніколаєвка, Н.Бугський район)

ДА Одеської області. – Ф.11. – Оп.8. – Спр.40. – Арк.56–57.
Оригінал, машинопис.

№ 18
Список членів і кандидатів в члени КП(б)У по Одеській області, які виключені за зрив хлібозаготівель і підлягають адміністративному виселенню

1932 р.

1. Грушанский А.И. Первомайский район
2. Дмитрюк С.П. Первомайский район
3. Цегельниченко Первомайский район
4. Дорош М.М. Первомайский район
5. Климентьев А.И. Николаевский район
6. Дзюрин Г.Н. Николаевский район
7. Русулов С.Г. Ново-Миргородский район
8. Присяжнюк Е.А. Фрунзовский район
9. Мирза-Змеул П.И. Фрунзовский район

10. Валетарский М.А. Фрунзовский район
11. Шенель П.К. Фрунзовский район
12. Кринда Г.И. Фрунзовский район
13. Попушой У.К. Фрунзовский район
14. Похило Г.С. Фрунзовский район
15. Шепель П.А. Благоевский район
16. Гафнер И.И. Очаковский район
17. Грошев И.П. Снегиревский район
18. Руденко Н. Херсонский район
19. Шевченко А.П. Херсонский район
20. Колесниченко И. Любашевский район
21. Лысенко И.И. Ново-Украинский район
22. Белоконь И.К. Ново-Украинский район
23. Ефремов П.П. Ново-Бугский район
24. Престинский Н.Т. Арбузинский район
25. Колесниченко С.Т. Арбузинский район
26. Гарбуз К.А. Арбузинский район
27. Исаков К.А. Арбузинский район
28. Бондар Л.Я. Арбузинский район
29. Матрос Е.И. Гроссуловский район
30. Шевченко Ф.Р. Хмелевский район
31. Недорода Г.М. Добровеличковский район
32. Сердюк А.С. Баштанский район
33. Бурлаченко П.И. Ново-Одесский район
34. Иванов К.Т. Ольшанский район
35. Иванов Г.Т. Ольшанский район
36. Самосинок Н.И. Вознесенский район
37. Засульский Л.Д. Вознесенский район
38. Мерлянов Л.Т. Вознесенский район
39. Марченко А.П. Врадиевский район
40. Калина П.Я. Знаменский район
41. Колесников А.Ф. Знаменский район
42. Юрченко И.Т. Знаменский район
43. Брайко И. Знаменский район
44. Шестокрыл Ф.Г. Знаменский район
45. Полищук Н.М. Зиновьевский район
46. Добровольский И.М. Зиновьевский район
47. Жасля М.Н. Зиновьевский район
48. Скирда С.В. Зиновьевский район
49. Озервян И.С. Одесса
50. Хнелой Г.И. Одесса

ДА Одеської області. – Ф.П.11. – Оп.21. – Спр.1. – Арк.63–65. Копія. Машинопис.

№ 19
Доповідна записка Єланецького РК КП(б)У про стан виконання постанови ЦК ВКП(б) «Про насильницьке усуспільнення худоби»

24 лютого 1932 р.

Цілком таємно

С получением постановления ЦК ВКП(б) «О принудительном обобществлении скота» Районный Партийный Комітет, учитывая сложность этого постановления, немедленно сконцентрировал внимание партийных организаций, особенно села, на руководство правильным разъяснением колхозникам данного постановления.

Постановление ЦК ВКП/б/ проработано в каждом колхозе. Сначала обработка была проведена на партийных и комсомольских собраниях, перед активом колхоза, а после на бригадных собраниях колхозников и женских собраниях.

При проработке этого постановления в отдельных колхозах выявлены такие проявления кулацких влияний, так например: в с. Бугском селянское собрание, собранное для проработки этого вопроса, было сорвано. Женщины подняли крик о том, что надо сейчас разбирать коров и собрание закрылось.

В с. Александровке в артели им. Чубаря колхозница САЛИВЕСТРОВА, по положению социальному беднячка увела корову со стада, но на этот же день, утром ее сын привел и отдал корову в артель на ферму.

Кулачество с целью вызвать волнение в селе пустило слух, что женщины организовались разбирать коров под руководством колхозницы ЛЕКТОВОЙ, по социальному положению беднячке, практически этого не было.

В с. Бугском в результате кулацкой агитации собралось человек 50 колхозников с веревками, цепями забирать со стада коров. Когда активисты начали уговаривать их, чтобы этого не делать, то раздались крики: «Бей актив, это они нас сделали голодными, забрали весь хлеб, хоть молоко будем пить».

После этого было выбрано 15 коров без разрешения. Правление колхоза и сельского совета, 5 после 7 человек из них привело коров и сдали на молочную ферму, остальные коров не возвратили. В с. Еланце в колхозе «Восток» таким же анархическим путем было забрано 47 коров из 83.

Разбирали коров во всех колхозах анархическим порядком, главным образом женщины.

Таким образом, кулачество попользовавшееся недовольством трудящих в отдельных колхозах наталкивало колхозников на анархические действия.

Сами кулаки тоже пытались стать во главе движения по разбору коров и начали было забирать с колхозов. Такие случаи были в с. Еланце – 2, Косиоровке – 4, Сербуловке – 2 и др. селах.

В селах, где имели место эти проявления активности кулака, были закреплены члены бюро РКП, которые на месте обеспечили правильное разъяснение решения ЦК.

По району коровы обобществлены по 9 колхозам (8 сельсоветах) в количестве 443 шт. после постановления ЦК разобрано анархистским путем колхозниками коров 118 шт. Случаев анархического разбирания молодняка один.

Там, где в процессе проработки решения ЦК, что обобществление коров проведено принудительно.

В с. Еланце были случаи, когда кулаки использовали это постановление для своих целей, сами начали вселяться в свои хаты, заявляя, что вышел закон повернуть «труженикам» не только коровы, но и хаты и их добро.

Колхозники на своих собраниях резко осудили анархические действия отдельных колхозников, разбиравших свои коровы, везде на своих собраниях было принято решение обобществлять весь молодняк.

Часть колхозников взяла телят для выкармливания до 5 – месяцев, правления колхозов согласились на это (Бугское), а в некоторых колхозах правления колхозов телят оставили в колхозе.

Райпартком своевременно на основе массовой проработки постановления ЦК ВКП(б) вскрыл целый ряд болезненных явлений.

Были приняты меры для поправления допущенных в том или ином случае ошибок.

Брожение по этому вопросу было по 5–6 сельсоветам района, в остальных сельсоветах это постановление ЦК колхозники приветствовали, одобрили и рассматривали его как постановление, направленное на улучшение материального положения колхозника и быстрейшее разрешение проблемы.

Было внесено колхозниками ряд практических предложений, направленных на укрепление колхозных ферм.

В с. Покровском в результате проработки этого постановления 14 колхозных бригад заключили соцдоговор на успешное проведение весенней посевной кампании. Аналогичные факты есть в других сельсоветах.

Это решение ЦК при проработке колхозными массами было широко использовано для успешного проведения весеннего сева.

Секретарь РПК Кинжалов

ДА Одеської області. – Ф.П.11. – Оп.1. – Спр.13. – Арк.60.
Оригінал, машинопис.

№ 20
Наказ ОДПУ СРСР
про порядок розгляду справ куркулів, які втекли зі спецпоселення

28 квітня 1932 р.

Сов. секретно

Приказ
Объединенного Государственного Политического Управления СССР
№ 402/с О порядке рассмотрения дел на кулаков, бежавших из спецпоселений.

№ 402-с 28 апреля 1932, г. Москва

Отмечается, что производство следственных дел на кулаков, бежавших из мест высылки и из спецпоселков, тянется очень долго. Имеют место факты, когда задержанные кулаки содержатся под стражей до года. Основной причиной этой недопустимой затяжки является установившийся неправильный порядок рассмотрения их дел на местах прежнего жительства или на местах поселения, что влечет за собой отправку пойманных лиц по этапу.

Считая такое явление недопустимым, **ПРИКАЗЫВАЮ:**

1 Дела на бежавших кулаков рассматривать на Судебных Тройках тех ПП ОГПУ, на территории которых они задержаны.

2. Запретить этапирование задержаних кулаков на место их прежнего жительства или на места поселений, за исключением случаев, когда они проходят по групповым делам.

3. Установить следующие сроки, в течение которых должно быть окончено оформление дел на бежавших кулаков: для кулаков, арестованных на территории края, из которого они бежали – месячный срок; для кулаков, арестованных на территории другого края – двухмесячный срок.

4. Рассмотрения на тройках подлежат:

а) дела всех спецпереселенцев, бежавших на территорию другого края и области и задержанных там, независимо от числа побегов, совершенных бежавшим;

б) дела за квалифицированные побеги (повторные, вооруженные, сопровождавшиеся грабежом и др.).

5. Спецпереселенцы, бежавшие первый раз и пойманные на территории того же ПП, где находятся спецпоселки, в которых они проживали до бегства, арестовываются административным порядком на 30 суток.

6. О всех спецпереселенцах, задержанных на территории края, немедленно ставить в известность ПП, с территории которых задержанные бежали, также извещать соответствующие ПП, откуда спецпереселенец происходит.

Зам. Председателя ОГПУ Г. Ягода

Галузевий державний архів МВС України (далі – ГДА МВС України). – Ф.45. – Оп.5. – Спр.3.– Арк.8.

Копія. Машинопис.

№ 21
Звинувачувальний висновок Снігурівського райвідділу ДПУ по справі групи мешканців с. Новосевастополь Одеської області

19 травня 1932 р.

У Снігурівський райапарат ДПУ надійшли відомості про те, що група куркулів с.Новосевастополь, у склад якої входили Шалапута Кузьма Васильович, син його Шалапута Володимир Кузьмич, Іванченко Федір та син його Іванченко Григір, Булгака

Андрій, Підгорний Максим та ін., в час масової колективізації с/г, в 1929 році, пролізли до колгоспу, систематично агітуючи колгоспників проти мероприємств радвлади, проти хлібозаготівлі, займались спекуляцією колгоспівським хлібом і в час виходу із колгоспів, весною 1930 року, організували навколо себе колгоспників, організовано розграбували колгоспівське майно та худобу, вибули з колгоспу.

В 1930 році Шалапута Кузьма та Іванченко Григір були розкуркулені, до двору доведене тверде завдання по хлібозаготівлі, та врешті за невиконання завдань розпродані, але продовжували спекулювати колгоспівським хлібом, що систематично крали в колгоспі, підтримуючи зв'язок з іншими куркулями, як-то: Підтоптаним Максимом, Звирякою Іваном та ін. І своєї антирадянської роботи не припиняли, навпаки, з більшою лютістю, відкрито виступаючи проти хлібозаготівлі, колективізації, проти комуністів, закликаючи масу до боротьби з радвладою, організованого виступу, організації банд і ін.

Зазначена група куркулів своєю агітацією серед колгоспників та одноосібників добилась надто мізерного виконання планів хлібозаготівлі до с. Новосевастополь; особливо відставала куркульсько-заможня верхівка села, яка категорично відмовлялась від здачі хліба.

В лютому місяці 1932 року до комісії сприяння хлібозаготівлі поступила анонімна заява про те, що в куркулів Шалапути Кузьми та Іванченка Григора мається захований крадений артільний хліб. 11-го лютого бригада в складі Попова Івана, Артамоненка

Олександра і ін. перевели трус у зазначених куркулів – і в Шалапути Кузьми було знайдено ящик кукурудзяної муки, який був закопаний у землю.

15-го лютого та ж бригада зробила трус у Іванченка Григора, де на той час були куркулі Шалапута Кузьма та Шалапута Володимир, де було знайдено в різних місцях захований ними зернохліб: півтора мішка жита, мішок кукурудзи та ін.

16-го лютого бригада знову перевела трус у Іванченка Григора, де було знайдено під піччю замурованого зернохліба – 2 мішки кукурудзи і мішок пшениці та в димарі півмішка кукурудзи. Кожний раз при вилученні бригадами хліба куркулі Шалапута Кузьма, Шалапута Володимир та Іванченко Григір чинили опір бригаді, загрожували побоями і ін., а врешті бригаді заявили, що «час настав організовано боротись з насильством радвлади та забирати хліб в активістів та колгоспників; ви забрали у нас хліб сьогодні – а ми завтра організуємо банду і підемо відбирать і бить вас».

Свідками Пановим, Артамоненком та Конюкою цілком стверджено що куркулі Шалапута Кузьма, Володимир та Іванченко Григір переводили систематичну антирадянську агітацію, скеровану на боротьбу з радвладою, колгоспами, проти хлібозаготівлі, та організацію банд, організованого виступу проти радвлади і ін.

Зазначені куркулі, підтримуючи зв'язок з іншими куркулями с. Новосевастополь, перебуваючи в колгоспі, спрямовували свою антирадянську роботу до організованого розбору колгоспівського майна та худоби, волинок і ін.

Цілою групою займались крадіжкою колгосного хліба та спекуляцією останнього.

Притягнені по цій справі в якості обвинувачених Шалапута Кузьма, Шалапута Володимир та Іванченко Григір винними себе не визнали, відмовляючись від проводимої ними антирадянської роботи, агітації проти хлібозаготівлі і таке ін.

Приймаючи до уваги вищенаведені факти, а також слідством встановлено, що в силу куркульської антирадянської агітації з боку куркулів Шалапути Кузьми, його сина Володимира та Іванченка Григора план хлібозаготівлі верхівкою села не виконано. Цілком стверджено, що група куркулів ставила перед собою завдання організації банд, закликаючи масу до організованої боротьби з радвладою і т. ін.

Вбачаючи наявність ознак злочину, передбаченого ст. 54-10 і 58 КК, рахувати необхідним Шалапуту Кузьму Васильовича, 1883 року народження, селянина с.Новосевастополь, по соціальному стану куркуль, розкуркулений, розпроданого за невиконання твердого завдання по хлібозаготівлі, не судимого, жонатого, українця, неписьменного, віддати до суду по ст. 54-10 і 58 КК.

Шалапуту Володимира Кузьмича – сина куркуля Шалапути К.В., 1911 року народження, малописьменного, українця, не жонатого, не судимого, віддати до суду по ст. 54-10 і 58 КК.

Іванченка Григора Федоровича, 1907 року народження, неписьменного, селянина с.Новосевастополь, куркуля, розкуркуленого, проданого за невиконання твердого завдання по хлібозаготівлі, не судимого, не жонатого, віддати до суду по ст. 54-10 і 58 КК.

Слідчу справу № 58 на підставі ст. 204 КПК УСРР скерувати Снігурівському учпрокурору на предмет розбору її в судовому засіданні Нарсуду Снігурівського району.

ЗВІРКА. Річдоків по справі немає.

Обвинувачені утримуються під вартою при Херсонському БУПРі, цього числа перераховуємо за прокуратурою.

Пом. уполномоченного СПО *Мазур*
«Стверджую» РУП ДПУ *Черний*

Галузевий державний архів СБ України (далі – ГДА СБ України). – Спр.559-с. – Арк.22–23. Оригінал. Машинопис.

№ 22
Витяг з листа Одеського обкому КП(б)У до партійних комітетів та партійних осередків про перебіг збору врожаю та хлібозаготівель

15 серпня 1932 р.

Обком КП(б)У провів перевірку перебігу збирання врожаю та стану підготування до хлібозаготівель. Перевіркою виявлено ряд серйозних хиб і викривлень у проведенні збиральної та хлібозаготівельної кампаній. На цих хибах та збоченнях обласний комітет зосереджує увагу всієї партійної організації області і вимагає мобілізації всіх зусиль для їх негайного виправлення.

Негативним в організації збиральної кампанії є, насамперед, те, що в ряді районів, незважаючи на сприятливі умови, косовицю й досі не закінчено (Первомайський,

Зінов'ївський, Знам'янський, Вознесенський, Ново-Український, Бобринецький та інші райони). Ще гірший стан з скиртуванням. 15% заскиртованого хліба є цифра ганебна для всієї області. Ця цифра ставить під загрозу загибелі ще в серпні місяці значної частини врожаю.

[Без підпису]

ДА Одеської області. – Ф.П.11. – Оп.21. – Спр.1. – Арк.24.
Оригінал. Машинопис.

№ 23
Постанова НКЮ УСРР про заборону продажу колгоспниками хліба до виконання плану хлібозаготівель

15 серпня 1932 р.

В окремих районах наявні випадки продавання ринкові хліба нового врожаю досить значними партіями. З цим треба боротися. В боротьбі зі спекуляцією хлібом органи юстиції повинні додержуватися такої лінії:

1. За постановою РНК СРСР та ЦК ВКП(б) з 6 квітня 1932 р. колгоспи та колгоспники, виконавши свої завдання з хлібозаготівель та утворивши насіннєві фонди, мають право цілком вільно продавати на ринкові зайвини свого хліба після 15 січня 1933 р., себто після того, як плани хлібозаготівель буде виконано по цілому Союзу. Отже, продавати хліб на ринкові до 15 січня 1933 р. не можна. Жодних відступлень від цього припускати не можна. Продаж хліба на ринкові до встановлених від уряду строків є на ділі потуранням куркулеві та спекулянтові та полегшує їм роботу щодо зриву виконання державних заготівель.

2. В першу чергу треба вдарити по куркулях та перекупниках-спекулянтах. Перекупників та спекулянтів, що скупають для перепродажу хліб на ринкові чи спекулюють хлібом, повністю усувати через відповідні органи з ринку та притягати до кримінальної відповідальності за арт. 129-м КК. Справи перекупників та спекулянтів розв'язувати найбільше за декаду та вживати до них тверду репресію.

3. Куркулів та заможників, що продають на ринкові хліб, треба притягати до кримінальної відповідальності за законом від 3 липня 1929 р., чи до кримінальної відповідальності: куркулів – за ч. 2-ю арт. 58-го КК, а заможників – за ч. 1-ю арт. 58-го КК. Треба, одначе, стежити, щоб застосування закону від 3 липня 1929 р. до заможників не призводило до ліквідації господарств заможників. Якщо куркульсько-заможницькі господарства, виконавши поставлені їм тверді завдання, продають хліб на ринкові, то їх треба притягати до відповідальності за арт. 129-м КК.

4. Якщо одноосібник, не виконавши умов контрактації, продає хліб на ринкові, то це є одна з основних ознак злісного його ухилення виконати контрактацію. Не припускаючи масовості, не підмінюючи репресією масово-громадської роботи, треба таких одноосібників притягати до кримінальної відповідальності за арт. 119-м КК.

5. Якщо одноосібник – середняк чи бідняк, виконавши повністю контрактацію, продає до 15 січня 1933 р. хліб на ринкові, то до таких одноосібників треба в першу чергу і в основному застосовувати заходи масової роботи та громадського впливу, передаючи такі справи до сільських судів. Лише в окремих випадках, якщо одноосібник продає хліб систематично, більш-менш значними партіями, винних притягати до відповідальності за арт. 129-м КК.

НКЮ ще раз підкреслює, що методи громадського впливу до середняків і бідняків, що, виконавши контрактацію, продають до 15 січня 1933 р. хліб на ринкові, повинні бути основною формою боротьби.

6. Якщо управа колгоспу, не виконавши планів хлібозаготівель та не утворивши насіннєвих фондів, продає хліб на ринкові, то винних в цьому осіб, в першу чергу голів правлінь таких колгоспів та зав. господарствами, притягати до кримінальної відповідальності за арт. 97-м чи 98-м КК УСРР. Про такі факти треба обов'язково ставити питання перед Колгоспспілкою та на загальних зборах колгоспників, щоб залучити до цієї боротьби колгоспників.

7. Якщо управа колгоспу, виконавши плани хлібозаготівель та утворивши насіннєві фонди, всупереч законів продає хліб на ринкові до 15 січня 1933 р., то про це треба ставити питання перед масою колгоспників даного колгоспу, домагаючись громадського засудження таких фактів. В окремих випадках, найбільш характерних, якщо управа колгоспу продає хліб і після того, як це засуджено колгоспною масою, винних притягати до кримінальної відповідальності за арт. 129-м КК УСРР.

8. Треба найрішучіше боротися з продажем краденого хліба, додержуючись директиви НКЮ з 13 серпня цього року про охорону громадської власності, а також продажем хліба перекупленого чи переданого куркулем.

Треба звернути особливу увагу на боротьбу з організаторами та натхненниками такої спекуляції.

9. З продажем колгоспником на ринкові хліба до 15 січня 1933 р., одержаного в колгоспі, треба боротися заходами громадського впливу, передаючи такі справи до сільських судів, доводячи про такі факти до відома колгоспу, що його колгоспник продає хліб, та домагаючись громадського засудження такого колгоспника.

Якщо колгоспник продає хліб значними партіями, то треба ставити питання перед Колгоспспілкою про перевірку лінії даного колгоспу у виданні авансів (постанова РНК СРСР та ЦК ВКП(б) з 6 липня 1932 р.).

10. Органи юстиції повинні забезпечити, щоб про всі випадки продажу хліба одноосібниками було доведено до відома сільради.

11. Застосовуючи заходи судового впливу до членів управ колгоспів, середняків та бідняків, треба твердо пам'ятати, що лише правильне сполучення широкої агітаційно-масової роботи з репресивними заходами може дати потрібний ефект.

12. Боротьбу зі спекуляцією хлібом на ринкові треба проводити так, щоб в жодній мірі не перешкоджати розвиткові колгоспної торгівлі іншою с/г продукцією. Всілякими способами провадити боротьбу – такими методами дати рішучу відсіч. Зокрема, треба забезпечити, щоб репресію (арешт, конфіскація хліба) не здійснювали на ринкові. На базарах треба, в першу чергу через фінінспектуру, встановлювати прізвище того, що продає хліб, та з якого він села і колгоспу.

13. Обласні прокуратури та суди повинні забезпечити максимальну активність у цій справі та повне додержання революційної законності.

Харків, 15 серпня 1932 р.
Заст. НКЮ та ГПР *А. Приходько*
Згідно: *Орловецька*

Центральний державний архів вищих органів влади України (далі – ЦДАВО). – Ф.24. – Оп.13. – Спр.81. – Арк.18 – зворот, 19.
Засвідчена копія. Машинопис.

№ 24
Постанова «Укрколгоспцентру» про заборону видавати хліб у закладах громадського харчування

22 серпня 1932 р.

Несмотря на указания ЦК, во многих районах продолжают выдавать хлеб при общественном питании. Выдавая натуральные авансы в размере 200–400 г на трудодень, в то же время отпускают при общественном питании в день 1 кг и больше на едока, протаскивая этим путем худшего вида уравниловку.

Таким образом, через общественные столовые разбазаривается значительная часть фондов, подлежащих распределению среди колхозников на трудодни. Вносится такая поправка едоцкого порядка к установленному партией порядку распределений исключительно на трудодни, что лучшая часть колхозников, актив колхозников, имеющих большое количество трудодней за полугодие, в частности за период весенней посевкампании, попадают в явно невыгодное положение. Под влиянием тех групп колхозников, которые имеют мало трудодней, правления колхозов очень медленно, неохотно идут на отмену выдачи хлеба при общественном питании.

Ввиду этого предлагается:

а) выдачу хлеба при общественном питании за исключением трактористов прекратить;

б) обеспечить полностью выдачу колхозникам натурального аванса в соответствии с решением ЦК и СНК Союза исключительно на трудодни;

в) колхозники, находящиеся на работе, получают общественное питание (горячая пища), принося свой хлеб.

Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі – ЦДАГО України). – Ф.1. – Оп.6. – Спр.237. – Арк.13.
Засвідчена копія. Машинопис.

№ 25
Тимчасове положення про колонізаційні поселення виправно-трудових таборів ОДПУ

9 вересня 1932 р.

СЕКРЕТНО

«Утверждаю»
Приложение к приказу
Зам. Пред. ОГПУ Г. Ягода ОГПУ 1932 г. № 890/с.
9 сентября 1932 г.
Прокурор при ОГПУ
Катанян

Временное положение о колонизационных поселках исправительно-трудовых лагерей ОГПУ

I. Общая часть

1. В целях осуществления задач колонизации и оседания исправившейся части заключенных, при лагерях ОГПУ создаются колонизационные поселки.

2. Организация поселков проводится как одна из форм колонизации различных районов Союза с включением их в общее социалистическое строительство народного хозяйства СССР. В зависимости от местных условий хозяйство колонизационных поселков может иметь различные направления: сельскохозяйственное, лесозаготовительное, рыбно-промысловое, рудодобывающие, производственно-промышленные поселки при предприятиях и т.п.

3. Районы колонизационных поселков устанавливаются Управлением лагерей по согласованию с соответствующими ПП ОГПУ.

4. Административной и хозяйственной деятельностью поселка ведает комендант, назначаемый Управлением Лагерями.

5. Все население поселка подчиняется правилам внутреннего распорядка, устанавливаемым Управлением лагеря. Надзор за соблюдением правил внутреннего распорядка возлагается на коменданта поселка.

6. В случае ликвидации лагеря, в подчинении которого находится колонизационный поселок, последний переходит в ведение соответствующего ПП ОГПУ, с передачей последнему всего баланса Колонизационного Бюро, при этом порядок погашения лагерю задолженности колонистов, устанавливается особо по согласованию с ГУЛАГом ОГПУ.

7. Денежные средства, необходимые для устройства колонизируемых и покрытия расходов на переселение заключенных и их семей, складываются, помимо привлекаемых в порядке самодеятельности средств самих заключенных и их семейств, из следующих сумм:

а) получаемых по договорам от заинтересованных хозяйственных организаций через ГУЛАГ или непосредственно лагерям;

б) получаемых через ГУЛАГ по договорам из колонизационных фондов Наркоматов…

8. На расходы, связанные с колонизацией, ГУЛАГ устанавливает в размерах, устанавливаемых для каждого лагеря, определенную сумму на каждого заключенного с его семьей. Начальнику лагеря предоставляется право в зависимости от средств, получаемых от сторонних ведомств, увеличивать установленную ГУЛАГом сумму, не выходя, однако, за пределы общего фонда.

9. Для проведения подготовительной и организационной работы по созданию колонизационных поселков, а также разрешения вопросов колонизации с момента перехода поселенцев в поселки, при каждом управлении лагеря образуется колонизационное бюро.

Примечание. В состав колонизационного бюро входят Зам. Начальника Управления или Помощник – председателем Колонизационного Бюро; в состав членов: Нач. КВО, ИСО, Производственного Отдела, Контрольно-Планового, УРО и Финансового отдела.

10. Для привлечения населения поселка к активному участию в хозяйственной жизни поселка, в каждом поселке выбирается поселковая Комиссия, в которую входят как представители из среды заключенных, так и представители свободной части поселка (члены семьи заключенных). Состав поселковой комиссии утверждается комендантом и Управлением Лагеря.

II. Права и обязанности коменданта поселка.

11. В части соблюдения внутреннего распорядка поселка коменданту подчиняется все население поселка, как из числа заключенных, так и из числа свободных граждан.

Примечание. Свободная часть поселка не должна иметь никаких ограничений.

А. По административной линии

На коменданта возлагается:

12. Правила внутреннего распорядка в зависимости от места расположения поселка, его величины, контингента колонистов, хозяйственных задач поселка, вырабатываются на основе настоящего положения. Правила внутреннего распорядка представляются комендантом на утверждение Управления лагеря, и после утверждения доводятся до всеобщего сведения всех жителей поселка, как обязательное административное постановление.

13. Защита интересов колонистов в соответствии с действующими законоположениями и издаваемыми правилами.

14. Прием устных и письменных заявлений, жалоб и просьб колонистов, разбор их на месте и разрешение в кратчайший срок в пределах своей компетенции (прав).

Примечание. Вопросы, выходящие за пределы компетенции коменданта, подлежат немедленной передаче в Управление соответствующего лагеря.

15. Наблюдение за поведением заключенных и контроль в целях недопущения побегов и самовольных отлучек.

16. Коменданту поселка, в случае необходимости, предоставляется право ареста поселенцев из заключенных на срок не свыше 10 дней.

Примечание. Право коменданта на административный арест ни в коем случае не может быть распространено на свободную часть поселка.

17. Закрепление за определенными домами определенных семей (лиц), ведение их точного поименного учета, систематическая проверка наличия прикрепленных.

18. Выдача через Управление лагеря по окончании срока заключения, определенного судебными инстанциями или органами ОГПУ, справок об освобождении из лагеря для получения в установленном порядке удостоверения личности.

19. Организация мероприятий по предупреждению и борьбе с преступностью, в том числе хулиганством, самогоноварением, шинкарством и др. нарушениями установленного в поселках режима, руководствуясь в вопросах привлечения виновных к ответственности особыми указаниями Управления лагеря.

20. Организация оповещения населения и разъяснения о всех законодательных актах, касающихся специально колонистов, наблюдение и контроль за проведением их в жизнь.

21. Организация пожарной охраны на территории поселка и наблюдение за выполнением противопожарных мероприятий в поселках.

22. Организация для поддержания общественного порядка поселковой охраны, на основе специального положения.

23. Организация и контроль работ по регистрации актов гражданского состояния на основе действующих положений.

Примечание. Регистрация актов гражданского состояния производится комендантом только в тех случаях, если вблизи поселка нет советских административных центров. При условии нахождения поселка вблизи таковых, регистрация актов гражданского состояния производится указанными центрами на общих, как и для всех граждан, основаниях.

24. Практическое проведение мероприятий по организации культурно-воспитательной работы и обеспечение санитарных мероприятий среди колонистов.

25. Сношение с районными организациями по делам колонизационного поселка, а также и с хозорганами, у которых по договору работают колонизированные заключенные.

26. Отчетность по поселку перед Управлением лагеря.

Б. По хозяйственной линии

На коменданта возлагается:

27. Организация общих мероприятий, направленных к всемерному развитию хозяйственной инициативы колонистов и разработка соответствующих хозяйственных планов.

28. Осуществление мероприятий по целесообразному использованию в пределах, утвержденных Управлением лагеря планов, денежных и натуральных фондов.

29. Наблюдение за точным выполнением в отношении колонистов из заключенных, со стороны хозяйственных организаций всех обязательств, взятых ими на себя, как по договорам, так и возложенных на них соответствующими постановлениями правительственных органов.

30. По всем случаям нарушения обязательств, взятых в отношении колонистов из заключенных со стороны хозяйственных организаций, комендант принимает не-

медленные меры на месте и в случае не достижения благоприятных результатов обращается в свои вышестоящие инстанции.

31. Осуществление мероприятий по контролю и выполнению установленных колонизационным бюро для колонистов норм выработки.

32. Установление систематического контроля и наблюдения за снабжением колонистов, находящихся на работах хозорганов, продовольствием, промтоварами по установленным нормам, а также контроль за правильной и своевременной выплатой колонистам заработной платы и отчислений в пользу лагерей.

33. Обеспечение мероприятий по правильной организации труда колонистов и по использованию рабочей силы колонистов в соответствии с их специальностью, квалификацией и физическим состоянием.

Примечание. Параграфы 30, 31, 32 и 33 относятся только в части обязательств, взятых хозорганами в отношении колонистов из заключенных.

34. Систематическое наблюдение и контроль за выполнением хозяйственных планов поселка и ответственность за выполнение их.

35. Учет всего производственного инвентаря и оборудования поселка.

III. Функции Колонизационного Бюро при Управлении

На колонизационное Бюро возлагается:

36. Выбор районов и участков, подлежащих освоению путем колонизации, на основе тщательного обследования намечаемых к колонизации районов (выяснение основной экономической базы, путей сообщения, рынков сбыта, перспектив развития).

П р и м е ч а н и е. Выбор районов и участков колонизации должен быть основан на максимальной возможности эксплуатации местных природных богатств (лес, ископаемые, сельское хозяйство, рыба) в течение круглого года.

37. Выбор направления хозяйственной деятельности и системы хозяйства колонизационных поселков, соответствующих экономике данного района и обеспечивающих для поселенцев удовлетворительный жизненный уровень. Район колонизации и направления хозяйственной деятельности устанавливается с предварительным утверждением их ГУЛАГом по представлении последнему подробного обоснования.

38. Вся подготовительная организационная работа, как-то: выработка плана жилищного строительства поселка, наблюдение за ходом строительства, организация транспорта, грузов, семей заключенных и их имущества на место колонизации, организация вербовки и отбора контингента для колонизации и т.п.

39. В заключаемых договорах с хозорганами колонизационное бюро предусматривает условия работы поселенцев, норму выработки, размеров и порядка оплаты труда, гарантирующих своевременное поступление всех установленных настоящим положением отчислений, порядка и сроков реализации вырабатываемой ими продукции.

40. Рассмотрение и утверждение хозяйственных планов, разрабатываемых отдельными сельскохозяйственными поселками и составление сводного промфинплана по всем сельскохозяйственным поселкам.

41. Заключение с хозяйственными и кооперативными организациями договоров на участие в расходах по колонизации и на контрактацию рабочей силы и продукции колонизационных поселков.

42. Истребование и получение кредитов на колонизацию через аппарат финотдела лагеря и обеспечение финансирования колонизации.

43. Разработка планов продовольственного и технического снабжения и обеспечение их выполнения со стороны хозорганов и госпредприятий, при которых по договору работают колонизационные поселки.

44. Осуществление учета и отчетности во всех поселковых комендатурах, составление отчетов и балансов по колонизации на основе отчетов поселковых комендатур, а также инструктирование в правильной постановке счетоводства и отчетности и осуществление контроля за экономным расходованием средств в поселках с сельскохозяйственным уклоном. В своей работе Колонизационное Бюро руководствуется указаниями и инструкциями финотдела лагеря на правах подотчетной единицы.

П р и м е ч а н и е. Средства Колонизационного Бюро хранятся на текущих счетах, отдельно от общелагерных средств.

IV. Функции поселковой комиссии

45. Поселковая Комиссия является только совещательным органом при коменданте лагеря, через который он и производит необходимые мероприятия, используя ее себе в помощь.

46. Поселковая Комиссия состоит из 5-ти лиц, избираемых общим собранием из числа как заключенных, так и свободных граждан и утверждаемых Управлением лагеря на срок 1 год.

П р и м е ч а н и е. Члены поселковой комиссии из заключенных выбираются на общем собрании всех поселенцев, а члены поселковой комиссии из числа свободных граждан избираются только свободной частью поселенцев. Поселенцы из заключенных участвовать в выборах свободных граждан не могут.

47. На поселковую комиссию возлагается:

а) содействие коменданту в наилучшей постановке хозяйства поселка;

б) поддержание трудовой дисциплины среди заключенных и их семей;

в) содействие и активное участие в развертывании культурно-бытовой работы и участие с совещательным голосом в рассмотрении смет по культурному, бытовому и санитарно-просветительному обслуживанию поселенцев;

г) участие с совещательным голосом в предварительном составлении производительных планов и годовых отчетов;

д) участие с совещательным голосом в рассмотрении проектов распределения доходов от хозяйственной деятельности поселка.

V. Контингент колонизационных поселков

48. На поселение переводятся только тщательно проверенные заключенные из числа лучших на производстве и быту, соответствующие следующим условиям:

а) происхождение из рабочих, крестьян и служащих, осужденных за бытовые, должностные преступления, а также и относящиеся к категории СВЭ;

б) «аграрники» (бедняки, середняки, кулаки) осужденные по 58.10 и 51.11 ст. УК (ни в коем случае по другим контрреволюционным статьям);

в) указанные категории могут быть переведены на колонизацию при следующих условиях: осужденные по § «а» и «б» до 5-ти лет, переводятся на колонизацию при отбытии ими одной трети срока. Осужденные свыше 5-ти лет (до 10 лет включительно) переводятся на колонизацию только после отбытия полсрока (в обоих случаях с учетом зачета рабочих дней);

г) имеющие семью, дающую согласие на переезд в колонизационные поселки.

П р и м е ч а н и е 1. Понятие «семья» при определении ее для разрешения совместного с заключенным проживания в поселке ограничивается кругом непосредственно близких (супруги, дети).

П р и м е ч а н и е 2. Поселенцам предоставляется право выписывать к себе других близких родственников (родителей, братьев, сестер).

П р и м е ч а н и е 3. В виде исключения на поселение могут быть переведены также и холостые, не имеющие родственников, но проявившие себя в лагере с лучшей стороны.

49. Переведенные на колонизацию заключенные должны пробыть в поселке до конца определенного им органами НКЮ или органами ОГПУ срока заключения. Заключенные, имеющие после определенного им срока заключения еще и ограничения, как-то: высылку в тот или иной край или ограничения выбора места жительства и т.п., до конца указанного ограничения также должны пробыть в поселке, независимо от того, определено ли это ограничение судебными органами НКЮ или же органами ОГПУ.

П р и м е ч а н и е 1. Как обязательное требование при переводе на колонизацию заключенных должно быть условие при котором указанный срок заключения исчисляется у переводимого на колонизацию не ниже 1,5 года с таким расчетом, чтобы за этот срок пребывания в поселке каждый заключенный мог бы и после отбытия срока заключения.

П р и м е ч а н и е 2. Переводить на колонизацию заключенных, коим срок заключения исчисляется менее указанного срока разрешается только при условии абсолютной уверенности в том, что такие заключенные останутся в поселке и после отбытия срока заключения.

50. После отбытия срока заключения, а также и срока ограничения (у кого таковое имеется по приговору суда или постановлению ОГПУ) каждый колонизируемый заключенный имеет право свободного выхода из поселка.

51. Колонизация заключенных, принадлежащих к категории контрреволюционеров (кроме указанных в примечании к §48) допускается только с разрешения ПП ОГПУ и ГУЛАГа ОГПУ.

52. Не разрешается перевод на поселение духовенства всех религий и сектантов.

VI. Порядок отбора поселенцев

53. Организация колонизационных поселков осуществляется путем вербовки, соответствующего отбора из числа заключенных, указанных в разделе 5-м настоящего положения. Кампании по вербовке должна предшествовать пояснительная и агита-

ционная пропагандистская работа (политический смысл, цели, задачи, условия колонизации), после чего организуется сбор заявлений от желающих перейти на колонизацию.

П р и м е ч а н и е. В списках необходимо указать адрес и место жительство семьи заключенного, а также фамилию, имя, отчество Управлениям проездных документов на проезд в район колонизации и денег.

55. Аттестационная комиссия при отделении производит отбор кандидатов из числа подавших заявления заключенных руководствуясь при отборе исключительно поведением заключенного и его трудовой активностью. Число кандидатов не ограничивается.

56. Отбор колонистов производится ежеквартально. К поселению в поселках допускаются только трудоспособные.

57. Кандидатские списки с подробной всесторонней характеристикой каждого заключенного (отношение к работе, поведение, политические настроения, социальное происхождение) направляется в Центральную Аттестационную Комиссию при Управлаге.

П р и м е ч а н и е. С момента отправки списков на отобранных заключенных, изъявивших желание перевестись в район колонизации, никакие переброски внесенных в списки до получения ответа не разрешается без ведома Управлага.

58. Центральная Аттестационная Комиссия при Управлаге производит окончательный отбор из числа намеченных кандидатур, отбирая лиц, удовлетворяющих всем требованиям, изложенным в §48 настоящего положения. Кроме того, при отборе надлежит обращать серьезное внимание на состояние здоровья колонизируемого, профессию, квалификацию, соответствующие хозяйственно-экономическому характеру и укладу поселка.

59. Список намеченных Центральной Аттестационной Комиссией к колонизации утверждается начальником лагеря.

60. После утверждения Начальником лагеря списка переводимых на колонизацию, последний сообщается филиалу (отделению) для немедленного оповещения об этом отобранных заключенных.

П р и м е ч а н и е. Список заключенных, осужденных по контрреволюционным статьям и изъявивших желание перевестись в колонизационные поселки, пересылаются Управлением лагеря в ГУЛаг для окончательного утверждения согласно п. 50 настоящего положения с мотивировкой причин, заставляющих лагерь ходатайствовать о переводе заключенных этой категории на колонизацию.

61. Заключенный, утвержденный на колонизацию обязан в 2-х недельный срок после получения им сообщения об утверждении, подписать и направить в Центральную Аттестационную Комиссию обязательство. После заполнения обязательства перевод на колонизацию оформляется приказом по лагерю.

62. Заключенный может быть переведен в трудпоселок только после того, как будет получено от членов его семьи письменное подтверждение их согласия поселиться в поселке совместно с заключенным и принять участие в общей работе.

63. На обязанности всех инстанций лагеря лежит содействие к быстрейшему продвижению писем заключенных своим семьям и обратно от семей к заключенным по

вопросу колонизации, практическая помощь, заключенным при составлении заявлений, писем, всестороннее разъяснение условий перевода на колонизацию.

VII. Права и обязанности поселенцев

64. С целью создания среди заключенных стимула к переходу в колонизационные поселки, переселяемым заключенным предоставляется право выписывать принадлежащий им лично и их семье хозяйственный инвентарь.

П р и м е ч а н и е. Под хозяйственным инвентарем надлежит понимать предметы домашнего обихода, орудия производства и скот в пределах обеспечивающих удовлетворение личных нужд семьи заключенного.

65. Перевозка семьи заключенного и принадлежащего ей и самому заключенному хозинвентаря к пункту установленного переселения производится за счет лагеря: для семьи по приложениям №5, а для хозинвентаря – за наличный расчет.

66. Расходы по перевозкам семей заключенных и хозинвентаря являются дополнительной льготой и лагерь несет их сверх указанной в п.8 средней суммы затраты на каждого колониста. Стоимость перевозки семей заключенных и их хозинвентаря относится за счет лагеря и поселенцами лагерю не возвращаются.

67. Семьи заключенных, переводимых на колонизацию получают (для удостоверения права на переселение и получения установленных льгот) от Управления лагеря через сельсоветы или райсоветы кроме литера еще и проездные документы, по предъявлении которых им выдаются на местах их выхода соответствующие переселенческие удостоверения.

68. До перехода в поселок заключенного, переводимого на колонизацию, приезд семьи, как правило, воспрещается. Может быть разрешен только приезд тех членов семьи, которые личным трудом могут участвовать в строительстве поселка.

69. Члены семьи заключенных не ограничиваются в гражданских правах, если до переселения они не были подвергнуты каким-нибудь ограничениям.

70. Поселенцы из заключенных, оставаясь вне работы свободными, пользуются правом свободного передвижения в пределах своего жительства (территория поселка) и места работы.

71. После отбытия наказания, предусмотренного приговором, поселенец из заключенных получает право полного свободного передвижения.

72. С момента перехода заключенных в колонизационные поселки зачет рабочих дней не производится.

73. Поселенцам из заключенных разрешается свободное вступление в брак.

74. Поселенцы и их семьи пользуются неограниченным правом приобретения газет и литературы, издающихся в СССР, правом обмена всякого рода корреспонденцией, посылками, денежными переводами.

75. С предварительного, каждый раз, разрешения коменданта, поселенцам предоставляется право собираться по вопросам культурно-просветительного характера, общественного порядка, ударничества, трудосоревнования и т. п.

П р и м е ч а н и е. Все решения и постановления этих собраний вступают в силу после их утверждения комендантом поселка.

76. За преступления, предусматриваемые УК, свободное населения поселка ответственно перед соответствующей судебной инстанцией.

П р и м е ч а н и е. За преступления, совершенные свободным населением поселка, наказания выносится или в судебном порядке (Нарсуд) или в административном (РИК) по представлению коменданта, осуществляющего в данном случае роль милиции или первичного органа дознания.

77. Поселенец из заключенных, не оправдавший оказанное ему доверие совершением проступка уголовного характера, выдворяется обратно в лагерь личным распоряжением Начальника Управления с последующим объявлением в приказе по лагерю, с лишением всех предоставленных ему по поселению льгот и привлечением к ответственности за совершенное уголовное преступление в поселке.

П р и м е ч а н и е. Срок таким заключенным исчисляется с учетом времени пребывания в поселке. Семья таких заключенных может оставаться в поселке с сохранением прежнего положения и из поселка не выселяется.

78. В случае смерти поселенца, его семье предоставляется право дальнейшего проживания в поселке с сохранением всех предусмотренных ранее льгот.

79. Поселенцы, прикрепленные к определенным поселкам и домам, не имеют права без разрешения коменданта менять как место жительства, так и квартиру.

80. Поселенцы и их семьи обязаны беречь государственное и общественное имущество, которым они пользуются (дома, инвентарь), содержать его в порядке, поддерживать и ремонтировать своими силами.

81. Поселенцы обязаны беспрекословно и точно выполнять установленные в поселке порядки и точно проводить в жизнь все постановления и указания как поселковой администрации, так и местных советских органов.

П р и м е ч а н и е. Обязанности поселенцев на производстве регулируются существующими на этих производствах правилами и порядками.

82. До окончания строка заключения колонизационные поселенцы считаются заключенными и находятся на учете лагеря. Колонизация для переведенных на нее заключенных является по существу общим бытовым улучшением их положения и создания для них условий, помогающих перейти по окончании срока заключения к нормальному жизненному трудовому укладу.

VIII. Организация оплаты труда поселенцев

83. Переводимые на колонизацию поселенцы из заключенных могут быть использованы для работ:

а) по найму в государственных организациях, на производстве предприятия;

б) в артелях сельского хозяйства, промысловых, промышленности и других в зависимости от рода хозяйственной деятельности поселка;

в) по нарядам коменданта поселка на работах по благоустройству поселка и др. работ в пределах поселка.

84. Выборы способа использования труда поселенцев из заключенных, места и характера работ принадлежит лагерю, по согласованию с хозоргнами .

85. Труд поселенца, как правило, должен быть коллективный, с обеспечением социально-бытовых нужд, путем устройства общественных столовых, яслей.

86. Для поселенцев, переводимых на производство, продолжительность рабочего дня устанавливается общая для этого производства и зарплата не должна быть ниже ставки вольнонаемного рабочего соответствующей квалификации.

87. До выполнения поселенцами своих основных работ комендант поселка на имеет права направлять поселенцев на работы, предусмотренные в §83 п. «в». Работы выполняемые населением поселка (поселенцами из заключенных и свободными членами их семей) по нарядам поселковой комендатуры оплачивается по местным ставкам профсоюза.

88. При индустриальном использовании труда поселенцев к их жилью должны быть прирезаны небольшие участки земли для огородного хозяйства в меру удовлетворения собственных нужд и потребности семьи.

89. Заключенные, переведенные на колонизацию, обязаны выплачивать лагерю определенные процентные отчисления (не свыше 10%) от общего дохода своего и семьи до полного погашения ссуды, затраченной лагерем на колонизируемого и его семью. Процент отчисления в каждом отдельном случае устанавливается Управлением лагеря в зависимости от размера полученной поселенцем суммы, мощности его хозяйства, размера заработка его семьи и понесенных лагерем затрат на ее освоение, но не должен превышать указанных свыше 10% общезаработка – дохода поселенца из заключенных и его семьи.

П р и м е ч а н и е. Установленные процентные отчисления производятся путем удержания из заработка поселенца ежемесячно.

90. Кроме отчислений по п. 89 из сумм общего заработка дохода поселенцев из заключенных и членов их семей, производится ежемесячно отчисления не свыше 3% на внутренние нужды поселка: административные расходы по поселку, санитарные, культурно-бытовое обслуживание, улучшения жилищных условий; размер отчислений в указанных пределах утверждается Управлением лагеря по представлению коменданта поселка.

П р и м е ч а н и е. Никаких других отчислений, кроме указанных в п. 89 и 90 из заработка поселенцев не производить.

91. Обеспечение колонизируемых заключенных с их семьями, жилыми помещениями производится путем постройки Управлением лагеря или хозорганом жилых домов по возможности стандартного типа с использованием для этого строительства рабочей силы самих колонизируемых заключенных.

П р и м е ч а н и е 1. Во всех случаях, когда заключенные, еще не переведенные на поселение, используются на работах по строительству поселка, выплата им премиального вознаграждения и обеспечения пайком производится на общих, для данного лагеря, основаниях.

П р и м е ч а н и е 2. Оплата труда свободных членов семьи, занятых в порядке п. 68 на работах по жилстроительству поселка производится на общих с вольнонаемными основаниях.

92. Жилые дома, а также общественные заведения, выстроенные Управлением лагеря, является собственностью лагеря и предоставляется поселенцам на условиях квартирной оплаты по тарифам, установленным для данной местности, в которую включается оплата коммунальных услуг (бани и прачечной), отдельно не оплачивае-

мых. Постройка дома для колонизируемых за счет средств или из материалов хозоргана подлежит оформлению в договорном порядке через Колонизационное бюро.

При выплате полностью затрат понесенных лагерем на строительство всех жилых и общественных зданий, таковые переходят в собственность поселка. В тех случаях, когда колонизируемый вместе с семьей или группа их сроит дома сами для себя и за свой счет, то эти постройки являются их собственностью и оплаты труда за это строительство им не производится.

93. Заключенные, переведенные на сельскохозяйственные работы, сводятся в артели; организация и оплата труда должны быть построены применительно к обычным уставным артелям, на следующих основаниях:

а) все работы хозяйства поселка производятся личным трудом поселенцев;

б) для правильной организации труда поселенцев по всем работам устанавливается норма выработки и расценки каждой работы в трудоднях, в соответствии со степенью опытности и квалификации, требуемой для осуществления работ, с учетом качества работы и важности ее для артели;

в) распределение доходов артели среди ее членов производится в точном соответствии с количеством отработанных каждым трудодней. **Распределение доходов артели по едокам и душам воспрещен;**

г) все работы осуществляются на основах сдельщины. Лишь в тех случаях, когда работа не может быть нормирована (члены совета, заведующие отдельными отраслями хозяйства) допускается поденная оплата труда;

д) оплата труда производится следующим порядком: в течении хозяйственного года на личные потребности поселенцев выдается аванс (натурой или деньгами) не меньше 50% сумы, причитающейся за работу. В конце хозяйственного года после утверждения баланса Управлением лагеря производится окончательный расчет.

П р и м е ч а н и е. Ориентировочная стоимость трудодня устанавливается Управлением лагеря в начале года.

94. Основными документами для учинения расчетов с поселенцами является: расчетная книга, находящаяся на руках у поселенцев и лицевой счет поселенца, ведущийся бухгалтерией поселка.

95. После покрытия поселенцем процентных отчислений в возмещение произведенных на него лагерем затрат, а также отчислений в установленные фонды, остаток товарной продукции поступает в полное распоряжение поселенца.

96. Впредь до полной выплаты лагерю задолженности, поселенец не имеет права отчуждать принадлежащего ему и его семье имущества, скота и инвентаря без разрешения Управления лагеря.

97. В целях повышения производительности труда поселенцев, необходимо в поселке развивать социалистические формы труда: ударные бригады, соревнования, хозрасчетные бригады, премирование лучших бригад и отдельных ударников.

IX. Медико-санитарное обслуживание поселка

98. Вся медсанчасть колонизационных поселков обслуживается Управлением лагеря, обеспечивающем обслуживание как заключенных, переводимых на колонизацию, так и свободного населения – членов семьи поселенца.

П р и м е ч а н и е. В случаях, дающих возможность по территориальному расположению пользоваться общей сетью органов НКЗдрава, таковая Управлением лагеря отдельно не организуется.

99. Управление лагеря выделяет из имеющихся у него контингентов заключенных необходимый для поселка медперсонал: врачей, средний медперсонал. Крайздраву предоставляется право выделить руководящего в поселках всей медико-санитарной работой работника, по согласованию с органами ОГПУ.

П р и м е ч а н и е: а) Медперсоналу предоставляется право переходить в поселок в порядке колонизации на общих основаниях;

б) медперсонал, осужденный по контрреволюционных статьях, может быть переведен на поселение только с соблюдением порядка, установленного настоящим положением для этой категории.

100. Расходы по содержанию лечебных учреждений и медперсонала, которые находятся на территории поселка, производятся за счет 3% отчисления, предусмотренного п. 90 и сумм по п.109.

101. Все работающие по найму поселенцы как из заключенных та и свободных членов семьи застраховываются работодателями, уплачивающему в страхказну взносы по существующей тарифной сетке, за исключением той части, которая идет не медпомощь. Эта последняя часть передается работодателями в финотдел того лагеря, на учете которого состоит данный поселенец, в покрытие расходов лагеря, понесенных на медобслуживание колонизируемых в случаях если медицинское обслуживание производится лагерем (что должно быть оформлено в договорном порядке с местными органами здравоохранения).

X. Снабжение поселка

103. Снабжение всех свободных и заключенных поселенцев как занятых в промышленности, сельскохозяйственной кооперации, о чем колонизационное бюро Управления лагеря обязано заблаговременно договориться с кооперативными органами, включив заключительную часть поселка в кооператив на правах пассивных.

П р и м е ч а н и е. До организации кооперативной сети в течение кратчайшего периода снабжение осуществляется Управлением лагеря за счет специально отпускаемых НКСнабом через ГУЛАГ фондов с уплатой за наличный расчет и с последующим удержанием с колонистов.

104. Все свободные поселенцы оформляют свое членство в местном кооперативе аналогично вольному населению. С кооперативом должно быть оговорено об открытии в поселке закрытого распределителя.

XI. Культурно-воспитательная работа

105. Культурно-воспитательная работа в поселке проводится культурно-воспитательным отделом лагеря через актив самих поселенцев, без создания в поселке специального аппарата КВЧ.

П р и м е ч а н и е. При переводе заключенных на колонизацию, необходимо обязательно включить учителей и воспитателей, на которых возложить под руководством КВО лагеря работу в школах и клубах.

106. Из числа лучших представителей поселкового актива создаются КВ совет, члены которого проводят эту работу по совместительству со своей основной работой в поселке (учитель, завклубом).

107. В ведении КВС поселка состоит: клубы, детплощадки, ясли и школы, если они содержатся на средства поселка.

108. Культурно-воспитательная работа проводится среди всего населения поселка (заключенных и свободных граждан) и охватывает: а) культурную работу (доклады, лекции, кружки, спектакли);

б) ликвидацию неграмотности и малограмотности;

в) специальную работу с подростками и молодежью;

г) организацию ударных бригад и трудовых соревнований;

д) выпуск стенгазет;

е) вовлечение населения поселка во все виды общественной жизни, связанной с задачами советского строительства в целом (распространение займа, участие семей поселенцев в добровольных обществах) и разъяснение всех мероприятий и законоположений советской власти.

109. Работа по КВС финансируется из средств поселка образуемых из отчислений, согласно п. 90.

110. Школьные учреждения организуются и создаются за счет НКП соответствующих республик.

111. Колонизационные поселки оказывают материальную помощь школам доставкой им отопления и воды, уборкой помещения, предоставлением перевозочных средств учителям при поездках по делам службы.

Нач. Глав. Упр. Лаг. ОГПУ Берман

ГДА МВС України. – Ф.45. – Оп.5. – Спр.4. – Арк.221–227.
Копія. Машинопис.

№ 26
Наказ ОДПУ № 879/с
«Про пільги для в'язнів Біломорсько-Балтійських виправних трудових таборів»

11 вересня 1932 р.

СОВ. СЕКРЕТНО

Приказ
Объединенного Государственного Политического Управления № 879/с.
«О льготах для заключенных Беломорско-Балтийских исправительных трудовых лагерей»

№ 879/с. 11 сентября 1932 г., г. Москва

Центральный Исполнительный Комитет Союза ССР поручил ОГПУ применить ряд льгот к тем заключенным Беломорско-Балтийского лагеря ОГПУ, которые особенно хорошо проявили себя на строительстве Беломорско-Балтийского водного пути.

Во исполнение постановления ЦИК СССР

ПРИКАЗЫВАЮ:

1. Начальнику Главного Управления Лагерями ОГПУ, совместно с Особоуполномоченным при Коллегии ОГПУ и Начальником Строительства ББВП освободить без всяких ограничений 2000–3000 заключенных, без различия срока осуждения и срока отбытого наказания, из числа особо проявивших трудовой энтузиазм, активных участников трудового соревнования и ударничества.

2. В числе упомянутых в п. 1. освободить часть лучших и активнейших руководителей подразделений, участков, пунктов, сооружений строительства, перевыполнивших по качественным показателям строительный план и лично способствовавших этому путем рационализаторских предложений или изобретательства.

3. Применение по п.п. 1 и 2 льгот в отношении:

а) осужденных за шпионаж и вредительство;

б) террористов, полит-бандитов и главарей контр.-револ. повстанческих организаций;

в) членов антисоветских политпартий;

г) руководителей церковно-сектанских организаций;

д) провокаторов и бывших крупных чинов охраны и контрразведки;

е) руководителей значительных к.-рев. организаций: – производить путем представления в Коллегию ОГПУ персональных ходатайств Начальника Главного Управления Лагерями ОГПУ и Начальника Строительства ББВП, по предварительному согласованию намеченных кандидатов с Отделами ОГПУ, по делам которых проходили эти заключенные.

В отношении остальных заключенных освобождение производится Коллегией ОГПУ по представлению Особоуполномоченного при Коллегии ОГПУ, ГУЛАГа ОГПУ и Начальника Строительства ББВП.

4. Всем прочим заключенным Беломорско-Балтийского лагеря, добросовестно участвовавшим в строительстве Беломорско-Балтийского водного пути, в зависимости от степени их исправления и результатов труда, применить сокращение оставшегося срока меры социальной защиты, в размере не превышающем:

Для заключенных с концом до 6 мес..……2 мес.
// // // // // от 6 // до 1 г…...3 //
// // // // // // 1г. // 2 л. …4–6 мес.
// // // // // // 2 л. // 3 // ….4–8 //
// // // // // // 3 // // 5 // ….1 год
// // // // // // 5 // // 10 // ….1 г. 6 м. – 2 л.

5. В отношении отдельных заключенных, которым в порядке применения вышеуказанных льгот окончился срок заключения, возбудить ходатайство перед ЦИК Союза ССР о снятии судимости.

6. Право применения льгот по пункту 4-му, в отношении всех заключенных без различия срока и судимости, – предоставить Нач. ГУЛАГа ОГПУ и НСТР ББВП.

7. Установить специальные жетоны «Строитель Беломорстроя», обладатели которого пользуются следующими льготами:

а) увеличение срока свиданий;

б) расширением права переписки;

в) облегченными условиями перевода на колонизацию.

Жетоны выдаются проработавшим на Белморстрое не менее 6 месяцев и сохраняют свою силу при переброске в другие лагеря.

8. Предоставить семьям 1000 лучших ударников за счет Белморстроя бесплатный проезд на свидание.

9. Установить для всех добросовестно работавших на Белморстрое пятидневку отдыха (с 4-го по 9-е ноября).

10. Выделить в распоряжение Начальника Строительства ББВП и Нач. Белбалтлага ОГПУ 100000 рублей для премирования лучших работников.

11. Применение льгот согласно настоящего приказа не должно быть механически распространенным на весь списочный состав Бел. Балт. лагеря и должно коснутся лишь тех заключенных, при трудовом подъеме которых строительный план выполнен и перевыполнен.

12. Начальнику ГУЛАГа ОГПУ, по согласованию с УСО ОГПУ, в трехдневный срок разработать подробную инструкцию о порядке и технике оформления льгот, применяемых настоящим приказом, и представить мне на утверждение.

Зам. Председателя ОГПУ Г. Ягода.

ГДА МВС України. – Ф.45. – Оп.5. – Спр.4. – Арк.216.
Копія. Машинопия.

№ 27
Розпорядження НКЮ УСРР про соціально-класовий підхід щодо винесення вироків за постановою ЦВК і РНК СРСР від 7 серпня 1932 року

14 вересня 1932 р.

Цілком таємно.
Дуже терміново.
До всіх облпрокурорів та голів облсудів,
Прокурору та Головсуду АМСРР

Найвідповідальніше завдання, що покладено партією та урядом на органи юстиції в боротьбі з розкрадниками громадської власності, вимагає максимуму політичної чулості і чіткості, щоби забезпечити правильну політичну лінію прокуратури і суду в цих справах.

Закон 7 серпня треба застосувати обов'язково залежно від соціального стану звинуваченого, характеру заподіяної шкоди, політичного змісту справи, до ворогів народу. Механічне застосування цього закону є неприпустимим і шкідливим. Попередні матеріали, що їх має НКЮ, свідчать про те, що на місці припущено низку серйозніших хиб, які в цілому загрожують зривом правильної судової політики.

Обласні прокурори і голови облсудів фактично не взяли на себе провід в цій найважливішій роботі і стали на шлях механічного підходу до застосування закону. Внаслідок цього є:

1. Масове заведення справ в нарсудах, а особливо в облсудах. Так: а) лише одних розстрілів по республіці вже винесено по 250 справах; б) Київський облсуд, за його повідомленням, намітив протягом майбутніх двох-трьох декад розглянути у виїздсесіях до 500 справ; в) кадіївський прокурор по одному району ще на 1.IX мав заведених справ на 138 осіб.

2. Таке масове заведення справ відбилось на правильному доборі об'єктів і в окремих випадках призвело до загублення перспективи, без уваги до класового обличчя притягнених. Так: а) з аналізу 120 розстрільних справ видно, що засуджено по них 20 бідняків і середняків. В певній кількості справ не точно визначений соцмаєтковий стан і є «перетворення» в окремих випадках маломіцного середняка в заможника, а цього останнього – на куркуля.

Цифра засуджених до розстрілу середняків дуже велика. З боку облсудів і облпрокуратур спостерігається тенденція через застосування найвищої санкції закону «застрахувати» себе від відповідальності за можливі помилки в роботі.

Ці тенденції надто шкідливі, і з ними треба кінчати; б) нарсуддя Печенізького р-ну Харківської обл. судив в декількох справах за розібрання колгоспного майна майже всіх бідняків. Як наслідок, абсолютно неефективні вироки (місяць примпраці) і завдання загального попередження цим не розв'язується; в) з притягнутих в Кадієвському р-ні до відповідальності 138 осіб лише 21 куркуль, а останні бідняки, середняки і батраки. Спостерігається неприпустиме ставлення до виявлення соц- і маєткового стану притягненого як в суді, так і в процесі слідства. Іноді це питання, що в останньому вирішує напрямок справи, не з'ясовано цілком, в інших випадках всі

матеріали справи характеризують притягненого як середняка, а в вироці вказується, що він куркуль.

3. Захопившись кількісним заведенням справ і застосуванням найвищих санкцій закону, органи юстиції і, зокрема, прокуратури занедбали профілактичну роботу в галузі збереження громадського майна, непроінструктували групи сприяння в цій галузі, недостатньо популяризували свою боротьбу.

В прагненні до масового заведення справ облсуди (деякі) стали на надто необережний шлях і без додержання відповідних вимог закону самовільно і з політичного боку цілком неправильно надали окремим нарсуддям право чинити як членам облсуду і виносити в цих справах вироки про вищий захист соціальної оборони.

Так, Харківський облсуд, зневаживши вимоги КПК, своїм наказом провів як члена облсуду – нарсуддю Миргородського р-ну т. Бутко, і останній вже виніс декілька вироків про розстріл.

4. Чимало справ було невірно передано у підсудність облсудів (незначні крадіжки).

5. Нарсуди не зважають на цілу низку моментів, що на них директива НКЮ спеціально звертала увагу, а саме: злочин вчинено вперше, без обтяжливих моментів, крадіжка має ясно визначений споживацький характер, вкрадено на незначну суму і застосовують вищу санкцію закону, або застосовують закон за злочини, що мали місце до 7 серпня, цебто до його видання.

Так, наприклад:

а) нарсуд Царекостянтинівського р-ну засудив заможника, хлопця 19 років, за крадіж 5 копиць до 10 років позбавлення волі в далеких місцевостях і поразки в правах на 5 років; б) нарсуд Лохвицького р-ну засудив колгоспницю 58 років за те, що в липні забрала коня з колгоспу, до 5 років позбавлення волі.

Виходячи з величезного політичного значення цієї роботи, НКЮ вимагає від місцевих органів рішуче перебудувати свою роботу, усунути хиби, про які сигналізується, і забезпечити повсякденне чітке керівництво цією роботою. Зокрема, НКЮ пропонує:

1. Обласним прокурорам і головам облсудів взяти на себе особистий догляд за роботою периферії в справах, зв'язаних з громадською власністю.

2. Телеграфно скликати кущові наради нарсудів і прокурорів на один день, на яких ознайомитись докладно з роботою місць, проробити знову питання відповідно до наших вказівок і застерегти від припущення хиб.

3. Дати категоричну директиву місцям про детальне з'ясування соціального і маєткового стану звинувачених в цих справах, обов'язкове ствердження соцстану точними безсумнівними документами і докладного висвітлення соц- і маєткового стану в вироках.

4. Запропонувати прокурорам звернути особливу увагу на обережний підхід до підбору об'єктів у цих справах, забезпечуючи ефективні вироки і не захоплюючись масовим заведенням справ.

5. Стверджуючи попередню директиву про додержання твердої лінії в цих справах і застосування максимуму санкції, НКЮ вимагає суворо диференційного підходу в залежності від соцстану, наслідків злочину та ін.

6. Розгорнути навколо питань збереження майна, його охорони, тощо широку профілактичну роботу, давши по колгоспах і підприємствах конкретні завдання групам сприяння.

Народний комісар юстиції
та Генеральний прокурор республіки *Поляков*

Прокурор Найвсуду *Ахматов*
Тво зав. оргінстру *Гарін*
Згідно: *Орловецька*

ЦДАВО України. – Ф.24. – Оп.13. – Спр.81. – Арк.20–23.
Засвідчена копія. Машинопис.

№ 28
Інструкція Верховного суду та ОДПУ СРСР щодо механізму застосування репресій за постановою ЦВК та РНК СРСР від 7 серпня 1932 року

14 вересня 1932 р.

Секретно

ИНСТРУКЦИЯ
по применению постановления ЦИК и СНК СССР от 7.VIII.1932 г. по охране имущества государственных предприятий, колхозов и кооперации и укреплении общественной (социалистической) собственности

Раздел 1
Преступления, подпадающие под действие закона от 7 августа

Закон от 7 августа надлежит применять при хищениях государственной и общественной собственности:

а) промышленной (хищения заводского и фабричного имущества); б) совхозной; в) государственных торговых организаций; г) колхозной; д) кооперативной; е) грузов на железнодорожном и водном транспорте и местном автотранспорте.

Раздел 2
Категории расхитителей и мера социальной защиты, которую необходимо к ним применять

1. По делам об организациях и группировках, организованно разрушающих государственную, общественную и кооперативную собственность путем поджогов, взрывов и массовой порчи имущества – применять высшую меру социальной защиты – *расстрел,* без послабления.

2. В отношении кулаков, бывших торговцев и иных социально чуждых элементов, работающих в государственных (промышленных и сельскохозяйственных – совхозы) предприятиях или учреждениях, а также должностных лиц государственных учреждений и предприятий, изобличенных в хищениях имущества или растратах крупных денежных сумм этих предприятий или учреждений, применять высшую меру наказания, при смягчающих вину обстоятельствах.

В случае единичных и незначительных хищений) высшую меру наказания заменять 10-летним лишением свободы.

При хищениях, хотя и мелких, совершенных лицами указанных социальных категорий, но влекущих за собой расстройство или остановку работы предприятий (хищения частей агрегатов и машин, умышленное уничтожение или порча совхозного инвентаря и т. п.) – также применять высшую меру наказания.

3. В отношении кулаков, бывших торговцев и иных социально враждебных элементов, проникших в органы снабжения, торговли и кооперации, а также должностных лиц товаропроводящей сети, изобличенных в хищении товаров или продаже их на частный рынок и растратах крупных денежных средств, – применять высшую меру наказания и лишь при смягчающих вину обстоятельствах в случаях незначительных размеров хищений высшую меру наказания заменять десятилетним лишением свободы.

Той же мере наказания подвергать и спекулянтов, хотя непосредственно в хищениях не участвующих, но спекулирующих товарами и продуктами, зная, что товары эти похищены из государственных учреждений и кооперации.

4. В отношении лиц, изобличенных в хищениях грузов на транспорте, применяется высшая мера наказания и лишь при смягчающих обстоятельствах (при единичных случаях хищений или хищениях незначительных размеров) может быть применено десятилетнее лишение свободы. Если хищения на транспорте производятся при участии железнодорожных служащих и рабочих, то к ним должна применяться та же мера репрессии.

5. В отношении кулаков, как проникших в колхоз, так и находящихся в колхозе, организующих или принимающих участие в хищениях колхозного имущества и хлеба, применяется высшая мера наказания без послабления.

6. В отношении трудящихся единоличников и колхозников, изобличенных в хищении колхозного имущества и хлеба, должно применяться десятилетнее лишение свободы.

При отягчающих вину обстоятельствах, а именно: систематических хищениях колхозного хлеба, свеклы и других сельскохозяйственных продуктов и скота, хищениях организованными группами, хищениях в крупных размерах, хищениях, сопровождающихся насильственными действиями, террористическими актами, поджогами и т. д., – и в отношении колхозников, и трудящихся единоличников должна применяться высшая мера наказания.

7. В отношении председателей колхозов и членов правлений, участвующих в хищениях государственного и общественного имущества, необходимо применять высшую меру наказания и лишь при смягчающих вину обстоятельствах – десятилетнее лишение свободы.

Раздел 3
О порядке направления дел по хищениям

1. Рассматриваются ПП ОГПУ:

дела о хищениях, сопровождающихся массовыми выступлениями, насильственными действиями, террористическими актами, поджогами и т. д., а также дела, по которым проходят организованные группировки с большим количеством арестованных.

2. Рассматриваются соответствующими судами:

дела о хищениях на железнодорожном транспорте и все остальные дела, кроме перечисленных в п. 1 настоящего раздела.

Раздел 4
О специальном применении декрета ЦИК и СНК от 7 августа 1932 г.

1. Допустить применение меры репрессии по делам, подпадающим под действие закона от 7 августа, в отношении преступлений, совершенных до издания закона в случаях, когда преступления имеют общественно-политическое значение.

2. Изъять из подсудности сельских общественных и колхозных товарищеских судов дела о хищениях колхозного имущества.

В ведении сельских общественных и колхозных товарищеских судов оставить лишь дела о преступлениях против личной собственности колхозников и единоличников.

Раздел 5
О сроках ведения следствия по делам о хищениях

1. Судебно-следственные органы обязаны заканчивать дела и выносить по ним приговора не дольше чем в пятнадцатидневный срок с момента раскрытия преступления и возникновения дела.

2. Как исключение, только в отношении дел, по которым проходит большое количество обвиняемых, срок ведения дела и вынесение приговора определяется не дольше чем 30 дней.

Председатель Верхсуда Союза ССР А. Винокуров
Прокурор Верхсуда Союза ССР П. Красиков
Зам. председателя ОГПУ И. Акулов

ГДА МВС України. – Ф.45. – Оп.5. – Спр.4. – Арк.31–32.
Друкарський примірник.

№ 29

Відомості Херсонського кущового управління «Заготзерно» про виконання плану хлібозаготівель

10 жовтня 1932 р.

ВЫПОЛНЕНИЕ ПЛАНА ХЛЕБОЗАГОТОВОК ПО ПУНКТАМ ХЕРСОНСКОГО КУСТОВОГО УПРАВЛЕНИЯ ЗАГОТЗЕРНО на 10.X. 32 (в тоннах)

Пункты	На какое число	План	Выполнение	% выполнения
1. Березнеговатое	7/X	15200	5654	37,2
2. Б.Криница	7/X	19844	12242	61,2
3. Б.Кут	7/X	8600	3065	35,7
4. Блакитное	7/X	14420	4714	32,7
5. Гопри	6/X	18117	8501	46,9
6. Галагановка	7/X	9122	3420	37,5
7. Копани	7/X	8420	6176	71,5
8. Львово	5/X	8135	2245	27,6
9. Скадовск	6/X	29713	20654	69,5
10. Снигиревка	6/X	20360	8184	40,2
11. Тягинка	4/X	3925	1325	33,7
12. Херсон	7/X	21753	10269	47,2
13. Хорлы	4/10	18820	14607	79,2
14. Цюрупинск	7/X	2840	657	23,1
Всего		199269	102016	50,1

Державний архів Херсонської області (далі – ДА Херсонської області). – Ф.Р.971. – Оп.1. – Спр.2. – Арк.79.

Копія. Машинопис.

№ 30
Наказ
ОДПУ №978/с
«Про роз'яснення порядку застосування п.2 наказу ОГПУ №25/с 1932 р. щодо куркулів, які відбули покарання»

17 жовтня 1932 р.

ПРИКАЗ
Объединенного Главного Политического Управления № 978/с
«О разъяснении порядка применения п. 2 приказа ОГПУ № 25/с 1932 г.»

17 октября г. Москва

Ввиду поступающих от ряда ПП ОГПУ запросов о порядке применения п. 2 приказа ОГПУ №25/с от 08.01.1932 г. в связи с отменой выселения кулачества в 1932 г., разъясняется, что действие этого приказа остается в силе только в отношении кулаков, отбывших срок заключения в концлагере или администсылку, семьи которых находятся в спецпоселках.

Кулаки, семьи которых не выселены с места постоянного жительства, по отбытию срока наказания, переводу в спецпоселки не подлежат и вопрос о их дальнейшем направлении разрешается, в каждом отдельном случае, тройкой того ПП ОГПУ, на территории которого отбывают наказание осужденные кулаки, причем мерой социальной защиты в отношении их предлагается применить:

а) для оканчивающих заключение в концлагерь – ссылку и

б) для оканчивающих ссылку – минус 12 пунктов и ту область, откуда происходит кулак.

Как правило, отбывших срок наказания кулаков, обратно в те местности, откуда они происходят – ***не допускать.***

Оставшиеся невыселенными семьи этих кулаков, проживающие в местах постоянного жительства, во изменение приказа ОГПУ №25/с, обязательному направлению к месту нахождения глав не подлежат.

Заместитель Председателя ОГПУ В. Балицкий.

ГДА МВС України. – Ф.45. – Оп.5. – Спр.4. – Арк.274.
Копія. Машинопис.

№ 31
Директивний лист ЦК КП(б)У до обкомів, міськкомів і райкомів КП(б)У про посилення хлібозаготівель

23 жовтня 1932 р.

В четвертую октябрьскую пятидневку на Украине заготовлено 3 миллиона 600 тысяч пудов хлеба. Перелом в сторону усиления заготовок имеется только по Винницкой области. Во всех остальных областях заготовки продолжают оставаться на катастрофически низком уровне третьей пятидневки. Борьба за усиление хлебозаготовок после демобилизации в конце сентября все еще не возобновилась. Кроме Винницы, ни одна область не дала сколько-нибудь заметного усиления хлебосдачи по единоличному сектору, всего по Украине единоличники сдали на 20 октября только 13 миллионов 700 тысяч пудов хлеба против плана в 53 миллиона пудов. Совхозы сдали за пятидневку менее 200 тысяч пудов, что на деле означает полное прекращение ими хлебосдачи.

Во многих МТС, особенно по Степи и Лесостепи, хлебосдача задерживается медленностью обмолота, чрезвычайно плохим использованием молотилок, безобразной организацией труда на молотьбе. Многие колхозы умышленно задерживают обмолот, чтобы затянуть хлебосдачу.

Мелкобуржуазной разнузданности, царящей во многих местах на селе, выражающейся в саботаже хлебозаготовок, не дается должного отпора со стороны партийных, советских организаций. Наоборот, многие районные работники проявляют неслыханную размагниченность, расхлябанность, полную бездеятельность в борьбе с кулацким сопротивлением хлебозаготовкам. Под предлогом боязни повторения прошлогодних перегибов многие районные сельские организации вместо борьбы за мобилизацию для государства всех хлебных излишков повторяют кулацкие разговоры о полной невозможности дать хлеб государству.

Ничем иным нельзя объяснить огромный, например, недобор хлеба по единоличному сектору.

ЦК предлагает:

1. Дать решительный отпор кулацкому сопротивлению хлебозаготовкам, покончить со спокойным отношением партийных, советских органов к растущему напору мелкобуржуазной стихии на селе, проявляющейся в виде саботажа всех заготовок, отказа от выполнения государственных обязательств. Примите особо настойчивые меры к решительному усилению поступления хлеба от единоличников, применяя к ним бесспорное взыскание, все иные меры, вытекающие из договоров по контрактации.

2. Крепко ударить по расхлябанности, бездеятельности, проявляемой работниками советских, партийных органов в борьбе за хлеб. Не допуская массового огульного снятия работников, массового применения других репрессий, необходимо в каждом проверенном установленном случае злостного невыполнения директив партии о хлебозаготовках сурово наказывать виновных, широко публикуя в областной районной печати.

3. Организовать повсеместно массовые сплошные красные хлебные обозы имени пятнадцатой годовщины Октябрьской революции.

Развернуть среди колхозников и трудящихся единоличников к празднованию октябрьской годовщины широкую массовую работу за максимальный подъем хлебозаготовок, за выполнение планов хлебосдачи в каждом колхозе, МТС, сельсовете, совхозе.

4. Принять твердые меры к усилению обмолота, обратив особое внимание на организацию труда на молотьбе, обеспечив полную загрузку молотилок и выход на молотьбу не только женщин и подростков, но и взрослых колхозников.

5. Принять жесткие меры к усилению борьбы за хлебосдачу со стороны МТС, которые за последний месяц не уделяли почти никакого внимания хлебозаготовкам.

6. Добиться усиления хлебосдачи совхозами, проведя по отдельным совхозам проверку причин прекращения ими хлебосдачи. По зерносовхозам проверка будет проведена бригадами, командированными ЦК.

ЦК обращает внимание всех областных, районных и сельских парторганизаций Украины, что времени для выполнения годового плана хлебозаготовок осталось крайне мало, что в целях освобождения с декабря – января наибольшей части нашей энергии и внимания делу подготовки весеннего сева следует добиться в ноябре максимального разворота хлебозаготовок.

Секретарь ЦК КП(б)У Хатаевич

ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.6. – Спр.237. – Арк.125–126.
Засвідчена копія. Машинопис.

№ 32
Постанова Політбюро ЦК КП(б)У про відставання у виконанні плану хлібозаготівель

25 жовтня 1932 р.

Октябрьский пленум ЦК КП(б)У потребовал от всех партийных организаций Украины усиления боевой мобилизованности в борьбе за хлеб, за решительное и быстрое преодоление отставания Украины в выполнении плана хлебозаготовок.

Пленум ЦК КП(б)У обязал партийные организации добиться немедленного перелома в ходе хлебозаготовок путем усиления оперативного руководства хлебозаготовками, максимального напряжения всех сил партийных и советских органов и лучшей мобилизации активности миллионных масс колхозного крестьянства на выполнение своих первейших обязательств перед пролетарским государством.

Этого перелома до сих пор нет. Итоги четвертой октябрьской пятидневки, давшей ничтожно малое количество заготовленного хлеба – 60 214 т по всей Украине, – говорят о том, что в большинстве партийных организаций вместо повышения боевой большевистской мобилизованности продолжают иметь место косность,

неповоротливость и отсутствие должного организующего нажима на важнейшем сейчас участке – на участке борьбы за хлеб. Чем, как не отсутствием должной большевистской мобилизованности, можно объяснить итоги на 20 октября, когда месячный план хлебозаготовок выполнен только на 18%, а годовой план выполнен всего лишь на 38% по сравнению с прошлым годом.

Такого положения мы не можем терпеть более ни одного дня. Задача большевиков Украины, задача всех областных и районных организаций, каждой колхозной и совхозной ячейки КП(б)У, каждого члена и кандидата партии, каждого комсомольца заключается в том, чтобы быстрее и крепче мобилизоваться не на словах, а на деле на немедленное преодоление этого позорного отставания, неизмеримо повысить свою роль в руководстве массами в деле успешного выполнения хлебозаготовок, обеспечив на деле тот перелом, которого требовал пленум ЦК КП(б)У. Мы должны суметь быстро наверстать упущенное время и общими усилиями, дополнительной мобилизацией всех сил и ресурсов вывести Украину в число передовых районов СССР.

Ноябрь и последние дни октября должны быть решающими в деле усиления поступления хлеба, в выполнении хлебозаготовок – решающими в борьбе за хлеб не в резолюциях, обязательствах и обещаниях, которые до сих пор не выполнялись, а на деле.

Совершенно очевидно, что если мы растянем хлебозаготовительную кампанию до января-февраля, то мы сорвем и выполнение плана хлебозаготовок, и подготовку к осеннему севу. Уже в декабре потребуется переключение полного внимания всех наших организаций на боевую подготовительную работу к четвертой большевистской весне. Поэтому ноябрь должен стать месяцем, решающим выполнение годового плана хлебозаготовок.

Приближается 15-я годовщина Октябрьской революции. В создавшихся конкретных условиях мы не мыслим подготовки и празднования этой великой годовщины без решительного усиления темпов хлебозаготовок. Последние дни подготовки к празднованию этой великой годовщины должны дать новый большой подъем активности, трудового производственного энтузиазма рабочих, колхозных масс и трудящихся единоличников на всех участках социалистического строительства.

Задача всех партийных организаций заключается в том, чтобы путем широчайшего развертывания массовой работы возглавить эту активность, направить ее в организованное русло усиления борьбы за выполнение первоочередных хозяйственно-политических заданий и в том числе и в первую очередь – за выполнение планов хлебозаготовок. Лозунг стопроцентного выполнения годового плана хлебозаготовок к 15-й годовщине Октября должен стать боевым лозунгом для колхозов и единоличных трудящихся крестьян таких областей, как Винницкая и Киевская, и на выполнение этого лозунга должны быть на деле мобилизованы массы. Встретить Октябрьскую годовщину удесятеренными темпами хлебозаготовок – таков должен быть боевой лозунг всех остальных областей Украины.

ЦК КП(б)У требует от всех областных, районных и низовых организаций немедленно провести следующие мероприятия:

1. Развернуть широчайшую политическую работу среди колхозников и единоличников за скорейшее выполнение планов хлебозаготовок, бросив все партийные

и комсомольские силы для непосредственной работы в колхозах и селах для организации массовых красных хлебных колхозов имени 15-й годовщины Октябрьской революции.

2. Немедленно созвать массовые собрания и слеты колхозников и единоличников, на которых всесторонне обсудить воззвание рабочих Днепростроя, а также и более полно осветить наши задачи и обязанности в связи с 15-й годовщиной Октября. На этих собраниях должны быть приняты конкретные обязательства колхозов и единоличников, они должны стать поворотным пунктом действительного подъема колхозников и единоличников на борьбу за усиление во много раз темпов хлебосдачи.

3. С целью наилучшей подготовки колхозных собраний и наиболее быстрого, организованного выполнения их решений немедленно провести собрания партячеек совместно с колхозным активом, на которых всесторонне обсудить и наметить боевые действенные меры, на деле обеспечивающие необходимое усиление хлебозаготовок.

4. Широко развернуть между колхозами, селами и единоличниками социалистическое соревнование за усиление хлебосдачи и быстрейшее выполнение плана. На этой основе организовать повсеместно беспрерывные красные обозы хлебосдачи имени Октябрьской революции.

5. Необходимо вовлечь в борьбу за выполнение плана колхозы, уже выполнившие свои обязательства по хлебу. Эти колхозы должны выделить наилучших, наиболее стойких и преданных делу колхозников для помощи отстающим колхозам и проведения в них организационно-массовой работы по передаче своего опыта в деле организации хлебозаготовок, в организационно-хозяйственном укреплении колхозов, в распределении колхозных доходов. Широкое освещение и передача опыта передовых отстающим должно стать основной задачей этих социалистических колхозных буксиров. При этом следует, как правило, практиковать переброску тягловой силы и машин из района в район.

6. Все районные газеты должны на деле стать боевыми организаторами масс за быстрейшее выполнение обязательств перед государством, широко освещая опыт лучших колхозов, колхозников, единоличников, показывая лучшие образцы проведения соцсоревнования и социалистической взаимопомощи, усилив одновременную борьбу с кулаком и его правой и «левой» агентурой, беспощадно клеймя тех, кто вместо усиления боевой мобилизованности проявляет оппортунистическую бездеятельность и размагниченность.

7. Необходимо, чтобы в деле усиления хлебозаготовок приняли активнейшее участие и профорганизации. Профсоюзы, предприятия и учреждения, шефствующие над тем или иным районом, селом, колхозом, должны оказать всестороннюю помощь сельским организациям в деле поднятия темпов хлебозаготовок, выделив в связи с подготовкой к празднованию Октябрьской годовщины бригады из лучших рабочих и служащих для развертывания широкой массовой организаторской работы в подшефных селах и колхозах. ЦК еще раз призывает все партийные организации к усилению боевой большевистской мобилизованности на фронте борьбы за хлеб, за решительное нарастание темпов, обеспечивающих немедленный перелом, необходимый для быстрейшего выполнения планов хлебозаготовок.

Этой большевистской мобилизованности ЦК требует от каждой областной и районной организации, от каждой ячейки села, колхоза, совхоза и МТС, от каждого члена и кандидата КП(б)У и комсомольца.

Только беспощадно подавляя все попытки классового врага и его агентуры, направленные к срыву хлебозаготовок; только при развертывании непримиримой борьбы с прямым саботажем хлебозаготовок, так и с элементами косности, растерянности, мелкобуржуазной распущенности, дезертирского пасования перед трудностями; только широко развернув массово-организаторскую работу по мобилизации масс колхозников и трудящихся единоличников на выполнение плана хлебозаготовок, усилив на деле свою обилизованность и напрягая все силы партийных и советских организаций на селе, большевики Украины в решающем месяце хлебозаготовок сумеют преодолеть и ликвидировать наше позорное отставание в борьбе за хлеб и выйти в число передовых республик СССР.

ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.6. – Спр.137. – Арк.130–133.
Оригінал. Машинопис.

№ 33
Телеграма В. Молотова до Одеського обкому КП(б)У про організацію судового процесу над керівниками колгоспу

5 листопада 1932 р.

Одесса. Обком КП(б)У. *Майорову*
Копия: Зиновьевск, ДТО ОГПУ,
вручить немедленно по месту нахождения *Косиору*

На совещании с районщиками в Одессе второго ноября Даненбург указывал на то, что в одном не выполнившем план хлебозаготовок колхозе его района, кроме пятнадцати процентов аванса, было выдано девять процентов одходов хорошей пшеницы. Ввиду явно преступного поведения данного колхоза прошу срочно и строго расследовать этот факт, отдать под суд руководителей колхоза, взыскав с колхоза незаконно выданные лишние девять процентов хлеба, в первую очередь взяв их с членов правления и других должностных лиц. Этот факт надо широко использовать с публикацией в печати и с осуждением в других колхозах преступной деятельности обманщиков и расхитителей колхозного *хлеба.*

О результатах информируйте ЦК КП(б)У и меня.

Молотов

Російський державний архів соціально-політичної історії (далі – РДАСПІ). – Ф.82. – Оп.2. – Спр.141. – Арк.15.
Копія. Машинопис.

№ 34
Телеграма М. Хатаєвича та В. Молотова секретарям обкомів КП(б)У з вимогою судових репресій до членів правлінь колгоспів

5 листопада 1932 р.

Секретарям обкомов КП(б)У
Копия: т. *Косиору*

В сообщениях областных органов ОГПУ имеется много сведений о расхищении, преступном разбазаривании и сокрытии колхозного хлеба при участии и под руководством правлений колхозов и в том числе некоторых правленцев-коммунистов, являющихся на деле кулацкой агентурой, разлагающей колхозы. Несмотря на это, ЦК КП(б)У неизвестно, что предпринимается обкомами для борьбы с этими явлениями. Отмечая недопустимое бездействие судов и прокуратуры и пассивность печати в отношении соответствующих конкретных фактов, ЦК КП(б)У категорически требует от обкомов немедленных и решительных мер борьбы с этими явлениями с обязательным и быстрым проведением судебных репрессий и беспощадной расправы с преступными элементами в правлениях колхозов на основе известного декрета об охране общественной собственности, с освещением этих фактов в печати, вынесением осуждающих эти факты решений колхозных собраний. Пассивность в этом деле обкомов и райкомов и недоведение до конца соответствующих репрессий, особенно теперь, когда необходимо во что бы то ни стало обеспечить решительный перелом в хлебозаготовках, ЦК КП(б)У будет рассматривать как худший вид гнилого либерализма, нетерпимого в большевистской партии. О принимаемых мерах сообщите 10 ноября ЦК КП(б)У.

Хатаевич, Молотов

РДАСПІ. – Ф.82. – Оп.2. – Спр.141. – Арк.18.
Копія. Машинопис.

№ 35
Зведення ДПУ УСРР про настрої і опір партійців та комсомольців під час хлібозаготівель

20 листопада 1932 р.

ГОСУДАРСТВЕННОЕ ПОЛИТИЧЕСКОЕ УПРАВЛЕНИЕ
СЕКРЕТНО-ПОЛИТИЧЕСКИЙ ОТДЕЛ

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО

... ОДЕССКАЯ ОБЛАСТЬ

Август 1932 г.

ВОЗНЕСЕНСКИЙ РАЙОН. Пред[седатель] РИКа ЗИНОВЬЕВ среди районных работников заявил: «Хотя у нас и не положено говорить, что план хлебозаготовок невыполним, и нужно считать его реальным, я все – таки нахожу, что план большой». Аналогичного мнения – Зам[еститель] Пред[седателя] РИК'а ПЯСЕЦКИЙ.

АРБУЗИНСКИЙ РАЙОН. Зав[едующий] Конторой Заготзерно, член партии КОРУНОВ о плане хлебозаготовок заявил: «Мы приняли план лишь потому, что на совещании нам нельзя было говорить ни слова, так как там сидели КОССИОР и ЗАТОНСКИЙ. Однако плана наш район выполнить не сможет. В прошлом году дали 39.000 тонн, а в этом году – 41.000 тонн. Разве это уменьшение, попробуйте доказать, что это ошибка, тебя назовут маловером, нытиком и т. д.».

АНАТОЛЬЕВСКИЙ РАЙОН. Пред[седатель] сельсовета с. Блюменфельд КРАНК и пред[седатель] артели Вагнер, оба члены партии, среди местных высказались: «Хотя план мы и приняли, однако выполнить его не сможем».

ОКТЯБРЬСКИЙ РАЙОН. Пред[седатель] колхоза «Червоний маяк», кандидат партии ГАНДЗЮК, получив план хлебозаготовок, заявил уполномоченному РПК: «Проводить план через общее собрание колхозников не буду, потому что он нереален, прошу сообщить в РПК, что я план принял, но выполнять отказываюсь».

Зав[едующий] райснабом ГНЕЗДЮК высказался: «Если план выполним, то лошади подохнут, а колхозы разбегутся».

ВОЗНЕСЕНСКИЙ РАЙОН. Директор Веселиновской МТС МИЛЬШТЕЙН по поводу плана хлебозаготовок заявил: «Если в прошлом году, выполняя хлебозаготовки, мы привели район к тому, что пало в районе большое количество лошадей, то в случае выполнения плана в этом году, у нас падут и остальные лошади».

НИКОЛАЕВСКИЙ РАЙОН. Уполномоченный РПК по селу Ново-Николаевке, горпрокурор ГОМОН, на собрании членов артели им. КАЛИНИНА заявил: «Принимайте план условно.

Если у вас не будет хлеба, то настаивайте перед районной комиссией о пересмотре его для уменьшения».

Пред[седатель] артели им. КАЛИНИНА говорил: «План принимать не нужно, т. к. он непосильный».

Член правления коммуны «Гвардия Ильича» (с. Михайло-Ларьевка) БОНДУРКО высказался: «Коммуне дали план хлебозаготовки очень большой».

СНЕГИРЕВСКИЙ РАЙОН. Пред[седатель] артели «Волна Революции» с. Березнеговатое, член партии ЯКИМЕНКО, высказался: «План по сельсовету совершенно нереален. По плану артель должна сдать 27.000 пудов, а будет намолочено не больше 15.000 пудов».

Пред[седатель] артели им. КАЛИНИНА (с. Аркалаевка), член партии САЯНЕЦКИЙ, заявил колхозникам: «Никому из колхозников хлеба не дам, мы получили план 32.000 пудов, пусть свиньи на ферме сдыхают, колхозники тоже, в этом году хлеба никому не останется».

БАШТАНСКИЙ РАЙОН. Пред[седатель] Ингульского с[ельского]/совета ЦУРКАН, секретарь партячейки КУЦ и пред[седатель] артели ЗАДИРАКА (все члены партии) говорили среди колхозников: «В газетах писали, что в этом году план хлебозаготовок уменьшен на 24%, а теперь довели такой план, что заберут под метелку».

НОВО-ОДЕССКИЙ РАЙОН. Уполномоченный РПК в артели «10-я годовщина Октября», Кандыбовского с[ельского]/совета ПРОХОРЕНКО на собрании колхозников заявлял: «Если колхоз намолотил 9 центнеров, то сдать государству должен 3 центнера, а 6 останется ему».

НОВО-БУГСКИЙ РАЙОН. Секретарь партячейки Овсянниковского сельсовета СТЕБЛЮК среди колхозниц говорил: «Чем больше будем затягивать молотьбу, тем лучше будет для нас. Если скоро обмолотимся, то вывезем хлеб, и нам ничего не останется».

Сентябрь [1932 г.]

ВОЗНЕСЕНСКИЙ РАЙОН. Зав[едующий] Райзаготзерно, член партии ТИШКОВСКИЙ по поводу хлебозаготовки говорил: «РПК дал твердую установку прежде всего заняться скирдованием, а потом хлебозаготовкой». Пом[ощник] участкового директора Вознесенской МТС, член партии БАСТАН среди колхозников говорил: «Наше дело прежде всего заскирдовать урожай, а потом заняться хлебозаготовкой».

ПЕРВОМАЙСКИЙ РАЙОН. В с. Мигея5 пред[седатель] правления колхоза ЦЕГЕЛЬНИЧЕНКО, кандидат КП(б)У, (бывш[ий] петлюровец), среди колхозников заявил: «Что это за Советская власть. Я – коммунист и мне непонятно, зачем обманывать на каждом шагу, сегодня говорят одно, а завтра другое, вот сейчас наложили на село 120 тыс. пудов и врут, что после выполнения нам тоже останется. На деле после вывоза хлеба мы ничего не будем иметь. Даром народ работает».

АРБУЗИНСКИЙ РАЙОН. В арт[ели] «Широкий Лан» во время обсуждения плана хлебозаготовки пред[седатель] правления, член партии, заявил: «У нас хлеба – только для того, чтобы рассчитаться с государством». В результате такого заявления план хлебозаготовки колхозом не был принят.

К[АРЛ]-ЛИБКНЕХТОВСКИЙ РАЙОН. Со стороны РПК и РИК'а не уделяется внимания руководству молотьбой, что в итоге привело к замедлению темпов хлебосдачи.

В артели «Оборона», Катеринентальского с[ельского]/совета, правление артели отказывается вывозить хлеб в хлебозаготовку. На общем собрании вынесено постановление в первую очередь ссыпать посевматериал, отсыпать 15% для колхозников, а остаток сдать государству.

ДОМАНЕВСКИЙ РАЙОН. Уполномоченный РПК по Акмечетовскому сельсовету ХАИТ составил хлебофуражный баланс по колхозам и поставил в известность партийный комитет, что в колхозах хлеба уже нет и заготовлять больше нечего. Уполномоченный РПК по Доманевскому сельсовету ШАПИРО бездействует, при чем, среди членов правления колхозов говорит: «Как я могу выполнить план хлебозаготовки, когда в колхозах уже нет хлеба».

Б[ОЛЬШЕ]-АЛЕКСАНДРОВСКИЙ РАЙОН. Секретарь партячейки Балковского сельсовета БЕРЕЗИНСКИЙ в присутствии беспартийных заявлял: «План хлебозаготовки по нашему сельсовету нереален. Для того чтобы его выполнить, нужно дважды в году снимать урожай. Сейчас артель выполнила план на 10%, а хлеба у нее уже нет».

СНЕГИРЕВСКИЙ РАЙОН. Уполномоченный РПК в Любомирском сельсовете ИВАНОВ среди колхозников заявлял: «Я был во всех артелях и видел по обмолоту, что план хлебозаготовок ни одна из артелей не выполнит. Не знаю, какой дурак мог доводить такие планы колхозам».

ВОЗНЕСЕНСКИЙ РАЙОН. Уполномоченный РПК по с. Братолюбовка ВОЛОШИН в то время, когда план был выполнен всего лишь на 49,9%, среди колхозников говорил: «Успеем с хлебозаготовками, другие села и колхозы хуже нас справляются с этими кампаниями». Пом[ощник] директора МТС, член партии БАСТАН по поводу снижения плана хлебозаготовок сказал: «Я ожидал гораздо большего, ведь они хорошо знают, что авансов дали мало, кражи хлеба не уменьшаются, а увеличиваются, каждый колхозник знает, что аванса больше ему не дадут и это отразится на обмолоте».

СНЕГИРЕВСКИЙ РАЙОН. Пред[седатель] Кавказского сельсовета ВОЙЧЕНКО, член партии, по поводу хлебозаготовок сказал: «Если намолоченный хлеб сдадим государству, а для колхозников останутся одни колосья, разбросанные в степи, то лучше сейчас оставить молотьбу». Секретарь Мароховской партячейки ПИДТОПТАНЫЙ, выражая настроение о нереальности плана хлебозаготовок, [сказал]:

«План – нереальный, и мы его ни в коем случае не выполним». Уполномоченный РПК по Калужскому сельсовету никаких мер к выполнению плана хлебозаготовок не принимает. На требование секретаря РПК поднять работу в этом направлении ПИДТОПТАНЫЙ ответил: «Садись сам и заготовляй хлеб, тогда увидишь, чего можно достичь».

ДОМАНЕВСКИЙ РАЙОН. Управляющий конторой Заготзерно ЗЕЛИНКЕВИЧ при встрече с членом партии ТОРБОЙ говорил: «Я был в Лидиевском сельсовете, там хлеба нет, и поэтому они ничего не вывозят. План, данный этому сельсовету, нереальный». Председатель артели «Советский крестьянин», член партии САМОЙЛЕНКО дезертировал из села. До выезда из села он часто заявлял, что план хлебозаготовок артель не выполнит, что колхозники будут голодать. Факт дезертирства предатели также имел место и в Градовском сельсовете.

НИКОЛАЕВСКИЙ РАЙОН. Уполномоченный РПК с. Висунск ВЕДОМСКИЙ (посланный на хлебозаготовку Обкомом партии) заявил одному беспартийному: «Когда я письмом из Одессы спрошу тебя о состоянии хлебозаготовок, ты мне ответишь, это мне нужно для того, чтобы знать, будет ли кто нибудь отвечать за нереальность планов. У нас в Одессе 75% партийцев и рабочих за Троцкого, но боятся пока активно высказываться. Я вижу, что планы нереальны».

НОВО-ОДЕССКИЙ РАЙОН. Зам[еститель] пред[седаля] РИК'а ДЬЯЧЕНКО после снижения планов хлебозаготовок заявил: «Сниженных планов многие колхозы выполнить не смогут».

АНАТОЛЬЕВСКИЙ РАЙОН. Зав[едующий] конторой Заготзерно ЧМЕЛЕВ высказался: «Хотя план для района снизили, но это не поможет, план все_таки не будет выполнен, так как в колхозах хлеба нет. Если вывезти весь посевной материал, то и в этом случае план выполнен не будет».

АРБУЗИНСКИЙ РАЙОН. Секретарь партячейки с. Благодатное ПЕТРЕНКО по поводу снижения плана хлебозаготовок заявил: «Поступают неверно, единолични-

кам план снижают, а колхозам нет. Колхозы вряд ли смогут выполнить план, а если и выполнят, то останутся без хлеба. Сейчас такое большое недовольство среди колхозников, что хоть не показывайся им на глаза».

ГДА СБ України.– Ф.16.– Оп.25 (1951 р.).– Спр.3. – Арк.4–68.

Незавірена копія. Машинопис.

Вперше надруковано у виданні Розсекречена пам'ять: Голодомор 1932–1933 років в Україні в документах ГПУ-НКВД.– К.: Вид.дім «Києво-Могилянська академія», 2008.– С.193–263.

№ 36
Зведення ДПУ УСРР про кількість заарештованих селян станом на 21 листопада 1932 року

27 листопада 1932 р.

По статттаблицям Облот[делов]

Сводка Об арестованих по оперативному нажиму за время с начала операции по 21-е ноября [19]32 [г.]

Облотделы	Всего арестовано	Из них по окраскам									
		Хищения, Разбазаривание и утайка хлеба				Сопротивление вывозу хлеба	Агитация против хлебозаготовок и а[нти]/с[оветские] выступл[ения]	Спекуляция хлебом	Террор, поджоги, убийства	Искривления и служ[ебно-] должн[остные] преступл[ения] загот[овительного] аппарата	Прочие преступления
		В колхозах	В совхозах	На ссыпунктах	На мельницах						
Харьковский	230	34	1	4	8	96	5	35	2	23	22
Киевский	106	1	-	-	-		6	17	-	17	62
Днепропетровск[ий]	267	68	2	-	7	3	132	29	-	22	7
Одесский	95	22	6	1	6	-	3	16	-	-	20
Винницкий	381	123	3	6	4	21	163	3	-	2	37
Донецкий	80	41	-	-	-	40	29	1	-	7	2
Черниговский	684	57	1	2	14	327	192	12	7	6	66
ВСЕГО	1843	346	13	13	39	487	530	113	9	77	216

Облотделы	По роду занятий и соцсостава												Из общего числа членов и кандидатов ВКП (б)
	Админ[истративно-] рук[о-водящий] состав совхозов, мельниц и ссыпунктов	Пред[седатели] и чл[ены] правления колхозов	Бухгалтеров	Кладовщиков	Прочих служащих	Рабочих	Рядовых член[ов] колхозов	Кулаков	Середняков	Бедняков	Торговцев	Прочих	
Харьковский	11	22	2	1	34	7	19	51	55	10	7	11	-
Киевский	1	8	2	2	2	3	4	24	49	-	2	9	2
Днепропетровск[ий]	2	34	4	4	22	24	89	47	21	1	-	19	18
Одесский	5	18	1	6	19	13	7	8	4	4	3	7	7
Винницкий	1	43	3	9	53	3	68	93	83	14	3	8	2
Донецкий	-	11	5	3	16	2	28	2	10	-	2	1	2
Молдавский													
Черниговский	5	11	2	2	11	-	46	283	309	1	6	8	5
ВСЕГО	25	147	19	27	157	52	261	508	531	30	23	63	36

№ 37
Витяг з постанови Одеського обкому КП(б)У про занесення на «чорну дошку» колгоспів, що не виконали річний план хлібозаготівель

2 грудня 1932 р.

Вопросы, которые разрешены опросом членов бюро.

2 декабря 1932 г.

Просьба тов. Гори об утверждении окончательного срока окончания хлебозаготовок Николаевским районом – 15-го декабря.

Принять предложение тов. Гори, утвердить окончательный срок окончания хлебозаготовок Николаевским районом – 15-го декабря.

О занесении на черную доску отстающих в выполнении плана хлебозаготовок колхозов.

Утвердить постановление фракции Одесского Облисполкома о занесении на черную доску за невыполнение годового плана хлебозаготовок, отсутствие соответствующих темпов в ноябре месяце, таких колхозов области:

№№ Название района Название с/сов Название колхоза Степень вып. плана

1. Октябрьский Демидовский Им. Сталина 25,1%
2. Зельцский Страссбургск. «Наше Хоз.» 30,0%
3. Бобринецкий Саранивский Им. Сталина 35,0%

4. Братский Н.-Александр. Им. Буденного 30,0%
5. Врадиевский Марьяновский «Перше Трав.» 26,0%
6. Каховский Красн. Благ. Им. Буденного 30,0%
7. Вознесенский Сербулевский Им. Луначар. 23%
8. Баштанский Каспер. Ник. «Нове життя» 24,0%
9. Знаменский Дмитриевский Им. Фрунзе 29,0%
10. Н.-Украинский Помошнянский Им. 12-ти лет окт. 33,0%

ДА Одеської області. – Ф.11. – Оп.1. – Спр.141. – Арк.45.
Оригінал, машинопис.

№ 38
Витяг з оперативного бюлетеню ДПУ УСРР щодо боротьби із «сільською контрреволюцією»

5 грудня 1932 р.

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО

ОПЕРАТИВНЫЙ БЮЛЛЕТЕНЬ ГПУ УССР
О ХОДЕ РАБОТЫ ПО СЕЛЬСКОЙ КОНТРРЕВОЛЮЦИИ

В ноябре с.г. в целях разгрома сельской контрреволюции, преодоления саботажа хлебозаготовок и прекращения расхищения и разбазаривания колхозного и государственного имущества, арестовано 8.881 человек, среди которых свыше 2.000 б[ывших] петлюровцев и махновцев.

В числе арестованных имеется:

Председателей колхозов..... – 311 ч.
Членов правлений..... – 702 _»_
Счетоводов и бухгалтеров..... – 127 _»_
Бригадиров..... – 125 _»_
Кладовщиков, завхозов и весовщ[иков]..... – 206 _»_
Прочих работников колхозов..... – 152 _»_
Рядовых колхозников..... – 314 _»_
Председателей сельсоветов..... – 31 _»_
Уполномоченных РПК..... – 13 _»_

Среди ликвидированных контрреволюционных и повстанческих группировок имеется 151 внутриколхозная группировка в 110 районах. Основной характер деятельности вскрытых и ликвидированных внутриколхозных группировок определяется следующим образом:

Разложение колхозов..... – в 61 случае
Разбазаривание хлеба..... – « 55 _»_

Хищение хлеба..... – « 60 _»_
Укрытие хлеба..... – « 19 _»_
Агитация и противодействие хлебозаготовкам..... – « 58 _»_
Бесхозяйственность..... – « 11 _»_
Самоснабжение..... – « 11 _»_

...ОДЕССКАЯ ОБЛАСТЬ

СНЕГИРЕВСКИЙ РАЙОН

Дело о срыве хлебозаготовок в колхозе им. Молотова

В колхозе им. Молотова вскрыта группировка из быв[ших] политбандитов, которая захватила руководство в артели и организованно вела разложенческую работу по срыву выполнения плана хлебозаготовки. В группировку входили:

1. РУДАМАН Илларион, пред[седатель] колхоза, б[ывший] участник банды Григорьева.
2. ТРОЯН – завхоз, б[ывший] бригадир.
3. СКИКА Севастьян Афанасьевич, бригадир, доброволец банды Григорьева.
4. РУДАМАН Николай Сергеевич, счетовод.

В процессе следствия полностью установлено, что пред[седатель] артели РУДАМАН и завхоз ТРОЯН с целью утайки зерна сгруппировали у одной из молотилок бригаду исключительно из б[ывших] политбандитов, во главе с бригадиром СКИКОЙ. Эта бригада умышленно опускала дек у молотилки, в результате чего в солому и полову уходило до 30% зерна.

Установлен ряд фактов продажи указанной группой колхозного хлеба частным лицам и учреждениям, причем учет умышленно запутывался с целью сокрытия фактов разбазаривания хлеба. С ведома пред[седателя] правления РУДАМАНА было перемолото 188 пудов пшеницы, которая нигде не приходовалась. Группировка помимо вредительской деятельности в области хлебозаготовки, проводила среди колхозников агитацию против коллективизации.

Участники группировки арестованы, следствие закончено и дело передано для заслушания в суд.

Дело о срыве хлебозаготовок в колхозе им. Петровского

В колхозе им. Петровского вскрыта группировка, которая вела организованную работу против выполнения хлебозаготовительных планов, а также осуществляла связь с кулачеством соседних сел для обсуждения и изыскания методов сопротивления и срыва хлебозаготовок. В состав группировки входили:

1. ИВАНОВ Михаил – пред[седатель] правления колхоза,
кулак, исключен из партии в ноябре месяце с.г.
2. КВАШЕНКО Иван, завхоз артели, кулак.

Следствием установлено, что пред[седатель] колхоза ИВАНОВ, проводя предварительно разложенческую работу среди колхозников, умышленно задерживал погрузку хлеба в заготовку. Несмотря на постановление общего собрания колхозников об организации красного обоза в количестве 500 пудов хлеба в честь XV-й годов-

щины Октябрьской революции, ИВАНОВ категорически отказался выполнить это постановление.

Установлены факты, когда ИВАНОВ и КВАШЕНКО вели открытую агитацию среди колхозников, дабы последние сопротивлялись вывозу хлеба.

Участники группировки арестованы. Дело направлено в суд.

БРАТСКИЙ РАЙОН

Дело о саботаже выполнения плана хлебозаготовок в колхозе «Миролюбовка».

В колхозе «Миролюбовка» вскрыта группировка, упорно саботировавшая выполнение плана хлебозаготовок, в результате чего план по колхозу к моменту ареста участников группировки выполнен на 19%. В группировку входили:

1. ПОДЛЕСЕЦКИЙ Николай – пред[седатель] колхоза, беспартийный.
2. КУЗЬМЕНКО – зам[еститель] пред[седателя] артели, беспартийный.
3. ТИТЕЛЬ Франц – кладовщик колхоза.
4. ЗАГОНЯЙЛО – полевод колхоза.

Следствием установлено, что эти лица вели среди колхозников систематическую агитацию против хлебозаготовок, разбазаривали и расхищали колхозный хлеб.

В колхоз принимались на работу кулаки, которым выдавалось хлеба больше положенной норы. Участники группировки КУЗЬМЕНКО и ТИТЕЛЬ при погрузке хлеба на элеватор расхищали его, реализовывали на частном рынке, а на вырученные деньги устраивали пьянки. Пред[седатель] правления ПОДЛЕСЕЦКИЙ при допросе показал: «Мною было принято на работу 15 человек родственников КУЗЬМЕНКО, большая часть которых – кулаки. Им было уплачено за работу 330 пудов пшеницы. КУЗЬМЕНКО и ТИТЕЛЬ систематически расхищали хлеб, обсчитывали колхозников при выдаче муки и вместе со мной вели работу среди колхозников против выполнения плана хлебозаготовок».

Следствие по делу закончено и передано для слушания в суд.

Дело о срыве хлебозаготовок и хищении хлеба в колхозе им. «Надія»

В колхозе им. «Надія» выявлена группировка, организованно сопротивлявшаяся выполнению хлебозаготовительного плана. В состав группировки входили:

1. СЛЕПУХА – пред[седатель] правления колхоза, беспартийный.
2. ЛЕВЧЕНКО – член правления колхоза, беспартийный.
3. ХАРЧЕНКО – член правления колхоза, беспартийный.

Следствием установлено, что указанная группа, будучи тесно связана с кулацким элементом, систематически проводила агитацию среди колхозников о необходимости оказания сопротивления вывозу хлеба. В целях противодействия хлебозаготовкам указанные лица умышленно не вели борьбу с потерями, в результате чего было незаскирдовано сгребок с 350 га ярового и 100 га озимого посева. Установлено также, что указанные лица занимались спекуляцией хлеба, принимали непосредственное участие в хищении, организовывая систематические попойки, где обрабатывались колхозники в плоскости необходимости оказания сопротивления хлебозаготовкам.

Участники группировки арестованы, следствие закончено и дело передано для слушания суд.

ПЕРВОМАЙСКИЙ РАЙОН

Дело о вредительской деятельности в колхозе «Прибугский Коммунар» и срыве хлебозаготовок.

В колхозе «Прибугский Коммунар» выявлена группировка из петлюровского и кулацкого элемента, направлявшая свою деятельность на развал колхоза и срыв хлебозаготовок. В состав группировки входили:

1. ЦИГИЛИЧЕНКО Алексей Филиппович, б[ывший] петлюровец, пред[седатель] колхоза.

2. СУЛИМА Пантелей Корнеевич, полевод артели, быв[ший] кулак, арендатор, в прошлом участник петлюровского движения, дважды привлекался органами ГПУ за к[онтр] -р[еволюционную] деятельность.

3. ТАРАНЕНКО Григорий Яковлевич, организатор труда, был под судом за незаконные действия.

4. ШЕРШОВ Александр Алексеевич, завхоз артели, бедняк.

Следствием установлено, что участники группировки проводили систематическую агитацию против выполнения хлебозаготовок. Пред[седатель] колхоза ЦИГИЛИЧЕНКО, вернувшись из райцентра, где он участвовал в совещании по хлебозаготовкам, среди колхозников говорил: «КОММУНИСТЫ, КАК И В ПРОШЛОМ ГОДУ, РЕШИЛИ КРЕСТЬЯН ЗАСТАВИТЬ ГОЛОДАТЬ. НУЖНО С ЭТИМ ВСЯЧЕСКИ БОРОТЬСЯ».

Установлено также, что указанные лица заняли руководящее положение в колхозе благодаря поддержке части колхозников, которых они систематически спаивали. Свидетель – член колхоза КОЧЕТОВ Иван при допросе показал: «Член правления ТАРАНЕНКО мне неоднократно говорил о необходимости подыскания сарая, где можно было бы скрыть 1.000 пудов хлеба. Кроме того, он меня обрабатывал, чтобы я вел среди колхозников агитацию за невыходы на работу с тем, чтобы всячески оттянуть уборку и обмолот хлеба». Обвиняемый, участник группировки ШЕРШОВ, в своих показаниях говорит: «На нас очень влиял кулак СУЛИМА Пантелей, полевод нашей артели, в той плоскости, что необходимо организованно вести работу против выполнения плана хлебозаготовок. На одной из попоек СУЛИМА мне и другим доказывал необходимость оставления в поле хлеба с целью его сокрытия, заявляя: «ЕСЛИ МЫ ЭТО СДЕЛАЕМ, ХЛЕБ БУДЕТ НАШ». В дальнейшей беседе СУЛИМА говорил о невыгодности коллективного хозяйства, которое ведет крестьянство к гибели».

Члены группировки арестованы. Дело следствием закончено и передано для слушания в суд.

НОВО-ОДЕССКИЙ РАЙОН

Дело о сопротивлении выполнения хлебозаготовок в колхозе «Ясная Заря»

В колхозе «Ясная Заря» ликвидирована группировка, занимавшаяся сопротивлением выполнению хлебозаготовок.

В группировку входили:

1. КОКОТА Никифор – пред[седатель] правления колхоза.

2. БУДАКА Иван – завхоз, кулак.

3. БУДАКА Андрей – счетовод артели.

Следствием установлено, что группировка умышленно противодействовала выполнению плана хлебозаготовок. Принимая на работу кулаков, члены группировки выдали последним 240 пудов хлеба. С целью облегчения расхищения хлеба группировка умышленно снимала охрану.

В момент ареста было выявлено незаприходованных на складе 324 цнт. зерна. Группировка произвольно начисляла себе трудодни и в то же время вела среди колхозной массы а[нти]/с[оветскую] агитацию, направленную на срыв хлебозаготовок.

Участники группировки арестованы. Следствие закончено и дело передано в суд для слушания.

АРБУЗИНСКИЙ РАЙОН

Дело о саботаже выполнения плана хлебозаготовок и вредительстве в колхозе им. «Ударник».

В колхозе им. «Ударник» группа лиц из правленческого аппарата колхоза умышленно саботировала сдачу зерна в хлебозаготовку.

В группировку входили:

1. МАЛИНОВСКИЙ Иван – пред[седатель] колхоза, беспартийный.

2. МИЕВСКИЙ Михаил – член правления колхоза, б[ывший] твердосдатчик.

3. МАЛИНОВСКИЙ Иван – бригадир колхоза, в прошлом активный петлюровец, принимавший участие в восстании в 1919 году.

Следствием было установлено, что группа вела систематически антисоветскую работу среди колхозников, направленную против выполнения хлебозаготовительного плана. К моменту ареста указанные лица умышленно задержали в амбарах колхоза свыше 3.000 пудов хлеба, не сдавая таковой в хлебозаготовку.

Председатель правления колхоза МАЛИНОВСКИЙ открыто выступал среди колхозников, заявляя: «НЕ ДАВАЙТЕ ВЫВОЗИТЬ ХЛЕБА, НАМ ПРИДЕТСЯ ГОЛОДАТЬ. У НАС НИКТО НЕ ИМЕЕТ ПРАВА НАСИЛЬНО ЗАБРАТЬ ХЛЕБ». По инициативе бригадира колхоза, быв[шего] активного петлюровца МАЛИНОВСКОГО Ивана, умышленно смешивалось чистое зерно с отходами, причем эти действия носили открытый характер. Благодаря вредительской деятельности этой группы, колхоз приведен почти к полному хозяйственному упадку.

Виновные арестованы, следствие закончено, и дело направлено в суд.

КРИВООЗЕРСКИЙ РАЙОН

Дело о противодействии выполнению плана хлебозаготовок и утайке зернохлеба в артели им. «13-я годовщина Октября»

В артели им. «13-й Годовщины Октября» выявлена группировка, проводившая организованно работу по срыву выполнения хлебозаготовок, разбазариванию и расхищению зернохлеба.

В состав группировки входили:

1. ГРОМОВ Михаил – пред[седатель] колхоза.
2. БАТАЛЮК – член правления.
3. НАТАНЧИШИН Андрей – член правления.
4. БАБОСЯ Федот – завхоз, скрывшийся за несколько дней до ареста.

Следствием установлено, что пред[седателем] колхоза ГРОМОВЫМ Михаилом было отдано распоряжение кладовщице колхоза скрыть около 600 пудов отхода с обмолота, в котором фактически было много пшеницы. Эти 600 пуд. отхода были спрятаны у одного кулака с тем, чтобы этот хлеб не вошел в план хлебозаготовки.

После ареста группировки хлеб был найден.

Установлено также разбазаривание и расхищение хлеба; практиковалась дача взаймы соседним колхозам хлеба с возвращением его по окончании хлебозаготовительной кампании.

Указанная группировка проводила также разложенческую работу среди колхозной массы, агитируя за невыходы на работу, расхищение хлеба и выходы из колхоза.

Виновные арестованы, дело направлено для слушания в суд.

ВОЗНЕСЕНСКИЙ РАЙОН

Дело об организации тайной мельницы для нелегального помола зерна

В колхозе им. Луначарского группа лиц из правленческого аппарата колхоза организовала в сарае кулака-лишенца тайную мельницу, использовав в качестве двигательной силы трактор, принадлежащий колхозу.

В группу входили: 1. КАЦАН – пред[седатель] правления, середняк, кандидат партии.

2. ЯНИШЕВСКИЙ – завхоз, кандидат партии.
3. СЕРБУЛОВ – бригадир, середняк.
4. ДИОРДИЦА – б[ывший] председатель колхоза.
5. ПАНАСЮК – счетовод колхоза, б[ывший] волостной писарь.
6. РЯБОКОНЬ – кулак, раскулаченный.

Установлено, что мельница работала по ночам, перерабатывая в течение ночи до 100 пудов зерна. Указанная группа разновременно перемалывала и разбазаривала хлеб, подлежащий сдаче в хлебозаготовку.

Счетовод колхоза ПАНАСЮК не проводил по отчетности подлежащее вывозу в хлебозаготовку зерно, чем способствовал его разбазариванию.

Правление колхоза разбазариванием хлеба и колхозного имущества привело артель к развалу. Пред[седатель] правления и счетовод, желая снять с себя ответственность за последствия, подали заявления об уходе с работы по болезни.

Указанная группа лиц арестована, дело их будет слушаться в селе Б-Сиргулово выездной сессией Облсуда. КАЦАН и ЯНИШЕВСКИЙ исключены из партии.

Дело о сопротивлении выполнению хлебозаготовок в колхозе «Инициатива Жовтня»

Пред[седатель] правления колхоза «Инициатива Жовтня» ВОЛОЩУК – середняк, несмотря на наличие 620 цнт. хлеба, вывозку такового на элеватор прекратил,

мотивируя отсутствием тягловой силы, которая переключена на окончание сева и уборку подсолнуха.

Когда сельсовет предложил приступить к вывозу хлеба, ВОЛОЩУК распорядился весь хлеб раздать колхозникам. Кроме того, ВОЛОЩУК разбазарил хлеб под видом взаимообразных выдач отдельным организациям.

ВОЛОЩУК арестован. Дело назначено к слушанию выездной сессии Облсуда.

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ ГПУ УССР (С. РЕДЕНС)
5 декабря [19]32 г.
№ 1279. г. Харьков

ГДА СБ України. –Ф.16.–Оп.28 (1951 р.). – Спр.5. – Арк.43–106.

Вперше надруковано у виданні «Розсекречена пам'ять: Голодомор 1932–1933 років в Україні в документах ГПУ-НКВД. – К.: Вид.дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – С.357–420.

№ 39
Постанова бюро Одеського обкому КП(б)У «Про грубу політичну помилку, припущену Снігурівським РК КП(б)У щодо висилки 500 господарств»

31 грудня 1932 р.

1. Відзначити, що постанова облвиконкому про висилку 500 господарств у Снігурівській районній газеті «Соціалістичний шлях» була вміщена на 4 сторінці в скороченому вигляді, що принизило й змазало політичне значення цього акту боротьби з класовим ворогом, причому з 25 родин, що їх вислано з села Ново-Петрівки, опубліковано лише у відозві районного виконавчого комітету, за підписом голови Ровинського, 4 прізвища. Таким способом, снігурівські керівники не забезпечили того, щоб це важливіше рішення обласного виконавчого комітету зрозуміла вся колгоспна маса, щоб кожний колгоспник і одноосібник знав – кого й за що висилають.

2. Відмітити, що Снігурівський РПК не виконав директиви обкому про опублікування постанови обласної Контрольної Комісії щодо виключення 50 зрадників з партії та постанови обласного виконавчого комітету про ув'язнення цих 50 до концентраційного табору.

3. Обласний комітет вважає ці факти за найгрубішу політичну помилку, у припущенні якої винні: в.о. секретаря РПК Кривошей, голова РВК Ровенський, редактор районної газети Чаленко, заступник редактора «Молодої Гвардії», керівник виїзної редакції Таксе.

4. Кривошею оголосити сувору догану.

5. Ровинському оголосити сувору догану з попередженням.

6. Редактору районної газети Чаленко та заступнику редактора «Молодої Гвардії» Таксе оголосити сувору догану.

7. Запропонувати Снігурівському РПК опублікувати в найближчому номері районної газети повний список прізвищ всіх 25 висланих з села Ново-Петрівки згідно директиви обкому.

8. Доручити товаришу Павленку перевірити у 2-денний термін, як газети інших районів виконали директиву обкому щодо порядку опублікування постанови обласного виконавчого комітету про висилку 500 та ув'язнення до концентраційного табору 50 вилучених з партії.

9. Це рішення, за винятком пункту 8, передати Снігурівському РПК телеграфом.

10. Постанову цю, за винятком пунктів 7, 8, 9 опублікувати в «Чорноморській Комуні».

ДА Одеської області. – Ф.П.11. – Оп.1. – Спр.165. – Арк.19.
Оригінал. Машинопис.

№ 40

Постанова Одеського обкому КП(Б)У про стан хлібозаготівлі

7 січня 1933 р.

1. Дать телеграмму секретарям районных партийных комитетов и уполномоченным Областного комитета – персонально товарищам Озерову, Ночевкину и Нестуеву (Березовка), Фридману, Корнющенко, Колпакову и Ханзону (Голая Пристань), Копельману, Краевскому и Сабочинскому (Зельц), Бойко и Ветману (Ново-Миргород), Главчеву и Вельчаку (Ольшанка) следующего содержания:

«Обком обязывает Вас безоговорочно закончить план хлебосдачи к десятому января. Требуем мобилизации всех сил партийной организации для того, чтобы полностью закончить к этому сроку план хлебозаготовок, во что бы то ни стало».

Командировать в Голо-Пристанский район для окончания плана хлебозаготовок секретаря Херсонского городского партийного комитета товарища Сидерского с группой ответственных работников.

2. Отметить, что руководство Доманевского района не сделало для себя до сего времени соответствующих выводов из неоднократных категорических предупреждений обкома об усилении борьбы за выполнение плана хлебозаготовок.

За явное нежелание организовать борьбу за хлеб и выполнить план хлебозаготовок – исключить из партии секретаря Доманевского РПК Вишневского и председателя РИК Кондратюка.

Поручить товарищам Горскому (организационный отдел) и Якобчуку (отдел кадров) представить на утверждение Бюро обкома 8 января кандидатуру секретаря РПК и председателя РИК для Доманевского района.

3. Утвердить как директиву обкома следующую телеграмму товарища Майорова секретарю Устимовского РПК товарищу Каминскому:

«Крайне низкие поступления по Вашему району за последние дни расходятся с вашими обещаниями и с тем, о чем вы информировали товарища Кагановича и меня

в вопросах хлебосдачи. Либо вы сознательно нас обманывали, либо поступления хлеба вашему району не отражены в сводках. Несмотря на посланные мною три телеграммы, вы упорно молчите. Требую немедленного ответа: когда закончите план хлебозаготовок?»

4. Дать телеграмму Андре-Ивановскому, Арбузинскому, Антоно-Кодинцевскому, Анатольевскому, Братскому, Благоевскому, Бобринецкому, Больше-Высковскому, Врадиевскому, Вознесенскому, Гроссуловскому, Добровеличковскому, Октябрьскому, Зиновьевскому, Знаменскому, Криво-Озерскому, Карл-Либкнехтовскому, Любашевскому, Ново-Украинскому, Ново-Одесскому, Ново-Бугскому, Первомайскому, Раздельнянскому, Троицкому, Фрунзовскому и Цебриковскому РПК следующего содержания:

«Ежедневные данные о поступлении хлеба 5 и 6 января свидетельствуют о резком снижении заготовок в Вашем районе, проваливают окончание плана хлебосдачи в принятые Вами сроки на совещании секретарей РПК, предриков уполномоченных ЦК, обкома, и недопустимо нарушают данное Вами письменное обязательство. Обком еще раз предупреждает Вас, что эти сроки не могут быть нарушены, и требует от вас мобилизации всех сил для окончания плана хлебозаготовок в установленные сроки, во что бы то ни стало»

Аналогичную телеграмму дать Баштанскому, Снегуровскому, Б. Александровскому, Каховскому, Переславскому и Калининдорфскому РПК. Командировать для окончания плана хлебозаготовок в Ново-Бугский район буксирную бригаду Николаевского ГПК во главе с членом Бюро ГПК.

3. Отметить, что в районах, выполнивших годовой план хлебозаготовок имеется значительное недовыполнение хлебосдачи по индивидуальному сектору.

Обязать Херсонский, Цурюпинский, Голованевский, Хорловский, Николаевский, Хмелевской, Одесский, Ново-Архангельский, Очаковский, Спартаковский районы закончить полностью выполнение плана по индивидуальному сектору к 15 января.

Одновременно отметить, что решение областного комитета от 4 декабря об участии единоличников, отказавшихся от земельных наделов, в выполнении всех государственных обязательств рядом районов до сих пор в жизнь не проведено. Так, например, в селе Комиссарово Анатольевского района из числа 85 хозяйств, большинство которых имеет усадебную землю и немалое количество утаенного, разворованного хлеба, к 70 хозяйствам не доведен план хлебосдачи. Обязать РПК немедленно заставить всех таких единоличников выполнить свои обязательства перед государством наравне с прочим населением села.

6. Указать Фрунзовскому РПК на недопустимость изъятия посевного материала у колхозов, полностью выполнивших годовой план хлебозаготовок.

7. Указать Вознесенскому РПК на недопустимость принятия и опубликования им решения о выселении за пределы Украины кулацких хозяйств, без санкции областных организаций.

Секретарь Одесского обкома КП(б)У Майоров

ДА Одеської області. – Ф.П.11. – Оп.1. – Спр.165. – Арк.39–40.

№ 41
Записка завідуючого відділом агітації і пропаганди ЦК КП(б)У А. Хвилі Центральному Комітету КП(б)У про незадовільне виконання плану хлібозаготівель, приховування хліба та застосування репресій щодо селян і керівників колгоспів Снігурівського району

10 січня 1933 р.

На 10 січня по Снігурівському району виконано хлібозаготівельний план в розмірі 23907 т, що складає 68,8%. Насіннєвий матеріал, усякі фонди – вивезено. По тих колгоспах, що виконали хлібозаготівельний план, теж вивезено посівний наполовину.

Я вже писав в останньому листі, що висилка, репресії до с. Новопетрівка наслідків не дали, незважаючи на вжиті заходи. За останній час в низці колгоспів спостерігаються явища, коли значна частина колгоспників кидає господарювання і виїздить невідомо куди. Так, по Новопетрівській сільраді, по Тетянівській сільраді є колгоспи, де виїхала більша половина колгоспників. Я поставив перед усією організацією питання про потребу жорсткої боротьби проти цих форм куркульського саботажу. Очевидно, що ми тут маємо справу з таким явищем: хліб позакопували, поховали, а тепер на час хлібозаготівлі – виїздять. Ми організовуємо зараз боротьбу проти тих, хто виїздить. Припинили видачу всіляких довідок, посвідчень з сільрад. У вирішальних селах встановили на ніч пікети, завдання яких – затримувати усіх, хто вивозить хліб з села…

Справа з похованим хлібом зводиться зараз не лише до ям. Ховають по димоходах, приробляють подвійні днища до столів і таке інше. Між іншим є відомості, що багато куркульського елементу поховало свій хліб у Херсоні. З цього треба зробити висновок, що у Херсоні у всякого спекулятивного елементу осіла певна частина хліба.

За увесь час по Снігурівському району від переобмолоту поступило 2507 ц. виявлено краденого у колгоспників та одноосібників – 693 ц. Виявлено ям – 136. В них знайдено хліба – 275 ц. В колгоспах виявлено утаєного хліба – 652 ц. Виявлено незаконно утворених фондів – 1728 ц.

По лінії репресій. Засуджено за нездачу хліба 31 господарство твердоздатців, 46 господарств контрактантів. Позбавлено 38 господарств землі. Винесено постанов про виселення 55 господарств, припинено відпуск промислового краму 85 господарствам. Безспірно стягнуто хліб у 136 господарствах. Вилучено там хліба 225 ц. Стягнуто м'ясом (штрафом по району) – 159 ц. Виявлено і виключено з колгоспів 325 куркулів. Відібрано у них 182 ц хіба. Стягнуто штрафів грішми – 26467 крб., 35 куркулів віддано до суду. Виключено ледарів з колгоспів – 123 чоловіка. Відібрано у них хліба – 95 ц.

Останніми днями за прихований саботаж хлібозаготівель виключено з партії, заарештовано і віддано до суду голову колгоспу ім. Боровського Датченка. Виключено з партії секретаря Галаганівського партосередку Гаюху (теж за прихований саботаж хлібозаготівель).

А. Хвиля.

ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.1. – Спр.2264. – Арк.12–14.

№ 42
Записка Одеського обкому партії до ЦК КП(б)У про стан виконання річного плану хлібозаготівель

Не пізніше 13 січня 1933 р.

Во вторую пятидневку января заготовлено 18065 т против 32226 в первую пятидневку. 13 районов области уже выполнили план хлебозаготовок, а более десятка районов, достигшие последних, самых трудных процентов, дают сейчас незначительное нарастание.

Заготовка во вторую пятидневку января в основном проводилась за счет обмолота и изъятия разбазаренного и разворованного хлеба.

В области почти закончен обмолот, причем оказалось, что ряд районов вводил в заблуждение насчет наличия подлежащего обмолоту хлеба (Арбузинка, Врадиевка, Зиновьевск, Новая Украинка). Очень медленно подвигается переобмолот, усилилось сопротивление переобмолоту, так как этим районы страхуют себя от вывоза посевных фондов.

Учитывая, что проведенное решение обкома от 27 декабря о репрессивных мерах в отношении организаторов саботажа хлебозаготовок (выселение 500 кулацких семейств и лишение усадебной земли с конфискацией имущества 500 единоличных хозяйств) не дало достаточного эффекта, обком постановил просить ЦК КП(б)У разрешить проведение ряда дополнительных репрессивных мероприятий:

а) санкционировать высылку на север с конфискацией имущества дополнительно 700 хозяйств из районов Новобугского, Большеалександровского, Любашевского, Троицкого, Новоукраинского, Арбузинского, Доманевского, Зиновьевского, Кривоозерского и Первомайского.

б) разрешить применение пункта 4 инструкции Совнаркома УССР от 11 ноября о лишении единоличников, саботирующих выполнение плана хлебозаготовок, усадебной земли и конфискации всего их имущества – дополнительно к 800 единоличным хозяйствам. В связи с тем, что Большеалександровский, Баштанский и Любашевский районы систематически снижают хлебосдачу, что говорит о явном нежелании руководства указанных районов выполнить план хлебозаготовок, обком решил просить ЦК КП(б)У санкционировать:

а) исключение из партии секретарей Большеалександровского райпарткома – Остроя, Баштанского – Шевченко и Любашевского – Головащенко;

б) исключение из партии председателя Большеалександровского райисполкома Дедечко.

Из районов, выполнивших план хлебозаготовок, нами брошены ударные бригады в особо отстающие районы: так, командированы ответственные работники во главе с председателем горсовета, заведующим орготделом и другими членами бюро из Херсона в Большеалександровку, из Николаева – в Новый Буг.

Нами намечен ряд районов, обязанных закончить план к 15 января, и брошены туда руководящие товарищи для окончания плана. В частности в Скадовск командирована бригада из Хорлов во главе с Букаловым.

Несколько слов о зерносовхозах: в эту пятидневку зерносовхозы сдали тысячу тонн. Выполнив 81,5 % годового плана, зерносовхозы почти совершенно прекратили хлебосдачу.

Майоров

ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 6340. – Арк. 9–11.
Оригінал. Машинопис.

№ 43
Довідка про виконання хлібозаготівлі колгоспом ім. 10-річчя Жовтня с. Красненьке Кривоозерського району

20 січня 1933 р.

По делу № 251

С П Р А В К А

Колхоз им. 10-летия Октября села Красненькое Кривоозерского района Одесской области по состоянию на 25/11 1932 г. выполнил годовой план хлебозаготовки на 42,3% по данным заготзерна.

20/1 1933 г. [Без підпису]

ДА Миколаївської області. – Ф.Р.585. – Оп.2. – Спр.3159. – Арк.6.
Копія. Машинопис.

№ 44
Відомість Первомайського районного відділу охорони здоров'я про кількість хворих з безбілковими набряками

період з 1 січня по 24 лютого 1933 року

2-я Совбольница (Богополь):

На койке лежало – 81 человек, из них умерло – 19.

По Детской больнице:

На койках лежало 10 человек, из них умерло 2 человека. В детской консультации на амбулаторном приеме находится на учете 31 ребенок с безбелковыми отеками.

По рабочей поликлинике:

Прошло за это время 50 человек застрахованных, из коих 2 умерли.

Среди лежавших на койках имеются пенсионеры, служащие, колхозники, довольно большая прослойка деклассированных. Имеются и рабочие.

С 1 января по 24 февраля 1933 года больных и умерших по Госбольнице и поликлинике: больных – 131, из них умерших – 21 чел.; детей больных – 41, умерших в больнице – 2.

Начальник Первомайского райздравотдела Григоращенко

ДА Одеської області. – Ф.Р.710. – Оп.2. – Спр.2. – Арк.5.
Оригінал. Машинопис.

№ 45
Постанова Одеського обкому КП(б)У про призупинення масових самовільних виїздів селян із Одеської області

24 січня 1933 р.

1. Отметить, что в последнее время имеют место самовольные выезды крестьян, как колхозников, так и единоличников, из сел Одесской области за ее пределы в другие республики и края.

2. Отметить, что не все партийные и советские работники в районах и селах понимают, что такого рода массовые самовольные выезды крестьян, колхозников и единоличников организуются врагами советской власти, кулаками и петлюровцами, ведущими контрреволюционную агитацию за бегство крестьян в целях подрыва колхозов.

Многие районные партийные комитеты (РПК) не только не ведут необходимой массово-политической работы по приостановлению самовольных выездов из села, но в ряде случаев даже не разоблачают кулацкой агитации за самовольные выезды крестьян и не разъясняют колхозным массам и трудящимся единоличникам вреда для колхозов, колхозников и единоличников такого рода самовольных выездов.

2. Предложить секретарям РПК немедленно развернуть массовую политическую работу, в первую очередь в тех селах и колхозах, где наблюдается наибольшее число самовольных выездов, выявляя контрреволюционных организаторов и вдохновителей этого дела.

Всю эту широкую разъяснительную работу провести на основе доведения до каждого колхозника и единоличника решений Январского Пленума Центрального Комитета и Центральной Контрольной Комиссии, в особенности на основе популяризации речи товарища Сталина о работе в селе, постановления ЦК и Совета Народных Комиссаров от 19 января о поставке хлеба государству в 1933 году.

3. Поручить начальникам районных отделов Государственного Политического Управления провести изъятие контрреволюционных организаторов бегства крестьян из села.

4. Заслушать на Бюро Областного комитета 3 февраля сообщение Начальника Областного отдела ГПУ о результатах проведения мероприятий в связи с самовольными выездами крестьян из села.

Секретарь обкома КП(б)У Майоров

ДА Одеської області. – Ф.П.11. – Оп.21. – Спр.11. – Арк.76–77.
Копія. Машинопис.

№ 46
Довідка ДПУ УСРР про масові втечі селян із сіл України та оперативних заходах по боротьбі з ними

2 лютого 1933 р.

СПРАВКА
о массовых выездах из сел Украины и оперативных мероприятиях по борьбе с ними по состоянию на 2/II–1933 г.

Область	Количество районов	Всего выехало	Из них:			
			Колхозников	Единоличников	Твердосдатч[иков] и кулакк[ов]	активистов
Киевская	47	26.344	10.027	10.682	1.562	163
Харьковская	19	20.129	7.423	12.698	-	8
Д[непро]петровская	42	12.421 3.845	5.201 1.348	6.260 1.865	559 471	401 161
Донецкая	32	9.561	3.036	5.037	1.308	180
Одесская	26	3.953 4.020	1.790 1.850	1.474 1.412	655 758	31
Черниговская	25	5.593 837	434 62	3.453 289	1.701 486	5
Винницкая	24	5.068 511	-	-	-	-
АМССР	-	2.151	285	1.284	539	43
ИТОГО	215	85.220 9.213	28.194 3.260	40.888 3.566	6.324 1.715	831 161

Примечание: Числителем показаны одиночки, а знаменателем количество семей
ГДА СБ України. – Ф. 68.– Спр. 228.– Арк.138–141.
Копія. Машинопис.

№ 47
Доповідна Одеського облземвідділу про колгоспи, занесені на «чорну дошку» за саботування хлібозаготівель

4 лютого 1933 р.

Відмітити, що після занесення колгоспів на чорну дошку за злісне саботування хлібозаготівель, районні і сільські парторганізації Братського, Березівського, Бериславського, Врадіївського та Вознесенського районів, внаслідок послідовного застосування репресивних заходів та розгортання масової роботи в колгоспах, зламали куркульський саботаж в хлібозаготівлях і добилися зняття колгоспів з чорної дошки. В той же час більшість районів, а надто В.Олександрівський, Жовтневий, Каховський, Кривоозерський, Снігурівський, Добровеличківський та Любашівський, після занесення колгоспів на чорну дошку, не виконали вказівок Обкому про застосування репресій, не зламали куркульського саботажу хлібозаготівлям і зовсім недостатньо організували колгоспний актив на виконання плану хлібозаготівель і на зняття колгоспів з чорної дошки.

Виходячи з цього Обком КП(б)У ухвалює:

Запропонувати всім МПК і РПК підсилити роботу по хлібозаготівлях в колгоспах, які занесені на чорну дошку, де через відсутність більшовицької боротьби проти куркульського саботажу не досягнуто потрібного зрушення в виконанні хлібозаготівель.

Надіслати в такі колгоспи спеціальних робітників та вжити заходів до термінового оздоровлення цих колгоспів, звернувши увагу на виявлення розкраденого та прихованого хліба, спираючись в цій справі на колгоспний актив.

У додаток до раніше знятих з чорної дошки 14 колгоспів, які зняли куркульський саботаж і забезпечили виконання хлібозаготівель – зняти з чорної дошки колгоспи: ім. Фрунзе – Знам'янського району, «Червоний партизан» – Братського району, які зламавши куркульський саботаж, вивершили хлібозаготівлі понад 80%.

Відповідну установу оголосили в пресі лінією ОВК. Одноразово зобов'язати МПК і РПК, в яких є колгоспи, зняті з чорної дошки, терміново забезпечити певне вивершення хлібозаготівель цими колгоспами та по-бойовому розгорнути в них підготовку до весняної сівби.

Про Зав. Облземвідділу.

ДА Одеської області. – Ф.П.11. – Оп.1. – Спр.165. – Арк. 136–137.

№ 48
Лист голови контрольної комісії Первомайського РК КП(б)У Полякова члену Одеського обкому КП(б)У Бейліна про стан громадського харчування і голодування населення району

26 лютого 1933 р.

Шановний товаришу Бейлін!

Змушений написати про стан громадського харчування, який вимагає вжиття негайних заходів. У нас трапились випадки отечності (опухання) на ґрунті недоїдання не тільки серед декласованого населення, а навіть і серед робітників. І хоч дещо було спущено харчовими продуктами та грішми, це не вирішує справу. По відомостям, які я зараз маю, на заводі ім. 25 жовтня від недоїдання опухло 13 робітників; в районній лікарні № 2 з 1 січня 33 року з 201 хворих 67 чоловік опухли від недоїдання, з них 17 чоловік померло. Тут відсутні відомості по іншій лікарні та дитячій консультації, крім того, є багато випадків захворювань, опухань та смертей людей, які не зверталися до лікарів. В більшості по соціальному стану вони з декласованих. Перевіряючи районну лікарню, я там застав хворих з набряками – одного колгоспника, одного сторожа МРК, одного водоноса, одного робітника шкірного заводу, одного інваліда та 4 чоловіка з арештованих.

Я вважаю, що необхідна негайна продуктова допомога не тільки для робітників та службовців, а насамперед для партактиву міста, який декілька місяців не одержує хліб – купують на базарі макуху, яка коштує понад 30 крб., і навіть в постачанні її є перебої. Для декласованого елементу відкрито їдальню та майстерню – «Труддопомога», але ж цього зовсім замало. Я гадаю, що ти вживеш необхідних заходів.

Поляков

ДА Одеської області. – Ф.Р.710. – Оп.2. – Спр.2. – Арк.4.
Оригінал. Рукопис.

№ 49
Постанова бюро Одеського обкому КП(б)У про план хлібопоставок на першу п'ятиденку березня 1933 року

28 лютого 1933 р.

Протокол № 29

Слушали: О плане хлебопоставок на первую пятидневку марта 1933 года

Постановили: Исходя из того, что ежедневная норма централизованного отпуска муки составляет 80 тонн, а ежедневное авансовое покрытие мерчуком составляет на первую декаду марта 20 тонн; утвердить план хлебопоставок лишь на первую пятидневку марта по следующим основным, не терпящим отлагательства, контингентам:

	На один день	*На 5 дней*
а) по Одессе	71 тонн муки	355 тонн муки
б) по Николаеву	29 тонн муки	145 тонн муки
в) по Херсону	7 тонн муки	35 тонн муки
г) по Зиновьевску	8 тонн муки	40 тонн муки
Всего по указанным городам:	115 тонн муки	575 тонн муки
Курортснабу	5 тонн муки	25 тонн муки
Итого:	120 тонн муки	600 тонн муки

Установить следующие источники покрытия этой пятидневки:

1. За счет централизованных ресурсов – 400 тонн
2. За счет аванса по мерчуку 100 – тонн

Учитывая, что значительное сокращение Народным комитетом снабжения УССР централизованных ресурсов на март месяц, а также фактическое пониженное поступление мерчука не обеспечивают даже указанного выше плана хлебопоставок на пятидневку, разрешить Областному комитету снабжения позаимствовать из фондов сельского снабжения области 100 тонн муки.

В связи с создавшимся крайне тяжелым положением в деле хлебопоставок основных городов области, командировать в ЦК КП(б)У и Народный Комиссариат Снабжения Украины секретаря обкома товарища Степанова и заведующего областным комитетом снабжения товарища Борисова.

Секретарь обкома КП(б)У *Майоров*

ДА Одеської області. – Ф.П.11. – Оп.21. – Спр.1. – Арк.86.
Оригінал. Машинопис.

№ 50
Постанова секретаріату Одеського обкому КП(б)У про утвердження плану забезпечення хлібом Одеської області

8 березня 1933 р.

Слушали: О снабжении хлебом Одесской области на 2-ю декаду марта.

Постановили: Утвердить план снабжения на 2 декаду марта месяца в следующем порядке:

1) Одессе	690 тонн
2) Николаеву	290 тонн
3) Херсону	70 тонн
4) Курортснабу	50 тонн
ИТОГО:	1100 тонн

Кроме городов, отпустить хлеб на 1 половину марта сего года следующим организациям:

1) Академикам	0,3 тонн
2) Арестованным милиции	2 тонны
3) Галаганским разработкам	1 тонна
4) Для каменных разработок	5 тонн
5) Хировскому лесозаводу	1,5 тонн
6) Графитному заводу	2,5 тонн
7) Бело-Криницким карьерам	2,5 тонн
8) Бериславскому заводу тракторных частей	1 тонна
9) Гипроводу (Каховка)	0,5 тонн
10) Инснабу	1,2 тонн
11) Укртуре	0,4 тонн
12) Детским домам	10 тонн
13) Больницам	17,1 тонн

Для покрытия указанного количества хлеба разрешить Областному комитету снабжения использовать следующие ресурсы:

1) Из централизованного фонда	1015 тонн
2) Мерчука	130 тонн
ИТОГО:	1145 тонн

Для снабжения специальных контингентов использовать 75 тонн муки из экономии припеки.

Секретарь обкома КП(б)У Майоров

ДА Одеської області. – Ф.П.11. – Оп.21. – Спр.1. – Арк.97.
Оригінал. Машинопис.

№ 51
Інформаційний лист голови Снігурівської районної КК РСІ Ситова голові Одеської обласної КК РСІ Конику про випадки канібалізму в селищі Лоцкине Снігурівського району

15 березня 1933 р.

Снегуровская районная Контрольная комиссия рабоче-крестьянской инспекции (КК РКИ) сообщает, что установлены в поселке Лоцкино Калужского сельского совета Снегуровского района случай людоедства, а именно: семья Юрченко Захария, состоящая из 8 человек – 6 детей, матери и отца, числившихся членами колхоза «12-летие Октября», – имеет заработанных 286 трудодней, семья в своем составе имеет 4 трудоспособных, остальные – не трудоспособные.

Глава семьи Юрченко Захарий осужден судом за кражу коровы и находится в ДОПРе уже 6 месяцев.

Таким образом, семья осталась под руководством старшего сына, ему около 20 лет. На работу хозяйство перестало выходить еще с осени по окончанию молотьбы, сам сын Юрченко имеет всего заработанных в колхозе 45 трудодней.

Из опроса матери Юрченко и имеющихся материалов выяснено, что в семье от недоедания на почве голода умерла одна дочь, а за ней умирает и другая. Тогда, когда заболевает третий ребенок, сын с матерью решают этого ребенка задушить и им питаться, что и приводят в исполнение, не удовлетворившись одним сыном и братом, они душат другого и также съедают его.

После этого ловят совершенно чужого ребенка Ваню Черненко, отец которого бросил семью и уехал, а за ним также бросила его и мать, и мальчика оставили одним, и также душат его и едят.

Таким образом, ими съедено 3 ребенка, два из которых свои и один чужой.

Необходимо отметить, что со стороны партийной ячейки сельского совета и правления колхоза проявлено было не чуткое отношение к данной семье, несмотря на то, что эта семья являлась за помощью и в сельский совет, и в колхоз. Наряду с этим, отпущенная продовольственная помощь данному сельскому совету в количестве 35 центнеров, из которых колхозу «12-летие Октября» 15 центнеров до настоящего времени не используется, то есть, на протяжении 7–8 дней, в тот момент, когда по сельсовету имеются опухшие.

Постановлением бюро РПК приняты меры, одновременно с этим, секретарь партийной ячейки, председатель сельского совета и председатель колхоза из партии исключены и переданы суду.

Необходимо также отметить, что случай людоедства по Снегуревскому району является вторым, о первом случае вам было сообщено письмом от 14 марта 1933 г.

Председатель КК РКИ Ситов

ДА Одеської області. – Ф.Р.710. – Оп.2. – Спр.2. – Арк.24–25.

№ 52
Доповідна заступника голови Кривоозерської районної КК РСІ голові Одеської обласної КК РСІ про випадки канібалізму в селах Секретарка і Тридуби

16 березня 1933 р.

Цілком таємно

Доложу, что по селам Секретарка и Тридубы Кривоозерского района имеются случаи каннибализма, а именно:

По с. Секретарка

1. Гражданка Романчишина Ольга – беднячка-колхозница, Ищенко П. – середняк-колхозник, Бондар Иван – колхозник, в начале первых чисел марта месяца сего

года откопали похороненный на кладбище труп гражданки Мандриной Матроны, разделили между собою по частям, варили и ели. Кроме того, у Бондаря Ивана в хате на печи обнаружили вялый труп его 7-летнего брата.

2. Гражданин Головатюк Даниил – бедняк-индивидуальник, умершую свою мать закопал на кладбище и в тот же день вечером отрыл и принес домой, варил и ел. При обыске обнаружена голова с седыми волосами, половые органы с тазовой костью и остатками на них мяса, конечности рук и ног.

3. Гражданин Маснюк Антон Калистратович – середняк, зверски убил своих двух детей, девочек 4-х и 3-х лет. При обыске обнаружены трупы и часть вареного мяса.

По с. Тридубы

Гражданка Ридка Евдокия, беднячка, исключенная из колхоза, зарезала 2 детей – мальчика 3-х лет и девочку 1,5 года, мясо которых съела. Муж Ридки Евдокии сидит, арестован за кражу и убийство колхозной лошади. По этому поводу приняты следующие меры: на места происшествий выехали работники ГПУ и следственных органов, которые проводят расследования по данным случаям. По селу Секретарке выявили и задержали 12 человек, которые ели человеческое мясо. По селу Тридубы была арестована гражданка Ридка Евдокия.

По линии партийной и советской в село Секретарка высланы: член районной КК РКИ, кандидат в члены бюро РПК, он же член президиума РИК и член партии директор МТС. Наряду с проведением работ, связанных с разукрупнением колхоза (в с. Секретарка один колхоз насчитывает до 800 дворов), проводят также соответствующая массовая работа среди населения. На места дополнительно выехали по 2 человека из числа членов бюро РПК и членов Президиума РИК.

Для устранения случаев каннибализма районом дополнительно занаряжена продовольственная ссуда в количестве 25 центнеров к ранее выданной из общего количества на район 450 центнеров – 30 центнеров, а также районом была оказана продовольственная помощь из местных наличных ресурсов в количестве 7 центнеров. Таким образом, для села Секретарки дана продовольственная помощь 62 центнера.

Ведется работа по всем сёлам по выявлению голодающих и оказанию им продпомощи. Отмечены случаи голодания, кроме Секретарки, по селам В.Мечетня, Березки, Тридубы, Мазурово и Красненькое. Были характерные случаи, когда у голодающих опухших обнаруживалось закопанное в ямах зерно, хлеб, картошка и тому подобное, такие случаи имели место в селах Березки, Кривое Озеро, В.Мечетня.

В связи с получением продовольственной ссуды, сельсоветами даны распоряжения немедленно ее раздать, ликвидировав отдельные случаи опухания на почве голода.

Получение продпомощи колхозами значительно улучшило настроение колхозников, активность поднялась, что дало возможность более успешно подготовиться к севу.

Зам. председателя Кривоозерской районной КК РКИ (*Підпис*)

ДА Одеської області. – Ф.Р.710. – Оп.2. – Спр.2. – Арк.31.
Оригінал. Рукопис.

№ 53
Постанова бюро Одеського обкому КП(б)У про виселення за межі області 100 одноосібних господарств

16 березня 1933 р.

1. Ввиду фактического срыва сбора семян по единоличному сектору, признать необходимым, выслать за пределы области 100 единоличных хозяйств, злостно уклоняющихся от выполнения заданий по севу. Поручить товарищу Леонюку в течение 48 часов подготовить и провести эту операцию. Признать необходимым по поводу выселения опубликовать постановление Областного исполкома. Поручить Районным комитетам по поводу этого решения провести широкую политико-разъяснительную работу среди трудящихся единоличников и добиться быстрейшего окончания сбора семян.

2. Признать целесообразным 19 и 20 марта во всех производственных колхозных бригадах созвать общие собрания для проверки хода мобилизации семян. На этих же собраниях проверить подготовку тягла и особенно коров.

3. Признать необходимым за срыв работы по сбору семян снять с работы и отдать под суд 5–6 председателей колхозов, наиболее злостно срывающих сбор семян. Поручить товарищам Иванченко и Тараненко наметить эти колхозы для опубликования в печати.

4. Поручить Секретариату областного комитета по всем этим вопросам сегодня же дать телеграфные директивы Районным комитетам.

ДА Одеської області. – Ф.П.11. – Оп.21. – Спр.105. – Арк.14–15.

№ 54
Вирок Одеського обласного суду по справі Нетовканого І.Л., Невельштейна Я.Г., Чекайла І.Ф., Демченка І.С. які припустили порушення соціалістичної законності під час проведення хлібозаготівлі в Арбузинському районі Одеської області

21 квітня 1933 р.

Справа № 10 012 289 31

Ім'ям УСРР Одеський облсуд в складі: Голови т. Швартау, нарзасів тт. Галата та Лецик, при секретареві т. Пономарьовій, за участю прокурора т. Змуля та оборонців тт. Дашевського, Брехунця, Голобородька, вислухавши на привселюдному судовому засіданні кримінальну справу за звинуваченням:

Нетовканого Ісаака Лазаровича, 32 роки, одруженого, маючого 4 дітей, малописьменного, хлібороба, бідняка, в минулому дезертира Червоної Армії, колишнього голови Лисогірської сільради, члена ВКП(б) з 1931 року, не судимого;

Невельштейна Якова Григоровича, 32 роки, одруженого, робітника, з незакінченою вищою освітою, студента 4 курса Енергоінституту, заступника завідувача Одеським Енергоінститутом, за фахом слюсаря-механіка, члена ВКП(б) з 1926 року, не судимого;

Чекайло Івана Федоровича, 36 років, одруженого, малописьменного, по соцпоходженню бідняка, заступника Голови правління СССТ, кандидата в члени ВКП(б) з 1932 року, не судимого, та Демченка Івана Семеновича, 34 роки, одруженого, має 2-х дітей, хлібороба, бідняка, сільвиконавця, не судимого;

перших трьох – за 2 ч. 98, 2 ч.145 КК, а останнього – за постановою уряду від 7 серпня 1932 року.

Знайшов:

с. Лиса Гора Арбузинського району має 3000 господарств, з яких 400 господарств одноосібних, останні господарства об'єднані 7 колгоспами, таким чином, колективізовано на 88%. В зазначених 400 господарствах на другу сотню села припадає 200 господарств. У с. Лиса Гора, куркульсько найманський елемент звив собі гніздо, шкодив справі виконання політично-господарчих кампаній, як збиральній, так, особливо, хлібозаготівель. У 1932 році керівництво села не зуміло своєчасно забезпечити виконання плану хлібозаготівель, і тільки коли хліб був розбазарений та захований по ямах, а термін виконання минув, кинулись заготовляти хліб для держави. Але ж замість того, аби вдарити по класовому ворогу, розкрити перед бідняцько-середняцькою масою шкідницьку роботу ворога, підсудні по справі почали з колишнім головою сільради Нетовканим та уповноваженим по хлібозаготівлі Невельштейном застосування репресивних заходів по відношенню до близьких нам груп населення. Не знайшовши кращих методів для того, аби зробити перелом в хлібозаготівлі, в справі виконання плану, вдалися до застосування масових арештів, побиття контрактантів, навіть до таких, які належну контрактацію повністю виконали.

Ініціатором антипартійних методів роботи являється колишній голова сільради Нетовканий (в минулому дезертир Червоної Армії, служив в обозі Денікіна).

Матеріалами досудового і судового слідства виявлено ганебну картину викривлення лінії партії, порушення революційної законності по Лисогірській сільській раді. Знущання та нанесення побоїв біднякам і середнякам, незаконні масові штрафи, конфіскація майна і розбазарювання його, безпідставне розвалювання хат, незаконне виселення за село бідняків і середняків, та в решті решт затравлювання: 19 лютого 1933 року в с. Лиса Гора стався випадок, що бідняк Баландін Никифор зарізав свою родину – дружину та трьох дітей віком від 1 року до 6 років, а сам повісився.

Попереднім слідством було встановлено, що 26 грудня 1932 року прибув до Лисої Гори на посаду голови сільради Нетовканий І.Л., який з перших днів прибуття до сільради замість того, аби шляхом масово-роз'яснювальної роботи, адміністративного натиску на класово ворожих і злісних нездатників хліба та застосування революційної законності, він став на шлях неприпустимих методів боротьби за хліб, скеровуючи удари на бідняцько-середняцьку частину села. Методами Нетовканого стали: зняття дахів з хат, руйнування хат, провалювання стель тощо.

Зазначений метод був застосований по іншим сотням села, а особливо в 2-й сотні, де уповноваженим був Невельштейн Я.Г. і Чекайло І.Ф. Крім цього, Нетовканий

утворив при сільраді приміщення для арештованих, де тримались без розбору чоловіки, жінки та діти. На допит він викликав по одному чоловіку і здійснював фізичній вплив до тих, хто відмовлявся здавати хліб, таким чином був побитий бідняк Карпенко та інші.

Виселення злісних нездатників хліба по контрактації могло мати місце лише після затвердження постанов про виселення райвиконкомом та обласною контрольною комісією. Не дивлячись на це, Нетовканий І.Л. провадив виселення в масовому порядкові, без відповідних постанов з боку вищих організацій. Причому, саме виселення проводилось таким чином: бідняки і середняки викликались до сільради, де їм пропонувалося негайно здати хліб, а при відмовленні садили їх на сані і вивозили за декілька кілометрів за село в лютий мороз, вночі. Таким чином було виселено Бабіч Марію, Манзюка та інших бідняків і середняків. Майно їх забиралося без опису, частково продавалося, а частково розбазарювалось, лише після цього іноді оформлялося президією сільради. В даний час коли райвиконком запропонував повернути незаконно забране та розбазарене майно, цей ворог з партійним квитком у кишені, не заспокоївшись всіма викривленнями, продовжував свою роботу в напрямку застосування до бідняків і середняків явно незаконних штрафів. Наприклад, за невідвідування зборів оштрафовано 30 громадян, по 5 карбованців кожний, на користь тих осіб, які ходили на збори. Також штрафувалися бідняки, середняки, колгоспники, у яких розкопували двір, шукаючи хліб, не дивлячись на те, чи знайшли хліб, чи ні. А за цей незаконний штраф знімали майно, знову-таки ці гроші повертались на користь шукачів хліба – членів бригади, в складі яких були торгаші-куркулі.

Масова робота повинна була бути головним важелем в справі виконання хлібозаготівлі. Одначе, цей основний важіль, був викривлений куркульською політикою Нетовканого та інших, а саме: виявивши закопаний хліб, у бочці, влаштовували «демонстрацію», маючи на меті вплинути на маси. Для цього утворили обоз з десятка підвід, посадили в бочку Куницьку, навколо діжки – інших біднячок, середнячок, двох сиріт неповнолітніх, самого малолітнього Миколу Шульгу, напіводягненого, і в мороз возили з «демонстрацією» по базару і селу до сільради, причому з промовою виступав Нетовканий, обзиваючи різними неподібними словами, як то «гади», «сволота» та іншими. Слід відзначити, що такі вислови бували завжди при його виступах на зборах та інших заходах, і зрозуміло, що такий характер масової роботи, крім негативного, жодних позитивних наслідків для хлібозаготівель не дав. Такого роду демонстрації були не поодинокі.

Підсудний Нетовканий І.Л., будучи головою сільради не керував роботою, а навпаки, сам зловживав та допускав розтранжирування знятого майна, розтрати грошей з боку сільвиконавця Демченка, і нарешті, допустив та й сам приймав участь у затравлюванні бідняка Баландіна Никифора, довівши його до вбивства своєї родини та самогубства.

Затравлювання Баландіна проводилося наступним чином: маючи одноосібне господарство, він повинен був здати по умові контрактації 13 центнерів хліба, але з цієї кількості було здано тільки 5 центнерів 92 кг. 25 листопада 1932 року його викликали до бригади 2-ї сотні, де він був затриманий та направлений до сільради. Після «обробки» його та дружини він добровільно викрив яму з 6 центнерами і 24

кілограмами хліба і був звільнений з-під арешту Невельштейном. Таким чином, за ним залишилось недовиконаними лише 85 кг хліба. Не дивлячись на це, до нього прийшла бригада на чолі з Чекайло, і було зняте все майно та всі продукти харчування, як то буряки, квасоля, цибуля, квасина, висівки та ін., а також 4 пуди борошна, і його було оштрафовано за неявку на збори в розмірі 5 крб. Через деякий час Баландін знову був заарештований і від нього вимагали додаткової здачі хліба не дивлячись на те, що він контрактацію виконав повністю, навіть з деяким незначним перебільшенням.

Після того, як арешт жодних наслідків не дав, Баландін був звільнений, і до нього з'явилась бригада Чекайло, яка зруйнувала верх хати, наробила в хаті погром. Це зробило на Баландіна таке враження, що він намагався косою зарізати свою дружину, але вона була врятована сусідами. Не маючи продуктів харчування, Баландін, запродавши дещо з залишених йому речей, придбав буряків, моркви тощо. Через деякий час з'явилась до нього бригада Чекайло з вимогою сплатити штраф у розмірі 5 крб., а після того, як Баландін обіцяв сам принести гроші, у нього були забрані куплені продукти.

Після чого, в ніч на 19 лютого цього року, Баландін, зарізавши свою дружину і трьох дітей, покінчив життя самогубством, залишивши дві записки. Перша такого змісту: «Жінка ходила до Чекайло, щоб хоч дав, то єсть, повернув нашу дрібнесеньку картошку, але він вніманія не обращаєт, дети воют як собакі, я перенесті не мог. Я сам сделал такой проступок, потому что кричат дети кушать, а нечего дать ім єсть, в чем і распісиваюсь. Н. Баландін», друга: «До свидания все родичи, через Чекайлу і Кіріла Лошака погубил свою семью, нехай їм легче буде Н. Баландін».

Ще задовго до прибуття підсудного Нетовканого, уповноваженим по декільком сотням був підсудний Чекайло Іван. В кінці грудня прибув до Лисогірської сільради за уповноваженого по хлібозаготівлі підсудний Невельштейн, котрий вкупі з Чекайло був прикріплений до 2-ї сотні цієї ж сільради для виконання плану хлібозаготівлі серед одноосібного сектору.

Підсудними запроваджувалось такі методи хлібозаготівлі: приїзд Невельштейна відзначився утворенням погребу для затриманих, де в холоді, по декілька діб утримувались старики, жінки і діти, причому це знущання доходило до того, що заарештованим не дозволялося сходити в яму, а тримали біля самих дверей. Коли це було засуджено районним керівництвом, то підсудні замість погреба улаштували холодну хату для арештованих.

Мали місце факти знущання підсудним Невельштейном під час допитів. Так, громадянці Панюк П. він під час допиту викручував руки за спину і в заплутаному стані тримав деякий час, а коли це не дало жодних наслідків, вклав її голову між своїми ногами, заголив саму Панюк, та відповідним місцем притулив до гарячої груби. Шарпав за груди громадянку Столяренко тощо. Розкривали дахи контрактантів, розвалювали хати, проводили незаконне вивезення бідняків та середняків за межі села напівроздягнутих під час морозу. Ініціатором зазначених вище «демонстрацій» з бочками являвся підсудний Невельштейн.

Крім цього, громадянин Чекайло провадив незаконне зняття майна та розбазарювання цього майна, (12 свинячих шкір тощо переховав у себе в крамниці), запроваджував незаконні штрафи по прикладу Неторканого, і ці суми з штрафу розподі-

ляв між членами своєї бригади, здійснював арешти і являвся одним з найактивніших учасників травлі бідняка Баландіна Н.

Підсудний Демченко Іван, користуючись тим, що голова сільради Нетовканий фактично не керував роботою сільради, використовував це на свою власну користь, а саме: знімаючи майно, не заприбутковував, не складав описи знятого майна, проводив зняття майна без будь-яких постанов на це, знімав майно в осіб, які були винні різні борги, а також і у тих, хто абсолютно жодних боргів не мав, ганяючись за одержанням 10% зі стягнутих сум. Найбільш цінні речі, які були зняті, він перерахував як для себе, так і для роздачі своїм людям, виставляючи на торги менш цінні речі. На торгах брали участь поставлені їм особи, як наприклад, пожежники, торгові листи і акти фальшувалися.

Таким чином, як це встановлено матеріалами справи, так і допитом цілої низки свідків, недохват знятого майна досягає понад 10000 крб. Особливо це відноситься до продуктів харчування та хатніх речей, борошна, сала, масла, картоплі, а з худоби – свиней, корів, килимів тощо.

Що ж до розтрати 13000 крб., то з поданих документів ця сума зменшується на 8800 крб., остання сума складається з незаконно ним одержаних 10%, що передбачено законом, таким чином, ця сума розтрачена при прямому попусканні підсудного Нетовканого.

Всі ці обставини стверджуються самими підсудними Нетовканим, Чекайло і Невельштейном, а також Демченко, доказами свідків і матеріалами справи.

На підставі зазначеного суд вважає, що в діях підсудного Нетовканого маються ознаки не лише за 2 частиною 98 арт. КК, а також і за 2 частиною 145 арт., 97 арт. КК. Більш того, ці дії належало кваліфікувати за постановою уряду від 7 серпня 1932 року, однак суд вважає за недоцільне відкладання справи з метою уникнення затягування справи, таким чином, кваліфікацію злочину слід вважати за 2 частиною 98 арт., 2 частиною 145 та 97 арт. КК.

Щодо підсудного Чекайло, то його дії передбачені 2 частиною 98 арт. КК, 2 частиною 145 арт. КК.

Торкаючись закинутого звинувачення підсудному Невельштейну, то в його діях вбачається лише наявність 2 частини 98 арт. КК, а щодо 2 частини 145 арт. КК, то це слід відкинути, оскільки Невельштейна в час травлі Баландіна вже не було, і участі в цьому злочині він не приймав.

Щодо підсудного Демченка, то його дії слід кваліфікувати за постановою уряду від 7 серпня 1933 року.

Обміркувавши ступінь соціальної небезпеки та пристосування до них мір соціального впливу, суд вважає, що підсудні своїми діями дискредитували партію та уряд, що викривленням революційної законності, яке мало місце у с. Лиса Гора, допустили не тільки зриви виконання плану хлібозаготівлі, але й негативно вплинули на підготовку до весняної сівби.

Отже, їх дії з'являються особливо соціально небезпечними, і для їх виправлення необхідно ізолювання від суспільства на довгий термін. Тому, керуючись артиклями 6, 43, 29, 98, 145 2-ї частини КК, постановою уряду від 7 серпня 1932 року, 302, 314, 308, 296 статтями КПК, Одеський обласний суд виносить

ВИРОК:

Підсудних Нетовканого Ісаака та Демченка Івана підвести до позбавлення волі в далекі табори на десять років кожного, з обмеженням прав Демченка за артиклями 29 КК, пунктами «а», «б» і «в» на два роки, а Неторканого – без обмеження, з конфіскуванням майна Демченка.

Підсудного Чекайло Івана підвести до позбавлення волі в далекі табори на вісім років з обмеженням за арт. 29 КК, пунктами «а», «б» і «в» на два роки.

Підсудного Невельштейна Якова підвести до позбавлення волі в загальних місцях ув'язнення на 3 роки без обмеження прав.

Голова (*Підпис*)
Секретар (*Підпис*)

ДА Одеської області. – Ф.Р.710. – Оп.21. – Спр.1. – Арк.36–38.
Оригінал. Машинопис.

№ 55
Витяг з наказу ДПУ УСРР про боротьбу з контрреволюцією

23 травня 1933 р.

Совершенно секретно

ПРИКАЗ
Государственного Политического Управления УССР
№ 230

23 мая 1933 г. г. Харьков

ЦК ВКП(б) разослана инструкция всем партийным и советским работникам, всем органам ОГПУ, Суда, Прокуратуры о перестройки работы применительно к новой обстановке на селе:

ЦК ВКП(б) и СНК подчеркивают:

«Было бы неправильно думать, **что наличие новой обстановки и необходимость перехода к новым методам работы означают ликвидацию или хотя бы ослабление классовой борьбы на деревне. Наоборот, классовая борьба в деревне будет неизбежно обостряться.** Она будет обостряться, так как классовый враг видит, что наступили последние дни его существования, – и он не может не хвататься с отчаянием за самые острые формы борьбы с Советской властью. Поэтому не может быть и речи об ослаблении нашей борьбы с классовым врагом. Но дело в том, что усилить борьбу с классовым врагом и ликвидировать его при помощи старых методов работы – невозможно в нынешней новой обстановке, ибо они, эти методы, изжили себя. **Речь идет, стало быть, чтобы каждый наш удар был заранее подготовлен**

политически, чтобы каждый наш удар подкреплялся действием широких масс крестьянства. **Ибо только при подобных способах улучшения нашей работы можем добиться того, чтобы *окончательно ликвидировать классового врага в деревне***».

Задачи, поставленные партией перед нами, могут быть выполнены при условии решительного поворота всех наших аппаратов на глубокую агентурную работу.

В связи с этим ПРИКАЗЫВАЮ:

Ознакомить весь оперативный состав с содержанием инструкции ЦК ВКП(б) и СНК и разъяснить политическое значение. Добиться, чтобы каждый оперативный работник четко уяснил поставленные задачи и строго руководился ими в своей повседневной практической деятельности.

По следственной работе:

• Немедленно разгрузиться от мелких, малоперспективных и потерявших свою политическую остроту дел с тем, чтобы обеспечить тщательное, всестороннее ведение серьезных дел и чтобы переключить квалифицированный оперативный состав на организацию агентурно-оперативной и осведомительной работы.

• Выделить наиболее крупные дела по повстанчеству, контрреволюции, шпионажу, диверсии, террору, антипартийным группировкам, политпартиям (в особенности эсерам), крупным хищениям и вредительству, а также по армейским группировкам, обеспечив их тщательной агентурно-следственной проработкой. Обеспечить разработку и ведение дел по валютчикам, в связи с проводимой операцией.

• малоперспективные дела, в том числе и перечисленных категорий следствием прекратить и переводить, если имеются на это соответствующие данные, в агентурные, используя материалы для вербовки агентуры.

По агентурной работе:

• Немедленно восстановить прерванные связи с агентурой. Проверить причины перерыва в работе. Обязательно практиковать перекрестное обслуживание агентуры, уделив при этом особое внимание части агентов, с которыми не было связи продолжительное время.

• Полностью учесть связи и возможности каждого агента как по непосредственно обслуживаемом им объектом, так и по другим интересующим нас линиям. В работе с агентурой проводить курс на полное использование агента и всех его связей, возможностей по всем линиям работы наших агентов.

• Широко применять практику посылки квалифицированных агентов по специально разработанным маршрутам, с учетом прошлых и настоящих связей по району, области, предприятию и т.д. Эту агентуру командировать только с санкции Облотделов ГПУ.

• Приступить к вербовке и насаждению новой агентуры с таким расчетом, чтобы в кратчайший срок агентурно обеспечить основные отрасли нашей работы.

• *При насаждении агентуры исходить не только из серьезности объекта, но в первую очередь, из пораженности и концентрации контрреволюционеров*

и антисоветских элементов в той или иной отрасли хозяйства, предприятии, учреждении, районе, селе и т.д.

• Всю ценную и перспективную агентуру распределить среди оперативного состава. Вменить в обязанности начальникам отделений непосредственно заниматься агентурной работой, прикрепляя к себе соответствующих агентов, лично знать всю агентуру своего отделения и систематически контролировать и направлять всю работу с ней.

• Установить контроль работоспособности агентуры, обратив особое внимание на ведение личных и рабочих дел агентов, которые должны полностью отражать их работу, качества и возможности.

• Изучить факты двойничества, измены, предательство со стороны агентуры, выявленные в процессе ликвидации контрреволюционного подполья, под тем углом зрения, насколько правильное руководство агентурой, нечуткое отношение к агенту, отсутствие правильного чекистского воспитания и соответствующей оценки материалов способствовали отходу от нас и прямой измены агентуры. Учесть, что работоспособность агента впредь будет оцениваться не только с точки зрения его собственных показателей, на и с т.н. качества руководства ним.

• Обязательно практиковать систему поощрений лучшей агентуры.

• Поощрять гласный оперативный состав за удачно проведенные, сложенные и ценные вербовки, за хорошую работу по систематическому воспитанию и продвижению агентуры, за успешно проведенные агентурные разработки…

• Вербовку новой агентуры проводить только на основе предварительного всестороннего изучения вербуемого и с обязательного согласия в центральном аппарате начальника отделения, области – начальника соответствующего отдела. В районах вербовку проводят лично начальники райаппаратов. По политическим партиям, антипартийным группировкам и агентурным делам, состоящих на контроле в Облотделах ГПУ, вербовать только после получения санкции Облотдела.

• *Учитывая сложность вербовки в настоящих условиях, руководящему составу оперативных отделов, с целью предупреждения возможных срывов вербовки, в особенности среди отдельных групп и прослоек* ***(интеллигенция, специалисты, научные работники, иноподданные),*** *лично проверять обрабатываемый материл и без наличия вполне проверенных данных, позволяющих рассчитывать на успех, – не вербовать.*

• Учитывая значительное количество **молодых оперативных работников**, **пришедших в органы в период массовых форм репрессий**, не знающих и поэтому недооценивающих значение агентурной работы, вопросу агентурно-оперативного воспитания этих кадров уделить особое внимание…

• ГПУ УССР, Киевскому, Одесскому, Днепропетровскому облотделам в виде опыта выделить из высококвалифицированных оперативников для руководства и организации агентурной разработки по отдельным объектам (политпартии, антипартийные группировки, иностранные специалисты, шпионаж, диверсии) этих товарищей освободить от всякой другой работы, возложив на них единственную обязанность – агентурное обслуживание порученного объекта, насаждение, вербовку новой агентуры, использование старой…

По массовой сети:

• Работа массового осведомителя в новых условиях приобретает исключительно серьезное значение**. Без правильно организованной массовой сети не может быть своевременной и полной информации о политико-моральном состоянии села, города, армии и о тех или иных зарождающихся отрицательных процессах, о формах сопротивления кулачества социалистическому строительству на селе, его методах борьбы…**

• Немедленно искоренить шаблон и консерватизм в подходе к выбору объекта для вербовки и насаждении сети по объектам.

При вербовке исходить, главным образом, из новых хозяйственных и общественных форм, созданных в деревне, из практики и методов борьбы остатков кулачества и подкулачников против колхозного строя, из политического прошлого района, вскрытых дел, антисоветских проявлений, добиваясь такого положения, чтобы все решающие участки работы были бы максимально обеспечены осведомителями…

По учету:

• Наладить такую систему учета дислокации сил противника, которая дала бы возможность получить представление о расстановке контрреволюционных и антипартийных элементов в советском аппарате, на хозяйственном и культурном фронте. Для этого в оперативных отделах Центра и областей учесть и составить дислокации размещения контрреволюционных и антипартийных элементов в учреждениях и предприятиях…

• Весь оперативно-следственный и агентурный учет должен быть полностью отражен в УСО ГПУ УССР, как в центре, так и на местах…

По политинформации:

• Политическая и экономическая информация по селу, армии, промышленности приобретает исключительно серьезное значение, так как дает возможность своевременно сигнализировать директивным органам о назревающих отрицательных процессах и дает также возможность нашим органам своевременно применить оперпрофилактику. При организации информационной работы необходимо исходить из следующего:

А) Информация должна быть своевременной, не регистрирующей уже совершившийся факт, а улавливающей назревающие отрицательные процессы.

Б) Решительно искоренить практику приведения как показателей политических настроений, отдельных отрывочных фраз, случайных суждений, улавливаемых на ходу нашими осведомителями.

В) Информация должна исходить исключительно на агентурных данных и на основе следующих показателей, характеризующих политическое состояние города и села:

– прохождение основных хозяйственно-политических кампаний;

– участие широких беспартийных масс в социалистическом строительстве;

– выявление отрицательных явлений, фактов, процессов, ставящих под угрозу успешное выполнение заданий партии;

– данных об антисоветских выступлениях, забастовках, терактах…

Председатель ГПУ УССР В. Балицкий

ГДА МВС України. – Ф.46. – Оп.10. – Спр.3. – Арк.25–28.
Копія. Машинопис.

№ 56
Постанова секретаріату Одеського обкому КП(б)У про план хлібопоставок на серпень 1933 року

4 серпня 1933 р.

1. Представленный Областным отделом снабжения, план хлебопоставок по области на август месяц – утвердить.

2. Утвердить следующие нормы снабжения хлебом на август месяц: по первому списку – рабочим 800 грамм, служащим и иждивенцам – 400 грамм; по второму списку – рабочим 600 грамм, иждивенцам – 300 грамм.

Ведущим предприятиям по Зиновьевску «Красная Звезда», по Херсону – заводы Петровского и Обозный – рабочим по 700 грамм

По третьему списку – рабочим 500 грамм, служащим – 300 грамм, иждивенцам рабочих и служащих – 200 грамм.

3. Установить для рабочих Одессы и Николаева отпуск 50% нормы хлеба из пшеничной муки и 50% из ржаной. Предложить Областной конторе заготовки зерна обеспечить в указанном ассортименте своевременный отпуск муки.

4. Предложить городским партийным комитетам и районным партийным комитетам Одессы, Николаева, Херсона, Зиновьевска, Первомайска строго придерживаться установленных норм и контингентов, проведя тщательную проверку и отсев «мертвых душ». Предложить Областному отделу снабжения установить тщательный оперативный контроль над фактическим расходованием хлеба, в соответствии с утвержденными нормами, контингентами и планами.

Секретарь обкома КП(б)У *Брычкин*

ДА Одеської області. – Ф.П.11. – Оп.21. – Спр.2. – Арк.23.
Оригінал. Машинопис.

№ 57
Звернення ДПУ УСРР до співробітників ДПУ з приводу XVI річниці утворення ВНК-ОДПУ

13 жовтня 1933 р.

ПРИКАЗ
Государственного Политического Управления УССР
№ 596

13 октября 1933 г.
г. Харьков

«О XVI годовщине ВЧК-ОГПУ»

ТОВАРИЩИ ЧЕКИСТЫ!

В день XVI годовщины ВЧК-ОГПУ, Коллегия ГПУ УССР шлет горячий большевистский привет всем сотрудникам, бойцам и начальствующему составу органов ОГПУ на Украине.

Шестнадцатый год работы наших органов во всей стране и особенно *в Украине прошел в обстановке напряженной борьбы с классовым врагом*. Органы ВЧК-ОГПУ, *под руководством Ленинского ЦК ВКП(б)* во главе с гениальным вождем нашей партии *т. Сталиным*, *одержали ряд славных побед*, и нанесли сокрушительный удар по контрреволюции.

В итоге большевистской борьбы нашей партии на всех участках социалистического строительства, **Украина вышла из прорыва 1931–1932 гг.,** преодолев отставание своего сельского хозяйства.

Победа Украины является победой всего Советского Союза, *торжеством генеральной линии партии, результатом мудрых указаний вождя партии и мирового пролетариата т. Сталина* и большевистской борьбы КП(б)У за воплощение этих указаний в жизнь.

XVI-ю годовщину органы ВЧК-ОГПУ, чекисты Украины встречают в обстановке, когда весь СССР охвачен подготовкой к 17 съезду Ленинской партии, когда Украина готовится к Всесоюзному съезду партии, готовит 12 съезд КП(б)У.

К предстоящему съезду партии, чекисты Украины, верные славным заветам и традициям Железного Феликса, подходят еще теснее сплоченными вокруг Ленинского ЦК ВКП(б) и любимого вождя т. Сталина.

Мы знаем, что враждебные СССР силы капиталистического мира замышляют новую провокацию против СССР и против Украины в первую очередь. **Блок империалистических интервентов, украинской бело-эмиграции и внутренней националистической контрреволюции – таковы те силы, которые единым фронтом выступили для того, чтобы сорвать социалистическое переустройство сельского хозяйства Украины, спасти свою классовую базу – кулачество, оторвать Украину от России.**

Громя силы классового врага, **Украина превращается в передовую республику, в несокрушимый форпост великого СССР.**

И на красных рубежах этого форпоста, на страже гигантов индустрии, на страже колхозного труда, на страже завоеваний Октября всегда стоит беззаветно преданная делу рабочего класса стальная шеренга чекистов.

Да здравствует штаб страны Социализма – ЦК ВКП(б) во главе с любимым вождем мирового пролетариата т. Сталиным!

Председатель ГПУ УССР В. Балицкий

ГДА МВС України. – Ф.46. – Оп.10. – Спр.3. – Арк.190.
Копія. Машинопис.

№ 58
Наказ ДПУ УСРР
про накладення адмінстягнення на начальника ЕКО Миколаївського міськвідділу ДПУ Меншикова за недоліки у оперативній роботі

13 жовтня 1933 р.

ПРИКАЗ
Государственного Политического Управления
№ 481

13 октября 1933 г. гор. Харьков

О наложении админвзыскания на Начальника ЭКО Николаевского Горотдела ГПУ – тов. Меньшикова

За плохую постановку чекисткой работы по сохранности хлеба в Николаевском порту и ссыпных пунктах районов, за отсутствие сигнализации о состоянии этих пунктов, – Начальнику ЭКО Николаевского Горотдела ГПУ – тов. Меньшикову – объявить строгий выговор.

Зам. Председателя Государственного Политического Управления УССР Леплевский

ГДА МВС України. – Ф.46. – Оп.10. – Спр.3. – Арк.168.
Копія. Машинопис.

№ 59
Спецдонесення тво. начальника міліції Одеської області про порушення законності під час хлібозаготівельної кампанії у Первомайському районі

3 жовтня 1933 р.

№ 40/4351

СПЕЦДОНЕСЕНИЕ

На колхозных посевах с. Тарасовки Первомайского района объездчиком была задержана и подвергнута приводу в сельсовет раскулаченная того же села ДИДЫК, занимающаяся хищением зерна. Председатель Тарасовского с/совета МАНЬКОВЕЦ Мойсей Архипович, 38 лет, канд. КП(б)У, распорядился поместить задержанную в погреб, откуда последняя пыталась бежать. Тогда по распоряжению МАНЬКОВЦА на задержанную ДИДЫК одели железное лошадиное «путо», которым обычно спутывают лошадей.

Спустя некоторое время раскулаченная ДИДЫК бежала и была задержана через 4 дня вторично в колхозной кукурузе.

Председатель с/совета МАНЬКОВЕЦ привлечен к ответственности за нарушение революционной законности.

Дело закончено и направлено Народному Следователю для предания Суду.

О результатах суда будет сообщено дополнительно.

Врид. НАЧ. РК. МИЛИЦИИ ОДЕССКОЙ ОБЛАСТИ (ЦЕРТОВИЧ)

ДА Одеської області. – Ф.2000. – Оп.2. – Спр.24. – Арк.30.
Оригінал, рукопис.

№ 60
Додаток до протоколу № 55 засідання бюро Одеського обкому КП(б)У про виконання плану хлібопостачання, осінньої сівби та зяблевої оранки

22 жовтня 1933 р.

Обласний комітет відмічає, що, незважаючи на суворе попередження від ЦК КП(б)У, партійні організації значної частини районів області не мобілізовані ще на дійсно більшовицьку боротьбу за ліквідацію прориву, що утворився в хлібоздачі та осінній сівбі, не зуміли рішучими заходами зламати куркульський саботаж та опортуністичний самоплив у проведенні цих робіт.

Ряд політичних відділів, що показали ударні зразки роботи під час збиральної та хлібозаготівельної кампаній, значно послабили свою роботу в організації партійних та колгоспних мас, у розгортанні серед них масово-політичної роботи, у мобілізації

їх на виконання найважливіших сільськогосподарських робіт (хлібопостачання, сівба та зяблювання).

Через це встановлений ЦК КП(б)У крайній строк закінчення осінньої сівби – 20 жовтня – зірвано. Поруч з цим, в останні дні не тільки не забезпечено потрібне наростання темпів хлібоздачі, а навпаки, в переважній більшості районів неприпустимо зменшили темпи, що ставить під загрозу зриву своєчасне закінчення державного плану хлібопостачання.

Особливо неприпустимий стан у районах: Любашівському, Цебриківському та Компаніївському, які протягом останнього п'ятиденника жовтня майже припинили хлібопостачання та натуральну оплату машинно-тракторній станції, а такі райони, як Арбузинський та Добро-Величківський своєю бездіяльністю, примиренським ставленням до куркульського саботажу поставили під пряму загрозу зриву виконання плану хлібопостачання держави.

Обласний комітет вважає за цілком ненормальне й неприпустиме, що райони Снігурівський, Ново-Одеський, Гросулівський, Роздільнянський та інші, маючи порівняно високий процент виконання плану хлібоздачі, замість того, щоб форсовано завершувати виконання своїх зобов'язань перед державою, припустили заспокоєння, самоплив у роботі та демобілізацію партійної організації і широких колгоспних мас в організації хлібоздачі.

Обласний комітет особливо підкреслює, ще однією з причин незадовільного виконання плану хлібоздачі в більшості північних районів є те, що районні партійні комітети, політичні відділи та директори машинно-тракторних станцій продивилися куркульський маневр, спрямований на зрив молотьби кращого, добре заскиртованого сухого хліба й зосередили всю увагу на обмолоті хліба не заскиртованого, або погано заскиртованого – пророслого й мокрого.

Основною причиною зриву виконання плану осінньої сівби у встановлені ЦК КП(б)У строки є те, що районні партійні комітети, районні виконавчі комітети, директори та начальники машинно-тракторних станцій, а також правління колгоспів не переключили на осінню сівбу максимальну кількість коней, корів, бичків. Живе тягло й трактори на сівбі продовжують використовувати вкрай огидно. Замість усунути ці неподобства, керівні працівники районів і машинно-тракторних станцій, посилаючись на перебої постачання тракторам пального та інші об'єктивні недоліки, прикривають тим самим саботаж сівби, який все ще триває.

Добившись деяких наслідків у кількісних виходах колгоспників на роботу, керівники районів, машинно-тракторних станцій і колгоспів неприпустимо ігнорують боротьбу за підвищення продуктивності праці, встановлення жорсткого контролю за виконанням денних завдань кожним, що працює на виробництві. Через це встановлені норми виробки в колгоспах, як правило, не виконуються.

Не зважаючи на неодноразові вказівки обкому, досі надзвичайно слабо застосовується робота тракторів на зяблюванні нічного часу, не виділено певної частини тяглової сили та тракторів на зяблювання в районах, що закінчують сівбу.

Обласний комітет ухвалює:

1. За зрив установлених партією і урядом строків хлібопостачання та провал осінньої сівби, за відсутність більшовицького керівництва колгоспним будівництвом

у районі та безвідповідальне ставлення до виховання партійної організації в дусі партійної дисципліни та чіткість в роботі, секретаря Арбузинського РПК товариша Кобзаря з роботи зняти і з партії виключити.

2. Попередити секретарів РПК: Добро-Величківського – товариша Луцького, Любашівського – товариша Большунова, Компаніївського – товариша Федорова й Цебриківського – товариша Абрамовича, що якщо протягом найближчого п'ятиденника не буде досягнуто перелому, який забезпечував би виконання планів осінньої сівби до 1 листопаду й хлібоздачі до 7 листопада, обком вживе до них суворих заходів партійного впливу.

3. Зобов'язати РПК, РВК, директорів і начальників машинно-тракторних станцій забезпечити безумовне виконання директив Центрального і обласного комітетів про використання не менш 75% усього тягла виключно на сівбу, установивши повсякденний, пильний контроль за виконанням цього.

4. Запропонувати зосередити керівникам районів, машинно-тракторних станцій і колгоспів центр уваги організаторської та масово-політичної роботи в справі підвищення трудової дисципліни серед колгоспників, перенести на підвищення продуктивності праці, на безперечне виконання денних завдань та норм виробки кожним агрегатом і кожним колгоспником, що працює на колгоспному виробництві. При цьому особливу увагу треба звернути на запровадження жорсткої дисципліни, що не дозволяє працюючим залишати свою дільницю роботи до повного виконання денного завдання – норм виробітку.

5. Зобов'язати РПК, РВК, директорів і начальників політвідділів МТС, під їх персональну відповідальність, організувати обмолот, у першу чергу зі скирт, що забезпечують максимальний вихід зерна, придатного для здачі держави, яке потребує найменше часу та зусиль для перероблення його в колгоспах. Організувати справжнє цілодобове перероблення зерна (просушування, провітрювання, провіювання тощо) і вивіз його на заготовчі пункти з тим, щоб весь річний план хлібоздачі був повністю закінчений до 16 річниці Жовтневої революції по всіх районах, МТС і колгоспах, а також по індивідуальному сектору.

6. Всю роботу в хлібопостачанні організувати й сполучити з проведенням осінньої сівби так, щоб сівба була закінчена по всіх районах області безумовно не пізніше 1 листопада, забезпечивши високу якість сівби.

7. Зобов'язати керівників районів, МТС та колгоспів зосередити особливу увагу на організації найшвидшого збирання просапних, як найважливішу умову збереження цих культур від втрат та швидкого розгортання сівби на звільнених площах.

8. У колгоспах, що закінчили чи наближаються до закінчення сівби, 75% всього живого тягла та всі трактори перемістити на зяблювання з тим, щоб решта живого тягла була зайнята на обмолоті та вивозі зерна.

9. Установити найсуворіший контроль за тим, щоб видачу авансів провадити тим колгоспникам, що чесно й сумлінно працюють на осінній сівбі, обмолоті, збиранні просапних, хлібоздачі та зяблюванні, суворо відповідно виробленим трудодням.

Обласний комітет з всією силою підкреслює, що стан, який утворився з хлібопостачанням, сівбою, зяблевою оранкою та збиранням просапних, потребує величезного напруження та використання всіх сил, умілого сполучення робіт, бойової мобілізації

всієї партійної організації та широких колгоспних мас, рішучого розгрому куркульського саботажу для форсованого закінчення цих робіт у встановлені строки.

Секретар обкома КП(б)У *Бричкін*

ДА Одеської області. – Ф.П.11. – Оп.1. – Спр.185. – Арк.73–75.
Оригінал. Машинопис.

№ 61
Наказ ДПУ УСРР № 537
«Про заборону провадження арештів спеціалістів без санкції ДПУ УСРР»

3 листопада 1933 р.

Секретно

ПРИКАЗ
Государственного Политического Управления УССР
№ 537

3 ноября 1933 г.
г. Харьков

«О запрещении производства арестов специалистов
без санкции ГПУ УССР»

Несмотря на приказ Председатель ОГПУ тов. Менжинского № 167/97-1931г., циркуляр ОГПУ № 272 от 21 августа с.г., циркуляр ГПУ УССР № 72 от 30 августа 1931 г., до сих пор продолжаются аресты специалистов (инженерно-технических работников и агрономов) без согласия с Экономуправления ГПУ УССР. –

ПРИКАЗЫВАЮ:

1. Прекратить аресты специалистов без разрешения ГПУ УССР. Аресты специалистов, работающих в промышленности и сельском хозяйстве (инженеров, техников, агрономов) предварительно согласовывать с Экономуправлением ГПУ УССР.
2. Начальнику УСО ГПУ УССР систематически проверять выполнение настоящего приказа и о каждом конкретном случае нарушения такового докладывать мне…

Заместитель Председателя ГПУ УССР Карлсон

ГДА МВС України. – Ф.46. – Оп.10. – Спр.3. – Арк.76.
Копія. Машинопис.

№ 62
Лист члена ЛКСМУ Кучеренка Генеральному секретарю ЦК ВКП(б) Й.В. Сталіну про злочини представників влади в Арбузинському районі Одеської області

1933 р.

Считаю, что далее молчать о таком важном деле будет не по-большевистскому. Дело касается верхушки власти Арбузинского района Одесской области. В результате вредительских действий райаппарата райисполкома (РИКа), районного партийного комитета (РПК) имели место слишком много фактов искривления линии партии на селе, подрыва мощности колхозов и колхозников. Год за годом срывались государственные планы, систематически не выполнялись планы хлебозаготовок, осеннего и весеннего сева. Сейчас происходит массовая голодовка колхозников, служащих, в первую очередь – педагогических работников.

Секретарь РПК Кобзарь умело и хитро прикрывал и прикрывает перед партией и правительством все вредительские действия. Значительную роль играет здесь и председатель РИКа Кривицкий, который своим «авторитетом» умело затушевывал контрреволюционные действия сельсовета и членов президиума РИКа. Во время хлебозаготовки 1932 года и подготовки к весеннему севу эти «горе-мудрецы» из Лысо-Горского сельсовета дошли до того, что стали производить массовые аресты колхозников, создавали «холодные погреба», разрушали дома «злостных», набивали гвозди в кадушку и сажали туда несдатчиков хлеба. Уполномоченные РПК и РВК дошли даже до того, что насиловали женщин, ставили их голыми к горячей печке, издевались над людьми. В результате таких действий красноармеец Баландин, бывши неоднократно арестованным, а его жена – изнасилована, зарезал свою жену и двоих детей, а сам повесился. О том, что происходило в Лысой Горе, было известно районным руководителям, которые санкционировали действия служащих сельского совета, а за это получали надлежащую награду. Так, например, член Президиума райисполкома, заведующий отделом народного образования Стефанович бесплатно получил 2 больших кожуха, валенки и «добился» сделать своей жене-кулачке меховое пальто за 2000 руб. Начальник ГПУ, зная о таких ужасных действиях, только констатировал факты и грел руки – брал конфискованные ковры и другие ценные вещи.

Секретарь райкомитета Ленинского Коммунистического Союза молодежи Аитов бесплатно взял кожух и, кроме того, от имени районного парткомитета давал разрешения на разрушения домов. Инспектор соцвоса Слюсаренко разбазарил сахар и другие продукты, предназначенные для детских ясель. Заведующий районным отделом снабжения Вовненко обещал девушкам много ценных продуктов, если они согласятся быть его женами. Секретарь районного парткомитета Кобзарь занялся многоженством и половой распущенностью, назначал учительницами проституток. Председатель райисполкома так умело брал «хабар» – поросят, гусей, муку, что об этом никто не догадывался. Когда члены бюро районного парткомитета Азаров и Шатохин узнали об этом и запротестовали, их выгнали из района. Азаров сейчас

находится в Раздельнянском районе, а Шатохин выехал на Донбасс в Горловку. Такие вот «секретные дела» творились у нас – в Советской стране, передовой части нашего Союза на Украине. И эти действия были затушеваны и скрыты от общественности и контроля пролетариата.

Эти люди и сейчас, работая в райаппарате, продолжают заниматься темными делами. Новый заведующий районным отделом народного образования Махте использовал на свои собственные нужды 800 руб., принадлежавших опорному детскому саду – сделал себе ботинки и выехал «отдыхать» на курорт на два месяца.

Понадобится много времени, возможно, десятилетия, для того чтобы колхозники стали зажиточными, если своевременно не реагировать и не предпринимать соответствующих большевистских мер.

Вы, товарищ Сталин, можете спросить меня о том, почему я так долго молчал. Ответ я сейчас дам. Я молчал потому, что молчали вся партийная и комсомольская организации, а я боялся «вылезть» первым. Но убедился, что молчать дальше ни в коем случае нельзя, нужно быть верным партии и пролетариату. Кое-кто из товарищей писал Вам о происходящем, например, Билинский, но этот материал был Вами возвращен на расследование к нам в район и был так «проверен» нашей верхушкой, что после этого поставили вопрос перед райотделом народного образования о переброске тов. Билинского в другой район, как «социально-чуждого человека». Сейчас необходимо принять большевистские меры. Что бы ни было, но мы должны оздоровить руководство и принять самые решительные меры для улучшения развития сельского хозяйства и укрепления колхозов, сделать колхозы большевистскими, а колхозников – заможными.

Те из товарищей, кто пробовал вскрыть махинации в районе, почувствовали на себе соответствующий удар и пострадали сами. Я тоже оказался среди них, но сознательность побуждает меня встать на большевистский путь – путь борьбы за дело партии на селе. Я уверен, что Вы в некоторой степени проявите недоверие ко мне и будете тысячу раз убеждены в своей правоте, когда перешлете эти материалы на расследование в наш район. Но никогда я не соглашусь с тем, чтобы поручить расследование «вождям райцентра.

Какие меры необходимы? Что дальше делать? Я обошел Обком КП(б)У, ЦК КП(б)У после того, как отправил туда по десять писем и результатов никаких не увидел, кроме многочисленных статей – вот что получилось в результате расследования.

Что касается секретаря районного парткомитета Кобзаря, то история этого мракобеса достаточна интересна. Кобзарь исполнял должность партсекретаря в Новогеоргиевском и Хмелевском районах, был выгнан оттуда за развал работы, вредительство, махинации и половую распущенность, после чего, в силу неизвестных причин, был направлен в наш район. Я же в этом районе оставаться никак не смогу, а выпустить меня по-хорошему «народ» не захочет. Я, конечно, придумаю, как поступить, но в мыслях вижу самый ужасный выход – самоубийство. В конце концов, полагаюсь на Вас. Жду соответствующих заключений. Сейчас проходит чистка Одесской парторганизации, но я подготовить материал в третий раз не имею ни физической, ни моральной возможности. Прошу немедленно принять меры по расследованию фактов злоупотреблений в нашем Арбузинском районе.

Колхозники, единоличники и трудящиеся Арбузинского района, благодаря такому руководству не знающие истинной роли колхозов на селе, с нетерпеньем ждут улучшения своих жизненных и бытовых условий. Жду всех дальнейших пояснений, всегда готов дать соответствующий дополнительный материал.

Ст. Кавуны, с. Арбузинка Арбузинского района Одесской области.
С коммунистическим приветом, Кучеренко

ДА Одеської області. – Ф.Р.710. – Оп.2. – Спр.1. – Арк.63–64.
Оригінал. Машинопис.

№ 63
Витяг з протоколу партійних зборів 3-го цеху заводу ім. А. Марті про діяльність «троцькістсько-зінов'євських груп»

17 січня 1935 р.

СЛУШАЛИ: Об обвинительном заключении по делу троцкистско-зиновьевской контрреволюционной группы и решение Бюро Горпарткома от 3 января 1935 года.

ПРЕНИЯ:

ШКРЕБА: т. Коломок в своем докладе указал об отдельных контрреволюционных выступлениях на наших заводах «Марти» и «61». Я считаю, что будет недостаточно возмущаться. Троцкий, Зиновьев и Каменев долгое время обманывали партию, а Троцкий в свое время был светилом Октябрьской революции, но таковым был под руководством товарища Ленина.

Зиновьев и Каменев были тоже большие люди, а Зиновьев был даже руководителем Коминтерна и пытался перетянуть весь Исполком Коминтерна, но это ему не удалось, и его сняли с работы.

Зиновьевская банда ведет все время линию против нашего вождя товарища Сталина, который ведет нашу страну от одной победы к другой, а эти сволочи мешают нам работать. Нужно сделать хирургическую операцию – необходимо их расстрелять, панькаться с ними больше не стоит.

В моем выступлении я говорил, что Троцкий и Зиновьев были лидерами в Октябре, под руководством товарища Ленина, что они в своей борьбе нападали на товарища Сталина, а Сталин ведет правильную линию, нападать на товарища Сталина, значит нападать на ленинизм.

КОЛОМОК: /обращаясь к Шкребе/ А все-таки скажи – были ли Троцкий и Зиновьев большими людьми.

ШКРЕБА**:** Да, я уже сказал, что они были большими людьми под руководством товарища Ленина.

ВЫПИСКА
из резолюции цехового партсобрания от 17.01.1935 года

№ 5. Цеховое партсобрание осуждает выступление товарища Шкребы и Астраханцева и предлагает парторганизациям Хлебозавода и Печатников разобрать немедленно у себя в организации об их выступлении на собрании.

Председатель ИЛЬИН
Секретарь ШМОТКИН

ДА Миколаївської області. – Ф. 5859.– Оп. – 2.– Спр. 5705.– Т.1.– Арк.138.
Оригінал. Машинопис.

№ 64
Наказ НКВС УРСР № 297 про оголошення подяки та про нагородження

9 квітня 1935 р.

СОВ. СЕКРЕТНО

ПРИКАЗ
Народного Комиссариата Внутренних Дел УССР
№ 297. С объявлением благодарности и о награждении работников УРКМ Одесского Облуправления НКВД УССР

9 апреля 1935 г., г. Киев.

Отмечая четкость и организованность проведенной в феврале с.г. по постановлению СТО при СНК Союза ССР паспортизации г. Очакова и Очаковского района.

ПРИКАЗЫВАЮ:

Объявить благодарность и наградить месячным окладом содержания ниже перечисленных, наиболее отличившихся работников РК Милиции, принимавших непосредственное участие в проведении паспортизации, очистке района от классово-чуждого и к-р элемента и проявивших образцы энергичности, организованности и ударности в работе:

1. Нач. отд-ния Паспортного Отдела УРКМ Одесской области.
2. Вр. Нач. отд-ния Паспортного Отдела УРКМ Одесской области.
3. Нач. Очаковского РОМ.
4. Учинспектора Очаковского РОМ.

Народный Комиссар Внутренних Дел УССР В. БАЛИЦКИЙ.

ГДА МВС України. – Ф. 46. – Оп. 10. – Спр. 3. – Арк. 190.

№ 65
Обвинувачувальний висновок на мешканця м. Миколаєва Матюхіна І. Ф., звинувачуваного у контрреволюційній агітації

19 квітня 1935 р.

В Николаевский городской отдел НКВД поступили сведения о том, что гр. Матюхин Игнат Федорович, 1907 года рождения, уроженец Зиновьевского округа, проживающий по 2-ой Слободской, № 68, по профессии преподаватель, в союзе с 1925 года, работает преподавателем школы ФЗУ завода им. А. Марти и Учебного Комбината Водников, подданства УССР, по национальности русский, по социальному положению – служащий, происходит из крестьян-бедняков, имеющий высшее образование, выбывший из организации КСМ – механически, с воинского учета снятый по болезни легких, проводит антисоветскую агитацию среди студентов Судинститута и преподавателей ФЗУ завода им. А. Марти.

На основании изложенного 5 апреля с.г. Матюхин Игнат Федорович был нами арестован.

В процессе следствия выявилось, что Матюхин И.Ф., будучи студентом Судостроительного института, являлся в общежитие студентов (хотя сам в общежитии не жил) и проводил среди студентов антисоветскую агитацию, стараясь компрометировать вождей партии, а также мероприятия Соввласти и компартии.

Среди студентов он читал выдержки из запрещенной литературы, как например: «Революционные силуэты» Луначарского, стараясь при этом превозносить идеи Троцкого и Зиновьева и компрометировать Сталина, чем вызывал нездоровые настроения и реагирования среди студентов.

Такая же работа проводилась Матюхиным и среди преподавателей ФЗУ завода им. А. Марти, где он работал.

Допрошенные по этому делу свидетели полностью подтвердили имеющиеся на Матюхина И.Ф. материалы.

Свидетель Сокирко Николай Андрианович, студент Судинститута показал:

«…В разговоре со студентами о Троцком Матюхин заявлял, что таковой является видным революционным деятелем и ему революция обязана победами. О Сталине Матюхин говорил, что о нем в бурное революционное время ничего не было слышно, в доказательство незначительности Сталина в революции он приводил, что в имеющимся «завещании» Ленина имеется очень нелестный отзыв о Сталине.

Были случаи, когда Матюхин на уроках политической экономики открыто заявлял, что не верит в возможность построения социализма в одной стране.

В 1931–32 годах, в моменты продовольственных трудностей Матюхин считал, что слишком перегнута палка с быстрыми темпами индустриализации страны, вследсвие чего, мол, приходится рабочему переживать такие трудности, высказывая эти мысли в среде студенчества…».

Допрошенный по делу свидетель Куц Михаил Васильевич, учитель, ранее работавший вместе с Матюхиным в школе ФЗУ завода им. А. Марти, показал следующее:

«…Все время моей совместной работы с Матюхиным, я наблюдал резкие антисоветские проявления с его стороны. По всем вопросам политики Советской власти и компартии и советского строительства он высказывался отрицательно. Он, например, распространял слухи о том, что Ленин умер не своей смертью, а что его зарезали, что так нужно было вождям. Старался компрометировать Сталина, что таковой ничего для партии и рабочего класса не дал, что лучший ленинец – Зиновьев, а что Сталин так зажал всех, что даже старые члены партии его боятся.

Соцсоревнование и ударничество называл новым видом эксплуатации трудящихся. По поводу экспорта хлеба за границу говорил, что специально отдают хлеб иностранцам, чтобы рабочим не было вдоволь его…».

Головко Яков Иванович, работавший в ФЗУ А. Марти, в своих показаниях дает подтверждение вышеприведенным показаниям, а также говорит о том, что:

«…Матюхиным в ФЗУ проводились нездоровые политические разговоры по поводу мероприятий Советской власти и компартии. Матюхин ругал советскую систему и строй на каждом шагу и по каждому поводу, как, например, несвоевременная выдача зарплаты, неполадки в школе и прочее…».

Аналогичные показания дал и свидетель Смолянский Николай Степанович, преподаватель школы ВЗУ № 1, ранее работавший вместе с Матюхиным.

Обвиняемый Матюхин частично в совершенных им преступлениях сознался. Он признает, что выдержки из книги Луначарского – «Революционные силуэты» – он действительно приводил среди студентов общежития, чем были вызваны резкие нездоровые политические разговоры и настроения, но что это он делал без определенной цели, а просто желая поделиться прочитанным с товарищами.

Свою систематическую резкую антисоветскую агитацию Матюхин отрицает, заявляя, что сам антисоветских разговоров не проводил, а только присутствовал при таковых, когда они происходили в общежитии студенчества.

На основании изложенного, считаем виновность Матюхина Игната Федоровича по ст. 54-10 УК УССР доказанной, и учитывая, что Матюхин, как резко антисоветски настроенный и открыто проявляющий эти настроения, а также то, что работая на территории завода им. А. Марти, так и в городе, может быть использован классовым врагом и, что пребывание его на заводе им. А. Марти и в городе Николаеве является нежелательным, –

ПОСТАНОВИЛ:

Дело № 1758, по обвинению гр. Матюхина Игната Федоровича, 1907 года рождения, уроженца Зиновьевского округа, проживающего по 2-ой Слободской № 68, по профессии преподаватель, в союзе с 1925 года, работающего преподавателем школы ФЗУ завода им. А. Марти и Учебного Комбината Водников, подданства УССР, по национальности русского, по социальному положению – служащий, происходящего из крестьян-бедняков, имеющего высшее образование, выбывшего из организации КСМ – механически, с воинского учета снятого по болезни – направить через УСО Облуправления НКВД для слушания в Особое Совещание НКВД УССР, возбудив ходатайство о применении к нему высылки в дальлагеря.

СПРАВКА: Обвиняемый Матюхин И.Ф. содержится под стражей при Николаевском ИТУ и вместе со следственным делом перечисляется за Особым Совещанием НКВД УССР.

Составлено: 19.04.1935 года. Город Николаев

П/Уполномоченным СПО – Артемьева

«Согласен» – Начальник СПО – Левченко

«Утверждаю» – Начальник НГО НКВД – Уралец

«Санкционирую» – Николаевский городской прокурор Мыслов

ДА Миколаївської області. – Ф. 5859.– Оп.–2.– Спр. 5683.– Т.1.– Арк.113–115.
Оригінал. Машинопис.

№ 66
Повідомлення до райвідділу НКВС сількора Анатоліївської сільради Тилігуло-Березанського району про контрреволюційну агітацію І. Чмільова

1935 р.

«Куркуль згадує своє минуле»

В колгоспі ім. Потриваєва Анатоліївської сільради Т-Березанського району працює син запеклого куркуля Ілля Чмілов, який в роботі серед колгоспниць агітує, що, мов, розбирали нас, а все-таки і у вас немає нічого. Як це було в степу, де працювали колгоспниці Петриненко Феня, Бондар Віра цей же куркуль напався на цих колгоспниць і говорить: «Мої вила. Нас розграбили і самі нічого не маєте». До Бондаревої говорить: «Ось Бондар Семен ходив розкуркулював, а все-таки до цього часу живе у злиднях».

Цьому куркулеві не місце в колгоспі. Сам ледар. Не хоче робить, а займається агітацією. Колгоспники заявляли голові к\п [колгоспу] тов. Білоусу та правлінню про ці неподобні випадки, але правління не звертає ніякої уваги, бо правлінню нема коли цим займатися за п'янством.

Сількор В. Петренко

Архів ВІТ УМВС України Миколаївської обл. – Ф.1. – Спр. – 34. – Арк. 1.
Копія. Машинопис.

№ 67
Довідка Очаківського райвідділу міліції про причини неотримання паспорту І.К. Бардіним

1935 р.

Справка

По учетам паспортного стола значится, что Бардин Иван Константинович 1935 г.р. при проведении паспортной системы получил отказ в паспорте как сын кулака.

Начальник Очаковского РОМ
Младший лейтенант милиции (Беленький)
Паспортист (Бурдинов)

Архів ВІТ УМВС України Миколаївської обл. – Ф.1. – Спр. – 27. – Арк. 11.
Оригінал. Машинопис.

№ 68
Наказ про звільнення з посади гр. Скрипника С.В. за зв'язок з троцькістами

14 лютого 1937 р.

ПРИКАЗ № 198
По заводу им. «А. Марти» от 14 февраля 1937 года.

За связь с врагами рабочего класса троцкистами Начальника А.Х.О. Скрыпника с должности снять и уволить с завода.

Директор завода /Степанов/
14.02.1937 г.

ДА Миколаївської області. – Ф.5859.– Оп.2.– Спр.5683. – Т.1. – Арк.138.
Оригінал. Машинопис.

№ 69
Витяг з протоколу допиту із зізнаннями звинуваченого Лавути Й.С.

18 березня 1937 р.

ВЫПИСКА

«…После окончания Судостроительного Института в марте 1934 года я снова пошел в Главный механический цех завода имени А. Марти – начальником которого

был Бердичевский. В начале я работал рядовым планировщиком, а затем, неожиданно для меня, Бердичевский, в августе месяце 1935 года выдвинул меня в старшие инженеры дизельной станции цеха. Я, признаться, был не только удивлен, но и смущен этим назначением, так как сразу со школьной скамьи я не мог быть назначен старшим инженером. Об этом я говорил Бердичевскому, но он ответил, что работа в дизельной секции небольшая, что там всего два заказа и я с работой справлюсь.

Когда я принял дела, то сразу обнаружил, что действующих заказов не два, а тринадцать, и все очень важные. Я обнаружил, что в кладовой дизельной секции лежит масса готовых деталей и арматуры для дизелей. Почему эти детали хранились в кладовой, тогда как дизеля остро нуждались в них, я не знаю. Достаточно было эти детали продвинуть из кладовой, чтобы значительно ускорить выполнение заказов».

«…Я бы это мог расценивать, как злой умысел со стороны бывшего начальника цеха – Бердичевского, тем более, что он оказался врагом партии – троцкистом, но ничем подтвердить этого моего предложения я не могу».

С моих слов записано верно, мною прочитано. ЛАВУТА.

ДА Миколаївської області. – Ф. 5859.– Оп.–2.– Спр. 5705.– Т.1.– Арк.183.
Оригінал. Машинопис.

№ 70
Зізнання в державних злочинах П.Г. Бородаєва, арештованого у справі «антирадянської контрреволюційної троцькістської організації»

6 квітня 1937 р.

В ОБЛАСТНОЕ НКВД

От подследственного
П.Г. БОРОДАЕВА.

В течение годичного следствия я только отрицал различные обвинения, какие мне предъявлялись, много говорил о других, а о себе очень мало.

Признаю себя виновным в следующем:

1. В преступном попустительстве на чистке в 1933 году, благодаря которому комиссией, в которой я председательствовал, были оставлены в партии к-р троцкисты КАШИЦКИЙ, ФЕДОРОВ, БЕРДИЧЕВСКИЙ. Мне была известна товарищеская дружба ЛОБАНОВА с к-р троцкистом ТИХОНОВЫМ в 1925/26 годах и я не расследовал поведение ЛОБАНОВА с 1925 года, его поведение на дискуссии, он был комиссией оставлен в партии. Таким образом, не будучи ни чем с ними связанным, оставлением их в партии я нанес партии вред. Это мое первое преступление.

2. Второе государственное преступление я совершил через два дня после исключения из партии. Оно состоит в следующем: в 1934 году, уезжая из Николаева, через Москву заграницу, член партии, бывший управляющий конторой «Рудэкспорт» в Николаеве К. ГОЛУБКОВ, питая большое доверие к моей жене Е. ГОРБУНЕНКО, попросил ее взять на сохранение револьвер системы «Наган» до приезда его из заграницы. Он сказал, что «Наган» – память, подарок его брата, и ему жалко его сдавать. Все время, до моего исключения из партии, «Наган» находился в моей квартире на сохранении.

На другой день, после исключения меня из партии, я отнес и сдал в НКВД два «Браунинга», принадлежащие мне, на которые у меня было разрешение. Жене и матери я сказал, что хранить оружие нам нельзя. В эти дни, после исключения из партии, я был потрясен и находился в состоянии растерянности и только этим можно объяснить, что я лично не взял и не отнес «Наган» в НКВД. Я согласился с тем, чтобы его снести на сохранение к тетке жены К.Н. ТКАЧЕНКО с тем, чтобы со временем, или по приезде ГОЛУБКОВА из заграницы передать ему, или как-нибудь передать его брату, по рассказам жены – командиру Красной армии.

Мать жены А.Н. МАКАРОВА числа 25.01.1935 года понесла «Наган» к ТКАЧЕНКО. Через несколько дней я узнал, что К.Н. ТКАЧЕНКО, испугавшись оружия, отказалась его хранить. Тогда А. МАКАРОВА, впервые державшая в руках оружие, в состоянии полного испуга бросила его в уборную во дворе Наваринская №1, где живет К.Н. ТКАЧЕНКО. Единственным виновником хранения и уничтожения «Нагана» считаю только себя. Это ни что иное, как контрреволюционное троцкистское преступление. Только преступным гнилым либерализмом к врагам партии и народа с моей стороны, как партруководителя на заводе им. «61», парторганизация своевременно и остро не реагировала на написание фашистских значков в стенгазете, и не было своевременно осуждена к-р троцкистская вылазка бывшего члена партии БЕЛЯЕВА в электросварочном цеху.

Меня никто не толкал на эти преступления, я никогда не был ни в каких политических связях с к-р троцкистами. После Секретаря Окружкома т. БЕРЕЗАНА коммунистов Николаева, в том числе и меня, некому было учить непримиримой борьбе с к-р троцкистами.

Четыре раза политически истребленный СОКОЛОВЫМ и его кадрами к-р троцкистами, я стал примиренцем, гнилым либералом, преступником. В моем сползании с позиций непримиримой борьбы с врагами партии и народа играло также известную роль прошлое отца, я имею в виду его службу в охране военного порта. Всякий раз, когда я начинал нажимать на врагов партии, в парторганизации им катился шар – «БОРОДАЕВ – сын полицейского». Так было в 1926/27 годах, когда я дрался с к-р троцкистами на заводе и давал ФЕДОРОВУ отвод при выборе его Предзавкома им. А. Марти. Так было в 1929 году при снятии меня с поста секретаря «Дока». На пленуме Окружкома и заводских партсобраниях меня называли сыном полицейского. Это имело место и на заводе «61» в 1933 году, и в 1934 со стороны врагов партии. Это меня обессиливало и порождало неуверенность в борьбе с врагами партии.

Проверив еще и еще раз за указанные преступления, в которых я признаю себя виновным – судите. Только через наказание меня я вынесу для себя путь возврата к

честной без оглядки деятельности в любом месте страны. Я убедился, что трудно работать, когда совесть не чиста.

В 1923 году я был в Артемовске, когда была дискуссия об «уроках Октября». За линию ЦК я голосовал, но на собраниях не выступал, так как достаточно не разбирался с вопросами споров (мне тогда было 20 лет).

В комнате однажды я стал спорить со студентом НИКУЛИНЫМ. НИКУЛИН твердо стоял за линию ЦК, и он вдруг заявил, что Троцкого нужно исключить из партии, я стал с ним спорить, указывая на вредность его постановки вопроса, и незаметно для себя, естественно, стал на защиту Троцкого.

Другой студент, ФЕДОРЧЕНКО – старый член партии, указал, что мы оба неправы. Это был путь к колебанию. На этом дело кончилось.

Через два месяца я по болезни после медицинского осмотра был откомандирован в Николаев, на завод А. Марти и меня ничто не связывало не быть к-р троцкистом в 1924, 1925, 1926, 1927 и дальше годах. Впервые я был избит к-р троцкистами в 1924 году. Губком пытался вернуть меня на КСМ работу, а к-р троцкист ЛИЦЕНЗОРН в Одесской делегации, к-р троцкист АЛЬТШУЛЕР в Николаевской – дали мне отвод в состав Губкома и я в Губком не попал.

Все здесь написано не для того, чтобы увильнуть от ответственности за мои поступки, а, наоборот – для привлечения меня к ответственности пролетарским судом.

6.04.1937 года – БОРОДАЕВ.

ДА Миколаївської області. – Ф. 5859.– Оп.–2.– Спр. 5705.– Т.1.– Арк.204–207. Оригінал. Машинопис.

№ 71
Лист наркома НКВС УРСР начальникам обласних управлінь про виявлення опозиціонерів за протоколами партійних зборів

14 квітня 1937 р.

Совершенно секретно

Начальнику областного управления НКВД
тов. Разослано всем нач.
Обл. Управлений
Лично

Имеющиеся в первичных партийных организациях областных и городских органов НКВД и в райкомах партии архивы парторганизаций НКВД до сих пор почти совершенно не были использованы нашими органами при проверке работников НКВД.

Между тем, использование архивов парторганизаций НКВД дало бы возможность выявить тех работников НКВД, которые в прошлом проявляли к-р троцкистские и правые колебания и скрыли это от партии и органов НКВД.

Предлагаю Вам совместно с секретарем парткома лично в декадной срок тщательно просмотреть все протоколы партийных собраний, собраний актива и заседаний бюро ячеек, а также резолюции и другие документы парторганизаций, особенно за период с 1923 года, хранящиеся в архивах областных и городских органов НКВД.

Составьте список тех работников органов ОГПУ-НКВД, которые в прошлом разделяли троцкистские, зиновьевские и правые взгляды, с указанием фамилии, имени и отчества, партстажа и других имеющихся биографических данных и места работы в настоящее время.

Необходимо также изложить краткую сущность материалов о проявленных колебаниях от линии партии и антипартийной работе этих лиц. Эти материалы необходимо подкрепить выписками из документов партийных архивов, протоколов бюро, общих собраний и т.п.

Указанные списки представить мне к 1 мая с. г

Народный комиссар внутренних дел УССР
комиссар государственной безопасности 1-го ранга В. Балицкий
«14» апреля 1937 г.
№ 904/сн
г. Киев

ГДА СБ України. – Ф.16. – Оп.30 (1951 р.). – Спр.133. – Арк.113–114.
Оригінал. Машинопис.

№ 72
Витяг з протоколу допиту свідка М. Гончаренка по справі жителя с. Привільне Л.П. Шувалова

23 червня 1937 р.

Вопрос: Скажите, гр.[ажданин] Гончаренко, знаете ли вы жителя с. Привольное Шувалова Леонтия Петровича, и если знаете, то что Вам известно о его уголовной антисоветской деятельности в прошлое и настоящее время?

Ответ: Он в прошлом сын середняка. В конце 1932 года Шувалов систематически расчищал колхозный хлеб и в конечном смысле им был развален колхоз «Червона Україна». Примерно в месяце июле [1937 г.] он на колхозной бригаде говорил так: «Колхозники будут продолжать оставаться без хлеба и умирать с голоду… Это делает правительство специально, чтобы погубить крестьянство голодной смертью».

В момент подписки на заем «Оборона Страны» Шувалов проводил агитацию против займа среди колхозников его бригады. 12.07.1937 он сказал: «зачем подписываться на займ, от этого крестьянству нет никакой пользы». Антисоветские высказывания со стороны гр.Шувалова носят систематический характер, что очень плохо отражается на прохождении сельскохозяйственных и политических кампаний, трудовой дисциплины. Социальная опасность Шувалова безусловна.

Опросил Уполномоченный РО НКВД (Савченко)

Архів ВІТ УМВС України Миколаївської обл. – Ф.1. – 132. – Арк. 9.
Рукопис на бланку. Оригінал.

№ 73
Лист начальника УНКВС по Одеській області М. Федорова начальникам міжрайонних оперативних груп та міських районних відділень НКВС щодо низької якості слідчої роботи за справами, що передаються на розгляд обласної трійки

16 серпня 1937 р.

Одесское областное Упр. НКВД
4 отдел УГБ

Совершено секретно

Всем начальникам межрайонных оперативных групп
начальникам горрайотделений НКВД
Только

Заседание Областной Тройки 16 августа 1937 года происходило в присутствии Народного Комиссара Внутренних Дел УССР Комиссара Государственной Безопасности 2 ранга тов. Леплевского.

На основе заслушанных дел на этой Тройке Нарком указал на низкое качество следствия, отсутствие сознания арестованных, преобладание мелких одиночных, следствием недоработанных, дел и почти полное отсутствие групповых дел повстанческого и диверсионного характера.

Ранее данные мною указания о необходимости повышения качества следствия по делам, представляемым на Тройку, не выполняются, и следствие проводится сугубо формально.

В результате, дела на арестованных, представляющих собой активные контрреволюционные кадры, из-за плохой следственной проработки снимаются с Тройки (Зельцы, Раздельная, Кирово, Первомайск, Грушки, Гайворон).

Во многих случаях обвиняемые допрашиваются исключительно по вопросам установочного характера и вовсе не допрашиваются по имеющимся в деле материа-

лам, о их активной контрреволюционной деятельности (Б-Александровка, Берислав, Н-Воронцовка).

Обвиняемым и свидетелям ставятся оперативно-безграмотные, бессодержательные вопросы, часто никакого отношения к делу не имеющие (Скадовск, Чаплынка, Г-Пристань, Грушки).

Ярким примером этого может служить допрос обвиняемого Руссавского, произведенный начальником Грушковского Райотделения НКВД сержантом госбезопасности т. Мазуром.

Обвиняемому был поставлен вопрос так: «Вы говорите неправду; по вполне проверенным данным следствие располагает, что Вы, являясь обиженным человеком. Прошу дайте показания по этому вопросу».

Аналогичные факты имеются и в других райотделениях НКВД области.

Все это указывает на несерьёзное отношение к следствию, отсутствие целеустремленности при допросе и фиксации показаний.

Начальники оперативных групп не проверяют качества следствия по каждому делу, благодаря чему дела в явно непоследовательном виде, с наличием допущенных грубых ошибок, поступают на рассмотрение Тройки.

Категорически предлагаю: всем начальникам Горрайотделений Межрайонных оперативных групп со всей серьезностью включите следственную работу по делам, представляемым на Тройку.

При следствии взять упор в основном на вскрытие и ликвидацию контрреволюционного, повстанческого, националистического и фашистского подполья.

Дела, представляемые на Тройку глубоко прорабатывать, добиваясь сознания обвиняемых, уличая их очными ставками и т.п.

Начальникам Межрайонных оперативных групп лично проверять качество следствия, просматривать абсолютно все следственные дела.

Предупреждаю, что дела, представляемые на Тройку без достаточной проработки, буду возвращать Межрайонным оперативным группам, а на виновников в недобросовестном и халатном отношении к следствию – налагать строгие административные взыскания.

Начальник УНКВД по Одесской области полковник Федоров

ГДА СБ України. – Ф.16. – Оп.30 (1951 р.). – Спр.133. – Арк.189–192.
Оригінал. Машинопис.

№ 74

Директива наркома НКВС УРСР І. Леплевського начальникам обласних управлінь НКВС УРСР щодо виконання наказу НКВС СРСР № 00447

25 серпня 1937 р.

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО

ВСЕМ НАЧАЛЬНИКАМ ОБЛАСТНЫХ УПРАВЛЕНИЙ НКВД УССР

Только_____
гор. _____

За последнее время совершенно отсутствует политическая информация по городу, предприятиям, ВУЗам, по селу, колхозам, совхозам, МТС и т.д.

Нет также, данных о ходе уборки, хлебосдачи, выполнения и проведения налогового обложения, наличии искривлений, какие реагирования имеются в связи с происходящими арестами троцкистов, шпионов, вредителей, кулаков, националистов и других вражеских элементов.

По директиве Народного Комиссара внутренних дел СССР тов. ЕЖОВА об операции по кулакам, полякам, румынам, немцам, по разгрому националистической контрреволюции Облуправления производят значительные аресты. До сих пор начальники Облуправлений не представили обобщенных материалов по каждой линии в отдельности на основе агентурно-следственных материалов.

Примерно, по полякам – сколько всего арестовано, сколько из них выявлено шпионов, сколько ликвидировано организаций «ПОВ», в каких местах и по каким каналам польская разведка проникала в город, промышленность, на село, как переходили границу, какие кадры использовались, система связи, методы и формы работы. В таком же порядке – по немцам и румынам.

По националистической контрреволюции – сколько арестовано, какие участки охвачены враждебной работой, какую практическую работу провели; о вскрытых повстанческих группах, диверсионных группах на предприятиях, железнодорожных узлах, в селе, вредительская работа в промышленности, в сельском хозяйстве и т.д.

Эти данные очень важны для того, чтобы сделать соответствующие оперативные выводы, как дальше работать, наметить направление дальнейшего удара, по каким участкам и группам он должен идти, где насаждать агентурную сеть и, кроме того, это нам даст представление, насколько наш оперативный удар на том или другом участке является метким и бьющим по цели.

Надо проследить, насколько изъятие вражеских элементов в районе, имелись антисоветские проявления, вредительство, отравление скота, аварии в промышленности, крушения, пожары, убийства, ограбления и т.д., – оперативный эффект, совершенно прекратив или значительно снизив враждебные действия.

Короче – вопрос сводится к тому, чтобы наряду с дальнейшим усилением оперативного нажима, особенно в части националистической контрреволюции, по поль-

скому, румынскому и немецкому шпионажу, одновременно быть в курсе политической жизни всей области.

Все возможности для этого наш аппарат имеет. [1]

Первую записку по вопросу политической информации представить мне к 1 сентября с.г.; в дальнейшем – регулярно каждые 5 дней.

Докладные записки о результатах оперативной работы представить к 10 сентября с.г.

НАРОДНЫЙ КОМИССАР ВНУТРЕННИХ ДЕЛ УССР
КОМИССАР ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ 2 РАНГА
ЛЕПЛЕВСКИЙ

«25» августа 1937 г.
№ 2452/СН
г. Киев

[1] Тут і далі, слова, виділені курсивом, у документі червоним олівцем вписані від руки І. Леплевським

ГДА СБ України. – Ф.16.– Оп.30 (1951 р.). – Спр.147. – Арк.111–113.
Оригінал. Машинопис.

№ 75
Довідка 8-го відділу УДБ НКВС УРСР про хід виконання наказу наркома внутрішніх справ СРСР № 00447

7 вересня 1937 р.

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО

Н.К.В.Д. - У.С.С.Р.
УПРАВЛЕНИЕ ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ
8-й ОТДЕЛ

СВОДКА
ОБ ОСУЖДЕННЫХ ОБЛАСТНЫМИ ТРОЙКАМИ НКВД УССР КУЛАКАХ, УГОЛОВНИКАХ И ПРОЧ. К-Р ЭЛЕМЕНТАХ

ЗА ВРЕМЯ С НАЧАЛА ОПЕРАЦИИ ПО 7-е СЕНТЯБРЯ 1937 года

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО

СВОДКА
ОБ ОСУЖДЕННЫХ ОБЛАСТНЫМИ ТРОЙКАМИ КУЛАКАХ, УГОЛОВНИКАХ И ПРОЧ. К-Р ЭЛЕМЕНТАХ
ЗА ВРЕМЯ С НАЧАЛА ОПЕРАЦИИ ПО 7 СЕНТЯБРЯ 1937 года

1. Всего с начала операции по 7 сентября с.г. Областными Тройками осуждено по Украине 11.790 человек, из них:

По 1 категории – 6.012 человек

По 2 – 5.778

В общем числе осужденных:

	ВСЕГО	По 1 кат.	По 2 кат.
Кулаков	5.132	2.969	2.163
Уголовников	3.295	1.204	2.091
Проч. к-р эл.	3.363	1.839	1.524

По отношению к установленному лимиту по Украине в целом (8.000 чел. по 1 категории и 20.800 чел. по 2 категории) осужденные составляют:

По 1 категории – 75,2 %

По 2 – 27,7%

3. По отдельным областям Украины осужденные Областными Тройками разбиваются так:

Области	Категор.	Лимит	Всього осуджено:	В том числе		
				Кулаков	Уголовников	Проч. к-р элементов
Киевская	1 кат...	2.000	1.578	1.029	218	331
	2 кат...	3.500	2.132	723	1.148	261
Одесская	1 кат...	1.000	1.192	590	334	268
	2 кат...	3.500	1.737	956	240	541
Винницкая	1 кат...	1.000	966	372	206	388
	2 кат...	3.000	841	224	251	366
Днепропетровская	1 кат...	1.000	663	292	99	272
	2 кат...	2.000	395	71	237	87
Донецкая	1 кат...	1.000	656	169	146	341
	2 кат...	3.000	457	133	120	204
Харьковская	1 кат...	1.500	722	404	148	170
	2 кат...	4.000	66	5	37	24
Черниговская	1 кат...	300	191	86	46	59
	2 кат...	1.300	131	43	55	33
МАССР	1 кат...	200	44	27	7	10
	2 кат...	500	19	8	3	8
Всего по Украине	1 кат...	8.000	6.012	2.969	1.204	1.839
	2 кат...	20.800	5.778	2.163	2.091	1.524
	Итого:	28.800	11.790	5.132	3.295	3.363

Как видно из этих данных, наиболее интенсивно работают Тройки при УНКВД по Киевской, Одесской и Винницкой областям. По Киевской и Винницкой областям количество осужденных по 1 категории приближается к установленному лимиту, по Одесской области даже превышает лимит. По Киевской и Одесской областям также наиболее велико число осужденных по 2 категории.

Отстают Тройки при УНКВД по Харьковской области и НКВД МАССР – осужденные по 1 категории не составляют и 50% лимита, число же осужденных по 2 категории вообще незначительно.

По областям осужденные по 1 и 2 категориям по отношению к положенному лимиту составляют следующий процент:

	1 кат.	2 кат.
Киевская обл	78,9 %	60,9 %
Одесская обл.	119,2 %	49,6 %
Винницкая обл.	96,6 %	28,0 %
Д/Петровск. обл.	66,3 %	19,8 %
Донецкая обл.	65,6 %	15,3 %
Черниговск. обл.	63,7 %	10,1 %
Харьковск. обл.	48,8 %	1,6 %
МАССР	22,0 %	3,8 %

3. Как указано выше, больше всего осуждено Облтройками бывш. кулаков.

Наиболее значительную группу среди осужденного к-р элемента составляют участники ликвидируемых в настоящее время к-р организаций, среди уголовников – воры-рецидивисты.

Это показывают нижеследующие данные о составе осужденных Облтройками, с начала операции по 1 сентября с.г.

	Всего осужд.	По 1-й катег.	По 2-й катег.
	2597	1544	1053
В том числе:			
Чл. а/с партии	53	33	20
Из них::			
Эсеров	45	27	18
Дашнаков	5	3	2
Меньшевиков	2	2	-
Анархистов	1	1	-
Быв. участник к-р образов.	325	191	134
Из них:			
Повстанческих	234	128	106
Бандитских	66	38	28
Фашистских	18	18	-
Террористических	7	7	-
Участников ликвидируем. в настоящее время к-р орг.	1144	715	419
Из них			
Фашистских	510	304	206
Шпионско-диверсион.	228	165	63
Повстанческих	149	85	64
Националистических	109	71	38
Церковно - сектантск.	90	53	37
Террористических	58	47	11

Церковники и сектанты	424	223	201
Из них			
Сектантов	174	93	81
Духовенство	101	55	46
К-р церков. Актива	132	67	65
Монашествующих	17	8	9
Активный к-р элемент в прошлом	651	372	279
Уголовники	2133	941	1192
Из них			
воров-рецидивистов	1105	423	682
бандитов-грабителей	756	407	349
скотоконокрадов	244	92	152
аферистов, рецидивистов	19	12	7
контрабанд. профессион.	9	7	2

Соответствующие данные по областям прилагаются.

4. Из осужденных Облтройками по состоянию на 1-е сентября – 8687 человек арестованных по операции насчитывается 7052 человека, остальные распределяются так:

Проходивших по следделам УГБ 1484 чел.

Проходившим по следделам УРКМ 76

Осужденных, проявлявших себя

антисоветски в тюрьмах 75

Основную массу среди осужденных составляют лица, без определенных занятий и изъятые из колхозов.

Так

	ВСЕГО Осужд.	В том числе:		
		Кулаков	Уголовников	Разн. к-р элемента
Изъято из колхозов…	2608	1602	269	737
-//- из совхозов	252	177	20	55
-//- из промпредпр.	906	397	143	366
-//- из обор. предпр.	32	7	5	20
-//- из транспорта	423	213	18	192
-//- из сов. аппарат.	396	148	14	234
-//- из строительств.	133	70	20	36
Лиц без опр. занятий…	2851	891	1465	495
Прочих……	1086	445	179	462

Данные по областям прилагаются.

ПРИЛОЖЕНИЕ: 2 таблицы.

Вр. НАЧ. 8 ОТДЕЛА УГБ НКВД УССР –
ЛЕЙТЕНАНТ ГОСБЕЗОПАСНОСТИ: (МУНВЕЗ)
«7» сентября 1937 года

ГДА СБ України. - Ф.42. – Спр.32. – Арк.29–32.
Копія. Машинопис.

№ 76
Доповідна наркома НКВС УРСР І. Леплевського наркому НКВС СРСР М. Єжову про хід виконання наказу НКВС № 00447

29 вересня 1937 р.

НАРОДНОМУ КОМИССАРУ
ВНУТРЕННИХ ДЕЛ СССР
ГЕНЕРАЛЬНОМУ КОМИССАРУ
ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ
тов. ЕЖОВУ Н.И.

ДОКЛАДНАЯ ЗАПИСКА

В соответствии с Вашим приказом № 00447 об операции по кулацким, уголовным и прочим к-р элементам, для Украины был установлен лимит: по 1-й категории – 8.000 человек и по 2-й категории – 20.800 человек.

По моему ходатайству от 5-го сентября с.г. лимит по 1-й категории был Вами увеличен на 4.200 человек.

С начала операции по 27-е сентября с.г. Областными Тройками по Украине в целом уже осуждено 23.158 человек: по 1-й категории – 9.458, по 2-й категории – 13.700 человек.

Таким образом, в пределах утвержденного лимита Тройки в ближайшие дни рассмотрят дела на остальных 9.842 человека (по 1-й категории – на 2742 чел., по 2-й категории – 7.100 чел.).

На 28-е сентября на Украине имеется 13.764 арестованных по кулацкой операции, дела на которых еще не рассмотрены Тройками, кроме того, в Областных Управлениях НКВД УССР имеются материалы, на основе которых можно еще репрессировать свыше 15.000 человек.

Тем более, что в связи с организацией на Украине 4-х новых областей (Полтавской, Николаевской, Житомирской и Каменец-Подольской) и приближением тем самым руководства из областных центров к районам усилится оперативный нажим на кулацкие и другие к-р элементы, прошу утвердить дополнительные для Украины по 1-й категории – 4.500 человек и по 2-й категории – 15.200 человек).

ПРИЛОЖЕНИЕ: данные о лимитах.

НАРОДНЫЙ КОМИССАР ВНУТРЕННИХ ДЕЛ УССР
КОМИССАР ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ
2 РАНГА ЛЕПЛЕВСКИЙ

29 сентября 1937 года гор.

Киев № 3020/СН

ДАННЫЕ
О ЛИМИТАХ И ОСУЖДЕННІХ ПО ОБЛАСТЯМ УССР

	Категория	Лимит	Количество осужденных с начала операции по 27/IX-37	Осталось до лимита	На какое количество возбуждается ходатайство увеличить лимит
КИЕВСКАЯ	1 категория	2900	2062	838	600
	2 категория	3500	3191	309	2000
ОДЕССКАЯ	1 категория	1900	1731	169	300
	2 категория	3500	3483	17	1000
ВИННИЦКАЯ	1 категория	1500	1414	86	300
	2 категория	3000	1806	1194	1000
ХАРЬКОВСКАЯ	1 категория	2000	1732	268	300
	2 категория	4000	1314	2686	1000
ДНЕПРОПЕТРОВСКАЯ	1 категория	1300	1012	288	300
	2 категория	2000	1441	559	1500
ДОНЕЦКАЯ	1 категория	1800	920	880	-
	2 категория	3000	1368	1632	1000
ЧЕРНИГОВСКАЯ	1 категория	500	390	110	300
	2 категория	1300	775	525	1500
МАССР	1 категория	300	197	103	200
	2 категория	500	322	178	500
ПОЛТАВСКАЯ	1 категория	-	-	-	500
	2 категория	-	-	-	1500
НИКОЛАЕВСКАЯ	1 категория	-	-	-	500
	2 категория	-	-	-	1200
ЖИТОМИРСКАЯ	1 категория	-	-	-	600
	2 категория	-	-	-	1500
КАМ.-ПОДОЛЬСКАЯ	1 категория	-	-	-	600
	2 категория	-	-	-	1500
ИТОГО ПО УКРАИНЕ:	1 категория	12200	9458	2742	4500
	2 категория	20800	13700	7100	15200

ГДА СБ України. – Ф.16. – Оп.30 (1951 р.) .– Спр.81. – Арк.246–248.
Копія. Машинопис.

№ 77
Наказ наркома внутрішніх справ УРСР І. Леплевського про організацію управлінь НКВС по Полтавській, Житомирській, Кам'янець-Подільській та Миколаївській областях

4 жовтня 1937 р.

СОВ. СЕКРЕТНО

ПРИКАЗ
Народного Комиссара Внутренних Дел УССР за 1937 год

СОДЕРЖАНИЕ:
№ 00196-00198. Разосланы по принадлежности.
№ 00199. Об организации УНКВД по Полтавской, Житомирской, Каменец-Подольской и Николаевской областям.

№ 00196-00198. РАЗОСЛАНЫ ПО ПРИНАДЛЕЖНОСТИ.
№ **00199** 4 октября 1937 г., г. Киев

В соответствии с постановлением Центрального Исполнительного Комитета СССР от 22 сентября 1937 г. о разделении Харьковской области на Харьковскую и Полтавскую, Киевской – на Киевскую и Житомирскую, Винницкой – на Винницкую и Каменец-Подольскую и Одесской – на Одесскую и Николаевскую области.

ПРИКАЗЫВАЮ:

1. Организовать Управления НКВД по Полтавской, Житомирской, Каменец-Подольской и Николаевской областям с подчинением им органов НКВД по объявляемым в приложении перечням №№ 1, 2, 3 и 4 [1].
2. В подчинении Управлений НКВД по Харьковской, Киевской, Винницкой и Одесской областей оставить органы НКВД по объявляемым в приложении перечням №№ 5, 6, 7 и 8 [2].
3. Житомирский, Новгород-Волынский, Коростенский, Проскуровский, Шепетовский, Каменец-Подольский и Могилев-Подольский Окружные Отделы НКВД – расформировать.

Народный комиссар внутренних дел УССР
Комиссар государственной безопасности 2 ранга ЛЕПЛЕВСКИИ

(По отделу кадров НКВД УССР)

ГДА СБ України. – Ф.9. – Сир.9. – Арк.7–15.
Друкарський примірник.

№ 78
Донесення агента «Голік» про антирадянські настрої в колгоспі ім. Політвідділу

8 жовтня 1937 р.

Агентурное донесение от источника «Голик»

8.10.37

Доношу, что в данных сведениях раньше про раскулаченного Романенка Михаила Степановича не было указано мной откуда он. Сообщаю, что в настоящее время он работает в колхозе им. «П\О» [Политотдела], вступил в члены колхоза в марте 1937 года.

Романенко Михаил, 60 лет, родился в Киевской области. В колхоз хитро сперва вступил его сын, Романенко Степан, который через прессу отрекся от своих родителей, и он при помощи своего сына стал членом колхоза. Разговоров сына антисоветского характера я еще не слыхал, а что кулацкие тенденции, то можно отметить в его сыне Степане – он работает кузнецом в колхозе и всегда старается, чтобы ему начислили побольше трудодней.

«Верно» донесение принял (Суслин)

Архів ВІТ УМВС України в Миколаївській обл . – Ф.1. – Спр. – 104. – Арк.. 71.
Оригінал. Рукопис.

№ 79
Донесення агента «Петренка» про антирадянські розмови жителя Антонівської сільради Привільнянського району Д. Богомаза

18 лтстопада 1937 р.

Секретное донесение от агентурного источника «Петренко»
от 18.11.1937 года на Данила Богомаза,
жителя Антоновского сельского совета Привольнянского района

Я камыш косил для крыши, что будет для ссыпки зерна, под навес накрыть, там косил и Богомаз Даниил, вот мы разговорились про то, что наше правительство на днях должно выпустить новую позыву для укрепления нашей страны, а Богомаз говорит, пусть сколько они ее не укрепляют, все равно она не устоит, поскольку уже сами руководители поняли, что так дальше жить невозможно. Беда лишь в том, что расстреливают лишь тех, кто нам нужны. Вдруг в ЦИКе найдутся не 8 человек [врагов народа], а больше половины ЦИКа, интересно, как будет с ними? Их тоже всех расстреляют? Ведь они смогут сагитировать половину войска, и вот тогда

пойдет война. Они скажут, что нет обуви, мануфактуры, ниток и нуждаются в куске хлеба, – ведь ты же сам знаешь, что наш весь поселок покупает хлеб в Николаеве, а разве много надо для того, чтобы сагитировать любого колхозника, который все это переживает, ты ему только скажи, кто за нами – он сразу же перейдет на ту сторону. Все можно ожидать.

«Верно»

Принял сержант РО НКВД Мишустин

Архів ВІТ УМВС України в Миколаївській обл.. – Ф.1. – Спр. – 182. –Арк.78.
Копія. Машинопис.

№ 80
Постанова Єланецького райвідділу НКВС про передачу на розгляд «трійки» справи жителя с. Єланець В.А. Папієнка, звинуваченого в антирадянській агітації

4 грудня 1937 р.

Постановление

с.Еланец
1937 год, декабрь 4 дня.

Начальник Еланецкого РОМ НКВД сержант милиции Панкратов, сего числа рассмотрев следственное дело о преступной деятельности уголовника Папиенка Владимира Алексеевича 1912 г.р.

НАШЕЛ ПРИВОДЫ:

В 1933 году Папиенко подвергался приводу по подозрению его в краже зерна. Судим в этом же году за кражу колхозного хлеба и приговорен к 5 годам лишения свободы.

В 1937 году Папиенко возвратился но свое прежнее место жительство и занимается хулиганскими проявлениями. Кроме этого Папиенко ведет агитацию среди колхозников и распространяет клевету на Сталинскую Конституцию: Папиенко замазал грязью статьи Сталинкой Конституции на доске возле помещения избирательного участка.

Принимая во внимание, что по роду своей преступной деятельности Папиенко является социально опасным элементом, проводящим антисоветскую работу и терроризирующий своими действиями колхозную массу.

Постановил:

Настоящим следственное дело по обвинению Папиенко Владимира Алексеевича, 1912 г.р., направить тройке УНКВД Николаевской области на рассмотрение.

Начальник Еланецкого РОМ НКВД

Сержант милиции (Панкратов)

Утверждаю: Начальник Еланецкого РО НКВД
Младший лейтенант государственной безопасности (Седов)
«Согласен»: Начальник межрайопергруппы

Архів ВІТ УМВС України в Миколаївській обл. – Ф.1. – Спр. – 55. – Арк.. 22. Оригінал. Машинопис.

№ 81
Довідка ДТВ ГУДБ НКВС Одеської залізниці про результати оперативно-слідчої роботи

30 грудня 1937 р.

СОВЕРШЕННО-СЕКРЕТНО

ДТО

СПРАВКА
ОБ ИТОГАХ ОПЕРАТИВНО-СЛЕДСТВЕННОЙ РАБОТЫ
ВСЕГО АРЕСТОВАНО С 1 ИЮНЯ [1937] ПО 1 ЯНВАРЯ 1938 [1] ГОДА: – 1373 чел.

КОЛИЧЕСТВО АРЕСТОВАННЫХ РАЗБИВАЕТСЯ ПО ЛИНИЯМ:
Троцкистов и правых 65 чел.
Украинских националистов 233 -//-
По польской к. р. и шпионажу 271 -//-
-//- немецкой к. р. и шпионажу 127 -//-
-//-румынской к. р. и шпионажу 58 -//-
-//- японской к. р. и шпионажу 29 -//-
-//- разному шпионажу 3 -//-
-//- церковно-сектантской к. р. 25 -//-
Латышей 2 -//-
Греков 17 -//-
По к. р. диверсионно-вредит. элементу 108 -//-
По кулацкой операции 367 -//-
Жен и соц. опасных детей изменников родине 69 -//-

ОСУЖДЕНО С 1 ИЮНЯ [1937] ПО 1 ЯНВАРЯ 1938 ГОДА – 1123 чел.
Осуждено Военной Коллегией правых троцкистов:
По 1-й категории 10 чел.
-//- 2 -//- 6 чел.
В настоящее время на рассмотрение Военной Коллегии находится 1 дело на 1 чел.
Осуждено Военным Трибуналом, Спецколлегией и Особсовещанием правых троцкистов и украинских националистов:

По 1-й категории 11 чел.
-//- 2-й -//- 21 чел.

ВСЕГО ОСУЖДЕНО ПО ПОЛЯКАМ:
По справкам 153 чел.
По 1-й категории 100 -//-
-//- 2-й -//- 53 -//-

ВСЕГО ОСУЖДЕНО ПО ХАРБИНЦАМ:
По справкам 11 чел.
По 1-й категории 9 -//-
-//- 2-й -//- 2 -//-
[1] Тут і далі помилково – «1937»

ВСЕГО ОСУЖДЕНО ПО РУМЫНАМ:
По справкам 32 чел.
По 1-й категории 18 -//-
-//- 2-й -//- 14 -//-

ЧИСЛЯТСЯ ЗА НКВД СССР ЕЩЕ НЕ РАССМОТРЕННЫХ СПРАВОК:
По полякам 80 чел.
-//- румынам 19 -//-
-//- харбинцам 12 -//-
-//- немцам 4 -//-
-//- грекам 1 -//-

ЗА ВРЕМЯ ОСУЖДЕНО ПО КУЛАЦКОЙ ОПЕРАЦИИ:
По 1-й категории 250 чел.
-//- 2-й -//- 629 -//-
Из общего количества осужденных Тройкой -
Осуждено: 1 кат. 2 кат.
Поляков - -
Немцев 60 75
Украинск. националистов 71 173
Церковников-сектантов 9 12
Осужденных жен изменников родине – не было.
Числится за Особым Совещанием НКВД СССР еще не рассмотренных дел на жен изменников родине – 36.

ОСТАВАЛОСЬ НА 1 ЯНВАРЯ 1938 Г. АРЕСТОВАННЫХ – 253 чел.
По немецкой к. р. и шпионажу 2 чел.
польской к. р. 41 -//-
-//- румынск. к. р. 19 -//-
-//- японской к. р. 3 -//-

Троцкистов 33 -//-
По укр. националистам 10 -//-
-//- церковно-сектантской к. р. 5 -//-
-//- к. р. кулацк. диверсион. вредит, элементу 34 -//-
Жен изменников родине 32 -//-
По проч. а/с элементу 56 -//-
Латышей 2 -//-
Греков 16 -//-
Арестовано с момента организации ДТО – 1223 чел.
За все время с 1 августа по 1 января
Прошло – 1555 -//-
НАЧАЛЬНИК ДТО ГУГБ НКВД ПО ОДЕССКОЙ ДОРОГЕ
КАПИТАН ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ИВАНОВСКИЙ
НАЧАЛЬНИК 6-го ОТДЕЛЕНИЯ
ЛЕЙТЕНАНТ ГОСУДАРСТВЕН БЕЗОПАСНОСТИ ВОЛЬПОВ

«30» декабря 1937 г.
№ 1803 г. , Одесса.

ГДА СБ України. – Ф.42. – Спр 33. – Арк.18–20.
Оригинал. Машинопис.

№ 82
Довідка-характеристика на жителя х. Карлівка Акальмаза О.І., звинуваченого в контрреволюційній антирадянській агітації

1937 р.

Справка-характеристика
Акальмаз Алексей Иванович, 1898 г.р.,
уроженец х.Карловка Антоновского с\с
Привольнянского р-на, бедняк, украинец

Акальмаз Алексей Иванович начиная с 1931 года по настоящее время поддерживает тесные связи с воровским и кулацким элементом, проводит среди отсталой части колхозной массы контрреволюционную антисоветскую агитацию, направленную против мероприятий партии и сов. Правительства, на развал колхозной системы хозяйства.

В начале июня 1937 года на общем собрании колхоза в своем выступлении Акальмаз заявил: «В ЦК партии скоро все перестреляются, коммунисты довели страну до того, что колхозникам нет жизни и нам придется на месте постреляться».

В момент разворота стахановского движения по колхозу в мае месяце 1937 года, на общем собрании колхоза Акальмаз выступил со словами: «Правительство выдумало стахановское движение, чтобы выжать их колхозников все соки, а колхозники

не понимают, гонят на роботу, перевыполняют нормы. А им за это дулю показывает правительство».

Такого рода контрреволюционные антисоветские выступления со стороны Акальмаза носят систематический характер и направлены на развал колхозного строительства.

Изложенное свидетельскими показаниями подтверждено полностью и справкой с\с Акальмаз признан социально опасным.

Уполномоченный розыска
Привольнянского РОМ НКВД (Савченко)
«Согласен» Начальник РОМ НКВД
Сержант милиции (Фесенко)
«Утверждаю» Начальник РО НКВД
Сержант госбезопасности (Мишустин)

Архів ВІТ УМВС України в Миколаївській обл. – Ф.1. – Спр.243. – Арк. – 29.
Оригінал. Машинопис.

№ 83
Відомості про кількість осіб, репресованих постановами обласних трійок НКВС УРСР

3 січня 1938 р.

СОВ. СЕКРЕТНО

НАРКОМУ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ УССР
КОМИССАРУ ГОСБЕЗОПАСНОСТИ II РАНГА
тов. ЛЕПЛЕВСКОМУ

СВЕДЕНИЯ
ОБ ОСУЖДЕННЫХ ОБЛАСТНЫМИ ТРОЙКАМИ УССР

Области	Состав осужденных	Всего осуждено	Из них		Откуда изъяты осужденные:								
			По 1-й катег.	По 2-й катег.	Из колхозов	Из совхозов	Из промпредприятий	Из военной промышленности	С транспорта	Из совaппарата	Со строительства	Лиц без определ. занятий	Прочих
Донецкая	Кулаки	5114	2150	2964	1156	171	1126	5	364	45	228	495	532
	Уголовн.	2048	647	1401	215	14	330	-	3	-	52	1277	157
	Прочие	5059	2541	2518	1189	139	1284	1	691	180	89	524	458
	ВСЕГО	12537	5430	7107	2560	324	2740	6	1058	225	369	2296	1147
Киевская	Кулаки	5705	3155	2550	1692	257	385	10	153	314	249	1513	813
	Уголовн.	1964	402	1562	296	23	101	5	27	46	41	1238	207
	Прочие	4131	1743	2388	655	117	410	37	136	729	99	884	821
	ВСЕГО	11800	5300	6500	2612	397	896	52	316	1089	389	3635	1841
Харьковская	Кулаки	6120	1811	4309	2175	664	525	18	367	120	19	1733	499
	Уголовн.	1262	392	870	66	9	52	3	8	-	1	1103	20
	Прочие	2468	1247	1221	376	64	268	14	114	574	6	642	410
	ВСЕГО	9850	3450	6400	2617	737	845	35	486	694	26	3478	929
Одесская	Кулаки	4176	1553	2623	1988	202	267	7	283	173	55	904	120
	Уголовн.	1793	615	1178	230	9	84	-	18	14	-	1178	233
	Прочие	3681	1482	2199	1110	71	301	21	429	636	29	749	172
	ВСЕГО	9650	3650	6000	3328	282	652	28	730	823	84	2831	525
Днепропетров.	Кулаки	4558	2189	2369	2513	95	549	5	191	108	69	401	200
	Уголовн.	2416	382	2034	158	15	105	-	24	14	12	1907	133
	Прочие	1376	789	587	452	28	289	4	162	124	17	74	101
	ВСЕГО	8350	3360	4990	3123	138	943	9	377	246	98	2382	434

Винниц-кая	Кулаки	2599	1000	1599	886	47	125	5	70	33	22	1231	180
	Уголовн.	1303	407	896	221	10	24	1	7	4	9	935	92
	Прочие	4298	1543	2755	1658	35	238	10	207	207	43	1210	690
	ВСЕГО	8200	2950	5250	2765	92	387	16	284	244	74	3376	962
Черниговская	Кулаки	3274	1184	2090	750	56	203	-	89	14	42	1445	675
	Уголовн.	931	187	744	241	4	21	-	14	1	10	560	80
	Прочие	945	329	616	198	15	51	7	19	9	66	240	340
	ВСЕГО	5150	1700	3450	1189	75	275	7	122	24	118	2245	1095
Житомирская	Кулаки	2620	1147	1473	1899	8	130	25	20	100	27	299	112
	Уголовн.	346	64	282	87	3	7	-	2	10	3	132	102
	Прочие	1359	614	745	272	14	100	4	1	227	4	451	286
	ВСЕГО	4325	1825	2500	2258	25	237	29	23	337	34	882	500
Николаевская	Кулаки	1366	350	1016	636	267	78	4	20	57	19	177	160
	Уголовн.	230	88	142	12	-	1	-	-	2	15	38	140
	Прочие	2260	908	1352	502	101	161	30	89	247	35	178	541
	ВСЕГО	3910	1400	2510	1150	368	240	34	109	306	69	393	841
Кам. Подольск.	Кулаки	1264	849	415	397	1	11	-	24	9	3	214	289
	Уголовн.	79	42	37	18	-	-	-	-	-	-	28	13
	Прочие	2307	659	1648	1146	-	52	-	70	321	8	184	359
	ВСЕГО	3650	1550	2100	1564	1	63	-	94	330	11	426	661
Полтавская	Кулаки	2196	771	1425	940	229	106	3	103	74	9	581	151
	Уголовн.	256	61	195	80	1	-	-	1	-	-	167	7
	Прочие	948	368	580	205	31	31	-	38	95	50	362	136
	ВСЕГО	3400	1200	2200	1225	261	137	3	142	169	59	1110	294
МАССР	Кулаки	1189	519	670	861	13	31	-	7	25	14	90	148
	Уголовн.	398	86	312	123	3	3	-	1	4	2	227	35
	Прочие	713	295	418	337	14	41	-	10	77	11	109	114
	ВСЕГО	2300	900	1400	1321	30	75	-	18	106	27	426	297
ВСЕГО ПО УКРАИНЕ	Кулаки	40181	16678	23503	15893	2010	3536	82	1691	1072	756	9083	3879
	Уголовн.	13026	3373	9653	1720	91	728	9	105	95	145	8790	1219
	Прочие	29545	12518	17027	8103	629	3236	128	1966	3426	457	5607	4428
	ВСЕГО	83122	32715	50407	25716	2730	7490	219	3762	4593	1358	23480	9526

№ 84
Довідка про кількість осіб,
репресованих постановами обласних трійок НКВС УРСР
(окремо по містах та селах України станом на 3 січня 1938 р.)

3 січня 1938 р.

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО

НАРКОМУ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ УССР
КОМИССАРУ ГОСБЕЗОПАСНОСТИ 2 РАНГА
тов. ЛЕПЛЕВСКОМУ

СПРАВКА
ИЗ ОБЩЕГО ЧИСЛА 83.122 ЧЕЛ.,
ОСУЖДЕННЫХ ОБЛТРОЙКАМИ НКВД УССР

ИЗЪЯТО по ГОРОДУ 27.714 чел.
-//- по СЕЛУ 55408 -//-
Из них по областях

	ВСЕГО	**По городу**	**По селу:**
Донецкая	12537	9646	2891
Киевская	11800	4126	7674
Харьковская	9850	2501	7349
Одесская	9650	4194	5456
Днепропетровская	8350	1689	6661
Винницкая	8200	247	7953
Черниговская	5150	2423	2727
Житомирская	4325	407	3918
Николаевская	3910	1274	2636
Каменец-Подольская	3650	475	3175
Полтавская	3400	475	2925
МАССР	2300	257	2043

НАЧАЛЬНИК 8 ОТДЕЛА УГБ НКВД УССР
ЛЕЙТЕНАНТ ГОСБЕЗОПАСНОСТИ (МУНВЕЗ)
«3» января 1938 г., г. Киев

Расчет рассылки:
1-й экз. Наркому Внутрен. Дел УССР
2-й -//- Зам. Наркома Внутрен. Дел УССР
3-й -//- В отделе 8 Отд. УГБ НКВД УССР

ГДА СБ України. – Ф.42. – Спр.33. – Арк.36.
Засвідчена копія. Машинопис

№ 85
Відомості про осіб, засуджених НКВС СРСР по польській, німецькій, румунській, харбінській, латиській та грецькій операціям, станом на 4 січня 1938 р.

4 січня 1938 р.

СОВ. СЕКРЕТНО

СВЕДЕНИЯ
ОБ ОСУЖДЕННЫХ НКВД СССР ПО ПОЛЬСКОЙ, НЕМЕЦКОЙ, РУМЫНСКОЙ, ХАРБИНСКОЙ, ЛАТЫШСКОЙ И ГРЕЧЕСКОЙ ОПЕРАЦИЯМ.
по состоянию на 04.01.1938 года.

	По рум. опер.			По харб. оп.			Лат. оп.	Греч. оп.
	Осуждено		Числится за НКВД СССР	Осуждено		Числится за НКВД СССР	Числится за НКВД СССР	Числится за НКВД СССР
	1-я кат.	2-я кат.		1-я кат.	2-я кат.			
НКВД-УССР	45	2	9	30	6	1	10	3
НКВБ Киевск. обл	91	33	18	30	14	8	184	-
-//- Донец.-//-	12	2	37	16	4	6	190	463
-//- Житомир.-//-	1	-	-	-	-	-	-	-
-//- Винниц.-//-	502	203	166	9	-	2	-	-
-//- Д.Петрв.-//-	138	4	31	51	3	17	164	100
-//- Харьков-//-	38	8	2	58	7	11	175	-
-//- Кам.Под.-//-	68	73	49	1	1	1	14	-
-//- Одесск.-//-	350	225	1	37	18	1	83	200
-//- Николаевск.-//-	39	46	25	7	2	7	34	-
-//- Полтавская-//-	-	-	3	10	1	6	30	10
-//- Черниговская-//-	12	28	1	13	10	10	30	3
НКВД МАССР	693	354	130	-	-	-	-	-
Погранотряды	584	274	121	-	-	-	-	-
ИТОГО:	2568	1252	593	262	66	70	914	779
ДТО ГУГБ НКВД	34	26	44	78	12	102	63	1
ВСЕГО ПО УКРАИНЕ	2602	1278	637	340	78	172	977	780

№ 86
Відомості про кількість осіб, заарештованих органами НКВС УРСР у період з 1 червня 1937 р. по 4 січня 1938 р.

4 січня 1938 р.

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО

СВЕДЕНИЯ
ОБ АРЕСТОВАНИХ ОРГАНАМИ НКВД УССР
С 1- го июня 1937 года по 4-е января 1938 года

Облотделы	Всего арестовано	Из них по окраскам									
		Хищения, Разбазаривание и утайка хлеба				Сопротивление вывозу хлеба	Агитация против хлебозаготовок и а[нти]/с[оветские] выступл[ения]	Спекуляция хлебом	Террор, поджоги, убийства	Искривления и служ[ебно-должн[остные] преступл[ения] загот[овительного] аппарата	Прочие преступления
		В колхозах	В совхозах	На ссыпунктах	На мельницах						
Харьковский	230	34	1	4	8	96	5	35	2	23	22
Киевский	106	1	-	-	-		6	17	-	17	62
Днепропетровск.[ий]	267	68	2	-	7	3	132	29	-	22	7
Одесский	95	22	6	1	6	-	3	16	-	-	20
Винницкий	381	123	3	6	4	21	163	3	-	2	37
Донецкий	80	41	-	-	-	40	29	1	-	7	2
Черниговский	684	57	1	2	14	327	192	12	7	6	66
ВСЕГО	1843	346	13	13	39	487	530	113	9	77	216

Облотделы	По роду занятий и соцсостава												Из общего числа членов и кандидатов ВКП (б)
	Админ[истративно-] рук[о-водящий] состав совхозов, мельниц и ссыпунктов	Пред[седатели] и чл[ены] правления колхозов	Бухгалтеров	Кладовщиков	Прочих служащих	Рабочих	Рядовых член[ов] колхозов	Кулаков	Середняков	Бедняков	Торговцев	Прочих	
Харьковский	11	22	2	1	34	7	19	51	55	10	7	11	-
Киевский	1	8	2	2	2	3	4	24	49	-	2	9	2
Днепропетровск[ий]	2	34	4	4	22	24	89	47	21	1	-	19	18
Одесский	5	18	1	6	19	13	7	8	4	4	3	7	7
Винницкий	1	43	3	9	53	3	68	93	83	14	3	8	2
Донецкий	-	11	5	3	16	2	28	2	10	-	2	1	2
Черниговский	5	11	2	2	11	-	46	283	309	1	6	8	5
ВСЕГО	25	147	19	27	157	52	261	508	531	30	23	63	36

НАЧАЛЬНИК 8 ОТДЕЛА УГБ НКВД УССР
ЛЕЙТЕНАНТ ГОСБЕЗОПАСНОСТИ (МУНВЕЗ)
4.1.1938 г.
ГДА СБ України. – Ф.42. – Спр.33. – Арк.32.
Засвідчена копія. Машинопис

Вперше надруковано у виданні «Розсекречена пам'ять: Голодомор 1932–1933 років в Україні в документах ГПУ-НКВД». –К.: Вид. дім. «Києво-Могилянська академія», 2008.– С.345.

№ 87
Цифрові дані про оперативно-слідчу роботу органів НКВС УРСР за період з 01.06. 1937 по 04.01.1938 р.

4 січня 1938 р.

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО

ЦИФРОВЫЕ ДАННЫЕ
ОБ ОПЕРАТИВНО-СЛЕДСТВЕННОЙ РАБОТЕ ОРГАНОВ НКВД – УССР

1.ВСЕГО АРЕСТОВАНО с 1-го июня 1937 г. по 4-е января 1938 г. – 177350 чел.
ИЗ НИХ:
По центру 2038 -//-
По периферийным органам 175312 -//-

ЧИСЛО АРЕСТОВАННЫХ РАЗБИРАЕТСЯ ПО ЛИНИЯМ:

	ВСЕГО	Из них по центру
Троцкистов и правых	6705 ч.	379 ч.
Участник, воен.-фашист. заговора	1264	174
Украин. националистов	14919	347
По польской к-р и ш/п	42201	547
-//-немецкой к-р и ш/п	15026	137
-//-румынской к-р и ш/п	5915	67
-//-японской к-р и ш/п	881	42
-//-греческой к-р	3879	4
-//-латышской к-р	1508	26
-//-болгарской к-р и ш/п	407	-
-//-церков.-сектан. к-р	7245	37

-//-кулацкой операции	61425	-
Жен изменников родине	7181	72
Сионистов	167	3
Членов других а/с партий	379	22
Разный шпионаж и проч. нац. к-р	687	31
Диверсия и вредительство	2002	71
к-р агитация	3318	30
Прочие преступления	1240	49

2. ВСЕГО ОСУЖДЕНО с 1-го июня 1937 года по 4-е января 1938 года - 130685 ч. 1597 ч.

По 1-й категории 67855-//- 1282-//-
По 2-й категории 62830 -//- 315 -//-
а) ОСУЖДЕНО ВОЕНКОЛЛЕГИЕЙ 3335-//- 652-//-
По 1-й категории 2879 -//- 611 -//
По 2-й категории 456 -//- 41-//-
ИЗ НИХ: ВСЕГО Из них по центру
Троцкистов, правых и укр.
националистов 2627 ч. 472 ч.

По 1-й категории 2190-//- 434-//-
По 2-й категории 437-//- 38-//-

Участников военно-фашист. 708 -//- 108-//-
заговора
По 1-й категории 2190-//- 434-//-
По 2-й категории 437-//- 38-//-

Б) ОСУДЖЕНО ВОЕННЫМИ ТРИБУНАЛАМИ, СПЕЦ. КОЛЛЕГИЯМИ И ОСОБЫМ СОВЕЩАНИЕМ:

ВСЕГО: 6170 ч. 235 ч.
По 1 -и категории 518-//- 47 -//-
По 2-й категории 5652-//- 188 -//-
ИЗ НИХ:
Троцкистов, правых и украинских
националистов
ВСЕГО: 2799 ч. 77 ч.
По 1-й категории…….265 -//- 6 -//-
По 2-й категории…….2534-//- 71 -//-

в) ОСУЖДЕНО НКВД СССР по СПРАВКАМ:

	ВСЕГО:	1 кат.	2 кат.	За пределы СССР
Поляков	27086	22870	4216	-
Немцев	6674	5931	592	151
Румын	3880	2602	1278	-
Харбинцев	418	340	78	-
ИТОГО:	38058	31743	6164	151

КРОМЕ ТОГО, осуждено тройками:
Поляков 1818 ч.
Немцев 3855-//

ИЗ ОБЩЕГО КОЛИЧЕСТВА ОСУЖДЕННЫХ ПО СПРАВКАМ. ОСУЖДЕНО ПО ДЕЛАМ ЦЕНТРАЛЬНОГО АППАРАТА:

	ВСЕГО:	1 кат.	2 кат.	За пределы СССР
Поляков	433	405	28	-
Немцев	58	50	3	5
Румын	47	45	2	-
Харбинцев	36	30	6	-
ИТОГО:	574	530	39	5

ЧИСЛИТСЯ ЗА НКВД СССР НЕРАССМОТРЕННЫХ СПРАВОК:

	ВСЕГО:	Из них по центру
По полякам	8080 ч.	98
-//- немцам	4960	20
-//- латышам	977	10
-//- грекам	780	3
-//- румынам	637	9
-//- харбинцам	172	1
ИТОГО:	15606	141

г) РЕЗУЛЬТАТЫ ПО КУЛАЦКОЙ ОПЕРАЦИИ.
Представлен, лимит 77950 чел.
По 1-й категории 30150 -//-
По 2-й категории 47800 -//-

Дополнительный лимит по Донецкой области,
Разрешенный тов. ВЕЛЬСКИМ:
По 1-й категории 2565
По 2-й категории 2607
ВСЕГО осуждено по представленным лимитам - 83122 ч.
ИЗ НИХ:
По 1-й категории 32715 чел.
По 2-й категории 50407 -//-

ОСУЖДЕННЫЕ ТРОЙКАМИ РАСПРЕДЕЛЯЮТСЯ:

	ВСЕГО:	1 кат.	2 кат.
Кулаков	40381	16878	23503
Уголовников	13026	3373	9653
Прочих	29715	12688	17027

РЕПРЕССИРОВАННЫЕ ПО КУЛАЦКОЙ ОПЕРАЦИИ ИЗЪЯТЫ:
По городу 32715 чел.
По селу 55408 чел.

ИЗ НИХ:
Из колхозов 25716 чел.
-//- совхозов 2730 -//-
-//-промпредприят. 7709-//-
С транспорта 3762-//-
Из соваппарата 4593-//-
Со строительства 1358 -//-
Лиц без определ.
занятий и проч. 33006-//-

ПРИМЕЧАНИЕ: Нет данных откуда изъяты 4248 репрессированных по представленному дополнительному лимиту.

Из общего количества изъятых из промпредприятий, на основные отрасли промышленности УССР падает:

Угольная промышленность 3192 ч.
Металлургическая промышлен. 2006 -
Машиностроение 1108 -
Химическая промышленность 389 –

Рудная промышленность 258 –
Энергетическая промышлен. 155-
Оборонная промышленная 219 – ‘
Сахарная промышленность 952 – ‘

НАЦИОНАЛЬНЫЙ СОСТАВ ОСУЖДЕННЫХ ОБЛТРОЙКАМИ СЛЕДУЮЩИЙ:

Украинцев 62836 чел.
Русских 6882 -//-
Евреев 662 -//-
Немцев 3861 -//
Поляков 1674 -//-
Греков 304-//
Болгар 381 -//-
Прочих 2274-//-
(на 4248 осужденных сведения по нацсоставу еще не получены).

3. ВСЕГО ПРОВЕДЕНО 72 ОТКРЫТЫХ ПРОЦЕССА.

По ним осуждено 399 чел.
По 1-й категории 238 ч.
По 2-й категории 161 -//-
ИЗ НИХ:
а) по вредительству в сельском хозяйстве – 17 процессов.
Осуждено: По 1-й категории 52 чел.
-//-- 2-й категории 33 -//-
б) по вредительству в животноводстве – 27 процессов.
Осуждено: По 1-й категории 110 чел.
-//- 2-й категории 55 -//-
в) по вредительству в системе заготзерно и комитета заготовок – 27 процессов.
Осуждено**:** По 1-й категории 70 чел.
По 2-й категории 72 -//-
г) по вредительству в угольной промышлен. – 1 процес
Осуждено: По 1-й категории 6 чел
…….-//- 2-й категории 1-//-

4. ОСУЖДЕНО ЖЕН ИЗМЕННИКОВ РОДИНЕ 877 чел
И З Н И Х: по центру 33 чел.

5. ОСТАЛОСЬ В СЛЕДСТВЕННОМ ПРОИЗВОДСТВЕ
на 4 января 1938 г.

	ВСЕГО:	По центру:
По всем линиям	15899	448
Троцкистов и правых	1753	66
Участник, воен.-фашист. Заговора	319	44
Украинских национал.	789	90
По польск. к-р и ш/п	3254	76
по греческой к-р и ш/п	2640	1
по немецк. к-р и ш/п	922	28
по латышек, к-р и ш/п	472	7
по румын, к-р и ш/п	262	5
по японск. к-р и ш/п	76	5
по церков.-сект. к-р	267	8
по кулацкой операции	645	-
жен измен, родине	262	11
Сионистов	182	3
Др. членов а/с партий	138	13
Разн, ш/п и нац. к-р	208	31
Диверс. и вредительство	376	31
К-р агитация	936	14
Проч. Преступлений	237	15

НАЧАЛЬНИК 8 ОТДЕЛА УГБ НКВД УССР
ЛЕЙТЕНАНТ ГОСБЕЗОПАСНОСТИ МУНВЕЗ
«4» января 1938 г.

ГДА СБ України. – Ф.42. – Спр.33. – Арк.27–31.
Засвідчена копія. Машинопинс.

№ 88

Відомості про кількість осіб, засуджених військовими трибуналами, спеціальними колегіями та Особливою нарадою у період з 1 червня 1937 р. по 4 січня 1938 р.

4 січня 1938 р.

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО

СВЕДЕНИЯ
ОБ ОСУЖДЕННЫХ ВОЕНТРИБУНАЛАМИ, СПЕЦКОЛЛЕГИЯМИ И ОСОБСОВЕЩАНИЯМИ
за время с 1.VI.1937 г. по 4.I.1938 г.

Наименование органов:	Общее колич.			Троцк., прав. и укр. националист.		
	Всего	Из них:		Всего:	Из них	
		1-я катег.	2-я катег.		1-я катег	1-я катег
НКВД-УССР	235	47	188	77	6	71
УНКВД Киевск. обл.	2114	69	2045	1132	45	1087
-//- Д/Петров. -//-	646	72	574	271	24	247
-//- Одесск. -//-	610	27	583	250	20	230
-//- Харьков. -//-	547	32	515	179	31	148
-//- Винницк. -//-	538/	43	495	126	1	125
-//- Чернигов. -//-	319	15	304	110	6	104
-//- Донецк. -//-	284	36	248	284	36	248
-//- Полтавск. -//-	278	29	249	95	21	74
-//- Житомирск. -//-	84	37	47	25	19	6
-//- Камен.-Под. -//-	52	18	34	52	18	34
-//- Николаев.-//-	31	7	24	11	3	8
НКВД МАССР	49	14	35	35	-	35
Погранотряды	137	29	108	2	-	2
ИТОГО:	5924	475	5449	2649	230	2419
ДТО ГУГБ	246	43	203	150	35	115
ВСЕГО:	6170	518	5652	2799	265	2534

НАЧАЛЬНИК 8 ОТДЕЛА УГБ НКВД УССР
ЛЕЙТЕНАНТ ГОСБЕЗОПАСНОСТИ (МУНВЕЗ)
«4» января 1938 г.

ГДА СБ України. – Ф.42. – Спр.33. – Арк.34.
Засвідчена копія. Машинопис.

№ 89

Відомості про кількість та національний склад громадян, репресованих за рішеннями обласних трійок НКВС УРСР

4 січня 1938 р.

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО

СВЕДЕНИЯ
О НАЦИОНАЛЬНОМ СОСТАВЕ ОСУЖДЕННЫХ ОБЛТРОЙКАМИ НКВД-УССР
По состоянию на 3 января 1938 г.

Области	Всего	Украин.	Русских	Евреев	Поляков	Немцев	Болгар	Греков	прочих
Киевская	11231	10218	328	119	260	205	10	5	86
Харьковская	9850	8461	975	98	81	192	-	-	43
Донецкая	10725	5746	3071	-	184	694	-	267	763
Д/петровская	7750	5529	1009	41	91	900	174	1	5
Одесская	9283	6162	749	228	85	1492	178	23	366
Винницкая	8200	7393	69	31	656	43	-	-	8
Черниговская	5150	4949	139	3	3	28	1	-	27
Житомирская	4325	4144	48	24	66	11	-	-	32
Полтавская	3400	3354	37	1	2	-	-	-	6
Николаевская	3510	2807	247	66	27	179	13	7	164
Камен.-Под.	3150	2907	-	14	187	24	1	-	17
МАССР	2300	116	210	37	32	93	4	1	757х/ [1]
ИТОГО:	78874	62836	6882	662	1674	3861	381	304	2274

х/ в том числе 754 молдаванина.

ПРИМЕЧАНИЕ: Отсутствуют данные о национальном составе в отношении 4248 чел., осужденных, из них – по Донецкой обл. на 1812 чел., Днепропетровской обл. - 600, Киевской обл. – 569, Камен-Под. – 500, Николаевской – 400, Одесской – 367

НАЧАЛЬНИК 8 ОТДЕЛА УГБ НКВД УССР
ЛЕЙТЕНАНТ ГОСБЕЗОПАСНОСТИ (МУНВЕЗ)
«4» января 1938 г.

ГДА СБ України. – Ф 42. – Спр.33. – Арк.38.
Засвідчена копія. Машинопис.
[1] Так у тексті.

№ 90

Відомості про кількість «українських націоналістів», «церковників» та «сектантів», «поляків та німців», репресованих за рішеннями обласних трійок НКВС УРСР

4 січня 1938 р.

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО

СВЕДЕНИЯ
О КОЛИЧЕСТВЕ ОСУЖДЕННЫХ ОБЛТРОЙКЛМИ НКВД УССР
УКРАИНСКИХ НАЦИОНАЛИСТОВ, ЦЕРКОВНИКОВ, СЕКТАНТОВ,
ПО ПОЛЬСКОЙ И НЕМЕЦК. КОНТР-РЕВОЛЮЦИИ

ОБЛАСТИ	Укр. националистов	Церковн. и сектант.	Немцев	Поляков
Киевская	1312	1063	252	482
Донецкая	747	664	691	199
Харьковская	1240	721	124	123
Одесская	1156	628	1554	83
Д/петровская	224	278	948	100
Винницкая	2062	981	43	655
Черниговская	822	159	29	2
Житомирская	867	516	3	4
Николаевская	563	232	135	67
Камен.Подол.	736	504	-	85
Полтавская	647	366	-	-
МАССР	8	256	76	18
ИТОГО	10384	6368	3855	1818

НАЧАЛЬНИК 8 ОТДЕЛА УГБ УССР
ЛЕЙТЕНАНТ ГОСБЕЗОПАСНОСТИ (МУНВЕЗ)

4 января 1938 г.

ГДА СБ України. – Ф.42. – Спр.33. – Арк.39.
Засвідчена копія. Машинопис

№ 91

Відомості про кількість громадян, засуджених в Україні виїзними сесіями Військової колегії Верховного Суду СРСР з 1 червня 1937 р. по 10 січня 1938 р.

10 січня 1938 р.

СОВЕРШЕНО СЕКРЕТНО

СВЕДЕНИЯ
ОБ ОСУЖДЕННЫХ ВЫЕЗДНЫМИ СЕССИЯМИ ВОЕННОЙ КОЛЛЕГИИ
ВЕРХСУДА СОЮЗА ССР ПО УКРАИНЕ
За время с 01.VI – 1937 г. по 10.I. – 1938 г.

Наименование органов	Всего осуждено	Из них	
		По 1-й катег.	По 2-й катег.
НКВД УССР (центр)	652	611	41
УНКВД Киевск. обл	316	248	68
-//- Д/Петров. -//-	505	476	29
-//- Донецкой -//-	436	360	76
-//- Харьков -//-	592	524	68
-//- Одесской -//-	252	210	42
-//- Винниц. -//-	195	163	32
-//- Чернигов. -//-	175	160	15
-//- Николаев. -//-	51	38	13
-//-Житомир. -//-	47	31	16
-//- Кам. Под. -//-	21	14	7
НКВД МАССР	11	10	1
УНКВД Полтавск.-//-	30	23	7
ИТОГО:	3283	2868	415
ДТО ГУГБ Южн. ж.д.	76	58	18
-//-//-//-//-//-Стал.-//-	58	41	17
-//-//-//-//-//-Юз. -//-	39	28	11
-//-//-//-//-//-Одес. -//-	17	10	7
ИТОГО по ДТО:	190	137	53
ВСЕГО по УКРАИНЕ	3473	3005	468

НАЧ. 8 ОТДЕЛА УГБ НКВД УССР
ЛЕЙТЕНАНТ ГОСБЕЗОПАСНОСТИ (МУНВЕЗ)

«____» января 1938 г.

ГДА СБ України. – Ф.42. – Спр.33. – Арк.89.
Засвідчена копія. Машинопис

№ 92

Відомості про кількість осіб, заарештованих органами НКВС УРСР у період з 1 червня 1937 р. по 10 січня 1938 р.

10 січня 1938 р.

СОВЕРШЕНО СЕКРЕТНО

СВЕДЕНИЯ
ОБ АРЕСТОВАННЫХ ОРГАНАМИ НКВД УССР
За время с 1.VI-1937 г. по 10.I.-1938 г.

НАИМЕНОВАНИЕ ОРГАНОВ:	ВСЕГО АРЕСТОВАНО:
НКВД УССР	2058
УНКВД Донецк. обл.	27240
-//- Киевск.-//-	23551
-//- Харьков.-//-	17113
-//- Д/Петров.-//-	16599
-//-Винницк.-//-	16355
-//-Житомир.-//-	14948
-//-Одесск.-//-	14061
-//-Полтавск.-//-	8306
-//-Кам.Под.-//-	6932
-//-Николаев.-//-	6945
НКВД МАССР	6073
Погранотряды	4473
	3992
ИТОГО:	168646
ДТО ГУГБ	11704
ВСЕГО ПО УКРАИНЕ:	180350

НАЧ. 8 ОТДЕЛА НКВД УССР
ЛЕЙТЕНАНТ ГОСБЕЗОПАСНОСТИ (МУНВЕЗ)

«_____» января 1938 г.

ГДА СБ України. – Ф.42. – Спр.33. – Арк.88.
Засвідчена копія. Машинопис.

№ 93

Відомості про кількість громадя, засуджених в Україні виїзними сесіями Воєнної колегії Верховного Суду СРСР у період з 1 червня 1937 р. по 10 січня 1938 р.

10 січня 1938 р.

СОВЕРШЕНО СЕКРЕТНО

СВЕДЕНИЯ
ОБ ОСУЖДЕННЫХ ВЫЕЗДНЫМИ СЕССИЯМИ ВОЕННОЙ КОЛЛЕГИИ ВЕРХСУДА СОЮЗА ССР ПО УКРАИНЕ

За время с 1.VI-1937 г. по 10.I.-1938 г.

НАИМЕНОВАНИЕ ОРГАНОВ	ВСЕГО ОСУЖДЕНО:	ИЗ НИХ	
		По 1-й категг.	По 2-й категг.
НКВД УССР (центр)	652	611	41
УНКВД Киевск. обл.	316	248	68
-//- Д/Петров.-//-	505	476	29
-//- Донецкой.-//-	436	360	76
-//- Харьков.-//-	592	524	68
-//- Одесской-//-	252	210	42
-//- Винниц.-//-	195	163	32
-//- Чернигов.-//-	175	160	15
-//- Житомир. -//-	47	38	13
-//- Николаев.-//-	51	31	16
-//- Кам. Под.-//-	21	14	7
НКВД МАССР	11	10	1
УНКВД Полтавск.-//-	30	23	7
ИТОГО:	3283	2868	415
ДТО ГУГБ Южн. ж.д.	76	58	18
-//--//--//--// Стал. -//-	58	41	17
-//--//--//--// Юз. -//-	39	28	11
-//--//--//--// Одес. -//-	17	10	7
ИТОГО по ДТО	190	137	53
ВСЕГО по УКРАИНЕ:	3473	3005	468

НАЧ. 8 ОТДЕЛА УГБ НКВД УССР
ЛЕЙТЕНАНТ ГОСБЕЗОПАСНОСТИ **(МУНВЕЗ)**
«_____» январь 1938 г.

ГДА СБ України. – Ф.42. – Спр.33. – Арк.89.
Засвідчена копія. Машинопис.

№ 94
Відомості про додаткові ліміти НКВС УРСР
для проведення репресій за наказом НКВС СРСР № 00447

Січень 1938 р.

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО

ЛИМИТ
ПО КУЛАЦКОЙ ОПЕРАЦИИ

ОБЛАСТИ:	ВСЕГО	Из них:	
		По 1-й кат.	По 2-й кат.
ДОНЕЦКАЯ	12537	5430	7107
КИЕВСКАЯ	11800	5300	6500
ХАРЬКОВСКАЯ	9850	3450	6400
ОДЕССКАЯ	9650	3650	6000
ДНЕПРОПЕТРОВСКАЯ	8350	3360	4990
ВИННИЦКАЯ	8200	2950	5250
ЧЕРНИГОВСКАЯ	5150	1700	3450
ЖИТОМИРСКАЯ	4325	1825	2500
НИКОЛАЕВСКАЯ	3910	1400	2510
КАМЕНЕЦ-ПОДОЛЬСК.	3650	1550	2100
ПОЛТАВСКАЯ	3400	1200	2200
МАССР	2300	900	1400
ВСЕГО по УКРАИНЕ	83122	32715	50407

НАЧАЛЬНИК 8 ОТДЕЛА УГБ НКВД УССР
ЛЕЙТЕНАНТ ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ (МУНВЕЗ)

«____» января 1938 г.

ГДА СБ України. – Ф.42. - Спр 33. –Арк 90.
Засвідчена копія. Машинопис.

№ 95
Довідка на арешт жителя м. Миколаєва Апрояна М. С.
як учасника контрреволюційної націоналістичної організації «Дашнакцутюн»

12 лютого 1938 р.

СПРАВКА

НА ПОДЛЕЖАЩЕГО АРЕСТУ

Апроян Месроп Соломонович, 1893 года рождения,
уроженца г. МУШ /Турция/, б/п, армянин,
гражданства СССР, пекарь, служащий Никторга,
Проживает по улице Франко, 56 в городе Николаеве

Прибыл из Турции в 1917 году, был связан с Турецким консульством в Одессе, куда неоднократно выезжал, привлекался по делу убийства армянина.

Участник контрреволюционной националистической организации «Дашнакцутюн», собирал средства в фонд помощи репрессированным дашнакам.

Располагает связями с контрреволюционно настроенными армянами.

Антисоветски настроен.

Помощник начальника 4-го отделения 3 Отдела
сержант госбезопасности /ЧЕРНЯК/

СОГЛАСЕН: Начальник 3-го Отдела УНКВД по Николаевской области
Лейтенант государственной безопасности /КУШНИР/

УТВЕРЖДАЮ: Начальник Управления НКВД УССР по
Николаевской области, капитан государственной безопасности /КАРАМЫШЕВ/

ДА Миколаївської області. – Ф.5859. – Оп.2. – Спр.5753. – Т.1. – Арк.4.
Оригінал. Машинопис.

№ 96
Наказ наркома НКВС УРСР О. Успенського щодо порушень органами міліції постанови РНК СРСР і ЦК ВКП(б) від 17 червня 1935 р. про порядок здійснення арештів

15 березня 1938 р.

Секретно

ПРИКАЗ
НАРОДНОГО КОМИССАРА ВНУТРЕННИХ ДЕЛ УССР за 1938 год

«О нарушении органами РК Милиции постановления СНК СССР и ЦК ВКП(б) от 17.06.1935 года о порядке производства арестов».

№012 15 марта 1938 года г. Киев

Несмотря на приказы НКВД СССР от 10.07.1935 года № 00233 и от 5.01.36 года № 05 и циркуляр № 94 от 25.09.37 года о соблюдении правил производства арестов и задержаний, за последнее время отмечены случаи грубейших нарушений местными органами РК Милиции постановления СНК СССР и ЦК ВКП(б) от 17.06.35 года о порядке производства арестов. Так, например:

1. Уполномоченный ж.д. милиции ст. Тирасполь Сержант Государственной Безопасности КОЛЕСНИКОВ систематически незаконно арестовывал безнадзорных детей, которых содержал под стражей в холодном помещении без пищи по несколько дней.

Уполномоченный КОЛЕСНИКОВ предан суду Военного Трибунала.

2. Уч. инспектор 5 Отделения РКМ г. Киева ШПРИЦ незаконно арестовал рабочего Киевского Машиностроительного завода гр. ГОНЧАРУКА за нарушение санитарных правил в нетрезвом виде.

Уч. инспектор ШПРИЦ предан суду Военного Трибунала.

3. Нач. Оперпункта ж.д. милиции ст. Раздельная – Младший Лейтенант Милиции ТЯЖКОРОБ и Оперуполномоченный той же Милиции – Лейтенант Государственной Безопасности ЛОПУХОВ систематически, без предварительной санкции Прокурора, незаконно арестовывали колхозников и других лиц по мотивам «для проверки личности». За короткое время ими было произведено 20 незаконных арестов.

Нач. Оперпункта ТЯЖКОРОБ и Оперуполномоченный ЛОПУХОВ арестованы и предаются суду Военного Трибунала.

Нарушение органами РКМ важнейшего решения партии и правительства о порядке производства арестов свидетельствует о том, что это решение до сих пор достаточно не изучено и за выполнением его начальники органов РКМ не следят.

ПРИКАЗЫВАЮ:

1. Всем Начальникам органов РКМ твердо ознакомить весь личный состав Милиции с постановлением СНК СССР и ЦК ВКП(б) от 17.06.1935 года « О порядке производства арестов» и циркуляром НКВД СССР от 25.09.1937 года № 94 «О порядке личного задержания граждан за административные нарушения».

2. Начальники органов РКМ должны следить за тем, чтобы без их ведома или их заместителей ни один арестованный не содержался бы в КПЗ без предварительного оформления ареста Прокурором.

3. При обнаружении нарушения постановления СНК СССР и ЦК ВКП(б) от 17.06.35 года и циркуляра НКВД СССР от 25.09.37 года № 94 виновных в этом привлекать к строжайшей ответственности.

4. Предупреждаю всех Начальников органов РК Милиции, что впредь за нарушение постановления СНК СССР и ЦК ВКП(б) от 17.06.35 года и циркуляра НКВД СССР от 25.09.37 года № 94 будут привлекать к строгой ответственности не только непосредственно виновных в том, но и начальников милиции не наладивших должный контроль за этим.

Настоящий приказ проработать со всем оперативным составом работников РК Милиции.

НАРОДНЫЙ КОМИССАР ВНУТРЕННИХ ДЕЛ УССР
КОМИССАР ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ 3-го РАНГА
(УСПЕНСКИЙ)

НАЧАЛЬНИК УРКМ НКВД УССР –КАПИТАН ГОСУДАРСТВЕННОЙ
БЕЗОПАСНОСТИ (ФОКИН)

ГДА СБ України. – Ф.9. – Спр.12. – Арк.47–48.
Копія. Машинопис.

№ 97
Постанова прокурора Тилігуло-Березанського району про необхідність засудження жителя с. Тилігуло-Березанка Крайтора В.В.

20 березня 1938 р.

с. Т.Березанка 1938 р., березня 20 дня, Прокурор Т.Березанського р-ну Михайлік розглянув закінчення дізнання по обв. [инуваченню] Крайтора Василя Вікторовича, куркуля з бувшого стану дворян, в тім, що систематично займається контрреволюційною агітацією, крім того в 1936 році виступив проти позики. Доводив свої антирадянські агітації тим, що Радянська влада на ці гроші, які прожирає, нічого не будує, а лише обдирає селян. В 1919 році був учасником куркульського повстання.

Керуючись ст. 293 та 297 КПК

Постановив:

Крайтора Василя Вікторовича, куркуля з бувшого стану дворян, віддати до суду спецтрійки Обл. НКВС та вважав би за доцільне застосувати до нього позбавлення волі і заслання в далекі табори Радянського Союзу терміном на 10 років.

Прокурор
Т.Березанського р-ну (Михайлік)

Архів ВІТ УМВС України в Миколаївській обл. – Ф.1. – Спр. – 287. – Арк. – 21.
Оригінал. Машинопис.

№ 98
Телеграма заступника наркома НКВС СРСР М. Фріновського начальнику УНКВС Миколаївської області П. Карамишеву про ліквідацію «шпигунсько-диверсійних та контрреволюційних формувань» на оборонних заводах

17 червня 1938 р.

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО [1]
Лично

ТЕЛЕГРАММА [2]
г. НИКОЛАЕВ УНКВД ПО НИКОЛАЕВСКОЙ ОБЛАСТИ
т. КАРАМЫШЕВ.

Несмотря [на] ликвидацию основных вражеских гнезд (правотроцкистских, шпионско-диверсионных и других контрреволюционных формирований) [в] ряде важнейших оборонных заводов, играющих решающую роль [в] техническом вооружении РККА, эти заводы истекшие пять месяцев 1938 года систематически срывают правительственные задания.

Так: Пермский завод [№] девятнадцать полностью сорвал четырехмесячный план 1938 года [по] выпуску авиационных моторов.

Сотни сделанных заводом моторов представляют сплошной брак.

[В] результате создана реальная угроза срыва программы шести самолетостроительным заводам истребительной авиации.

Сталинградский завод «Баррикады» четырехмесячную программу по артиллерийской системе А-19 выполнил [в] размере тридцати процентов, недодав РККА десятки наиболее ходовых артиллерийских систем.

Казанский завод [№] сорок пятимесячную программу выполнил [в] размере семидесяти восьми процентов, недодав армии сотни тонн порохов.

Николаевский судостроительный завод [№] 198 выполнил программу первого квартала [в] размере пятьдесят восемь процентов, сорвав правительственное задание [по] сдаче кораблей военно-морскому флоту и тому подобное.

Такая преступно-безобразная работа оборонных заводов по оснащению РККА далее нетерпима.

Срыв правительственных заданий многими оборонными заводами объясняется, прежде всего:

ПЕРВОЕ. Отсутствием серьезной планомерной борьбы с последствиями вредительства [на] этих заводах так, завод [№] девятнадцать продолжает [до] настоящего времени выпускать втулки поршневых пальцев покрытые свинцовистой бронзой, которая [при] незначительном нагревании выводит [из] строя комплект всего поршня и мотор.

Характерно, [что] ликвидированная [на] заводе троцкистско-шпионско-вредительская организация [в] числе практикуемых ею вредительских мер, ввела покрытие пальцев указанной бронзой.

Прошло полгода после вскрытия троцкистского гнезда, однако решительная борьба [с] последствиями вредительства отсутствует.

Аналогичное положение отсутствия борьбы [с] последствиями вредительства имеет место [на] заводе [№] 29 [в] Запорожье.

ВТОРОЕ. [На] многих оборонных заводах продолжают вести свою подрывную работу нерепрессированные остатки ликвидированных вражеских формирований, борьба [с] которыми протекает слабо.

ТРЕТЬЕ. Многие оборонные заводы имеют высокий процент засоренности, начиная [с] сомнительного, кончая явно антисоветским элементом, представляющим питательную среду для всяких вражеских формирований.

Так: [на] заводе [№] 92 (Горький) из 8.300 работающих 1.680 подлежит очистке.

[На] заводе продолжают работать бывшие белые, судимые [за] антисоветскую работу, имеющие родственников за границей, перебежчики, харбинцы, поляки, немцы, латыши и другие подозрительные по шпионажу.

До последнего времени необходимые меры борьбы [до] полной очистки заводов от враждебного и подозрительного элемента не приняты, исключая Ленинград.

ЧЕТВЕРТОЕ. Агентурная работа [по] ликвидации последствий вредительства [на] большинстве оборонных заводов не поставлена.

Со стороны чекистского аппарата отсутствуют оперативно-предупредительные мероприятия, направленные [на] оказание практической помощи заводам [по] выполнению производственного плана.

ПЯТОЕ. Слабо поставлена работа [по] привлечению квалифицированной агентуры для разработки оставшихся нерепрессированными вражеских элементов и по выявлению вражеских формирований, особо по диверсионной низовке.

ПРИКАЗЫВАЮ:

ПЕРВОЕ. Агентурно-оперативную работу [на] заводах строить таким образом, чтобы, разоблачая и ликвидируя до конца замаскировавшихся врагов (шпионов диверсантов, вредителей и прочий контрреволюционный элемент всех мастей и оттенков), наш чекистский аппарат, силами своей агентуры, также оказывал бы прямое влияние на ход выполнения заводами правительственных заданий, предупреждая нарастающие процессы, могущие вести [к] срыву производства.

ВТОРОЕ. Проверить [на] заводах организацию борьбы [с] последствиями вредительства.

Поставьте этот вопрос [на] Бюро Обкомов, Горкомов, Райкомов [в] целях мобилизаций партийных организаций [на] выполнение решений партии [и] ликвидации последствий вредительства.

ТРЕТЬЕ. По всем следственным и агентурным делам немедленно, еще раз, пересмотрите всех разоблаченных, но не репрессированных врагов, чтобы провести их аресты [в] ближайшие дни.

[...[3]] лиц, на которых требуется наша санкция, высылайте документированные исчерпывающие справки.

ЧЕТВЕРТОЕ. [В] протоколах допросов полно [и] конкретно отражайте практическую подрывную работу врагов, чтобы немедленно принимать меры [к] ликвидации последствий вредительства.

ПЯТОЕ. Приступите [к] очистке заводов [от] всякого антисоветского элемента [с] расчетом окончить эту работу [в] конце июля текущего года.

Руководствуйтесь решением ЦК [по] этому вопросу.

Согласуйте ваши мероприятия [по] очистке [с] местными партийными организациями.

[О] проводимой вами работе [и] настоящим указаниям информируйте каждые пятнадцать дней.

ФРИНОВСКИЙ.
№ 14074

ЗАМЕСТИТЕЛЬ НАРОДНОГО КОМИССАРА ВНУТРЕННИХ
ДЕЛ СОЮЗА ССР – К О М К О Р (ФРИНОВСКИЙ).
«17» июня 1938 г.

ВЕРНО: НАЧАЛЬНИК 7 ОТДЕЛА 1 УПРАВЛЕНИЯ
МАЙОР ГОСБЕЗОПАСНОСТИ (РЕЙХМАН) [4]

ГДА СБ України. – Ф.9. – Спр.672. – Арк.187–192.
Засвідчена копія. Машинопис.

---

[1] *Текст телеграми надрукований заглавними літерами, для зручності читання подається в адаптованому вигляді.*

[2] *На першій сторінці тексту напис синім олівцем «т. Поясов. 1. Затребовать санкцию на арест выявленных участников организаций, 2. Об остальных мероприятиях по заводу переговорить со мной. 21.06. Підпис нерозбірливий».*

[3] *Пошкоджено частину тексту.*

[4] *Копія завірена печаткою Народного комісаріату внутрішніх справ СРСР та підписом червоним олівцем. Підпис не розбірливий.*

№ 99

Скарга Е.І. Бердичевської Генеральному Прокурору СРСР про проведення додаткового розслідування справи репресованого чоловіка Л.А. Бердичевського

11 вересня 1939 р.

Генеральному Прокурору Союза ССР тов. Панкратьеву

От гр. Бердичевской Э.И.
прож. в УССР г. Николаев
ул. Карла Либкнехта, 31.

ЖАЛОБА

Муж мой Бердичевский Лев Абрамович 1900 г.р. состоял членом партии ВКП(б) с 1924 года. Бердичевский пошел добровольцем в ряды Красной Армии, воевал в Сибири против Колчака, а затем учился на военно-инженерных курсах. В конце 1922 года по болезни был направлен в Херсон к родным и там демобилизован. В 1923 году был командирован в Николаевский Судостроительный институт. Сам Бердичевский рабочий из бедной семьи, с 13 лет работал по найму у частников, затем на Кировоградском заводе, на Ижевском заводе и еще на других заводах. На заводе А. Марти он проработал с 1923 по 1935 год. Ранее слесарем, затем инженером, начальником отдела рационализации. С 1931 года до снятия его с завода – начальник Главного механического цеха. В 1929 году он первый раскрыл контрреволюционную организацию на заводе во главе с главным инженером Кефели.

Бердичевского на заводе все знали как исключительно честного человека, как сильного, смелого и здорового критика. Не стесняясь Заводоуправления и не заискивая перед ними. До прихода моего мужа в главный механический цех, цех из года в год не вылезал из прорыва. В течение 2-х с лишним лет там переменилось 5 начальников, в цеху работало 1300 человек. Бердичевский работал начальником около 5 лет и расширил цех настолько, что там работало больше 2000 человек. Цех выполнял программу, считался одним из передовых по выполнению, организации, дисциплине и культуре. Первый квартал 1935 года за перевыполнение программы цех занял 2-е место.

Когда на завод были командированы технические директора Шишацкий и Смоленцев, Бердичевский в их лице почувствовал людей, чуждых Советской власти и у них обострились взаимоотношения, они возненавидели Бердичевского. На одной из открытых партийной конференции, когда Шишацкий и Смоленцев выступили со своими планами по реконструкции завода, Бердичевский единственный, который резко выступил против них. Доказал, насколько все нереально, потребовал, чтобы его докладная записка была прикреплена к протоколу, как фактическое доказательство. После этого начинается травля на Бердичевского, выговор за выговором ни на чем не обоснованные.

В 1933 году перед первой партчисткой, когда завод был в большом прорыве и работники не выходили по несколько суток из завода, на одном из узких участков Бердичевский взял три правительственных заказа на выполнение в цех. Цех не был приспособлен и никогда не выполнял такую работу. С Ленинграда приезжали брать пример и учиться этому.

В то время Николаев переживал тяжелый продуктовый период. Главный механический цех, благодаря энергии моего мужа, имел свою пекарню, кухню и своих свиней. Рабочие были обеспечены горячими завтраками и обедами. Для того, чтобы сорвать программу в цеху и вместе с ней убрать начальника, началась травля, что начальник вор, самоснабженец.

Но когда муж не опустил руки, а требовал выполнения программы в цеху, когда комиссия из центра и партпроверка реабилитировали его, тогда Шишацкий и Смоленцев идут на другую подлость, забирая эти 3 правительственных заказа, выполненные на 90 % и отдают другому цеху для окончания и спуска.

Директор Степанов ненавидел Бердичевского, как бывшего рабочего этого цеха. 2 раза директор Степанов выдвигал кандидатуру мужа в Италию для того, чтобы сорвать его с цеха, но муж отказался. Степанов, Шишацкий и Луканов, возглавлявшие контрреволюционную организацию в Николаеве, в 1935 году, когда они начали свою вредительскую деятельность на заводе, на одном из производственных совещаний директор Степанов хотел взвалить невыполнение программы за счет механического цеха. Тогда Бердичевский выступил и доказал, насколько вредительски даются планы, тогда когда механическому цеху даются планы приблизительно на следующий месяц и открыто сказал, что Заводуправление или неуменьем, или нехотеньем тянет завод ко дну.

На следующий день мой муж был вызван, якобы сделать доклад представителю из центра товарищу Буяну о ходе работы в цеху, но оказалось, что это была повторная партпроверка.

На вопрос, читал ли он троцкистскую литературу, муж честно ответил, что в 1927 году прочел 2 листовки, которые ему дал один рабочий, работающий поныне в городе Николаеве.

Это послужило обвинением для исключения из партии, а в дальнейшем и для репрессии. Партследователем его была гр. Боровская, оказавшаяся изменницей Родины. Мне лично Боровская сказала, что она успокоилась тогда, когда Бердичевский был выслан, так как он ее обидел как коммуниста и как члена Обкома, высказав к ней недоверие. В ноябре 1935 года Бердичевский был исключен из рядов партии ВКП(б)У и снят с завода. Партийную организацию возглавлял близкий друг Степанова, Ничепорук. После снятия Бердичевского был назначен начальник половины цеха, так как цех после Бердичевского был разделен на 2 цеха. Вместе со Степановым раскрыт был и Ничепорук. Бердичевский после снятия с завода им. А. Марти, работал на Коломенском заводе 11 месяцев до 1 февраля 1937 года.

1 февраля 1937 года он был арестован органами НКВД и доставлен на Украину в Одесскую Областную тюрьму. Дело его вели лейтенанты Олейников и Дашкин. Обвинялся за то же, за что был исключен. О том, что он читал 2 листовки, он сейчас же заявил в ячейку института.

11 августа 1937 года решением Особого Совещания Бердичевский выслан в бухту Нагаево на 5 лет в трудисправительные лагеря.

После всего изложенного, я убедительно прошу о производстве нового дополнительного расследования дела путем опроса весьма авторитетных лиц города Николаева.

Орденоносцы: мастер Бузик, инженер Дзюбинский, начальник цеха Моргулев, старого кадровика Кравченко.

Кроме того, можно опросить буквально не только весь кадровый состав главного механического цеха, но и всего завода А. Марти города Николаева. И я убеждена, что они дадут исключительный отзыв в пользу Бердичевского. Бердичевский был предан партии Ленина-Сталина, не щадил себя для Советской Власти и таковым останется. Я уверена, что после пересмотра дела и опроса свидетелей, Бердичевский будет освобожден из-под стражи, очищен от позорного клейма и возвращен в ряды честных специалистов, честных работников.

11.09.1939. Бердичевская.

ДА Миколаївської області.– Ф. 5859.– Оп.–2.– Спр. 5705.– Т.1.– Арк.89–92.
Оригінал. Машинопис.

№ 100
Наказ наркома НКВС СРСР та Прокурора СРСР № 001214 про відміну «неправильних» рішень колишніх трійок НКВС-УНКВС

10 жовтня 1939 р.

СОВ. СЕКРЕТНО

ПРИКАЗ
Народного Комиссара Внутренних Дел Союза ССР
и Прокурора Союза ССР
за 1939 год

СОДЕРЖАНИЕ:

№ 001214. В развитие директивы НКВД и Прокуратуры Союза ССР № 2709 от 26 декабря 1938 г. об отмене неправильных решений бывш. троек НКВД-УНКВД.

№ 001214. 10-го октября 1939 г., гор. Москва.

ВСЕМ НАРКОМАМ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ СОЮЗНЫХ И АВТОНОМНЫХ РЕСПУБЛИК, НАЧАЛЬНИКАМ УНКВД КРАЕВ И ОБЛАСТЕЙ, НАЧАЛЬНИКАМ УПРАВЛЕНИЙ РКМ РЕСПУБЛИК, КРАЕВ И ОБЛАСТЕЙ, НАЧАЛЬНИКАМ ДТО И ОСОБЫХ ОТДЕЛОВ НКВД.

ВСЕМ НАЧАЛЬНИКАМ УПРАВЛЕНИЙ ЛАГЕРЕЙ НКВД.

ПРОКУРОРАМ СОЮЗНЫХ И АВТОНОМНЫХ РЕСПУБЛИК, КРАЕВ, ОБЛАСТЕЙ, ЛАГЕРЕЙ, ЖЕЛЕЗНЫХ ДОРОГ, ВОДНОГО ТРАНСПОРТА И ВОЕННЫХ ОКРУГОВ.

Директивой НКВД и Прокуратуры Союза ССР № 2709 от 26 декабря 1938 г. Наркомам внутренних дел союзных и автономных республик, начальникам УНКВД и УРКМ краев и областей предоставлено право – при рассмотрении жалоб и заявлений осужденных отменять неправильно вынесенные решения б. троек НКВД-УНКВД, с прекращением дел и освобождением осужденных от отбывания наказания.

Как видно из имеющихся в распоряжении НКВД и Прокуратуры материалов, начальники органов НКВД в процессе рассмотрения и доследования по жалобам и заявлениям осужденных б. тройками сталкиваются не только с делами, по которым заключенные осуждены без какого-либо основания, но и с фактами явного несоответствия вынесенных б. тройками приговоров тяжести совершенного преступления.

ПРИКАЗЫВАЕМ:

1) В развитие директивы НКВД и Прокурора Союза ССР № 2709 от 26 декабря 1938 г. в тех случаях, когда расследованием жалоб, заявлений и протестов прокуроров устанавливается, что б[ывшей] тройкой было вынесено наказание, явно несоответствующее по своей тяжести содеянному преступлению и степени социальной опасности осужденного, **предоставить право** наркомам союзных и автономных республик, начальникам УНКВД краев и областей входить с ходатайством в Особое совещание при НКВД СССР о снижении установленных б. тройками сроков наказания до 3–5 лет, замены заключения в ИТЛ ссылкой, высылкой или снижении наказания до фактически отбытого срока, с освобождением заключенных из-под стражи с оставлением, в необходимых случаях, за ними судимости.

2) Ходатайства на получение санкции Особого совещания при НКВД СССР о снижении сроков наказания, замены их и досрочном освобождении – должны оформляться мотивированными постановлениями и содержать в себе конкретные предложения НКВД и УНКВД.

3) Постановления вместе со следственными делами, жалобами и материалами дополнительного расследования в Особое совещание при НКВД СССР направлять через 1 Спецотдел НКВД СССР.

К делам прилагать две учетные карточки (по ф. № 1), заполненные на каждого проходящего по делу обвиняемого и справку, где он содержится.

4) Поступающие жалобы и заявления и протесты прокуроров на неправильные решения троек рассматривать не позднее 2-декадного срока.

В случае несогласия с протестом прокурора, Наркомы внутренних дел союзных и автономных республик и начальники УНКВД краев и областей обязаны составлять мотивированное постановление об отклонении протеста и направлять копию постановления прокурору.

В спорных случаях прокурор, внесший протест по делу, может обжаловать постановление НКВД (УНКВД) перед Прокуратурой СССР, которая в необходимых случаях вносит эти протесты на рассмотрение Особого совещания при НКВД СССР.

Народный комиссар внутренних
дел Союза ССР Л. БЕРИЯ.
Прокурор Союза ССР М. ПАНКРАТЬЕВ.

ГДА СБ України. – Ф.9. – Спр.5. – Арк.222–222 зв.
Друкарський примірник.

№ 101
Заява репресованого А.М. Свіріна Військовому Прокурору СРСР та Генеральному Секретарю ЦК КПРС М. Хрущову з проханням про реабілітацію

27 квітня 1955 р.

ВОЕННОМУ ПРОКУРОРУ СОЮЗА ССР
КОПИЯ: СЕКРЕТАРЮ ЦК КПСС
Никите Сергеевичу Хрущеву

Свирина Алексея Михайловича,
рождения 1890 г.. бывшего члена ВКП(б)
с 1919 года, находящегося в заключении
в г. Караганда, Казахской ССР,
п/отд. Спасск,
Песчаный лагерь МВД, п/ящ. № 419/9 Д.

ЗАЯВЛЕНИЕ

Работая в городе Николаеве УССР на судостроительном заводе начальником цеха, я был в 1936 году арестован и в течении года находился под следствием, а затем в 1937 году Особое Совещание предъявило мне обвинение в контрреволюционной троцкистской деятельности и приговорило к 8 годам лишения свободы. После освобождения из заключения я опять таки по решению Особого Совещания МГБ, в 1947 году меня, как социально опасный элемент направили в ссылку на три года.

Я до сих пор не знаю за что наказан. За всю свою сознательную жизнь я никогда не совершал никаких преступлений.

Я родился и вырос в семье рабочего, занимался, как и другие рабочие в социал-демократических кружках 1908–1911 годах. За эти занятия в кружках, мне один следователь приписывал, что я занимался в меньшевистских кружках, другой следователь заявил, что это были кружки лево-эсеровские.

Это от начала и до конца неправда.

Ни в каких партиях, кроме коммунистов-большевиков я не состоял. Я посещал рабочие кружки, где изучалась марксистская литература.

Своим трудом я получил инженерное образование и с 1911 года все время работал в том же городе Николаеве на судостроительном заводе по строительству военных кораблей Черноморского флота.

В 1918 году я добровольно ушел в ряды Красной Армии, воевал непосредственно на фронте, был политическим комиссаром дивизии, а затем в 1920 году был отозван, как специалист по военному судостроению. Мне было дано задание подготовить военные корабли для борьбы с Врангелем на Черном море. Задание было выполнено и эти корабли принимали самое активное участие в разгроме Врангеля на Черном море.

В 1922 году мне было поручено восстановить завод сельскохозяйственного машиностроения, организовать на нем производство сельскохозяйственных машин и это задание я выполнил.

В 1924 году меня снова направила Партия на судостроительный завод для постройки военных кораблей. При моем непосредственном участии построены крейсера, подводные лодки и другие корабли, боевые качества которых проверены в период Отечественной войны.

Мне трудно писать о себе, лучше узнать о моей работе у товарищей, которые давно знают и с которыми я работал. Товарищами, которые меня знают являются:

1. НОСЕНКО И. И. – Министр Судостроительной промышленности СССР. Он у меня работал в корпусном цехе с 1928 по 1935 года.

2. КУЗНЕЦОВ Н. Г. – Министр Военно-Морского флота СССР, он был на постройке и ремонте крейсеров в 1925–1926 годах и в 1933 году.

3. ПАРСАДАНОВ – Председатель комиссии по наблюдению за постройкой военных кораблей.

4. Т.Т. Замечалов, Першин В. И., Фролов, Кузнецов – работники Министерства Военно-морского флота СССР. В каких Управлениях Министерства в настоящее время они работают – не знаю.

И вот после честной, беспредельно преданной работы на службе своей родной Коммунситической Партии, Красной Армии в военном судостроении, меня сделали преступником и наконец в 1949 году вызвали в Кустанайский Областной Суд предъявили мне обвинение в преклонении перед заграницей, в восхвалении иностранных специалистов.

Должен прямо сказать, что после тяжелого тюремного заключения я в течении 13 лет, я своей тени боялся, ни с кем не разговаривал, я вышел больным, седым стариком и здесь опять ложь, меня обвиняют в преступлении, которого я никогда не совершал.

Все обвинения были ложными от начала и до конца. И вот уже около 19 лет я, старый коммунист, красногвардеец, инженер военного судостроения нахожусь в заключении.

Мне сейчас 65 лет, и несмотря на величайшую горечь обиды, я остаюсь преданным своей Коммунистической партии, своей любимой социалистической Родине, я могу быть еще полезен своей Родине в строительстве военных кораблей.

Я верю в справедливость советского правосудия и очень прошу Вас, – Военного Прокурора, как представителя Партии и народа, проверить весь мой жизненный путь, отвести от меня надуманные, необоснованные обвинения и освободить из заключения, в которое я был водворен 19 лет тому назад по неизвестным для меня и для всех знавших меня причинам.

С УВАЖЕНИЕМ К ВАМ / СВИРИН/

ДА Миколаївської області .– Ф. 5859.– Оп.–2.– Спр. 5705.– Т.1.– Арк.280–282. Оригінал. Машинопис.

№ 102
Довідка по архівно-слідчій справі № 725261 по обвинуваченню гр. А.Л. Чавушияна у антирадянській агітації

10 лютого 1956 р.

СПРАВКА

По архивно-следственному делу № 725261 по обвинению по ст.ст. 54-10 и 54-11 УК УССР.

ЧАВУШИЯНА Амбрамуца Леонтьевича, 1874 года рождения, уроженца с. Махулкут (Турция), армянина, ираноподданного, до ареста проживавшего в городе Харькове по ул. Конюшенной 43 и работавшего пекарем на хлебопекарне.

ЧАВУШИЯН был арестован 6 февраля 1938 года УНКВД Харьковской области и по постановлению Особого совещания при НКВД СССР от 29 августа 1939 года осужден к 3 годам ссылки в Северный Казахстан.

Основанием для ареста ЧАВУШИЯНА послужили выписки из протокола допроса обвиняемых КИШИШЬЯНА Якова Никитича от 10 февраля 1937 года и ТОПЧИЯНА Якова Никитича от 9 февраля 1937 года. Из этих выписок видно, что ЧАВУШИЯН состоял членом Харьковской антисоветской организации «Дашнакцутюн», был непосредственно связан с лидерами этой оргнаизации ЦАЧИКЬЯНОМ Степаном и ТЕР-ПОГОСЬЯНОМ Петросом, которых в 1932 году после их побега из ссылки укрывал у себя на квартире.

Будучи допрошенным после ареста, 31 марта 1938 года, ЧАВУШИЯН показал, что в организацию «Дашнакцутюн» он был вовлечен в Турции в 1903 году местным дашнаком ЦАЧИКЬЯНОМ. С 1909 года, после прибытия в Россию, стал проживать в городе Харькове, где в период Октябрьской Социалистической революции по заданию упомянутого ЦАЧИКЬЯНА, возглавлявшего Харьковскую организацию «Дашнакцутюн», проводил националистическую пропаганду за массовый выезд армян за границу.

В последующие годы, в период своего проживания в городе Николаеве, согласно тем же показаниям, ЧАВУШИЯН продолжал проводить националистическую деятельность и расширять свои связи с дашнаками.

На повторном допросе от 9 декабря 1938 года ЧАВУШИЯН от своих предыдущих показаний отказался, заявив, что он во всем себя оговорил, в организации «Дашнакцутюн» никогда не состоял и антисоветской националистической пропагандой не занимался.

К делу ЧАВУШИЯН приобщены справки, из которых видно, что упоминаемые выше КИШИШЬЯН Я.Н., МАНАМШЬЯН З.И., ТОПЧИЯН Я.Н. тройкой УНКВД Сталинской области от 19.11.1937 года осуждены к высшей мере наказания.

ЦАЧИКЬЯН С. А. Особым Совещанием при Коллегии ОГПУ от 04.05.1927 года осужден к ссылке в Сибирь на 3 года, с последующим продлением срока ссылки еще на 3 года.

МИРОЯН Арменак Степанович и другие его однодельцы по данному делу не проходят.

Старший следователь УКГБ при СМ УССР
по Николаевской области
капитан (Василин)

ДА Миколаївської області. – Ф.5859. – Оп.2. – Спр.5753. – Т.1. – Арк.24–25.
Оригінал. Машинопис.

№ 103
Лист начальника УКДБ по Миколаївській області Ю.М. Труніна до доньки репресованого К.І. Аккермана про реабілітацію батька

4 березня 1990 р.

459084. Казахская ССР,
Кустанайская область,
Кустанайский район,
поселок Озерное, ул. Садовая 4,
Кауль Екатерине Карловне

Уважаемая Екатерина Карловна!

Ваше заявление рассмотрено.

По существу заявления сообщаем, что Ваш отец Аккерман Карл Иванович, 1898 года рождения, уроженец с. Мюнхен Мостовского района Одесской области, до ареста проживал там же, по Постановлению тройки при УНКВД по Одесской области от 15 октября 1938 года (протокол № 232) за участие в немецкой фашистской повстанческой организации подвергнут высшей мере наказания – расстрелу. Приговор при-

веден в исполнение 25 октября 1938 года. Сведений о местах смерти и захоронения Вашего отца в архивных материалах не имеется. Свидетельство о смерти вышлет Вам отдел ЗАГСа Доманевского района Николаевской области.

Аккерман К.И. подпадает под действие ст. 1 Указа Президиума Верховного Совета СССР от 16 января 1989 года «О дополнительных мерах по восстановлению справедливости в отношении жертв репрессий, имевших место в период 30–40-х и начала 50-х годов». 20 сентября 1989 года Аккерман Карл Иванович реабилитирован.

Справку о реабилитации вышлет Вам Прокуратура Николаевской области в ближайшее время.

Начальник подразделения УКГБ Ю.М. Трунин

ДА Миколаївської області. – Ф.5859. – Оп.2. – Спр.7279. – Т.1. - Арк.108.
Оригінал. Машинопис.

Розділ III
ФОТОДОКУМЕНТИ З АРХІВНИХ ФОНДІВ

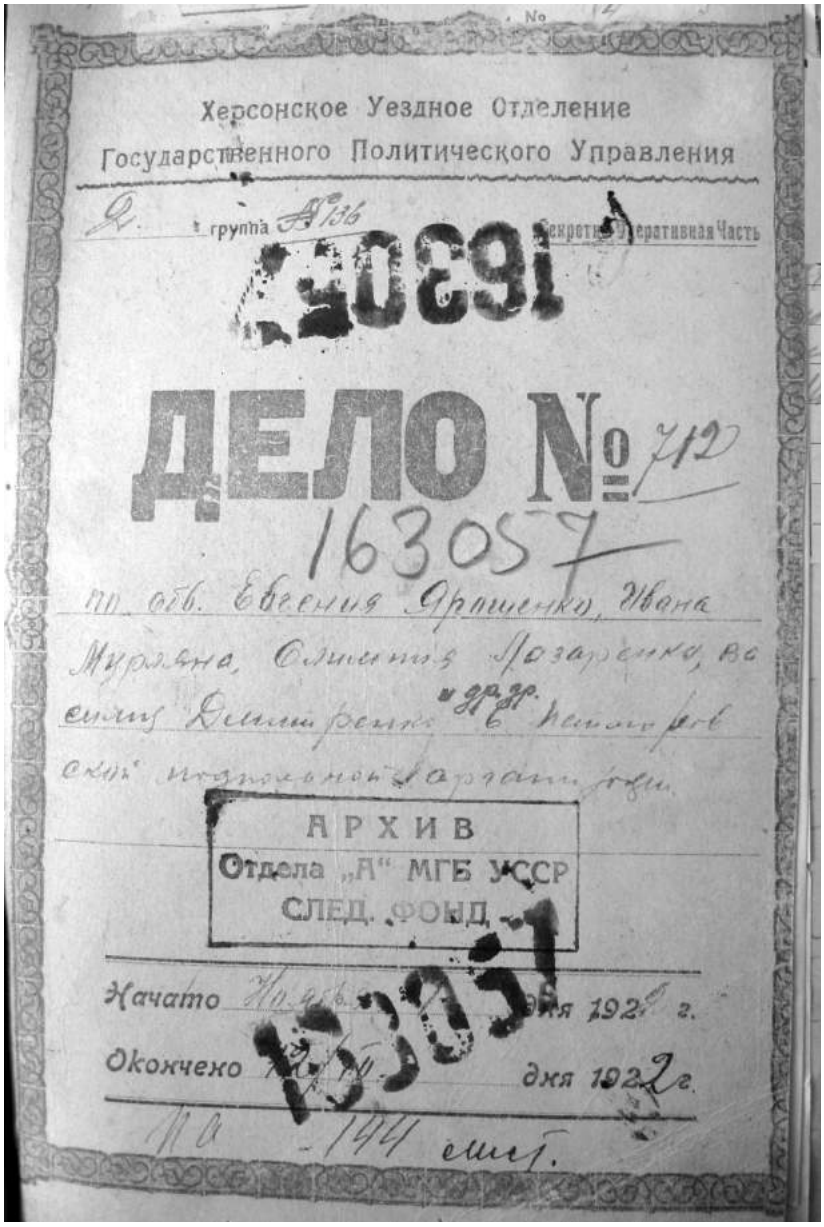

Фото 1. Обкладинка справи на Євгенія Ярошенка, Івана Мурляна та інших, звинувачених у створенні «підпільної петлюрівської організації». 1922 р. (Державний архів Служби безпеки України в Миколаївській області (далі – ДА СБ України в Миколаївській області.) – Спр. 6773-с.)

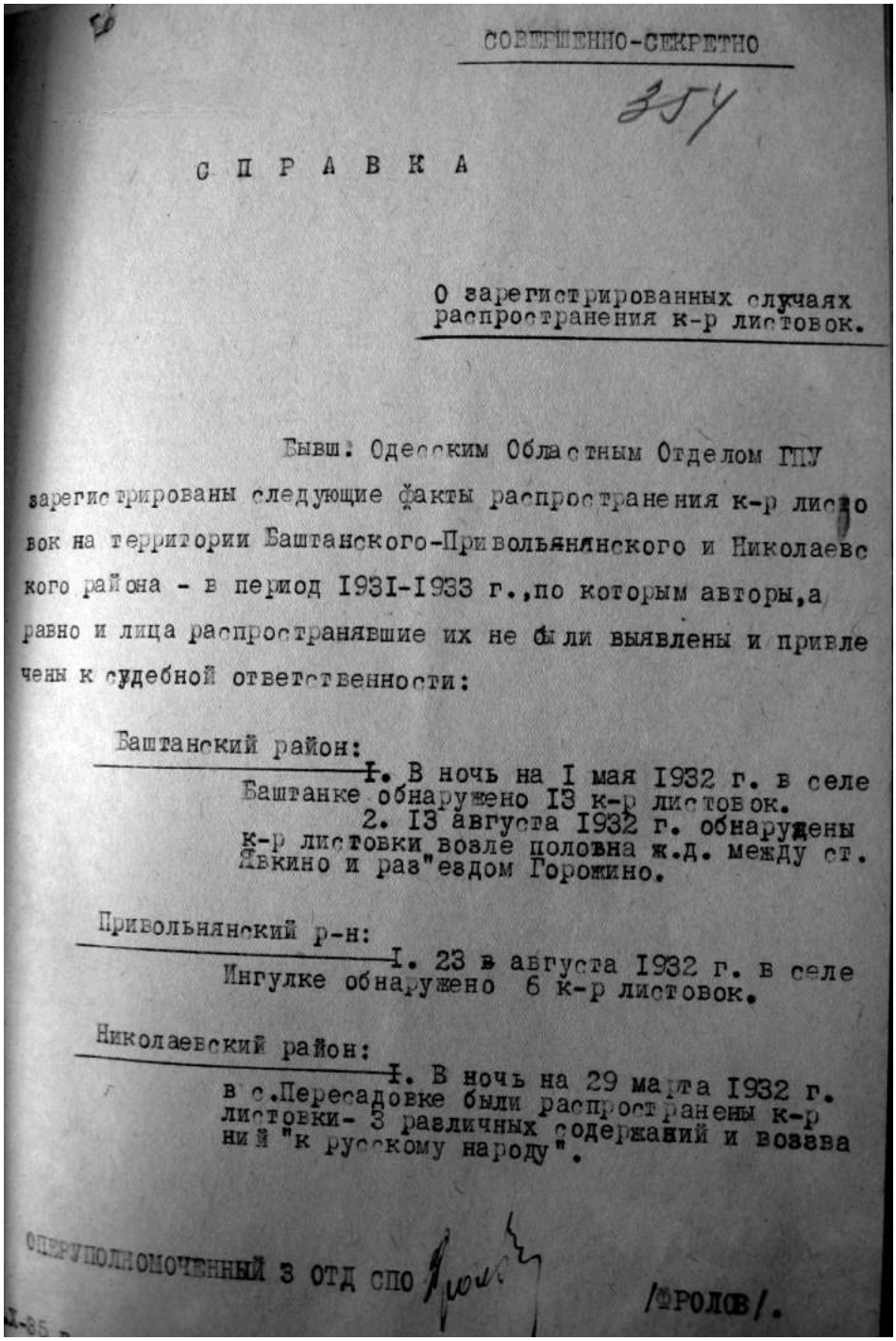

СОВЕРШЕННО-СЕКРЕТНО

354

С П Р А В К А

О зарегистрированных случаях распространения к-р листовок.

Бывш. Одесским Областным Отделом ГПУ зарегистрированы следующие факты распространения к-р листовок на территории Баштанского-Привольнянского и Николаевского района - в период 1931-1933 г., по которым авторы, а равно и лица распространявшие их не были выявлены и привлечены к судебной ответственности:

Баштанский район:

1. В ночь на 1 мая 1932 г. в селе Баштанке обнаружено 13 к-р листовок.
2. 13 августа 1932 г. обнаружены к-р листовки возле половна ж.д. между ст. Явкино и раз"ездом Горожино.

Привольнянский р-н:

1. 23 в августа 1932 г. в селе Ингулке обнаружено 6 к-р листовок.

Николаевский район:

1. В ночь на 29 марта 1932 г. в с.Пересадовке были распространены к-р листовки- 3 различных содержаний и воззваний "к русскому народу".

Оперуполномоченный 3 ОТД СПО /ФРОЛОВ/.

Фото 2. Довідка Одеського обласного відділу ДПУ про зареєстровані випадки розповсюдження контрреволюційних листівок. 15.01.1935 р. (ДА СБ України в Миколаївській області. – Спр. 11017-с. – Т. 2. – Арк. 354)

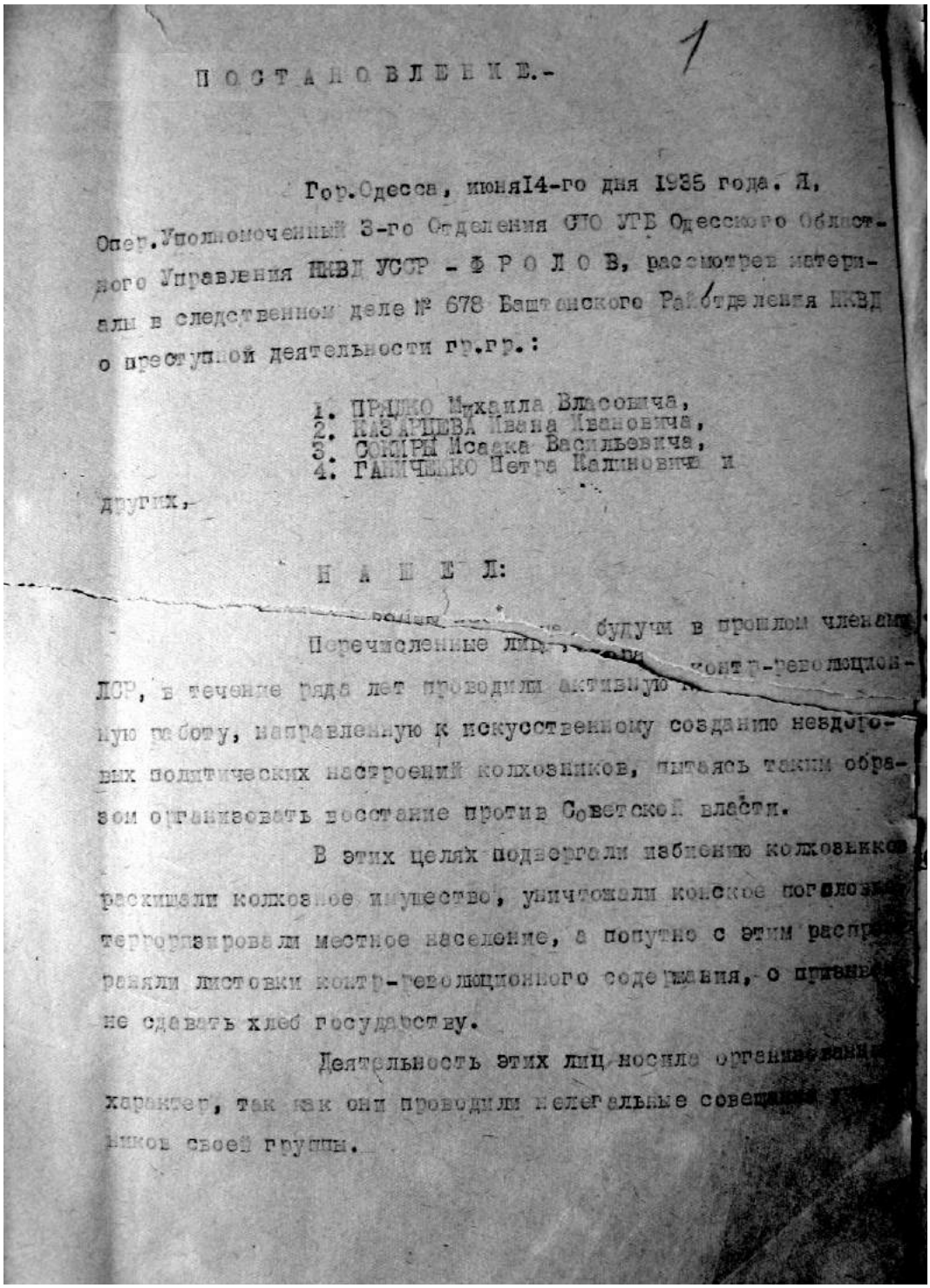

П О С Т А Н О В Л Е Н И Е.-

1

Гор.Одесса, июня14-го дня 1935 года. Я,

Опер.Уполномоченный 3-го Отделения СПО УГБ Одесского Областного Управления НКВД УССР - Ф Р О Л О В, рассмотрев материалы в следственном деле № 678 Баштанского Райотделения НКВД о преступной деятельности гр.гр.:

1. ПРЫЩКО Михаила Власовича,
2. КАЗАРЦЕВА Ивана Ивановича,
3. СОМОВА Исаака Васильевича,
4. ГАНИЧЕНКО Петра Калиновича и

других,-

Н А Ш Е Л:

Перечисленные лица, будучи в прошлом членами [illegible] контр-революционной работы, направленную к искусственному созданию нездоровых политических настроений колхозников, пытаясь таким образом организовать восстание против Советской власти.

В этих целях подвергали избиению колхозников, раскидывали колхозное имущество, уничтожали конское поголовье, терроризировали местное население, а попутно с этим распространяли листовки контр-революционного содержания, о призыве не сдавать хлеб государству.

Деятельность этих лиц носила организованный характер, так как они проводили нелегальные совещания [illegible] ников своей группы.

Фото 3

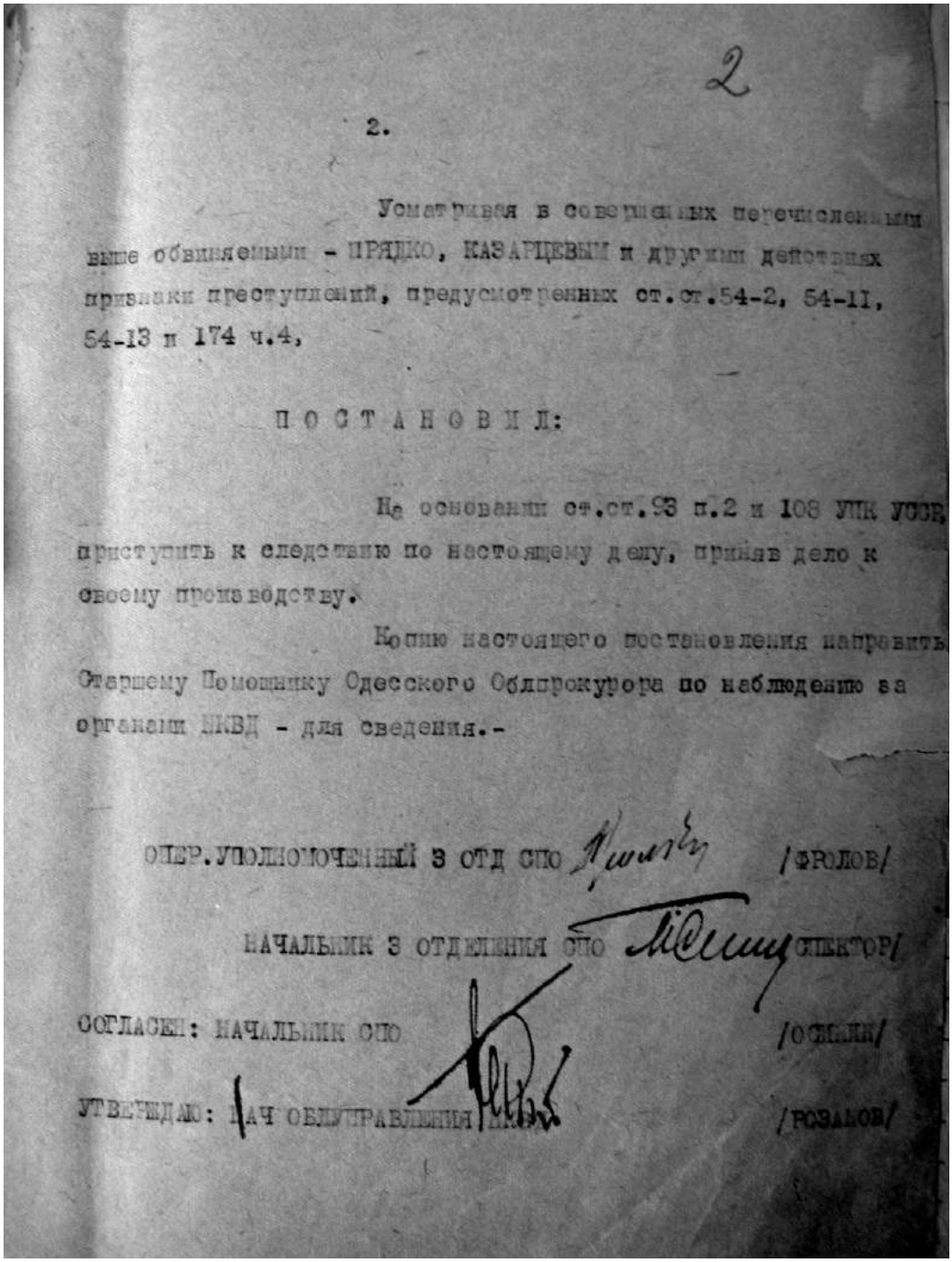

2

2.

Усматривая в совершенных перечисленными выше обвиняемыми - ПРЯДКО, КАЗАРЦЕВЫМ и другими действиях признаки преступлений, предусмотренных ст.ст.54-2, 54-11, 54-13 и 174 ч.4,

П О С Т А Н О В И Л:

На основании ст.ст.93 п.2 и 108 УПК УССР, приступить к следствию по настоящему делу, приняв дело к своему производству.

Копию настоящего постановления направить Старшему Помощнику Одесского Облпрокурора по наблюдению за органами НКВД - для сведения.-

ОПЕР.УПОЛНОМОЧЕННЫЙ 3 ОТД СПО /ФРОЛОВ/

НАЧАЛЬНИК 3 ОТДЕЛЕНИЯ СПО /ИНСПЕКТОР/

СОГЛАСЕН: НАЧАЛЬНИК СПО /ОСИПОВ/

УТВЕРЖДАЮ: НАЧ ОБЛУПРАВЛЕНИЯ НКВД /РОЗАЛОВ/

Фото 3-4. Постанова від 14.06.1935 р. про початок слідства по справі М. Прядка та інших. 14.06.1935 р.
(ДА СБ України в Миколаївській області. – Спр. 11017-с. – Т. 1. – Арк. 1-2)

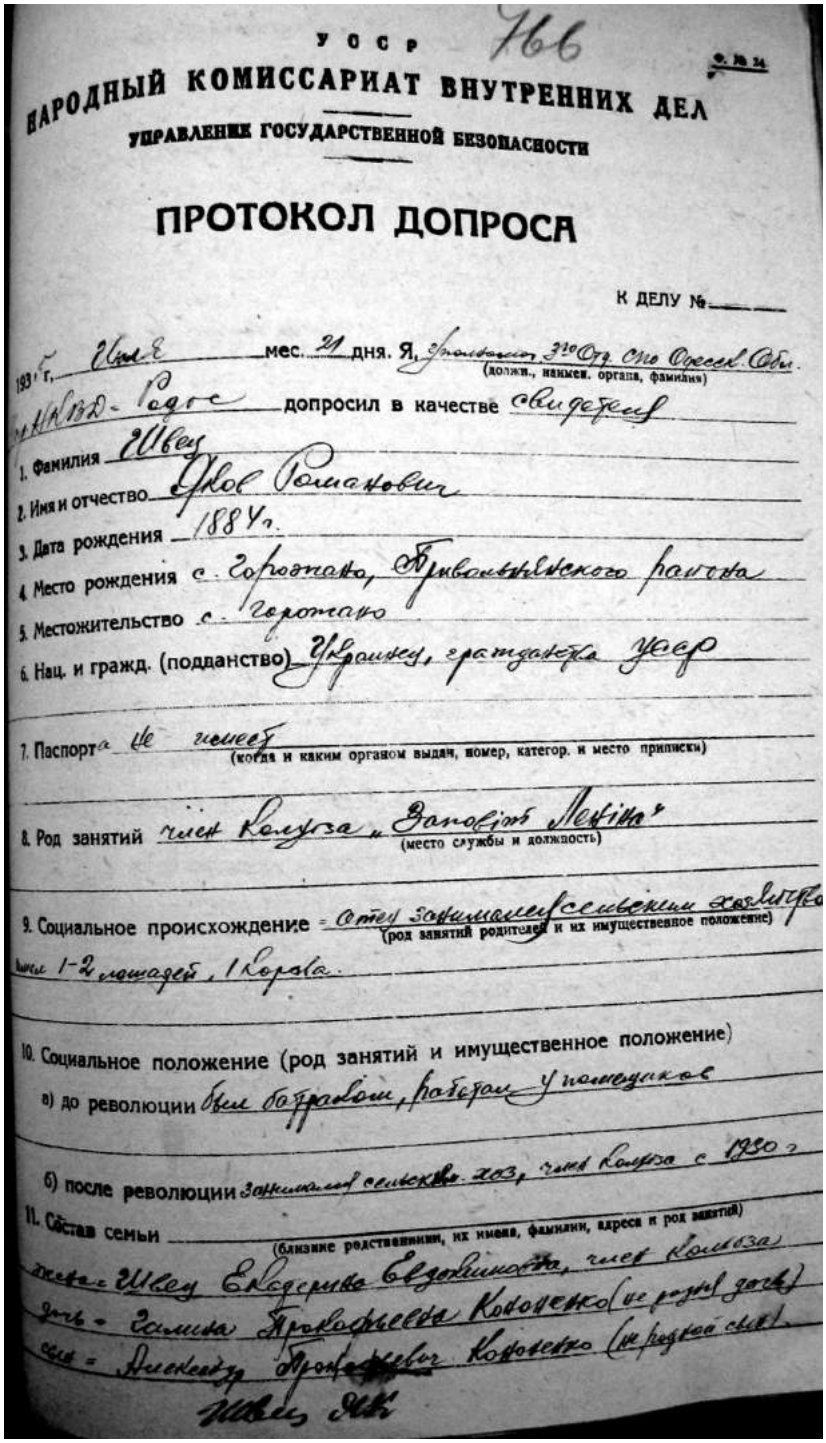

УССР 766

Ф. № 24

НАРОДНЫЙ КОМИССАРИАТ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ

УПРАВЛЕНИЕ ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

ПРОТОКОЛ ДОПРОСА

К ДЕЛУ №

1935 г. Июля мес. 21 дня. Я, уполномоч. 3го Отд. СПО Одесск. Обл. (должн., наимен. органа, фамилия)

НКВД-Родос допросил в качестве свидетеля

1. Фамилия Швец

2. Имя и отчество Яков Романович

3. Дата рождения 1884 г.

4. Место рождения с. Горожано, Привольнянского района

5. Местожительство с. Горожано

6. Нац. и гражд. (подданство) Украинец, гражданства УССР

7. Паспорта не имеет (когда и каким органом выдан, номер, категор. и место приписки)

8. Род занятий член Колхоза „Заповіт Леніна" (место службы и должность)

9. Социальное происхождение = отец занимался сельским хозяйством (род занятий родителей и их имущественное положение)

имел 1-2 лошадей, 1 корова.

10. Социальное положение (род занятий и имущественное положение)

а) до революции был батраком, работал у помещиков

б) после революции занимался сельским хоз., член Колхоза с 1930 г.

11. Состав семьи (близкие родственники, их имена, фамилии, адреса и род занятий)

жена = Швец Екатерина Евдокимовна, член Колхоза

дочь = Галина Прокофьевна Кононенко (не родная дочь)

сын = Александр Прокофьевич Кононенко (не родной сын).

Швец Як

Фото 5. Протокол допиту Швеця Якова Романовича. 21.07.1935 р. (ДА СБ України в Миколаївській області. – Спр. 11017-с. – Т. 3. – Арк. 766)

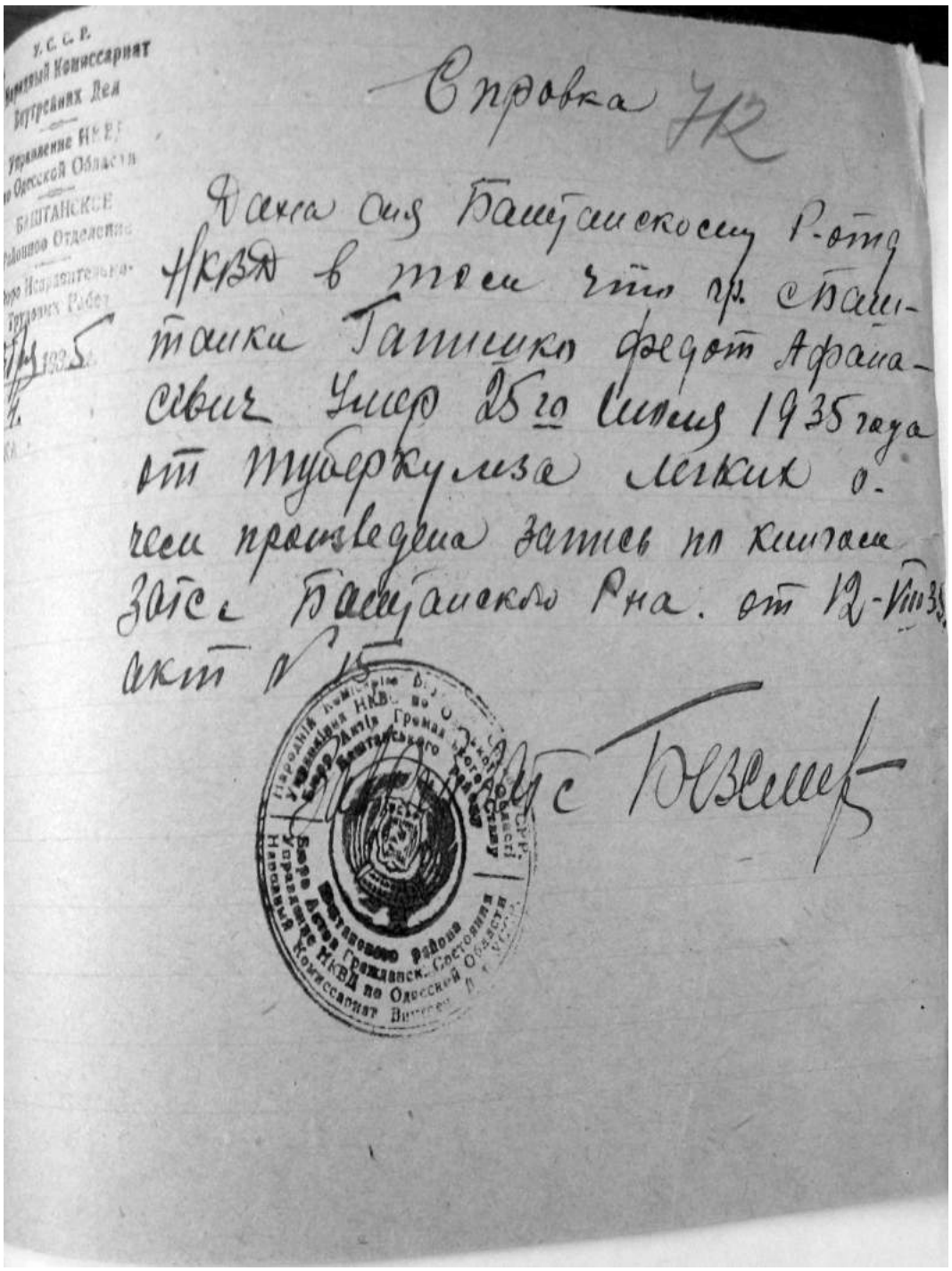

У. С. С. Р.
Народный Комиссариат
Внутренних Дел
Управление НКВД
по Одесской Области
БАШТАНСКОЕ
Районное Отделение
Бюро Исправительно-
Трудовых Работ

Справка 712

Дана сия Баштанскому Р-отд НКВД в том что гр. с Баштанки Гапишко Федот Афанасович умер 25го июля 1935 года от туберкулеза легких о-чем произведена запись по книгам ЗАГС Баштанского Р-на. от 12-VIII 35 акт № 15

Нарочный Комиссариат Внутренних Дел
Управление НКВД по Одесской Области
Бюро Актов Гражданского Состояния
Баштанского Района
Народный Комиссариат Внутренних Дел

Фото 6. Довідка про смерть Тимофія Ісаковича Гапішки. 25.07.1935 р.
(ДА СБ України в Миколаївській області. – Спр. 11017-с. – Т. 3. – Арк. 712)

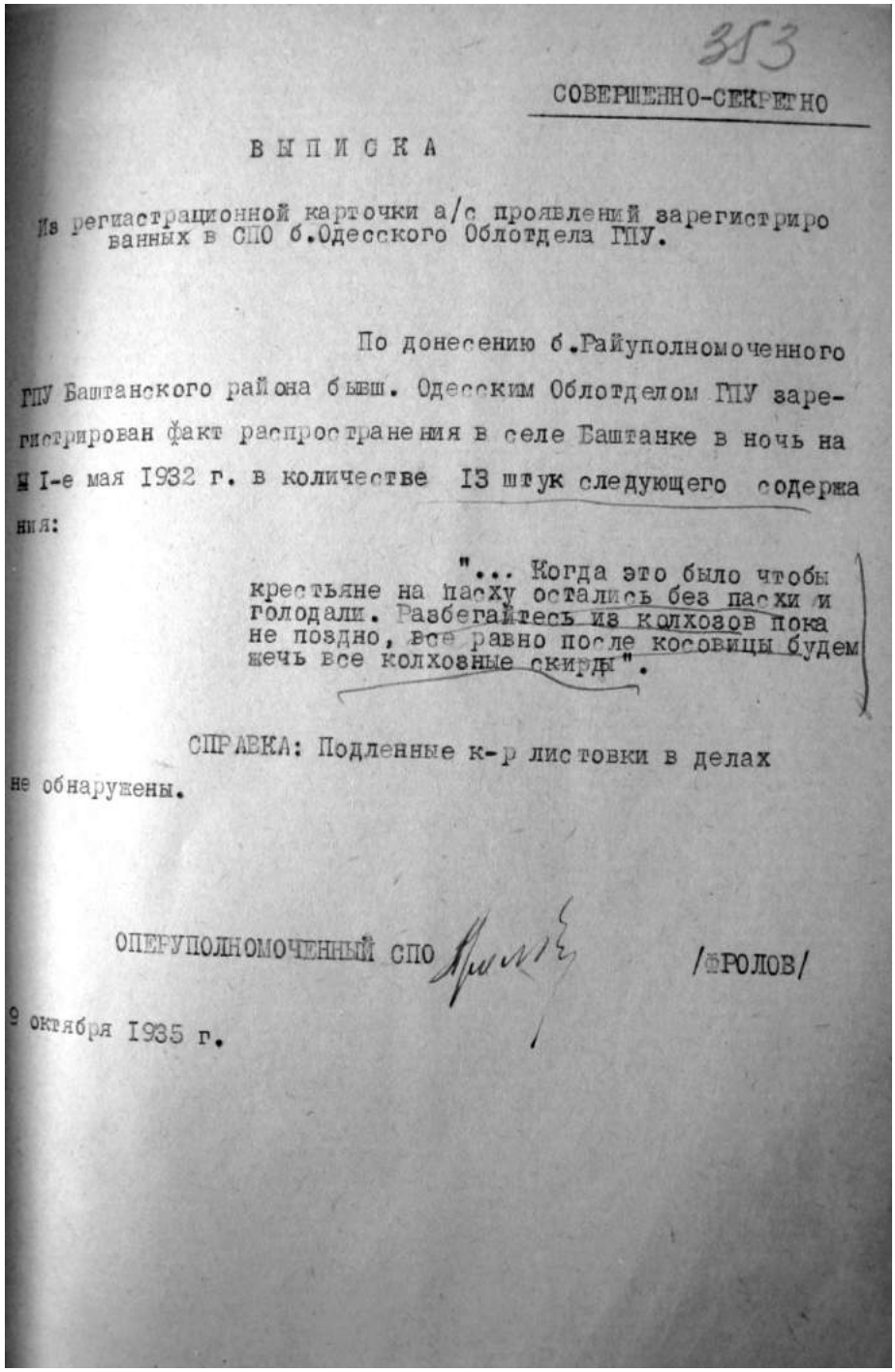

353

СОВЕРШЕННО-СЕКРЕТНО

ВЫПИСКА

Из регистрационной карточки а/с проявлений зарегистрированных в СПО б.Одесского Облотдела ГПУ.

По донесению б.Райуполномоченного ГПУ Баштанского района бывш. Одесским Облотделом ГПУ зарегистрирован факт распространения в селе Баштанке в ночь на 1-е мая 1932 г. в количестве 13 штук следующего содержания:

"... Когда это было чтобы крестьяне на пасху остались без пасхи и голодали. Разбегайтесь из колхозов пока не поздно, все равно после косовицы будем жечь все колхозные скирды".

СПРАВКА: Подленные к-р листовки в делах не обнаружены.

ОПЕРУПОЛНОМОЧЕННЫЙ СПО /ФРОЛОВ/

9 октября 1935 г.

Фото 7. Витяг з реєстраційної картки про зареєстровані випадки проявів антирадянської діяльності в с. Баштанка. 09.10.1935 р. (ДА СБ України в Миколаївській області. – Спр. 11017-с. – Т. 2. – Арк. 353)

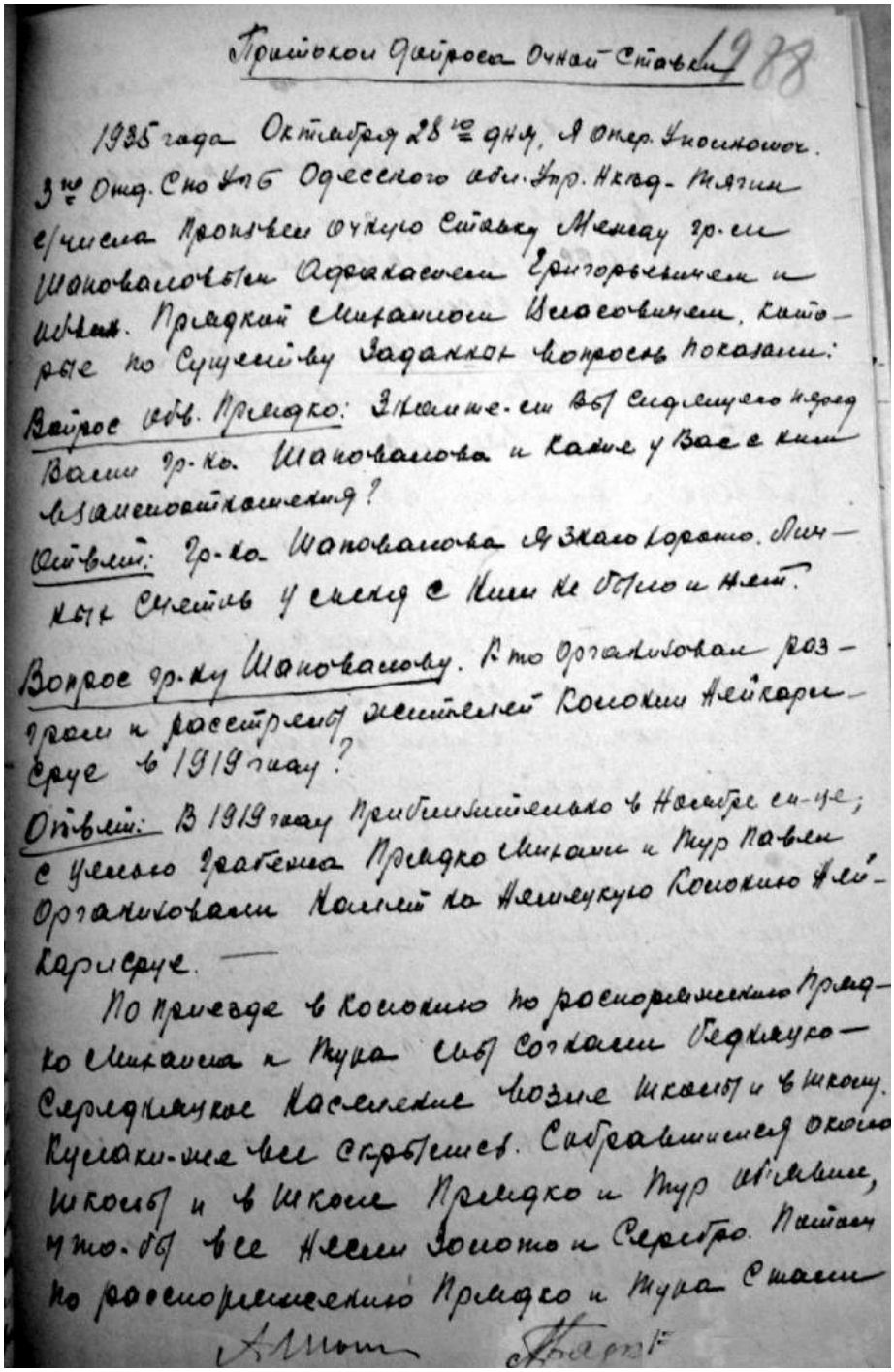

Протокол Допроса Очной Ставки 1988

1935 года Октября 28го дня, Я опер. Уполномоч. 3го Отд. СПО УГБ Одесского обл. Упр. НКВД - Тягин с/числа произвел очную ставку между гр-ми Шаповаловым Афанасием Григорьевичем и обвин. Прядкой Михаилом Власовичем, которые по существу заданных вопросов показали:

Вопрос обв. Прядко: Знаете-ли вы сидящего перед Вами гр-на Шаповалова и какие у Вас с ним взаимоотношения?

Ответ: Гр-на Шаповалова я знаю хорошо. Личных счетов у меня с ним не было и нет.

Вопрос гр-ну Шаповалову. Кто организовал разгром и расстрелы жителей Колонии Нейкарлсруе в 1919 году?

Ответ: В 1919 году приблизительно в Ноябре м-це; с целью грабежа Прядко Михаил и Тур Павел организовали налет на Немецкую Колонию Нейкарлсруе. —

По приезде в колонию по распоряжению Прядко Михаила и Тура мы согнали бедняцко-середняцкое население возле школы и в школу. Кулаки-же все скрылись. Собравшимся около школы и в школе Прядко и Тур объявили, что-бы все несли золото и серебро. Потом по распоряжению Прядко и Тура стали

Фото 8. Фрагмент протоколу очної ставки Прядка Михайла Власовича і Шаповалова Афанасія Григоровича. 28.10.1935 р. (ДА СБ України в Миколаївській області. – Спр. 11017-с. – Т. 8. – Арк. 1988-1989)

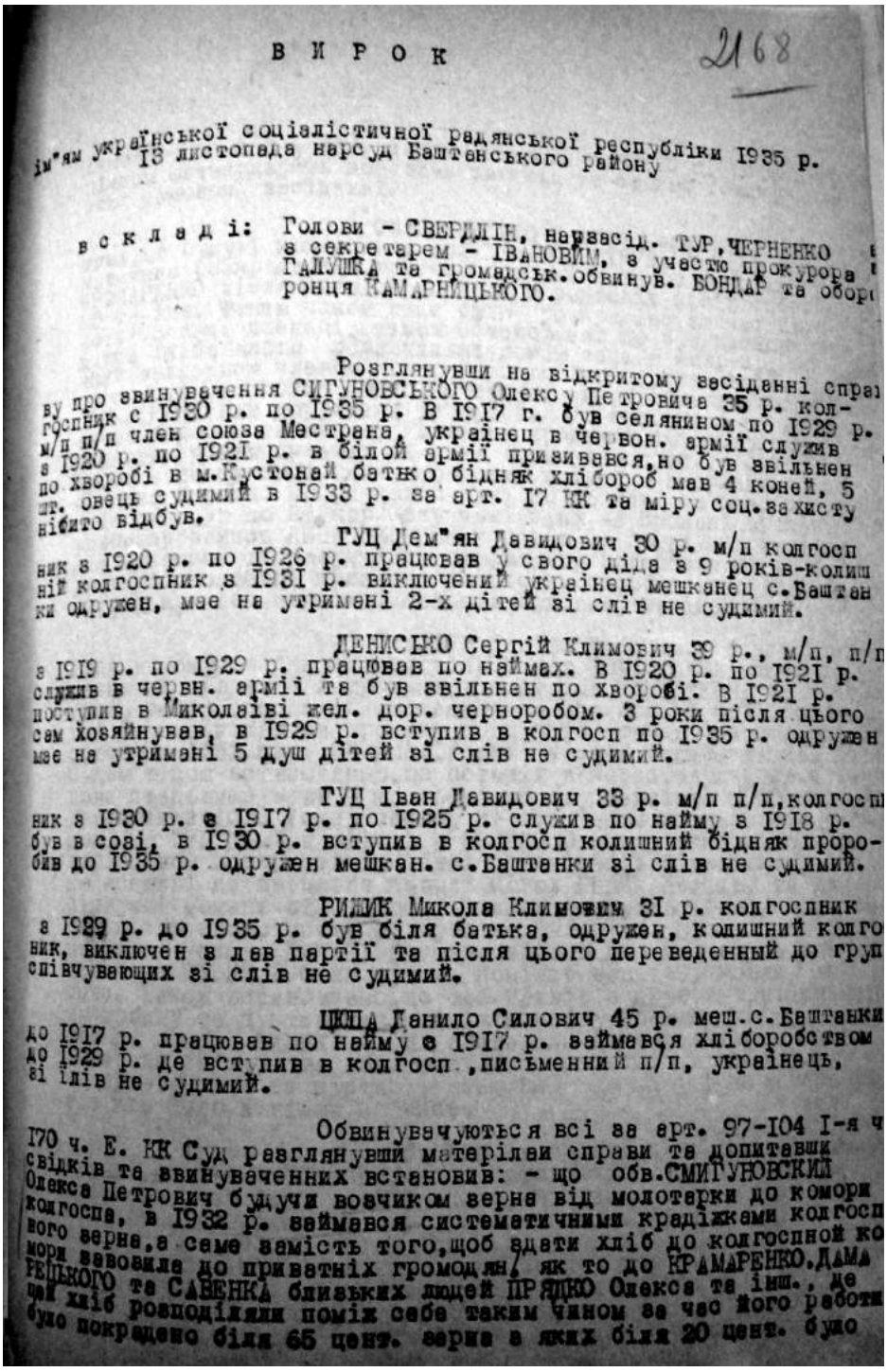

В И Р О К

2168

ім"ям української соціалістичної радянської республіки 1935 р.
13 листопада нарсуд Баштанського району

в с к л а д і: Голови - СВЕРДЛІН, нарзасід. ТУР, ЧЕРНЕНКО з секретарем - ІВАНОВИМ, з участю прокурора ГАЛУШКА та громадськ. обвинув. БОНДАР та оборонця КАМАРНИЦЬКОГО.

Розглянувши на відкритому засіданні справу про звинувачення СИГУНОВСЬКОГО Олексу Петровича 35 р. колгоспник с 1930 р. по 1935 р. В 1917 г. був селянином по 1929 р. м/п п/п член союза Местрана, українец в червон. армії служив з 1920 р. по 1921 р. в білой армії призивався, но був звільнен по хворобі в м. Кустонай батько бідняк хлібороб мав 4 коней, 5 шт. овець судимий в 1933 р. за арт. 17 КК та міру соц. захисту нібито відбув.

ГУЦ Дем"ян Давидович 30 р. м/п колгоспник з 1920 р. по 1926 р. працював у свого діда з 9 років-колишній колгоспник з 1931 р. виключений українец мешканец с. Баштанки одружен, має на утримані 2-х дітей зі слів не судимий.

ДЕНИСЬКО Сергій Климович 39 р., м/п, п/п з 1919 р. по 1929 р. працював по наймах. В 1920 р. по 1921 р. служив в червн. армії та був звільнен по хворобі. В 1921 р. поступив в Миколаїві жел. дор. черноробом. 3 роки після цього сам хозяйнував, в 1929 р. вступив в колгосп по 1935 р. одружен має на утримані 5 душ дітей зі слів не судимий.

ГУЦ Іван Давидович 33 р. м/п п/п, колгоспник з 1930 р. з 1917 р. по 1925 р. служив по найму з 1918 р. був в созі, в 1930 р. вступив в колгосп колишний бідняк проробив до 1935 р. одружен мешкан. с. Баштанки зі слів не судимий.

РИЖИК Микола Климович 31 р. колгоспник з 1929 р. до 1935 р. був біля батька, одружен, колишний колгоспник, виключен з лав партії та після цього переведенный до груп співчувающих зі слів не судимий.

ЦЮПА Данило Силович 45 р. меш. с. Баштанки до 1917 р. працював по найму з 1917 р. займався хліборобством до 1929 р. де вступив в колгосп, письменний п/п, українець, зі слів не судимий.

Обвинувачуються всі за арт. 97-104 1-я ч 170 ч. Е. КК Суд разглянувши матеріали справи та допитавши свідків та звинуваченних встановив: - що обв. СМИГУНОВСКИЙ Олекса Петрович будучи возчиком зерна від молотарки до комори колгоспа, в 1932 р. займався систематичними крадіжками колгоспного зерна, а саме замість того, щоб здати хліб до колгоспной комори завозила до приватніх громодян, як то до КРАМАРЕНКО, ДАМАРЕЦЬКОГО та САВЕНКА близьких людей ПРЯДКО Олекса та інш., де цей хліб розподіляли поміж себе таким чином за час його работи було покрадено біля 65 цент. зерна з яких біля 20 цент. було

Фото 9. Вирок нарсуду Баштанського району. 13.11.1935 р.
(ДА СБ України в Миколаївській області. – Спр. 11017-с. – Т. 9. – Арк. 2168)

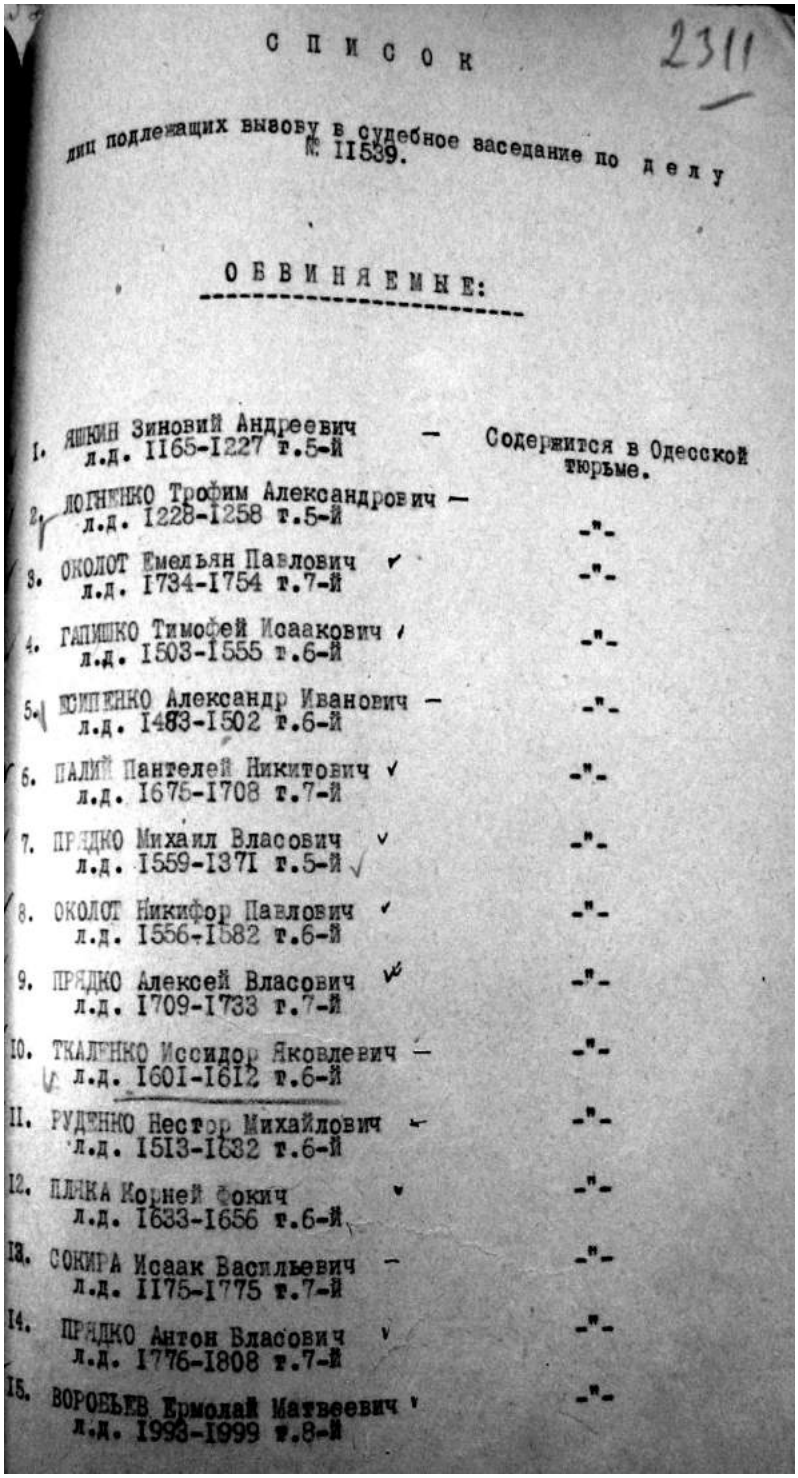

С П И С О К

2311

лиц подлежащих вызову в судебное заседание по делу № II539.

О Б В И Н Я Е М Ы Е:

I.	ЯШКИН Зиновий Андреевич л.д. II65-I227 т.5-й	— Содержится в Одесской тюрьме.
2.	ЛОГИНЕНКО Трофим Александрович л.д. I228-I258 т.5-й	—"—
3.	ОКОЛОТ Емельян Павлович л.д. I734-I754 т.7-й	—"—
4.	ГАПИШКО Тимофей Исаакович л.д. I503-I555 т.6-й	—"—
5.	ЩИПЕНКО Александр Иванович л.д. I483-I502 т.6-й	—"—
6.	ПАЛИЙ Пантелей Никитович л.д. I675-I708 т.7-й	—"—
7.	ПРЯДКО Михаил Власович л.д. I559-I37I т.5-й	—"—
8.	ОКОЛОТ Никифор Павлович л.д. I556-I582 т.6-й	—"—
9.	ПРЯДКО Алексей Власович л.д. I709-I733 т.7-й	—"—
I0.	ТКАЛЕНКО Иссидор Яковлевич л.д. I60I-I6I2 т.6-й	—"—
II.	РУДЕНКО Нестор Михайлович л.д. I5I3-I532 т.6-й	—"—
I2.	ПЛИКА Корней Фокич л.д. I633-I656 т.6-й	—"—
I3.	СОКИРА Исаак Васильевич л.д. II75-I775 т.7-й	—"—
I4.	ПРЯДКО Антон Власович л.д. I776-I808 т.7-й	—"—
I5.	ВОРОБЬЕВ Ермолай Матвеевич л.д. I993-I999 т.8-й	—"—

Фото 10

2312

16. КАЗАРЦЕВ Иван Иванович – л.д. I372-I4I7 т.5-й — Содержится в Одесской тюрьме.

17. ШЕВЧЕНКО Емельян Кондрат. – л.д. I447-I482 т.6-й — -"-

18. МУЗЫКА Андрей Михайлович – л.д. I809-I82I т.7-й — -"-

ГРАЖДАНСКИЙ ИСТЕЦ

I. Представитель правления колхоза им.КОМИНТЕРНА л.д. 342,343 344,350 т.2-й. — с.Баштанка.

С В И Д Е Т Е Л И:

1. ВОРОБКОВ Михаил Семенович — с.Баштанка — л.д. I4I8-I446 т.6

2. ДУБОГРИЙ Иссидор Маркович — -"- — л.д. 837,839 т.3

3. ГАНДИЛОВ Павел Миронович — -"- — л.д. 728,732 т.3 976,98I т.4

4. ЕСИПЕНКО Феодосий Иванович — х.Зеленый Клин Баштанс. с/совета. — л.д. 805,807 т.3

5. СЫТНИК Устим Григорьевич — с.Н-Павловка. — л.д. 808,8I3 т.3 л.д.I042,I043 т.4

6. ОНИЩЕНКО Афанасий Нестеров. — с.Пески — л.д. 793/997 т.3

7. ОТРОЩЕНКО Гавриил Корнеев. — с.Павловка — л.д.I09?,I099 т.4

8. СТРЕЛЬ Зиновий Васильевич — с.Баштанка — л.д. 556,558,673,677 т.3. 969,973 т.4.

9. ЧАБИЧ Константин Кузьмич — с.Баштанка — л.д. 654,654 т.3

10. ГУРОВ Михаил Георгиевич — -"- — л.д. 658,663 т.3 939,945 т.4

11. ПЛЯКА Лука Кондратьевич — -"- — л.д. 658,667 т.3 I066,I068 т.4

Фото 11

2313

12.	МАЛЬЧЕНКО Савва Корнеевич	г.Николаев Декабристов № 19.	л.д. 583,586 т.3 1010,1012 т.4
13.	ВИЛКУЛ Парфирий Савельевич	с.Баштанка	
14.	ЛЯНИК Максим Власович	-"-	л.д. 820,721 т.3 1013,1014 т.4
15.	ТИМОШЕНКО Даниил Леонтьев.	с.Н-Георгиевка.	л.д. 722,723 т.3 1054,1056 т.4
16.	МАТКОВСКИЙ Владимир Алексан.	с.Баштанка	л.д. 948,950 т.3 1130,1132 т.4
17.	ШАТНЫЙ Василий Павлович	-"-	л.д. 916,917 т.4
18.	КРАМАРЕНКО Акулина Никитов.	-"-	л.д. 622,713 т.3 1052,1053 т.4
19.	НОШМАН Варвара Свиридовна умерла	-"-	л.д. 566,577 т.3 982,884 т.4
20.	ПАПОВАЛОВ Афанасий Григор. умер	-"-	л.д. 608 т.3 1069 т.4
21.	ЛИХОДЕЙ Яков Ананьевич	-"-	л.д. 560 т.3 1048,1050,1146, 1149,1153,1159 т.4
22.	У С Василий Федосеевич	-"-	л.д. 673,576,614, 615,621 т.3 1020,1021 т.4
23.	ЗМИЕВСКИЙ Митрофан Иванов.	-"-	л.д. 578,580,757 т.3 981 т.4
24.	У С Александра Ефимовна	-"-	л.д. 680,681 т.3 1133,1134 т.4
25.	РИЧИК Михаил Куприянович	-"-	л.д. 607 т.3 999,1001 т.4
26.	У С Евдокия Демьяновна	-"-	л.д. 1017,1019 т.4
27.	ПЛЕКА Прокофий Терентьевич	-"-	л.д. 603 т.3 1100,1101 т.4
28.	ЛЯЩЕНКО Яков Федосеевич	-"-	л.д. 570 т.3
29.	ЛЕВИЦКИЙ Василий Климович	-"-	л.д. 653,564 т.3 1077,1078 т.4
			л.д. 691,698,825 833 т.3 936,938 т.4

Фото 13

2314

29.	РЫБИК Василий Семенович	с.Баштанка	л.д. 587,596,703 т.3 I009,I0I4 т.4
31.	ЯЩЕНКО Евгений Тимофеевич	-"-	л.д. 596,600 т.3 I059,I063 т.4
32.	ПЛУЖНИК Тимофей Федорович	-"-	л.д. 64I,642,707,709 т.3 I006,I007 т.4
33.	ГАПИШКО Иван Исакович	-"-	л.д.I888,I908 т.7
34.	ДОВЖЕНКО Стефан Антонович	-"-	л.д.I909,I923т.7
35.	СЕМИЛЕТ Парфирий Иванович	-"-	л.д.I872,I877 т.7
36.	ГАПИШКО Василий Афанасьевич	-"-	л.д. 6I0,6I8 т.3
37.	ПАЛИЙ Александр Владимир.	с.Ст.Солдатское.	л.д. 798,804 т.3 933,936,987, 989 т.4
38.	КАЛАШНИК Кондрат Моисеевич	с.Горожино	л.д. 850,855 т.3 929,932 т.4
39.	НЕДБАЙЛО Петр Кондратьевич	-"-	л.д. 826,829 т.3 889,896,908 9I0 т.4
40.	ДИДАН Егор Александрович	-"-	л.д. 773,776 т.3 92I,922,962, 963 т.4
41.	НЕДБАЙЛО Егор Антонович	-"-	л.д. 987,899 т.4
42.	МОСКАЛЕНКО Андрей Ефимович	-"-	л.д. 799 т.3-й 964,965,I073 I075 т:4-й
43.	ЯКОВЛЕВ Григорий Минович	с.Пески	л.д. I008,I009 т.4
44.	ПЕТРЕНКО Иван Дмитриевич	с.Н-Ивановка	л.д. 95I,953 т:4-й
45.	ХАЛАБУДА Кондрат Яковлевич	с.Пески	л.д. 869,870 т.4
46.	РАЙХЕЛЬГАУЗ Яков Вульфович	г.Николаев Черниговская № 39	л.д. 554,555 т.3 II6У,II64 т:4
47.	ЛЫСЕНКО Владимир Яковлевич	с.Ленино Привольнянск. района.	л.д. 863/в т.3
48.	БЕЛОУС Иван Ильич	-"-	л.д. 863/д т.3

Фото 14

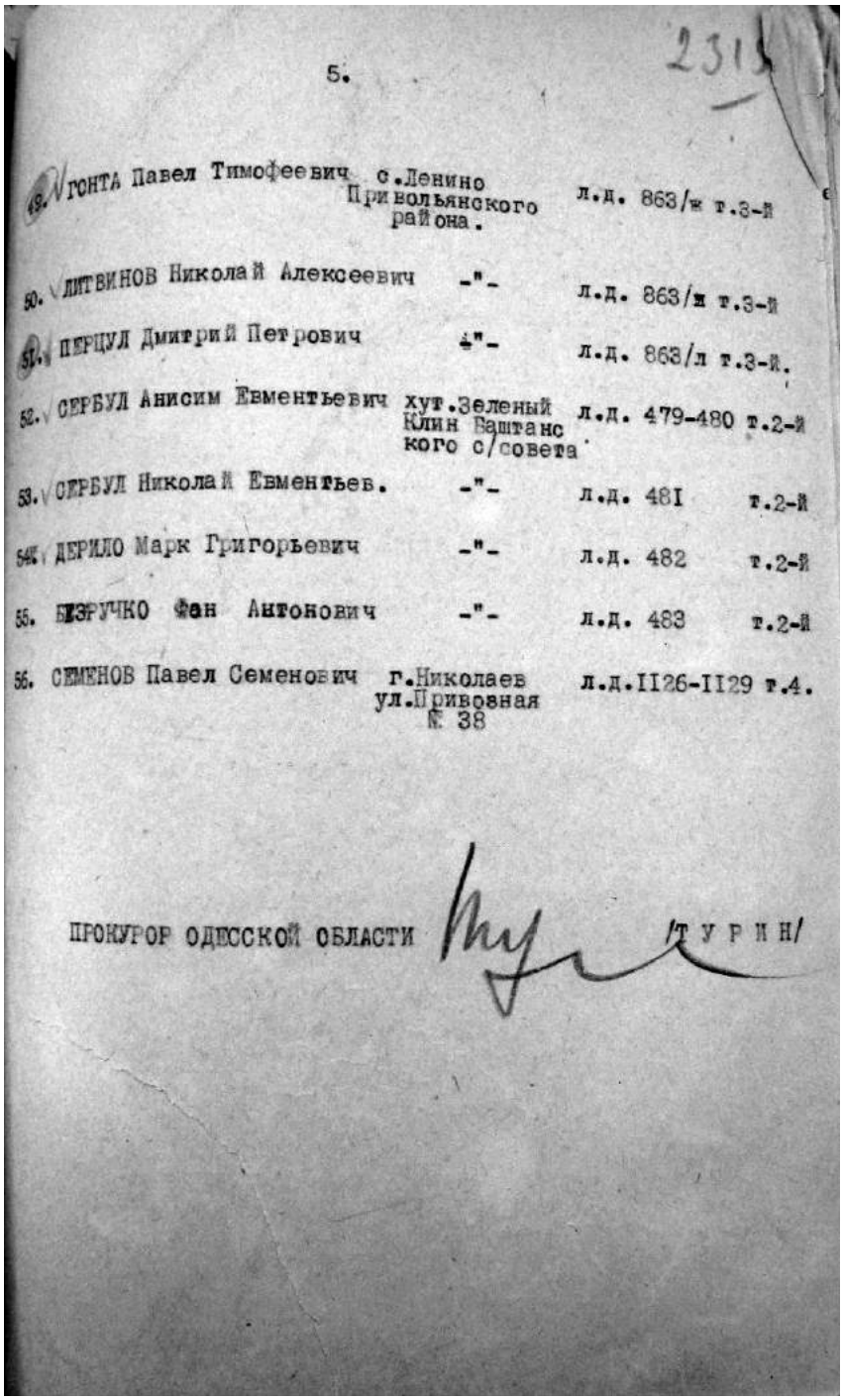

5. 2315

49. ГОНТА Павел Тимофеевич с.Ленино Привольянского района. л.д. 863/ж т.3-й

50. ЛИТВИНОВ Николай Алексеевич -"- л.д. 863/и т.3-й

51. ПЕРЦУЛ Дмитрий Петрович -"- л.д. 863/л т.3-й.

52. СЕРБУЛ Анисим Евментьевич хут.Зеленый Клин Вашгансского с/совета л.д. 479-480 т.2-й

53. СЕРБУЛ Николай Евментьев. -"- л.д. 481 т.2-й

54. ДЕРИЛО Марк Григорьевич -"- л.д. 482 т.2-й

55. БЕЗРУЧКО Фан Антонович -"- л.д. 483 т.2-й

56. СЕМЕНОВ Павел Семенович г.Николаев ул.Привозная № 38 л.д.1126-1129 т.4.

ПРОКУРОР ОДЕССКОЙ ОБЛАСТИ /Т У Р И Н/

Фото 11–15. Список осіб, які підлягають виклику на судове засідання. Звинувачувані. Свідки. 1935 р.
(ДА СБ України в Миколаївській області. – Спр. 11017-с. – Т. 9. – Арк. 2311-2315)

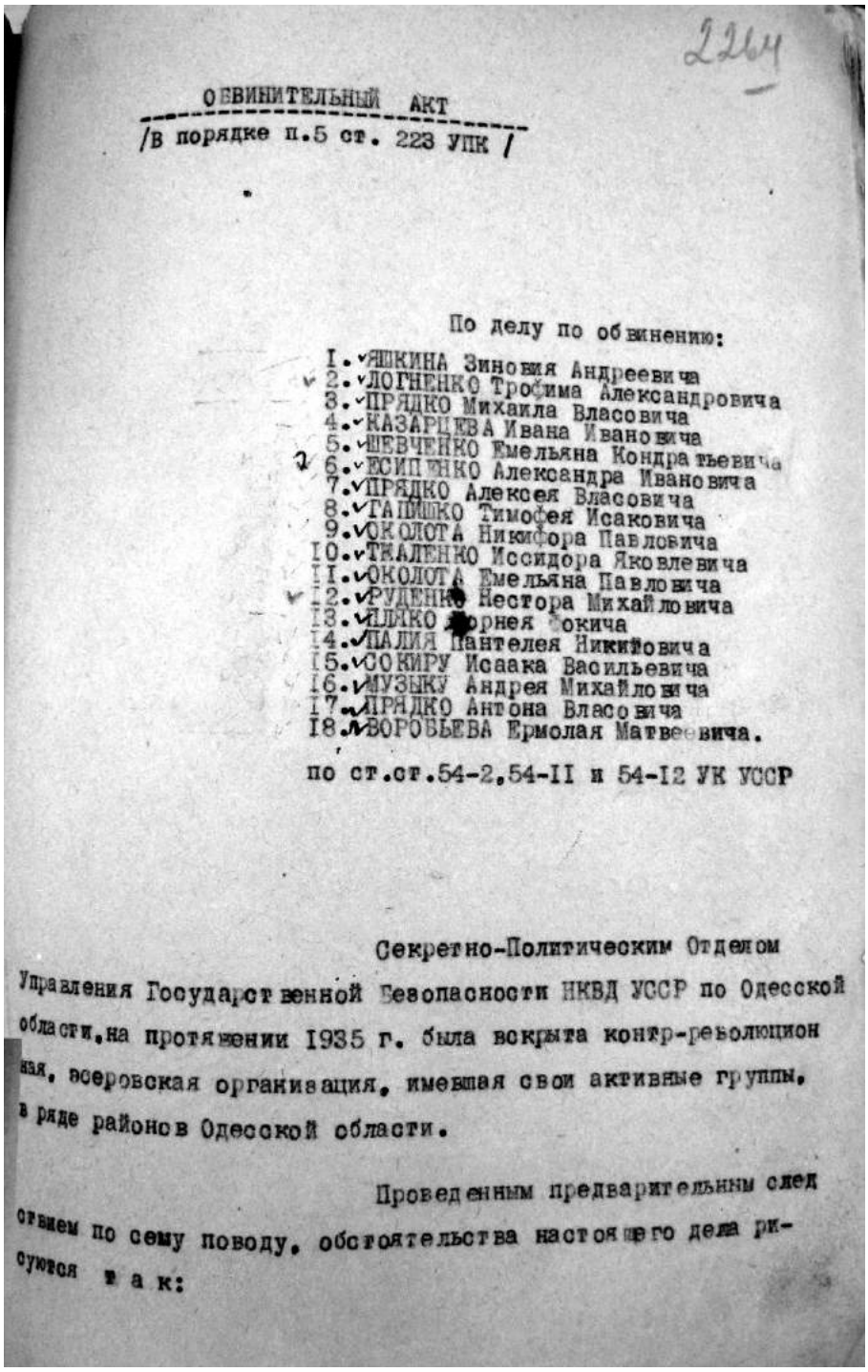

2264

ОБВИНИТЕЛЬНЫЙ АКТ

/В порядке п.5 ст. 223 УПК /

По делу по обвинению:

1. ЯШКИНА Зиновия Андреевича
2. ЛОГИНЕНКО Трофима Александровича
3. ПРЯДКО Михаила Власовича
4. КАЗАРЦЕВА Ивана Ивановича
5. ШЕВЧЕНКО Емельяна Кондратьевича
6. ЕСИПЕНКО Александра Ивановича
7. ПРЯДКО Алексея Власовича
8. ГАПЧЕНКО Тимофея Исаковича
9. ОКОЛОТА Никифора Павловича
10. ТКАЛЕНКО Иссидора Яковлевича
11. ОКОЛОТА Емельяна Павловича
12. РУДЕНКО Нестора Михайловича
13. ИЛЬКО Корнея Токича
14. ПАЛИЯ Пантелея Никитовича
15. СОКИРУ Исаака Васильевича
16. МУЗЫКУ Андрея Михайловича
17. ПРЯДКО Антона Власовича
18. ВОРОБЬЕВА Ермолая Матвеевича.

по ст.ст.54-2,54-11 и 54-12 УК УССР

Секретно-Политическим Отделом Управления Государственной Безопасности НКВД УССР по Одесской области, на протяжении 1935 г. была вскрыта контр-революционная, эсеровская организация, имевшая свои активные группы, в ряде районов Одесской области.

Проведенным предварительным следствием по сему поводу, обстоятельства настоящего дела рисуются т а к:

Фото 16. Звинувачувальний акт за справою № 3897. 02.01.1936 р. (ДА СБ України в Миколаївській області. – Спр. 11017-с. – Т. 9. – Арк. 2264)

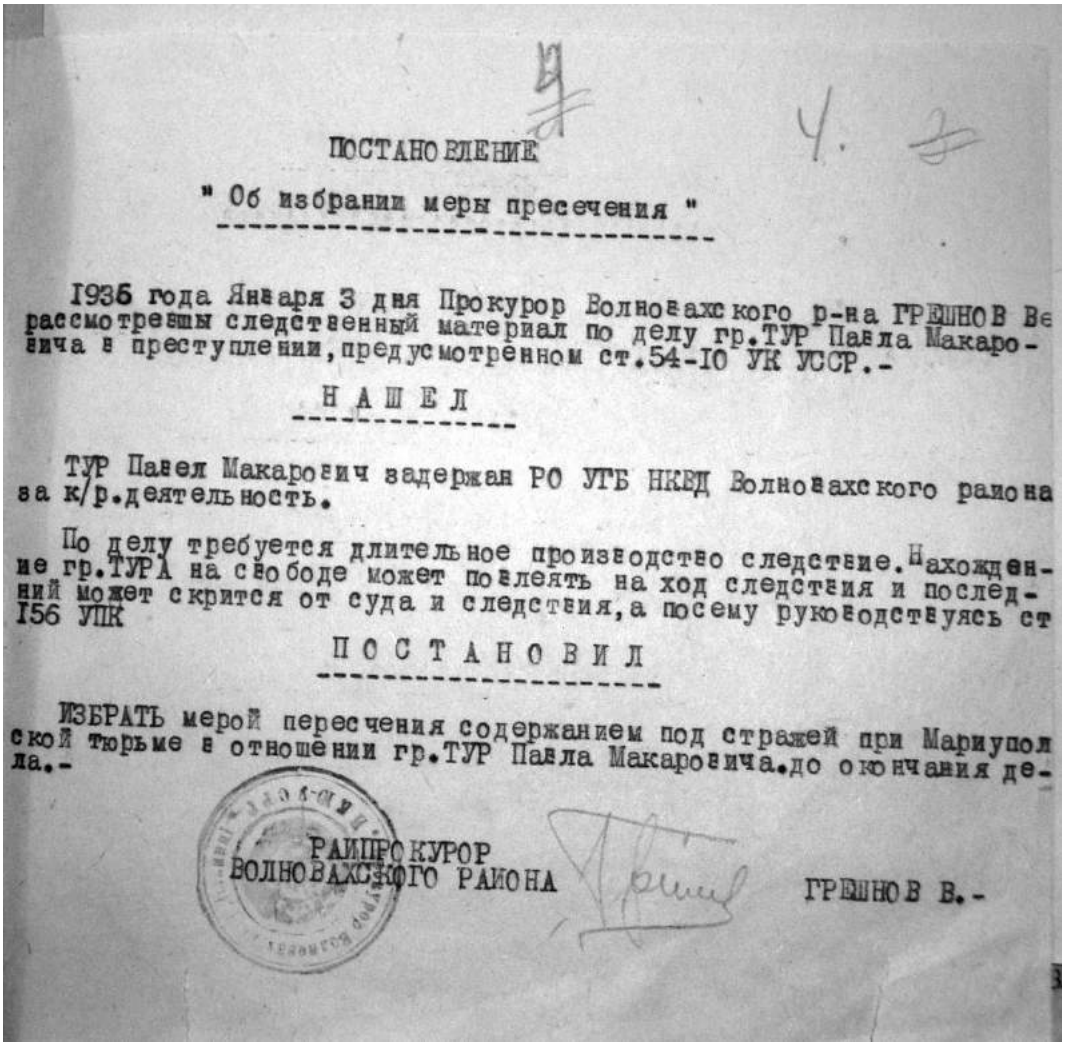

ПОСТАНОВЛЕНИЕ

" Об избрании меры пресечения "

1936 года Января 3 дня Прокурор Волноваxского р-на ГРЕШНОВ Ве рассмотревши следственный материал по делу гр.ТУР Павла Макаро- вича в преступлении, предусмотренном ст.54-10 УК УССР.-

НАШЕЛ

ТУР Павел Макарович задержан РО УГБ НКВД Волноваxского района за к/р.деятельность.

По делу требуется длительное производство следствие. Нахожден- ие гр.ТУРА на свободе может повлеять на ход следствия и послед- ний может скрится от суда и следствия, а посему руководствуясь ст 156 УПК

ПОСТАНОВИЛ

ИЗБРАТЬ мерой пересчения содержанием под стражей при Мариупол ской тюрьме в отношении гр.ТУР Павла Макаровича.до окончания де- ла.-

РАЙПРОКУРОР
ВОЛНОВАXСКОГО РАЙОНА ГРЕШНОВ В.-

Фото 17. Постанова прокурора Волноваського району про арешт Павла Макаровича Тура. 03.01.1936 р. (Державний архів Миколаївської області (далі – ДА Миколаївської області). – Ф.Р. 5859. – Оп. 2. – Спр. 4807. – Арк. 4)

ПОСТАНОВЛЕНИЕ

20 марта 1936г. Киев, оперуполномоченный СПО ГУГБ НКВД УССР ВИНДЕРГАУЗ, рассмотрев следдело № 16127 Одесского Облуправления НКВД по обвинению ТУРА Павла Макаровича,

НАШЛА:

материалами следствия и признанием обвиняемого ТУР П.М. доказано, что ТУР в 1920г. был организатором эсеровских ячеек в ряде сел Баштанского района; был организатором и активным участником погромов и расстрелов в колонии Кара-Сруч и др.; в период деникинщины был сельским старостой, принимал участие в с"езде хлеборобов-собственников.

Скрыв свою к-р деятельность в прошлом, ТУР в 1921г. вступил в партию ВКПб. Для сокрытия следов своего к-р прошлого и присвоения несуществующей революционной, партизанской деятельности, ТУР, совместно с другими участниками эсеровской банды в Баштанке, дали в Испарт ложные сведения друг о друге, благодаря чему по документам Испарта они фигурировали, как революционеры.

ТУР П.М., будучи членом партии ВКПб поддерживал связь со своими соратниками по бандитизму ПРЯДКО и др., которыми в последние годы была создана подпольная эсеровская организация /ПРЯДКО и др. осуждены приговором Одесской Спецколлегии от 3.II-36г./.

Принадлежал ли ТУР П.М. к подпольной эсеровской организации следствием не установлено.

Однако, принимая во внимание прошлую к-р деятельность ТУРА П.М., подтвержденную рядом конкретных свидетельских показаний, -

ПОЛАГАЛА-БЫ:

Дело по обвинению ТУРА П.М. возвратить Одесскому Облуправлению для направления в Спецколлегию Облсуда.

Перед направлением дела в Спецколлегию необходимо выполнить требования ст. 200 УПК УССР.

Обвинение ТУРА переквалифицировать с ст. 7-68 на ст. 54-2 УК УССР.

ОПЕРУПОЛНОМОЧЕННЫЙ СПО /ВИНДЕРГАУЗ/

СОГЛАСЕН: НАЧ 1 ОТДЕЛЕНИЯ СПО КАПИТАН ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ /БРУК/

УТВЕРЖДАЮ: ВРИД НАЧ СПО УГБ НКВД УССР КАПИТАН ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ /ПАХЛИС/

Фото 18. Постанова про направлення справи П.М. Тура на розгляд до спеціальної колегії Одеського обласного суду. 20.03.1936 р. (ДА Миколаївської області. – Ф.Р. 5859. – Оп. 2. – Спр. 4807. – Арк. 109)

1936 р. № 193 (1583) Пролетарі всіх країн, єднайтеся!

ЗА ЯКІСТЬ І ТЕМПИ

...ВКП(б) і заводкому ВСРСП миколаївського державного заводу ім. Андре Марті.

...ІДНОМУ СТАЛІНУ

...ному вождеві народів великої ... соціалізму, вчителеві і другові

...робітників, службовців і інженерно-... працівників заводу ім. А. Марті.

...вирок троцькістсько-зінов'євській терористич... ...скоплено і посаджено на лаву підсудних за... ...пролетарської диктатури. Купка підлих убив... ...найманців на чолі з презренними банди... ...Зінов'євим і Каменевим намірювалися відняти ...радянського народа, найдороге, намірювалися ...наш рідний товариш Сталін, і вашиx со... ...джерело світу, щастя і радості для всіх трудящих ...батьківщини і всього світу.

...псам фашистських охранок, троцькіст... ...бандитській кривавій зграї винесено вирок.

...задоволенням, з почуттям глибокого ...вітаємо вирок нашого пролетарського суду ...фашистських убивць—передового загонові контр... ...буржуазії і вимагаємо до кінця розплутати ...клубок і всіх так або інакше зв'язаних з ...троцькістсько-зінов'євською бандою, ...на лаву підсудних, розплутати клубок злочинців

...пощади бандитам з фашистської зграї, підняв... ...руку на вождів нашої рідної більшо... ...партії, на кращих борців за щастя всього експлоа... ...і пригніченого людства. Ми вимагаємо ретельно ...зв'язки Бухаріна, Рикова, П'ятакова і Радека ...зінов'євською бандою.

...Йосиф Віссаріонович! Кров'ю обливається наше ...обуренням, глибокою ненавістю до ворогів ...наші почуття, коли ми згадуємо, що підла ...зінов'євська банда намагалася вбити найлю... ...найдорожчого для всіх трудящих нашої соціаліс... ...вождя, батька і учителя—великого Ста... З Вашим великим ім'ям зв'язане найпрекрасне, ...у кожного чесного трудівника. Все своє життя ...і присвячуєте інтересам народу, з вашим ...зв'язана переможна боротьба нашої партії ...Під Вашим керівництвом ми домоглись істо... ...соціалізму. Жити в нашій соціалістичній ...весело, добре. Ви, товаришу Сталін,— ...друг, наш мудрий вождь—високо підняли ...і несете вперед і вперед великий прапор ...Леніна. Під цим прапором багатомільйонні маси ...людства ідуть до переможної комуністичної ре... ...усьому світі. Ваше дороге ім'я живе в серцях ...нашої країни, як надія, як радість нашого пре... ...соціалістичного сучасного, як прекрасне майбутнє

...хто підніме руку на життя наших вождів. ...згуртовані навколо свого великого ...Сталіна, навколо Ленінсько-Сталінського ...Комітету.

...товаришу Сталін, належить народові. Ви ...наша радість, наше щастя. Ми будемо ...непримиренні і нещадні до заклятих тричі ...ворогів народу, будемо охороняти життя наших ...на полі бою. Ми шлемо прокляття ска... ...фашистської охранки, вічно проклятому го... ...терористів, заклятому ворогові на... ...Троцькому, який не мине караю... ...пролетаріату.

...наша велика і непереможна більшовицька ...партія Леніна—Сталіна!

...соціалістична батьківщина — дітище ...пролетарської революції, ударна бригада між... ...пролетаріату!

...Вам, дорогий товаришу Сталін, багато і ...на страх ворогам і на радість всім тру...

...прийнято на загальнозаводському ...

НАЗУСТРІЧ РОКОВИНАМ СТАХАНОВСЬКОГО РУХУ

Додержав свого слова

Молодий робітник чавуно-бронзо-ливарного цеху Петро **Д'ячковський** дав слово підвищити свої показники в роботі і свого слова додержав. 23-го серпня він за допомогою майстра тов. **Боштового** краще організував роботу і виконав своє завдання на 430 проц. Ці показники найбільші в цеху за цей день.

Іванов.

Рекорди ковалів

В стахановську декаду високих показників продуктивності домоглись ковалі корпусного цеху.

Краще за всіх працює стахановець т. **Адамов.** Він зустрічає роковини стахановського руху з добрими показниками. 23-го серпня бригада тов. Адамова (в складі 2 чоловіка) відкувала деталі, розраховані за нормою на 53 чоловіко-години, що становить 370 проц.

Дал з половиною норми виконав в цей день коваль т. **Самойленко**, а бригада коваля т. **Васильєва** виконала своє завдання на 310 проц., виготовивши деталі, розраховані за нормою на 43 години.

Аронсчик.

Освоїли нові норми

Свердлярн обробної майстерні корпусного тт. **Петляк і Гряний** ввесь час не виконували нові норми. В стахановську декаду молодий майстер тов. **Мочулка** взяв над ними шефство і зразково підготовлював робоче місце. Наслідком цього робітники в стахановську декаду освоїли нові норми.

23-го серпня тов. **Петляк** виконав свій план на 125 проц. Кращих успіхів домігся тов. Гряний, який в цей день своє завдання виконав на 257 проц.

Гладкий.

Вся дільниця виконала 2 норми

Готуючись до роковин стахановського руху, робітники плазу (корпусний) систематично виконують свої завдання. 23-го серпня вся дільниця виконала норму на 203 проц.

В корпорації майстра тов. Волкова робітники дали такі показники: бригада тов. Мочана—3 норми, Карнауха—4 норми, а бригади тт. Чмибря, Ентеля і Швачко завдання виконали на 200 проц.

Новий рекорд В. Коккінакі

Дорогий Йосиф Віссаріонович!

21 серпня я провів висотний політ на двомоторному транспортному літаку ЦКБ-26 конструкції інж. С. В. Ілюшина, маючи на борту комерційний вантаж у 1.000 кл., і досяг висоти 12.101 метра, тим самим перевищив існуючий міжнародний рекорд, який належав мені.

Продовжую працювати над висотними польотами.

Льотчик-випробувач В. Коккінакі.

23 серпня 1936 р.

ДОШКА ПОШАНИ

ІМ. ПЕРШИХ РОКОВИН СТАХАНОВСЬКОГО РУХУ

Член партії шоопірувальник корпусного, **Михайло Васильович Фаустов**, один із ініціаторів стахановського руху, відомий рекордсмен, систематично у кілька разів перекриває нові норми.

Протягом цілого року тов. Фаустов щодня дає не менше 2-х норм. План липня він виконав на 225 проц. і заробив 1400 крб., а серпневу норму виконав ще 13-го серпня.

Тов. Фаустов вживає нові методи роботи. Раніш на 2-х апаратах „Шоопа" працювало 4 робітники, тепер на двох апаратах працює лише троє. Завдяки цьому цех заощаджує щомісячно кілька сот чоловіко-годин, при чому продуктивність набагато збільшується.

Тов. Фаустов—вихователь кадрів. За стахановський рік він навчив шоопіровці кількох робітників, а його підручний т. Дікасов, який нещодавно став бригадиром, користуючись методом свого вчителя, перевиконує норму в 2-3 рази.

Помер С. С. Каменєв

ЦК ВКП(б) з сумом повідомляє про смерть колишнього головнокомандувача в роки громадянської війни, члена партії, одного з основних будівників збройних сил радянської держави

Сергія Сергійовича КАМЕНЄВА

ЦК ВКП(б)

Рада Народних Комісарів Союзу РСР з сумом повідомляє про смерть

Командарма 1-го рангу

тов. КАМЕНЄВА Сергія Сергійовича

видатного військового працівника, який віддав свої сили й ... справі ... соціалістичної ...

Фото 19

...ня 26 серпня 1936 р. № 193 — ЗА ЯКІСТЬ І ТЕМПИ — 3.

...правжні обличчя ...ронози і Рудяка

...ська організація ... завжди відрізняла... роботою. Політ... основний засіб ... — завжди ... незадовільно. На ... з майже ... на заняття ... 21 чоловіка.

...мольський комітет ...таря Пронозу це ... З кожним днем ... все гіршає, ... фестивалю про... ...ноза на все це ...ійно. Комсомо... ...ко веде контр... ...розмови, а КСМ ...усного, знаючи ...евгує.

...випадково. Про... ...ротягом довгого ...мірно, такі роз... ...равляюся з ро... ...е всеодно зні...

... Проноза не ...ував на контр... ...мови Приход... ...тримав в своє... ...трреволюційну ...зінов'ївську лі... ...ін з цією лі... ...на, встановити ...ся, але навіть ... і розвал ком... ...боти підтвер... ...за нічого спіль... ...е мати ні з ...мсомолом. Тим ...и досі тримає ... класово-воро... ...який є його сестра. Хоч Прочоза заперечує будьякий зв'язок з нею, але достатньо сказати, що він збирав підписи про її соціальне походження, щоб допомогти їй влаштуватися у вищому учбовому закладі. А між тим сестра Пронози—вихованка поміщика Сухомліна і досі тримає зв'язок з закордоном, одержує доллари тощо.

* * *

Контрреволюційні троцькісти Лавут і Руда давно виключені з лав партії і вигнані з заводу. Але деякі їхні друзі по підлій роботі ще залишилися в цеху. В минулому номері ми повідомляли про викритого троцькістського послідиша Ларіна. 23-го серпня ЗК ЛКСМ'у викрив і виключив з лав комсомолу ще одного троцькістського послідиша, комсорга лабораторії Рудяка, який весь час до самого викриття тримав тісний зв'язок з Рудою і також, як Проноза розклав комсомольську роботу в своїй організації.

* * *

Троцькістсько - зінов'ївські недобитки, використовуючи притупленність пильності деяких партійних і комсомольських організацій та окремих комуністів, продовжують замасковано творити свої підлі діла. З цих фактів парт і КСМ організації чавуно-бронзо-ливарного і лабораторії, як і всього заводу, повинні зробити серйозні висновки.

...роніка

...трального Ви... ...ітесу Союзу ...опотання про ...уджених Війсь... ... Найвищого ... 24-го серпня ...праві об'єдна... ...ько-зінов'ївсь... ...ого центру— ...аменева Л. Б., ... Є., Бакаєва ...ького С. В., ... А., Смірнова ... Є. О., Рейн... ...ля Р. В., Фрі... ...руглянського Іллі-Давида Ізрайлевича), Ольберга В. П., Бермана - Юріна К. Б., Лур'є М. І., Лур'є Н. Л.

Вирок щодо всіх засуджених —Зінов'єва Г. Є., Каменєва Л. Б., Євдокімова Г. Є., Бакаєва І. П. Мрачковського С. В., Тер-Ваганяна В. А., Смірнова І. М., Дрейцера Є. О., Рейнгольда І. І., Пікеля Р. В., Гольцмана Є. С., Фріца-Давида (Круглянського Іллі-Давида Ізрайлевича), Ольберга В. П., Бермана-Юріна К. Б., Лур'є М. І., Лур'є Н. Л.—**виконано.**

Троцькіст—білогвардієць

Начальник корпусного цеху Свірін— майстерний дворушник. Він—представник тої групи, яка мала одну „платформу", одну „програму"—зрадницькі вбивства з-за рогу кращих синів країни соціалізму, її вождів.

Тепер його викрито. Знято з нього машкару, розкрито нервенне обличчя вишкрібка троцькістсько-зінов'ївської банди.

* * *

1919 рік. Важко дихає молода радянська республіка. Царські генерали, за допомогою міжнародного капіталізму, озброєні до зубів ідуть війною на революцію, намагаючись позбавити пролетаріат жовтневих завоювань. Пролетаріат і бідняцьке селянство добровільно вступають до лав Червоної армії, груддю стають на захист завойованої влади.

В цей таки час Свірін—в банді атамана Грігор'єва. І не рядовим бандитом. Він на посаді комісара, керує боротьбою проти героїчної Червоної армії.

Цей факт вже цілком підтверджений, але Свірін і зараз намагається його заперечувати. Він заявляє, що підчас зради Григор'єва, він втік через вікно вагону поїзда і весь 1919 рік до приходу Червоної армії „ховався", займався „рибальством".

Але яке це було „рибальство", на кого закидав свою „вудку" григор'євець Свірін можна зрозуміти з його же слів на засіданні бюро міськпарткому. Заплутавшись в своїй брехні, він на засіданні бюро МПК не згадує навіть про свій „героїчний" стрибок з вікна вагону. Свірін знаходить нове „пояснення". Його, виявляється, „врятував" якийсь Шафранський.

Брешить, як то кажуть і непочервоніє.

Багато було партійних зборів в корпусному. Чимало відбувалося зборів заводського і міського партактиву. Там бував і Свірін. Він часто виступав з промовами, але жодного разу від нього не було чути про минуле. Завжди ці промови зводилися до лояльності з лінією партії, до готовості її провадити в життя. Але на ділі було зовсім інше.

Така цинічна поведінка характерна лише для запеклих ворогів народу з табору троцькістсько-зінов'ївської зграї.

На останніх партзборах, які обговорювали зрадницькі дії троцькістсько-зінов'ївської банди, Свірін вирішив виступити. Він не шкодував слів, лаючи огидне охвістя, агентів фашизму Троцького і Зінов'єва. Але ці слова звучали фальшиво. Проте, інакше і не могла говорити людина з їхнього ж табору.

Але наприкінці своєї промови, Свірін змушений був сказати дещо і про себе. Ось його слова, які записані в протоколі.

— Я змушений порядком самокритики (!?) сказати, що в 1926 році виступав за Троцького. Другий мій троцькістський виступ в ті ж часи, був на партзборах корабля „Червона Україна".

— Я вважаю за необхідне довести тепер до відому партзборів, що 10 років тому зробив помилку, виявив хитання, утримавшись від голосування за лінію ЦК партії.

В цій промові безперечно вірні слова — „змушений... сказати". Він цього безумовно не сказав би, як би не був припертий до стінки уліками, які були в розпорядженні партійної організації. Тому і лише тому він „вважає" за необхідне довести „тепер" до відому зборів.

А чи все сказав зборам, хоч тепер Свірін? Ні, не все. Він не розказав до кінця, яку він провадив боротьбу проти лінії партії, що він був тоді главарем троцькістської групи. І, нарешті, він умовчав про те, що керований ним цех, весь час невиконує державних завдань, що відтягуються строки здачі термінових об'єктів, що там панує злочинне безладдя аж до того, що невідомо куди зникають цілі листи заліза вагою в кілька тонн і яка в цьому його роль.

Не сказав Свірін також про те, що він намагався ошукати дирекцію і громадськість заводу, звітуючи про виконання виробничого завдання дільницею тов. Володченко (а може і інших) в той час, коли ця дільниця у великому прорині.

З наведених фактів, а таких є надто багато, яскраво видно вороже обличчя троцькіста-білогвардійця Свіріна.

Запеклий ворог — викритий. Його вигнано геть з лав партії. Але те, що йому вдавалося довгий час безкарно орудувати, доводить про притупленість політичної пильності в парторганізації корпусного.

Я. М.

Чому відмовчується Колесінський?

Кущові партійні збори судномонтажного, енергетичного, електроремонтного і інших цехів пройшли за виключною активністю.

Понад 4 години обговорювали комуністи мерзотні дії зграї фашистських убивць. Підчас обговорення, комуністи енергетичного цеху висловились про досить підозрілу поведінку колишнього троцькіста Колесінського, який приймав активну участь в боротьбі проти партії, підпільно розповсюджував троцькістську літературу, тощо.

В обідню перерву, коли всі робітники поспішали на мітинг обговорювати обвинувальний висновок зграї бандитів, Колесінському теж запропонували піти на мітинг. На це Колесінський зухвало відповів:

—Я тепер у відпустці. Без мене буде ця справа.

В день кущових партійних зборів, Колесінський знову був в цеху. Йому сказали, що ввечорі будуть збори і про порядок денний.

Між тим Колесінський на зборі не прийшов.

Така його поведінка стала для комуністів цеху підозрілою, бо факти відмовчування мали місця з його боку і в часи убивства т. Кірова.

Треба, щоб парторганізація енергетичного цеху, детально перевірила всю діяльність Колесінського за останній час, вияснила чому він так вперто не хоче сказати ...

...тійних зборах в ОГІЗі

...день відбува... ...зборів, присвяче... ...ста МК пар... ...ни. У зв'язку з ... троцькіст... ...терористично... ...обвинувачені (Ка... ...і Рейнгольд) ... ...ідерів ... ...троцькістсько... ...терористичної бан... ...зборах ...

про ці переговори. Далі Томський повідомив збори, що під час однієї зустрічі з Каменевим у 1932 році він, Томський скаржився на „погане ставлення" до себе партії—він говорив Каменеву: «Мене б'ють, ображають".

Після цих зустрічей, Каменев не раз заходив до Томського в ОГІЗ і вони розмовляли „про все і ні про що".

Ці стосунки між Томським і Каменевим поступово посилювались.

Томський визнав, що Каменев в одній з розмов з ним у 1932 році питав його, чи знає він, що по руках ходить якийсь документ правих. Томський, ніби, знів плечима і заявив, що він нічого про це не знає.

У тому ж 1932 році до Томського прийшов якийсь Жиров, який передав йому привіт від активного учасника колишньої правої опозиції Слепкова з просьбою про зустріч і листування.

Під тиском учасників зборів, Томський примушений розповісти і про інші зустрічі з антипартійними елементами. Наприклад, ...ський визнав, що ці всі люди ходили „пошукувати мій настрій".

Усе це Томський затаїв від партії.

На зборах викривається підле дворушник... Томського. Як відомо, в ... році він разом з іншими ... правої опозиції цілком і ... партії ... визнав лінію заявляє, ... Тепер же він визнавав ... в дійсності він основною ... партії тільки в ...

Томський ... всіляко ...

Фото 20

ЗА ЯКІСТЬ І ТЕМПИ

Середа, 26 серпня 193[6]

Мартійці вітають вирок Найвищого су[ду]

Суд висловив волю народу

В обідню перерву зібралися працівники судномонтажного [цеху] на загальні збори, щоб обго[во]рити матеріали процесу [ко]нтрреволюційних убивців, [аг]ентів фашистської охранки троцькістів-зінов'ївців.

Коли доповідач тов. Гурович [закі]нчив свою коротку допо[відь] про те, що Військова ко[легі]я Найвищого суду в своє[му] вироку—розстріляти всіх [з]бандитів—відбила волю на[роду], один по одному вихо[дили] судномонтажники на три[буну].

[Ось] говорить т. Погорелов.

[—]Вороги народу,—каже він, [о]тримали цілком заслужену [кару]. Не миновати пролетар[ськ]ого суду і їхнім друзям, [в] нашій країні, так і за кор[доно]м. Рано чи пізно, але їх [наз]drapає меч пролетарського правосуддя.

Презренна банда вбивць, [—каж]е безпартійний робітник [...]воденко,—оскаженіла від [наши]х успіхів. Вона намага[лася] підірвати соціалістичне [будів]ництво. Даремно! Ми ще [помно]жимо ці успіхи, викону[ючи] всі завдання, які покла[ла] на нас партія і любимий [наш] товариш Сталін.

[...] цеху т. Яні.

Вождь народу — товариш Сталін і його кращі соратники товариші Каганович, Ворошилов, Орджонікідзе—це наш прапор, який ми гордо несемо попереду колони, яка переможно крокує від перемоги до перемоги. Вороги хотіли нас позбавити цього прапору, вони бажали звести колону з прямого, правильного шляху. Їм це не вдалося. Їх присуджено до розстрілу. А лави нашої колони стали ще міцнішими, ще згуртованішими навколо партії і її великого вождя товариша Сталіна.

Судномонтажники одностайно вітали вирок Найвищого суду і вимагали від прокуратури СРСР прискорення слідства у справі лідерів правої опозиції—Бухаріна, Рикова, Томського, а також Сокольнікова, Радека, П'ятакова.

Збори закінчилися бурхливою, довготривалою овацією на честь рідного вождя товариша Сталіна, його вірних соратників—товаришів Кагановича, Ворошилова, Орджонікідзе і інших та на честь пильного стражу соціалістичної батьківщини—славетних чекістів, працівників НКВС.

Яковлєв.

Любов до вождя безмеж[на]

В чавуно-бронзо-ливарному цеху викрито ворога Ларіна, що систематично шкодив і приносив заводові великі збитки. Робітники ливарних цехів, які зібралися на мітинг, відчували цю провину на собі, за притуплення пильності, за те, що такий довгий час тримали в своїх лавах замаскованого троцькіста Ларіна.

Після читки вироку Найвищого суду СРСР тричі презренним вбівцям, нагадав про це тов. Магір.

— Це ганьба для нашої партійної організації і для всіх нас,—говорив він,—ми повинні зробити для себе відповідні висновки, це для нас добрий урок, що мусить навчити нас пильності.

— Нам треба вчитись, підвищувати свій політичний рівень, вивчати історію нашої комуністичної партії,—сказав стахановець т. Бобович,—дехто з нас ще уникає партійної учби. Ось і наслідки притуплення пильності.

—Купку контрреволюціонерів-бандитів знищено, але ми на сумному факті впевнились в тому, як ворог вміє приховувати своє справжнє обличчя. Щодня, щохвилини ми мусимо бути пильними. Смерть тим, хто намагається йти проти нас,—говорив стахановець тов. Стичинський.

— На кого ворог насмілився підняти руку? На наших вождів, на геніальнішу людину нашої епохи, любимого вчителя і друга трудящих усього світу товариша Сталі[на].

...на. Немає пощади [...]дам! Пролетарськ[ий суд ви]конав волю народ[у ...] знищено. Ми дяку[ємо] славним чекіст[ам] [...] залізного Фе[ліксу Дзер]жинського,—сказав [стахано]вець тов. Куча.

— Вже одержано [...] ректора заводу [...] з наших рядів [...] п'яниць „Ларіна, Простякова та Кор[...] відомив начальник [...] Фролов. З великим [...] вням зустріли робіт[ники] [...]ва товариша Фро[лова].

Одноголосно було [вирішено] надіслати листа [...] вождеві, товаришу [Сталіну] про безмежну відд[аність] [...]тії Леніна-Сталіна, [...] щений обов'язок [...] дящого отати на [...] алістичної батьків[щини].

Бурхливими оваці[ями] [зустрі]дили ливарники [...] чезну любов до вели[кого] [...]рого вождя.

Вбивці дістали заслужене

Не зважаючи на переповнений вкрай червоний куток мартенівського цеху, тут панувала мертва тиша. Читають вирок Найвищого суду СРСР банді підлих вбивць.

— Іменем Союзу Радянських Соціалістичних Республік...

Кожний просувається ближче, щоб не пропустити жодного слова з рішення суду.

— ...всіх до вищої міри покарання—розстрілу.

— Собакам-собача смерть!—промовив старий робітник, що приклавши руку до вуха, уважно слухав вирок.

— Контрреволюційну банду вбивць знищено, але це ще не значить, що серед нас немає замаскованого ворога, це не значить, що нам треба спокійно скласти руки. Ні! Ми повинні підвищити свою пильність, і ворога, під якою машкарою він не ховався б, викривати,—сказав в своєму слові тов. Протасов.

Робітник тов. Харченко закликав товаришів у відповідь на мерзенні намагання ворогів шкодити і зривати будівництво соціалізму, ще краще працювати і з честю, перевиконанням виробничої програми зустріти роковини стахановського руху.

— Ми вимагаємо прискорити процес над іншими спільниками і агентами фашистського гестапо,—говорив т. Біляєв,—всіх, хто в будь-якій мірі допомагав вбивцям, треба нещадно карати.

Одноголосно, з великим захопленням мартенівці прийняли резолюцію, в якій схвалюють вирок пролетарського суду, зобов'язуються підвищити пильність, ще міцніше згуртуватись навколо ЦК комуністичної партії і її мудрого вождя товариша Сталіна.

Після [...]

Суворо пока[рати] і тих, які допом[агали] банді

На мітингу в [...] зібралися всі працівн[ики] [...] з великою увагою слухали [...] т. Богінського, який [...] присутніх з вироком [...] ського суду бандитам, [...] троцькістсько-зінов'євськ[им] [...]

— Вирок пролетар[ського су]ду—вирок всього народу—[ска]зав тов. Богінський.

[...]

Військово-фашистський заколот в Іспанії

[...]тилеристи робітничої міліції назвали одну з своїх гармат іменем В. І. Леніна.

[Фо]то: гармата „Ленін" відправляється на Сарагоський фронт. (Союзфото).

Бій за Кордову

ПАРИЖ, 23. (ТАРС). За одержаними тут відомостями, повідомлення Гавас про захоплення Кордови урядовими військами передчасне. Бої за Кордову тривають на околицях міста. В руках республіканських сил передмістя Кордови. Заколотники ще займають центр міста. Учора заголи[?] фашистів провели атаку проти урядових військ. Атака була відбита. На полі бою лишилося вбитими близько 100 заколотників, здебільшого солдати іноземного легіону. У самій Кордові повстала цивільна гвардія, яка виступила проти фашистів. За відомостями Гавас із Мадріда, республіканська авіація бомбардувала центр Кордови. 58 бомб скинуто на будинки, зайняті заколотниками.

Хто допомагає заколотникам

[ПА]РИЖ. Як повідомляють [...]

Народні маси проти генеральських банд

ЛОНДОН. Журнал „Економіст" пише, що є багато доказів, що фашистські [...]

Придушення заколоту в Хіхоні

ЛОНДОН. Як повідомляють із Іспанії, під час взяття [...]

Фото 19–21. Номер заводської газети суднобудівного підприємства ім. А. Марті «За якість і темпи» від 26.08.1936 р. (ДА Миколаївської області. - Ф. 5859.- Оп. 2.- Спр. 5705. – Арк. 130-132)

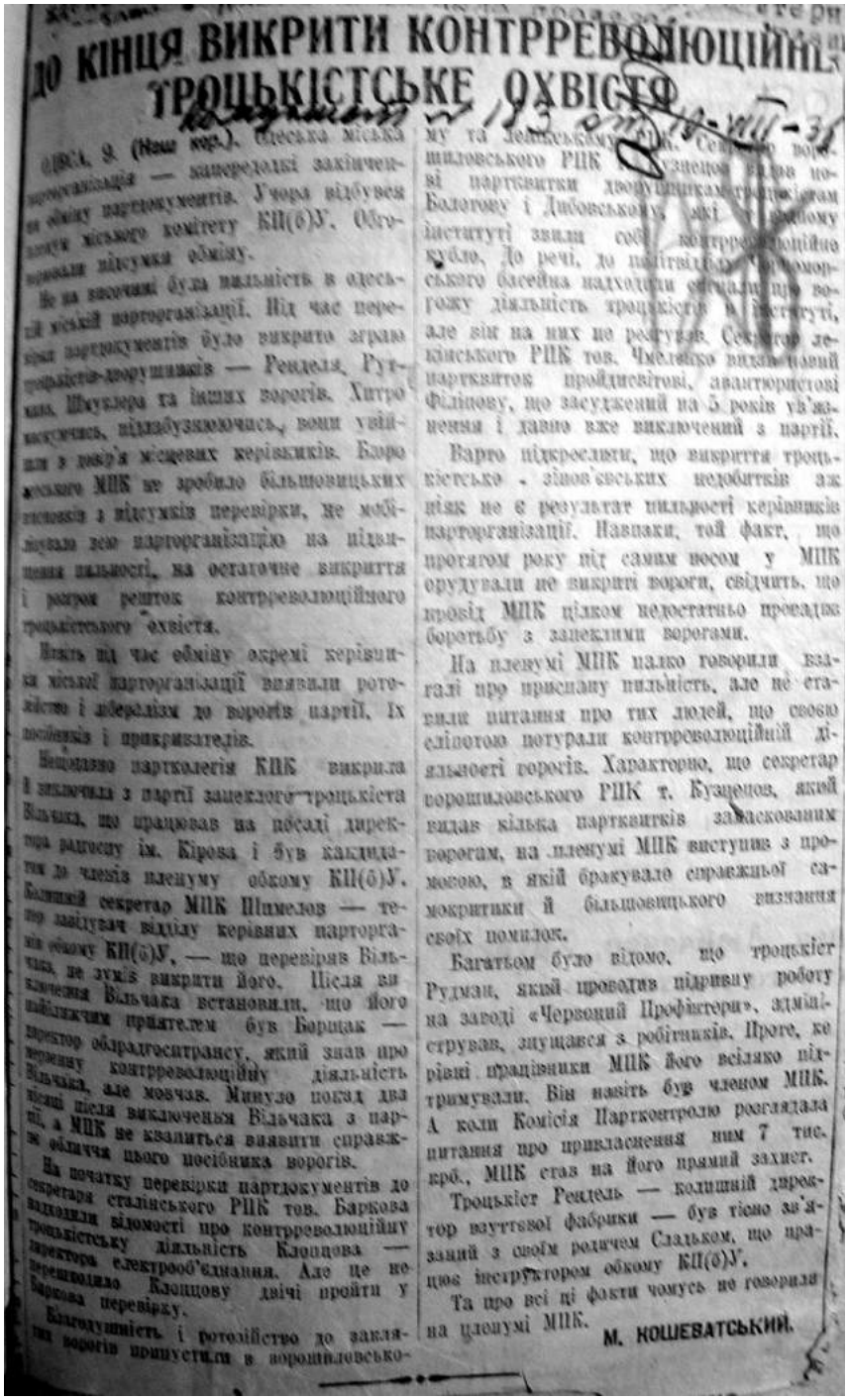

ДО КІНЦЯ ВИКРИТИ КОНТРРЕВОЛЮЦІЙНЕ ТРОЦЬКІСТСЬКЕ ОХВІСТЯ

Комуніст № 183 от 19-VIII-36

ОДЕСА, 9. (Наш кор.). Одеська міська парторганізація — напередодні закінчення обміну партдокументів. Учора відбувся пленум міського комітету КП(б)У. Обговорювали підсумки обміну.

Не на високому була пильність в одеській міській парторганізації. Під час перевірки партдокументів було викрито зграю троцькістів-дворушників — Ренделя, Рутмана, Шмуклера та інших ворогів. Хитро маскуючись, підлабузнюючись, вони увійшли в довір'я місцевих керівників. Бюро одеського МПК не зробило більшовицьких висновків з підсумків перевірки, не мобілізувало всю парторганізацію на підвищення пильності, на остаточне викриття і розгром решток контрреволюційного троцькістського охвістя.

Навіть під час обміну окремі керівники міської парторганізації виявили ротозійство і лібералізм до ворогів партії, їх посібників і прикривателів.

Нещодавно партколегія КПК викрила й виключила з партії запеклого троцькіста Вільчака, що працював на посаді директора радгоспу ім. Кірова і був кандидатом до членів пленуму обкому КП(б)У. Колишній секретар МПК Шпмелов — тепер завідувач відділу керівних парторганів обкому КП(б)У, — що перевіряв Вільчака, не зумів викрити його. Після виключення Вільчака встановили, що його найближчим приятелем був Борщак — директор облрадгоспстрансу, який знав про нерзенну контрреволюційну діяльність Вільчака, але мовчав. Минуло понад два місяці після виключення Вільчака з партії, а МПК не квапиться виявити справжнє обличчя цього посібника ворогів.

На початку перевірки партдокументів до секретаря сталінського РПК тов. Баркова надходили відомості про контрреволюційну троцькістську діяльність Клопцова — директора електрооб'єднання. Але це не перешкодило Клопцову двічі пройти у Баркова перевірку.

Благодушність і ротозійство до заклятих ворогів припустили в ворошиловському та ленінському РПК. Секретар ворошиловського РПК т. Кузнецов видав нові партквитки двоурушникам-троцькістам Болотову і Дибовському, які у вищому інституті звили собі контрреволюційне кубло. До речі, до політвідділу Чорноморського басейна надходили сигнали про ворожу діяльність троцькістів в інституті, але він на них не реагував. Секретар ленінського РПК тов. Чмеленко видав новий партквиток пройдисвітові, авантюристові Філіпову, що засуджений на 5 років ув'язнення і давно вже виключений з партії.

Варто підкреслити, що викриття троцькістсько - зінов'євських недобитків аж ніяк не є результат пильності керівників парторганізації. Навпаки, той факт, що протягом року під самим носом у МПК орудували не викриті вороги, свідчить, що провід МПК цілком недостатньо провадив боротьбу з запеклими ворогами.

На пленумі МПК палко говорили взагалі про приспану пильність, але не ставили питання про тих людей, що своєю сліпотою потурали контрреволюційній діяльності ворогів. Характерно, що секретар ворошиловського РПК т. Кузнецов, який видав кілька партквитків замаскованим ворогам, на пленумі МПК виступив з промовою, в якій бракувало справжньої самокритики й більшовицького визнання своїх помилок.

Багатьом було відомо, що троцькіст Рудман, який проводив підривну роботу на заводі «Червоний Профінтерн», адміністрував, знущався з робітників. Проте, керівні працівники МПК його всіляко підтримували. Він навіть був членом МПК. А коли Комісія Партконтролю розглядала питання про привласнення ним 7 тис. крб., МПК став на його прямий захист.

Троцькіст Рендель — колишній директор взуттєвої фабрики — був тісно зв'язаний з своїм родичем Сладьком, що працює інструктором обкому КП(б)У.

Та про всі ці факти чомусь не говорили на пленумі МПК.

М. КОШЕВАТСЬКИЙ.

Фото 22. Стаття з газети «Комуніст» № 183 від 19.08.1936 р. про викриття під час перевірки партдокументів троцькістів-дворушників. 1936 р. (ДА Миколаївської області. - Ф. 5859.- Оп. 2.- Спр. 5705. – Арк. 128)

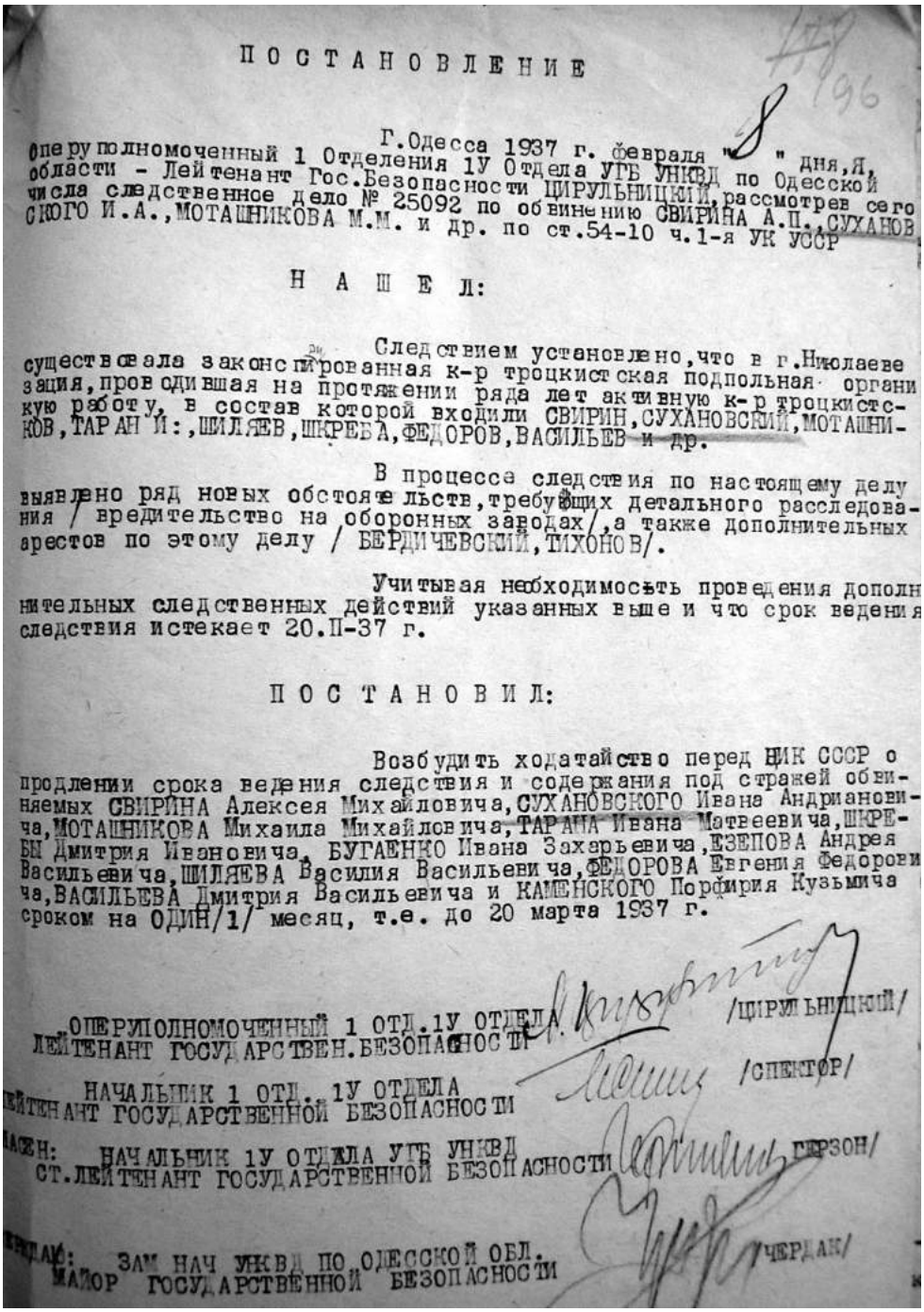

П О С Т А Н О В Л Е Н И Е

Г.Одесса 1937 г. февраля "8" дня, Я, Оперуполномоченный 1 Отделения 1У Отдела УГБ УНКВД по Одесской области - Лейтенант Гос.Безопасности ЦИРУЛЬНИЦКИЙ, рассмотрев сего числа следственное дело № 25092 по обвинению СВИРИНА А.П., СУХАНОВСКОГО И.А., МОТАШНИКОВА М.М. и др. по ст.54-10 ч.1-я УК УССР

Н А Ш Е Л:

Следствием установлено, что в г.Николаеве существовала законспирированная к-р троцкистская подпольная организация, проводившая на протяжении ряда лет активную к-р троцкистскую работу, в состав которой входили СВИРИН, СУХАНОВСКИЙ, МОТАШНИКОВ, ТАРАН И:, ШИЛЯЕВ, ШКРЕБА, ФЕДОРОВ, ВАСИЛЬЕВ и др.

В процессе следствия по настоящему делу выявлено ряд новых обстоятельств, требующих детального расследования / вредительство на оборонных заводах/, а также дополнительных арестов по этому делу / БЕРДИЧЕВСКИЙ, ТИХОНОВ/.

Учитывая необходимость проведения дополнительных следственных действий указанных выше и что срок ведения следствия истекает 20.П-37 г.

П О С Т А Н О В И Л:

Возбудить ходатайство перед ЦИК СССР о продлении срока ведения следствия и содержания под стражей обвиняемых СВИРИНА Алексея Михайловича, СУХАНОВСКОГО Ивана Андриановича, МОТАШНИКОВА Михаила Михайловича, ТАРАНА Ивана Матвеевича, ШКРЕБЫ Дмитрия Ивановича, БУГАЕНКО Ивана Захарьевича, ЕЗЕПОВА Андрея Васильевича, ШИЛЯЕВА Василия Васильевича, ФЕДОРОВА Евгения Федоровича, ВАСИЛЬЕВА Дмитрия Васильевича и КАМЕНСКОГО Порфирия Кузьмича сроком на ОДИН/1/ месяц, т.е. до 20 марта 1937 г.

ОПЕРУПОЛНОМОЧЕННЫЙ 1 ОТД. 1У ОТДЕЛА
ЛЕЙТЕНАНТ ГОСУДАРСТВЕН. БЕЗОПАСНОСТИ /ЦИРУЛЬНИЦКИЙ/

НАЧАЛЬНИК 1 ОТД. 1У ОТДЕЛА
ЛЕЙТЕНАНТ ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ /СПЕКТОР/

СОГЛАСЕН: НАЧАЛЬНИК 1У ОТДЕЛА УГБ УНКВД
СТ.ЛЕЙТЕНАНТ ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ /ПЕРЗОН/

УТВЕРЖДАЮ: ЗАМ НАЧ УНКВД ПО ОДЕССКОЙ ОБЛ.
МАЙОР ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ /ЧЕРДАК/

Фото 23. Постанова про продовження терміну ведення слідства та перебування під вартою Свіріна О.М. та інших учасників «контрреволюційної троцькістської організації», що діяла на заводі ім. А. Марті. 20.02.1937 р. (ДА Миколаївської області. - Ф. 5859.- Оп. 2.- Спр. 5705. – Арк. 196)

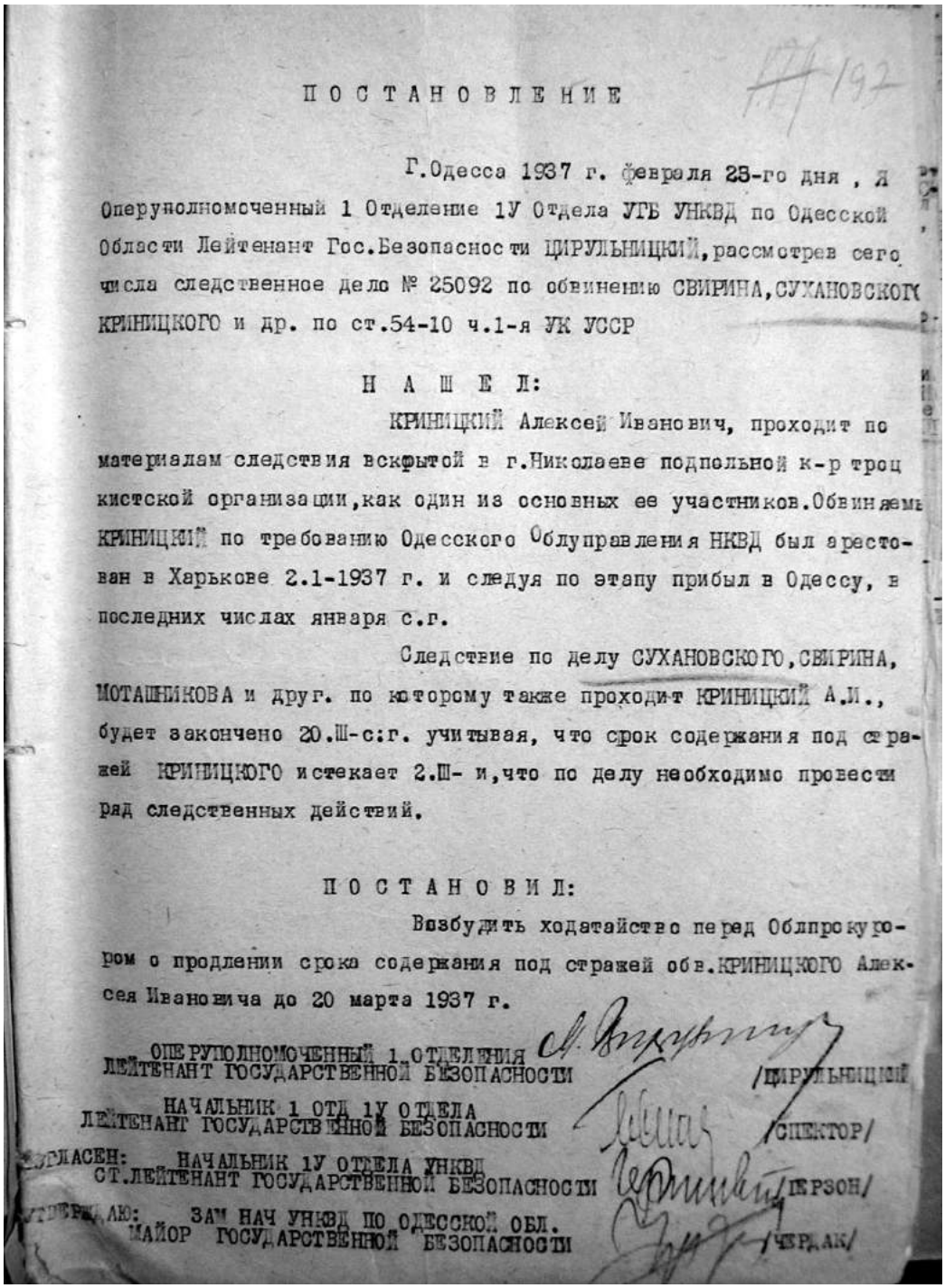

П О С Т А Н О В Л Е Н И Е

Г.Одесса 1937 г. февраля 28-го дня , Я Оперуполномоченный 1 Отделение 1У Отдела УГБ УНКВД по Одесской Области Лейтенант Гос.Безопасности ЦИРУЛЬНИЦКИЙ,рассмотрев сего числа следственное дело № 25092 по обвинению СВИРИНА,СУХАНОВСКОГО КРИНИЦКОГО и др. по ст.54-10 ч.1-я УК УССР

Н А Ш Е Л:

КРИНИЦКИЙ Алексей Иванович, проходит по материалам следствия вскрытой в г.Николаеве подпольной к-р троцкистской организации,как один из основных ее участников.Обвиняемый КРИНИЦКИЙ по требованию Одесского Облуправления НКВД был арестован в Харькове 2.1-1937 г. и следуя по этапу прибыл в Одессу, в последних числах января с.г.

Следствие по делу СУХАНОВСКОГО,СВИРИНА, МОТАШНИКОВА и друг. по которому также проходит КРИНИЦКИЙ А.И., будет закончено 20.Ш-с:г. учитывая, что срок содержания под стражей КРИНИЦКОГО истекает 2.Ш- и,что по делу необходимо провести ряд следственных действий.

П О С Т А Н О В И Л:

Возбудить ходатайство перед Облпрокурором о продлении срока содержания под стражей обв.КРИНИЦКОГО Алексея Ивановича до 20 марта 1937 г.

ОПЕРУПОЛНОМОЧЕННЫЙ 1 ОТДЕЛЕНИЯ
ЛЕЙТЕНАНТ ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ /ЦИРУЛЬНИЦКИЙ

НАЧАЛЬНИК 1 ОТД 1У ОТДЕЛА
ЛЕЙТЕНАНТ ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ /СПЕКТОР/

СОГЛАСЕН: НАЧАЛЬНИК 1У ОТДЕЛА УНКВД
СТ.ЛЕЙТЕНАНТ ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ /ПЕРЗОН/

УТВЕРЖДАЮ: ЗАМ НАЧ УНКВД ПО ОДЕССКОЙ ОБЛ.
МАЙОР ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ /ЧЕРДАК/

Фото 24. Клопотання УНКВС по Одеській області про продовження терміну перебування під вартою Криницького Олексія Івановича. 20.02.1937 р. (ДА Миколаївської області. - Ф. 5859.- Оп. 2.- Спр. 5705. – Арк. 192)

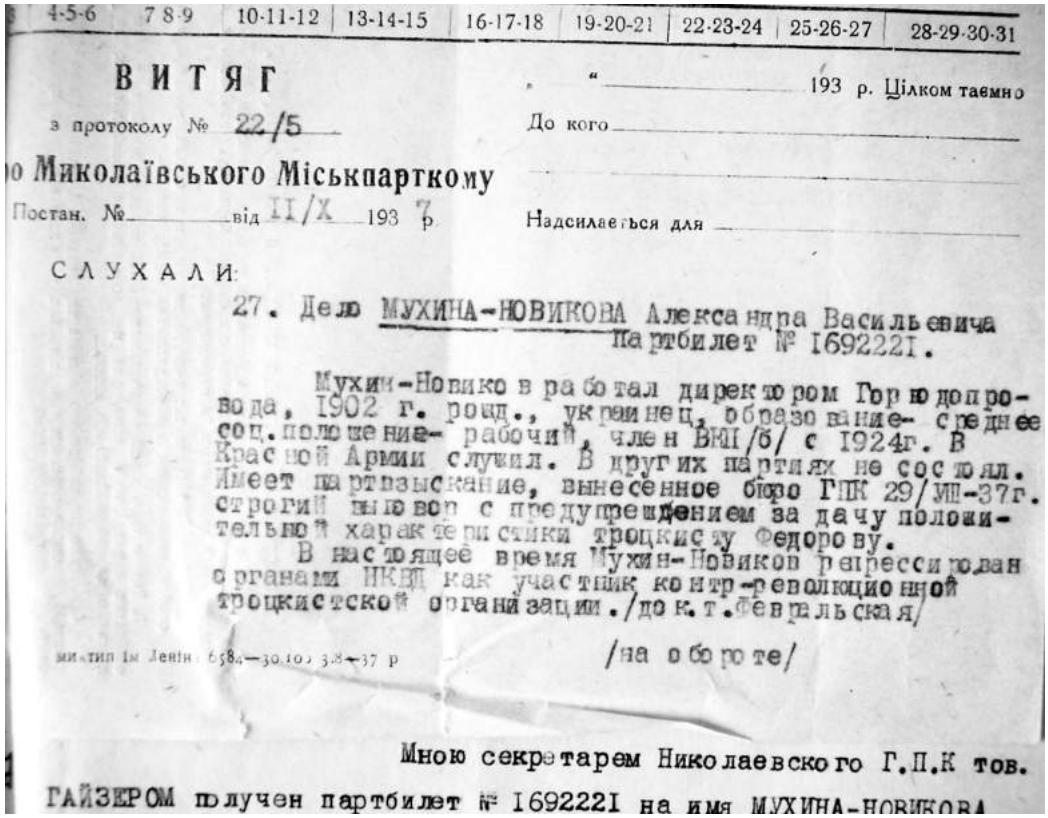

4-5-6 | 7 8-9 | 10-11-12 | 13-14-15 | 16-17-18 | 19-20-21 | 22-23-24 | 25-26-27 | 28-29-30-31

ВИТЯГ

з протоколу № 22/5

о Миколаївського Міськпарткому

Постан. № _____ від II/X 193 7 р.

" _____ 193 р. Цілком таємно

До кого _____

Надсилається для _____

СЛУХАЛИ:

27. Дело МУХИНА-НОВИКОВА Александра Васильевича
Партбилет № 1692221.

Мухин-Новиков работал директором Горводопровода, 1902 г. рожд., украинец, образование- среднее соц.положение- рабочий, член ВКП/б/ с 1924г. В Красной Армии служил. В других партиях не состоял. Имеет партвзыскание, вынесенное бюро ГПК 29/VIII-37г. строгий выговор с предупреждением за дачу положительной характеристики троцкисту Федорову.

В настоящее время Мухин-Новиков репрессирован органами НКВД как участник контр-революционной троцкистской организации./док.т.Февральская/

/на обороте/

Мною секретарем Николаевского Г.П.К тов. ГАЙЗЕРОМ получен партбилет № 1692221 на имя МУХИНА-НОВИКОВА

Фото 25. Витяг з протоколу бюро Миколаївського міськкому ВКП(бУ про виключення Мухіна-Новікова О.В. з лав партії як учасника «контрреволюційної троцькістської організації. 11.10.1937 р. (ДА СБ України в Миколаївській області. - Спр. 46751. – Арк. 86)

46

ПРОТОКОЛ ОЧНОЙ СТАВКИ

1937 года, Ноября 3 дня, Я Нач.I отделения 4 отдела УГБ Николаевского Обл.Управления НКВД Лейтенант Государственной Безопасности ВОЛОШИН провел сего числа очную ставку между обвиняемыми КОЛОМКОМ Василием Ивановичем и МУХИНЫМ-НОВИКОВЫМ Александром Васильевичем, которые после взаимного опознания, на поставленные вопросы, дали следующие показания.

ВОПРОС КОЛОМКУ:- Что Вам известно об участии в троцкистской, террористической организации МУХИНА-НОВИКОВА.

О Т В Е Т: МУХИН-НОВИКОВ Александр Васильевич является участником антисоветской, троцкистской, террористической организации в которую был вовлечен лично мною в Январе м-це 1936 года во время направления его на работу в Трамвайный парк - секретарем партийного комитета.

ВОПРОС МУХИНУ-НОВИКОВУ: Вы подтверждаете показания КОЛОМКА.

О Т В Е Т: Да, подтверждаю. Как я подробно изложил в своих показаниях, я был вовлечен в троцкистскую, антисоветскую организацию КОЛОМКОМ в начале 1936 года.

ВОПРОС МУХИНУ-НОВИКОВУ: Сообщил ли Вам КОЛОМОК о целях и задачах организации.

О Т В Е Т: КОЛОМОК меня информировал о том, что антисоветская троцкистская организация ведет активную борьбу с руководством ВКП/б/ и Советским Правительством

Фото 26

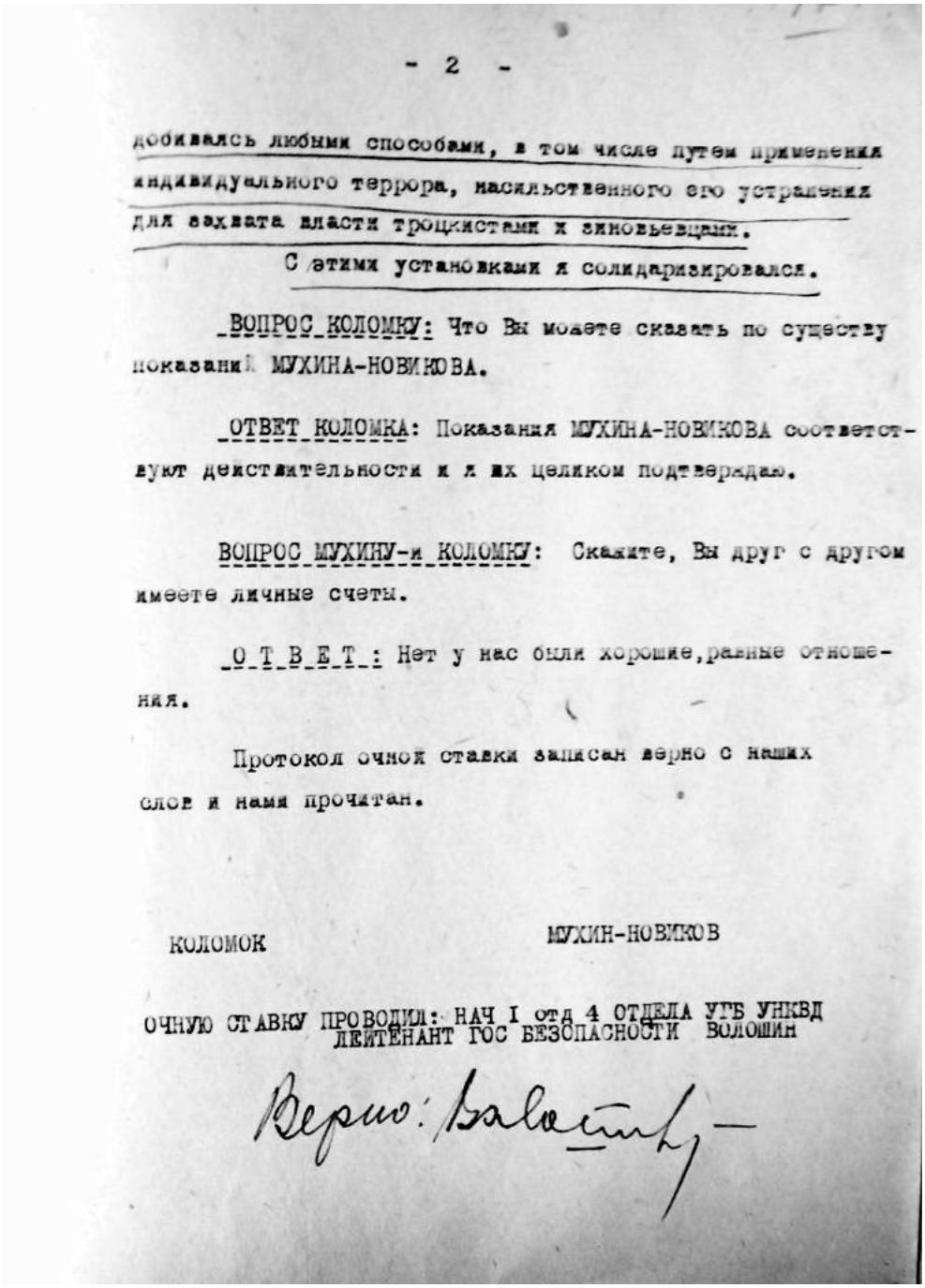

- 2 -

добивался любыми способами, в том числе путем применения индивидуального террора, насильственного его устранения для захвата власти троцкистами и зиновьевцами.

С этими установками я солидаризировался.

ВОПРОС КОЛОМКУ: Что Вы можете сказать по существу показаний МУХИНА-НОВИКОВА.

ОТВЕТ КОЛОМКА: Показания МУХИНА-НОВИКОВА соответствуют действительности и я их целиком подтверждаю.

ВОПРОС МУХИНУ-и КОЛОМКУ: Скажите, Вы друг с другом имеете личные счеты.

О Т В Е Т: Нет у нас были хорошие, равные отношения.

Протокол очной ставки записан верно с наших слов и нами прочитан.

КОЛОМОК МУХИН-НОВИКОВ

ОЧНУЮ СТАВКУ ПРОВОДИЛ: НАЧ I отд 4 ОТДЕЛА УГБ УНКВД
ЛЕЙТЕНАНТ ГОС БЕЗОПАСНОСТИ ВОЛОШИН

Верно: Валентин

Фото 26–27. Фрагмент протоколу очної ставки між «троцькістами» Коломком В.І. та Мухіним-Новіковим О.В., у якому відсутні підписи обвинувачених. 03.11.1937 р.
(ДА СБ України в Миколаївській області. – Спр. 46751. – Арк. 46–47)

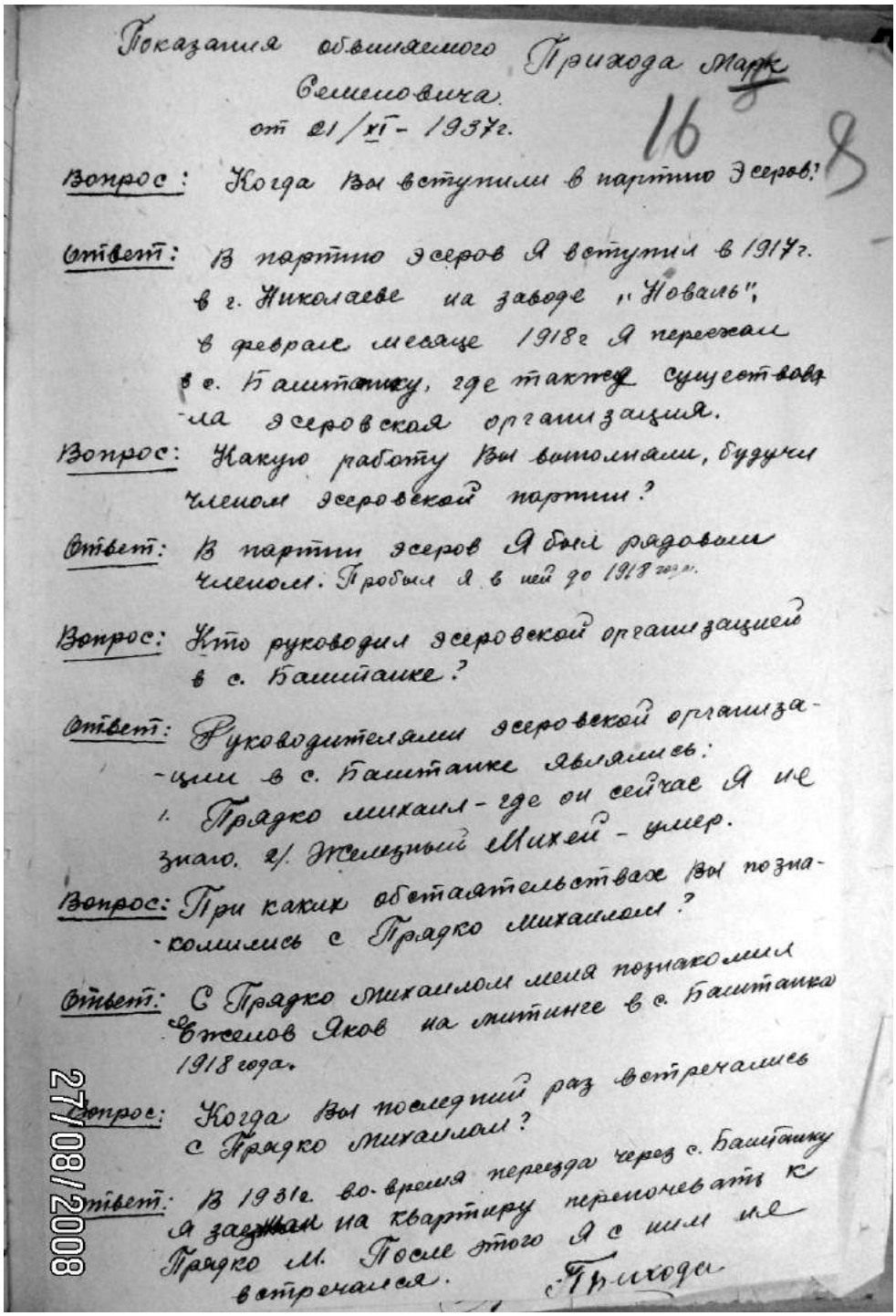

Показания обвиняемого Приходы Марк Семеновича.
от 21/XI - 1937г.

16

Вопрос: Когда Вы вступили в партию Эсеров?

Ответ: В партию эсеров Я вступил в 1917г. в г. Николаеве на заводе „Наваль", в феврале месяце 1918г Я переехал в с. Баштанку, где также существовала эсеровская организация.

Вопрос: Какую работу Вы выполняли, будучи членом эсеровской партии?

Ответ: В партии эсеров Я был рядовым членом. Пробыл я в ней до 1918 года.

Вопрос: Кто руководил эсеровской организацией в с. Баштанке?

Ответ: Руководителями эсеровской организации в с. Баштанке являлись:
1. Прядко Михаил - где он сейчас Я не знаю. 2/ Железный Михей - умер.

Вопрос: При каких обстоятельствах Вы познакомились с Прядко Михаилом?

Ответ: С Прядко Михаилом меня познакомил Ежелов Яков на митинге в с. Баштанка 1918 года.

Вопрос: Когда Вы последний раз встречались с Прядко Михаилом?

Ответ: В 1931г. во время переезда через с. Баштанку Я заезжал на квартиру переночевать к Прядко М. После этого Я с ним не встречался.

Приходы

27108/2008

Фото 28. Свідчення звинуваченого Приходи Марка Семеновича. 21.11.1937 р. (ДА Миколаївської області. – Ф.Р. 5859. – Оп. 2. – Спр. 3965. – Арк. 16)

57

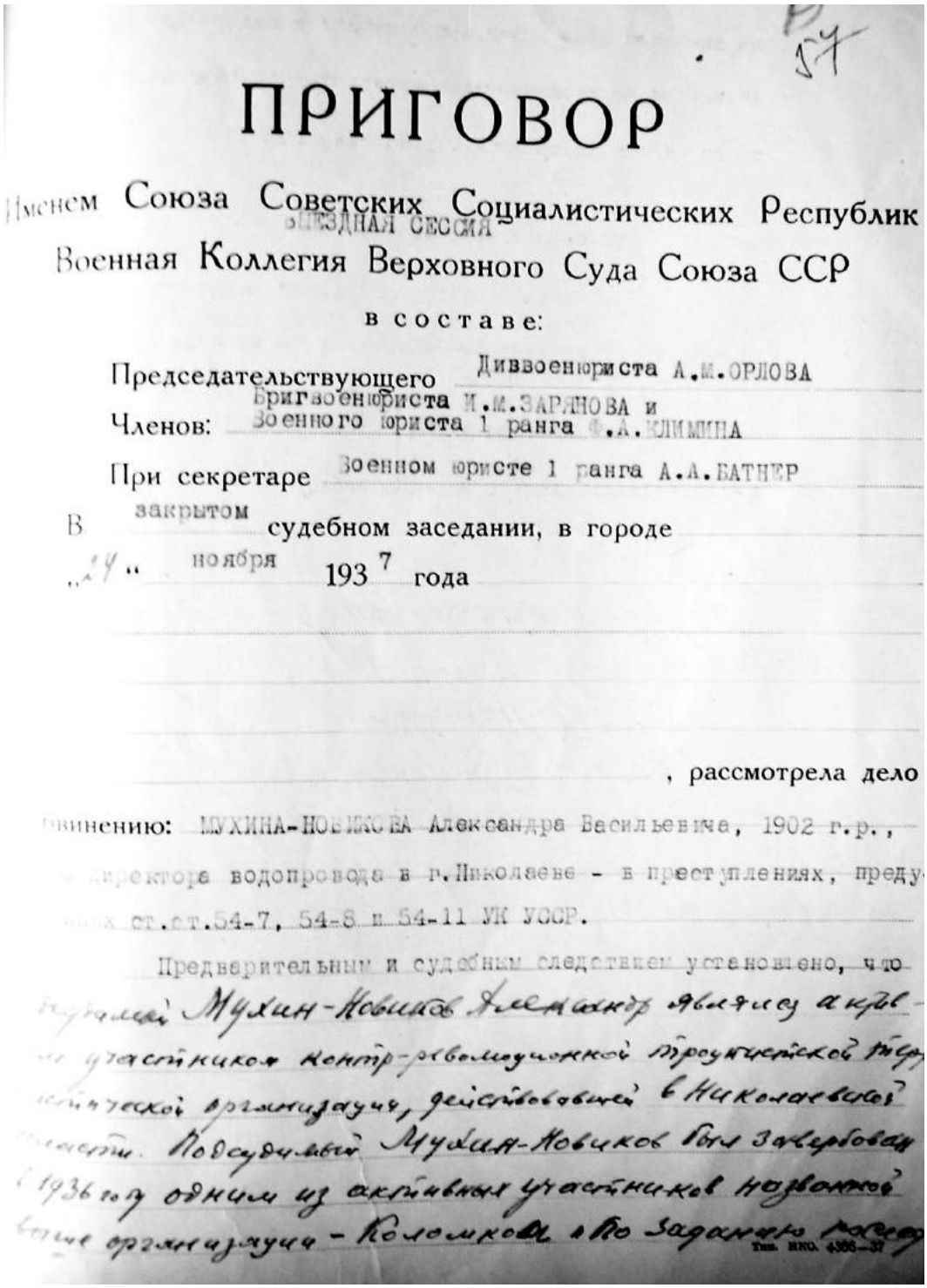

ПРИГОВОР

Именем Союза Советских Социалистических Республик

ВЫЕЗДНАЯ СЕССИЯ

Военная Коллегия Верховного Суда Союза ССР

в составе:

Председательствующего Диввоенюриста А.М.ОРЛОВА

Членов: Бригвоенюриста И.М.ЗАРЯНОВА и Военного юриста 1 ранга Ф.А.КЛИМИНА

При секретаре Военном юристе 1 ранга А.А.БАТНЕР

В закрытом судебном заседании, в городе

„24" ноября 1937 года

, рассмотрела дело

Обвинению: МУХИНА-НОВИКОВА Александра Васильевича, 1902 г.р., директора водопровода в г.Николаеве - в преступлениях, предусмотренных ст.ст.54-7, 54-8 и 54-11 УК УССР.

Предварительным и судебным следствием установлено, что подсудимый Мухин-Новиков Александр являлся активным участником контр-революционной троцкистской террористической организации, действовавшей в Николаевской области. Подсудимый Мухин-Новиков был завербован в 1936 году одним из активных участников названной выше организации - Коломиком. По заданию последнего

Тип. НКО. 4366—37

Фото 29

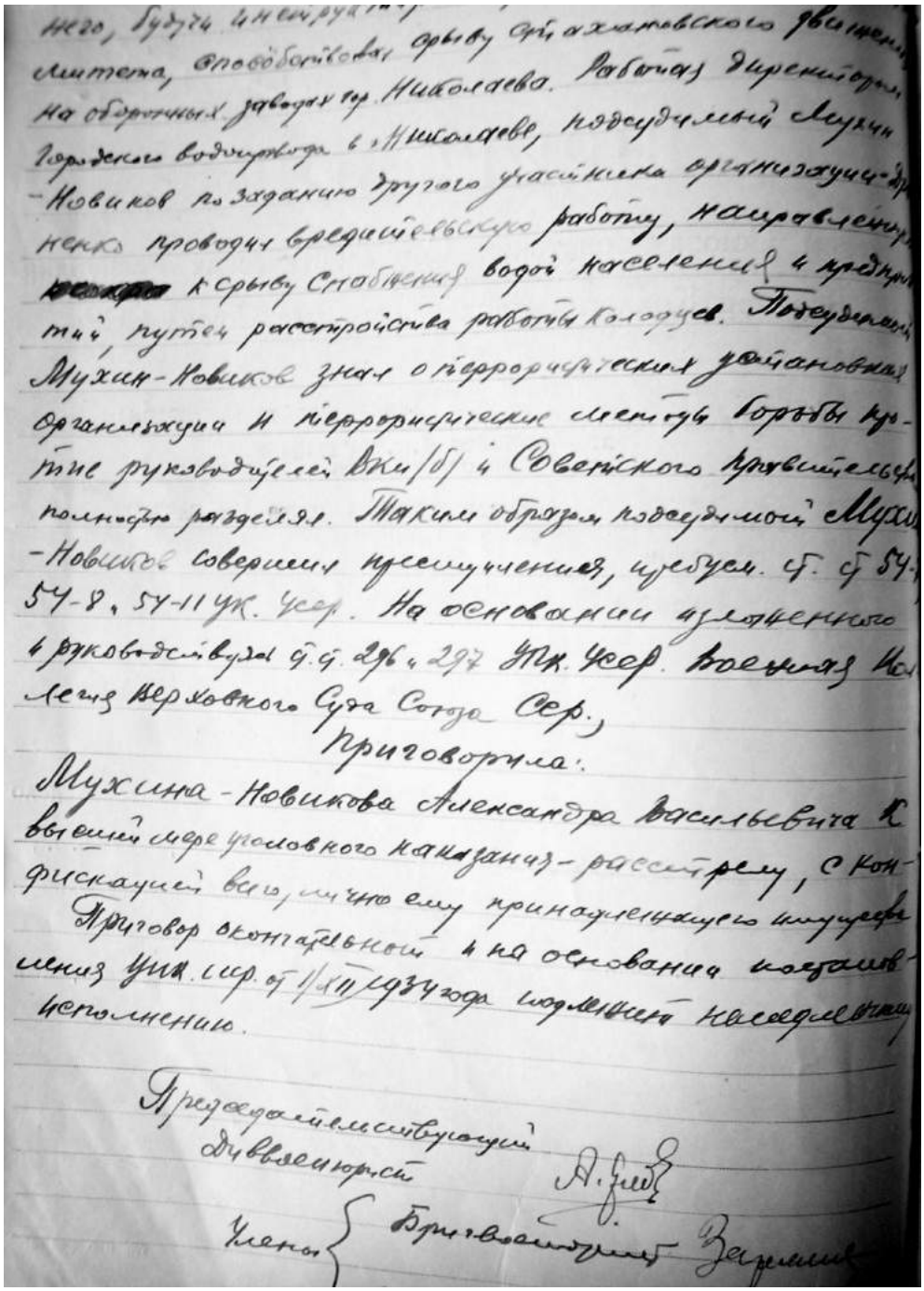

Фото 29-30. Вирок Військової Колегії Верховного суду СРСР про засудження Мухіна-Новікова Олександра Васильовича до вищої міри покарання – розстрілу. 24.11.1937 р. (ДА СБ України в Миколаївській області. – Спр. 46751. – Арк. 57–58)

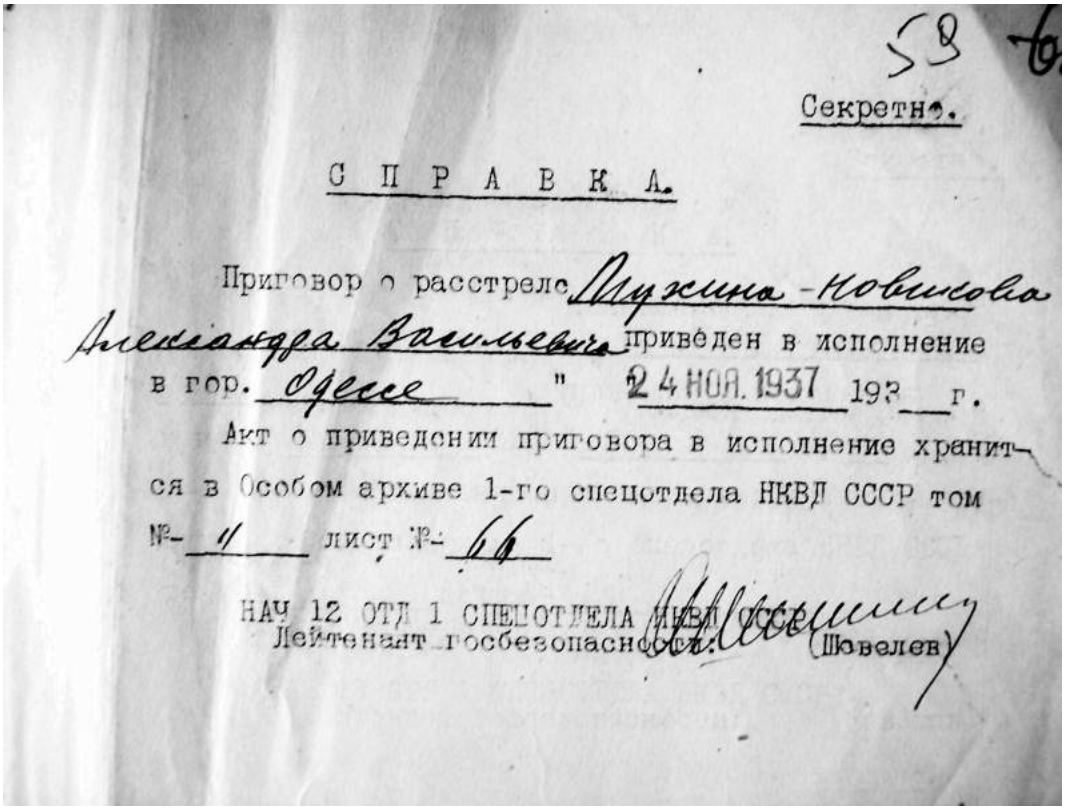

59

Секретно.

С П Р А В К А.

Приговор о расстреле Мухина-Новикова Александра Васильевича приведен в исполнение в гор. Одессе " 24 НОЯ. 1937 193 г.

Акт о приведении приговора в исполнение хранится в Особом архиве 1-го спецотдела НКВД СССР том №- 11 лист №- 66

НАЧ 12 ОТД 1 СПЕЦОТДЕЛА НКВД СССР
Лейтенант госбезопасности (Шевелев)

Фото 31. Довідка про виконання вироку про розстріл Олександра Васильовича Мухіна-Новікова. 24.11.1937 р. (ДА СБ України в Миколаївській області. - Спр. 46751. – Арк. 59)

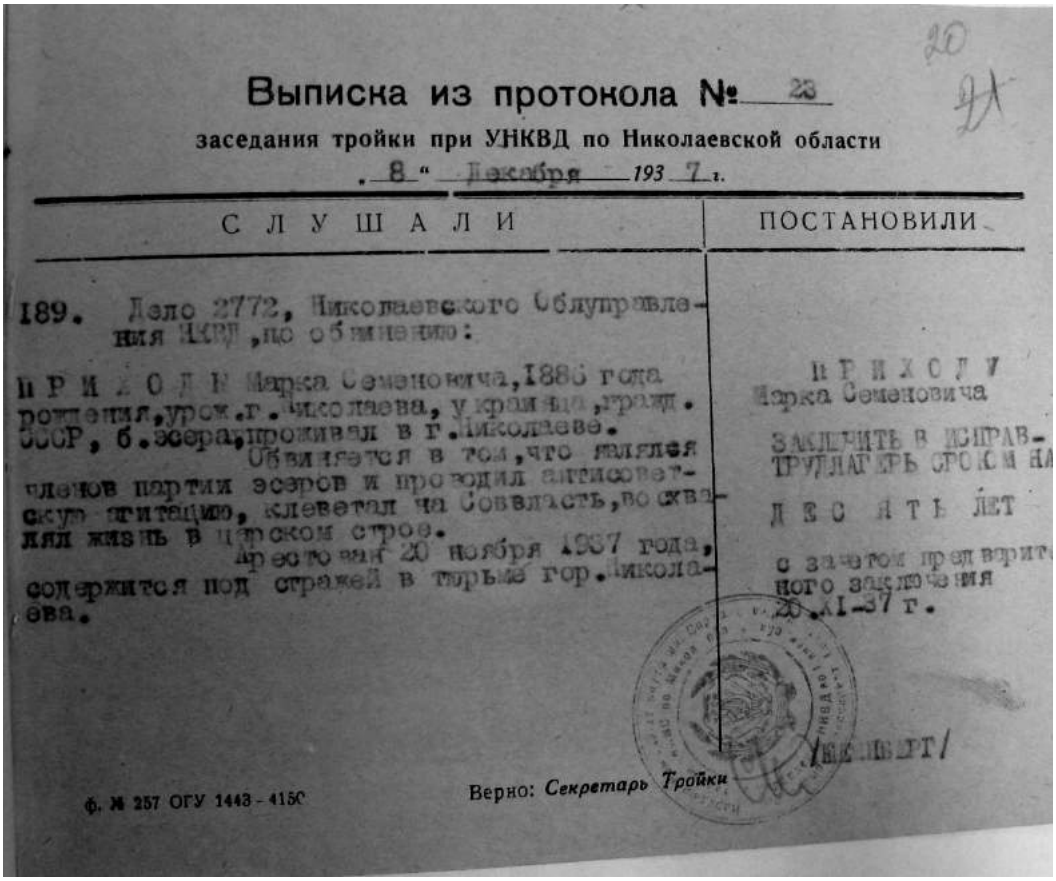

Выписка из протокола № 23

заседания тройки при УНКВД по Николаевской области

„8" Декабря 193 7 г.

С Л У Ш А Л И	ПОСТАНОВИЛИ
189. Дело 2772, Николаевского Облуправления НКВД, по обвинению: ПРИХОДИ Марка Семеновича, 1886 года рождения, урож. г. Николаева, украинца, гражд. СССР, б. эсера, проживал в г. Николаеве. Обвиняется в том, что являлся членом партии эсеров и проводил антисоветскую агитацию, клеветал на Советскую власть, восхвалял жизнь в царском строе. Арестован 20 ноября 1937 года, содержится под стражей в тюрьме гор. Николаева.	ПРИХОДУ Марка Семеновича ЗАКЛЮЧИТЬ В ИСПРАВ-ТРУДЛАГЕРЬ СРОКОМ НА ДЕСЯТЬ ЛЕТ с зачетом предвари-ного заключения 20.XI-37 г.

Ф. № 257 ОГУ 1443 - 415С

Верно: Секретарь Тройки

Фото 32. Витяг з протоколу засідання трійки УНКВС по Миколаївській області про засудження М.С. Приходи. 08.12.1937 р.
(ДА Миколаївської області. – Ф.Р. 5859. – Оп. 2. – Спр. 3965. – Арк. 21)

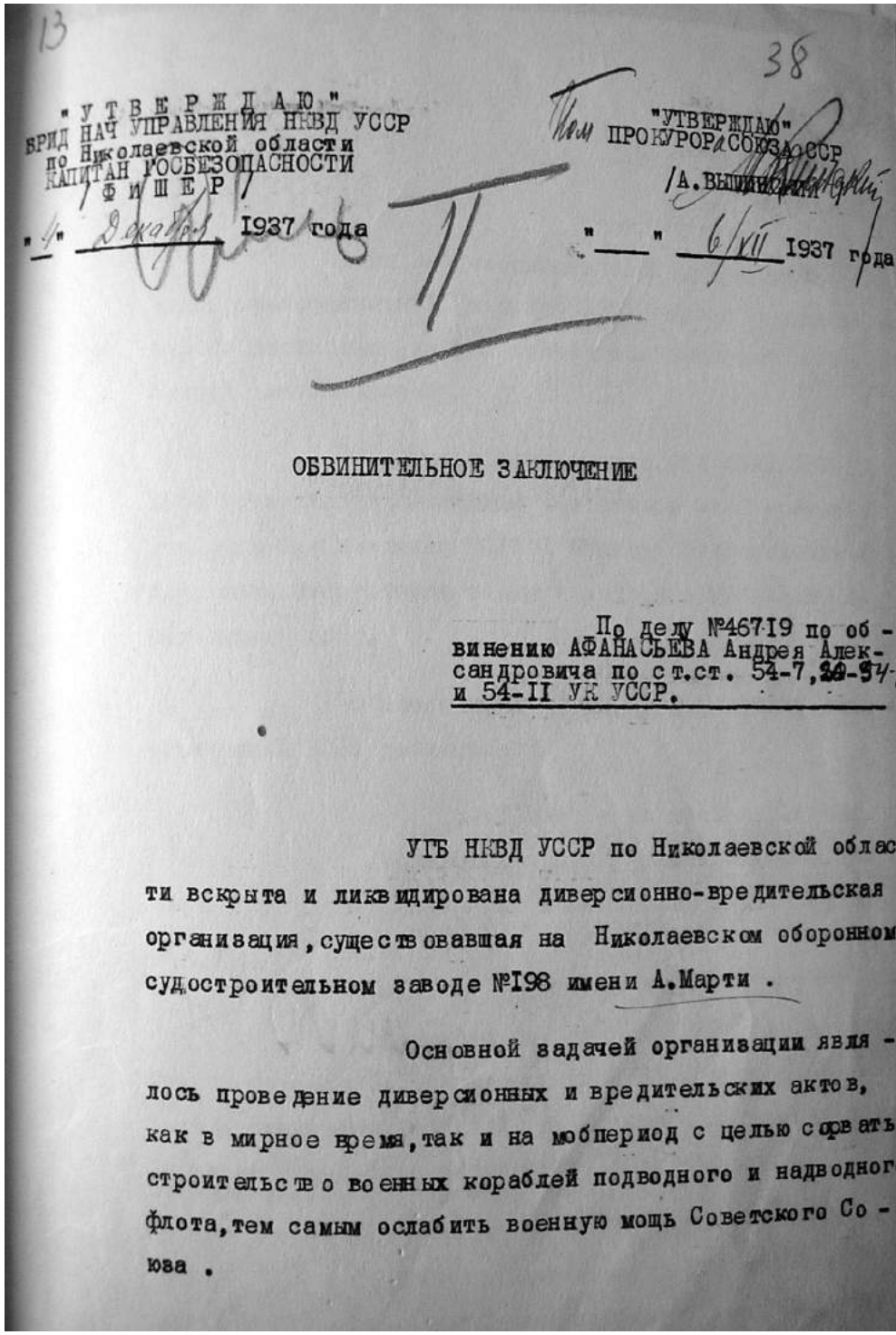

"УТВЕРЖДАЮ"
ЗАМ НАЧ УПРАВЛЕНИЯ НКВД УССР
по Николаевской области
КАПИТАН ГОСБЕЗОПАСНОСТИ
/ФИШЕР/
"4" декабря 1937 года

"УТВЕРЖДАЮ"
ПРОКУРОР СОЮЗА ССР
/А.ВЫШИНСКИЙ/
"6" VII 1937 года

ОБВИНИТЕЛЬНОЕ ЗАКЛЮЧЕНИЕ

По делу №46719 по обвинению АФАНАСЬЕВА Андрея Александровича по ст.ст. 54-7, 54-8 и 54-II УК УССР.

УГБ НКВД УССР по Николаевской области вскрыта и ликвидирована диверсионно-вредительская организация, существовавшая на Николаевском оборонном судостроительном заводе №198 имени А.Марти.

Основной задачей организации являлось проведение диверсионных и вредительских актов, как в мирное время, так и на мобпериод с целью сорвать строительство военных кораблей подводного и надводного флота, тем самым ослабить военную мощь Советского Союза.

Фото 33

Одним из участников этой организации являлся арестованный 21 октября 1937 года и привлеченный по настоящему делу в качестве обвиняемого АФАНАСЬЕВ Андрей Александрович .

Следствием установлено, что АФАНАСЬЕВ с 1934 года являлся активным участником этой организации, куда был вовлечен КОРЖОМ Иваном Константиновичем, б. главным энергетиком этого завода, арестованным по настоящему делу.

О вовлечении АФАНАСЬЕВА в организацию обвиняемый КОРЖ показывает:

> ..." Вместе со мной к-р. вредительскую деятельность в энергохозяйстве завода имени А.Марти проводили ЧЕРНИХОВСКИЙ и привлеченный мною мой заместитель АФАНАСЬЕВ Андрей Александрович..."
>
> /л.д. 24,25/

О причастности АФАНАСЬЕВА к организации также показывает обвиняемый КРУГЛИКОВ Максим Яковлевич - физический исполнитель крупного диверсионного акта на заводе, имевшего место 13 октября с/г.

/л.д.№№ 21/

Примкнув к организации АФАНАСЬЕВ по заданию КОРЖА проводил подрывную работу в области энергетического хозяйства завода, в результате которого

3.

последнее доведено до состояния полного развала.

Говоря о своей вредительской работе, обвиняемый АФАНАСЬЕВ на очной ставке с КОРЖОМ показал :

..." Я подтверждаю сообщение КОРЖА о моей разработке вместе с ним заведомо вредительского плана не возможности перевода котлов из жидкого на твердое топливо ..."

/ л.д.№№ 32 /

Обвиняемый АФАНАСЬЕВ Андрей Александрович виновным себя не признал.

Уличается показаниями активных участников организации КОРЖА и КРУГЛИКОВА .

/л.д.№№ 21,24,25,27,32 /

Подрывная деятельность АФАНАСЬЕВА задокументирована материалами экспертизы

/том № 6 ,л.д.№№ /

НА ОСНОВАНИИ ИЗЛОЖЕННОГО ОБВИНЯЕТСЯ :

АФАНАСЬЕВ Андрей Александрович, 1902 года рождения, уроженец села Бараново, Одесской области, украинец, гр-ства СССР, беспартийный ,-до ареста, бывш. Зам. Главн. Энергетика з-да №198 им. А. Марти

В ТОМ ,ЧТО :

а/ С 1934 года являлся ~~активным~~ участником ~~[illegible]~~ вредительской организации суще -

Фото 35

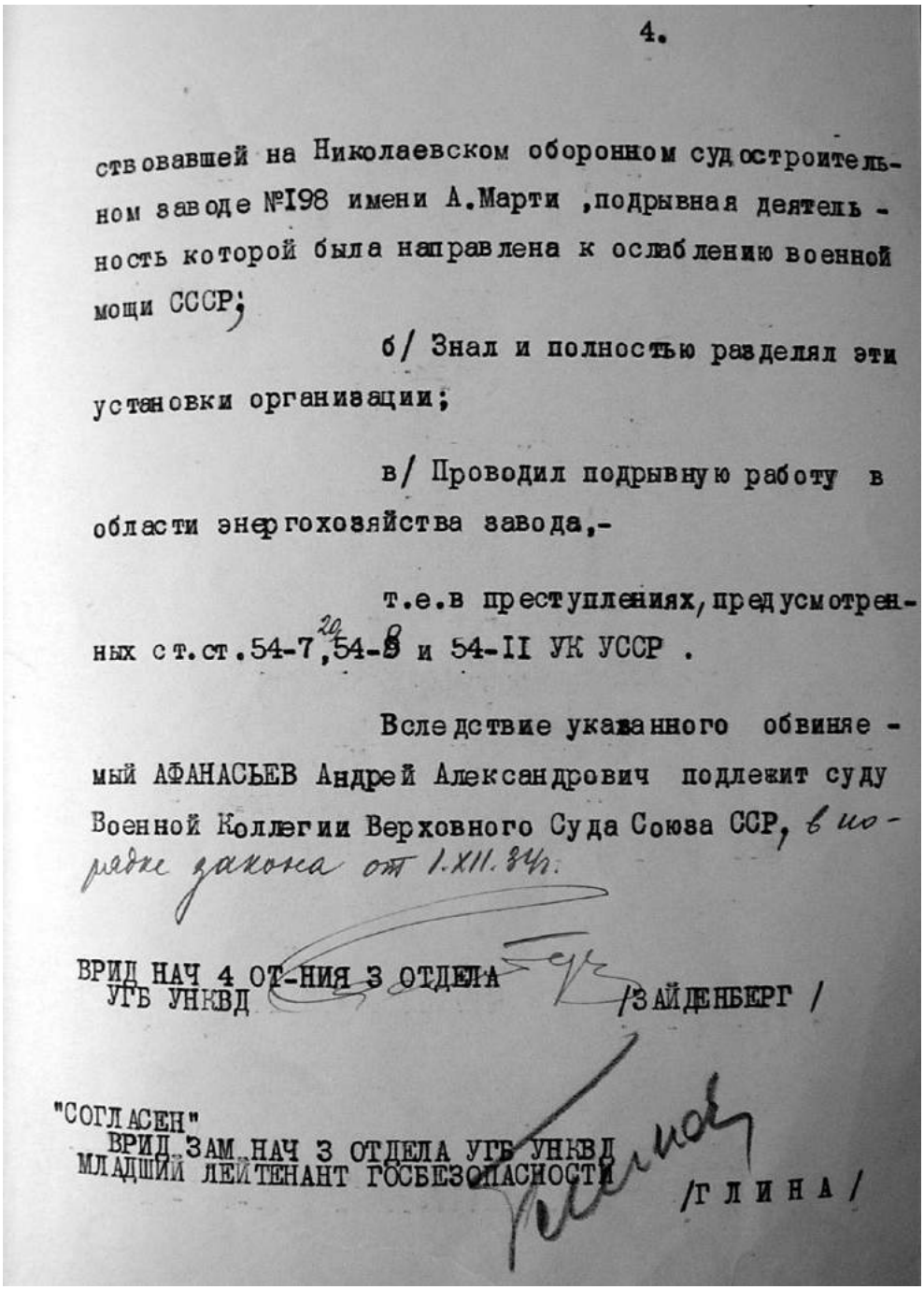

4.

ствовавшей на Николаевском оборонном судостроительном заводе №198 имени А.Марти ,подрывная деятельность которой была направлена к ослаблению военной мощи СССР;

б/ Знал и полностью разделял эти установки организации;

в/ Проводил подрывную работу в области энергохозяйства завода,-

т.е.в преступлениях, предусмотренных ст.ст.54-7, 54-8 и 54-11 УК УССР .

Вследствие указанного обвиняемый АФАНАСЬЕВ Андрей Александрович подлежит суду Военной Коллегии Верховного Суда Союза ССР, в порядке закона от 1.XII.34г.

ВРИД НАЧ 4 ОТ-НИЯ 3 ОТДЕЛА УГБ УНКВД /ЗАЙДЕНБЕРГ /

"СОГЛАСЕН"
ВРИД ЗАМ.НАЧ 3 ОТДЕЛА УГБ УНКВД
МЛАДШИЙ ЛЕЙТЕНАНТ ГОСБЕЗОПАСНОСТИ /ГЛИНА/

Фото 33–36. Обвинувачувальний висновок УНКВС по Миколаївькій області по справі Афанасьєва А.О., звинуваченого в участі у «диверсійно-шкідницький організації» на Миколаївському суднобудівному заводі ім. А. Марті. 06.12.1937 р. (ДА СБ України в Миколаївській області. – Ф. 7. – Оп. 12. – Спр. 579. – Арк. 83)

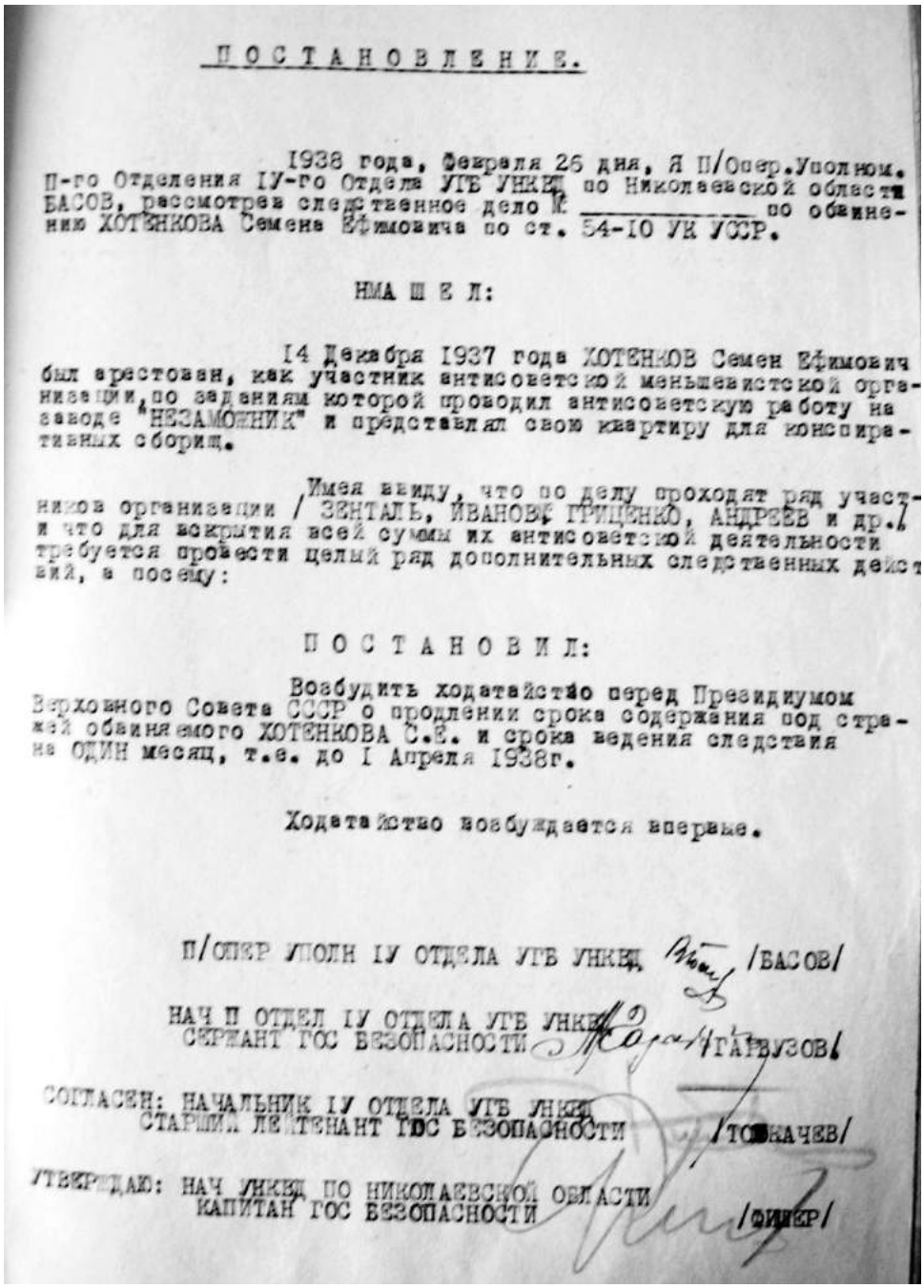

П О С Т А Н О В Л Е Н И Е.

1938 года, Февраля 26 дня, Я П/Опер.Уполном. II-го Отделения IУ-го Отдела УГБ УНКВД по Николаевской области БАСОВ, рассмотрев следственное дело № _____ по обвинению ХОТЕНКОВА Семена Ефимовича по ст. 54-10 УК УССР.

Н М А Ш Е Л:

I4 Декабря I937 года ХОТЕНКОВ Семен Ефимович был арестован, как участник антисоветской меньшевистской организации, по заданиям которой проводил антисоветскую работу на заводе "НЕЗАМОЖНИК" и предоставлял свою квартиру для конспиративных сборищ.

Имея ввиду, что по делу проходят ряд участников организации / ЗЕНТАЛЬ, ИВАНОВ, ГРИЦЕНКО, АНДРЕЕВ и др./ и что для вскрытия всей суммы их антисоветской деятельности требуется провести целый ряд дополнительных следственных действий, а посему:

П О С Т А Н О В И Л:

Возбудить ходатайство перед Президиумом Верховного Совета СССР о продлении срока содержания под стражей обвиняемого ХОТЕНКОВА С.Е. и срока ведения следствия на ОДИН месяц, т.е. до I Апреля I938г.

Ходатайство возбуждается впервые.

П/ОПЕР УПОЛН IУ ОТДЕЛА УГБ УНКВД /БАСОВ/

НАЧ II ОТДЕЛ IУ ОТДЕЛА УГБ УНКВД
СЕРЖАНТ ГОС БЕЗОПАСНОСТИ /ГАЙВУЗОВ/

СОГЛАСЕН: НАЧАЛЬНИК IУ ОТДЕЛА УГБ УНКВД
СТАРШИЙ ЛЕЙТЕНАНТ ГБ /ТОЛКАЧЕВ/

УТВЕРЖДАЮ: НАЧ УНКВД ПО НИКОЛАЕВСКОЙ ОБЛАСТИ
КАПИТАН ГОС БЕЗОПАСНОСТИ /ФИЛЕР/

Фото 37. Клопотання УНКВС по Миколаївській області про продовження терміну пребування під вартою Хотенкова С.Ю., заарештованого «за участь в антирадянській меншовистській організації на заводі «Незаможник». 25.02.1938 р. (ДА СБ України в Миколаївській області. – Спр. 44652. – Арк. 7)

ПРОТОКОЛ

1989

ЗАКРЫТОГО СУДЕБНОГО ЗАСЕДАНИЯ ВЫЕЗДНОЙ СЕССИИ ВОЕННОЙ КОЛЛЕГИИ ВЕРХОВНОГО СУДА СОЮЗА ССР

« октября 1938 года. Город Одесса Николаев

Председательствующий Диввоенюрист А.М. ОРЛОВ

Члены Бригвоенюрист ГАЛКИНОВ и военюрист 1 ранга КЛИМИН

Секретарь военный юрист 1 ранга КУДРЯВЦЕВ

Заседание открыто в 15 час. 45 мин.

Председательствующий об'явил, что подлежит рассмотрению дело по обвинению ХОТЕНКОВА Семена Ефимовича

преступлениях, предусмотренных ст ст. 54-7,54-8,54-9,54-11 УК

Секретарь доложил, что подсудимый в судебное заседание доставлен

Председательствующий удостоверяется в самоличности подсудимого и спрашивает вручена ли ему копия обвинительного заключения, на что подсудимый ответил что вручена. Подсудимому раз'яснены его права на суде и объявлен состав суда.

Подсудимый заявлений об отводе состава суда и никаких ходатайств не возбудил

По предложению председательствующего секретарем оглашено обвинительное заключение.

Председательствующий раз'яснил подсудимому сущность пред'явленных ему обвинений и спросил его, признает ли он себя виновным, на что подсудимый ответил, что он виновным себя признает, свои показания, данные им на

Фото 38

предварительном следствии подтверждает полностью.

Больше подсудимый ничем судебное следствие не дополнил и оно об"является законченным.

Подсудимому было предоставлено последнее слово, в котором он просит снисхождения.

Суд удаляется на совещание. По выходе из совещательной комнаты, председательствующий огласил приговор.

Заседание закрыто в 16 часов 00 минут

ПРЕДСЕДАТЕЛЬСТВУЮЩИЙ
ДИВВОЕНЮРИСТ

СЕКРЕТАРЬ
ВОЕН.ЮРИСТ 1-го РАНГА

Фото 38–39. Протокол закритого судового засідання виїзної сесії Військового суду СРСР по справі засудженого за антирадянську діяльність Хотенкова Семена Юхимовича 14.10.1938 р.
(ДА СБ України в Миколаївській області. - Спр. 44652. – Арк. 198–199)

Председателю Военного Трибунала
Одесского округа.

Направить в РП округа на рассмотрение
19.3.56

от гр Гриценко Марии Ивановны прожив. г. Николаев ул. Инженерная № 8.

Я гр. Гриценко Мария Ивановна проживала в 1938 г. в гор Николаеве по ул. Плехановской № 99 с 4 детьми и мужем Гриценко Климентием Яковлевичем 1885 г. рожд. украинец уроженец Чернигова.

27/I-1938 г. органами НКВД он был арестован и судила его тройка за закрытой дверью.

Я много раз писала, чтобы мне сообщили за что его репрессировали, но мне не отвечали.

Я убедительно прошу Вашего указания сообщить мне где мой муж жив он или нет, если жив то где находится и за что его репрессировали.

Я считаю, что репрессировали его не законно. На протяжении всей жизни с ним я за ним ничего плохого не замечала он честно работал литейщиком, затем нормировщиком. Всю жизнь мы жили очень скромно ели сводили концы с концами. Никуда он никогда не ходил и никто к нам не приходил.

Он жил только для своей семьи.

Я прошу Вас дать указание пересмотреть

Фото 40

по делу и сообщить мне. Если он не
виновен прошу выслать справку о ре-
абилитации.
Работал он до ареста в [illegible]
ком здесь калькуляторщиком.
Прошу не отказать в моей просьбе.

15/III-1956.

№ 138 кн
19.3.56.

Фото 40–41. Лист дружини репресованого у 1938 р. К.Я. Гришина Голові Військового трибуналу Одеського військового округу від 15.03.1956 р. (ДА Миколаївської області. – Спр. 74652. – Арк. 111–112)

ПРОТОКОЛ ДОПРОСА

Обв. Миллера Карла Марковича
от I Июля 1938 года.

ВОПРОС: - Подтверждаете ли Вы свое показание от 29 Июня с/г в части вашей принадлежности к контрревол юционной организации, а так-же в части вашего участия в кулацком вооруженном восстании в 1919 году.

О Т В Е Т: - Свое показание в части моей принадлежности к немецкой повстанческой контрреволюционной организации, а так-же в части в кулацком вооруженном восстани целиком и полностью подтверждаю.

ВОПРОС: - Назовите известных вам участников немецкой контрреволюционной организации, участником которо является тес и Вы.

ОТВЕТ: - Мне известны были как члены контррев. немецкой повстанческой организации следующие лица:

I: Копп Людвиг Францеевич, рождения 1900 года, уроженец с. Раштадт Мостовского района, в прошлом кулак в 1919 году участвовал в кулацком вооруженном восстании.

2: Ренер Фома Фомич, рождения 1897 года, житель с. Раштадт в прошлом участник восстания, служил в Белой армии, был осужден за контрреволюционную деятельность.

3: Шнейдер Франц Андреевич, 45 лет бывший участник кулацкого вооруженного восстания.

Фото 42

4: Шмидт Яков Филиппович, 45 лет, кулак раскулачен, бывший участник кулацкого вооруженного восстания, проживает с. Мюнхен.

5: Аккерман Карл Иванович, кулак раскулачен бывший участник кулацкого вооруженного восстания.

6: Шефер Федор Иванович, кулак раскулачен, бывший переводчик немецкой комендатуры, а так-же выдавал красных партизан немецкой комендатуре, проживает с. Мюнхен.

ВОПРОС:- Что Вами как участником немецкой к-р организации было осуществлено в разрезе указанных вами задачь.

Ответ: - Мною как участником к-р организации по заданию Патера Меркингера было выполнено следующее, а именно: Я распространял к-р слухи среди населения о предстоящей войне и о поражении совласти а так-же собирал среди населения письма на имя Германского консульства, при чем письма собирал провокационного - шпионского характера о СССР и эти письма передавал Патеру Меркингеру, а он передавал данные письма Германскому консулу г. Одесса, за эту работу Я лично получал в виде вознаграждения Германские марки. Надо отметить о том, что я сообщал в письмах, что немцы голодают, издевается над немцами советская власть, много арестовывают и высилают на север, хлеб колхозов ежегодно забирают и т.д.

ВОПРОС: - Какими путем осуществлялось руководство вашей организацией со стороны Германского консульства г. Одесса.

Фото 43

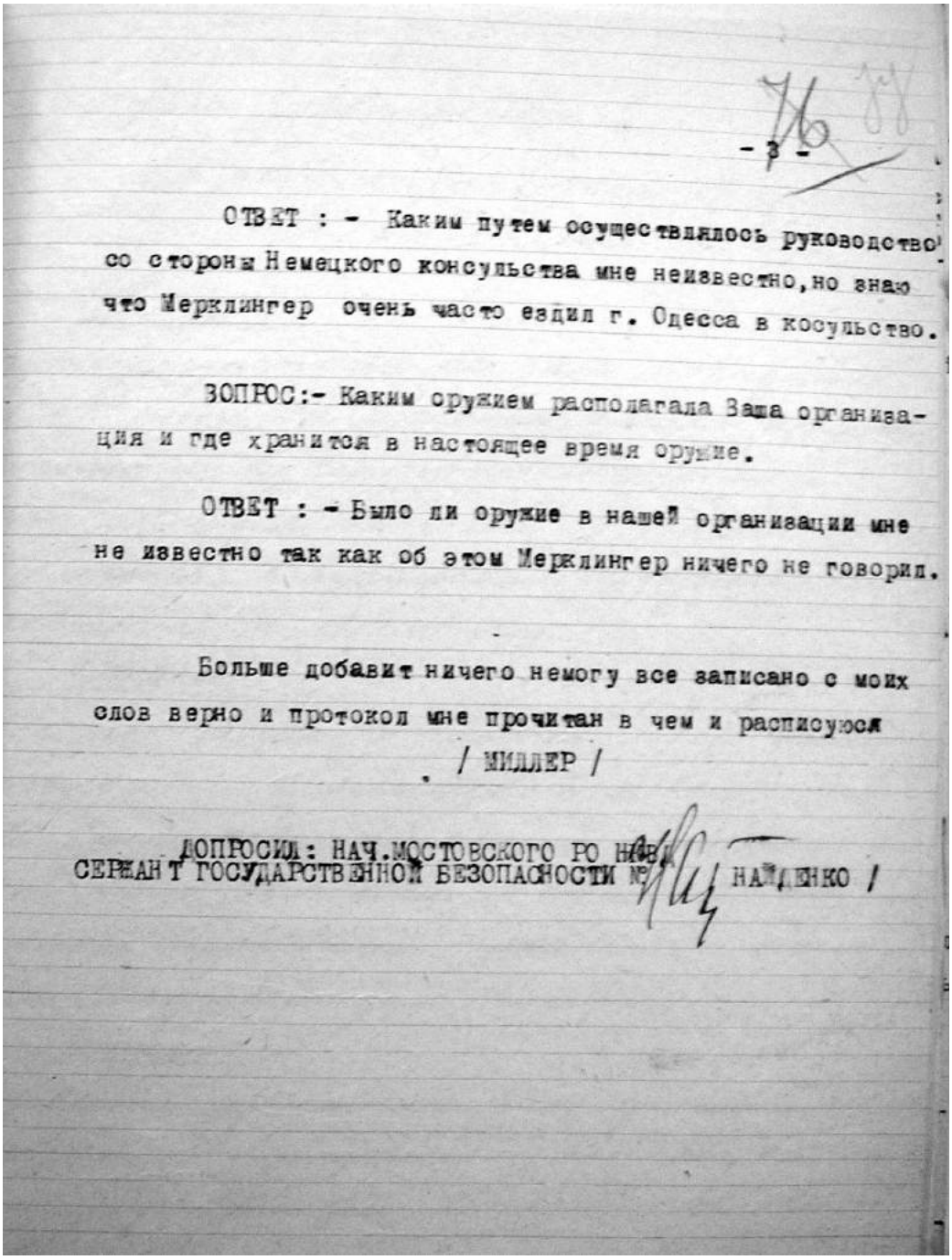

-3-

ОТВЕТ : - Каким путем осуществлялось руководство со стороны Немецкого консульства мне неизвестно, но знаю что Мерклингер очень часто ездил г. Одесса в косульство.

ВОПРОС:- Каким оружием располагала Ваша организация и где хранится в настоящее время оружие.

ОТВЕТ : - Было ли оружие в нашей организации мне не известно так как об этом Мерклингер ничего не говорил.

Больше добавит ничего немогу все записано с моих слов верно и протокол мне прочитан в чем и расписуюся

/ МИЛЛЕР /

ДОПРОСИЛ: НАЧ.МОСТОВСКОГО РО НКВД
СЕРЖАНТ ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ / НАЙДЕНКО /

Фото 42-44. Протокол допиту жителя с. Раштадт Мостівського району Міллера К.М., заарештованого по справі «німецької повстанської контрреволюційної організації». 01.07.1938 р.
(ДА Миколаївської області. – Ф. 7. – Оп. 12.– Спр. 579. – Арк. 83)

ВЫПИСКА ИЗ АКТА

Постановление Тройки УНКВД по Николаевской области –
от 27/IV 1938 года о расстреле Захараяна
Арам Петрович
приведен исполнение 24/IV 1938г. в 24 часа.-

КОМЕНДАНТ УНКВД ПО НИКОЛАЕВСКОЙ ОБЛАСТИ
КРИВОВСКИЙ

**Фото 45. Витяг з Акту від 27.04.1938 р.
про розстріл громадянина Захараяна А.П. 1938 р.
(ДА Миколаївської області. – Ф. 7.– Оп. 12.– Спр. 579. – Арк. 83)**

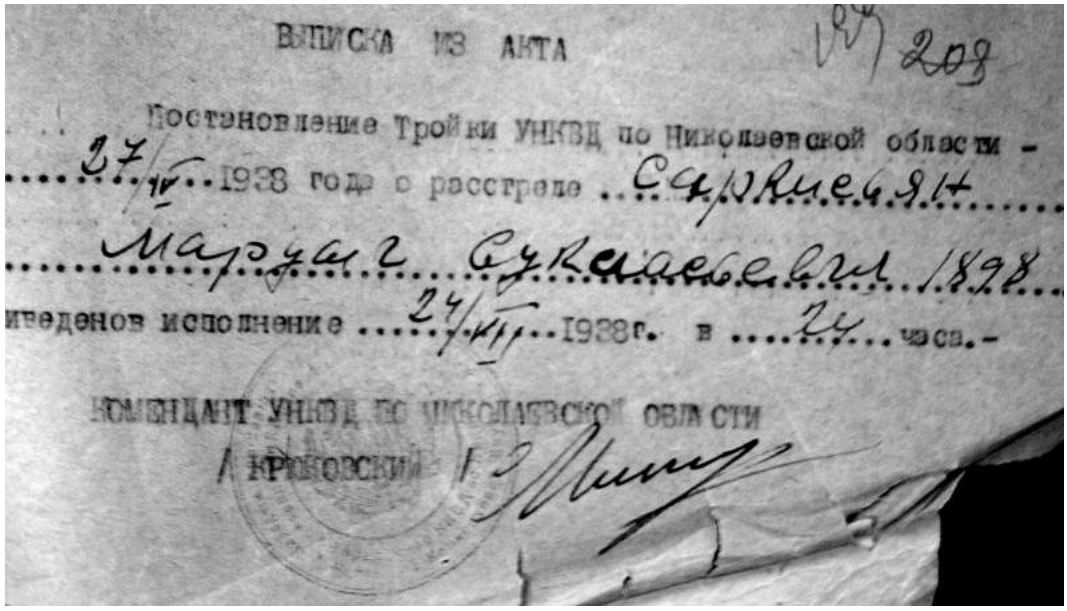

ВЫПИСКА ИЗ АКТА

Постановление Тройки УНКВД по Николаевской области –
27/IV 1938 года о расстреле Саркисяна
Мартын Суквасович 1898
приведен исполнение 24/IV 1938г. в 24 часа.-

КОМЕНДАНТ УНКВД ПО НИКОЛАЕВСКОЙ ОБЛАСТИ
КРИВОВСКИЙ

**Фото 46. Витяг з Акту про розстріл М.С. Саркісяна
згідно постанови Трійки УНКВС по Миколаївській області
від 27.04.1938 р. 1938 р.
(ДА Миколаївської області. – Ф. 7. – Оп. 12.- Спр. 579. – Арк. 83)**

ВЫПИСКА из АКТА

ПОСТАНОВЛЕНИЕ ТРОЙКИ УНКВД ПО НИКОЛАЕВСКОЙ ОБЛАСТИ

от "26" Апреля ....1938г. о расстреле

...Авдалян...Михаил Магарджиев 1893 г.р.

....

приведено в исполнение 3-го июля 1938г. в 24 часов

КОМЕНДАНТ УНКВД
ПО НИКОЛАЕВСКОЙ ОБЛАСТИ /КРЯКОВСКИЙ/

...судим, с конфискацией всего

ВЫПИСКА из АКТА

ПОСТАНОВЛЕНИЕ ТРОЙКИ УНКВД ПО НИКОЛАЕВСКОЙ ОБЛАСТИ

от "26" Апреля ..1938г. о расстреле

...Петросян...Аванес Петрович 1888 г.р.

....

приведено в исполнение 3-го июля 1938г. в 24 часов

КОМЕНДАНТ УНКВД
ПО НИКОЛАЕВСКОЙ ОБЛАСТИ /КРЯКОВСКИЙ/

Фото 47. Витяги з Актів про розстріл згідно постанови Трійки УНКВС по Миколаївській області від 26.04.1938 р. громадян Авдаляна М.М. та Петросяна А.П. 1938 р. (ДА Миколаївської області. - Ф. 7.- Оп. 12.- Спр. 579. – Арк. 83)

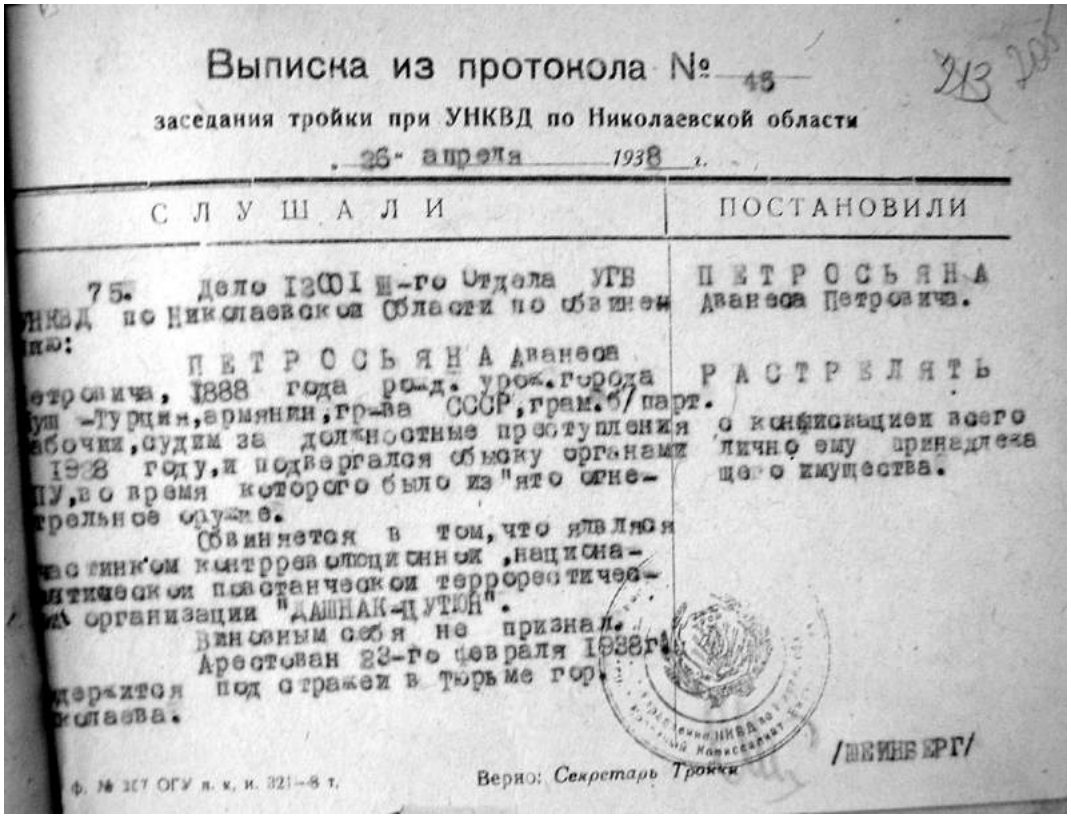

Выписка из протокола № 45

заседания тройки при УНКВД по Николаевской области

26 апреля 1938 г.

СЛУШАЛИ	ПОСТАНОВИЛИ
75. Дело 12001 Ш-го Отдела УГБ УНКВД по Николаевской Области по обвинению: ПЕТРОСЬЯНА Аванеса Петровича, 1888 года рожд. урож. города Куш-Турция, армянин, гр-ва СССР, грам. б/парт. рабочий, судим за должностные преступления в 1928 году, и подвергался обыску органами НКПУ, во время которого было из"ято огнестрельное оружие. Обвиняется в том, что являлся участником контрреволюционной, национал-политической повстанческой террористической организации "ДАШНАК-ЦУТЮН". Виновным себя не признал. Арестован 23-го февраля 1938 г. Содержится под стражей в тюрьме гор. Николаева.	ПЕТРОСЬЯНА Аванеса Петровича. РАСТРЕЛЯТЬ с конфискацией всего лично ему принадлежащего имущества.

/ШЕЙНБЕРГ/

Ф. № 307 ОГУ п. к. и. 321-8 т.

Верно: Секретарь Тройки

Фото 48. Витяг з протоколу засідання Трійки УНКВС по Миколаївській області про засудження до вищої міри покарання гр. Петросяна А.П. 26.04.1938 р. (ДА Миколаївської області. - Ф. 7.- Оп. 12.- Спр. 579. – Арк. 83)

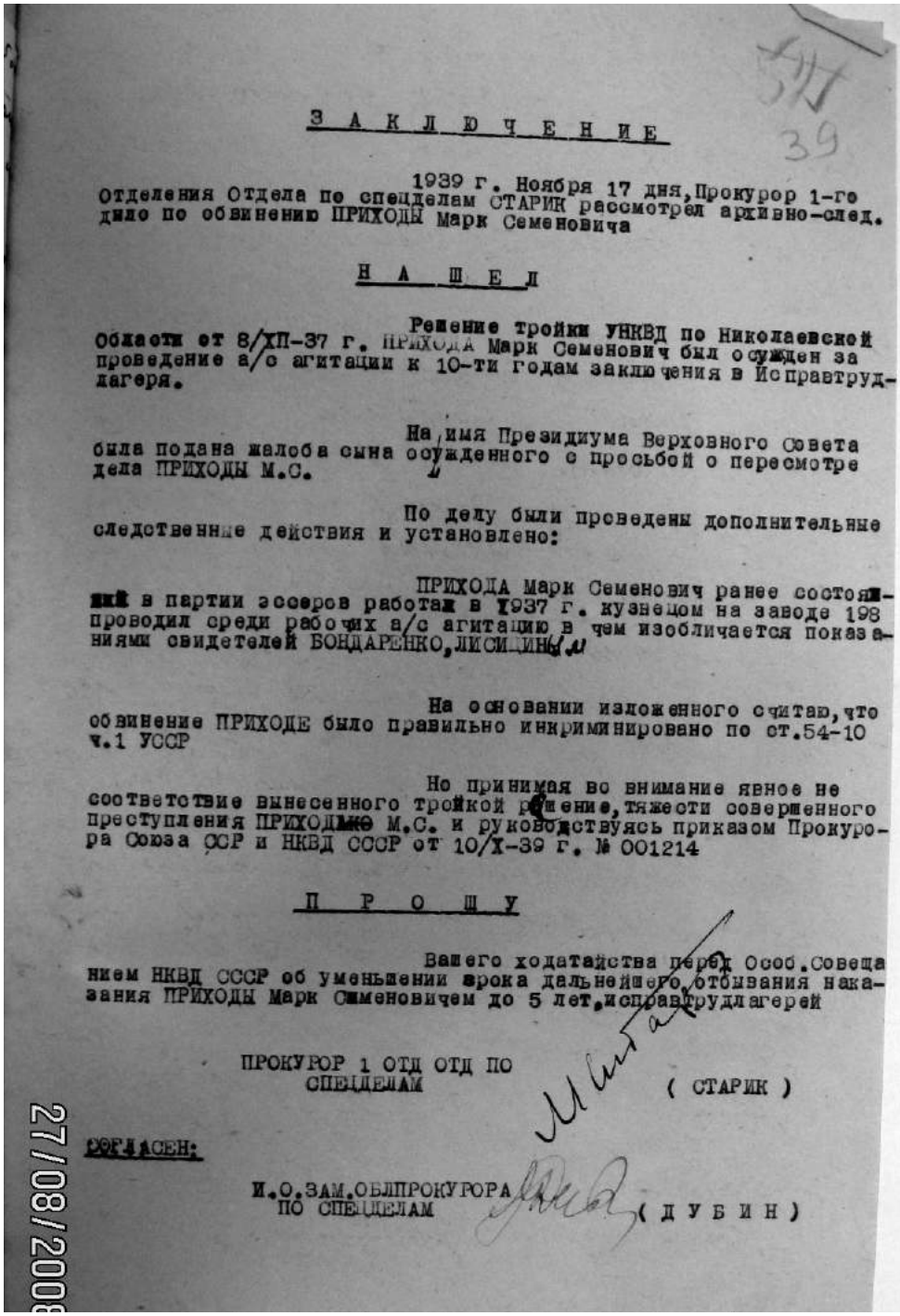

З А К Л Ю Ч Е Н И Е

1939 г. Ноября 17 дня, Прокурор 1-го Отделения Отдела по спецделам СТАРИК рассмотрел архивно-след. дело по обвинению ПРИХОДЫ Марк Семеновича

Н А Ш Е Л

Решение тройки УНКВД по Николаевской области от 8/XII-37 г. ПРИХОДА Марк Семенович был осужден за проведение а/с агитации к 10-ти годам заключения в Исправтрудлагеря.

На имя Президиума Верховного Совета была подана жалоба сына осужденного с просьбой о пересмотре дела ПРИХОДЫ М.С.

По делу были проведены дополнительные следственные действия и установлено:

ПРИХОДА Марк Семенович ранее состоявший в партии эсеров работал в 1937 г. кузнецом на заводе 198 проводил среди рабочих а/с агитацию в чем изобличается показаниями свидетелей БОНДАРЕНКО, ЛИСИЦИНА

На основании изложенного считаю, что обвинение ПРИХОДЕ было правильно инкриминировано по ст.54-10 ч.1 УССР

Но принимая во внимание явное не соответствие вынесенного тройкой решение, тяжести совершенного преступления ПРИХОДЬКО М.С. и руководствуясь приказом Прокурора Союза ССР и НКВД СССР от 10/X-39 г. № 001214

П Р О Ш У

Вашего ходатайства перед Особ.Совещанием НКВД СССР об уменьшении срока дальнейшего отбывания наказания ПРИХОДЫ Марк Семеновичем до 5 лет, исправтрудлагерей

ПРОКУРОР 1 ОТД ОТД ПО СПЕЦДЕЛАМ (СТАРИК)

СОГЛАСЕН:

И.О.ЗАМ.ОБЛПРОКУРОРА ПО СПЕЦДЕЛАМ (ДУБИН)

27/08/2008

Фото 49. Висновок прокуратури Миколаївської області стосовно зменшення терміну ув'язнення Приході Марку Семеновичу. 17.11.1939 р. (ДА Миколаївської області. – Ф.Р. 5859. – Оп. 2. – Спр. 3965. – Арк. 52)

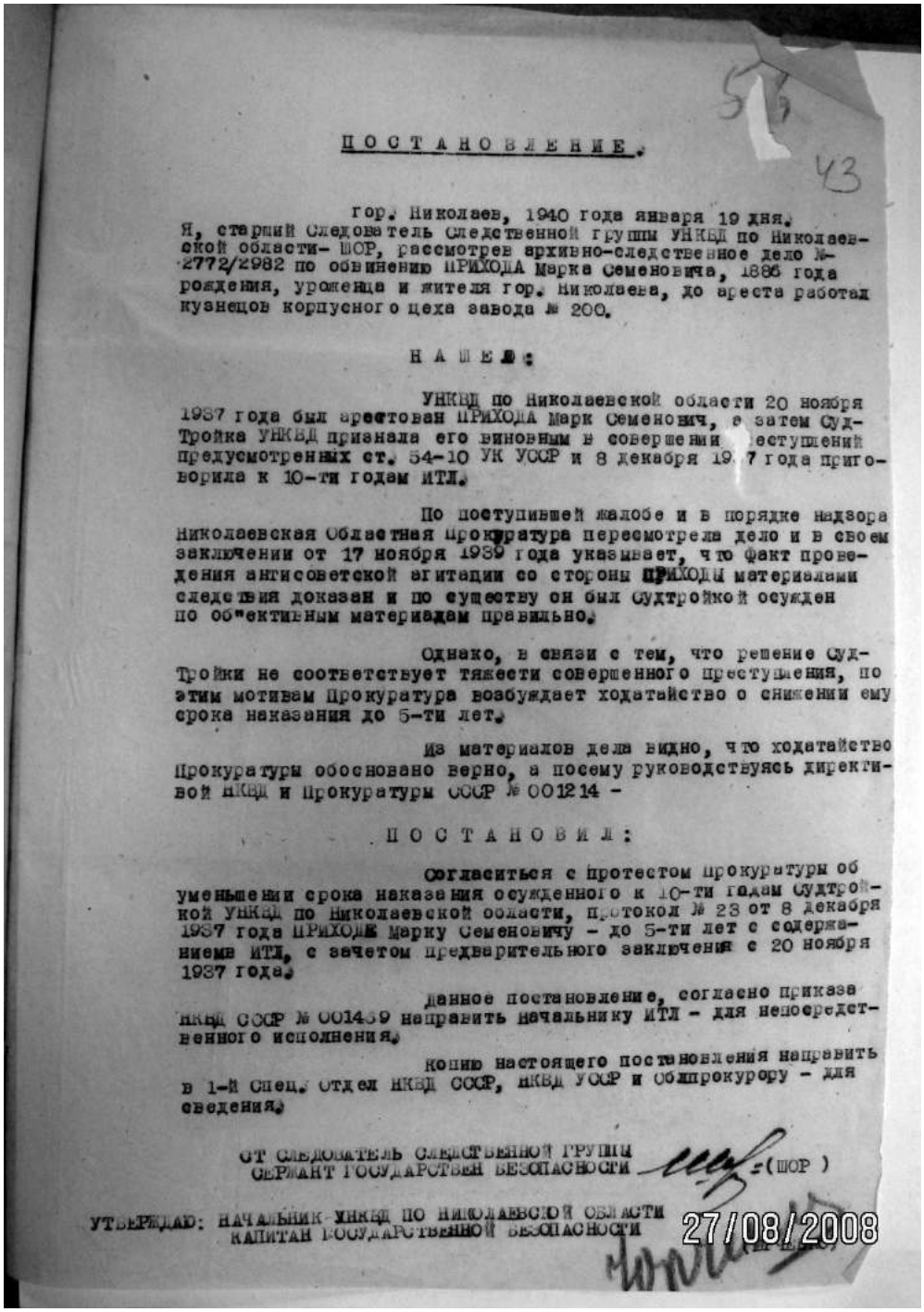

ПОСТАНОВЛЕНИЕ.

гор. Николаев, 1940 года января 19 дня.

Я, старший следователь следственной группы УНКВД по Николаевской области- ШОР, рассмотрев архивно-следственное дело № 2772/2982 по обвинению ПРИХОДА Марка Семеновича, 1886 года рождения, уроженца и жителя гор. Николаева, до ареста работал кузнецов корпусного цеха завода № 200.

НАШЕЛ:

УНКВД по Николаевской области 20 ноября 1937 года был арестован ПРИХОДА Марк Семенович, а затем Судтройка УНКВД признала его виновным в совершении преступлений предусмотренных ст. 54-10 УК УССР и 8 декабря 19 7 года приговорила к 10-ти годам ИТЛ.

По поступившей жалобе и в порядке надзора Николаевская Областная прокуратура пересмотрела дело и в своем заключении от 17 ноября 1939 года указывает, что факт проведения антисоветской агитации со стороны ПРИХОДЫ материалами следствия доказан и по существу он был Судтройкой осужден по объективным материалам правильно.

Однако, в связи с тем, что решение Судтройки не соответствует тяжести совершенного преступления, по этим мотивам Прокуратура возбуждает ходатайство о снижении ему срока наказания до 5-ти лет.

Из материалов дела видно, что ходатайство Прокуратуры обосновано верно, а посему руководствуясь директивой НКВД и Прокуратуры СССР № 001214 -

ПОСТАНОВИЛ:

Согласиться с протестом прокуратуры об уменьшении срока наказания осужденного к 10-ти годам Судтройкой УНКВД по Николаевской области, протокол № 28 от 8 декабря 1937 года ПРИХОДЯ Марку Семеновичу - до 5-ти лет с содержанием ИТЛ, с зачетом предварительного заключения с 20 ноября 1937 года.

Данное постановление, согласно приказа НКВД СССР № 001439 направить начальнику ИТЛ - для непосредственного исполнения.

Копию настоящего постановления направить в 1-й Спец. Отдел НКВД СССР, НКВД УССР и Облпрокурору - для сведения.

СТ СЛЕДОВАТЕЛЬ СЛЕДСТВЕННОЙ ГРУППЫ
СЕРЖАНТ ГОСУДАРСТВЕН БЕЗОПАСНОСТИ (ШОР)

УТВЕРЖДАЮ: НАЧАЛЬНИК УНКВД ПО НИКОЛАЕВСКОЙ ОБЛАСТИ
КАПИТАН ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

27/08/2008

Фото 50. Постанова УНКВС по Миколаївській області про зменшення терміну позбавлення волі Приході Марку Семеновичу. 19.01.1940 р. (ДА Миколаївської області. – Ф.Р. 5859. – Оп. 2. – Спр. 3965. – Арк. 56)

ГЛАВНОМУ ВОЕННОМУ ПРОКУРОРУ СССР

товарищу ВАРСКОМУ Евгению Ивановичу

От АФАНАСЬЕВА Андрея Александровича, адрес п.Оротукан, Комсомольская ул.№ 38.

Магаданская обл., Ягоднинский район.

З а я в л е н и е

В течение 18 лет мною подано о пересмотре дела семнадцать заявлений и только на одно из них в 1944 году получил сугубо формальный ответ, что нет оснований для пересмотра дела.

В последнее время, в ноябре 1953 года и в марте 1955 года мною подано заявление на имя Председателя Президиума Верховного Совета СССР, 25 января 1954 года за № 2/ГН-11859-38 из Гл.Военной Прокуратуры получил извещение, что заявления получены в ГВП.

В сентябре 1954 года мною подано заявление в ГВП с просьбой для ускорения рассмотрения дела вызвать меня. Снова получено извещение № 2/2Я-11859, что заявление поступило в ГВП.

25 марта 1955 года мною подано заявление в Верховный Суд СССР и 20 июня 1955 года получил сообщение, что это заявление поступило в ГВП /изв.№ 9Л-11859-38. Прошло уже около двух лет с момента поступления заявления в ГВП.

20 октября 1937 года я был арестован органами НКВД по Николаевской области и 8 декабря 1937 года в г.Харькове был осужден выездной сессией Военной Коллегии Верхсуда по ст.54 п.7,8 через 20 и II Укр. Уг.Код. на 15 лет тюрьмы и 5 лет пор.в правах. 30 сентября 1950 года отбыл срок наказания с учетов зачетов и в настоящее время нахожусь в ссылке. Ни на следствии, ни на суде виновным себя не признал.

Следствие велось следователями IУ отделения Николаевского облотдела НКВД Зайденбергом, Олениным и Черняк. При следствии были применены физические меры воздействия, обман, подлог, а суд продолжался 8 минуты.

Фото 51

К поданным ранее заявлениям имею добавить следующее:

I. Основным обвинением является, что я, якобы, состоял членом К.-Р. организации на Николаевском заводе № 198 ныне п/я № 6. Следователи утверждали, что эта организация состояла из ряда работников завода в том числе Косинского Аркадия Станиславовича, но когда дело Косинского было пересмотрено, то выяснилось, что следствие велось неправильно. Акты экспертизы его работы по цеху, председатель Аверьянов в настоящее время показывает, составлены под давлением следователей и проект выводов был заранее дан членам Комиссии следователями и теперь Аверьянов от этого акта отказался, как несоответствовавшего действительности и составленного под давлением. Также отказались от своих клеветнических показаний Фагин, Булавко, Денисенко, ссылаясь на извращение их показаний следователями. И Постановлением от 16 июля 1955 года Военная Коллегия Верхсуда Косинского реабилитировала /справка № 4Н-09411/55 от 26 июля 1955 года/ О чем говорит этот факт?

А ведь мое следствие вели также, настоящие враги народа, следователи-фальсификаторы: Зайденберг, Оленин и Черняк и судил меня тот же Председатель Выездной Сессии Военной Коллегии Верхсуда Орлов.

2. Второе обвинение - что я будто бы знал о готовящейся на заводе диверсии воздухопровода. Откуда это выявилось неизвестно, ни на следствии, ни на суде об этом совершенно не было разговора. Хотя я по своему служебному положению не ведал эксплуатацией компрессорной станции, но после аварии было выявлено, что по указанию Коржа, н-к Энергоцеха Островский /арестован не был/ снял для ремонта воздухоочиститель и компрессор работал без воздухоочистителя. Кроме того в день аварии ст.машинист компрессорной, ввиду отсутствия компрессорного масла на складе завода, получил машинное масло и залил в компрессор. В результате произошло самовозгорание масла, а т.к. трубопровод был старый, местами стенки доходили до толщины I-I,5 мм. вместо положенных 7-8 мм., трубопровод порвало, кроме того сорвало крышку в воздухосборнике. Следствие утверждало, что в результате аварии было 20 человеческих жертв, в действительности ни одного смертного случая не было.

Никакого отношения к ремонту компрессорной по получению машинного масла я не имел. Т.е. совершенно ясно, что данный случай произошел из-за недосмотра и недопустимой замены марки смазочного масла, а этим воспользовались следователи и возвели этот случай, на бумаге.

Фото 52

как крупный диверсионный акт и без всякого основания к нему при-
или меня.

3. У меня было две очных ставки, одна со ст.машинистом ком-
прессорной станции /фамилию его не помню/ который показал, что ему
будто бы говорил зам.нач.энергоцеха Мануйлов, что я состою в к.-р.
организации. Когда я заявил следователю Черняк, что это клевета и
попросил дать очную ставку с Мануйловым, следователь отказал.

Вторая очная ставка была с Коржем И.К., причем мне не давали
читать вопросы и ответы Коржа. А Корж заявил, что я не знал о су-
ществовании к.р.организации и меня он не вербовал. Однако, в обви-
нительном же заключении сказано, что завербован Коржем. Это получи-
лось, потому что следователи заранее дали установку Коржу так гово-
рить на очной ставке. Я не хочу оправдывать Коржа, но уверен, что
показания даны под нажимом следователей и если бы не было нажима и
возможно физических воздействий, этих ложных показаний не было бы,
т.к. я никогда не был в к.р. организации, о ее существовании даже и
не предполагал, ибо никаких данных и поводов к этому не было.

4. Прошу вызвать и опросить лиц, знающих меня по совместной
работе, а также в быту, они скажут только хорошее обо мне и моей
работе:

I. Пименов Михаил Арсентьевич. Адрес: г.Николаев, Погранич-
ная ул. дом №64.

2. Денисенко Алескандр Васильевич, г.Николаев, ул.Чигрина
24.

3. Лозовский Алескандр Григорьевич, г.Николаев, Торговая
ул.дом №30.

4. Островский Борис Осипович работал на Николаевском заводе
№ I98. начальником энергетического цеха.

5. Горбенко Ефим Маркович в настоящее время работает Глав-
ным инженером завода п/я № 6. в гор.Николаеве.

6. Косинский Аркадий Станиславович г.Ленинград, Васильевский
остров, I7 линия, дом № I8,кв.I47.

В случае необходимости прошу вызвать меня. Я всегда и теперь
честно работал, был и есть и буду преданным Партии и Советской Ро-
дине. Я всегда работал только на пользу народу и Родине. У меня ос-
талась мать 76 лет и дочь 2I года. Я уже старик, мне 53 года, несу
незаслуженное наказание в заключении и ссылке в течение восемнадца-
ти лет, на Колыме я уже шестнадцать лет. Здоровье за это время по-

Фото 53

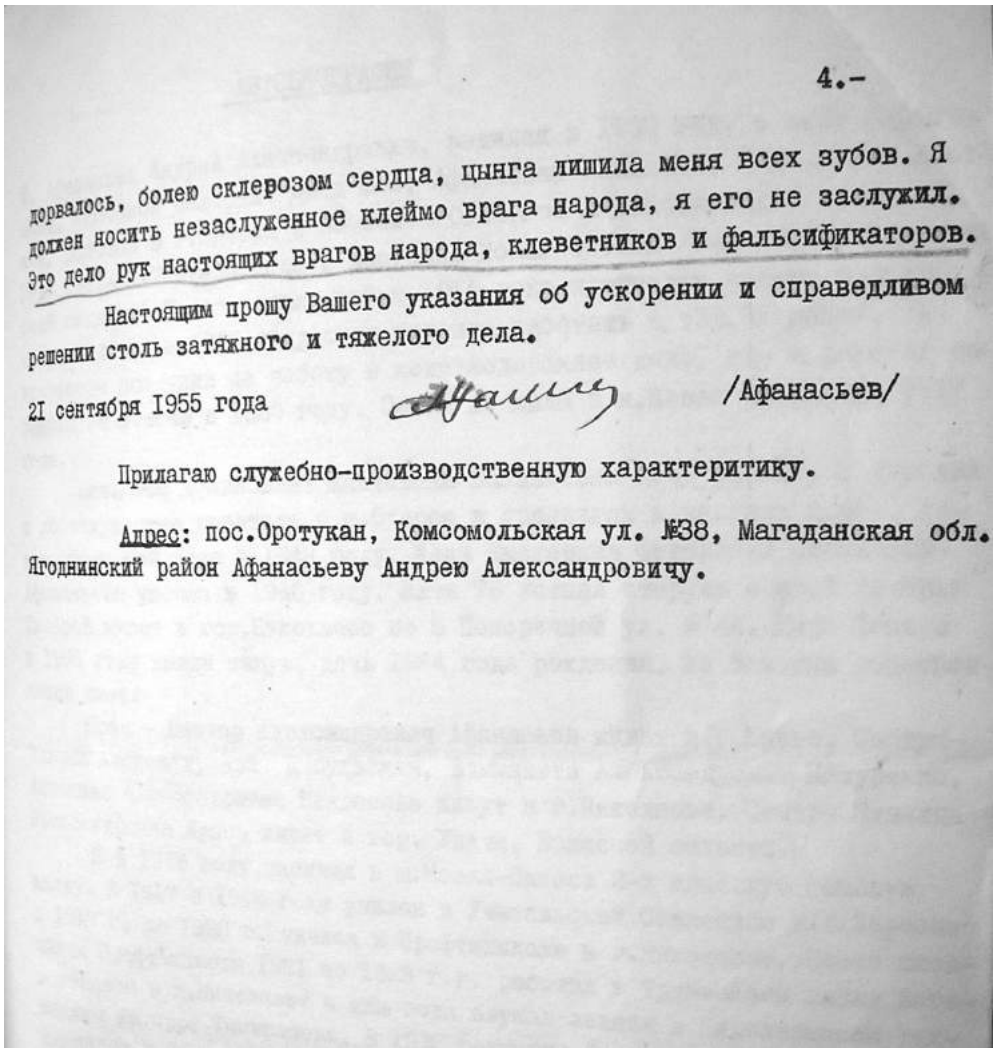

4.-

дорвалось, болею склерозом сердца, цынга лишила меня всех зубов. Я должен носить незаслуженное клеймо врага народа, я его не заслужил. Это дело рук настоящих врагов народа, клеветников и фальсификаторов.

Настоящим прошу Вашего указания об ускорении и справедливом решении столь затяжного и тяжелого дела.

21 сентября 1955 года /Афанасьев/

Прилагаю служебно-производственную характеритику.

Адрес: пос.Оротукан, Комсомольская ул. №38, Магаданская обл. Ягоднинский район Афанасьеву Андрею Александровичу.

Фото 51-54. Заява репресованого гр. Афанасьєва А.О. на ім'я Головного Військового прокурора СРСР з проханням переглянути його справу. 1955 р. (ДА СБ України в Миколаївській області. – Ф. 7.– Оп. 12.– Спр. 579. – Арк. 83)

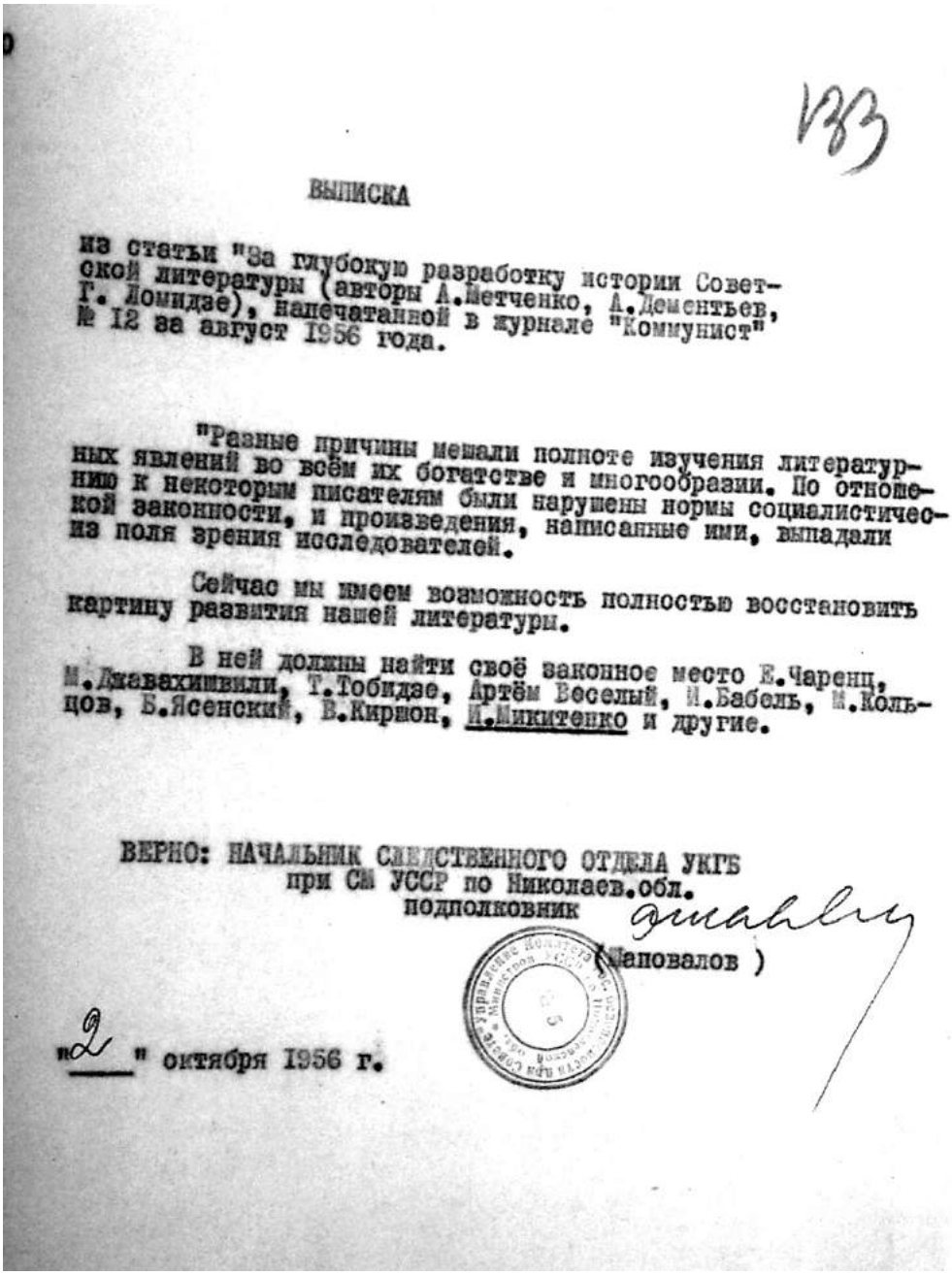

133

ВЫПИСКА

из статьи "За глубокую разработку истории Советской литературы (авторы А.Метченко, А.Дементьев, Г. Ломидзе), напечатанной в журнале "Коммунист" № 12 за август 1956 года.

"Разные причины мешали полноте изучения литературных явлений во всём их богатстве и многообразии. По отношению к некоторым писателям были нарушены нормы социалистической законности, и произведения, написанные ими, выпадали из поля зрения исследователей.

Сейчас мы имеем возможность полностью восстановить картину развития нашей литературы.

В ней должны найти своё законное место Е.Чаренц, М.Джавахишвили, Т.Тобидзе, Артём Веселый, И.Бабель, М.Кольцов, Б.Ясенский, В.Кирпон, И.Микитенко и другие.

ВЕРНО: НАЧАЛЬНИК СЛЕДСТВЕННОГО ОТДЕЛА УКГБ
при СМ УССР по Николаев.обл.
подполковник (Шаповалов)

"2" октября 1956 г.

Фото 55. Витяг зі статті «За глубокую разработку истории Советской литературы», де зазначені прізвища українських письменників (зокрема І. Микитенка, який проходив по справі «Миколаївського українського націоналістичного центру» у якості ідейного натхненника) репресованих радянською владою у 1930-х р. 02.10.1956 р. (ДА Миколаївської області. – Ф. 5859. – Оп. 2. – Спр. 1574. – Арк. 132–133)

2м

нз.2.

С П Р А В К А

по архивно-следственному делу № 72526I по обвинению по ст.ст.54-IO и 54-II УК УССР

ЧАВУШИЯНА Амбарцума Леонтьевича, I874 года рождения, уроженца с. Махулкут (Турция), армянина, иранноподданного, до ареста проживавшего в гор. Харькове по ул.Конюшенной 43 и работавшего пекарем на хлебопекарне.

ЧАВУШИЯН был арестован 6 февраля I938 года УНКВД Харьковской области и по постановлению Особого совещания при НКВД СССР от 29 августа I939 года осужден к 3 годам ссылки в Северный Казахстан.

Основанием для ареста ЧАВУШИЯНА послужили выписки из протоколов допроса обвиняемых КИШИШЬЯНА Якова Никитича от IO февраля I937 года, МАНАМШЬЯНА Захара Ивановича от II февраля I937 года и ТОПЧИЯНА Якова Никитича от 9 февраля I937 года. Из этих выписок видно, что ЧАВУШИЯН состоял членом Харьковской антисоветской организации "Дашнак Цутюн", был непосредственно связан с лидерами этой организации ЦАЧИКЬЯНОМ Степаном и ТЕР-ПОГОСЬЯНОМ Петросом, которых в I932 году после их побега из ссылки укрывал у себя на квартире.

Будучи допрошенным после ареста, 3I марта I938 года, ЧАВУШИЯН показал, что в организацию "Дашнак Цутюн" он был вовлечен в Турции в I908 году местным дашнаком ЦАЧИКЬЯНОМ. С I909 года, после прибытия в Россию, стал проживать в гор.Харькове, где в период Октябрьской Социалистической Революции по заданию упомянутого ЦАЧИКЬЯНА, возглавлявшего Харьковскую организацию "Дашнак Цутюн", проводил националистическую пропаганду за массовый выезд армян за границу.

В последующие годы, согласно тем же показаниям, ЧАВУШИЯН продолжал проводить националистическую деятельность и расширять свои связи с дашнаками.

На повторном допросе от 9 декабря I938 года ЧАВУШИЯН от своих предыдущих показаний отказался, заявив, что он во всем

Фото 56

2.-

себя оговорил, в организации "Дашнак Цутюн" никогда не состоял и антисоветской националистической пропагандой не занимался.

К делу ЧАВУШИЯН приобщены справки, из которых видно, что упоминаемые выше КИШИШЬЯН Я.Н., МАНАМШЬЯН З.И. и ТОПЧИЯН Я.Н. тройкой УНКВД Сталинской области от I9.XI.I937 года осуждены к ВМН.

ЦАЧИКЬЯН С.А. Особым Совещанием при Коллегии ОГПУ от 4.У.I927 года осудлен к ссылке в Сибирь на 3 года, с последующим продлением срока ссылки еще на 3 года.

МИРОЯН Арменак Степанович и другие его однодельцы по данному делу не проходят.

Архивно-следственное дело № 72526I находится на хранении в учетно-архивном отделе КГБ при СМ СССР.

СТ СЛЕДОВАТЕЛЬ СЛЕДОТДЕЛА УКГБ ПРИ СМ УССР
по Николаевской области
капитан – Василин
(ВАСИЛИН)

"10" февраля I956 г.

Фото 54–57. Довідка слідчого відділу УКДБ при РМ УРСР по Миколаївській області по справі репресованого за причетність до партії «Дашнакцутюн» А.Л. Чавушияна. 10.02.1956 р. (ДА Миколаївської області. - Ф. 7.- Оп. 12.- Спр. 579. – Арк. 83)

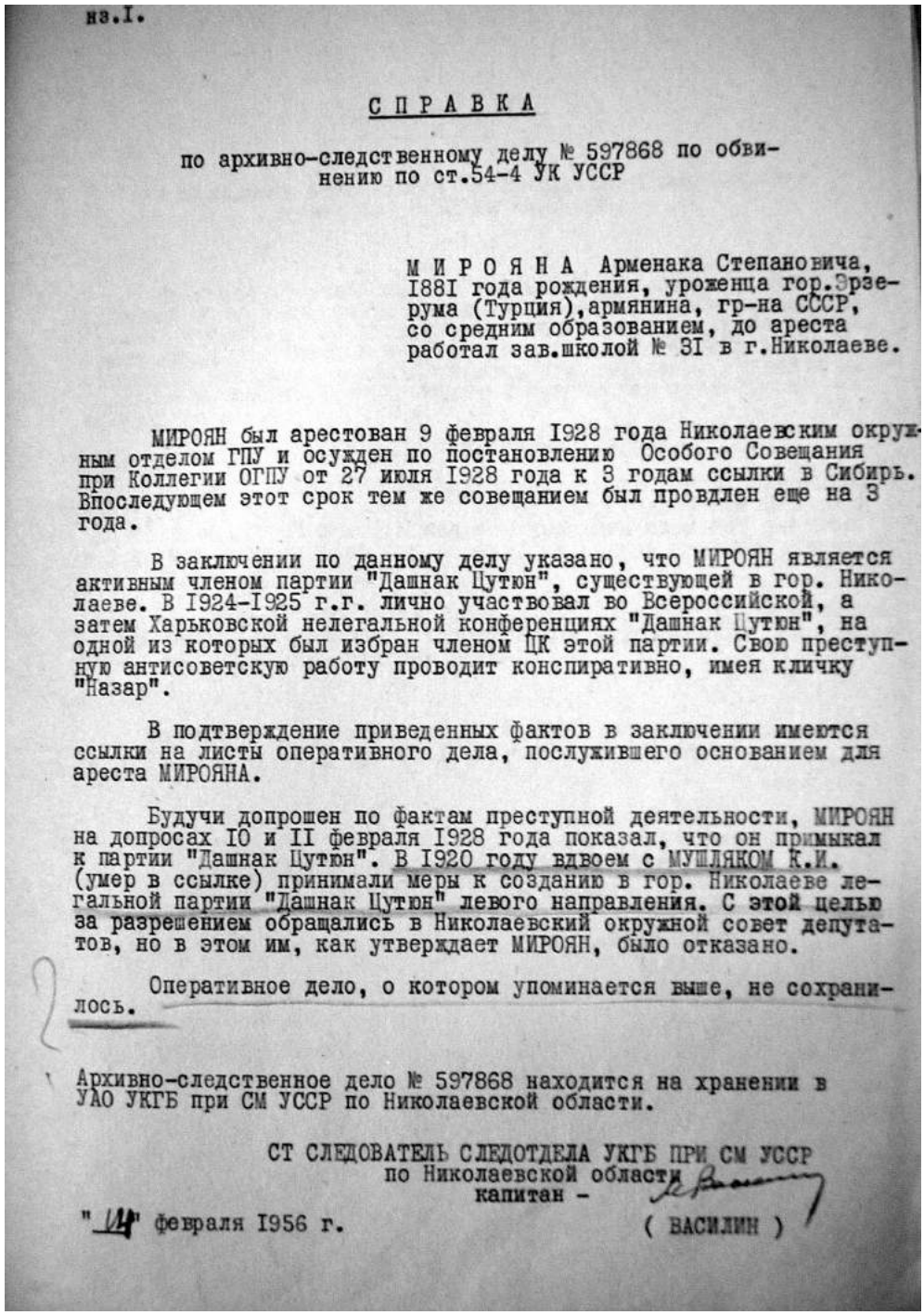

нз.I.

СПРАВКА

по архивно-следственному делу № 597868 по обвинению по ст.54-4 УК УССР

МИРОЯНА Арменака Степановича, I88I года рождения, уроженца гор.Эрзерума (Турция), армянина, гр-на СССР, со средним образованием, до ареста работал зав.школой № 3I в г.Николаеве.

МИРОЯН был арестован 9 февраля I928 года Николаевским окружным отделом ГПУ и осужден по постановлению Особого Совещания при Коллегии ОГПУ от 27 июля I928 года к 3 годам ссылки в Сибирь. Впоследующем этот срок тем же совещанием был провдлен еще на 3 года.

В заключении по данному делу указано, что МИРОЯН является активным членом партии "Дашнак Цутюн", существующей в гор. Николаеве. В I924-I925 г.г. лично участвовал во Всероссийской, а затем Харьковской нелегальной конференциях "Дашнак Цутюн", на одной из которых был избран членом ЦК этой партии. Свою преступную антисоветскую работу проводит конспиративно, имея кличку "Назар".

В подтверждение приведенных фактов в заключении имеются ссылки на листы оперативного дела, послужившего основанием для ареста МИРОЯНА.

Будучи допрошен по фактам преступной деятельности, МИРОЯН на допросах I0 и II февраля I928 года показал, что он примыкал к партии "Дашнак Цутюн". В I920 году вдвоем с МУШЛЯКОМ К.И. (умер в ссылке) принимали меры к созданию в гор. Николаеве легальной партии "Дашнак Цутюн" левого направления. С этой целью за разрешением обращались в Николаевский окружной совет депутатов, но в этом им, как утверждает МИРОЯН, было отказано.

Оперативное дело, о котором упоминается выше, не сохранилось.

Архивно-следственное дело № 597868 находится на хранении в УАО УКГБ при СМ УССР по Николаевской области.

СТ СЛЕДОВАТЕЛЬ СЛЕДОТДЕЛА УКГБ ПРИ СМ УССР
по Николаевской области
капитан -

"14" февраля I956 г. (ВАСИЛИН)

Фото 58. Довідка по архівно-слідчій справі осіб, репресованих за участь у вірменській «націоналістичній» організації «Дашнакцутюн». 14.02.1956 р. (ДА Миколаївської області. - Ф. 7.- Оп. 12.- Спр. 579. – Арк. 83)

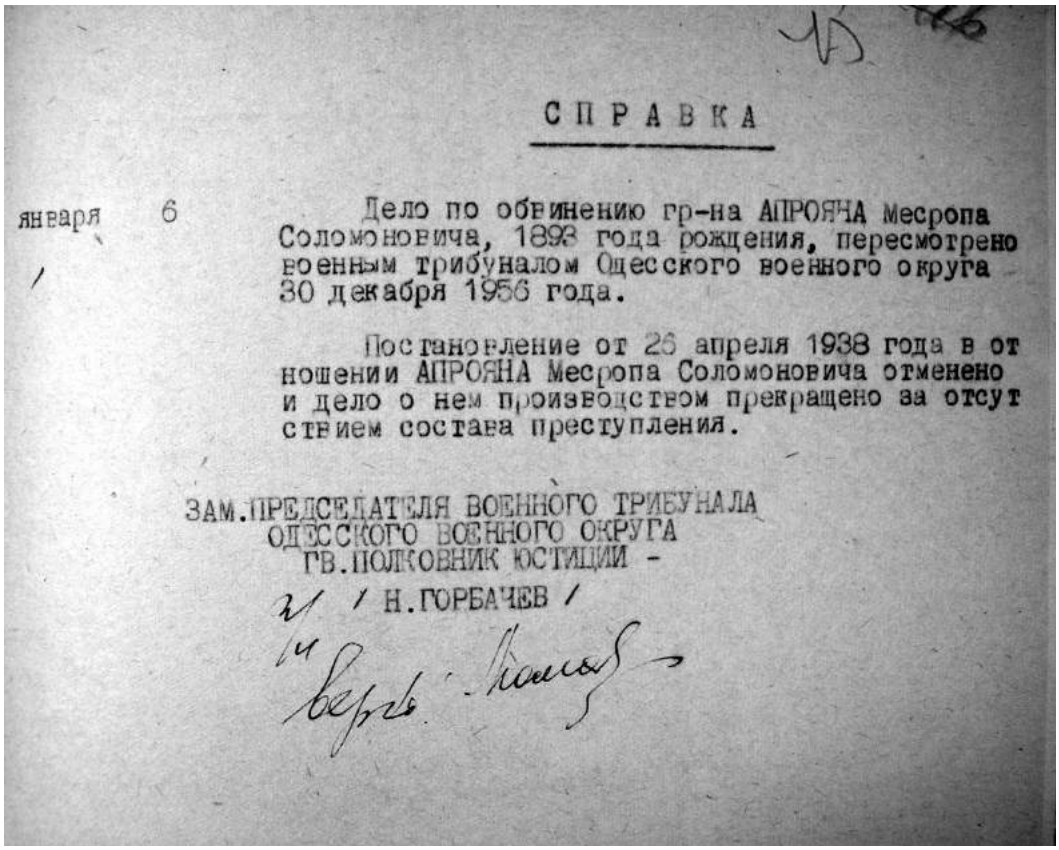

СПРАВКА

января 6 Дело по обвинению гр-на АПРОЯНА Месропа Соломоновича, 1893 года рождения, пересмотрено военным трибуналом Одесского военного округа 30 декабря 1956 года.

Постановление от 26 апреля 1938 года в отношении АПРОЯНА Месропа Соломоновича отменено и дело о нем производством прекращено за отсутствием состава преступления.

ЗАМ.ПРЕДСЕДАТЕЛЯ ВОЕННОГО ТРИБУНАЛА
ОДЕССКОГО ВОЕННОГО ОКРУГА
ГВ.ПОЛКОВНИК ЮСТИЦИИ -
/ Н.ГОРБАЧЕВ /

Фото 59. Довідка про перегляд справи гр. Апрояна М.С. та відміну відносно нього Постанови від 25.04.1938 р., в зв'язку з відсутністю складу злочину. 1956 р. (ДА Миколаївської області. - Ф. 7.- Оп. 12.- Спр. 579. – Арк. 83)

287

КОПИЯ

Форма № 45

Секретно

ВЕРХОВНЫЙ СУД СОЮЗА ССР

ОПРЕДЕЛЕНИЕ № 4н-01817/56

ВОЕННАЯ КОЛЛЕГИЯ ВЕРХОВНОГО СУДА СССР

В составе: Председательствующего полковника юстиции ЛИХАЧЕВА

членов: полковников юстиции ВЕНГЕРЦЕВА и ПОЛЯКОВА

рассмотрев в заседании от 7 марта 1956 г.

в порядке ст. 378 УПК РСФСР заключение главного военного прокурора

по делу бывшего зам.Главного энергетика завода № 198 - АФАНАСЬЕВА Андрея Александровича, 1902 года рождения, уроженца села Бараново, Одесской области, осужденного 8 декабря 1937 года Военной Коллегией Верховного Суда СССР по ст.ст. 54-7, 20-54-8 и 54-11 УК УССР к 15 годам тюремного заключения, с поражением в правах на 5 лет, с конфискацией имущества.

После отбытия наказания АФАНАСЬЕВ 6 октября 1950 года сослан на поселение.

Заслушав доклад тов. ПОЛЯКОВА и заключение пом. Главного военного прокурора майора юстиции ГОЛОБОРОДЬКО -

у с т а н о в и л а :\

АФАНАСЬЕВ признан виновным в том, что он с 1934 года являлся участником антисоветской организации якобы существовавшей на заводе № 198, в которую он был завербован Коржем и по заданию последнего занимался вредительством в области энергохозяйства завода.

Главный военный прокурор в своем заключении указывает, что произведенной дополнительной проверкой дела установлена необоснованность осуждения АФАНАСЬЕВА, в связи с чем приговор в отношении его подлежит отмене, а дело прекращению за отсутствием состава преступления по следующим основаниям:

Как в приговоре, так и в обвинительном заключении конкретных фактов контрреволюционной деятельности АФАНАСЬЕВА не приводится.

Афанасьев в пред'явленном ему обвинении виновным себя не признал.

Фото 60

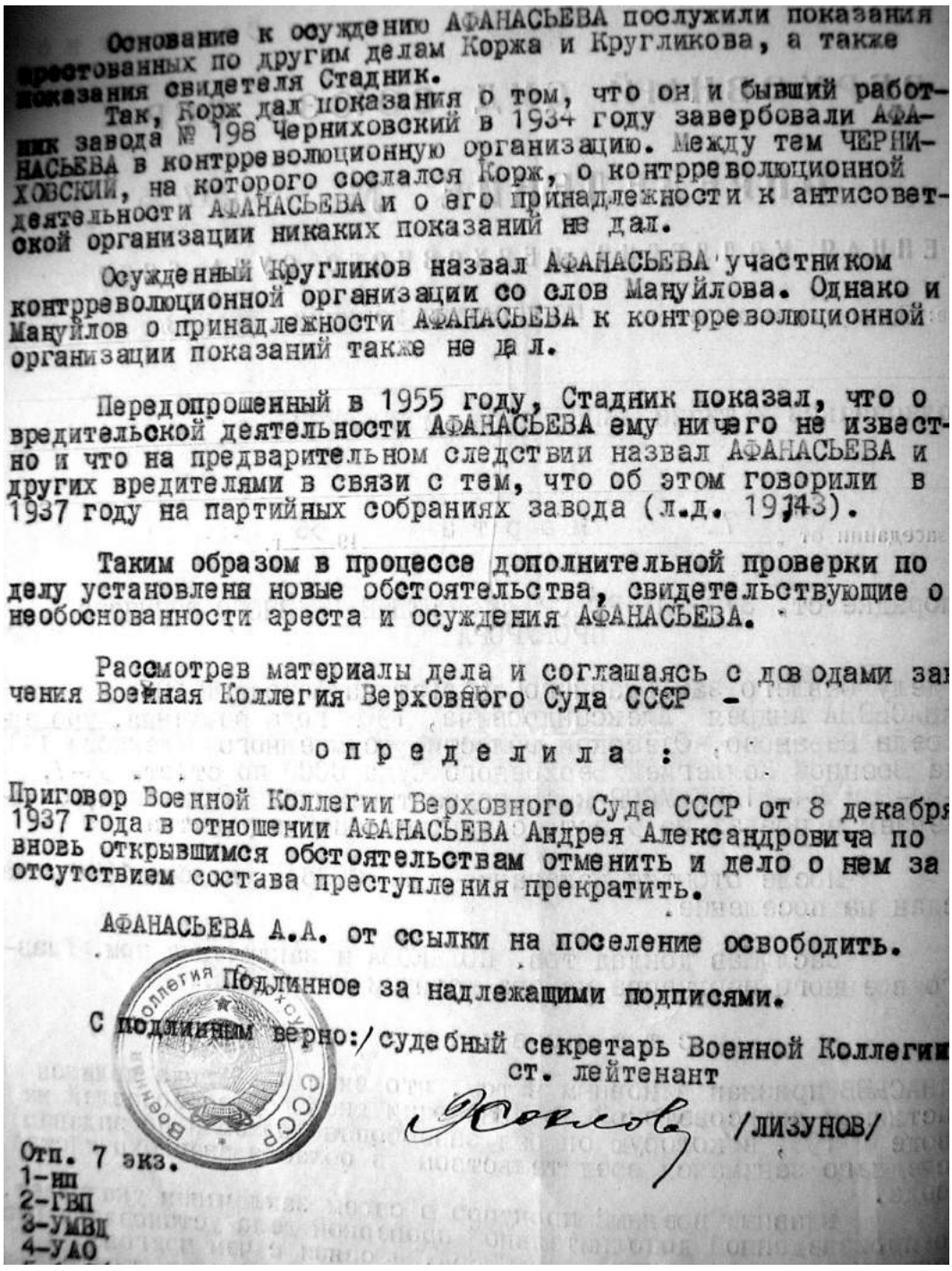

Основание к осуждению АФАНАСЬЕВА послужили показания арестованных по другим делам Коржа и Кругликова, а также показания свидетеля Стадник.

Так, Корж дал показания о том, что он и бывший работник завода № 198 Черниховский в 1934 году завербовали АФАНАСЬЕВА в контрреволюционную организацию. Между тем ЧЕРНИХОВСКИЙ, на которого сослался Корж, о контрреволюционной деятельности АФАНАСЬЕВА и о его принадлежности к антисоветской организации никаких показаний не дал.

Осужденный Кругликов назвал АФАНАСЬЕВА участником контрреволюционной организации со слов Мануйлова. Однако и Мануйлов о принадлежности АФАНАСЬЕВА к контрреволюционной организации показаний также не дал.

Передопрошенный в 1955 году, Стадник показал, что о вредительской деятельности АФАНАСЬЕВА ему ничего не известно и что на предварительном следствии назвал АФАНАСЬЕВА и других вредителями в связи с тем, что об этом говорили в 1937 году на партийных собраниях завода (л.д. 19,43).

Таким образом в процессе дополнительной проверки по делу установлены новые обстоятельства, свидетельствующие о необоснованности ареста и осуждения АФАНАСЬЕВА.

Рассмотрев материалы дела и соглашаясь с доводами заключения Военная Коллегия Верховного Суда СССР -

о п р е д е л и л а :

Приговор Военной Коллегии Верховного Суда СССР от 8 декабря 1937 года в отношении АФАНАСЬЕВА Андрея Александровича по вновь открывшимся обстоятельствам отменить и дело о нем за отсутствием состава преступления прекратить.

АФАНАСЬЕВА А.А. от ссылки на поселение освободить.

Подлинное за надлежащими подписями.

С подлинным верно:/ судебный секретарь Военной Коллегии
ст. лейтенант
/ЛИЗУНОВ/

Отп. 7 экз.
1-ип
2-ГВП
3-УМВД
4-УАО

Фото 60–61. Скасування Військовою Колегією Верховного Суду СРСР вироку від 08.12.1937 р. по відношенню до громадянина Афанасьєва А.О. 1956 р. (ДА СБ України в Миколаївській області. – Ф. 7.– Оп. 12.– Спр. 579. – Арк. 83)

на.10.

К о п и я

79

ИСТОРИЧЕСКАЯ СПРАВКА

О Николаевском обществе "Просвита".

Николаевское украинское общество "Просвита" организовано и официально разрешено Николаевским градоначальником 16 февраля 1907 года.

25 февраля 1907 года состоялось первое общее собрание членов "Просвиты", избравшее Раду "Просвиты" во главе с председателем Н.П.АРКАССОМ, одним из инициаторов организации данного общества. В 1907 году обществу насчитывало 188 членов, а в 1917-1920 г.г. – 150 человек.

Всеми делами "Просвиты" управляли общие собрания всех членов, собираемые раз в год.

"Просвита" имела следующие отделы:

1. Литературно-научный.
2. Артистический.
3. Книжный магазин и библиотека.
4. Хозяйственный.

Руководили отделами лица, избираемые на общем собрании. Членами Николаевского украинского общества "Просвита" являлись представители украинской интеллигенции (артисты, учителя, студенты и др.)

Общество имело свой устав, согласно которому ставило своей целью проведение культурно-просветительной работы среди украинского населения (издание газет, журналов, устройство лекций, вечеров, концертов и т.д.).

Официально общество было организацией не связанной с политикой, но деятельность его носила буржуазно-националистический характер.

В период Великой Октябрьской социалистической революции и гражданской войны "Просвита" поддерживала Центральную Раду, в неё входили члены Украинской РСДРП и украинские эсеры.

После установления Советской власти в Николаеве "Просвита" продолжала свою деятельность.

В 1920 году она была зарегистрирована в Губернском отделе Народного образования.

Есть сведения о существовании "Просвиты" до 1924 года. Дата ликвидации её по документам не установлена.

Фото 62

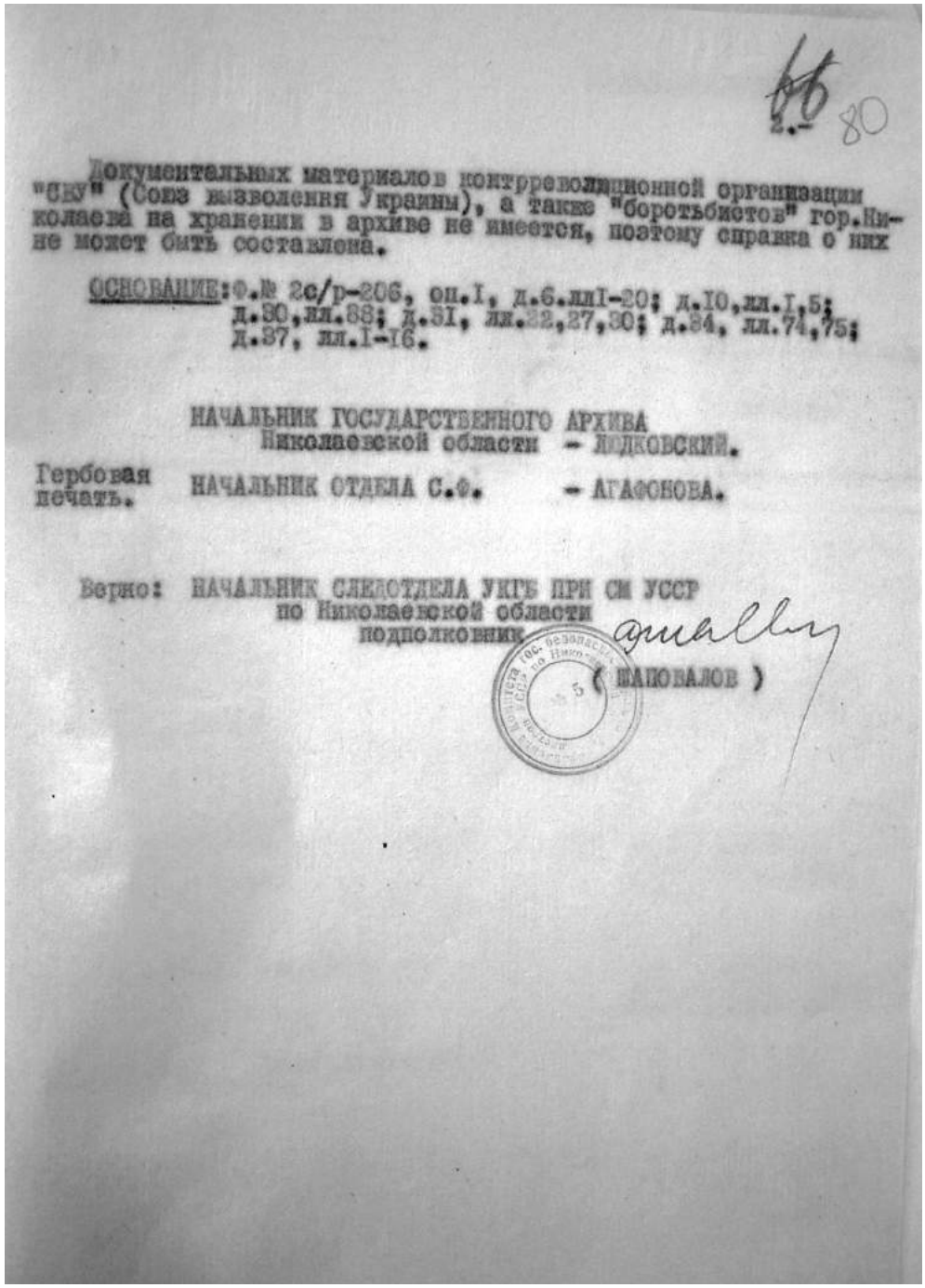

Документальных материалов контрреволюционной организации "СВУ" (Союз вызволения Украины), а также "боротьбистов" гор.Николаева на хранении в архиве не имеется, поэтому справка о них не может быть составлена.

ОСНОВАНИЕ: Ф.№ 2с/р-206, оп.I, д.6,лл1-20; д.I0,лл.I,5; д.30,лл.88; д.3I, лл.22,27,30; д.34, лл.74,75; д.37, лл.I-I6.

НАЧАЛЬНИК ГОСУДАРСТВЕННОГО АРХИВА
Николаевской области - ЛЯДКОВСКИЙ.

Гербовая печать. НАЧАЛЬНИК ОТДЕЛА С.Ф. - АГАФОНОВА.

Верно: НАЧАЛЬНИК СЛЕДОТДЕЛА УКГБ ПРИ СМ УССР
по Николаевской области
подполковник
(ШАПОВАЛОВ)

Фото 62–63. Історична довідка про Миколаївське товариство «Просвіта», видана Миколаївським державним архівом начальнику слідчого відділу УКДБ при РМ УРСР по Миколаївській області Шаповалову. 1956 р. (ДА Миколаївської області. – Ф. 5859. – Оп. 2. – Спр. 5200. – Арк. 79-80)

В архивной справке.

81

С П И С О К

членов украинского общества "Просвита", украинской РСДРП и Украинских эсеров и др.буржуазно-националистических партий.

№ п/п	Фамилия, имя и отчество.	Данные о принадлежности к "Просвите", к партии украинских эсеров и укр.РДСРП и др.сведения на запрашиваемых лиц.	Основание.
	2	3	4
	ЛАГУТА Николай Дмитриевич.	Член "Просвиты", председатель Рады украинских объединенных организаций, боротьбист.	Ф.№ 2 с/р-206, д.32, лл.141, 164; Ф.№ р-152, оп.1, д.822, л.148.
	РОМАНОВСКИЙ Я. (имя не расшифровано, отчество неуказано).	Артист. С 1917 г. состоял в партии украинских социал-демократов. 29.II.1925 г. в газете "Красный Николаев" № 2148 поместил заявление о своем выходе из данной партии.	Газета "Красный Николаев" № 2148 за 29.II.1925 г. стр.4.
	ПРИХОДЬКО П.З. (имя и отчество не расшифрованы).	Члены "Просвиты" с 1908 г.	Ф.№ 2 с/р-206, д.10, л.2, д.30, л.6.
	ЮЧЕНКО Григорий Климович	Член "Просвиты"	Ф.№ 2 с/р-206, д.32, л.124, д.33, л.34, д.36, л.8.
	ЛЕНЕНКО (имя и отчество не указаны)	Член "Просвиты"	Ф.№ 2 с/р-206, д.31, л.34.
	ИЛЬЯШЕНКО Федор Андреевич	Член "Просвиты", член партии эсеров. I.X.1925 г. в газете "Красный Николаев" № 1420 поместил заявление о том, что первал с этой партией с момента установления Советской власти на Украине.	Ф.№ 2 с/р-206, д.26, л.79. Газета "Красный Николаев" № 1420 за I.X.1925 года, стр.4.

Фото 64

7.	ГРОЗА Павел Кириллович.	Сын священника. Работал в Бармашевской семилетней школе. Был заведующим Александровской семилетней школы. Имел связь со священником с.Станислава.	Ф.№ 25 с/р-99, оп.2,д.27,л.18.
8.	ГУДЗЬ (имя и отчество не указаны)	Член "Просвиты"	Ф.№ 2 с/р-206, д.32, л.3.
9.	СКРЫПЧЕНКО Федор Романович.	Член коллегии Николаевского Упродкома в 1920 г., левый социал-революционер.	Ф.№ Р-152/49с оп.1,д.538,л.514.
10.	МАЛИМОН (имя и отчество не указаны)	Член "Просвиты"	Ф.№ 2 с/р-206, д.34, л.3.
11.	ШНАКОВСКИЙ В.Н. (имя и отчество не указаны)	Член "Просвиты" с 1910г.	Ф.№ 2 с/р-206, д.17, л.3.
12.	ЛОЗЕНКО Леонид Иванович	Член "Просвиты"	Ф.№ 2 с/р-206, д.32, л.141.
13.	КУЛЬЧИЦКИЙ Василий Никифорович.	Член "Просвиты"	Ф.№ 2 с/р-206, д.32, л.146.
14.	КРОПИВНИЦКИЙ (имя и отчество не указаны).	Член "Просвиты"	Ф.№ 2 с/р-206, д.32, л.3.
15.	КАМИНСКИЙ (имя и отчество не указаны)	Член "Просвиты"	Ф.№ 2 с/р-206, д.31, л.22.
16.	ЩЕРБАНЬ Григорий Александрович.	Член "Просвиты", член партии украинских эсеров. В газете "Красный Николаев" № 1434 за № 17.X.1925 г. поместил заявление о том, что выбыл из партии.	Ф.№ 2 с/р-206,д. 30,л.1,2;д.32, л.146. Газета "Красный Николаев" № 1434 17.X.1925 г. стр.4.

Фото 65

17.	МОЧАР Карп Иванович	Прибыл в Николаев в 1906 году из тюрьмы. В 1906 г. выслан в Тобольскую губер-нию на все время военного положения в Николаеве.	Ф.№ 229, д.150, л.21, Ф.№ 230, д.5, л.48.
18.	ЧАПКОВСКИЙ (имя и от-чество не указаны)	Член "Просвиты"	Ф.№ 2 с/р-206, д.31, л.179.
19.	ГАНИВ Василий (отчество не указано)	Служащий. С 1906 г. при-надлежал к партии социал-революционеров. С 1918 г. член КПУ. В 1921 г. исклю-чен из рядов компартии за партийную недисциплини-рованность, использование служебного положения для личных целей.	Газета "Красный Николаев", № 297 за 28.XII.1921 г. стр.4.
20.	ПЕТУШЕНКО Нико-лай Иванович	Член "Просвиты". Бухгалтер Украинского банка. Уволен по чистке Сов.аппарата за связь в прошлом с белогвардейца-ми, за судимость.	Ф.№ 3 с/р-161, д.20, л.74. Ф.№ 2 с/р-206, д.32, л.146, д.31, л.34.

Сведений на:

1. МИРОНЕЦ Ивана Дмитриевича
2. КРАВЧЕНКО Порфирия Алексеевича
3. СЕВЕРИНА Василия Ивановича
4. ВИКТОДЕНКО Илью Ивановича
5. АВТУТОВУ Лидию Ивановну
6. ВЕЛИЧКО Кирилла Матвеевича
7. ЗАПОРОЖЧЕНКО Ивана Авраамовича
8. КУЦ Михаила Васильевича
9. ГРИГОРОВИЧ Бориса Петровича
10. УРСУЛ Тимофея Ефремовича
11. ЦЫГАН И
12. ЦЫГАН Павла
13. МАЛАГУШУ Василия Андреевича
14. БАБЧИНСКОГО Ф.Т.
15. РАЙЧЕНКО С.В.

Фото 66

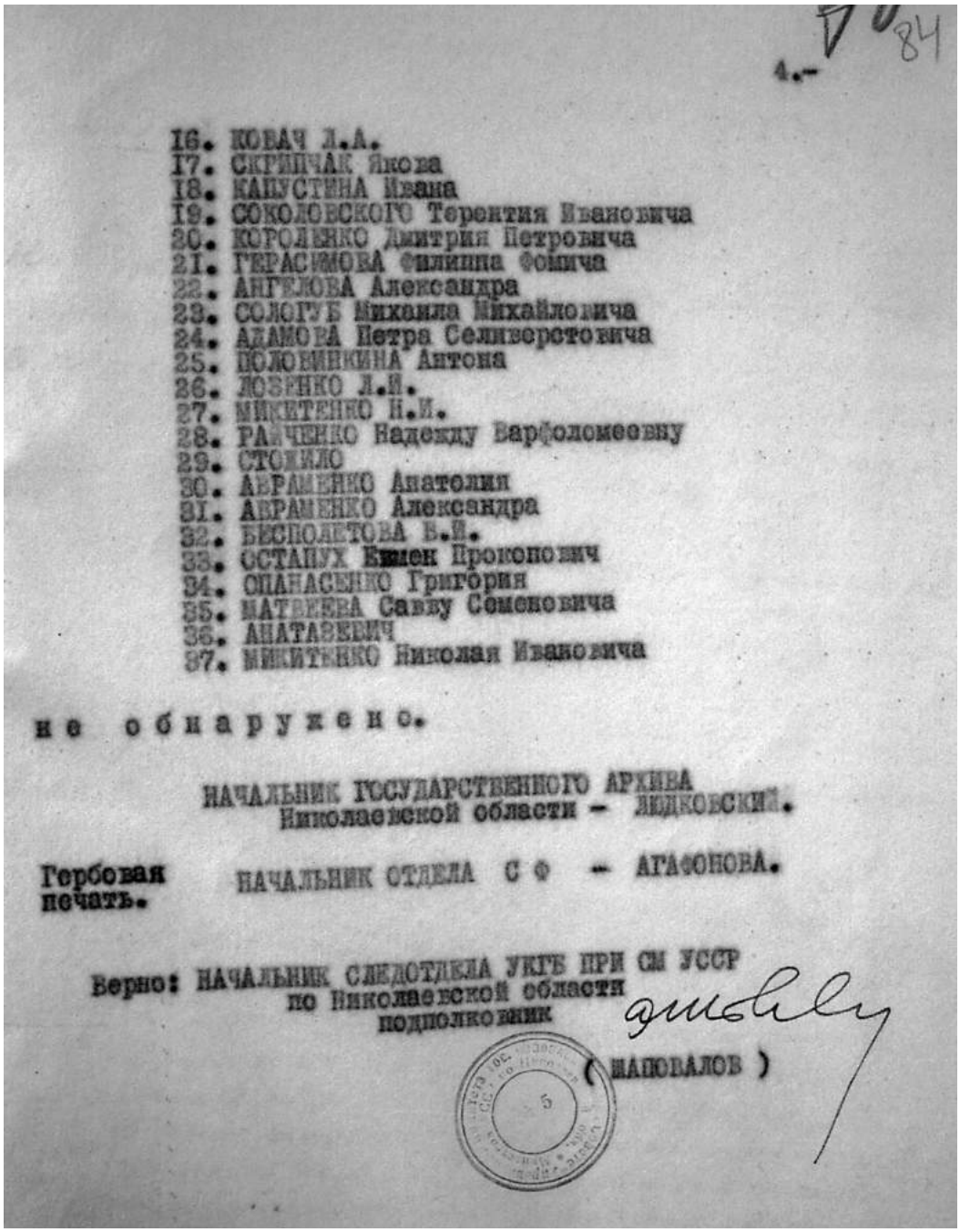

4.- 84

16. КОВАЧ Л.А.
17. СКРИПЧАК Якова
18. КАПУСТИНА Ивана
19. СОКОЛОВСКОГО Терентия Ивановича
20. КОРОЛЬКО Дмитрия Петровича
21. ГЕРАСИМОВА Филиппа Фомича
22. АНГЕЛОВА Александра
23. СОЛОГУБ Михаила Михайловича
24. АДАМОВА Петра Селиверстовича
25. ПОЛОВИНКИНА Антона
26. ЛОЗЕНКО Л.И.
27. МИКИТЕНКО Н.И.
28. РАЙЧЕНКО Надежду Варфоломеевну
29. СТОЯЛО
30. АВРАМЕНКО Анатолия
31. АВРАМЕНКО Александра
32. БЕСПОЛЕТОВА В.И.
33. ОСТАПУХ Емлек Прокопович
34. ОПАНАСЕНКО Григория
35. МАТВЕЕВА Савву Семеновича
36. АНАТАЗЕВИЧ
37. МИКИТЕНКО Николая Ивановича

не обнаружено.

НАЧАЛЬНИК ГОСУДАРСТВЕННОГО АРХИВА
Николаевской области – ЛЕДКОВСКИЙ.

Гербовая печать.

НАЧАЛЬНИК ОТДЕЛА С Ф – АГАФОНОВА.

Верно: НАЧАЛЬНИК СЛЕДОТДЕЛА УКГБ ПРИ СМ УССР
по Николаевской области
подполковник
(НАПОВАЛОВ)

Фото 64–67. Список членів Миколаївського товариства «Просвіта», членів інших політичних партій з відомостями про перебування в їх лавах викладачів та вчителів, що проходили по справі «Українського націоналістичного центру» у 1937 році. 1956 р.
(ДА Миколаївської області. – Ф. 5859. – Оп. 2. – Спр. 5200. – Арк. 81–84)

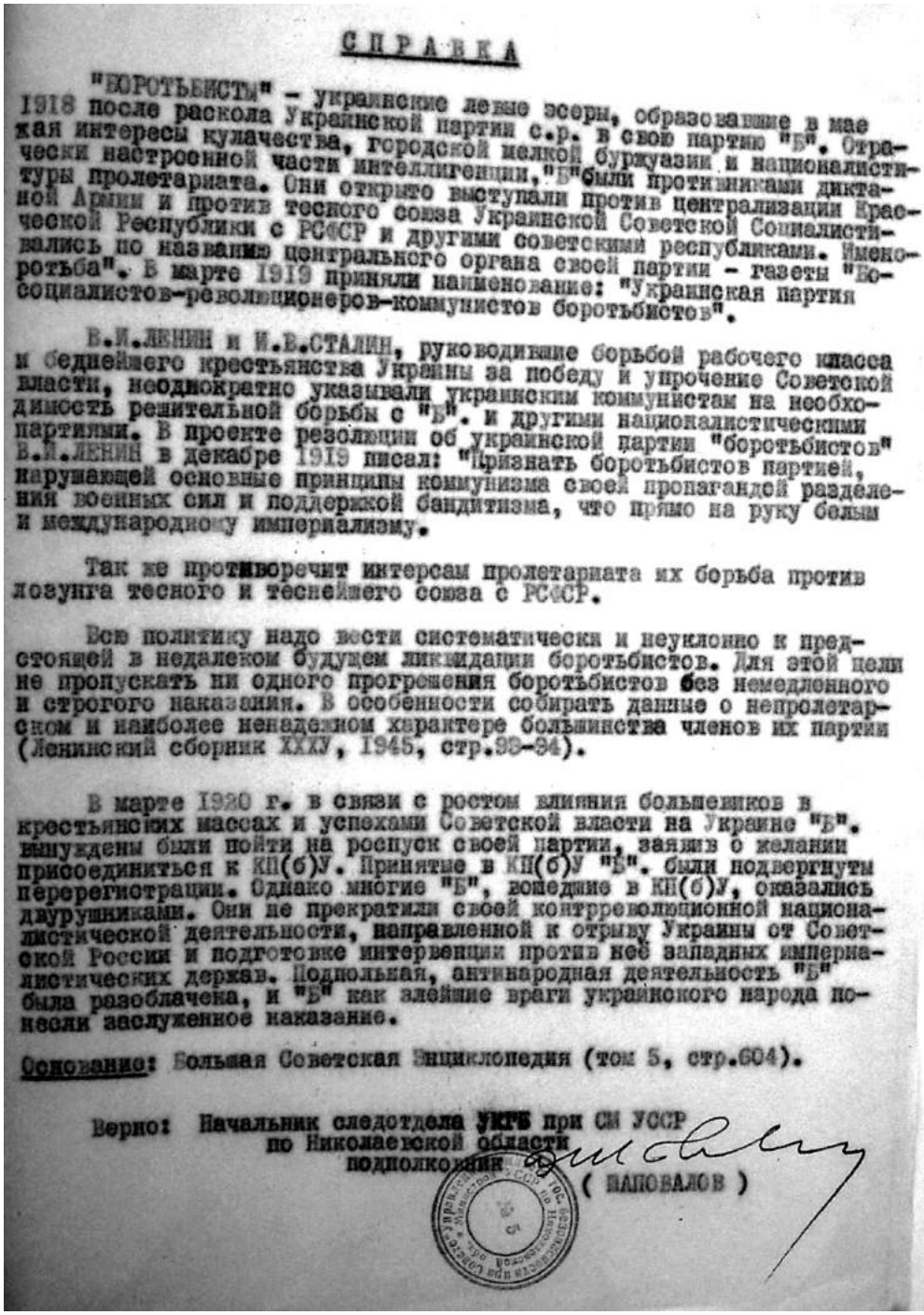

СПРАВКА

"БОРОТЬБИСТЫ" – украинские левые эсеры, образовавшие в мае 1918 после раскола Украинской партии с.р. в свою партию "Б". Отражая интересы кулачества, городской мелкой буржуазии и националистически настроенной части интеллигенции, "Б" были противниками диктатуры пролетариата. Они открыто выступали против централизации Красной Армии и против тесного союза Украинской Советской Социалистической Республики с РСФСР и другими советскими республиками. Именовались по названию центрального органа своей партии – газеты "Боротьба". В марте 1919 приняли наименование: "Украинская партия социалистов-революционеров-коммунистов боротьбистов".

В.И.ЛЕНИН и И.В.СТАЛИН, руководившие борьбой рабочего класса и беднейшего крестьянства Украины за победу и упрочение Советской власти, неоднократно указывали украинским коммунистам на необходимость решительной борьбы с "Б". и другими националистическими партиями. В проекте резолюции об украинской партии "боротьбистов" В.И.ЛЕНИН в декабре 1919 писал: "Признать боротьбистов партией, нарушающей основные принципы коммунизма своей пропагандой разделения военных сил и поддержкой бандитизма, что прямо на руку белым и международному империализму.

Так же противоречит интересам пролетариата их борьба против лозунга тесного и теснейшего союза с РСФСР.

Всю политику надо вести систематически и неуклонно к предстоящей в недалеком будущем ликвидации боротьбистов. Для этой цели не пропускать ни одного прегрешения боротьбистов без немедленного и строгого наказания. В особенности собирать данные о непролетарском и наиболее ненадежном характере большинства членов их партии (Ленинский сборник XXXV, 1945, стр.93-94).

В марте 1920 г. в связи с ростом влияния большевиков в крестьянских массах и успехами Советской власти на Украине "Б", вынуждены были пойти на роспуск своей партии, заявив о желании присоединиться к КП(б)У. Принятые в КП(б)У "Б". были подвергнуты перерегистрации. Однако многие "Б", вошедшие в КП(б)У, оказались двурушниками. Они не прекратили своей контрреволюционной националистической деятельности, направленной к отрыву Украины от Советской России и подготовке интервенции против неё западных империалистических держав. Подпольная, антинародная деятельность "Б" была разоблачена, и "Б" как злейшие враги украинского народа понесли заслуженное наказание.

Основание: Большая Советская Энциклопедия (том 5, стр.604).

Верно: Начальник следотдела УКГБ при СМ УССР
по Николаевской области
подполковник (ШАПОВАЛОВ)

Фото 68. Довідка про Українську партію лівих соціалістів-революціонерів (боротьбистів), складена начальником слідчого відділу УКДБ при РМ УРСР по Миколаївській області Шаповаловим. 1956 р.

125

СЕКРЕТНО.

В ПРЕЗИДИУМ НИКОЛАЕВСКОГО ОБЛСУДА

П Р О Т Е С Т

/ в порядке надзора/.

По делу ГРОЗЫ П.К.

По постановлению Тройки при УНКВД по Николаевской области от 9 апреля 1938 г. осужден по ст.ст. 54-8 и 54-11 УК УССР к ВМН -

ГРОЗА Павел Кириллович, 1898 года рождения, уроженец с. Касперово, Н.Одесского района, Николаевской области, украинец, гр-н СССР, беспартийный, с незаконченным высшим образованием, сын священника, до ареста работал директором неполной средней школы с. Матвеевки Николаевской области.

Согласно обвинительному заключению ГРОЗА обвинялся в том, что являлся участником украинской повстанческой террористической и дирерсионной организации, в которую был вовлечен в 1932 г. одним из активных участников этой организации ЗАИЧЕНКО Арсентием Демьяновичем.

При вербовке был информирован о целях и задачах организации / отделение Украины от СССР и создание буржуазного Украинского государства путем вооруженного восстания, индивидуального террора и диверсий/.

Контрреволюционные замыслы к.р. организации полностью разделял и принял их к осуществлению.

Проводил работу по подбору и вербовке к.р. повстанческих кадров и подрывную работу на культурном фронте. В 1919 году служил в белой армии.

/ л.д. 38-40/.

Виновным себя на предварительном следствии ГРОЗА признал. / л.д. 18-30/.

Фото 69

126

2.

Проверкой, произведенной УКГБ Николаевской области установлено,что решение по делу ГРОЗЫ Тройкой УНКВД принято на основании недостаточно проверенных и вызывающих сомнение материалов. ГРОЗА по делу допрошен один раз 7 марта 1938 года, а так же приобщена к делу копия протокола допроса обв. ЧАЙКОВСКОГО В.С. от 15 февраля 1938 года.

ГРОЗА на допросе показал,что фактически с 1919 г. находился на пути борьбы с Советской властью, т.к. сам являлся сыном попа.

Будучи учителем, начиная с 1923 г. сблизился с учителями ТКАЧЕНКО Нестером Павловичем, ЗАИЧЕНКО Арсентием Демьяновичем,УРСУЛОМ Тимофеем Еремеевичем, инспектором ГОРОНО НИКИТЕНКО Николаем Ивановичем, ЛАГУТОЙ Николай Дмитриевичем, который стояли на украинских националистических позициях.

Летом 1932 г. инспектор наробраза ЗАИЧЕНКО Арсентий Демьянович завербовал ГРОЗУ в антисоветскую националистическую организацию на квартире у ГРОЗЫ.

Как показал ГРОЗА, при вербовке ЗАИЧЕНКО информировал его о том,что организация ставит своей задачей свержение Советской власти, отторжение Украины от СССР и создание буржуазного Украинского Государства путем индивидуального террора, диверсионной и вредительской работы.

Однако какими средствами это должно осуществляться, для ГРОЗЫ не известно.

Далее ГРОЗА показал,что при вербовке ЗАИЧЕНКО назвал ему участников Украинской националистической организации,в которую входили: ГРИШКО К.С., ВИХТОДЕНКО, МАТВЕЕВ В.Г., ГОЛОВКО Я.И., ХРИСТЕНКО, ПОНОМАРЕНКО Ф., ГАЛИНСКИЙ К.Н., ШЕВЧЕНКО - директор школы с. Калиновки, БЕРЕСТЕНКО - директор школы с. Пересадовка, ВОРОНИЧ - директор школы с. Пересад - Богоявленское.

Выполняя задание ЗАИЧЕНКО и УРСУЛА в 1933 г., ГРОЗА создал кулацкую повстанческую ячейку, в которую завербовал: ГАЛИЧЕНКО А.А. и его брата ГАЛИЧЕНКО П.А., ГРИГОРЬЕВА С.К. - бывш председателя колхоза.

Осенью 1933 г. завербовал учителя школы с. Корениха ВИЛЬКОВСКОГО В.И., а осенью 1934 г. вовлек в организацию учителя Варваровской школы МОСКАЛЕНКО П.И.

На этом показания ГРОЗЫ прерываются, больше по существу дела он не допрашивался и его показания путем допроса названных им лиц или другими свидетельскими показаниями не перепроверялись / л.д. 7-16/.

Фото 70

127

ЗАИЧЕНКО А.Д. по решению НКВД и прокурора СССР от 4 ноября 1937 года как участник к.р. польско- националистической шпионской организации расстрелян.

На допросах ЗАИЧЕНКО категорически отрицал пред"явленное ему обвинение, а ГРОЗА вообще по его показаниям не проходит. Не упоминается ГРОЗА и по показаниям арестованных и осужденных вместе с ЗАИЧЕНКО, ЦВЕТАЕВА, ОКСА, ЛЯХОВИЧА, ЗЛОЧЕВСКОГО, ИВАНОВА, ВДОВИЧЕНКО.

Архивно-следственное дело по обв. ЗАИЧЕНКО пересмотрено 5 апреля 1956 г. направлено Военному прокурору ОДВО с заключением о прекращении дела за отсутствием состава преступления.

/ л.д. 49-56/.

Проходящий по показаниям ГРОЗЫ, как участник Украинской к.р. националистической организации известный ему со слов ЗАИЧЕНКО Матвеев В.Г. так-же вместе с ЗАИЧЕНКО приговорен к ВМН как участник контрреволюционной польско- националистической шпионской организации.

Дело на МАТВЕЕВА проверено и 5 апреля 1956 года направлено Военному прокурору ОДВО на предмет его прекращения.

/ л.д. 49-56/.

ХРИСТЕНКО М.И. был арестован 21 апреля 1938 года и дело на него УНКВД Николаевской области 5 января 1939 года прекращено по ст. 197 п.2 УПК.

/ л.д. 59/.

БЕРЕСТЕНКО Л.М. ранее работавший учителем школы с. Пересадовки, а в настоящее время работающий председателем Исполкома Центрального Райсовета Депутатов Трудящихся к уголовной ответственности не привлекался.

/ л.д. 104/.

Преподаватель школы № 5 гор. Николаева ВИХТОДЕНКО И.И. арестован и осужден за к.р. деятельность, ГРОЗУ как участника к.р. организации не называет.

/ л.д. 72-74/.

Из числа названных ГРОЗОЙ, как завербованных им в к.р. организацию, ВИЛЬКОВСКИЙ В.И. и МОСКАЛЕНКО П.И. участниками организации не являлись и они по постановлению Президиума Облсуда реабилитированы МОСКАЛЕНКО 21.I.56 г., а ВИЛЬКОВСКИЙ 15. IX.56 года. / л.д. 57-60/.

Фото 71

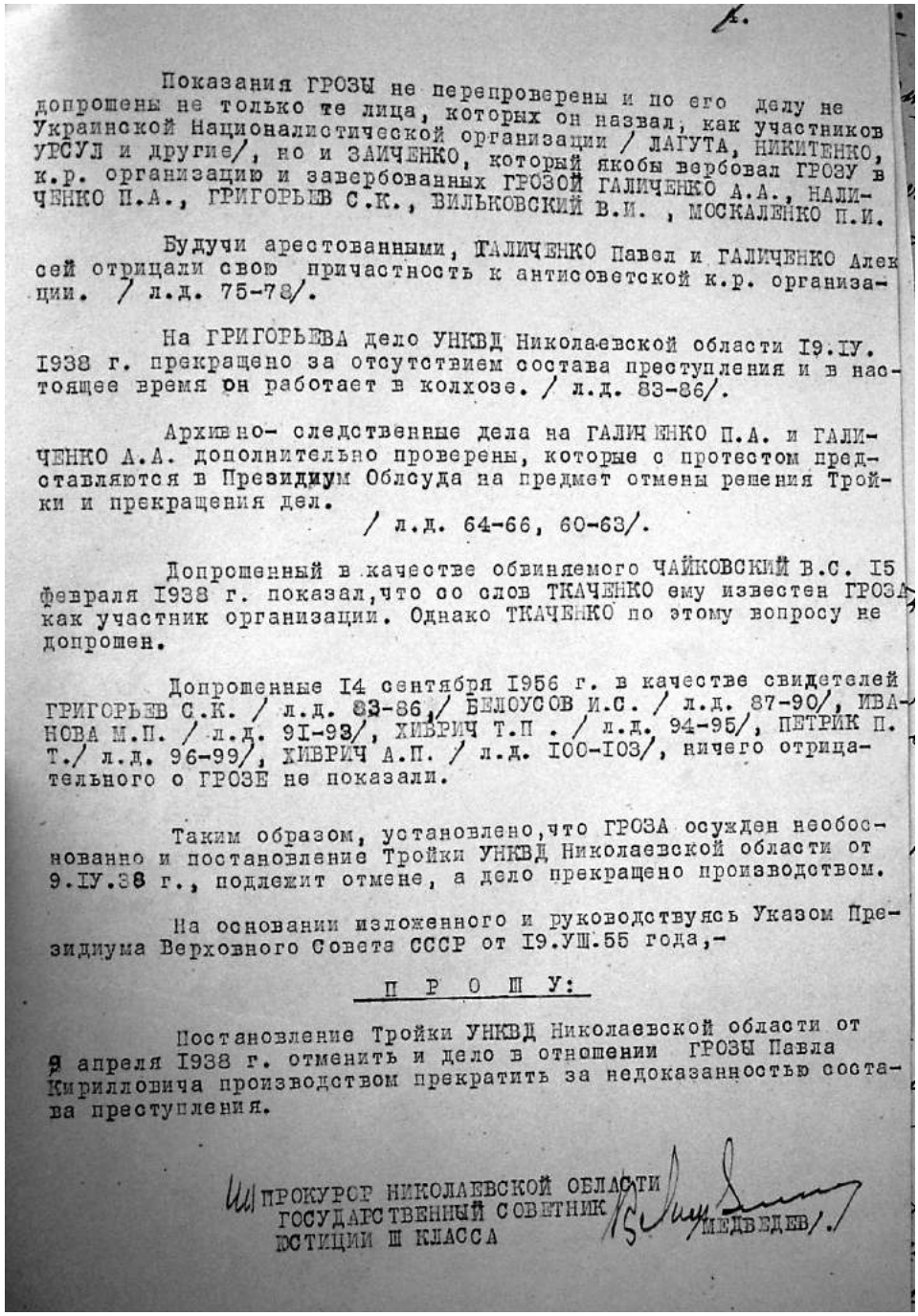

4.

Показания ГРОЗЫ не перепроверены и по его делу не допрошены не только те лица, которых он назвал, как участников Украинской Националистической организации / ЛАГУТА, НИКИТЕНКО, УРСУЛ и другие/, но и ЗАИЧЕНКО, который якобы вербовал ГРОЗУ в к.р. организацию и завербованных ГРОЗОЙ ГАЛИЧЕНКО А.А., НАЛИЧЕНКО П.А., ГРИГОРЬЕВ С.К., ВИЛЬКОВСКИЙ В.И. , МОСКАЛЕНКО П.И.

Будучи арестованными, ГАЛИЧЕНКО Павел и ГАЛИЧЕНКО Алексей отрицали свою причастность к антисоветской к.р. организации. / л.д. 75-78/.

На ГРИГОРЬЕВА дело УНКВД Николаевской области I9.IУ. I938 г. прекращено за отсутствием состава преступления и в настоящее время он работает в колхозе. / л.д. 83-86/.

Архивно- следственные дела на ГАЛИЧЕНКО П.А. и ГАЛИЧЕНКО А.А. дополнительно проверены, которые с протестом представляются в Президиум Облсуда на предмет отмены решения Тройки и прекращения дел.

/ л.д. 64-66, 60-63/.

Допрошенный в качестве обвиняемого ЧАЙКОВСКИЙ В.С. I5 февраля I938 г. показал,что со слов ТКАЧЕНКО ему известен ГРОЗА как участник организации. Однако ТКАЧЕНКО по этому вопросу не допрошен.

Допрошенные I4 сентября I956 г. в качестве свидетелей ГРИГОРЬЕВ С.К. / л.д. 83-86,/ БЕЛОУСОВ И.С. / л.д. 87-90/, ИВАНОВА М.П. / л.д. 9I-93/, ХИВРИЧ Т.П . / л.д. 94-95/, ПЕТРИК П.Т./ л.д. 96-99/, ХИВРИЧ А.П. / л.д. I00-I03/, ничего отрицательного о ГРОЗЕ не показали.

Таким образом, установлено,что ГРОЗА осужден необоснованно и постановление Тройки УНКВД Николаевской области от 9.IУ.38 г., подлежит отмене, а дело прекращено производством.

На основании изложенного и руководствуясь Указом Президиума Верховного Совета СССР от I9.УШ.55 года,-

П Р О Ш У:

Постановление Тройки УНКВД Николаевской области от 9 апреля I938 г. отменить и дело в отношении ГРОЗЫ Павла Кирилловича производством прекратить за недоказанностью состава преступления.

ПРОКУРОР НИКОЛАЕВСКОЙ ОБЛАСТИ
ГОСУДАРСТВЕННЫЙ СОВЕТНИК
ЮСТИЦИИ Ш КЛАССА МЕДВЕДЕВ/.

Фото 69–72. Протест (з висновком про реабілітацію) прокурора Миколаївської області Медведєва по справі Грози П.К. 1956 р. (ДА Миколаївської області. – Ф. 5859. – Оп. 2. – Спр. 1546. – Арк. 125–128)

06/09/200

378

"УТВЕРЖДАЮ"
НАЧАЛЬНИК УПРАВЛЕНИЯ КГБ ПРИ СМ УССР
по Николаевской области
полковник

(И.СИДОРОВ)

" " апреля 1957 г.

Копия

З А К Л Ю Ч Е Н И Е

(по архивно-следственному делу № 7505)- 2212-с

Город Николаев. "16" апреля 1957 года.

Старший следователь следственного отдела Управления КГБ при СМ УССР по Николаевской области старший лейтенант ЗИМАРИН, рассмотрев в связи с жалобой архивно-следственное дело № 7505 и материалы дополнительного расследования в отношении осужденных:

1. ДИДАНА Егора Александровича, 1886 года рождения, уроженца села Гороженo, Привольнянского района, Николаевской области, б.чл.ВКП(б), украинца, из крестьян-середняков с низшим образованием, ранее не судимого, до ареста работавшего зав.фермой колхоза "Заповіт Ленина", проживавшего в с.Гороженo, Привольнянского района.

2. БАБАЕВА Сергея Николаевича, 1894 года рождения, уроженца с.Привольное, б/п., украинца, из крестьян-кулаков, со средним образованием, ранее не судимого, до ареста учителя средней школы, проживавшего в с.Привольное, Николаевской области.

Фото 73

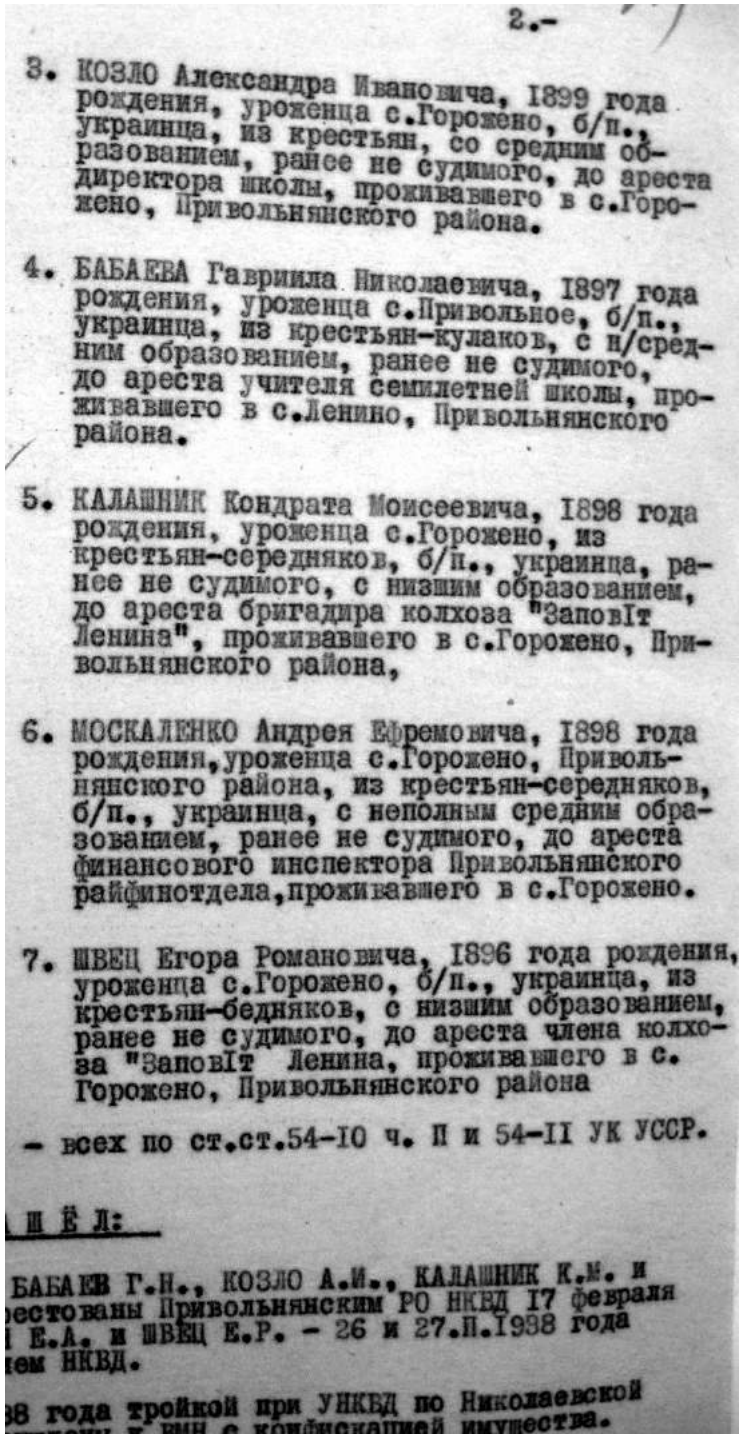

2.-

3. КОЗЛО Александра Ивановича, 1899 года рождения, уроженца с.Горожено, б/п., украинца, из крестьян, со средним образованием, ранее не судимого, до ареста директора школы, проживавшего в с.Горожено, Привольнянского района.

4. БАБАЕВА Гавриила Николаевича, 1897 года рождения, уроженца с.Привольное, б/п., украинца, из крестьян-кулаков, с н/средним образованием, ранее не судимого, до ареста учителя семилетней школы, проживавшего в с.Ленино, Привольнянского района.

5. КАЛАШНИК Кондрата Моисеевича, 1898 года рождения, уроженца с.Горожено, из крестьян-середняков, б/п., украинца, ранее не судимого, с низшим образованием, до ареста бригадира колхоза "Заповіт Ленина", проживавшего в с.Горожено, Привольнянского района,

6. МОСКАЛЕНКО Андрея Ефремовича, 1898 года рождения, уроженца с.Горожено, Привольнянского района, из крестьян-середняков, б/п., украинца, с неполным средним образованием, ранее не судимого, до ареста финансового инспектора Привольнянского райфинотдела, проживавшего в с.Горожено.

7. ШВЕЦ Егора Романовича, 1896 года рождения, уроженца с.Горожено, б/п., украинца, из крестьян-бедняков, с низшим образованием, ранее не судимого, до ареста члена колхоза "Заповіт Ленина, проживавшего в с. Горожено, Привольнянского района

- всех по ст.ст.54-10 ч. II и 54-11 УК УССР.

ШЁЛ:

БАБАЕВ Г.Н., КОЗЛО А.И., КАЛАШНИК К.М. и
естованы Привольнянским РО НКВД 17 февраля
Е.А. и ШВЕЦ Е.Р. - 26 и 27.II.1938 года
ем НКВД.

38 года тройкой при УНКВД по Николаевской

Фото 73–74. Висновок за судовою справою № 7505 (2212-с). 16.04.1957 р. (ДА СБ України в Миколаївській області. – Спр. 11017-с. – Т. 11. – Арк. 378-379)

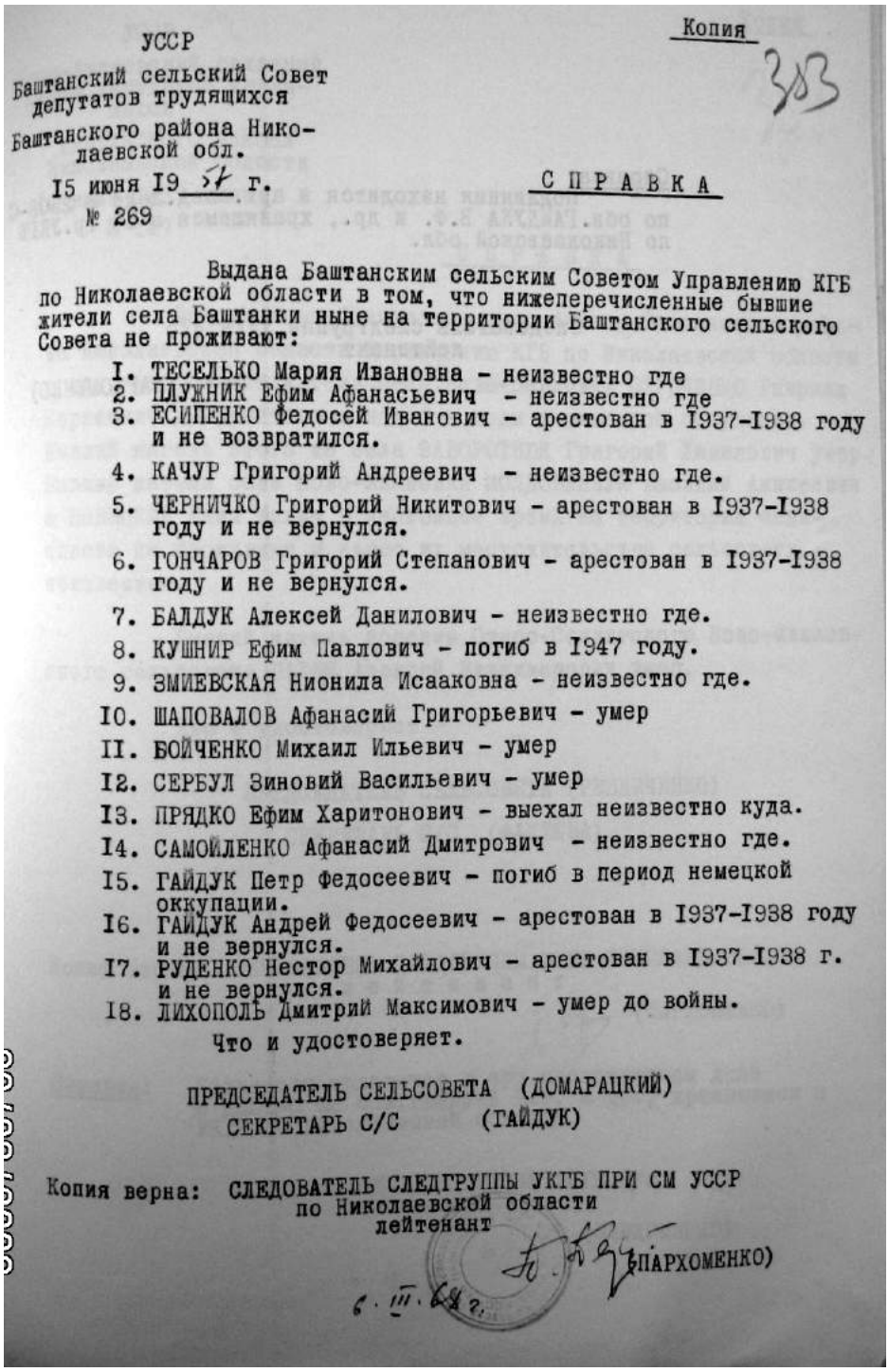

УССР

Баштанский сельский Совет
депутатов трудящихся

Баштанского района Николаевской обл.

15 июня 1957 г.

№ 269

Копия

383

СПРАВКА

Выдана Баштанским сельским Советом Управлению КГБ по Николаевской области в том, что нижеперечисленные бывшие жители села Баштанки ныне на территории Баштанского сельского Совета не проживают:

1. ТЕСЕЛЬКО Мария Ивановна – неизвестно где
2. ПЛУЖНИК Ефим Афанасьевич – неизвестно где
3. ЕСИПЕНКО Федосей Иванович – арестован в 1937-1938 году и не возвратился.
4. КАЧУР Григорий Андреевич – неизвестно где.
5. ЧЕРНИЧКО Григорий Никитович – арестован в 1937-1938 году и не вернулся.
6. ГОНЧАРОВ Григорий Степанович – арестован в 1937-1938 году и не вернулся.
7. БАЛДУК Алексей Данилович – неизвестно где.
8. КУШНИР Ефим Павлович – погиб в 1947 году.
9. ЗМИЕВСКАЯ Нионила Исааковна – неизвестно где.
10. ШАПОВАЛОВ Афанасий Григорьевич – умер
11. БОЙЧЕНКО Михаил Ильевич – умер
12. СЕРБУЛ Зиновий Васильевич – умер
13. ПРЯДКО Ефим Харитонович – выехал неизвестно куда.
14. САМОЙЛЕНКО Афанасий Дмитрович – неизвестно где.
15. ГАЙДУК Петр Федосеевич – погиб в период немецкой оккупации.
16. ГАЙДУК Андрей Федосеевич – арестован в 1937-1938 году и не вернулся.
17. РУДЕНКО Нестор Михайлович – арестован в 1937-1938 г. и не вернулся.
18. ЛИХОПОЛЬ Дмитрий Максимович – умер до войны.

Что и удостоверяет.

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ СЕЛЬСОВЕТА (ДОМАРАЦКИЙ)
СЕКРЕТАРЬ С/С (ГАЙДУК)

Копия верна: СЛЕДОВАТЕЛЬ СЛЕДГРУППЫ УКГБ ПРИ СМ УССР
по Николаевской области
лейтенант
(ПАРХОМЕНКО)

6.III.57 г.

Фото 75. Довідка Баштанської сільради. 15.06.1957 р.
(ДА СБ України в Миколаївській області. – Спр. 11017-с. – Т. 11. – Арк. 353)

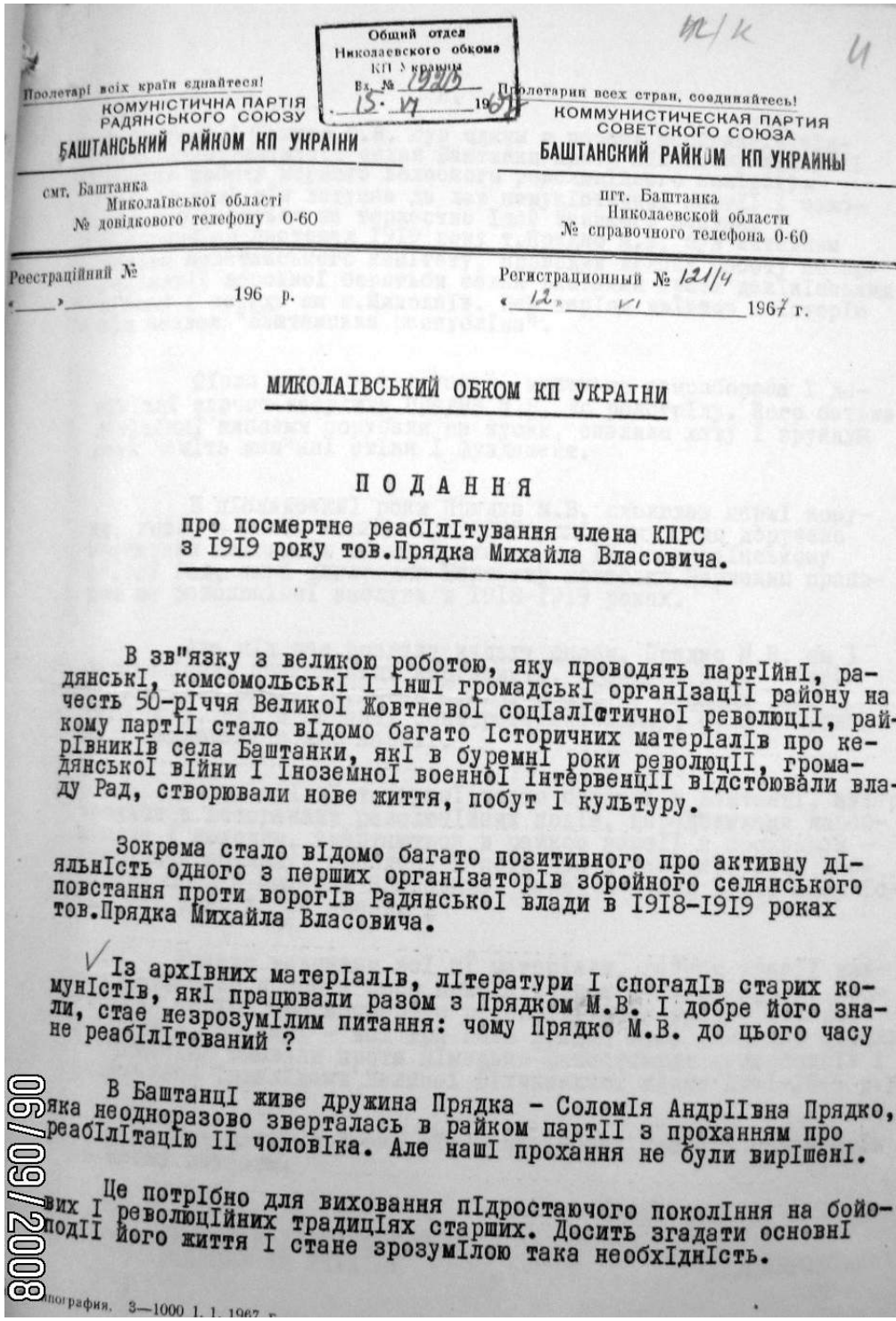

Пролетарі всіх країн єднайтеся!
КОМУНІСТИЧНА ПАРТІЯ РАДЯНСЬКОГО СОЮЗУ
БАШТАНСЬКИЙ РАЙКОМ КП УКРАЇНИ
смт. Баштанка Миколаївської області
№ довідкового телефону 0-60

Общий отдел Николаевского обкома КП Украины
Вх. № 1926
15. VI 1967

Пролетарии всех стран, соединяйтесь!
КОММУНИСТИЧЕСКАЯ ПАРТИЯ СОВЕТСКОГО СОЮЗА
БАШТАНСКИЙ РАЙКОМ КП УКРАИНЫ
пгт. Баштанка Николаевской области
№ справочного телефона 0-60

Реєстраційний № ____ «____» _____ 196 р.

Регистрационный № 121/4
«12» VI 1967 г.

МИКОЛАЇВСЬКИЙ ОБКОМ КП УКРАЇНИ

ПОДАННЯ

про посмертне реабілітування члена КПРС з 1919 року тов.Прядка Михайла Власовича.

В зв"язку з великою роботою, яку проводять партійні, радянські, комсомольські і інші громадські організації району на честь 50-річчя Великої Жовтневої соціалістичної революції, райкому партії стало відомо багато історичних матеріалів про керівників села Баштанки, які в буремні роки революції, громадянської війни і іноземної военної інтервенції відстоювали владу Рад, створювали нове життя, побут і культуру.

Зокрема стало відомо багато позитивного про активну діяльність одного з перших організаторів збройного селянського повстання проти ворогів Радянської влади в 1918-1919 роках тов.Прядка Михайла Власовича.

Із архівних матеріалів, літератури і спогадів старих комуністів, які працювали разом з Прядком М.В. і добре його знали, стає незрозумілим питання: чому Прядко М.В. до цього часу не реабілітований ?

В Баштанці живе дружина Прядка - Соломія Андріївна Прядко, яка неодноразово зверталась в райком партії з проханням про реабілітацію її чоловіка. Але наші прохання не були вирішені.

Це потрібно для виховання підростаючого покоління на бойових і революційних традиціях старших. Досить згадати основні події його життя і стане зрозумілою така необхідність.

Типография. 3—1000 1. 1. 1967 г.

06/09/2008

Фото 76

В 1918 роцІ Прядко М.В. був одним з перших керІвникІв пІдпІльноІ органІзацІІ селян Баштанки проти нІмецьких вІйськ І очолив роботу першого волосного революцІйного комІтету.
В 1919 роцІ вІн вступає до лав комунІстичноІ партІІ І самовІддано бореться за торжество ІдеЙ Великого Жовтня.
З серпня по листопад 1919 року т.Прядко М.В. був активним членом повстанського комІтету, проводив велику роботу по органІзацІІ збройноІ боротьби селян Баштанки проти денІкІнських вІйськ І походу на м.МиколаІв. Цей перІод ввІйшов в ІсторІю пІд назвою "Баштанська республІка".

ПІсля поразки повстання, кулацька самооборона І денІкІнцІ заочно засудили Прядко М.В. до розстрІлу. Його батька денІкІнцІ шаблями порубали на куски, спалили хату І зруйнували навІть кам"янІ стІни І фундамент.

В пІслявоєннІ роки Прядко М.В. очолював першІ комуни, този, а потІм колгосп. В 1925 роцІ йому було доручено очолювати делегацІю селян Баштанки на IX ВсеукраІнському з"ІздІ Рад, який нагородив Баштанку почесним Червоним прапором за революцІйнІ заслуги в 1918-1919 роках.

Але пІд час розгулу культу особи, Прядко М.В. як І багато Інших баштанських керІвникІв, /Гайдука С.Ф. - член КПРС з 1919 року, Тесєлько С.В. І ПалІя А. - члени КПРС з 1920 року, якІ в останнІ роки реабІлІтованІ/, були засудженІ І виключенІ з лав партІІ.

І ось всІ цІ товариші часто бувають в БаштанцІ, зустрІчаються з ветеранами революцІйних подІй, передовиками виробництва І молоддю, звертаються в райком партІІ з проханням - виправити помилку, зроблену в свІй час І реабІлІтувати посмертно Прядка Михайла Власовича. ТакоІ ж думки І всІ комунІсти, якІ його добре знали.

Уважно вивчивши всІ цІ матерІали, райком партІІ вважає доцІльним просити бюро МиколаІвського обкому партІІ розглянути справу про посмертне реабІлІтування Прядка Михайла Власовича. До всІ - всІ три сини Прядка М.В. /Микола, Василь І ГригорІй/ воювали проти нІмецько-фашистських загарбникІв І залишилися ІнвалІдами ВеликоІ ВІтчизняноІ вІйни 1941-1945 р.р.

При цьому додаємо шІсть письмових прохань комунІстІв по цьому питанню.

СЕКРЕТАР БАШТАНСЬКОГО
РАЙКОМУ КП УКРАЇНИ І.ДОМБРОВСЬКИЙ

Фото 76–77. Подання про посмертну реабілітацію М.В. Прядка. 12.06.1967 р. (ДА СБ України в Миколаївській області. – Спр. 11017-с. – Т. 10. – Арк. 11-12)

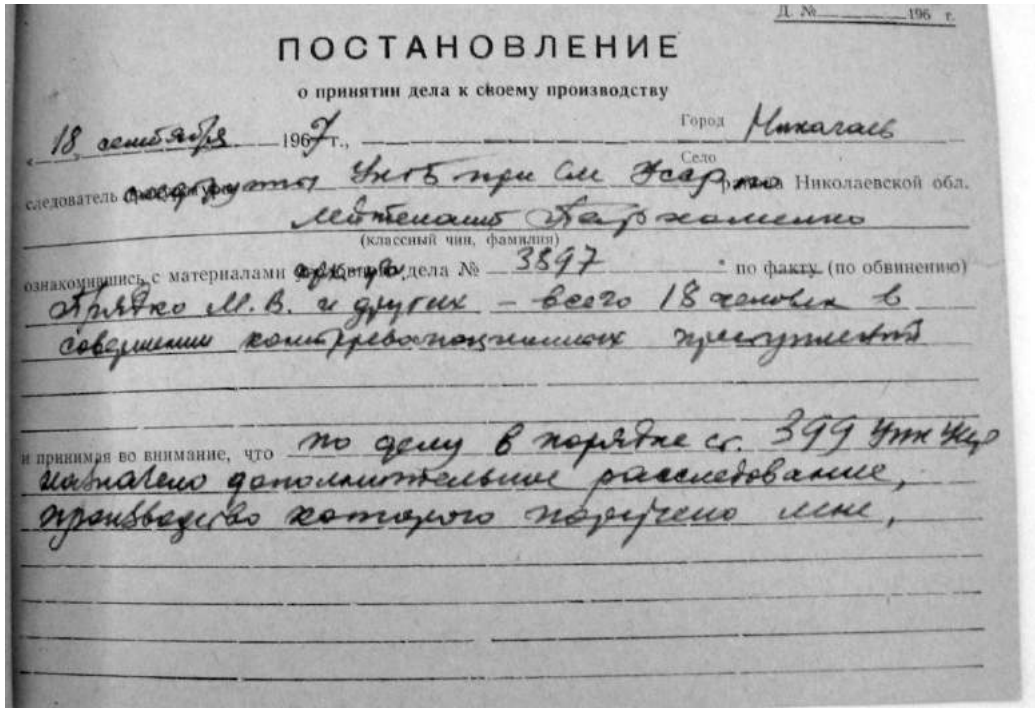

Д. № _____ 196 г.

ПОСТАНОВЛЕНИЕ

о принятии дела к своему производству

«18» сентября 1967 г., Город Николаев

Село

следователь [illegible] УКГБ при СМ УССР по Николаевской обл.

Лейтенант Пархоменко

(классный чин, фамилия)

ознакомившись с материалами [illegible] дела № 3897 по факту (по обвинению)

Прядко М.В. и других – всего 18 человек в совершении контрреволюционных преступлений

и принимая во внимание, что по делу в порядке ст. 399 УПК УССР назначено дополнительное расследование, производство которого поручено мне,

Фото 78. Постанова слідчого УКДБ при РМ УРСР по Миколаївській області про додаткове розслідування справи репресованого М.В. Прядка та інших. 18.09.1967 р.

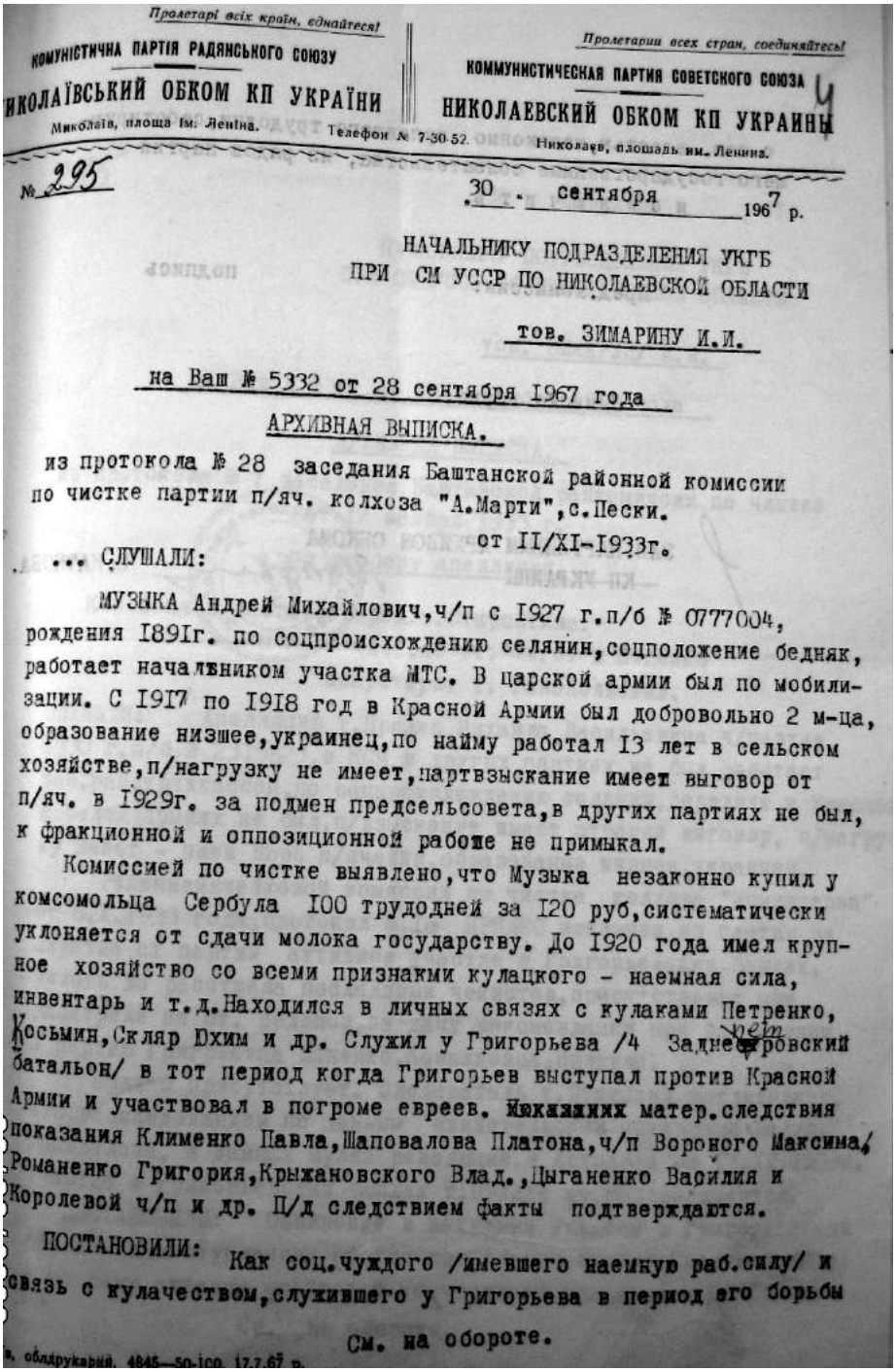

Пролетарі всіх країн, єднайтеся!

КОМУНІСТИЧНА ПАРТІЯ РАДЯНСЬКОГО СОЮЗУ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ ОБКОМ КП УКРАЇНИ
Миколаїв, площа ім. Леніна. Телефон № 7-30-52.

Пролетарии всех стран, соединяйтесь!

КОММУНИСТИЧЕСКАЯ ПАРТИЯ СОВЕТСКОГО СОЮЗА
НИКОЛАЕВСКИЙ ОБКОМ КП УКРАИНЫ
Николаев, площадь им. Ленина.

№ 295 30 сентября 1967 р.

НАЧАЛЬНИКУ ПОДРАЗДЕЛЕНИЯ УКГБ
ПРИ СМ УССР ПО НИКОЛАЕВСКОЙ ОБЛАСТИ

тов. ЗИМАРИНУ И.И.

на Ваш № 5332 от 28 сентября 1967 года

АРХИВНАЯ ВЫПИСКА.

из протокола № 28 заседания Баштанской районной комиссии по чистке партии п/яч. колхоза "А.Марти", с.Пески.

от II/XI-1933г.

... СЛУШАЛИ:

МУЗЫКА Андрей Михайлович, ч/п с 1927 г. п/б № 0777004, рождения 1891г. по соцпроисхождению селянин, соцположение бедняк, работает начальником участка МТС. В царской армии был по мобилизации. С 1917 по 1918 год в Красной Армии был добровольно 2 м-ца, образование низшее, украинец, по найму работал 13 лет в сельском хозяйстве, п/нагрузку не имеет, партвзыскание имеет выговор от п/яч. в 1929г. за подмен председательсовета, в других партиях не был, к фракционной и оппозиционной работе не примыкал.

Комиссией по чистке выявлено, что Музыка незаконно купил у комсомольца Сербула 100 трудодней за 120 руб, систематически уклоняется от сдачи молока государству. До 1920 года имел крупное хозяйство со всеми признаками кулацкого - наемная сила, инвентарь и т.д. Находился в личных связях с кулаками Петренко, Косьмин, Скляр Юхим и др. Служил у Григорьева /4 Задне-Днепровский батальон/ в тот период когда Григорьев выступал против Красной Армии и участвовал в погроме евреев. Показания матер. следствия показания Клименко Павла, Шаповалова Платона, ч/п Вороного Максима, Романенко Григория, Крыхановского Влад., Цыганенко Василия и Королевой ч/п и др. П/д следствием факты подтверждаются.

ПОСТАНОВИЛИ: Как соц. чуждого /имевшего наемную раб. силу/ и связь с кулачеством, служившего у Григорьева в период его борьбы

См. на обороте.

Фото 79. Архівний витяг з протоколу засідання Баштанської районної комісії з проведення партійної чистки від 11.11.1933 р. 30.09.1967 р. (ДА СБ України в Миколаївській області. – Спр. 11017-с. – Т. 11. – Арк. 4)

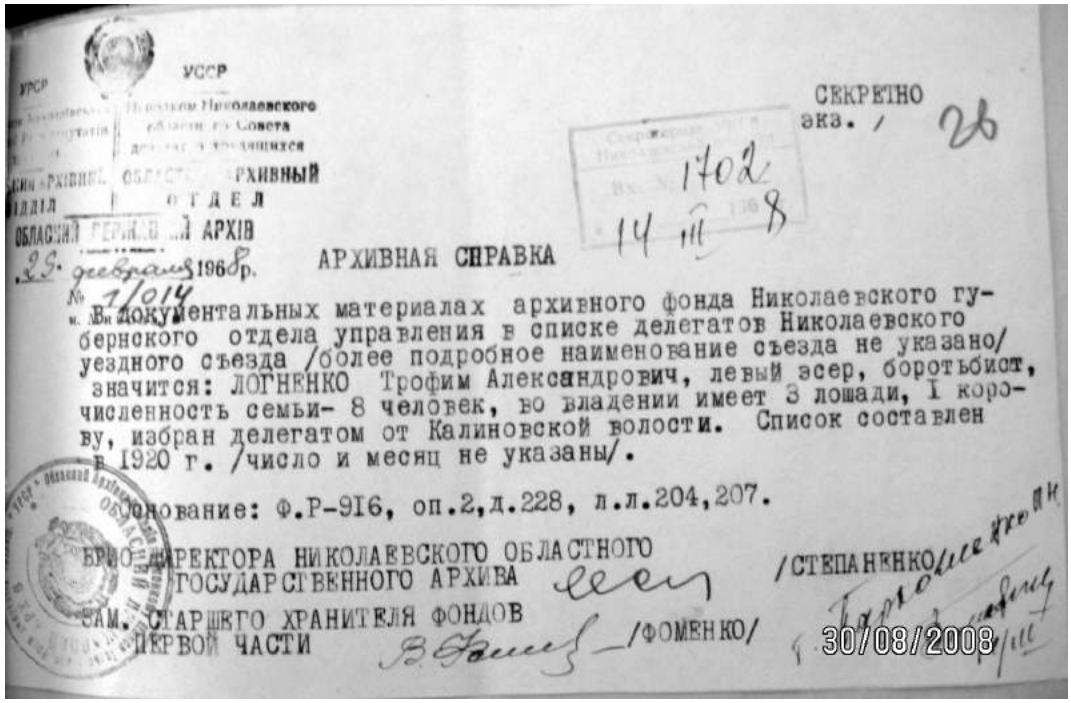

УССР

Исполком Николаевского областного Совета депутатов трудящихся

Областной архивный отдел

Областной государственный архив

29 февраля 1968 г.

№ 1/014

СЕКРЕТНО
экз. 1

1702
14 III 8

АРХИВНАЯ СПРАВКА

В документальных материалах архивного фонда Николаевского губернского отдела управления в списке делегатов Николаевского уездного съезда /более подробное наименование съезда не указано/ значится: ЛОГНЕНКО Трофим Александрович, левый эсер, боротьбист, численность семьи- 8 человек, во владении имеет 3 лошади, 1 корову, избран делегатом от Калиновской волости. Список составлен в 1920 г. /число и месяц не указаны/.

Основание: Ф.Р-916, оп.2,д.228, л.л.204,207.

ВРИО ДИРЕКТОРА НИКОЛАЕВСКОГО ОБЛАСТНОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО АРХИВА /СТЕПАНЕНКО/

ЗАМ. СТАРШЕГО ХРАНИТЕЛЯ ФОНДОВ ПЕРВОЙ ЧАСТИ /ФОМЕНКО/

30/08/2008

Фото 80. Архівна довідка на Т.О. Логненка. 29.02.1968 р.
(ДА СБ України в Миколаївській області. – Спр. 11017-с. – Т. 11. – Арк. 26)

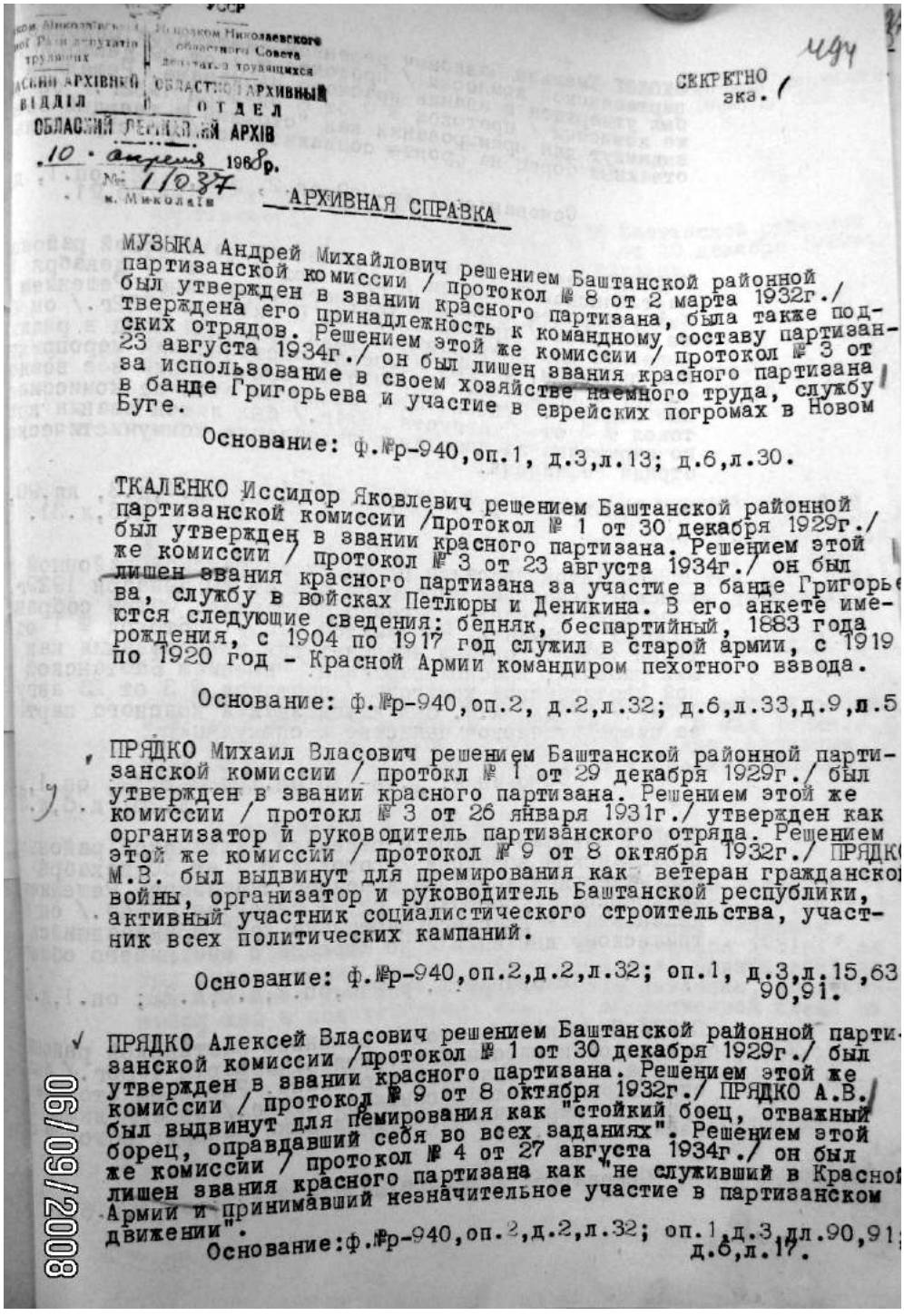

УССР

Исполком Николаевского областного Совета депутатов трудящихся

ОБЛАСНИЙ АРХІВНИЙ ВІДДІЛ

ОБЛАСТНОЙ АРХИВНЫЙ ОТДЕЛ

ОБЛАСНИЙ ДЕРЖАВНИЙ АРХІВ

10 апреля 1968 р.

№ 11037

м. Миколаїв

494

СЕКРЕТНО

экз. 1

АРХИВНАЯ СПРАВКА

МУЗЫКА Андрей Михайлович решением Баштанской районной партизанской комиссии / протокол № 8 от 2 марта 1932г./ был утвержден в звании красного партизана, была также подтверждена его принадлежность к командному составу партизанских отрядов. Решением этой же комиссии / протокол № 3 от 23 августа 1934г./ он был лишен звания красного партизана за использование в своем хозяйстве наемного труда, службу в банде Григорьева и участие в еврейских погромах в Новом Буге.

Основание: ф.№р-940,оп.1, д.3,л.13; д.6,л.30.

ТКАЛЕНКО Иссидор Яковлевич решением Баштанской районной партизанской комиссии /протокол № 1 от 30 декабря 1929г./ был утвержден в звании красного партизана. Решением этой же комиссии / протокол № 3 от 23 августа 1934г./ он был лишен звания красного партизана за участие в банде Григорьева, службу в войсках Петлюры и Деникина. В его анкете имеются следующие сведения: бедняк, беспартийный, 1883 года рождения, с 1904 по 1917 год служил в старой армии, с 1919 по 1920 год - Красной Армии командиром пехотного взвода.

Основание: ф.№р-940,оп.2, д.2,л.32; д.6,л.33,д.9,л.5

ПРЯДКО Михаил Власович решением Баштанской районной партизанской комиссии / протокл № 1 от 29 декабря 1929г./ был утвержден в звании красного партизана. Решением этой же комиссии / протокл № 3 от 26 января 1931г./ утвержден как организатор и руководитель партизанского отряда. Решением этой же комиссии / протокол № 9 от 8 октября 1932г./ ПРЯДКО М.В. был выдвинут для премирования как ветеран гражданской войны, организатор и руководитель Баштанской республики, активный участник социалистического строительства, участник всех политических кампаний.

Основание: ф.№р-940,оп.2,д.2,л.32; оп.1, д.3,л.15,63 90,91.

ПРЯДКО Алексей Власович решением Баштанской районной партизанской комиссии /протокол № 1 от 30 декабря 1929г./ был утвержден в звании красного партизана. Решением этой же комиссии / протокол № 9 от 8 октября 1932г./ ПРЯДКО А.В. был выдвинут для премирования как "стойкий боец, отважный борец, оправдавший себя во всех заданиях". Решением этой же комиссии / протокол № 4 от 27 августа 1934г./ он был лишен звания красного партизана как "не служивший в Красной Армии и принимавший незначительное участие в партизанском движении".

Основание:ф.№р-940,оп.2,д.2,л.32; оп.1,д.3,лл.90,91; д.6,л.17.

8007/60/90

Фото 81. Архівна довідка. 10.04.1968 р.
(ДА СБ України в Миколаївській області. – Спр. 11017-с. – Т. 11. – Арк. 494)

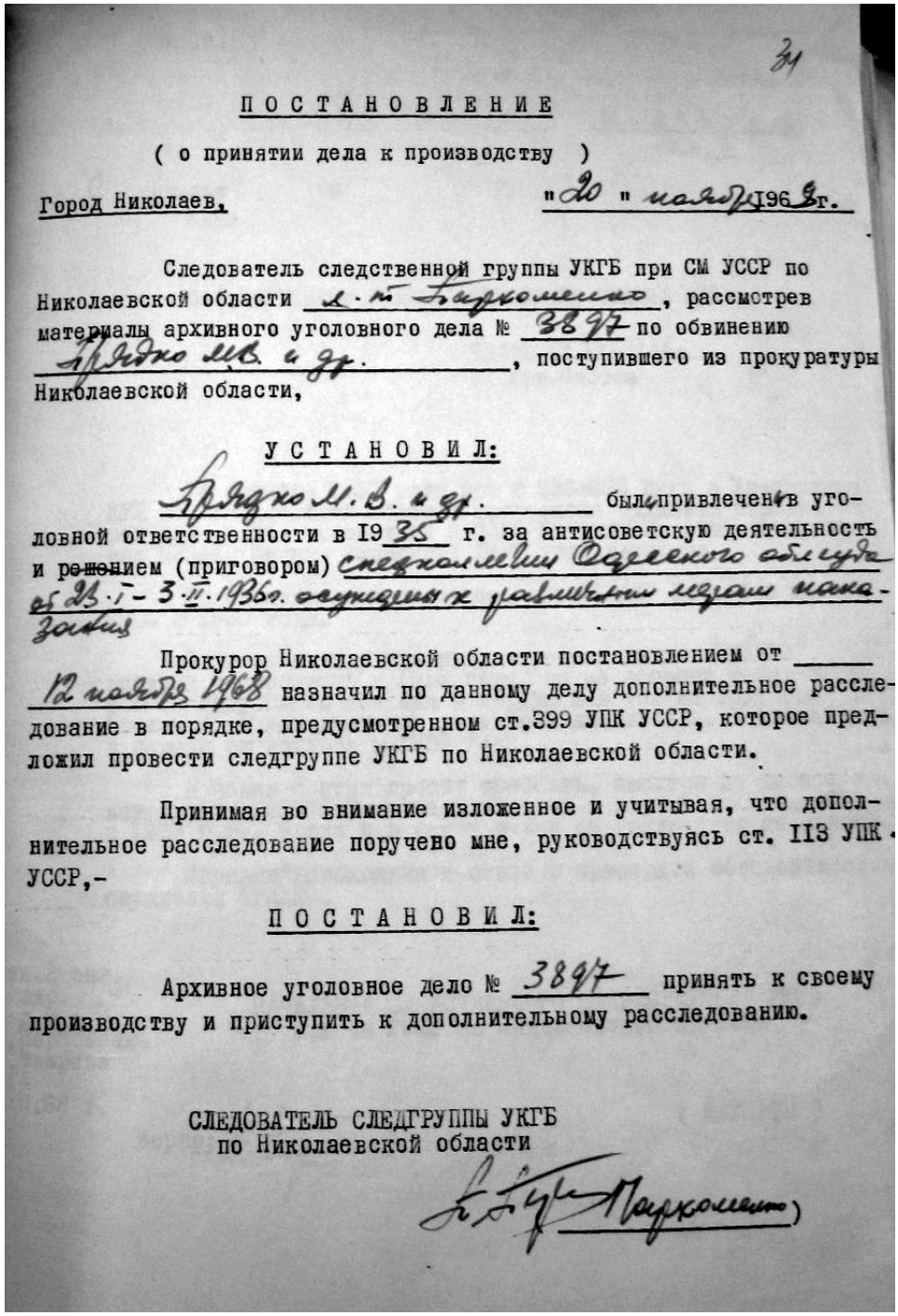

31

П О С Т А Н О В Л Е Н И Е

(о принятии дела к производству)

Город Николаев, "20" мая 1968 г.

Следователь следственной группы УКГБ при СМ УССР по Николаевской области л-т Бондаренко, рассмотрев материалы архивного уголовного дела № 3897 по обвинению Прядко М.В. и др., поступившего из прокуратуры Николаевской области,

У С Т А Н О В И Л:

Прядко М.В. и др. был привлечен в уголовной ответственности в 1935 г. за антисоветскую деятельность и решением (приговором) спецколлегии Одесского облсуда от 23.I - 3.II.1936г. осужденных к различным мерам наказания

Прокурор Николаевской области постановлением от 12 марта 1968 назначил по данному делу дополнительное расследование в порядке, предусмотренном ст.399 УПК УССР, которое предложил провести следгруппе УКГБ по Николаевской области.

Принимая во внимание изложенное и учитывая, что дополнительное расследование поручено мне, руководствуясь ст. 113 УПК УССР,-

П О С Т А Н О В И Л:

Архивное уголовное дело № 3897 принять к своему производству и приступить к дополнительному расследованию.

СЛЕДОВАТЕЛЬ СЛЕДГРУППЫ УКГБ
по Николаевской области

(Бондаренко)

Фото 82. Постанова про додаткове розслідування карної справи М.В. Прядка та інших. 20.11.1968 р.
(ДА СБ України в Миколаївській області. – Спр. 11017-с. – Т. 12. – Арк. 34)

Секретно:

экз.№ 1

"УТВЕРЖДАЮ"
ПРОКУРОР НИКОЛАЕВСКОЙ ОБЛАСТИ
ГОСУДАРСТВЕННЫЙ СОВЕТНИК ЮСТИЦИИ
3-го КЛАССА

"21" ноября 1968 г. БАГИН

П О С Т А Н О В Л Е Н И Е

18 ноября 1968 г. г.Николаев

Помощник прокурора Николаевской области по надзору за следствием в органах госбезопасности, советник юстиции Полиновский, рассмотрев архивно-следственное дело № 3040 по обвинению КОПП Адольфа Антоновича и других, вместе с жалобой жены осужденного КОПП А.А. - Копп Екатерины Иосифовны,-

У С Т А Н О В И Л :

По постановлению НКВД СССР и Генерального прокурора СССР от 25 ноября 1937 года осуждены к ВМН,-

1. КОПП Адольф Антонович
2. ГЕРТНЕР Леопольд Иванович
3. БЕЛИЦКР Иван Мартынович
4. БЕЛИЦКР Эдуард Мартынович
5. ВИЛЬДТ Рафаил Степанович
6. БЕЛЦ Георгий Иосифович
7. КОХ Иосиф Антонович
8. ШТЕЙФ Георгий Михайлович
9. ФОКТ Иосиф Яковлевич
10. ФЕРДЕРЕР Герони[illegible] Яковлевич
11. ФИШЕР Рафаил Францевич
12. ШЕЙТЕР Антон Христианович
13. ГЕКК Яков Адамович
14. МОРДИАН Рафаил Яковлевич
15. ВИЛЬДТ Иосиф Михайлович
16. ВИЛЬДТ Иван Рафаилович
17. БЕЛИЦКР Иосиф Антонович

на 10 лет ИТЛ

18. МАЙЕР Евгений Антонович
19. ИОРДАН Евгений Феликсович -(решения об осуждении в деле нет.)

Фото 83

3

По обвинительному заключению всем осужденным вменено в вину то, что они являлись членами контрреволюционной дашистской организации, созданной в селе Роштадт ксендзом Мерклингером в 1930 году и среди населения проводили антисоветскую агитацию.

Кроме того, ГЕРТНЕРУ Л.И., БЕЛИЦЕРУ Э.М., ИОРДАН Е.Ф., ВИЛЬДТУ Р.С., ШТЕЙФУ Г.М., ФИШЕРУ Р.Ф., ГЕКК Я.А. и МОРДИАНУ Р.Я. вменено в вину то, что они в 1919 году принимали активное участие в кулацком восстании против Советской власти.

(л.д.392-401)

Это обвинение было основано на неконкретных, не проверенных и малоубедительных показаниях 14 осужденных, а также на неконкретных и малоубедительных показаниях свидетелей Вецель Л.Ф., Иордана И.П., Чмиль Г.Я. и др. При чем, свидетели о принадлежности осужденных к контрреволюционной организации вообще не допрашивались.

Осужденные МОРДИАН Р.Я., ВИЛЬДТ И.М., МАЙЕР Е.А., ВИЛЬДТ И.Р. и БЕЛИЦЕР И.А. в предъявленном обвинении виновными себя не признали.

В своей жалобе жена осужденного КОПП - Копп Е.И. указывает, что ее муж был осужден необоснованно, поэтому просит пересмотреть дело и реабилитировать его.

Принимая во внимание, что следствие по делу произведено исключительно поверхностно и плохо, а также неполно произведено и дополнительное расследование по делу в 1957 году, в связи с чем нельзя принять правильного решения по делу, поэтому, руководствуясь ст.399 УПК УССР, -

П О С Т А Н О В И Л :

Назначить по делу по обвинению КОПП А.А. и других дополнительное расследование, производство которого поручить следственной группе УКГБ при СМ УССР по Николаевской области.

В процессе расследования по делу необходимо:

1. Проверить, был ли осужден ксендз Мерклингер. Если да, то истребовать архивно-следственное дело по обвинению его и составить обзорную справку.

2. По возможности установить и передопросить ранее допрошенных свидетелей Фишера Р.И., Чмиль П.Я., Чмиль Г.Я., Бенц К.И. и др., конкретизируя их показания.

3. По возможности установить и передопросить осужденного к 10 годам ИТЛ Иордан Е.Ф. по существу предъявленного ему и остальным осужденным обвинения.

Фото 84

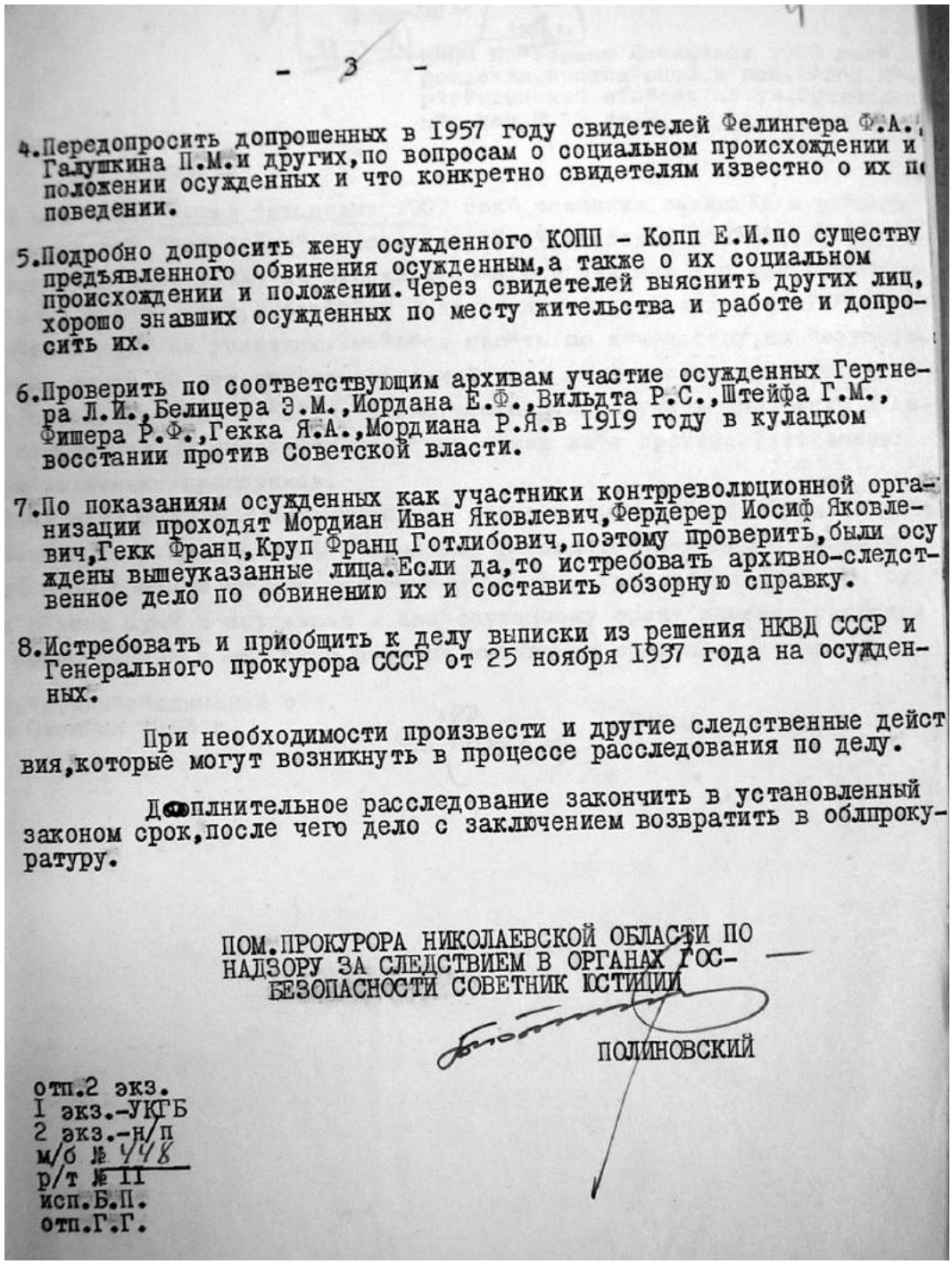

- 3 -

4. Передопросить допрошенных в 1957 году свидетелей Фелингера Ф.А., Галушкина П.М. и других, по вопросам о социальном происхождении и положении осужденных и что конкретно свидетелям известно о их по поведении.

5. Подробно допросить жену осужденного КОПП – Копп Е.И. по существу предъявленного обвинения осужденным, а также о их социальном происхождении и положении. Через свидетелей выяснить других лиц, хорошо знавших осужденных по месту жительства и работе и допросить их.

6. Проверить по соответствующим архивам участие осужденных Гертнера Л.И., Белицера Э.М., Иордана Е.Ф., Вильдта Р.С., Штейфа Г.М., Фишера Р.Ф., Гекка Я.А., Мордиана Р.Я. в 1919 году в кулацком восстании против Советской власти.

7. По показаниям осужденных как участники контрреволюционной организации проходят Мордиан Иван Яковлевич, Фердерер Иосиф Яковлевич, Гекк Франц, Круп Франц Готлибович, поэтому проверить, были осуждены вышеуказанные лица. Если да, то истребовать архивно-следственное дело по обвинению их и составить обзорную справку.

8. Истребовать и приобщить к делу выписки из решения НКВД СССР и Генерального прокурора СССР от 25 ноября 1937 года на осужденных.

При необходимости произвести и другие следственные действия, которые могут возникнуть в процессе расследования по делу.

Дополнительное расследование закончить в установленный законом срок, после чего дело с заключением возвратить в облпрокуратуру.

ПОМ. ПРОКУРОРА НИКОЛАЕВСКОЙ ОБЛАСТИ ПО НАДЗОРУ ЗА СЛЕДСТВИЕМ В ОРГАНАХ ГОСБЕЗОПАСНОСТИ СОВЕТНИК ЮСТИЦИИ

ПОЛИНОВСКИЙ

отп.2 экз.
I экз.-УКГБ
2 экз.-н/п
м/б № 948
р/т № 11
исп.Б.П.
отп.Г.Г.

Фото 83–85. Постанова прокуратури Миколаївської області про перегляд справи «німецької контрреволюційної повстанської організації». 1968 р.

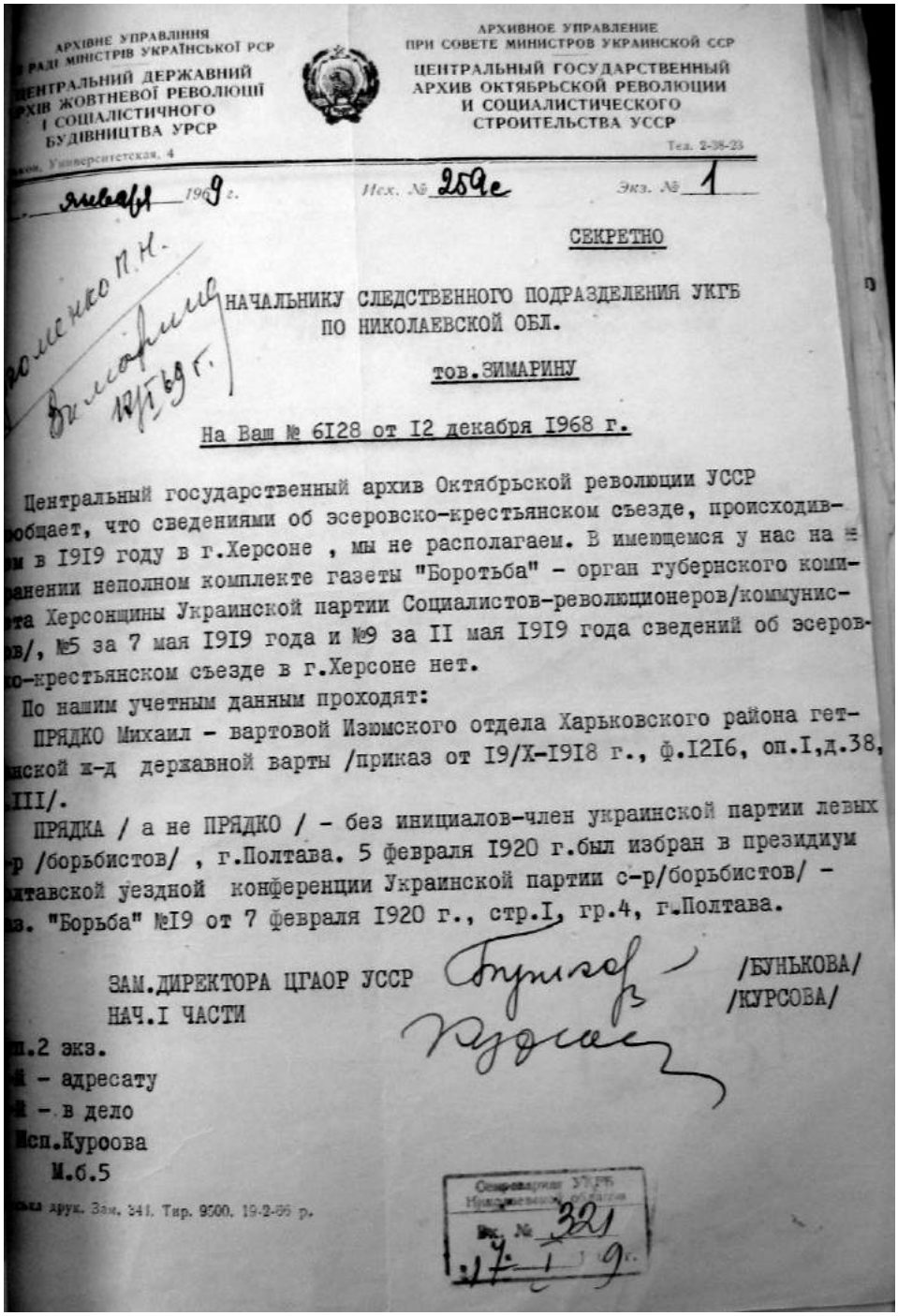

АРХІВНЕ УПРАВЛІННЯ
ПРИ РАДІ МІНІСТРІВ УКРАЇНСЬКОЇ РСР
ЦЕНТРАЛЬНИЙ ДЕРЖАВНИЙ
АРХІВ ЖОВТНЕВОЇ РЕВОЛЮЦІЇ
І СОЦІАЛІСТИЧНОГО
БУДІВНИЦТВА УРСР

АРХИВНОЕ УПРАВЛЕНИЕ
ПРИ СОВЕТЕ МИНИСТРОВ УКРАИНСКОЙ ССР
ЦЕНТРАЛЬНЫЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ
АРХИВ ОКТЯБРЬСКОЙ РЕВОЛЮЦИИ
И СОЦИАЛИСТИЧЕСКОГО
СТРОИТЕЛЬСТВА УССР

Тел. 2-38-23

17 января 1969 г. Исх. № 259с Экз. № 1

СЕКРЕТНО

НАЧАЛЬНИКУ СЛЕДСТВЕННОГО ПОДРАЗДЕЛЕНИЯ УКГБ
ПО НИКОЛАЕВСКОЙ ОБЛ.

тов.ЗИМАРИНУ

На Ваш № 6I28 от I2 декабря I968 г.

Центральный государственный архив Октябрьской революции УССР сообщает, что сведениями об эсеровско-крестьянском съезде, происходившем в I9I9 году в г.Херсоне , мы не располагаем. В имеющемся у нас на хранении неполном комплекте газеты "Боротьба" - орган губернского комитета Херсонщины Украинской партии Социалистов-революционеров/коммунистов/, №5 за 7 мая I9I9 года и №9 за II мая I9I9 года сведений об эсеровско-крестьянском съезде в г.Херсоне нет.

По нашим учетным данным проходят:

ПРЯДКО Михаил - вартовой Изюмского отдела Харьковского района гетманской ж-д державной варты /приказ от I9/X-I9I8 г., ф.I2I6, оп.I,д.38, л.III/.

ПРЯДКА / а не ПРЯДКО / - без инициалов-член украинской партии левых с-р /борьбистов/ , г.Полтава. 5 февраля I920 г.был избран в президиум Полтавской уездной конференции Украинской партии с-р/борьбистов/ - газ. "Борьба" №I9 от 7 февраля I920 г., стр.I, гр.4, г.Полтава.

ЗАМ.ДИРЕКТОРА ЦГАОР УССР /БУНЬКОВА/
НАЧ.I ЧАСТИ /КУРСОВА/

п.2 экз.
й - адресату
й - в дело
Исп.Куроова
М.б.5

Вх. № 321

Фото 86. Відомості з Центрального державного архіву Жовтневої революції УРСР. 17.01.1969 р. (ДА СБ України в Миколаївській області. – Спр. 11017-с. – Т. 12. – Арк. 48)

Секретно:
Экз.№

" Утверждаю "
Прокурор Николаевской области
Государственный Советник Юстиции 3 класса

ЛАГИН

"25" сентября 1969 года

П О С Т А Н О В Л Е Н И Е

II декабря 1969 года гор.Николаев

Помощник прокурора Николаевской области по надзору за следствием в органах госбезопасности, советник юстиции Полиновский, рассмотрев архивно-следственное дело № 3897 по обвинению - Прядко Михаила Власовича и других (всего 18 человек) вместе с материалами дополнительного расследования, -

У С Т А Н О В И Л :

Приговором специальной Коллегии Одесского областного суда от 23 января - 3 февраля 1936 года, -

1. Яшкин Зиновий Андреевич, 1888 года рождения, уроженец с.Барвинцево-Ленино, Привольнянского района, Николаевской области, украинец со средним образованием, до ареста юрисконсульт Азотово-Тукового комбината гор.Каменское, Днепропетровской области, ранее состоял в партии эсеров -

осужден по ст.54-2 и 54-II УК УССР с санкцией ст.54-2 УК УССР на 10 лет ИТЛ, с конфискацией имущества;

2. Логненко Трофим Александрочив, 1876 года рождения, уроженец с.Калинино, Николаевского района, Николаевской области, украинец, с низшим образованием, до ареста работал комендантом общежития завода им.А.Марти, ранее состоял в партии эсеров -

Фото 87

осужден по ст.ст.54-2 и 54-II УК УССР с санкцией ст.54-2 УК УССР на 8 лет ИТЛ, с конфискацией имущества;

3. Прядко Михаил Власович, 1887 года рождения, уроженец и житель с.Баштанка, Баштанского района, Николаевской области, украинец, из зажиточных середняков, с низшим образованием, ранее состоял в партии эсеров, исключен из членов ВКП(б) в связи с настоящим делом -

осужден по ст.ст.54-2 и 54-II УК УССР, с санкцией ст.54-2 УК УССР к ВМН - расстрелу;

4. Казарцев Иван Иванович, 1884 года рождения, уроженец с.Новая-Одесса, Ново-Одесского района, Николаевской области, украинец, с низшим образованием, до ареста работал завхозом хлебзавода в гор.Николаеве, ранее состоял в партии эсеров -

осужден по ст.ст.54-2 и 54-II УК УССР, с санкцией ст.54-2 УК УССР на 10 лет ИТЛ, с конфискацией имущества;

5. Шевченко Емельян Кондратьевич, 1893 года рождения, уроженец гор.Херсона, украинец, со средним образованием, служащий, до ареста работал зав.школьной с.Ефремовки, Баштанского района Николаевской области -

осужден по ст.ст.54-2 и 54-II УК УССР, с санкцией ст.54-2 УК УССР на 6 лет ИТЛ, с конфискацией имущества;

6. Есипенко Александр Иванович, 1892 года рождения, уроженец с.Баштанка, того же района Николаевской области, украинец, беспартийный, с низшим образованием, до ареста председатель колхоза "Красный Партизан", в 1926 году судим за хулиганство -

осужден по ст.ст.54-2 и 54-II УК УССР с санкцией ст.54-2 УК УССР на 5 лет ИТЛ, с конфискацией имущества;

7. Прядко Алексей Власович, 1897 года рождения, уроженец и житель с.Баштанка, Баштанского района, Николаевской области, украинец, из зажиточных середняков, с низшим образованием, исключен из членов ВКП(б) в связи с настоящим делом -

Фото 88

осужден по ст.ст. 54-2 и 54-II УК УССР, с санкцией ст.54-2 УК УССР на IO лет ИТЛ, с конфискацией имущества;

8. Тапишко Тимофей Исаакович, I889 года рождения, уроженец и житель с.Баштанка, Баштанского района Николаевской области, украинец, из бедняков, ранее состоял в партии эсеров, судим в I933 году к 2 годам ИТЛ за хищение хлеба -

осужден по ст.ст.54-2 и 54-II УК УССР, с санкцией ст.54-2 УК УССР на 6 лет ИТЛ, с конфискацией имущества;

9. Околот Никифор Павлович, I899 года рождения, уроженец и житель х.Зеленый Клин, Баштанского района, Николаевской области, украинец, из крестьян середняков, с низшим образованием, исключен из членов ВКП(б) в связи с настоящим делом -

осужден по ст.ст.54-2 и 54-II УК УССР, с санкцией ст.54-2 УК УССР к 7 годам ИТЛ, с конфискацией имущества;

IO. Ткаленко Исидор Яковлевич, I883 года рождения, уроженец и житель х.Зеленый Клин, Баштанского района, Николаевской области, украинец, со средним образованием, в I926 году судим к 5 годам ИТЛ, -

осужден по ст.ст.54-2 и 54-II УК УССР, с санкцией ст.54-2 УК УССР на 5 лет ИТЛ, с конфискацией имущества;

II. Околот Емельян Павлович, I893 года рождения, уроженец и житель с.Баштанки, того же района, Николаевской области, украинец, в I933 году исключен из членов ВКП(б) -

осужден по ст.ст.54-2 и 54-II УК УССР, с санкцией ст.54-2 УК УССР на 6 лет ИТЛ, с конфискацией имущества;

I2. Руденко Нестер Михайлович, I896 года рождения, уроженец и житель с.Баштанки того же района, Николаевской области, украинец, из крестьян-середняков, со средним образованием, ранее состоял в партии эсеров, служил в банде Григорьева, в I930 году исключен из членов ВКП(б) -

осужден по ст.ст.54-2 и 54-II УК УССР на 8 лет ИТЛ, с конфискацией имущества;

Фото 89

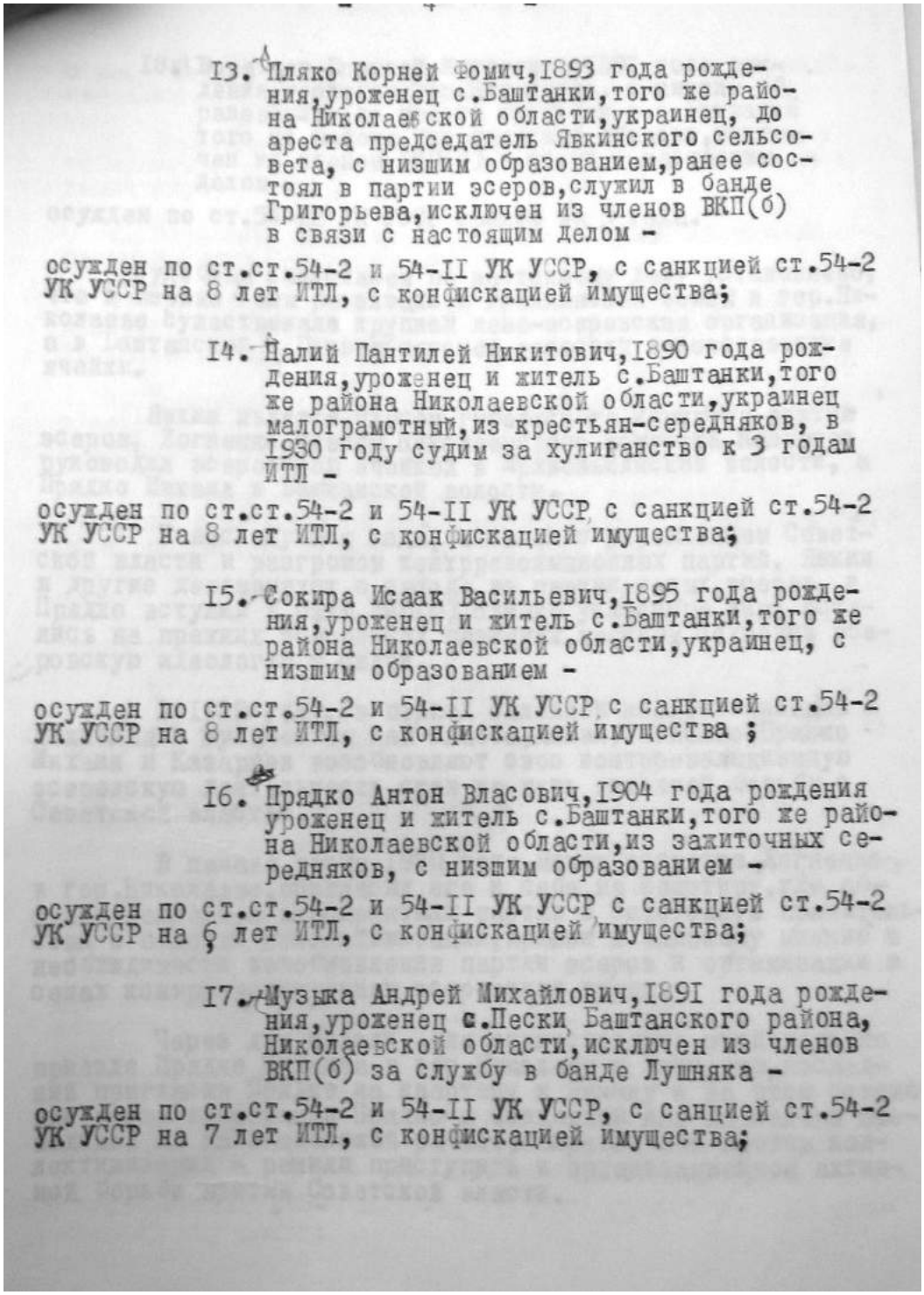

I3. Пляко Корней Фомич, I893 года рождения, уроженец с.Баштанки, того же района Николаевской области, украинец, до ареста председатель Явкинского сельсовета, с низшим образованием, ранее состоял в партии эсеров, служил в банде Григорьева, исключен из членов ВКП(б) в связи с настоящим делом -

осужден по ст.ст.54-2 и 54-II УК УССР, с санкцией ст.54-2 УК УССР на 8 лет ИТЛ, с конфискацией имущества;

I4. Палий Пантилей Никитович, I890 года рождения, уроженец и житель с.Баштанки, того же района Николаевской области, украинец малограмотный, из крестьян-середняков, в I930 году судим за хулиганство к 3 годам ИТЛ -

осужден по ст.ст.54-2 и 54-II УК УССР с санкцией ст.54-2 УК УССР на 8 лет ИТЛ, с конфискацией имущества;

I5. Сокира Исаак Васильевич, I895 года рождения, уроженец и житель с.Баштанки, того же района Николаевской области, украинец, с низшим образованием -

осужден по ст.ст.54-2 и 54-II УК УССР с санкцией ст.54-2 УК УССР на 8 лет ИТЛ, с конфискацией имущества ;

I6. Прядко Антон Власович, I904 года рождения уроженец и житель с.Баштанки, того же района Николаевской области, из зажиточных середняков, с низшим образованием -

осужден по ст.ст.54-2 и 54-II УК УССР с санкцией ст.54-2 УК УССР на 6 лет ИТЛ, с конфискацией имущества;

I7. Музыка Андрей Михайлович, I89I года рождения, уроженец с.Пески Баштанского района, Николаевской области, исключен из членов ВКП(б) за службу в банде Лушняка -

осужден по ст.ст.54-2 и 54-II УК УССР, с санцией ст.54-2 УК УССР на 7 лет ИТЛ, с конфискацией имущества;

Фото 90

I8. Воробъев Ермолай Матвеевич, I89I года рождения, уроженец гор.Николаева, с низшим образованием, до ареста проживал в с.Баштанка того же района, Николаевской области, исключен из вленов ВКП(б) в связи с настоящим делом -

осужден по ст.54-I2 УК УССР сроком на 3 года.

Судебным следствием по настоящему делу установлено, что в первые годы революции и гражданской войны в гор.Николаеве существовала крупная лево-эсеровская организация, а в Баштанской и Привольнянской волостях левоэсеровские ячейки.

Яшкин являлся членом губернского комитета партии эсеров, Логненко членом Николаевского комитета, Казарцев руководил эсеровской ячейкой в Привольнянской волости, а Прядко Михаил в Баштанской волости.

В последующие годы, в связи с укреплением Советской власти и разгромом контрреволюционных партий, Яшкин и другие декларируют о выходе из партии левых эсеров, а Прядко вступил в ряды ВКП(б), однако указанные лица остались на прежних эсеровских позициях, целиком сохранив эсеровскую идеологию и связи.

В I930 году, в период сплошной коллективизации и ликвидации кулачества, как класса, Яшкин, Логненко, Прядко Михаил и Казарцев возобновляют свою контрреволюционную эсеровскую деятельность, став на путь активной борьбы с Советской властью.

В начале весны I930 года Яшкин, встретив Логненко в гор.Николаеве, пригласил его к себе на квартиру, где обсудив вопросы о мероприятиях партии и Советского правительства в области коллективизации, пришли к единному мнению о необходимости возобновления партии эсеров и организации в селах контрреволюционных эсеровских групп.

Через две недели, для осуществления этой цели по приезде Прядко Михаила в гор.Николаев к Логненко, последний пригласив Прядко на квартиру к Яшкину и на этом совещании после информации Прядко о состоянии дел на селе и проводимой им антисоветской работе, направленной против коллективизации - решили приступить к организационной активной борьбе против Советской власти.

Фото 91

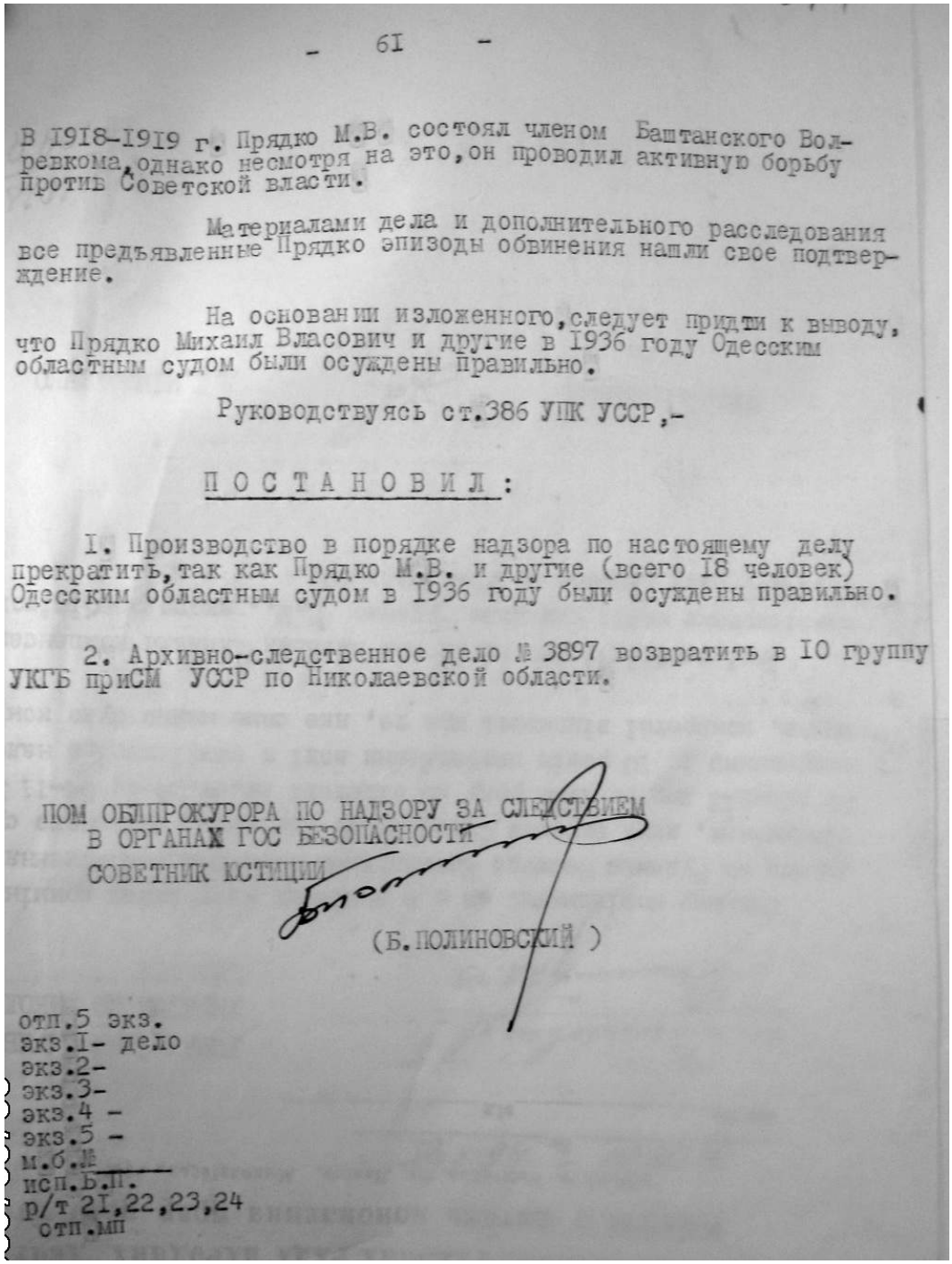

- 61 -

В 1918-1919 г. Прядко М.В. состоял членом Баштанского Волревкома, однако несмотря на это, он проводил активную борьбу против Советской власти.

Материалами дела и дополнительного расследования все предъявленные Прядко эпизоды обвинения нашли свое подтверждение.

На основании изложенного, следует придти к выводу, что Прядко Михаил Власович и другие в 1936 году Одесским областным судом были осуждены правильно.

Руководствуясь ст.386 УПК УССР,-

П О С Т А Н О В И Л :

1. Производство в порядке надзора по настоящему делу прекратить, так как Прядко М.В. и другие (всего 18 человек) Одесским областным судом в 1936 году были осуждены правильно.

2. Архивно-следственное дело № 3897 возвратить в 10 группу УКГБ при СМ УССР по Николаевской области.

ПОМ ОБЛПРОКУРОРА ПО НАДЗОРУ ЗА СЛЕДСТВИЕМ
В ОРГАНАХ ГОС БЕЗОПАСНОСТИ
СОВЕТНИК ЮСТИЦИИ

(Б. ПОЛИНОВСКИЙ)

отп.5 экз.
экз.1- дело
экз.2-
экз.3-
экз.4 -
экз.5 -
м.б.№
исп.Б.П.
р/т 21,22,23,24
отп.мп

Фото 87-92. Постанова про припинення виробництва за справою М.В. Прядка та інших. 11.12.1969 р. (ДА СБ України в Миколаївській області. – Спр. 11017-с. – Т. 12. – Арк. 214–218, 274)

1-207
30.05.89

099535

022080

Комитет Партийного Контроля при ЦК КПСС
нет
28 АПР 1989
28.IV.89

В комиссию при ЦК КПСС по реабилитации репрессированных в 30-х годах

от Грозы Людмилы Павловны, 1924 г.рожд., русской, член КПСС с 1958 г., проживающей по адресу: г.Одесса-270065, ул.Космонавтов, 25/3, кв. 148

24 АПР 1989
ПОДОТДЕЛ ПЬСЕМ

П-23
16-6.89

ЗАЯВЛЕНИЕ

Уважаемый председатель комиссии!

Обращается к Вам с просьбой дочь репрессированного Гроза Людмила Павловна, доцент кафедры философии Одесского института народного хозяйства. Мой отец, Гроза Павел Кириллович, 1898 года рождения, родился в селе Каспировка Новоодесского района Николаевской обл., учитель, находившийся на должности директора семилетней школы с.Матвеевка Николаевской области, был арестован 28 февраля 1938 года без предъявления обвинения и заключен в Николаевскую городскую тюрьму, куда мать носила ему передачи, а назад получала для стирки окровавленное белье. В одно из ее посещений тюрьмы ей было сказано, что передачи ему больше не понадобятся, т.к. он осужден на 10 лет без права переписки и отправлен в пункт назначения. Судила его так называемая "тройка".

Так как членам семьи было ясно, что никакой вины за ним нет, наоборот, его работа неоднократно высоко оценивалась на городских конференциях, то моя мать, решив, что это ошибка, стала писать в Москву с просьбой разобраться. После этого вскоре последовал вызов в НКВД, где следователь ей заявил: если будете жаловаться, окажетесь там же, где и муж. Мы с минуты на минуту ждали ареста. Но это, как мы узнали позже, была последняя волна массовых репрессий перед войной.

Как-то к нам пришел человек, отпущенный из лагерей, и сообщил, что отец работает в лагере при медпункте в Сибири (или на севере) и даже организовал кружок истории для заключенных. Мать ждала возвращения отца почти 20 лет. А 31 октября 1956 года мать получила справку о реабилитации отца посмертно. В свидетельстве о смерти сказано, что он умер 12 августа 1944 года от тифа.

Подлинность подписи в КПК при ЦК КПСС ВМЕСТЕ С ОТВЕТОМ

Фото 93

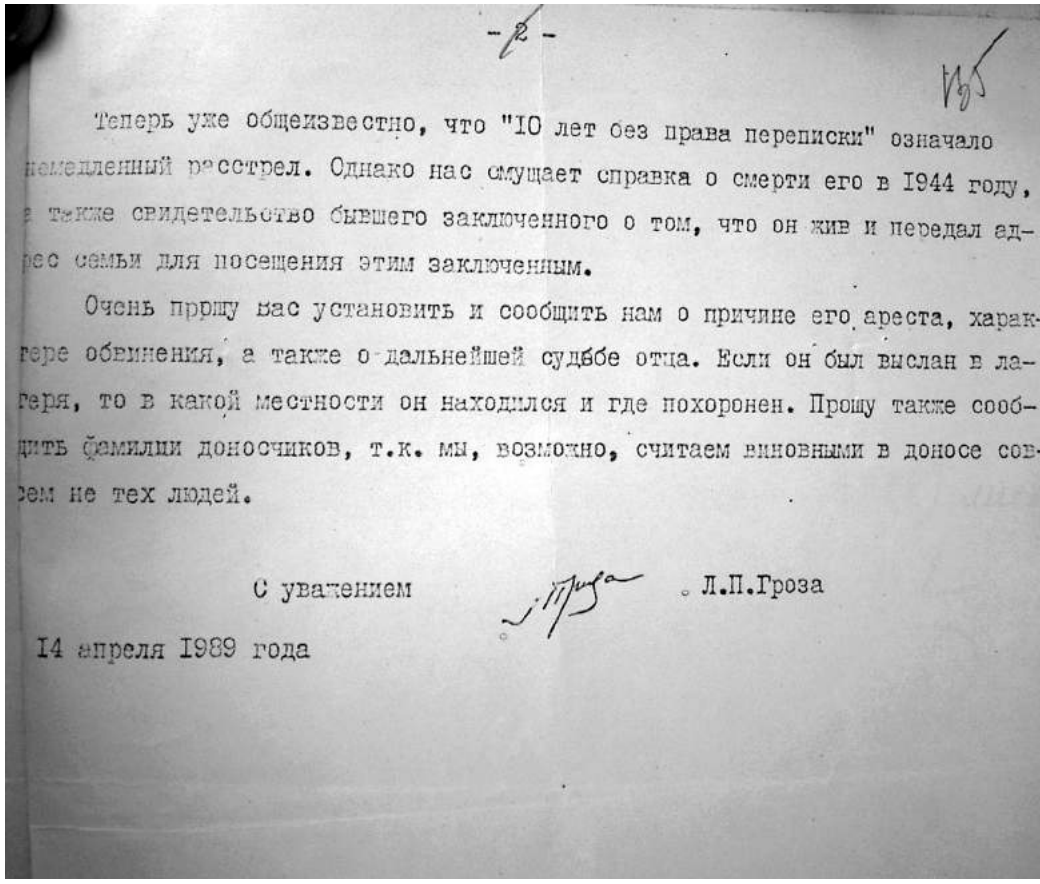

-2-

Теперь уже общеизвестно, что "10 лет без права переписки" означало немедленный расстрел. Однако нас смущает справка о смерти его в 1944 году, а также свидетельство бывшего заключенного о том, что он жив и передал адрес семьи для посещения этим заключенным.

Очень прошу вас установить и сообщить нам о причине его ареста, характере обвинения, а также о дальнейшей судьбе отца. Если он был выслан в лагеря, то в какой местности он находился и где похоронен. Прошу также сообщить фамилии доносчиков, т.к. мы, возможно, считаем виновными в доносе совсем не тех людей.

С уважением Л.П.Гроза

14 апреля 1989 года

Фото 93–94. Звернення Л.П. Грози до Комісії Політбюро при ЦК КПРС по реабілітації репресованих у 30-х років з проханням повідомити долю її батька, заарештованого органами НКВС у 1938 р. 14.04.1989 р. (ДА Миколаївської області. – Ф. 5859. – Оп. 2. – Спр. 1546. – Арк. 134–135)

УПРАВЛІННЯ КОМІТЕТУ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНСЬКОЇ РСР
по Миколаївській області

4-сн

УПРАВЛЕНИЕ КОМИТЕТА ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ УКРАИНСКОЙ ССР
по Николаевской области

№ 3385

«6» июня 1989 г.

г. Николаев

Секретно
Экз. № 1

Начальнику IO отделения УКГБ
УССР по Одесской области
подполковнику Солетову А.А.
г.Одесса

В Управление КГБ УССР по Николаевской области поступило заявление из КГБ УССР Грозы Людмилы Павловны, проживающей в г.Одессе ул.Космонавтов д.25/3 кв.I48, которая обратилась в Комиссию Политбюро ЦК КПСС по дополнительному изучению материалов, связанных с репрессиями, имевшими место в период 30-40 -х и начала 50-х годов, с просьбой сообщить о судьбе ее отца Грозы Павла Кирилловича, репрессированного в I938 году.

Согласно Указания КГБ СССР № 52-с от 26 октября I988 года, просим сообщить Грозе Л.П., что ее отец Гроза Павел Кириллович I898 года рождения, уроженец с.Касперовки Новоодесского района, Николаевской области, беспартийный, до ареста работал директором неполной средней школы с.Матвеевки Николаевской области.

9 апреля I938 года решением тройки УНКВД Николаевской области на основании ст.ст.54-8 и 54-II УК УССР приговорен к ВМН. Приговор приведен в исполнение I7 мая I938 года.

Обвинялся в причастности к украинской повстанческой террористической и диверсионной организации, которая ставила своей задачей свержение советской власти, отторжение Украины от СССР.

Постановлением Президиума Николаевского областного суда от 6 октября I956 года Постановление тройки УНКВД Николаевской области от 9 апреля I938 года отменено и дело в отношении Грозы Павла Кирилловича дальнейшим производством прекращено за недоказанностью пред"явленного обвинения.

Место захоронения Грозы П.К. установить в настоящее время не представляется возможным.

Повторное свидетельство о смерти можно получить в отделе ЗАГСа НовоОдесского района, Николаевской области, на основании направленного нами извещения.

Другими сведениями о Грозе П.К. УКГБ УССР по Николаевской области не располагает.

Жовтнева типография, I0789—10000. 24.10.88 г.

ВХ. № 6735 20.6 89 г. УКГБ Одесской обл.
СЕКРЕТАРИАТ УКГБ Николаевской области ВХ. № 2372 01 08 1989 г.

Фото 95

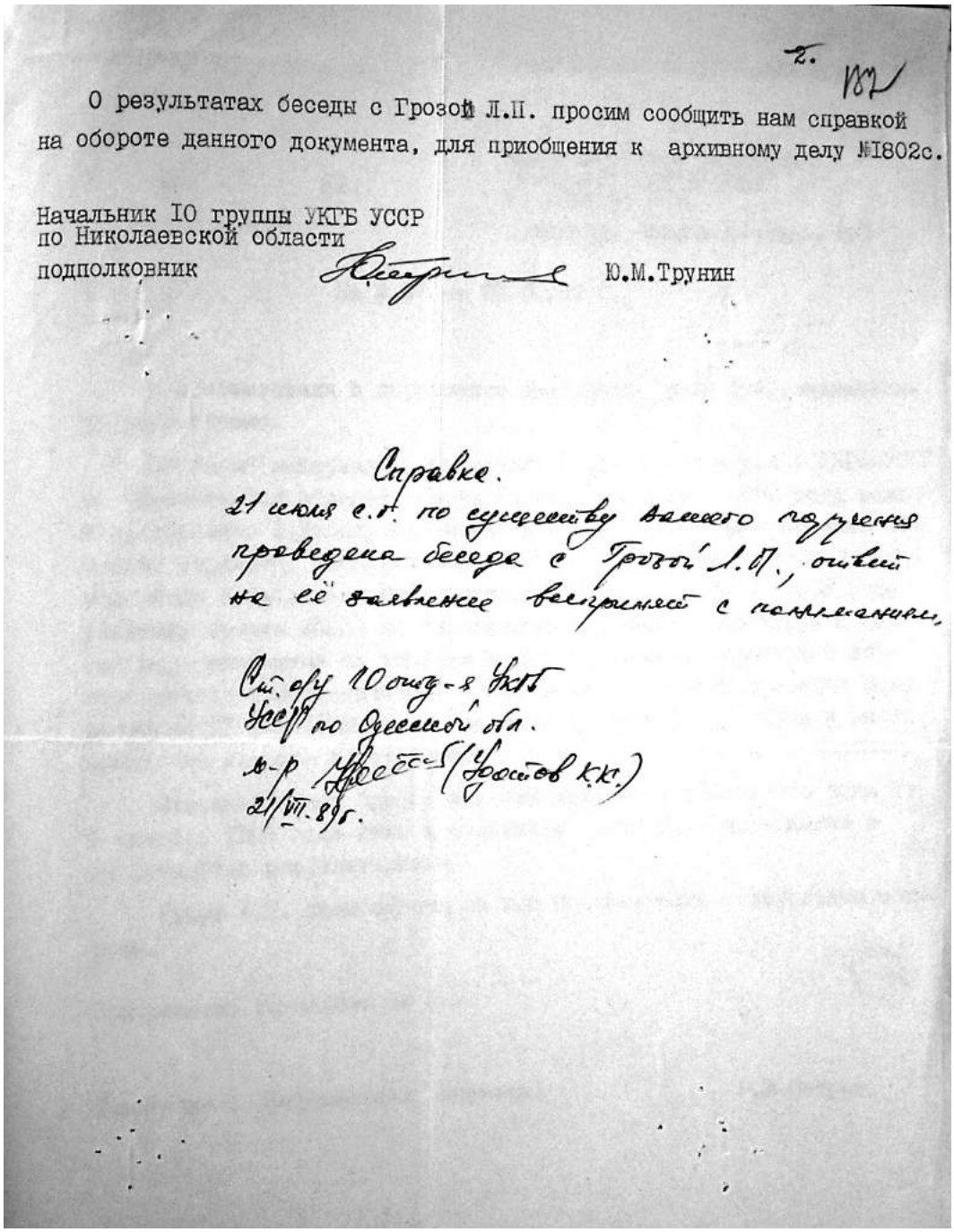

2. 187

О результатах беседы с Грозой Л.П. просим сообщить нам справкой на обороте данного документа, для приобщения к архивному делу №1802с.

Начальник IO группы УКГБ УССР
по Николаевской области
подполковник Ю.М.Трунин

Справке.
21 июля с.г. по существу вашего поручения проведена беседа с Грозой Л.П., ответ на её заявление вернулся с пометками,

Ст. оп. 10 отд-я УКГБ
УССР по Одесской обл.
м-р (Солетов К.К.)
21/VII-89 г.

Фото 95-96. Відповідь начальника 10 групи УКДБ по Миколаївській області Ю.М. Труніна начальнику тієї ж групи у м. Одесі А.А. Солєтову про результати пошуку даних по справі П.К. Грози, репресованого у 1938 р. 06.06.1989 р. (ДА Миколаївської області. – Ф. 5859. – Оп. 2. – Спр. 1546. – Арк. 125-128)

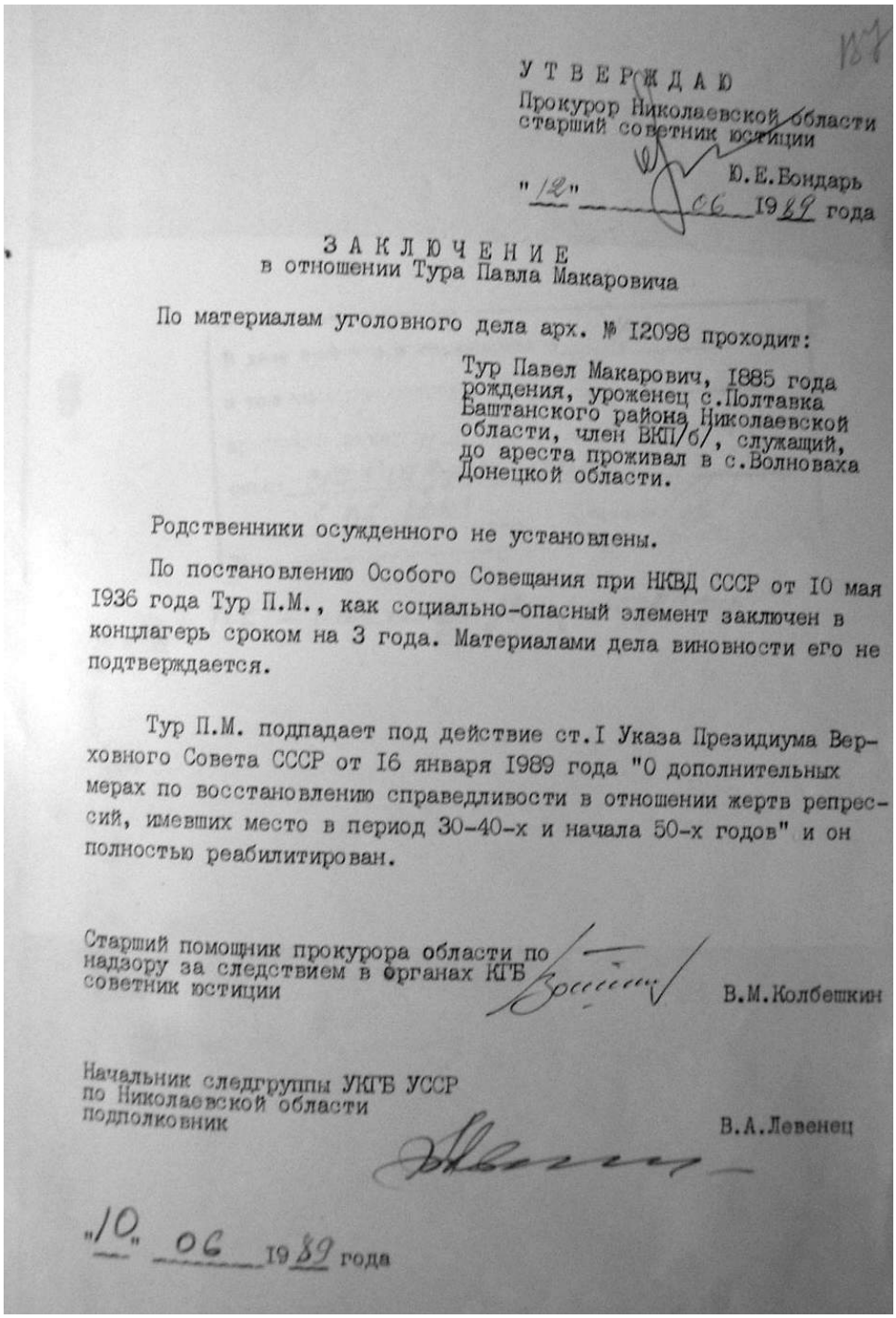

УТВЕРЖДАЮ
Прокурор Николаевской области
старший советник юстиции
Ю.Е.Бондарь
"12" 06 1989 года

ЗАКЛЮЧЕНИЕ
в отношении Тура Павла Макаровича

По материалам уголовного дела арх. № I2098 проходит:

Тур Павел Макарович, I885 года рождения, уроженец с.Полтавка Баштанского района Николаевской области, член ВКП/б/, служащий, до ареста проживал в с.Волноваха Донецкой области.

Родственники осужденного не установлены.

По постановлению Особого Совещания при НКВД СССР от I0 мая I936 года Тур П.М., как социально-опасный элемент заключен в концлагерь сроком на 3 года. Материалами дела виновности его не подтверждается.

Тур П.М. подпадает под действие ст.I Указа Президиума Верховного Совета СССР от I6 января I989 года "О дополнительных мерах по восстановлению справедливости в отношении жертв репрессий, имевших место в период 30-40-х и начала 50-х годов" и он полностью реабилитирован.

Старший помощник прокурора области по надзору за следствием в органах КГБ советник юстиции В.М.Колбешкин

Начальник следгруппы УКГБ УССР по Николаевской области подполковник В.А.Левенец

"10" 06 1989 года

Фото 97. Висновок про реабілітацію Тура Павла Макаровича. 12.06.1989 р. (ДА Миколаївської області. – Ф.Р. 5859. – Оп. 2. – Спр. 4807. – Арк. 187)

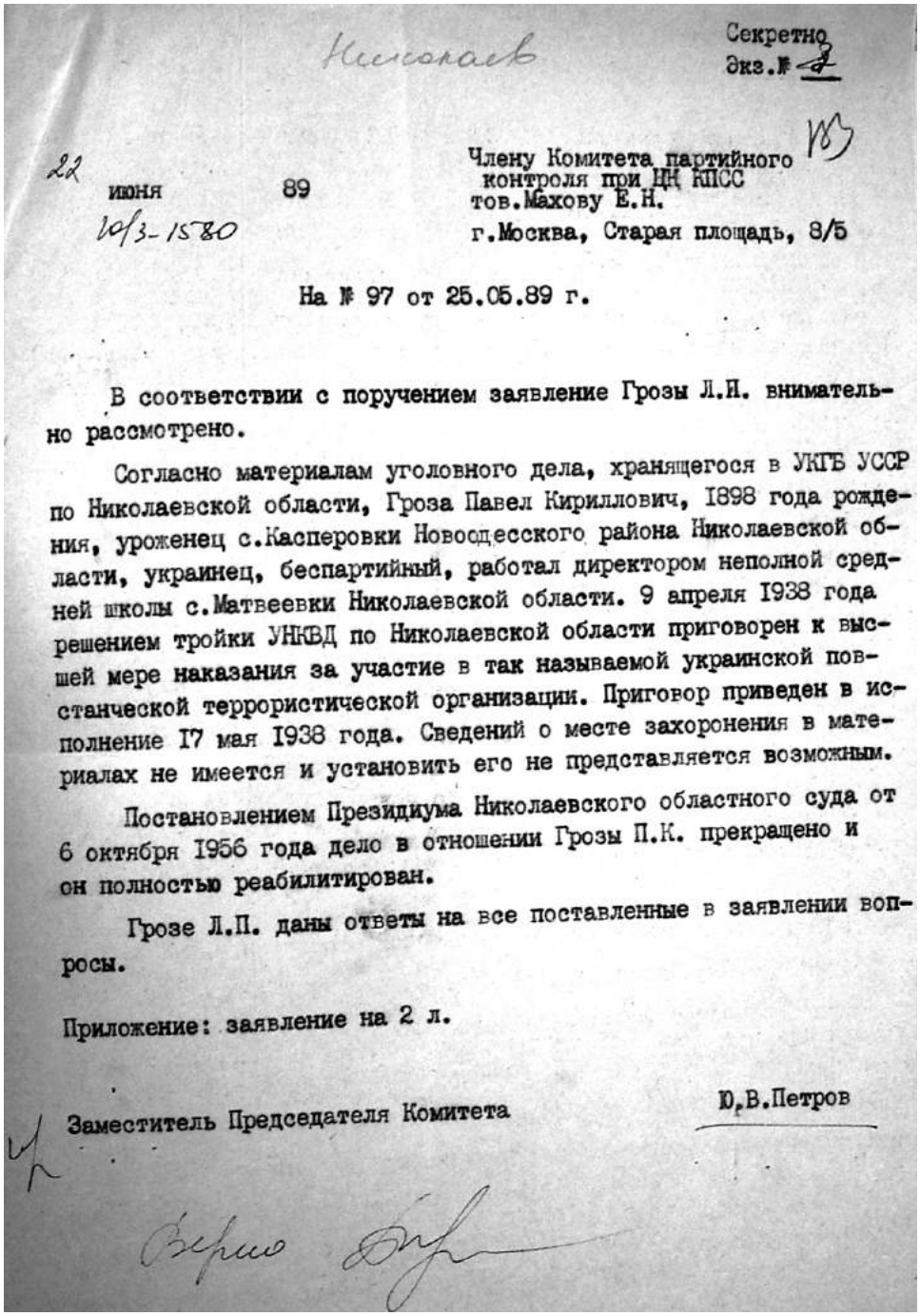

Николаев

Секретно
Экз. № 2

22 июня 89
20/3-1580

Члену Комитета партийного контроля при ЦК КПСС
тов. Махову Е.Н.
г. Москва, Старая площадь, 8/5

На № 97 от 25.05.89 г.

В соответствии с поручением заявление Грозы Л.П. внимательно рассмотрено.

Согласно материалам уголовного дела, хранящегося в УКГБ УССР по Николаевской области, Гроза Павел Кириллович, 1898 года рождения, уроженец с. Касперовки Новоодесского района Николаевской области, украинец, беспартийный, работал директором неполной средней школы с. Матвеевки Николаевской области. 9 апреля 1938 года решением тройки УНКВД по Николаевской области приговорен к высшей мере наказания за участие в так называемой украинской повстанческой террористической организации. Приговор приведен в исполнение 17 мая 1938 года. Сведений о месте захоронения в материалах не имеется и установить его не представляется возможным.

Постановлением Президиума Николаевского областного суда от 6 октября 1956 года дело в отношении Грозы П.К. прекращено и он полностью реабилитирован.

Грозе Л.П. даны ответы на все поставленные в заявлении вопросы.

Приложение: заявление на 2 л.

Заместитель Председателя Комитета Ю.В.Петров

Верно

Фото 98. Повідомлення заступника Голови Комітету партійного контролю при ЦК КПРС Ю.В. Петрова члену цього ж комітету Е.М. Махову про результати роботи, проведеної відповідно до звернення Л.П. Грози. 22.06.1989 р. (ДА Миколаївської області. – Ф. 5859. – Оп. 2. – Спр. 1546. – Арк. 133)

мк.2

52

УТВЕРЖДАЮ

Прокурор Николаевской области
государственный советник
юстиции 3 класса

Ю.Е.Бондарь

"___"_____1990 года

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

в отношении Приходы Марка Семеновича

По материалам уголовного дела арх. № 1339с проходит -

Прихода Марк Семенович, 1886 года рождения, уроженец г.Николаева, украинец, б/п, до ареста работал кузнецом на заводе "200", проживал в г.Николаеве, по ул.Севастопольской,183.

По постановлению Тройки при УНКВД по Николаевской области Прихода М.С. за проведение антисоветской агитации, клевету на Советскую власть заключен в ИТЛ сроком на 10 лет. (8.XII.37.)

Прихода М.С. подпадает под действие ст.1 Указа Президиума Верховного Совета СССР от 16 января 1989 года "О дополнительных мерах по восстановлению справедливости в отношении жертв репрессий, имевших место в период 30-40-х и начала 50-х годов".

Старший помощник прокурора области
по надзору за следствием в органах КГБ
советник юстиции В.М.Колбешкин

Начальник следгруппы УКГБ УССР
по Николаевской области
подполковник В.А.Левенец

"13" 09 1990 года

Фото 99. Висновок про реабілітацію Приходи Марка Семеновича. 13.09.1990 р. (ДА Миколаївської області. – Ф.Р. 5859. – Оп. 2. – Спр. 3965. – Арк. 52)

ПРОКУРАТУРА СССР

Прокуратура
Украинской ССР

В судебную коллегию по уголовным делам Верховного Суда УССР

П Р О Т Е С Т
в порядке надзора

№ I3-2I054-89
г. Киев

по делу Яшкина З.А. и др.

Приговором спецколлегии Одесского областного суда от 23 января - 3 февраля I936 года осуждены:

Яшкин Зиновий Андреевич, I888 г. рождения, уроженец с.Барвинцево-Ленино Привольнянского района Одесской области, украинец, со средним образованием, служащий, работал юрисконсультом Азотнотукового комбината гор.Каменское Днепропетровской области, женат, ранее состоял в партии эсеров, не судим

по ст.54-2, 54-II с санкции ст.54-2УК УССР на I0 лет ИТЛ, в соответствии со ст.29 п.п."а,б,в" УК УССР лишению прав сроком на 5 лет, с конфискацией имущества.

Логненко Трофим Александрович, I876 г. рождения, уроженец с.Калинино Николаевского района Николаевской области, украинец, снизшим образованием, слу жащий, работал комендантом общежития з-да им.А.М ти, гр-н УССР, женат, не судим, ранее состоял чл ном партии эсеров

по ст.ст.54-2, 54-II с санкции ст.54-2 УК УССР к 8 годам лишения свободы, с конфискацией имущества, в соответствии с п.п."а,б,в" ст.29 УК УССР поражением прав сроком на 5 лет.

Прядко Михаил Власович, I887 г. рждения, урожен и житель с.Баштанка Одесской / ныне Николаевско

024387

Тип. УПД. Зак. 1517—50 000 1989

Фото 100

обл., украинец, из зажиточных крестьян-середняков, с низшим образованием, ранее состоял в партии эсеров, исключен из членов ВКП/б/ в связи с настоящим делом, ранее не судим

по ст.54-2, 54-II с санкции ст.54-2 УК УССР как неисправимого классового врага и особо социально-опасного к высшей мере наказания - расстрелу, с конфискацией принадлежащего ему имущества.

Казарцев Иван Иванович, 1884 г. рождения, уроженец с.Новая Одесса Н-Одесского района Николаевской области, украинец, с низшим образованием, работал завхозом хлебозавода в г.Николаеве, женат, ранее состоял в партии эсеров, ранее не судим

по ст.54-2; 54-II с санкции ст.54-2 УК УССР - к 10 годам лишения свободы, с конфискацией имущества, в соответствии с п.п."а,б,в" ст.19 УК УССР поражению прав сроком на 5 лет.

Шевченко Емельян Кондратьевич, 1893 года рождения, уроженец г.Херсона, украинец, со средним образованием, из кулаков, служащий, до ареста работал завшколой с.Ефремовка Баштанского района, б/п, не судим

по ст.54-2, 54-II с санкции ст.54-2 УКУССР - к лишению свободы сроком на 6 лет, с конфискацией имущества.

Гапишко Тимофей Исаакович, 1889 г. рождения, уроженец и житель с.Баштанка Баштанского района, украинец, из крестьян-бедняков, колхозник, женат, с низшим образованием, ранее состоял в партии эсеров, судим в 1933 г. за хищение хлеба к 2 годам ИТЛ, досрочно освобожден.

Околот Емельян Павлович, 1898 г. рождения, уроженец и житель с.Баштанка того же района, из бедняков, член колхоза, малограмотный, женат, состоял членом КПБ/у/ - исключен, ранее не судим

Прядко Антон Власович, 1904 года рождения , уроженец и житель с.Баштанка того же района, украинец, колхозник, женат, б/п, ранее не судим

каждый по ст.54-2, 54-II с санкции ст.54-2 УК УССР к 6 годам лишения свободы, с конфискацией принадлежащего им имущества.

06/09/2008

Фото 101

Есипенко Александр Иванович, 1892 г. рождения, урож. н
с.Баштанка, житель хут. Зеленый Клин того же района,
из бедняков, председатель правления колхоза " Крас-
ный партизан", украинец, с низшим образованием, же-
нат, б/п, судим в 1926 г. за хулиганство,

Ткаленко Исидор Яковлевич, 1883 года рождения, уро- ш.
женец и житель хут.Зеленый Клин Баштанского района,
служащий, работал зав.лабораторией колхоза " Красный
партизан", украинец, женат, со средним образованием,
судим в 1926 г., служил в царской армии
каждый по ст.ст.54-2, 54-11 с санкции ст.54-2 УК УССР к лишению сво-
боды сроком на 5 лет с конфискацией принадлежащего им имущества.

Воробьев Ермолай Матвеевич, 1891 года рождения, уро-
женец г.Николаева, из рабочих, украинец, с низшим
образованием, работал парторгом колхоза " Коминтерн",
исключен из членов КП/б/ У в связи с настоящим делом,
ранее не судим
по ст.54-12 УК УССР сроком на 3 года.

Околот Никифор Павлович, 1899 г. рождения, уроженец
и житель с.Баштанка того же района, из крестьян-
средняков, украинец, женат, с низшим образованием,
ранее не судим, исключен из членов КП/б/У,

Музыка Андрей Михайлович, 1891 г. рождения, уроженец
и житель с.Пески Баштанского района, из крестьян бед
няков, работал батраком, женат, исключен из рядов
КП/б/У за службу в банде Лушняка, ранее не судим
по ст.ст.54-2, 54-11 с санкции ст.54-2 УК УССР к лишению свободы
каждый сроком на 7 лет, с конфискацией имущества.

Палий Пантелей Никитович, 1890 г. рождения, уроженец
и житель с.Баштанка, того же района, украинец, из
крестьян-средняков, малограмотный, б/п, ранее судим
за хулиганство, работал в колхозе " Коминтерн",

Руденко Нестор Михайлович, 1896 г. рождения, урож.
и житель с.Баштанка того же района, украинец, гр-н
СССР, женат, ранее примыкал к партии эсеров, состоя
членом КП/б/У, исключен в 1930 г., ранее не судим,

06/09/200

Фото 102

Пляко Корней Фокич, 1893 г. рождения, уроженец с.Баштанка, житель с.Явкино Баштанского района, украинец, женат, образование низшее, состоял в партии эсеров, а с 1930-1935 г.г. членом КП/б/, исключен, работал председателем Явкинского с/с, ранее не судим,

Сокир Исаак Васильевич, 1895 г.рождения, уроженец с.Баштанка, житель с.Зеленый Гай Баштанского района, из крестьян-бедняков, украинец, с низшим образованием, женат, ранее не судим,

Прядко Алексей Власович, 1897 г. рождения, уроженец с.Баштанка, украинец, женат, с низшим образованием, был членом ВКП/б/ - исключен, ранее не судим, по ст.ст.54-2, 54-11 с санкции ст.54-2 УК УССР каждого к 10 годам лишения свободы, с конфискацией принадлежащего им имущества, с поражением в правах по п.п."а,б,в" ст.29 УК УССР на 5 лет каждого.

Судебным следствием, как указано в приговоре, по делу установлено, что впервые годы революции и гражданской войны в городе Николаеве существовала крупная лево-эсеровская организация, а в Баштанской и Привольнянской волостях - лево-эсеровские ячейки.

Яшкин являлся членом губернского комитета партии эсеров, Лопненко - членом Николаевского комитета, Казарцев руководил эсеровской ячейкой в Привольнянской волости, а Прядко Михаил - в Баштанской волости.

В последующие годы, в связи с укреплением Советской власти и разгромом контрреволюционной партии Яшкин и другие декларируют о выходе из партии левых эсеров, а Прядко вступил в ряды ВКП/б/, однако указанные лица остались на прежних эсеровских позициях, целиком сохранив эсеровскую идеологию и связи.

В 1930 году в период сплошной коллективизации и ликвидации кулачества, как класса, Яшкин, Логненко, Прядко Михаил, Казарцев возобновили свою контрреволюционную эсеровскую деятельность, став на путь активной борьбы с Советской властью.

В начале весны 1930 г. Яшкин, встретив Логненко в гор.Николаеве, пригласил его к себе на квартиру, где, обсудив вопросы о мероприятиях партии и Советского правительства в области коллективизации, пришли к единому мнению о необходимости возобновления партии эсеров и организации в селах контрреволюционных эсеровских групп.

06/09/20

Фото 103

тельность, имевшую место во время гражданской войны по I января 1923 года. Все незаконченные дела этого рода подлежат прекращению. Президиум ЦИК СССР 27 июля 1937 года разъяснил, что возбуждение уголовного преследования по делам об этих преступлениях и предание суду может иметь место, только по особым в каждом отдельном случае, постановлении ЦИК СССР или ЦИК союзных республик.

В материалах дела такое постановление в отношении указанных выше осужденных отсутствует.

Виновность осужденных Прядко М., Прядко А., Гапишко Т., Пляко К., Палий П. и Околот Н. в совершении хищений зерна и вредительства в деятельности колхоза материалами дела и проведенным дополнительным расследованием с достоверностью не доказаны. В основу их обвинения по этим эпизодам были положены личные признательные показания отдельных осужденных, которые в ходе следствия не проверялись и никакими другими объективными материалами не подтверждены.

На основании изложенного выше и руководствуясь ст.384 УПК УССР-

П р о ш у :

Приговор спецколлегии Одесского областного суда от 23 января - 3 февраля I936 года в отношении Яшина Зиновий Андреевича
Логненко Трофима Александровича
Прядко Михаила Власовича
Казарцева Ивана Ивановича
Шевченко Емельяна Кондратьевича
Гапишко Тимофея Исаковича
Околот Емельяна Павловича
Пряд ко Антона Власовича
Есипенко Александра Ивановича
Ткаленко Исидора Яковлевича
Воробьева Ермолая Матвеевича
Околот Никифора Павловича
Музыка Андрея Михайловича
Палий Пантелея Никитовича
Руденко Нестера Михайловича
Пляк Корнея Фомича
Сокир Исаака Васильевича и
Прядко Алексея Власовича.

Фото 104

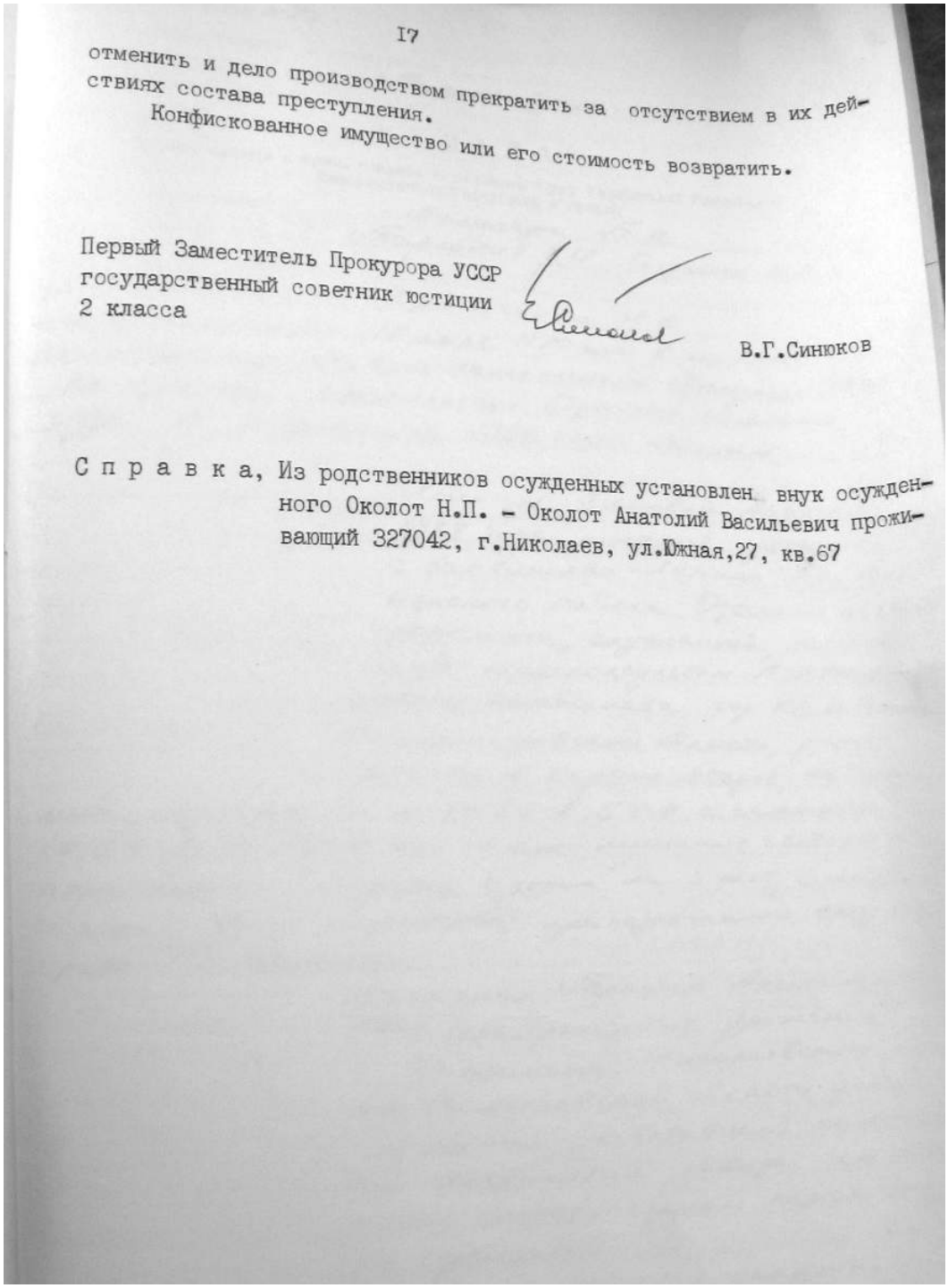

17

отменить и дело производством прекратить за отсутствием в их действиях состава преступления.

Конфискованное имущество или его стоимость возвратить.

Первый Заместитель Прокурора УССР
государственный советник юстиции
2 класса

В.Г.Синюков

С п р а в к а, Из родственников осужденных установлен внук осужденного Околот Н.П. – Околот Анатолий Васильевич проживающий 327042, г.Николаев, ул.Южная,27, кв.67

Фото 100–105. Протест в порядку нагляду за справою З. Яшкіна та інших. 1990 р. (ДА СБ України в Миколаївській області. – Спр. 11017-с. – Т. 9. – Арк. 1-4, 16-17)

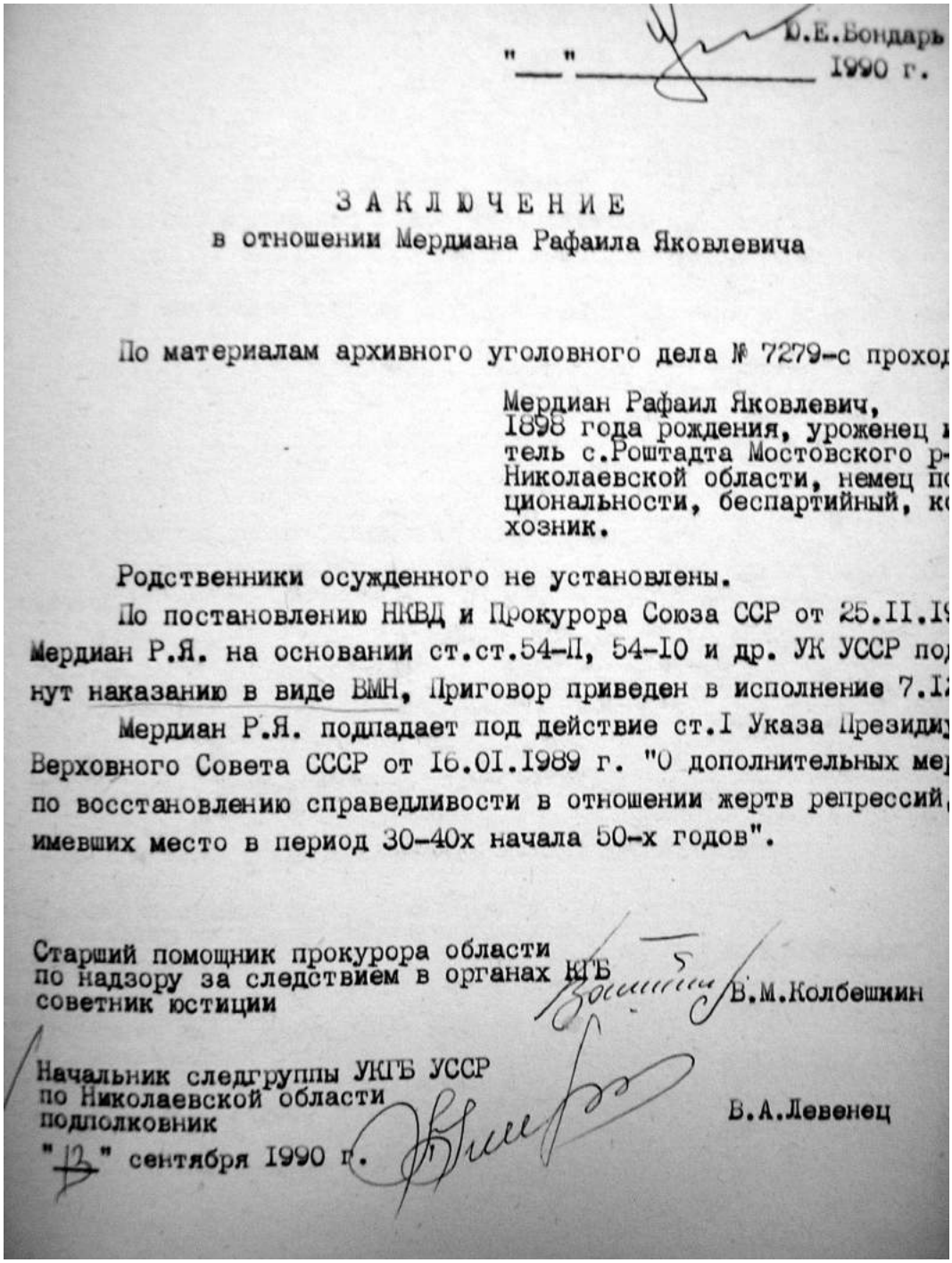

Д.Е.Бондарь
"__"_____ 1990 г.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ
в отношении Мердиана Рафаила Яковлевича

По материалам архивного уголовного дела № 7279-с проход

Мердиан Рафаил Яковлевич,
1898 года рождения, уроженец
тель с.Роштадта Мостовского р-
Николаевской области, немец по
циональности, беспартийный, к
хозник.

Родственники осужденного не установлены.

По постановлению НКВД и Прокурора Союза ССР от 25.II.19
Мердиан Р.Я. на основании ст.ст.54-П, 54-10 и др. УК УССР под
нут наказанию в виде ВМН, Приговор приведен в исполнение 7.1

Мердиан Р.Я. подпадает под действие ст.I Указа Президиу
Верховного Совета СССР от 16.01.1989 г. "О дополнительных мер
по восстановлению справедливости в отношении жертв репрессий,
имевших место в период 30-40х начала 50-х годов".

Старший помощник прокурора области
по надзору за следствием в органах КГБ
советник юстиции В.М.Колбешкин

Начальник следгруппы УКГБ УССР
по Николаевской области
подполковник В.А.Левенец
"13" сентября 1990 г.

Фото 106. Висновок за матеріалами справи на засудженого до вищої міри покарання громадянина Мердіана Р.Я. 1990 р.
(ДА Миколаївської області. – Ф. 7. – Оп. 12. – Спр. 579. – Арк. 83)

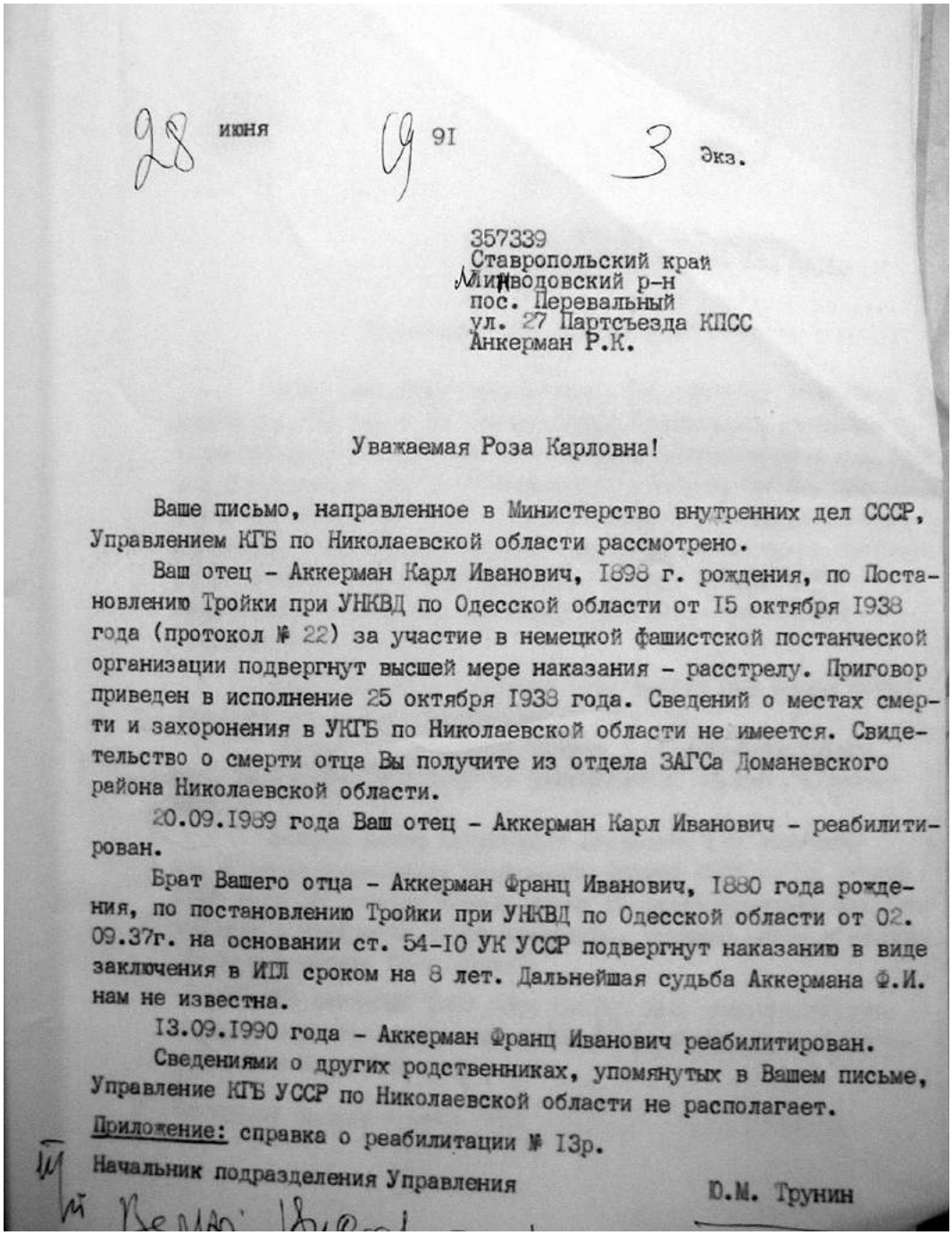

28 июня 91 3 Экз.

357339
Ставропольский край
Минводовский р-н
пос. Перевальный
ул. 27 Партсъезда КПСС
Анкерман Р.К.

Уважаемая Роза Карловна!

Ваше письмо, направленное в Министерство внутренних дел СССР, Управлением КГБ по Николаевской области рассмотрено.

Ваш отец - Аккерман Карл Иванович, 1898 г. рождения, по Постановлению Тройки при УНКВД по Одесской области от 15 октября 1938 года (протокол № 22) за участие в немецкой фашистской постанческой организации подвергнут высшей мере наказания - расстрелу. Приговор приведен в исполнение 25 октября 1938 года. Сведений о местах смерти и захоронения в УКГБ по Николаевской области не имеется. Свидетельство о смерти отца Вы получите из отдела ЗАГСа Доманевского района Николаевской области.

20.09.1989 года Ваш отец - Аккерман Карл Иванович - реабилитирован.

Брат Вашего отца - Аккерман Франц Иванович, 1880 года рождения, по постановлению Тройки при УНКВД по Одесской области от 02.09.37г. на основании ст. 54-10 УК УССР подвергнут наказанию в виде заключения в ИТЛ сроком на 8 лет. Дальнейшая судьба Аккермана Ф.И. нам не известна.

13.09.1990 года - Аккерман Франц Иванович реабилитирован.

Сведениями о других родственниках, упомянутых в Вашем письме, Управление КГБ УССР по Николаевской области не располагает.

Приложение: справка о реабилитации № 13р.

Начальник подразделения Управления Ю.М. Трунин

Фото 107. Лист начальника Управління КДБ УРСР по Миколаївській області до доньки розстріляного за участь у «німецькій фашистській повстанській організації» Акермана Карла Івановича, про його реабілітацію. 1991 р. (ДА Миколаївської області. – Ф. 7. – Оп. 12.– Спр. 579. – Арк. 83)

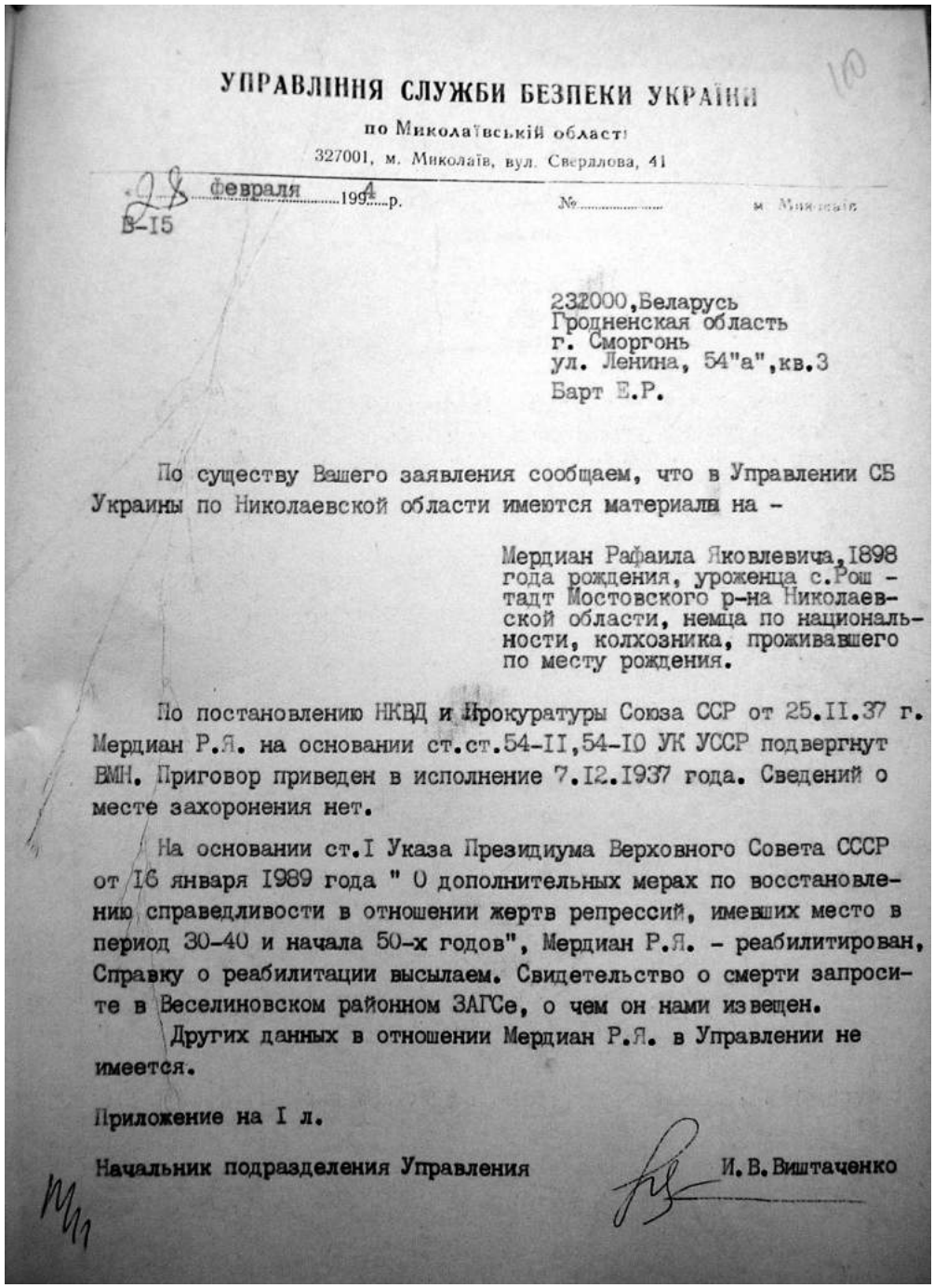

УПРАВЛІННЯ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ
по Миколаївській області
327001, м. Миколаїв, вул. Свердлова, 41

28 февраля 1994 р. № м. Миколаїв
В-15

232000, Беларусь
Гродненская область
г. Сморгонь
ул. Ленина, 54"а", кв.3
Барт Е.Р.

По существу Вашего заявления сообщаем, что в Управлении СБ Украины по Николаевской области имеются материали на –

Мердиан Рафаила Яковлевича, 1898 года рождения, уроженца с. Рошгадт Мостовского р-на Николаевской области, немца по национальности, колхозника, проживавшего по месту рождения.

По постановлению НКВД и Прокуратуры Союза ССР от 25.II.37 г. Мердиан Р.Я. на основании ст.ст.54-II, 54-IO УК УССР подвергнут ВМН. Приговор приведен в исполнение 7.I2.I937 года. Сведений о месте захоронения нет.

На основании ст.I Указа Президиума Верховного Совета СССР от I6 января I989 года " О дополнительных мерах по восстановлению справедливости в отношении жертв репрессий, имевших место в период 30-40 и начала 50-х годов", Мердиан Р.Я. – реабилитирован, Справку о реабилитации высылаем. Свидетельство о смерти запросите в Веселиновском районном ЗАГСе, о чем он нами извещен.

Других данных в отношении Мердиан Р.Я. в Управлении не имеется.

Приложение на I л.

Начальник подразделения Управления И.В. Виштаченко

Фото 108. Лист начальника Управління Служби безпеки України в Миколаївській області до доньки розстріляного Мердіана Р.Я., про його реабілітацію. 1994 р.
(ДА Миколаївської області. – Ф. 7. – Оп. 12.– Спр. 579. – Арк. 83)

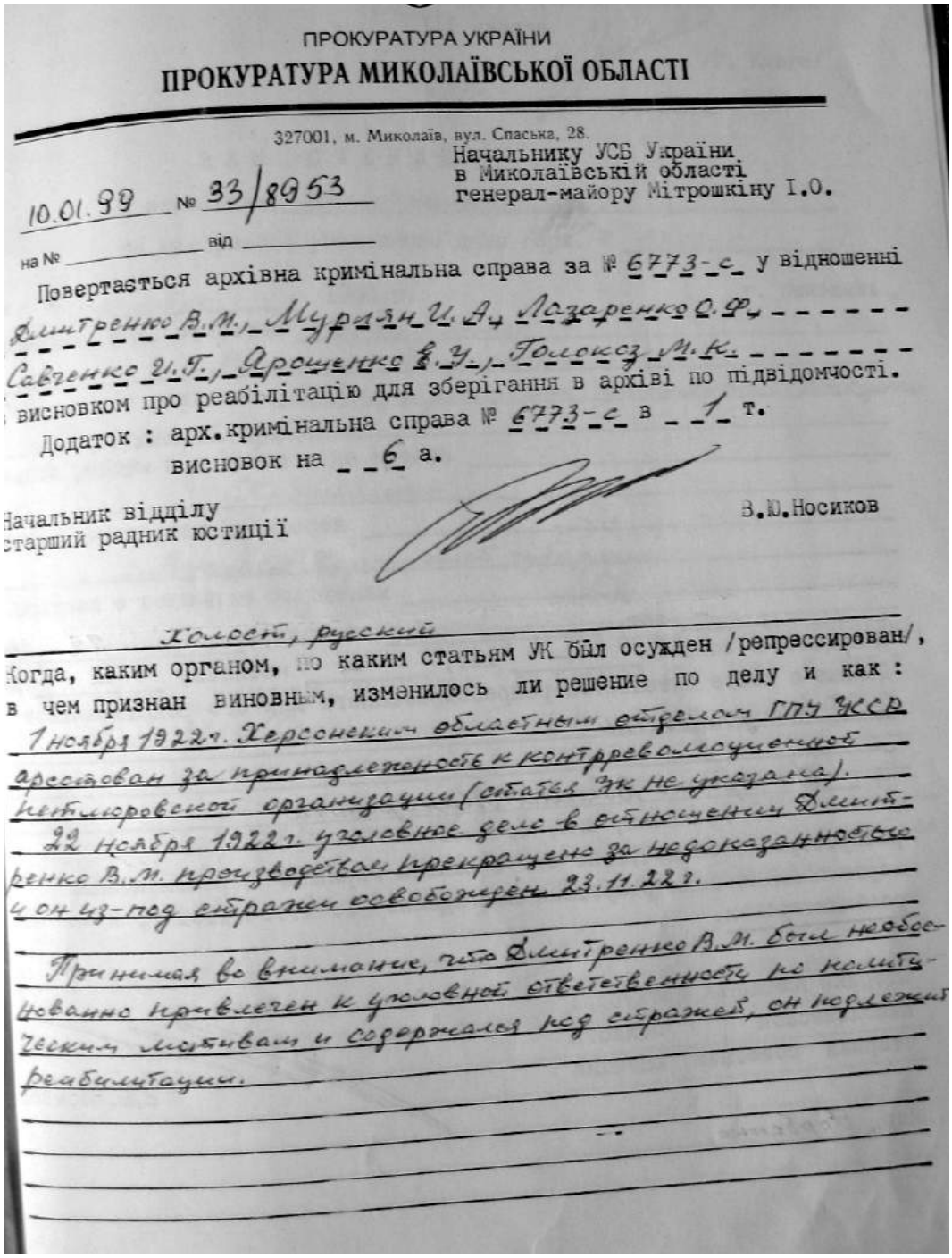

ПРОКУРАТУРА УКРАЇНИ

ПРОКУРАТУРА МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

327001, м. Миколаїв, вул. Спаська, 28.

Начальнику УСБ України
в Миколаївській області
генерал-майору Мітрошкіну І.О.

10.01.99 № 33/8953

на № _____ від _____

Повертається архівна кримінальна справа за № 6773-с у відношенні Дмитренко В.М., Мурляна І.А., Лозаренко О.Ф., Савченко Л.Т., Арошенко В.У., Голокоз М.К. з висновком про реабілітацію для зберігання в архіві по підвідомчості.

Додаток : арх.кримінальна справа № 6773-с в 1 т.
висновок на 6 а.

Начальник відділу
старший радник юстиції В.Ю.Носиков

холост, русский

Когда, каким органом, по каким статьям УК был осужден /репрессирован/, в чем признан виновным, изменилось ли решение по делу и как : 1 ноября 1922г. Херсонским областным отделом ГПУ УССР арестован за принадлежность к контрреволюционной петлюровской организации (статья УК не указана).

22 ноября 1922г. уголовное дело в отношении Дмитренко В.М. производством прекращено за недоказанностью и он из-под ареста освобожден 23.11.22г.

Принимая во внимание, что Дмитренко В.М. был необоснованно привлечен к уголовной ответственности по политическим мотивам и содержался под стражей, он подлежит реабилитации.

Фото 109. Висновок про реабілітацію Мурляна Івана Анатолійовича. 04.12.1998 р.
(ДА СБ України в Миколаївській області. – Спр. 6773-с. – Арк. 2)

Розділ IV
МЕМУАРИ, СПОГАДИ, ЩОДЕННИКИ ТА БІОГРАФІЧНІ НАРИСИ ПРО РЕПРЕСОВАНИХ

НАРИСИ ПРО РЕПРЕСОВАНИХ ДІЯЧІВ

Ліньов А.А.

РЕПРЕСОВАНИЙ «ЧЕРВОНИЙ ГЕРОЙ» (Н. Урсулов – 1883–1937 рр.)

По закінченню громадянської війни та створенням нової радянської держави внутрішня логіка державної ідеології потребувала створення нового пантеону власних героїв, хоча ставлення до них у період існування Радянського Союзу неодноразово змінювався: від абсолютної позитивної ідеалізації до зрівнялівки з кримінальним елементом, але фактично об'єктивних фактологічних даних про них у науковому обігу знаходиться обмаль. Одним з таких діячів громадянської війни на території Миколаївщини був Никифор Урсулов.

Він народився в 1883 році в с. Білоусівка нинішнього Вознесенського району в безземельній селянській родині[1]. Не отримавши ніякої освіти, в 1914 році потрапив до діючої армії, де із-за вміння поводитися з кіньми та відповідним зростом був зарахований до кавалерії. Втім, війна для Н. Урсулова закінчилася в тому ж таки році – він потрапив до німецького полону. Хоча в своїй автобіографії він вказав, що «в 1916 році втік з полону»[2], та за свідченнями його колишніх співслужбовців «нас німці просто відпустили по домам, бо їм самим уже бракувало їжі».

1917 року Н. Урсулов у формі уланського вахмістра повернувся до рідної Білоусівки, де невдовзі зіткнувся з німецькими заготівельними підрозділами, які реквізували птицю, худобу та зерно в селян, в тому числі забрали корову з двору його батьків. Після останнього він приєднався до місцевої більшовицької організації, яка почала утворювати власні воєнізовані підрозділи. Командиром одного з них був обраний Н. Урсулов. Його загін у кінці 1918 року налічував близько ста осіб [3]. Хоча в багатьох публіцистичних нарисах та наукових роботах радянського часу описується героїчна боротьба загону під командуванням Н. Урсулова, який обеззброював цілі полки, захоплював бронепоїзди, завантажені зброєю [4], та факти, зокрема чисельні свідчення колишніх бійців загону, які були занотованими ще в 20-ті роки минулого століття працівниками відділу історії партії Миколаївського окружкому, стверджують інше. Зокрема, його колишній заступник вказував, що «зброя для бійців була част-

ково куплена у німців, частково – у гайдамаків. Кошти для купівлі зброї були добуті з Вознесенського банку, на який був організований наліт». Сама ж революційна боротьба загону розпочалася з реквізиції худоби та сільськогосподарського реманенту в навколишніх німецьких колоніях з подальшою її передачею родинам членів загону. У лютому 1919 року, коли чисельність загону Н. Урсулова вже сягала 400 осіб, він був реорганізований у полк та включений до складу Червоної Армії[6]. Наступного місяця новостворений 1 Вознесенський кавалерійський полк разом з іншими підрозділами почав наступ на Одесу. В ході одного з боїв під Березівкою при активній участі Н. Урсулова було захоплено кілька французьких легких танків, одному з яких було присвоєно ім'я «Борец за власть советов», та відправлено в подарунок В. Леніну. Необхідно відмітити цікаву деталь: при наявності деталізованих свідчень колишніх бійців полку про всі бої та сутички, під час яких було захоплено кілька гвинтівок чи десяток патронів, нема жодного опису захоплення танків. Г. Ширяєв, учасник тогочасних подій, у 1923 році в своїх спогадах написав: «увидев впервые такие чудовища, как танки, наша братва струсила…»[7], інші ж учасники лише багатозначно вказують: «був туман…». Письменник Б. Слободянюк, в 1958 році описуючи названу подію на основі тих же свідчень, писав: «Никифор Урсулов лежить попереду полку і в безсилій люті стискає кулаки. Тонким почуттям командира він вловлює все, що діється у нього за спиною…»[8]. Аналіз більш об'єктивних джерел – особистих свідчень повстанців наштовхує на думку про відсутність героїчних моментів в процесі захоплення танків. Втім, така непересічна подія не могла бути не відзначеною вищим командуванням, і Н. Урсулов був нагороджений як «червоний герой» срібним портсигаром відкритим вигравіруванням «Реввійськрада Південної групи військ XII армії – Червоному Герою»[9].

Танк «Борец за власть советов

У ході подальшої війни за встановлення радянської влади в Україні, Н. Урсулов та очолюваний ним полк ще відзначився під час декількох кампаній, зокрема взятті м. Фастова та розгромі денікінських частин, за що в кінці 1919 року був нагороджений орденом Червоного Прапору[10]. Що ж до загальної характеристики полку, то аналіз документальних фактів вказує на те, що цей підрозділ був непогано озброєною, недисциплінованою, слабокерованою бойовою одиницею з яскраво вираженим бандитським нахилом. Останнє проявлялося в численних фактах грабунків, мародерства, ґвалтувань. Численні скарги змусили відреагувати на це і «особливий відділ» 45-ї дивізії, в складі якої воював і Вознесенський кавалерійський полк. Та з ініціативи командира одного з кавалерійських ескадронів (за неперевіреними даними самого Н. Урсулова), вся делегація «особливого відділу» була розстріляна, включно з комісаром дивізії. Коли командир дивізії особисто приїхав, щоб з'ясувати обставини, то отримав наступні пояснення: «то хлопці випробовували німецькі карабіни на дальність польоту кулі…».

Переоцінивши власні сили, Н. Урсулов у січні 1920 року зазнав поразки в сутичці з однією з «київських банд». З цього бою живими вийшов лише один кавалерійський ескадрон, а командир полку – Н. Урсулов, кинувши його, утік додому, в с. Білоусівку, куди, невдовзі прийшла телеграма зі штабу 45-ї дивізії з вимогою арештувати та повернути дезертира [11], але виконати наказ було нікому, оскільки місцевий відділ ЧК був розігнаний Урсуловим за намір реквізувати в нього 5 корів. Районне партійне керівництво, не вдаючися у деталі біографії «червоного героя», призначило його на відповідальну роботу – директором місцевого кінного заводу ім. Будьонного, одного з найбільших у республіці [12].

Відповідно до актів щорічної контрольно-ревізійної перевірки результати його керування зводилися до відмови виконувати рішення та враховувати побажання парторганізації, самовільного дарування коней своїм колишнім підлеглим та командуванню, використанням всього прибутку заводу для власного відпочинку та розваг друзів тощо[13].

Результатом такого керівництва була збитковість підприємства та його подальша ліквідація, оскільки всіх коней довелося перестріляти з-за того, що вони захворіли сапом, який заводський ветеринар, механік за фахом, не знав як лікувати. Хоча про все зазначене місцевій партійній організації було відомо, та вона обмежилася лише «партійним зауваженням»[14] і призначила Н. Урсулова головою Вознесенської районної партизанської комісії. Останню через рік також змушені були ліквідувати, оскільки її голова використовував усі кошти комісії не на допомогу «бійцям за владу рад», а на утримання власного господарства та власних найманих працівників. Представників же контролюючих органів під загрозою використання зброї не допускав до звітних матеріалів комісії та до м. Вознесенська взагалі[15].

Після ліквідації комісії Н. Урсулова як «досвідченого військового, адміністративного та партійного керівника» призначили директором Вознесенського маслозаводу. Результат керування останнім не був кращим за попередні, про що свідчили акти періодичних ревізійних перевірок та чергова партійна догана.

1937 роком датується єдиний збережений, власноручно написаний «червоним героєм» документ – автобіографія. Середня висота літер – 4 см., майже в кожному слові допущені помилки [16]. Факт промовистий і дає пояснення нерозумінню Н. Урсуловим елементарних основ діловодства та бюрократії, не кажучи вже про бухгалтерію.

Нерозуміння та недотримання партійної лінії, а інколи навіть відкриті виступи проти неї, зокрема непоодинокі звільнення арештованих районним відділом НКВС селян з використанням зброї, спричинили до арешту самого Н. Урсулова в жовтні 1937 року[17].

Підставою для арешту слугувало звинувачення в керівництві «повстанською есерівською організацією», доказами – факти видачі довідок «соціально небезпечним та неперевіреним особам» про їх «пролетарське походження» та безпосередні вислови «червоного героя» з приводу різних подій в житті країни, району. Зокрема, «на час ліквідації куркуля як класу» на одному із зборищ жителів поселення Вознесенськ № 3 йому було задане питання: «Товариш Урсулов, ми воювали за землю, а тепер у нас забирають хліб?» На це останній відповів: «Бачили очі, що купували, то їжте, хоч повилазьте…»[18].

У числі додаткових звинувачень оперуповноваженим 4 відділу УНКВС сержантом Абрамовичем було висунуте і антисемітизм. Підставою для цього було свідчення вознесенського більшовика Ф. Бабенка про слова Н. Урсулова: «Оно, конечно, мы – революционеры и любим советскую власть, но вот жиды… жиды» – эту фразу, преисполненную сарказмом, помнят все старые коммунисты вознесенской организации..»[19]. В якості додаткового і менш вагомого доказу слідчим були наведені слова Н. Урсулова, сказані в присутності Дибенко і Колонтай: «Мы воевали не для жидов, а для себя, но мы дураки – сдали власть жидам. Но это продолжаться долго не будет. Они не будут нами управлять: мы их должны уничтожить, иначе они нас уничтожат...»[20].

Відсутність будь-яких підтверджень того, що саме Урсулов був автором цих висловів, змусила слідчого відкинути звинувачення в антисемітизмі. Крім того, автором не знайдено жодної справи, де б вказаний слідчий не звинувачував би арештованого в антисемітизмі, що закономірно наштовхує на думку про вигаданість подібного звинувачення.

Більш серйозним пунктом звинувачення був той факт, що Н. Урсулов носив два ордени, хоча був нагороджений одним. Інший, за його свідченнями на допиті, був куплений ним у директора колгоспу «Зелений Гай». Хоча останній на очній ставці це заперечував, та вказаний факт єдиний, що визнав за собою Н. Урсулов під час перших допитів[21].

Після двох тижнів перебування у в'язниці Урсулов, який не визнавав за собою майже жодної провини, почав погоджуватися з усіма пунктами звинувачення, що, очевидно, пояснюється методами ведення слідства на той час. 18 грудня 1937 року він «чистосердечно» визнав усі пункти звинувачення [22].

Відповідно до подальших матеріалів тритомної справи Н. Урсулов організував повстанську організацію в складі 7 осіб з числа директорів місцевих колгоспів та колишніх офіцерів свого полку з метою повалення радянської влади у випадку війни. Єдиний речовий доказ, що фігурує у справі, – це вилучена в нього мисливська рушниця.

Постановою трійки при УНКВС по Одеській області від 26 грудня 1937 р. всі арештовані по цій справі були засуджені до розстрілу. 7 січня о 24 годині в Одесі був розстріляний Н. Урсулов[23]. На початку Великої Вітчизняної війни, коли проводилася евакуація держустанов Миколаївщини, орден Н. Урсулова був переданий до фінвідділу НКВС СРСР і нині зберігається в архіві Міністерства оборони Російської Федерації.

У 1957 році письменник Б. Слободянюк офіційно звернувся до Генеральної прокуратури СРСР з проханням надати йому інформацію про Н. Урсулова для підготовки біографічної книги, хоча йому було відмовлено. За поданням прокуратури розпочався перегляд справи і вже 12 серпня того ж року постановою Миколаївського обласного суду за відсутністю складу злочину справа була припинена[24].

У роки перебудови на обласному, республіканському та союзному рівні було підготовлено та надруковано ряд публіцистичних та наукових робіт, які вихваляли, ідеалізували діяльність більшості «політично репресованих діячів громадянської війни». Окремі міфи були створені і щодо особи Н. Урсулова та його дружини. Зокрема

остання, за популяризованими спогадами окремих «колишніх червоних партизанів», воювала разом з чоловіком, за що також була нагороджена орденом Червоного прапору, який конфіскувавши в 1937 році, помилково приписали чоловіку[25].

Невиключно, що колись і буде написана книга про неосвіченого селянина Никифора Урсулова, який волею долі був втягнений у вир революційних подій 1917–1920 років та залучений до керівної роботи після неї, проте так і не зміг чи не захотів усвідомити різницю між поняттями «партизанщина», «самоуправство», «державна система та політика», за що і поплатився життям.

---

[1] Державний архів Миколаївської області (далі – ДАМО), – Ф. 5859. – Оп. 2. – Спр. 5793. – Арк. 1.

[2] ДАМО. – Ф. 5859. – Оп. 2. – Спр. 5793. – Арк. 108.

[3] *Мущинський П.* В атаках шалених… / Південна правда. – 1988. – 12.02.

[4] *Слободянюк Б.* Герої живої легенди /Радянська Україна, – 1958, – 13.02.; Червона атака, / Радянська Україна, – 1987, – 7.11; *Зачепицький Р.* Шлях легендарного полку / Радянська правда. – 1967. – 21.09. та ін.

[5] ДАМО. – Ф. 1817. – Оп. 2. – Спр. 518. – Арк. 1.

[6] *Мущинський П.* В атаках шалених… / Південна правда. – 1988. – 12.02.

[7] ДАМО. – Ф. 1817. – Оп. 2. – Спр. 518. – Арк. 1.

[8] *Слободянюк Б.* Герої живої легенди / Радянська Україна, – 1958, – 13.02.

[9] *Мущинський П.* В атаках шалених… / Південна правда. – 1988. – 12.02.

[10] ДАМО. – Ф. 5859. – Оп. 2. – Спр. 5793. – Арк. 8.

[11] ДАМО. – Спр. 5794. – Арк. 53.

[12] ДАМО. – Спр. 5793. – Арк. 117.

[13] ДАМО. – Спр. 5794. – Арк. 86–216.

[14] ДАМО. – Спр. 5793. – Арк. 117.

[15] Там само. – Арк. 88.

[16] Там само. –Арк. 76.

[17] Там само. – Арк. 1.

[18] ДАМО. – Ф. 5859. – Оп. 2. – Спр. 5794. – Арк. 237.

[19] Там само – Арк. 231.

[20] ДАМО. – Ф. 5859. – Оп. 2. – Спр. 5794. – Арк. 23.

[21] Там само. – Арк. 76.

[22] ДАМО. – Ф. 5859. – Оп. 2. – Спр. 5793. – Арк. 152.

[23] ДАМО. – Спр. 5794. – Арк. 202.

[24] ДАМО. – Ф. 5859. – Оп. 2. – Спр. 5795. – Арк. 198.

[25] *Фомін І.* Червона отаманша / Радянська правда. – 1988. – 23.01.

Котляр Ю.В.

ЛИЦАРІ БАШТАНСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ

Біографістика в історичній науці вивчає діяльність окремих осіб у контексті відповідної епохи. Вчені вважають біографістику одним із методів вивчення історії, а мемуари та автобіографії відносять до історичних джерел. У біографіях часто зберігається інформація про такі події та моменти історичного процесу, якої не може бути в інших видах джерел. Вони не лише допомагають вивчити історію окремих персоналій, а й атмосферу епохи, в якій вони живуть і творять свої історичні діяння [1].

Восени 1919 році повстанський рух на Півдні України досяг найвищого розвитку. Були створені формування державного типу – Висунська та Баштанська республіки, які намагалися встановити «селянську владу», об'єднавши декілька волостей. Саме в «республіках» склався симбіоз «селянської вольниці» і партійної дисципліни. Він виявився життєвим і протягом кількох місяців успішно протистояв переважаючим силам денікінських військ [2].

З 15 вересня 1919 р. жителі Полтавки-Баштанки розпочали організовану боротьбу проти денікінців. 30 вересня 1919 року був сформований штаб повсталих. З цього дня можна говорити про створення Баштанської республіки [3]. Республіка мала чітку військову структуру. Командири штабу: П.М. Тур – есер-боротьбист та І.М. Тур – безпартійний [4]. Членами штабу були представники та співчуваючі різним партіям: більшовикам, боротьбистам, анархістам.

Усі військові сили баштанців у кількості 3,5 тис. осіб поділялися на шість полків. Командири полків: З. Трибрат, М. Заяц, П. Вилкул (прапорщик), К. Бабич (унтер-офіцер), С. Музика, І. Двірський [5]. Територія республіки становила 1,5 тис. квадратних кілометрів.

Повстанці відбили ряд білогвардійських атак і проводили значні бойові операції. Вони зруйнували залізничну колію між станціями Явкине і Лоцкине. Білогвардійці не могли відбудувати її протягом двох місяців [6]. Головними ж військовими діями повстанців були походи висунчан на Херсон, а баштанців – на Миколаїв. Баштанці очистили від денікінців села Горохівку, Калинівку а також захопили залізничну станцію Водопій, блокувавши під'їзд до Миколаєва. Наступ на Миколаїв та Херсон значних військових втрат білогвардійцям не завдав, але це була величезна моральна перемога селянства. У зведенні штабу Денікіна про Південь України писалося: «Селяни з презирством відносяться до Добровольчої армії і вважають, що вона недостатньо сильна, щоб підтримати свою владу» [7].

На початку листопада денікінці широким фронтом розпочали операції проти повсталих. 12 листопада військами генерала Я. Слащова була розгромлена Баштанська республіка та загін висунців, посланий на допомогу [8]. Про становище, що склалося на Миколаївщині, підпільна газета «Одеський комуніст» писала: «... оплот повстанців – Висунськ і Баштанка – значно потерпіли. Але в головному – знищити живу революційну силу – слащовцям не вдалося» [9].

Боротьба продовжувалася. Білогвардійське командування витратило великі сили для знищення селянських республік. Проте їм вдалося тільки розгромити села. Вій-

ськові сили Висунської та Баштанської республік, які базувалися у власних центрах, були змушені відступити, шукаючи нові бази, перегруповуючи свої сили. Почався новий етап боротьби з денікінщиною. Якщо раніше військові дії велися цілим фронтом, то після розгрому центрів партизанської боротьби повстанці почали діяти невеликими загонами. Ця тактика була не менш ефективною.

Баштанські повстанці, що відступили, зібралися в Горожиному під керівництвом П. Тура. Було вирішено почати повстанський рух на нових засадах. Головними завданнями на початковому етапі були організація кавалерійського загону, пошуки вогнепальної зброї, дії повстанців лише в набігах [10]. У перших числах грудня 1919 р. вони зупинилися у єврейській колонії Єфінгар (сім верст від Полтавки-Баштанки). Староста колонії Х. Шустер та колоністи прийняли повстанців добре [11]. Колонія стала головною базою нового партизанського загону. В організаційних питаннях допомогу братам Турам надавали більшовики Гебель, Шмулевич, Літман, Тишковський, що переховувалися в колонії. Партизанський загін мав у своєму розпорядженні від 50 до 200 чоловік – представників різних партій: більшовиків, боротьбистів, анархістів. Переважна більшість селян не мала ніякої партійної приналежності. Повстанці використовували для бойових дій гнучку тактику розсіювання, за якої військові дії велися невеликими групами.

До 26 грудня 1919 р. повстанці діяли біля колонії Добре та станції Явкине. Вони розгромили загін «куркульської самооборони» поміщика Бутовича біля села Березівка, вступили в бій з білогвардійським бронепоїздом [12]. 27 грудня 1919 р. партизани вирушили на Полтавку-Баштанку, щоб вибити звідти «куркульську самооборону». Нічний бій на вулицях Полтавки-Баштанки продовжувався чотири години. У повстанців і «самооборонників» було по одному вбитому. Не витримавши навальної атаки партизан, «куркульська самооборона» здалась. П. Тур пропонував відразу після бою залишити Полтавку-Баштанку, але його брат Іван та більшість повстанців вирішили залишитися в селі. Ця зупинка стала останньою для загону братів Турів. Полтавка-Баштанка була оточена денікінськими військами і захоплена зненацька. П. Туру з кількома бійцями вдалося пробитися на схід, а І. Тур в оточенні білогвардійців застрелився. Його тіло кинули в копицю сіна і спалили разом із захопленими повстанцями.

Після багатьох боїв залишкам повстанського загону на чолі з П. Туром вдалося добратися до колонії Єфінгар, де вони дізналися, що Червона армія вже зайняла Знам'янку [13].

Проте повстанцям довелося триматися і продовжувати боротьбу з денікінцями ще довгий зимовий місяць – до 26 січня 1920 р., – доки Полтавка-Баштанка не була взята частинами 122-ї стрілецької бригади 41-ї дивізії Червоної армії. Коли ж була оголошена мобілізація до Червоної армії, то з Полтавки-Баштанки прибуло 25 чоловік – в минулому учасники баштанського повстання, які ввійшли до складу 45-ї дивізії [14].

Керівництво радянської України оцінило дії баштанських повстанців за прийнятими тоді нормами. На IX Всеукраїнському з'їзді Рад (червень 1925 р.) за пропозицією Г. Петровського село Полтавка-Баштанка було нагороджено Червоним прапором за активну боротьбу з денікінськими бандами, німецькими окупантами і революційну

боротьбу за зміцнення радянської влади [15]. Важливо, що коли представник Баштанки Ряпко приймав червоний прапор, то під час виступу ні однієї фрази не було сказано про керівників Баштанської республіки [16], хоча більшість з них на 1925 р. ще не була репресована.

Керівниками Баштанської республіки були брати Тури [17]. Іван Макарович Тур народився 23 вересня 1892 р. в селі Полтавка-Баштанка, в сім'ї бідняка, де крім нього, налічувалося ще 18 душ [18]. З дитинства він звик до важкої сільської праці. Сім'я Турів завдяки своїй чесності і працьовитості користувалася заслуженим авторитетом серед односельчан. Не випадково старостою села, а пізніше і одним з керівників Баштанської республіки було обрано Павла Макаровича Тура [19].

Іван Тур брав участь у зруйнуванні залізничної колії між станціями Явкине і Лоцкине та керував захистом Полтавки-Баштанки від білогвардійського карального загону. Але особливо запам'ятався повстанцям похід на Миколаїв. Про цю бойову операцію згадували її учасники: Ю.Д. Ткачев, Г.Т. Хорошун, М.Л. Табунщик, М.І. Калашник [20]. Вранці 27 жовтня 1919 р. загін, в який увійшло понад 400 бійців, під командуванням М. Прядка та І. Тура з чотирма кулеметними тачанками і двома санітарними візками виступили з Полтавки-Баштанки. Протягом дня загін очистив від білогвардійців села Горохівку, Калинівку, а ввечері захопив залізничну станцію Водопій [21].

Біля Водопою вдалося відбити один кулемет і декілька гвинтівок [22], але далі наступ не вдався, так як заплановане повстання миколаївських робітників було придушене каральними військами генерала Я. Слащова. Ввечері – 28 жовтня баштанці були змушені зняти облогу з Миколаєва і відступити.

Важливо, що про діяльність І. Тура писала в ті дні і білогвардійська преса, яка вважала дії повстанців – розбійницькими. Так, у газеті «Николаевский день» була надрукована стаття «Кошмар Баштанской республіки», в якій, зокрема, писалося, що Іван Тур організував шайку бандитів, яка почала грабувати хутори та економії, а пізніше мобілізував всіх селян Баштанки і назвав себе «отаманом Баштанки» [23].

Особливо проявився талант І. Тура як військового діяча в боях з переважаючими силами денікінських військ. 12 листопада 1919 р. білогвардійці захопили Полтавку-Баштанку, але І. Турові вдалося вивести із оточеного села невеликий загін. Як згадував пізніше боєць цього загону Д. Трегуб: «Після жахливих подій взяття Баштанки нас залишилося 11 чоловік в загоні І. Тура. Ми не кидали гвинтівок з рук і боролися з «куркульською самообороною», як це було можливо» [24].

Після революційних подій П. Тур перебував на партійній роботі.

На початку 1920-х рр. декілька разів приїздив з Миколаєва до Баштанки як член губернського комітету лівих есерів-боротьбистів. У Баштанці організував есерівський партосередок, до якого входило біля 50 осіб, колишніх учасників повстанського руху, зокрема, брати Трибрати та Самійленки. П. Тур брав участь в організації есерівських осередків у селах Калинівка, Пересадівка, Горохівка, Водопій [25].

У квітні 1920 р. П. Тур був заарештований співробітником Миколаївської губернської ЧК в зв'язку зі справою лівих есерів. Перебував під слідством більше року. У 1923–1924 рр. з'явився в Херсоні, де став членом КП(б)У. У 1924 році написав спогади «Про революційний рух на Херсонщині», де висвітлив події Баштанської рес-

публіки [26]. Спогади так і не були опубліковані. Займався господарською роботою. У 1926–1927 рр. перебував у Вознесенську як представник Одеського губернського комітету МОПР'е [27].

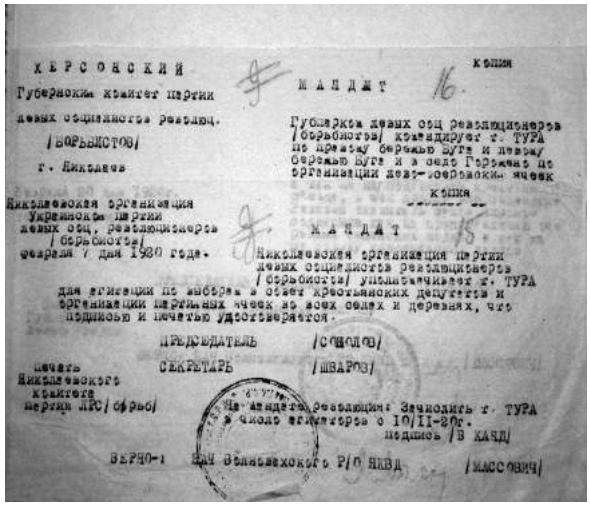

ХЕРСОНСКИЙ
Губернский комитет партии
левых социалистов революц.
/БОРЬБИСТОВ/
г. Николаев

Николаевская организация
Украинской партии
левых соц. революционеров
/борьбистов/
февраля 7 дня 1920 года.

копия
МАНДАТ 16.
Губпарком левых соц революционеров
/борьбистов/ командирует т. ТУРА
по правому бережью Буга и левому
бережью Буга и в село Горожане по
организации лево-есеровских ячеек

копия
МАНДАТ 15.
Николаевская организация партии
левых социалистов революционеров
/борьбистов/ уполномачивает т. ТУРА
для агитации по выборам в совет крестьянских депутатов и
организации партийных ячеек во всех селах и деревнях, что
подписью и печатью удостоверяется.

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ /СОНОЛОВ/
СЕКРЕТАРЬ /ШВАРОВ/
печать
Николаевского
комитета
партии ЛРС/борьб/

На мандате резолюция: Зачислить т. ТУРА
в число агитаторов с 10/II-20г.
подпись /В КАЯД/

ВЕРНО: НАЧ Волноваховского Р/О НКВД /МАССОВИЧ/

Копія мандату П.М. Тура на участь у виборах від партії борьбистів. Лютий 1920 р. (ДАМО. – Ф.Р. 5859. – Оп. 2. – Спр. 4807. – Арк. 15–16)

Трагічна доля репресованих не обминула колишнього начальника штабу Баштанської республіки – Павла Макаровича Тура.

2 січня 1936 р. в с. Чичерино Волноваського району Донецької області відбувся обшук у будинку П. Тура, де було виявлено профспілковий квиток № 811578, партизанська книжка № 316116, трирічний паспорт № 190669.

3 січня 1936 р. прокурор Волноваського району В. Грешанов, розглянувши слідчий матеріал за справою П.М. Тура, визначив, що він затриманий РВ УДБ НКВС Волноваського району за контрреволюційну діяльність. За його справою вимагається довгий розгляд, а знаходження Тура на свободі може вплинути на хід слідства, і останній може втекти від суду та слідства, тому керуючись ст. 156 КПК УРСР, «постановляю, вибрати засобом присічення буде перебування під вартою в Маріупольській тюрмі» [28].

16 лютого 1936 р. помічник начальника 5-го відділення УДБ Одеського облуправління НКВС Тягін, розглянувши отриману із Волноваського райвідділу НКВС слідчу справу за № 16127 за звинуваченням Тура Павла Макаровича за ст. 54-10 КК УРСР, повідомив, що Тур П.М. прибув у розпорядження Одеського облуправління НКВС і знаходиться під вартою в 4-му спецкорпусі Одеської тюрми [29].

Матеріалами слідства було «встановлено», що звинувачуваний П. Тур на засіданні бюро Волноваського району від 28.10.1935 виключений із лав ВКП(б) як організатор есерівських груп у період 1919–1920 рр. і як особа, яка у вказаний період брала активну участь у боротьбі проти радянської влади, про що він приховав при вступі до лав ВКП(б) і при чистці партії в 1929 і 1933 рр., а також при перевірці партійних документів [30].

Згідно з постановою Особливої Наради при НКВС СРСР від 10 травня 1936 р. П. Тур як «соціально-небезпечний елемент» був ув'язнений до концентраційного табору терміном на 3 роки [31]. Якою була його подальша доля, – невідомо. Проте в 1967 р. П. Тур проживав у м. Златоуст Челябінської області [32].

Реабілітовано П. Тура було лише 10 червня 1989 року, так як матеріалами справи його провина не підтверджується [33].

Отакою була доля братів Турів – керівників Баштанської республіки, незаслужено забутих багатьма дослідниками. Всебічний аналіз їх біографії дасть змогу роз-

крити невідомі сторінки селянського повстанського руху та діяльності репресивно-каральної системи в Україні.

---

1. *Шкварець В.П.* Миколаївці: визначні історики і краєзнавці минулого. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2005. – С. 4–5.
2. *Котляр Ю.В*. Повстанство. Селянський рух на Півдні України. – Миколаїв–Одеса: ТОВ ВіД, 2003. – С.75.
3. Державний архів Одеської області (далі – ДАОО). – Ф.П. 2. – Оп. 1. – Спр. 1198. – Арк. 19.
4. Там само. – Арк. 62.
5. Там само. – Арк. 19–20.
6. Там само. – Арк. 21.
7. Державний архів Херсонської області. – Ф.Р. 3264. – Оп. 2. – Спр. 3. – Арк. 83.
8. Державний архів Миколаївської області (далі – ДАМО) – Ф.Р. 940. – Оп. 2. – Спр. 4. – Арк. 110.
9. *Супруненко Н.И.* Очерки истории гражданской войны и иностранной интервенции. – М.: Наука, 1966. – С. 306–307.
10. ДАОО. – Ф.П. 2. – Оп. 1. – Спр. 1198. – Арк. 42–43.
11. Там само. – Арк. 44.
12. Там само. – Арк. 45–46.
13. Там само. – Арк. 52.
14. Державний архів Служби безпеки України в Миколаївській області (далі – ДА СБ України в Миколаївській області.) – Спр. 11017-с. – Т. 10. – Арк. 9.
15. Вісті ВУЦВИК. – 1925. – 12 травня.
16. ДА СБ України в Миколаївській області. – Спр. 11017-с. – Т. 11. – Арк. 464–465.
17. Там само. – Арк. 302–303.
18. ДАМО. – Ф.Р. 940. – Оп. 2. – Спр. 266. – Арк. 1–6.
19. Жовтень на Миколаївщині. – Миколаїв, 1927. – С. 57.
20. ДАМО. – Ф.Р. 940. – Оп. 2. – Спр. 1. – Арк. 49, 57, 64, 66.
21. Родной край. – 1919. – 30 октября.
22. ДАМО. – Ф.Р.940. – Оп.2. – Спр.1. – Арк.57.
23. Николаевский день. – 1919. – 16 ноября.
24. ДАМО. – Ф.Р. 940. – Оп. 2. – Спр. 4. – Арк. 1–6.
25. ДАМО. – Ф.Р. 5859. – Оп. 2. – Спр. 4807. – Арк. 39–40.
26. ДАМО. – Ф.Р. 1817. – Оп. 2. – Спр. 484. – Арк. 1–61.
27. ДАМО. – Ф.Р. 5859. – Оп. 2. – Спр. 4807. – Арк. 40.
28. Там само. – Арк. 4.
29. Там само. – Арк. 6–7.
30. Там само. – Арк. 8.
31. Там само. – Арк. 135.
32. ДА СБ України в Миколаївській області. – Спр. 11017-с. – Т. 12. – Арк. 2.
33. ДАМО. – Ф.Р. 5859. – Оп. 2. – Спр. 4807. – Арк. 135.

Морозова О.С.

УКРАЇНСЬКА СПРАВА АКАДЕМІКА СЛАБЧЕНКА

Життя та діяльність Михайла Єлисейовича Слабченка – визначного історика, доктора історичних наук, професора, дійсного члена АН України – це славна сторінка історії України та Миколаївщини зокрема. Життєвий і творчий шлях М. Слабченка досить непогано висвітлений у сучасній історичній та краєзнавчій літературі [1]. Проте залишаються ряд питань, які вивчені недостатньо, і серед них – показ внеску історика в боротьбу за українську мову та трагічні події, пов'язані з репресіями проти М. Слабченка. Саме цій проблемі і присвячена наша стаття.

Михайло Слабченко народився 9 липня 1882 року на Нерубайських хуторах поблизу Одеси. Про своє дитинство він згадував так: «Родина була велика, злидні – ще більші. Ми вічно голодували. Тому тато рано втягли мене в каменярську роботу. Вчили мене спочатку дома, потім у початковій школі, де не проходило дня, щоб учитель та учителька не назвали б учнів «тупими хохлами» [2]. Таке ставлення запам'яталося малому Михайлу дуже добре. І протягом життя він усіма силами буде намагатися протистояти тим, хто у будь-який спосіб принижуватиме значення українського слова, культури, традицій. Адже мова є найголовнішою передумовою збереження й розвитку етносу, нації, цивілізації.

Значною мірою категоричність багатьох рішень Михайла Слабченка визначалася особливостями його характеру – в'їдливого та іронічного. Друзі характеризували його як ексцентричного, гострого на язик та прямолінійного. Саме за «активні політичні погляди» та підтримку позицій нелегальної групи марксистів його виключили з духовної семінарії. Це було перше нелегке випробування для молодого хлопця. Період пошуку житла та грошей він переживав дуже боляче. Михайло брався за будь-яку роботу, пробував себе вантажником у порту, борцем у цирку. Безперспективність та напівголодне існування призвели навіть до спроби покінчити із життям.

Депресію переборола величезна тяга до знань. Слабченко робить неможливе – вдень виснажливо працює, а вночі – готується до іспитів. Він екстерном закінчує гімназію та отримує атестат зрілості. Інший навчальний заклад – Новоросійський (Одеський) університет Михайло теж закінчив, хоча й не без пригод – за несплату за навчання його відраховували, а потім знову поновили. Слабченко завжди намагався все охопити і всюди встигнути. Навіть обираючи факультет, він не зміг обмежитися однією дисципліною, тому спочатку закінчив історико-філологічний, а згодом – юридичний факультет [3].

Ще напередодні вступу до університету Слабченко одружився, а в 1904 р. у нього народився син Тарас, який за прикладом батька став істориком. З першою дружиною він розлучився у 1926 році, а другою стала його колишня студентка Інна П'ятницька [4].

Доволі рано Слабченко проявив себе як учений. У 27 років він надрукував монографію «Малоруський полк в адміністративному відношенні. Історико-юридичний нарис». Це видання стало помітним явищем у суспільстві. Згодом світ побачили «Досліди з історії права Малоросії XVII – XVIII ст.», «Соціально-економічна організація Січі Запорізької» [5] та низка історико – правових статей.

Михайло Слабченко мав здібності не лише вченого. Він малював, писав музику, вірші та прозу, час від часу друкувався; володів сімома іноземними мовами: німецькою, англійською, французькою, італійською, польською, чеською та болгарською [6]. Але, поза сумнівом, основною ідеєю його життя стала «українізаторська» справа. Ще у студентські роки в нього встановилися контакти з відомими вченими-україністами – М.Ф. Сумцовим, В.О. Барвінським та М.С., О.С. Грушевськими [7].

В Одесі М. Слабченко тісно співпрацював з одеською «Просвітою», а пізніше з її наступницею – «Українською хатою». Допомагав І. Липі та М. Комарову, сприяв М. Аркасу у створенні «Просвіти» в Миколаєві. Читав лекції з історії українського козацтва для миколаївців [8].

Революційні події захопили його, він усім серцем прагне бути корисним народу. Слабченко активно працює в підпільній Революційній українській партії, згодом іде в Українську соціал-демократичну партію, розповсюджує листівки, висуває ідею створення в Новоросійському (Одеському) університеті чотирьох українознавчих кафедр [9]. Перші невдалі спроби були ще в 1906–1907 рр. У 1918 р. він поновив ці зусилля, але події громадянської війни не дали змоги довести справу до логічного завершення.

Під час Першої світової війни йому довелося воювати на передовій. Після повернення з фронту, Михайло Слабченко знову потрапив в епіцентр наукового та політичного життя. Влітку 1920 р. в Одесі на базі Українського учительського інституту та Українського Фребелівського інституту почав свою діяльність Інститут народної освіти (ІНО) [10]. Особливе місце в ІНО посідала кафедра історії України, очолювана М.Є. Слабченком. Вона охоплювала історію України від слов'янських племен до історії революційного руху XX ст. включно. Також працював семінар вищого типу із соціально-економічної історії України [11], де розглядалися питання, пов'язані з українською кооперацією.

За ініціативою і під керівництвом М. Слабченка в 1926 р. було утворено Одеське наукове товариство при Українській Академії наук, до складу якого входило дві секції: соціально-історична та історико-філологічна. Протягом 1927–1930 рр. соціально-історична секція видала п'ять збірників наукових праць, чотири з яких вийшли за редакцією М. Слабченка. Певна кількість їх публікацій була присвячена економічній історії України XIX – першій чверті XX ст. [12]. Завдяки авторитету вченого соціально-історична секція стає центром дослідження української історії та економіки. Він був першим з одеських професорів-істориків, які почали викладати українською мовою. Соціально-історична секція налагодила ділові відносини з академічними установами. Зокрема, члени секції викладали історію України українською мовою (останнє мало для Одеси особливе значення), виступали з науково-популярними лекціями та статтями. Так, М. Слабченко виступав з доповідями про методологію історії [13]. «Де б я не був, – напише згодом сам Слабченко, – в яких би умовах не перебував, я завжди

служив науці. І дещо для науки я зробив. Я заклав підвалини для історії українського права періоду Гетьманщини, я відкрив економічну історію України, я побудував нову історію України. Що гірше, що краще, з більшими чи меншими помилками, але це було мною зроблено». Цитовані вище слова є незаперечним доказом заслуг Слабченка перед наукою. Однак, ці самі слова пояснюють, чому, коли почалася фабрикація справи «Спілки визволення України» (СВУ), учений був приречений. Він опинився серед тих українських інтелектуалів, яких оголосили носіями «українського буржуазного націоналізму». Невипадково серед 250-ти томів справи СВУ є і справа академіка Михайла Слабченка.

М.Є. Слабченко (в центрі) зі своїми учнями

Архівні документи засвідчують, що Слабченко був одним із небагатьох, хто відразу ж визнав свою провину. Решта звинувачених спочатку відкидала свою причетність до будь-якої контрреволюційної діяльності, зокрема до СВУ, обстоюючи свою лояльність до радянської влади. Чому академік, якому на той час уже було 47 років, так швидко визнав «гріхи», яких не скоїв? Річ у тім, що бригада слідчих вдало використовувала індивідуальні методи шантажу до кожного з обвинувачених у справі СВУ. За місяць до арешту Слабченка (20 грудня 1929 року) був заарештований його син Тарас, викладач робітфаку Одеського мед-інституту та Одеського робітничого університету, секретар Одеського наукового товариства при ВУАН [14].

Арешт сина, як свідчать документи слідчої справи, і був тим важелем, за допомогою якого слідство змусило Слабченка зробити необхідні зізнання. 19 січня 1930 р. начальник Першого відділення таємного відділу ДПУ УСРР В. Блюман підписав постанову «Про притягнення до відповідальності та про обрання заходів запобігання» щодо Слабченка.

За місяць академік був уже під вартою, і цього ж дня розпочалися допити. Невдовзі Слабченко підписує те, що від нього чекали: «Організацію заведено було 1926 року на моєму помешканні. До складу її я намітив професорів Герасименка, Гордієвського, Копержинського і свого сина. Двох останніх, втім, мав на особливому рахунку, бо Копержинського дуже мало знав, а в сина навіть не питав згоди – в мене від сина не було таємниць, і він мовчазно став нашим членом. Організація мусила бути всеукраїнською, і на чолі її мала б стати людина, віддана українській державній ідеї і з чистим ім'ям, як ото академік Єфремов».

Немає сумніву в тому, що Слабченко був типовим українським інтелектуалом, який критично сприймав більшовицьку владу. Але незважаючи на це, він не робив того, що йому приписали. 27 січня 1930 року прокурор ДПУ УСРР Л. Крайній під-

готував на ім'я вже згаданого Блюмана пропозицію про пред'явлення Слабченку звинувачення.

31 січня це було зроблено. Слабченко потрапив на лаву підсудних за справою СВУ. Процес відбувався в березні – квітні 1930 року у стінах Харківського оперного театру, за що отримав від сучасників назву «театр у театрі». Михайла Слабченка було засуджено на шість років позбавлення волі [15].

Спочатку йому належало відбування строку в Ярославському політізоляторі, за деякий час – на Соловках. Утримання в жахливому Савватіївському ізоляторі зламало тепер вже колишнього академіка (його виключили з ВУАН). І якщо в харківській в'язниці, де перебував до грудня 1930 року, він ще працював і писав статті, то напередодні звільнення із Соловків він мав зовсім інші думки. «Засмучений і посивілий, – згадував Семен Підгайний, – він не виявив жодного захоплення з майбутньої волі, бо знав, що перед ним стелеться нелегкий шлях «спецпоселенця» в якомусь глухому закутку Карелії чи Сибіру».

Так воно і сталося. У 1936 році Слабченко працював у місті Кіровську Ленінградської області бухгалтером. Він навіть не зміг приїхати до сина, онуки й невістки, які жили в місті Первомайську Миколаївської області.

«Великий терор» 1936–1938 років приніс нову трагедію: у жовтні 1937-го розстріляли сина Тараса [16], засудили невістку, а самого Слабченка ще на десять років позбавили волі. Однак, академік не загинув. Він побував на Колимі, в Уфі, Йошкар-Олі, а з 1944 року оселився під Астраханню. Він пережив і «єжовщину», і воєнне лихоліття, і, зрештою, був звільнений. Після поневірянь по Астраханському краю в 1947 р. він повернувся в Україну, де дізнався про смерть другої дружини та сина Бориса під час нацистської окупації Одеси. Невдачею закінчилися спроби Слабченка влаштуватися на роботу в Києві та Одесі [17]. На ньому вже було тавро «ворога» й «націоналіста».

Зійшовшись з першою дружиною, у 1948 р. він оселився в місті Первомайську й деякий час учителював – викладав іноземну мову у первомайських загальноосвітніх школах №1 та №3. Серед старожилів міста й досі живе добра згадка про нього. У 1948–1949 рр. Слабченко був також інспектором міського відділу народної освіти, проживав у місті Первомайську за адресою: вулиця Металістів, 21. Скінчилося усе тим, що на серпневій учительській конференції секретар міськкому партії Ємець у виступі назвав визначного історика «фашистом і політичним трупом». Тут же Слабченка звільнили з роботи і залишили без засобів до існування [18].

Помер М.Є. Слабченко 27 листопада 1952 року у Первомайську просто на вулиці, йдучи повз залізничний перехід. Серед місцевого населення і досі ходять чутки, що коли він упав і до нього підбігли люди, то почули останні слова: «Боже, нізащо помирає український академік» [19].

У серпні 1989 року Верховний Суд УРСР у справі СВУ реабілітував пам'ять Михайла Слабченка, а в березні 1990 року загальні збори Академії наук УРСР поновили його в складі академії [20].

Поступово відбувається «реабілітація» і його наукової спадщини. Вона нараховує понад 80 друкованих праць академіка, у тому числі 12 монографій, 6 підручників, 18 ґрунтовних статей, 10 заміток, 12 рецензій, більше 20 публіцистичних статей, спо-

гади, щоденник, художні твори (вірші, оповідання) [21]. Об'єктивна оцінка наукової спадщини, як і правда про обставини, за яких був репресований учений, дають нам змогу зрозуміти всю значимість діяльності такої непересічної особистості в історії України та українознавстві, як Михайло Слабченко.

На початку 20-х рр. XX ст. М. Слабченко велику увагу приділив історії українського народного господарства. Метою його досліджень було відтворення історії української економіки від часів Б. Хмельницького до Першої світової війни. Дослідження історії українського права та економіки тісно переплiталися з глибоким вивченням ним як нової історії України (найголовнішою працею були його «Матеріали до економічно-соціальної історії України XIX ст.», Т. I та II, Одеса, 1925 та 1927), так і попередніх епох («Феодалізм на Україні», Одеса, 1929). Третій том його «Матеріалів», присвячений українській історії XX ст. до 1917 р., не надійшов у продаж. Лише частина цієї праці була розповсюджена у репринтному виданні в Одесі у 1929 році.

Співробітничав М. Слабченко в українському кооперативному часописі «Наша кооперація». У його статтях висвітлювалася історія української кооперації як частина історії національного відродження, та обстоювалася теза про те, що без розвитку кооперації неможливе існування незалежної України [22].

Серед досліджень, у яких висвітлювалися питання економічної історії та кооперації слід виділити видання трьох підручників, а також конспекту лекцій, які читалися Слабченком на учительських курсах у серпні 1927 р. під назвою «Боротьба за системи землеволодіння і форми господарства в Україні XIX–XX ст.»

Таким чином, репресивна тоталітарна машина зламала життя ще одному визначному українцю – М. Слабченку. У наш час мрія Михайла Слабченка здійснилася. В Україні діти навчаються рідною українською мовою. Адже, саме мова єднала українців у їх боротьбі, сприяла подальшому існуванню української нації. Мовні проблеми є актуальними в будь-якому суспільстві, а особливо в сучасному українському, коли на перший план виходять питання свободи, незалежності, суверенітету, прав людини, що не можуть бути вирішені без стабілізації мовних аспектів.

---

1. Академік Михайло Єлисейович Слабченко: наукова спадщина і життєвий шлях. Зб. статей – Одеса, 1995; *Водотика С.Г.* Академік Михайло Єлисейович Слабченко. Нарис життя та творчості. – К.–Херсон, 1998; *Жадько В.О.* Узбереги Божої ріки. Історичний календар Миколаївщини. 1703–2003. – К., 2003; З*аруба В.М.* Постаті. (Студії з історії України. Книга 2). – Дніпропетровськ: Україна, 1993; Історія Одеси. – Одеса: Друк, 2002; *Курас І.Ф., Водотика С.Г.* Академік М.Є. Слабченко // Український історичний журнал. – 1993. – №11–12; Провідники духовності України: Довідник / *За ред. І.Ф. Кураса.* – К.: Вища школа, 2003; *Шкварець В.П.* Миколаївці: визначні історики і краєзнавці минулого. – Миколаїв: ТОВ ВіД, 2004; *Шкварець В.П.* Миколаївці: визначні історики минулого. – Миколаїв: МДГУ ім. П. Могили, 2005.

2. *Кисла В*. Трагічна доля історика // Обрій ПІБ. – 2005. – 6–12 жовтня.

3. *Шкварець В.П*. Миколаївці: визначні історики і краєзнавці минулого. – С.28.

4. *Шаповал Ю*. «Фантазер» Михаил Слабченко // День. – 2005. – 16 апреля.

5. Провідники духовності України – С.554.

6. *Шкварець В.П*. Миколаївці: визначні історики і краєзнавці минулого. – С.28.

7. *Курас І.Ф., Водотика С.Г.* Академік М.Є.Слабченко – С.94.

8. *Шкварець В.П*. Миколаївці: визначні історики минулого. – С.33.

9. *Курас І.Ф., Водотика С.Г.* Академік М.Є.Слабченко – С.95.

10. *Левченко В.В*. Історія в одеському інституті народної освіти: викладання та дослідження. // Записки історичного факультету. – 2002. – Випуск 12. – С.232.

11. *Першина З.В*. Історія України в працях одеських дослідників // Український історичний журнал. – 1994. – №6. – С.58; Академік Михайло Єлисейович Слабченко: наукова спадщина і життєвий шлях. – С.21–25.

12. *Левченко В.В*. Історія в Одеському інституті народної освіти: викладання та дослідження. – С.237.

13. *Левченко В.В*.Організація та діяльність Одеської секції Харківської науково-дослідної кафедри історії української культури при Одеському інституті народної освіти. // Записки історичного факультету. – 2003. – Випуск 13. – С.135.

14. *Марочко В., Хілліг Г*. Репресовані педагоги України: жертви політичного терору (1929–1941). – К.: Науковий світ, 2003. – С.162.

15. Там само.

16. Там само.

17. *Шкварець В.П*. Миколаївці: визначні історики і краєзнавці минулого. – С.29.

18. *Шкварець В.П*. Миколаївці: визначні історики минулого. – С.34.

19. *Шкварець В.П*. Миколаївці: визначні історики минулого. – С.34; *Шаповал Ю*. «Фантазер» Михаил Слабченко // День. – 2005. – 16 апреля; *Кисла В*. Трагічна доля історика // Обрій ПІБ. – 2005. – 6–12 жовтня.

20. *Шаповал Ю*. «Фантазер» Михаил Слабченко // День. – 2005. – 16 апреля.

21. *Курас І.Ф., Водотика С.Г*. Академік М.Є. Слабченко – С.101.

22. Там само. – С.95.

Березовська Т.В.

БЕРЕЗОВСЬКИЙ ЯКІВ АНТОНОВИЧ

Серед освітян, які зазнали тортур сталінських катівень, були люди різної долі. Різні обставини призвели їх до трагічних подій, різними шляхами прямували вони до своєї фатальної загибелі. Різним є і їхнє повернення до нашої пам'яті. Міцніюча тоталітарна Радянська держава, борючись з опозицією, не жаліла навіть власних структур, що вже казати про творчу, наукову та освітянську інтелігенцію. Коса сталінського терору безжально різонула спочатку національну українську еліту, а невдовзі і широкі кола української інтеліген-ції.

Концептуальні засади репресивного молоху були достатньо цинічними: поставити українську інтеліген-цію на коліна, а в разі невдачі – перестріляти. Серед сотень страчених освітян Миколаївщини – Яків Антонович Березовський, скромний сільський учитель, чия доля найтрагічнішим образом була вписана в контекст нелюд-ських соціополітичних експериментів сталінської доби.

Я.А. Березовський народився 1 жовтня 1894 р. в селянській родині на хуторі Крат'явський Троїцького повіту Херсонської губернії. Хоча батько був хліборобом, проте за станом числився міщанином. Землі родина мала небагато, хліба ледве вистачало. І все ж Антон Березовський віддав наймолодшого сина Якова до церковно-приходської школи. Природні здібності та розум одразу виділили хлопця серед одноліток, до того ж учень мав неабиякий хист до навчання. Саме це спонукало парафіяльних діячів клопотати про відправлення Я.А. Березовського на навчання спочатку до гімназії, а потім до Лубенської вчительської семінарії. Мабуть, родина все ж таки мала певні статки, а можливо, допомагала парафія, бо навчання і утримання далеко від дому коштувало дорого.

Отже, в 1912 р. Яків Березовський поступив на перший курс Лубенської вчитель-ської семінарії. Лубни – місто історичне, воно вперше згадується в літописах XI ст., в XVI ст. входило до складу володінь князів Вишневецьких, з XVII ст. перетворилося на центр козацьких заворушень, в 1658–1781 рр. стало центром Лубенського полку, в роки українських визвольних змагань 1917–1920 – тут перебували загони УСС, УГА, С. Петлюри. Така багата історична традиція не могла не відбитися на світогляді ви-кладачів і відповідно студентів Лубенської вчительської семінарії. Тут готували не лише універсалів, але й патріотів.

У семінарії була розповсюджена популярна в ті часи позитивістська теорія «ма-лих справ», коли кожен на своєму місці повинен сумлінно і відповідально виконувати свої обов'язки, які вкупі нададуть великого поступу Вітчизні. Таким чином, базова освіта надала Я.А. Березовському не лише фахові знання (він викладав математику,

фізику, німецьку мову, українську мову і літературу, історію), але й глибокі переконання необхідності сумлінного служіння своїй справі, чесного виконання свого інтелігентського боргу перед народом. Він, інтелігент у першому поколінні, це дуже добре усвідомлював. У 1917 р. закінчив повний курс вчительської семінарії, отримавши диплом вчителя молодших класів[1].

Час закінчення училища співпав з загостренням подій на фронтах першої світової війни. Тому в червні 1917 р. Я.А. Березовського було мобілізовано разом з усім курсом і відправлено до міста Сизрані, а звідти перекинуто на Південно-Західний фронт, у Прибалтику. 19 червня 1917 р. Тимчасовий уряд здійснив перший після повалення самодержавства наступ і саме на Південно-західному напрямку. Ставку головнокомандуючого очолив генерал російської армії О.О. Брусилов. Проте наступ невдовзі захлинувся. Не вистачило артилерії, снарядів, спрацював людський фактор – солдати не бажали воювати. За десять днів наступу російська армія лише на Південно-Західному фронті втратила близько 60 тис. вбитими і пораненими. У районі Двінська в Прибалтиці було поранено і Я.А. Березовського. Після лікування в шпиталі в серпні 1917 р. його було демобілізовано[2]. Але вже в наступному році він розпочинає службу в званні офіцера – прапорщика в Добровольчій армії Денікіна[3]. Він служив у караульній роті міста Ананьєва, в 1919 році брав участь у боях з Червоною Армією. Був поранений у голову і виїхав на лікування [4]. Рана і глибокий шрам від неї спотворили обличчя молодої людини. З того часу він завжди на фотографіях позував у профіль.

Після буремних подій війн та революцій Я.А. Березовський нарешті розпочав професійну діяльність.

Сама рання довідка з місця роботи в сільських школах Миколаївщини датується 1921р.[5]. Хоча сам Яків Антонович в зазначеному Особовому листку повідомляв, що з 1918 по 1920 рр. працював учителем у с. Березівка Березанського району. Йому доводилось обіймати посади як учителів, так і директорів початкових і неповних середніх шкіл Миколаївщини. Найбільш тривалий термін його перебування директором – це середня школа у с. Володимирівка Доманівського району. У ній він працював з 1924 по 1932 рік. Тут він перший раз одружився, але шлюб виявився невдалим. Дружина пішла до іншого, а він перевівся до школи в с. Мостове. Як свідчить протокол допиту Березовського Я.А., в період з 1930 по 1932 р. він двічі був заарештований органами ДПУ і двічі його відпускали[6].

У 1932 р. Я.А. Березовський вступив на заочне відділення Херсонського державного педагогічного інституту на фізико-математичний факультет. Виклик на сесію звідти повідомляє, що на сесійний період буде наданий безплатний гуртожиток, безплатне харчування і частково безплатний проїзд[7].

Навчання, з одного боку, відволікало від особистої драми, з іншого, додавало труднощів, адже доводилося поєднувати роботу з написанням контрольних робіт, підготовкою до сесії. Його бібліотека поповнилася підручниками з математики і фізики. Між тим картини хлібозаготівель, що він спостерігав на селі, пригнічували душу, віддавалися болем у серці. Протистояти молоху тоталітарної держави неможливо. Опосередкований опір – це внутрішня еміграція. Саме тому, можливо, Яків Антонович і обрав негуманітарний факультет, щоб хоча б ідеологічно не виправдовувати нівечення вікового надбання нації.

У 1933 р. Я.А. Березовський перевівся на вільну посаду викладача мови й літератури до села Софіївки Первомайського району[8]. Софіївська семирічна школа була побудована на початку 30-х років XX ст. Вона одразу стала окрасою села. Основне приміщення мало ще допоміжні будови, велике подвір'я та гарний сквер. Цей сквер в 1933–1935 роках посадили самі учні за планом і під керівництвом Якова Антоновича. Сквер у селі називали місцевою говіркою – «палісадник». Він мав вигляд регулярного парку і був розбитий за вимогами. По периметру його оточували високі осокори й береcток, посередині він мав внутрішні алейки і газони. Поруч зі сквером Яків Антонович запропонував посадити фруктовий сад. Вчителі та учні підтримали його ініціативу, і вже за декілька років школа навесні розквітала білим цвітом молодих яблунь, груш, вишень. І сад, і сквер, перетворившись на сільський оазис, стали притулком для закоханих. Чимало подружніх пар багатьох поколінь проходило бузковою алеєю, мріючи про майбутнє спільне життя.

Я.А. Березовський з учнем молодших класів у с. Мостовому. 1933 р.

Із невідомих причин (можливо, суто географічних) Я.А. Березовський змінив навчальний заклад, де навчався. Із Херсонського державного педагогічного інституту він перевівся до Одеського українського педагогічного інституту[9]. У тому ж 1933 р. Я.А. Березовський взяв свій другий шлюб з Марією Андроніківною Думанською. Сімейна легенда оповідає, що знайомство відбулося при досить несподіваних обставинах. На Марію якось накинувся бик, а Яків Антонович, що знаходився неподалік, миттєво зреагував і схопив бика за роги. Отже, цей факт свідчить про неабияку сміливість і рішучість цього чоловіка. М.А. Думанська походила з родини священика, мала природну стриманість і інтелігентність. Від цього шлюбу в 1934 р. народився хлопчик, якому дали ім'я Всеволод (у подальшому заступник директора із загальних питань миколаївського заводу «Кристал»).

У молодої родини почало налагоджуватися життя. Вони разом вчителювали в одній школі, купили хату в центрі Софіївки, мали невеличке господарство. За спогадами сина, батьки мали чималу бібліотеку. До наших часів збереглися Малий енциклопедичний словник Брокгауза і Ефрона, декілька Декламаторів та збірка поезій Надсона. Конспекти лекцій

Я.А. Березовського свідчили про надзвичайний універсалізм і сумлінне ставлення до своєї справи [10].

За спогадами своїх учнів, Яків Антонович був високоосвіченою людиною і дуже помітно виділявся серед своїх колег. Глибокі знання, широкий кругозір, вільне володіння навчальним матеріалом, зацікавлення новинками літератури робили його неординарною особистістю серед односельчан. У 1938 р. він мав закінчити вже ра-

дянський фаховий учительський інститут, і вже ніхто (з висоти тримісячних учительських курсів) не міг дорікнути йому «старорежимною» освітою.

Вчителі та учні-відмінники Софіївської середньої школи.
Я.А. Березовський у першому ряду, другий ліворуч

Все обірвалося 16 лютого 1938 р., коли в учительську хату вдерлися офіцери НКВС. Обшук, процедура арешту… Під пильним оком енкевеесників Яків Антонович написав свою останню записку дружині, яка за своїм змістом буденна і трагічна одночасно.

З одного боку, він заспокоює свою Марію і пише, що все буде добре, і щоб вона не занепадала духом. З іншого, скрупульозно нагадує про гроші, що давав у борг, про залишений на шафі годинник[11]. Дописати записку йому не дали. Обривається розпочатий рядок. А невдовзі обірветься і життя.

В чому ж полягала провина скромного сільського інтелігента Якова Березовського? Матеріали слідства по його справі дають чітку відповідь: контрреволюційна націоналістична діяльність[12]. Але разом з тим ті ж самі матеріали свідчать, що він не входив до сфабрикованої слідством «контрреволюційної націоналістичної організації» в с. Лиса Гора (нині Первомайський район Миколаївської області). Лисогірський вчитель К.Д. Фіалковський в 1937 р. на одній з учительських конференцій лише запрошував Якова Антоновича завітати до нього в гості. Проте після чергового арешту свого товариша Г.Ф. Кузьмовича – скасував запрошення[13].

У с. Лиса Гора ще в 20-ті роки було започатковане товариство «Просвіта», до якого входили брати Фіалковські, випускники тієї ж Лубенської вчительської семінарії. Культурницькі національні традиції підтримувалися і в наступне десятиріччя, до того самого часу, доки слідчим НКВС не спало на думку перетворити духовно споріднених освічених людей на «ворогів народу». А підставою для цього стали доноси.

по Одесской области

Лист №
К делу № 33

Анкета арестованного

1. Фамилия Березовский
2. Имя и отчество Яков Антонович
3. Дата рождения: число 14 месяц Октября год 1894
4. Месторождения село Пан-Кроншевка Троицкого района Одесской области
5. Местожительство (адрес) село Софиевка Благодатновского р-ну Одесской области
6. Профессия и специальность учитель
7. Место службы и должность или род занятий снят с работы нигде не работал (указать без сокращений название учреждения или предприятия и характер производства)
8. Паспорт (когда и каким органом выдан, номер и категория, где прописан)
9. Социальное происхождение отец крестьянин — Мещанин, занимался хлеборобством — середняк
10. Социальное положение служащий
а) до революции хлеборобством — учился
б) после революции служащий
11. Образование (общее и специальное) Окончил учительскую семинарию в 1917 г.

Анкета заарештованого. 1938 р.

Цим доносам не слід дивуватися. Для зміцнення тоталітарного режиму важливо не тільки знищити будь-яку опозицію, не тільки прищепити суспільству вірус тотального страху, а й створити атмосферу загальної недовіри, взаємної підозри. Мутним потоком йшли у різні «компетентні органи» численні наклепи і доноси. Норми моралі, людська гідність поступалися місцем боротьбі за елементарне біологічне виживання. Отже, Я.А. Березовський, здобуваючи вже радянську вищу педагогічну освіту, можливо, ставав на заваді чиєсь кар'єри. А, можливо, стриманістю, внутрішньою гідністю та інтелігентністю обурював чиїсь класові інстинкти. Важко сказати, що стало підставою для його фізичного знищення у сорок чотири роки…

У своїх спогадах про батька В.Я. Березовський напише: «Батько! Слово ємке, вселюдське: батько, Бог, Отче ... Що ж зробили Ви, тату, за своє таке коротке життя? Народили мене? Це діло не хитре. Головне, що Ви посіяли зерна, і з тих зерен у глухому степовому селі зійшли паростки нового. Хіба можна оцінити труд земського лікаря? Так само як і сільського вчителя. Ви, тату, були інтелігентом у першому поколінні, але виховувалися на старих інтелігентських засадах: робити добро народу. Ви, тату, були добродієм і тому Вас убито.

Але бур'яни казарменого соціалізму не заглушили вирощеної Вами пшениці, бо Ви уособлювали плоть від плоті свого народу, а народ знищити не можна, бо козацькому роду нема переводу»[14]. Після численних арештів освітян на Первомайщині, серед яких був і Я.А. Березовський, положення його дружини з трирічним хлопчиком стало трагічним. Її соціальне походження у будь-який час могло стати приводом до арешту. Долю сина тоді важко було б передбачити, родичів у Марії Андрониківни вже не залишилося в живих. Залишалося одне – зачаїтися і чекати на краще. У серці жила надія: можливо, повернеться її чоловік, адже деякі все-таки повертаються.

Активне клопотання по виявленню долі Якова Антоновича мати і син почали після XX з'їзду КПРС. Вони сподівалися знайти батька десь у таборах. З 1957 р. почали надходити відповіді на звернення до компетентних органів. Листом Прокурора Миколаївської області від 01.02.1957 р. сповіщалось про припинення справи за відсутністю складу злочину[15], а Довідка Миколаївського обласного суду від 15.02.1957 р. це засвідчувала[16]. Стандартним і цинічним виглядає Свідоцтво про смерть, де зазначено, що помер Я.А. Березовський через запалення легенів 19 грудня 1943 р.[17]

І лише сучасними істориками було здійснено планомірне дослідження особистих справ закатованих у НКВС в 1937–1939 рр. Виявилося, що Я.А. Березовського було засуджено до вищої міри покарання в тому ж 1938 р. рішенням трійки УНКВС Одеської області.

Дружина А.Я. Березовського з сином Всеволодом. 1937 р.

Разом з ним по справі проходили директори і вчителі шкіл с. Лиса Гора Первомайського району М.Д. Трикін, П.Д. Фіалковський, Ю.А. Баландін, П.І. Бондар [12]. За кримінальною справою вони проходили як українські буржуазні націоналісти-педагоги. Їх звинувачували у колективному читанні забороненого в ті часи М. Грушевського, комплектуванні шкільних бібліотек націоналістичною літературою – творами П. Куліша, В. Винниченка, Б. Грінченка та ін. У проведенні провокаційної роботи проти радянської влади. Організації серед учнів махновських загонів для проведення контрреволюційної роботи в селі. Кінцевою метою, на думку слідчих, група ставила організацію повстання в с. Лиса Гора[18].

Попри усю абсурдність звинувачень, кращі представники сільської інтелігенції були майже всі винищені. Масові репресії кінця 30-х років проти «шкідницьких організацій» були важливою умовою функціонування тоталітарного режиму, оскільки вони розколювали суспільство, протиставляли його верстви одну одній, блокували розвиток громадянського суспільства. Нація поступово позбавлялася моральних орієнтирів, тим самим прирікаючи себе на нівеляцію, невігластво, брутальність. Проте катарсис народу – достатньо об'єктивний чинник історії. Тож у істориків ще багато роботи попереду.

---

1. Довідка-підтвердження про закінчення Лубенської учительської семінарії. – Архів родини Березовських.

2. Особовий листок по обліку кадрів від 28 листопада 1936 р. Березовського Я.А.– Архів родини Березовських.

3. Державний архів Миколаївської області (ДАМО) – Р-5859.– Оп.2.–Спр.5732.– Арк. 26–28.

4. Там само, арк. 85.

5. Посвідчення Березовського Я.А. від 22 лютого 1927 р.– Архів родини Березовських.

6. ДАМО. – Р-5859. – Оп.2. – Спр.5732. – Арк.84.

7. Виклик на сесію Херсонського державного педагогічного інституту від 30 липня 1932 р.– Архів родини Березовських.

8. Довідка Софієвської сільради від 30 грудня 1934 р.– Архів родини Березовських.

9. Виклик на сесію Одеського українського педагогічного інституту Березовського Я.А. Лютий 1938 р. – Архів родини Березовських.

10. Конспекти лекцій Я.А.Березовського.– Архів родини Березовських.

11. Остання записка Я.А.Березовського від 16 лютого 1938 р., зроблена під час арешту.– Архів родини Березовських.

12. ДАМО.–Р-5859. – Оп.2.–Спр.5732.–Арк. 28, 29.84.

13. Там само, арк.70–71.

14. Спогади В.Я. Березовського. – Архів родини Березовських

15. Лист Прокурора Миколаївської обл. від 1.02.1957 р. про припинення справи за відсутністю складу злочину Березовського Я.А. –Архів родини Березовських.

16. Довідка Миколаївського обласного суду від 15.02.1957 р. про припинення справи Березовського Я.А. – Архів родини Березовських.

17. Свідоцтво про смерть Березовського Я.А., видане 22.06.1957 р. – Архів родини Березовських.

18. ДАМО. – Р-5859. – Оп.2. – Спр.5732.– Арк.65–105. Посвідчення Березовського Я.А. від 22.02.1927р.

Ліньов А.А.

«ІДЕЙНО ШКІДЛИВІ» МЕМУАРИ

«Спогади про роки встановлення радянської влади інколи можуть бути більш небезпечнішими, ніж контрреволюційна та диверсійна діяльність білої, буржуазної та капіталістичної еміграцій» – так неофіційно та усно охарактеризував у 1939 році головний редактор видавництва «Военная литература» рукописні мемуари В.М. Вілінського[1]. Що і куди він доповів офіційно – невідомо, так як через місяць автора мемуарів розстріляли.

Владислав Михайлович Вілінський народився у 1893 році в містечку Очаків[2] нинішньої Миколаївської області. Батьки – дрібні торговці, часто їздили по країні, любили подорожувати. В ході однієї з поїздок мало не потонули у Волзі – життя їм врятував китаєць на ім'я Мінь. Оскільки останній дуже бідував, то вдячні батьки Владислава запросили його з родиною жити до свого маєтку.

Син Мінь став найкращим другом маленького Вілінського. Маючи відмінну пам'ять та здібності до вивчення іноземних мов, до 15 років Владислав уже вільно володів французькою, німецькою та китайською – нанкінським діалектом (останній є нині основою ділової та літературної китайської мови).

Перша світова війна перешкодила прагненню Владислава вступити на історико-філологічний факультет Одеського університету – його призвали до армії. Через рік, у лютому 1915 року він був демобілізований, оскільки захворів на туберкульоз та мав важке поранення в груди[3].

Збідніння населення в ході військових подій звело нанівець торгівлю батьків, які невдовзі померли, а Владислав зі своїм китайським другом Чу переїхав до Одеси, де влаштувався перекладачем у порту.

Пропаговані більшовиками ідеї соціальної рівності та класової боротьби припали до душі Віленському та Чу, тому і вони влилися в цей рух: допомагали поширювати газети, організовували приміщення для нелегальних явок та інше[4].

Інтернаціоналізація більшовицького руху, яка вилилася у наявності в підрозділах Червоної Армії значної кількості іноземних бійців – китайців, корейців, латишів, греків, болгар та ін., – вимагала в свою чергу відповідного забезпечення перекладачами, вербувальниками. Цією відповідальною роботою за партійним дорученням і зайнявся В. Вілінський.

16 лютого 1918 року з числа китайців, які мешкали в Одесі, був сформований Владиславом 1 китайський інтернаціональний взвод[5]. Чим він відзначився перші 4 дні існування достеменно невідомо, та 20 лютого цього ж року взвод був підпорядкований особисто Іоні Якіру.

До січня 1919 року, використовуючи родинні зв'язки в Китаї Чу Мінь, Владиславом Вілінським було завербовано 511 китайців, більшість з яких потрапили до особистого батальйону І. Якіра. Останній у своїх спогадах зазначав: «На жалование китайцы очень серьезно смотрели. Жизнь легко отдавали, а плати вовремя и корми хорошо…»[6]. При вербуванні китайців В. Вілінський з коштів парткому видавав кожній особі авансом по 2 золотих царських червінці (монети).

Китайці прибували, здебільшого по листах Чу із території Туреччини, Південної Європи та власне з Китаю[7].

Непоодинокими були випадки, коли окремі військові та політичні регіональні керівники зверталися приватно до Віленського з тим, щоб він посприяв в організації китайського підрозділу. Так, у лютому 1919 року, після нальоту на Вознесенський земельний банк, до нього звернувся Никифор Урсулов, командир новосформованого 1-го Вознесенського кавалерійського полку, з проханням «організувати йому 40–50 китайців». Та останньому було відмовлено в зв'язку з сумнівною його платоспроможністю – китайці відмовилися брати англійські фунти, оскільки їх курс характеризувався на той час нестабільністю та невизначеністю, тому віддавали перевагу швейцарським франкам та російським (царським) золотим червінцям[8].

Слід відмітити, що китайців ніколи не використовували в Червоній Армії в прямих військових сутичках чи боях. Останнє пояснювалося тим, що більшість з них мали слабку статуру та низький зріст, і як наслідок, – їх збивало з ніг віддачею від пострілу з гвинтівки, тому їх використовували у проведенні каральних операцій (привселюдних вбивствах, тортурах та ін..) стосовно місцевого населення та в якості тілоохоронців, оскільки вони відзначалися дивовижною вірністю, жертовністю та невибагливістю.[9]

У лютому 1920 року загальна чисельність китайців у Червоній Армії налічувала понад 40 тисяч осіб[10]. За твердженням окремих російських істориків менше третини з них виконували «свій інтернаціональний обов'язок», інші – типові найманці[11].

На сьогоднішній день є оприлюдненими та надрукованими чимало фактів та робіт, присвячених звірствам китайських найманців у період громадянської війни на території України, Росії.

В недатованих записках В. Вілінського відзначено: «Четвертий день не можу нормально заснути. Сняться вбиті. На Привоз (м.Одеса) очаківські гендлярі завезли підводу солі з Кінбурна та копченої риби. Взяв і я дві скумбрії, посмакую своєю, очаківською. З ближніх будинків наважився вийти ще якийсь чоловік. Один чобіт на ньому був офіцерський, військовий. Квартировані поруч китайці, що милися неподалік, обступили його, вдарили чимось по голові та заштовхали в порожню бочку з-під солонини. Дід-продавець їм щось казав, мабуть, протестував, так вони і його в другу бочку засунули. В бочки почали вбивати тридюймові кровельні цвяхи. Штук 20. Після третього-четвертого крики стихли. Потім катали бочки по вулиці. Я не витримав, пішов. А рибу викинув коту, не міг на неї дивитися. За півгодини прийшов Чу та покликав іти на термінові збори. Коли ми вийшли на вилицю, вони вже катали 8 бочок. З кожної лилася кров. Бродячі собаки спали в ній, напившись. А їм [китайцям] було весело…»[12].

Завершення громадянської війни В. Вілінський зустрів у своїй одеській однокімнатній квартирі в якості позаштатного працівника Одеського губпарткому[13]. У мирний час він вирішив здійснити свою мрію – придбати біля моря дачний будинок, посадити виноградник та займатися городництвом.

У жовтні 1920 року Владислав обміняв свою квартиру на будинок поблизу Очакова, та на цьому мирне життя і закінчилося. У листопаді 1920 року В. Вілінський був відряджений до Москви в якості перекладача з китайської мови на курси «Червоних

комунарів». Керівником курсів був призначений польський офіцер Кароль Сверчевський [14].

Через два роки на базі курсів була відкрита інтернаціональна школа – своєрідний прототип загальновійськового училища для осіб з країн, які не входили до складу СРСР. У січні 1927 року в школу прибула нова група китайських слухачів-курсантів. Керівником групи виявився друг дитинства Вілінського Чу Мінь, з яким доля розлучила вже 5 років. Відмічаючи зустріч в одному з московських ресторанів, останній вголос промовив, що за вербування китайців він заробив на більшовиках скільки, що придбав собі в Китаї двоповерховий будинок і має 6 наложниць. Чу Мінь того ж дня в гуртожиток школи не повернувся. Зник.

В. Вілінський протверезів у камері ОДПУ. Після виховної, політичної бесіди його відпустили. Владислав припускав, що, можливо, завдяки втручанню тодішнього керівника школи – К. Сверчевського[15].

Усвідомлюючи сумнівність подальшої кар'єри, Вілінський за згодою Сверчевського залишає роботу та переїжджає до Очакова. Подальша його робота була пов'язана з перекладацькою діяльністю.

Як активного учасника громадянської війни його неодноразово запрошували на шкільні вечори пам'яті героїв, відкриття меморіальних таблиць та пам'ятників.

У ході одного з таких заходів до нього звернулась працівниця Миколаївського музею історії революції з проханням описати все, що він пережив у роки війни, «добре то чи погано, але це історія. Її повинні знати, пам'ятати, вивчати помилки»[16].

Очевидно, під впливом цієї розмови В. Вілінський розпочав писати мемуари. До лютого 1937 року він написав та сам віддрукував на машинці більше 130 сторінок. 4 березня 1938 року Владислав особисто поїхав до видавництва «Военная литература» та віддав рукопис з назвою «Революция моими глазами». Достеменно його зміст невідомо, але додому він не повернувся.

Після піврічних поневірянь його дружина Ольга зустрілася з головним редактором видавництва, і той сказав: «ваш чоловік – це контрреволюційно налаштована особа, яка хотіла оплюгавити партію, принизити революційні досягнення нашого народу, військових та партійних лідерів країни. За це він відповідатиме з усією строгістю закону.» Найбільше, що вразило її, так це те, що про Владислава він говорив у минулому часі. Усі її подальші звернення до «революційної та патріотичної совісті і сумління редактор сприймав з яскраво вираженою іронією та усмішкою»[17].

У жовтні 1939 року Ользі Вілінській було повідомлено, що її чоловік арештований як «ворог народу», їй як дружині «ворога народу» заборонено проживати в Очакові. У неї було вилучено всі фотографії, книги та знайдені листки паперу з надрукованим та рукописним текстом, а також повідомлено про неможливість її подальшого працевлаштування на будь-якій кваліфікованій роботі[18].

Про подальшу долю В. Вілінського вдалося дізнатися лише його онуку в 1992 році, коли прийшов лист з прокуратури Москви, де в оглядовій довідці вказувалося, що «Владислав Вилинский осужден тройкой НКВС по ст.54-10 УК за контрреволюционную антисоветскую агитацию и пропаганду, осквернение советского строя и приговорен к высшей мере социальной защиты – расстрелу. Реабилитирован из-за отсутствия состава преступления 02.02.1992 г.»[19].

Як вдалося з'ясувати рідним, розстріл був здійснений у Києві 09.11.1939 року, про що є відповідний акт коменданта київської в'язниці НКВС, але справа по тому була передана до Москви.

На думку О.В. Вілінського, ці події пояснюються діяльністю комбрига Федорова Миколи Миколайовича, начальника управління НКВС по Одеській області, який з лютого 1938 року був призначений головою УНКВС по Київській області, а з травня цього ж року – начальником Управління Особливих відділів НКВС СРСР. Прізвище останнього неодноразово згадувалося в залишках записок діда [20].

Вочевидь, мемуари В. Вілінського або заважали кар'єрі Федорова, або були останньою краплею в ній, оскільки розстріляні вони обидва в один і той же день.

Не виключено, що таки знайдеться в архівах конфіскований рукопис, і тоді історія революційного руху на Півдні України збагатиться чисельними та цікавими деталями, а висвітлення історичного процесу відповідного проміжку часу набуде більш об'єктивного відтінку.

---

[1] Записки. Особистий архів О.В. Вілінського

[2] Свидетельство о рождении В.М. Вилинского. Особистий архів О.В. Вілінського

[3] Военный листок. Особистий архів О.В. Вілінського

[4] Записки. Особистий архів О.В. Вілінського

[5] Благодарственная грамота В. Вилинскому от Одесского Губпарткома. Особистий архів О.В. Вілінського

[6] *Якир И.*. Восспоминания о Гражданской войне. – М. – 1957. – С.16.

[7] Записки. Особистий архів О.В. Вілінського

[8] Там же

[9] *Пын Мин*. История китайско-советской дружбы. – М. – 1959. – С.70.

[10] *Пын Ми*н.– С.78.

[11] *Северов М.И*. Наемники в Красной Армии. – М. – 2000. – С.153.

[12] Записки. Особистий архів О.В. Вілінського

[13] Справка, выданая Одесским губпарткомом. Особистий архів О.В. Вілінського

[14] *Кардин В*. Сколько длятся полвека. – М. – 1977. – С.40.

[15] Записки. Особистий архів О.В. Вілінського

[16] Там же

[17] Там же

[18] Там же

[19] Довідка з Прокуратури м.Москви. – Особистий архів О.В. Вілінського

[20] Записки. Особистий архів О.В. Вілінського

Ніколаєв І.Є.

РЕПРЕСОВАНИЙ ІНЖЕНЕР

У страшних 1937–1938 роках криваве безумство більшовицького терору досягло свого апогею. Прокурори підписували чисті бланки, в які слідчі НКВС мали право заносити потрібні їм прізвища. В'язниці були переповнені, цілодобово працювали «трійки», штампуючи розстріляні вироки, закривши при цьому очі на норми права та судочинства. Рознарядки на арешти «ворогів народу», що надходили з центру, стимулювали рядових співробітників НКВС на місцях, які, бачачи смерть навколо себе, повірили: для того, щоб самим вижити, необхідно виявляти якомога більшу кількість «ворогів» в усіх галузях народного господарства.

Звичайно, що просто неможливо було обійтися без виявлення цих «ворогів» на одному з ключових підприємств не тільки Миколаївщини, а й усього Радянського Союзу – суднобудівному заводі № 198 імені А. Марті. Саме там «пильні» чекісти виявили цілу низку «антирадянських терористичних організацій». До однієї з них було «залучено» героя нашої розповіді – Андрія Олександровича Афанасьєва.

Народився Андрій Олександрович у 1902 році в селі Бараново Одеської області. Невдовзі його родина переїхала до Нової Одеси, згодом до Миколаєва. З 1918 по 1920 рік Афанасьєв навчався в Професійній технічній школі міста Миколаєва. Після її закінчення працював у Миколаївському трамвайному управлінні. У цей час молодій Радянській країни потрібні були кваліфіковані кадри, тому нашого героя було направлено на навчання до Одеського Політехнічного інституту, котрий він закінчив з дипломом інженера-механіка [1].

Цілком логічно, що новоявленого інженера було направлено працювати в галузь суднобудування. Так, у 1927 році А. Афанасьєв опиняється на заводі імені А. Марті. У 1931 році його підвищують в посаді – тепер він старший інженер енергетичного бюро. Пік його професійної кар'єри припав, за гіркою іронією долі, на 1937 рік. У травні місяці він призначений виконуючим обов'язки начальника енергетичного бюро підприємства. А вже 20 жовтня 1937 року його заарештували. 8 грудня того ж року відбувся суд, який вирішив, що А. Афанасьєв повинен, як «ворог народу», провести наступні 15 років свого життя в місцях позбавлення волі.

Що ж послугувало підставою для арешту? 13 жовтня 1937 року стався вибух дизельного компресора та головної повітрянопровідної магістралі на 11-й ділянці підприємства. За офіційними даними, під час вибуху постраждало 25 робочих, сума збитків склала 86,5 тисяч карбованців. За звичаями того часу рецепт знаходження винних у подібних ситуаціях був надзвичайно простий – в усьому винні вороги.

Під таким кутом зору розглядала це питання створена для виявлення причин та наслідків аварії комісія. На її думку: «...Головною причиною вибуху компресора та воздухопроводу стало навмисне введення змазки в циліндри високого тиску, внаслідок чого утворилася гаряча суміш парів повітря, та сталося самозапалення і вибух» [2].

Цікаво, що під час додаткового перегляду справи в 1955 році, голова цієї Комісії Петро Павлович Разменов дасть наступні свідчення: «...Про причини аварії 13 жовт-

ня 1937 року я можу сказати, що в акті 1937 року написано буцімто вибух стався внаслідок спланованої диверсійної акції. Зараз я розумію, що подібний висновок не можна було робити, оскільки ні мені, ані іншим членам комісії не було відомо, що вибух стався внаслідок диверсійного акту. Аналізуючи акт, можна стверджувати, що з боку керівництва енергетичного господарства та енергетичного цеху, а також осіб, що обслуговували дизель, мали місце халатне відношення до умов експлуатації дизельного двигуна. Але висновок про те, що вибух стався внаслідок шкідництва, я вважаю неправильним, а до акту він був занесений тому, що в 1937 році була розповсюджена думка, буцімто кожна аварія здійснюється лише зі злочинним умислом» [3].

Отже, враховуючи, що надворі в той час ішов саме 1937 рік, необхідно було знайти та знешкодити «шкідників».

Допоміг у цьому той факт, що колишній начальник енергетичного бюро Іван Костянтинович Корж знаходився під арештом ще з квітня 1937 року, та під пильною увагою слідчих почав давати «правильні» зізнання. Це дало змогу правоохоронцям рапортувати про розкриття та ліквідацію «диверсійно-шкідницької організації», яка «існувала» на Миколаївському оборонному заводі імені А. Марті.

За версією слідства Андрій Олександрович Афанасьєв був одним з активних її учасників ще з 1934 року, куди був завербований своїм начальником Коржем.

Сам Корж у протоколі його допиту від 25 жовтня 1937 року підтвердив цю «версію», заявивши: «...Разом зі мною контрреволюційну шкідницьку роботу в енергетичному господарстві заводу імені А. Марті проводив завербований мною заступник – Афанасьєв Андрій Олександрович. Завербував його я в 1934 році» [4].

На одному з перших допитів 1 листопада 1937 року Афанасьєв всіляко відхрещувався від антирадянської діяльності. Втім слідчий наполегливо вимагав зізнань. Так, після того, як затриманий заявив, що: «...Фактів шкідницької діяльності не тільки в галузі енергетичного господарства, але взагалі на заводі я ніколи за вісім років службової діяльності не помічав», пролунала репліка: «...Ви нагло брешете. Слідство отримало велику кількість доказів, що розкривають вашу диверсійну діяльність у галузі енергетики, внаслідок чого енергетичне господарство було доведено до розвалу. Слідством встановлено, що саботаж постанови уряду про перевід котлів на тверде паливо передбачався планом контрреволюційної діяльності організації, Ви як учасник цієї організації всіляко сприяли цим диверсіям» [5].

Незабаром була проведена очна ставка між Афанасьєвим та його колишнім начальником Коржем. На ній останній, зокрема, сказав наступне: «...Афанасьєв разом зі мною є членом контрреволюційно-шкідницької організації, що існувала на заводі № 198, та разом зі мною проводив шкідницьку діяльність.». Втім Афанасьєв своєї провини не визнав, заявивши: «...Я підтверджую слова обвинуваченого Коржа про те, що ми разом з ним розробляли шкідницький план про неможливість переводу котлів з рідкого палива на тверде. Але в частині вербування та моєї активної участі в диверсійно-шкідницькій організації я все заперечую» [6].

Про причетність Афанасьєва до «контрреволюційної організації» також дав свідчення старший машиніст цеху Максим Якович Кругликов, якого слідчі «призначили» безпосереднім виконавцем диверсійного акту. Так, він сказав, що: «...Мені відомо, що Афанасьєв є членом контрреволюційної організації, що існує на заводі № 198. Про

це я дізнався від Мануйлова, іншого учасника організації, який під час вербування назвав мені кілька прізвищ, зазначивши, що Афанасьєв також проводить шкідницьку діяльність».

До речі, щиросердне каяття та допомога слідству не допоможуть зберегти життя ані Максиму Кругликову, ані Івану Коржу. Обом їм «найгуманніший» суд у світі призначить вищу міру покарання – розстріл.

На підставі проведеного слідства з'явились обвинувальні висновки по справі Афанасьєва Андрія Олександровича. Затвердив ці обвинувачення Начальник управління НКВС УРСР по Миколаївській області, капітан державної безпеки Фішер, який невдовзі сам опиниться в якості «ворога народу», отримавши вищу міру покарання. До речі, так само, як і його наступник на посаді головного чекіста Миколаївщини Карамишев.

В обвинуваченні, зокрема, йшлося, що: «...УДБ НКВС УРСР по Миколаївській області розкрито та ліквідовано диверсійно-шкідницьку організацію, що діяла на Миколаївському оборонному суднобудівному заводі № 198 імені А. Марті...Одним з учасників цієї організації був заарештований 21 жовтня 1937 року та притягнутий в якості обвинуваченого по даній справі Афанасьєв Андрій Олександрович...На підставі викладеного А.О. Афанасьєв обвинувачується: 1. З 1934 року є активним учасником терористично-шкідницької організації, що існувала на заводі № 198. 2. Знав та повністю поділяв цілі організації. 3. Проводив шкідницьку роботу в галузі енергетичного господарства заводу.». Тобто, перераховувався весь набір звинувачень, які підпадають під сумнозвісну 54 статтю Карного кодексу.

Ніяких приємних несподіванок не приніс і вирок. Військова Колегія Верховного Суду рішенням від 8 грудня 1937 року, на підставі статей 54, пункти 7, 8 та 11, засудила А.О. Афанасьєва до 15 років тюремного ув'язнення з позбавленням у правах на 5 років та конфіскацією майна [7].

До 1939 року покарання він відбував у в'язниці, після чого нашого героя було направлено до Магадану. Не згодний з такою постановкою питання, Афанасьєв починає подавати апеляції про перегляд справи. У них він буде наголошувати на несправедливості обвинувачення, підкреслюючи, що: «...слідство по моїй справі проводилось неправильно, з грубими порушеннями перш за все процесуальних законів права та основного закону нашої країни – Сталінської Конституції.» [8].

Особливо наївними виглядають посилання на Сталінську Конституцію 1936 року. Знову таки гірка іронія долі, але два її автори – Бухарін та Карл Радек будуть репресовані. Бухаріна на процесі 1937 року засудять до розстрілу, Радек отримає 10 років, але незабаром загине в таборах [9]. Звичайно, що на цьому тлі сподівання на справедливість та гарантії свобод, закріплених в Конституції, рядового громадянина Радянської країни, яким був Афанасьєв, виглядали безпідставними.

Всього за 18 років кількість скарг досягне 17. Але офіційна відповідь надійде лише на одну з них. Достатньо прогнозовано: відповідь була негативною. У 1946 році помічник Військового прокурора Одеського Військового округу, капітан юстиції Сімакін, у відповідній постанові констатує, що: «...Афанасьєв Андрій Олександрович, засуджений за участь у троцькістській диверсійно-терористичній організації, до 15 років ув'язнення та позбавлений у правах на 5 років, проводив шкідницьку діяль-

ність на заводі імені А. Марті в галузі енергетичного господарства. У своїх скаргах громадянин Афанасьєв не визнає себе винним, наполягаючи на перегляді справи, мотивуючи це тим, що до ремонту енергетичного господарства заводу він відношення не мав. Втім приналежність Афанасьєва до контрреволюційно-шкідницької організації підтвердили засуджені до вищої міри покарання Корж та Кругликов. Задокументувати шкідницьку діяльність Афанасьєва не виявляється можливим, так як у період окупації Миколаєва німцями господарство заводу було зруйновано останніми, документація по воздухопроводам в архівах не збереглася. Враховуючи все викладене і не находячи підстав для перегляду справи по обвинуваченню гр. Афанасьєва, постановляю: скаргу засудженого Афанасьєва Андрія Олександровича про перегляд його справи залишити без задоволення, про що оповістити скаржника» [10].

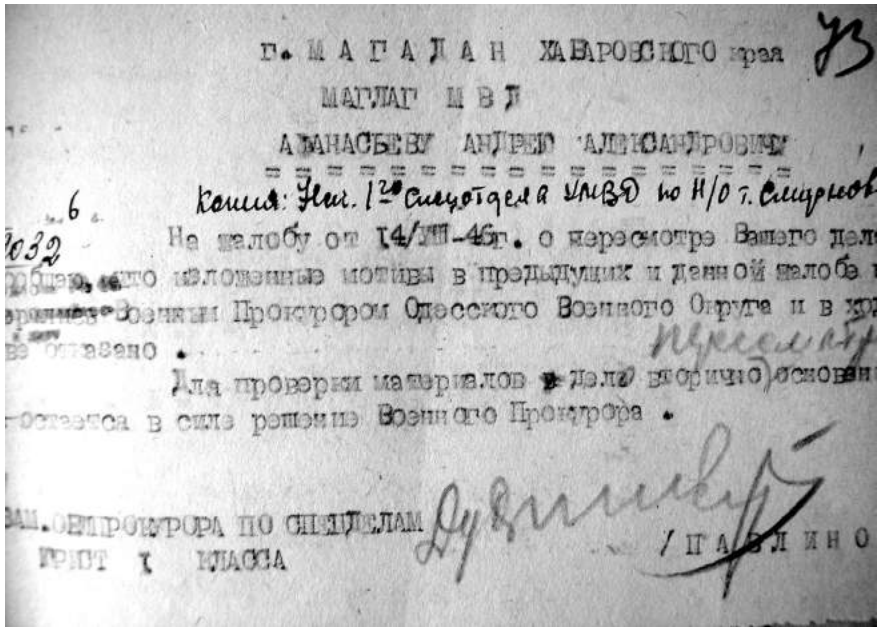
г. МАГАДАН ХАБАРОВСКОГО края
МАГЛАГ МВД
АФАНАСЬЕВУ АНДРЕЮ АЛЕКСАНДРОВИЧУ
Копия: Нач. 1-го спецотдела УМВД по Н/О т. Смирнов
На жалобу от 14/VIII-46г. о пересмотре Вашего дел
...что изложенные мотивы в предыдущих и данной жалобе
...Военным Прокурором Одесского Военного Округа и в ...
...отказано.
Для проверки материалов дела вторично основан...
...остается в силе решение Военного Прокурора.
ЗАМ. ОБЛПРОКУРОРА ПО СПЕЦДЕЛАМ
ГРИСТ I КЛАССА
/ПАВЛИНО

Відповідь Військової Прокуратури Одеського Військового Округу Афанасьєву А.О. на його скаргу стосовно перегляду справи. 1946 р.

У 1950 році засудженого Афанасьєва Андрія Олександровича відправляють на заслання в поселення до Красноярського краю, згодом переводять у містечко Оротукан Магаданської області, де на місцевому Гірничо-збагачувальному комбінаті він отримує посаду інженера технічного відділу. Як витікає з його трудової книжки, робітником він виявився достатньо непоганим. Так, через два роки Афанасьєв уже старший інженер-конструктор, у 1954 – виконуючий обов'язки керівника конструкторської групи. Мав заохочення. У 1952 – подяка за плідну працю, у 1953 – подяка та грамота, у 1954 – подяка та почесна грамота, у 1955 – дві подяки. Згідно з службовою характеристикою, проявив себе як: «...ініціативний працівник, є автором багатьох раціоналізаторських пропозицій по вдосконаленню роботи, багато працює над підвищенням свого технічного рівня та службової кваліфікації, користуються заслуженим авторитетом серед колективу заводу» [11].

Так Андрій Олександрович дожив і допрацював до 1955 року. У цей час, після смерті Сталіна, по всій країні набував обертів процес реабілітації безвинно репресованих. 21 вересня 1955 року Афанасьєв пише заяву на ім'я Головного Військового Прокурора СРСР Є.І. Варського.

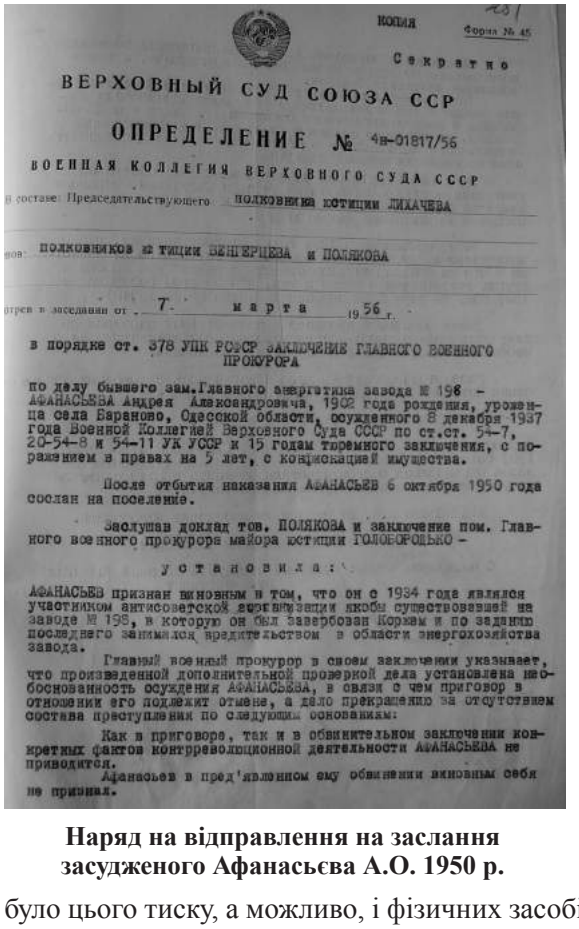

КОПИЯ Форма № 45

Секретно

ВЕРХОВНЫЙ СУД СОЮЗА ССР

ОПРЕДЕЛЕНИЕ № 4н-01817/56

ВОЕННАЯ КОЛЛЕГИЯ ВЕРХОВНОГО СУДА СССР

в составе: Председательствующего полковника юстиции ЛИХАЧЕВА

членов: полковников юстиции ЭЙНГОРНА и ПОЛЯКОВА

при секретаре в заседании от 7 марта 1956 г.

в порядке ст. 378 УПК РСФСР заключение ГЛАВНОГО ВОЕННОГО ПРОКУРОРА

по делу бывшего зам.Главного энергетика завода № 198 – АФАНАСЬЕВА Андрея Александровича, 1902 года рождения, уроженца села Барваново, Одесской области, осужденного 8 декабря 1937 года Военной Коллегией Верховного Суда СССР по ст.ст. 54-7, 20-54-8 и 54-11 УК УССР к 15 годам строгого заключения, с поражением в правах на 5 лет, с конфискацией имущества.

После отбытия наказания АФАНАСЬЕВ 6 октября 1950 года сослан на поселение.

Заслушав доклад тов. ПОЛЯКОВА и заключение пом. Главного военного прокурора майора юстиции ГОЛОБОРОДЬКО –

у с т а н о в и л а :

АФАНАСЬЕВ признан виновным в том, что он с 1934 года являлся участником антисоветской организации якобы существовавшей на заводе № 198, в которую он был завербован Коржем и по заданию последнего занимался вредительством в области энергохозяйства завода.

Главный военный прокурор в своем заключении указывает, что произведенной дополнительной проверкой дела установлена необоснованность осуждения АФАНАСЬЕВА, в связи с чем приговор в отношении его подлежит отмене, а дело прекращению за отсутствием состава преступления по следующим основаниям:

Как в приговоре, так и в обвинительном заключении конкретных фактов контрреволюционной деятельности АФАНАСЬЕВА не приводится.

Афанасьев в пред'явленном ему обвинении виновным себя не признал.

Наряд на відправлення на заслання засудженого Афанасьєва А.О. 1950 р.

У ній, розповідаючи про свій арешт та подальше ув'язнення, Афанасьєв, зокрема, пише: «...Головним обвинуваченням є те, що я входив до контрреволюційної терористичної організації. Базувалося воно, в першу чергу, на зізнаннях Коржа та Кругликова. Коли я заявляв, що все сказане ними наклеп, – слідчий грубо мене обривав. Як тепер з'ясувалося, мою справу вели справжні вороги народу, слідчі-фальсифікатори Зайденберг, Оленін та Черняк. Коли вони організували очну ставку з Коржем, мені не дали навіть прочитати питання та відповіді Коржа. А Корж там заявив, що я не знав про існування контрреволюційної організації, та мене він не вербував до неї. Однак, в обвинувальному висновку сказано, що мене завербовано Коржем. Це сталося тому, що слідчі заздалегідь дали установку Коржу так казати на очній ставці. Я не хочу виправдовувати Коржа, але впевнений, що зізнання він давав під тиском слідчих, і якби не було цього тиску, а можливо, і фізичних засобів впливу, цих зізнань ніколи не було б, оскільки я ніколи не входив до складу ніякої контрреволюційної організації... Я завжди чесно працював, був, є та буду вірним Партії та Радянській Батьківщині. У мене залишились мати (76 років) та донька (21 рік). Я уже старий, не дивлячись, що мені лише 53 роки. Здоров'я моє внаслідок вісімнадцяти років, проведених на Колимі, підірвано. Я хворий на склероз серця, цинга залишила мене без усіх зубів. Я повинен носити незаслужене клеймо ворога народу, якого я не заслуговую.

Це все справа дійсних ворогів народу, фальсифікаторів та наклепників. Прошу Вас справедливо вирішити цю тяжку справу» [12].

На щастя, як було сказано вище, часи вже змінилися. 7 березня 1956 року вийшла постанова Військової Колегії Верховного Суду СРСР під головуванням полковника юстиції Ліхачева. У ній сказано, що: «...Під час додаткової перевірки по справі встановлені нові обставини, що свідчать про безпідставність арешту та засудження А.О. Афанасьєва. На підставі чого Військова Колегія Верховного Суду СРСР вста-

новила: Вирок Військової Колегії Верховного Суду СРСР від 8 грудня 1937 року по відношенню до громадянина Афанасьєва Андрія Олександровича за додатково розкритими обставинами відмінити та справу по ньому за відсутністю складу злочину припинити. А.О. Афанасьєва з заслання на поселення звільнити» [13].

Андрія Олександровича звільнили з заслання. Чесне ім'я йому було повернуто. Він знову побачив Україну, але то вже був не той 35-річний, повний сил та енергії, молодий чоловік, коли його заарештовували, а дідусь з підірваним здоров'ям. Інвалідність, невелика пенсія, невлаштоване особисте життя – все це дало себе взнаки, скоротивши йому вік. Так трагічно склалася доля перспективного радянського інженера, сфальсифіковане обвинувачення якому переламало не тільки кар'єру, а й усе життя.

---

1. Державний архів Служби безпеки України в Миколаївській області (далі – ДА СБ України в Миколаївській області). – Спр. 46719. – Арк. 8–10.
2. Там само. – Арк. 89–93.
3. Там само. – Арк. 131–132.
4. Там само. – Арк. 189–192.
5. Там само. – Арк. 39.
6. Там само. – Арк. 94–101.
7. Там само. – Арк. 134–141.
8. Там само. – Арк. 58–61.
9. *Радзинский Э*. Сталин. – М.: Вагриус.– 1997.– С. 382.
10. ДА СБ України в Миколаївській області. – Спр. 46719. – Арк. 43–45.
11. Там само. – Арк. 178.
12. Там само. – Арк. 202–204.
13. Там само. – Арк. 219–222.

Погорєлов А.А.

СПРАВА БЕРЛІНСЬКОГО КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНИЦЬКОГО ТОВАРИСТВА УКРАЇНСЬКИХ ЕМІГРАНТІВ «ВОЛЯ»

Середина тридцятих років XX ст. позначилася ще однією кривавою сторінкою в історії України, пов'язаною з діяльністю органів НКВС по фізичному винищенню політичних опонентів ВКП(б). Переслідування громадян України відбувалося відповідно до одного з головних принципів радянського тоталітаризму: пошук та винищення класового ворога серед інтелігенції, в лавах армії, простих трударів-аграрників, робітників промисловості. Чистки відбувалися і в середовищі ВКП(б).

Представників компартійного, співробітників репресивних апаратів цікавили всі деталі біографії кожного, хто потрапляв до їх поля зору: соціальне походження, наявність у родині репресованих, володіння у минулому приватним майном, політична активність у 1917–1921 рр. і т. ін. Це час, коли відбулися арешти громадян УРСР по встановлених «лімітах», а республіканські органи НКВС змагалися у виконанні і перевиконані доведених завдань, часто замовляючи додаткові плани у війні проти власного народу.

Однією з тисяч жертв, яку Москва принесла на вівтар будівництва комуністичного, так званого справедливого і соціально рівного суспільства, став **Долганов Володимир Порфирійович.** Народився у 1891 р. у м. Бєлосток Гродненської області (Польща). До 1936 р. – 2-й секретар Карл-Лібкнехтівського райкому КП(б)У Одеської області, член ВКП (б). На момент арешту 11 вересня 1936 р. мешкав у с. Ландау (тепер с. Широколанівка Миколаївської області).

Під час Першої світової війни в липні 1914 року мобілізований до царської армії. Через 6–8 місяців потому потрапив до школи прапорщиків у м. Чугуєві. По завершенні школи отримав відповідне звання і направлений на Південно-Західний фронт, де командував спочатку взводом, потім ротою. У чині поручика перебував у запасних батальйонах аж до лютневої революції 1917 р. [1, арк. 32–33].

З 1916 р. перебував у лавах УСДРП, з 1918 р. – член української партії соціалістів-революціонерів [2, арк.152]. У період з 1916 по 1920 р. стояв на позиціях створення української незалежної держави. Восени 1918 р. українською есерівською організацією (за підтримки вчителя Миколи Ілляшевича) його висунуто на голову «Просвіти» в Решетилівці, де виховував народні маси у дусі боротьби за самостійну Україну. У 1919 р. налагодив контакт з центром петлюрівської організації у Полтаві під назвою «Українська культура». Керівництвом цієї організації Рудинським і Ярещенко скликаний з'їзд керівників українських націоналістів Полтавщини. Володимир Порфирійович був делегатом на тому з'їзді і приймав активну участь у його роботі. Головна мета організаторів з'їзду полягала у віднайдені шляхів повстання та інших доступних методів у боротьбі за самостійну Україну [3, арк. 153].

Протягом 1923–1925 років В.П. Долганов працював у Полтавському губернському управлінні народної освіти. Він «зізнався», що у ті роки у Полтаві існувала петлюрівська організація, яка вела активну боротьбу проти радянської влади. До її скла-

ду входили: професори Шепотьєв, Ващенко, Рибников, Мирза-Авокянц, завідуючий першої трудшколи Овсієвський. Користуючись цим, вони поширювали серед студентської молоді націоналістичні ідеї, вербували кадри для боротьби… [4, арк. 154].

Для реалізації мети члени організації йшли до лав ВКП(б), радянські організації, утворювали підпільні організації, підриваючи їх зсередини. У 1920 році, за словами В.П. Долганова, приховавши свої справжні переконання, вступив до комуністичної партії … [5, арк. 153].

Восени 1926 р. Володимира Порфирійовича викликали до ЦК КП(б)У, де запитали, чи не проти він поїхати на закордонну роботу. Коли дізнався, що його направляють до Берліну, дав згоду. Уповноважений Народного Комісаріату Іноземних Справ Шліхтер затвердив кандидатуру В.П. Долганова.

У квітні 1927 р., виїхавши до Німеччини, отримав посаду Секретаря консульського відділу Повноважного представництва СРСР у Берліні. До обов'язків Володимира Порфирійовича входило: підтримка зв'язку з тими представниками [6, арк. 155] української еміграції, які розчарувались у подальшій боротьбі проти радянської влади і бажали повернутись до України. В їх середовищі він повинен був проводити русофільську роботу шляхом створення відповідних громадських організацій [7, арк. 156]. Основним континентом, який планувалось об'єднати у них, були емігранти із Західної України, особи, що втекли від переслідування польської влади, дезертири Польської армії і частково безробітні, що приїхали до Німеччини у пошуках заробітку [8, арк. 61].

У другій половині 1927 р. за ініціативою «українського націоналіста» Н. Калюжного, який працював тоді радником повноважного представництва СРСР у Празі, В.П. Долгановим створена у Берліні «українська націоналістична організація», яка начебто цю роботу за його вказівками і проводила.

Знайомство з Наумом Михайловичем Калюжним (справжнє прізвище Шейтельман) відбулося наступним чином: у травні чи червні 1927 року за пропозицією Народного Комісаріту Іноземних Справ СРСР виїхав до Праги на конференцію українських закордонних працівників. На цій нараді повинні були брати участь Н. Калюжний, Ю. Коцюбинський (радник повноважного представництва СРСР у Варшаві) та Полоцький (директор радянського банку у Парижі). Полоцький не приїхав, і нарада розпочалася без нього.

За твердженням В. Долганова в процесі обміну думками навколо українських питань він зрозумів (не без допомоги помічника начальника 2 відділення 3 відділу НКВС УРСР старшого лейтенанта держбезпеки Літмана, який підказував формулювання «буржуазний націоналізм»), що Н. Калюжний та Ю. Коцюбинський налаштовані «націоналістично» [9, арк.157] і в цьому напрямку ведуть свою роботу. Варто нагадати, що в цей період органами НКВС активно формувалася «троцькістська периферія», де шукали і знищували тих, хто у минулому належав до троцькістської опозиції або симпатизував їй. Наприклад, за такими ж звинуваченнями раніше у лютому 1935 р. був арештований і Ю. Коцюбинський [10, стор. 5], а у вересні 1937 р. за звинуваченням у належності до УВО і Н. Калюжний [11, стор. 110–111].

У процесі розмови відкрив перед Ю. Коцюбинським та Н. Калюжним свої справжні переконання, і вони в подальшому говорили відверто про їх роботу серед

української еміграції. Н. Калюжний у присутності Ю. Коцюбинського, начебто, дав В. Долганову вказівки з проведення «націоналістичної» роботи серед українських емігрантів у Німеччині, казав що аналогічна робота проводиться ним у Празі. Крім того, він порекомендував В. Долганову звернутися у Берліні до пана Леницького, якого характеризував як людину, яка добре орієнтується серед української еміграції у Німеччині, може зв'язати з необхідними колами. Ця нарада проходила в одному з празьких ресторанів [12, арк. 158].

На думку Н. Калюжного і Ю. Коцюбинського, створивши таку групу в Берліні з емігрантів із Західної України, вони зможуть прищепити їм радянофільські погляди, а потім використовувати для роботи на Західній Україні [13, арк. 109].

Н. Калюжний дав В. Долганову вказівки по відповідній роботі у Німеччині. Розповідав, що у 1922–1928 рр., коли Наум Михайлович працював в українському Повноважному представництві СРСР у Берліні, існувала українська націоналістична організація і було б непогано її відновити. Для цього він порекомендував Володимиру Порфирійовичу використовувати молодь, яка була в колишній петлюрівській армії. Домовились, що він виділить В. Долганову із Праги активних петлюрівців: Лапенка, Кульчицького та ін. Тоді ж Н. Калюжний дав листа до своєї сестри, що мешкала у Берліні, щоби вона зв'язала В. Долганова з Леницьким, з яким зустрівся весною 1927 р. [14, арк. 154].

Леницький був першим, хто просвітив Володимира Порфирійовича про співвідношення українських сил у Берліні. Розповідав, що у Берліні існує «група Петрушевича», чисельна «група Коновальця», яка налаштована вороже лише до поляків. Крім того, у Берліні існував контрреволюційний центр – «інститут Скоропадського», пов'язаного з німецькою поліцією [15, арк. 110].

У подальших «зізнаннях», Володимир Порфирійович заявив, що перебуваючи у Берліні, встановив зв'язок з українською організацією «ОУН», якою керував полковник Є. Коновалець та президент ЗУНРу Є. Петрушевич [16, арк. 156]. Більше того, додав, що навіть був «прихильником Є. Коновальця», який був агентом німецької розвідки, і в його інтересах мною направлялась робота серед українських емігрантів у Німеччині [17, арк.157]. Варто зауважити, що на попередніх допитах В. Долганов всіляко протестував проти формулювання активної співпраці з групою Є. Коновальця, проте на допиті від 27 лютого 1937 р., мабуть, через фізичне та психічне виснаження, адже з моменту арешту пройшло 6 місяців, визнав це.

Після того, як під час наради у Празі з Н. Калюжним обумовили загальні питання організації, Володимир Порфирійович написав листа до Харкова в НКВС з пропозицією організації товариства західноукраїнських емігрантів у Німеччині для виховання їх у радянофільському дусі. Отримавши дозвіл, доручив Ленському, Гашевському та Феркуняку розпочати створення організації «ВОЛЯ».

За словами В. Долганова, з Коновальцем він особисто не зустрічався, проте у процесі діяльності організації мав контакти з людьми його оточення – Феркуняком і Ленським [18, арк. 161].

Феркуняк – колишній учасник військ ЗУНРу, жандарм при керівництві Є. Петрушевича. Був головним агентом Василькова у Німеччині і був зв'язаний особисто з Є. Коновальцем.

Організація «ВОЛЯ» офіційно створювалась для збереження української еміграції, і користуючись цією організаційною формою, повинна була забезпечувати радянофільську роботу серед українців. Проте на догоду слідчому Володимир Порфирійович «зізнався», що свідомо використовував «ВОЛЮ» для проведення контрреволюційної антирадянської роботи. Відповідно до цього найголовнішими політичними завданнями «Волі» були [19, арк.163]: закріпити вплив Є. Коновальця серед українських емігрантів, оскільки у той час він втрачав свій вплив на західноукраїнську еміграцію, оскільки це був час революційного робітничого руху у Європі, який зачепив і українців. Старі націоналістичні гасла не користувались популярністю, тому Є. Коновалець повинен був висунути революційні гасла, аби обманним шляхом зберегти свій вплив на маси. Пізніше керівництво організацією начебто передано В. Долгановим групі Коновальця і Петрушевича [20, арк. 163].

За свідченнями Кульчицького Євгена Гавриловича (одного з учасників організації) «Воля» організована групою українських націоналістів у середині 1927 року. Дозволом суду оформлена у листопаді 1927 р. До складу ініціативної групи входили: Феркуняк Дмитро (голова), Круч Антон (секретар), Заверуха Денис, Лабач Дмитро. У подальшому секретарем став Носик, Папенко (членом нелегальної керівної групи), Горбань (голова) [21, арк.173].

Організація «Воля» розпочав роботу у складі таких осіб:

Феркуняк Дмитро – Голова Центрального управління «Волі»

Круч Антон – секретар, пізніше голова Центрального управління «Волі»

Любач Дмитро – касир.

Попенко Дмитро – член ревізійної комісії.

Леницький Стах – зв'язківець між ЦК КПЗУ і «Волею».

Носик Микола – секретар Центрального управління «Волі» після Круча.

Горбань Федір – секретар Центрального управління «Волі» після Круча.

Чех Василь – голова культурно-просвітницької комісії.

Дробенко Тадей – секретар центрального управління «Волі» після Кульчицького.

Кметь Михайло – відповідальний за філіал «Волі» у провінціях Мекленбург-Штрелец, Мекленбург-Шверін і Поморьє.

Поліщук Стах – відповідальний за філіал «Волі» у Бремені, Ганновері, Гамбурзі та ін.

Кульчицький Євген – секретар центрального управління «Волі» після Круча. З 1931 р. – відповідальний партгрупи «Волі» і зв'язний з ЦК КПН КПЗУ [22, арк. 190]. Зі слів В. Долганова видно, що Є. Кульчицький у 1928 р. перебував у рядах «Волі» і учителював у Бремені… Крім цього, він займався пропагандою з поширення «Української газети»[23, арк. 117].

Частину керівництва Є. Кульчицький охарактеризував наступним чином:

Феркуняк Дмитро – старий австрійський жандарм з 8–10 літнім стажем, за особливі заслуги направлений до жандармської школи підофіцерів [24, арк. 173]. У «Волі» розгорнув активну націоналістичну роботу, за що його виключили із організації. За час його перебування і після виключення із організації на квартирі Феркуняка (Андреасштрассе №39), збирались агенти Коновальця (Феркуняк, Загорецький, Погорецький, Токарський, Перейма, Мардарович і Горбань) і представники німецької політичної поліції (її комісар – Шнайдер), обговорювали діяльність «Волі».

Антон Круч – офіцер Галицької армії. В коновальцівських «стрілецьких громадах» був дуже активний, очолював одну з стрілецьких громад

Лабач Дмитро – офіцер вищого рангу Галицької армії.

Носик Микола – у часи громадянської війни воював проти Червоної Армії. Емігрував за кордон із залишками білих. Есер. Один із активних членів Подебрадської «Спілки студентів громадян УРСР.» У Німеччині – організатор «Волі», мав зв'язки з «петлюрівцями» [25, арк. 174].

Попенко Дмитро – офіцер Білої армії, прихильник «єдиної та неподільної Росії». У «Спілці» один час керівник та активний учасник. У Німеччині – член «керівної нелегальної групи Волі».

Горбань Федір – син галицького куркуля, учасник Галицької армії, агент Степановича (секретар філії берлінського коновальцевського комітету у Східній Прусії). Зі Степановичем, працюючи як керівник бременського робочої спілки «Поступ», Горбань підтримував постійний зв'язок. У 1929 р. на посту голови «Волі» був таємним прихильником Феркуняка, а в 1932 розповідав, що бере участь у засіданнях у Феркуняка. З 1931 р. співпрацює з поліцією, передаючи відомості про «Волю»… Вся діяльність «Волі» відбувалась під керівництвом В. Долганова [26, арк. 175].

Керівництво роботою велось через нелегальну так звану «керівну групу», яка проводила засідання не менше одного разу на місяць, іноді кожен тиждень. Збирались у кафе, пивних, ресторанах: зокрема ресторан «У Білого Оленя», у пивній «У Гофмана» (вугол Шарлотен і Ляйпцигерштрассе), де обговорювали плани і завдання «Волі».

На думку Є. Кульчицького, мета «Волі» полягала:

1. Направити на хибний шлях революційний [лівий] рух українських робітників у Німеччині.

2. У процесі роботи виявити та передати поліції революційний актив робітників.

3. Деморалізувати українських робітників і переманити їх у націоналістичні організації.

4. Пропагуючи хибні лозунги класової боротьби, ввести в оману радянське представництво, яке прихильно поставилось до організації «Волі» як до робітничої класової організації.

Агенти німецької поліції у «Волі» переслідували таку мету [27, арк. 177]:

1. Використання «Волі» для вербовки людей до СРСР на антирадянську роботу.

2. Використання «Волі» для боротьби проти українського та німецького комуністичних рухів. Другорядним завданням організації було утримання в межах свого впливу ту частину антипольськи налаштованих українських робітників, які не підпадали під безпосередній вплив Є. Коновальця.

Впровадження у життя першої цілі розпочалось з початку діяльності «Волі» – виїзд до СРСР був основним агітаційним гаслом Феркуняка. Одночасно він виховував своїх прихильників як майбутніх націоналістичних агітаторів в УРСР. У своєму бюлетені «Єдність» подавав цифровий матеріал про кількість вивезених із України цінностей, доводячи цим, що Радянська Україна є московською колонією. Одночасно Феркуняк постійно агітував за вступ українських робітників – членів «Волі» – у бойові організації німецького пролетаріату «Ротфронткемпфербунд», а потім в «Камифбунд Гелен фашизмус». У цих організаціях українські робітники повинні були, з

одного боку, підучитись військовій справі, а з іншого, – давати відомості Феркуняку про німецький актив цих організацій. Крім того, група Феркуняка активно вивчала справу воєнного повстання [28, арк. 178].

Слідчі НКВС зробили запит до Особливого архіву та отримали таку інформацію: «Правління просвітницького союзу «Воля» у Берліні знаходився за адресою: Берлін, Ц-2, поштова скриня №87 [29, арк. 266].

Із копії звернення керівництва «Воля» до українських робітників у Німеччині від 1929 р. зазначалося: «Тяжка доля окупованих західноукраїнських земель погнала нас із Батьківщини і примушує нас шукати наш хліб на чужині.

Одних погнала нужда, інші втекли від терору польської шляхти, від румунських бояр або від чеських аграріїв.

Живучи у чужій країні, ми розкидані по кутках і тому не в змозі на зібраннях вибрати борців за кращу долю. Тому ми повинні об'єднатися і створити союз.

Основу цьому вже поклали українські робітники, створивши у 1927 р. організацію «Волю», мета якої полягала:

1. У міру сил захищати інтереси своїх членів перед владою та іншими установами.

2. Інформувати про все своїх членів, поглиблювати їх знання шляхом рефератів та іншими культурними заходами.

3. Надавати своїм членам моральну та матеріальну підтримку.

4. Допомагати один одному отримувати роботу.

Наша організація є зареєстрованою владою і вже багато зробила для українських робітників Німеччини.

Заради своїх інтересів, кращої долі усі українські робітники повинні вступити до «Волі».

Доведемо, що ми знаємо своє завдання, що ми дійсно є синами трудівників західноукраїнських земель. Доведемо, що ми вміємо боротися за кращу долю.

Доволі вже промов зрадників, які за іудині гроші вірно слугують нашим кривдникам і використовують наше незнання для своєї користі. Виженемо цих зрадників, що хочуть продати нас!

Візьмемо нашу долю у власні руки!

Вступайте до нашого союзу «Воля»» [30, арк. 267].

За словами Є. Кульчицького Горбань завербував його для роботи на німецьку таємну поліцію. На початку травня 1932 р. Горбань запросив його до себе на квартиру (Доломитенштрассе, 27, третій поверх), де застав начальника Горбаня агента політичної поліції Тіля і комісара Шнайдера. Вони познайомились з його політичними поглядами, умовляли Євгена Кириловича припинити боротьбу проти Феркуняка і його гасла про виїзд до СРСР. Він відмовився від цього, аргументуючи тим, що для нього як українця радянська Україна ближче, ніж польська [31, арк. 179] окупація, що в Україні національно-культурні аспекти життя народу «кращі», ніж у Польщі. По-друге, виступати у пресі і на зібраннях проти виїзду до СРСР він все ж повинен, оскільки в іншому випадку не втримається на посаді. Дискусія зі Шнайдером завершилась тим, що він заявив, що йому потрібні і протипольські сили…

Результатом співпраці Є. Кульчицького з Гестапо стало регулярне надсилання ним інформації про виступи українських комуністів. Конкретні приклади такої роботи:

за межі Німеччини висланий Карпов Микола, який організував у навколишніх селах міста Войхте Брауншвайгського району три німецьких ячейки Комуністичної партії Німеччини (за наводкою Горбаня).

У результаті інформаційної доповіді про хід страйку українських і польських робітників у Міттевальді Брандербурської провінції вислали за межі Німеччини Вітвицького. Крім того, за донесенням Горбаня зірвана конференція українських робітників, скликана з ініціативи ЦК КПН 26 лютого 1933 р. для вирішення дискусійних питань всередині «Волі» і для обговорення питань підготовки до весняного страйку на початку сільськогосподарських робіт.

По-друге, з метою ведення націоналістичної роботи «Воля» намагалась тримати своїх членів відокремлено [32, арк. 183] від революційної [лівої] боротьби німецьких та польських робітників у Німеччині. До того ж окрему націоналістичну роль відігравали дитячі школи у Бременському районі. Вся преса «Волі» (бюлетень «Український робітник», «Українська газета» і «Голос українського робітника») наповнена «націоналістичною» пропагандою. Лозунг «Соборної України», прикрашений хибним словом «Радянська», можна було зустріти у кожному номері. Усні доповіді на зібраннях та конференціях як у Берліні, так і у провінціях, на 95% робили Носик і Круч, Кульчицький і Горбань з метою націоналістичної пропаганди серед українських робітників у Німеччині [33, арк. 183].

Слідчі НКВС всіляко намагалися, аби Володимир Порфирійович зізнався у тому, що проводив антирадянську роботу, використовуючи у своїй політичній практиці гасло українських націоналістів боротьби за «Соборну Україну».

Проте В. Долганов відмовлявся від такого формулювання: «…У своїй політичній діяльності в період 1918–1919 рр. на утворення «Соборної України» я не орієнтувався. Як я заявляв у своїх попередніх свідченнях, у той період я був українським націоналістом і моє політичне кредо полягало у створенні «Самостійної України». Лозунг «Соборної України» я вперше почув у 1927 р. у Берліні від Петрушевича, який цим лозунгом переслідував політичну мету своєї групи, маючи на увазі об'єднання Західної і Радянської України [34, арк. 116].

Статті для бюлетеня «Волі» писались головним чином Носиком, Попенком, Леницьким і Кульчицьким. Останнім часом після від'їзду із Німеччини Носика і Попенка, співпрацював у «Волі» Іван Проць із «Групи Петрушевича».

В «Українській газеті» з початку її виникнення працював як фактичний її редактор Демчук [35, арк. 183]. Технічним редактором при ньому був Сербієнко. Після Демчука редактором «Української газети» був Тесняк. З липня 1930 В. Долганов призначив редактором газети Івана Проця, при якому Є. Кульчицький був технічним редактором і давав матеріал на 3–4 сторінки про Радянську Україну, життя робітників у еміграції. Усі статті передавались на перегляд В. Долганову. «Українська газета» видавалась тиражем 4000 екземплярів.

У «Голосі українського робітника» головним чином працював сам Кульчицький. Статті про Західну Україну отримував майже виключно від Бохшованого. Проць давав статті про УНДО і український буржуазний табір. Про становище українських робітників у Франції давав матеріал Еміль Березняк (секретар української підсекції польської секції при ЦК КПФ). Весь матеріал для «Голосу українського робітни-

ка» підбирав і редагував Кульчицький, користуючись порадами і вказівками Проця. Відповідальний редактор і «Української газети», і «Голосу українського робітника» – Павло Дорнбергер не брав ніякої участі у роботі редакції, оскільки був німцем і по-українськи нічого не розумів [36, арк. 184].

«Голос українського робітника» видавався тиражем у 3000 екземплярів. «Українська газета», «Голос українського робітника» розсилались, головним чином, у Німеччину, Францію, Чехію і Австрію. У кількості до 25 екземплярів вони розсилались до США і Канади, Аргентини, Уругваю, Бразилії, Бельгії. У Німеччині українським робітникам розсилалось до 600, у Франції – 2000, в Чехії – до 250, в Австрії – до 100 екземплярів. До СРСР різним державним установам надсилалось до 50 екземплярів, в Польщу – до 1500 «Української газети» і до 50 «Голосу українського робітника».

У питаннях преси «Волі» Кульчицький співпрацював з «Групою Петрушевича» – Процем, Радеком, разом з якими визначав і комплектував матеріали. Крім того, з ними Євген Кирилович обговорював всю свою «націоналістичну роботу» у «Волі», систематично інформував їх про роботу організації, отримував від них вказівки про подальший напрямок роботи. Також він намагався залучити їх безпосередньо до націоналістичної роботи у «Волі», приводячи їх на зібрання. Для обговорення відповідної роботи вони зібрались через три дні у кафе на розі Мартін-Люнгер Гринавальдерштрассе на Шенсберге. У результаті таких «націоналістичних підходів» у «Волі» частина революційно налаштованих членів відходила від роботи в організації, а частина членів відходила не тільки від участі у ній, а й і від інших революційних організацій [37, арк. 185].

У своїх свідченнях Є. Кульчицький наголошував, що працівник Повноважного представництва СРСР у Берліні В. Долганов був організатором та ідейним керівником Культурно-просвітницького об'єднання українських робітників у Німеччині – «Воля», створеного українськими «соціалістами» (так у справі) із групи Коновальця. Одночасно В. Долганов був покровителем по суті і антирадянської, націоналістичної групи Є. Петрушевича. З самого початку виникнення «Волі» (1927–1928 рр.) і до останнього дня перебування у Берліні (весна 1931 р.) В. Долганов стояв на чолі нелегальної «керівної групи» «Волі». У руках В. Долганова були можливості, авторитет для того, аби попередити справжню мету організаторів «Волі», зробити останню дійсно класовою, революційною організацією українських робітників у Німеччині. Свою владу використовував для націоналістичної роботи «Волі» [38, арк. 187].

Для підтвердження викладених «фактів» Є. Кульчицький наводив приклади, що начебто на численних засіданнях керівної групи «Волі» В. Долганов, прикриваючись тактичними міркуваннями, зазвичай давав вказівки нічого не писати про міжнародну робітничу солідарність, підмінюючи це гасло лозунгом солідарності українських робітників. Не дозволяв говорити і писати про комуністичний рух, замінюючи слова «комуніст», «комунізм» – відповідно «революціонер», «революційний» рух; нічого не писати про спільну роботу українських, польських, німецьких робітників. У кожному випадку В. Долганов наголошував на необхідності висувати гасло – *ми українці*, звідки, власне, і походять назви всієї преси організації. Установки В. Долганова викладені у програмній статті першого номеру «української газети», де йдеться, що метою газети є підняття національної свідомості українських робітників у Німеччи-

ні. Такі ідеологічні установки В. Долганова позначались і на організаційній роботі «Волі». Всю роботу вона вела ізольовано від КПН [39, арк. 188], а також від польських та німецьких організацій. Долганов виступав проти спроб ЦК КПН взяти під контроль усю роботу «Волі».

Крім того, до складу групи Петрушевича у Берліні входили Євген Петрушевич, Бандрівський, Радик, Проць Іван, Даньків. «Покровительство» В. Долганова цим особам полягало у наступному: часто бував у них вдома, турбувався про своєчасний вихід їх органа «Український прапор», проявляв до них велику увагу [40, арк. 189].

У процесі досудового слідства Є. Кульчицький провину свою визнав, заявивши, що будучи довіреною особою ЦК КПН, ЦК КПЗУ і товаришів Долганова і Александровського, неправильно інформував їх про стан українського робітничого руху у Німеччині і про роботу «Волі» [41, арк. 186].

Володимир Порфирійович на запитання слідчого НКВС відповідав, що пояснити фактичне керівництво контрреволюційною організацію «Воля» може тим, що його ввели в оману люди, залучені до роботи в цій організації по рекомендації окремих працівників ЦК КПУ і німецьких комуністів [42, арк. 71]. Запевняв слідчі органи, що визнає свою провину у тому, що перебуваючи за кордоном, проводив контрреволюційну роботу, не усвідомлюючи цього, оскільки був переконаний у користі своєї роботи для Радянської влади [43, арк. 74].

Весною 1928 р. Феркуняк, очолюючи керівництво «Волі», дійсно збирав у себе у квартирі невеликі групи членів організації і обробляв їх у контрреволюційному націоналістичному дусі. Після цього, як В. Долганову стало про це відомо, він викликав до Повноважного представництва Феркуняка і намагався переконати у хибності його політичної позиції. Проте Феркуняк заявив, що відмовлятися від своїх політичних переконань не збирається [44, арк. 94]. За ініціативою Володимира Порфирійовича приблизно через 1,5 місяці Феркуняка зняли з посади керівника «Волі» і виключили із організації. Проте контрреволюційну роботу серед членів «Волі» він продовжував [45, арк. 95].

На зібранні членів «Волі» В. Долганов дійсно був присутній, коли Василько викладав свою контрреволюційну платформу. Зібрання організував актив «Волі» в особах Круча, Попенка та ін. На зборах було близько 25 чол. Василько у своєму двогодинному виступі детально виклав націоналістичну платформу своєї групи і закликав приєднатися до неї присутніх членів «Волі» [46, арк. 96–97].

За свідченням Володимира Порфирійовича «Воля» фактично організована Левицьким і Федем. Вони залучили відомих їм людей до керівного складу «Волі», вони ж і проводили вибори керівництва. В результаті чого до організації увійшли «націоналісти», «петлюрівці», агенти польської розвідки [47, арк. 110].

У доповідній записці до Харкова він власноруч порушив питання створення «Волі» як свою ініціативу, не повідомивши про доручення Калюжного. На утворення організації В. Долганов отримав санкцію від т. Кулика [48, арк. 111].

Додатковим фактом так званої «контрреволюційної націоналістичної роботи» Володимира Порфирійовича у 1920-х роках стали свідчення Бабиренка Івана Овсійовича, який до 1920 р. працював учителем у Глибоко-Валківській школі Решетилівського району (7 км від м. Решетилівка) [49, арк. 194].

Наскільки він пам'ятав, у той час В. Долганов був активним прихильником М. Грушевського та В. Винниченка, поширювали літературу цих авторів серед української молоді, вів пропаганду за «самостійну Україну» з орієнтацією на об'єднання із Закарпатською Україною. Найбільш активним серед учителів був В. Долганов, організовував гуртки «Просвіти», диспути на націоналістичну тематику, мав зв'язки з союзом «Українська культура», що діяв у Полтаві, а також із редактором української газети «Вільний голос», яка видавалась при денікінцях [50, арк.194]. До гуртків «Просвіти» входили виключно сільська інтелігенція – учителі та діти місцевого духовенства.

У період «Петлюрівщини» і розпочав розвивати свою націоналістичну діяльність, яку продовжував і при денікінцях, будучи різко невдоволеним політикою «єдиної і неподільної» [51, арк. 195].

За словами І. Бабиренка «контрреволюційна» антирадянська діяльність «Просвіти» проявлялась в організації художніх та музичних вечорів, головним чином, у читанні лекцій та проведенні диспутів з українських націоналістичних питань [52, арк. 202].

Під час судового засідання на свій захист Володимир Порфирійович повідомив, що радником Повноважного представництва СРСР у Берліні він не був, а займав посаду управляючого справами [53, арк. 251 – зворот]. Членом УСДРП дійсно був з 1916 по 1920 роки, активну роботу в інтересах створення «української буржуазної націоналістичної держави» проводив.

Українська націоналістична організація у Берліні була створена, але він до неї не входив, а лише зустрічався з її членами. Організація «Воля» створена була для виховання українських емігрантів у Німеччині у радянофільському дусі, але фактично вона проводила контрреволюційну націоналістичну роботу.

Володимир Порфирійович зустрічався з Феркуняком, Леницьким, який був у військах ЗУНРу. Обидва входили до «Волі». З Коновальцем не зустрічався, проте з Петрушевичем був зв'язаний безпосередньо.

Під час наради українських закордонних працівників у Празі він справді зустрічався з Калюжним, Коцюбинським і Полоцьким. Калюжний пообіцяв надати йому із Праги до Берліну працівників Липенка, Носика і Кульчицького, проте він не знав про контрреволюційну натуру останніх [54, арк. 251 – зворот].

Перебуваючи за кордоном, про ОУН Володимир Порфирійович нічого не знав... Організація УВО тоді існувала, але це була інша організація, і він ні в одну з них не входив. Усі люди, з якими він зустрічався, пізніше виявилися агентами Коновальця. Після цього він вигнав їх.

Агентів ОУН в СРСР Володимир Порфирійович не засилав. За весь час його закордонної роботи до СРСР приїхало тільки двоє – Маршалко, Кульчицький. Про передову статтю у газеті сказано неправильно, Володимир Порфирійович її отримав у ЦК Компартії і тексту не змінював. Ким були у минулому Феркуняк, Леницький, Папенко і Носик він знав, і провина його у тому, що довірився їм, не перевіряв їх, думав, що вони ведуть радянську роботу.

«Просвітою» у 1920-х роках спочатку керував Савронь і Базилевський, потім цю групу вигнали і головою зробили мене. Про те, що Володимир Порфирійович прово-

див проукраїнську націоналістичну роботу у «Просвіті», він визнав. Перебуваючи на посаді секретаря Карл-Лібкнехтівського району, контрреволюційної роботи не проводив [55, арк. 252].

У кінці судового слухання Володимир Порфирійович Долганов заявив: «Я не намагаюсь виправдати себе, але не хочу, щоби мою провину неправильно трактували. Контрреволюційну роботу за кордоном я вів, проте я не знав оточуючих мене людей. Гроші для підготовки шпигунських кадрів я видавав, але тоді не знав, для якої мети видаю їх, вони також видавались і після мене [56, арк. 253]. Визнаю, що організація «Воля» направлялася по «націоналістичному шляху», і я в цьому винен, «контрреволюційні пережитки» у мені тоді відіграли свою роль» [57, арк. 254].

21 серпня 1937 р. вироком Воєнного Трибуналу Київського Воєнного Округу на закритому судовому засіданні у м. Києві (звинувачували за ст.51-11, 54-4, 54-6 ч.1 УК УРСР) В.П. Долганова засудили до РОЗСТРІЛУ з конфіскацією його майна [58, арк. 255].

Військова Колегія Верховного Суду СРСР на засіданні 17 вересня 1937 р. розглянула касаційну скаргу В. Долганова і визнала: вирок ВТ КВО від 21.08.1937 р. залишити у силі [59, арк. 256]. Вирок виконаний 21.10.1937 у м. Києві.

20 грудня 1990 р. на адресу начальника слідчого відділу КДБ УРСР полковника юстиції В.І. Пристайка (м. Київ) старшим помічником військового прокурора КВО І.В. Овчаренком направлений лист, у якому йшлося про те, що справа В. Долганова направляється на додаткову перевірку у зв'язку із запитом Комісії партійного контролю при Одеському обкомі КП(б)У, який розглядає питання про партійну реабілітацію Долганова Володимира Порфирійовича) [60, арк. 261].

У період відновлення справедливості відносно незаконно репресованих громадян України у 1990-х роках слідчі управління Служби безпеки України в Миколаївській області в процесі додаткової перевірки встановили, що репресивні органи НКВС засудили В.П. Долганова, не маючи достатніх доказів його провини.

Відповідно до ст. 1 Закону УРСР «Про реабілітацію жертв політичних репресій в Україні» від 17 квітня 1991 р. Володимир Порфирійович Долганов реабілітований 31 липня 1991 р.

---

1. Державний архів Служби безпеки України в Миколаївські області (Далі – ДА СБ України в Миколаївській області). – Спр. 12132-с., Т. 1. – Арк. 32–33.
2. Там само. – Спр. 12132-с., Т. 2. – Арк. 152.
3. Там само. – Арк. 153.
4. Там само. – Акр. 154.
5. Там само. – Акр. 153.
6. Там само. – Акр. 155.
7. Там само. – Акр. 156.
8. Там само. – Спр. 12132-с., Т. 1. – Арк. 61.
9. Там само. – Акр. 157.
10. *Панченко В.* Владимир и Юрий: две ипостаси трагедии // День. – 2004 г. – 24 января. – С. 5.
11. Енциклопедія історії України: У 8 т. / *Редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін*. – К. : Наукова думка, 2007. Т. 4 : Ка-Ком. – 2007. – 528 с.
12. ДА СБ України в Миколаївській області. – Спр. 12132-с., Т. 1. – Арк. 158.

13. Там само. – Арк. 109.
14. Там само. – Арк. 154.
15. Там само. – Арк. 110.
16. Там само. – Арк. 156.
17. Там само. – Арк. 157.
18. Там само. – Арк. 161.
19. Там само. – Арк. 163.
20. Там само.
21. Там само. – Арк. 173.
22. Там само. – Арк. 190.
23. Там само. – Спр. 12132-с., Т. 2. – Арк. 117.
24. Там само. – Арк. 173.
25. Там само. – Арк. 174.
26. Там само. – Арк. 175.
27. Там само. – Арк. 177.
28. Там само. – Арк. 178.
29. Там само. – Арк. 266.
30. Там само. – Арк. 267.
31. Там само. – Арк. 179.
32. Там само. – Арк. 183.
33. Там само. – Арк. 183.
34. Там само. – Спр. 12132-с., Т. 1. – Арк. 116.
35. Там само. – Спр. 12132-с., Т. 2. – Арк. 183.
36. Там само. – Арк. 184.
37. Там само. – Арк. 185.
38. Там само. – Арк. 187.
39. Там само. – Арк. 188.
40. Там само. – Арк. 189.
41. Там само. – Арк. 186.
42. Там само. – Спр. 12132-с., Т. 1. – Арк. 71.
43. Там само. – Арк. 74.
44. Там само. – Арк. 94.
45. Там само. – Арк. 95.
46. Там само. – Арк. 96–97.
47. Там само. – Арк. 110.
48. Там само. – Арк. 111.
49. Там само. – Спр. 12132-с., Т. 2. – Арк. 194.
50. Там само. – Арк. 194.
51. Там само. – Арк. 195.
52. Там само. – Арк. 202.
53. Там само. – Арк. 251 – зворот.
54. Там само.
55. Там само. – Арк. 252.
56. Там само. – Арк. 253.
57. Там само. – Арк. 254.
58. Там само. – Арк. 255.
59. Там само. – Арк. 256.
60. Там само. – Арк. 261.

Шитюк М.М.

НЕВИННІ ЖЕРТВИ БОРОТЬБИ З «НАЦІОНАЛІЗМОМ»

Своїм генеалогічним корінням справа націоналістичного центру «Спілка визволення України» сягає у березень 1930 року, коли у столиці України м. Харкові відбувся перший процес над її учасниками. На лаві підсудних опинилися десятки представників інтелігенції, серед них, – вчителі, лікарі, священики, студенти, викладачі вузів. Обвинувачувальний висновок у справі, що займав декілька номерів газети «Вісті», стверджував: всі особи входили до складу ретельно законспірованої націоналістичної організації, зв'язаної зі світовим капіталом. Головна мета, яку ставили учасники «Спілки визволення України» – сприяння інтервенції на Україні та підготовка антирадянського заколоту.

Учасників процесу тогочасна преса інакше, як вождями українського, буржуазного націоналізму, представниками українського фашизму, запеклими ворогами народу, контрреволюціонерами не називала. «Вороги народу» головною метою ставили відродження контрреволюційного єдиного центру проти диктатури пролетаріату, утвердження «самостійної і незалежної української демократичної, республіки». Весь план центру «Спілка визволення України» був направлений на повалення пролетарської влади, сприяння військовій інтервенції з боку Польщі і Німеччини. При цьому інтервенція повинна розділити Україну на дві сфери впливу: Правобережна Україна повинна ввійти до складу Польщі, Лівобережна – у залежність від німецького капіталу. Учасники «СВУ» готували повстання, створювали умови для збройної інтервенції з боку сусідніх держав. Звинувачували учасників групи в 1930 році і у тому, що вони вели терор проти вчителів, лікарів, діячів культури. Лікарі-члени «СВУ» отруювали представників інтелігенції, робили зловмисно-смертельні операції.

Хоч жоден з підсудних не вчинив ніякого терористичного акту, проте це нікого не обходило. Судили за наміри.

У тогочасних публікаціях наголошувалося на тому, що триває справедливий пролетарський суд над українською буржуазною інтелігенцією, над націоналістами, ворогами трудящих класів. На лаві підсудних перебували не живі, конкретні люди, а символи класового ворога, націоналізму, куркульства.

Справа «СВУ» завдала удару по інтелігенції України. По цьому процесу у республіці репресували близько 5 тисяч чоловік. Відділення «СВУ» було викрите на території Миколаївщини. Керівником його був названий викладач Миколаївського інституту народної освіти Микола Дмитрович Лагута, відомий краєзнавець-дослідник, автор раду статей і збірників по краєзнавству Миколаївщини. Рішенням військового суду Лагуту М. Д. осудили до 5 років виправно-трудових таборів.

Процес «СВУ» був першою спробою масових репресій проти української інтелігенції. Це період, коли у життя і свідомість людей активно вкорінювали тезу про загострення класової боротьби. Наростала боротьба проти націоналізму. Справа «СВУ» стала своєрідною віхою в історії взаємовідносин інтелігенції і сталінізму в Україні. Остаточно сформувалося сполучення «класового підходу» до інтелігенції зі звинуваченням її в націоналізмі, що жахливо проявилося в жорстокому 1938 році. На Україні

провели широкомасштабну операцію по ліквідації «Українського націоналістичного центру». Відповідні телеграми НКВС України поступили в усі обласні управління республіки. Керівників управлінь зобов'язували у найкоротші терміни виявити на місцях всі явні і приховані націоналістичні кадри, заарештувати їх і провести через трійки.

Один із найбільших процесів на території Миколаївської області був проведений з кінця 1937 року і до середини 1938 року. Органи НКВС Миколаївської області заарештували і притягли до кримінальної відповідальності близько 50 чоловік представників інтелігенції, в основному міста Миколаєва, а також районів, розташованих навколо нього. Більшість заарештованих, – викладачі вузів, технікумів, працівники обласного відділу народної освіти, вчителі Миколаївських шкіл, працівники обласного відділу народної освіти, вчителі «Миколаївських шкіл, працівники обласної планової комісії, актори Миколаївських театрів, банківські працівники, навіть інваліди-пенсіонери, звичайні робітники, котрих караючий меч сталінської епохи не пощадив у тих жахливих 1937–1938 роках.

Першим слідчі органи заарештували Миколу Дмитровича Лагуту, викладача Миколаївського інституту народної освіти, не випадково, адже Микола Дмитрович проходив по відомому процесу кримінальної справи «СВУ» у 1930 році.

Заарештувавши Лагуту М.Д., слідчі органи пред'явили обвинувачення в націоналізмі, в тому, що він знову проводить контрреволюційну роботу серед населення, студентів, школярів. Згадали й те що Лагута М.Д. був членом громадсько-політичної організації «Просвіта», вів культурно-просвітницьку роботу серед населення, був головою ради українських об'єднаних організацій міста Миколаєва. Звинувачували в тому, що свого часу Микола Дмитрович був членом партії боротьбистів. Незважаючи на те, що ще у 1920 році ця партія об'єдналася з КП(б)У.

В організацію українських націоналістів, по переконанню слідчих Лагуту М.Д. завербував в 1930 році Козубовсьний Ф.А. – директор Інституту матеріальної культури Академії наук України, заарештований 05.04.1936 року, розстріляний 29.08.1938 року, хоча винним себе не визнав і ніяких показань проти Миколи Дмитровича не давав.

З перших днів арешту слідчі НКВС все більше і більше обвинувачували Лагуту М.Д. в різних протизаконних діях. Виною визнано навіть те, що перебуваючи в Миколаєві, він доклав зусиль, щоб не допустити злиття Миколаївського і Херсонського інститутів народної освіти. Ставив метою зберегти Миколаївський інститут народної освіти як розсадник кадрів національне настроєних педагогів для Півдня. Те, що домагався організації навчання в школах Миколаєва українською мовою, відкрив курси української мови для всіх службовців. Для проведення підривної роботи використовував літературні вечори, ювілеї письменників, що проводились у вузах, технікумах, школах Миколаєва. Під час проведення цих заходів вів роботу по розширенню рядів організації за рахунок студентів-українців з вузів і технікумів. Приймав міри по розстановці кадрів – представників українських націоналістів, в учбових закладах Миколаєва. Звинувачували Лагуту М.Д. і в тому, що він особисто залучив до організації Миколаївського націоналістичного Центру актора Миколаївської держестради Юдченка Григорія Климентійовича [1], столяра інваліда-пенсіонера Ілященка

Федора Андрійовича [2], актора державного драматичного театру Приходька Платона Захаровича [3], актора 2-го робітничо-колгоспного театру Романовського Якова Тимофійовича [4], вчителя української мови і літератури школи № 32 у Кравченка Порфирія Олексійовича[5], касира Держбанку Щербаня Григорія Олександровича [6], бухгалтера вапняного заводу Кульчицького Никифора Васильовича [7], директора школи № 30 Лещенка Максима Феодосійовича [8], вчительку української мови і літератури школи № 5 Автутову Лідію Іванівну [9].

Крім цього Лагута М.Д. нібито, проводив шпигунську роботу по збору відомостей про воєнно-оборонну промисловість міста Миколаєва і через Ф.А. Козубовського повідомляв польській розвідці.

На допитах, для отримання потрібних зізнань, слідчі застосовували методи фізичного насильства. Як скаже значно пізніше в 1956 році один з учасників процесу, що залишився в живих, вчитель малювання і креслення школи № 3 Павло Іванович Ковальов, застосовувалися методи, якими вибивалися показання в епоху середньовіччя. Інший учасник «націоналістичного центру», вчитель біології школи залізничників № 3 Євменій Прокопович Остапуха напише у заяві в 1940 році, коли, зі зміною вищого керівництва НКВС, робилася для видимості спроба перегляду справ 1937–1938 років. «Слідчий заставив писати мене зізнання, тримаючи разом з моєю рукою ручку, а іншою, вільною, постійно бив мене у живіт, під боки, поки я не напишу. Вимучений фізично, морально подавлений, доведений допитами до повної нестями, я написав невеличку заяву про те, що пізніше детально напишу про свою роботу в організації. Під нелюдськими побоями слідчого я написав фразу: «Віхтоденко Ілля Іванович, вчитель біології середньої школи № 5, завербував мене в організацію». Після цього мене відвели до камери в'язниці» [10].

Не витримавши жорстоких тортур, Микола Дмитрович називає-прізвища «учасників націоналістичної організації». На очних ставках Лагута М.Д. підтверджує, що всі названі слідчими особи є членами націоналістичної організації, що ставила своєю метою повалення Радянської влади, відторгнення України від СРСР, створення незалежної буржуазної української держави йо типу західноєвропейських. Цієї мети члени організації намагались досягти шляхом індивідуального терору над керівництвом партії і радянського уряду, активної диверсійної шкідницької роботи в усіх галузях народного господарства і на культурному фронті в мирний час, активної допомоги інтервенції на випадок нападу на СРСР. Після жорстокого терору підсудні «зізналися» і розповіли про структуру організації.

«Організація українських націоналістів» Миколаєва нібито складалася з двох груп. На чолі першої стояв вчитель української мови і літератури школи № 32 Кравченко Порфирій Олексійович До складу групи входили викладач хімії інституту підвищення кваліфікації інженерно-технічних працівників Петро Остапович Черно [11], викладач української мови і літератури фінансово-економічного технікуму Хрисанф Михайлович Гудзь-Засульський [12], вчитель школи [13] Василь Григорович Матвєєв [14], вчитель української мови і літератури суднобудівного технікуму Михайло Васильович Куць [15], вчитель української мови і літератури школи № 5 Автутова Лідія Іванівна [16], професор кафедри української мови і літератури Миколаївського педагогічного інституту Іван Дмитрович Миронець [17], завідуючий навчальною

частиною заводу «Дормашина» і підготовчих курсів суднобудівного інституту Федір Георгійович Тараненко [18].

Другу групу очолював викладач фельдшерської школи Тимофій Єфремович Урсул [19]. До складу групи входили: інспектор обласного відділу народної освіти Арсеній Дем'янович Зайченко [20], вчитель школи № 2 Володимир Іванович Вільковський [21], вчитель біології середньої школи № 10 Георгій Йосипович Москві [22], викладач математики суднобудівного технікуму Борис Петрович Григорович [23], викладач фельдшерської школи Іван Аврамович Запорожченко [24], вчитель польської школи № 9 Василь Іванович Сарданов [25], вчитель школи № 34 Григорій Ананійович Опанасенко[26], директор Матвіївської школи Павло Кирилович Гроза [27].

В 1937 році обидві групи об'єдналися, утворивши єдиний націоналістичний центр. До керівного складу центру ввійшли: Лагута М.Д., Кравченко П.О., Миронець І.Д.

Керівництво центру перед членами організації поставило завдання; посилити роботу на селі, зайнятись більш рішуче підбором повстанських кадрів, утворити націоналістичні групи в усіх районах області, вести розкладницьку роботу під час виборів до Верховної Ради. Важливу роль в так званому націоналістичному центрі відігравав П.О. Кравченко, який особисто завербував в організацію 11 чоловік, мав зв'язки з республіканським центрам, особисто з письменником Іваном Микитенком, від якого отримував директивні вказівки.

Як твердили слідчі, письменник І. Микитенко особисто доручив П.О. Кравченку вербувати в Миколаєві нових членів з метою розширення складу організації, гуртувати повстанські групи, в які залучали надійних людей, незадоволених Радянською владою. Підбирати кадри, які вміють обходитися зі зброєю, проводять шкідницьку роботу на ідеологічному фронті, впроваджують націоналістичні ідеї, для чого використовують всі легальні можливості: школи, клуби, літературні гуртки, театр. Створити групу в Миколаєві для здійснення терористичних актів, на випадок, якщо до міста приїдуть керівники партії чи радянського уряду. Серед членів центру П.О. Кравченко розповсюджував заборонену літературу, зокрема письменників, істориків-науковців Е. Блакитного, В. Винниченка, С. Єфремова, М. Грушевського, М. Коваленка. При арешті у П.О. Кравченка було вилучено 294 примірники заборонених книг. Зломлений під час слідства морально і духовно, П.О. Кравченко називає учасників націоналістичного центру, на очних ставках підтверджує їх контрреволюційну діяльність. Читаючи те чи інше звинувачення, на членів націоналістичного центру, дивуєшся безглуздості обвинувачень, внаслідок яких більшість учасників була засуджена до вищої міри покарання, або тривалих строків у виправно-трудових таборах.

Основним обвинуваченням для Запорожченка Івана Аврамовича, викладача фельдшерської школи, було розповсюдження контрреволюційної літератури. Це привело до того, що рішенням трійки УНКВС Миколаївської області від 27 листопада 1937 року його засуджено до розстрілу. Актор і режисер драматичного театру Приходько Платон Захарович ідеологічно викривляв постанови, всіляко пропагував націоналістичну контрабанду, ідеалізував українське куркульське село – все це дало можливість

органам НКВС підвести риску під його життям на засіданні трійки 15 листопада 1937 року, актор держестради Григорій Климентійович Юдченко організовував повстанські групи в Новобузькому, Новоодеському, Казанківському, Баштанському районах по 3–5 чоловік, які утворені з колишніх куркулів та інших антирадянських елементів. Це дало змогу органам НКВС засудити його 15 листопада 1937 року до розстрілу. Вчительку Автутову Лідію Іванівну звинуватили в тому, що вона при комплектуванні шкільної бібліотеки намагалась витіснити російську літературу і пропагувала всіма можливостями твори українських письменників. Будучи запрошеною для прийому вступних екзаменів до кораблебудівного інституту, вона створила такі умови, так склала екзаменаційні білети, що студенти неукраїнської національності не могли відповісти на них і провалювалися на екзаменах. Подібні звинувачення пред'являлись іншим учасникам групи. Більшість учасників так званого «націоналістичного підпілля» обвинувачень не визнали. Але це не мало ніякого значення, бо їх звинувачували інші члени групи, бо в хід була пущена караюча сталінська машина. Учасників націоналістичного підпілля, керівником якого вважався Лагута М.Д., вишукували і заарештовували на протязі року. Дії обвинувачених кваліфікувалися статтями 54-2, 84-3, 54-4, 54-8, 5411 кримінального кодексу УРСР або всією їхньою сукупністю, або кількома з них у різних варіантах.

А якщо врахувати, що 54 стаття КК УРСР відповідала зловісній 58 КК РСФСР то долю підсудних було вирішено заздалегідь. Вже всередині 1937 року більшість учасників «націоналістичного центру» заарештували, а наприкінці року їх кримінальні справи були завершені, а самі вони засуджені.

Першим з членів «націоналістичного центру» рішенням трійки НКВС від 21 вересня 1937 року був осуджений до 10 років виправко – трудових таборів викладач фабрично-заводського училища, до цього директор Касперівської школи Новоодеського району Ричковський Іван Якович [28].

27 жовтня 1937 року органами НКВС було засуджено до розстрілу завідуючого навчальною частиною заводу «Дормашина» і підготовчих курсів суднобудівного інституту Федора Георгійовича Тараненка [29].

29 жовтня 1937 року до розстрілу засуджується касир Держбанку Григорій Олександрович Щербань.

30 жовтня 1937 року до 10 років виправно-трудових таборів засуджено викладача української мови і літератури суднобудівного технікуму і школи № 17 Куць Михайла Васильовича.

4 листопада 1937 року до вищої міри покарання – розстрілу засуджують вчителів школи № 114 Матвеєва Василя Григоровича і Цветаєва Миколу Павловича [30] та інспектора обласного відділу народної освіти Зайченка Арсенія Дем'яновича.

14 листопада 1937 року до розстрілу буди засуджені члени організації машиніст парового молоту заводу імені Марті Возовик Пилип Євстафійович [31], викладач української мови і літератури фінансово-економічного технікуму Северин Василь Іванович [32], столяр інвалід-пенсіонер Іляшенко Федір Андрійович [33], бухгалтер вапняного заводу Кульчицький Никифор Васильович [34].

14 листопада 1937 року до розстрілу засуджені викладач математики суднобудівного технікуму Григорович Борис Петрович, актор Миколаївської держестради

Юдченко Григорій Климентійович, вчитель російської мови курсів технікуму заводу імені 61 комунара Циган Павла Павлович, викладач фельдшерської школи Урсул Тимофій Єфремович, актор державного драматичного театру Приходько Платон Захарович, викладач фінансово-економічного технікуму Гудзь-Засульський Хрисанф Михайлович, актор 2-го робітничо-колгоспного театру Романовський Яків Тимофійович, вчителька української мови і літератури школи № 5 Автутова Лідія Іванівна, вчитель біології середньої школи № 5 Вівтоденко Ілля Іванович, викладач української мови і літератури фельдшерсько-акушерської школи Величко Кирило Матвійович, інспектор обласного відділу народної освіти Москаленко Пантелеймон Лукич.

Того ж дня, як запеклого українського націоналіста, розстріляно і керівника Миколаївського центру викладача інституту, народної освіти Миколу Дмитровича Лагуту.

18 листопада 1937 року до розстрілу засуджено директора школи № 20 Лещенка Максима Фоадасійовича і викладача фінансового-економічного технікуму Антипенка Андрія Савовича [35].

19 листопада 1937 року до 10 років виправно-трудових таборів засуджено вчителя біології школи залізничників Остапуху Євменія Прокоповича. Вдруге 27 вересня 1945 року за зв'язок з українськими націоналістами він був засуджений на 15 років ув'язнення і лише в 1956 році звільнений [36].

20 листопада 1937 року до 10 років виправно-трудових таборів засуджено вчителя школи № 34 Опанасенка Григорія Антиповича і до вищої міри покарання слюсаря Афанасія Никифоровича Дищлового.

21 листопада 1937 року до розстрілу засуджено вчителя школи № 1 Романенка Євгена Григоровича [37].

20 листопада 1937 року до розстрілу засуджено обліковця і рахівника 19 тресту Соколовськго Терентія Івановича [38].

27 листопада 1937 року до розстрілу засуджено викладача фельдшерської школи Запорожченка Івана Аврамовича.

29 листопада трійка УНКВС засуджує до розстрілу директора Матвіївської школи Павла Кириловича Грозу і касира Миколаївського міськсообезу Щербаня Григорія Олександровича.

7 грудня 1937 року засуджують до розстрілу економіста обласної планової комісії Юрія Антоновича Юркевича [39] і завідуючого фондів клавішних інструментів Миколаївської облфілармонії Василя Івановича. Галієва [40].

27 грудня 1937 року до розстрілу – професора кафедри української мови і літератури педагогічного інституту Миронця Івана Дмитровича і вчителя української мови і літератури школи № 32 Кравченка Порфирія Олексійовича.

17 січня 1938 року до розстрілу засуджено завідуючого кафедрою хімії кораблебудівного інституту Нестерова Євгена Володимировича.

9 квітня 1938 року засуджують до розстрілу вчителя фізики школи № 37 Рвача Прокопа Івановича і вчителя польської школи № 9 Сарданова Василя Івановича [41].

15 квітня 1938 року трійка НКВС засудила до розстрілу вчителя школи № 2 Вільковського Володимира Івановича [42].

28 червня 1936 року вчителя біології середньої школи № 10 Москвіна Георгія Йосиповича[43] засуджують до 8 років виправно-трудових таборів.

26 листопада 1938 року викладача хімії інституту підвищення кваліфікації інженерно-технічних робітників Черно Петра Остаповича засуджено до розстрілу.

27 січня 1939 року до 6 років виправно-трудових таборів з позбавленням в правах на 3 роки засуджено вчителя школи Гудзь-Засульського Зіновія Михайловича [44].

11 жовтня 1939 р. після перебування у в'язниці більше 2 років рішенням особливої наради при народному комісару Внутрішніх справ з-під варти звільнено вчителя малювання і креслення школи № 3 Ковальова Павла Івановича [45].

На протязі двох років органи наркомату внутрішніх справ по одному і групами засудили учасників «націоналістичного центру» Миколаєва, з них лише Ковальов Д.І. був визнаний не винним. Коли після XX з'їзду КПРС йшов процес реабілітації засуджених в 30-х – першій половині 50- х років, однією з перших розглядалася справа так званої «Спілки визволення України», та «українського націоналістичного центру». Переглядаючи кримінальні справи її учасників, працівники обласної прокуратури пересвідчилися, що якихось серйозних речових чи документальних доказів самого факту існування та діяльності «СВУ» і «націоналістичного центру» суду представлено не було. Ці організації ніколи не існували, а були витворені фантазією тогочасної системи. Звинувачення ґрунтувалися на визнаннях самих підсудних, вибитих з них слідчими, на їхньому особистому листуванні та щоденниках. На підставі цих даних члени організації звинувачувалися у шкідництві, шпигунстві, націоналізмі, антисемітизмі, терористичній діяльності, підготовці до інтервенції проти СРСР, до повстання всередині країни та інших злочинах. Хоча жодного терористичного акту ніхто з підсудних не вчинив.

Незаконність, брехливість і аморальність процесу були незаперечними і для багатьох його очевидців. Один з тих, що залишився в живих, Павло Іванович Ковальов писав: «Все від початку до кінця вигадка слідчих»[46]. Організаторам процесу важливо було привернути увагу до класового аспекту політико-показового спектаклю. На лаві підсудних, як говорилося в публікаціях того часу, перебували класові вороги, запеклі українські націоналісти. Процеси проти «українського націоналістичного центру» завдали нищівного удару по усій інтелігенції області, завдали їй непоправних втрат, особливо тій частині, що належала до художньої та наукової сфер.

Протягом 1956–1958 років справи всіх «учасників націоналістичного центру» були переглянуті. Прокуратура області внесли протест на їх незаконність і зажадала відміни. А президія обласного суду справи припинила і реабілітувала всіх учасників процесу так званого «націоналістичного центру».

Терор проти інтелігенції, що досяг в другій половині 30-х років колосальних розмірів зім'яв її вибив з неї майже усе, що не гармоніювало з тоталітарною системою.

Трагічні і моральні наслідки терору, що позбавили інтелігенцію таких якостей, як свобода думки, самостійність, почуття власної гідності, посіяв у свідомості страх, скував ініціативу. Непоодинокими стали доноси, наклепи, політична і духовна аморальність. Коли втрачало цінність людське життя, відповідно переставали цінуватися і порядність, та гуманність.

---

1. Державний архів Миколаївської області (далі ДАМО).– Ф-Р 5859.– Оп. 2.– Спр. 5553.– Арк. 68–71

2. Там само.– Спр. 2173.– Арк. 93–95
3. Там само.– Спр. 3968.– Арк. 57–58
4. Там само.– Спр. 4151.– Арк. 112–114
5. Архів служби безпеки України в Миколаївській область.– Спр. 2612-с.– Арк. 98–99
6. ДАМО.– Ф-Р 5859.– Оп. 2.– Спр. 5508.– Арк. 37–39
7. Там само.– Спр. 2763.– Арк. 29–31
8. Там само.– Спр. 2933.– Арк. 156–161
9. Там само.– Спр.268.– Арк. 113–114
10. Там само.– Спр. 1060.– Арк. 78–79
11. Архів СБУ в Миколаївській області.– Спр. 7209-с. Арк. 84
12. Там само – Спр. 2055-с.- Арк. 195–197
13. Там само.– Спр. 2191-с.– Арк. 88–91
14. ДАМО.– Ф-Р 5859.– Оп. 2.– Спр. 5785.– Арк. 65–66
15. Архів СБУ в Миколаївській області.– Спр.2132 -с.– Арк. 117–118
16. ДАМО.– Ф-Р 5859.– Оп. 2.– Спр. 268.– Арк. 108–109
17. Архів СБУ в Миколаївській області.– Спр. 1966-с.– Арк. 75
18. Там само.– Спр. 2611-с.– Арк. 78–79
19. ДАМО.– Ф-Р 5859.– Оп. 2.– Спр. 4837.– Арк. 188–189
20. Там само.– Спр. 4416.– Арк. 111–112
21. Там само.– Спр. 1035.– Арк. 77–79
22. Там само.– Спр. 3382.– Арк. 26–28
23. Там само.– Спр. 1521.– Арк. 38–39
24. Там само.– Спр. 2023.– Арк. 108–111
25. Там само.– Спр. 4283.– Арк. 212–214
26. Там само.– Спр. 2142.– Арк. 251
27. Там само.– Спр. 1546.– Арк. 157–159
28. Там само.– Спр. 1686.– Арк. 136–138
29. Архів СБУ в Миколаївській області.– Спр. 2812-с.– Арк.. 29
30. Там само.– Спр. 6787-с.– Арк. 38–41
31. Там само.– Спр. 2700-с.– Арк. 116–117
32. ДАМО.– Ф-Р 5859.– Оп. 2.– Спр. 2173.– Арк. 185–186
33. Там само.– Спр. 2763.– Арк. 11–13
34. ДАСБУ.– Спр. 20147-р.– Арк. 18–21
35. Архів СБУ в Миколаївській області.– Спр. 2180-с.– Арк. 146–149
36. Там само.– Спр.– 12321-с.–Арк.137–138
37. Там само.– Спр.– 2211-с.– Арк. 114
38. Там само.– Спр.– 2171-с.– Арк. 63–65
39. Там само.– Спр.– 2417-с.– Арк. 91–93
40. Там само.– Спр.– 2170-с.– Арк. 156–158
41. Там само.– Спр.– 1686-с.– Арк. 69
42. Там само.– Спр.– 1740-с.– Арк. 128–129
43. Там само.– Спр.– 2170-с.– Арк. 263–265
44. Там само.– Спр.– 1740-с.– Арк. 88–89
45. Там само.– Спр.–12238-с.–Арк. 178–181
46. Там само.– Спр.– 2351-с.– Арк. 189

Погорєлов А.А.

КРИВАВІ ЖНИВА 1930-Х РР: ОДПУ-НКВС ПРОТИ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ

Соціально-економічні експерименти більшовицької влади в українському селі призвели до закономірної тривалої деградації сільського господарства. Ознаки подібного процесу були вочевидь: незацікавленість колгоспників у виробництві, некомпетентність, недбайливість, розкрадання колективної власності. Свої огріхи радянська влада списувала на містичні шкідницькі організації, диверсії внутрішньої опозиції, що прагнули шляхом підриву народного господарства послабити економічну міць «соціалістичного раю». Компетентні органи кримінал вбачали всюди: від банального порушення трудової дисципліни, технологічного виробництва, до виробничих промахів керівництва ряду підприємств.

Форсовані темпи суцільної колективізації позначились не тільки на землеробстві, поступово занепадало й тваринництво. Порушення санітарних норм, масове скупчення тварин у непридатних приміщеннях значно загострило епідеміологічну ситуацію у тваринництві. Колективна худоба стала нічийною, а звідси й байдужість до ветеринарного обслуговування. А тому розпочався пошук «винних» серед спеціалістів сільського господарства…

Однією з гучних справ у так званому «шкідництві» був судовий процес над лікарями-ветеринарами, що, начебто, входили до всеукраїнської контрреволюційної організації. У звинувачувальному вироку у справі «ВЕТЕРИНАРІВ» зазначалося, що група бактеріологів Миколаївщини утворилася у 1929 р. та встановила зв'язок з членом центральної організації професором Боровським. До складу групи входили Загоруйченко, Вишневський, Позняков, Рязанов. Дана «контрреволюційна група» спеціалістів ставила за мету підготовку до бактеріологічної війни з початком очікуваної інтервенції у 1930 р. та ліквідацію радянської влади. На думку слідчих, вищезазначені лікарі створювали та зберігали вірус сибірської язви, черевного тифу, чуми та інших небезпечних хвороб [1]. Завдання групи полягало у систематичному шкідництві у тваринництві Миколаївщини.

На допитах під тиском компетентних працівників один із звинувачених М.І. Вишневський дав «потрібні» для слідчих свідчення. Він розповів, що для роботи у Миколаївській групі ветеринарних лікарів його залучив у 1924 р. завідуючий ветеринарним відділом Одеського Губземвідділу Матвєєв і призначив епізодичним ветлікарем. До його призначення до цієї ж групи був запрошений і

А.А. Ясинський спочатку у якості заввідділу Миколаївського УЗО, а пізніше завідуючим кінним ринком у Миколаєві. Крім того, до цієї ж групи залучили сільських ветлікарів Рязанова і Познякова. Із попередніх лікарів у місті залишалися Ницкевич, Загоруйченко і А.Я. Григор'єв

На думку М.І. Вишневського, вищезазначена група лікарів носила антирадянський характер, сумнівалася у міцності радянської влади, не поділяла багатьох її поглядів, критикувала її.

До цієї групи мав відношення і директор Херсонського ветеринарно-бактеріологічного інституту Боровський… [2].

М.І. Вишневський «зізнався», що деякі його дії дійсно мали ознаки шкідництва:

1. Недостатній його особистий інспекторський зв'язок з віддаленими ділянками, внаслідок чого там могли бути випадки захворювання коней…

2. Недостатня увага при огляді свиней на ст. «Миколаїв», яких транспортували до радгоспу «Крестьянский Совет»… [3].

Консервативна група ветлікарів м. Миколаєва (Загоруйченко, Вишневський, Рязанов, Позняков, Григор'єв, Ясинський і Каст), які об'єдналися у контрреволюційну групу під керівництвом Агаллі, Боровського і Матвєєва, здійснила наступні «шкідницькі дії» з метою протидії починанням з будівництва соціалізму:

1. По лінії санітарно-транспортного нагляду: ветлікар Позняков зовсім не проводив огляд свиноматок, яких направляли у радгоспи (наприклад, радгосп «Добра Криниця»), уникав участі в комісії з огляду на залізничних станціях імпортованих свиней для радгоспів області (наприклад, радгосп «Крестьянский Совет», внаслідок чого виявилася зараженими 303 свиноматки).

2. По лінії санітарного нагляду за складом Шкіросиндиката у м. Миколаєві, тим же Позняковим у 1928–1929 роках систематично затримувалися проби шкіри для дослідження у діагностичному кабінеті на сибірську язву. Внаслідок чого затримувалася своєчасна відправка шкірсировини для відповідних заводів СРСР…

3. По лінії діагностичного кабінету Загоруйченко проводив систематичну затримку аналізу патологічного матеріалу із уражених ділянок, ставив неправильні діагнози (наприклад, у с. Новий Буг у 1928 р. поставив діагноз – чума, а фактично – рожа; а також у Новополтавському сільськогосподарському технікумі у 1929 чи 1930 р.) і т. ін… [4].

До «контрреволюційної групи» ветлікарів м. Миколаєва за своїми антирадянськими поглядами належали наступні лікарі: у Миколаєві – ветфельдшер Бєльський, Весєлов П.І., Іванцев Ф.К. і Романюк К.Ф., Кржива; по селах – ветлікарі Вознесенської ділянки – Луговенко Н.А., Новополтавської – Норневський А.А., Привольнянської – Артеменко, Очаківської – Лукашевич В.І., ветфельдшери Порутинської – Волков В.М., Литвин І.Т.

Політичні погляди вищезазначених осіб проявлялися у бесідах і полягали у незадоволенні радянською владою, впевненістю у її короткотривалості у зв'язку з фінансовими і продовольчими труднощами, невизнання принципів соціалістичного будівництва і орієнтація на одноосібне господарство.

Зв'язок миколаївської «контрреволюційної групи» підтримувався з іногородніми представниками – директором Інституту практичної і наукової ветеринарії проф. Агаллі і директором Херсонського ветеринарно-бактеріологічного інституту Боровським [5].

Слідчі ОДПУ, відповідно до вказівок зверху, допитували Вишневського на предмет зв'язку їхньої контрреволюційної групи з військовими лікарями, а також з куркульськими елементами [6].

Абсурдність свідчень Вишневського на одному з перших допитів у січні 1931 р. заперечував Загоруйченко, запевнивши слідство у своєму революційному минулому та активній підтримці радянської влади від самого початку її становлення. Він розповів, що народився у 1878 р. у с. Анастасіївка Херсонської губернії, у родині

священика. Виріс у с. Суклея, де вчився у сільській школі і в с. Троїцькому Одеського повіту. В 1889 р. вступив до Одеської духовної семінарії. Перебуваючи у старших класах, під впливом студентства того часу багато семінаристів порвали з духовним відомством і тікали до інститутів на «радянську» службу. На цьому ґрунті посварився з батьком. Маючи 15 крб., поїхав опановувати природничі науки в Дерптський ветеринарний інститут.

Вишневський М.І.

У родині мав: старшого брата Сергія Михайловича, звільненого із Духовного училища за спротив побоям, який пізніше відбував військову повинність і в чині поручика загинув у Мукденському бою в 1905 р.; молодшого брата – Всеволода Михайловича, який також не закінчив семінарії, оскільки був звільнений за бунт проти варварського режиму і поступив до Одеського університету, але його не закінчив, тому поїхав служити в Туркестан, під час евакуації помер від тифу у 1918 році; старшу сестру Людмилу і молодшу Софію – вчительок в с. Троїцькому Червоноповстанського району.

У Ветеринарному інституті заняття проходили нормально, проте ріс революційний рух. Російське студентство, перебуваючи в німецькому і естонському міщансько-буржуазному середовищах, групувалося у революційні організації і земляцтва, де і виникла тоді ж Рада студентських депутатів.

У 1902 р., коли він був на другому курсі, піднялася перша хвиля страйкового руху. За активну участь у сходках, революційну агітацію звільнений з інституту і відповідно до загального міністерського розпорядження направлений на військову службу. Після цього у 1904 р. знову вступив до того ж вузу, проте в 1905 р. знову піднялася хвиля страйкового руху, тому лише у 1907 р. зміг його закінчити.

Першу посаду отримав у м. Одесі, а після двох місяців пішов на роботу до Одеського земства. У 1910 р. отримав місце на кінному ринку у Миколаєві. У цьому ж році одружився на Клавдії Іванівні Павловській, дочці відомого священика Павловського І.С., який помер у Богоявленську у 1922 р.

Незважаючи на завантаженість службовою роботою у той нелегкий час, переслідування революційних організацій, ще був і членом Управління «Просвіти» [7]. Тоді це була напівлегальна культурно-просвітницька і політична організація, навколо якої групувались різні кола прогресивних і революційних організацій, куди входили службовці, ремісники, робітники Миколаївських заводів та члени їх родин. Крім того, у «Просвіті» брали участь і «есдеки» та «есери», та й взагалі робітники, які уникали чорносотенних організацій…

За три роки своєї роботи побудував і реорганізував справу на Миколаївському міському ізоляційному дворі, створив ветеринарно-санітарну контору по боротьбі зі сказом і прибиранні трупів звірів, організував міський бактеріологічний кабінет.

У 1914 р. за мобілізацію направлений у резерв Окружного ветеринарного управління, а звідти – до Очакова фортечним ветеринарним лікарем, де прослужив майже до кінця 1917 р. [8]. Оскільки він брав активну участь у страйках у 1902 р., тому йому

було легко знайти спільну мову з селянами і робітниками у «Просвіті». Був другим оратором на першому всенародному з'їзді в Очакові, говорив про земельні справи, а також про значення для людини волі. Його вибрали членом Ради солдатських депутатів. Визнавав диктатуру пролетаріату як єдиний шлях спасіння від анархії і реставрації, вітав ліквідацію уряду Керенського.

З приходом радянської влади з 18.01.1920 р. добровільно взяв участь у будівництві радянської ветеринарії. У період колективізації сільського господарства у 1929 році всі ветлікарі приділили максимум уваги соціалістичному секторові, у результаті Миколаївська ветеринарна ділянка виявилася кращою в Україні [9].

Після ліквідації фортеці направлений на роботу до чесоточних лазаретів Союзу Земміст. Демобілізувався весною 1918 року і повернувся до Миколаєва на попередню посаду. Керував тільки міською ветлікарнею, активно не працював, оскільки після запалення легенів у 1917 р. довго не міг одужати.

З приходом Радянської влади за дорученням комісара Брансбурга взявся за відновлення зруйнованих амбулаторій та ветлікарень. Коли у 1920 р. з'явилась епізоотія чуми великої рогатої худоби, то мережа ветлікарень уже працювала нормально.

Так як не було налагоджене постачання сироватки з відповідних станцій, то Загоруйченко сам організував її виготовлення. У 1922 р. переведений на роботу до Губветвідділу завідуючим міським ветеринарним відділенням і заступником завідуючого. Після ліквідації Губземвідділу і міськветвідділу у 1923 р. перейшов на посаду завідуючого техноскопічною станцією з огляду м'яса. З 1924 р. перебував на посаді завідуючого Миколаївським діагностичним кабінетом НКЗС.

У додаткових свідченнях розповів про свої професійні, а не контрреволюційні зв'язки з працівниками центру і периферії. У 1923 р. очолив Миколаївський діагностичний кабінет. Так як Загоруйченко займався ще у 1910 р. бактеріологічними дослідженнями на скотомогильнику та ізоляційному дворі, то мав елементарні знання з бактеріології. Миколаївські ветлікарі і фельдшери наполегливо попросили, аби він очолив цю роботу, тому що в іншому разі діагностичному кабінету загрожувало закриття. Призначення Загоруйченка не задовольнило ні Херсон, ні Харків, мабуть, через різницю їх поглядів на організаційні підходи, а також через те, що він не мав вищої бактеріологічної освіти [10].

Працюючи у Миколаєві, Загоруйченко не їздив ні до Херсона, ні до Харкова. Коли у 1925 р. відкрилися курси перекваліфікації, то колеги по роботі переконали його поїхати до Харкова…

До цього часу в Харкові він ніколи не бував і нікого з професорів і членів Ветуправління не знав. На курсах було близько 40 ветлікарів із усіх округів. Лекції їм читали такі професори Ветінституту: Боніровський (фізіолог), Орлов (бактеріолог), Петров (м'ясознавство), Самодєлкін (хірургія), Рєпрєв (біохімія), Златогоров (бактеріологія), Агаллі (імунітет), Степаненко (сказ). Керували практичною роботою Іванов, Кудрявцев, Василець, Марков. Деякі зразки заразних і простих бактерій Загоруйченко, як і інші студенти, зберегли для самовивчення.

На курсах їм прочитали декілька лекцій з політекономії, прозвучали доповіді т. Мартіна відносно принципів будівництва радянської ветеринарії, проте, що тільки в колективних господарствах ветеринари зможуть досягнути ефективних заходів. На

курсах, окрім Загоруйченка від Миколаївського округу, був присутній ще епізоотичний лікар М.І. Вишневський.

Загоруйченко М.М.

З вищезазначеними професорами інституту Загоруйченко познайомився на лекціях. До цього ніяких особистих знайомств не мав. З професором Степаненком познайомився у кінці курсів під час огляду Бактеріологічного інституту в Харкові. Тоді його цікавило обладнання великих лабораторій і сам процес їх організації, бо миколаївська лабораторія знаходилась на стадії організації. Розмова була короткою, носила офіційний характер… З безпосередніми керівниками курсів – Агаллі, Кудрявцевим, Васильцем, Ебуховським, Івановим – зустрічався частіше, оскільки вони були працівниками інституту наукової ветеринарії і керівниками всіх Діагностичних кабінетів.

За завданням і планом НКЗС вони повинні були підтримувати зв'язок і постачання біопрепаратами для реакцій і діагностики заразних захворювань. На цих курсах за пропозицією Ветуправління відбулася нарада з питань захворювання коней у 1924 році.

Справа в тому, що у степовій смузі України за джерелами з 1912 року періодично виникали захворювання коней у Миколаївському окрузі, особливо це проявилося у 1921–1925 роках від нестачі кормів. Професор Агаллі попросив Загоруйченка зробити доповідь з цього приводу. Останній описав картину захворювання, заходи лікування, які використовували ветлікарі Миколаївщини. На цій нараді від Ветуправління присутні були також Гендельсман і Веселовський. У результаті вирішили провести дослідження захворювання під час наступного прояву. Ще до цього у газеті «Червоний Миколаїв» Загоруйченком розміщена стаття, у якій описав хворобу та вказав заходи боротьби.

З вищезазначеними співробітниками Інституту наукової і практичної ветеринарії ніяких приватних зустрічей не було, а розмови якщо і велися, то лише навчального характеру.

Професора Агаллі Загоруйченко до цього часу ніколи не бачив. Тоді ж він вперше познайомився з працівниками т. Мартіна по НКЗС [11], який навідувався у 1924 р. в період об'їзду округів і якого пам'ятав по навчанню в Дерпті. З лікарів тоді працювали Гательсман, Максаков, Благов, Веселовський. Розмову мав тільки з Мартіном, Аксаковим відносно постачання лабораторії реактивами та ін. Особистих зустрічей у ресторанах, на квартирах у них не було. Службові зв'язки з Ветуправлінням завжди носили циркулярний характер у вигляді інструкцій, звітів і замовлення біопрепаратів і т. ін.

Повернувшись з курсів, Загоруйченко у тому ж році поїхав вперше до Херсону з метою оглянути лабораторію і набратися досвіду у відомого В.О. Барановського… Пробувши там два дні, повернувся до Миколаєва. Те, що він там бачив у справі виготовлення сироватки «сибірки», нічого не вказувало на відхилення від норм, опублікованих у відповідній літературі…

У 1926 р. проїздом з Херсону до Харкова у Загоруйченка в лабораторії зупинявся професор Агаллі і, оглянувши лабораторію, залишився задоволеним, а також запитав про поширення сучасних хвороб, що мали місце у Миколаївському окрузі. Йому показали декілька зразків. Спробувавши працювати їхнім мікроскопом, професор Агаллі залишився невдоволеним і пообіцяв дістати у Ветуправлінні новий для миколаївської лабораторії. Під час службових чи приватних розмов Загоруйченко не чув від нього ні про які шкідницькі плани, контрреволюційні групи. До того ж, здається, у тому ж таки 1926 році до них приїздила ціла комісія за розпорядженням НКЗС, проводила роботу, і її висновки співпали з миколаївськими лікарями, тому Загоруйченко не міг підозрювати їх у шкідництві. Така ж робота проводилася і в 1928 р., коли для досліджень приїздив Д.О. Хімчук.

П.І. Боровський приїздив зазвичай під час планових об'їздів підлеглих йому кабінетів у кінці року. Крім того, зв'язки Загоруйченка проявлялися у тому, що за нарядами НКЗС вони отримували у Херсонському бактеріологічному інституті вакцини, які зберігали і відпускали за вимогою дільничних ветлікарів. А потім повторно надсилали матеріал для аналізу в особливо важливих випадках. Таким чином, зв'язки з працівниками периферії здійснювалися постійно у службових цілях… [12].

На території колишнього Миколаївського округу працювало одинадцять ветлікарів (на периферії). Про них Загоруйченко майже нічого не знав, тому охарактеризував наступним чином:

Очаків: Лукашевич В.І. – не зовсім розбирається у процесі лікування, проте у профілактиці та громадській роботі цілком радянська людина.

Варварівка: Сизий М. – рядовий боєць, доброволець у рядах Червоної Армії, пізніше студент Ленінградського інституту і ветлікар з хорошою теоретичною підготовкою, мав відповідний практичний досвід, цінний спеціаліст, віддана радянська людина. Завідував навчальною частиною Кореницького ветеринарного технікуму.

Ландау: Кох Р.Ф. – рекомендований своїми колегами як передовий працівник, активіст, у період колективізації виконував відповідальні завдання.

Вознесенськ: Луговенко Н.А. – син священика, мав достатню підготовку. Спеціалізувався на профілактиці та обслуговуванні соціалістичного сектору.

Новополтавка: Нарневський А.А. – фаховий ветлікар, неодноразово був на перекваліфікації, активний у громадській роботі.

Володимирівка: Биховець – ветлікар, який завершив екстерном навчання у 1930 р.

Балацьке: Волков М.І. – завершив навчання у 1925 р., мав відповідний стаж, активіст, балотувався на пост Баштанського районного ветеринарного лікаря, цілком радянський спеціаліст.

Богоявленськ: Бєляєв С. зарекомендував себе як професійний адміністратор, брав активну участь у колективізації, кандидат КП(б)У, рекомендований на курси з військово-хімічної оборони.

Баштанка: Палагута, мав достатню підготовку, працював старанно.

Миколаївська ділянка: Рязанов В.Л. – старий спеціаліст, завідував ветвідділом, вимогливий до себе і до інших. Підтримував колгоспне будівництво [13].

У 1925 р. під час курсів епізоотичних ветлікарів відбувся Всеукраїнський з'їзд членів профспілки «Медсантруд». Курсантів запросили у якості гостей… На порядку

денному були доповіді тт. Гринька, Мартіна, звітна доповідь Ветеринарного відділу НКЗС, інформації з регіонів та вибори на Всеросійський з'їзд.

З'їзд видався багатолюдним. Обговорювали становище працівників на місцях без відповідних матеріалів, спецодягу. Після доповіді т. Мартіна про проведену роботу та перспективах розвитку ветеринарної справи прийняті відповідні резолюції. У неофіційних розмовах лікарі і фельдшери повідомляли один одному про розмір зарплатні, яке становище на місцях. Більше за все обговорювалися кандидатури на Всеросійський з'їзд. У кінці склали список, який затверджений на конференції. Він у цьому списку не був.

Наступного разу Загоруйченко брав участь у Всеукраїнському науково-практичному ветеринарному з'їзді, бо був спеціально відправлений приблизно у 1927 р. З'їзд був багатолюдний. На ньому були присутні професори із Москви: Уранов, Андреєв, Міхін, Романович та ін. Крім того, після з'їзду видали цілий том праць. Нарком землеробства т. Дудник привітав делегатів. Заслухано багато оригінальних робіт та доповідей, які викликали широку дискусію. Зустріч завершилася у ресторані «Асторія».

У 1929 р. повторно відбулися курси для завідуючих діагностичними кабінетами з питань лікування окремих захворювань худоби… З дозволу професора Агаллі, миколаївські ветлікарі на декілька тижнів раніше поїхали додому. Останній раз Загоруйченко перебував у Харкові 05.10.1930 р. у справах лабораторії, вирішуючи питання хвороби свиней та ін… [14].

Проте такі свідчення Миколи Михайловича не відповідали планам слідчих Миколаївського ДПУ, які намагалися будь-що «викрити» цілу мережу диверсантів. Після певної тривалої «профілактичної» роботи компетентних працівників на допитах виснажений М. Загоруйченко повідав нову версію, підкореговану правоохоронцями. Відповідно до неї, восени 1929 р. П.І. Боровський приїздив до М. Загоруйченка запрошувати до себе на роботу його лаборантку і обережно проінформував останнього, що у Харкові діє контрреволюційна група ветеринарних лікарів і професорів Інституту вивчення ветеринарії на чолі з Агаллі, Степаненком та іншими лікарями Ветеринарного управління. Вона діяла підпільно і мала на меті шкідництво у сфері тваринництва… Микола Михайлович не дав йому тоді точної відповіді, але, залежний від Харкова і Херсону, він не міг залишити без уваги цієї пропозиції…

Влітку 1930 р. П.І. Боровський вдруге був у Миколаєві і знову запропонував роботу у цій організації. Зважаючи на таку сильну групу учасників, він погодився, проте безпосереднього зв'язку з Агаллі і Степаненком ще не мав… [15].

Вакцина сибірки давно застаріла, давала великі ускладнення, випадки захворювання траплялися і у Миколаєві. Цю справу доручено було Агаллі і Боровському… Катастрофічне становище з розробкою імунітету крові також нанесло удар радянському тваринництву. З весни 1930 р. у Миколаєві поширилася чума серед свиней, і через несвоєчасне застосування вакцини у 50% тварин дорізали. Наприклад, у господарстві ЦРК, у радгоспі «Селянська Рада» зарізали 300 голів худоби. Така ж ситуація спостерігалася і в радгоспі «Добра Криниця», де вирізали 200 свиноматок. Профілактичні заходи проводив лікар Вишневський… Нарешті, у програмі цієї контрреволюційної організації був пункт про використання на випадок війни бактеріологічної зброї, зокрема палочки сибірки, для винищення худоби.

Проте слідчі не брали до уваги заяви Миколи Михайловича, що під час обшуку у його лабораторії могли бути старі убиті віруси, одна запаяна чашка «Петрі» його попередника Ницкевича, «Чума бубонна» (вірус убитий 30 років назад) [16]. В інших ампулках різні віруси зберігалися для наукової роботи…

У додаткових «свідченнях» М. Загоруйченка від 12.01.1931 р. зазначалося, що за планом центральної шкідницької групи, зі слів Боровського, боротьба на випадок війни за допомогою бактерій повинна була ґрунтуватися на поширенні на території військових дій мікробів, які знищували худобу і коней шляхом зараження ними колодязів, водопоїв, корму… Для реалізації цієї мети найбільше підходила «сибірська виразка», оскільки вона легко розводиться у лабораторії… » [17].

Група ветлікарів Миколаєва, яка керувала усією ветсправою, проводила нелегальні зустрічі у М. Загоруйченка в лабораторії… На цих зібраннях були присутні Рязанов, Загоруйченко, Григор'єв, Ясинський, Поздняков, Кастов, Вишневський. Одночасно з цим зібрання носили характер критики радянської влади: скаржилися на малу зарплату, товарний голод, дорожнечу внаслідок наступу на одноосібників… Результатом відповідного пригніченого настрою пропадало бажання працювати і вирішувати проблеми скотарства…

Позняков В.М.

Одне зібрання було присвячене майбутній суцільній колективізації 1929 р. … Крім того, обговорювали поведінку Вишневського, який ставив усіх ветлікарів у критичний стан перед сільською громадою. Необхідно було проводити практичні дії по вакцинації, тому на Вишневського особливо нападав Поздняков.

У квітні-травні збиралися і знову вели розмови про все ту ж «суцільну колективізацію», захищаючи обездолених виселених куркулів, про те, що радянська влада забрала весь хліб повністю, тому скоро буде голод… [18].

Обговорюючи питання кормової бази, хтось висловився, що згідно з директивами зверху їм потрібно вести боротьбу з метою шкідництва у скотарстві, для чого використовувати гнилий корм – ячмінь і полову – для отримання природних форм захворювання, щоб збільшити на ринку кількість м'яса, вирішили дозволити забій свиней під виглядом «чумних»… [19]. У свідченнях одного з фігурантів справи «ВЕТЛІКАРІВ» Ілляшенка від 27.12.1930 р. повідомлялося, що у кінцевому підсумку центр поширив свій вплив на всю периферію України по лінії ветеринарної справи і створив ряд контрреволюційних ланок. Найбільш великі ланки організації були в Одесі (керівник Матвєєв і Солнцев), у Києві – керівник Скороходько, його заступник Леонтович, учасник – Козелкін; у Артемівську – керівник Даниленко; у Ніжині – Рождественський; у Дніпропетровську – Ісполатов; Херсон – керівник Боровський; у Чернігові – Максименко; у Полтаві – Кошевий; у Сумах – головну роль відігравав Могила; *у Миколаєві* активну роль відігравали Вишневський і Загоруйченко; у Запоріжжі – Дроботенко [20].

У процесі слідства Загоруйченко та Вишневський винними себе визнали, а Позняков і Рязанов – ні [21]. Справу передали на розгляд Судової трійки при Коле-

гії ДПУ УРСС із клопотанням застосувати наступні заходи «соціального захисту»: М. Загоруйченка – відправити у концтабір строком на 7 р., М. Вишневського – відправити у концтабір строком на 5 р.

В. Познякова і В. Рязанова – вислати за межі України в один із тваринницьких районів Сибіру на 3 р. [22].

Рішенням Судової Трійки при Колегії ДПУ УРСР від 10.04.1931 р. М.М. Загоруйченка і М.І. Вишневського засудили до відповідних термінів ув'язнення у концтаборах, а В.М. Познякова і В.П. Рязанова постановили заслати через ПП ОДПУ до Казахстану строком на 5 р. кожного.

Рішенням Судової Трійки при Колегії ДПУ УРСР від 19.03.1932 р. відповідно до перегляду справи М.І. Вишневського достроково звільнили із ув'язнення.

Середина 30-х років XX століття позначилася і масштабними чистками серед наукової і педагогічної інтелігенції, яку закономірно називають цвітом нації. У часи, коли сталінське керівництво намагалося витворити космополітичний образ так званої радянської людини, всі прояви любові до свого історичного коріння, неповторності мови і культури, а звідси й зростання національної свідомості народів СРСР, зокрема й українців, викликали неабиякий жах перед потужним почуттям націоналізму (патріотизму). Керівництво СРСР визнавало, що викорінити природне почуття націоналізму українців неможливо, проте взяти його під відповідний контроль цілком імовірно. Зробивши певні поступки для українців та інших народів у період політики «кореніцізації» 20-х рр. XX ст., більшовицькі керівники відчули певне зростання свідомості пригноблених народів, у чому побачили певну загрозу для свого режиму. Тому через кілька років потому розпочинається політика по ліквідації національних районів, шкіл, боротьба з «буржуазним націоналізмом», у якому звинувачували всіх, хто добровільно не включався до функціонування тоталітарного московського режиму. Один з героїв твору «Мина Мазайло» правдиво говорив: «Їхня українізація – це засіб виявити всіх нас українців, щоб потому знищити…».

Після сумнозвісної показової справи «Спілки визволення України» пошук націоналістичних осередків розпочався у всіх регіонах України. Крім того, до миколаївського управління НКВС у вересні 1937 р. надходить директивний лист наркома внутрішніх справ України І. Леплевського, у якому вимагалося піддати арешту і ліквідувати всіх колишніх членів української партії соціалістів-революціонерів, серед яких виявиться чимало представників педагогічного корпусу – вчителів і викладачів Миколаївщини [23, стор. 5].

29 липня 1937 р. УНКВС Миколаївської області на підставі ст.54-8 і 54-11 заарештований і 27 грудня 1937 р. Виїзною сесією Воєнної Колегії Верховного Суду СРСР засуджений до ВМП Кравченко Порфирій Олексійович**,** викладач української мови робітничого факультету при Миколаївському суднобудівному інституті.

Судом П. Кравченко визнаний у тому, що був активним учасником антирадянської української націоналістичної диверсійно-терористичної організації, що діяла в Україні і ставила за мету боротьбу проти радянської влади. У практичній контрреволюційній роботі П. Кравченко організаційно був зв'язаний з активним українським націоналістом, письменником І. Микитенком. Отримавши від останнього у 1935 р. завдання про створення повстанських ланок [24] і підготовки повстання, Кравченко

проводив вербовку нових членів, і начебто завербував 11 чоловік (Є.В. Нестєрова, П.І. Ковальова, Є.Г. Романенка, К.С. Гришка, М.В. Куць, Т.Є. Урсула, І.І. Вихтоденка, Ф.Г. Тараненка, В.М. Чухно, А.Н. Дишлового, В.І. Сарданова), яких залучив до підривної роботи в галузі культурного будівництва. Також П. Кравченка звинувачували у тому, що будучи секретним агентом НКВС, «двурушнічав», систематично дезінформуючи компетентні органи про становище в освітянській сфері.

На допиті 29 липня 1937 р. Порфирій Олексійович вказав, що до 1917 р. ні в якій політичній партії не перебував, а із жовтня 1914 до липня 1915 року служив рядовим у царській армії, потім потрапив у полон до німців, де пробув три роки, а у 1918 р. повернувся до України, націоналістичною діяльністю не займався.

На допиті 20–21 жовтня 1937 р. визнав себе винним у належності до української націоналістичної організації, до якої увійшов у 1931 р. за порадою товариша дитинства письменника Івана Микитенка. У 1931 р. у м. Кірово (тепер Кіровоград), де П. Кравченко працював учителем, прибула бригада українських письменників: Микитенко Іван, Володимир Сосюра та ін. І. Микитенко розповів П. Кравченку про існування в Україні антирадянської націоналістичної організації і запропонував вступити до неї. Порфирій Олексійович, начебто, погодився і отримав завдання по створенню повстанських груп, проводити шкідництво на ідеологічному ґрунті. Як «показав» підсудний далі, кінцевою метою організації було ліквідація радянської влади збройним шляхом і відокремлення України від СРСР та створення на її території капіталістичної держави під протекторатом Польщі та Німеччини [25, арк. 64].

З цією метою керівники центру проводили підривну роботу у народному господарстві і на культурному фронті. П. Кравченко вказав, що працюючи у м. Кірово, він в основному проводив націоналістичну пропаганду.

Прибувши на початку 1935 р. у Миколаїв, познайомився з викладачем української літератури фінансового технікуму В.І. Северином, з яким швидко знайшов спільну мову та домовився про спільну діяльність.

Дещо пізніше В. Северин повідомив П. Кравченка, що до миколаївської організації входять Величко – викладач української мови медшколи, Ф.Г. Тараненко – викладач української мови ФЗО, Б.П. Григорович, В.Г. Матвєєв – редактор газети «Шлях індустріалізації», Г.І. Стожило – викладач школи №13 і Х.М. Ґудзь-Засульський

У 1935 р. П. Кравченко виїхав до Києва та інформував І. Микитенка про наявність антирадянської націоналістичної організації у Миколаєві. Іван Микитенко повідомив Порфирія Кравченка, що ряд високих радянських та партійних діячів співчувають ідеї визволення України.

Під час реабілітації, у другій половині 1950-х років, слідчі УКДБ по Миколаївській області з'ясували абсурдність звинувачень проти П. Кравченка. Вони встановили, що свідчення про те, що він був залучений до організації письменником Іваном Микитенком, а також про причетність до цієї групи письменників Володимира Сосюри, Остапа Вишні, а також керівних радянських і партійних працівників Любченка, Дзеаніса, Попова ніякими матеріалами на підтверджені, ніхто з цих осіб у справі П. Кравченка не допитувався, і свідчення його не перевірялися.

Додаткова перевірка про належність письменника Івана Микитенка до націоналістичної діяльності показала відсутність даних про це. Більше того, у журналі «Ко-

муніст» №12 за 1956 р. (с. 89) йдеться про те, що до деяких письменників були порушені норми соціалістичної законності, у тому числі і до І. Микитенка [26].

Письменник Остап Вишня (Губенко Павло Михайлович) дійсно був засуджений 3 березня 1934 р. до 10 років ВТТ. Його справа переглянута 25 жовтня 1955 р., і Остап Вишня реабілітований. У зв'язку зі смертю 28 вересня 1956 р. його оцінили як видатного українського письменника. Даних про належність В. Сосюри до націоналістичної організації також не було.

Секретар ЦК КП(б)У Попов Микола Миколайович 14 березня 1956 р. реабілітований, а голова РНК УРСР Любченко не арештовувався взагалі.

П. Кравченко показав, що із В. Северином встановив зв'язок у 1935 р. Однак Василь Северин вказав, що з розмови із Порфирієм Кравченком йому стали відомі як учасники організації: І.І. Вихтоденко, Г.А. Опанасенко, А.Д. Зайченко, Л.І. Автутова, а П. Кравченко свідчив, що у той час дізнався від В. Северина про учасників організації Величка, Ф.Г. Тараненка, Б.П. Григоровича, В.Г. Матвєєва, Г.І. Стожила, Х.М. Ґудзь-Засульського. Таким чином, хто від кого дізнався про існування організації і про дійсних її членів зі свідчень Кравченка і Северина на видно.

Слідчі з'ясували, що в цьому питанні є серйозні протиріччя і в свідченнях професора української літератури Миколаївського пединституту Миронця Івана Дмитровича, засудженого до ВМП 28 грудня 1937 р. [27].

І. Миронець показав, що він від В. Северина і П. Кравченка дізнався про існування контрреволюційної організації і що В. Северин, П. Кравченко очолювали групу, куди входили В.М. Чухно, Х.М. Ґудзь-Засульський, В.Г. Матвєєв, Величко, Л.І. Автутова і Ф.Г. Тараненко.

В. Северин про це нічого не показав і назвав інших осіб (І.І. Вихтоденко, Г.А. Опанасенко, А. Зайченко, Ніколаєвського, М.В. Куць, Г.І. Стожило, Є.Г. Романенко, Пашковського а також Величко, Л.І. Автутову, Х.М. Ґудзь-Засульського і Ф.Г. Тараненко), про участь яких в організації він дізнався від П. Кравченка, І. Миронця і Скринченко.

Про те, що В. Северин входив до керівництва організації, як свідчив І. Миронець, ні В. Северин, ні П. Кравченко свідчень не давали. Іван Миронець на допиті 28 жовтня 1937 р. показав, що П. Кравченко займав керівну посаду в організації. Від нього ж йому стало відомо про існування ще однієї антирадянської націоналістичної групи, яку очолював викладач школи №37 Тимофій Єфремович Урсул.

До його групи входили: Т.Є. Урсул, І.А. Запорожченко, Анатазевич, І.І. Вихтоденко, Г.І. Стожило, Г.А. Опанасенко, Н.П. Ткаченко.

П. Кравченко під час слідства про це не сказав, а лише на допиті 1 листопада 1937 року розповів, що у 1935 р. під час учительської конференції він завербував до організації Т. Урсула. Ні про яку групу Урсула Кравченко не казав.

Викладач фельдшерсько-акушерської школи Урсул Тимофій Єремійович трійкою УНКВС Миколаївської області 15 листопада 1937 р. засуджений до ВМП. На думку слідчих КДБ, у справі Т. Урсула та його свідчень, не видно, що він очолював антирадянську націоналістичну групу, на що вказував І. Миронець.

На очній ставці 1 листопада 1937 р. між І. Миронцем і Т. Урсулом останній показав, що до організації його завербував П. Кравченко у 1935 р., а організацію очолював І. Миронець і П. Кравченко.

П. Кравченко, начебто, казав Т. Урсулу, що він зв'язаний з відомим учасником контрреволюційної організації у Києві письменником І. Микитенком [28].

За його вказівкою П. Кравченко створив повстанську групу, до якої завербував директора школи с. Матвіївки П.К. Грозу, у с. Баловне – Сенкевича, а у селі Тернівка – Прядка Григорія. Загальне керівництво повстанням покладалося на голову миколаївськогоТСОВІАХІМУ Маєра. Проте ці показання Т. Урсула не підтверджені, П. Кравченко по цих фактах не допитувався.

Павло Кирилович Гроза заарештований 8 лютого 1938 р. за звинуваченням в участі у антирадянській організації, до якої завербований А.Д. Зайченком. Рішенням Трійки при УНКВС по Миколаївської області засуджений до ВМП. Т. Урсул же у свідченнях П. Грози не згадується. Пізніше справи на П. Грозу і А. Зайченка переглянуті і прийнято рішення про їх завершення за відсутністю складу злочину.

Перевіркою також встановлено, що голова миколаївського ТСОВІАХІМУ Маєр засуджений 23 листопада 1937 до ВПМ не обґрунтовано. Його звинувачували в участі у воєнно-фашистській змові. 18 травня 1956 р. його реабілітовано.

І. Миронець показав, що він, П. Кравченко і Т. Урсул у 1937 р. домовилися про об'єднання всіх контрреволюційних груп, і після об'єднання організацію очолював П. Кравченко, а його заступником став – В. Северин. Ці свідчення І. Миронця не підтверджувалися свідченнями П. Кравченка і В. Северина.

За свідченнями І. Миронця, їх організація мала зв'язки з есерами і, зокрема І. Северин завербував есера О.В. Соколова. Доцент кораблебудівного інституту Соколов Олексій Васильович і група інших есерів 23 листопада засуджені до ВМП. У даній справі Кравченко, Северин, Миронець та інші вчителі, окрім учителя Г.І. Стожила, не проходили.

3 жовтня 1956 р. справи О. Соколова, Г. Стожила та інших (17 чол.) переглянуто і направлено прокурору для закриття за необґрунтованістю висунутих їм звинувачень [29].

Додатково П. Кравченко показав, що об'єднання антирадянської групи, до якої входили він, І. Миронець та інші з групою Миколи Дмитровича Лагути, відбулося у 1937 р. Після об'єднання організацію очолили І. Миронець, П. Кравченко, М. Лагута.

Про існування групи М. Лагути і об'єднання її з групою І. Миронця і П. Кравченка показав на допиті і І. Миронець. Проте його свідчення не знаходять відповідного підтвердження у свідченнях П. Кравченка. М. Лагута про це також не свідчив.

Не вказує на існування особливої контрреволюційної групи М. Лагути і особи, які проходять і фігурують у його свідченнях як завербовані ним в організацію Л.І. Автутова (не зізналася), Г.К. Юдченко, Приходько, Романовський, Щербань, Фесенко.

Лагута Микола Дмитрович заарештований 2 вересня 1937 р. і рішенням Трійки при УНКВС по Миколаївської області засуджений до ВМП як учасник української антирадянської націоналістичної організації, до якої завербований у 1932 р. Ф. Козубовським – секретарем парторганізації Інституту матеріальної культури Академії наук УРСР і в різний час особисто завербував до організації 12 чол. У 1929 р. арештовувався яку учасник української націоналістичної організації «СВУ».

Про те, що М. Лагута арештовувався і був засуджений у 1930 р. як учасник української організації «СВУ», свідчення його та інших свідків відповідали дійсності.

Про те, що він після цього був учасником контрреволюційної націоналістичної організації, до якої завербований Ф. Козубовським, у слідчих КДБ достатніх даних не було.

Ф.А. Козубовський заарештований 15 квітня 1936 р. за участь у так званій контрреволюційній фашистській націоналістичній організації і 29 серпня 1938 р. Трійкою НКВС УРСР засуджений до ВМП. На попередньому слідстві винним себе не визнав, М. Лагута у його свідченнях не проходив.

П. Кравченко показав, що повернувшись у 1935 р. з Києва після зустрічі з письменником І. Микитенком, від розпочав залучення нових учасників і завербував: доцента суднобудівного інституту Є.В. Нестєрова в 1936 р., директора середньої школи Гришка у кінці 1936 р., вчителя школи №1 Є.Г. Романенка в 1937 р., вчителя креслення П.І. Ковальова у 1936 р., Дишлового Афанасія Никифоровича весною 1936 р., зав. навчальною частиною суднобудівного робітничого факультету Чухна Василя Мефодійовича, студентів суднобудівного робітничого факультету Левченка Авраама, Швеця в 1937 р., в 1935 р. завербував учителя Т.Є. Урсула, а також учителя Сарданова Василя Івановича [30].

Однак свідчення П. Кравченка у слідчих викликали сумніви, оскільки названі ним Швець, Левченко – арештованими не числилися і у його справі не допитувалися.

Викладач креслення і малювання Ковальов Павло Іванович 2 вересня 1937 р. арештований УНКВС Миколаївської області за належність до антирадянської націоналістичної організації, до якої завербований П. Кравченко у 1936 р. Однак за рішенням особливої наради НКВС СРСР від 11 жовтня 1939 р. з-під варти звільнений з зарахуванням у покарання строку попереднього ув'язнення. На допитах і на очній ставці з П. Кравченком П. Ковальов винним себе не визнав.

Будучи допитаним 6 листопада 1956 р., П.І. Ковальов вказав, що П. Кравченка він не знав, проте очна ставка між ними проводилася. На очній ставці П. Кравченко навіть не зміг назвати його прізвище, однак заявив, що завербував його в антирадянську організацію. Крім того, П. Ковальов розповів, що *до нього та інших учителів застосовувались незаконні методи ведення слідства.*

Учитель школи № 1 Романенко Євген Григорович 21 листопада 1937 р. Трійкою УНКВС Миколаївської області засуджений до ВМП як учасник антирадянської націоналістичної організації, до якої його завербував Кравченко у кінці 1936 р. На допиті 18 листопада 1937 р., а потім на очній ставці з П. Кравченком 19 листопада 1937 р. не визнавав свою належність до організації і не підтвердив свідчення П. Кравченка. Лише на допиті 20 листопада 1937 р. показав, що є часником організації, до якої завербований Кравченко, проте нікого з її членів не знає [31].

Учителя української мови школи №17 Куця Михайла Васильовича арештували 2 вересня 1937 р. і за рішенням Трійки при УНКВС Миколаївської області 30 жовтня 1937 р. засуджено до ВМП як учасника української антирадянської націоналістичної організації, завербованого у 1935 р. викладачем Х.М. Гуздзь-Засульським

У 1937 р. він «отримав завдання» від П. Кравченка проводити вербування організаторів повстанських ланок. На допитах 3 і 5 вересня 1937 р. М. Куць показав, що антирадянською діяльністю не займався. Уже після того, як прийнято рішення про його розстріл (30.10.1937 р.), 31 жовтня між ним і П. Кравченком проведена очна

ставка. П. Кравченко свідчив, що М. Куць завербований ним. М. Куць категорично відмовлявся від цих наклепів П. Кравченка. Через чотири дні після засудження М. Куць показав, що у 1935 р. завербований Х.М. Ґудзь-Засульським, а в 1937 р. відновив зв'язок з П. Кравченком.

Викладач біології школи №5 Вихтоденко Ілля Іванович арештований 22 вересня 1937 р. і за рішенням Трійки при УНКВС Миколаївської області 15 листопада 1937 року засуджений до ВМП як учасник антирадянської контрреволюційної націоналістичної повстанської організації, до якої завербований П. Кравченко на початку 1936 р. Очної ставки між І. Вихтоденком і П. Кравченком не було. На першому допиті 7 жовтня 1937 р. І. Вихтоденко не підтверджував своєї участі в організації, а потім, 20 жовтня 1937 р., визнав, що до організації завербований П. Кравченком на початку 1936 р. Зі слів П. Кравченка – йому відомі як учасники організації М. Лагута, В. Северин, Циган Петро і Микола. Проте П. Кравченко і Циган Петро та Микола нічого не підтверджували.

Нестєров Євген Володимирович 17 січня 1938 р. засуджений ВК ВС СРСР до ВМП. На очній ставці з П. Кравченком 10 листопада 1937 р. він визнав, що був учасником контрреволюційної організації, проте його детальних свідчень не має у справі П. Кравченка [32].

На очній ставці 24 жовтня 1937 р. між П. Кравченком і Л. Автутовою, П. Кравченко звинувачував її у належності до контрреолюційної організації, яку очолював П. Кравченко. Л. Автутова ці свідчення не підтвердила.

Учитель Автутова Лідія Іванівна за рішенням Трійки при УНКВС Миколаївської області від 15 листопада 1937 р. засуджена до ВМП. Під час слідства вину свою не визнала.

Крім контрреволюційної діяльності частині звинувачуваних учителів слідчі НКВС закидали ще й участь у так званій буржуазно-націоналістичній організації «Просвіта». Під час запиту працівників КДБ у 1957 р. до Державного архіву про діяльність Миколаївського товариства «Просвіта» отримано інформацію, що «Просвіта» зареєстрована відповідним дозволом місцевого градоначальника 16 лютого 1907 р. 25 лютого 1907 р. відбулася перше зібрання членів «Просвіти», на якому вибрали керівництво організації на чолі з М. Аркасом (один з активних організаторів). У 1907 році до організації входили 188 чол., а в 1917–1920 рр. – 150 чол.

Усіма справами «Просвіти» керували загальні збори, котрі збиралися раз на рік. Організація мала літературно-науковий, артистичний, господарський відділи, а також свій книжковий магазин і бібліотеку. Відділами керували особи, яких обирали на загальних зібраннях. Членами Миколаївського українського товариства «Просвіта» були представники української інтелігенції (артисти, учителі, студенти та ін.)

Товариство мало свій статут, відповідно до якого проводило культурно-просвітницьку роботу серед українського населення (видавали газети, журнали, читали лекції, влаштовували вечори та концерти).

Офіційно товариство було поза політикою, проте його діяльність носила «буржуазно-націоналістичний характер». Під час Великої Жовтневої соціалістичної революції та громадянської війни «Просвіта» підтримала Центральну Раду, до її складу входили члени УРСДРП та українські есери.

Після встановлення радянської влади у Миколаєві «Просвіта» продовжувала свою діяльність. У 1920 р. зареєстрована у Губернському відділі Народної освіти. Є відомості про існування організації до 1924 р. [33].

22 липня 1937 р. експертна комісія у складі голови Г.Д. Долгорука (начальник Миколаївського МІСЬКЛІТУ), членів комісії – політінспектора міського відділу народної освіти С.Л. Дубровського, інспектора міського відділу народної освіти Є.А. Нащьокіна склала акт, про наявність у Х.М. Ґудзь-Засульського контрреволюційної літератури. До забороненої літератури віднесли загалом 167 одиниць. Серед них – твори Т. Шевченка, В. Сосюри, О. Вишні, М. Скрипника, Х. Раковського, М. Хвильового, Г. Хоткевича, М. Зерова, М. Грушевського та багатьох інших [34].

18.02.1938 р. заарештований Козло Олександр Іванович, директор Горожанівської школи. Під час слідства він заявив, що свою антирадянську діяльність розпочав ще з весни 1918 р., ставши учасником петлюрівської «Просвіти» у с. Горожане. У тому ж році під керівництвом Сала Дмитра була організована маніфестація на підтримку С. Петлюри, який захопив декілька центральних міст України і проголосив вибори до Ради. З цією метою керував постановками українських п'єс, брав участь у хоровій капеллі.

За керівництва Олександра Івановича «Просвіта» збільшилася до 50 чол., розгорнула велику культурну проукраїнську роботу під гаслом «Україна для українців, не пускати росіян до України»…

У 1919 р. О.І. Козло налагодив контакт з повстанцями Григор'єва, зокрема з начальником його місцевого горожанського штабу Шевченком Омеляном Кіндратійовичем, його ад'ютантом Москаленком Андрієм Єфремовичем [35]. За їхньої допомоги О.І. Козло вдалося дістати все необхідне для «Просвіти»: бібліотеку, меблі та ін. О.І. Козло особисто віддав свою колекцію книг, а також зібрав відповідну літературу і в інших учасників. Із учителів активних учасників місцевої «Просвіти» О.І. Козло назвав О.І. Шевченка, Сала Сергія Євменовича (учитель, с. Привільне), Недбайла Герасима Миколайовича (вчитель м. Очакова), Бабаєва Гаврила Миколайовича (учитель, с. Леніне) [36].

У кінці травня чи початку червня 1919 р., коли петлюрівські війська зазнали поразки від Червоної Армії біля ст. Золотоноша, то до с. Горожене зі ставки С. Петлюри прибув якийсь уповноважений у супроводі Недбайла Володимира Кіндратійовича з метою вербовки членів «Просвіти» до повстанських військ С. Петлюри. За його активної участі у с. Горожене організували мітинг для мобілізації населення та допомоги повстанським військам. Проте більшість населення відмовилася підтримати цей захід…

Восени 1919 р. «Просвіта» розгорнула широку пропагандистську кампанію по українізації населення у формі постановки п'єс і пісень антирадянського змісту [37]. Керівником цієї організації став учитель Антон Видайко, який прибув із Варварівки. У 1920 р. його заарештували органи НК. Проте через певний час, завдячуючи своїм зв'язкам, влаштувався на роботу в обласний політпросвіт, звідки всіляко допомагав Горожанській «Просвіті». Так, до с. Горожене із Миколаєва прислали суфлера міського театру Синька, який працював тут з 1920 по 1923 рр. Після нього прислали актора Приходька. У кінці 1923 року «Просвіту» радянська влада ліквідувала [38].

Після цього у 1922 р. Олександр Іванович вступив до української партії есерів, до якої його залучив Шевченко Омелян Кіндратійович [39]. Він повідомив Олександра Івановича, що в Україні існує велика есерівська організація, яка веде боротьбу проти радянської влади за створення самостійної України. Тоді ж О.І. Козло дізнався, що у с. Горожене діє близько 40 есерів, які підтримують зв'язок з колегами із Привільного [40].

Крім О.І. Козло, Привільнянським РВ НКВС заарештовані 28 листопада 1937 р. А.С. Дейнега, Я.Т. Калениченко, М.А. Рижик, М.В. Амеліна. Їх звинувачували в тому, що перебуваючи у тісному зв'язку між собою, проводять націоналістичну роботу серед учителів, учнів і мешканців сіл, дискредитують Сталіна, вихваляють «ворогів народу» Скрипника, Любченка, Хвильового та ін., агітують проти виборів до Верховної Ради СРСР.

У процесі слідства встановлено, що Дейнега Анастасій Сидорович до арешту працював учителем с. Привільне, був завідуючим педагогічної частини школи. А. Дейнега у роки громадянської війни служив у військах С. Петлюри, боровся проти радянської влади. В період 1917–1922 рр. А. Дейнега перебував у рядах підпільної організації, штаб якої знаходився у с. Добровеличівка Одеської області. Брав участь у таємних зборах, а у 1919 р. проведений районний з'їзд, у якому брали участь офіцери петлюрівської армії, священики. На зібраннях обговорювали злочинну антиукраїнську радянську політику, піднімали питання про від'єднання України від СРСР, прийняли рішення про боротьбу за «Радянську владу без комуністів і без впливу більшовиків» шляхом організації повстанських загонів.

У 1921 р. організація розгромлена «чекістами», а всі її члени заарештовані і розстріляні, окрім А. Дейнеги, якого звільнили. У 1925 р. його залучили до секретної співпраці з органами ГПУ. Проте і тоді А. Дейнега не переставав проводити антирадянську роботу за звільнення України, регулярно дезінформував органи ГПУ, попереджав своїх спільників про небезпеку [41]. У 1932 р. за антирадянську агітацію та дезінформацію органів ГПУ А. Дейнега повторно заарештований, в ув'язненні перебував 6 міс.

Калениченко Яків Тихонович до арешту вчитель Привільнянської сільської школи. Я. Калениченко, у минулому офіцер царської армії, у 1919 р. служив у армії Денікіна у чині штабс-капітана. Під час перебування військ Денікіна у с. Привільне їх штаб розквартирований у Калениченка вдома.

У 1929–1930 рр. під час суцільної колективізації Я. Калениченко разом з однодумцями зі зброєю у руках виступав проти розкуркулювання і створення колгоспів. У 1931 р. Яків Тихонович разом з українськими есерами О. Шевченком і Казарцевим розклеював у с. Привільне антирадянські листівки. У 1929 р. Я. Калениченко змусили співпрацювати із органами ГПУ, які він систематично дезінформував та попереджав про свою співпрацю з ГПУ своїх прихильників. За це у 1931 р. його заарештували та ув'язнили до тюрми на 5 міс.

У 1935 р., зібравши близько 100 церковників, агітував проти закриття церкви у селі Привільне, у цьому акті брали участь в основному жінки [42]. Яків Тихонович з 27.07.1937 р. був студентом природничого факультету Миколаївського педагогічного інституту [43].

За показами свідків у минулому Я. Калениченко був пов'язаний із повстанськими загонами отаманів Григор'єва та Іванова [44]. Слідчі з'ясували, що найбільш впливовим загоном, що діяв у 1920–1921 рр. на території Миколаївського повіту, був загін Ф. Іванова (псевдонім – В'ячеслав), що належав до пропетлюрівського руху, але у списках цього угрупування Я. Калениченко не значився. Чисельність загону у різний час коливалась від 50 до 500 чол., був добре озброєним і діяв масштабно. Повстанці громили волосні, районні і сільські виконкоми, інші радянські установи, тероризували радянських працівників, знищували зсипні пункти зерна.

Калениченко Я.Т.

Наприклад, 16.09.1920 р. у Новобузькому районі івановці розігнали десятьох продармійців, 06.11.1921 р. у селах Софіївка, Гайковка розкидали прокламації, у яких закликали селян до повстання і т.ін. [45].

Рижик Михайло Абрамович до арешту працював учителем у с. Леніно Привільнянського району. Під час Першої світової війни служив у царській армії на офіцерській посаді, у роки громадянського протистояння перебував у армії Денікіна [46]. У 1918 р. працював на посаді учителя у с. Троїцько-Сафонове. Крім того, у 1918 р. *був членом Центральної Ради* [47]. У серпні 1919 р. примусово мобілізований до денікінської армії. У 1920 р. призваний до лав Радянської Армії, де прослужив до лютого 1923 р. З 1923 по 1931 роки працював учителем у Привільнянській школі №3 [48]. З 1931 р. працював учителем у с. Явкине Баштанського району.

У 1929 р. органи ГПУ завербували М. Рижика для секретної співпраці. Проте і він дезінформував ГПУ, активно займався антирадянською роботою, розповів своїм колегам про співпрацю з ГПУ.

У 1935 р. М. Рижик переїхав у с. Леніне Привільнянського району, де продовжував проводити проукраїнську патріотичну агітацію. Одружений на вчительці М.Г. Лебедєвій, дочці колишнього власника кінотеатру та судовласника.

У 1933 р. М. Рижик разом з Я. Калениченком, працюючи у школі с. Явкіно Баштанського району, підбурювали учнів проти комуністів, за що його зняли з посади [49]. Відомий факт, коли учнів А. Рижика під час святкування річниці Жовтневої революції знімали з трибун за декламування антирадянських віршів.

Амелін Микола Васильович До арешту мешканець с. Леніно, учитель у сільській школі. М. Амелін перебував у комсомолі з 1924 р. по 1928 р., коли його виключили з групою комсомольців за троцькістський ухил.

У 1935 р. А. Дейнега, Я. Калениченко, М. Рижик, М. Амелін об'єднались і разом вели антирадянську роботу у системі народної освіти, дискредитували керівництво компартії на чолі зі Сталіним, симпатизували українським націоналістам Любченку, Скрипнику…

М. Рижик, М. Амелін, Я. Калениченко і А. Дейнега проводили у с. Леніно антирадянську агітацію проти виборів до Верховної Ради СРСР, Микола Васильович неодноразово висловлювався серед учителів, що політика комуністичної партії неправильна, тому і з'явилось багато незадоволених-троцькістів. Вели розмови на тему

війни Німеччини і Польщі проти СРСР та поразки у ній останньої. Під час бесід налаштовували батьків своїх учнів, аби ті виступали проти хлібоздачі, державних позик та інших компаній у селі [50].

Рижик М.А.

Всі підсудні визнали свою провину. Звинувачувальний вирок складений 6 грудня 1937 р. начальником Привільнянського РВ НКВС сержантом держбезпеки МІШУСТИНИМ та затверджений начальником міжрайопергрупи ст. лейтенантом держбезпеки МЕЙТУСОМ [51].

Трійка при УНКВС по Миколаївські області на чолі з Секретарем Шейнбергом від 8 грудня 1937 р. М.В. Амеліна засудила до 10 років ув'язнення у трудовому таборі, М.А. Рижика, А.С. Дейнегу, Я.Т. Калениченко до РОЗСТРІЛУ.

В жодного із арештованих викладачів ніяких доказів про їх причетність до контрреволюційної організації і антирадянської діяльності не знайдено. Крім голослівних заяв П. Кравченка та інших, ніяких матеріалів у справі не було, як це видно із залучених архівно-слідчих справ по звинуваченню Лагути, Северина, Автутової, Романовського, Вихтоденка, Приходька, Юдченка, Лещенка, Величка, Ілляшенка, Запорожченка, Куца, Урсула, Ґудзь-Засульського, Черно, Соколовського, Щербаня, Дишлового, Романенко, Ковальова.

Дев'ятого листопада 1937 р. П. Кравченко допитувався про співпрацю з органами НКВС. Він засвідчив, що був таємним агентом НКВС з 1925 р. З метою приховування антирадянської діяльності націоналістичної організації не повідомляв про її існування і про свою участь у ній, дезінформував органи НКВС.

Проте ці свідчення Кравченка також не правдоподібні. Впродовж перегляду архівних оперативних матеріалів слідчі Миколаївського УКДБ встановили, що П. Кравченко, будучи секретним працівником НКВС, проводив роботу по виявленню націоналістичної діяльності вчителів, так само як і І. Миронець інформував органи про те, що йому було відомо.

З тих архівних матеріалів випливає, що даних про контрреволюційну діяльність П. Кравченка та інших учителів не видно. Дійсно мало місце спілкування учителів на курсах українізації, методичних нарадах, а серед окремих осіб і дружні відносини. П. Кравченко та І. Миронець знайомились з учителями по роду своєї діяльності і за завданням органів НКВС [52].

На судовому засідання П. Кравченко провину свою не визнав і заявив, що на досудовому слідстві обмовив себе, боячись, що у випадку не підписання завідомо неправдивих свідчень, репресують його сім'ю. Сам у антирадянській організації не перебував та інших не вербував. На судому засіданні оголошувались витяги свідчень В. Северина, М. Лагути, Х. Ґудзь-Засульського, І. Миронця, Г. Юдченка, І. Вихтоденка, М. Куця, Т. Урсула, Є. Нестєрова, і Є. Романенка. Кравченко їх заперечив і сказав, що всі особи брешуть, але з якої причини, він не знає [53]. Загалом по справі «Миколаївського націоналістичного центру» заарештовано більше 50 чол. учителів та викладачів навчальних закладів Миколаївщини.

Таким чином, у середині 30-х років XX століття «комуністичні демократи» поряд із закріпаченням селян у сільському господарстві переслідували прояви адекватного мислення серед інтелігенції, деякі представники якої демократичними засобами намагалася пробудити приспану більшовиками свідомість населення. Задля досягнення своєї мети репресивна машина не гребувала ніякими методами: фабрикування справ та пошук міфічної «контри», антигуманні методи ведення слідства, розгляд справ підозрюваних позасудовими органами у закритих засіданнях і т.ін. На довгий час науковці різних галузей науки і освіти, лікарі та інші представники інтелігенції перебували у залізних шорах радянської офіційної пропаганди, вихід за межі якої часто коштував здоров'я та життя таким сміливцям.

---

1. Державний архів Миколаївської області (далі – ДАМО). – Ф.Р. 5859. – Оп. 2. – Спр. 6425. – Арк. 194.
2. Там само. – Арк. 30.
3. Там само. – Арк. 31.
4. Там само. – Арк. 49.
5. Там само. – Арк. 50.
6. Там само. – Арк. 55, 60.
7. Там само. – Арк. 117.
8. Там само. – Арк. 118.
9. Там само. – Арк. 122.
10. Там само. – Арк. 118.
11. Там само. – Арк. 119.
12. Там само. – Арк. 120.
13. Там само. – Арк. 121.
14. Там само. – Арк. 124.
15. Там само. – Арк. 4.
16. Там само. – Арк. 5–6.
17. Там само. – Арк. 7.
18. Там само. – Арк. 8.
19. Там само. – Арк. 9.
20. Там само. – Арк. 12.
21. Там само. – Арк. 199–200.
22. Там само. – Арк. 200.
23. *Шитюк М.М., Журецький Я.І.* Освітяни Миколаївщини – жертви репресій сталінізму. – Миколаїв, 1994 р. – 67 с.
24. ДАМО. – Ф.Р. 5859. – Оп. 2. – Спр. 1540. – Арк. 63.
25. Там само. – Арк. 64.
26. Там само. – Арк. 65.
27. Там само. – Арк. 66.
28. Там само. – Арк. 67.
29. Там само. – Арк. 68.
30. Там само. – Арк. 69.
31. Там само. – Арк. 70.
32. Там само. – Арк. 71.
33. ДАМО. – Ф.Р. 5859. – Оп. 2.– Спр. 5200. – Арк. 79.
34. ДАМО. – Ф.Р. 5859. – Оп. 2.– Спр. 1574. – Арк. 4–7.

35. ДАМО. – Ф.Р. 5859. – Оп. 2.– Спр. 5739. – Арк. 94.
36. Там само. – Арк. 97.
37. Там само. – Арк. 98.
38. Там само. – Арк. 100.
39. Там само. – Арк. 102.
40. Там само. – Арк. 103.
41. Там само. – Арк. 99.
42. Там само. – Арк. 100.
43. Там само. – Арк. 105.
44. Там само. – Арк. 113.
45. Там само. – Арк. 138.
46. Там само. – Арк. 100.
47. Там само. – Арк. 190.
48. Там само. – Арк. 188.
49. Там само. – Арк. 100.
50. Там само. – Арк. 101.
51. Там само. – Арк. 102.
52. ДАМО. – Ф.Р. 5859. – Оп. 2. – Спр. 1540. – Арк. 72.
53. Там само. – Арк. 73.

Зайцев Ю.А.

СПРАВА РОГІНСЬКОГО О.М.

Рогінський О.М.

Пошукова група товариства «Меморіал» у складі ветеранів Чорноморського суднобудівного заводу під керівництвом С. Бондаревського у 1990–91 рр. розшукувала матеріали на репресованих робітників працівників заводу. Їм надавали відомості і працівники СБУ. Короткі нариси про це було опубліковано в 1990–91 рр. у газеті «Трибуна рабочего». Саме там вперше у № 55 за 31 серпня 1991 р. був опублікований нарис про долю інженера Олександра Рогінського.

Його сестра Тамара Михайлівна Рогінська, 1922 р.н., у 1989 році мешкала у Миколаєві, була в активі «Меморіалу», займалася з дітьми у школі № 18. Вона написала нариси у газети Москви і Миколаєва в пам'ять репресованих батька і брата.

З газети «Трибуна рабочего»:

«Рогинский Александр Михайлович, 1900 г. р., уроженец г. Николаева, еврей, член ВКП(б) до 1935 г., с высшим образованием, до ареста работавший начальником отдела калькуляции завода им. А. Марти, арестован Управлением НКВД по Николаевской области 7 января 1938 года за участие в антисоветской троцкистской организации.

Выездной сессией Военной Коллегии Верховного Суда СССР в г. Николаеве 14 октября 1938 г. по ст.ст. 54-7, 54-8 и 54-11 УК УССР осужден к высшей мере наказания. Приговор приведен в исполнение 14 октября 1938 г. в г. Николаеве (сведений о месте расстрела и захоронения Рогинского А.М. в уголовном деле не имеется).

По ходатайству УКГБ УССР по Николаевской области определением Военной Коллегии Верховного Суда СССР от 27 апреля 1957 г. приговор от 14 октября 1938 г. в отношении Рогинского А.М. отменен, дело прекращено за отсутствием состава преступления, о чем 29 мая 1957 года объявлено его жене Рогинской А.И., проживавшей в г. Николаеве».

В 1999 р. у бюлетені № 7 серії «Реабілітовані історією» також є про Рогінського. Але там вказано, що він працював на заводі «Незаможник». То дійсно так було на момент арешту, бо його перед тим звільнили з заводу ім. А. Марті. З того випуску невідомо, де був засуджений і де був розстріляний Рогінський, за що його засудили. Тож ветерани більш сумлінно дослідили долю колеги.

Доля Рогінського – то і доля багатьох миколаївських корабелів. І недарма всі справи на них були групові, хоч і виділені окремо. Ще раз повернемося до слідчої справи Рогінського О.М.

З біографії: Народився у Миколаєві в 1900 р. Навчався у середньому технічному училищі. Почалася революція. Коли прийшли білі, вони провели мобілізацію і учні училища несли у місті караульну службу. Через роки це буде поставлено Олександру у провину, як боротьбу проти радянської влади. За це його виключать у 1935 р. з

партії, що тоді означало – людина є ворогом і партії, і народу. Після училища Рогінський працював помічником машиніста на залізниці, у 1925 році вступив у ВКП(б), закінчив кораблебудівний інститут і перейшов на завод ім. А. Марті, де показав себе фахівцем. Після вбивства Кірова була «чистка» і Рогінського з партії «вичистили». Тоді ж знайшлися і недоліки у його роботі. Почався 1937 рік – коло почало замикатися, арештовували тих, з ким він спілкувався по роботі, згодом дійшло і до нього. Заарештували 7 січня 1938 р. – на нього під тортурами показав заступник головного інженера Костянтин Луканов.

Луканов Костянтин Ілліч, 1906 р.н., українець, уродженець і мешканець м. Миколаєва, член ВКП(б), вища освіта, заступник головного інженера заводу ім. А. Марті. Заарештований 2 грудня 1937 р. Засуджений до розстрілу і розстріляний 10 квітня 1938 р. На суді відмовився від своїх показань і не визнав себе винним.

На початку слідчої справи:

«Постановление
(о избрании меры пресечения).

Является активным участником антисоветской троцкистской организации. Луканов К.И. работая на заводе им. А. Марти, проводил антисоветскую диверсионно-вредительскую работу… Рогинского А.М. содержать в тюрьме.

Нач. I отделения IV отдела УГБ УНКВД
л-т г/б ВОЛОШИН
УТВЕРЖДАЮ: Нач. УНКВД по Николаевской области
капитан г/б ФИШЕР» [1]

З такого документа завжди починався шлях людини до ГУЛАГу. А далі – в кого яка доля. Звернемо увагу – єврей Фішер арештовує єврея Рогінського. Той же Фішер відправив на розстріл сотні миколаївців. Всю війну пройшов особістом у авіаційній частині, отримував ордени і американську тушонку і, мабуть, не одного бойового офіцера відправив у табори. Після війни – адвокат у Одесі. Так само українці стріляли українців, росіяни – росіян. Життя перекрутилося, більшовики вели народ до «щастя».

На другий день після арешту слідчий заповнив анкету на Рогінського. Той вказує своїх родичів – дружина, два брата. Нічого не вказує за батька, який на той час вже був репресований. І про сестру наче забув, не вказав нічого – хоч її хотів врятувати від репресій. Тому й дожила до кращих часів і у 1989 р. прийшла у «Меморіал».

Далі по справі багато запитань. Заарештований 7 січня, 8 січня заповнили анкету, а перший допит відбувся начебто тільки 26 січня. Протокол допиту – не рукописний, а вже віддрукований після допиту. На ньому немає підписів арештанта – а вони повинні бути на кожній сторінці. Невже було відхилення від процедури – практично всіх допитували чи у день арешту, чи на другий день. До протоколу ми ще повернемося, а от сестра Рогінського розповідала, що брат загинув на допитах. Може і не загинув, а його дуже катували і перші підписи на протоколах з'явилися тільки після очних ставок у березні.

З протоколу допиту від 26 січня відомо, що Рогінський, начебто, визнає свою провину. Він повідомляє, що його в троцькістську організацію **завербував** Луканов восени 1936 р. «З ним ми працювали на залізниці з 1925 р., а з 1928 р. – на заводі. Ми

були з 1935 р. пов'язані по роботі, коли Луканов працював нач. планово-виробничого відділу. Коли мене виключили з партії, **я зробив висновки**, що ЦК взагалі невірно підходить до партійної маси. Про це **ми і говорили**. Луканов мені **співчував**. Він **казав,** що партія тільки на словах турбується про людей, а на ділі такого немає. Партія повиключала десятки тисяч людей за троцькізм, а саме вони боролися за інтереси трудящих». Далі слідчий записує, що Луканов **говорив** Рогінському про методи впливу на владу – треба змусити керівництво змінити свою політику шляхом підриву усіх заходів партії [2].

Після таких звинувачень пробивається і об'єктивна ситуація на суднобудівному заводі:

«Когда основные работы по серии военных кораблей находились в стадии окончания, то ЦКБС (Ленинград) начало присылать большое количество новых чертежей, что повлекло за собой целую серию крупных переделок и исправлений, усложнивших и значительно затянувших выпуск готовых объектов.

Изменение в основном проходило по палубным надстройкам, трубопроводам, системе замкнутого питания кают и др., что стоило много средств и времени, ибо постройка объектов проекта № 7 проходила целой серией. Эти изменения необходимо было делать по всем кораблям, что отвечало задачам нашей контрреволюционной троцкистской организации» [3].

Як колишній корабел, автор може пояснити:

«У 1960–62 рр. автор працював у ЦКБ-27 у м. Миколаєві і був відряджений на завод «Океан» у оперативну конструкторську групу, яка повинна була вирішувати всі питання по помилкам у кресленнях і внесенням різних змін під час будівництва рефрижераторних траулерів.

Судна будувалися серією, але у потоці. Головне судно вже добудовували, а друге будувалося. Тож зміни креслень, що були зроблені на головному, не завжди враховувалися у документації. А надходили нові зміни і на третє судно, і на четверте, бо судно будує не одне підприємство, а сотні. Це добре знають всі корабели, а також будівельники. Бувало, тільки по системам на день треба було вирішити 15–16 питань – а це все потребує і часу, і нових витрат у виробництві, хоч термін здачі замовлень не міняли. Соціалістична система господарства штовхала всіх керівників на порушення заздалегідь затверджених нормативів. То були 60-ті роки, коли було багато досвідчених кадрів і великий досвід. У 30-ті було по іншому. За кожну помилку чи ініціативу можна було покласти голову. І люди це розуміли».

На тому **єдиному** допиті 26 січня 1938 р. Рогінський **вказує** на вже приречених керівників заводу: Степанова, Шишацького, Луканова, Іванова Б.

З протоколу видно, що увесь його текст складений чи заздалегідь, чи після допиту і базується, мабуть, на тому самому тексті, що й у протоколах перед тим заарештованих (Степанова заарештували 12.11.37 р., Шишацького – 04.10.37 р., Луканова – 02.12.37 р., Іванова Б. – 08.01.38 р.)

Ось що примушує визнати слідчий:

«Способствовало вредительству по судам серии XI и XIII то, что они отправлялись на Дальний Восток в разобранном виде. Постройка их была проведена по вредительским чертежам, что требовало крупных переделок и изменений.

Кроме того, эти суда были направлены неукомплектованными полностью механизмами и без отдельных деталей» [4].

В 50-ті роки під час перегляду справи корабели свідчили, що саме такий метод відправки секцій суден був найбільш ефективним, а затримки в комплектації механізмами відбувалися з вини постачальників.

Допит вів не один слідчий, а два, і обидва начальники – сержант д/б Воронін і лейтенант д/б Волошин (Воронін у 1939 році буде звільнений і засуджений – тож можна собі уявити, як він виділявся своїми методами роботи від багатьох таких самих).

Чому заарештували саме Рогінського? «Чисті» комуністи навіть сьогодні кажуть: «Значить було за що!». З протоколу допитів виділяються тільки такі «дії» підслідчого – сказав, співчував, завербував (?). У справі немає жодного матеріального доказу – ні якоїсь записки чи вказівки, програми дій, плану дій, листівки тощо. Якщо діяла підпільна організація, то повинні бути трійки-п'ятірки, зв'язкові, паролі, конспіративні квартири. Учасники не повинні були знати, хто ще є в організації. У керівництва СРСР тоді був план репресій, розписаний по двох категоріях, і у тому плані не було якихось прізвищ – їх потрібно було знаходити і виконувати план. Ось і знаходили.

Розуміючи це, слідчі зосередилися на виробничій діяльності. Саме там завжди знайдеться те, що не передбачено планами і методиками. Всі були пов'язані виробничою діяльністю і тому залишалося тільки пов'язати людей ще й з контрреволюційною діяльністю. «Підтягували» до справи всіх, кого тільки міг знати по роботі Рогінський:

Горбенко – нач. корпусного цеху (під час війни будував кораблі у Молотовську),

Гайзер – новий директор заводу,

Трофімов – нач. котельного цеху (заарештований 03.01.38 р.),

Аврутін – заступник Рогінського (після року слідства звільнений),

Ковальов – будівельник лідера «Харків» (10 років таборів),

Смук – інженер спеццеху (рік знаходився під слідством),

Індульський – нач. групи забезпечення (8 років таборів).

«Эти лица беспрекословно выполняли вредительские задания нашей организации».

Які завдання, хто їх передавав і коли? Чому вони є «вредительскими», а не звичайними виробничими завданнями? Слідчі розуміють, що доказів ніяких, тому далі:

«Вопрос: Остановитесь подробнее о вредительской работе, проводившейся каждым из названых вами лиц».

Тож можна казати що завгодно на цих людей, бо вони всі відомі на заводі. Так на кожну людину можна казати – і говорили! І стріляли! Що були плани розстрілів – то відомо достеменно, навіть просили збільшити ті плани.

«Ответ: Я начну с нач. корпусного цеха Горбенко. В процессе работы корпусный цех имел большое количество брака, планы до рабочих мест не доводил. В работе практиковалось много крупных переделок по вине корпусного цеха, как например на первом ледоколе «Лазарь Каганович». Все это **способствовало** целям нашей вредительской организации.

Ковалев Гавриил Семенович являлся строителем лидера «Харьков», который вредительски строился **на виду** у Ковалева. Он **не мог не видеть** всех фактов вредительства, проводившихся на этом объекте.

Трофимов Константин Васильевич – бывший нач. котельного цеха. Систематически давал завышенные данные о выпуске продукции (10 років таборів. В 1948 р. присуджена Сталінська премія).

«Индульский – по указанию Луканова срывал снабжение завода материалами, создавая затоваривание одних видов материалов и острый недостаток других.» (Матеріальне забезпечення при радянській владі найбільш яскраво висвітлювало похибки всебічної планової системи. Працівники служби забезпечення лише по можливості виправляли їх, «вибиваючи» по нарядам те, що було призначено для виробництва. Вони завжди були «винні», і то було на кожному виробництві).

Далі у протоколі вже компромат на самого Рогінського:

«В интересах к-р троцкистской вредительской организации я как участник этой организации осуществлял все указания Луканова в части незаконного получения средств от государства по дополнительным фиктивным калькуляциям для перекрытия перерасходов на строящиеся объекты.

…Мною было **развалено** дело отчетности и калькуляции…

…**Никакого** руководства с моей стороны по калькуляции работ в цехах не было…»[5].

Як могла одна людина розвалити те, що складалося роками на великому старому заводі, де кораблі будувалися багато десятиліть і кожен спеціаліст знав, що йому треба робити без додаткових вказівок. Було і багато молодих, але вони працювали поряд з ветеранами.

Тож Рогінський пояснює, як на заводі планувалася робота:

«Каждый объект был распределен на узлы и внутри каждого узла на цеховые узлы. Для каждого цехового узла была определена его стоимость и его удельное значение в корабле, выражающееся в калькуляционных нормочасах. Следовательно, каждый цех получал лимит часов, а отсюда и деньги на выполнение того или иного узла…

…Цеха отчитывались о выполненной работе также в калькуляционных нормочасах, что никак не могло соответствовать продвижению объектов.

Сама система неправильна, так как Правительство и Главк интересует не нормочасы, а процент готовности узла, а отсюда и всего объекта».

Допит закінчено. Остання фраза протоколу фактично обґрунтовує вирок:

«Такая вредительская система калькуляции, проводившаяся мною по заданию Луканова, имела своей целью покрывать вредительскую работу нашей организации на заводе».

В той же день, 26 січня 1938 р., допитували Бориса Іванова. Допит проводили вже не два слідчі, а три на чолі з нач. відділу ст. лейтенантом Толкачовим. Іванов показав:

«…Отчетность о ежемесячном выпуске продукции систематически завышалась из месяца в месяц, что за год в денежном выражении определялось в сумме свыше тридцати тысяч рублей, или около 20% годового плана» [6].

У протоколах немає жодного натяку на якісь розкрадання коштів. Не було ні дач, ні іномарок, ні Канарських островів, ні польотів у Париж з відомими красунями. Керівники день і ніч знаходилися на заводі, зарплата була невелика, а вищі партійні органи контролювали кожен крок і вимагали беззаперечного виконання нереальних планів. Оті нереальні плани спускалися у цехи, а вже там треба було крутитися між жорнами. Роботи багато, а людей обмаль, та ще й зміни у кресленнях ідуть й ідуть.

Така ситуація була скрізь – і у промисловості, і у сільському господарстві. Автор пам'ятає вже 70–80-ті роки на заводі «Зоря». На засіданнях у головного технолога відкритим текстом говорилося, що вже неможливо зменшувати норми у нормочасах, бо їх вже давно і набагато зменшили майже до нуля, а деталі треба робити. От і давали робітникам «вигідні» і «невигідні» роботи, аби збалансувати заробіток. А хто не поважав начальника, той отримував тільки «невигідні» роботи. Отож на «вигідних» тримали передовиків-комуністів.

Слідча справа фактично була завершена і з названих у ній працівників деякі вже попали у «сталінський» список, який був затверджений Сталіним, Кагановичем, Молотовим і Ждановим 19 квітня 1938 р. У тому списку 100 прізвищ з України, яких треба було засудити по 1-й категорії (розстріл). З них вже вищевказані:

№ 88 – Іванов Б.М.

№ 95 – Пирог А.Н.

№ 96 – Рогінський А.М. [7]

Вже коли настане суд, Рогінський буде позначений у документах під № 94, тобто за кілька місяців відбулися зміни. І дійсно, Пирог отримав 15 років таборів, і ще комусь із 100 «пощастило». Пропозиції про розстріл пішли з Миколаєва на Одесу, далі на Київ, а вже звідти – у Москву, де формували списки на підпис вождю. Були окремі випадки, коли рішення після підпису Сталіна змінювалося, але у тих випадках те прізвище включалося у наступні списки, які вже і потрапляли до Військової колегії Верховного Суду СРСР.

Арешти продовжувалися. У червні 1938 р. заарештовують Аврутіна – заступника Рогінського. Для останнього це вже не мало значення, а очну ставку зробили, аби доказати злочини Аврутіна. Протокол на півтори сторінки, без підписів.

Готували документи на виїзну сесію Військової колегії. До справи долучили акт перевірки роботи групи калькуляції у 1937 р. (почалися арешти, а виключений з партії Рогінський ще працював начальником – отож треба було його зняти). З акту видно, що зміни калькуляції були вимушені, бо треба було запускати в роботу об'єкти, які не могли у дійсності бути зроблені, бо директиви зверху не підтверджувалися реальністю і можливостями заводу. Комісія вказує, що не розроблені нові нормативи, що у групі низька трудова дисципліна – тож пропонується змінити керівництво.

У 1938 році знову акт такої ж комісії і в ньому пропозиції, а також пробивається і реальна ситуація:

«…Эти данные показывают, во-первых, что цеха завода получают задания по загрузке в часах, якобы в пределах их пропускной возможности, а в номенклатуре объем невыполним, так как по существу на выполнение того же объема работы требуется гораздо больше времени, оборудования и людей – и цеха завода не имели твердого плана» [8].

Ще було кілька формальних допитів, але всі чекали Військову колегію і треба було збагатити справу. Ось з допиту Рогінського 11 вересня 1938 р.:

«Вопрос: Конкретно Вам известно о террористических замыслах троцкистской организации?

Ответ: О конкретных планах совершения террористических актов Луканов меня не информировал и они мне не были известны».

10 жовтня 1938 р. нач. УНКВС по Миколаївській області Карамишев затверджує обвинувачувальний висновок, а 11 жовтня його затвердив замість Вишинського хтось з прокурорів у Миколаєві. В ньому записано:

«ПОСТАНОВИЛ:

…Дело по обвинению Рогінского Александра Михайловича по ст.ст. 54-7, 54-8 и 54-11 УК УССР в порядке Постановления ЦИК СССР от 01.12.34 г. направить на рассмотрение Военной Коллегии Верховного Суда СССР.

Справка: Вещдоков по делу не имеется». [9]

З попереднього відомо, що ніякі обвинувачувальні висновки вже не грали ролі – Сталін все вирішив. Хоч і немає ніяких «вещдоков». І той висновок потрібен задля формальності, бо виїзна сесія вже прибула до Миколаєва і мала при собі списки людей, кого треба засудити до розстрілу. І в тих списках тільки з заводу ім. А.Марті було 7 чоловік.

Починає працювати машина знищення людей – виїзна сесія. 13 жовтня засідає ВК (всього четверо людей – голова, два члена ВК і секретар). Вони складають так званий «Протокол подготовительного заседания выездной сессии ВК ВС СССР», яким затверджують обвинувачувальний висновок миколаївців – про це повідомляють Рогінського.

На другий день, 14 жовтня 1938 р. о 12.15 починається засідання ВК ВС СРСР у закритому режимі. Рогінський визнає себе винним. Останнє слово обвинуваченого – той просить дарувати йому життя. Суд іде на нараду і у 12.30 зачитується вирок – розстріл.

«**Приговор окончательный и обжалованию не подлежит. На основании Постановления ЦИК СССР от 01.12.34 г. подлежит немедленному исполнению».**

Товариство «Меморіал» має неповний список розстріляних у Миколаєві в ніч з 14 на 15 жовтня 1938 р.(рос. мова):

1. Рогинский А.М., з-д им. А. Марти, ВК ВС СССР
2. Иванов Б.М., з-д им. А. Марти, ВК ВС СССР
3. Антоник И.В., з-д им. А. Марти, ВК ВС СССР
4. Макаров И.Н., з-д им. А. Марти, ВК ВС СССР
5. Гриценко К.Я., з-д им. А. Мартиі, ВК ВС СССР
6. Горелов М.М., з-д им. А. Марти, ВК ВС СССР
7. Хотенков С.Е., з-д им. А .Марти, ВК ВС СССР
8. Аккерман Х.П.
9. Бир Г.Я.
10. Вист Г.Я.
11. Вист Ф.К.
12. Гемар И.И.

13. Гердт Г.Ф.
14. Кернер А.Г.
15. Кернер Е.Г.
16. Кернер Н.Ф.
17. Мозер Я.Г.
18. Окснер Я.Г.
19. Траутман Ф.Я.
20. Шмидт П.П.
21. Гольц А.А., ВК ВС СССР
22. Гущин И.М. , з-д им. 61 Комм., ВК ВС СССР
23. Корельштейн Д.Э., ВК ВС СССР
24. Тромкин А.Ф., ВК ВС СССР
25. Чекунов Д.Н., ВК ВС СССР

Чи відомі місця поховання? Відомі. Поверх тих поховань у 1963 році почали робити нові поховання громадян, свідомо не повідомивши родичів де вони хоронять. І жодної дошки пам'яті в Миколаєві (і це тільки в Миколаєві!) не встановлено в пам'ять жертв репресій.

У квітні 1956 р. справа Рогінського була переглянута. Як з'ясувалося, Луканов, який свідчив проти Рогінського, на судовому засіданні відмовився від своїх свідчень. Іванов не підтвердив, що його вербував Луканов, а посилався на директора заводу Степанова, який у 1956 р. був повністю реабілітований.

Луканов на допитах посилався на Нечипоренка М.А. і Максименка І.П., але Нечипоренка взагалі не репресовували, а Максименко незабаром був звільнений з-під слідства. Допитані у 1956 р. Максименко і Нечипоренко (колишній будівник лідерів 267 і 268) показали, що відправка секцій есмінців проекту № 7 в м. Комсомольськ без попереднього зібрання з деталями технічно можлива і вигідна, бо зменшує витрати праці і фінансів, а роботи по будівництву лідерів йшли безперервно і з програми не знімалися.

Свідчення Аврутіна теж не мали ваги, бо він був звільнений з-під слідства у 1939 р., а Рогінського ще у 1937 р. зняли з посади і звільнили з заводу. Слідчий робить висновок:

«Нельзя считать показания Рогинского и Луканова объективными и потому, что проводившие следствие по их делам бывшие сотрудники УНКВД по Николаевской области Карамышев, Трушкин и Воронин за нарушение социалистической законности, выразившейся в использовании незаконных методов следствия и фальсификации следственных дел, осуждены 23 марта 1941 г., первые двое к расстрелу, а Воронин к 10 годам ИТЛ.» [10].

Сестра Рогінського так і не змогла покласти квіти на могилу брата. І не тільки вона. Таких тисячі. І таке, мабуть, тільки в нас.

Суспільство прагне наближатися до європейських стандартів, а чи готове воно?

---

1. Архів УСБУ в Миколаївській області. – Спр.2304-с. – Арк..1.
2. Там само. – Арк.10.
3. Там само. – Арк.13.

4. Там само. – Арк.14.
5. Там само. – Арк.21.
6. Там само. – Арк.54.
7. Архив Президента Российской Федерации. – Оп.24.– Дело 416.– Лист 122.– Украинская ССР. Список лиц, подлежащих суду Военной Коллегии Верховного Суда СССР, 19 апреля 1938 г.
8. Архів УСБУ в Миколаївській області. – Спр.2304-с. – Арк.62.
9. Там само. – Арк.98.
10. 10. Там само.– Арк.108.

Зайцев Ю.А

ВБИВАЛИ ВНОЧІ ПО 16, ПО 32, ПО…

В одній з миколаївських газет у 1991 році з'явилася маленька замітка журналіста В. Чуніхіна, з якої ми начебто з гумором дізнаємося, що в Миколаєві мешкав свій Гітлер. Різниця тільки в тому, що то було прізвище співробітника НКВС. Ось і все. Був собі Гітлер – і був, служив у НКВС – та чи мало служило радянських «гітлерів» з партквитками…

Саме це повідомлення наштовхнуло нас підняти публікації далеких 90-х років в дні становлення миколаївського товариства «МЕМОРІАЛ», коли були ще з нами в'язні більшовицьких таборів, засуджені в 30-ті роки: Сергій Бондаревський, Єлизавета Приходько (Зайцева), Катерина Горбуненко, Шая Горелик, Олександр Калеченко, Леонід Родіонов і багато інших свідків злодіянь тих часів. Ці люди допомагали відновити події і дух того часу, пізнати те, про що не йдеться ні в яких архівах. Вічна їм пам'ять!

Товариство «МЕМОРІАЛ» продовжує пошук місць поховань жертв більшовицьких репресій, хоча і не має доступу до всіх закритих архівів. У 1992 році керівник пошукової групи одеського «МЕМОРІАЛУ» Микола Данілов на наше прохання працював з журналами реєстрації розстрілів управління СБУ Одеської області, куди в 30-ті роки обов'язково надсилали копії розстрільних документів з Миколаєва, який входив у Одеську область. Саме з тих журналів ми тоді довідалися про розстріли в Миколаєві.

М. Данілов закінчив школу КДБ у Харкові, приймав участь у перегляді справ першої хвилі реабілітації 50-х років. В подальшому репресований за свої листи з пропозиціями до ЦК КПРС. Зараз Микола Миколайович використовує свій багатий досвід праці у секретних архівах. Саме на його матеріалах базується ця публікація, за що йому наша велика подяка. Формально – всі наведені нижче акти масових розстрілів у Миколаєві повинні мати наукове підтвердження – посилання на певні архівні фонди. Але замість того ми маємо те, про що говорять: «з достовірних джерел».

Треба зробити скидку на ті обставини кінця 80-х років. Але багато з наведених прізвищ підтверджуються анкетними даними, які опубліковані у вже виданих книгах серії «Реабілітовані історією».

Найбільше ми маємо інтерес до місць поховань, бо в Миколаєві ще й досі немає жодної пам'ятної дошки жертвам більшовицьких репресій. Називаємо поіменно всіх, хто став нам відомим. І товариш Гітлер-чекіст (в подальшому він змінив прізвище) знову з'явився в полі зору преси. Далі – з журналів реєстрації розстрілів:

Дело № 280. 29 июня 1931 г., г. Николаев. Расстрелян Матвеев Николай Иванович. Исполнители: Гитлер, Божков, Турбовский. Присутствовал прокурор Гомон. Труп похоронен в одежде на кладбище и следов могилы не оставлено.

Дело № 280, стр.114. 3 июля 1931 г., г. Николаев. В присутствии городского прокурора Гомона приведен в исполнение приговор на граждан:

Фехтеля Эдгарда Эдуардовича
Паннетье Карла Андриановича

Исполнители: Гитлер, Божков, Турбовский. Время 24.00. Трупы похоронены в одежде на кладбище и следов могилы не оставлено.

Як бачимо, поховані без усяких слідів. Поки то ще був 1931 рік, ще навчалися не залишати слідів. Але вже символічно до дій приступив Гітлер – хоч і не той.

У 1937 році про приховування слідів вже мова не йдеться – то ясно само по собі.

Ми тоді ж звернулися до КДБ для підтвердження факту поховань жертв репресій на старому миколаївському міському кладовищі. Відповідь отримали вчасно, але вона була дуже обережною (мабуть, такі є інструкції): **«…не исключены захоронения расстрелянных на городском кладбище»** [1]. Невдовзі до «МЕМОРІАЛУ» звернулася вдова розстріляного командира 15-ї Сивашської дивізії Савченко Роза Тевелівна. Вона розповіла, що багато років тому один з працівників кладовища показував їй місце таємних поховань і погодилася прийти на кладовище і показати його нам.

Зібралися: Юрій Зайцев, Анатолій Гіршберг і Глєб Трофімов, взяли з собою фотоапарат. Стара жінка з нашою допомогою видерлася на насип і з нього вказала те місце. Ми сфотографували все навкруги і то залишилося для історії. Вже навесні 2007 року ми вказали те місце членам Київської комісії по увічненню пам'яті жертв війни і репресій, які провели там пробні розкопки. Вони підтвердили наявність шару поховань, поверх яких у 1963 році (а то сталося по всій Україні, а може й СРСР) зроблені новітні поховання громадян. На цьому все завершилося і міська влада не знає, що робити: ставити дошку пам'яті, чи й надалі робити вигляд, що Миколаїв – то єдине на Україні місто, де комуністи не вбивали чесних людей.

Отож, рік 1937. Хвиля масового терору досягає Миколаївщини.

Акт от 15 августа 1937 г.

Мы, ВРИД коменданта УНКВД по Николаевской области Крюковский Ф.А., нач горотдела НКВД капитан г/б Приходько в присутствии помощника нач. горотдела НКВД ст. лейтенанта г/б Мейтуса Л.И., ответственного дежурного по горотделу мл. л-та г/б Глины и помощника оперуполномоченного III отделения УГБ сержанта г/б Святского Л. в ночь с 14 на 15 августа 1937 г. привели в исполнение приговор на следующих лиц:

1. Островский Антон Иванович 1905 г.р.
2. Попова Лидия Александровна 1895 г.р.
3. Долженко Федор Михайлович 1904 г.р.
4. Шнайдер Максимилиан Францевич 1875 г.р.
5. Каминский Томас Иосифович 1886 г.р.
6. Шваб Филипп Андреевич 1890 г.р.
7. Матиато Ангело Панайотович 1878 г.р.
8. Криницкий Афанасий Михеевич 1890 г.р.
9. Задорожный Арсений Андреевич 1887 г.р.
10. Романовский Иван Васильевич 1895 г.р.
11. Сирица Иван Григорьевич 1880 г.р.
12. Олейников Петр Макарович 1891 г.р.
13. Головинский Семен Алексеевич 1888 г.р.
14. Гертер Иван Самойлович 1897 г.р.

15. Жаворонок Григорий Ефимович 1892 г.р.

16. Афонин Алексей Кузьмич 1895 г.р.

Саме в цю ніч, з 14 на 15 серпня 1937 року в Миколаєві почався «Великий терор» 1937–1938 років. Ця перша партія у 16 осіб різних національностей прикрила собою багатьох інших, які залишилися в живих і потім вважали себе «чистими». Якби не ті 16 і їм подібні, пішли б на ешафот інші – бо була рознарядка на осіб І категорії, тобто приречених на смерть. У зв'язку з початком масових акцій і відсутності досвіду масових екзекуцій в цю ніч були стягнуті найкращі люди НКВС на чолі з начальником, який або стріляв, або дострілював, тобто робив контрольний постріл у потилицю. Ранг капітана д/б Приходька відповідав рангу армійського підполковника. І по кількості виконавців цей розстріл є найбільш представницьким – 5 виконавців. Можна припустити, що цей пробний розстріл був відзначений нагородами, преміями і посадами.

Як були пов'язані розстріли у Миколаєві з загальними заходами більшовицької влади?

2 липня 1937 р. Політбюро ЦК ВКП(б) приймає рішення, в якому пропонується у п'ятиденний термін подати до ЦК склад трійок по областях а також пропозиції щодо кількості підлеглих розстрілу. Починалася «куркульська» операція, потім німецька, польська.

Тільки німців у 1937–38 рр. розстріляли 41 898 чоловік.

31 липня 1937 р. наказ НКВС № 00447 «Про операцію по репресуванню колишніх куркулів, кримінальних та інших антирадянських елементів» затверджується в Політбюро. Були затверджені «ліміти» по першій (розстріл) і другій (табори) категорії, а також зафіксований персональний склад «трійок», які виносили вироки (начальник УНКВС, секретар обкому, обласний прокурор).

По цій операції буде розстріляно не менш 496 тис. чоловік. Продовжували стріляти і в Миколаєві.

«В ночь с 15 на 16 августа 1937 г. расстреляны еще 16 человек. Исполнители: ВРИД коменданта УНКВД по Николаевской области Крюковский Ф.А., пом. нач. горотдела НКВД ст. лейтенант г/б Мейтус Л. И., ответственный дежурный по горотделу, начальник IV отделения Идашкин Г.С.»

В цю ніч вже почалася буденна робота. З попередньої ночі взяли досвідчених Крюковського й Мейтуса і додали їм Ідашкіна. Тож втрьох прийшлося вбивати тих нещасних 16 чоловік, а ще й дострілювати треба. Прибирали вбитих мабуть вже інші, «ненавчені».

Та на цьому не скінчилося. Чи так сталося, чи було так задумано, але підігнали нову партію приречених, а вночі де знайдеш заміну стрільцям? От і додали до тих трьох Мельникова М.А.

Акт от 16 августа 1937 года, г. Николаев

Исполнители: Крюковский, Мейтус, Идашкин и оперуполномоченный IV отделения Мельников М.А.

В ночь с 15 на 16 августа расстреляли:

1. Карп Иосиф Антонович 1894 г.р.

2. Гейнерт А.А.

3. Биглер Г.К.
4. Романовский Д.Т.
5. Яблуновский Д.Х.
6. Дермоян А.М.
7. Лусогьян А.К.
8. Моргун В.П.
9. Петровский И.В.
10. Гембицкий П.А.
11. Клюшин В.Н.
12. Белов Е.А.
13. Меньшов Н.А.
14. Голуб С.Т.
15. Коль Я.Я.
16. Тумбрунаки М.П. 1888 г.р.

Отож, за ніч з 15 на 16 серпня 1937 року розстріляно 32 чоловіка. У ту ж ніч всі були поховані таємно на міському кладовищі. А які то були дні? 14 серпня була субота, 15 серпня – неділя. Тож стріляли і в суботу, і у неділю. А у понеділок? У понеділок було 16 серпня. Вдень – відпочинок, а в ночі – на роботу…

В ночь с 16 на 17 августа 1937 г. расстреляны 16 человек. Исполнители: Крюковский, Мейтус, ответственный дежурный по горотделу на 00 часов 15 минут Орентлихерман Г.М. и младший лейтенант Александров.

Расстреляны:

1. Подопригора А.А.
2. Стрига А.С.
3. Пастушенко А.А.
4. Кравченко И.П.
5. Демендинков К.Н.
6. Корниенко Е.В.
7. Васильєв И.Ф.
8. Макушев Г.А.
9. Курочкин А.И.
10. Дымченко А.М.
11. Дикос М.М.
12. Савун И.Г.
13. Сербин Ф.И.
14. Бандура И.С.
15. Горбенко Ф.М.
16. Доценко Я.П.

За три дні (точніше – ночі) було розстріляно 64 чоловіка. То вже діяла нова Трійка УНКВС по Одеській області. Рішення було прийнято на її засіданні 9 серпня 1937 р.

Деякі з обвинувачених були під слідством всього по 13 днів (Тумбрунакі, Кравченко, Корнієнко, Курочкін, Димченко були арештовані 27 липня 1937 р., а Доценко взагалі 3 серпня).

Вівторок – 17 серпня 1937 р. Знову важкий день. Перша розстрільна команда – Крюковський, Мисюра – нач. водного відділу УДБ, л-т д/б і оперуповноважений ІІІ відділення Зайденберг С.Е. Десь немає Мейтуса, а справи невідкладні. Але ми знаходимо ще один розстрільний акт за ту ж ніч. До тієї групи виконавців додали-таки Мейтуса. В ту ніч з 17 на 18 серпня рішенням Трійки Одеського УНКВС від 10 серпня 1937 р. була розстріляна ще одна партія в'язнів з 15 чоловік:

«…1. Майер Эммануил Вильгельмович 1898 г.р.
2. Майзингер К.И.
3. Райхерт Я.В.
4. Франк Г.Г.
5. Фогт Г.Я.
6. Вейкут Г.Ф.
7. Бардт Г.Г.
8. Диордиев А.А.
9. Дорошенко И.П.
10. Цимбельман Г.И.
11. Альф Т.Г.
12. Гофман Г.Г.
13. Бахман И.И.
14. Кривов Николай Петрович, 1902 г.р.
15. Бетхер Эдуард Михайлович, 1883 г.р.…»

Отож в ніч на 18 серпня розстріляли дві групи загальним числом 31 чоловік. Розстріли тривали безперервно з 14 по 18 серпня 1937 року. Так починався «Великий терор». Важкі були ці серпневі ночі для всіх – і тих, хто стріляв, і для самих жертв, і для їх родин, які багато ночей на щось сподівалися, і для в'язнів камер, з яких забирали на страту. Хто буде наступний? А було то рівно за 4 роки до здачі німцям Миколаєва і вбивали майбутніх його захисників.

А чому стріляли партіями по 16 чоловік? Не вистачало виконавців? Не встиглили вивозити трупи? Чи не встигали закопувати? Десь у архівах є інструкції на ті дії, але ми їх не знаємо. А може в тому була якась вигода, бо за кожну ніч йшла добра винагорода?

В ніч з 20 на 21 серпня 1937 р. розстріляні 16 чоловік. Виконавці: Крюковський, Мейтус, Зайденберг і сержант Святський (для навчання). Оскільки комендант Крюковський присутній при всіх акціях, можна припустити, що в нього легша робота – контрольний постріл. В ту ніч були розстріляні:

«…1. Ревва И.О.
2. Штолер А.П.
3. Гохгалтер Л.М.
4. Клейн Л.М.
5. Бекк Э.К.
6. Клетке Х.Х.
7. Мальчук В.А.
8. Слипченко В.Т.
9. Слипченко И.Т.

10. Науменко Г.Г.
11. Симченко С.А.
12. Повх А.А.
13. Бутенко А.Т.
14.Дедул С.Д.
15. Щербина А.Е.
16. Клетке И.Х….»

В ніч з 22 на 23 серпня 1937 р. знову збирається авторитетна команда: Приходько, Крюковський, Мейтус, Ідашкін, Мельников. То вже ясно, що робота буде. І дійсно, спочатку вони розстріляли 15 чоловік:

«…1. Ротгофер Рудольф Андреевич, 1897 г.р.
2. Рецель Яков Яковлевич, 1895 г.р.
3. Холодный П.М.
4. Панков К.С.
5. Велль П.И.
6.Дуккерт Я.И.
7. Дубинин И.Е.
8. Шалковский Э.Я.
9. Штейнер П.Г.
10. Грессь А.Ф.
11. Коль Т.Я.
12. Пивень Н.М.
13. Рамбургер А.П.
14. Подшивайло М.П.
15. Шмидт Г.Ф….»

Друга бригада групується на базі тих же людей, але залишаються Крюковський і Мейтус, а до них дають свіжих – Святського і молодшого. л-та д/б Глину. Саме вони й стріляють ще 12 чоловік.

Акт

Я, комендант УНКВД Крюковский, на основании полученного мною предписания нач. горотдела Приходько и выписки из протоколов №№ 3, 5 и 13 заседания Тройки при УНКВД Одесской области от 9, 10 и 19 августа 1937 г. в присутствии ст. л-та г/б Мейтуса, мл. л-та г/б Глины и сержанта Святского привел в исполнение приговор Тройки на осуществление расстрелов следующих лиц:

1. Браун Ян Адольфович
2. Карасенко Антон Иосифович
3. Ипатенко Даниил Янович
4. Поздняков Николай Вал.
5. Кригер Ян Янович
6. Мельниченко Сергей Дмитриевич
7. Федоров Марк Васильевич
8. Фогт Христофор Янович
9. Ротт Филипп Янович

10. Кравченко Яков Васильевич
11. Руденко Евгений Иванович
12. Серебрич Николай Афанасьевич

Всі ці відомості тільки з тих, що має товариство «МЕМОРІАЛ». Повна картина ще чекає своїх дослідників. Але й те, що ми маємо, вражає.

В ніч з 5 на 6 вересня 1937 р. розстріляні 12 чоловік:

«…1. Грищенко
2. Балаценко
3. Килочек Мих. Клем. 1901 г.р.
4. Юдина
5. Моторный
6. Забара
7. Воровский
8. Немудрый
9. Гнатенко
10. Даниленко
11. Петрусенко
12. Ховрах…»

Виконавці: Крюковський, Глина, Зайденберг.

В ніч з 21 на 22 вересня 1937 р. розстріляні 2 групи. Одну групу в 14 чоловік розстріляли Крюковський, Зайденберг і Світський:

«…1. Полуэктов Тимофей Ефимович, 1912 г.р.
2. Осадчук Тарас Иванович, 1910 г.р.
3.Омельченко Петр Ефимович, 1910 г.р.
4. Голишихин Ефрем Павлович, 1912 г.р.
5. Масленников Афанасий Иванович, 1891 г.р.
6. Гаркуша Алексей Феофанович, 1912 г.р.
7. Гуров Василий Ильич, 1910 г.р.
8. Иванов-Никитин Владимир Иванович, 1912 г.р.
9. Фролов Александр Григорьевич, 1908 г.р.
10. Цибулин Михаил Иванович, 1903 г.р.
11. Дмитриев Александр Федорович, 1914 г.р.
12. Бровкин Петр Яковлевич, 1904 г.р.
13. Шепель Петр Николаевич, 1913 г.р.
14. Широкий Григорий Прокофьевич…»

Другу группу в 16 чоловік розстріляли Крюковський, Мейтус і оперуповноважений Миколаївського портового НКВС сержант Луговий:

«…1. Ахромеев Илья Архипович
2. Берг Николай Ефимович
3. Кваша Петр Трофимович
4. Кирка Дмитрий Алексеевич
5. Бельский Леонид Васильевич
6. Барабинский Григорий Федорович
7. Элли Аллоида Иосифовна

8. Сена Христиан Михайлович
9. Гаугер Вильгельм Вильгельмович
10. Бист Яков Яковлевич
11. Клейн Яков Яковлевич
12. Гофман Эмилий Яковлевич
13. Избаш Ефим Сергеевич
14. Макренко Яков Парфентьевич
15. Венц Готлиб Антонович
16. Мироненко Василий Николаевич…»

Загалом, вночі з 21 на 22 вересня в Миколаєві були розстріляні 30 чоловік. Акт складався вранці і вже тим числом, тобто 22 вересня 1937 р.

Актом від 25 вересня зафіксований розстріл Крюковським, Глиною і Зайденбергом 15 чоловік:

«…1. Коломиец Иван Васильович, 1899 г. р.
2. Гулевич Иван Федорович, 1893 г. р.
3. Ионас Флориан Лаврентьевич, 1888 г. р.
4. Резников Герасим Степанович, 1877 г. р.
5. Гаинский Леонтий Климентьевич, 1890 г. р.
6. Кари Августин Антонович, 1895 г. р.
7. Кари Корней Антонович, 1885 г. р.
8. Горицкий Александр Андреевич, 1909 г. р.
9. Глонза Лукьян Лаврентьевич, 1886 г. р.
10. Кун Георгий Петрович, 1908 г. р.
11. Добровольский Петр Титович, 1881 г. р.
12. Миллер Петр Александрович, 1906 г. р.
13. Фишер Михаил Иванович, 1890 г.р.
14. Миргороденко Константин Емельян, 1915 г.р.
15. Апостолов Федор Андреевич, 1904 г.р….»

Серед катів корінні національності Миколаєва – українці, росіяні, євреї. Дуже престижно, мабуть, було перебувати в кадрах НКВС. Посади, гроші, пайки, гонор. Нам не відомо жодного випадка, коли б хоч хто вийшов з тих рядів, хоча б і по хворобі. Всі трималися. І всі мали партквитки більшовицької партії. Всі оті мейтуси, крюковські, зайденберги, глини. Це вони самі себе назвали «ум, честь и совесть». А народ схилив голови і чекав…

Закінчився вересень. Скільки розстріляли за місяць? Рахунок вели, бо була окрема рознарядка на вироки по І категорії. Поки що поіменно всіх жертв ми не знаємо…

Хто і як керував темпами і термінами розстрілів? Все йшло в Миколаїв з Одеси, де було обласне управління. Отож, хто виносив вирок або його затверджував, той і призначав час страти. Ось приклад – наказ полковника д/б, кавалера ордена Леніна начальника УНКВС по Одеській області Федорова своєму підлеглому у Миколаїв:

«…2 октября 1937 г.
Нач-ку Николаевского ГО НКВД
Мейтусу
Приказание

1. Антели Григория Лазаревича, 1911 г.р., содержащегося под стражей в тюрьме г. Николаева, приведите в исполнение приговор в ночь с 4 на 5 октября 1937 г.

2. Акты в 4-х экз. направьте ответственному секретарю Тройки л-ту г/б Спектору. Федоров …»

Саме після такого наказу з Одеси в ніч з 8 на 9 жовтня 1937 р. Крюковський, Глина і Зайденберг розстріляли 15 чоловік:

«…1. Гушановский К.И.
2. Добровольский Д.Ф.
3. Зелинский Ю(И).П.
4. Козирюк Д.А.
5. Кулевский Я.С.
6. Машевич А.Ф(?).
7. Медвецкий А.И.
8. Соколовский М.Ф.
9. Сухарский А.А.
10. Сухарский И.А.

Сухарський І.А.

Сухарський О.А.

1. Стефанский В.И.
2. Чапковский И.С.
3. Ягодзинский И.И. и еще 2 неизв**.**

Тієї самої ночі, та сама команда по іншому акту розстріляла 4-х чоловік:

1. Цехановский Филипп Антонович 1903 г.р.
2. Канивченко Афанасий Авксентьевич 1900 г.р.
3. Шевченко Андрей Иванович 1902 г.р.
4. Резниченко Иван 1891 г.р

Тієї самої ночі, той же Крюковський з Орентліхерманом і мл. лейтенантом Кравцовим розстріляли 14 чоловік:

1.Захаров Григорий Михайлович, 1893 г.р.
2. Чернобривец Степан Федотович, 1887 г.р.
3. Цымбаленко Федор Николаевич, 1905 г.р.

4. Козырько Митрофан Андреевич, 1885 г.р.
5. Белик Григорий Дмитриевич, 1895 г.р.
6. Лысенко Иван Иванович, 1889 г.р.
7. Лысенко Павел Иванович, 1898 г.р.
8. Беспалько Григорий Захарович, 1893 г.р.
9. Дышловой Трофим Никифорович, 1889 г.р.
10. Табунщик Яков Федотович, 1903 г.р.
11. Мильчуцкий Петр Алексеевич, 1901 г.р.
12. Ткаченко Степан Алексеевич, 1883 г.р.
13. Кокарев Григорий Иосифович, 1903 г.р.
14. Софронов Виктор Яковлевич, 1891 г.р.

Ця ніч, з 8 на 9 жовтня, стала рекордною – розстріляні 33 чоловіка. Комендант Крюковський має на рахунку всіх 33-х.

В ніч на 11 жовтня 1937 р. Крюковський, Мейтус, Місюра і Луговий розстріляли 14 чоловік, серед них:

1.Спихальский К.И.
2. Брильц А.С.
3. Вильчекольский И.И.
4. Волейшов С.П.
5. Кун Д.М.
6. Попова О.Д.
7. Литке Гуго Карлович

Бабенко О.П.
Розстріляний 10.10.1937 р.

Спихальський К.Й.
Розстріляний 10.10.1937 р.

В наступну ніч, з 11 на 12 жовтня, вони ж розстріляли 10 чоловік, серед них:

1. Лабек М.П.
2. Михель Э.Д.
3. Шардт Н.Н.
4. Сивер А.В.
5. Герценбиллер Н.И.

6. Зихварт Ф.Я.
7. Барковский И.И.
8. Матесс И.Ф.

В цей час, на початку жовтня 1937 р., стався збій у машині знищення. З Миколаєва до Одеси летить запит:

«…Секретарю Тройки при УНКВД
Одесской обл.
л-ту г/б тов. Спектору
Нач. 8 отдел. Одес. Управл.НКВД
мл. л-ту г/б тов. Фишману

Вашим № 767942 от 3 октября 37 г. нам предложено привести в исполнение над осужденными к расстрелу решением народ. комиссара НКВД СССР Ежова и генер. Прокурора Вышинского. Всего – 15 человек.

В числе указанных лиц числится Лунин Петр Иосифович, 1886 г.р., уроженец Одессы, русский, машинист ж.д. ветки завода №198 (Черноморский з-д).

В тюрьме НКВД г. Николаева такого заключенного нет, а числится Лунин Петр Петрович, 1886 г.р. Все установочные данные сходятся с установочными данными в отношении № 767942.

По 8 отделению Николаевского горотдела также числится арестованный по польской операции Лунин Петр Петрович, машинист паровозного депо з-да № 198, дело на которого закончено и направлено через 3 отд. УГБ УНКВД по Одесской обл. для слушания в Особом порядке.

Прошу в срочном порядке произвести соответствующую проверку и изменение в ваш. № 767942, сообщить об этом мне для приведения в исполнение приговора над Луниным.

ВРИД нач. УНКВД СССР по Никол. Обл.
ст. л-т г/б Мейтус …»

З Одеси терміново відправляється телеграма до Москви:

«…10 октября 1937 г. Телеграмма.
Москва НКВД Цесарскому

Протоколом пр 42 от 23 сентября приговорен к расстрелу Лунин Петр Иосифович 1886 г.р. (по делу же привлечен Лунин Петр Петрович 1886 г.р.).В представленной справке вкралась ошибка правильности отчества остальные все данные соответствуют материалам дела.

Вторично прошу подтвердить приведение приговора над Луниным Петром Петровичем повторяю Петром Петровичем Федоров…»

Діждавшись відповіді з Москви, одеські чекісти видають свій документ, який був відправлений у Миколаїв:

Акт 1937 ноября 28 дня

Мы, нижеподписавшиеся, нач. отд. 3 отд. УГБ по Одесской обл. Каринковский, о/у того же отдела Скворцов и нач. 8 отд. мл. л-т г/б Фишман, составили настоящий

акт в том, что решением Комиссара НКВД СССР Ежова и ген. Прокурора Вышинского (прот. № 42) 23/V осужден к расстрелу Лунин Петр Иосифович. Фактически же по следственному делу и имеющемся в деле документам является Луниным Петром Петровичем, а не Иосифовичем. Ошибка произошла при составлении справки. Считать осужденным к расстрелу по протоколу № 42 Лунина Петра Петровича.

Настоящий акт составлен на предмет приведения в исполнение приговора над Луниным Петром Петровичем.

Нач. 3 отделения 3 отдела УГБ Каринковский

І ось в ніч з 22 на 23 грудня 1937 р. комендант Крюковський і нач. АГВ Чайковський нарешті виправляють прикру помилку і розстрілюють:

1. Мишак Іван Іванович
2. Лунін Петро Петрович

Петру Луніну доля дала ще 2 місяці життя. Останній місяць його взагалі тримали до особливої дати – до 22 грудня.

Отож, повернемося у жовтень 1937 р. В ніч з 15 на 16 жовтня Крюковський і молодший. л-т Рудницький розстріляли 31 чоловіка. Вдвох, без помічників. Серед розстріляних:

1. Патолиц Александр
2. Покутнев Григорий Михайлович

Наступної ночі, з 16 на 17 жовтня, ті ж двоє, Крюковський і Рудницький, знову розстрілюють 31 чоловіка, серед яких:

1. Кудас Яков Григорьевич, 1906 г.р.
2. Штоллер Адольф Константинович, 1879 г.р.
3. Верлатый Яков Петрович, 1886 г.р.

В ніч з 25 на 26 жовтня 1937 року Крюковський, Глина і заст. обл. прокурора по спецсправам Карпенко розстрілюють 9 чоловік:

1. Бабич Алексей Николаевич
2. Цорин Ф.А.
3. Валяс П.И.
4. Вендзиковский А.И.
5. Грабовский С.В.
6. Кончуговский И.В.
7. Курабо Д.П.
8. Метелица М.И.
9. Церр И.Ф.

Наближалися жовтневі свята. Вся держава готувала подарунки. НКВС готувала свої і конкурентів у них не було. Ми пам'ятаємо долю етапу з Соловків, який повністю – 1 111 чоловік, було розстріляно в урочищі Сандормох. Готували подарунки і в Одесі, і в Миколаєві.

Курабо Д.П.

Метелиця М.Й.

Акт.

3 ноября 1937 г. г. Николаев

Я, ВРИД коменданта УНКВД по Николаевской области Крюковский в присутствии зам. обл. прокурора по спецделам т.Карпенко привел в исполнение приговор на Антона Героника Ефимовича и др – всего 29 человек:

1.Антон Г.Е.
2. Барон И.Я.
3. Барбус Г.Д.
4. Буч С.С.
5. Валькер И.К.
6 .Веч Р.И.
7. Гергардт И.Х.
8. Гопфауф А.Я.
9. Гопфауф Л.Я.
10. Гопфауф Я.И.
11. Горст Ф.Ф.
12. Гун Я.А.
13. Ивих Г.Г.
14 .Келлерман А.И.
15 .Кюллер А.И.
16. Мартын Н.Ф.
17. Мец М.Я.
18. Натан А.Х.
19. Райхерт А.Г.
20. Реммих Ф.Г.
21. Рединге Э.И.
22. Рунг Ф.П.

23. Сикут Г.М.
24. Траутман И.Я.
25. Фитерер А.П.
26. Франк А.Ф.
27. Фридт И.Я.
28. Цолер А.Я.
29. Шох И.Г.

В цей час організувалася Миколаївська область і формувалося обласне управління НКВС. На чолі його був поставлений такий собі Фішер Йосип Борисович, єврей за національністю. З»явився він у званні ст. лейтенанта, а до свят був вже капітаном д/б. Всі святкові розстріли проходили вже з його участю.

Акт от 5 ноября 1937 г.

г. Николаев

Я, ВРИД коменданта УНКВД по Николаевской области Крюковский, на основании предписания ВРИД нач-ка УНКВД Фишера в присутствии ответственного дежурного УНКВД зам. нач. 3 отд. УГБ УНКВД мл. л-та г/б тов. Глины привел в исполнение приговор над осужденными к расстрелу:

1. Бангерт Г.Ф.
2. Брункгорст Г.Э.
3. Вализер П.И.
4. Гейне Роберт. Э.
5. Геккель И.К.
6. Гизбрехт И.И.
7. Гиммельмайер В.Ф.
8. Дангауер И.И.
9. Дангауер М.И.
10. Ионас Г.Х.
11. Кунц И.А.
12. Кунц Ф.А.
13. Кунц И.И.
14. Марсал И.Г.
15. Полубинский И.К.
16. Руф И.Э.
17. Томас В.Ф.
18. Фишер А.Х.
19. Шмальц Р.Х.
20. Штарк Ф.М.
21. Штейн Г.С.
22. Цигель Г.И.
23. Янер Ф.Я

Засідання «трійки» в основному проходили вночі – з 10 години вечора до 4–5 годин ранку. Отже, засідання «трійки» проходило в позаурочний час, а участь в її

роботі носила громадський характер. Яка була механіка репресій на той час, коли область ще тільки формувалася? Слідство проводилося у Миколаєві. Потім пропозиція щодо засудження передавалася у Одесу і там Трійка приймала рішення. Після того у Миколаїв надсилали наказ на розстріл. Приклад:

Нач-ку УНКВД по Николаевской обл.
ст. л-ту г/б Фишеру

Выписки из протоколов на

1. Экрот Антон Севастьянович 1902 г.р.
2. Псатий Василий Давидович 1898 г.р.
3. Реннер Героним Иванович 1880 г.р.

для приведения приговора в исполнение непосредственно по УНКВД Никол. обл. по месту содержания осужденных под стражей в тюрьме г. Николаева.

Акт о приведении приговора в исполнение в 4-х экз. прошу направить нач-ку 8 отделения УГБ УНКВД по Одесской обл. мл. л-ту г/б Фишману.

Нач-к УНКВД по Одесской обл.
комбриг Федоров
23 ноября1937 г.

Зверніть увагу, Федоров вже не полковник, а комбриг. Це після святкових подарунків.

Отож, незабаром з Миколаєва у Одесу йде відповідь:

г. Николаев, 30 ноября 1937 г. Совершенно секретно

Акт.

Мы, Комендант УНКВД по Николаевской обл. Крюковский и ответственный дежурный по УНКВД Гелетко на основании предписания нач. УНКВД по Никол. обл. капитана г/б Фишера привели в исполнение приговор над осужденными – в ночь с 30 ноября на 1 декабря 1937 г.:

1. Экрот А.С. 1902 г.р.
2. Псатий В.Д. 1898 г.р.
3. Реннер Г.И. 1880 г.р.

Всего три человека.
Комендант УНКВД Крюковский
Ответственный деж. По УНКВД Гелетк***о***

Розстріли продовжувалися. Не за всі ми знаємо. За ніч стріляли і по одному, і по двох чоловік. Ми розповідаємо тільки про відомі нам масові розстріли…

Пізно вночі, 23 листопада, о 23.30, Крюковський особисто розстріляв 5 чоловік:

1. Половиченко Николай Федорович, 1900 г.р.
2. Огаренко Анатолий Минович, 1908 г.р.
3. Цуцол Михаил Андреевич, 1917 г.р.
4. Бублик Павел Владимирович, 1903 г.р.
5. Иртанский Давид Григорьевич.

В ніч з 20 на 21 листопада Митрофанов і Шехтман розстріляли 6 чоловік:

1. Козырев Севастьян Эммануилович, 1897 г.р.
2. Ветштейн Рафаил Францевич, 1905 г.р.
3. Мозер Яков Яковлевич
4. Миллер Антон Иосифович, 1894 г.р.
5. Антон Теобальд Иванович, 1890 г.р.
6. Антон Вильгельм Иванович, 1895 г.р.

Волков Д.І.
Розстріляний 28.11.1937 р.

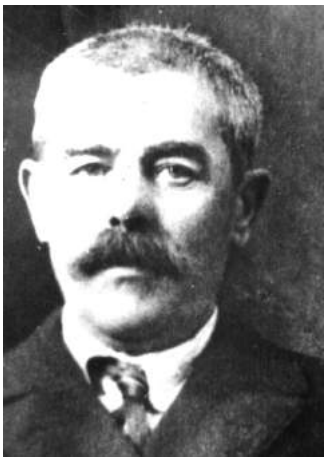

Кубицький Ф.Й
Розстріляний 26.11.1937 р..

Кржечковський П.П.
Розстріляний 19.11.1937 р.

Наближалося нове свято – день сталінської конституції. Знову подарунки.

Акт

6 декабря 1937 г. г. Николаев

Мы, комендант УНКВД Крюковский и нач. отдела связи Шехтман на основании решения Комиссара НКВД Ежова и прокурора Вышинского, предписания нач. УНКВД по Николаевской обл. капитана г/б тов. Фишера привели в исполнение в ночь на 6 декабря 1937 г. приговор над осужденными к расстрелу 19 чел.:

1. Буч Э.С.
2. Вилькер А.К.
3. Вернер В.И.
4. Гайндле Г.Д.
5. Гельман П.Г.
6. Гильц В.И.
7. Дильман С.С.
8. Илли И.Н.

9. Крафт Х.Г.
10. Мец В.Я.
11. Николаи К.Ф.
12. Нуц Г.И.
13. Реммих К.П.
14. Траутман Э.Я.
15. Флинк И.Ф.
16. Франк Г.
17. Циммерман А.Г.
18. Цоллер Я.Я.
19. Шидловский Л.П.

Теза про святкові подарунки має своє підтвердження від вінницьких дослідників:

«Тройка начинает работать ежедневно» – повідомив 7 квітня 1938 р. Корабльов своєму шефу наркому внутрішніх справ УРСР Успенському. Працювали в будні і в святкові дні. Особливо «знаменним» для трійки було 22 квітня 1938 р., коли вся країна відзначала річницю народження організатора і натхненника червоного терору Леніна. Усі члени трійки були урочисті, начепили ордени та медалі, червоні стрічки на лацкані піджаків. Начальник першого спецвідділу ВОУ НКВС Перепеляк повідомляв у Київ, що 22 квітня 1938 р. трійка розглянула 49 справ, до яких належало 181 чоловік, із них 169 були розстріляні» [3].

Для миколаївських чекістів то був важкий період. Але головне було попереду. Наближалося нове свято – може найголовніше – день народження вождя. За цю добу – з 21 до 22 грудня 1937 р., а акти складалися ще й уранці 23 грудня, у Миколаєві було розстріляно 105 чоловік – це тільки попередні дані, які має товариство «Меморіал».

Стріляли партіями, оформлялося це кількома актами.

Ми вже писали про **Петра Луніна** – його розстріляли 22 грудня.

По окремому акту в ніч на 22 грудня комендант Крюковський і нач. АГВ Чайковський розстріляли **Станкевича Петра Герасимовича.**

Вони ж, в ніч з 22 на 23 грудня розстріляли

1. Шевченка Якова Савеоьовича
2. Цоуфала Олексія Васильовича

Вони ж по окремому акту розстріляли в ніч на 23 грудня 7 чоловік:

1. Аккерман Ф.Я.
2. Бокк Г.Г.
3. Гейс Н.И.
4. Крафт В.И.
5. Саутер В.И.
6. Саутер Ф.К.
7. Эрментраут Я.П.

Ось ще документи цього дня:

«…№ 752607 Совершенно секретно
16.XII.37 Нач-ку УНКВД по Никол. обл.
кап-ну г/б Фишеру

г. Николаев

Выписка из протокола № 99
заседания Спецтройки от 4 декабря 1937 г.

об осуждении к ВМН – расстрелу Гепфнера Аллоизия Яковлевича – 1892 г.р. для приведения приговора в исполнение непосредственно по УНКВД Никол. обл.по месту содержания осужденного под стражей в тюрьме г. Николаева.

Акт о приведении приговора в исполнение в 4-х экз. прошу направить нач. 8 отделения УГБ УНКВД по Одесской обл. мл. л-ту г/б тов. Фишману.

Приложение: одна выписка

Зам. нач. УНКВД по Одесской обл.

кап. г/б Спектор…»

Незабаром у Одесу надійшла відповідь:

«… Совершенно секретно

Акт

22 декабря 1937 г. г. Николаев

Мы, комендант УНКВД Крюковский и нач. АХО УНКВД Чайковский, согласно решению Тройки УНКВД по Одесской обл. от 3.12.37 г. на основании предписания нач. УНКВД по Николаевской обл. кап-на г/б тов. Фишера привели в исполнение приговор над осужденным к ВМН – расстрелу в ночь с 22 на 23 декабря 1937 г.

1. Гепфнер Аллозий Яковлевич 1892 г.р.

Всего: один человек

Комендант Крюковский

Нач. АХО Чайковский…»

В нас більше актів за 22 грудня 1937 р. немає. Але з тих офіційних публікацій, що вийшли в серії «Реабілітовані історією», загалом складається цифра в 105 чоловік. Треба мати на увазі, що опубліковано десь 50% прізвищ жертв репресій. Тож маємо ще більш сумну статистику. Якщо тільки почати друкувати той список у 105 чоловік, то вже стає моторошно. Ось як виглядає його початок за алфавітом:

Аккерман Фрідріх Яков.
Алтухов Семен Пахомович
Амман Георгій Іванович
Бахман Яків Іванович
Беккер Генріх Антонович
Беккер Теодор Пилипович
Бемм Мате Олександрович
Бемм Стефан Олександрович
Бемм Християн Олександрович
Бендер Петро Зігфридович.
Бергер Йосип Пилипович
Бергер Йосип Яковович
Бергер Каспер Йосипович

Бергер Каспер Якович
Бергер Яків Касперович і ще, ще, і ще…

Після 22 грудня розстріли продовжувалися, але ця дата залишиться в пам'яті миколаївців самою сумною за 30-ті роки, безумовно, після Голодомору.

Відомий український історик В. Васильєв вважає, що в Україні за період 1937–1938 рр. до розстрілу було засуджено 122 237 чоловік [3].

По Одещині, по неповним даним, за той же період було розстріляно 8 107 чоловік [4].

Вінниця показує близько 8 000 розстріляних.

По Миколаївщині, на початок 2005 р., дослідники показують 2 102 чоловіка [5]. Але, вважаючи вищенаведені загальноукраїнські дані і відомості по Вінниці і Одесі, можемо очікувати подальше збільшення миколаївських показників щонайменше удвічі. Тож сумна наша історія чекає сумлінних дослідників і ще більш сумлінну українську владу…

---

1. Архів Миколаївського товариства «Меморіал»
2. Газета «30 октября» Москва – № 74 – 2007 р.– С. 4–5.
3. Вінницький мартиролог.– Вінниця, Велес, 2001. – С.17.
4. Одеський мартиролог. – Одеса, ОКФА, 2005. – Т.3. – С.88.
5. Масові політичні репресії на Миколаївщині в 20–30-ті роки XX століття // Реабілітовані історією. Миколаївська обл..– Кн.1– Київ–Миколаїв.– 2005. – С.95.

Ніколаєв І.Є.

ТРАГЕДІЯ СЕРГІЯ ПЕТРОВИЧА ЯГНЮКА

Безжалісна сталінська система понівечила долі мільйонів людей. Тоталітаризм жорстоко карав за будь-які прояви інакодумства по відношенню до офіційної ідеології, тому арешти громадян за необачне висловлювання, «неправильний» погляд у бік портрета «вождя народів» тощо були в той час повсякденною практикою. Особливе занепокоєння у властей викликала релігія, яка тривалий час залишалася в СРСР чи не єдиною сферою життя, що суперечила державній ідеології. Тому, починаючи з перших днів приходу до влади, більшовики оголосили непримиренну війну релігії, обіцяючи трудящим побудувати «комуністичний рай на землі».

Переслідування владою віруючих людей стало буденним явищем того часу. Одним з постраждалих у запеклій боротьбі режиму з церквою виявився мешканець Миколаєва – Сергій Петрович Ягнюк, останнє місце роботи до арешту – посада майстра на заводі «Дормашина». Його позбавили волі 29 липня 1937 року, разом з дев'ятьма іншими працівниками заводу по обвинуваченню у створенні «антирадянської контрреволюційної організації». Втім, ще до арешту Сергію Петровичу випало пройти важкий шлях переслідувань.

Вступивши у партію в 1925 році, він був виключений з неї в 1929 році. Саме це виключення зіграє ключову роль в його арешті в 1937 році. Події розвивалися наступним чином. Як відомо, в 1929–1930 роках, згідно з рішенням XVI партійної конференції, по всій країні проходила друга партійна чистка, пов'язана у першу чергу з внутріпартійною боротьбою у лавах правлячої партії, під час якої партійних квитків лишились близько 10% членів партії. Втім, з партії в цей час виключали не тільки за праві чи ліві «ухили», або приналежність до «опозиції», а й за інші речі, які на думку партійного керівництва, були несумісні з високим званням «комуніст».

Головною претензією до Ягнюка, який працював в той час інженером на заводі ім. А. Марті, стала його «негідна комуніста» релігійність. Треба зазначити, що на цьому заводі Сергій Петрович працював вже майже 30 років, прийшовши на підприємство ще в 1900 році. Під час Першої світової війни він очолював снарядний цех, та, як йдеться з матеріалів справи: «...був дуже релігійною людиною, ця релігійність доходила до того, що він не виходив з церкви та не пропускав повз себе жодного священика, доки не поцілує йому руку. У святкові дні Ягнюк завжди запитував у робітників, чи були вони разом з родинами у церкві, а якщо ні, то Ягнюк читав їм проповіді. Крім того, Ягнюк у снарядному цеху, де він був майстром, самовільно взяв на себе функції по догляду за іконою та лампадкою, що висіли в цеху, змушував робочих хреститися на ікону та кожної суботи запрошував до цеху священика» [1].

Релігійною людиною Ягнюк залишився також після 1917 року, хоча до церкви тоді ходити було вкрай небезпечно. Як йдеться з виступу одного з робітників заводу на партійних зборах: «...Навіть в наш час, незважаючи на те, що доказано відсутність Бога, а релігія визнана ворогом нашої рідної радянської влади у нас є люди, які купуються на різні «попівські штучки». Серед них найбільш активним віруючим є Ягнюк, товариші не раз бачили як він під час робочого дня хреститься, відомо, що

він святкує релігійні свята та продовжує спілкуватися з священиками. І це дозволяє собі робити член нашої партії, партії робітників та селян, партії трудового люду, якому століттями різноманітні «господа» та «пани» вішали ярмо на шию, а всілякі попи тільки підтримували експлуататорів у цьому, розповідаючи всілякі казки про справедливість та «рай на небесах». Тому, такі комуністи як Ягнюк, є ганьбою для нашої партії, нашої найкращої у світі країни, та для всього нашого колективу...» [2].

Звичайно, що «зауваження» такого роду фактично автоматично приводили до втрати партійного квитка. Адже, саме наприкінці 1920-х років боротьба з релігією вступила у найбільш гостру фазу.

Преса, за наказом влади, розгорнула гучну ідеологічну кампанію. «Комсомольська правда» критикувала навіть «Союз безбожників», за начебто недостатньо рішучий наступ на релігію та відсутність класового підходу до релігійних питань. Різко засуджувався, наприклад, нарком освіти А. Луначарський, за його заклики до «тактичного, наукового ведення антирелігійної пропаганди».

В червні 1929 року «Союз безбожників» було перейменовано вже на «Союз войовничих безбожників», головним гаслом якого стало: «Боротьба з релігією – це боротьба за соціалізм». По всьому СРСР проходив цикл антирелігійних лекцій, фільмів, екскурсій. Тираж газети «Безбожник» зросте з 62 тисяч екземплярів у 1928 році до 500 тисяч у 1930 році. А 21 січня 1930 року виконавче бюро «Союзу войовничих безбожників» прийме план першої «безбожної п'ятирічки», за підсумками якої планувалося довести кількість «безбожників» до 10 мільйонів [3].

Окрім «релігійності» в біографії Ягнюка знайшлася ще одна достатньо серйозна компрометуюча деталь. В 1916 році до Миколаєва приїжджав імператор Російської імперії Микола II, під час чого він навідався до заводу імені А. Марті. У числі делегації робітників, всього їх було троє, яким адміністрація підприємства доручила зустріти Миколу II, був наш Ягнюк, більш того, саме він вручив імператору хліб з сіллю.

На додачу до цього, незадовго до приїзду Миколи II, на заводі спалахнув страйк. Поведінка Ягнюка під час якого так описується в його справі: «...В момент оголошення страйку Ягнюк займав посаду старшого майстра снарядного цеху. Як патріот старої Росії в страйку участі він не приймав. Навпаки, на мітингу перед робітниками він заявив, що у час коли країна знаходиться у стані війни, влаштовувати страйки та повстання на оборонному підприємстві означає стріляти в спину своєї власної країни, він закликав робітників повернутися до цехів, не слухати членів страйкового комітету, пам'ятаючи, що країна знаходиться в небезпеці. Невелика кількість робітників послухалася його. Всі інші страйкуючі робітники були вкрай обурені штрейкбрехерською поведінкою Ягнюка, намагалися його фізично покарати. Через що, за рішенням адміністрації, йому було виділено двох жандармів, які супроводжували цього активного штрейкбрехера на роботу та додому...» [4].

В контексті цього, риторичним виглядає питання, що зробила б «рідна Радянська влада» з робітниками, які наважилися страйкувати на оборонному підприємстві під час Другої світової війни. Відповідь очевидна.

Таким чином, враховуючи вищевказані компрометуючі матеріали, у Ягнюка Сергія Петровича був вилучений партійний квиток за № 0755761 та запропоновано написати заяву про звільнення з заводу імені А. Марті [5].

Звільнившись з заводу, Сергій Петрович швидко влаштувався на інше суднобудівне підприємство нашого краю – завод імені 61 Комунара. Як зафіусовано у справі: «...використовуючи дружні відносини з тодішнім директором заводу Ткачуком Юхимом Борисовичем...». Там він займає посаду начальника транспортного цеху. На деякий час життя нашого героя змінилося на краще. За пропозицією все того ж Ткачука, Центральна контрольна комісія своїм рішенням від 11 липня 1930 року поновила Ягнюка у партії.

В 1935 році він продовжив свій трудовий шлях на заводі «Дормашина», де працював майстром до дня свого арешту в 1937 році. В цей час на заводі була викрита чергова «антирадянська змова». Учасниками якої стали «...колишні комуністи, виключені у різний час з лав партії», що проводили: «...що проводили антирадянську агітацію серед робітників підприємства. Окрім цього, група стояла на позиціях Бухаріна, Рикова та інших, вела підривну роботу з розрахунку на агресію інтервентів та відновлення капіталістичного устрою в СРСР...» [6].

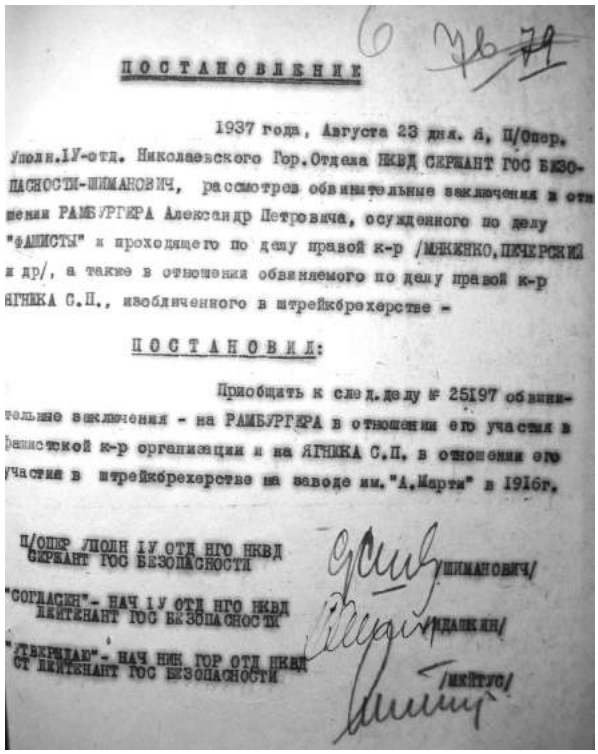

ПОСТАНОВЛЕНИЕ

1937 года, Августа 23 дня. Я, П/Опер. Уполн.IУ-отд. Николаевского Гор.Отдела НКВД СЕРЖАНТ ГОС БЕЗОПАСНОСТИ-ШИМАНОВИЧ, рассмотрев обвинительные заключения в отношении РАМБУРГЕРА Александр Петровича, осужденного по делу "ФАШИСТЫ" и проходящего по делу правой к-р /МЯКЕНКО, ПЕЧЕРСКИЙ и др/, а также в отношении обвиняемого по делу правой к-р ЯГНЮКА С.П., изобличенного в штрейкбрехерстве -

ПОСТАНОВИЛ:

Приобщить к след.делу № 25197 обвинительные заключения - на РАМБУРГЕРА в отношении его участия в фашистской к-р организации и на ЯГНЮКА С.П. в отношении его участия в штрейкбрехерстве на заводе им."А.Марти" в 1916г.

П/ОПЕР УПОЛН IУ ОТД НГО НКВД СЕРЖАНТ ГОС БЕЗОПАСНОСТИ /ШИМАНОВИЧ/

"СОГЛАСЕН"- НАЧ IУ ОТД НГО НКВД ЛЕЙТЕНАНТ ГОС БЕЗОПАСНОСТИ /ИДАШКИН/

"УТВЕРЖДАЮ"- НАЧ НИК ГОР ОТД НКВД СТ ЛЕЙТЕНАНТ ГОС БЕЗОПАСНОСТИ /МЕЙТУС/

Постанова про залучення до слідчої справи обвинувачувального висновку відносно штрейкбрехерства С. П. Ягнюка на заводі ім. А. Марті в 1916 році. 23 серпня 1937 року

Враховуючи свою біографію, Сергій Петрович Ягнюк одним з перших був «зарахований» каральними органами до «антирадянської організації». До всього букету звинувачень, який складався з «...оточення класово чужими елементами, штрейкбрехерство під час антиімперіалістичного страйку в 1916 році, зустріч Миколи II в тому ж самому році, негідне для радянської людини поклоніння перед церквою та попами, навмисне шкідництво та розвал роботи на підприємстві», додалося ще зберігання антирадянської літератури. Під час обшуку в Сергія Петровича була вилучена «Історія партії» автором якої був відомий партійний діяч, доктор історичних наук Вільгельм Георгійович Кнорін, який перед цим приймав активну участь у написанні «Короткого курсу з історії ВКП(б)» [7].

Але, у червні 1937 року Кноріна було виключено з партії, незабаром заарештовано. Внаслідок чого, «Історія партії», ще на початку 1937 року цілком легальна книга, перейшла до розряду «творів написаних ворогами народу», за зберігання якої громадяни отримували суворі покарання. Такими були жорстокі реалії того часу. Як пояснить слідству з цього приводу сам С. Ягнюк: «...Мені було

відомо, що твори ворогу народу Кноріна підлягають знищенню, однак я не встиг їх знищити, в чому повністю визнаю свою провину» [8].

ОБВИНИТЕЛЬНОЕ ЗАКЛЮЧЕНИЕ.

По делу обвиняются:

I. ПЕЧЕРСКИЙ Иван Иванович,
2. МЯКЕНКО Павел Яковлевич,
3. ЛИТЯГИН Дмитрий Иванович,
4. БЕЛОУС Иван Иванович,
5. ЗУЕВ Яков Иванович,
6. ВАВРИКОВ Петр Николаевич,
7. ПОДАЕНКО Николай Иванович,
8. ЯГНЮК Сергей Петрович,
9. ГЕРАСИМОВ Семен Сергеевич,
10. ДЯГЧЕНКО Сергей Леонтьевич.

По ст. 54-10, 54-II УК УССР.

Николаевскому Гор. Отделу НКВД стало известно, что на заводе "Дормашина" сконцентрировалась група бывш. коммунистов, исключённых в разное время из рядов партии, проводящая правую к-р агитацию среди рабочих завода против политики партии и Совласти.-

Указанная к-р группа – ПЕЧЕРСКИЙ, МЯКЕНКО, ПАВЛЕНКО / ныне умер/, БЕЛОУС, ГЕРАСИМОВ, ДЯГЧЕНКО и ЯГНЮК в свое время были уволены из завода "А.Марти", как политически неблагонадежные, и устроившись в механическом цеху завода "Дормашина", стали на путь группирования вокруг себя враждебно-настроенных элементов для совместной борьбы против Советской власти.-

Как установлено следствием, вышеуказанная к-р группа стояла на позиции правых к-р Бухарина, Рыкова и др., и в соответствии с этим вела подрывную работу с расчетом на приход интервентов и восстановления капитализма в СССР.

Вдохновителем и организатором привлеченной по настоящему делу группы правых контр-революционеров является ПЕЧЕРСКИЙ Иван Иванович, [illegible] украинский националист, участник шовинистической организации "Просвита" с 1915 по 1924 год, добровольно служивший в петлюровской армии и имевший связи с видными деятелями [illegible]. ПЕЧЕРСКИЙ в 1918 г. добровольно выехал в Германию, откуда в том же году был переброшен с эшелоном военнопленных в СССР.

Находившийся в Германии, [illegible] ПЕЧЕРСКИЙ вел активную к-р деятельность в пользу немецкого [illegible] "А.Марти", [illegible] и работая на оборонном заводе [illegible]

Обвинувачувальний висновок відносно заарештованих працівників заводу «Дормашина» С. П. Ягнюку та інших. 1937 рік

За вироком суду, Ягнюк отримує 10 років таборів. Втім, Бог забере його до себе набагато раніше. Вже 4 січня 1939 року під час етапування до одного з ВТТ Карелії, Сергій Петрович піде з життя. Родині про його смерть буде повідомлено лише в 1948 році.

Вже в період хрущовської відлиги його вдова, Ягнюк Аніса Іванівна, надішле прокуророві Миколаївської області листа з вимогою реабілітації колишнього чоловіка. В ньому вона напише: «...Мій чоловік, Ягнюк Сергій Петрович 1885 р.н., працював на заводі, колишньому Марті з 1900 по 1927 рік.

З 1929 року був переведений на завод ім. 61 Комунара та працював там токарем, а згодом майстром вагонного цеху по 1935 рік. З 1935 року працював на заводі «Дормашина», майстром по 1938 рік. В 1938 році несподівано, як для нього самого, так і для його родичів, був заарештований співробітниками НКВС Миколаївської області. Причини арешту залишилися невідомими. За що його обвинувачують та про його подальшу долю слідчий не став розповідати. Я мала побачення з чоловіком напередодні суду, але він не міг мені розповісти за що його заарештували та в чому його обвинувачують, він заспокоював мене тим, що все неодмінно з'ясується і його буде звільнено.

Потім мені стало відомо, що мій чоловік був засуджений Трійкою НКВС до 10 років позбавлення волі. Спочатку він знаходився у тюрмах Миколаївської та Херсонської областей, а потім був висланий до Карело-Фінської АРСР, де в 1939 р., 4 січня помер. Про що мені стало відомо через органи Миколаївського НКВС у 1947 році. Так по сьогоднішній день мій чоловік є, навіть посмертно, ворогом народу. Поміж тим, до партії він вступив у 1924 році після смерті нашого великого Леніна і за тринадцятирічне перебування у партії проявив, себе як справжній комуніст, на всіх підприємствах, де працював.

Писати у ті роки про реабілітацію не виявлялося можливим, так як репресіям підлягали не тільки заарештовані, їх родичі, а й ті хто намагався їм допомогти.

На сьогоднішній день мені 67 років. Я живу спільно з донькою, котра сама є хворою і достатньої матеріальної допомоги мені надати не може. Поміж тим, як би мій чоловік був живий, то мав би право на пенсійне забезпечення, після 37-річної роботи

на Миколаївських заводах, а у випадку його смерті і я. Незаконний арешт поставив мене в досить скрутне матеріальне становище, змінити котре, можливо тільки шляхом реабілітації мого чоловіка, нехай і посмертної.

На підставі вищевикладеного, прошу Вас переглянути справу мого чоловіка, на питання його реабілітації за невинністю перед Батьківщиною» [9].

Справу було переглянуто, Ягнюка Сергія Петровича посмертно реабілітовано. Втім, життя назад повернути вже було неможливо.

---

1. Державний Архів Миколаївської області (далі ДАМО).– Ф. 5859.– Оп. 2.– Спр. 5737.– Т.2.– Арк. 125–127.
2. Там само.– Арк. 90–94.
3. Политбюро и Церковь 1921–1925 гг. Сборник документов. Части 1–2. М., 1997–1998. – С. 86–88.
4. ДАМО.– Ф. 5859.– Оп.2.– Спр. 5737.– Т.2. – Арк. 61–65.
5. Там само.– Т.1.– Арк.40–41.
6. Там само.– Т.2.– Арк.79–83.
7. Там само.– Арк. 145–147.
8. Там само.– Арк. 152–154.
9. Там само.– Арк. 157–160.

Топоров І.Г.

МИКОЛАЇВСЬКИЙ СОЛЖЕНІЦИН

Адріан Митрофанович Топоров, видатний педагог, письменник, публіцист, музикант, есперантист і громадський діяч, жив і працював в м. Миколаєві протягом 35 років – з 1949 по 1984 рр. Згідно з опитуванням місцевої соціологічної службою ЦВГД «Наваль-експерт», проведеному в 2000 році, він названий нашими городянами одним з десяти найбільш видатних миколаївців XX століття, разом з М. Аркасом, С. Макаровим, М. Лісянським, О. Антонюком та ін. Ім'я А.Топорова можна зустріти в різних енциклопедіях. Його особисті фонди є в Інституті світової літератури в Москві, пітерському Пушкінському будинку, державних архівах Новосибірська, Барнаула, Ставрополя, Миколаєва, музеях Москви, Бєлгорода, Курська, Миколаєва, Алтайського і Пермського країв. Воно згадане в Історії СРСР (т. VШ, стор. 353, видавництво Наука, М., 1967).

А. Топоров прожив без малого сто років, а культурно-освітня робота цієї неабиякої людини почалася ще до Жовтневої революції – спочатку в Курській губернії, далі в м. Барнаулі, а потім в забутому Богом алтайському селі Верх-Жілінське. Тут він став одним з організаторів відомої сільськогосподарської комуни «Травневий ранок». У місцевій школі протягом майже двох десятків років він учив грамоті не тільки дітвору, але і їх батьків, дідусів, бабусь. Як він одного разу жартівливо зауважив, бувтаки один гріх за ним – безграмотною залишилася дев'яносторічна бабця Сошиха. Але вона-то була глухонімою від народження!

Адріан Митрофанович створив в цьому глухому краю багатющу бібліотеку, народний театр, а також хор і оркестр, що віртуозно виконували складні класичні твори. А ще – з першого дня створення комуни – організував унікальні читання художньої літератури. Комунари не тільки слухали твори класиків і радянських письменників, але і висловлювали до кожної книги свої зауваження, в яких ховалися часто глибокі думки. З часом накопичений матеріал вилився в книгу «Селяни про письменників». Аналога їй дотепер немає ніде в світі.

Книга, що вийшла в 1930 році, зробила ім'я її автора відомим не тільки в нашій країні, але і далеко за її межами (США, Австралія, Швейцарія, Польща і т.д.). Вона також була високо оцінена М. Горьким, А. Луначарським, В. Вересаєвим, К. Паустовським, К. Чуковським, В. Сухомлинським і ін. Надалі книга «Селяни про письменників» витримала ще 4 видання.

Переїхавши до м. Миколаєва, Адріан Митрофанович продовжував займатися літературною і суспільною діяльністю, писав оригінальні підручники в самих різних областях знань: гра на скрипці, есперанто, російська мова і література. Він дружив або переписувався з А. Твардовським, М. Ісаковським, С. Залигіним, О. Новіковим-Прібоєм, Б. Горбатовим і багатьма іншими великими людьми. А по-справжньому

прославився в 1961 році, коли в космос полетів космонавт-2 Г. Тітов, батьки якого були улюбленими учнями А. Топорова в комуні «Травневий ранок». Сам Герман Степанович Тітов, почесний громадянин м. Миколаєва, вважав його своїм «духовним дідом» і не раз відвідував у місті корабелів.

Степан Павлович Тітов, Адріан Митрофанович Топоров та льотчик-космонавт Герман Степанович Тітов під час зустрічі в редакції газети «Известия» 18 жовтня 1961 р.

Багато, з тих, хто добре знав А. Топорова, називали його «миколаївським Солженіциним», маючи на увазі не стільки творчість, скільки певні риси його вдачі і ГУЛАГівське минуле. Так ще в 20-х роках минулого століття ця безстрашна людина, виступаючи перед учнями або на будь-якій найвищій трибуні, могла заявити, наприклад, що в більшості своїй радянська література не година і в слід ступити літературі класичній. І, напевно, тільки він міг в ті неспокійні часи читати дітям на уроках і заучувати з ними напам'ять вірші Мережковського, Єсеніна, звеличувати їм, як безсмертні, творіння майбутнього Нобелівського лауреата Івана Буніна, а тоді практично забороненого політеміграната з Парижу. Не боявся він вступитися за людей, що знаходилися під підозрою «компетентних органів». Так, на Алтаї дотепер згадують історію, що мала місце там в 20-ті роки, коли заступництво Адріана Митрофановича врятувало від смерті заарештованого чекістами і звинуваченого в державній зраді відомого публіциста і вчителя К. Кравцова. Тоді ж – на Алтаї – він активно чинив опір розкуркуленню тих людей, про яких він напевно знав, що вони нажили своє багатство чесною і наполегливою працею. Не випадкові тому висновки членів каральної експедиції барнаульського колгоспсоюза про комуну «Травневий ранок»: «Читанням літератури, тужливими скрипковими мелодіями Чайковського і Римського-Корсакова вчитель Топоров розслабляє революційну волю трудящих і відволікає їх від поточних політичних і економічних завдань».

Багато в чому із-за цих рис своєї вдачі А. Топоров вимушений був в 1932 році під тиском районної та крайової влади покинути так коханий ним Алтай. Втім, гонінням і переслідуванням він піддавався, навіть переїхавши до уральського містечка Очер.

А в 1937–1943 рр. А. Топоров пройшов і «сталінські університети» – 6 пересильних в'язниць і 3 виправно-трудових табори. Дивом вижив, але залишився і далі вірним собі.

Сам Адріан Митрофанович, по лише йому відомим причинам, про ГУЛАГівське минуле в своїх книгах і статтях майже не згадував. Але в 1991 році цей пропуск був заповнений, оскільки до сторіччя письменника його молодшим сином Германом Топоровим, архітектором, поетом і фронтовиком, була написана документальна повість «Про що розповів архів». Ця повість опублікована журналом «Сибірські вогні», одним з найстаріших літературних видань у Росії (м. Новосибірськ), в №№ 7 і 8 за 2007 рік.

У ній на підставі різних архівних документів представлене у вигляді легенд-билин довге і приголомшливо цікаве життя Адріана Митрофановича. Один з розділів цієї повісті, присвячений подіям 30-х років минулого століття, ми відтворюємо як доповнення до справжнього нарису.

Зайцев Ю.О.

НАШІ У МОСКВІ…

У Москві… Але вже давно у крематорії Донського монастиря, де поховані багато жертв більшовицьких репресій. Мова піде про нашого краянина, колишнього комсомольського ватажка у м. Миколаєві, Василя Антоновича Мускіна.

Влітку 1989 року, на початку становлення миколаївського товариства «Меморіал», один з його засновників Сергій Костянтинович Бондаревський написав листа дружині Василя Мускіна, якого він знав ще з молодих років. Сам Бондаревський пробув у більшовицьких таборах більше 17 років, а Мускін був розстріляний у 1937 році.

Дружина Василя Мускіна – Єлизавета Микитівна – відгукнулася на лист С. Бондаревського і у липні 1989 року надіслала на його адресу свої спомини про миколаївський період його життя.

Ці спомини з архіву товариства «Меморіал» наводимо нижче.

Посвящается моему мужу
Василию Антоновичу Мускину,
погибшему от культа личности
в 1937 году и реабилитированному
в 1956 году

ВОСПОМИНАНИЕ

Познакомилась я с Василием Мускиным в 1928 году в Николаевском Окружкоме комсомола на слете «Книголюбов».

Он был агитпроп Окружкома, я – член ячейки водников.

Время было тяжелое: восстанавливалось народное хозяйство, создавались советские учреждения, укомплектовывались штаты, проводилась комсомолизация советских аппаратов, но ещё работала биржа труда и принимались меры против безработицы.

Создавались кружки по ликвидации неграмотности – это требовало огромных усилий Советской власти и Коммунистической партии. Рядом шел комсомол – верный помощник и младший брат партии, выполняя немалую роботу.

В этот период состоялся Пленум ЛКСМУ и секретарем Окружкома был избран Саша Гаврилов, ныне Александр Епифанович. Агитпропом – Мускин.

В городе развернулась огромная работа по воспитанию молодежи, привитию ей коммунистического мировоззрения. Создавались школы актива, партшколы, военные кружки по противовоздушной обороне, МОПРа, Осовиахим, призывая молодежь овладевать летным делом, винтовкой. Вступать в санитарные дружины, кружки медпомощи, проводились походы, военные опытные мобилизации по защите Родины от нападения врага. Был объявлен поход за овладение художественной литературой, и Окружком призвал добровольцев стать «Книгоношами», распространять в городе книги художественной литературы.

Обстановка требовала от руководителей Окружкома энергии. Львиная доля этой работы ложилась на агитпроп.

Окружком работал дружно, слаженно, самоотверженно.

Стоя у токарного станка в ремонтных мастерских Торгового порта, услышали и мы о том, что Окружком призывает комсомольцев и всю молодежь пропагандировать художественные книги и добровольно вступать в отряды «Книгонош».

Загорелось и моё сердце, записалась я в этот отряд (кстати, к этому времени я уже окончила курсы ПВО и получила право на преподавание в кружках противовоздушной обороны). Сама получила звание: «Начальник вышки ВНАР, а также курсы оказания первой медицинской помощи».

И завертелось колесо! Окончив работу в механическом цеху – я немедленно отправлялась в город за получением книг.

В апреле или в марте 1929 года созывался слет «Книголюбов», и наша ячейка оказалась впереди. Впервые на этом слете я поднялась на трибуну.

Впервые на этом слете за всю свою 18-тилетнюю жизнь я услышала хлопки в свою честь.

Впервые я почувствовала сладость победы.

Впервые я пришла домой позже обычного. К дому меня провожал Мускин!

А в июле месяце этого же 1929 года мы стали мужем и женой.

Ему было 20, мне – 19 лет и, несмотря на молодость, он оказался отличным семьянином.

Жили мы на частной квартире, питались в столовой. Вася много читал, занимался самообразованием и помогал мне. Через год у нас появилась дочь. Назвали мы её по воле его матери Галиной, хотя желал он назвать её Вандой, а я – Ларисой.

Жили мы в Харькове. Приехавшая из Николаева мать мужа Александра Александровна сказала так: «Дети, это у меня первая внучка, и я хочу, чтобы у нее было имя украинское «Галина». Росла она у нас Галочкой, ей сейчас 58 лет, пенсионерка, а для меня все Галочка!

Вася в семье, особенно при появлении дочурки, был чутким, заботливым, добрым, покладистым, но принципиальным. Например, делал всё, чтобы дочурке не давали соску и не качали. Стремился ко всему прогрессивному.

Дочь была беспокойным ребенком и, несмотря на то, что у нас жила моя мать – Анна Антоновна, по ночам он мог сам забавлять её, оберегая наш покой.

Вася был талантливым журналистом и в 1934 году написал роман «Андрей Мартинцев». Он стал писателем.

По работе он продвигался быстро, из Николаева в 1930 году его избрали в бюро ЦК ЛКСМУ, и мы переехали в г. Харьков (там прежде была столица Украины).

В 1932 году был избран Секретарем обкома комсомола Днепропетровской области.

В 1933 – был первым Секретарем Донецкого обкома комсомола.

В 1935 году работал в ЦК ВЛКСМ зав. отделом пионеров.

В 1937 году зав. отделом литературы и искусства редакции газеты «Известия».

Жили мы в Москве в Доме правительства по ул. Серафимовича, дом 2, занимали 3-х комнатную квартиру № 494.

С радостью ожидали времени, когда дочь свою поведем в школу, но не довелось нам испытать эту радость. В школу ек отвкл дедушка, отец моего мужа – Мускин Антон Никитич.

Я сейчас пенсионерка. Живу в г. Донецке по адресу: 340030, г. Донецк-30, ул. Октября, дом 25 а, кв. 24. Мускина Елизавета Никитична.

30 июня 1989 года

Ці спогади – то є наша історія. Ще раз уважно їх прочитаємо.

Василь Мускін справді був новою елітою держави. Він був дитиною революції, і революція вбила його, як і інших своїх дітей.

Сергій Бондаревський першим з миколаївських репресованих написав свої спогади. Він не злякався відкрити правду, хоча від нього, як і від усіх, брали письмове зобов'язання «нигде ничего не рассказывать».

А ось Єлизавета Мускіна, хоч і пише «відвертого» листа С. Бондаревському, але відвертою не є.

На початку вона пише: «Посвящается В. Мускину, погибшему от культа личности». Начебто сам культ повинен когось знищувати. Але вона й досі боїться того культа, добре пам'ятає про підписку. У товаристві «Меморіал» є так звані сталінські розстрільні списки – там більш 40 тисяч прізвищ жертв, найбільш кваліфікованих і освічених громадян, керівників установ і військових, технічної і творчої інтелігенції. То була еліта нації.

У списку від 1 листопада 1937 року, який був затверджений підписами Сталіна, Молотова, Кагановича, Ворошилова і Жданова, під номером 81 значиться Мускін Василь Антонович. Усі з того списку повинні бути засудженими Військовою колегією Верховного Суду СРСР до розстрілу.

Через три дні було засідання Військової колегії – і вона засудила Василя Мускіна.

Ось як написано у базі даних репресованих м. Москви:

«Мускин Василий Антонович, 1908 г.р., г. Николаев, украинец. Образование среднее, член ВКП(б); зав. отделом в редакции газеты «Известия» ЦИК СССР. Место проживания: Москва, ул. Серафимовича, д.2 (Дом правительства), кв. 494. Арестован 22.07.1937. Осуждён 25.11.1937 Военной коллегией Верховного суда СССР. Обвиняется в создании террористической организации молодёжи. Расстрелян 26.11.1937. Место расстрела: Москва, Донское кладбище. Реабилитирован 08.09.1956 ВКВС СССР. Источник: Москва, расстрельные списки – Донской крематорий».

У своєму листі Єлизавета Мусіна пише: «С радостью ожидали времени, когда дочь свою отведем в школу, но не довелось нам испытать эту радость. В школу ее отвел дедушка, отец моего мужа, – Мускин Антон Никитич».

З листа зрозуміло, що В. Мускін загинув. Але чому дочку до школи повів дідусь, а не її мама?

У товаристві «Меморіал» є диск, на якому база даних на 2 млн. 614 тис. 978 репресованих. Ми перевірили, чи є там Є. Мускіна. Знаємо, що в ті часи дружини всіх

розстріляних засуджувалися на 8–10 років таборів як «члены семьи изменников родины –ЧСИР». Тож знаходимо причину, з якої мати не змогла відвести єдину доньку до школи:

Мускина Елизавета Никитична.
Родилась в 1909 г., г. Николаев УССР; украинка;
Приговорена: ОСО при НКВД СССР 3 декабря 1937 г., обв: как ЧСИР.
Приговор: к 8 годам ИТЛ. Прибыла в Акмолинское ЛО 01.02.1938 из Бутырской тюрьмы г. Москвы.
В АЛЖИРе находилась до 25.06.1939. Освобождена из Карлага 30.09.1945.
Источник: Книга памяти «Узницы Алжира»

Таких історій маємо тисячі, але кожна по-своєму відкриває той час.
Нехай таке більше не повториться!

Зайцев Ю.О.

ЛЕОНІД НЕВІДОМСЬКИЙ: КОЛИМА – ТО ПЛАНЕТА, ДЕ ВІЧНО ПЛАЧУТЬ І СПІВАЮТЬ

Хто такий Леонід Невідомський? У київському товаристві політв'язнів він був знаний своєю активністю. Багато писав, виступав. У червні 2007 року Миколаївська делегація брала участь у IX Зборі українських політв'язнів і репресованих, що проходив у Донецьку. Якось до нас у кімнату зайшов середнього зросту чоловік і запитав, чи ми з Миколаєва? Він представився колишнім миколаївцем, який був там заарештований на другий день війни і засуджений. То і був Леонід Невідомський, член київської делегації. Поговорити багато тоді не вдалося, а свою єдину книгу, що була з ним, він подарував молоді на зустрічі в облдержадміністрації. Тож виявилося, що один примірник тої книги таки є в Миколаєві, і подарував він її одній жіночці, яка відізвалася на його публікацію у пресі. Так ми познайомилися з нашим краянином і побратимом, який є третім, що написав свої спогади про ГУЛАГ (першим був Сергій Бондаревський в 1995 році, другий – Богдан Когут), і першим, хто був засуджений у Миколаєві, (Бондаревського засуджено у Владивостоці, а Когута у Німеччині).

Десь через місяць після Донецька я мав честь зустрітися з Леонідом Невідомським у його однокімнатній квартирі у Києві, на Лівому березі. Ми мали довгу розмову, і він подарував на пам'ять друге видання своїх спогадів під назвою «К-577, або Дивна планета Колима, де вічно плачуть і співають». Автор не просто дає картину допитів, етапів і табірного життя, але оцінює кожне життєве дійство як наругу над людською гідністю і свободою. Стає зрозумілим, чому саме таких людей у першу чергу знищувала більшовицька система. Висвітлюється само собою, хто залишався, і з кого потім пішла наша сьогоднішня так звана еліта. Ця еліта повинна завжди пам'ятати, що її закрили своїми грудьми саме ті, з якими був по Сибірах і на Колимі Леонід Невідомський. Бо якби не вони, то були б інші – діяли плани і рознарядки. Такі були часи.

Невідомський народився у містечку Звенигородка Київської області в 1923 році. У 1937 році до них у школу прибув студент Миколаївського суднобудівного технікуму агітувати поступати на навчання. Так Леонід у свої 14 років попав у Миколаїв, де почалося нелегке життя по чужих квартирах і на голодних харчах. Але молодість перемагала всі негаразди, було навчання, спортивні секції, нові друзі. Довоєнний Миколаїв назавжди запам'ятався майбутньому «ворогові народу» саме як молодість і дружба. Але в тому Миколаєві сталася й біда. 22 червня 1941 року почалася війна. Миколаїв не залишився осторонь.

Невідомський так згадував ті події.

«Вранці мене розбудила стурбована розмова господарки:

– Війна! – і більше нічого не могла сказати.

Тепер тільки всі підхопилися. Ніхто не міг нічого розповісти. Казали, що о 12 годині буде виступати по радіо Молотов з важливими повідомленнями. Усі пішли надвір. Я побіг до технікуму.

По вулиці йшла незліченна колона червоноармійців. Йшли мовчки.

Між окремими загонами в колоні гуркотіли по бруківці гармати на кінській тязі. Інколи йшли танки з брязкотом, скреготом, гуркотінням.

Стою, дивлюся, а в душі розливається гордість за нашу непереможну Червону Армію. Ось і з'являється можливість проявити свої патріотичні фантазії: піти в армію й показати там звитяжну боротьбу з ворогом. Хіба я не зможу чинити дива, наводити жах серед ворогів хвацькіше, ніж це роблять семеро сміливих у кінофільмі?

Поряд у натовпі хтось розмірковував:

– Бачиш, іде колона і немає їй кінця-краю. Видно, знали про війну, й армія була напоготові. Інакше, де б могли набрати зразу стільки…

Тільки проскочив двері в технікум, як назустріч однокурсниця Дроздова:

– Граф, війна!

Приміщення було порожнє. Поки розмовляли з нею, підійшов завуч. А як зібрався натовп – не помітив. Я, Вітька Кривенко, Васька Мороз, Федір Андрєєв, Роман Фертман вирішили піти на вулицю Радянську і там послухати виступ Молотова з гучномовця, або «брехунця», як казали в народі. У технікумі не було динаміків, а на центральній вулиці вони висіли на кожному перехресті. Пройти треба три невеликих квартали. На вулицях повно людей. Коли підходили до Радянської, то нас зустрічають «брехунці» бравими маршами. Під ними збираються люди.

Прийшов додому. У дворі збирали людей на збори. Усі одноголосно обрали мене командиром. До моїх обов'язків входило обладнати бомбосховище, підготувати людей до оборони й створити команди для боротьби з пожежами».

Починався другий день війни. Для Леоніда він став першим днем його особистої війни, яку з ним почала вести більшовицька система. Такий день не забувається, бо він же був і останнім його мирним днем. Спробуємо й ми разом з ним прожити той день, бо було те у нашому рідному Миколаєві. І спогади ці є пам'ятником багатьом нашим краянам, яким у рідному місті немає жодного пам'ятного знака.

«Проснувся пізно вранці. Швидко зібрався – і в технікум. Студенти стоять великими і малими гуртами…

– Товариші! Зараз стільки ловлять шпигунів!..

– Де їх стільки набралося?.. Тільки і чути, що то в одному, то в другому місці когось схопили…

Вдень ходив з товаришем по місту, шукали хліба до сала, яке прислала мати. Хліба не знайшли, і ми вирішили випробувати останню можливість: попитати щастя в студентській їдальні. На підході до технікуму Вітька раптово перервав мої думи:

– Ондечки приїздили чекісти…

Я був оповитий своїм горем і не звернув уваги на те, що робиться довкола, тому запитав:

– Чому ти робиш такі висновки? Адже ті люди в цивільному.

– Хто зараз може їздити на автомобілі?.. Машина їхня, і тільки вони в неї сідають – хоча й одягнуті в цивільне. Це люди бачили вже не перший раз і, як би вони не ховалися, а навчилися їх розпізнавати.

– Ну і що?

– А те, що за кимось приїздили. Вони просто так, скопом, у гості не ходять.

– Дідько з ними – не хочу ламати голову. У мене своїх турбот вистачає… може, вони приїздили по мене…

Знову я викинув думку поза свідомістю…

Тільки ми пройшли повз вахтера, як мене помітив Василь Мороз, і прудко кинувся цементними східнями мені на зустріч й якось таємниче промовив:

– Граф, тут до тебе приходили.

– Хто?

– Не знаю. Підемо до завуча. Він сказав, щоб я тебе знайшов і привів до нього.

Завуч загадково глянув на мене, але відповів чомусь Василю:

– Якісь люди запитували про нього, але вони вже пішли.

У мене десь у середині майнула думка, що, може, знайшлися ще якісь земляки…

…Так, ми з Вітькою, кожен зі своїми думками, дійшли до хати. Біля столу чогось зібралися люди: господиня, сусідка, якісь дві незнайомі жінки. Біля ліжка Чиркова стоїть чоловічок невеликого росту з чистими петлицями на комірі. За столом сидить ще один чоловік з двома квадратами в петлицях. У руках він тримає будинкову книгу, з якої він щось читає…

Війна, шпигуни – треба. Але, як на мене, то не до речі надумали перевіряти мешканців по домовій книзі. У мене свої турботи – мені треба поїсти, а при людях якось незручно. Я тихенько, щоб не заважати, пробрався до свого ліжка. Хотів дістати з-під ліжка валізку з салом…

– Хто такий Леонід Невідомський?

Я чомусь здригнувся і завмер у поставі «замри».

Господарка швидкомовно доповіла:

– Квартирант, студент. Ось він сам, – і показала на мене.

Як тільки вона показала на мене і сказала: «Ось він сам», маленький, мішурний чоловічок, котрий, здавалося, не брав участі в розмові, раптово підскочив до мене:

– Встати! Ні кроку! Руки вгору! – випалив він одним подихом.

Я встав, повернувся до нього обличчям і підняв руки догори.

Увесь натовп біля столу завмер із випнутими на лоба очима – з жахом або здивуванням, а то й з переляком. Я в ту мить охопив картину, яка в душі відбилася соромом.

Червоноармієць швидко обмацав мене довкола боків, заліз за спину, помацав руки, ноги.

– Повернися ! – дав мені черговий наказ.

Я повернувся до нього спиною з піднятими руками.

Він знову провів руками по мені з голови до ніг.

– Повернися! – пролунала знову команда.

Я знову обернувся обличчям до громади. Усі стоять мовчки, немов загіпнотизовані.

Командир робітничо-селянської КДБ поволі підтягнув свій портфель, клацнув замками, повільно витягнув друкований аркуш паперу, протягнув його мені й сказав:

– Ось ордер на арешт. Прочитайте і розпишіться ось тут внизу, що зі змістом ордера ознайомлені. Поставте число…

Надворі було вже темно. Вікна в машині закриті, і я не міг визначити, куди мене везуть. Возили чогось довго (я вже згодом взнав, що КГБ було поруч). Привезли в КПЗ при КГБ.

Перший допит був на другий день – то було 24 червня 1941 року.

Конвоїр залишив мене у кімнаті слідчого. Зліва від дверей, у кутку, стоїть шафа. У другому кутку зліва біля вікна стоїть трохи навкоси стіл. На ньому – настільна лампа з абажуром. Купами і стосами розкидані папери і теки. Вікно прикрашають міцні грати – воно знадвору закрите щільними віконницями. Зверху звисають важкі чорні запони. За столом схилився над паперами чоловік і щось пише, читає, переглядає, шукає. Праворуч біля вікна на порожній площі кімнати навпроти слідчого стоїть самотньо стілець. У кутку праворуч були ще одні напіввідчинені двері. Що було за ними, я не бачив».

Для хлопця почалося нове життя. Він мріяв на фронті захищати Батьківщину, а сталося так, що тая Батьківщина захищається від нього – бо він є «ворог народу». Довелося вивчати нові науки, проходити свої університети. Леонід Невідомський був талановитою людиною, його голова працювала чітко і у старші роки. Вже після реабілітації він спеціально приїздив у Миколаїв знайомитися зі своєю слідчою справою. Та ми все одно будемо звіряти деякі моменти з тією справою, бо маємо більш доступні умови для ознайомлення з нею. Між тим, якщо у справі є тільки два чи три протоколи, це не означає, що було стільки ж допитів. Невідомський підтверджує, що деякі протоколи перероблялися по кілька разів. Не взнаєш із справи і як давалися ті підписи в'язня під протоколами. Тож спробуємо відновити події.

«Через деякий час слідчий Ткаленко відірвався від столу, оглянув мене з ніг до голови, потім підійшов і, не спускаючи з мене очей, описав навколо мене коло пошани.

– Проходь, сідай, – кивнув на табуретку, як у кращих культурно-виховних закладах.

Я сів. Стілець без спинки, прибитий до підлоги. Почався допит. Кілька разів слідчий хапав звернуту газету і бив мене – у ній було щось завернуто, бо вже дуже боляче вона билася. Пішли питання:

– З якою метою ти проник у лави комсомолу? – і далі: Якби ти не був ворогом народу, ти б сюди не потрапив.

Так я просидів у слідчого майже добу, і він мене не допитував, не пояснив, за що мене арештували. І головне, він не мав наміру розбиратися чи винен я в чомусь, чи ні, правильно мене арештували чи ні, чи є за мною якийсь злочин, чи мене треба відпустити. Така невизначена обставина буде камінцем лежати на душі всі наступні дні, а то й до кінця життя.

Після першого допиту Леоніда переводять у миколаївську тюрму. Що ми знаємо про неї у ті роки? Невідомський ретельно описує все, що він там побачив і пережив.

«Після догляду почалося оформлення. Один наглядач порився у паперах і сказав, що немає відбитків пальців. Із шухляди столу дістали штемпельну подушку і підсунули її до мене.

– Умочи сюди кожен палець по черзі, починаючи з великого, і подрукуй їх на папері так, як вони там підписані: «великий», «вказівний», «середній», «безіменний», «мізинець».

Я притиснув великий палець до подушки і хотів його прикласти до бланка.

– Стій, болван! Такої простої вправи не можеш зробити!..

І він з силою, злобою схопив мій палець, притиснув його до штемпельної подушки, хитнув його кілька разів в один, в другий бік до хрусту в суглобах і таку ж процедуру зробив на папері. Коли оздоровчі фізичні вправи проробили всіма пальцями, мені дозволили зібрати свої речі в клунок і повели до фотографа у спеціально обладнану кімнату. Там мені повісили на шию диктову дощечку з написаним крейдою номером так, що вона висіла на грудях. Фотографували в анфас і профіль.

У камері-одиночці вже було 12 в'язнів. Всі сидять біля протилежної стіни під вікном у два ряди обличчям до дверей. Передні сидять на одному матраці, а під стіною – на кількох. Праворуч, збоку на стіні піднятий і запертий на замок невеликий столик. І ні одного ліжка. Підлога цементна. Надворі спека. Духота неймовірна. Потрібних прогулянок не дають, встати й походити по камері – немає де.»

Кого пам'ятає Невідомський з тої камери?

Єврей Миронович – він з тих 61 комунарів, яким стоїть пам'ятник. Дивом залишився живим – а потім був заарештований (чув його виступ у технікумі – в тюрмі його не було).

Ґудзь був конструктором на заводі імені А. Марті.

Кузьменко – про себе нічого не розповідав. Знаємо лише, що йому ліплять якусь польську підпільну організацію.

Хоменко – віруючий із якоїсь секти. Його теж били, бо на тілі були суцільні синці.

«…Підсунувся до підлітка, якого частував салом:

– Як твоє прізвище?

– Горілий.

– Скільки тобі років? Здаєшся зовсім хлопчаком.

– Чотирнадцять.

– Невже таких теж арештовують? – не міг я приховати подиву. – За що тебе арештували?

– Нас тут сім чоловік. Ми створили в школі організацію. Дали присягу: боротися проти більшовицької влади, за краще життя. Від руки писали листівки із закликом до повалення влади і розвішували їх спочатку у своєму селі, а згодом і в сусідніх. Планували добратися й до райцентру, але нас хтось видав. Однієї ночі ми розвішували листівки групами по два чоловіки й нас усіх арештували…

У камері були ще Гончаров, Кобець, Карцев, Назаров

Знову беруть на допит. Саме принесли сніданок, але охоронець поспішає і мене везуть у КПЗ. Там тримають цілий день голодного і надвечір попадаю до слідчого.

– Надумав, про що будеш розповідати? – з ходу запитав слідчий.

– Ні.

– Видно, мені потрапив твердий горішок! Але нічого, не таких ламали. І тебе розколю… Ти попав куди?.. Виходить, ти повинен розповісти про свою антидержавну діяльність.

– Я не займався антидержавною діяльністю.

– Брехня!.. Ми все знаємо! Тому і арештували тебе. Раджу тобі самому розколотися.

Далі йшли питання:

– Із ким за кордоном ти підтримував зв'язки?

– Так хто ж все-таки тобі останній раз давав завдання?

– Перерахуй усіх своїх товаришів і дай їм характеристику.

Я назвав Вітька Кривенка, Андрєєва Федора Григоровича, Мороза Василя Костянтиновича, Жорку Гребенюка, Фертмана Романа Романовича, Валю Доценко, Валю Дроздову, Мініна, Ігоря Онофрійчука та ще когось. Характеристики давав, боячись, щоб їх не пришили мені в спільники.

Мене вразила відмінність у поведінці слідчого минулого разу і сьогодні. Були це ніби дві різні людини. То був жорстокий кат, який щоразу хапався за «газетку», а сьогодні він же на неї навіть не глянув, розмовляв зі мною ледь не дружнім тоном.

Слідчий почав писати протокол, а сам диктує собі вголос. Закінчив писати, перечитав його, подумав і протягнув мені:

– Якщо хочеш, то прочитай і підписуй.

Я підписав, хоча й не читав.

– На кожному аркуші й з обох боків.

Я виконав і цю вказівку. Не читаючи – у протоколі були біографічні дані.

Прийшов конвоїр і відвів мене в камеру слідчого ізолятора, де й пробув до ранку. Уранці воронком відправили до в'язниці. Мені принесли холодний сніданок. Хотів спати, але пильне око само не дрімало й нам не давало. Так домучився до обіду.

– Хто на літеру «Н»?

Я тільки що прийшов від слідчого, і не міг подумати, що мене знову викличуть. Мовчу.

У камері на «Н» більше нікого не було. Мене знову забрали на допит. Я вже добу не спав.

Слідчий підсунув мені якусь цидулку, написану карлючками, – я її ледве прочитав, і каже:

– Підписуй.

Там було написане все, про що ми розмовляли попередні рази, але якось так, що кожний мій вислів – суцільна антирадянщина. Не дочитавши до кінця, відмовився підписувати.

І знову розпочався двобій слідчого з в'язнем.

– Ти не домовляєш: тебе послали на військовий завод, щоб ти там викрадав секретні документи й відомості.

– Мене ніхто туди не посилав, і ніякі секретні документи я не крав.

…Слідчий викликав мене через три дні.

– Відпочив за ці дні? – відразу запитав слідчий.

– Який там відпочинок?.. У такому стані люди навіть їсти не можуть.

– Ти хочеш сказати, що нам легше. Ти ось три доби відпочивав, а я з ранку до пізньої ночі працював. Все хотів вияснити, як ти міг стати ворогом народу…

На наступному допиті слідчий обрадував мене:

– Нарешті, отримав на тебе довідку зі Звенигородки. Не вміють писати довідки!

Секретар міськради мала багато мужності і сміливості, коли давала нормальну довідку.

Час ішов. У камері обговорювали мою розмову зі слідчим, але остаточної поради не дали. Висновки довелося робити самому. Тому на черговому допиті на твердження слідчого про те, що він про мене все знає, я йому сказав:

– Нічого ви про мене не знаєте. Ви мене арештували, а самі тільки зараз шукаєте, в чому мене звинуватити. Я у ваших звинуваченнях не бачу злочину. Мало того, я вам додам такий матеріал ще – хоча в ньому, підкреслюю, теж не бачу злочину. Ви про нього не знаєте. Я писав листа Сталіну.

Після останніх слів слідчий сіпнувся, як ужалений:

– Коли писав?

– Ще коли був у шостому класі.

– Де воно?

– Послав Сталіну.

– Яка адреса?

– Москва, Кремль, Сталіну.

– Що ти там писав?

– Про тяжкі умови життя народу. Писав віршами.

– Ти думаєш його читали?

– Не знаю.

– Відповідь отримав?

– Ні. Я не давав зворотної адреси.

Допит скоро скінчився, і слідчий відправив мене у в'язницю. Кілька днів мене не брали на допит – тільки тепер вже мені було зрозуміло, що слідчий Ткаченко шукав мої листи.

Одначе, він мого листа, мабуть, не знайшов і черговий допит почав так, ніби нічого не було. І знову двобій. То було вночі.

– Гаразд, закінчимо на цьому. Я вже втомився від тебе. Проморочився з тобою цілу ніч, а наслідків, як кіт наплакав. А ще треба написати протокол допиту, бо мій начальник може сказати, що ми з тобою тутечки один одному анекдоти розказували.

І він почав писати, диктуючи собі вголос:

«Я, Невідомський Леонід Олександрович, як лютий ворог Радянського народного уряду й народу, всіляко намагався шкодити владі. Я повністю визнаю себе ворогом народу…»

Допит продовжувався довго, і я не хотів підписувати такого протоколу.

– Й ослу зрозуміло, що, підписавши такий протокол, я підпишу собі розстріл.

Слідчий трохи задумався і каже:

–Добре. Нехай буде по-твоєму. Я перепишу протокол. Але врахуй: я не зобов'язаний це робити і йду тобі назустріч. Іду на злочин… Ти зовсім не цінуєш мою працю.

І він почав писати знову:

«Я, Невідомський Леонід Олександрович, писав уряду листи, в яких намагався довести, ніби робітники в Радянській країні живуть у тяжких умовах, при відсутності нормальних побутових умов і умов праці…»

– Досить, ти мене хочеш зовсім заморити голодом, – раптом звернувся до мене мій писар. –Я до тебе з усією душею, а ти мене мордуєш: по сто разів примушуєш переписувати протокол, забуваючи про тілесну справу…

У мене душа задрижала аж у п’ятах, і я не міг зміркувати, яку капость хоче викинути мій благодійник ще.

– Давай замовимо що-небудь у буфеті й пообідаємо. Адже ми працюємо цілу ніч. Тобто, у нас ніч – робоча зміна.

– Де зараз вночі працює буфет?

– У нас буфет працює вночі. Я зараз подзвоню по телефону і щось замовлю – нам принесуть сюди…Безумовно, тобі не дадуть, то я замовлю на себе.

Було й таке. Пообідали сяк-так, і допит продовжився, протокол писався далі. Слідчий підсунув мені аркуші протоколу і поруч поклав авторучку.

– Я не буду підписувати, – з якимось страхом і раболіпством протягнув я.

– Ти що?!.. Знущаєшся наді мною?!.. – Артистично, зі спантеличеним поглядом і погрозою зашипів мій перевихователь. – Я стільки мучився… Написав один протокол допиту, потім пішов на змову з ворогом народу, пішов на його поводку і переписав протокол другий раз, та ще й не так, як він хотів сам, – а тепер він каже, що не буде підписувати! Це вже просто знущання наді мною!

– Я ні над ким не знущаюся, - злякано шукав я виправдання. –Ви ось кричите на мене за те, що я не хочу підписувати протокол, але ж ви знову переписали його не так, як ми з вами тут розмовляли.

І знову довгі розмови, сперечання.

–…Гаразд, піду ще на один злочин і знову перепишу протокол. Тільки це вже останній раз. Я вже скільки часу морочуся з тобою, а ти мого доброго ставлення не розумієш.

Мій благодійник замовк. Якийсь час посидів замислений з виряченими очима, продивився обидва протоколи, а потім взявся швидко писати свій твір…

І знову я не погодився з тими записами

Дописувач схопився з місця, підскочив до мене з виряченими очима, на мить зупинився, схопив газетку і почав рихтувати мені ребра.

Почалися пояснення, сперечання, обговорення. Слідчий підходив до справи з усіх боків, аби закінчити її.

– Ти знову губи розпускаєш?!.. Ось бачиш, ти хочеш заплутати слідство, а сам і не розумієш, і не знаєш, що хочеш, – але хочеш виплутатися на безпідставних фактах. Адже, оскільки ви обговорювали з товаришами антирадянщину, то це вже була змова, і це була вже пропаганда, це була вже підпільна антидержавна організація, – розводив демагогію допитувач.

– Не знаю, як кажуть ваші закони, але я в цьому не бачу антирадянщини, і я про це вам розповідаю сам… Далі знову те саме: ви пишете про зброю, про заколот, про зв’язки із закордоном – а цього не було, і це не пусті факти, як ви тільки-но запевняли.

– Ти ж був уже згодився, так чого крутиш слідство, як циган сонцем? Я тільки задаю запитання і формую твої заплутані відповіді!..

Із сусідньої кімнати зайшов чекіст.

– Ти до цього часу сидиш з цим шпінгалетом? Уже давно ранок.

Він відсунув чорні важкі запони і відчинив віконниці. Вдарили сонячні промені.

– Це ти, злочинцю, тримаєш чоловіка?! – звернувся зайшлий чекіст до мене, на-

бравши загрозливого вигляду. – Ти чого мовчиш?! Я тебе питаю?! Відчиняй свою квартирку! Тобі треба мозок провітрювати!..

На столі він угледів газетку – схопив її зі злістю та як дасть мені по підставленій спині. Удари були сильні, бо я відчув тупу біль у спині, який віддався в середині й наче струмом прокотився по всьому тілі.

Гість, погрожуючи, поволі вичавлював із себе:

– Ти, шмаркач жовторотий, матір твою за ноги, плутаєш слідство, слідчого, котрий не спить через тебе?! Ух ти, падло! – і він знову обпік мою спину газеткою…

– Залиш його, – втрутився мій слідчий. – Він ще пацан, і ми з ним знаходимо спільну мову.

Гість пішов.

– Будемо закінчувати, – повернув мене слідчий до дійсності, – підписуй. Ти бачиш, що надворі вже день?.. Ти хоча зрозумів, як я ставлюся до тебе? Ти зрозумів, як би вів слідство другий слідчий?..

Мені все так обридло, що я не думав про наслідки – мовчки підсунув до себе аркуші протоколу і мовчки підписав останній лист, не читаючи.

Слідчий нагадав, що треба підписувати кожний аркуш – я мовчки виконав і цю його вимогу… У цю мить я нічого не думав.

У моїй справі після загальних біографічних даних лежить папірець вчительки політекономії суднобудівного технікуму міста Миколаєва Медведовської Марії Бенсіонівни на ім'я НКДБ. Виказ був написаний на клаптику паперу з учнівського зошита завдовжки приблизно сантиметрів десять – папір цінувався на вагу золота. У ньому було всього кілька рядків, у яких повідомляється всього, що я людина неблагонадійна. Виказ був поданий за декілька місяців до початку війни й арешту. Після цього попередження НКДБ почали перевіряти мої листи – і тільки зараз я зрозумів, чому мати не відповідала на моє прохання грошей на дорогу додому на час канікул. Раніше мати висилала гроші на дорогу за першим моїм проханням – позиче, а вишле.

Таким чином, мої листівки опинилися в НКДБ. У них нічого не знайшли антирадянського, і після закінчення слідства допитувач Ткаченко віддав їх мені, щоб я їх порвав у його присутності.

На суді були три свідки: вчителька Марія Бенсіонівна Медведовська, однокурсник і друг Вітька Кривенко та однокурсник Мороз Василь Костянтинович. Вчителька підтвердила мої антидержавні виказування на лекціях – без конкретних фактів. Кривенко спочатку сказав, що не знає за мною антидержавних висловлювань, а на навідні запитання і залякування (попередження) підтвердив, що коли я був голодним, сказав, що шпигуни саме таких голодних вербують до себе. Мороз на навідні пояснення і попередження про відповідальність підтвердив, що я серед студентів вів антидержавну пропаганду – і теж без конкретних фактів.

Єврей Фертман Роман Романович на всі навідні пояснення і попередження слідчого відповідав тільки «Не знаю, не чув»!.. Тому на судове засідання не був запрошений.

Було то 15 липня 1941 року через 22 доби після арешту, коли мене повезли в суд у чорному воронку. Разом зі мною було ще п'ять молодих юнаків, об'єднаних у дві групи, – їх звинувачували за побутовими статтями, цебто за крадіжки.

Трьох хлопців відразу взяли в суд, а нас під охороною двох міліціонерів посадили в загороді, тут же, в залі засідання суду.

Літо було в розпалі… На суд я одягнув шовкову темно-вишневого кольору майку-безрукавку, яка була мені дуже до лиця і підкреслювала засмагу, яку ще не встигла стерти тюрма. Злодії звернули увагу на мою зовнішність, і ми легко налагодили контакт – вони, як і всі, поважають силу.

У цей час підійшла жінка, невисока на зріст, товста, середніх років і запитала:

– Хто Невідомський?

Я відгукнувся.

– Мене призначили вашим захисником, – сказала вона, оглядаючи мене як музейний експонат. – Якщо не заперечуєте, то я хотіла б познайомитися з вами.

Вона задала кілька шаблонних запитань: де народився, де хрестився, хто батьки, і чим я займався.

– Який молодий і гарний хлопець, – раптом вона видала комплімент запитанням швидше собі. Я сидів і слухав та, як звичайно, радувався черговій похвалі і не бачив у цьому нічого поганого.

У таку урочисту хвилину один із моїх нових знайомих голосно, зі злобою промовив:

– Що-о т-и її слу-ха-єш?.. Же-ни її, су-у-чку!.. Вона, матір її за ноги, бачиш, прийшла любуватися тобою, а те, що цього гарного хлопця нізащо заженуть у домовину – їй наплювати… Його зараз-но беруть на суд, а вона любується його красою… Вона давно вже повинна була розібратися з причепленою йому справою, повинна була підібрати, розшукати виправдовуючі підстави… А вона за кілька хвилин до суду любується статурою!... Як ти будеш захищати, що будеш казати, щоб зберегти цю красу?!.. Гарний юнак пропаде ні за цапову душу…

– Та-а, я-а що?.. Я-а так собі сказала… Я зараз буду питати по справі, – розгубилася дама.

– По спра-аві?!.. Хіба ти за-хи-сни-к?!.. Він не винен – це зрозуміло навіть ослу, але ти нічо-ого не скажеш на його захист… Ану, мотай звідси, доки твої поїзди ходять!

Захисниця розгубилася, хотіла встати, але знову сіла, намагаючись щось сказати, але тільки затіпала губами, знову сіпнулася. Невідомо, чим би це скінчилося, але тут втрутився мільтон:

– Що ти собі дозволяєш?!.. Вона тобі в матері годиться…

– А ти чого не в свої сани лізеш, мент поганий, – лягавого перебив злодій, – тебе не чіпають – не совай ногами. Ви з нею одного поля ягоди. Вам би тільки засудити людину, скалічити йому життя – і вас не цікавить винен він чи ні… У невинного хлопця віднімають життя, а вона хіба буде його захищати?.. – подумай, якщо є чим…

Побачивши, як хлопці брутально розмовляють із самим лягавим, захисниця під шарварок нишком зникла.

Повели на суд. Вштовхнули у невелику кімнату, яка називалася «Зал судових засідань». Зліва сидить якийсь солідний дядько, голова у нього вкрита гарною сивиною, пристойно одягнутий. Праворуч сиділа жінка, у якій я впізнав свого захисника.

Аж ось заходить суд. Вони сіли – сіли й чоловік та захисниця.

Із вступної промови судді я зрозумів лише, що мене судить закритий Миколаївський обласний суд. Після звичайних формальностей судове засідання продовжили: мені, для проформи, суддя задав кілька шаблонних запитань і спитав, чи є у когось запитання до мене… Як і завжди, запитань не було. Далі почали викликати свідків. Запитань давали по одному чи два – і свідок сідав на лаву під стіною.

Коли всіх допитали, суддя запитав мене:

– Ви тепер розумієте, що помилялися?.. Ви тепер, мабуть, змінили свої погляди?

– Ні. Я своїх поглядів не змінив.

Як я зрозумів уже потім, суддя дав навідне запитання, щоб я зрозумів, що він хоче мені полегшити вирок:

– Заспокойтеся й подумайте спокійно…

Ні, – стояв я на своєму, – я своїх поглядів не міняю.

Я знав, що мене чекатиме, коли я відмовлюся від протокольних свідчень. А якщо я відмовлюся, суд може зрозуміти, що я брешу. Я так знав, мене так вчили…

Промайнуло в голові, як тут же після моїх слів прокурор шпарко підхопився і перебив мої думки:

– Досить!.. Все зрозуміло! Людина, навіть, зараз не усвідомила свою помилку, і залишається при своїх зловорожих поглядах – тому пропоную застосувати до нього вищу міру покарання…

Після переконливого виступу прокурора слово дали захисниці:

– Злочинна діяльність підсудного доведена матеріалами слідства і підтверджена свідками на слідстві й в ході судового розгляду. У своїх злочинах зізнався і сам підсудний. Мій підзахисний досі не змінив своїх поглядів. Але я прошу високий суд врахувати його молодість.

Суд врахував молодість і присудив мені 10 років виправно-трудових робіт у таборах посиленого режиму і три роки позбавлення голосу після відбуття міри покарання.

Через два дні відразу після того, як я отримав відмову на свою заяву з якоїсь вищої інстанції на мою скаргу на вирок суду, мене перевели до загальної камери. Я став у дверях і завмер. Наглядач штовхнув мене ногою і замкнув двері. Після перевантаженої камери-одиначки перед моїми очима простяглася велика безмежна камера».

Леонід Невідомський є чи не єдиним свідком одного з останніх етапів –евакуації з миколаївської тюрми перед приходом німців. Відомо, що один з ешелонів прибув у Томськ.

«Ще один день прожили в галасі камери. Від галасу, безсоння та тяжких думок голова гуде, наче дзвони в церковній бані.

Увечері, коли вже насувалася темрява і добрі люди лягали спати, наглядач оголосив усім збиратися з речами в похід… Куди, чого?!!..

Між зеками пішов розголос, що нас женуть на етап. Я не дуже знав усі місця міста, та ще й поночі, тому ніяк не міг зорієнтуватися де і звідкіля нас женуть, де ми знаходимося, а тому не міг визначити, хоч приблизно, напрямок.

Зупинилися біля якоїсь залізничної колії. Електричні ліхтарі освітлювали звичайний залізничний краєвид. На великій галявині на одинокій залізничній гілці стоїть потяг із вантажних вагонів – їх чомусь називали телятниками. Нас посадили на зем-

лю. За списками садовили у вагони, призначили старших, давали вказівки та попередження, і кожен вагон зачиняють. Так ми стояли довго.

Так починався шлях у Сибір. Куди їхали – ніхто не знав. Три доби не годували. На четверту злодії порадили всім галасувати на зупинках. Кричали і в інших вагонах, привертаючи увагу числених пасажирів на станції. На зупинці четверо в'язнів у супроводі двох озброєних охоронців принесли діжку баланди і в ящику – хліб. Баланду отримуй у що хочеш. Піднявся галас. Викликали начальника – він дав п'ять алюмінієвих мисок.

Якось зговорилися тікати з вагону на ходу. Ми дряпали дощечку кілька ночей. Якось роздовбали пази. Коли настав час тікати, додумалися висунути спочатку шапку – почувся постріл. Поїзд загальмував так різко, що всіх кинуло за ходом руху… Почалася розборка – так я попав у карцер – побитий, без двох зубів, без одежі – у одних трусах…

Прибули у Томськ. Щоб мене здати, конвой назбирав у в'язнів непотрібні речі і вдягли мене, як опудало. Після довгої перевірки-здачі попав у камеру чоловік на двісті. Ліжок немає. Спали на цементній підлозі. Через якийсь час перевели у малу камеру, де зібрали політичних.

Прийшла весна. Я зовсім ослаб, і хтось підказав мені проситися на етап. На медкомісії згодився на лісоповал і лікарка Фаїна Михайлівна, щоб я не помер у тюрмі, погодилася мене записати на етап. Побув на лісоповалі і через три дні попав у лікарню і знову до Фаїни Михайлівни. Прокантувався два місяці, і вона допомогла влаштуватися на дільницю з виготовлення предметів ширвжитку. Але то було недовго – і знову лісоповал…

Якось зустрів лікарку:

– Зараз готується етап у сільгосптабір. Я не знаю, як там, але, гадаю, що там ти зможеш з'їсти моркву, буряк, картоплю, або ще щось… Тут ти не виживеш. Так протягнеш ще місяць, рік… Подумай. Якщо хочеш, я маю змогу направити тебе туди. Тут допомогти тобі я нічим не зможу… Так я попав у сільгосптабір.

Збирали на полі картоплю, нарізали скибками і ховали у дірки тілогрійки. Когось затримували. Прийшла й моя черга – знайшли грам триста і присудили додатково ще рік ув'язнення…

Мати відшукала мене вже після війни і прислала посилку. Через деякий час потрапляю у нову халепу – у цеху робили піми, і я зробив собі. Хтось мене заклав і після 8 років таборів мені присудили заново відбувати 10 років. Був етап у Норильськ – я якось переховався.

Та недовго протримався – етап у бухту Ваніно, а звідти – на Колиму. І так, нам путь передбачається в Магадан – столицю Колимського краю; там вічно бушує цинга, заповнені всі лазарети; там дванадцять місяців зима, а решту – літо; звороту звідти немає… Цю особливість краю зеки оспівують у пісні:

Как вспомню я Ванино порт
И вид пароходов угрюмый
Как шли мы по трапу на борт
В холодные, мрачные трюмы
Над морем стелился туман,

Ревела стихия морская…
«Прощай навсегда материк» –
Ревел пароход, надрывался.

24 липня 1949 року прибули в Магадан. Всіх помили, постригли, видали форму. На машинах із Магадану прибули у табір для каторжників, який добував уранову руду у шахті. Тут Невідомський пробув майже три роки. Працював бурильником, підривником. Був призначений бригадиром.

«У 1952 попадаю на надсекретне будівництво «Д-2». То була АркГЕС – Аркагалінська гідроелектростанція в селищі М'яунджа. Працював аж до звільнення 18.10.1954 року.

Але довелося залишитися працювати слюсарем на заводі. Потім повернувся на «Д-2».

Невдовзі прийшло рішення на моє прохання про виїзд в Україну.

Починалося нове життя»

СПОГАДИ

СПОГАДИ ЄВГЕНІЇ САКЕВИЧ-ДАЛЛАС
(Доля сироти з українського голодомору)

Протягом довгого часу я не хотіла пригадувати все, мною пережите. У мене не було ні думки, ні бажання писати про нього. Однак у кінці 80-х рр., коли події в Радянському Союзі почали привертати увагу всього світу, я стала пригадувати місця, часи, події. Ось найголовніші з них:

Російська революція, творець світового комунізму, яка призвела до небаченого геноциду в 1932–1933 роках в Україні, – подія, про яку ще ніколи не було повністю розказано.

У 1918 році Україна стала незалежною суверенною Українською Народною Республікою, яка проіснувала до 1921 року.

У 20-х роках сільська Україна ще була благодатним для життя краєм.

У 1932–1933 роках близько 10 мільйонів українців було знищено: за наказом Сталіна найнепокірніші й патріотичні були виморені штучно створеним голодом.

До Сибіру було депортовано три мільйони; повернулися лише одиниці. Близько семи мільйонів українців загинули у Другій світовій війні.

Ще мільйони вимерли. Ті, що залишилися живими, були навічно затавровані.

Моє життя було тісно пов'язане з цими подіями.

Коли я почала все пригадувати, то задумалась. Світ мало знає про ті страждання України, а ще менше про те, що український народ є окремою нацією. Можливо, ми, українці, є занадто покірними, терплячими, або тими, які занадто пристосовуються, коли не в змозі розповісти іншим про свої страждання. Тоді я відчула потребу пильніше поглянути на деякі події, уявити образи моїх батьків, моєї сестри та моїх двох братів, життя яких обірвали, мою особисту долю, що була кинута у вир історії інших країн.

Я відчула потребу написати про ті роки, хоча завжди мріяла, щоб життя було кращим. Я хотіла забути убогість. Протягом десятиліть намагалась викинути із пам'яті свої перші дев'ятнадцять років. Коли мій особистий розпач і розпач за мій народ – вони настільки переплетені, що я не можу їх відділити один від одного – змушували мене почуватися мовби неповноцінною, я просто відштовхувала від себе ті спогади і думала про інші.

Коли в 1990 році почала писати, весь процес виявився важким. Деякі частини потрібно було прямо витягувати із себе. Відповідати на запитання протягом однієї години викликало головний біль, а протягом двох годин виснажувало мене. Але попри важке й безкінечне пригадування до мене приходило деяке полегшення і задоволення. Я мусила написати цю книгу.

Найуразливіші події легко пригадувалися. Дещо треба було уявити і пригадати. Одна відновлена подія викликала спогади про інші. Моя поїздка до двох старших братів у 1966 році, яких я не бачила тридцять років, допомогла мені підтвердити, скорегувати і доповнити мої спогади. Читання різних історичних джерел, як і роз-

мова з людьми, які перейшли подібні страждання, також допомогли підтвердити і викристалізувати мої враження. Часто повторювані запитання про те, що я написала, викликало у багатьох реакцію «О, так, звичайно».

Можливо, через увагу, приділену геноциду в інших країнах, я спромоглася написати деякі частини в моїй книзі. І, можливо, через увагу, звернуту в 90-х роках на сексуальні образи, я змогла також написати інші частини книги.

Коли писала, були моменти, коли окремі періоди мого життя здавалися тісно зв'язаними, а були моменти, коли вони видавалися зовсім розірваними і не взаємопов'язаними. З'являвся незнайомець і відсилав або брав мене до іншого періоду мого життя, начебто в мене не було ніякого плану, ні напрямку, незважаючи на те, що я думала, що усвідомлювала своє становище.

Проте всі розділи книги витікають з опису ранніх подій. Розповідь про одну групу подій вела до опису наступних. Отже, я не могла зупинити свою розповідь на події, коли була вислана із України, або коли війна скінчилася, коли я здобула професію, або коли я переїхала до Сполучених Штатів. Я повинна була дотримуватися послідовності – щоб показати, що життя триває, і що я з людьми іду певною дорогою, та що на свободі можливе краще життя.

Історією мого життя люди зацікавились, і цьому я була рада. Попередній скорочений варіант книги було надруковано в Україні. З'явились відгуки в українських газетах. У Каліфорнії в мене взяли інтерв'ю щодо можливого зняття фільму або телефільму. Зрозуміло, мої друзі проявили інтерес до цього. Я сподіваюсь, що й інші читачі також зацікавляться цією книгою.

КРАЇНА ПЕРША

УКРАЇНА І ЖИТТЯ З БАТЬКАМИ
КАМ'ЯНА БАЛКА І ПЕРВОМАЙСЬК 1925(?)–1931

Офіційно я не існую. Я народилася; то був обов'язок сільського священика реєструвати новонароджених. Але він не зареєстрував мене. За українською традицією відзначати у веселощах такі події мої батьки влаштували справжнє свято з нагоди мого народження, тому що я була дівчинкою. А в моїй родині, як і в селі, дівчаток було менше, ніж хлопчиків. Можливо, що священик надто загулявся на нашому святі і забув про свій обов'язок.

Мої батьки єдині, хто знав дату мого народження, були забрані від мене, коли мені було п'ять чи шість років. Всі родинні записи, які, напевне, існували, загубилися, коли нас насильно виселили з нашого будинку, не дозволивши взяти з собою будь-яких особистих речей. Коли мені було дев'ять чи десять років, мене доглядали двоє з моїх братів. Вони обидва були згодні, що я народилася в кінці літа, але розійшлися щодо року; один думав, що я народилась у 1925 році, а другий вважав, що в 1926. Нарешті, вони зійшлися на 1925 році, а дату вибрали 24 серпня.

Місце мого народження було точне: хутір Кам'яна Балка, що розташований на північ від Одеси, в південній пшеничній зоні України. Також, цілком без сумніву, що мене охрестили Євгенією – наймолодшу дитину з шести дітей Василя та Неоніли Сакевич. Найстарший з дітей був син Яша, другою йшла донька Наталія; третім, чет-

вертим і п'ятим були сини Гаврило, Гриша та Микола. Яша був, мабуть, на двадцять років старший за мене, а різниця між іншими дітьми становила два-три роки. Миколі було, напевне, десять років, коли я народилась.

Наш батько виріс у тому ж хуторі. Його батько народився в 1840-х роках і мешкав у селі, що належало якомусь графові. Як і більшість селян того часу, мій дід був одним із кріпаків графа. (Кріпацтво, як відомо, було скасовано в 1861 році. Мій брат Микола завжди називав діда кріпаком).

Замолоду дід працював водовозом: доставляв воду на поля. Їдучи возом, він частенько засипав, можливо, й через те, що напередодні увечері зустрічався з своєю дівчиною. Правда, це не дуже шкодило справі, бо кінь добре знав, куди йти. Однак для графа це означало багато, бо коли він заставав діда сплячим, шмагав його батогом. Одного разу мій дід, зазнавши болю, не витерпів, схопив батога і вдарив ним графа. У ті часи дворяни, замість того, щоб кидати людей до в'язниць, засилали їх на сувору службу до війська. Тому мого діда відправили на 25 років служби у царську армію. Служба в армії не була жахливою для нього, а коли він повернувся, то став заможним селянином. Він одружився на красивій вдові з двома дітьми, і разом вони мали ще троє дітей, серед яких був і мій батько.

Мої батько і мати, як і їхні батьки, були селянами. Все, що вони знали, – це земля. Земля була в їхній крові. Вони були власниками землі і не були кріпаками, як мій дід. То була їх гордість і радість від того, що вони могли повністю забезпечити себе всім необхідним зі своєї землі. В українській термінології вони називалися «селянами», хоча за західними означеннями вони були справжніми фермерами. Мій батько мав багато землі, наймав робітників, і це робило його заможним, хоча за стандартами будь-якої країни батьки не були багатими землевласниками.

Життя в цій маленькій частині сільської України, – принаймні з погляду дитини такої, яка була, – в 1920-х роках все ще характеризувалося впевненістю та спокоєм, незважаючи на те, що російські революції 1917–1918 років та захоплення більшовиками влади в Україні в 1922 році викликали подекуди заворушення. З мого дитячого погляду, наскільки я пам'ятаю, мої батьки і їх ферма були бездоганними. Я не можу, щоб не вдатися тут до певної ідилії в цій розповіді.

Мій батько був красивим і кремезним чоловіком, з правильними рисами обличчя. Зовні він був схожий на останнього царя Російської імперії; він носив, як і цар, коротку, охайно підстрижену борідку, що в ті часи було широко прийнятим. Батько був добрим, лагідним і фізично сильним. Він був спокійний, спроможний контролювати свої дії, та завжди був радий допомогти іншим людям у разі потреби. Батько любив поговорити.

Він обговорював усі питання зі своїми синами, злегка повчаючи їх та передаючи їм свій життєвий досвід. Сусіди часто бажали з ним порозмовляти, хотіли знати його думку та щось дізнатися від нього. Майже завжди всі сміялися під час розмови з ним (мені здається, що ця його вдача перейшла й до мене).

Мати моя була більш емоційною особою, хоча її емоції не виходили за межі здорового глузду. Вона робила все зорганізовано і давала добрий лад дітям та всім іншим справам вдома. Добре знала як вести всі домашні справи, і ніколи не переставала працювати. Завжди чистила, шила, варила, доїла корови, працювала у дворі, саду, а в

разі потреби, також і в полі, готувала харчі для тривалого зберігання. Крім того, вона й мені приділяла увагу. Тепер я уявляю собі матір: попелясто-світле волосся, зеленуваті очі, стрункa й висока постать у довгій спідниці, яка була традиційним одягом у той час, і яка робила її ще вищою. (Я успадкувала дещо з її зовнішнього вигляду та деякі риси її характеру).

Я по-дитячому мала абсолютну й цілковиту довіру до свого батька та дитячу повну й теплу прихильність до своєї мами. Мати, я переконана, була особливо прихильна до мене. По-перше, через те, що я дівчинка. Вона вже мала четверо синів і лише одну дочку, її сестри і брати мали в своїх родинах майже всіх хлопців. По-друге, вже минуло багато часу з того моменту, як вона мала маленьку дитину. Я також була зіпсована моїми чотирма братами та старшою сестрою. Всі мене пригощали ласощами. Мої брати підкидали мене вгору і ловили наче м'ячика. Один з братів сказав мені вилізти на дерево, а потім стрибнути йому в руки. Він був певен, що я майбутній акробат.

У моїй пам'яті чітко зберігаються мої ранні роки, але події залишаються неупорядкованими. Пригадую сцени і події ізольованими одні від других, кожна з них являє собою картину, інколи тьмяну. Я не можу зв'язати події між собою або з чимось іншим, що сталося в той час. Або ж пригадую складники як одне ціле: всі жнива становлять один епізод; всі прогулянки до річки як одну прогулянку.

У мене часто все ще постає перед очима наша хата і моє дитинство. Мій батько збудував наш будинок з основи. То був великий цегляний будинок з цинковим дахом. На той час такий дах був ознакою заможності. В помешканні були окремі кімнати для кухні і спання, а не одна тільки кімната, як у більшості селянських будинків. У матері було своє особисте бачення, як мав виглядати європейський будинок, і вона хотіла, щоб у ньому були великі вікна. Робити великі вікна було не зовсім доцільно через суворі зими.

Однак мати домоглася свого. Щоб нагріватися, ми, діти, спали гуртом на одному великому дерев'яному ліжку, одне поруч з одним. Далеко не всі будинки в той час мали всередині водопостачання і електроосвітлення. Здебільшого для освітлення слугували керосинові лампи.

У нашій кухні була велика піч, обкладена кахлем, який використовували для опалення. У ній мати пекла великі паляниці та варила різні страви для нашої великої родини. Мені доручалося пробувати їх на смак. Я сумніваюся, що насправді впливала на якість приготовленої їжі, але сама вважала таке моє тестування справою великої ваги. Мати розмовляла зі мною цілий день і поводилася як з дорослою. Вона залучала мене до виконання її роботи і робила речі тільки для мене. Згодом впродовж усіх років я весь час відчувала, що мені не вистачало того відчуття, яке я мала, коли з мамою проводила наодинці той особливий час. Я вважала, що насправді допомагала матері готувати їжу, і то були моменти мого глибокого задоволення. Коли вона краяла тканину і шила плаття для моїх ляльок, то це був час мого захоплення і радощів.

Позаду будинку стояли великі комори і клуня, а по обидва боки знаходилися овочеві городи і фруктові сади. Були також різні приміщення для утримання худоби і для зберігання всілякої провізії. Ми мали коней, поні, корів, свиней, кіз, курей, качок, гусей, кролів.

Вирощували пшеницю, картоплю, капусту, буряки, моркву, цибулю, квасолю, яблука, грушки, вишневі ягоди, сливи. Мабуть, не було таких тварин чи рослин, яких ми не мали б у нашому господарстві. Як і наші сусіди, ми мали криницю, звідки тягнули добру воду. Звичайно, туалет знаходився поза будинком.

Моя мати сушила та консервувала фрукти. Для зберігання продуктів, що швидко псуються, ми мали холодильну кімнату в підвальному поверсі в одній із комор недалеко від будинку. Фермерські родини, звичайно, самі виробляли все те, що споживали. Необхідно було заготовляти достатню кількість м'яса, овочів та фруктів, особливо на холодні зими, коли випадало багато снігу висотою до півтора-двох метрів. Мої батьки, які настирливо виконували все те, що знали як найкраще зробити, завжди мали повний достаток усього.

Позаду будинку стояла копиця соломи, а можливо, вона була там тільки один рік. Коли копицю забрали, з-під неї кинулися врозтіч сотні сірих мишей. То були цілі сім'ї великих і малих мишей. Мені особливо сподобалися маленькі мишенятка.

Від нашого двору позаду хати обабіч дороги аж до річки було розкидане велике каміння. Саме від цього каміння і походить назва нашого хутора «Кам'яна Балка». Я пригадую, як ходила до річки, коли люди там веселилися або увечері ловили рибу. Навіть пам'ятаю, як мати готувала їжу зі свіжої риби.

Поля мого батька знаходилися за нашим хутором. До них від дому треба було довго йти пішки, зате кіньми на возі добиралися досить швидко. Коли мати працювала в полі разом з батьком, вони брали мене з собою. Для безпеки мене висаджували на верх копиці сіна або на віз з сіном. Для молотьби зернових застосовували циліндрову машину, що приводилася в рух трьома кіньми, які ходили по колу. Одного дня я залишила своє безпечне місце і почала бігти до батька. Моя дорога перетинала коловий шлях коней, і якби батько вчасно мене не помітив, я могла б загинути під копитами коней. Швидкий рух батька і той жах, який я усвідомила, так страшенно налякав мене, що все це й досі маячить у моїх очах.

Іншого разу я так голосно закричала, що всі дорослі позбігалися до мене, припустивши, що я була у великій небезпеці. Хтось мене врятував від коника-стрибунця, який, як я твердила, укусив мене за палець. Дорослі, можливо, думали, що коник-стрибунець не являв собою ніякої загрози, але в моїй уяві та істота була величезною, страхітливою і огидною.

Ще будучи маленькою дитиною, я хотіла допомагати всім і весь час намагалася перебувати серед старших дітей або дорослих. Ходила слідом за найманими дівчатками, яким було, мабуть, по десять чи дванадцять років; йшла слідом за ними на гусяче пасовище, і вони давали мені невелику різочку, що була схожа на їхні великі. І я гордилася тим, що була частиною родини, яка так наполегливо працювала.

У нашій хаті завжди юрбилися люди, особливо під час жнив. Почергово родини допомагали одна одній збирати врожай. Взаємодопомога була просто невід'ємною в нашому житті. Коли приходила наша черга збирати врожай, мати тушкувала м'ясо для каші та варила багато борщу, щоб усіх нагодувати. Незважаючи на те, що збір врожаю був трудомістким, у полі завжди лунали пісні і сміх. Увечері через втому після роботи люди не могли танцювати, але вони завжди співали. То все мене дуже захоплювало. Батько, бувало, покладе мене в ліжко і скаже: «Женю, нам треба від-

почивати, тоді ми зможемо набратися на зиму жиру і сили». Його слова цілком мене переконували, і я завжди слухняно йшла спати.

Після жнив люди святкували. Інколи то були танці для молодих людей, таких, як мої брати й сестра. Згодом мої брати поїхали з дому. Коли хто-небудь з них приїздив додому на відвідини, то їх друзі і знайомі з усього нашого села завжди збиралися в нашій хаті. Взагалі з будь-якої нагоди наші люди могли влаштувати загальне зібрання, на якому вони їли, пили, говорили, сміялися, співали, танцювали.

Зима була особливо сприятливою порою року для таких зібрань та для різних розваг. Ми дуже любили розважатися в мороз чи коли був великий сніг. Взимку люди були значно вільніші, бо не треба було ні сіяти, ні садити чи збирати врожай. Потрібно було лише доглядати худобу, що не забирало цілий день, та виконувати деякі роботи по обслуговуванню сільськогосподарського реманенту і будівель. Тому ми мали достатньо часу для відпочинку, розваг, читання та бесід з іншими людьми. Всі люди в селі те й робили взимку, що шили, ремонтували, будували, чистили або спілкувалися зі своїми однодумцями.

Між хатами в селі відстані не були великими, і сусідам було легко відвідувати один одного в будь-яку пору. Мої старші брати разом зі своїми подругами спускалися на санках з горбів по всьому селу. Звичайно, я хотіла бути разом з ними, але підлітки і парубки не хотіли, щоб їм надокучали діти. Інколи вони брали мене з собою колядувати на Різдво, ходячи від хати до хати. Мої брати мали чудові голоси, особливо Гаврило. Так, зима була чудовою порою року.

На Різдво в церкві служба була особливою. Мені дуже подобалася церковна музика. На Великдень музика також була гарною. То було традиційним на Великдень прикрашати всю хату свіжою зеленню. Мати пекла паску, приготовляла писанки, ковбасу та інші продукти, які клали в кошик, і ми несли його до Церкви, щоб усе це посвятити. Ми не тільки ходили до церкви на великі свята. Церква та релігія були важливими в житті українських селян, і я пригадую, як часто мама наряджала мене, щоб іти до церкви.

Вінчання в церкві було особливою церемонією в нашому селі. І коли моя сестра Наталя брала шлюб, наша родина зробила це великим святом. Я виконувала певну роль на цьому весіллі: коли священик попросив Наталю та її нареченого обійти навколо вівтаря, я йшла за ними. Один з чоловіків, найкращий, тримав золоті вінці над головами наречених, коли ми всі проходили. Мені назавжди запам'яталися ті золоті вінці, на яких яскраво іскрилися перлини. Довкола мене було багато людей, а в центрі стояв священик. Пригадую, що я ще щось робила, здається, з квітами. У церкві було багато квітів, співали і грали. Музика грала і після вінчання. Чулося багато розмов. Незважаючи на те, що багато подробиць вилетіло із моєї пам'яті, враження залишилося досить яскравим. Все виглядало чудово.

Люди сміялися, раділи як на свята, так і в будні. Ми були прості, практичні люди, які важко працювали і були щасливі. Ось так я можу зобразити наше життя. Це фрагменти тих основ нашого буття, які я змогла пригадати із мого дитинства.

Одним з найбільш ранніх і найчіткіших моїх спогадів є спомин про те, як я була хвора, коли мені було не більше двох років. Я лежала на високому дерев'яному ліжку коло груби, якою обігрівали всю хату. Пригадую, як відкрила очі, начебто я тільки

що була непритомною. Побачила кімнату, повну людей. Деякі тихо сиділи, немовби в молитві, інші пошепки розмовляли. Мені здалося, що всі жінки з нашого села сиділи навколо мого ліжка. Мати стояла наді мною, зростом у три метри, зажурена, і прикладала весь час холодні рушнички до мого спітнілого тіла. Напевне, я була без свідомості багато разів, – таке сильне враження зосталось зі мною. Скільки забрало часу, щоб я видужала, не пам'ятаю, але вертаючись назад у своїх споминах і намагаючись все скласти докупи, гадаю, що то була ревматична гарячка, яка призвела до шумів у моєму серці.

Одним з моїх споминів, який надовго й виразно запам'ятався і який і тепер викликає сльози в моїх очах, – це поїздка на санях. Батько правив віжками, а мати тримала мене, закутавши у свій великий кожух і в хутряний килим. Не знаю, куди ми їхали, але добре пам'ятаю, що то було вранці. Рожевий обрій віщував морозяний день. Сніг виблискував діамантовими іскорками. Білі могутні коні ступали по слизькій дорозі, але сани повзли так плавно, що я заснула. З невідомої причини сани зупинилися, і я висунула голову, щоб поглянути на сріблястий сніг і сильні коні. За якусь хвилю сани зрушилися і поповзли в іншому напрямку. Я дивувалася, як то батьки знали, в якому напрямку їхати. Морозяне повітря стало холоднішим, як тільки сани почали рухатися. Я знову заховалася в мамині руки і хутряний одяг. Я була рада: мені так було тепло і безпечно; мене безперестанку оточувала батьківська любов.

В порівнянні з зимовими спогадами пригадую один теплий день, коли вискочила на подвір'я, а може, мені дозволили побігати навколо хати. Накрапав тихий, приємний дощ. Промокнувши добряче і насолодившись від теплої мжички, я повернулась назад до хати через відчинені двері. Як завжди, мати оглянула мене з ніг до голови. Пригадується й інший дощ.

Мій брат Гаврило, приємний, ласкавий і добрий парубочок, і я йшли якось батьківськими полями. Раптом небо вкрилося темними хмарами, і невідомо звідки налетів шалений вітер з дощем, що тривав, мабуть, з півгодини. Вода ринула зверху, мов з величезного відра, щоб полити спраглу землю. Небо перерізали блискавки, і гриміло. Брат, схопивши міцно своєю великою рукою мою маленьку ручку, кинувся бігти. Я майже летіла, ледь торкаючись ногами землі. Гаврило був досить високим і робив довгі кроки; ми виглядали як стрибаючі газелі.

Чомусь мені пригадується, що я часто прокидалася. Може, це просто через те, що багато дрімала, а може через те, що прокидалася на приємні пригоди. Якось рановранці проснулась на возі, що рухався. Батько і брат Гаврило повільно йшли за возом. Це було на якомусь полі в Кам'яній Балці. Стояла тиха погода. Коні повільно ступали. Обидва чоловіки були поглинуті розмовою. Як пустотливе дитя, взяла віжки в свої руки і погнала коней. Батько і брат, ще вважаючи, що я сплю, здивувалися і кинулись навздогін. Для мене все це виглядало потішним. Я задоволено сміялась. Спочатку батько не побачив у цьому нічого смішного. Але потім і він розсміявся. Вони з братом полегшено зітхнули, побачивши, що я не зробила собі ніякої шкоди і добре правила кіньми.

Я уявляю собі свого батька в той день. Бачу, як він сміється, бачу його бороду і вуса. Пригадую, як у нього часом залишався суп на вусах, і через те сміялася і казала: «Твій рот скривився» або «Твої вуса течуть».

Одна моя витівка не викликала сміху. Мені було десь біля чотирьох років, і я дуже хотіла провідати свою сестру. Я добре знала, як добратися до сусіднього села, де Наталя мешкала зі своїм чоловіком. Але хотіла помандрувати туди з кимось і тому підговорила двох дівчаток, яким було по шість чи вісім років, піти зі мною.

Якимсь чином мені вдавалося переконувати інших робити те, що мені хотілося. Я вигадувала якісь побрехеньки, які довірливо сприймалися іншими дітьми, або казочки про місця, яких я навіть не бачила на картинах, чи про якісь неймовірні речі, як, наприклад, про польоти чи про чародійні події, що незабаром трапляться.

Одного разу дівчатка згодилися йти зі мною, і ми вирушили в дорогу. Дівчатка були значно вищими за мене і мені було важко зрівнятися з їх ходою. Але, звичайно, я не могла відмовитися від тої подорожі, я мусила продовжувати йти.

На жаль, я не повідомила матір про свою подорож, і вона в розпачі кинулася в пошуки. Пошуки не можна було полегшити, бо не було ні телефону, ні автомобілів. Коли вона, нарешті, знайшла мене, то стала докоряти: «Не роби такого більше. Для свого віку ти занадто розумна». Мати розсердилась, але була рада, що відшукала мене, а я задоволена тим, що мені більше не треба буде доганяти старших дівчат при ходьбі. Я, мабуть, гордилася й тим, що зуміла переконати старших за мене дівчат прийняти мою пропозицію, але шкодувала і гнітилася тим, що змусила матір так переживати за мене. Згодом вона стала лагіднішою і пояснила причину: вона повинна була знати, де я перебувала весь час. Я зрозуміла, що наші особливі теплі стосунки відновилися. Моє дитяче переживання закінчилося, але з того часу я ніколи не забувала того уроку. Сила материнського застереження назавжди закарбувалася в моїй голові.

Цей випадок не призвів до того, що мене почали менше любити, менше турбуватися про мою безпеку чи мої зручності. Ми продовжували бути щасливою родиною. Але згодом прийшли зміни. Поступово я почала розуміти, що наша родина не була такою щасливою і в такому благополуччі, як раніше. Не було щасливим і все наше село.

Наша родина стала також меншою. Наталя вийшла заміж і мешкала окремо від нас, в іншому селі. Здається, влітку 1928 року Гаврило поїхав з дому на навчання до військової академії. Через рік після цього Гриша поїхав до Києва вивчати мистецтво. Трохи згодом Яшу направили на Урал на роботу в шахті. Вдома залишилися тільки Микола та я.

Але наша хата ще лишалася жвавим місцем. Чимало людей – родичі і знайомі – приходили на розмови до батька. Селяни сподівалися, що одержать від батька відповіді і сподівалися, що чутки підтвердяться. Хтось час від часу говорив: «Йдуть більшовики. Буде біда. Ми втратимо землю».

Звичайно, я не розуміла, що вони говорили: справи, які вони обговорювали, сказані слова були незрозумілими. Але дитина може відчувати страх і відчай. Якогось дня було велике зібрання в хаті нашої тітки, де не чулося сміху, який так часто лунав раніше, коли наші люди збиралися разом. Хоча я не розуміла суті в той час, через сум, який насунувся, коли вже не було ніякого сміху, я зрозуміла, що мої батьки й інші сім'ї очікували біду.

Через кілька років я дещо зрозуміла, що таке більшовик і колективізація, «кулак» і ворог народу. Більшовики, комуністи йшли з півночі, щоб запровадити новий по-

рядок шляхом колективізації селян; члени партії ставили собі за мету навчати нас, нетямущих «кулаків». Для нас «кулак» було російське слово, під яким селяни, навіть бідні, виставлялися як багаті землевласники.

Колективізація, як нам говорили, буде системою, що зробить індивідуальних селян складовою частиною великих регіональних ферм, власниками яких, начебто, будуть всі люди. Великі ферми, мовби, будуть надзвичайно високоефективними і зроблять життя для всіх заможним. Той, хто егоїстично хотів мати землю у своїй власності, тобто «кулак», іменувався ворогом народу.

Проте українські селяни мали сильний потяг до власності на землю, на якій вони наполегливо працювали; їм було притаманне почуття незалежності. Вони були нащадками тих, хто здобув свою волю, звільнившись у минулому від кріпацтва. Тепер вони почували себе людьми, бо вже більше не були залежні ні від дворян, ні від великих землевласників. Саме революція, як вони розуміли, забезпечувала їм право на їх землю, а більшовики їм уявлялися як люди, котрі хотіли, щоб селяни були власниками своєї землі. Однак, у розумінні більшовиків селян і їх прагнення треба було викорінити, якщо вони хотіли досягти своєї цілі тотального усуспільнення.

Чим більше селяни говорили про такі речі, тим більше я усвідомлювала своїм дитячим розумом, що впевненість і спокій, які мене оточували в усі попередні роки, зникали. Не розуміючи, що насправді творилося, в мене було передчуття, що всі дорослі десь дінуться, а діти залишаться самі.

Незабаром прибули комуністи. Вони змушували селян відвідувати збори, які вони часто влаштовували і на яких намагалися переконати селян, що їм буде краще жити колективно, їх запрошували підписати папери про здачу своїх індивідуальних господарств у колективне господарство. Спершу партійні функціонери говорили, що селяни мають час подумати перед тим, як підписати запропоновані їм папери. Селяни затримувалися, намагаючись щось придумати, щоб якось зберегти свою власність. Вони собі говорили: «Ми важко працюємо. Ми нічого поганого нікому не зробили. Слід думати, що комісари схаменуться. Цьому прийде кінець». Але такий кінець не прийшов. Все більше прибувало різних агітаторів, які все частіше ходили по хатах. Кожний з них мав пістолет, а міліція ходила ще й з більшою зброєю. Один партійний функціонер, який приїхав із міста, мав великий револьвер, запхнутий за пояс так, щоб кожен міг його бачити. Він вештався повсюди, начебто хотів підкреслити, що його робота полягала в тому, щоб стріляти в усіх, хто не виконує його накази.

Мій батько не скорився і був одним з перших арештованих і звинувачених як ворог народу, буржуазний землевласник. В зиму 1929–1930 року посеред ночі його арештували і забрали від нас. Вранці було ясно, що скоїлося щось недобре. Обличчя матері було таке зажурене – я його таким ще не бачила. Але вона ще зберігала мужність і приголублювала мене. Батька вже не було. Не було того, до кого я плекала таке довір'я, хто втілював у собі велику силу.

Комісари, як правило, арештовували селян вночі, так, щоб інші не могли побачити, як забирають їх сусідів. Спершу арештовували найсильніших господарів. Прокинувшись вранці, селяни помічали, що люди, котрих вони поважали, зникли. А із втратою своїх проводирів їм було значно важче протестувати. Деякі селяни підписали папери про передачу їх господарств до колгоспу. Інші не підкорялися і також були

арештовані. Ще деякі селяни, все ще вірячи у свою незалежність, були арештовані за суперечки з партійними функціонерами. Комісари дозволяли собі всілякі методи, вдаючись до найбрутальніших, щоб зруйнувати дотла приватне господарювання.

Партійці, які з'явилися в Кам'яній Балці, були з далеких місцевостей. Вони не знали ні українських селян, ні українського сільського господарства. В Україну були надіслані російські, грузинські, вірменські, білоруські та інші неукраїнські партійні функціонери; в свою чергу українців надсилали в їхні краї. Росіян направляли всюди. (Таку практику застосовували також до молодих робітників з усіх країв колишньої Російської імперії; їх мобілізовували, організовували і відправляли в краї, що далеко знаходилися від їх рідних домівок). Це призводило до того, що багато людей не знали, що відбувалося в їх рідних місцевостях, а більшовицькі функціонери і міліція не мали ніякого відношення до людей, над якими вони запроваджували поліційний нагляд.

Селяни були невдоволені й сердиті, бо те, що творили партійці, не мало ніякого глузду. Вони боялися і впадали в розпач, бо з ними поводилися несправедливо, жорстоко, і вони втрачали те, що надбали раніше протягом довгих років. Але люди нічого не могли вдіяти. Кілька селян пішли із села, не знаючи навіть, куди вони підуть; вони просто не хотіли залишатися. Можливо, ми були надто наївними, що вирішили залишитися; можливо, нам треба було податися на Захід при перших же ознаках біди.

Відразу, коли почалася насильницька колективізація, наше село перетворилося у в'язницю. Наші селяни не мали права заходити в інші села, а мусили перебувати лише в своєму. Селяни були роззброєні, дезорганізовані і без своїх керівників, їх можна було безжалісно розтоптати. Щасливим, працьовитим, товариським людям, які були економічно самостійними, тепер виднілася перспектива голоду, розпачу, безнадії.

Гаслом комуністичної партії було: «Ми проти них». Комісари були вправними маніпуляторами, їм вдавалося направити брата проти брата, дітей проти батьків. У школі дітей вчили шпигувати: від них, начебто «заради блага батьківщини», вимагали доповідати вчителям, про що говорять вдома. Сусіди, які раніше були близькими в стосунках, раптом стали ворожими один одному.

Через кілька місяців, а може, й через рік, батько повернувся з тюрми. То було незвичайним. Можливо, його тримали у місцевій в'язниці, намагаючись зламати його дух і змусити піти в колгосп та бути прикладом для інших. Коли він повернувся, то виглядав уже іншим і був тихим. Він не сміявся і не працював у себе в господарстві. Мені нечітко уявляється його хворий образ. Тепер я можу сказати, що його знищили духовно. Очевидно, вони не зламали його політично, бо в кінці 1930 року, а можливо, на початку 1931 його арештували вдруге. З того часу я його більше не бачила.

Протягом наступних восьми чи десяти років я чула від моїх братів декілька разів, що гірка доля так розпорядилася, що наш дід боровся проти свого закріпачення російськими поміщиками для того, щоб його син був вільним, а ми змогли стати частиною народу, а тоді щоб його сина, нашого батька, назвали ворогом народу і заслали до Сибіру на каторгу.

Мати ще міцно трималася з своїми дітьми, але удари на нашу родину продовжували сипатися. У той час ми не знали, що батько перебував у Сибіру на каторжних ро-

ботах. Ми не мали ніяких відомостей про Яшу, окрім того, що він працював на Уралі в шахті. Чоловіка Наталі спіткала та ж сама доля, як і нашого батька, – у них забрали і землю і всіляке майно. Гаврило був у військовій академії, але на нього чекало виключення через те, що батьки були селянами, тобто «ворогами народу». Для Гриші в Київському університеті неприємності були попереду. Десь в 1930 році чи в 1931, – а може, перед першим арештом батька чи після другого арешту, – Гриша вирішив відправити брата Миколу в сирітський будинок, бо це могло стати запорукою того, що Микола не помре з голоду. Те, що мати дала на це згоду, було гірким свідченням безвихідного становища. До того часу Микола був, певно, підлітком, і Гриша забрав його до Києва, сподіваючись навчити його представляти себе сиротою.

Невдовзі, як батька забрали вдруге, до нас з'явилися комісари численною групою разом з міліцією. Очевидно, вони хотіли забрати наш будинок у своє користування. З гвинтівками в руках вони виштовхнули усіх нас з будинку і забрали все, що було в хаті. Я стояла перед хатою і бачила, як вони забирали все зерно, що там зберігалося. Всю нашу худобу вигнали і також забрали. Мати засперечалася з міліціонерами. Вона просила залишити якісь продукти для нашої сім'ї. У відповідь міліціонер гаркнув на неї, і потім вони зовсім не звертали на нас ніякої уваги. Але врешті-решт нам залишили одну корову на деякий час. Можливо, це було представлено як добродійство влади.

Мені було шкода худоби, особливо молодої, але озброєні гвинтівками агенти і міліція швидко вивели й рішуче погнали всю скотину, окрім однієї корови. Було незвичайно боляче дивитись, як вони забирали і грубо відганяли худобу. Я плакала, поглянула на матір. Мати не плакала. Тоді я перестала. Очевидно, якби вона голосно заплакала, я б не витримала і закричала.

Мати залишилась зовсім беззахисною. Вона взяла нашу корову і мене, і весною чи влітку 1931 року ми залишили наше обійстя. Від Кам'яної Балки ми направились у напрямку містечка Первомайськ, розташованого приблизно за двадцять кілометрів від нас. Там ми мешкали у невеликому цегляному будиночку з цинковим дахом. Я не знаю, чий то був будинок і як ми в ньому опинилися. Наші сусіди по новому помешканню знали, хто ми були і звідки прийшли. Вони, може, й не помітили мене, бо я ховалася за мамину спідницю. Ми не мали жодних харчів з собою. Міліція забрала усі наші гроші. Єдиною їжею для нас було молоко від корови. Мати зуміла дістати в селі трохи хліба, борошна й овочів, очевидно, вимінявши їх за молоко. Деякі люди ділилися з нами тим, що мали, у всякому разі протягом якогось часу. Але незабаром ми почали їсти бур'яни і варили супи з кропиви.

Для мене було дивним не мати великої родини і бути лише єдиною дитиною у матері. Я чітко уявляю матір і себе в різних місцях і в різні часи. Часто повторювала одні й ті ж запитання щодо батька: «Де він? Чому його тут немає? Коли він повернеться? Як він нас знайде?» Мати завжди давала одну і ту ж відповідь: «Його забрали власті. Але він нічого поганого не зробив. Як тільки вони зрозуміють це, він повернеться. Він знає, де ми є». Я також запитувала про своїх братів, особливо про Гаврила і Гришу, які багато приділяли мені уваги.

Мої спогади про Первомайськ невиразні. Я була звичайною дитиною. Гралася здебільшого сама. Інколи ходила до сусідів; люди були добрі до мене. З одного боку,

я швидко пристосовувалася до нових обставин, що є звичайним у поведінці дітей. З іншого, була дуже наляканою дитиною і тому боялася всього і кожного; незнайоме місце створювало атмосферу страху.

Пригадується, як кілька разів плакала у Первомайську. Якось ми перебували в іншому будинку і матері потрібно було кудись піти. Вона не могла мене взяти з собою і я почала плакати. Мати пояснила, що їй треба було віднести якісь папери до мого брата і що для мене то буде довга дорога. Я не розуміла, що не могла йти пішки з нею і продовжувала плакати. Вона довго заспокоювала мене, поки я, нарешті, не втихла. Здається, то був останній момент, коли я сильно плакала в дитячому віці; і я зрозуміла в якійсь мірі, що більше вже не могла бути такою дитиною.

Згодом дізналася, що мати намагалася допомогти Гаврилові залишитися у військовій академії. Вона хотіла передати йому документи, які свідчили про те, що ми більше не були індивідуальними господарниками і не мали ніякої власності. Я змогла зрозуміти потребу допомоги Гаврилу. Він був дуже добрий до мене, тому я тільки подивилась услід матері.

Як тільки мати пішла, я вирушила у зворотному напрямі. Помітила, як хтось кидав на собаку камінцями. Собака покусав якусь стару жінку, і її син з іншими хлопцями почали кидати з даху будинку каміння на собаку. Собака був прив'язаний і не міг відбігти.

Мені стало шкода собаки, і я хотіла його відв'язати, але боялася людей і тому в розпачі подалася додому.

Пригадую, як ходила вулицями Первомайська. Це містечко було значно більшим, ніж наше село. Сама блукала по різних місцях. В той час то сприймалося як звичайне, нормальне в Україні життя. Ми боялися міліції, але ніхто не боявся, – як це було вже в 90-х роках, – за дітей, котрі вешталися вулицями самі. Хоча була маленькою, але не побоялась зупинитись і говорити з будь-якими людьми. І їм я подобалась. Гадаю, що й дотепер зберегла посмішку при розмовах.

Пригадується наша сусідка, жінка похилого віку, яка мешкала під горою. Вона була привітною до мене, і ми стали друзями. Одного дня, коли я провідувала її, побачила, що її син повісився. З її родини вже не було нікого. Були батько, брати й сестри – всі пропали. Залишився один син, якому ще й двадцяти не було і який мав замінити їх усіх. І він не зміг.

Він повісився надворі, а його маленька мати одчайдушно кричала в хаті. Я пішла до неї і почала довго говорити. Не знаю, що я могла сказати, дитина, котрій сповнилося п'ять чи шість років. Що ж я могла сказати жінці, яка втратила останнього члена своєї родини?

Мати одержала листа від Гаврила, який сповіщав, що показав папери своєму начальству, але вони не допомогли. Керівники знали, що батько Гаврила мав господарство, а це автоматично робило його ворогом народу, і він підлягав виключенню з академії, якщо не зречеться своєї родини і не осудить її. Гаврило очікував, що його все одно виключать із академії, куди б він не звертався за підтримкою своєї справи. Йому було тоді 23 роки, і він нічого не знав, що його чекає в майбутньому. Мати плакала, коли читала листа, хоча і недовго. Вона все ще намагалася вижити заради мене і самої себе. Гадаю, що я успадкувала таку рису від неї.

Ми перебували в Первомайську лише кілька місяців, до осені 1931 року. Урожай насправді був добрий, але комісари й функціонери позабирали все зерно, що було у селян. Люди почали голодувати, а ситі партійні агенти охороняли купи забраного силою від селян зерна, котре згодом у великих кількостях згнило.

Тепер колгоспи починали вирощувати зерно. Але вони були поганими виробниками. Часто можна було помітити, як на полях залишалося чимало зерна чи картоплі після того, як урожай уже був зібраний. Виглядало, що у державі нікого не турбувало, що частина врожаю не зібрана і що все, що лишалось на полях, скоро почне гнити, померзне і покриється снігом. Мати часто ходила в поле і збирала у свій фартух картоплю й колоски, що лишилися лежати на землі, приносила додому й варила страву. Очевидно, мати була рада від того, що могла в такий спосіб рятувати мене й себе від голоду.

Якось вона взяла мене з собою в поле. Мені це нагадало нашу ферму. Радість і безтурботність знову повернулися до мене. Перебуваючи тут разом з матір'ю, я забула про наші біди. Бігала, стрибала, викопувала з землі картоплю, підбирала колоски і гордилася тим, що вносила свою частку в наше виживання.

Наші сусіди, комуністи, очевидно, помітили, як ми рилися в землі, бо опівночі прийшла до нашого будинку міліція. Кілька міліціонерів стежили за будинком. На світанку з гвинтівками в руках вони направилися до нас у хату. Як тільки вони почали наближатися, мати дала мені клунок, замотаний у ганчір'я, і наказала викинути його у кущі.

Міліція дозволила мені вийти з хати, навіть не глянувши на мене. Я вибігла за хату, але один міліціонер пішов за мною. Я злякалась, але кинула клунок у кущі і продовжувала йти. Не знаю, що було у тому клунку і що з ним потім сталось. Мене ніхто про нього не запитував і не пам'ятаю, щоб хтось згадував про нього. Можливо, то були папери, які свідчили про власність батька на землю або папери про нашу родину, – навіть свідоцтво про моє народження, – або інші документи, які тепер дуже знадобилися б. Протягом наступних років я часто уявляла, як перед моїми очима зникали у воді і в полум'ї якісь цінні речі.

З гвинтівками в руках міліція вивела нас із хати, знову забрала все, що ми мали: корову, продукти, навіть підгнилі, а також шлюбну обручку моєї матері, лишивши нас зовсім без нічого. Так вони розправлялися з людьми, заганяючи в куток залякуванням і терором.

Потім вони дозволили нам зайти до хати, але стежили за нами ще кілька днів. Ми перебували за зачиненими дверима і навіть не могли принести води. Нарешті, матір заарештували за збирання померзлих колосків. Пузатий енкаведист погордливо звинуватив матір: «Ти збирала народне добро, крала у держави». Після цього вони забрали матір від мене.

На той час з нами була моя сестра Наталя. Не можу пригадати, чи вона була з нами, коли я з матір'ю ходила в поле або коли ми перебували під наглядом міліції. Я також не пам'ятаю, коли саме вона приєдналася до нас. Її чоловіка не було з нами, його, напевно, арештували.

Матір арештували вранці, їй офіційно висунули звинувачення у крадіжці державного майна і засудили на три роки каторжних робіт у Сибіру коло Байкалу. Приga-

дую, як вона сиділа на ґанку міліцейського будинку, що його раніше забрали у когось із селян. Я відчувала, як вона дивилась на мене. Вона не плакала, просто дивилась і я, очевидно, читала її думки – то був такий біль, була така печаль. Вона дивилась на мене так, начебто вже ніколи мене не побачить. Вона це відчувала. Я хотіла бути з нею, але міліціонер наказав Наталі: «Забери її !» Наталя забрала мене, і з того моменту я ніколи більше не бачила своєї матері. Я не плакала, бо вже звикла до того, як від мене забирали найдорожчих мені людей. Пізніше могла б сильно розплакатись, але в той момент все те переносила мовчки. Якби Наталя не взяла мене за руку і не відтягла від матері, я, очевидно, розділила б долю матері.

Матір не відправили одразу до Сибіру. Деякий час її тримали в ув'язненні коло Одеси, їй вдалося написати листа до Наталі і повідомити, що в неї зовсім не було їжі. У нас також не було що їсти, але Наталя мала трохи буряків і вирішила послати їх матері поштовою посилкою.

Але ми зовсім не знали, чи дійшли ті буряки до матері. Цілком можливо, що всі поштові відправлення переглядалися, бо ми ще раз одержали від матері листа, в якому вона повідомляла, що у в'язниці не було зовсім ніякої їжі. Згодом ми довідалися, що в місцевих тюрмах в'язням їсти не давали, і їх їжею було лише те, що їм надсилали родичі або сусіди.

Нарешті, ми дізнались, що матір відправили в Сибір. Вона ніколи звідти не повернулася. Кожен раз, коли бачу сирі буряки, я пригадую свою маму.

Коли забрали матір, мені було п'ять чи шість років. У своїй пам'яті я зберегла окремі події з мого радісного життя на батьківському обійсті. Поряд з цим я тримаю в пам'яті жахливі моменти страху й страждань і тих бездушних, грубих людей, які творили цей страх і насаджували свою злу волю. У той час я не розуміла значення слів «ворог народу», але знала, що так називали моїх батьків. І моїх братів так називали, і навіть мене. Але, хоч і маленькою була, я відчувала різницю між правдою і тим, як нас називали енкаведисти і їх агенти.

Мамо, моя рідна

З ласкою, опікою мене ростила,
Дивилась на мене з любов'ю,
Завжди мене цілувала, доглядала.
Я була гордістю в твоїх очах.

Радість в твоєму житті.
Завжди мене голубила,
Ніжно зі мною розмовляла.
Ти ж другом моїм була.

Забрали мене від тебе навіки,
Темрява покрила мої дні,
П'ять рочків було мені.
Тужу за тобою, бачу тебе лише ві сні.

Україно, моя замучена Ненько

Батьки мої, рідні мої,
Де ваші тіла?
Голодом замучені і масами заховані,
Закопані в чужій країні.
Чи замерзли десь навіки на сибірській землі.

Шукаю вас, кличу, та ніхто мене не чує,
Ніхто не відгукнеться, ніхто не хоче знати
Про вашу долю.
А тільки два старенькі розірвані папірці:
«Вислані по уссурійській дорозі».
А де ж та дорога?

Так тяжко примиритись з твоєю долею,
Моя Україно,
З твоїми муками, стражданнями.
І нестримані сльози не дають забути
Знищення моєї Батьківщини.

Пусті хати, пусті поля,
Пуста Україна,
Замучена, знищена.
Одинокі твої діточки залишились у житті.

Нарешті доля нам усміхнулась,
Несподівано здобули ми свободу – незалежність.
Скинули з нас радянські кайдани.

Тепер ми, здається, вільні.
А ще не знаємо, хто ми є такі,
Як рідну мову Батьківщини у серці нести.

Вперше надруковано у виданні «... Не вмирає душа наша. Доля сироти з українського голодомору» / Пер. Василя Романовського. – К.: Вид. Центр «Просвіта», 2003. – С. 1–26.

СВІДЧЕННЯ ОЧЕВИДЦІВ ПРО РЕПРЕСИВНУ ПОЛІТИКУ НА СЕЛІ В 30-ТІ РР. XX СТ.

Фердман (Корніх) Бетя Борисівна, 1909 р.н.
(с. Калинівка Жовтневого району)

Оскільки мій чоловік був військовим, то у Калинівці ми прожили недовго. По селу ходили представники місцевої влади і за вказівками районних та обласних високопосадовців відбирали у селян продукти харчування, худобу буцімто для підвищення розвитку індустрії, для закупівлі верстатів. Більшість людей у селі, щоб вижити, закопували зерно в землю. Але тримали його на чорний день, коли зовсім не буде чим харчуватися, та й боялися, що його знайдуть і вилучать, тому довгий час не викопували, де воно й згнивало. Якщо знаходили у когось зерно, то господар оселі міг накинутися з кулаками на ображчиків. Але опір чинився дуже рідко, тому що люди були знесилені. Це проявлялося й у тому, що померлих людей хоронили близькі або сусіди у себе в садках, тому що не було сил нести їх на кладовище. Намагаючись вижити, люди з села тікали до міста, де за допомогою родичів намагалися працевлаштуватися. Наша родина також вижила за рахунок того, що переїхала до міста.

(Опитування проведено 02.12.2007 р. студентом 105 групи МДГУ ім. Петра Могили Стрельцовим Вадимом)

Ігорева Любов Олексіївна, 1925 р.н.
(смт. Казанка).

Причиною голоду була наша радянська влада. Вона не давала людям ні їсти, ні жити. Все, вирощене нами, забирали – від картоплі до зернятка. Спочатку прийшли восени 1932р., не пам'ятаю: чи в жовтні чи раніше. Все забрали, що не встигли сховати. Чогось запам'яталось мені, як вони по городу бігали та проштрикували землю – шукали, чи не закопали ми чогось. Не знайшли нічого та так розлютились, що батька потім забрали до сільради. Він був пастухом до тогорічного літа. З весни почали забирати в людей худобу до колгоспного стада, і батько лишився без праці. Трудився він на полі. Так його звинуватили у тому, що він отруював худобу, щоб та радянській владі не дісталась. Це було безглуздою брехнею. Батько й мухи не вбив би. Забрали його до міста. А побачили ми його тільки через шістнадцять років після війни. Після таборів та штрафбатів повернувся він до рідного села.

Реквізиції здійснювали самі ж наші односельчани, ледве не сусіди й забирали. А потім якісь партійні з міста приїхали. Люті, як звірі, нікого не жаліли. Забирали все до нитки. Пам'ятаю: довго вони по городу ходили і землю проштрикували. Сховане зерно шукали. Не знайшли нічого, бо нічого й не було.

Але не всі голодували на селі. Голова колгоспу та його помічники, партійні робітники, люди, що допомагали владі при реквізиціях, не потерпали від голоду. А звичайні люди, як могли, так і рятувалися. Їли тоді все, нічим не гребували. І кору дерев, і ягоди, а навесні траву, щавель, листя. Іноді навіть комах їли. У перші місяці

легше було, бо і рибу вдавалося ловити, і птахів, ховрахів. А потім тяжче стало. Десь у лютому деякі з односельчан спробували піти до міста Дніпропетровська по харчі, та дарма. Не пустили їх. Тоді якраз під наше село загін червоноармійців надіслали. Вони й не випускали нікого звідтіля.

Іноді вдавалось поміняти щось з речей у родичів місцевих начальників на їжу. Пам'ятаю була у нас скатертина. Велика така, вся у вишивці. Дивишся на неї, аж завмираєш над такою працею господині. Її мати обміняла на горнятко зерна у дружини голови колгоспу. Туди ще багато речей пішло. Та не нажилась вона цим добром. У 1937 році голову до ГУЛАГу заслали, а дружину разом із ним.

(Опитування проведено 7–8.06.2008 р. студентом 133-і групи МДГУ ім. Петра Могили Богдановим Вадимом)

Штаба Ніна Антонівна, 1922 р.н.
(с. Красненьке Кривоозерського району)

У той час на городах і полях вродило все, але місцева влада створила комісію, яка ходила до людей і забирала все, що в них було. Приходили групами, по 3–5 чоловік з представником сільської ради або міліціонером, і не пред'являючи ніяких документів, проводили обшуки. Шукали скрізь, де тільки можна: протикали щупами землю, стріхи, лазили в погреби, на горища; все в хаті перекидали вверх дном; забирали навіть щойно приготовлену їжу. Одного разу, коли зайшли до нас з перевіркою, нічого не знайшли , крім глечика з квасолею, та й той забрали.

Я взагалі дивуюся, як у нас не забрали корову, яка й врятувала нас від голодної смерті. До речі, ми годували її соломою зі стріхи.

Людей, які приходили вилучати у нас та інших односельців зерно і продукти харчування, в народі прозвали «яструбками». Так от, якщо вони бачили, що якась сім'я знаходиться на межі смерті, то забирали навіть хатні речі.

(Опитування проведено 24.11.2007 р. студенткою 106 групи МДГУ ім. Петра Могили Слободянюк Світланою)

Даниленко Лідія Яківна, 1928 р.н.
(м. Первомайськ)

Під час так званого розкуркулювання нашу хату відібрали представники радянської влади й віддали в користування колгоспу. Оскільки батько був військовим моряком, то ми з мамою поїхали за ним на далекий острів Кельдин (на той час там жили заслані, які вирощували песців). У 1932 р. сім'я отримала від татового брата листа з Первомайська, в якому сповіщалося, що вони на грані смерті, а мамина сестра разом з сім'єю вже померли. Батько поїхав до Мурманська терміново оформлювати відпустку. Всі люди, які жили на остові, дізнавшись про це, почали зносити нам харчі: хліб, сухарі, пшеницю. Ми напакували три підводи. Через два тижні добралися до місця призначення. З приїздом тато влаштував свого брата на колгоспний виноградник, який свого часу належав моїй бабусі. Там колгоспникам давали ополоник бурди, щоб не померли з голоду. За одну з тіток домовився на молочній фермі, щоб вона там працювала, годувалася, та менше їла вдома, бо тут же ротів ще було багато. За місяць все з'їли і знову почали голодувати. Тато подивився на все це і вирішив поїхати до

Ленінграда разом із мамою та її сестрою. Але тітку завернули назад, бо нікого не випускали із України, не мали права.

(Пам'ятаймо, щоб ніколи не повторити…// ТВ Всесвіт. – 2008. – 17 січня)

Трибушевська
Лідія Іванівна, 1925 р.н.
(м. Новий Буг)

Пригадую, коли міліція прийшла до сусіда, то відібрала все, що було в хаті, а потім вирішили залізти і перевірити, чи нічого немає заховано в колодязі (колодязь був без води). Хазяїн був дуже розлючений і засмучений, що останній мішок зерна – і той відберуть. Як же вижити? Піднімає камінь і кидає в колодязь, щоб прибити злочинця. Та за це розрахувався своїм життям у своєму дворі. Такі випадки були не поодинокі. Їли все, що траплялося: деяке зерно, траву, горобців, черв'яків, збирали гриби та жарили на вогнищі. Ловили котів, собак, щурів та здебільшого їли рослини в сирому вигляді. Болючі спогади, серце обливається кров'ю, плакати немає сил.

(Опитування проведено 21.06.2008 р. студенткою 133-і групи МДГУ ім. Петра Могили Мишастою Дар'єю)

Струц Олександра Григорівна, 1928 р.н.
(м. Новий Буг)

У 1933 році мені було 5 років. У нашій сім'ї було 3 дітей. Тяжко було вижити в той час, адже голод нікого не жалів, їсти було нічого. Ходила по хатах так звана «буксирна комісія» і забирала все їстівне , перевертаючи догори дном глечики, горщики, цим самим прирікаючи цілі родини на голодну смерть. Звичайно, це були люди бідні, свої, але підкуплені. Батьки працювали в колгоспі день і ніч. Звичайно, отримували якусь жменьку пшениці чи пшона, але що ж з того, коли тримати його не можна було, бо забирала «буксирна комісія».

(Опитування проведено 22.06.2008 р. студенткою 133-і групи МДГУ ім. Петра Могили Мишастою Дар'єю)

Кужільна Марія Семенівна, 1916 р.н.
(с. Висунськ Березнегуватського району)

У нас була велика родина з декількох сімей, і ми всі трималися разом, бо це були дуже страшні часи. Мені тоді вже було 16, і я доглядала і годувала дітей (сестер і братів). До хати приходили по 2–3 чоловіки і погрожуючи, вимагали віддати всі продукти, які ми мали. У нас забрали все: всю худобу, запаси на зиму і навіть серпи, лопати, граблі. Ми бідували.

(Опитування проведено 05.06.2008 р. студенткою 133-і групи МДГУ ім. Петра Могили Цукаленко Катериною)

Сівачок Тіна Василівна, 1925 р.н.
(с. Новомиколаївка Новобузького району)

У 1933 р. мені було 8 років. Мешкала з мамою і бабусею, а тата вже не було. Мама з бабусею працювали в колгоспі «Комінтерн», а ми, аби кинути хоча б щось у рот, їли

лободу та іншу траву. У жнива нас водили збирати колоски. Трохи зернинок, трохи лушпиння, вода – ось і вся нехитра юшка, яку нам давали по столовій ложці в день аби не вмерти з голоду.

По селу ходили «буксири». Вони не жаліли нікого: ні старих, ні малих. Коли заходили, то після них не залишалося нічого, що можна було б з'їсти. Одного разу, коли вони завітали до нас, із всіх харчів були тільки вишні, та й ті забрали.

(«Буксири» не жаліли нікого / Вперед. – 2007. – 23 листопада)

Буйбарова Клавдія Петрівна, 1910 р.н.
(с. Явкине Баштанського району)

Взагалі то я сирота, батьків своїх не пам'ятаю. Коли ми були ще малі (нас у сім'ї було 5), батьки померли від тифу. У 1932 р. мені було 22 роки, я була одружена і мала трьохрічного сина. Зима 1932–1933 рр. виявилася важкою. Люди поїли котів, щурів, не залишилося й собак. Ми з дитиною вижили завдяки тому, що інколи брали молоко у сестри, що мешкала в Новополтавці. А у нас активісти вигрібали із хат усе, що бачили. І не чужі приходили, а свої ж, явкинці. Актив складався з 12 чоловік. Саме вони копали долівки, розкривали дахи, валяли скирти соломи, шукаючи людські хованки. Люди ненавиділи двох – Раззуваєва і Ананьєва, впіймали їх і вбили.

(Голодомор 1932–1933 рр. забуттю не підлягає / Голос Баштанщини. – 2007. – 24 листопада).

Сухомуд Ніна Пилипівна, 1926 р.н.
(с. Софіївка Новобузького району)

Нас було семеро у батьків. Жили бідненько, як усі люди. До батьків почали їздити якісь люди і вимагати сплатити податок. Батьків не раз саджали в холодну на кілька днів, а ми залишалися самі – голодні й холодні. Тоді тітка на тачці трьох найменшеньких везла в сільраду, і там їх залишала зі сльозами, після чого батьків відпускали. А згодом до хати прийшло багато людей. Показали старшій сестрі якийсь папір – і почали виносити із хати домашнє майно. Сестра плакала, вмовляла – діти ж маленькі. Всі голосили вслід за сестрою, але ніхто не слухав. Із хати забрали все: і хліб, і картоплю, і одяг, і посуд… Малі сховалися на печі, злякано тулилися одне до одного, коли зачули кроки на горищі. І туди залізли шукати зерно. Стелю проколювали шомполами. Один з них пройшов наскрізь, дістав до моєї голови. Рана гоїлася довго. До сьогодні залишився шрам на голові.

Що було далі – не пам'ятаю. Батьки пропали. Куди вони поділися – не знаю. Може, їх забрали, може, померли, бо вже тоді почався голод.

(Свідок голодомору / Вперед. – 2008. – 27 травня)

Згурська Галина Захарівна, 1927 р.н.
(смт. Врадіївка)

По селу ходили сільські люди, уповноважені від району. Це були молоді хлопці. З ними обов'язково приходив хтось старший, але він обшук не робив, а тільки наглядав. Ні яких документів не було, не мали вони ніякої зброї.. Приходило чоловік шість до хати, ходили і вдень, і вночі, бувало, по 2, по 3 рази на день. Перевертали

всі речі, що знаходили, забирали все до зернини. Майже ніхто з господарів двору не намагався їх зупинити, бо у відповідь отримав би побої. Хоча деякі намагалися видирати продовольство. Але тих, хто не давав, саджали в тюрми, висилали на висилку. Відправляли в основному до Сибіру на роботи, їх визнавали «ворогами народу», але звідти уже ніхто не повертався. І в тюрми садили, і били палицями.

Ми з мамою закопували буряк, кукурудзу у ями, але дарма. Проколюючи залізними палицями землю, комуністи знаходили все. Тим, хто йшов до колгоспу, обіцяли давати їжу, але не давали. Хоча під час обшуків у них забирали менше продуктів харчування.

У людей забирали і одяг, і рушники, і худобу. Пам'ятаю, прийшли до нас, забрали корову, я була маленька, сиджу на підвіконні, а мати мені каже: «Он, бачиш, корову нашу повели? Щоб більше не просила молока...»

(Опитування проведено 2.02. 2008 р. студенткою 152 групи МДГУ ім. Петра Могили Продан Оленою)

Синько Володимир Іванович, 1924 р.н.
(с. Петрівка Новобузького району)

Команда з партійних активістів приходили, питали: «Зерно є?» – «Немає» – «Йдемо шукати». Приходили переважно у вечірній та нічний час, коли люди не чекали і не встигали сховати. Хто де міг, там і ховав: під піч, у димар, у землю, у сіно, під підлогу. Наприклад, мій батько засипав 2 мішки зерна у підпілля під піч – знайшли і забрали.

У кого що було хороше, те й забирали. Брали все, що сподобалось, – одяг, худобу забирали до колгоспів, ковдри.

Нам доводилося коріння комишу перетирати на муку, солодке коріння варили, їли паслін. З берези зривали кору, з листя аличі і дикої яблуні варили чай. Їли сусликів, горобців, голубів.

Тим, хто пішов до колгоспу, давали на обід затірку, однак не всі хотіли вступати до колгоспу. Були такі, що йшли й робили, бо хотіли їсти, були такі, що не хотіли. Людей змушували йти до колгоспів.

(Опитування проведено 09.03.2008 р. студенткою 152 групи МДГУ ім. Петра Могили Надворною Оксаною)

Петренко Лідія Тихонівна, 1924 р.н.
(с. Солончаки Очаківського району)

У ті роки я була ще дитиною, але цей жах не можу забути до цих пір, це все дуже жахливо. Щодо причин голоду, то тут немає навіть про що думати, причина лише одна: в усьому винна тільки влада. Це був навмисно спричинений голод, адже не могло бути, щоб по всій території України не було врожаю. … Приходили люди, кричали, в руці у них була зброя, не послухати їх було неможливо. Документів не мали. Зброя був їх найкращий документ, перед нею ми були безсилі, хоча тоді не було сили взагалі зробити зайвий крок. Дуже били. Таке враження, що то і не люди зовсім були, або ж вони глухі зовсім. Пам'ятаю одного разу був такий випадок: до сусіда завітали «гості», а в нього дітки були та жінка, і коли в нього щось знайшли, він просив, щоб

ті зглянулися хоча б на дітей, хоч би трішки щось залишили … Ті залишили … Їх били так, що ми почули в своїй хаті, а самі перелякалися та й побігли десь на сусідню вулицю, аж під вечір повернулися. Приховати не можна було нічого. Вони, як ті собаки, знаходили все … Нічого не можна було приховати в хаті, ні в землі …Один раз, пам'ятаю, прийшли з собаками, а собаки ті вправні такі були, мабуть, важили більше ніж людина. Їх годувати було не шкода, а нас … Хто нас жалів? До нас приходили три рази. Останнього, пам'ятаю, я саме прийшла до дому, а в мене в руці була одна зернина, коли підійшла ближче, побачила чоловіків зі зброєю, хотіла тікати, але куди? Тоді один з них так посміхнувся і каже: «Иди сюда, не бойся». Підійшла, а він як ляснув по руці, та так боляче, що, здається, до сих пір цей біль відчуваю. Потім каже: «В следующий раз я тебе головку за такое оторву, поняла?»

Діяв «закон про п'ять колосків» – це коли йдеш на поле, потайки береш колосочок, страшно боїшся, що за це можуть вбити, але це був фізичний страх, а душевного болю й передати неможливо».

(Опитування проведено 09.03.2008 р. студенткою 146(7) групи МДГУ ім. Петра Могили Федоровою Оленою)

Швець Олександр Спиридонович, 1923 р.н.

Пам'ятаю, як від двору по вулиці ходили «активісти», інколи їх називали «совєтська власть» (чоловік 5–7 на чолі з партійним). Їм треба було знайти продукти харчування і забрати державі. Так сталося, що мій майбутній тесть першим вступив до колгоспу. І очолював одну з таких активістських груп. Кожна група була закріплена за певною вулицею. Не хотів дядько Микола туди йти, але відповідь йому була така: «Хто б не жив – роби своє діло». Люди змушені були вступати до колгоспів. На зборах приймали постанову про вступ до колгоспу, заяви писав писар, бо більшість були неграмотні. Хто не писав заяви, того спочатку вмовляли, агітували, а потім примушували.

(Опитування проведено студенткою 152 групи МДГУ ім. Петра Могили Будикіною Аліною)

Воробкало Галина Євдокимівна, 1926 р.н.
(с. Іванівка Єланецького району)

Урожай у ті роки був небагатий, але його вистачило б до нового зерна, та основна причина – це постійні побори «уповноважених» з району. Забирали «уповноважені» спочатку «харчове» зерно, а потім і «насінне», не залишаючи людям надії і сіючи серед людей паніку, бо забиралася остання надія на майбутній урожай і навіть на життя. Часто вечеряли (якщо було що їсти) без світла, щоб сусіди не бачили і не донесли. «Уповноважені» приїжджали на конях, у формі, за допомогою сільських активістів забирали все.

Чи мали вони якісь документи – не знаю, однак для простих безграмотних селян один вид уповноважених був доказом влади. Спротиву з боку селян не було, бо за найменшу провину садили в «холодну» (холодний погріб), були і арешти, і висилання. Заходили по 3–4 чоловіки, один – з району, інші – сільські. Продукти, які можна було закопати, люди закопували на городах, у хаті, під піччю робили схованки. Забирали все: і продукти, і худобу, і одяг.

Хто був ледачий, не хотів сам хазяйнувати – йшов у колгосп. Спочатку примусу не було. «Малювалися» райдужні картини колективної праці, приїжджали агітатори, лектори (молоді дівчата, моя тітка Змієва Євдокія Мусіївна розповідала, як вона з подругами раділи, що будуть сапати на одному полі, як це буде весело). Але потім були люди поставлені в такі умови, що самі змушені були йти до колгоспів. Українське прислів'я «гуртове – чортове» їм підходило. Бо за чужими спинами не видно було і їхньої роботи, а ті люди, хто хазяйнував, хто дбав для своєї сім'ї, ті, звичайно, були проти колгоспів, бо вони своєю працею могли добре забезпечити свою родину.

(Опитування проведено студенткою 146(7) групи МДГУ ім. Петра Могили Антипіною Олександрою)

Дулгерова Катерина Іванівна, 1922 р.н.
(с. Дорошівка Вознесенського району)

Приходила бригада (5–6 чоловік, не показуючи ніяких документів), і відбирали все, без всілякої згоди на те людей. Це були спеціальні групи, їх називали ДПУ (Дружина партійного уряду), Буксири, Червона мітла. Буксири були на селах, головним був уповноважений (комуніст), до них входили комсомольці, навіть учителі. У них були штури і крючки по 2 метри. Штурами проколювали землю і якщо знаходили будь-які продукти чи речі, то, звичайно, відбирали. Крючками проколювали подушки та все, що тільки можливо.

(*Опитування проведено студенткою 152 групи МДГУ ім. Петра Могили Козаченко Альоною)*

Дугниста Поліна Сергіївна, 1928 р.н.
(смт. Єланець)

Причиною голодомору було те, що урожай забирала влада. На той час були створені бригади активістів, яких в Україні прозвали «буксирними бригадами». Вони за звичай відбирали майно у селян, їхнім звичним методом було побиття людей. По зерно могли прийти і вдень, і вночі. Для пошуку зерна вони використовували спеціально виготовлені для них знаряддя – сталеві прути товщиною в 1,5–2 см і довжиною 1,5–3 м з ручкою в одному кінці та гострим наконечником, або чимось на зразок свердла, на другому, в народі називали просто «ключки». Ці бригади складалися з таких осіб: одного члена виконкому сільради (або просто будь-якого члена сільради), двох-трьох комсомольців, одного вчителя школи. Часто туди входили голова або ж один із членів правління колгоспу, а під час літніх канікул і кілька учнів. Бригади ходили від хати до хати і питали: «Скільки маєте зерна для держави?». Відповідь, як правило, була коротка: «Не маю ніякого зерна. Не вірите, шукайте самі!». Тоді починався обшук. Шукали в хаті, на горищі, в коморі, в повітці, потім виходили на двір і обшукували подвір'я, сарай, клуню та сінник. Вимірювали піч і обмірковували, чи вона досить велика, щоб умістити приховане зерно за цегляною кладкою. Доходило до того, що навіть коли мати ховала 1–4 кг зерна на дно колиски, то збирачі знаходили і там й відбирали все до зернини. Навіть те, що було наварено в печі, – забирали.

Я пам'ятаю як мама поклали на піч вузлики з квасолею, горохом, сочевицею і оклунок суржику (пшениця, змішана з житом). Веліла нам на них сидіти. Те не до-

помогло. Виліз до нас один у будьонівці, розкидав по кутках і згріб усе з печі. Мама, ставши на коліна, просила, щоб не позбавляли дітей останньої надії. Та все було даремно. І почалися для нас тяжкі дні. Щоб вижити, лишався один спосіб – іти просити. Спочатку щастило: нам з меншим братом давали хто буряк, хто пригорщу висівок. Але чим далі, то ставало нас усе більше і більше з торбинками на вулицях. Усе частіше чули ми відповідь: «Дітки, нічого вам дати. У самих нічого вже немає». Принесемо, бувало, пригорщу висівок, то мама розподілить їх на дні. Вкине ложку висівок у воду, а ми стоїмо коло плити і дивимось на чавунець. Слина котиться клубком. Так хочеться їсти, до плачу. Поділить мама ту юшку по мисках нарізно, побоюючись, що зі спільної старші все вмить проковтнуть, а меншим нічого не лишиться. Сяде навпроти нас і дивиться, а сльози так і котяться по щоках.

Документів на забирання продуктів ніхто не показував. Деяку частину врожаю вдавалося приховати під полом. Продукти харчування люди закопували навіть у садках. Якщо знаходили, то забирали ті заховані продукти, а господаря били палками. У полі колоски збирати не дозволяли, але люди потайки вночі ходили і збирали.

Люди з голоду гинули не лише у 32–33-му роках, а й у 34-му. Найгірше було у селах. Опухлі селяни лежали безпомічні в хатах, дехто ще вештався, та вони були немов сонні. Діти плакали, бо вже не було сил терпіти голод. Колгоспникам хоч і видавали пайок, та його зовсім не вистачало, бо якщо в сім'ї було 4–6 дітей, а в колгоспі за звичай працював тільки батько, тому пайка не вистачало. Люди добровільно в колгоспи йти не хотіли, але мама пішла в колгосп дояркою, щоб принести нам пляшку молока. Поля та комори колгоспу охороняли об'їздчики. У містах ще можна було прожити, бо там люди могли щось купити або виміняти. Хто трохи старший, той знає та пам'ятає, як на Західну Україну їхали за мішком картоплі.

На зиму 1932 року у нас забирали всі харчі. Куди їх везли – невідомо. Був такий указ забирати й худобу. З кожного двору по одному волу. У нас було їх двоє, та батько не хотів розпаровувати, тому у когось купив третього. Але коли прийшли по вола, то побачили й тих двох, то й забрали всіх. Потім почали ходити комісії одна за одною, шукати та копати скрізь – чи не сховали де зерно. У нас у погребі стояла діжка з різаними буряками, заглянувши туди, перевіряючі її не помітили у закутку. Тож батько нас тим буряком годував та квасом поїв. Пам'ятаю, що наша мама сховала торбинку із квасолею у минулорічному бур'яні, а декілька відер картоплі – прикидала землею у погребі. Ці утаєні припаси і рятували деякий час.

(Опитування проведено студенткою 146 групи МДГУ ім. Петра Могили Дугнистою Іриною)

Демченко Микола Григорович, 1926 р.н.
(с. Новосілка Вознесенського району)

Першою причиною голоду були неврожай та засуха. Хоча сім'я і мала 10 соток землі, але користі від неї не отримувала. Другою причиною була держава, яка відбирала насильно мізерний урожай. Більшовицькі прибічники відбирали все, що важкою працею вирощували жителі нашого села. Сільські активісти, що відбирали продукти та майно, не мали жодних документів. Вони погрожували селянам в'язницею, і вони були змушені віддавати продукти. Люди ж, звичайно, не хотіли добровільно віддава-

ти харчі, тому до них застосовували побої і навіть арешти. Одного ранку сільські активісти відібрали корову, яка була хоч якоюсь надією для сім'ї, тому мати вночі пішла і викрала худобу, так як дома залишилось четверо голодних дітей. А вже наступного ранку, прокинувшись, діти побачили, як корову знову відібрали, а матір забрали до в'язниці. Через півроку її відпустили.

Люди були безсилими проти більшовицьких представників, тому розуміли, що боротися проти них марно. Щоб вижити, селяни намагалися приховати залишки зерна, продуктів, овочів. Прибічники влади протикували кожен сантиметр землі та будинків за допомогою залізних палиць, намагаючись знайти заховані продукти. Цих людей називали сільськими активістами. До хати приходило 3–4 особи. Продукти харчування – зерно, овочі ховали у ямах, які викопували за будинками і накривали зверху травою, листям, також ховали у стінах будинків, комор, під підлогою. Забирали в основному продукти харчування, а саме зерно.

У полі не дозволяли збирати залишки зерна. Пам'ятаю як я, збираючи колосочки (тому що дуже хотів їсти, адже мати видавала лише по шматочку хліба), зіштовхнувся з солдатом із собакою, але він виявився розуміючою людиною і відпустив мене, сказавши: «Хлопче, тікай звідси, і щоб я тебе більше не бачив». Я біг щодуху і не зрозумів, як опинився вдома. Моя мати ховала від мене та моїх братів і сестер глевкий чорний хліб у скрині, яку закривала на замок, і давала нам потроху, щоб не боліли у нас шлунки (але ми тоді цього не розуміли).

Поля охороняли солдати з собаками: на полі була висока вишка, на якій чергував солдат, оглядаючи одразу декілька полів.

Люди не хотіли йти добровільно в колгоспи …

У місті можна було щось купити чи обміняти. Мати Миколи Григоровича ходила пішки до м. Вознесенська, де обмінювала одяг, рушники, хустки на шматок хліба. Одного разу мати виміняла за свої гарні хустки півмішка буряків. У містах такого голоду, як у селах, не було, тому що люди отримували картки, за які надавалися деякі продукти харчування. Тому люди із сіл хотіли перебиратися в міста. Але їм забороняли і відбирали паспорти, а біля в'їзду в місто стояли наглядачі, які не пропускали селян на роботу в місто.

(Опитування проведено студенткою 132 групи МДГУ ім. Петра Могили Матяж Тетяною)

Омельчук (Шевченко) Віра Герасимівна, 1920 р.н.
(с. Яструбинове Вознесенського району)

У 1928–1929 роках проходило розкуркулення населення, а в 1930 році був створений колгосп. Першим головою колгоспу був Юрчак Степан Павлович. У колгоспі працювали активісти та комуністи. Люди ішли на роботу о 6 ранку, а повертались о 9 вечора. Але якщо хтось не виходив на роботу, його виганяли і більше нікуди не приймали.

Поля засівали тим, що приносили люди. У 1932 році урожай був малий, але і його здавали державі, людям не давали нічого, їм не вистачало хліба, і вони почали відчувати голод. Від голоду пухли і вмирали. А за те, що хтось вкраде бодай колосок, жорстоко карали. За таку провину моя односельчанка – Лукера Никифорівна Шев-

ченко відбула свій термін у Москві, будувала канал, а її чоловік – Шевченко Єгор за крадіжку 10 колосків перебував в ув'язненні понад 10 років.

(Опитування проведено студенткою 132 групи МДГУ ім. Петра Могили Степаненко Ольгою)

Василишина Олена Пилипівна,
(с. Васильки Снігурівського району)

Василишина Олена Пилипівна народилася у селі Васильки. 1932 рік – рік врожайності, ніякої засухи в Миколаївській області не було, людям було чим годуватися, працював народ сам на себе, думок щодо вступу у колгосп не було. Голод зробили штучним. Почали ходити по хатах збирати зерно, худобу. Залишали мізерні частини зерна, причому окремими виміряними долонями на одну особу. Люди зрозуміли одразу, до чого призведуть оці дії. Збирачі податків були з прабабусиного села (вони намагалися залишати щось людям), а коли приїжджали із інших обласних районів, забирали все начисто. Збирачі села Васильки виконували лише свою справу. Васильківський народ почав ховати залишки їжі: виходили на ділянку, викопували ями й заривали. У дідуся моєї прабабусі було дві ями, одну з яких знайшли, його здав сусід (щодо здавання сусідами, то це, звичайно, було, але й підтримка від односельчан також була), причому сусід – це прабабусин дядько. Покарання ніякого не було, але родина залишалася без харчів. Масових арештів не було. Чому? Село було віддалено від траси на 17 км., доріг цементованих не було, міським тяжко було добиратися, й поселення села Васильки було невелике, приблизно 60 дворів. Коли матуся Олени Пилипівни побачила, що забирають з ями закопані харчі, почала кидатися зі скалкою на збирачів, але нічого вдіяти не змогла, тільки була відкинута та відлупцьована. Іноді навіть слідкували, щоб здати один одного.

Ховали їжу не тільки в ямах на городі, а й у димоході, викопували ями під пічками, при цьому землю виносили таємно, щоб ніхто не побачив.

Голови сільських рад почали організовувати колгоспи за наказом міської влади. Люди, які відмовлялися йти до колгоспу, були відправлені до темниць (треба було тільки подати заяву, й покарання відмінювалося). Звичайно, були люди із села, які добровільно йшли у колгоспи, найчастіше це були пияки, люди без домівки.

До міста можливості поїхати не було, транспорт відсутній, з міста чутки не доходили. Купувати нічого, грошей і в очі не бачили, виживали тільки зі своєї схованої підтримки, якщо й була. Колгоспникам давали пайки, але вони були чи гнилі, чи зовсім маленькі. Пайки давали тільки на особу, яка працювала в колгоспі, а не на всю родину.

Щодо зібраного зерна, то великих запасів не було, все вивозилося в область.

(Опитування проведено 01.12.2007 р. студенткою 142 групи МДГУ ім. Петра Могили Василишиною Єлизаветою)

Федоренко Антоніна Василівна, 1927 р.н.
(с. Піски Баштанського району)

За приховання продуктів арештовували. Мій дядько прилюдно виступав проти влади. Одного разу за ним прийшли вночі четверо міліціонерів і сказали, що його

терміново викликають. Тоді ми бачили його востаннє. Напевно, його розстріляли або відправили у заслання.

Нам на той час дуже пощастило! Коли я і мої сестри з братами побачили, що забирають нашу єдину корову, ми побігли за міліціонером. Плакали, схопили за мотузку і намагалися забрати корову. Побачивши це, міліціонер сам заплакав. І врешті – решт нам її повернув!

(Опитування проведено 02.12.2007 р. студенткою 142 групи МДГУ ім. Петра Могили Михайловою Наталією)

Пентій Зінаїда Іванівна, 1923 р.н.
(с. Костянтинівка Арбузинського району)

Ці події відбувалися у селі Костянтинівка Арбузинського району Миколаївської області. Тоді роздавали землю. Мої батьки отримали наділ за Богданівкою, аж туди за річкою, тоді будували хати аж за Доманівкою на балці. Був урожай, хороший урожай. У куркулів забирали все: меблі, рядна, різні дрібниці. Хати стояли пустими. Я згадую нашу хатинку, одна кімната була помазана, а інша й ні, ми спали на землі, прямо на цеглі, клали на неї дошки й спали на них. Ми зібрали урожай. Прийшли комуністи і зайшли до хати, забрали усі меблі. Посередині хати лежало зерно, я й зараз його пам'ятаю, воно в мене перед очима. Забрали ВСЕ, нічого не залишили, як під мітлу начисто усе забрали. У нас була корова, вони забрали її також. Мама кричала: «Не забирайте корову!!! У мене троє маленьких дітей. Не забирайте!!!» У хаті нічого не було, а вони все шукали і шукали, заглядали усюди: у піч, за піч... Батько чинив опір – його забрали у тюрму.. Він просидів два тижні. Ноги, руки цілував, щоб його відпустили. Прийшов, але їм дав обіцянку, що буде робити усе так, як вони скажуть.

(Опитування проведено студентками 141 групи МДГУ ім. Петра Могили Остапчук Олександрою та Бевз Анастасією)

Струць Олександра Григорівна, 1927 р.н.
(м. Новий Буг)

Для більшості партійного і радянського керівництва було байдуже, що в цей час умирало від голоду багато людей. Якщо по м. Миколаєву вживались певні заходи по боротьбі з голодом, то селяни фактично були кинуті напризволяще. Навіть, коли робітник одного з миколаївських заводів запитав, чому в 1933 році на селі вмерло багато народу, то йому цинічно відповіли, що він «не розуміє політики партії в галузі соціалістичних методів праці».

(Опитування проведено 23.11.2007 року студенткою 162 групи МДГУ ім. Петра Могили Струць І.В.)

Кашкарова Галина Кузьмівна, 1917 р.н.
(с. Лимани Жовтневого району)

До людей застосовували покарання, побиття, висилання, арешти. Чоловік Шури Дякової працював на току, де віяли зерно, там він набрав у пляшку зерна і поклав у кишеню. Цю пляшку у нього знайшли, побили, арештували і вислали в тюрму, але ніхто не знав куди, звідти він так і не повернувся.

У нас був сусід Михайло Прокопович – мельник, і в той день, коли він молов зерно, мені завжди говорив, щоб я приносила суху траву (лободу), яку ми заготовляли для себе, він пропускав після молотьби, і всі залишки змішувались, в результаті чого можна було отримувати їстівну суміш. Цю суміш запарювали. Одного разу я з'їла занадто багато цього і «впала на ноги».

Обшук проводила місцева влада із сільської ради. У нашому селі було троє дівчат: я, Настя і Люда, у нас трьох обшук не проводили тому, що ми були в колгоспі в пошані як добросовісні, чесні працівники, нам, навпаки, за добросовісний труд давали винагороди грошима, а коли я за день викошувала «литовкою» один гектар ячменю, давали в нагороду не шматочок хліба на обід, а цілу хлібину або калач.

(Опитування проведено студенткою 161 групи МДГУ ім. Петра Могили Гаврилюк Юлією)

Колесніченко (Соколова) Ольга Олександрівна, 1922 р.н.,
спогади батька Соколова Олександра Філіповича, 1897 р.н.
(Миколаївський район)

Батько розповідав нам, що на станції всі обговорювали постанову радянського уряду, згідно з якою треба було виконувати хлібоздачу. У школі теж агітували, щоб здавали все, що виростили на городах. Але того зерна було так мало, що його не вистачало на всю зиму, а коли все це забирали ще восени, то що ж тоді нам залишалося. Тепер я розумію, чому моя мати плакала ночами, вкриваючи нас з братом ковдрою. І тепер я розумію, що у всьому була винна держава, радянська влада, яка забирала в нас останнє, кидаючи нас напризволяще.

Ми, діти, багато чого тоді не розуміли і вірили в те, що винні за все «вороги народу», «промислові шкідники», про яких говорили по радіо, писали у газетах та розповідали наші вчителі, які теж голодували.

У школі на уроках дехто з учнів втрачав свідомість з голоду. Таких ми клали на задні парти – поки оклигають. У класі висів плакат: «Спасибі великому Сталіну за щасливе дитинство!». А нам вчителі казали, що ми переживаємо тимчасові труднощі – і то з вини нерозторопної місцевої влади…

Ходили спеціальні уповноважені по збору хліба та продовольства, їх називали ще «активістами», були ще й якісь «комнезами». Вони збирали хліб по селах. Активісти, коли нічого не знаходили, від злості, особливо серед зими, розвалювали димарі, стіни, били вікна.

Я була ще малою дитиною, а батько не розповідав про те, що йому щось пропонували. Але він ніколи не був членом комуністичної партії, тому вважаю, що його не відносили до активу і не довіряли. Це ж тоді була велика «честь» – донести на сусіда і допомогти владі.

Зерно, яке селяни мали про запас, вилучали під час обшуку члени так званих «трійок». А чим вони займались, і яка в них була слава, це всі дорослі знали. Та й я з жахом дивилась на озброєних людей, які були одягнені в шкіряні кожухи, кашкети з кокардами, вони гучно кричали, лаялись, погрожували, обзивали принизливо «хохлами», «куркулями», що сидять на шиї робітничого класу. І хоча мій батько теж працював на залізничній станції, але він був безпартійний, і моя мати була безпартійна,

працювала вдома, на городі, і це викликало у тих, хто нишпорив по хатах, презирство і неповагу до нас. Вони це й не приховували, а нас, і дітей, і дорослих, це ображало.

У людей забирали хліб, усі харчі, насіння. Зерно вимітали із засіків віником, витягали з льохів усе їстівне, розбивали діжки, вичищали погреби, забирали зерно, хліб – все, що було їсти. Коли хто казав хоч слово упоперек, то били, виносили із хати все цінне, навіть одяг. Якось одна жінка, яка жила на краю вулиці, заховала була у такі горшки проса, пшениці й поховала у печі, у комину. Вони ж все одно знайшли й витрусили все, позабирали. На паралельній від нашої вулиці була хата, то туди як прийшли забирати, а господарі хотіли їх вигнати, – то й по сей день не знають, куди вони поділися.

Але й оборонятися представникам влади часто-густо треба було: люди, доведені до відчаю, хватали вила, сокири, щоб захистити своє майно, не залишити дітей без хліба, бо це була голодна смерть. Тут вони й витягували свої «нагани», стріляли у повітря, кричали: «А ну разойдись, кулацкое отребье!!! А, разъели морды, а там рабочие в Ленинграде голодают, на Волге мрут!!! В Сибирь захотели???» Що ж тут робити, проти зброї та проти влади важко йти. Могли тут і застрелити на подвір'ї. Але вони боялись стріляти, вже не було війни. Силою відбирали, били, бо в них багато здорових комсомольців було на підмозі, а пручались люди голодні, знесилені. А у 1933 році між тим Ленінград був переповнений голодуючими українцями. Вони тікали від голоду в Україні, ходили по базарах, просили хоч шматочок хліба, міняли речі на хліб, їх ганяла міліція.

Як могли, так і боронились. У мого тата родичі жили в селі Лимани. Його тато рідний брат, дядько Сильвестр. Коли прийшли до нього «комбіди» й сказали здавати худобу в колгосп та хліб – до комори, він відмовився. Коли ж ті почали погрожувати, він схопив чи то косу, чи то сокиру і сказав, що повбиває усіх, хай лиш спробують щось рушити. Приблизно через кілька днів дядька Сильвестра забрали й заслали у Сибір. Потім його дружина погодилась вступити в колгосп, але їй сказали, що без хазяїна її не приймуть. Тому із хати родину вигнали, а увесь скарб забрала її рідна сестра, яка таки вступила до колгоспу. Отакі різні люди були, хоча й родичі. Хати їм так і не повернули, жили у сараї, бо худобу забрали.

Зерно, яке селяни мали про запас, вилучали під час обшуку активісти. Маючи в руках металеві шпички, вони ними проколювали печі і груби. Якщо хтось там замурував зерно, то його повністю вилучали. Також брали квасолю, крупи і залишали людей без нічого. По селах ходили бригади, ходили по хатах, перевіряли горища, хліви, погреби, забирали все, що знаходили з городини чи зерна. Наш сусід був заможним, бо мав три городи, а це десь 20 дес. землі, то він зерно закопав у землю: викопав вночі велику яму, встелив соломою й мішків 5 туди кинув, закопав. Але хтось на нього доніс, то й зерно забрали і потім його. Більше ми його не бачили. Якось я йшла до школи, бачу: його жінка, двоє дітей з чемоданами. Я запитала, куди вони, а вона так зле подивилась на мене (може, думала, що то ми донесли або сусіди), й каже «їдемо звідси назавжди до родичів у Київську область».

Забирати харчі та речі, хліб приходила бригада 5–6 чоловік. Вони зривали підлогу й розвалювали печі, перевіряючи, чи не заховано там що-небудь, перекопували двір, садок і город, щоб знайти бодай закопану одну зернину від врожаю. Деякі люди

навіть закопували його в землю, але все одно відривали й забирали. Ніхто не знає, як вони це відчували, мабуть, великий досвід допомагав.

Ми до колгоспу не вступали, але мене й мою матір на буряки ганяли. Мені якраз 10 років було. На полі котла поставили, там повар був, і він усім, хто працює, варив їжу. З дому йдеш голодна, бо нема чого їсти, на буряки йти треба. Опівдня сходимось до котла. Що варили? Якийсь рідкий «розсольник» і на кожного видавали 100 гр. хліба. Вип'єш черпак і знов до роботи. Отак голодна і назад чимчикуєш. Вкрасти з поля нічого не можна було – судили. А хліб був сірий, з висівок. Тай за це дякували, хоч з голоду не мерли.

Бувало, що й все забирали. У сім'ї мого чоловіка, що жили в селі, все забрали. Бляху з даху здерли, корову забрали, а потім забрали й хату. В одній половині поселили єврейку з дітьми, а в другій поставили круподерку. Сім'я чоловіка зробила на городі землянку й там жила. Потім вони померли.

Батько розповідаючи, про родичів із села, звісно, не приховував нічого. Його рідний брат, дядько Сильвестр, відмовився йти до колгоспу. Я вже казала, що він був засланий до Сибіру. А таких, як він, було тисячі, от і думай: хотіли всі вони до колгоспу чи ні? Звісно, що коли люди не хочуть іти добровільно, то їх змушують. У колгосп гонили насильно, щоб писати заяву, а потім здаєш, що маєш. Наприклад, у сім'ї мого чоловіка, що жили в селі, все забрали. У них була корова, коні, мали 5 га землі, що дістались від їх діда. Тата мого чоловіка призвали на збори і сказали, щоб писав заяву та здавав весь реманент і поле. А що, ти не підеш? Якщо не підеш, то таких людей висилають. Їх не вислали, але відібрали все, вони жили в землянці, але до колгоспу не пішли.

Добре, коли біля села є ліс, тоді туди можна відвести чи корову, чи коней. Але ж у нас трохи інша природа, лісів немає, куди ж ти їх сховаєш. Та й боялись страшенно люди, що за це посадять. Не знаю, де хто ховав, у нас була корова і стояла у своєму хліву. Завдяки їй ми і вижили.

У мене склалось таке враження, що відбирали все і зранку, і ввечері. Але дуже полюбляли вони це робити з раннього ранку, коли діти ще спали, щоб це було раптово і, мабуть, у їхньому розумінні, ефективніше. Вони любили ефекти, щоб усі тремтіли, просили їх, а вони могли щось дозволити або не дозволити. В більшості своїй не дозволяли. Влада над людьми – це страшна річ у руках негідників і садистів, в більшості вони такі й були. Порядних людей туди не приймали, а якщо хтось заступався за нещасних дітей, його могли й засудити як посібника «ворогів народу». Вони були в цій справі садистами. Вони могли вже піти, хазяї полегшено зітхали: «Ну все, пронесло. Щось забрали, щось сховали». А вони знову повертаються, знову щось шукають. Знову всі тремтять, а у них на обличчях задоволення.

(Опитування проведено 02.12.2007 року студентками 144 групи МДГУ ім. Петра Могили Шевченко Юлією і Трифоновою Ольгою)

Сівачок Т.В., 1925 р.н.
(с. Новомиколаївка Новобузького району)

Жила я в Новомиколаївці. У 1933-у мені було вісім років. Мешкала з мамою і бабусею, а тата вже не було. Вони працювали в колгоспі «Комінтерн». Мама з

бабусею, як і всі інші робітники, день і ніч були на роботі, а ми днювали і ночували у бур'яні, їли різну траву, палички, лободу... А в жнива нас водили в степ збирати колоски. Потім їх розминали, і зернинки з лушпинням варили у воді. Й давали нам по столовій ложці вдень, щоб не вмерли від голоду. Люди хворіли, пухли, помирали, бо не мали що їсти.

По селу ходили «буксири». Вони не жаліли нікого: ні старих, ні малих. Коли заходили, то після них не залишалося нічого, що можна було б з'їсти. Навіть коли одного разу прийшли до нас, а ми вже зовсім нічого не мали, тільки на столі стояв горщик, у якому було трохи вишень. Вони навіть і їх забрали. Мама з бабусею просили, щоб залишили хоч трішки мені, але все марно.

Дивом ми залишились живими.

(Опитування проведено студенткою 131 групи МДГУ ім. Петра Могили Король Яною)

Орданова Марія Степанівна (Приходько), 1908 р.н.
(с. Мішково-Погорілове Жовтневого району)

Я з родичами збирала мерзлу моркву на полі. Мене арештували, посадили у холодний сарай і сказали, що віддадуть під суд. Я усю ніч плакала і молила Бога, бо дома мене чекали грудні діти-близнята. Бог врятував...

(Опитування проведено 01.12.2007 року студенткою 144 групи МДГУ ім. Петра Могили Базарною Дариною)

Цуркан Михайло Дмитрович, 1927 р.н.
(м. Нова Одеса)

Було дві бригади, які займалися «викачкою» хліба. Люди з острахом чекали приходу в дім цих людей. Забирали все, навіть на тиждень запасу не залишають. У центрі села була церква, та служби в ній не правили. До неї звозили зерно, в більшій частині кукурудзу, це місце охороняли озброєні люди. Зерно там знаходилось довго і почало пріти, а в цей час під залізною огорожею церкви люди вмирали від голоду.

(Опитування проведено студенткою 161 групи МДГУ ім. Петра Могили Ісковою Світланою)

Столярчук Федора Трохимівна, 1912 р.н.
(с. Піски Баштанського району)

Був приклад, коли наш сусід приховав мішок зерна (закопав у лісосмузі), за ним стежили і доповіли владі. Через день його забили палицями до смерті. А той негідник, мабуть, щось таки отримав за це, бо просто так воно ж нікому не потрібно. Так, покарання були жорстокими. Мого сусіда за те, що він вкрав маленький мішечок зерна, засадили у в'язницю на 10 років. Брата мого забили палицею за те, що він не хотів віддавати останню пташину, яка залишилася в нас. На ньому не було живого місця, через неділю він помер...

У людей сил не було навіть руки підняти. Але ті, що від голоду вже збожеволіли, просто кидалися на кривдників з чимось залізним. Але їх було мало, а кривдники озброєні та ситі. Куди бідолахам побороти цих тварюк.

Забирали буквально все. Худобу забрали першою. Просто проїхались, загрузили та й вивезли її, приховати було неможливо. Єдиний метод, щоб вона не потрапила до лап цих «негідників» – перебити. І тільки тоді можна було хоч частину врятувати. А рушники просто втоптували. Сімейні реліквії трощили…

Згодом приїжджала повозка з п'ятьма або і більше людьми. Ми їх зразу відрізняли від інших. Це приходила наша «смерть».

(Опитування проведено 07.12.2007 р. студенткою 161 групи МДГУ ім. Петра Могили Пацивою Валентиною)

Ямбуренко Любов Овсіївна, 1925 р.н.
(с. Новоюр'ївка Новобузького району)

Одного разу, коли до нас прийшли ці нелюди, мама запитала: «Що ви за люди такі, що ходите ночами?». Після цих слів один з чоловіків, які прийшли, стягнув маму з лежанки і почав лупцювати її ногами.

(Опитування проведено 01.12.2007 р. студенткою 131 групи МДГУ ім. Петра Могили Король Яною)

Копова (Натальчишина) Ганна Семенівна, 1925 р.н.
(смт. Криве Озеро)

Пригадую, як у 1932 році до нашого двору прийшло троє чоловіків. Вони допитувались у батька – Семена Івановича, де закопаний хліб. Батько відповів, що хліба немає. Тоді чоловіки пішли до хати, де на печі плакали голодні діти. Заглянули в піч – порожньо. Але помітили на припічку горбик. Там наша мама Юлія Іванівна замастила банку квасолі. Вони все те розвалили, квасолю забрали. Мати падала їм у ноги, голосила, дуже просила залишити квасолю голодним діткам. Але все марно.

(Опитування проведено студенткою 131 групи МДГУ ім. Петра Могили Кацан Оленою)

Гордуз Іван Микитович
Богуш Катерина Іванівна
Горіцина Дарія
(смт. Врадіївка)

Восени 1932 року почалася так звана контрактація – викачування залишків хліба. Коли здавати було нічого, організували «буксир» (4–5 чоловік активістів на чолі з уповноваженим), який ходив по дворах і відбирав хліб. Спочатку ніби залишки, а потім все підряд: зерно, бобові та інші продукти. Люди кричали, плакали, лаяли, проклинали...

Я ще була дитиною, коли забрали батька. Мати понесла йому передачу, а коли її не було вдома, до нас прийшли два дядьки. Вони зайшли до хати і почали шукати зерно. Коли знайшли його, то допитувалися де ми його взяли.

Наша хата була край села, а коло хати посіяли колгоспний ячмінь. Того року було багато мишей, вони носили у свої нори чимало зерна. Ми раненько вставали, брали мішок, відро і по мишачих слідах вишукували їхні нори, розривали, забирали зерно і йшли додому.

Так ми назбирали два мішки ячменю. Ті чоловіки забрали зерно в мішки, кинули на віз і поїхали. А над батьком був суд.

Був один випадок, коли одна жінка донесла на свого сусіда з відчаю, у нього забрали усе, а їх обох засудили»

Жив у нас один чоловік, Романішин Тимофій Парфенович (сільський суддя), його розкуркулювали чотири рази, та оскільки він був людиною освіченою і знав закони, кожен раз конфіскатори були змушені усе повертати господарям.

Я пам'ятаю, коли ті чоловіки забрали від нас усе зерно, мого батька і ще кількох чоловіків. Всіх їх суддя назвав розкрадачами колгоспної власності і ворогами радянської влади. Вирок був усім один: по 7 років в'язнично-трудового режиму. А це ж були лише мишачі нірки!

Хіба люди могли боронитись? Деякі й підвестися не мали сил, пухли від голоду. А словами хіба сильно зупиниш? Один суддя, який знав закон, міг хоч якось боротись.

Згадується, якось сховали ми зерна до скрині, закопали трохи хліба у спеціально вириті ями. Ходили, «шифрувались»... Та одного разу, коли я йшов із школи, як звичайно, роздивився чи ніхто не стоїть, зайшов до хати і раптом, ніби виросли із землі, з'явилися конфіскатори. Вони знайшли усе, і ями порозривали, і хліб забрали...Звісно, ніхто нічого не міг уберегти, все знаходили і відбирали.

Де вже тільки не ховали! Усюди знаходили, собаки: і в землю заривали, і по скринях під одягом – всюди винюхували... Але декотрі умудрялися щось-таки сховати. Були заховали зерно у скриню під одягом. Вони відкрили, викинули одяг, дістали зерно, а на одяг подивилися як на непотріб, копнули ногою і пішли собі.

Спочатку в колгоспі працювали дружно, за працю писали трудодні, а на них майже нічого не давали. Селяни побачили, що їх обдурено... Є навіть прислів'я на цю тему:

«Сидить дід на стерні
Та штани латає,
Стерня його ззаду коле,
А він колгосп лає:
«Проробив дванадцять день –
Записали трудодень!»

До колгоспу було забрано все, що було в господарстві: коняку, корову, плуг, борони... виганяли із села. Це вони так розкуркулювали. На той час у Врадіївці мешкало десь 10% заможних родин, «куркулів». Ними вважалися господарі, які мали 2–3 пари коней, 1–2 корови, телицю, 30–50 курей, десяток свиней, віялку, жатку, трактор, кілька возів, машини для обмолоту зерна та хату під соломою. Але розкуркулювали і середняків, ті, у кого було на подвір'ї пара коней, 2 свині, плужок, косилка, жатка. В основному родини середняків просто виганяли із власних хат. Серед них були жителі села – Петренко Григорій, Андрій Ковальський, Яків Олійник та ін.

Усе, усе забирали. Очевидці розповідали, що якось до сільради привезли майно когось із розкуркулених господарів. Кожухи, свитки, рядна, подушки, рушники, скатерки, сорочки – усе це скинули на подвір'я. А потім звернулися до людей, яких зібралося чимало: «Беріть». Довго ніхто не підходив до того барахла. Потім якась жінка зважилася, уз кожух і почала його роздивлятися. Хтось із чоловіків тихо мовив:

«Марино, хіба це твоє? Бійся Бога. Чуже ніколи не принесе щастя. Покинь». Жінка поклала кожуха і відійшла. Люди почали розходитися...

Люди були позбавлені не тільки хліба, а й палива. Кругом дерева, а ніхто не мав права взяти навіть патика. Людям лишалося тільки одне: красти солому. Скирти охоронялися, але сторож не сидів увесь час на місці, йшов додому грітися. Хто боявся йти поночі, виходили удень на поле і рвали високі стерні. Це також заборонялося. Одного разу мати пішла сама. Вона наскубла соломи, зав'язала мотузком, завдала на плечі і пішла. А сторож, сховавшись недалеко від стежки, підкрався і підпалив на ній солому...

Одного дня селом пішла чутка: корови стоять у колгоспному дворі голодні, недоєні, здихають телята, свині. Жінки кидали усі свої справи і бігли на колгоспний двір, щоб забрати скотину додому. Там уже було багато жінок, чоловіки стояли осторонь. Двір вирував. Ще кілька місяців, тижнів, днів тому ця худоба була власністю селян. Вони здавали її в колгосп і вже не вважали своєю. Але на другий день прийшла міліція. Жінки вели худобину назад до колгоспу...

До сиріт державі не було ніякого діла. Вони помирали з голоду, бідненькі... Вони пропадали або помирали. Ніхто не міг їх навіть приютити, самим нічого було їсти.

Не всі голодували однаково. Одні дуже швидко з'їли свої запаси, інші зуміли більше сховати продуктів, жили надголодь, але все ж виживали. Дехто поповнював свої запаси з колгоспу. Вони частину корму, який виділявся для худоби, приносили додому. Активісти – голова сільради, секретар, члени правління – не голодували, у них не забирали, навпаки, вони одержували пайки. Не голодував наш сусід Ілля. Він зголосився зняти з церкви хрести, повідривати зі стін листи, бляхи, на яких були намальовані образи святих. Селяни це вважали великим гріхом.

(Опитування проведено13.12.2007 року студенткою 161 групи МДГУ ім. Петра Могили Кушнір Вікторією)

Бардовська Марія Павлівна, 1923 р.н.
(с. Богоявленськ Жовтневого району)

У нас Жуковські поруч, сусіди були на межі, то у них по межі була дереза біля стінки, і вони викопували яму, а я побачила та й кажу мамі: «А дядько Спиридон копав яму на городі», а вона сказала: «Ховав, значить, нехай ховає». Але він не був такий багатий, маленьку ямку копав – зерно ховав. Мама мені говорить: «Ото бачила, то й мовчи!» Брат моєї мами сильний активіст був. Коли мене в Німеччину брали, то приходив до мами й виказував їй за це.

Я ходила збирати колоски, але якщо об'їзднику попадешся, то забирав усе, міг батогом стьобнуть, і поїде…Ото як ми з Мілею ходили збирати зерно, то йшли в обхід, щоб його не зустріти, а він вислідив нас; я від нього відскочила, а Мілю він ударив…А я йому й кричу: «Що ж ви робите, то ж ваша хрещениця?!», – віддалі я ширнула йому ту торбу, а Міля підійшла й поклала у бідарку…

(Опитування проведено13.12.2007 року студенткою 161 групи МДГУ ім. Петра Могили Кобою Тетяною)

Топоров А. М.

Я – ИЗ СТОЙЛА

Главы из автобиографических записок

В ТАЛДЫ-КУРГАНЕ

Огромное село Гавриловка неожиданно было возведено в звание областного центра. С этого момента оно и получило новое национальное имя – Талды-Курган. В переводе на русский – город, окруженный тополями. Так мне говорили знатоки казахского языка. Не ручаюсь за точность перевода.

И правда что: тополей в Талды-Кургане очень много, но еще больше яблоневых садов, где преобладает алма-атинский знаменитый апорт.

Приезжего человека сразу ошарашивает в Талды-Кургане множество собак. Ночами от их тысячеголосого бреха как будто раскалывается небо. Нигде и никогда я не слыхал такого грандиозного собачьего хора.

Население Талды-Кургана смешанное: казахи, русские, украинцы, выселенные сюда чеченцы и корейцы.

Если вы хотите узнать самое характерное и важное в той местности, куда впервые попали, – идите на базар.

Позавтракав у родичей, я прежде всего и отправился на талды-курганское торжище. Было воскресенье. Базар шумел вовсю. Слепило глаза солнце, а морозяка нажимал и нажимал. В воздухе стоял скрип снега. Шерсть скота, усы, бороды и ресницы людей, тополя были белы от инея. Ноги мои начали колеть.

Вижу, согбенный старикашка тащит по дороге салазки, на которых лежит мешок. В руках старика лопата. Найдя коровьи «блины» и лошадиные котяхи, он поддевал их лопатой и клал в мешок.

– Что ты, дед делаешь? – спросил я.

– Топку подношу. Зябнем даже в хате. Нечем более обогреться. Така тута жизть. А мы чужие.

А на базаре хваленная кукуруза и другие продукты скаканули в цене так, что к ним не подступиться. Интеллигенты-беженцы, изможденные голодом, холодом и дорожными муками, носили на руках роскошные платья, шубы, одеяла, драгоценную посуду и всякую всячину, предлагая их покупателям за бесценок.

От всей этой жуткой картины обуяла меня оторопь. Я еще и еще раз проникся горестным смыслом пословицы «Хорошо там, где нас нет».

Лучшие дома Талды-Кургана заняты учреждениями, магазинами и высокопоставленными лицами. Большинство рядовых жилищ – мазанки с земляными полами, потолки заменены двускатными из коротких жердей. Крыши – толстые слои глины, на которых нередко растет бурьян.

Вот в такой мазанке казаха Муслима я и снял приют. В маленькой комнатушке толпились хозяин сам-пят, да я. Моя кровать прилепилась над самой хлябью, т.к. через три месяца стопы мои осеняли какие-то растения вроде карликовых пальм. Днем

кровать служила мне и рабочим столом, и складом всего моего движимого имущества: книг, нот, скрипки.

Обогревалась мазанка Муслима одной плиткой. Топливо – курай. О, чтоб его сто чертей сожрали, этот курай! Это – колючая высохшая степная трава. Все руки от нее изъязвлены. И никакие рукавицы не спасают. А ехать за нею надо далеко-далеко! Но сначала добудь лошадь или быка, а если и добудешь и наломаешь кураю воз – все равно домой не довезешь его: на пути колхозники словят и отберут. Да еще шею намнут!

Не могу понять, как Муслим оберегал семью от холода.

Как судившийся и сосланный по 58 статье я и не пытался возвратиться в армию работников просвещения. А жить надо было как-то. Где найти работу? Оставалась надежда только на фортуну: авось она сослепу накатит на меня. И она накатила-таки! В Талды-Кургане было три ресторана облпотребсоюза. Самый «фешенебельный» стоял на бойком месте, на базаре. Захожу в этот ресторан. В уголке на эстрадке баянист в солдатской гимнастерке наяривает «На сопках Маньчжурии». Выпив стакан чаю, я подошел к нему и попросил:

– Сыграйте, пожалуйста, «Музыкальный момент» Шуберта.

– Момент... не знаю. Здесь такие не идут.

Затем, оглянув меня с головы до ног, спросил:

– А вы что – музыкант?

– Немножко скрипач.

– Но?!

– Да!

– А нам очень нужен скрипач, в городе его нет. Не хотите ли со мной на пару?

– Могу!

– Я сейчас директору скажу.

И баянист нырнул в контору, через пять минут вернулся.

– Айда со мной!

В комнате сидел горбоносый большеглазый чеченец – директор. Познакомились. Договорились. Завтра после закрытия ресторана я должен буду в нем показать свое искусство.

Меня экзаменовало авторитетное жюри, состоящее из баяниста Петьки Фролкина, директора, шеф-повара ресторана, трех официанток и судомойки Матрены. Главенствовал Петька. Сначала он спросил о моем репертуаре. Я назвал ему несколько десятков концертных скрипичных вещей из классики, из революционных, русских и украинских народных песен, старинных и новейших вальсов, маршей, танцев, плясок и самых общеизвестных в то время произведений советских композиторов: Дунаевского, Шостаковича, Хренникова, Блантера, Соловьева-Седого, Захарова, Мокроусова, Фрадкина, Листова, Новикова и других.

– А ну – вальс «На сопках Маньчжурии».

Я сыграл.

– А теперь, что хотите сами.

Я исполнил «Венгерский танец N 2» Брамса, «Легенду» Венявского, «Колыбельную» Глиэра, «Канцонетту» Чайковского.

– А «Молитву Шамиля» можете? – спросил чеченец.

– Конечно.

– А как учились – по нотам или на слух?

– Только по нотам.

– Угу. Ну, что же? Все ясно. Такого скрипача мы в Талды-Кургане не слышали. Принять.

Чеченец согласился с баянистом и предложил мне завтра же выходить на работу. Зарплату мне назначили 600 рублей, плюс бесплатное питание.

Баянист Петр Афанасьевич оказался своим парнем. Это был деревенский самородок. Учился в баянной мастерской, играл на слух, обладал отличной музыкальной памятью, но не знал ни одной ноты. Его репертуар состоял из нескольких незатейливых вещичек, которые обычно визжали в ресторанчиках глухой провинции. В Талды-Кургане вершиной репертуара любого музыканта и критерием его исполнительского мастерства считался вальс «На сопках Маньчжурии» – это был всеобщий любимец.

Наш дуэт – баян и скрипка – скоро стал известен во всем городе. Клиентура ресторана увеличилась. Правление облпотребсоюза предложило Петру Фролкину и мне обслуживать и второй ресторан, что размещался у карагачевой рощи. Днем мы играли в базарном ресторане, а вечером у рощи.

Зимой проходили выборы в Верховный Совет. Здание не отапливалось. В нем было так же холодно, как на улице. Мы с Петькой играли с первой до последней минуты выборов, голодные, прозябнув до костей и засунув руки в перчатки с прорванными концами напалечников. За эту маяту нам заплатили 150 рублей тогдашними деньгами. Да и те мы едва-едва выколотили. С выборов поздно ночью нас пригласили играть на богатой свадьбе. В большой набитой гостями избе жарища! Свадебный пир бушевал, музыкантов, за неимением свободного места, усадили на пышную пуховую постель и радушно потчевали. Из 39-градусного холода мы попали в пекло, сидели возле русской печки, к которой нельзя было прикоснуться: в ней несколько суток подряд пекли и жарили свадебную снедь.

Обрадовавшись случайной паузе, мы с Петькой суматошно ткнули свои инструменты на печку, а когда, набив «курсаки», стали готовиться к игре, то я едва скрипку из футляра вырвал, она прикипела ко дну футляра, покрылась мелкими пупырышками. Проклял я всю свадьбу. Ведь моя скрипка – творение знаменитого пражского мастера Дворжака! (не путайте с композитором Антонином Дворжаком). И второе горе навалилось на меня на этой свадьбе, будь она неладна. Заиграли мы с Петькой «Комаринскую». Пьяные поддатые мужики и бабы понеслись по хате в буйном плясе. Натыкаясь друг на друга, рогоча и гикая. Какой-то огромный дурнопляс размахнул ручищи, вышиб у меня скрипку, и она, злосчастная, полетела над головами пляшущих аж на ту сторону хаты. Екнуло мое сердце. Ну, думаю, в щепки раздавят единственную мою кормилицу. Бросился я за скрипкой. И, о чудо! Ни одна нога не коснулась ее. Можете представить мою радость.

На безрыбье и рак рыба. Не было в Талды-Кургане оркестра, так мы с Петькой – оркестр. Нас попросили идти играть на первомайской демонстрации. И мы играли на ходу многие революционные песни. Получилось зрелище небывалое на талдыкурганских улицах. Обычно на демонстрациях гремят духовые оркестры, а тут – на

тебе! – баян со скрипкой! Ну и что за диво! Совсем недавно я прочел в книге «Давид Ойстрах» И.М. Ямпольского, о том, что прославленный одесский педагог-скрипач П.С. Столярский ходил на демонстрации со своим скрипичным классом. Жаль, что этот добрый обычай нынче забыли у нас.

Петькин репертуар я легко и быстро освоил. Но он рассчитан был на весьма примитивный эстетический вкус. Я не раз убеждал Фролкина выучить со мною хотя бы десяток небольших классических произведений на случай спроса на них в ресторане, но Петька отбрыкивался, мотивируя это тем, что «в Талды-Кургане классику не выносят». Но кое-как я уломал его и через неделю наш репертуар пополнился и классикой, а вскоре Петька убедился в правильности моего совета. Однажды в ресторан зашла небольшая компания интеллектуальных людей. Чинно беседовала, тихо ела и слушала нашу музыку. Солидный мужчина из этой компании подошел к нам.

– А не играете ли чего-либо из классики?

– Играем.

– Например?

– Ну хотя бы «Полонез Огинского».

– Неужели?

– Да.

Мы «отхватили» полонез, мазурку. Мужчина снова к нам.

– Знаете, я приятно удивлен. В Талды-Кургане и вдруг Венявский! Сыграйте еще что-либо.

Мы сыграли «Мелодию» Глюка, «Турецкий марш» Моцарта, «Сердце красавицы» из оперы «Риголетто» Верди, «Юмореску» Дворжака, «Сентиментальный вальс» Чайковского, марш из оперы «Норма» Беллини.

И за каждый номер он «благодарил» нас десяткой. Напоследок сказал:

– У меня жена – пианистка. И я люблю классику. Я – начальник земельного управления.

Назвал свою фамилию. Предложил развести нас по квартирам на его машине.

Жить бы нам, да работать. Но – нет! Скоро окончилась наша лафа. И все из-за Петьки. Он до моего приезда в Талды-Курган перешел из простых пьянчуг в разряд отпетых алкоголиков. Я не терплю даже запаха спирта и никотина. А известно, что завсегдатаи ресторанов – это прожигатели жизни, забулдыги, наркоманы, чаще воры и аферисты. Они непременно «накачивают» «лабухов». А так как я в рот не брал вина, то Петька глотал два пая, свой и мой. Через час-полтора он уже не мог держать баян. И ни уговоры, ни угрозы выгнать с работы на него не действовали. Раз, нализавшись до чертиков, он грохнул баян, сел на полу посреди зала и давай во все горло крыть «гостей» витиеватой матовой вязью, два милиционера смогли укротить его и увести на квартиру. Так бесславно кончил свою ресторанную карьеру Петр Афанасьевич Фролкин, а мне угрожала безработица.

Но из тяжелых положений людей часто выводит счастливая случайность. И на сей раз такая случайность выручила меня. Шофер грузовой автомашины облпотребсоюза ходил в фаворитах у председателя этой организации казаха Ишимбаева. Шофер и устроил своего четырнадцатилетнего сынишку Тольку на место Петра. Долговязый Толька выглядел на 18–19 лет. Он очень хорошо играл всякую музыкальную

«вермишель» на роскошном аккордеоне, за который папаша его ухлопал 14 тысяч рублей. Мой новый партнер тоже не знал нот, но обладал тончайшим музыкальным слухом, способностью импровизировать и быстро подбирать аккомпанемент к любой мелодии. Словом, мне повезло на партнера. Красавец внешностью, Толька имел разбитной веселый нрав и добродушное фамильярное обращение с людьми. Очаровал всех работников ресторана. Отец Тольки – высокий сильный блондин с серыми лупастыми глазами – был хват-мужик. Не пропускал мимо рук все что плохо лежит. Он водил машину степенно. Часто делал дальние рейсы до самой Алма-Аты. За два года такой езды он набил мошну так плотно, что купил красивый дом с большим садом, огородом с надворными службами. Не пил, не курил, не блудил. Семью не угнетал, но держал в ежовых рукавицах. Провожая Тольку на работу, наказывал ему:

– Ты у меня смотри! Что бы ни-ни! Ни курева, ни водки и никакого прочего баловства. Придешь домой, проверю.

И проверял:

– А ну, Толька, подойди ко сюда, дыхни в нос!

И Толька вел себя безупречно. Мне было это на руку.

Нагляделся я в ресторанах на разных людей. Среди кутил попадались и настоящие любители поэтической музыки. Такими были семеро клиентов, работавших в облпромсоюзе. Они посещали ресторан изредка, но сидели подолгу. Трое из них украинцы. Они то и дело просили сыграть им отрывки из «Наталки-полтавки», «Ой, не свити, мисяченько», «Повий, витре, на Украину», «Гандзю», «Стоить гора высокая», «Реве та стогне Днипр широкий», «Черные брови карие очи». Эти клиенты не баловали нас ни деньгами, ни угощением. Они «благодарили» иначе. Их уполномоченный ненароком спросил нас:

– Валенки нужны?

– О, конечно, морозы трещат, ноги закоченели.

– Завтра в 11 часов утра приходите ко мне.

Мы так и сделали. Он завел нас в огромный сарай, где лежали, как зря, горы серых валенок.

– Выбирайте любые!

Так мы обзавелись теплой обувью и заколотили крепкую дружбу в надежде заиграть у него кое-какие материальные блага.

Однако вскоре ревизия облпотребсоюза вскрыла миллионную растрату, ватагу арестовали. Заварилось громкое судебное дело, которое вел Верховный суд Казахской ССР.

Осенью 1947 года Муслим нашел себе работу на станции и переехал туда с семьей, продал свою талды-курганскую мазанку. Я переселился на другую квартиру. По договору – топливо мое. А где его взять? Саксаул добывают в песках пустыни, курай растет у черта на рогах. Ни за тем, ни за другим мне не добраться. Проблема топлива встала надо мной во весь рост. А зима 1948 года была такая же свирепая, как и предыдущая. Днем я торчал у Семеновых, где обучал мальчика чтению и письму, а Тольку нотной грамоте. До полуночи играл в ресторане. Ужасна для меня была ночь. Квартира совсем не отапливалась. Температура в ней арктическая. Спал я в такой обнорядке: на голове шапка-ушанка, ноги в шерстяных чулках и в валенках, сверх

старого пальто на енотовом меху я натягивал овчинный барнаульский тулуп. И ни черта. Всю зиму так спал. Дивлюсь, как это ко мне не пристала зараза никакая. Надо молвить о талды-курганской бане – это достопримечательность. В городе было две церкви, одна на базарной площади, другая на окраине. Первая превращена в радиоузел, вторая в баню. Баня эта была хотя и «по-белому», но хуже некуда. Работала она всего-навсего несколько дней в году. Об этой случайной работе жители узнавали по колокольному звону. Если били по три удара с перерывами, значит звали мужчин, если по четыре – приглашали женщин.

Когда потеплело, я перешел на нормальную ночевку. Как-то взглянул на свои голые ноги – батюшки светы! На них была не кожа, а рыбья чешуя! Ей-богу! Как скребнул я когтями по ногам, так эта чешуя зашелестела и посыпалась. До такого положения я не доживал даже в тюрьмах и лагерях. Зато летом ванный вопрос решался просто. Два ведра воды я ставил в полдень на солнце. И через час вода как огонь. Я шел в хозяйский сад и там под яблонькой совершал омовение. Купаться в арыке не решался – вода очень холодная.

Новое правление талды-курганского облпотребсоюза, получив от Ишимбаева тяжелое наследство, ввело строжайший режим экономии. И первыми жертвами его в ресторанах оказались служители муз, Толька и я. Нас сократили. Но мой юный партнер ничуть не пострадал, он с семьей укатил в Южный Сахалин.

Для меня наступили черные дни. Мучили изнурительные хлопоты о продовольственных карточках, стояния в очередях за хлебом и прочими продуктами. Голодовка.

Прослышал я, что на городской скотобойне продавали на еду кровь. Пришел я туда. И увидел жуткую антисанитарию. В сараеподобном помещении пол буквально по колено был залит кровью зарезанных коз и свиней. Вот эту кровь и продавали. Противно!

В Талды-Кургане мне уже нечего было делать. Пришлось «сматывать удочки». Жена к тому времени, демобилизовавшись из Советской Армии, приехала в Николаев к старшему сыну, котрий устроился работать инженером на центральном телеграфе. Мы списались.

16 октября 1948 года я с самолета-кукурузника послал последнее «прости» городу, окруженному тополями...

В НИКОЛАЕВЕ. З 9–Я СТАТЬЯ. АМНИСТИЯ. РЕАБИЛИТАЦИЯ

…В Николаеве сыну дали мизерное обиталище – прилепок в доме центрального телеграфа, на улице Розы Люксембург, 46 (по-старому, на Никольской), против греческой церкви. Ныне в этом доме помещается горсовет.

В нашей квартире было две комнатушки, выходившие во двор. Из глубокого подвала под ними сквозь щели в полу зимой и летом пер холод.

К западной стене квартиры примыкало крыльцо, через которое служащие телеграфа круглые сутки бегали в надворные туалеты, оглушительно грохая дверьми. От этого грохота сотрясались тонкие стены наших комнат и мозги их жильцов.

Выйдя из исправительно-трудового лагеря, я первый паспорт получил в Камско-Устинском РО милиции Тат. АССР. Второй – в Старооскольском РО Курской (ныне

Белгородской) области. Третий – в ГОМ города Талды-Кургана Казахской ССР. Как и подобало, в первом паспорте значилось: «Выдан на основании справки Каргопольлага НКВД и статьи 39-й Положения о паспортах».

Во втором и третьем паспортах основанием для выдачи их служили предыдущие паспорта и таинственная 39-я статья.

В Старом Осколе, Талды-Кургане эта статья не чинила мне препятствий при прописке. Не то в Николаеве. Здесь я из-за нее пережил изнурительную канитель. Жену и сына прописали, а меня – нет.

– Почему не прописали? – спросил я паспортиста.

– У вас 39-я! – ответил он, ухмыляясь.

Ядовитая статья уже брала меня в тиски. Много раз до того я допытывался, ч т о она означает. Сотрудники паспортных столов уклончиво отвечали:

– Это для служебного пользования.

Но, может быть, я ненароком нарушу ее, не зная, что она требует от меня, и опять попаду в тюрьму?

Загадочные улыбки и молчанье…

В милиции города Николаева я понял, что паспорт, «украшенный» 39-й статьей, – это нечто вроде дореволюционного «волчьего билета», запрещавшего политически неблагонадежным лицам проживание в режимных местах. Это – «хвост» статьи 58-й УК РСФСР. Мне неведомо было, кто и когда мог отрубить его. Давила мрачная мысль: вероятно, с этим «хвостом» придется лечь в гроб.

И пошел я по мукам в хлопотах о разрешении прописки в Николаеве. Подал петицию в паспортный стол областного управления МВД. И потерял счет моим явкам к толстоносому, провонявшему табаком майору Антонову и хромому капитану Бебешко. Дергали они и моего сына. Заставляли его давать морально-политическую характеристику отцу. Но длиннейшая волынка все же подошла к концу. Майор Антонов объявил мне:

– Идите во 2-е отделение милиции, там получите результат.

Я пошел. Смуглявый, прыщеватый писарек – паспортист завел меня в особую комнату.

И он подсунул мне печатную формочку:

– Вот… Прочтите и подпишите.

Я прочел и дал подписку о выезде из города корабелов. А прыщеватый писарек посоветовал мне:

– Ну, а теперь пишите, товарищ Топоров, заявление начальнику областного управления МВД майору Свиридову.

– О чем?! – удивился я.

– Как о чем?! О разрешении вам проживать с семьей в Николаеве.

– Так сам же этот начальник предписал мне убраться отсюда. И я только что дал подписку о выезде.

– А я вам говорю: пишите заявление. Он разрешит.

Хоть и нелогичным было предложение писарька, но я видел, что оно от чистого сердца. Я послушался моего доброхота. К моему изумлению он оказался прав: майор Свиридов разрешил мне полугодовую прописку – до 1 октября 1949 года. По истече-

нии этого срока я снова просил майора Свиридова о продлении прописки. Так я перебивался в режимном городе корабелов до смерти Сталина и последовавшей амнистии от 27 марта 1953 года. И я еще раз убедился в том, что даже при самом драконовском режиме любой начальник может оставаться Человеком, если того пожелает.

Теперь великодушный майор Свиридов в отставке и на пенсии. Я иногда встречаю его спокойно шагающего по тротуарам Николаева или сидящего с удочкой на берегу Южного Буга. Все порываюсь поговорить с ним и благодарно пожать ему руку за его доброе сердце…

* * *

На мою учительскую пенсию в 210 рублей старыми деньгами существовали двое: я и жена – иждивенка. Этой пенсии едва хватало, как говорится на хлеб насущный… без масла! А про культурные потребности пришлось забыть. Я, отдавший всю жизнь, все лучшие годы и силы народному просвещению, не мог теперь позволить себе хотя бы раз в месяц пойти в театр, кино, выписать литературный журнал, поставить радиоточку, послушать концерт какого-нибудь лауреата.

Об учительской работе уж и не помышлял: кто же осужденного по 58-й статье пустил бы на идеологический фронт?! Мои корреспонденции печатали крайне редко, и только те редакции, которые не знали о том, что я был одной из многих жертв лихолетья.

* * *

Попытался я восстановить свой профсоюзный стаж, но Цекпрос отрубил: нельзя! И в этот раз я почувствовал тиски 39-й. Лишь амнистия 1953 года вырвала меня из них. Из моего нового паспорта был навсегда изгнан этот тиран. Однако амнистия – только помилование, а не оправдание. Клеймо-то «враг народа» она не смыла с моей репутации. Жгучее чувство обиды за незаслуженный позор, лишения и страдания – было столь сильно, что в течение пяти лет рука моя не поднималась просить о реабилитации. Я отдавал всю душу советской массовой культурно-просветительной работе, партизанил против колчаковщины, а мне приклеили страшный ярлык и долго терзали в тюрьмах и лагерях.

Материальная нужда в моей семье дошла до предела. Жена пилила меня:

– Подавай же на реабилитацию! Доколе же будем сидеть на корке хлеба да на воде?!

И приятели настаивали:

– Подавайте! Необоснованно обвиненные по 58-й статье теперь подают заявления. Их оправдывают. Они получают двухмесячную зарплату, квартиры и даже компенсацию за арестованное при аресте имущество. Не забывайте и то, что ваша судимость по политической статье дурно отражается на служебной карьере вашего сына… Подавайте!

Мое горделивое упрямство было сломлено раздумьем: «Ведь меня не партия и не Советская власть подвергли унижениям, а отдельные головотяпы, настоящие враги

партии, власти, народа, сталинские опричники, растоптавшие революционную законность. Поэтому и не зазорно мне просить правосудие о восстановлении справедливости…»

Я обратился к Верховному суду РСФСР. Последовал немедленный ответ:

Р С Ф С Р
ВЕРХОВНЫЙ СУД С П Р А В К А
16 декабря 1958 г. Выдана в том, что приговор Свердловского
№45-8нс-51. областного суда от 29 октября 1937 года,
Москва, К-12, которым Топоров Адриан Митрофанович, 1891
ул. Куйбышева, года рождения, работавший учителем школы
д.3/7 №5 в гор. Раменское, Московской области,
был осужден по ст. 58-10 ч.1 УК РСФСР, определением Судебной коллегии по уголовным делам Верховного Суда РСФСР от 9 декабря 1958 года отменен с прекращением дела производством за недоказанностью предъявленного ему обвинения.

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ПРЕДСЕДАТЕЛЯ ВЕРХОВНОГО СУДА
Р С Ф С Р В.КРЮКОВ

Печать учреждения.

Надо было узнать точно о порядке получения двухмесячной зарплаты. Об этом ничего не было в печати. Я смекнул, что необходимое разъяснение получу в Николаевском областном суде. Явился туда. Попал к угрюмому судье. Спросил его:

– Есть ли закон о выплате двухмесячной зарплаты необоснованно репрессированным и затем реабилитированным Верховным Судом?

– Такого закона нет, – буркнул судья, не глядя на меня.

В кампании приятелей я рассказал об этом ответе. А один педагог и говорит мне:

– Судья вам соврал. Закон такой есть. Я знаю, что по нему реабилитированные получили все то, что им положено. Идите-ка к юрисконсульту облпрофсовета товарищу Яросу. Он покажет вам этот закон.

И верно: тов. Ярос дал мне сборник Постановлений Совета Министров СССР. Я из него скопировал Постановление от 8 сентября 1955 года за № 1655 – «О трудовом стаже, трудоустройстве и пенсионном обеспечении граждан, необоснованно привлеченных к уголовной ответственности и впоследствии реабилитированных».

Жалею, что не записал фамилию областного судьи-мизантропа, беспардонно обманувшего меня. Кто он был? Сознательный вредитель или невежда, позоривший советские законы?..

Постановление № 1655, заверенную нотариусом копию Справки Верховного Суда РСФСР о реабилитации меня я направил Раменской школе № 2 на предмет получения от нее двухмесячной зарплаты. Просил и документ об этом. На основании этого документа собес должен был установить мне новый размер пенсии.

24 февраля 1959 года, вооружившись неотразимыми документами, я, подобно песенному Мальбруку, двинулся в поход в органы собеса. Но там-то и «таилась погибель моя»! Николаевские собесовские крючкотворы признали неправильной справку

Раменской школы потому только, что в ней не стояло слово «реабилитированному» («… выплачено реабилитированному А.М. Топорову»).

Возражаю:

– Но ведь у вас в руках важнейший документ-справка самого Верховного Суда РСФСР о реабилитации меня.

– Нет, этого мало. Надо, чтобы в бумажке из Раменской школы было написано: выплачено реабилитированному…

Так-таки и не назначили мне пенсию с 24 февраля 1959 года. Я вынужден был направить дирекции Раменской школы сущий вопль: пришлите, пожалуйста, вторую справку со словом «реабилитированному»! Но, видно, правда, что на бедного Макара все шишки валятся. Пришла вторая бумажка из Раменского:

«Дана учителю-пенсионеру Адриану Митрофановичу в том, что Раменская школа № 2 (бывш. № 5) выплатила ему 13 февраля, как реабилитированному Верховным Судом РСФСР, двухмесячную зарплату из расчета 757 рублей 35 копеек в месяц, а всего 1514 рублей 70 копеек, согласно Постановлению Совета Министров СССР № 1655 от 8 сентября 1955 года.

Директор Я К О В Л Е В

Бухгалтер Г У С Е В А».

Принес я эту грамоту в собес, показываю инспектору Ермилову.

– Это другое дело! – Теперь все правильно.

– Как правильно?! – кричу я, смеясь сквозь слезы. – А где же в справке моя фамилия?! Посмотрите!

– Ах, да-да-да! – спохватился Ермилов, перечитывая цидулку. – Фамилии-то вашей нет! Значит, и эта справка неправильная. Не можем по ней назначить вам пенсию.

Послал я в Раменское мольбу о третьей справке. Она прибыла 16 марта 1959 года. Так каменные души николаевских собесовских самодуров и разгильдяйство раменских растяп отняли у меня почти месячную пенсию! Но и этим не окончилось измывательство надо мною. 18 марта 1959 года райсобес известил, что он снимает с моей новой пенсии 10% надбавку на содержание жены-иждивенки, так как в пенсионном деле А.М. Топорова нет свидетельства о браке с ней.

А раньше тот же собес выдавал 10% надбавку по справке управдома о том, что у меня есть жена-иждивенка. Теперь же райсобес счел эту справку недействительной и потребовал свидетельство о браке. А брак был зарегистрирован в Сибири аж 42 года тому назад! Через Николаевский ЗАГС пришлось мне писать в Сибирь просьбу о высылке брачного свидетельства. Два моих сына-инженера, видите ли, не могли быть в райсобесе свидетелями того, что я и моя жена – их родители!

Брачное свидетельство было предоставлено мною в собес 13 апреля 1959 года. И эта волокита отняла у меня 50 рублей из пенсии. Так николаевские собесовцы «стояли на защите интересов пенсионера»!! И смех, и горе!

.

Щоденники

ФРАГМЕНТИ ЗІ ЩОДЕННИКІВ О.М. НАВРОЦЬКОГО*

<…>

1920 рік, 12 серпня.

Хотів піти вчитися, а нас усіх кинули на роботу в село: в країні проблема з їжею. Мене кинули на інспекторську посаду, в продкомісію.

14 серпня. Сьогодні не робочий день: повісився продагент Олександров. Я його майже не знав. Його напарник сказав, що на минулому тижні вони вилучили, конфіскували зерно в родини його сестри, заможних селян. Вчора ж він зустрів свою сестру з чоловіком в місті [Одесі], вони старцювали поблизу вокзалу.

2 вересня. Сьогодні найщасливіший день мого життя – я зустрів свою ляну[1]. Це найчарівніша дівчина, яка живе в найкрасивішому місці, на березі Південного Бугу.

4 вересня.

Залишився на роботі сам, без напарника. О. Станицький, який інструктував та інспектував продагентів, не витримав та хотів кинути роботу, але не дозволили. Виявляється – існує наказ про заборону членам продкомісій змінювати місце роботи. Цінують…

12 жовтня.

Сьогодні святкували день народження голови Губтриба [2]. Працелюбна людина, виявляється. За день може розглянути до 6 справ, причому, навіть не приходячи в свідомість після чергового запою. Коли я попросив поділитися секретом, то відповідь мене приголомшила: «там невістка, замість мене ходить, щось вирішує, мені плювати». Так же не можна. Це ж люди.

1921 рік.

3 березня. Не міг сісти писати щоденник. Скільки всього навалилося, що до батьків, навіть, немає часу поїхати. Але сьогодні… сьогодні в комісію прийшла моя нещасна ляна. Я дізнався як її звати – Ірина Полянська. Та прийшла не з радості – їсти нічого, майже голодують. У нас було більше 800 наборів продуктів, але вони всі передбачені пайовикам: учителям, службовцям. Єдине, що зміг зробити, – це оформив заявку на своє ім'я та передав пайок їй. Начальник косився, але підписав. Мабуть, і сам в найкращому становищі.

Мабуть, рідня голови Губтриба не голодує. Працюють же люди в поті лиця. Нічого, прийде і їх час відповідати за все.

<…>

1922 рік.

14 квітня.

У морпорт прийшло голанське судно з продуктовою допомогою від «Ара», співробітники Допру[3] розвантажили, розфасували та пороздавали як допомогу Помголу[4]. Але ж це не чесно.

Сьогодні почитав біблію. Не така вже і страшна книжка.

Днями в Миколаїв приїхав представник місії Нансена, хотів організувати безкоштовну передачу десь із Італії кілька тисяч саджанців дерев, кущів винограду та 54 неводи та поїхав ні з чим, бо його вимогу надати йому тимчасове житло, і по можливості, зі зручностями, особливо з унітазом, ніхто не задовольнив. Самі ж під собою мости руйнуємо.

З продвіділу 6 чоловік хотіли звільнитися, та пізно, виявляється, що вони вже «кріпаки»[5]. Та наш народ не без цвяха у скроні. Половину продагентів пішли по базарах та викрикували антирадянські гасла. Посадили.

15 квітня.

Працювати нікому. Мабуть, не тільки в нас. У країні також. Всіх продагентів наступного дня випустили, вибачились та на машинах привезли на робочі місця.

Прокляті ми вже, мабуть, за свою роботу, та коли кину, буде гірше. І не тільки мені. Мені, партійному активісту, вже соромно в рідному селі з'явитися, переїхав до Одеси.

17 квітня.

Направили до Миколаєва. Досвідом обмінюватися. Але не п'ю, тому обмінюватися нема з ким. Зайшов у якусь церкву в Миколаєві. Тут не страшно, в цьому місті мене не знають, принаймні, поки що.

Священик мене висповідав. Хоча навряд чи це поможе, я ж не хрещений, та він сказав, що головне, щоб сповідь була від щирого серця.

18 квітня.

Пішов на базар, штани собі придивитися, а там… на продринку торгували тушонкою. З людей. Хтось з військових її купив, а в середині були людські очі та шматки дитячої руки. Мене й досі тошнить. Правда, це були не наші, десь із Очакова, приїжджі.

Дивлячись, що продають і за яку ціну на Дерибасівській… шкода, що там і за таку ціну не скупляється наш голова нарсуду та ревтрибуналу, які фактично керують нашим краєм.

9 червня.

Пішов до бібліотеки підготуватися до партійної конференції. А брошурки Чернишевського, Плеханова, Леніна з моменту видання ніхто не читав – аркуші по краях у них не розрізані. Вирішив не порушувати традицію. Взяв Толстого.

10 червня.

Мені винесено першу догану з занесенням до особової справи. За низьку громадську активність. Плювати. Все одно з роботи не виженуть. Замінити ніким. І вони це ЧУДОВО (*виділено автором*) розуміють.

Все життя вважав, що пияцтво – це огидно, але інакше жити в нашому суспільстві неможливо. Хоч так можна тікати від реальності.

1 вересня.

Побував у школах в селах. З царськими їх не порівняти. Тут можуть вчитися всі. Правда, книжок та підручників не вистачає, та головне, що вчителів-ентузіастів багато. Було б бажання, а там і ми допоможемо.

<…>

2-й том щоденника

1932 рік

4 січня.

На щастя мене перевели на адміністративну партійну роботу в Очаківський район. Я не зустрічаюся безпосередньо з людьми. Якби хтось знав, яке це щастя…

4 березня.

По молодості і дурості я рвався на конференції, готував доповіді, а нині за могорич відкупляюся від участі в них. Я думав, що все змінилося, але все залишилося колишнім: і партія, і адміністрація, і дурість, і пияцтво. І заради цього я, фактично, поклав все своє життя.

17 травня.

У райкомі подейкують, що такі плани хлібоздачі до добра не приведуть. Вже 6 звільнили з роботи: «за нераціональну організацію робочого процесу». Цікаве формулювання.

Хотів піти заочно навчатися на історика та передумав. Краще не знати цієї історії. Ночами краще спатиметься.

19 червня.

Проїжджав через Куцуруб. Які красиві малюнки пишуть окремі діти про світле майбутнє. Майже професійна робота.

6 вересня.

Хотів організувати виставку дитячих творів, та побачивши малих, їх напівголодні очі – це було б садизмом з мого боку.

11 грудня.

Я місяць не приїжджав до моєї ляни – Ірини. Та коли сьогодні приїхав…, вона відрізала собі ліву руку по лікоть і варила для малих братів. А я в цей день хотів запропонувати їй одружитися.

[*нецензурні вислови на адресу державних, партійних та військових діячів вилучені впорядниками*]

Проклинаю всіх.

12 грудня.

Примусив свого зама дістати мені літрів 10 горілки чи самогонки. Пообіцяв йому організувати та вліпити кілька доган по партійній лінії. Того ж дня приніс. Та ще й кілограмів 7 копченого підчеревка. Мабуть, досвідчений уже сраколиз. М'ясо, свою двомісячну платню я передав через водія Ірині. Я не можу їй дивитися в очі. Адже я один з тих, хто своїми руками «будував» радянську владу, «народну владу».

Схоже проблеми з їжею і в чекістів. Так їм і треба. Прийшов до мене уповноважений та ввічливо попросив організувати йому додатковий пайок для тестя, хоча б по 6–8 кілограмів м'яса і риби на тиждень.

9 січня.

Для підготовки чергової доповідної записки про внутрішній соціально-політичний та економічний стан села виїхала виїзна група із району – 6 чоловік, повернулося 4, а 2 зійшли з розуму. Вони ще не знають, що таке голод, а я знаю. Вони ще не бачили голодуючих та вмираючих своїх батьків, а вже рвуть на собі задниці «за будь-яку ціну…»

14 лютого.

Поїхав до Миколаєва, хотів піти до тієї ж церкви на військовий цвинтар, а вона закрита. Боявся навіть запитати чому.

Зайці, ось хто ми всі.

18 березня.

Послав водія в село, до Ірини. Хоч знатиму, що з нею.

19 березня.

Мішка повернувся із села, каже, що в тій частині хутора Вовче [*територія нинішнього Миколаївського району Миколаївської області]* людей нема взагалі. У сільраді кажуть, що порозбігалися, а так… може, їх хоч поховали…

23 березня.

Я.. [*подальший запис відсутній*]

Особистий архів С.О. Навроцького

Оригінал. Рукопис.

***** Навроцький Олександр Михайлович, 1896 року народження. В 1920–1923 рр. – інспектор Одеської губернської продовольчої комісії, 1924–1940 – працівник партійних органів Миколаївщини та Одещини

[1] Взято з угро-фінської міфології: ляна – міфологічний образ жінки, поєднаної з чоловіком долею чи богом (прим. упорядника)

[2] Скорочена назва від – губернського революційного трибуналу.

[3] З російської :ДОПР – добровольная организация помощи революции. (прим. упорядника)

[4] З російської: Помгол – Помощь голодающим (прим. упорядника)

[5] Мається на увазі Постанова РНК УРСР від 10 квітня 1922 року «Про забезпечення продподаткової кампанії інспектури утриманням та про заходи закріпачення за НКЮ»

НОТАТКИ ЗІ ЩОДЕННИКА Л. КАГАНОВИЧА ПІД ЧАС ПЕРЕБУВАННЯ В УКРАЇНІ 20–29 ГРУДНЯ 1932 Р.*

20 декабря

…Приехали в Харьков в 22 часа. Заседание Политбюро ЦК КП(б)У до 4 часов утра.

Косиор – основываясь на материалах своей поездки по Днепропетровской области, указал:

1. Неравномерность хлебосдачи по дням, по районам, селам и колхозам, что показывает отсутствие организованного воздействия и самотек.

2. Многие уполномоченные растерялись. Растерялся и Шкадинов (в Павлоградском районе). Ездят и только ругают и грозят отнять партбилет. Не вникают в дело, не помогают конкретным указанием, а главное, не принимают оперативных решений и не проводят их на деле.

3. Вторичный и третичный обмолот и перевеивание из-за отсутствия контроля превращается в издевательство над нами. Все равно много зерна остается, а получают в день по несколько килограмм. Перевеивают, а надо перемолачивать, так как остались кусочки нетронутых колосьев – сбой.

4. Очень много скрытых амбаров и довольно крупных. Но в ряде мест перегибы – повальные обыски, дающие по несколько килограмм на двор А главное, обыски проводит наша публика, а колхозники в стороне.

5. «Черные доски» не доводят до конца. Поэтому результатов от них почти никаких. Где запрещено торговать – торгуют вовсю. Денежные штрафы: взимаются всего 25–30% от назначенной суммы. Организаторов саботажа большей частью еще не нащупали.

6. Чистка, проводимая в 5 сельских парторганизациях, показала большую засоренность. Например, в одной ячейке из 18 чел. оставили в партии всего 2.

Хатаевич – по материалам поездки в Одесскую область:

1. Надо сосредоточить внимание на основных районах. Из 51 района Одесской области, которая должна сдать 26 млн пудов, – 14 районов должны сдать 12 млн пудов, 13 районов – 5,5 млн пудов. По всей Украине 38 основных районов должны сдать 32 млн пудов, еще 50 районов – 23 млн пудов. На них и надо сосредоточить внимание. 4 мощных района Одесщины должны дать каждый свыше 1,5 млн пудов хлеба – Зиновьевский, Ново-Украинский, Ново-Бугский, Б.-Александровский. На них и надо сосредоточить основное внимание, не распыляя силы.

2. По области еще не обмолочено около 200 тыс. га зерновых, что даст около 8 млн пудов хлеба. Остальное придется собирать раскрытием ям и черных амбаров. Пока почти в каждом районе найдено спрятанным 2–3 тыс. центнеров хлеба. Но это лишь незначительная часть спрятанного и разворованного.

Терехов. 1. Харьковская область должна сдать около 12 млн пудов хлеба, из них 5,7 млн пудов по единоличникам. Когда мы пересчитали, сколько бы единоличники должны дать, если их нормы сдачи уравнять с колхозами, то они должны сдать еще не более 3,5 млн пудов. Как покрыть остальное? а) перевыполнением колхозного сектора на 3% путем строгого соответствия культур по плану – это даст около 1 млн пудов; б) льготу за буряк для колхозов, подсчитанную в 2,4 млн пудов, – дать в половинном размере, мотивируя плохой уборкой и сдачей свеклы; в) корректировать план, т. е. отменить неправильно данную скидку по ряду колхозов.

2. Основные районы, которые должны сдать хлеб, – 35 районов, из них наиболее мощные – Балаклеевский, Красноградский, Сахновщанский, Решетиловский, Н. Санжарский. Отстают Кременчуг, Полтава, Сахновщина.

3. Единоличников оштрафовали на 7,8 млн руб., но получили штрафы только 1,9 млн руб. (Чубарь: «Потому что при распродаже имущества нечего распродавать».) К судебной ответственности привлечено 119 членов партии (в том числе 4 секретаря райкома и 2 председателя РИКа, из них: 4 приговорены к расстрелу. А всего приговорено к расстрелу 144 человека.

4. На нас давят уполномоченные, чтобы изъять хотя бы часть семян на хлебозаготовки, но мы твердо даем отпор, так как это нарушает постановление ПБ ЦК КП(б)У от 29 ноября.

5. Слабости заготовок зависят от того, что ЦК не дает нам людей, а областные работники слабы.

Степанский – уполномоченный ЦК по Черниговской области.

1. За последние 20 дней – значительные сдвиги. Дали половину того, что дали за все предыдущее время. Область выполнит 85% плана к 1 января. (Л. М. [Каганович]: «Для нас не существует цифры 85%. Нужно все 100%. Рабочих ведь кормим хлебом, а не процентами».) Весь план область выполнит к 15 января.

2. Далее в полном противоречии с первой частью рассказывает, что по решающим районам хватанули широко, но не довели до конца, кулака еще фактически не били. В ряде сел никто не хочет сдавать ПЕРВЫМ. Запуганы кулаком. За последние недели кулаки убили, стреляя в окна, 20 наших активистов. Мы же пока не расстреляли ни одного – 22 приговора о расстреле до сих пор не утверждены в Харькове.

3. План посева раздут в 2–3 раза, из-за чего преувеличиваются семенные фонды, часть которых могла бы пойти на хлебозаготовки.

4. Уполномоченные слабы. Иллюстрирует письмом Зайцева, в котором рассказывается, что уполномоченный Яковлев искал доказательство того, что колхозники едят хлеб, в испражнениях и вокруг этого мобилизовывал организацию. Несмотря на указания Л. М. [Кагановича], что этот рассказ – контрреволюционный анекдот, направленный против хлебозаготовок, Степанский упорно утверждал, что рассказанное им действительно имело место.

Балицкий. 1. За 4 месяца после начала хлебозаготовок до 15 ноября было арестовано по хлебозаготовительным делам 11 тыс. чел. За месяц с 15 ноября по 15 декабря – 16 тыс. чел., в том числе 435 партийцев, 2260 чел. из колхозного аппарата, в том числе 409 председателей и 441 бухгалтер и счетовод, а также 107 председельсоветов.

К расстрелу тройкой приговорено 108, но еще на рассмотрении 100 человек. За 2 последние декады в ямах и черных амбарах (7 тыс. ям и 100 амбаров) найдено 700 тыс. пудов хлеба. Единоличники прячут у колхозников, особенно тех колхозов, которые выполнили хлебозаготовки.

2. Последние 2–3 дня на Харьковщине мы применили новую форму воздействия. Приходит в колхоз сотрудник ОГПУ в форме и ведет беседу с председателем, членами правления о сдаче хлеба. Разговор настойчивый. В результате колхоз «Червоний господар» за 2 дня повысил хлебосдачу с 58% плана до 96%, «Нов[е] життя» – с 54% до 80% и т. п. *Думаем это распространить и на другие области.*

3. За последние декады вскрыты крупные повстанческие группировки польского происхождения, организованные правительством УНР. Среди арестованных много бывших укапистов, есть и члены КП(б)У. Найдено много листовок – по 500–1000 экз. у отдельных арестованных. Готовили активные действия на весну. Имели разветвленную сеть организации. Такие же группировки вскрыты в Киеве среди преподавателей вузов и студентов. Внутриколхозных группировок, саботировавших хлебосдачу и разлагавших колхозы, за последний месяц вскрыто 589.

Вскрыта крупная контрреволюционная организация в Украинском Тракторцентре, имевшая общесоюзное значение и нити в Москве. Она значительно портила посевную кампанию и ремонт тракторов.

Чубарь. 1. В больших колхозах и большие безобразия. Напр., назначают механиком на молотилке бывшего хозяина этой молотилки. Колхоз с посевом 12 тыс. га слишком велик.

2. Вскрытие хлеба, штрафы и прочие меры проводятся рывками, нет организованной сдачи хлеба. В административном порядке выслали из пределов Украины пока только 300–400 хозяйств, не считая осужденных. Штрафы в натуре не взимают.

3. Не умеют сколачивать актив. Секретарь одной ячейки собрал 150 активистов для обсуждения, как проводить хлебозаготовки, а они сами провалили на собрании план хлебозаготовок. Надо также чаще менять уполномоченных, так как они быстро сживаются с местными работниками и их покрывают.

4. Жалуются в некоторых колхозах, что нет хлеба, а не идут убирать хлопок, за который полагается натуральная оплата хлебом.

5. Райфо Октябрьского района г. Харькова выдавало официальные справки о продаже хлеба колхозниками и единоличниками на харьковских базарах и взимало с них сборы. Сейчас виновные арестованы.

Сухомлин. Рассказывает об опыте работы по Винницкой области:

1. Запрещение торговли товарами не дало эффекта, так как не проводилось агитации, и получилось, что всюду закрыта потребиловка, а товаров можно было сколько угодно найти на соседних базарах и в тайной торговле.

2. Надо обратить внимание на рабочих мелких предприятий, расположенных в селе. Напр., в одном винокуренном заводе из 82 рабочих, имеющих сельское хозяйство, 32 не сдали хлеба по контрактации, а на заводе получают.

3. Некоторые уполномоченные райкомов сами ведут контрреволюционную агитацию. Напр., один инспектор Союзплодоовоща агитировал против хлебозаготовок и демонстративно сбросил со стола статуи Сталина и Ворошилова.

4. Районные работники слепо доверяют формальным признакам: партиец или комсомолец. А среди них много жуликов. Особенно это касается работников мельниц, элеваторов, приемочных пунктов.

Чернов. Почему ничего не говорят о колхозах, которые должны были закончить хлебосдачу к 15 декабря, а сейчас еще не сдали 3,9 млн пудов хлеба? Что сделано с директорами, саботирующими хлебосдачу?

Тов. Косиор отвечает т. Чернову, что в ряде совхозов хлеба фактически нет, если не считать семян, что положение с заданиями страшно запутано, нельзя подходить механически, надо разобраться в вопросе. А если снимать и арестовывать за невыполнение плана хлебосдачи, то придется снимать почти всех директоров совхозов.

Л.М. Каганович. 1. Наш приезд вызван снижением хлебозаготовок, которые за последние пятидневки почти дышат на ладан. *У многих украинских работников есть настроения, что можно уже не заготовлять. Эти настроения надо решительно сломить.*

2. ЦК КП(б)У вынесло в основном верное решение 18 ноября о первоочередности хлебозаготовок, которым должно быть подчинено «выполнение всех других задач в колхозах, в том числе задач по созданию разного рода колхозных натуральных фондов: семенного, фуражного, продовольственного и других». Однако 29 ноября ЦК КП(б)У принимает другое решение, которое фактически отменяет решение от 18 ноября и под видом необходимости гибкого и индивидуального подхода к каждому колхозу (что безусловно правильно) дает возможность местным организациям придержать хлебосдачу из-за необходимости создавать и не трогать различные колхозные фонды. Решение от 29 ноября глубоко ошибочное, и его надо отменить.

3. Надо во все райкомы телеграфно разослать пункт 2 решения ЦК ВКП(б) по докладам ЦК КП(б)У и Севкавкрайкома о хлебозаготовках – пункт об аресте и преданию суду ряда районных работников Украины.

4. ЦК КП(б)У и обкомы послали в районы на хлебозаготовки 4870 работников. А толку от многих мало. Они сами разлагаются, «отсиживаются» и прикрывают бездеятельность, а часто и прямое предательство районных работников. Нужно посылать районными уполномоченными крепких людей с боевым духом, так как сейчас в хлебозаготовках основное – дух уполномоченного, крепкий дух и боевое настроение уполномоченного.

Яркий пример того, как многие уполномоченные быстро заражаются местническими настроениями, служит выступление сегодня Степанского, который и 20 дней не успел пробыть на Черниговщине, как стал черниговским патриотом, «защищающим» черниговцев от ЦК, а не уполномоченным ЦК на Черниговщине.

Нужно будет выбрать 10 наихудших уполномоченных, снять их с работы, а дела об их пребывании в партии передать в ЦКК и опубликовать об этом в печати.

5. Нужно сосредоточить внимание на 38 основных районах, дающих свыше 40% оставшегося к заготовке хлеба в Украине, а также на районах, где остались небольшие хвосты и которые быстро могут прорвать фронт и закончить хлебозаготовки.

6. Особенно надо подтянуться харьковцам. Сегодня в выступлении Терехова я не чувствовал мобилизованности, сознания того, что хлебозаготовки в области проваливаются, что положение очень серьезное. Терехов к завтрашнему дню должен дать

списки – кто у него остался в городе, кто сидит в деревне и кого еще можно послать. Надо усилить нажим на единоличников и сломить сопротивление хлебозаготовкам.

7. ОГПУ должно сочетать обобщающую работу и выявление корней саботажа и контрреволюционных организаций с текущей работой и борьбой за хлеб. За последние дни оперативная повседневная работа несколько снизилась. Это надо быстро выправить.

Вынесено решение: следующее заседание назначить на 12 час. дня 21 декабря, подготовив к нему списки снимаемых уполномоченных, вновь назначаемых, а также проекты телеграмм в Винницу, Киев и Донбасс.

21 декабря

С утра продолжение заседания Политбюро. Тов. Терехов упорно не хотел давать фамилии плохо работающих уполномоченных из своих крупных областных работников. Получил суровую отповедь Л. М. [Кагановича]. По-прежнему уверял, что все дело в Харьковской области не ладится из-за отсутствия работников, так как ЦК их не дает.

В результате обсуждения приняты следующие постановления (прилагаются):

1. Телеграмма уполномоченным об усилении работы и снятии 10 уполномоченных с передачей их дел о пребывании в партии в ЦКК.

2. Арест и предание суду 4 наиболее злостно срывающих хлебосдачу директоров совхозов.

3. Телеграммы Киевскому, Винницкому, Донецкому обкомам с предложением немедленно усилить темпы хлебозаготовок.

4. Списки мобилизуемых руководящих работников в качестве районных уполномоченных (25 центральных и 15 военных) и около сотни крепких работников, в том числе 35 военных им в помощь. Разбиты по областям.

5. Отменены решения Политбюро от 29 ноября (о колхозных фондах) и от 15 декабря (о создании проверочных групп для повторной проверки ресурсов совхозов и запрещении вывозки посевматериалов из совхозов).

6. Тт. Косиор и Реденс едут в Днепропетровскую область вместе с т. Постышевым; Балицкий – в Одесскую вместе с тт. Кагановичем и Черновым; Чубарь – в Черниговскую (будет сменяться с т. Дудником); Хатаевичу поручено наблюдение за Харьковской областью. Для усиления работы в Харьковской области даны Сухомлин и Канторович (НКЗдрав) и еще 7 работников в качестве райуполномоченных, в том числе 2 военных.

В 17 час. отъезд в Одессу. (Приехали в Одессу 22 декабря в 14.30.)

22 декабря

В 14 часов приезд в **Одессу**. Совещание с наличными членами бюро Одесского обкома.

Выяснилось, что темпы хлебозаготовок все время снижались, а за последние дни в значительной части районов сошли на нет. Обком каждую пятидневку принимал обширную резолюцию. В последней резолюции от 22 декабря основной упор [сделал] на переобмолот. Значительное место в резолюции уделено так называемому левацкому перегибу во Врадиевском районе.

Майоров. Большое сопротивление обмолоту соломы. Переобмолочено всего 2%, что дало 66 тыс. пудов хлеба. Остается заготовить еще 23 млн пудов. От запасов и переобмолота ожидаем получить 13 млн пудов, остальное от вскрытия раскраденного и отобрания незаконно розданных авансов.

Пока изъято 225 тыс. пудов – 5% незаконно розданного сверх 15% обмолота в авансы.

Перегибов немного, а наоборот, боязнь их. Уполномоченные, дойдя до 80–90%, просят их отозвать, считая свою миссию оконченной. Ряд уполномоченных ЦК (напр., Таран) приезжали в обком разговаривать о непосильности плана. Я гнал их обратно. Значительная часть уполномоченных пишет в обком художественные очерки и корреспонденции, но не ведет оперативной работы на месте.

Выделили 7 тяжелых районов и по ним концентрируем удар, в первую очередь по линии ГПУ. Приводит факты перерождения ряда сельских коммунистов.

В результате совещания приняты решения:

1. Созвать совещания секретарей райкомов, пред. РИКов и уполномоченных ЦК и обкомов по группам районов: Одесса – 23.XII – 16 районов, Вознесенск – 24.XII – 12 районов, Херсон – 25.XII – 12 районов, и 10 районам, наиболее близко подошедшим к выполнению плана, разослать телеграмму за подписью Кагановича, Любченко и Майорова.

2. Приговоры о расстреле публиковать не только в районной, но и в областной печати, тщательно их редактируя.

В 17 часов выехали в **Антоново-Кодинцевский район.** По дороге заехали в село Буерлык Благоевского района – колхоз имени Свердлова: 269 дворов, 449 работников, 958 едоков – 42 тыс. трудодней (многие числятся в колхозе, но не работают). 100 лошадей, но 23 из них заболели сапом. Недавно прикупили еще 15 лошадей, 58 свиней, 114 овец (6 племенных каракулевых производителя). План хлебозаготовок выполнен на 59%. Однако в колхозе имеются и семенные, и страховые фонды, так как получено распоряжение Благоевского райЗО на основании постановления областных и украинских организаций засыпать семенные и страховые фонды. Основная масса хлеба, однако, раскрадена. Настроение правленцев и секретаря ячейки благодушное, спокойное. За хлебозаготовки драться не хотят. Формально проделывают все, что им предписывают. Отбирают у колхозников по полпудика «незаконно выданные авансы».

Сдано колхозом в хлебозаготовки 2000 центнеров зерна, а на складах в наличии имеется 708 центнеров семян и 138 центнеров страхфонда. Это несмотря на то, что план еще не выполнен на 1000 центнеров.

Жалуются, что собрали рожь по 8 пудов с га из-за того, что посеяли по падалице подсолнуха, плохо обрабатывали, семена негодные. Участковый агроном МТС присутствует тут же в роли постороннего наблюдателя. Заявляет, что не несет ответственности, так как недавно назначен.

Антоново-Кодинцевский район. Секретарь райкома 3-й месяц в районе. Сиротюк – кончил Артемовку, производит впечатление способного и энергичного работника. Но вяловат. На 20 декабря район выполнил план на 79% (за 3 месяца план поднялся с 40 до 79%). Осталось выполнять 2 тыс. тонн. Последние дни вывозят по

15–20 тонн в день. Пробуют оправдать скверной дорогой. Просят глубинку. Применяют метод возврата «незаконно выданных авансов». У уполномоченного ЦК Полякова (в районе 5 месяцев со времени уборочной, ходит под секретарем, работает в Харькове в Укрснабе) благодушное оптимистическое настроение. Уверял, что после его агитации колхозники сразу «просветлялись» и несли хлеб, переполученный ими по трудодням.

Пред. РИКа Циба рассказал, что в колхозе «Пробуждение» возвратили 200 «перебранных» по авансам пудов зерна из оставшихся к выполнению 350 пудов.

Вместе с районным руководством «наметили географию» хлебозаготовок – основные села-колхозы, на которых нужно сосредоточить все внимание.

23 декабря

С утра заседание бюро Одесского обкома партии. Распределены уполномоченные по районам. Заслушаны сообщения прокуратуры и ОГПУ. Отменены директивы облЗУ о фондах. Оформлены решения вчерашнего совещания членов бюро о посылке телеграммы в передовые районы и о совещаниях по группам районов.

За подписью Л. М. [Кагановича] и Чернова послана телеграмма в Москву и передан по прямому ряд постановлений ЦК КП(б)У и областных организаций о создании колхозных фондов. Просили отменить постановление ЦК КП(б)У от 18 ноября как дающее повод на местах тормозить хлебозаготовки под видом засыпки разных фондов.

В 12 часов началось совещание секретарей районов Одесской группы.

1. **Первомайский район.** Секретарь т. Неймарк. При урожае 8 центн. с га изымают на заготовки 5,5 центн. Крестьяне дают штрафы мясом, деньгами, но придерживают хлеб. Хлебозаготовки все время снижаются, хотя осталось заготовлять из 36 тыс. тонн 12 тыс. тонн – 33%. Переобмолот дал 28 тыс. центнеров, в среднем 1 центнер зерна с 33 центнеров соломы. Л.М. [Каганович]: «Кто вешал солому?» Солому не вешали, а считали в среднем 20 центнеров соломы с 1 га. Ошибка, что не увязали обмолота с хлебозаготовками.

2. **Любашевский район.** Секретарь Головащенко. План хлебозаготовок выполнен лишь на 45%. Большая засоренность парторганизации. Сняли 11 председельсоветов. Хлеб в мелких ямах – раскопали 700 ям, но нашли в них всего около 27 (?) центнеров. Твердозаданцы [твердосдатчики] разъехались из района. Единоличники выполнили план всего на 22%. «Расчекрыживание». Уполномоченный обкома Могилевский. В ряде сел круговая порука: «Хліб крали всі». Мы штрафы не доводим до конца. Нужно применять конфискацию усадебных земель. Троицкий район самостийничает и высылает своих не исполняющих планов и саботажников хлебозаготовок в соседний Любашевский район. Оставшийся план 8 тыс. тонн едва ли будет выполнен.

3. **Цебриковский район.** Секретарь Якунин. План выполнен на 76%, осталось 8,6 тыс. центнеров. Якунин подвергается тщательному допросу о методах заготовок в колхозе им. Сталина села Каторжного. Обнаруживает незнакомство с деталями, трафаретность и неконкретность ответов.

В районе имеется 878 тонн семенных фондов и 115 тонн для СТФ [страхфонд]. Раскрыто 250 ям, найдено в них 750 центнеров хлеба. Хлеб прячут даже в могилы.

4. **Врадиевский район.** Секретарь Лукашенко – одесский рабочий, был директором ряда заводов, юркий одессит, жуликоват, не смущается, за словом в карман не лезет, в записной книжечке имеет все сведения.

В районе не обмолочено 7,5 тыс. га зерновых и 2,5 тыс. га других культур. За последние 18 дней намолотили 17 тыс. центнеров, а государству сдали всего 9 тыс. центнеров (это выяснилось путем длительного допроса с пристрастием Лукашенко со стороны Чернова и Л.М. [Кагановича].

Инструктор ЦК КП(б)У Раисов по материалам райкома, не съездивши в село Агафьевка, накатал докладную записку о «левацких» перегибах в селе Агафьевке. На деле – пред. РИКа вскрыл кулацкое кубло в колхозе во главе с бывшим помещиком Марченко, проникшим в партию. Производили обыски и аресты группы Марченко и, наряду с кулачьем, задели и бедняцкие хозяйства. При производстве операции некоторые, производившие обыски, «барахолили». Это дало повод Раисову написать о «левацких» перегибах. На деле это попытка прикрыть правую практику провокационными поступками.

5. **Кривоозерский район.** Секретарь Шепелев. Усердно защищал метод отобрания «незаконно переданных» авансов. Район должен заготовить 16 тыс. тонн, а «незаконных авансов» пока собрали по району 60 тонн, т. е. 0,5% оставшегося плана заготовок. Уполномоченный ЦК Коцюбинский рассказал, что ухитряются прятать зерно под посевом. Надо усилить милицию, так как сейчас много грозим и не проводим в жизнь угрозы. В середине декабря в район приехала выездная сессия облсуда судить коммуниста (сейчас активно борющегося за хлеб) за перегибы, допущенные в январе-феврале 1932 года. Это сильно деморализовало хлебозаготовителей в районе.

Каганович *(аплодисменты)*. Не думайте, что я стану добрее от аплодисментов *(смех)*. Зачитывает решение ЦК от 19 декабря о посылке Кагановича и Постышева на Сев. Кавказ особоуполномоченными ЦК и СНК. Объявленная партчистка должна вычистить тех, кто треплется языком за генеральную линию партии, а на деле ее саботирует. Хлебозаготовки – лучший экзамен для партийца. Издевательство – собирать по полпудика авансов и проходить «мимо» засыпанных колхозных фондов. Решения ЦК КП(б)У от 18 и 29 ноября отменены. Но значит ли это, что мы не должны собирать семена? Нет. Семена нужно собрать, но после выполнения плана хлебозаготовок. За семена нужно драться. И, возможно, придется пойти на путь самообложения колхозников. Но это гораздо целесообразнее делать именно для семян, а не для хлебозаготовок идти и «побираться» у колхозников по полпудика.

У многих секретарей нет ясности – чего можно и чего нельзя. Их с прошлого года «мамка на перегибах ушибла». И вот боятся «перекручивания». Украинская пословица говорит: «Крути, да не перекручивай». А они решили «зовам не крутить» *(смех)*. В морду бить никогда не следует. Но умело проведенные обыски и не только у единоличников, но и у колхозников, рабочих, коммунистов – это не перегиб. *Надо село взять в такой «штосе», чтобы сами крестьяне раскрыли ямы.* Добровольно вскрывающим ямы надо дать амнистию.

Необходимо очистить парторганизации от примазавшихся и оппортунистов, идейно вооружить и закалить парторганизацию. Когда в душе нет твердости, нет металла – хлебозаготовки не пойдут.

Я за переобмолот, но он – не главный источник получения хлеба. Кроме того, он неминуемо растянется на 2–3 месяца. Целесообразнее переобмолот вести для создания семфондов и страхфондов – для весенних полевых работ. На это колхозники пойдут охотнее. Часто сейчас вокруг переобмолота больше суетни, чем дела и толка.

Далее подробно касается форм воровства в колхозах и значения декрета о защите соц. собственности. Новый этап борьбы за колхоз. Коммунисты должны уметь оставаться в меньшинстве и завоевывать себе большинство в колхозах.

Кто не умеет видеть классового врага под маской колхозника, тот не большевик, а народник, эсер. Коммунист без идейной политической вооруженности мещанин. Либо соц. колхоз, либо крестьянский союз.

После совещания секретарей райкомов – беседа с работниками ОГПУ.

24 декабря

Утром приезд в **Вознесенск.** Короткое совещание в райкоме (секретарь Кинжалов, пред. РИКа Зиновьев, уполномоченный ЦК Гаврилов). Затем разбились на 2 группы и поехали по колхозам (группа во главе с т. Кагановичем и во главе с т. Любченко).

Наша группа посетила колхоз имени 61 коммунара в Раковском сельсовете и колхоз 61 партизана в с. Арнаутово.

Колхоз села Раковка имени 61 коммунара – 209 хозяйств, 393 трудоспособных, 788 едоков. До 1 ноября – 28 тыс. трудодней, до конца года предполагается 37 тыс. трудодней. Многие имеют по 20–30 трудодней. Роздали на трудодень по 2600 грамм муки в переводе на зерно (причем обществ. питание составляет 55% выданного), по 2 копейки денег – к распределению по трудодням деньгами при доходах колхоза в 119 тыс. руб. намечено всего 650 рублей. Вместе с тем не погашена со многих еще старая задолженность в 300–400 рублей (в том числе и по старому с.-х. товариществу).

Штаты правления раздуты. На 200 хозяйств следующие платные должности, оплачиваемые трудоднями: председатель, секретарь, завхоз, 2 счетовода, нормировщик, полевод, 3 кладовщика, 1 сторож, зав. мельницей, зав. конным двором и зав. фермой да еще 5 бригадиров – всего 19 чел. На них истрачено около 7 тыс. трудодней.

План хлебозаготовок – 7200 центнеров, сдано пока 5060 центнеров. Помимо семенных фондов, в амбарах колхоза имеются около 160 центнеров озимой ржи, хранившейся по распоряжению райкома для обмена на яровой ячмень. (Кассир и нормировщик были весьма подозрительны на вид. Решили «брать и допросить обоих – нет ли скрытых амбаров хлеба. Результаты будут даны приложением к дневнику). Уполномоченный райкома – заврайстат – сидит в колхозе 8-й месяц и все без толку. Колхоз села Арнаутово имени 61 партизана.

Председатель беспартийный, крепкий, но хлеба сдавать не хочет. Секретарь ячейки – двадцатипятитысячник, но веса в колхозе не имеет. В колхозе 361 хозяйство, 663 трудоспособных, 1410 едоков. На трудодень дали 1300 грамм. Осталось обмолачивать 312 га. План хлебозаготовок выполнен на 55%. Сдано 3,9 тыс. ц, засеяно 1 тыс. ц, распределено по трудодням 7,7 тыс. ц. Осталось запасов, по их словам, 100 ц пшеницы и 500 ц для перечистки – отходов. Уборочная площадь – 2000 га. Низкий урожай, в среднем по 6 центнеров зерновых с га, объясняют плохой обработкой и

тем, что уже 4[-й] год сеют рожь по ржи из-за того, что райЗО путает земли. От хлебозаготовок хотят отделаться дачей оставшегося переобмолота и обмолота. Собирать раскраденное зерно до сих пор не начинали и не думали.

Сельсовет также ведет слабую борьбу с единоличниками, не сдающими хлеб. Село зажиточное. Единоличный сектор – 135 хозяйств. Из них уже 50 ликвидировались – главы семей сбежали неизвестно куда. То же было и в прошлом году, а к лету они вернулись, наворовали хлеба, собрали свой урожай. И теперь опять скрылись. Председательсовета производит впечатление крепкого работника, хорошо знает по фамилиям единоличников, уже 3-й год председательсовета. Но уполномоченные по селу слабые.

Совещание секретарей группы районов. Открылось в 22.15.

1. **Новоукраинский район.** Секретарь Козырев. Нужно переобмолотить 71 тыс. га. При 100 молотилках, переобмолачивающих по 7–8 га в день, потребуется 100 дней. Кроме того, нужно обмолотить 5 тыс. га. Имеется 1,5 тыс. га неубранной кукурузы. В селе Ровно нашли 737 ям. Л. М. [Каганович]: «А где у Вас субъективный фактор?». Ответ: «Перестроили парторганизацию» (ответ расплывчатый). Из обмолота не сдали 120 центнеров хлеба.

Уполномоченный т. Крутко. Работает 9 дней. Счетоводы и адмперсонал колхозов получил много лишнего хлеба. Семья из 5 трудоспособных и лучших ударников получила 5 центнеров, и счетовод с женой получил 5 центнеров на двоих. 26 декабря проводим слет колхозов, выполнивших план. Надо подбросить мощные молотилки и двигатели (возможно, трактора). Нет шкивов. Район обслуживают 3 МТС, но их роль в хлебозаготовках ничтожна. Колхозы занесены на «черную доску», колхозная торговля в них запрещена, а правления колхозов предоставляют подводы для поездки на базар. Для 7 учителей создали учительский фонд в 27 центнеров.

2. **Арбузинский район.** Секретарь Кобзарь. Применили возврат незаконно переданных авансов. В одном колхозе из 600 центнеров, розданных по трудодням, вернули 70 центнеров (раздавали по 1,6–2,2 килограмма на трудодень), а весь остающийся план – 3000 ц. Оставалось необмолоченным 400 га.

Л. М. [Каганович]: «Это напоминает кулацкую политику с красными обозами – положить пудик и везти с красным флагом».

Еще не обмолочено 6 тыс. га по всему району. Нужны работники – 10–11 чел. Сейчас имеются из обкома 18 уполномоченных, но их, по мнению Кобзаря, недостаточно, да к тому же они слабые люди.

3. **Зиновьевский район.** Секретарь Пидсуха. 4[-я] пятидневка сорвалась, срывается и 5-я, главным образом из-за транспортных причин. Еще остаются 17 тыс. га необмолоченного хлеба. Но скирды тают без обмолота – расхищаются. Причина срыва – затягивание уборочной кампании и частая смена руководства (в одном колхозе за год 13 раз менялся председатель).

Уполномоченный обкома Иванченко. Затягивание обмолота сознательное, чтобы хлеб остался на месте. Сопротивляются и коммунисты. Репрессии не проводятся единой системой, единым прессом, почему и не дают должного результата. В колхозах хлеба еще много. Молотят хлеб сырой. Его не принимают на глубинках. На одной глубинке он уже загорелся.

4. **Доманевский район.** Секретарь Вишневский. План хлебозаготовок выполнен на 60%. Путает цифры. Рассказывает анекдот, что Товаровская (пом. обл. прокурора) прислала в район бумажку с предложением списать из книг ЗАГСа расстрелянных, а не позволяет опубликовывать приговоры и исполнения их в печати.

Уполномоченный ЦК Дитюк. На «черную доску» выбраны неудачно маленькие колхозы в 18 и 26 дворов. Уже исключены из партии 3 уполномоченных и 1 из них арестован (бывш. председатель райколхозсоюза). Секретарь одной из сельских ячеек в то же время отбывает принудительные работы за растрату в кооперации. И ячейка выносит решение просить о сокращении срока принудиловки для своего секретаря.

5. **Вознесенский район.** Секретарь Кинжалов. Мы дали распоряжение забронировать для обмена на яровые семена ячменя озимую рожь потому, что иначе мы останемся без семян, так как воровали преимущественно озимые и из наворованного яровых семян не наберешь. Авансы не удерживаем, кроме административно-хозяйственного персонала колхозов (счетоводов, председателей и пр.). Отобрание наворованного в ряде колхозов начали проводить крайне неумело, с поголовных обысков, и начинали с тех, кто просил их обыскать. В результате ничего не находили, а обысканные получали как бы санкцию, что у них ничего нет. Это мешало хлебозаготовкам.

6. **Новоодесский район.** Секретарь Теверовский. План хлебозаготовок выполнен лишь на 60%. Запоздали с молотьбой. Один предколхоза Недвига, ранее как секретарь окружкома комсомола, исключавшийся за троцкизм, агитировал открыто за затягивание обмолота. Осужден на 8 лет. Не обмолочено пока 3 тыс. га. В день молотят по 500 га.

Погребной – уполномоченный обкома. План небольшой – 4,4 ц с га. Но основное препятствие – кулацкие гнезда, засевшие в 7–8 селах. Напр., в Андреевке предколхоза сидел старшина, счетоводом – сын высланного кулака и т. п. По Бугу в 12 сельсоветах успели уже спустить хлеб «по течению», т. е. переправить и перепродать подальше.

7. **Братский район.** Секретарь Тонконог. Не обмолочено 5,3 тыс. га. Обещает окончить обмолот к 1 января.

8. **В.-Висковский район.** Секретарь Чечко. План выполнен на 70%, закончат к 18–19 января. Не обмолочено еще 2 тыс. га.

Уполномоченный обкома Тараненко. Засыпали 130 ц для 7 учителей в селе Максимовка. Коммунисты сопротивляются вывозу готового видимого хлеба.

9. **Карллибкнехтовский район**. Секретарь Дюрмаер. Большая засоренность колхозов кулацким элементом. Хлебозаготовки закончим к 20 января. В немецкой деревне еще слаба классовая дифференциация. Имелось 20 случаев добровольного вскрытия хлебных ям.

Каганович. Только в конце декабря вы начинаете понимать, как надо заготовлять хлеб. И то я вас похвалил, что вы начинаете понимать. Вчера собравшимся секретарям в Одессе я этого не сказал. Хлеб, шедший у вас до сих пор, шел значительно самотеком, не политически, без души, без большевизма. Вы путались и растерялись от прошлого года. Куда вы смотрели, что на общественное питание уходит по 3–4 фунта на трудодень, а теперь собираете по полпудика розданных авансов. А в этом вопросе легче всего наделать перегибов, создать единый фронт против нас, обидеть ударника, подорвать основу трудодней.

Что главное у вас сейчас? Не авансы и не переобмолот, а:

а) вывезти наличие хлеба из амбаров, хотя бы он хранился под видом всяких фондов;

б) ускорить обмолот;

в) искать разворованный хлеб, в особенности у единоличников. И искать так, чтобы сами добровольно раскрывали ямы, так как иначе у нас не хватит сил перекопать всю землю.

Многие коммунисты оказались идеалистами эсеровского толка, идеализируя колхозника и не замечая классовой борьбы. Недостатки многих коммунистов сейчас:

а) работают как приказчики;

б) итальянят, отсиживаются;

в) стыдливые девушки (как щедринский герой – «я бы рад не обижать, да исправник приказал»).

Час испытания для Одесской области. Предстоящая партчистка.

Совещание закончилось подписанием секретарями райкомов обязательств окончания выполнения хлебозаготовок к определенным числам и вывоза, начиная с 26 декабря, не менее определенного количества хлеба.

Совещание кончилось в 4 часа 25 декабря. В 4.30 уехали в Херсон.

25 *декабря*

Приезд в 17 часов в Херсон. Совещание секретарей райкомов, пред. РИКов и уполномоченных Херсонской группы районов.

1. **Снегуровский район.** Партчистка закончилась, но на хлебозаготовках почти не отразилась Вместо 280–300 тонн в день заготовляют 30–40 тонн. Получено выявлением разворованного хлеба 381 тонну и собиранием незаконно выданных авансов 114 тонн, а нужно еще заготовить 13 000 тонн.

Уполномоченный ЦК Хвыля. Начальник районной милиции оказался главарем шайки, разворовывавшей хлеб и спекулировавшей им. Сейчас арестован. Одесский суд задержал утверждение приговора над кулаками на 3 месяца. Слишком поспешили с окончанием чистки. Прочищенные комсомольцы не выходят на молотарки, празднуя, что их оставили. Вместо вычищенных и снятых петлюровцев и григорьевцев надо дать в район крепких работников.

2. **Баштанский район.** Секретарь Шевченко сидит уже 3 года. Есть сведения, что отрицательно относится к заготовкам. Райорганизации разбазарили 20 тыс. пудов хлеба для нужд района (устное заявление в личном разговоре уполномоченного ЦК Дроба). При возвращении «незаконно выданных» авансов часто по разверстке на двор приходится больше сдать, чем получено по трудодням. Напр., сдают по 3 центнера, а авансу всего получили 2 центнера. (Л. М. [Каганович]: «Это же издевательство над соввластью и трудоднями. Вы вступили в сделку с ворами вместо того, чтобы их сурово карать»).

Ямы, где зарыт хлеб, мелкие, в одном хозяйстве нашли 40 пудов, спрятанными в 11 ямах. Чтобы замаскировать яму, сажают над ней дерево (напр., вишню на могиле). В *Песках* (*село на «черной доске»)* собралось 30 уполномоченных по хлебозаготовкам. Сейчас село от них разгружается.

Уполномоченный ЦК **Конотоп.** Подчеркивает большую засоренность кадров. Секретарем ячейки сидел сын управляющего имением, белогвардеец. Главное – вся его прежняя жизнь протекала на глазах этого же села. И молчали.

Район в прошлом году был ведущий, получил красное знамя, а сейчас сел, потому что райком идеализировал колхозника.

Председатель РКК покрывает воров-коммунистов и не дает согласие на их арест. На этой почве у него были стычки с Конотопом.

3. **Херсонский район.** Секретарь Сидерский – энергичный работник, но явно недоучитывает значения хлебозаготовок для его района. Имеет полную возможность в ближайшие дни выполнить план. Но борется за это слабо.

Отстают в выполнении плана самые крупные колхозы. Мелкие планы уже выполнили. На половине молотарок весовщиками работает кулацкая агентура, которая расхищает хлеб, несмотря на то, что на каждую молотарку был поставлен контролер из рабочих и коммунистов. Разнобой в накладных колхозов и ссыпных пунктов. Большое воровство на ссыпных пунктах и обвешивание *(голоса: «Это рефакция»)*. Возможно, этот вид воровства на иностранном языке и называется рефакцией *(смех)*.

4. **Цюрупинский район** – обещает в ближайшие дни закончить план.

5. **Устимовский район.** Секретарь Каминский. План выполнен на 75%. Еще осталось молотить 1000 га. Есть и семенные, и страхфонды. 5 случаев добровольного вскрытия самими [крестьянами] собственных ям.

6. **Голопристанский район.** 31% единоличников. Основываясь на том, секретарь райкома виляет в точных сроках окончания плана, рассказал, что для того, чтобы заставить единоличников сдавать, вечерами и ночами колхозники ходят отрядами-толпами с факелами, подходят к дому единоличника и требуют у него отчета, как он выполнил хлебозаготовки.

Уполномоченный обкома Ханзон говорит более уверенно. Указывает на огромную засоренность. Из одного села выгнали уполномоченного райкома – зам. пред. РИКа Жупыну, и тогда хлеб пошел. Один предколхоза сказал колхознику, нашедшему в яме 60 пудов хлеба: «Ешь сам и никому не говори». Бывший секретарь райкома Дубровский самовольно снижал планы колхозам и дезориентировал их. Сейчас получил повышение и работает в Харькове.

7. **Каховский район.** Мал урожай, так как весной сеяли по 3 пуда на га. Уборочная кампания прошла успешно. А на заготовках район сел. Таран: «В районе большая растерянность. Но хлеб есть».

8. **Николаевский район.** Секретарь Горя не в курсе дела, за хлеб борется слабо. План выполнен только на 84%. Имеет все возможности закончить хлебозаготовки к 1–2 января.

9. **Новобугский район.** Еще осталось сдавать 20 тыс. т. Когда как следует нажали на одно село, оно за 5–6 дней вывезло 7–8% годового плана, а раньше совсем не вывозило. Не сумели еще до сих пор организовать добросовестную часть колхозников против лодырей.

(Л. М. [Каганович]: «А вашей политикой удержания авансов вы еще больше мешаете этому, сплачивая в единый фронт ударников и лодырей против хлебозаготовок»).

10. **В.-Александровский район.** В глубоком провале. Считали скирды, а хлеб из них все время таял. Хватились молотить, а хлеба в скирдах и половины прежнего нет.

11. **Калининдорфский район.** Арестованный за хищения некий Кант через несколько месяцев после своего осуждения (получил 8 лет заключения) выдвинулся по линии ДОПРа и теперь заведует Винницким ДОПРом.

Много зерна теряется при переобмолоте в сырую погоду.

12. **Бериславский район.**

Тов. Майоров дает краткую оценку всех выступавших. Каганович (в духе предыдущих двух выступлений с большим развитием общеполитической части).

26 декабря

В ночь на 26 декабря поездом перебрались из Херсона в Николаев. Оттуда утром на автомобилях поехали в Одессу с заездом в Одесско-Николаевский совхоз, Тилигуло-Березанскую МТС и колхоз села Суворово и райком Суворовского района.

Одесско-Николаевский зерносовхоз. Директор арестован постановлением ПБ от 21 декабря (Бальтюкевич), но к моменту приезда нашего в совхоз находился под домашним арестом. Допроса не было, а в своих показаниях он признает бесхозяйственность и сваливает вину на предшественников и объективные причины.

Уполномоченный ОГПУ в совхозе Ляпис написал записку, в которой считает, что план хлебосдачи может быть выполнен максимум на 63% (берет на веру наличие хлеба и не хочет подумать, как получить хлеб, разворованный рабочими и соседними селениями).

В совхозе много капитальных сооружений, мощная машинная база, но крайне неблагополучно с кадрами рабочих.

Тилигуло-Березанская МТС Суворовского района. Существует с 1929 года. Имеет 129 «фордзонов», из них 44 предполагается выбраковать в лом, 12 «СТЗ», 3 «Интера», 40 «Ойль-Пулей», к тяге не годных и употребляемых для стационарной работы. Мощные ремонтные мастерские, хорошие токарные станки, просторно. Обслуживает 56 колхозов, 6372 двора, 66 тыс. га. В обслуживаемых колхозах имеется всего 3500 лошадей, могущих сами поднять не более 15 тыс. га. Таким образом, окружающие колхозы находятся в полной энергетической и тягловой зависимости от МТС. Но свои возможности МТС реализует плохо. Обобщающие предложения и выводы из посещения МТС:

1. Улучшить выбраковку тракторов в лом. Производить не местными силами (сейчас это делается механиком МТМ и инженером-механизатором МТС с участием мастеров и трактористов), а специальной комиссией от Облтрактора.

2. Более разборчиво принимать кассиров (работает 18-летний парнишка, а у него на руках бывает 4–5 тыс. рублей).

3. Лучше сочетать тракторную тягу с лошадиной.

4. Более внимательно относиться к кадровым рабочим. В частности, дифференцировать нормы выдачи хлеба для рабочих горячих работ (напр., кузнецов, литейщиков и т. п.).

Колхоз Суворовского сельсовета (немецкий). Организован в 1930 году. Сейчас 108 хозяйств (остальные 32 хозяйства в селе – единоличники и служащие). Имеет

105 трудоспособных и 424 едока. Трудодней 31 тыс., в среднем по 300 на хозяйство. Посев – 1600 га. Собрали с них, по их словам, 6060 центнеров, т. е. всего по 4 центнера с га. Объясняют плохой обработкой. План хлебозаготовок выполнили на 85%, но под большим нажимом. Сейчас так же потихонечку хотят «отсидеться» на 85%.

Председатель – беспартийный, крепкий хозяин, умело всеми командует, но хлеба сдавать не хочет. Председатель сельсовета ходит под председателем колхоза, уполномоченный райкома вертится у ног председателя колхоза, даже секретарь райкома Грищенко заискивает и теряется перед колхозом.

Предложили окончить сдачу хлеба к 1 января, а пока пощупать счетовода и еще кого-нибудь. Если перелома не будет, то взяться и за председателя. Персональную ответственность за колхоз возложили на Грищенко.

27–28 декабря

Совещание с наличными членами бюро обкома. Выявилась безобразнейшая работа прокуратуры и суда. Не знают дел, не могли дать ярких дел для показательных процессов. Гонятся за статистикой, за количеством осужденных, а не следят за качеством процессов и воздействием на население. В борьбе за количество вступают на путь соревнования по количеству прослушанных дел. Приговоры формулируются безобразно. Основное преступление – кража хлеба – рассиропливается, разбавляется десятками других менее важных проступков. Язык приговора – газетная статья, а не политическая формулировка в юридическом оформлении. Утверждение приговоров Верхсудом задерживается минимум на 2 месяца. Полный ералаш во взаимоотношениях с Харьковом.

Приняты решения о высылке 500 семей саботажников хлебозаготовок, кроме того, 500 только глав семей без членов семей, 50 исключенных из партии в концентрационные лагеря, 500 хозяйств лишить усадьбы, распродать имущество [...], провести несколько показательных процессов и важнейшие приговоры помещать не только в районных, но и в областной газете, открыть новых 32 глубинных пункта, исключить из партии секретаря Октябрьского райкома партии и предупредить ряд других секретарей, что если они в ближайшие 2–3 дня не добьются перелома, им грозит та же участь. Сняты с передачей дела в облКК 3 уполномоченных обкома по зерносовхозам. Ряд практических мероприятий по усилению работниками (уполномоченными и постоянными) наиболее слабых и должных дать основную массу хлеба районов. Оперативные мероприятия (телеграммы, посылка т. Майорова) по отдельным районам.

Отъезд в Харьков в 16 часов 28 декабря.

В 21 час прием в вагоне Кинжалова и Гаврилова (Вознесенский район), и накачка по усилению темпов хлебосдачи.

В 1.30 29 декабря прием в вагоне Пидсухи и Иванченко (Зиновьевский район), и резкая накачка по усилению темпов хлебосдачи.

Обоих секретарей обязали посылать в Москву каждые 3 дня сообщение о ходе хлебозаготовок.

29 декабря

В 11.40 приезд в Харьков. Заседание с наличными членами ПБ ЦК КП(б)У (Косиор, Хатаевич, Балицкий, Терехов, Шлихтер). Приняты решения:

1. Письмо обкомам и райкомам о немедленной сдаче колхозами, не выполнившими плана хлебозаготовок, всего наличного зерна, в том числе и так называемых семенных фондов, в хлебозаготовки в ближайшие 5–6 дней, мобилизовав для этого тягло.

2. Об имеющихся фактах перегибов и хулиганства. Отвергнут проект письма, предложенный т. Хатаевичем, который в сущности после разоблачения теории фондов мог как «теория перегибов» стать тормозом для хлебозаготовок. Вместо этого принято короткое предложение тройке по репрессиям тщательно расследовать каждый факт хулиганства и воровства при обысках в отдельности и соответственно реагировать в каждом отдельном случае.

3. Применить распродажу всего имущества, а также лишить усадебной земли и построек наиболее злостно саботирующих хлебосдачу единоличников по Харьковской области 1 000 хозяйств, по Днепропетровской – 500 хозяйств.

4. Выслать из Днепропетровской области 700 семей.

5. Ряд практических мероприятий по улучшению работы суда и прокуратуры: поручено отправить руководящее письмо о составлении приговоров, создать подготовительную тройку к заседаниям комиссии ЦК, проверить причины расхождений между НКЮ и областями о количестве утвержденных в центре дел по высшей мере социальной защиты.

В 18.40 отъезд из Харькова в Москву.

РДАСПІ. – Ф. 81. – Оп. 3. – Спр. 215. – Арк. 1–24.
Машинопис.

---

*Каганович Лазар, на той час член Політбюро і секретар ЦК ВКП(б), керівник комісії по хлібозаготівлям на Україні.

ФРАГМЕНТ ЗІ ЩОДЕННИКА СТЕПАНИДИ ДАЦЮК*

Мої щоденники
[надпис на обкладинці]

[січень-березень 1933 року]

Сьогодні самий лучший день моєї жизні – після першої шкільної самостійної роботи з письма мені батьки купили і подарили зошити. Мені зошити!! Наша вчителька казала, щоб ми в них щоденно писали наші спостереження, думки. І, коли виростемо, будемо помнить кожен день нашого життя. Я буду стараться все записувати з сьогоднішнього дня. Я хочу все знати і помнити. Я буду самою розумною і в класі, і в хуторі.

<…>

Январь, 10 день 1933 року.

В нашому класі осталось 7 учнів. Ольга сказала, що іншим погано, вони не можуть ходить, даже в школу по юшку.

Январь, 23 день 1933 року.

Мама вже тиждень ходить сумна, каже, шо не має з чого нам їсти готувати. Мені нізким гуляти, в животі наче камені сидять, але я знаю, що це ненадовго. В нас же самий великий і сильний народ, в нас же є сам СТАЛІН.

Январь, 27 день 1933 року.

Сьогодні чудовий день а я ще ніколи не їла такого смачного супу. Тато казали, що піймали якусь пташку і собаче щеня. Це погано. Неможу заснути. Ввижається як голодне щеня лащиться до мене та питає мене, за шо???????

Лютий, 9 день 1933 року.

Я перебралася в сусідську хату. В них багацько книжок, а вони кудись зникли. Тут ніхто не бачить мене. Мені страшно. Надворі нікого нема, даже горобців. Вчора пішла до моєї дружки, хотіла з нею ворон половить, на юшку, а вони всі лежать. Мама сказала, шо вони всі пішли до бога, але його нема. Я знаю.

Лютий 21 день 1933 року.

Пішла до сусідського дому а там, лежить тато. Мертвий. Не можу [подальший запис пошкоджений]

Березень, 2 день 1933 року.

Сьогодні пішли з мамою до німців в колонію. Якась стара німка дала муки та шмат хліба. Ми святкуємо. Погано. Поїли та сьогодні вже знову хочеться і ще більше. По обіді приїхали з району два начальники. Ми побрели їм все розповісти, шоб вони це обов'язково передали Сталіну та іншому начальству, а вони тілько ржуть. Витягли банку засоленого м'яса і сказали всім дівчатам, шо дадуть її тій, яка роздінеться повністю і так їм зтанцює. Люба, сама красіва, погодилась. Пройшовшись танком по колу взяла банку. Та до дому не дійшла. Впала на дорозі. У неї четверо менших братів. Навряд чи вони отримали м'яса.

[іншим почерком дописано]

Вчора мого чоловіка направили збирати трупи і закопувати, щоб не було зарази. Він казав, що коли виносив труп якоїсь дівчинки, випав зошит, то він і взяв його до махорки, курить. А я не дала. Ще в гімназії мені казали про літописи київської русі. Я збережу зошит. Коли все це закінчиться, то тикну його у очі нашому парторгу і прочитаю його дитині чи онуку, якщо доживу. Щоб «гордився» батьком».

[підпис відсутній]

Оригінал, рукопис.

---

*Степанида Дацюк проживала на хуторі Михайлівка Баштанського району, вік дівчинки не встановлений. Її щоденник був переданий мешканцями Михайлівки у 80-х роках до музею місцевої школи. Після закриття школи зберігається в особистому архіві вчителя О.М. Летка.

Відтворений зі збереженням орфографії оригіналу.

ИЗ ДНЕВНИКА ГЕРМАНА ТОПОРОВА

«1937 год, 22 мая.

г. Раменское

В моей жизни произошел неожиданный и трагический поворот. То, что случилось, раньше показалось бы мне бредом, глупой фантазией. Но это произошло… как гвоздь вколотили в душу. Гнетут вопросы: ПОЧЕМУ? ЧТО, ПРАВДА?..».

Несчастье пришло в нашу семью 17 мая, в тот день, когда окончились основные занятия в школе. Впереди – экзамены и беззаботный ребячий отдых. За окнами сияло солнце, манил к себе недалекий сосновый бор. С двух последних уроков мы – я и еще два моих приятеля, удрали. Сначала на лесной поляне играли в футбол (точнее сказать, «в портфель»). Потом один из нас возбудил животрепещущий разговор о достоинствах наших соклассниц.

– Ничего странного, заявил он, – восьмой класс все же кончили.

– Что из тебя к 30-ти годам будет! – заметил другой.

Я молчал, но тема разговора, в сущности, была приятна и мне…

Интересная жизнь сложилась у меня в Раменском: учусь в одной городской школе, живу в другой, где работает отец. Между школами три километра: то пешком, то на электричке…

Поднялся на второй этаж, иду к комнате, которую мы занимаем. Вдруг ее дверь резко распахнулась, мелкими, торопливыми шагами из комнаты выбежал директор школы. Запомнились его испуганные, округлившиеся глаза на безбровом гладком лице кирпичного цвета. Пробегая, он бросил на ходу:

– Скажи им, что сейчас принесу.

Я не понял, что он принесет, но мне стало страшно: у матери в последнее время участились серьезные сердечные приступы. Я стремительно ринулся в распахнутую дверь. Увидел: на жгуче пылающем фоне окна, расчерченного темным переплетом, выделялся еще более темный, густо-синий силуэт широкоплечего человека, стоявшего ко мне спиной недалеко от входа. Сбоку торчала кобура револьвера, на голове – диск форменной фуражки.

Фигура сделала шаг в сторону и, кажется, повернулась ко мне. Но я уже смотрел не на нее. Еще двое военных в глубине комнаты склонились над раскрытым сундуком и бесцеремонно выбрасывали прямо на пол его содержимое. Направо, у стены, полуобняв рукой за плечи припавшую к нему мать, стоял отец. Он смотрел на тех двоих и вроде бы внешне был спокоен. Только лицо его было бледно-желтым, да на одной из щек иногда напряженно дергалась кожа.

Навстречу мне глянуло заплаканное, с тоскливыми жуткими глазами лицо матери.

– Сынок! Папу нашего арестовывают, – выкрикнула она и задохнулась в новых рыданьях.

Я кинулся к ней, к отцу, тоже припал к нему и ничего не мог выговорить. Больше того – я ничего не мог понять.

– Мария, – заговорил отец, – сын, не бойтесь. Это Очер мне пакостит. Но все выяснится, кончится хорошо, как было не раз.

Постепенно мать затихла. Так втроем, тесно прижавшись друг к другу, молча простояли мы все время, пока шел обыск. Было еще светло, когда он окончился, и широкоплечий человек (очевидно, старший) кивнул отцу и сказал:

– Вы пойдете с нами… Теплые вещи прихватите.

Я и мать похолодели от этой сдержанной суровой заботы: значит, предстоит долгая разлука…

Но мама – она все-таки молодец! Быстро собрала самые необходимые и негромоздкие вещи, удобно уложила их в лучший мешок (так посоветовал старший), достала теплое пальто, шерстяные носки, шапку. Вернулся директор школы с папкой в руках. Теперь я понял – он принес служебное дело отца.

– Подпишите протокол изъятия, – ему и отцу приказал старший.

Директор подписал послушно, не глядя.

– Изъяты: один из пяти наличных экземпляров книги «Крестьяне о писателях», хлопчатобумажный платок исполнения 1925 года, письма литераторов Зазубрина, Аграновского, Сосновского, сборник речей Луначарского, – это вслух прочитал отец, внимательно разглядывая протокол. Потом он пожал плечами и расписался.

Поразило еще – пожалуй, больше всего: двое закончивших обыск расчистили пинками путь к кровати (стульев у нас было мало), уселись на нее и закурили. Все это с безразличными, неторопливыми движениями, как при самой обыденной, привычной работе.

Старший взялся за ручку двери, двое поднялись и начали быстро доставать наганы, но первый махнул на них рукой. Сказал мне и матери:

– Не провожайте, не нужно этого.

– Да-да, – подтвердил и отец, целуя нас на прощание. – Сын, ты уже вырос. Береги мать, ее сердце. Глядеть в глаза никому не бойся: я не преступник и сумею постоять за себя…

Ушли…

Да, я обязан быть твердым… Еще обязан знать, что детство мое кончилось …

26 мая

Сегодня почему-то задумался над чередой политических событий…

1934 год Выстрел Николаева в Смольном. Военная коллегия Верховного суда СССР.

1936 год. Новый процесс: Каменев, Зиновьев… Газеты полны отчетами о разоблачениях все новых и новых «врагов народа». В них промелькнули и знакомые фамилии: Зазубрин, Сосновский…

В этом же году – смерть Горького и зловещие слухи вокруг неожиданной кончины писателя.

Сейчас 1937 год. И хоть мне нетрудно верить в честную жизнь отца, но все равно страшно… Невыносимо жить…

Ночь с 17 на 18 мая была для меня бессонной. Под утро только пришло тяжелое забытье, от которого скоро очнулся. Мама поднялась давно. Она стояла у столика

в углу комнаты и несколько раз пыталась разжечь примус. Нальет спирт в чашечку горелки, зажжет и стоит. Спирт сгорел уже, она все стоит. Потом повторяет…

Еще не было шести часов утра, когда пешком мы отправились к районному отделу НКВД, к его КПЗ. Долго бродили возле большого серого барака и все старались заглянуть с задней стороны в небольшое окно с железной решеткой. Но там было темно, никакого движения.

– Сынок! – вдруг выкрикнула мама и бросилась на другую сторону здания, к центральному входу.

Я побежал за ней. В это время отец в сопровождении трех работников НКВД выходил на крыльцо барака.

Мама громко закричала: – Адриан, Адриан, куда они тебя ведут?

Отец сильно изменился в лице и шагнул нам навстречу. Но нас не подпустили друг к другу.

– Куда они тебя?

– В Москву. Ищите меня в Бутырской тюрьме…

Отец старался идти медленнее, но двое его энергично подталкивали. Третий удерживал мать. Я тоже не смел отойти, видя, как лицо ее стало принимать уже знакомый мне бледно-синеватый оттенок. Надрывно зарыдав и сморщившись от внезапной внутренней боли, она опустилась на землю, и, не останавливаясь, упала на бок. Растерявшись, я посмотрел в ту сторону, где вели отца. Он видел, как упала мать, и теперь не хотел идти дальше. Что-то раздраженно говорил конвоирам. Тогда они взяли его за руки и упирающегося быстро уволокли за угол улицы.

Вспоминается страшное. И как оставшийся с нами конвоир – снова с полным безразличием – поднялся на крыльцо и, даже не оглянувшись, исчез в двери. И как я оттащил бьющееся тело матери метров на сорок в редкий березовый лесок и прислонил к стволу одного из деревьев. Вспомнив советы знакомого врача, стал растирать ей руки от кисти к плечу. Нескоро, но все же дрожь стала утихать, восстановилось тяжелое дыхание, зато в глазах появился никогда не виденный мной яростный, сумасшедший блеск. И не слышал я никогда такого, произносимого явно в бессознательном бреду:

– Скорее иди… Где наш молоток? Отыщи… Дай сюда!

Боже мой! Я понял, что это было, молоток – единственное холодное оружие, имевшееся когда-либо в доме и которым мать владела в совершенстве…

С 19 мая начались наши ежедневные поездки к Бутырской тюрьме. Но чего можно было добиться перед всегда наглухо закрытыми воротами с небольшим круглым глазком, тоже закрытым изнутри. Лишь через три дня мы разобрались, где справочная тюрьмы. Долго стояли там, в хмурой, разговаривающей шепотом очереди. Узнали: отправлен на Урал – для следствия…

Розділ V
ВІДОМОСТІ ПРО ГРОМАДЯН, ЯКІ ЗАЗНАЛИ ПОЛІТИЧНИХ РЕПРЕСІЙ

РАБКІН Мордух Ісакович, 1896 року народження, с. Єфінгар Баштанського району Миколаївської області, єврей, із селян, малоосвічений. Проживав у м. Миколаєві. Продавець магазину «Книготорг». Заарештований 31.01.1951 року Постановою Особливої наради при Міністерстві Держбезпеки СРСР від 26.05.1951 року засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ з конфіскацією майна. Центральною Комісією по перегляду справ 11.04.1955 року міру покарання зменшено до 6 років ув'язнення у ВТТ, конфісковане майно повернуто. Покарання відбував у м. Воркуті. Військовим трибуналом Одеського військового округу справу припинено. Дата припинення справи невідома. Подальша доля невідома.

РАБУЛЕЦЬ Василь Максимович, 1899 р. народження, с. Кумарі Великоврадіївського району Одеської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Кумарі Великоврадіївського району Одеської області. Колгоспник. Заарештований 26.04.1946 року. Вироком Одеського обласного суду від 12.08.1946 року засуджений до 8 років ув'язнення у ВТТ з конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

РАБУЛЕЦЬ Павло Григорович, 1890 року народження, с. Кумарі Великоврадіївського району Одеської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Кумарі Великоврадіївського району Одеської області. Колгоспник. Заарештований 19.02.1938 року. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 20.04.1938 року засуджений до розстрілу. Страчений 08.05.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1990 р.

РАВЛЮК Іван Григорович, 1881 року народження, с. Черногузи (Румунія), українець, із селян, малоосвічений. Проживав у м. Первомайську Одеської області. Сторож в торговельній організації. Заарештований 23.08.1937 року. Рішенням Наркома Внутрішніх Справ СРСР і Прокурора СРСР від 27.12.1937 року засуджений до розстрілу. Страчений 28.12.1937 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1990 р.

РАДЕВИЧ Юхим Григорович, 1896 року народження, с. Гречанівка Снігурівського району Одеської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Гречанівка Снігурівського району Одеської області. Колгоспник. Заарештований 15.09.1937 року. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 21.09.1937 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Покарання відбував в Уствімському районі Комі АРСР. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

РАДЕЦЬКА Марія Оттівна, 1879 року народження, м. Рига, німкеня, із дворян, освіта вища. Проживала у м. Миколаєві. Викладач. Місце роботи невідомо. Заарештована 01.11.1949 р. Вироком Військового трибуналу від 13.02.1950 року засуджена до 25 років ув'язнення у ВТТ з поразкою в правах на 5 років та конфіскацією майна. Рішенням Мінського обласного суду від 16.02.1955 року

строк покарання припинено. Звільнена 24.02.1955 року. Подальша доля невідома. Реабілітована у 1991 р.

РАДЗИВІЛОВ Антон Михайлович, 1880 р. народження, с. Покровка Вознесенського району Одеської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Новоандріївка Варварівського району Одеської області. Садівник у колгоспі ім. Тарнавського. Заарештований 19.07.1937 року. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 08.04.1938 року засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Постановою Варварівського районного відділу НКВС від 08.05.1939 року справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1996 р.

РАДЗИШЕВСЬКИЙ Іван Васильович, 1897 року народження, с. Пасичиничі Гродненської області, білорус, із селян, освіта вища. Проживав у с. Доманівка Доманівського району Одеської області. Ветеринарний лікар в колгоспі. Заарештований 23.08.1937 року. Постановою Особливої наради при НКВС СРСР від 16.01.1938 року засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Покарання відбував у Каргопольтабі НКВС СРСР. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1958 р.

РАДЗІВІЛОВ Антон Михайлович, 1880 року народження, с. Покровське Вознесенського району Одеської області, українець, із селян. Проживав у с. Новоандріївка Варварівського району Одеської області. Садівник в колгоспі. Заарештований 19.07.1937 року. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 08.04.1938 року засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Помер у 1952 р.

РАДЗІВІНОВ Олексій Антонович, 1898 р. народження, с. Нова Одеса Новоодеського району Миколаївської області, українець, із робітників, освічений. Проживав у с. Нова Одеса Новоодеського району Миколаївської області. Хлібороб. Заарештований 11.06.1920 року. Вироком революційного військового трибуналу 14-ї армії при 8-ій кавалерійський дивізії від 20.06.1920 р. засуджений до розстрілу. Дата страти невідома. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1991 р.

РАДЗЮК Антон Олександрович, 1897 року народження, с. Полужеський Бор Мінської області, білорус, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Нова Одеса Новоодеського району Миколаївської області. Місце роботи невідомо. Заарештований 17.02.1938 року. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 08.10.1938 р. засуджений до розстрілу з конфіскацією майна. Страчений 27.10.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1958 р.

РАДІК Григорій Адольфович, 1908 року народження, с. Нова Одеса Новоодеського району Миколаївської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Нова Одеса Новоодеського району Миколаївської області. Столяр. Місце роботи невідомо. Заарештований 23.06.1944 року. Постановою Особливої наради при НКВС СРСР від 07.10.1944 р. засуджений до 5 років ув'язнення у ВТТ з конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

РАДІК Леонід Григорович, 1930 року народження, с. Нова Одеса Новоодеського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживала у с. Нова Одеса Новоодеського району Миколаївської області. Безробітний. На підставі постанови НКВС Миколаївської області від 28.12.1944 року виселений у Новосибірську область 22.02.1945 р. Подальша доля невідома. Реабілітований 17.04.1991 р.

РАДІК Марія Єфимііна, 1909 року народження, с. Нова Одеса Новоодесь-

кого району Миколаївської області, українка, із селян, неосвічена. Проживала у с. Нова Одеса Новоодеського району Миколаївської області. Колгоспниця. На підставі постанови НКВС Миколаївської області від 28.06.1944 р. виселена у Новосибірську область 22.02.1945 року. Подальша доля невідома. Реабілітована 17.04.1991 р.

РАДІНГЕР Віра Рохусівна, 1915 р. народження, с. Добре Баштанського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала у с. Добре Баштанського району. Колгоспниця. В 1945 році репатрійована із Польщі. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 року виселена у Новосибірську область. Подальша доля невідома. Реабілітована 17.04.1991 р.

РАДКЕВИЧ Василь Павлович, 1888 року народження, с. Новоолександрівка Братського району Одеської області, українець, із селян. Проживав у с. Новоолександрівка Братського району Одеської області. Конюх у виконкомі сільської ради. Заарештований 13.09.1937 року. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 29.10.1937 року засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1990 р.

РАДКЕВИЧ Гнат Карлович, 1879 року народження, м. Брест-Литовськ, поляк, із робітників, освічений. Проживав у м. Миколаєві. Слюсар вагонного депо залізничної станції "Миколаїв". Заарештований 10.04.1937 року. Вироком лінійного суду Одеської залізниці від 04.07.1937 року засуджений до 4 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

РАДКЕВИЧ Захар Іванович, 1885 р. народження, с. Болгарка Вознесенського району Миколаївського округу, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Болгарка Вознесенського району Миколаївського округу. Коваль. Заарештований 02.06.1928 року. Рішенням ОСО при Колегії ДПУ від 08.02.1929 року засуджений до виселення у Сибір строком на 3 роки. Подальша доля невідома.

РАДКЕВИЧ Тимофій Павлович, 1896 року народження, с. Болгарка Вознесенського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Болгарка Вознесенського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 18.04.1944 року. Постановою Вознесенського районного відділу НКВС від 05.06.1944 року справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1999 р.

РАДКОВИЧ Федір Іванович, 1883 року народження, с. Болгарка Вознесенського району Миколаївського округу, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Болгарка Вознесенського району Миколаївського округу. Хлібороб. Заарештований 19.06.1937 р. Рішенням ОСО при Колегії ДПУ від 08.02.1929 р. засуджений до виселення у Сибір строком на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітованій у 1956 р.

РАДКОВСЬКИЙ Микола Олександрович, 1915 року народження, с. Токарівка Кривоозерського району Одеської області, українець, із селян, освічений. До призову на військову службу проживав у с. Токарівка Кривоозерського району Одеської області. Військовослужбовець. Заарештований 05.03.1937 року. Вироком Військового трибуналу другого кавалерійського корпусу засуджений до 6 років ув'язнення у ВТТ. Дата винесення вироку невідома. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

РАДКОВСЬКИЙ Олександр Тимофійович, 1897 р. народження, с. Токарів-

ка Кривоозерського району, українець, із селян, малоосвічений. Проживав на х. Копані Великовradіївського району. Колгоспник. Заарештований 03.11.1930 року. Постановою Трійки при Колегії ДПУ УСРР від 26.02.1931 р. засуджений до розстрілу. Страчений 14.03.1931 року. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1989 р.

РАДКОНОВ-ІВАНОВ Тимофій Сергійович, 1935 року народження, м. Миколаїв, росіянин, із селян, малоосвічений. Проживав у м. Миколаєві. Місце роботи невідомо. Дата арешту невідома. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. виселений у Новосибірську область. Подальша доля невідома. Реабілітований 17.04.1991 р.

РАДМАХЕР Адольф Адамович, 1901 року народження, с. Федорівка Воронезької області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав на станції Явкине Баштанського району Миколаївської області. Робітник на залізничній станції "Явкине". Заарештований 21.06.1941 року. Вироком Військового трибуналу військової частини № 1080 від 08.08.1941 року засуджений до розстрілу. Дата страти невідома. Реабілітований у 1989 р.

РАДОНСЬКИЙ Анатолій Дем'янович, 1921 р. народження, м. Миколаїв, росіянин, із службовців, освіта середня. Проживав у м. Миколаєві. Конструктор суднобудівного заводу ім. 61-го комунара. Заарештований 21.04.1945 року. Вироком Військового трибуналу військ НКВС СРСР Миколаївської області від 22.08.1945 р. засуджений до 8 років ув'язнення у ВТТ. Після покарання проживав у м. Отрадному Куйбишевської області. Реабілітований у 1962 р.

РАДУЛОВ Олексій Андрійович, 1898 року народження, Бессарабія, українець, із селян, освіта вища. Проживав у м. Очакові. Вчитель. Заарештований 15.10.1937 року. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 09.12.1937 року засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Покарання відбував в Онегтабі НКВС СРСР. Постановою УНКВС Миколаївської області від 10.02.1940 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

РАДУТНИЙ Іван Федорович, 1888 року народження, с. Кашперівка Новоодеського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Кашперівка Новоодеського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 09.08.1941 року. Вироком Військового трибуналу військової частини № 10180 від 11.08.1941 р. засуджений до розстрілу. Дата страти невідома. Реабілітований у 1990 р.

РАДУШИНСЬКИЙ Дмитро Филимонович, 1898 р. народження, м. Чуднове Житомирської області, українець, із селян, освічений. Проживав у с. Новочуднове Володимирівського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 27.02.1938 року. Вироком Колегії Миколаївського обласного суду від 04.02.1939 року засуджений до 8 років ув'язнення у ВТТ з поразкою в правах на 3 роки. Рішенням Колегії Верховного Суду УРСР від 16.06.1939 р. строк покарання зменшено до 5 років ув'язнення у ВТТ з поразкою в правах на 2 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

РАДЧЕВ Семен Михайлович, 1894 року народження, с. Шошка Вологодської області, росіянин, із селян. Проживав у с. Кир'яківка Варварівського району Миколаївської області. Вчитель у школі. Заарештований 28.08.1944 р. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Миколаївської області від 18.11.1944 року за-

суджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

РАДЧЕНКО Василь Іванович, 1907 року народження, с. Молдавка Доманівського району Одеської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Молдавка Доманівського району Одеської області. Одноосібник. Заарештований 10.04.1944 року. Постановою Доманівського районного відділу НКДБ від 07.03.1945 р. відправлений у спеціальний табір НКВС, термін ув'язнення невідомий. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1998 р.

РАДЧЕНКО Іван Сидорович, 1875 року народження, с. Молдавка Доманівського району Одеської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Молдавка Доманівського району. Колгоспник колгоспу ім. Петровського. Заарештований 17.02.1938 року. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 07.04.1938 року засуджений до розстрілу. Страчений 19.04.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1957 р.

РАДЧЕНКО Михайло Дмитрович, 1910 року народження, с. Ялтушкове Братського району Миколаївської області, українець, із робітників. Проживав у с. Ялтушкове Братського району Миколаївської області. Водій на підприємстві УНР-320. Заарештований 27.01.1953 року. Постановою Колегії Миколаївського обласного суду від 03.03.1953 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ з поразкою в правах на 5 років. Постановою Верховного суду СРСР від 09.12.1955 р. строк покарання зменшено до 5 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1990 р.

РАЄНКО Кирило Кирилович, 1902 року народження, с. Покровське Веселинівського району Одеської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Новогригорівка Вознесенського району Одеської області. Колгоспник. Заарештований 29.10.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 28.01.1937 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Помер 02.04.1942 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1961 р.

РАЗДЄЛЬСЬКИЙ Іван Петрович, 1895 року народження, Галичина, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у м. Миколаєві. Робітник хлібозаводу. Заарештований 27.01.1937 року. Постановою Особливої наради при НКВС СРСР від 10.12.1937 р. засуджений до виселення у Казахстан строком на 5 років. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1990 р.

РАЗСКАЗОВ Анатолій Антонович, 1910 р. народження, с. Гладке Березівського району Одеської області, українець. із селян, освіта середня. Проживав у с. Антонівка Привільнянського району Миколаївської області. Секретар Антонівської сільської ради. Заарештований 12.02.1938 року. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 27.04.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 12.09.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1966 р.

РАЗСОЛОВА-ШЕПЕЛЬ Варвара Олексіївна, 1916 року народження, с. Новий Буг Новобузького району Миколаївської області, українка, із селян, освічена. Проживала у с. Новий Буг Новобузького району Миколаївської області. Безробітна. Постановою Особливої наради при НКВС СРСР від 26.11.1944 року засуджена до виселення у Північний край строком на 5 років з конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітована у 1989 р.

РАЗУМНЯК Кіндрат Семенович, 1890 року народження, с. Кумарі Великовраділївського району Одеської області, українець, із селян, освіта вища. Місце поживання невідомо. Військовослужбовець. Заарештований 04.09.1942 року. Вироком Військового трибуналу 28-ї Армії 16.09.1942 р. засуджений до розстрілу з конфіскацією майна. Страчений 24.09.1942 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1991 р.

РАЗУМОВСЬКИЙ Іван Ілліч, 1896 року народження, с. Пересадівка Жовтневого району Одеської області, українець, із селян, освічений. Проживав у с. Новодмитрівка Новобузького району Одеської області. Хлібороб. Заарештований 12.12.1932 р. Постановою Новобузького районного народного суду від 05.05.1933 року справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1997 р.

РАЙКІН Кісель Давидович, 1906 року народження, с. Нагартава Березнегуватського району Херсонського округу, єврей, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Нагартава Березнегуватського району Херсонського округу. Неповнолітній. Заарештований 23.06.1925 року. Постановою Херсонського окружного відділу ДПУ від 17.08.1925 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1998 р.

РАЙКО Микола Григорович, 1908 року народження, с. Семенівка, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Семенівка. Колгоспник. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 19.11.1937 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1955 р.

РАЙКОВ Федір Савелійович, 1894 року народження, місце народження невідомо, росіянин, із селян, освіта середня. Проживав у с. Кантакузівка Вознесенського району Миколаївської області. Агроном. Заарештований 27.04.1946 року. Вироком Військового Трибуналу Військ НКВС Миколаївської області від 26.09.1946 р. засуджений до 7 років ув'язнення у ВТТ з позбавленням прав строком на 3 роки та конфіскацією майна. Рішенням Верховного Суду СРСР від 24.01.1947 р. міра покарання зменшена до 3 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1992 р.

РАЙЛІНГ Христина Якубівна, 1924 року народження, с. Григорівка Мостівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала у с. Григорівка Мостівського району Одеської області. Колгоспниця. Заарештована 21.06.1945 року. Постановою Особливої наради при НКВС СРСР від 25.02.1946 р. засуджена до 5 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітована у 1990 р.

РАЙЛЯН Іван Степанович, рік народження невідомий, м. Теленишта (Румунія), росіянин, із службовців, освіта середня. Проживав у м. Первомайську Миколаївської області. Безробітний. Заарештований 25.08.1937 року. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 01.09.1937 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1957 р.

РАЙН Євгенія Никодимівна, 1928 року народження, с. Мюнхен Мостівського району Одеської області, німкеня, із селян. Проживала у с. Мюнхен Мостівського району Одеської області. Одноосібниця. У 1945 році репатрійована із Польщі. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. виселена в Акмолинську область. Подальша доля невідома. Реабілітована 17.04.1991 р.

РАЙНОБОЙМ Мусій Григорович, 1904 року народження, м. Одеса, єврей,

із службовців, освіта середня. Проживав у с. Олександрівка Вознесенського району Одеської області. Економіст Олександрійського кар'єрного управління. Заарештований 21.05.1938 року. Постановою Особливої наради при НКВС СРСР від 05.10.1939 р. засуджений до 8 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1990 р.

РАЙС Берта Францівна, 1929 року народження, с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала у с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області. Навчалась у школі. В 1945 р. репатрійована із Польщі. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. виселена в Акмолинську область. Подальша доля невідома. Реабілітована 17.04.1991 р.

РАЙС Віктор Михайлович, 1930 року народження, с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області, німець, із селян. Проживав у с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області. Одноосібник. В 1945 році репатрійований із Польщі. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 року виселена в Акмолинську область. Подальша доля невідома. Реабілітований 17.04.1991 р.

РАЙС Емілія Адамівна, 1905 року народження, с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала у с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області. Колгоспниця. В 1945 році репатрійована із Польщі. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. виселена в Акмолинську область. Подальша доля невідома. Реабілітована 17.04.1991 р.

РАЙС Єлизавета Християнівна, 1908 року народження, с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала у с. Шпеєр Веселинівського району. Колгоспниця. У 1945 році репатрійована із Польщі. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. виселена в Акмолинську область. Подальша доля невідома. Реабілітована 17.04.1991 р.

РАЙС Іван Францович, 1932 року народження, с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області. Безробітний. У 1945 році репатрійований із Польщі. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. виселена в Акмолинську область. Подальша доля невідома. Реабілітований 17.04.1991 р.

РАЙС Катерина Францівна, 1936 року народження, с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала у с. Шпеєр Веселинівського району. Безробітна. У 1945 році репатрійована із Польщі. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. виселена в Акмолинську область. Подальша доля невідома. Реабілітована 17.04.1991 р.

РАЙС Марія Михайлівна, 1935 року народження, с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області, німкеня, із селян. Проживала у с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області. Безробітна. У 1945 році репатрійована із Польщі. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. виселена в Акмолинську область. Подальша доля невідома. Реабілітована 17.04.1991 р.

РАЙС Роза Михайлівна, 1927 року народження, с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала у с. Шпеєр Веселинівського району Мико-

лаївської області. Колгоспниця. У 1945 році репатрійована із Польщі. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. виселена в Акмолинську область. Подальша доля невідома. Реабілітована 17.04.1991 р.

РАЙС Франц Адамович, 1902 року народження, с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області. Колгоспник. У 1945 році репатрійований із Польщі. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. виселений в Акмолинську область. Подальша доля невідома. Реабілітований 17.04.1991 р.

РАЙС Християн Францович, 1934 року народження, с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області. Безробітний. У 1945 році репатрійований із Польщі. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. виселений в Акмолинську область. Подальша доля невідома. Реабілітований 17.04.1991 р.

РАЙС Юзеф Михайлович, 1925 року народження, с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області. В 1945 р. репатрійований із Польщі. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 року виселений в Акмолинську область. Подальша доля невідома. Реабілітований 17.04.1991 р.

РАЙХ Адольф Григорович, 1891 року народження, Австро-Угорщина, угорець, із службовців, освіта початкова. Проживав у м. Миколаєві. Завідуючий магазином «Військторгу». Заарештований 11.09.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 21.09.1937 року засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Покарання відбував у м. Тайшеті. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

РАЙХ Олександр Олександрович, 1898 року народження, с. Єфінгар Баштанського району Миколаївської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Єфінгар Баштанського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 21.10.1937 року. Рішенням НКВС СРСР і Прокурора СРСР від 08.12.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений 22.04.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1965 р.

РАЙХЕЛЬГАУЗ Володимир Борисович, 1914 року народження, с. Єфінгар Баштанського району Миколаївської області, єврей, із селян, освічений. Проживав у с. Єфінгар Баштанського району Миколаївської області. Військовослужбовець. Заарештований 09.02.1942 року. Вироком Військового трибуналу Азовської військової флотилії 16.02.1942 року засуджений до розстрілу. Страчений 02.03.1942 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1993 р.

РАЙХЕР Маргарита Никодимівна, 1908 року народження, м. Бобринець Кіровоградської області, німкеня, із селян. Проживала у с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області. Домогосподарка. Заарештована 03.11.1937 року. Постановою УНКВС Одеської області від 15.02.1938 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітована у 1997 р.

РАЙХЕРТ (Рейхерт) Антон Георгійович, 1891 року народження, с. Піщаний Брід Варварівського району Одеської області, німець, із селян. Проживав у с. Піщаний Брід Варварівського району Одеської області. Учитель. Заарештова-

ний 28.07.1937 року Рішенням НКВС СРСР і Прокурора СРСР від 18.10.1937 року засуджений до розстрілу. Страчений 03.11.1937 року Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1967 р.

РАЙХЕРТ Каспер Георгійович, 1899 року народження, с. Ландау Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у радгоспі ім. Тельмана Варварівського району Миколаївської області. Гуртоправ у радгоспі ім. Тельмана. Заарештований 16.12.1937 року. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 28.12.1937 року засуджений до розстрілу. Страчений 21.01.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1989 р.

РАЙХЕРТ Яків Валентинович, 1883 року народження, с. Рорбах Карл-Лібкнехтівського району Одеської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Рорбах Карл-Лібкнехтівського району Одеської області. Член колгоспу ім. Криницького. Заарештований 11.06.1937 року. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 10.08.1937 року засуджений до розстрілу. Страчений 18.08.1937 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1959 р.

РАЙХІЛЬГАУЗ Леонід Григорович, 1910 року народження, с. Єфінгар Баштанського району Миколаївської області, єврей, із селян, освічений. До призову на військову службу проживав у с. Єфінгар Баштанського району Миколаївської області. Військовослужбовець. Заарештований 31.01.1942 року. Вироком Військового трибуналу Біломорської військової флотилії 24.02.1942 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1992 р.

РАК Григорій Микитович, 1910 року народження, с. Манжурія Березнегуватського району Херсонського округу, українець, із селян, освічений. Проживав у с. Манжурія Березнегуватського району Херсонського округу. Учень агропрофшколи. Заарештований 14.08.1928 р. Вироком Верховного суду УСРР 18.02.1929 р. засуджений до 3 років ув'язнення у ВТТ умовно з конфіскацією майна. Рішенням Верховного суду УСРР від 18.02.1929 р. звільнений з ув'язнення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

РАК Ілля Микитович 1904 року народження, с. Манжурія Березнегуватського району Херсонського округу, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Манжурія Березнегуватського району Херсонського округу. Хлібороб. Заарештований 04.09.1928 р. Вироком Верховного суду УСРР від 18.02.1929 р. засуджений до 3 років ув'язнення у ВТТ з конфіскацією майна. Рішенням Верховного суду УСРР від 18.02.1929 р. звільнений з ув'язнення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

РАК Максим Михайлович, 1902 року народження, с. Березнегувате Березнегуватського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Березнегувате Березнегуватського району Миколаївської області. Конюх у колгоспі. Заарештований 22.02.1938 р. Вироком Військового трибуналу Київського Військового округу від 09.10.1938 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ з конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1990 р.

РАК Овсій Карпович, 1896 року народження, с. Миколаївка Березнегуватського району, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Миколаївка Березнегуватського району. Хлібороб. Заарештований 29.11.1930 р. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ

УСРР від 15.02.1931 року засуджений до виселення у Північний край строком на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

РАК Павло Овксентійович, 1910 року народження, с. Миколаївка Березнегуватського району Миколаївської області, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Миколаївка Березнегуватського району Миколаївської області. Військовослужбовець 119-го авіаполку Чорноморського флоту. Заарештований 24.10.1941 р. Вироком Військового трибуналу берегової оборони Чорноморського флоту від 04.11.1941 р. засуджений до розстрілу. Дата страти невідома. Реабілітований у 1992 р.

РАКИТЯНСЬКИЙ Михайло Фомич, 1885 року народження, с. Михайлівка Михайлівського району Курської області, росіянин, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Арбузинка Арбузинського району Одеської області. Колгоспник. Заарештований 24.03.1944 року. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Миколаївської області від 25.12.1944 року засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1995 р.

РАКУЛ Василь Сергійович, 1895 року народження, с. Новоукраїнка Одеської області, українець, із службовців, малоосвічений. Проживав у с. Високі Гори Братського району Одеської області. Слюсар. Місце роботи невідомо. Заарештований 20.02.1937 року. Постановою Колегії Одеського обласного суду від 21.05.1937 р. засуджений до 3 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

РАКУЛ Микола Никифорович, 1898 року народження, х. Ракул Вознесенського району, українець, дані про соціальне походження невідомі,малоосвічений. Проживав на х. Ракул Вознесенського району. Дані про посаду та місце роботи невідомі. Заарештований 09.08.1927 року. Постановою Особливої наради при Колегії ОДУ 04.11.1927 року справу припинено. Подальша доля невідома.

РАКУЛ Семен Іванович, 1908 року народження, с. Куйбишівка Єланецького району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Куйбишівка Єланецького району Миколаївської області. Водій у колгоспі. Заарештований 13.08.1946 року. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Миколаївської області від 12.11.1947 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ з конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1954 р.

РАЛЛЕ Микола Зиновійович, 1888 року народження, с. Вікторівка Тилігуло-Березанського району Одеської області, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Вікторівка Тилігуло-Березанського району Одеської області. Обліковець у колгоспі. Заарештований 07.09.1937 року. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 25.09.1937 року засуджений до розстрілу. Страчений 04.10.1937 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1962 р.

РАМБУРГЕР Розалія Антонівна, 1906 р. народження, м. Миколаїв, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала у м. Миколаєві. Працювала на макаронній фабриці. В 1945 р. репатрійована із Польщі. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. виселена в Акмолинську область. Подальша доля невідома. Реабілітована 17.04.1991 р.

РАПОНОВИЧ Віра Трохимівна, 1897 року народження, с. Мала Чорноморка Очаківського району Миколаївської області, українка, із селян. Проживала у с. Чижиківка Очаківського району

Миколаївської області. Домогосподарка. Заарештована 26.11.1946 року. Вироком Військового трибуналу військ МВС Миколаївської області від 22.05.1947 р. засуджена до 10 років ув'язнення у ВТТ з конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітована у 1995 р.

РАСКІН Соломон Борисович, 1886 року народження, х. Єфінгар Баштанського району Миколаївської області, єврей, із селян, освіта початкова. Проживав у м. Миколаєві. Начальник обласного відділу місцевої промисловості. Заарештований 07.07.1937 року. Вироком Військової Колегії Верховного Суду СРСР від 24.11.1937 року засуджений до розстрілу з конфіскацією майна. Страчений 24.11.1937 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1957 р.

РАССЕС Ізраїль Григорович, 1904 року народження, м. Одеса, єврей, із службовців, освіта початкова. Проживав у м. Вознесенську. Завідуючий базою. Заарештований 29.05.1938 року. Постановою Особливої наради при НКВС СРСР від 31.10.1938 р. засуджений до 5 років ув'язнення у ВТТ. Покарання відбував в Усольтабі НКВС СРСР. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

РАСТОРГУЄВ Григорій Костянтинович, 1891 р. народження, м. Миколаїв, росіянин, із робітників. Проживав у м. Миколаєві. Слюсар в управлінні будинками. Заарештований 18.08.1936 року. Постановою Особливої наради при НКВС СРСР від 02.10.1937 року засуджений до 5 років ув'язнення у ВТТ. Покарання відбував в Північсхідтабі НКВС СРСР. Помер 27.03.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1989 р.

РАСТОРГУЄВ Олександр Пилипович, 1882 року народження, м. Севастополь, українець, із службовців, дані про освіту відсутні. Проживав у м. Миколаєві. Посада та місце роботи невідомі. Заарештований 15.12.1937 року. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 30.12.1937 року засуджений до розстрілу. Дата страти невідома. Реабілітований у 1991 р.

РАТКЕВИЧ Дмитро Олексійович, 1879 року народження, с. Болгарка Вознесенського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Болгарка Вознесенського районую Миколаївської області. Пенсіонер. Заарештований 10.03.1944 року. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Миколаївської області від 04.10.1944 року засуджений до 20 років ув'язнення у ВТТ з позбавленням прав строком на 5 років та конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1992 р.

РАТУШ Мойсей Якович, 1888 року народження, с. Стара Кантакузівка Доманівського району Одеської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав на х. Рипяхи Доманівського району Одеської області. Член колгоспу "Червоний промінь". Заарештований 28.12.1932 року. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 01.02.1933 р. засуджений до виселення у Північний край строком на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

РАТУШНИЙ Никифор Тарасович, 1883 року народження, с. Трихати Варварівського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Широколанівка Широколанівського району Миколаївської області. Пічник у Широколанівському райкомунгоспі. Заарештований 10.03.1949 року. Постановою Особливої наради при МДБ СРСР від 25.06.1949 р. виселений у Красноярський край. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1990 р.

РАТУШНОЙ Степан Єфремович, 1877 року народження, с. Семенівка Арбузинського району Одеської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Семенівка Арбузинського району Одеської області. Служитель культу. Заарештований 06.11.1937 року. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 05.03.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 07.03.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1989 р.

РАТУШНЯК Василь Адамович, 1892 року народження, с. Бурилове Кривоозерського округу, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Берилове Кривоозерського округу. Хлібороб. Заарештований 09.02.1930 року. Постановою Трійки при Колегії ДПУ УСРР від 04.03.1930 р. засуджений до 8 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1988 р.

РАТУШНЯК Пилип Прокопович, 1890 року народження, с. Велика Чайківка Великовradіївського району Одеської області, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Велика Чайківка Великовradіївського району Одеської області. Колгоспник. Заарештований 23.09.1944 р. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Одеської області від 26.01.1945 р. засуджений до 15 років ув'язнення у ВТТ. Постановою Військового трибуналу Одеського військового округу від 08.10.1955 р. міра покарання знижена до 10 років ув'язнення у ВТТ з конфіскацію майна. Покарання відбував у м. Караганді. Звільнений 13.05.1955 р. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

РАУ Павло Кіндратович, 1890 року народження, м. Бердянськ, німець, із робітників, освіта початкова. Проживав у м. Миколаєві. Слюсар заводу імені 61-го комунара. Заарештований 23.12.1933 року. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 26.02.1934 р. засуджений до виселення у Північний край строком на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

РАУХ-ДОЛГАНОВА Катерина Еміліївна, 1896 року народження, Німеччина, німкеня, із службовців, освічена. Проживала у с. Ландау Карл-Лібкнехтівського району Одеської області. Директор будинку культури. Заарештована 25.09.1936 року. Рішенням Наркома Внутрішніх Справ СРСР і Прокурора СРСР від 19.10.1937 року засуджена до розстрілу. Страчена 23.10.1937 року. Місце поховання невідомо. Реабілітована у 1990 р.

РАУШ Гарольд Робертович, 1937 року народження, с. Любомирівка Олександрійського району Кіровоградської області, німець, із селян. Проживав у с. Любомирівка Олександрійського району Кіровоградської області. Безробітний. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 року виселений у м. Новосибірськ. Подальша доля невідома. Реабілітований 17.04.1991 р.

РАФТОПУЛО Лідія Олексіївна, 1902 року народження, м. Миколаїв, німкеня, із службовців, освіта середня. Проживала у м. Миколаєві. Заступник головного бухгалтера Миколаївського енергокомбінату. Заарештована 26.07.1946 року. Постановою Особливої наради при МВС СРСР від 28.01.1947 року засуджена до 5 років ув'язнення у ВТТ з конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітована у 1990 р.

РАХВАЛІК Станіслав Тадеусович, 1891 р. народження, с. Пляски (Польща), поляк, із селян, малоосвічений. Проживав на х. Дворянка Великовradіївського району Одеської області. Колгоспник.

Заарештований 25.08.1937 р. Рішенням Наркома Внутрішніх справ СРСР і Прокурора СРСР від 26.10.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений 05.11.1937 року. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1989 р.

РАХМАНОВИЧ Абрам Пінеухович, 1883 року народження, с. Лисенко Київської губернії, єврей, із селян, освічений. Проживав у м. Миколаєві. Слюсар. Заарештований 01.02.1921 року. Постановою Трійки губернської надзвичайної Комісії від 14.04.1921 р. засуджений до 3 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1997 р.

РАЦ Арон Лейбович, 1912 року народження, м. Тичін Львівської області, єврей, із службовців, малоосвічений. Проживав у с. Снігурівка Снігурівського району Миколаївської області. Робітник на залізничній станції "Снігурівка". Заарештований 23.06.1941 року. Рішенням Новосибірського обласного суду від 26.11.1941 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1997 р.

РАЦ Іван Карлович, 1891 року народження, с. Лайдмонц (Угорщина), мад'яр, із селян, малоосвічений. Проживав у радгоспі "Бузький" Новоодеського району. Чоботар у радгоспі. Заарештований 05.03.1938 р. Вироком Миколаївського обласного суду від 03.09.1938 р. засуджений до 5 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1992 р.

РАЦЮК Нестор Антонович, 1896 року народження, с. Драбівка Корсунського району, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Юр'ївка Братського району Єлисаветградського округу. Хлібороб. Заарештований 20.09.1930 року. Постановою Братського районного відділу ДПУ від 09.11.1930 р. справу припинено. Звільнений з ув'язнення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1997 р.

РАЧИНСЬКИЙ Василь Дем'янович, 1906 року народження, Первомайський район, відомості про назву населеного пункту відсутні, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у Первомайському районі, відомості про назву населеного пункту відсутні. Хлібороб. Заарештований 11.02.1934 року. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 19.04.1934 р. засуджений до 3 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

РАЧИНСЬКИЙ Іван Станіславович, 1893 року народження, с. Шляхове (Молдова), поляк, із службовців. Проживав у м. Миколаєві. Працівник НКВС. Заарештований 08.08.1937 року. Рішенням Наркома Внутрішніх Справ СРСР і Прокурора СРСР від 15.11.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений 26.11.1937 року. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1989 р.

РАЧКОВ Іван Лазарович, 1894 року народження, с. Іванівка Очаківського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у м. Одесі. Робітник на електростанції. Заарештований 04.10.1949 року. Вироком Військового трибуналу військ МВС Миколаївської області від 09.02.1950 р. засуджений до 25 років ув'язнення у ВТТ з конфіскацією майна. Рішенням Військового трибуналу Одеського військового округу від 27.05.1955 р. міра покарання зменшена до 5 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1992 р.

РАЧКОВСЬКИЙ Лука Семенович, 1914 року народження, с. Новоіванівка Баштанського району Миколаївської області, українець, із селян, освічений. Проживав у с. Новоіванівка Баштанско-

го району Миколаївської області. Бухгалтер у сільпо. Заарештований 29.03.1944 року. Постановою Військового трибуналу 35-ї стрілецької дивізії від 20.08.1944 року справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1997 р.

РВАЧ Анастасія Павлівна, 1891 року народження, м. Херсон, українка, із робітників. Проживала у м. Миколаєві. Завуч школи. Місце роботи невідомо. Заарештована 25.12.1944 року. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Миколаївської області від 05.06.1945 р. засуджена до 10 років ув'язнення у ВТТ з конфіскацією майна. Рішенням Військової Колегії Верховного Суду СРСР від 30.04.1946 р. справу припинено. Подальша доля невідома.

РВАЧ Прокіп Іванович, 1884 року народження, с. Крячківка Пирятинського району Полтавської області, національність та соціальне походження невідомі, освіта вища. Проживав у м. Миколаєві. Вчитель середньої школи №37. Заарештований 22.12.1937 року. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 09.04.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 15.05.1938 р. Місце поховання невідомо.

РЕБЗАМ Йосип Антонович, 1889 року народження, с. Зульц Карл-Лібкнехтівського району Одеської області, німець. Проживав у с. Зульц Карл-Лібкнехтівського району Одеської області. Колгоспник. Заарештований 14.12.1933 року. Постановою Миколаївського міського відділу ДПУ від 20.03.1934 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1997 р.

РЕБИЦЬКИЙ Віктор Павлович, 1871 року народження, с. Мазурове Кривоозерського району Одеської області, поляк, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Мазурове Кривоозерського району Одеської області. Колгоспник. Заарештований 09.11.1937 року. Рішенням Наркома Внутрішніх Справ СРСР і Прокурора СРСР від 10.01.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 22.01.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1959 р.

РЕВА Володимир Савелійович, 1899 року народження, с. Антонівка Привільнянського району Миколаївської області, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Новополтавка Привільнянського району Миколаївської області. Кочегар. Заарештований 16.01.1938 року. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 05.03.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 31.03.1938 року. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1957 р.

РЕВА Сидір Андрійович, 1900 року народження, с. Матвіївка Полтавської області, українець, із селян, освіта середня. Проживав у с. Акмечетські Ставки Доманівського району Одеської області. Директор радгоспу. Заарештований 17.12.1937 року. Постановою Верховного суду СРСР від 10.04.1938 р. засуджений до розстрілу з конфіскацією майна. Страчений 10.04.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1991 р.

РЕВВА Іван Остапович, 1896 року народження, с. Ганнівка Привільнянського району Одеської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Ганнівка Привільнянського району Одеської області. Колгоспник. Заарештований 27.07.1937 року. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 11.08.1937 року засуджений до розстрілу. Страчений 20.08.1937 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1989 р.

РЕВЕНКО Дмитро Родіонович, 1890 року народження, м. Миколаїв, українець, із міщан, освічений. Проживав у

м. Миколаєві. Безробітний. Заарештований 16.10.1930 року. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 12.03.1931 р. засуджений до 3 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

РЕВЕНКО Олександр Ілліч, 1904 року народження с. Болгарка Вознесенського району Одеської області, українець, із службовців, малоосвічений. Проживав у м. Вознесенську. Бухгалтер. Заарештований 09.03.1938 року. Рішенням лінійного суду Одеської залізниці від 29.10.1938 р. засуджений до 8 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1959 р.

РЕВЕНКО Яків Митрофанович, 1882 року народження, с. Верхній Волочинськ Очаківського району Миколаївського округу, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Верхній Волочиськ Очаківського району Миколаївського округу. Хлібороб. Заарештований 31.01.1930 року. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 26.03.1930 р. засуджений до виселення у Північний край строком на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

РЕВЕНСЬКИЙ Костянтин Миколайович, 1870 року народження, м. Варшава (Польща), росіянин, із дворян, освіта незакінчена вища. Проживав у м. Миколаєві. Член артілі. Заарештований 14.01.1935 р. Вироком спецколегії Верховного суду Молдавської автономної РСР від 09.09.1935 р. засуджений до 4 років ув'язнення у ВТТ з поразкою в правах на 3 роки та конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1990 р.

РЕДЕКОП Катерина Абрамівна, 1900 року народження, с. Канцерівка Хортицького району Запорізької області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала у с. Озерівка Володимирівського району Миколаївської області. Вчителька. Заарештована по репатріації у 1945 році. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. виселена у м. Новосибірськ. Подальша доля невідома. Реабілітована 17.04.1991 р.

РЕДЕР Парасковія Федорівна, 1896 року народження, с. Яковлівка Жовтневого району Одеської області, українка, із селян, малоосвічена. Проживала у с. Володимирівка Володимирівського району Миколаївської області. Домробітниця. Заарештована по репатріації в 1945 року. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. виселена в Акмолинську область. Подальша доля невідома. Реабілітована 17.04.1991 р.

РЕДЕР Яків Оскарович, 1888 року народження, с. Граматюково Радянського району Кримської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Володимирівка Володимирівського району Миколаївської області. Працював на МЧС, старшим механіком. В 1945 році репатрійований із Польщі. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 року виселений у Кіровську область. У 1954 р. переселений у Новосибірську область. Подальша доля невідома. Реабілітований 17.04.1991 р.

РЕДИНГЕР Адам Йосипович, 1906 року народження, с. Добре Баштанського району Одеської області, німець, із селян. Проживав у с. Добре Баштанського району. Колгоспник. Заарештований 27.08.1937 року. Постановою Особливої наради при НКВС СРСР від 10.12.1937 року засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Постановою Особливої наради при НКВС СРСР від 04.07.1945 р. строк зменшено на 1 рік. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

РЕДИНГЕР Антон Якович, дата народження невідома, с. Новогригорівка Миколаївської області, німець, із селян, освічений. Проживав у с. Петрівка Миколаївського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 21.06.1944 року. Постановою Особливої наради при НКВС СРСР від 07.10.1944 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Покарання відбував у Черногорському ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

РЕДИНГЕР Генріх Генріхович, 1893 року народження, с. Рорбах Карл-Лібкнехтівського району Одеської області, німець, із селян, освічений. Проживав у с. Рорбах Карл-Лібкнехтівського району. Колгоспник. Заарештований 05.03.1938 року. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 29.09.1938 року засуджений до розстрілу. Страчений 09.10.1938 року. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1990 р.

РЕДИНГЕР Едуард Іванович, 1894 року народження, с. Рорбах Карл-Лібкнехтівського району Одеської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Рорбах Карл-Лібкнехтівського району Одеської області. Безробітний. Заарештований 20.07.1937 р. Рішенням Наркома Внутрішніх Справ СРСР і Прокурора СРСР від 18.10.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений 03.11.1937 року. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1990 р.

РЕДИНГЕР Катерина Йосипівна, 1885 року народження, с. Петрівка Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, неосвічена. Проживала у с. Петрівка Варварівського району Миколаївської області. Хатня робітниця. 16.02.1945 р. виселена із Миколаївської області. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 29.01.1944 р. виселена у Новосибірську область. Подальша доля невідома. Реабілітована 17.04.1991 р.

РЕДИНГЕР Маргарита Яківна, 1904 року народження, с. Рорбах Веселинівського району Одеської області, німкеня, із селян. Проживала у с. Рорбах Веселинівського району Одеської області. Домогосподарка. У 1945 р. репатрійована із Німеччини. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. виселена у Новосибірську область. Подальша доля невідома. Реабілітована 17.04.1991 р.

РЕДИНГЕР Олександра Федорівна, 1915 року народження, с. Новогригорівка Варварівського району Миколаївської області, українка, із селян, малоосвічена. Проживала у с. Петрівка Варварівського району Миколаївської області. Домогосподарка. 22.02.1945 р. виселена із Миколаївської області. На підставі Постанов НКВС Миколаївської області від 28.06.1944 р., 22.02.1945 р. виселена у Новосибірську область. Подальша доля невідома. Реабілітована 17.04.1991 р.

РЕДИНГЕР Павло Степанович, 1910 року народження, с. Добре Баштанського району Миколаївської області, німець, із селян, неосвічений. Колгоспник. У 1945 р. репатрійований із Польщі. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. виселений у Новосибірську область. Подальша доля невідома. Реабілітований 17.04.1991 р.

РЕДИНГЕР Яків Якубович, 1925 року народження, с. Новогригорівка Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Петрівка Варварівського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 21.06.1944 року. Постановою Особливої наради при НКВС СРСР від 07.10.1944 р. засуджений до 8 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

РЕДЛЕР Гнат Матвійович, 1887 року народження, с. Раштадт Мостівського району Одеської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Ленінталь Мостівського району Одеської області. Сторож у колгоспі. Заарештований 17.02.1938 року. Рішенням Наркома Внутрішніх Справ СРСР і Прокурора СРСР від 27.03.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 13.04.1938 року. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1966 р.

РЕДЛЕР Іван Матвійович, 1904 року народження, с. Раштадт Мостівського району Одеської області, німець, із робітників, освіта початкова. Проживав у м. Вознесенську. Слюсар заводу "Червоний технік". Заарештований 04.01.1937 року. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 14.03.1937 року засуджений до розстрілу. Страчений 20.09.1937 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1967 р.

РЕДЛЕР Матвій Петрович, 1884 року народження, с. Раштадт Мостівського району Одеської області, німець, із селян, освічений. Проживав у с. Раштадт Мостівського району. Член колгоспу "Ротфронт". Заарештований 21.04.1938 року. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 09.10.1938 р. засуджений до розстрілу з конфіскацією майна. Страчений 17.10.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1966 р.

РЕЗНІЧЕНКО Анна Флоріанівна, 1905 року народження, с. Петрівка Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала у с. Петрівка Варварівського району. Колгоспниця. Дата арешту невідома. На підставі розпорядження НКВС СРСР № 20б, директиви НКВС УРСР № 11 від 27.01.1944 року направлена на спецпоселення у Новосибірську область строком на 5 років. Подальша доля невідома. Реабілітована 17.04.1991 р.

РЕЗНІЧЕНКО Антон Іванович, 1906 року народження, с. Ізбашівка Мостівського району Одеської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Ізбашівка Мостівського району Одеської області. Колгоспник. Заарештований 29.01.1949 р. Вироком Одеського обласного суду від 12.04.1949 р. засуджений до 25 років ув'язнення у ВТТ. 19.07.1956 р. міра покарання знижена до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1996 р.

РЕЗНІЧЕНКО Антон Миколайович, 1878 року народження, с. Ткачівка Широколанівського району Миколаївської області, українець, із селян. Проживав у с. Гребеники Новоодеського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 07.10.1947 року. Вироком Військового трибуналу військ МВС Миколаївської області від 21.11.1947 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ з конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1994 р.

РЕЗНІЧЕНКО Василь Федорович, 1896 року народження, с. Дружелюбівка Одеської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Малахове Доманівського району Одеської області. Робітник радгоспу. Заарештований 14.03.1938 року. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 20.04.1938 року засуджений до розстрілу. Страчений 09.05.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1989 р.

РЕЗНІЧЕНКО Григорій Степанович, 1896 року народження, с. Коблеве Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Коблеве Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештова-

ний 14.02.1938 р. Постановою Тилігуло-Березанського районного відділу НКВС від 22.06.1938 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1996 р.

РЕЗНІЧЕНКО Данило Федорович, 1872 року народження, с. Олександрівка Доманівського району, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Чубарівка Доманівського району. Член колгоспу "Червоний прапор". Заарештований 04.01.1932 року. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 10.02.1932 р. засуджений до 3 років ув'язнення у ВТТ умовно. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1990 р.

РЕЗНІЧЕНКО Іван Степанович, 1932 року народження, с. Петрівка Варварівського району Миколаївської області, українець, із селян. Проживав у с. Петрівка Варварівського району Миколаївської області. Безробітний. Дата арешту невідома. На підставі директиви НКВС УССР № 11 від 29.01.1944 р., 22.02.1945 року виселений у Новосибірську область. Подальша доля невідома. Реабілітований 17.04.1991 р.

РЕЗНІЧЕНКО Микола Степанович, 1934 року народження, с. Петрівка Варварівського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Петрівка Варварівського району Миколаївської області. Навчався у школі. Дата арешту невідома. На підставі директиви НКВС УССР від 27.01.1944 р., 22.02.1945 р. виселений у Новосибірську область строком на 5 років. Подальша доля невідома. Реабілітований 17.04.1991 р.

РЕЗНІЧЕНКО Опанас Олександрович, 1893 року народження, с. Новоіванівка Миколаївського повіту Херсонської губернії, росіянин, із селян, освічений. Проживав у с. Новоіванівка Миколаївського повіту Херсонської губернії. Хлібороб Заарештований 09.11.1920 року. Постановою Трійки Херсонської губернської надзвичайної Комісії від 28.11.1920 року засуджений до ув'язнення у ВТТ до закінчення громадянської війни. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

РЕЗНІЧЕНКО Павло Якович, 1895 року народження, с. Спасибівка Арбузинського району Одеської області, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у м. Вознесенську. Завідуючий господарством залізничної станції "Вознесенськ". Заарештований 05.03.1938 р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 06.05.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 17.06.1938 року. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1959 р.

РЕЗНІЧЕНКО Софія Семенівна, 1910 року народження, с. Костянтинівка Арбузинського району Миколаївської області, українка, із селян, відомості про освіту відсутні. Проживала у с. Костянтинівка Арбузинського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована 17.02.1945 р. Постановою Особливої наради при НКВС СРСР від 05.07.1945 р. засуджена до виселення у Північно-Казахстанську область строком на 5 років з конфіскацією майна. Після відбуття покарання проживала на залізничній станції Підгородній Первомайського району. Реабілітована у 1989 р.

РЕЗУН Іван Іванович, 1911 року народження, с. Семенівка Арбузинського району Миколаївської області, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Кінецьпіль Первомайського району Одеської області. Рядовий 328-го стрілецького полку. Заарештований 29.05.1944 року. Вироком Військового трибуналу від 03.06.1944 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ з поразкою в правах на

3 роки та конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

РЕЗУН Кирило Михайлович, 1894 року народження, с. Миколаївка Арбузинського району Одеської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Миколаївка Арбузинського району Одеської області. Хлібороб. Заарештований 28.02.1931 р. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 23.08.1931 р. засуджений до 3 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

РЕЗУН Сергій Степанович, 1879 року народження, с. Миколаївка Арбузинського району Одеської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Миколаївка Арбузинського району Одеської області. Член артілі. Заарештований 29.08.1937 року. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 25.09.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений 19.10.1937 року. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1962 р.

РЕЙЗЕНГАУЄР Йосип Якович, 1892 року народження, с. Карлсруе Карл-Лібкнехтівського району Одеської області, німець, із селян, освіта середня. Проживав у с. Карлсруе Карл-Лібкнехтівського району Одеської області. Обліковець у колгоспі. Заарештований 29.08.1936 року. Постановою Особливої наради при НКВС СРСР від 28.02.1937 р. засуджений до 5 років ув'язнення у ВТТ. Покарання відбував в Ухтпічтабі НКВС СРСР. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1957 р.

РЕЙМЕР Іван Іванович, 1923 року народження, с. Мирівка Володимирівського району Миколаївської області, німець, із селян. Проживав у с. Мирівка Володимирівського району Миколаївської області. Червоноармієць. На підставі постанови РНК СРСР і ЦК ВКП(б) від 12.09.1941 р. мобілізований у трудармію. На підставі Наказу ПВР СРСР від 26.11.1948 р. залишений навічно у місцях обов'язкового поселення виселенців. Подальша доля невідома. Реабілітований 17.04.1991 р.

РЕЙМЕР Марія Іванівна, 1904 року народження, Башкирська АРСР, німкеня, із селян. Проживала у с. Озерівка Володимирівського району Миколаївської області. Займалася присадибним господарством. Заарештована по репатріації у 1945 році. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. виселена в Акмолинську область. Подальша доля невідома. Реабілітована 17.04.1991 р.

РЕЙМЕР Марія Яківна, 1928 року народження, с. Софіївка Новобузького району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала у с. Озерівка Володимирівського району Миколаївської області. Одноосібниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР №181 від 11.10.1945 р. виселена в Акмолинську область. Подальша доля невідома. Реабілітована 17.04.1991 р.

РЕЙМЕР Яків Якович, 1902 року народження, с. Софіївка Фріц-Геккертівського району Миколаївської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Озерівка Фріц-Геккертівського району Миколаївської області. Обліковець у колгоспі. Заарештований 16.12.1937 року. Рішенням НКВС СРСР і Прокурора СРСР від 29.01.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 16.02.1938 року. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1990 р.

РЕЙМЕР Яків Якович, 1930 року народження, с. Софіївка Новобузького району Миколаївської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Озерівка Володимирівського району

Миколаївської області. Безробітний. Заарештований по репатріації в 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР №181 від 11.10.1945 р. виселений в Акмолинську область. Подальша доля невідома. Реабілітований 17.04.1991 р.

РЕЙНГАРДТ Адам Йосипович, 1890 року народження, с. Раштадт Мостівського району Одеської області, німець, із селян, освічений. Проживав у с. Раштадт Мостівського району Одеської області. Член колгоспу "Червоноармієць". Заарештований 21.04.1938 року. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 09.10.1938 р. засуджений до розстрілу з конфіскацією майна. Страчений 17.10.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1966 р.

РЕЙНГАРДТ Георгій Едуардович, 1918 року народження, с. Раштадт Мостівського району Одеської області, німець, із селян, освіта середня. Місце проживання невідомо. Бухгалтер колгоспу. Заарештований 20.04.1938 року. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 09.10.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 17.10.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1958 р.

РЕЙНГАРДТ Едуард Михайлович, 1918 року народження, с. Раштадт Мостівського району Одеської області, німець, із селян, малоосвічений. Під час Великої Вітчизняної війни перебував у Німеччині. Заарештований 14.11.1947 року. Вироком Військового трибуналу військ МВС Московської області від 15.12.1947 року засуджений до 25 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1955 р.

РЕЙНГАРДТ-ШЕРЕР Філіміна Францівна, 1923 року народження, с. Зульц Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала у с. Зульц Варварівського району Миколаївської області. Колгоспниця. У 1945 р. репатрійована із Німеччини. На підставі директиви НКВС СРСР №181 від 11.10.1945 р. виселена у м. Новосибірськ. Подальша доля невідома. Реабілітована 17.04.1991 р.

РЕЙНГАРТ Адам Антонович, 1911 року народження, с. Раштадт Мостівського району Одеської області, німець, із селян, освіта середня. Проживав у с. Маринове Березівського району Одеської області. Вчитель у школі. Заарештований 26.01.1937 року. Вироком Військового трибуналу Київського військового округу від 02.09.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений 20.01.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1966 р.

РЕЙНГОЛЬД Христофор Карлович, 1891 р. народження, м. Лібава (Латвія), латиш, із робітників, освіта початкова. Проживав у с. Володимирівка Казанківського району Миколаївської області. Директор машинно-тракторної станції. Заарештований 13.10.1937 р. Рішенням Наркома Внутрішніх Справ СРСР і Прокурора СРСР від 12.01.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 27.01.1938 року. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1989 р.

РЕЙНІХ Готліб Готлібович, 1887 року народження, с. Рорбах Карл-Лібкнехтівського району Одеської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Рорбах Карл-Лібкнехтівського району Одеської області. Заступник голови колгоспу ім. Криницького. Заарештований 30.12.1936 року. Вироком Миколаївського обласного суду від 29.03.1937 р. засуджений до 5 років ув'язнення у ВТТ з конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1990 р.

РЕЙХЕРТ Мартин Якович, 1877 року народження, с. Раштадт Мостів-

ського району Одеської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Раштадт Мостівського району Одеської області. Хлібороб. Заарештований 31.07.1937 року. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 28.08.1937 року засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

РЕЙХЕРТ Парпеда Францівна, 1897 року народження, с. Раштадт Мостівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала у с. Раштадт Мостівського району Одеської області. Безробітна. Заарештована 01.08.1937 року. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 28.08.1937 року засуджена до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітована у 1990 р.

РЕЙХЕРТ Яків Іванович, 1893 року народження, місце народження невідомо, німець, із селян, освічений. Проживав у с. Бондарівка Мостівського району Одеської області. Хлібороб. Заарештований 21.06.1945 р. Постановою Особливої наради при НКВС СРСР від 25.04.1946 р. засуджений до виселення у Сузунський район Новосибірської області строком на 5 років. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

РЕЙХЕРТ Яків Якович, 1897 року народження, с. Ліхтенфельд Мостівського району Одеської області, німець, із селян, освічений. Проживав у с. Ліхтенфельд Мостівського району Одеської області. Колгоспник. Заарештований 09.11.1937 року. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 27.12.1937 року засуджений до розстрілу. Страчений 30.12.1937 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1972 р.

РЕКАЧИНСЬКА Олена Микитівна, 1896 року народження, с. Криве Озеро Кривоозерського району Одеської області, українка, із селян, малоосвічена. Проживала у с. Калантирка Кривоозерського району Одеської області. Колгоспниця. Заарештована 08.10.1945 року. Військовим трибуналом військ МВС Одеської області від 01.04.1946 р. справу припинено. Подальша доля невідома.

РЕЛІШКІС Казимир Устимович, 1881 року народження, с. Рімішки (Латвія), литовець, із селян, освіта початкова. Проживав у м. Миколаєві. Токар у вагонному депо. Заарештований 10.02.1938 р. Постановою Особливої наради при НКВС СРСР від 16.05.1938 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

РЕЛЬСЬКИЙ Ігор Павлович, 1923 року народження, м. Миколаїв, українець, із робітників, освіта початкова. Проживав у м. Миколаєві. Моторист плавдоку. Заарештований 06.11.1944 року. Вироком Військового трибуналу від 07.07.1945 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ з поразкою в правах на 3 роки та конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

РЕМБОЛЬД Анатолій Іванович, 1936 року народження, с. Любомирівка Олександрійського району Кіровоградської області, німець, із селян. Проживав у с. Любомирівка Олександрійського району Кіровоградської області. Безробітний. У 1945 р. репатрійований із Німеччини. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. виселений у м. Новосибірськ. Подальша доля невідома. Реабілітований 17.04.1991 р.

РЕМБОЛЬД Тамара Іванівна, 1931 року народження, с. Любомирівка Олександрійського району Кіровоградської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала у с. Любомирівка Олександрійського району Кіровоградської об-

ласті. Безробітна. В 1945 р. репатрійована із Німеччини. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. виселена у м. Новосибірськ. Подальша доля невідома. Реабілітована 17.04.1991 р.

РЕМГЕНГЕР Михайло Густавович, 1897 року народження, м. Миколаїв, німець, із робітників, освіта початкова. Проживав у м. Миколаєві. Токар заводу ім. А. Марті. Заарештований 28.07.1937 року. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 21.09.1937 р. засуджений до 8 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1990 р.

РЕМІХ Адоліна Яківна, 1903 року народження, с. Вормс Карл-Лібкнехтівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала у с. Вормс Карл-Лібкнехтівського району Одеської області. Колгоспниця. Заарештована 03.11.1937 року. Карл-Лібкнехтівським районним відділом НКВС від 24.01.1939 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітована у 1997 р.

РЕМПОЛЬД Людвіг Христианович, 1906 року народження, с. Ватерлоо Веселинівського району Одеської області, німець, з селян, малоосвічений. Проживав у с. Кудрявцівка Доманівського району Одеської області. Чорнороб Колосівського елеватору. Заарештований 24.08.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 28.08.1937 року засуджений до розстрілу. Страчений 31.08.1937 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1989 р.

РЕМСЬКИЙ Сигізмунд Францович, 1893 року народження, с. Местечко Купи Вінницької області, поляк, із службовців, освічений. Проживав у с. Болгарка Вознесенського району Одеської області. Агроном Вознесенської МТС. Заарештований 16.08.1937 р. Постановою Особливої наради при НКВС СРСР від 10.01.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 23.01.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1958 р.

РЕНГАРДТ Едуард Йосипович, 1893 року народження, с. Раштадт Мостівського району Одеської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Раштадт Мостівського району Одеської області. Колгоспник. Заарештований 31.01.1938 р. Рішенням Наркома Внутрішніх Справ СРСР і Прокурора СРСР від 27.03.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 13.04.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1966 р.

РЕНЕР Іван Якович, 1886 року народження, с. Ейгенгут Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Ейгенгут Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Продавець у магазині. Заарештований 22.11.1937 р. Рішенням Наркома внутрішніх Справ СРСР і Прокурора СРСР від 25.12.1937 року засуджений до розстрілу. Страчений. Дата страти невідома. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1960 р.

РЕНЕР Йосип Йосипович, 1907 року народження, с. Карлсруе Карл-Лібкнехтівського району Одеської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Карлсруе Карл-Лібкнехтівського району Одеської області. Одноосібник. Заарештований 16.04.1933 р. Постановою Трійки при Колегії ДПУ УСРР від 19.06.1933 р справу припинено. Подальша доля невідома.

РЕНЕР Людвіг Іванович, 1909 року народження, м. Челябінськ, німець, із селян, освіта початкова. Проживав на х. Кільчень Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Коваль у колгоспі. Заарештований 04.12.1937 року. Постановою Трійки при УНКВС Мико-

лаївської області від 09.12.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений 25.12.1937 року. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1989 р.

РЕНЕР Маргарита Іванівна, 1865 року народження, с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, неосвічена. Проживала у с. Новосафронівка Новоодеського району Миколаївської області. Хатня робітниця. В 1945 р. репатрійована із Польщі. На підставі директиви НКВС СРСР №181 від 11.10.1945 р. виселена у м. Новосибірськ. Подальша доля невідома. Реабілітована 17.04.1991 р.

РЕНЕР Павлина Валентинівна, 1910 року народження, с. Ландау Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала у с. Ландау Варварівського району Миколаївської області. Колгоспниця. У 1945 році репатрійована із Німеччини. На підставі директиви НКВС СРСР №181 від 11.10.1945 р. виселена в Архангельську область. В 1953 р. переселена у Новосибірську область. Подальша доля невідома. Реабілітована 17.04.1991 р.

РЕНЕР Рохус Якович, 1893 року народження, с. Гольдштадт Карл-Лібкнехтівського району Одеської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Гольдштадт Карл-Лібкнехтівського району Одеської області. Колгоспник. Заарештований 05.04.1935 року. Спеціальною колегією Одеського обласного суду від 09.01.1936 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1999 р.

РЕНЕР Фома Фомич, 1897 року народження, с. Раштадт Мостівського району Одеської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Раштадт Мостівського району Одеської області. Колгоспник. Заарештований 28.06.1938 р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 15.10.1938 р. засуджений до розстрілу з конфіскацією майна. Страчений 25.10.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1989 р.

РЕНЕР Християн Францович, 1908 року народження, с. Гольдштадт Карл-Лібкнехтівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у м. Миколаєві. Робітник торгового порту. Заарештований 29.07.1937 року. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 19.08.1937 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Помер у таборах м. Караганди в 1945 р. Реабілітований у 1966 р.

РЕНЕР Яків Якович, 1884 року народження, с. Сафронівка Новоодеського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Михайлівка Мостівського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 17.06.1941 р. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Одеської області від 09.08.1941 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ з поразкою в правах строком на 5 років та конфіскацією майна. Подальша доля невідома.

РЕНІНГЕР Емма Вільгельмівна, 1926 року народження, с. Рорбах Веселинівського району Миколаївської області, німкеня, із селян. Проживала у с. Рорбах Веселинівського району Миколаївської області. Працювала у власному господарстві. В 1945 р. репатрійована із Німеччини. На підставі директиви НКВС СРСР №181 від 11.10.1945 р. виселена у Новосибірську область. Подальша доля невідома. Реабілітована 17.04.1991 р.

РЕНІХ Емма Карлівна, 1931 року народження, с. Рорбах Веселинівського району Миколаївської області, німкеня, із селян. Проживала у с. Рорбах Веселинівського району Миколаївської області.

Безробітна. В 1945 р. репатрійована із Польщі. На підставі директиви НКВС СРСР №181 від 11.10.1945 р. виселена у Новосибірську область. Подальша доля невідома. Реабілітована 17.04.1991 р.

РЕНІХ Карл Генріхович, 1898 року народження, с. Рорбах Веселинівського району Миколаївської області, німець, із селян, неосвічений. Проживав у с. Рорбах Веселинівського району Миколаївської області. Одноосібник. В 1945 р. репатрійований із Польщі. На підставі директиви НКВС СРСР №181 від 11.10.1945 року виселений у Новосибірську область. Подальша доля невідома. Реабілітований 17.04.1991 р.

РЕНІХ Кароліна Генріхівна, 1900 року народження, с. Рорбах Веселинівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала у с. Рорбах Веселинівського району Миколаївської області. Домогосподарка. У 1945 р. репатрійована із Польщі. На підставі директиви НКВС СРСР №181 від 11.10.1945 р. виселена у Новосибірську область. Подальша доля невідома. Реабілітована 17.04.1991 р.

РЕНІХ Софія Карлівна, 1923 року народження, с. Рорбах Веселинівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Місце проживання невідомо. Одноосібниця. У 1945 р. репатрійована із Польщі. На підставі директиви НКВС СРСР №181 від 11.10.1945 року виселена у Новосибірську область. Подальша доля невідома. Реабілітована 17.04.1991 р.

РЕНК Вальтер Олександрович, 1922 року народження, с. Крутоярка Єланецького району Миколаївської області, німець, із селян. Проживав у с. Крутоярка Єланецького району Миколаївської області. Місце роботи невідомо. На підставі директиви НКВС СРСР №181 від 11.10.1945 р., у 1947 р. виселений у Новосибірську область. Подальша доля невідома. Реабілітований 17.04.1991 р.

РЕНК Емма Яківна, 1904 року народження, с. Хірівка Казанківського району Миколаївської області, німкеня, із селян. Проживала у с. Озерівка Володимирівського району Миколаївської області. Колгоспниця. У 1945 р. репатрійована із Німеччини. На підставі директиви НКВС СРСР №181 від 11.10.1945 р. виселена в м. Новосибірськ. Подальша доля невідома. Реабілітована 17.04.1991 р.

РЕНК Євгенія Францівна, 1909 року народження, с. Пісковичі Казанківського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала у с. Озерівка Володимирівського району Миколаївської області. Домогосподарка. У 1945 р. репатрійована із Німеччини. На підставі директиви НКВС СРСР №181 від 11.10.1945 р. виселена в Новосибірську область. Подальша доля невідома. Реабілітована 17.04.1991 р.

РЕНК Іван Федорович, 1935 року народження, с. Озерівка Володимирівського району Миколаївської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Озерівка Володимирівського району. Безробітний. У 1945 р. репатрійований із Німеччини. На підставі директиви НКВС СРСР №181 від 11.10.1945 р. виселений у м. Новосибірськ. Подальша доля невідома. Реабілітований 17.04.1991 р.

РЕНК Іван Францович, 1890 року народження, с. Новий Данциг Баштанського району Миколаївської області, німець, із селян. Проживав у м. Архангельську. Маляр. Місце роботи невідомо. Заарештований 18.03.1948 р. Вироком Військового трибуналу військ МВС Архангельської області від 16.06.1948 р. засуджений до 25 років ув'язнення у ВТТ. Постановою УКДБ Миколаївської об-

ласті від 23.05.1955 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1998 р.

РЕНК Катерина Яківна, 1882 року народження, с. Новий Данциг Баштанського району Миколаївської області, німкеня, із селян, неосвічена. Проживала у зернорадгоспі "Червона Баштанка" Привільнянського району Миколаївської області. Домогосподарка. У 1945 р. виселена із Миколаївської області. На підставі постанови РНК і ЦКВКП(б) від 12.09.1941 р. виселена у м. Новосибірськ. Подальша доля невідома. Реабілітована 17.04.1991 р.

РЕНК Олександр Францович, 1894 року народження, с. Новий Данциг Баштанського району Миколаївської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Троїцько-Сафонове Володимирівського району Миколаївської області. Механік на МЧС. У 1945 р. репатрійований із Німеччини. На підставі директиви НКВС СРСР №181 від 11.10.1945 р. виселений в Удмуртську АРСР. У 1954 році переселений у Новосибірську область. Подальша доля невідома. Реабілітований 17.04.1991 р.

РЕНК Федір Федорович, 1929 року народження, с. Пісковичі Казанківського району Миколаївської області, німець, із селян. Проживав у с. Озерівка Володимирівського району Миколаївської області. Навчався у школі. У 1945 р. репатрійований із Німеччини. На підставі директиви НКВС СРСР №181 від 11.10.1945 р. виселений у м. Новосибірськ. Подальша доля невідома. Реабілітований 17.04.1991 р.

РЕНК Федір Францович, 1896 року народження, с. Пищевиця Казанківського району Миколаївської області, німець, із селян. Проживав у с. Озерівка Володимирівського району Миколаївської області. Тракторист на МЧС. У 1945 р. репатрійований із Німеччини. На підставі директиви НКВС СРСР №181 від 11.10.1945 р. виселений у м. Новосибірськ. Подальша доля невідома. Реабілітований 17.04.1991 р.

РЕНК Фріда Олександрівна, 1929 року народження, с. Сафонове Новобузького району Миколаївської області, німкеня, із селян. Проживала у с. Сафонове Новобузького району Миколаївської області. Навчалась у школі. У 1945 році репатрійована із Німеччини. На підставі директиви НКВС СРСР №181 від 11.10.1945 р. виселена у м. Красноярськ. У 1954 р. переселена у м. Новосибірськ. Подальша доля невідома. Реабілітована 17.04.1991 р.

РЕНК Яків Федорович, 1937 року народження, с. Озерівка Володимирівського району Миколаївської області, німець, із селян. Проживав у с. Озерівка Володимирівського району Миколаївської області. Безробітний. У 1945 році репатрійований із Німеччини. На підставі директиви НКВС СРСР №181 від 11.10.1945 року виселений у м. Новосибірськ. Подальша доля невідома. Реабілітований 17.04.1991 р.

РЕНКЕР Маргарита Гаврилівна, 1908 року народження, с. Вікторівка Братського району Миколаївської області, німкеня, із селян, неосвічена. Проживала у с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області. Колгоспниця. У 1945 р. репатрійована із Польщі. На підставі директиви НКВС СРСР №181 від 11.10.1945 р. виселена у Новосибірську область. Подальша доля невідома. Реабілітована 17.04.1991 р.

РЕННЕР Андрій Михайлович, 1898 року народження, с. Карлсруе Карл-Лібкнехтівського району Одеської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Ландау Карл-Лібкнехтів-

ського району Одеської області. Коваль. Заарештований 15.05.1938 р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 21.09.1938 року засуджений до розстрілу з конфіскацією майна. Страчений 26.09.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1989 р.

РЕННЕР Антон Михайлович, 1931 року народження, с. Гольдштадт Варварівського Миколаївської області, німець, із селян. Проживав у с. Гольдштадт Варварівського Миколаївської області. Безробітний. У 1945 р. репатрійований із Польщі. На підставі директиви НКВС СРСР №181 від 11.10.1945 р. виселений у Новосибірську область. Подальша доля невідома. Реабілітований 17.04.1991 р.

РЕННЕР Герасим Григорович, 1886 року народження, с. Добре Баштанського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта середня. Проживав у с. Добре Баштанського району. Вчитель. Заарештований 19.02.1938 р. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 16.04.1938 р. засуджений до розстрілу з конфіскацією майна. Страчений 07.06.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1989 р.

РЕННЕР Геронім Григорович, 1886 року народження, с. Добре Баштанського району Миколаївської області, німець, із селян, освічений. Проживав у с. Баштанка Баштанського району Миколаївської області. Вчитель у школі. Заарештований 18.02.1938 р. Постановою Трійки УНКВС Миколаївської області від 16.04.1938 р. засуджений до розстрілу з конфіскацією майна. Дата страти невідома.

РЕННЕР Геринім Іванович, 1880 року народження, с. Шенфельд Карл-Лібкнехтівського району Одеської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Шенфельд Карл-Лібкнехтівського району. Член колгоспу ім. Леніна. Заарештований 27.10.1937 року. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 17.11.1937 року засуджений до розстрілу. Страчений. Дата страти невідома. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1989 р.

РЕННЕР Еднард Олександрович, 1933 року народження, с. Гольдштадт Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Гольдштадт Варварівського району Миколаївської області. Навчався у школі. У 1945 р. репатрійований із Німеччини. На підставі директиви НКВС СРСР №181 від 11.10.1945 р. виселений у Новосибірську область. Подальша доля невідома. Реабілітований 17.04.1991 р.

РЕННЕР Едуард Генріхович, 1934 року народження, с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області. Безробітний. У 1945 році репатрійований із Польщі. На підставі директиви НКВС СРСР №181 від 11.10.1945 р. виселений у Новосибірську область. Подальша доля невідома. Реабілітований 17.04.1991 р.

РЕННЕР Ерна Олександрівна, 1937 року народження, с. Гольдштадт Варварівського Миколаївської області, німкеня, із селян. Проживала у с. Гольдштадт Варварівського Миколаївської області. Безробітна. У 1945 р. репатрійована із Німеччини. На підставі директиви НКВС СРСР №181 від 11.10.1945 р. виселена у Новосибірську область. Подальша доля невідома. Реабілітована 17.04.1991 р.

РЕННЕР Євгенія Тимофіївна, 1909 року народження, с. Гольдштадт Варварівського Миколаївської області, німкеня, із селян. Проживала у с. Гольдштадт Варварівського Миколаївської області. Колгоспниця. У 1945 році репатрійована

із Польщі. На підставі директиви НКВС СРСР №181 від 11.10.1945 р. виселена у Новосибірську область. Подальша доля невідома. Реабілітована 17.04.1991 р.

РЕННЕР Єлизавета Людвігівна, 1933 року народження, с. Кільчень Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала у с. Кільчень Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Безробітна. У 1945 р. репатрійована із Польщі. На підставі директиви НКВС СРСР №181 від 11.10.1945 року виселена в Акмолинську область. Подальша доля невідома. Реабілітована 17.04.1991 р.

РЕННЕР Іван Іванович, 1903 року народження, с. Калабатине Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Кільчень Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Колгоспник. У 1945 р. репатрійований із Польщі. На підставі директиви НКВС СРСР №181 від 11.10.1945 р. виселений в Акмолинську область. Подальша доля невідома. Реабілітований 17.04.1991 р.

РЕННЕР Іван Йосипович, 1932 року народження, с. Новосафронівка Новоодеського району Миколаївської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Новосафронівка Новоодеського району. Безробітний. У 1945 р. репатрійований із Польщі в Миколаївську область. На підставі директиви НКВС СРСР №181 від 11.10.1945 р., в жовтні 1945 р. виселений у Новосибірську область. Подальша доля невідома. Реабілітований 17.04.1991 р.

РЕННЕР Іван Павлович, 1873 року народження, с. Гольдштадт Карл-Лібкнехтівського району Одеської області, німець, із селян. Проживав у м. Первомайську. Робітник. Місце роботи невідомо. Заарештований 13.02.1937 року. Рішенням НКВС СРСР і Прокурора СРСР від 25.07.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений 07.12.1937 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1989 р.

РЕННЕР Іван Францович, 1934 року народження, с. Кільчень Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Кільчень Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Навчався у школі. У 1945 р. репатрійований із Польщі. На підставі директиви НКВС СРСР №181 від 11.10.1945 р. виселений в Акмолинську область. Подальша доля невідома. Реабілітований 17.04.1991 р.

РЕННЕР Йосип Іванович, 1872 року народження, с. Карлсруе Карл-Лібкнехтівського району Одеської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Шенфельд Карл-Лібкнехтівського району Одеської області. Хлібороб. Заарештований 11.01.1933 р. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 04.02.1933 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1998 р.

РЕННЕР Катерина Валентинівна, 1932 року народження, с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала у с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області. Безробітна. У 1945 р. репатрійована із Польщі. На підставі директиви НКВС СРСР №181 від 11.10.1945 року виселена в Акмолинську область. Подальша доля невідома. Реабілітована 17.04.1991 р.

РЕННЕР Клементина Людвігівна, 1935 року народження, с. Кільчень Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала у с. Кільчень Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Безробітна. У 1945 р. репатрійована із Польщі. На підставі директиви НКВС

СРСР №181 від 11.10.1945 року виселена в Акмолинську область. Подальша доля невідома. Реабілітована 17.04.1991 р.

РЕННЕР Лідія Іванівна, 1933 року народження, с. Кільчень Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала у с. Кільчень Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Безробітна. У 1945 р. репатрійована із Польщі. На підставі директиви НКВС СРСР №181 від 11.10.1945 р. виселена в Акмолинську область. Подальша доля невідома. Реабілітована 17.04.1991 р.

РЕННЕР Людвіг Іванович, 1877 року народження, с. Карлсруе Карл-Лібкнехтівського району Одеської області, німець, із селян, неосвічений. Проживав у с. Шенфельд Карл-Лібкнехтівського району Одеської області. Член колгоспу ім. Леніна. Заарештований 28.10.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 17.11.1937 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

РЕННЕР Магдалина Валентинівна, 1902 року народження, с. Гольдштадт Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала у с. Гольдштадт Варварівського району Миколаївської області. Колгоспниця. У 1945 р. репатрійована із Німеччини. На підставі директиви НКВС СРСР №181 від 11.10.1945 р. виселена у Новосибірську область. Подальша доля невідома. Реабілітована 17.04.1991 р.

РЕННЕР Олександр Петрович, 1909 року народження, с. Гольдштадт Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян. Проживав у с. Гольдштадт Варварівського району. Колгоспник. У 1945 році репатрійований із Бельгії. На підставі директиви НКВС СРСР №181 від 11.10.1945 р. виселений у Новосибірську область. Вироком Військового трибуналу військ МВС від 01.04.1949 р. за ст. 58-1а засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Місце, де відбував покарання невідомо. Звільнений 09.11.1955 року. Подальша доля невідома. Реабілітований 17.04.1991 р.

РЕННЕР Олена Валентинівна, 1934 року народження, с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала у с. Карлсруе Варварівського району. Безробітна. У 1945 р. репатрійована із Польщі. На підставі директиви НКВС СРСР №181 від 11.10.1945 р. виселена в Акмолинську область. Подальша доля невідома. Реабілітована 17.04.1991 р.

РЕННЕР Ольга Валентинівна, 1911 року народження, с. Гольдштадт Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала у с. Гольдштадт Варварівського району Миколаївської області. Колгоспниця. У 1945 р. репатрійована із Німеччини. На підставі директиви НКВС СРСР №181 від 11.10.1945 р. виселена у Новосибірську область. Подальша доля невідома. Реабілітована 17.04.1991 р.

РЕННЕР Петро Генріхович, 1936 року народження, с. Гольдштадт Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Гольдштадт Варварівського району Миколаївської області. Безробітний. На підставі директиви НКВС СРСР №181 від 11.10.1945 р., 20.10.1945 р. виселений у Новосибірську область. Подальша доля невідома. Реабілітований 17.04.1991 р.

РЕННЕР Рафаїл Антонович, 1904 року народження, с. Карлсруе Карл-Лібкнехтівського району Одеської області, німець, із селян, освічений. Проживав у с. Карлсруе Карл-Лібкнехтівського району Одеської області. Голова колгоспу. За-

арештований 30.10.1937 року. Постановою Особливої наради при НКВС СРСР від 08.12.1937 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Покарання відбував у Каргопольтабі НКВС СРСР. Після звільнення проживав у м. Томську. Реабілітований у 1964 р.

РЕННЕР Роберт Францович, 1937 року народження, с. Кільчень Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Кільчень Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Безробітний. У 1945 р. репатрійований із Польщі. На підставі директиви НКВС СРСР №181 від 11.10.1945 р. виселений в Акмолинську область. Подальша доля невідома. Реабілітований 17.04.1991 р.

РЕННЕР Роза (по батькові невідомо), 1930 року народження, с. Карлсруе Варварівського району Одеської області, німкеня, із селян. Проживала у с. Карлсруе Варварівського району Одеської області. Навчалась у школі. У 1945 р. репатрійована із Польщі. На підставі директиви НКВС СРСР №181 від 11.10.1945 р. виселена в Акмолинську область. Подальша доля невідома. Реабілітована 17.04.1991 р.

РЕННЕР Роза Георгіївна, 1898 року народження, с. Катеринеталь Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала у с. Кільчень Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Колгоспниця. У 1945 р. репатрійована із Польщі. На підставі директиви НКВС СРСР №181 від 11.10.1945 р. виселена в Акмолинську область. Подальша доля невідома. Реабілітована 17.04.1991 р.

РЕННЕР Роза Іванівна, 1912 року народження, с. Новосафронівка Новоодеського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала у с. Новосафронівка Новоодеського району Миколаївської області. Колгоспниця. У 1945 р. репатрійована із Польщі. На підставі директиви НКВС СРСР №181 від 11.10.1945 р. виселена у Новосибірську область. Подальша доля невідома. Реабілітована 17.04.1991 р.

РЕННЕР Роза Пилипівна, 1908 року народження, с. Кільчень Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала у с. Кільчень Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Колгоспниця. У 1945 р. репатрійована із Польщі. На підставі директиви НКВС СРСР №181 від 11.10.1945 р. виселена в Акмолинську область. Подальша доля невідома. Реабілітована 17.04.1991 р.

РЕННЕР Розалія Михайлівна, 1934 року народження, с. Гольдштадт Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян. Проживала у с. Гольдштадт Варварівського району Миколаївської області. У 1945 р. репатрійована із Польщі. На підставі директиви НКВС СРСР №181 від 11.10.1945 р. виселена у Новосибірську область. Подальша доля невідома. Реабілітована 17.04.1991 р.

РЕННЕР Севастян Іванович, 1879 року народження, с. Карлсруе Карл-Лібкнехтівського району Миколаївського округу, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Гольдштадт Карл-Лібкнехтівського району Миколаївського округу. Хлібороб. Заарештований 29.01.1930 р. Постановою Трійки при Колегії ДПУ УСРР від 18.05.1930 р. засуджений до виселення у Північний край строком на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

РЕННЕР Франц Францович, 1898 року народження, с. Гольдштадт Карл-Лібкнехтівського району Миколаївського округу, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Гольдштадт Карл-Лібкнех-

тівського району Миколаївського округу. Хлібороб. Заарештований 01.02.1930 р. Постановою Трійки при Колегії ДПУ УСРР від 18.05.1930 р. засуджений до виселення у Північний край на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

РЕННЕР Франциска Людвігівна, 1897 року народження, с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала у с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області. Колгоспниця. У 1945 р. репатрійована із Польщі. На підставі директиви НКВС СРСР №181 від 11.10.1945 р. виселена в Акмолинську область. Подальша доля невідома. Реабілітована 17.04.1991 р.

РЕПЕЦЬКИЙ Яків Михайлович, 1887 року народження, м. Любками (Бессарабія), українець, із селян, освіта середня. Проживав у м. Очакові. Бухгалтер Очаківського рибного заводу. Заарештований 12.09.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Дата винесення вироку у справі відсутня. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1996 р.

РЕПЕШКО Іван Дмитрович, 1893 року народження, с. Новокостянтинівка Новобузького району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Новокостянтинівка Новобузького району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 24.06.1938 р. Вироком Миколаївського обласного суду від 12.07.1940 р. засуджений до 2 років 6 місяців ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1992 р.

РЕСЛЕР Емілія Йосифівна, 1924 року народження, с. Зульц Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала у с. Зульц Варварівського району Миколаївської області. Місце роботи невідомо. На підставі постанови РНК СРСР і ЦКВКП(б) від 12.09.1941 р. виселена в Акмолинську область. Подальша доля невідома. Реабілітована 17.04.1991 р.

РЕСЛЕР Єлизавета Андріївна, 1892 року народження, с. Рорбах Веселинівського району Миколаївської області, німкеня, із селян. Проживала у с. Рорбах Веселинівського району. Колгоспниця. У 1945 р. репатрійована із Польщі. На підставі директиви НКВС СРСР №181 від 11.10.1945 року виселена в Акмолинську область. Подальша доля невідома. Реабілітована 17.04.1991 р.

РЕСЛЕР Людмила Стефанівна, 1923 року народження, с. Зульц Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян. Проживала у с. Зульц Варварівського району Миколаївської області. Одноосібниця. У 1945 р. репатрійована із Польщі. На підставі директиви НКВС СРСР №181 від 11.10.1945 р. виселена в Акмолинську область. Подальша доля невідома. Реабілітована 17.04.1991 р.

РЕСЛЕР Марко Йосипович, 1929 року народження, с. Зульц Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян. Проживав у с. Зульц Варварівського району Миколаївської області. Одноосібник. У 1945 р. репатрійований із Польщі. На підставі директиви НКВС СРСР №181 від 11.10.1945 р. виселений в Акмолинську область. Подальша доля невідома. Реабілітований 17.04.1991 р.

РЕСЛЕР Рафаїл Йосипович, 1927 року народження, с Зульц Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян. Проживав у с. Зульц Варварівського району Миколаївської області. Місце роботи невідомо. У 1945 р. репатрійований із Польщі. На підставі директиви НКВС СРСР №181 від 11.10.1945 р.

виселений в Акмолинську область. Подальша доля невідома. Реабілітований 17.04.1991 р.

РЕТЕР Адам Фрідріхович, 1879 року народження, с. Раштадт Карл-Лібкнехтівського району Одеської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Олександрівка Снігурівського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 24.11.1937 року. Рішенням Наркома Внутрішніх Справ СРСР і Прокурора СРСР від 25.12.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений 07.01.1938 року. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1989 р.

РЕТЕР Алоізій Адамович, 1914 року народження, с. Гольдштадт Карл-Лібкнехтівського району Одеської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Гольдштадт Карл-Лібкнехтівського району Одеської області. Тракторист. Місце роботи невідомо. Заарештований 11.09.1937 року. Постановою Особливої наради при НКВС СРСР від 08.12.1937 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1967 р.

РЕТЕР Берта Степанівна, 1903 року народження, с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян. Проживала у с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області. Колгоспниця. У 1945 р. репатрійована із Польщі. На підставі директиви НКВС СРСР №181 від 11.10.1945 р. виселена в Акмолинську область. Подальша доля невідома. Реабілітована 17.04.1991 р.

РЕТЕР Йосип Адамович, 1911 року народження, с. Гольдштадт Карл-Лібкнехтівського району Одеської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Олександрівка Снігурівського району Миколаївської області. Тракторист. Місце роботи невідомо. Заарештований 25.11.1937 р. Рішенням Наркома Внутрішніх Справ СРСР і Прокурора СРСР від 25.12.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений 07.01.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1989 р.

РЕТЕР Пилип Іванович, 1904 року народження, с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян. Проживав у с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області. Колгоспник. У 1945 р. репатрійований із Польщі. На підставі директиви НКВС СРСР №181 від 11.10.1945 р. виселений в Акмолинську область. У 1951 році був засуджений за ст. 58-1а (відомості про термін покарання в справі відсутні). Подальша доля невідома. Реабілітований 17.04.1991 р.

РЕТИНСЬКИЙ Яків Миколайович, 1916 року народження, місце народження невідомо, росіянин, із робітників, освіта середня. Проживав у м. Миколаєві. Студент залізничного технікуму. Заарештований 03.12.1937 р. Вироком лінійного суду Одеської залізниці від 11.04.1938 р. засуджений до 7 років ув'язнення у ВТТ з поразкою в правах строком на 3 роки. Постановою Колегії Верховного Суду СРСР від 10.05.1939 р. строк зменшено до 3 років ув'язнення у ВТТ з поразкою в правах строком на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1956 р.

РЕТТЕР Павло Михайлович, 1884 року народження, с. Карлсруе Карл-Лібкнехтівського району Одеської області, німець, із селян, освічений. Проживав у с. Карлсруе Карл-Лібкнехтівського району Одеської області. Колгоспник. Заарештований 17.05.1938 р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 15.10.1938 року засуджений до розстрілу з конфіскацією майна. Страчений 25.10.1938 року. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1960 р.

РЕХЕРТ Микола Якович, 1915 року народження, с. Молдавка Доманівського району Одеської області, українець, із селян. Проживав у м. Вознесенську. Тракторист. Місце роботи невідомо. Заарештований 03.08.1941 р. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Новосибірської області від 09.10.1941 р. засуджений до розстрілу з конфіскацією майна. Страчений 27.11.1941 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1960 р.

РЕЦЕР Роза Валентинівна, 1925 року народження, с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області, німкеня, із селян. Проживала у с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області. Місце роботи невідомо. Заарештована по репатріації в 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР №181 від 11.10.1945 р. виселена в Акмолинську область. Подальша доля невідома. Реабілітована 17.04.1991 р.

РЕШ Петро Іванович, 1923 року народження, с. Малахове Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Малахове Тилігуло-Березанського району. Колгоспник. На підставі Указу Президії Верховної Ради СРСР №21/160 від 28.08.1941 року виселений в Омську область. В 1955 році переселений в Акмолинську область. Подальша доля невідома. Реабілітований 17.04.1991 р.

РЕШ Фрідріх Мартинович, 1903 року народження, с. Калабатине Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Малахове Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Бригадир у колгоспі. Заарештований 18.11.1937 року. Рішенням Наркома Внутрішніх Справ СРСР і Прокурора СРСР від 17.12.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений 03.01.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1965 р.

РЕШЕТКО Амос Тихонович, 1885 року народження, с. Олександрівка Миколаївського району Миколаївського округу, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Олександрівка Миколаївського району Миколаївського округу. Робітник радгоспу. Заарештований 14.02.1930 року. Постановою Трійки при Колегії ДПУ УСРР від 19.05.1930 р. засуджений до виселення у Північний край строком на 5 років. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

РЕШЕТНЯК Захар Семенович, 1883 року народження, с. Олександрівка Миколаївського району Миколаївського округу, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Олександрівка Миколаївського округу. Хлібороб. Заарештований 26.01.1930 р. Постановою Трійки при Колегії ДПУ УСРР від 19.05.1930 р. засуджений до виселення у Північний край строком на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

РЕШЕТНЯК Сергій Авакумович, 1910 року народження, с. Новофедорівка Казанківського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у м. Кривому Розі. Червоноармієць. Заарештований 21.06.1944 року. Вироком Військового трибуналу 46-ї армії засуджений до 8 років ув'язнення у ВТТ з поразкою в правах строком на 3 роки та конфіскацією майна. Дата вироку невідома. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1990 р.

РЕШЕТНЬОВ Іван Тихонович, 1910 року народження, с. Бармашове Баштанського району Одеської області, білорус, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Бармашове Баштанського району Одеської області. Комбайнер у колгоспі. Заарештований 09.04.1933 року. Постановою Миколаївського міського відділу ДПУ від 21.05.1933 р. справу припинено.

Подальша доля невідома. Реабілітований у 1996 р.

РЕШЕТНЬОВА Ганна Гнатівна, 1900 року народження, с. Бармашове Баштанського району Миколаївської області, білоруска, із селян, освіта початкова. Проживала у с. Бармашове Баштанського району. Прибиральниця у церкві. Заарештована 27.07.1937 року. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 08.12.1937 р. засуджена до 10 років ув'язнення у ВТТ. Покарання відбувала в Онегтабі НКВС СРСР. Подальша доля невідома. Реабілітована у 1989 р.

РЄДІНГЕР Вільгельм Фрідріхович, 1907 року народження, с. Рорбах Карл-Лібкнехтівського району Одеської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Рорбах Карл-Лібкнехтівського району Одеської області. Колгоспник. Заарештований 12.04.1938 року. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 07.10.1938 р. засуджений до розстрілу з конфіскацією майна. Страчений 17.10.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1969 р.

РЄДІНГЕР Генріх Генріхович, 1897 року народження, с. Рорбах Карл-Лібкнехтівського району Одеської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Рорбах Карл-Лібкнехтівського району Одеської області. Член колгоспу ім. Петровського. Заарештований 08.07.1938 року. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 15.10.1938 року засуджений до розстрілу з конфіскацією майна. Страчений 25.10.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у1989 р.

РЄЗНІК Павло Михайлович, 1888 року народження, с. Клікотіне Вінницької області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Корчине Миколаївського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 26.06.1937 року. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 23.11.1937 року засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Покарання відбував у Бамтабі НКВС СРСР. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1959 р.

РЄЗНІКОВА Євгенія Мартинівна, 1882 року народження, м. Миколаїв, українка, із робітників, малоосвічена. Проживала у м. Миколаєві. Домогосподарка. Заарештована 10.07.1944 року. Постановою Особливої наради при НКВС СРСР від 07.10.1944 року засуджена до виселення у Сузунський район строком на 5 років. Подальша доля невідома. Реабілітована у 1989 р.

РЄЗНІЧЕНКО Сергій Іванович, 1890 року народження, с. Копані Миколаївської області, українець, із робітників, малоосвічений. Проживав у м. Миколаєві. Слюсар. Місце роботи невідомо. Заарештований 17.11.1937 року. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 29.11.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений 21.12.1937 року. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1989 р.

РЄЗНІЧЕНКО Степан Герасимович, 1893 року народження, с. Северинівка Шевченківського району Харківської області, українець, із селян, освічений. Проживав у с. Петрівка Варварівського району Миколаївської області. Сторож у колгоспі. Заарештований 21.06.1944 року. Постановою Особливої наради при НКВС СРСР від 07.10.1944 р. засуджений до 5 років ув'язнення у Черногорському ВТТ з конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

РЖЕЦЬКИЙ Олександр Федорович, 1900 року народження, м. Миколаїв, українець, із робітників, освіта початкова. Проживав у м. Костромі. Начальник

цеху Костромського механоливарного заводу. Заарештований 19.04.1938 р. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 29.09.1938 р. засуджений до розстрілу з конфіскацією майна. Страчений 07.10.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1956 р.

РЖЕЧАК Станіслав Вільгельмович, 1889 року народження, м. Миколаїв, чех, із робітників. Проживав у м. Миколаєві. Слюсар заводу по переробці лісу. Заарештований 28.07.1937 року. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 21.09.1937 року засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

РЖИЦЬКИЙ Іван Павлович, 1901 року народження, с. Камбурліївка Очаківського району Миколаївської області, українець, із службовців, малоосвічений. Проживав у м. Очакові. Бухгалтер Очаківського клубу ім. Шмідта. Заарештований 15.07.1938 р. Постановою Очаківського районного відділу НКВС від 03.11.1938 року справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1996 р.

РИБАК Григорій Михайлович, 1900 року народження, с. Романівка Казанківського району Миколаївської області, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Миргородка Казанківського району. Без певних занять. Заарештований 10.07.1945 р. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Миколаївської області від 16.08.1945 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ з поразкою в правах строком на 5 років та конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1995 р.

РИБАК Микита Васильович, 1897 року народження, с. Криве Озеро Кривоозерського району Одеської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Криве Озеро Кривоозерського району Одеської області. Член колгоспу ім. Петровського. Заарештований 15.12.1937 року. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 22.12.1937 року засуджений до розстрілу. Страчений 28.12.1937 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1964 р.

РИБАК Назар Тимофійович, 1884 року народження, с. Суботів Київської області, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Бармашове Баштанського району Миколаївської області. Коваль. Заарештований 11.10.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 29.10.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений 04.11.1937 року. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1989 р.

РИБАК Петро Григорович, 1891 року народження, с. Криве Озеро Кривоозерського району Одеської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Криве Озеро Кривоозерського району Одеської області. Одноосібник. Заарештований 27.01.1930 року. Відомості про винесення вироку відсутні. Подальша доля невідома.

РИБАК Сергій Максимович, 1896 р. народження, Молдова, молдаванин, із селян, освічений. Проживав у с. Веселий Роздол Вознесенського району Одеської області. Вчитель. Заарештований 24.06.1941 р. Постановою Особливої наради при НКВС СРСР від 09.01.1943 р. засуджений до виселення у Новосибірську область строком на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1990 р.

РИБАК Степан Мартьянович, 1916 року народження, с. Лашівка Первомайського району Одеської області, українець, із селян, малоосвічений. До призову на військову службу проживав у с. Лашівка Первомайського району Одеської області. Червоноармієць. Заарешто-

ваний 21.01.1941 р. Вироком Військового трибуналу 25-ї стрілецької дивізії від 17.02.1942 р. засуджений до розстрілу Страчений 24.02.1942 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1999 р.

РИБАК Трохим Кузьмич, 1876 року народження, с. Криве Озеро Кривоозерського району Одеського округу, українець, із селян, неосвічений. Проживав у с. Криве Озеро Кривоозерського району Одеського округу. Безробітний. Заарештований 08.12.1929 р. Постановою Трійки при Колегії ДПУ УСРР від 13.03.1930 р. справу припинено. Подальша доля невідома.

РИБАКОВ Михайло Романович, 1890 року народження, м. Миколаїв. українець, із робітників, освіта вища. Проживав у м. Миколаєві. Технік міського комунального відділу. Заарештований 31.07.1936 р. Вироком Одеського обласного суду від 14.10.1936 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ з конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

РИБАЛКО Захарій Федорович, 1886 року народження, с. Ранічевка Кіровоградської області, українець, із селян, освічений. Проживав у с. Лоцкине Баштанського району Миколаївської області. Робітник залізничної станції "Лоцкине". Заарештований 01.10.1945 року. Вироком Військового трибуналу Одеської залізниці від 13.03.1946 р. засуджений до 8 років ув'язнення у ВТТ з конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

РИБАЛЬЧЕНКО Григорій Юхимович, 1883 року народження, с. Ганнівка Привільнянського району Миколаївської області, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Ганнівка Привільнянського району Миколаївської області. Сторож у колгоспі. Заарештований 02.05.1944 р. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Миколаївської області від 19.04.1945 р. засуджений до 15 років ув'язнення у ВТТ з поразкою в правах строком на 5 років та конфіскацією майна. Помер у таборі 14.08.1946 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1955 р.

РИБАЧАНКО Конон Гнатович, 1891 року народження, с. Бармашове Баштанського району Миколаївської області, білорус, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Бармашове Баштанського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 24.04.1944 р. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Миколаївської області від 26.10.1944 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1992 р.

РИБАЧЕК Феоктист Павлович, 1900 року народження, с. Новомиколаївка Єланецького району Миколаївської області, українець, із селян, освіта середня. Проживав у м. Миколаєві. Планувальник контори «Заготсировина». Заарештований 21.05.1946 р. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Миколаївської області від 29.06.1946 р. засуджений до 7 років ув'язнення у ВТТ з поразкою в правах строком на 3 роки та конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1990 р.

РИБАЧЕНКО Василь Гнатович, 1901 року народження, с. Бармашове Баштанського району Миколаївської області, українець, із селян. Проживав у м. Миколаєві. Електрик. Місце роботи невідомо. Заарештований 21.04.1945 р. Вироком Військового трибуналу військ НКВС СРСР Миколаївської області від 05.06.1945 року засуджений до 8 років ув'язнення у ВТТ з конфіскацією майна. Постановою Військової Колегії Верховного Суду СРСР

від 30.04.1946 р. справу припинено. Подальша доля невідома.

РИБАЧЕНКО Петро Пимонович, 1910 року. народження, с. Себине Новоодеського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Себине Новоодеського району Миколаївської області. Військовослужбовець. Заарештований 17.02.1945 р. Вироком Військового трибуналу 28-ї армії від 25.05.1945 р. засуджений до 8 років ув'язнення у ВТТ з конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1995 р.

РИБАЧОК Василь Федорович, 1897 року народження, с. Катеринка Первомайського району Одеського округу, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Катеринка Первомайського району Одеського округу. Безробітний. Заарештований 27.09.1929 р. Постановою Колегії ОДПУ УСРР від 13.01.1930 року засуджений до 5 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

РИБАЧУК Дмитро Миколайович, 1913 року народження, с. Гур'ївка Великоолександрівського району Вінницької області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Новопетрівка Снігурівського району Одеської області. Обліковець у колгоспі. Заарештований 19.07.1937 р. Вироком Одеського обласного суду від 30.12.1937 р. засуджений до 5 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

РИБЕНКО Павло Павлович, 1877 року народження, с. Інгулка Баштанського району Одеської області, українець, із селян, освічений. Проживав у с. Інгулка Баштанського району Одеської області. Безробітний. Заарештований 21.03.1933 року. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 11.02.1933 р. засуджений до 3 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

РИБИЦЬКИЙ Василь Григорович, 1897 року народження, с. Волошине Кривоозерського району Одеської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Волошине Кривоозерського району Одеської області. Хлібороб. Заарештований 25.12.1932 року. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 15.02.1933 р. засуджений до 3 років ув'язнення у ВТТ умовно. Реабілітований у 1990 р.

РИБКА Семен Данилович, 1901 року народження, с. Покровське Херсонської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у зернорадгоспі ім. Кагановича Жовтневого району Миколаївської області. Старший бухгалтер у радгоспі. Заарештований 10.02.1945 року. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Миколаївської області від 31.03.1945 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1992 р.

РИБЧИНСЬКИЙ Тимофій Іванович, 1888 року народження, с. Добрянка Ольгинського району, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Болгарка Доманівського району Одеської області. Ветеринар у колгоспі. Заарештований 22.03.1938 року. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 07.04.1938 року засуджений до розстрілу. Страчений 07.04.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1962 р.

РИВКІН Лев Маркович, 1901 року народження, місце народження невідомо, єврей, із службовців, освічений. Проживав у м. Вознесенську. Політичний керівник Вознесенської районної ради. Заарештований 18.07.1937 року. Постановою Трійки при УНКВС Одеської

області від 03.10.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 16.10.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1988 р.

РИЖЕНКО Михайло Трохимович, 1892 року народження, с. Казанка Казанківського району Миколаївської області, росіянин, із робітників, малоосвічений. Проживав у с. Казанка Казанківського району Миколаївської області. Робітник на будівництві Казанківського млинкомбінату. Заарештований 26.06.1941 р. Рішенням Новосибірського обласного суду від 24.12.1941 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ з поразкою в правах строком на 5 років та конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1993 р.

РИЖЕНКО Опанас Митрофанович, 1886 року народження, с. Казанка Казанківського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Казанка Казанківського району Миколаївської області. М'ясник на ринку. Заарештований 08.03.1949 р. Вироком Військового трибуналу військ МВС Миколаївської області від 20.05.1949 р. засуджений до 25 років ув'язнення у ВТТ з поразкою в правах строком на 5 років та конфіскацією майна. Вироком Військового трибуналу Одеського військового округу від 21.01.1955 р. строк покарання зменшено до 8 років ув'язнення у ВТТ з поразкою в правах строком на 3 роки. Звільнений достроково. Дата звільнення невідома. Після відбуття покарання проживав у Новоросійському районі Актюбінській області. Подальша доля невідома Реабілітований у 1995 р.

РИЖИК Іларіон Семенович, 1889 року народження, с. Баштанка Баштанського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Баштанка Баштанського району Миколаївської області. Сторож Баштанської контори держбанку. Заарештований 10.07.1938 р. Постановою Баштанського районного відділу НКВС від 22.11.1938 року справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1996 р.

РИЖИК Михайло Абрамович, 1898 року народження, с. Привільне Привільнянського району Миколаївської області, українець, із селян, освіта середня. Проживав у с. Леніне Привільнянського району Миколаївської області. Вчитель у школі. Заарештований 22.10.1937 року. Постановою Трійки при УНКВС від 08.12.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений 25.12.1937 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1957 р.

РИЖИК Михайло Олександрович, 1899 року народження, с. Баштанка Баштанського району Миколаївської області, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Зелений Клин Баштанського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 20.11.1937 року. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 26.11.1937 року засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1964 р.

РИЖИК Михайло Федорович, 1886 року народження, с. Привільне Привільнянського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Привільне Привільнянського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 30.05.1937 року. Постановою Привільнянського районного відділу НКВС від 20.04.1939 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1996 р.

РИЖИК Пилип Павлович, 1910 року народження, с. Баштанка Баштанського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. До призову на

військову службу проживав у с. Баштанка Баштанського району Миколаївської області. Червоноармієць. Заарештований 11.11.1941 року. Вироком Військового трибуналу військової частини №1080 від 20.12.1941 р. засуджений до 7 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1992 р.

РИЖИК Юхим Федорович, 1882 року народження, с. Привільне Баштанського району Одеської області, українець, із селян. Проживав у с. Привільне Баштанського району Одеської області. Хлібороб. Заарештований 17.01.1933 року. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 28.01.1933 р. засуджений до виселення у Казахстан строком на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

РИЖИХ Петро Петрович, 1926 року народження, с. Баштанка Баштанського району Миколаївської області, українець, із службовців, малоосвічений. Проживав на залізничній станції Ханжонкове Сталінської області. Учень середньої школи. Заарештований 30.04.1943 року. Вироком Військового трибуналу Південного фронту від 13.08.1943 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1997р.

РИЖКОВ Василь Кузьмич, 1905 року народження, с. Возсіятське Єланецького району Миколаївської області, українець із селян, малоосвічений. Проживав у с. Возсіятське Єланецького району Миколаївської області. Бригадир колгоспу. Заарештований 26.01.1938 року. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 14.04.1938 р. засуджений до розстрілу з конфіскацією майна. Страчений 01.06.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1989 р.

РИЖКОВ Захарій Ілліч, 1896 року народження, с. Возсіятське Новобузького району Одеської області, росіянин, із селян. Проживав у с. Возсіятське Новобузького району Одеської області. Хлібороб. Заарештований 14.04.1933 року. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 20.06.1933 р. засуджений до виселення у Північний край строком на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

РИЖКОВ Микола Петрович, 1910 року народження, с. Возсіятське Єланецького району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Возсіятське Єланецького району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 05.02.1945 р. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Миколаївської області від 26.04.1945 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ з конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1995 р.

РИЖКОВ Тимофій Ілліч, 1886 року народження, с. Возсіятське Новобузького району Одеської області, росіянин, із селян. Проживав у с. Возсіятське Новобузького району Одеської області. Колгоспник. Заарештований 30.01.1933 року. Вироком Новобузького районного народного суду від 09.05.1933 р. засуджений до 8 років ув'язнення у ВТТ з поразкою в правах строком на 5 років. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

РИЖКОВ Юхим Кузьмич, 1902 року народження, с. Возсіятське Єланецького району Одеської області, українець. із селян, освіта середня. Проживав у с. Надеждівка Єланецького району Одеської області. Обліковець у колгоспі. Заарештований 17.07.1937 року. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 15.09.1937 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Покарання відбував у м. Улан-Уде. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1990 р.

РИМАР Григорій Созонович, 1887 року народження, с. Очеретня Кривоозерського району, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Очеретня Кривоозерського району. Хлібороб. Заарештований 14.02.1931 року. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 06.09.1931 р. засуджений до 3 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

РИМАР Марко Дем'янович, 1895 року народження, с. Очеретня Кривоозерського району, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Очеретня Кривоозерського району. Хлібороб. Заарештований 24.02.1931 р. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 06.09.1931 р. засуджений до виселення у Північний край строком на 3 роки. Заарештований удруге 27.07.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 25.09.1937 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома.

РИМЕРОВ Йосип Пінхусович, 1879 року народження, м. Первомайськ, єврей, із робітників, малоосвічений. Проживав у м. Первомайську. Працівник артілі «Граніт». Заарештований 27.02.1938 р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 11.03.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 16.03.1938 року. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1989 р.

РИНДЕНКО Данило Петрович, 1893 року народження, с. Новобогданівка Варварівського району Миколаївської області, українець, із селян. Проживав у с. Новомиколаївка Єланецького району Миколаївської області. Керівник артілі. Заарештований 05.04.1938 року. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 14.04.1938 р. засуджений до розстрілу з конфіскацією майна. Страчений 01.06.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1959 р.

РИНДЕНКО Катерина Олександрівна, 1907 року народження, с. Штейнберг Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала у с. Сливине Варварівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована 24.05.1945 року. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Миколаївської області від 14.07.1945 р. засуджена до 15 років ув'язнення у ВТТ з конфіскацією майна. Вироком Верховного Суду СРСР від 31.08.1945 р. міра покарання знижена до 5 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітована у 1993 р.

РИНДЕНКО Петро Іванович, 1908 року народження, с. Новобогданівка Варварівського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Під час Великої Вітчизняної війни проживав у м. Коканді (Узбекистан). Повар. Місце роботи невідомо. Заарештований 21.08.1941 р. Військовим трибуналом військ НКВС Середньо-Азіатського округу від 25.10.1941 р. справу припинено. Подальша доля невідома.

РИНДЕНКО Семен Васильович, 1892 року народження, с. Новобогданівка Миколаївського району Одеської області, українець, із селян. Проживав у м. Миколаєві. Секретар планово-економічного відділу заводу ім. 61-го Комунара. Заарештований 27.01.1935 р. Рішенням Колегії Одеського обласного суду від 14.12.1935 року засуджений до 6 років ув'язнення у ВТТ з поразкою в правах строком на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1990 р.

РИСЛІНГ Мартин Йосипович, 1882 року народження, с. Блюменфельд Тилігуло-Березанського району Одеської області, німець, із селян, малоосвічений.

Проживав у с. Блюменфельд Тилігуло-Березанського району. Муляр у колгоспі. Заарештований 27.07.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 21.09.1937 року засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Покарання відбував в Амурських таборах. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1990 р.

РИСЛІНГ Фідель Іванович, 1913 року народження, с. Блюменфельд Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німець, із селян. Проживав у с. Малахове Тилігуло-Березанського району. Колгоспник. Заарештований 17.02.1938 року. Постановою Тилігуло-Березанського районного відділу НКВС від 01.06.1938 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1996 р.

РИШКЕВИЧ Григорій Якович, 1879 року народження, с. Чорнодолинське Херсонської області, українець, із службовців, освіта початкова. Проживав у м. Миколаєві. Обліковець торгівельної контори. Заарештований 26.07.1937 року. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 27.08.1937 р. засуджений до 8 років ув'язнення у ВТТ. Покарання відбував у Північсхідтабі НКВС СРСР. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1957 р.

РИШКЕВИЧ Олексій Георгійович, 1913 року народження, м. Кишинів, росіянин, із службовців, освіта початкова. Проживав у м. Миколаєві. Робітник заводу імені 61-го Комунара. Заарештований 25.04.1937 року. Вироком Миколаївського обласного суду від 17.08.1938 р. засуджений до 12 років ув'язнення у ВТТ з поразкою в правах строком на 5 років. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1958 р.

РИШКОВ Андрій Кузьмич, 1899 року народження, с. Возсіятське Єланецького району Миколаївського округу, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Возсіятське Єланецького району Миколаївського округу. Хлібороб. Заарештований 24.10.1929 р. Постановою Миколаївського окружного відділу ДПУ від 28.12.1929 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1998 р.

РИШНЯК Василь Якимович, 1906 року народження, с. Новий Буг Новобузького району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав на залізничній станції Явкине Баштанського району Миколаївської області. Дорожній майстер Одеської залізниці. Заарештований 24.11.1944 року. Вироком Військового трибуналу Одеської залізниці від 14.03.1946 р. засуджений до 6 років ув'язнення у ВТТ з конфіскацією майна. Вироком Військового трибуналу Одеської залізниці від 16.04.1947 р. справу припинено. Подальша доля невідома.

РИЩИКОВ Павло Петрович, 1876 року народження, м. Миколаїв, росіянин, із робітників. Проживав у м. Миколаєві. Безробітний. Заарештований 22.04.1935 року. Постановою Миколаївського міського відділу НКВС від 02.07.1935 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1996 р.

РІВКІНД Мусій Львович, 1907 року народження, с. Добре Баштанського району Миколаївського округу, єврей, із селян, освіта середня. Проживав у с. Добре Баштанського району Миколаївського округу. Безробітний. Заарештований 16.02.1926 р. Постановою Миколаївського окружного відділу ДПУ від 15.04.1926 року справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1997 р.

РІГЕР Оскар Фрідріхович, 1913 року народження, місце народження невідомо, німець, із селян, освіта початкова.

Проживав у м. Первомайську Одеської області. Вантажник на залізничній станції "Голта". Заарештований 28.07.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 01.11.1937 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1990 р.

РІДІНГЕР Альберт Іванович, 1893 року народження, с. Рорбах Карл-Лібкнехтівського району Одеської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Рорбах Карл-Лібкнехтівського району Одеської області. Покрівельник. Місце роботи невідомо. Заарештований 28.07.1937 року. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 02.09.1937 року засуджений до 8 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

РІДІНГЕР Альберт Іоганович, 1892 року народження, с. Рорбах Карл-Лібкнехтівського району Миколаївського округу, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Рорбах Карл-Лібкнехтівського району Миколаївського округу. Хлібороб. Заарештований 15.02.1930 року. Постановою Трійки при Колегії ДПУ УСРР від 18.05.1930 р. з-під варти звільнений. Подальша доля невідома.

РІДІНГЕР Амалія Антонівна, 1802 року народження, с. Вормс Карл-Лібкнехтівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала у с. Вормс Карл-Лібкнехтівського району Одеської області. Прибиральниця у школі. Заарештована 03.11.1937 року. Постановою УНКВС Одеської області від 13.02.1938 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітована у 1999 р.

РІДІНГЕР Едуард Фрідріхович, 1893 року народження, с. Рорбах Карл-Лібкнехтівського району Миколаївського округу, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Рорбах Карл-Лібкнехтівського району Миколаївського округу. Хлібороб. Заарештований 15.02.1930 року. Постановою Трійки при Колегії ДПУ УСРР від 18.05.1930 р. засуджений до виселення у Північний край строком на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1988 р.

РІДІНГЕР Емілія Вільгельмівна, 1899 року народження, с. Рорбах Карл-Лібкнехтівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала у с. Рорбах Карл-Лібкнехтівського району Одеської області. Член колгоспу ім. Яковлєва. Заарештована 10.06.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 10.08.1937 р. засуджена до 8 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітована у 1959 р.

РІДІНГЕР Іван Іванович, 1873 року народження, с. Рорбах Карл-Лібкнехтівського району Миколаївського округу, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Рорбах Карл-Лібкнехтівського району Миколаївського округу. Хлібороб. Заарештований 16.01.1933 року. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 02.02.1933 р. засуджений до виселення у Казахстан строком на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

РІДІНГЕР Іван Якубович, 1930 року народження, с. Карл-Лібкнехт Березнегуватського району Миколаївської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Карл-Лібкнехт Березнегуватського району Миколаївської області. Одноосібник. У 1945 р. репатрійований із Польщі. На підставі директиви НКВС СРСР №181 від 11.10.1945 р. виселений у Новосибірську область. Подальша доля невідома. Реабілітований 17.04.1991 р.

РІДІНГЕР Катерина Іванівна, 1878 року народження, с. Рорбах Веселинів-

ського району Миколаївської області, німкеня, із селян. Проживала у с. Рорбах Веселинівського району Миколаївської області. Домробітниця. У 1945 році репатрійована із Польщі. На підставі директиви НКВС СРСР №181 від 11.10.1945 року виселена у Новосибірську область. Подальша доля невідома. Реабілітована 17.04.1991 р.

РІДІНГЕР Петро Петрович, 1880 року народження, с. Рорбах Карл-Лібкнехтівського району Одеської області, німець, із селян, освічений. Проживав у с. Рорбах Карл-Лібкнехтівського району. Колгоспник. Заарештований 27.07.1937 року. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 02.09.1937 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

РІДІНГЕР Флорентіна Яківна, 1913 року народження, с. Раштадт Веселинівського району Одеської області, німкеня, із селян. Проживала у с. Рорбах Веселинівського району Миколаївської області. Колгоспниця. У 1945 р. репатрійована із Польщі. На підставі директиви НКВС СРСР №181 від 11.10.1945 р. виселена у Новосибірську область. Подальша доля невідома. Реабілітована 17.04.1991 р.

РІДКОБОРОДИЙ Кирило Іванович, 1893 року народження, с. Широка Балка Варварівського району Миколаївської області, українець, із селян. Проживав у м. Миколаєві. Слюсар на підприємстві. Заарештований 22.02.1938 року. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 08.04.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 14.05.1938 року. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1989 р.

РІЗУН Захар Ксенофонтович, 1897 року народження, с. Новоселівка Арбузинського району Одеської області, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Новоселівка Арбузинського району Одеської області. Колгоспник. Заарештований 01.03.1938 року. Справу припинено 04.04.1938 р. Судова установа, що припинила справу невідома. Подальша доля невідома.

РІЗУН Леонід Федорович, 1910 року народження, с. Миколаївка Братського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Миколаївка Братського району Миколаївської області. Бригадир тракторної бригади Кавунівської МТС. Заарештований 15.11.1945 року. Вироком Військового трибуналу військ МВС Миколаївської області від 26.09.1946 р. справу припинено. Звільнений з ув'язнення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1996 р.

РІМ Віктор Фрідріхович, 1894 року народження, м. Миколаїв, німець, соціальне походження невідомо. Проживав у с. Новий Данциг Баштанського району Миколаївської області. Продавець. Заарештований 14.11.1937 р. Рішенням Наркома Внутрішніх Справ СРСР і Прокурора СРСР від 05.12.1937 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Покарання відбував у Картабі НКВС СРСР. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1957 р.

РІСЛІНГ Іван Олексійович, 1935 року народження, с. Блюменфельд Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Блюменфельд Тилігуло-Березанського району. Безробітний. У 1945 р. репатрійований із Польщі. На підставі директиви НКВС СРСР №181 від 11.10.1945 р. виселений у Новосибірську область. Подальша доля невідома. Реабілітований 17.04.1991 р.

РІСЛІНГ Петро Іванович, 1898 року народження, с. Краснопілля Тилігу-

ло-Березанського району Миколаївської області, німець, із селян, освічений. Проживав у с. Краснопілля Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Бухгалтер у колгоспі. Заарештований 01.08.1938 р. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 08.10.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 27.10.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1968 р.

РІСЛІНГ Текля Іванівна, 1915 р. народження, с. Блюменфельд Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала у с. Блюменфельд Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Колгоспниця. В 1945 р. репатрійована із Польщі. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. виселена у Карагандинську область. В 1950 р. переселена у Новосибірську область. Подальша доля невідома. Реабілітована 17.04.1991 р.

РІТТЕР Карл Генріхович, 1899 р. народження, с. Крутоярка Новобузького району Одеської області, німець, із селян, малоосвічений. Місце проживання невідомо. Різнороб. Заарештований 27.01.1933 р. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 15.02.1933 р. засуджений до виселення у Північний край строком на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

РІТТЕР Якуб Якубович, 1889 р. народження, с. Богодарівка Бобринецького району Миколаївської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Новополтавка Привільнянського району Миколаївської області. Хлібороб. Заарештований 25.02.1938 р. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 09.04.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 15.05.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1989 р.

РОАТ Людвіг Карлович, 1895 р. народження, с. Йоганесталь Карл-Лібкнехтівського району Одеської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Йоганесталь Карл-Лібкнехтівського району Одеської області. Коваль. Місце роботи невідомо. Заарештований 17.06.1933 р. Постановою Трійки при Колегії ДПУ УСРР від 01.11.1933 р. засуджений до 3 років ув'язнення у ВТТ умовно. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

РОБ Михайло Антонович, 1915 р. народження, м. Одеса, німець, із робітників, освічений. Проживав у с. Сливине Варварівського району Миколаївської області. Робітник промислової артілі. Заарештований 23.07.1941 р. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Новосибірської області від 23.12.1941 р. засуджений до розстрілу з конфіскацією майна. Вироком Військової Колегії Верховного Суду СРСР від 20.01.1942 р. міра покарання знижена до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1993 р.

РОБОЧИЙ Григорій Пилипович, 1889 року народження, с. Кантакузівка Вознесенського району Одеської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Кантакузівка Вознесенського району Одеської області. Робітник залізничної станції Вознесенськ. Заарештований 14.03.1938 р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 31.03.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 08.04.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1989 р.

РОБОЧИЙ Сава Пилипович, 1896 року народження, с. Олександрівка Вознесенського району Одеської області, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Кантакузівка Вознесенсь-

кого району Одеської області. Колгоспник. Заарештований 17.03.1938 р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 31.03.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 08.04.1938 року. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1989 р.

РОГАЛЬСЬКИЙ-РУХАНСЬКИЙ Василь Григорович, 1929 року народження, с. Новий Двір (Польща), українець, із селян, освіта початкова. Проживав у м. Миколаєві. Тесляр. Місце роботи невідомо. Заарештований 15.03.1951 року. Вироком Військового трибуналу військ МВС Миколаївської області від 17.05.1951 р. засуджений до 25 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1990 р.

РОГАНОВ Роман Гнатович, 1877 року народження, с. Немирів Вінницької області, українець, із робітників, освіта початкова. Проживав у м. Миколаєві. Машиніст паровозного депо залізничної станції. Заарештований 15.01.1938 р. Вироком лінійного суду Одеської залізниці від 18.05.1938 р. засуджений до 3 років ув'язнення у ВТТ з поразкою в правах строком на 2 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1990 р.

РОГАЧКО Гаврило Афанасійович, 1882 року народження, с. Біляївка Одеської області, українець, із селян, неосвічений. Проживав на х. Реп'яхи Мостівського району Одеської області. Член колгоспу "Червоний промінь". Заарештований 11.09.1937 року. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 14.09.1937 року засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

РОГІНСЬКИЙ Олександр Михайлович, 1900 року народження, м. Миколаїв, єврей, із селян, освіта вища. Проживав у м. Миколаєві. Інженер заводу «Незаможник». Заарештований 07.01.1938 р. Вироком Військової Колегії Верховного Суду СРСР від 14.10.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 14.10.1938 року. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1957 р.

РОГЛЕР Едуард Якович, 1907 року народження, с. Нейзац Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Нейзац Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 19.02.1938 р. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 20.04.1938 р. засуджений до розстрілу з конфіскацією майна. Страчений 13.06.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1989 р.

РОГЛЕР Еммануїл Якович, 1899 року народження, с. Нейзац Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Нейзац Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Безробітний. Заарештований 11.11.1937 р. Рішенням Наркома Внутрішніх Справ СРСР і Прокурора СРСР від 08.12.1937 року засуджений до розстрілу. Страчений 22.12.1937 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1989 р.

РОГЛЕР Олена Андріївна, 1908 року народження, с. Нейзац Березанського району Миколаївської області, німкеня, із селян. Проживала у с. Нейзац Березанського району Миколаївської області. Колгоспниця. У 1945 р. репатрійована із Польщі. На підставі директиви НКВС СРСР №181 від 11.10.1945 р. виселена в Акмолинську область. Подальша доля невідома. Реабілітована 17.04.1991 р.

РОГЛЕР Рейнольд Якович, 1904 року народження, с. Нейзац Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німець, із селян, відомості про освіту

відсутні. Проживав у с. Нейзац Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Місце роботи невідомо. Заарештований 28.10.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 27.11.1937 р. засуджений до розстрілу. Відомості про страту відсутні. Реабілітований у 1991 р.

РОГОВИЧ Іван Степанович, 1884 року народження, с. Марачі Гродненської області, росіянин, із службовців, освіта вища. Проживав на залізничній станції Веселинове Одеської області. Лікар на залізничній станції. Заарештований 28.09.1937 року. Рішенням Наркома Внутрішніх Справ СРСР і Прокурора СРСР від 09.03.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 31.03.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1958 р.

РОГОЖА Ісак Овксентійович, 1898 року народження, с. Мурахівка Снігурівського району Одеської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Мурахівка Снігурівського району. Одноосібник. Заарештований 29.12.1932 року. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 19.01.1933 р. засуджений до 3 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

РОГОЖИНСЬКИЙ Григорій Павлович, 1911 року народження, с. Моренбург Доманівського району Одеської області, українець, із селян. Проживав у с. Моренбург Доманівського району Одеської області. Червоноармієць. Заарештований 27.03.1935 р. Вироком Військового трибуналу від 15.05.1935 р. засуджений до 3 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

РОГОЗА Дмитро Павлович, 1913 року народження, с. Архангельське Баштанського району Одеської області, українець, із селян, освічений. Проживав у с. Архангельське Баштанського району Одеської області. Хлібороб. Заарештований 02.02.1933 року. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 09.02.1933 р. засуджений до виселення у Північний край строком на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

РОГОЗІНА Антоніна Ернестівна, 1879 року народження, Миколаївська область, відомості про назву населеного пункту відсутні, росіянка, із селян, освіта середня. Проживала у м. Миколаєві. Бджоляр. Місце роботи невідомо. Заарештована 26.07.1944 р. Постановою Особливої наради при НКВС СРСР від 11.12.1944 р. засуджена до виселення у Новосибірську область строком на 5 років. Подальша доля невідома. Реабілітована у 1990 р.

РОГУЛЕЦЬ Олександр Казимирович, 1892 року народження, м. Миколаїв, українець, із робітників, малоосвічений. Проживав у м. Миколаєві. Слюсар Миколаївської кондитерської фабрики. Заарештований 11.11.1940 року. Постановою УНКВС Миколаївської області від 11.01.1941 р. справу припинено. Звільнений 11.01.1941 р. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1996 р.

РОГУЛЬСЬКИЙ Лев Олександрович, 1886 року народження, с. Тригілля Подільської губернії, поляк, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Кудрявцівка Веселинівського району Одеської області. Робітник на залізниці. Заарештований 15.02.1938 року. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 03.10.1938 року засуджений до розстрілу. Страчений 16.10.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1959 р.

РОДЕЦЬКИЙ Віктор Іванович, 1856 року народження, м. Миколаїв, росіянин,

із службовців, освічений. Проживав у м. Севастополі. Охоронець у військовому порту. Заарештований 18.12.1920 року. Управлінням особливих відділів Південного та Південно-Західного фронтів від 19.12.1920 р. засуджений до розстрілу. Відомості про страту відсутні. Реабілітований у 1991 р.

РОДІОНОВ Іван Феодосійович, 1894 року народження, м. Миколаїв, українець, із міщан, освіта середня. Проживав у м. Миколаєві. Технік-будівельник на міськжилспілки. Заарештований 02.09.1937 року. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 21.09.1937 року засуджений до розстрілу. Страчений 21.11.1937 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1956 р.

РОДІОНОВ Костянтин Митрофанович, 1883 року народження, м. Євпаторія, росіянин, із службовців, освіта вища. Проживав у м. Миколаєві. Безробітний. Заарештований 22.10.1937 року. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 26.11.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений 21.12.1937 року. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1989 р.

РОДІОНОВ Леонід Іванович, 1918 року народження, м. Миколаїв, українець, із службовців, освіта незакінчена середня. Проживав у м. Миколаєві. Контролер міського водопроводу. Заарештований 02.09.1937 року. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 21.09.1937 року засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Звільнений 02.09.1947 року. Після відбуття покарання проживав у м. Миколаєві. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1956 р.

РОДЧЕНКО Іван Сидорович, 1879 року народження, с. Молдавка Доманівського району, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Молдавка Доманівського району. Колгоспник. Заарештований 05.03.1931 р. Постановою прокуратури Одеської області від 10.11.1931 року справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1998 р.

РОЖАНКОВ Дем'ян Овсійович, 1885 року народження, с. Янівка Смоленської області, росіянин, із селян. Проживав у с. Єрмолаївка Первомайського району Одеської області. Колгоспник. Заарештований 20.11.1940 року. Вироком Одеського обласного суду від 05.02.1941 року засуджений до 8 років ув'язнення у ВТТ з поразкою в правах строком на 5 років. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

РОЖКО Іван Лук'янович, 1888 року народження, с. Сирове Великовradіївського району Одеської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Сирове Великовradіївського району. Колгоспник. Заарештований 23.07.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 15.09.1937 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

РОЖКО Олександр Давидович, 1874 року народження, с. Велика Врадіївка Великовradіївського району Одеської області, українець, із селян. Проживав у с. Велика Врадіївка Великовradіївського району Одеської області. Колгоспник. Заарештований 08.04.1938 року. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 05.05.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 22.05.1938 року. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1957 р.

РОЖКО Олександр Якович, 1912 року народження, с. Велика Врадіївка Великовradіївського району Одеської області, українець, із селян. Місце проживання невідомо. Військовослужбовець. Заарештований 15.09.1941 року. Виро-

ком Військового трибуналу 7-ї запасної стрілецької бригади від 30.09.1941 р. засуджений до розстрілу з конфіскацією майна. Вироком Військового трибуналу Південного фронту від 09.02.1942 р. міра покарання замінена на 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1990 р.

РОЖКО Тимофій Мелентійович, 1892 року народження, с. Ракове Вознесенського району Одеської області, молдаванин, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Братське Єланецького району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 26.01.1938 р. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 14.04.1938 р. засуджений до розстрілу з конфіскацією майна. Страчений 01.06.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1989 р.

РОЖКОВ'ЯН Павло Ничипорович, 1907 року народження, м. Вознесенськ, українець, із робітників, освічений. Проживав у м. Вознесенську. Військовослужбовець. Заарештований 29.07.1937 року. Вироком Військового трибуналу від 30.06.1938 р. засуджений до 5 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1962 р.

РОЖНОВ Віктор Єлизарович, 1910 року народження, с. Чернівка Куйбишевської області, росіянин, із селян, малоосвічений. Проживав у м. Миколаєві. Робітник заводу №444. Заарештований 15.05.1945 року. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Миколаївської області від 22.08.1945 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ з поразкою в правах строком на 5 років та конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1990 р.

РОЖОК Василь Гаврилович, 1922 року народження, с. Лукашівка Вінницької області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Новотимофіївка Снігурівського району Миколаївської області. Член колгоспу ім. Сталіна. Заарештований 15.09.1947 року. Вироком Військового трибуналу військ МВС Миколаївської області від 10.11.1947 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ з конфіскацією майна. Вироком Військової Колегії Верховного Суду СРСР від 16.04.1955 р. міра покарання зменшена до 7 років ув'язнення у ВТТ. Звільнений з ув'язнення 13.05.1955 р. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1992 р.

РОЗГАУ Данило Іванович, 1890 року народження, с. Зульц Карл-Лібкнехтівського району Одеської області, німець, із селян, освічений. Проживав у с. Зульц Карл-Лібкнехтівського району Одеської області. Член колгоспу ім. Клари Цеткін. Заарештований 05.03.1938 року. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 29.09.1938 року засуджений до розстрілу з конфіскацією майна. Страчений 09.10.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1964 р.

РОЗГАУ Олександр Якович, 1897 року народження, с. Зульц Тилігуло-Березанського району Одеської області, німець, із селян, відомості про освіту відсутні. Проживав у с. Варварівка Миколаївського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 17.11.1937 року. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 20.11.1937 року засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

РОЗДОРОЖНИЙ Іван Йосипович, 1894 року народження, м. Київ, українець, із селян, освіта середня. Проживав у с. Вавилове Снігурівського району Херсонського округу. Хлібороб. Заарештований 24.09.1929 р. Постановою Трійки

при Колегії ДПУ УСРР від 24.01.1930 року засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1990 р.

РОЗДОРОЖНЮК Михайло Федорович, 1910 року народження, с. Новопристань Вознесенського району, українець, із селян, відомості про освіту відсутні. Проживав у с. Новопристань Вознесенського району. Колгоспник. Заарештований у вересні 1931 р. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 01.08.1932 р. засуджений до виселення у Північний край строком на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

РОЗДОРОЖНЮК Олексій Афанасійович, 1888 року народження, с. Новопристань Вознесенського району, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Новопристань Вознесенського району. Хлібороб. Заарештований 26.09.1931 року. Постановою Особливої наради при Колегій ДПУ УСРР від 01.08.1932 р. засуджений до виселення у Північний край строком на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1997 р.

РОЗЕНБЕРГ Арон Натанович, 1904 року народження, м. Коростень Київської області, єврей, із робітників, малоосвічений. Проживав у м. Миколаєві. Експедитор заводу ім. А. Марті. Заарештований 23.02.1938 року. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 21.04.1938 року засуджений до розстрілу з конфіскацією майна. Страчений 14.06.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1989 р.

РОЗЕНБЕРГ Леонід Григорович, 1910 року народження, с. Новий Буг Новобузького району Миколаївської області, німець, із робітників, освіта неповна середня. Проживав у с. Новий Буг Новобузького району Миколаївської області. Робітник на електростанції. Заарештований 16.04.1946 р. Вироком Військового трибуналу військ МВС Миколаївської області від 25.07.1946 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ з конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1992 р.

РОЗЕНБЛАНШ Мендель Хаїмович, 1896 року народження, м. Радовиц (Румунія), єврей, із робітників, освічений. Проживав у м. Миколаєві. Робітник типографії. Заарештований 18.02.1941 року. Постановою Особливої наради при НКВС СРСР від 01.07.1942 р. засуджений до 8 років ув'язнення у ВТТ. Покарання відбував у Крастабі НКВС СРСР. Помер у таборі 17.04.1947 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1990 р.

РОЗЕНФЕЛЬД Лазар Соломонович, 1909 року народження, м. Первомайськ, єврей, із міщан, освіта середня. Проживав у м. Первомайську. Учень технікуму. Заарештований 25.04.1926 р. Постановою Первомайського окружного відділу ДПУ від 26.05.1926 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1997 р.

РОЗКИДНИЙ Макар Лук'янович, 1885 року народження, с. Маложенівка Вознесенського району Одеської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Маложенівка Вознесенського район. Колгоспник колгоспу "Гігант". Заарештований 26.12.1932 року. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 31.01.1933 р. засуджений до виселення у Північний край строком на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

РОЗМЕРИЦЯ Іван Пилипович, 1896 року народження, с. Олександрівка Вознесенського району Одеської області, молдаванин, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Олександрівка Вознесен-

ського району Одеської області. Хлібороб. Заарештований 22.01.1933 року. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 04.02.1933 р. засуджений до виселення у Північний край строком на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

РОЗСОХА Ніна Герасимівна, 1920 року народження, с. Висунь Березнегуватського району Миколаївської області, українка, із селян, малоосвічена. Проживала у с. Висунь Березнегуватського району Миколаївської області. Член колгоспу ім. Ілліча. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Миколаївської області від 25.06.1945 року засуджена до 15 років ув'язнення у ВТТ з конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітована у 1992 р.

РОЗСОХА Павло Никифорович, 1909 року народження, с. Висунськ Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, українець, із селян. Проживав у с. Висунськ Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 02.12.1937 року. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 07.12.1937 року засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

РОЗУМЕНКО Іван Іванович, 1900 року народження, с. Новомиколаївка Новобузького району Миколаївської області, українець, із селян, освічений. Проживав у с. Новомиколаївка Новобузького району Миколаївської області. Колгоспник колгоспу ім. Комінтерна. Заарештований 11.10.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 14.11.1937 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Покарання відбував у м. Улан-Уде. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

РОЗУМНИЙ Микола Григорович, 1894 року народження, с. Криве Озеро Кривоозерського району Одеської області, українець, із селян. Проживав у с. Криве Озеро Кривоозерського району Одеської області. Хлібороб. Заарештований 23.12.1932 року. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 17.01.1933 р. засуджений до 3 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

РОЗУМНЯК Максим Федорович, 1868 року народження, с. Катеринка Друга Первомайського району Первомайського округу, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Катеринка Друга Первомайського району Первомайського округу. Хлібороб. Заарештований 23.03.1930 р. Постановою Трійки при Колегії ДПУ УСРР від 02.04.1930 р. засуджений до 3 років ув'язнення умовно. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1999 р.

РОЙБУЛ Михайло Григорович, 1905 року народження, с. Бузьке Вознесенського району Одеської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Бузьке Вознесенського району. Безробітний. Заарештований 20.03.1933 року. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 29.04.1933 р. засуджений до виселення у Північний край строком на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

РОЙЛЯН Михайло Андрійович, 1881 року народження, м. Унгени (Бессарабія), молдаванин, із селян, освіта початкова. Проживав у м. Вознесенську. Робітник вагонного цеху залізничної станції Вознесенськ. Заарештований 18.06.1937 року. Постановою Особливої наради при НКВС СРСР від 26.11.1937 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Покарання відбував у Каргапольтабі НКВС СРСР в

Архангельській області. Помер у таборі 24.06.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1959 р.

РОЙТМАН Рахіль Шамівна, 1905 року народження, м. Балта (МАРСР), єврейка, із службовців, освіта середня. Проживала у м. Первомайську Одеської області. Бухгалтер райспоживспілки. Заарештована 16.02.1938 року. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 23.03.1938 р. засуджена до розстрілу. Страчена 15.04.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітована у 1989 р.

РОЙЧЕНКО Сидір Миколайович, 1900 року народження, с. Яски Біляївського району Одеської області, українець, із селян, освіта середня. Проживав у м. Первомайську Одеської області. Нотаріус Первомайської нотаріальної контори. Заарештований 27.03.1944 року. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Одеської області від 16.10.1944 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ з конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1996 р.

РОЛЕНКО Йосип Лукич, 1864 року народження, с. Парутине Очаківського району Миколаївського округу, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Парутине Очаківського району Миколаївського округу. Хлібороб. Заарештований 30.01.1930 р. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 22.03.1930 р. справу припинено. Подальша доля невідома.

РОЛЬ Анна Андріївна, 1912 року народження, с. Зульц Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, неосвічена. Проживала у с. Зульц Варварівського району Миколаївської області. Колгоспниця. У 1945 р. репатрійована із Польщі. На підставі директиви НКВС СРСР №181 від 11.10.1945 року виселена у Новосибірську область. Подальша доля невідома. Реабілітована 17.04.1991 р.

РОЛЬ Євгенія Яківна, 1897 року народження, с. Ландау Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян. Проживала у с. Ландау Варварівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації в 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР №181 від 11.10.1945 р. виселена у м. Новосибірськ. Подальша доля невідома. Реабілітована 17.04.1991 р.

РОЛЬ Іван Георгійович, 1912 року народження, с. Зульц Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян. Проживав у с. Зульц Варварівського району. Колгоспник. У 1945 р. репатрійований із Польщі. На підставі директиви НКВС СРСР №181 від 11.10.1945 року виселений у Новосибірську область. Подальша доля невідома. Реабілітований 17.04.1991 р.

РОЛЬ Матильда Іванівна, 1934 року народження, с. Зульц Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала у с. Зульц Варварівського району. Безробітна. У 1945 р. репатрійована із Польщі. На підставі директиви НКВС СРСР №181 від 11.10.1945 р. виселена у Новосибірську область. Подальша доля невідома. Реабілітована 17.04.1991 р.

РОМАДАНОВ Гаврило Іванович, 1865 року народження, с. Заливки Київського округу, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Гур'ївка Миколаївського округу. Пенсіонер. Заарештований 15.06.1929 року. Вироком Миколаївського окружного суду від 19.11.1929 року засуджений до розстрілу. Страчений 17.02.1930 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1992 р.

РОМАНЕНКО (Шульц) Ольга Григорівна, 1912 року народження, м. Хер-

сон, росіянка, із робітників, освіта початкова. Проживала у с. Веселинове Веселинівського району Миколаївської області. Санітарка в лікарні. Заарештована 28.08.1945 року. Постановою Особливої наради при МВС СРСР від 20.06.1946 року засуджена до 3 років ув'язнення у ВТТ. Справу припинено. Судова установа, що припинила справу, та дата припинення невідомі. Подальша доля невідома. Реабілітована у 1990 р.

РОМАНЕНКО Євген Григорович, 1888 року народження, с. Сурсько-Литовське Дніпропетровського району Дніпропетровської області, українець, із священників, освічений. Проживав у м. Миколаєві. Вчитель у школі. Заарештований 14.11.1937 року. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 21.11.1937 року засуджений до розстрілу. Відомості про страту відсутні. Реабілітований у 1991 р.

РОМАНЕНКО Михайло Нифонтович, 1897 року народження, с. Нововасилівка Архангельського району Одеської області, українець, із селян, освіта незакінчена вища. Проживав у с. Ландау Карл-Лібкнехтівського району Одеської області. Бухгалтер маслозаводу у с. Катеринеталь Карл-Лібкнехтівського району Одеської області. Заарештований 20.10.1937 року. Постановою Трійки при УНКВС Одеській області від 04.12.1937 року засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Покарання відбував у Північному гірничопромисловому та Західному гірничопромисловому управліннях «Дальстрою». Звільнений 21.10.1947 року. Після відбуття покарання працював там же до 01.04.1952 р. Проживав у м. Карпінську Свердловської області. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1957 р.

РОМАНЕНКО Тихін Тихонович, 1899 року народження, с. Новопетрівка Снігурівського району Одеської області, українець, із селян, освічений. Проживав у с. Новопетрівка Снігурівського району. Обліковець. Місце роботи невідомо. Заарештований 30.01.1933 року. Постановою Трійки при Колегії ДПУ УСРР від 09.05.1933 р. засуджений до виселення у Північний край строком на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

РОМАНІШИНА Дарина Спиридонівна, дата народження невідома, с. Кримка Первомайського району Одеської області, українка, із селян, малоосвічена. Проживала у с. Велика Врадіївка Великовradіївського району Одеської області. Домогосподарка. Заарештована 15.01.1939 р. Постановою Великовradіївського районного відділу НКВС від 22.04.1939 р. справу припинено. Подальша доля невідома.

РОМАНОВ Василь Васильович, 1875 року народження, с. Кервкенбем (Латвія), росіянин, із селян, освіта середня. Проживав у м. Миколаєві. Пенсіонер. Заарештований 10.02.1938 року. Рішенням лінійного суду Одеської залізниці від 29.07.1938 р. засуджений до 3 років ув'язнення у ВТТ з поразкою в правах строком на 2 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1990 р.

РОМАНОВ Георгій Вікторович, 1918 року народження, с. Верхнявське Ростовської області, росіянин, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Новофедорівка Казанківського району Миколаївської області. Робітник МТС. Заарештований 18.09.1946 року. Вироком Військового трибуналу військ МВС Миколаївської області від 26.12.1946 р. засуджений до 15 років ув'язнення у ВТТ з конфіскацією майна. Вироком Військового трибуналу Одеського військового округу від 26.08.1955 р. строк покарання

зменшено до 10 років ув'язнення у ВТТ з поразкою в правах строком на 2 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

РОМАНОВ Микола Андрійович, 1914 року народження, с. Володимирівка Володимирівського району Миколаївської області, росіянин, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Зоря Володимирівського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 12.03.1944 року. Вироком Військового трибуналу 8-ї гвардійської армії від 27.04.1944 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ з поразкою в правах строком на 5 років та конфіскацією майна. Вироком Військового трибуналу Одеського військового округу від 25.12.1956 р. справу припинено. Після відбуття покарання проживав у Ємельянівському районі Красноярського краю. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1956 р.

РОМАНОВСЬКИЙ Антон Миколайович, 1900 року народження, м. Миколаїв, росіянин, із службовців, освіта вища. Проживав у м. Миколаєві. Викладач. Місце роботи невідомо. Заарештований 21.03.1935 р. Вироком Одеського обласного суду від 15.12.1935 р. засуджений до 6 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1992 р.

РОМАНОВСЬКИЙ Віктор Феоктистович, 1913 року народження, с. Лиса Гора Благодатнівського району Одеської області, росіянин, із селян, освічений. Місце проживання невідомо. Перебував у таборі, військовополонений. Заарештований 08.03.1945 р. Вироком Військового трибуналу 12-го гвардійського танкового корпусу від 21.03.1945 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1996 р.

РОМАНОВСЬКИЙ Володимир Федосійович, 1899 р. народження, с. Натягайлівка Вознесенського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Натягайлівка Вознесенського району Миколаївської області. Член колгоспу "Прогрес". Заарештований 18.05.1944 року. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Миколаївської області від 13.10.1944 р. засуджений до 15 років ув'язнення у ВТТ з поразкою в правах строком на 5 років та конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

РОМАНОВСЬКИЙ Григорій Миколайович, 1902 року народження, с. Хотин Чернівецької області, українець, із робітників, освіта незакінчена середня. Проживав у с. Братське Братського району Одеської області. Завідуючий районним відділом народної освіти. Заарештований 27.08.1937 року. Постановою Особливої наради при Наркомі Внутрішніх Справ СРСР від 28.10.1937 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Покарання відбував у м. Воркуті. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1956 р.

РОМАНОВСЬКИЙ Данило Тимофійович, 1891 року народження, с. Жовтневе Одеської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у м. Миколаєві. Робітник заводу. Заарештований 09.12.1936 року. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 10.08.1937 року засуджений до розстрілу. Страчений 16.08.1937 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1990 р.

РОМАНОВСЬКИЙ Іван Васильович, 1895 року народження, с. Богоявленськ Миколаївського району Одеської області, українець, із селян. Проживав у с. Богоявленськ Миколаївського району Одеської області. Безробітний. Заарештований 28.04.1937 року. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 09.08.1937 р. засуджений до розстрілу.

Страчений 15.08.1937 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1986 р.

РОМАНОВСЬКИЙ Іван Тимофійович, 1903 року народження, с. Богоявленськ Миколаївського району Одеської області, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Богоявленськ Миколаївського району Одеської області. Бухгалтер. Місце роботи невідомо. Заарештований 17.09.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 21.10.1937 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Покарання відбував у Північтабі НКВС СРСР. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1963 р.

РОМАНОВСЬКИЙ Людвіг Людвігович, 1887 року народження, м. Гронкишки (Литва), відомості про національність відсутні, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Воєводське Благодатнівського району Одеської області. Інвалід. Заарештований 03.12.1937 року. Рішенням Наркома Внутрішніх Справ і Прокурора СРСР від 05.02.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 17.02.1938 року. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1990 р.

РОМАНОВСЬКИЙ Микола Олександрович, 1869 року народження, с. Липецьке (Росія), росіянин, із службовців. Проживав у м. Миколаєві. Священик. Заарештований 21.03.1935 року. Вироком Одеського обласного суду від 15.12.1935 року засуджений до 8 років ув'язнення у ВТТ з конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1992 р.

РОМАНОВСЬКИЙ Пилип Миколайович, 1907 року народження, м. Хотин (Бессарабія), українець, із службовців. Проживав у с. Братське Братського району Одеської області. Секретар школи. Заарештований 24.08.1937 року. Рішенням Наркома Внутрішніх Справ СРСР і Прокурора СРСР від 14.11.1937 року засуджений до розстрілу. Страчений 29.11.1937 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1957 р.

РОМАНЧЕНКО Павло Семенович, 1886 року народження, с. Костянтинівка Миколаївського округу, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Культурний Куток Баратівської сільської ради Миколаївського округу. Хлібороб. Заарештований 11.11.1929 року. Постановою Особливої наради при Колегії ОДПУ від 13.01.1930 р. засуджений до виселення у Північний край строком на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

РОМАНЧУК Григорій Васильович, 1890 року народження, с. Петропавлівка Володимирівського району Миколаївського округу, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Петропавлівка Володимирівського району Миколаївського округу. Одноосібник. Заарештований 27.01.1930 року. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 28.03.1930 р. засуджений до виселення у Північний край строком на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

РОМАНЧУК Іван Афанасійович, 1877 року народження, с. Луб'янка Вознесенського району, українець, із селян,. Проживав у с. Луб'янка Вознесенського району. Хлібороб. Заарештований 22.01.1932 року. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 31.03.1932 р. засуджений до 3 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

РОМСА Антон Іванович, 1880 року народження, с. Бурилове Кривоозерського району Одеського округу, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Бурилове Кривоозерського району Одеського округу. Безробітний. Заарештований

12.08.1930 р. Постановою Трійки при Колегії ДПУ УСРР від 30.12.1930 р. засуджений до виселення у Північний край строком на 5 років. Заарештований удруге 17.02.1938 р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 20.04.1938 року засуджений до розстрілу. Страчений 28.04.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1989 р.

РОНІН Сергій Якимович, 1909 року народження, м. Озери Московської області, росіянин, із робітників, освіта середня. Проживав у м. Миколаєві. Радіомайстер. Місце роботи невідомо. Заарештований 30.04.1949 р. Вироком Миколаївського обласного суду від 11.07.1949 року засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1969 р.

РООТ Альвіна Іванівна, 1925 року народження, с. Нейзац Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала у с. Нейзац Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Колгоспниця. У 1945 р. репатрійована із Польщі. На підставі директиви НКВС СРСР №181 від 11.10.1945 р. виселена у Новосибірську область. Подальша доля невідома. Реабілітована 17.04.1991 р.

РОСАЛОВСЬКИЙ Микола Августович, 1887 року народження, с. Новомихайлівка Великоврадіївського району Одеської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Новоолексіївка Великоврадіївського району Одеської області. Колгоспник. Заарештований 13.03.1938 року. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 31.03.1938 року засуджений до розстрілу. Страчений 07.04.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1956 р.

РОСЕНКО Григорій Кирилович, 1903 року народження, с. Липчани Вінницької області, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Тридуби Кривоозерського району Одеської області. Інспектор. Місце роботи невідомо. Заарештований 02.06.1937 року. Рішенням Наркома Внутрішніх Справ СРСР і Прокурора СРСР від 08.10.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений. Дата страти невідома. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1990 р.

РОСИНЕЦЬ Василь Ксенофонтович, 1894 року народження, с. Парутине Очаківського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Парутине Очаківського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 08.04.1944 року. Вироком Військового трибуналу 82-го стрілецького корпусу від 17.02.1947 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1992 р.

РОСИНЕЦЬ Гнат Пилипович, 1874 року народження, с. Парутине Очаківського району Миколаївського округу, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Парутине Очаківського району Миколаївського округу. Хлібороб. Заарештований 30.01.1930 року. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 22.03.1930 р. справу припинено. Подальша доля невідома.

РОСИНЕЦЬ Михайло Васильович, 1894 року народження, с. Парутине Очаківського району Миколаївської області, українець, із селян. Проживав у с. Парутине Очаківського району Миколаївської області. Одноосібник. Заарештований 07.04.1945 року. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Миколаївської області від 26.06.1945 року засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

РОСИНЕЦЬ Михайло Васильович, 1894 року народження, с. Парутине Оча-

ківського району Миколаївської області, українець, із службовців, освіта початкова. Проживав у с. Парутине Очаківського району Миколаївської області. Обліковець. Місце роботи невідомо. Заарештований 15.10.1937 року. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 26.11.1937 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Покарання відбував у Волгтабі НКВС СРСР. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1990 р.

РОСЛІН Лев Лазарович, 1914 року народження, с. Ландау Карл-Лібкнехтівського району Одеської області, єврей, із робітників, малоосвічений. Проживав у м. Миколаєві. Курсант. Заарештований 03.11.1936 р. Вироком Військового трибуналу 6-го стрілецького корпусу від 29.01.1937 р. засуджений до 4 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1958 р.

РОСТОВЦЕВ Георгій Митрофанович, 1902 року народження, м. Землянськ Воронезької області, росіянин, із робітників. Проживав у м. Вознесенську. Будівельник. Місце роботи невідомо. Заарештований 17.04.1937 року. Вироком спеціальної Колегії Одеського обласного суду від 15.09.1937 р. засуджений до розстрілу. Відомості про страту відсутні. Реабілітований у 1957 р.

РОТ Амалія Йосипівна, 1909 року народження, с. Добре Баштанського району Миколаївської області, німкеня, із селян, неосвічена. Проживала у с. Добре Баштанського району Миколаївської області. Колгоспниця. У 1945 р. репатрійована із Німеччини. На підставі директиви НКВС СРСР №181 від 11.10.1945 р. виселена у м. Новосибірськ. Подальша доля невідома. Реабілітована 17.04.1991 р.

РОТ Антон Францович, 1933 року народження, с. Добре Баштанського району Миколаївської області, німець, із селян. Проживав у с. Добре Баштанського району Миколаївської області. Безробітний. У 1945 р. репатрійований із Німеччини. На підставі директиви НКВС СРСР №181 від 11.10.1945 р. виселений у м. Новосибірськ. Подальша доля невідома. Реабілітований 17.04.1991 р.

РОТ Гульда Михайлівна, 1907 року народження, с. Йоганесталь Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала у с. Йоганесталь Варварівського району Миколаївської області. Колгоспниця. У 1945 р. репатрійована із Німеччини. На підставі директиви НКВС СРСР №181 від 11.10.1945 року виселена у м. Новосибірськ. Подальша доля невідома. Реабілітована 17.04.1991 р.

РОТ Емма Михайлівна, 1905 року народження, с. Йоганесталь Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала у с. Йоганесталь Варварівського району Миколаївської області. Колгоспниця. У вересні 1945 р. репатрійована із Німеччини. На підставі директиви НКВС СРСР №181 від 11.10.1945 р. виселена у м. Новосибірськ. Подальша доля невідома. Реабілітована 17.04.1991 р.

РОТ Емма Пилипівна, 1935 року народження, с. Рорбах Веселинівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала у с. Рорбах Веселинівського району Миколаївської області. Заарештована по репатріації в 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР №181 від 11.10.1945 р. виселена в Акмолинську область. Подальша доля невідома. Реабілітована 17.04.1991 р.

РОТ Йоганна Францівна, 1931 року народження, с. Добре Баштанського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала у с. Добре Баштанського району Мико-

лаївської області. Навчалась у школі. В 1945 р. репатрійована із Німеччини. На підставі директиви НКВС СРСР №181 від 11.10.1945 р. виселена у м. Новосибірськ. Подальша доля невідома. Реабілітована 17.04.1991 р.

РОТ Йосип Петрович, 1896 року народження, с. Карл-Лібкнехт Карл-Лібкнехтівського району Одеської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Карл-Лібкнехт Карл-Лібкнехтівського району Одеської області. Хлібороб. Заарештований 27.10.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 30.11.1937 року засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

РОТ Пилип Пилипович, 1905 року народження, с. Рорбах Веселинівського району Миколаївської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Рорбах Веселинівського району Миколаївської області. Місце роботи невідомо. Заарештований по репатріації в 1945 році. На підставі директиви НКВС СРСР №181 від 11.10.1945 р. виселений в Акмолинську область. Подальша доля невідома. Реабілітований 17.04.1991 р.

РОТ Пилип Якович, 1883 року народження, с. Рорбах Карл-Лібкнехтівського району Одеської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Рорбах Карл-Лібкнехтівського району Одеської області. Колгоспник. Заарештований 27.07.1937 року. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 10.08.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений 23.08.1937 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1989 р.

РОТ Роза Християнівна, 1900 року народження, с. Рорбах Веселинівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала у с. Рорбах Веселинівського району Миколаївської області. Місце роботи невідомо. Заарештована по репатріації в 1945 році. На підставі директиви НКВС СРСР №181 від 11.10.1945 р. виселена в Акмолинську область. Подальша доля невідома. Реабілітована 17.04.1991 р.

РОТ Франц Антонович, 1905 року народження, с. Добре Баштанського району Миколаївської області, німець, із селян. Проживав у с. Добре Баштанського району Миколаївської області. Колгоспник. У 1945 р. репатрійований із Німеччини. На підставі директиви НКВС СРСР №181 від 11.10.1945 р. виселений у м. Новосибірськ. Подальша доля невідома. Реабілітований 17.04.1991 р.

РОТАР Петро Сидорович, 1885 року народження, с. Олександрівка Вознесенського району, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Олександрівка Вознесенського району. Колгоспник. Заарештований 26.01.1932 року. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 19.06.1932 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1997 р.

РОТАРЮК Йосип Степанович, 1877 року народження, с. Незріне Тираспольського повіту, українець, із селян. Проживав у с. Новоюр'ївка Новобузького району Миколаївського округу. Священик. Заарештований 10.03.1929 року. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 02.08.1929 року засуджений до виселення у Казахстан строком на 3 роки. Подальша доля невідома.

РОТГОФЕР Рудольф Андрійович, 1896 року народження, Баварія, німець, із селян, освіта середня. Проживав у с. Штейнберг Варварівського району Одеської області. Колгоспник. Заарештований 07.08.1937 року. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 19.08.1937 р. засуджений до розстрілу.

Страчений 23.08.1937 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1962 р.

РОТМІСТРЕНКО Марія Трохимівна, 1906 року народження, с. Актове Вознесенського району Миколаївської області, українка, із селян, неосвічена. Проживала у с. Бородіно Ізмаїльського району Одеської області. Прибиральниця в школі. Заарештована 21.01.1947 року. Постановою Особливої наради при МДБ СРСР від 23.08.1947 р. виселена у Північно-Казахстанську область Казахської РСР строком на 5 років. Подальша доля невідома. Реабілітована у 1990 р.

РОТТ Амалія Омелянівна, 1929 року народження, с. Йоганесталь Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала у с. Добре Баштанського району Миколаївської області. У 1945 р. репатрійована із Німеччини. На підставі директиви НКВС СРСР №181 від 11.10.1945 р. виселена у м. Новосибірськ. Подальша доля невідома. Реабілітована 17.04.1991 р.

РОТТ Іван Іванович, 1886 року народження, с. Коноплеве Яновського району, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у м. Первомайську. Колгоспник. Заарештований 05.05.1938 р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 13.10.1938 р. засуджений до розстрілу з конфіскацією майна. Страчений 20.10.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1991 р.

РОТТ Яків Іванович, 1913 року народження, с. Рорбах Карл-Лібкнехтівського району Одеської області, німець, із селян. Проживав у с. Рорбах Карл-Лібкнехтівського району. Колгоспник. Заарештований 18.06.1938 року. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 13.10.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 20.10.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1964 р.

РОТТ Яків Якович, 1879 року народження, м. Одеса, німець, із селян, освічений. Проживав у с. Суворове Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Пастух у колгоспі. Заарештований 17.10.1937 року. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 03.11.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений 20.11.1937 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1989 р.

РОТТ Яків Якович, 1899 року народження, с. Коноплеве Яківського району, німець, із селян, освіта початкова. Проживав на залізничній станції Мартинівка Доманівського району Одеської області. Вантажник. Місце роботи невідомо. Заарештований 10.07.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 21.08.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений 25.08.1937 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1990 р.

РОШКЕВИЧ Михайло Францович, 1896 року народження, Житомирська область, відомості про назву населеного пункту відсутні, українець, із робітників, освічений. Проживав у с. Парутине Очаківського району Миколаївської області. Фельдшер в лікарні. Заарештований 13.12.1944 року. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Миколаївської області від 31.01.1945 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ з конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1992 р.

РОЩЕНКО Максим Федосійович, 1905 року народження, с. Новопетрівка Снігурівського району Одеської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Новопетрівка Снігурівського району Одеської області. Помічник агронома. Заарештований 08.01.1933 року. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 19.04.1933 р. справу припинено. Подальша доля невідома.

РУБАН Василь Йосипович, 1898 року народження, м. Одеса, українець, із служителів культу, освічений. Проживав у м. Первомайську. Маляр шляхової дільниці. Заарештований 25.08.1937 року. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 01.09.1937 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1957 р.

РУБАН Григорій Миколайович, 1901 року народження, с. Покровське Веселинівського району Миколаївської області, українець, із селян. Проживав у м. Миколаєві. Слюсар. Місце роботи невідомо. Заарештований 24.05.1946 року. Вироком Військового трибуналу військ МВС Миколаївської області від 06.08.1946 року засуджений до 15 років ув'язнення у ВТТ з поразкою в правах строком на 5 років. Вироком Військового трибуналу військ МВС Українського округу від 30.08.1946 року строк покарання зменшено на 10 років ув'язнення у ВТТ з поразкою в правах строком на 5 років. Покарання відбував у Красноярському краї. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1956 р.

РУБАН Яків Лук'янович, 1874 року народження, с. Улянівка Новобузького району Миколаївської області, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Улянівка Новобузького району Миколаївської області. Священик (чорнороб). Заарештований 11.10.1937 року. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 14.11.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений 25.11.1937 року. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1989 р.

РУБАНИЙ Пилип Миколайович, 1885 року народження, с. Старопокровка Веселинівського району Одеської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Старопокровка Веселинівського району Одеської області. Хлібороб. Заарештований 26.12.1932 р. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 10.02.1933 р. засуджений до 3 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

РУБАНОВ Спиридон Степанович, 1905 року народження, с. Надеждине Близнецівського району Дніпропетровської області, росіянин, із робітників, член ВКП(б). Проживав у м. Вознесенську. Помічник машиніста залізничної станції "Вознесенськ". Заарештований 19.10.1936 року. Вироком лінійного суду Одеської залізниці від 23.05.1937 р. засуджений до 3 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1992 р.

РУБІНШТЕЙН Ізраїль Анатолійович, 1914 року народження, м. Миколаїв, єврей, із робітників. Проживав у м. Миколаєві. Військовослужбовець. Заарештований 21.05.1942 р. Вироком Військового трибуналу від 05.08.1942 р. справу припинено. Подальша доля невідома.

РУБІНШТЕЙН Марія Львівна, 1893 року народження, м. Севастополь, єврейка, із службовців, освічена. Проживала у м. Вознесенську. Комірниця дитячих ясел. Заарештована 17.11.1938 року. Постановою Прокуратури Вознесенського району від 01.02.1939 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітована у 1939 р.

РУБЦОВ Трохим Харитонович, 1911 року народження, с. Аджіяск Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Бейкуш Очаківського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 18.11.1937 року. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 26.11.1937 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Покарання відбував у Волгтабі НКВС СРСР. По-

дальша доля невідома. Реабілітований у 1962 р.

РУДАЧЕНКО Яким Львович, 1886 року народження, с. Мурахівка Березнегуватського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Мурахівка Березнегуватського району Миколаївської області. Безробітний. Заарештований 16.10.1937 року. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 03.11.1937 року засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

РУДЕНКО Андрій Ілліч, 1901 року народження, с. Шабельники Київської області, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Веселий Поділ Новобузького району Одеської області. Колгоспник. Заарештований 07.05.1937 року. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 07.12.1937 року засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 21.01.1940 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1990 р.

РУДЕНКО Арсентій Федорович, 1896 року народження, с. Валова Вінницької області, українець, із селян. Проживав у с. Суха Балка Мостівського району Одеської області. Хлібороб. Заарештований 13.03.1938 року. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 07.04.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 19.04.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1989 р.

РУДЕНКО Григорій Фролович, 1900 року народження, с. Баштанка Баштанського району Миколаївської області, українець, із селян, член ВКП(б), малоосвічений. Проживав у с. Баштанка Баштанського району Миколаївської області. Бригадир колгоспу. Заарештований 14.11.1937 року. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 26.11.1937 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Покарання відбував у Волгтабі НКВС СРСР. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

РУДЕНКО Євген Іванович, 1892 року народження, с. Троїцьке Одеської області, українець, із службовців, малоосвічений. Проживав у м. Миколаєві. Завідуючий базою. Заарештований 07.06.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 19.08.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений 23.08.1937 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1990 р.

РУДЕНКО Іван Іларіонович, 1899 року народження, с. Братське Братського району Миколаївської області, українець, із селян. Проживав у м. Миколаєві. Пенсіонер. Заарештований 30.04.1949 р. Постановою УНКДБ Миколаївської області від 10.08.1949 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1999 р.

РУДЕНКО Карпо Гнатович, 1893 року народження, с. Михайлівка Знаменського району, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Новосевастополь Березнегуватського району Миколаївської області. Бригадир колгоспу. Заарештований 23.02.1938 р. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 08.04.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 04.06.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1989 р.

РУДЕНКО Микита Ілларіонович, 1884 року народження, с. Братське Братського району Миколаївської області, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Братське Братського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 05.11.1947 року. Вироком Військового трибуналу військ МВС Ми-

колаївської області від 17.12.1947 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ з конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

РУДЕНКО Микола Григорович, 1915 року народження, с. Калуга Березнегуватського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Місце проживання невідомо. Шофер 1239 САДП. Заарештований 24.10.1944 р. Вироком Військового трибуналу 16 танкової армії від 14.11.1944 р. засуджений до 8 років ув'язнення у ВТТ. Рішенням Військового трибуналу 1-го Білоруського фронту від 30.12.1944 р. вирок скасований, справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1997 р.

РУДЕНКО Нестор Михайлович, 1896 року народження, с. Баштанка Баштанського району Одеської області, українець, із селян. Проживав у с. Баштанка Баштанського району Одеської області. Касир. Місце роботи невідомо. Заарештований 24.08.1935 р. Вироком Колегії Одеського обласного суду від 03.02.1936 р. засуджений до 8 років ув'язнення у ВТТ з конфіскацією майна. Покарання відбував в Амуртабі НКВС СРСР. Звільнений 23.10.1942 р. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1990 р.

РУДЕНКО Олексій Пилипович, 1909 року народження, с. Новоєгорівка Баштанського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у м. Червоноармійську Сталінської області. Працівник фотоательє. Заарештований 07.07.1947 р. Вироком Військового трибуналу військ МВС Миколаївської області від 29.12.1947 р. засуджений до 8 років ув'язнення у ВТТ. Вироком Військового трибуналу військ МВС Українського округу від 18.02.1948 року справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

РУДЕНКО Петро Трохимович, 1894 року народження, с. Шабельники Київської області, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Веселий Поділ Новобузького району Одеської області. Колгоспник. Заарештований 07.05.1937 року. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 04.12.1937 року засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 29.01.1940 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1990 р.

РУДЕНКО Софрон Іванович, 1887 року народження, с. Леніне Баштанського району Одеської області, українець, із селян. Проживав у м. Миколаєві. Безробітний. Заарештований 28.07.1937 року. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 02.09.1937 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

РУДЕНКО Хрисанф Павлович, 1897 року народження, с. Баштанка Баштанського району Миколаївської області, українець, із селян, відомості про освіту відсутні. Проживав у с. Баштанка Баштанського району Миколаївської області. Завідуючий господарством у лікарні. Заарештований 20.12.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 28.12.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений 21.01.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1991 р.

РУДЕНКО-РАДОМСЬКИЙ Михайло Іванович, 1914 року народження, м. Миколаїв, українець, соціальне походження та освіта невідомі. Проживав у м. Миколаєві. В'язень. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 27.11.1937 р. засуджений до розстрілу. Відомості про страту відсутні. Реабілітований у 1991 р.

РУДЕРМАН Абрам Наумович, 1914 року народження, с. Добре Одеської області, єврей, із селян, освіта початкова. Проживав у м. Миколаєві. Робітник майстерні міського спортивного Комітету. Заарештований 21.03.1935 року. Постановою Особливої наради при НКВС СРСР від 10.10.1935 р. засуджений до 3 років ув'язнення у ВТТ. Покарання відбував в Ухтпічтабі НКВС СРСР. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1967 р.

РУДИК Василь Юхимович, 1882 року народження, с. Жуківка Чернігівської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Мартинівка Вознесенського району Одеської області. Комірник ферми "Спартак" колгоспу ім. Луначарського. Заарештований 14.03.1938 року. Постановою вповноваженого ОВ 6-го м. Вознесенська від 29.03.1938 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1938 р.

РУДИК Петро Іванович, 1880 року народження, с. Тридуби Кривоозерського району Одеської області, українець, із селян. Проживав у с. Тридуби Кривоозерського району Одеської області. Одноосібник. Заарештований 18.03.1933 р. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 30.04.1933 р. засуджений до виселення строком на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

РУДИЧ Гордій Семенович, 1883 року народження, с. Гуречине Волинської губернії, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Новий Буг Новобузького району Одеської області. Хлібороб. Заарештований 29.12.1932 року. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 10.01.1933 р. засуджений до 3 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

РУДНЄВ Дмитро Петрович, 1910 року народження, с. Ганнівка Братського району Одеської області, українець, із селян, малоосвічений. Місце проживання невідомо. Червоноармієць. Заарештований 22.10.1937 р. Вироком Військового трибуналу 20-го стрілецького корпусу від 21.05.1938 р. засуджений до 5 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

РУДНЄВ Іван Кузьмич, 1893 року народження, Мелітопольський повіт, відомості про назву населеного пункту відсутні, українець, із робітників. Проживав у с. Братське Братського району Єлисаветградського округу. Безробітний. Заарештований 03.12.1928 р. Постановою Колегії ДПУ УСРР від 30.07.1929 р. засуджений до 8 місяців ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

РУДНЄВ Яків Васильович, 1910 року народження, с. Костичі Привільнянського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Новоіванівка Новоодеського району Миколаївської області. Обліковець у колгоспі "Заповіт Ілліча". Заарештований 05.03.1938 р. Постановою Миколаївського обласного суду від 11.12.1940 року справу припинено. Після звільнення проживав у с. Надеждівка Новоодеського району Миколаївської області. Бухгалтер колгоспу ім. Ілліча. Заарештований удруге 08.07.1946 р. Вироком Військового трибуналу військ МВС Миколаївської області від 08.08.1946 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ з конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.,1996 р.

РУДНИЦЬКИЙ Іван Петрович, 1879 року народження, с. Щербанівське Вознесенського району Миколаївського округу, українець, із селян, малоосвіче-

ний. Проживав у с. Щербанівське Вознесенського району Миколаївського округу. Хлібороб. Заарештований 26.01.1930 року. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 26.04.1930 р. засуджений до виселення у Північний край строком на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

РУДНІЧЕНКО Павло Олексійович, 1881 р. народження, с. Бейкуш Очаківського району Миколаївської області, українець, із селян. Проживав у с. Бейкуш Очаківського району Миколаївської області. Рибак. Заарештований 25.10.1937 року. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 05.09.1938 року засуджений до розстрілу. Страчений 07.09.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1990 р.

РУДОЙ Степан Тимофійович, 1888 року народження, м. Миколаїв, українець, із робітників, освічений. Проживав у м. Миколаєві. Робітник контори «Миксільмука». Заарештований 25.07.1940 р. Вироком Миколаївського обласного суду від 17.10.1940 р. засуджений до 6 років ув'язнення у ВТТ з поразкою в правах строком на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1993 р.

РУДОМАН Іван Сергійович, 1900 року народження, с. Тридуби Кривоозерського району, українець, із селян. Проживав у с. Тридуби Кривоозерського району. Колгоспник. Заарештований 09.12.1931 року. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 08.02.1932 р. засуджений до 3 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

РУДЬ Ірина Олександрівна, 1896 року народження, с. Любомирівка Березнегуватського району Миколаївської області, українка, із селян. Проживала у с. Любомирівка Березнегуватського району. Домогосподарка. Заарештована 14.06.1945 року. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Миколаївської області від 23.07.1945 року засуджена до 8 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітована у 1900 р.

РУДЬ Митрофан Петрович, 1902 року народження, с. Ступичне Шполянського району Шевченківського округу, українець, із селян, освіта середня. Проживав у радгоспі ім. Чубаря Баштанського району Одеської області. Агроном радгоспу. Заарештований 27.01.1933 року. Постановою Баштанського районного відділу ДПУ від 10.05.1933 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

РУДЬ Петро Гнатович, 1870 року народження, с. Любомирівка Березнегуватського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у Березнегуватському районі Миколаївської області, відомості про назву населеного пункту відсутні. Тракторист. Місце роботи невідомо. Заарештований 16.10.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 03.11.1937 року засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Покарання відбував у Північтабі НКВС СРСР. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

РУДЬ Петро Ігнатович, 1890 року народження, с. Любомирівка Березнегуватського району Херсонського округу, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Любомирівка Березнегуватського району. Хлібороб. Заарештований 17.09.1929 року. Постановою Херсонського окружного відділу ДПУ від 20.01.1930 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1998 р.

РУЖКОВСЬКИЙ Микола Іванович, 1903 року народження, ст. Казятин Південно-Західної залізниці, українець,

із службовців, освіта вища. Проживав у м. Миколаєві. Начальник цеху суднобудівного заводу імені 61-го Комунара. Заарештований 20.10.1937 р. Рішенням Наркома Внутрішніх Справ СРСР і Прокурора СРСР від 29.11.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 07.12.1938 року. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1957 р.

РУКАВИЦЯ Лідія Андріївна, 1928 року народження, с. Кашперівка Новоодеського району Миколаївської області, українка, із селян, освіта початкова. Проживала у м. Миколаєві. Безробітна. Заарештована 19.03.1953 року. Вироком Миколаївського обласного суду від 03.07.1953 року засуджена до примусового лікування в психіатричній лікарні. Вироком Миколаївського обласного суду від 28.05.1954 р. звільнена від примусового лікування. Подальша доля невідома. Реабілітована у 1996 р.

РУКАН Максим Максимович, 1890 року народження, с. Галі (Польща), поляк, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Карлівка Привільнянського району Одеської області. Колгоспник. Заарештований 10.09.1937 р. Рішенням НКВС СРСР і Прокурора СРСР від 07.12.1937 р. засуджений до розстрілу. Відомості про страту відсутні. Реабілітований у 1959 р.

РУЛЛЕ Християн Юрієвич, 1875 року народження, місце народження невідомо, латиш, із робітників, освіта початкова. Проживав у м. Миколаєві. Контролер трамвайного парку. Заарештований 25.12.1937 року. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 08.10.1938 року засуджений до розстрілу з конфіскацією майна. Страчений 28.10.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1990 р.

РУМЕГО Софрон Єфремович, 1880 року народження, с. Івано-Кепине Снігурівського району Миколаївської області, українець, із селян, відомості про освіту відсутні. Проживав у с. Івано-Кепине Снігурівського району Миколаївської області. Хлібороб. Дата арешту невідома. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 27.11.1937 р. засуджений до розстрілу. Відомості про страту відсутні. Реабілітований у 1991 р.

РУНГ Берта Флоріанівна, 1913 року народження, с. Катеринеталь Карл-Лібкнехтівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала у с. Катеринеталь Карл-Лібкнехтівського району Одеської області. Колгоспниця. Заарештована 03.11.1937 року. Постановою УНКВС Одеської області від 13.02.1938 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітована у 1998 р.

РУНГ Іван Флоріанович, 1910 року народження, с. Катеринка Карл-Лібкнехтівського району Одеської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Карлсруе Карл-Лібкнехтівського району Одеської області. В'язень Миколаївської в'язниці. Вироком Миколаївського міського народного суду від 27.01.1934 р. засуджений до 8 років ув'язнення у ВТТ. Засуджений утік з в'язниці. Заарештований удруге 12.09.1937 р. Вироком Варварівського районного народного суду від 30.09.1938 р. засуджений до 2 років ув'язнення у ВТТ. Справу припинено 01.04.1939 р. Назва судової установи, що припинила справу, невідома. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1996 р.

РУНГ Флоріан Петрович, 1884 року народження, с. Катеринеталь Карл-Лібкнехтівського району Одеської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Катеринеталь Карл-Лібкнехтівського району Одеської області. Каменяр. Місце роботи невідомо. Заарешто-

ваний 11.09.1937 р. Рішенням Наркома Внутрішніх Справ СРСР і Прокурора СРСР від 18.10.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений 03.11.1938 року. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1964 р.

РУНДАЛЬЦЕВ Дмитро Миколайович, 1891 року народження, с. Усолля Володимирського округу, росіянин, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Миколаївка Бобринецького району. Кравець. Місце роботи невідомо. Заарештований 05.12.1931 р. Постановою Одеського обласного відділу ДПУ від 30.04.1932 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1998 р.

РУСІН Гнат Максимович, 1903 року народження, с. Заводка Дрогобицької області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Староголовльове Доманівського району Одеської області. Колгоспник. Заарештований 05.02.1953 року. Вироком Одеського обласного суду від 11.04.1953 р. засуджений до 25 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1956 р.

РУСІН Микола Гнатович, 1933 року народження, с. Заводка Дрогобицької області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Староголовльове Доманівського району Одеської області. Колгоспник. Заарештований 04.03.1953 року. Вироком Одеського обласного суду від 11.04.1953 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ з конфіскацією майна. Постановою Верховного Суду УРСР від 23.12.1954 р. строк покарання зменшено до 6 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1992 р.

РУСІНОВ Федір Іванович, 1891 року народження, с. Мурахівка Березнегуватського району Миколаївської області. Відомості про національність, соціальне походження та освіту відсутні. Місце проживання невідомо. Тесляр. Заарештований 14.02.1938 року. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 08.04.1938 року засуджений до розстрілу. Страчений 04.06.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1963 р.

РУСНАК Василь Григорович, 1913 року народження, с. Бурилове Кривоозерського району Одеської області, українець, із селян, малоосвічений. До призову на військову службу проживав у с. Бурилове Кривоозерського району Одеської області. Червоноармієць. Заарештований 15.10.1941 року. Вироком Військового трибуналу 218-ї стрілецької дивізії від 23.10.1941 р. засуджений до розстрілу. Відомості про страту відсутні. Реабілітований у 1990 р.

РУСОВ Григорій Іванович, 1885 року народження, с. Черни (Румунія), молдаванин, із селян, неосвічений. Проживав у с. Сирове Великоврадіївського району Одеської області. Коваль у колгоспі. Заарештований 19.09.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 23.10.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений 02.11.1937 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1956 р.

РУСОВ Іван Никифорович, 1910 року народження, с. Болгарка Вознесенського району Одеської області, українець, із селян, освіта вища. Проживав у с. Єланець Єланецького району Миколаївської області. Інспектор районного відділу народної освіти. Дата арешту невідома. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 26.04.1938 р. засуджений до розстрілу з конфіскацією майна. Страчений. Дата страти невідома. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1957 р.

РУСОВ Олександр Ничипорович, 1901 року народження, с. Болгарка Вознесенського району Одеської області,

українець, із селян, освіта початкова. Проживав у м. Вознесенську. Референт по заготівлі. Заарештований 23.09.1936 року. Рішенням Одеського обласного суду від 27.02.1937 р. засуджений до 5 років ув'язнення у ВТТ з поразкою в правах строком на 3 роки. Після відбуття покарання проживав у м. Дніпропетровську. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1967 р.

РУСОЦЬКИЙ Мар'ян Лукич, 1904 року народження, с. Волошине Кривоозерського району Одеської області, українець, із службовців. Проживав у с. Волошине Кривоозерського району. Інспектор райфінвідділу. Заарештований 29.09.1937 року. Рішенням Наркома Внутрішніх Справ СРСР і Прокурора СРСР від 10.01.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 23.01.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1959 р.

РУТКОВСЬКИЙ Олександр Леонідович, 1884 року народження, м. Ленінград, українець, із служителів культу, освіта вища. Проживав у м. Вознесенську. Священик. Заарештований 02.08.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 20.09.1937 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1960 р.

РУФ Роза Леопольдівна, 1916 року народження, с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала у с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області. Колгоспниця. У 1945 році репатрійована із Польщі. На підставі директиви НКВС СРСР №181 від 11.10.1945 р. виселена в Акмолинську область. В 1950 р. переселена у м. Новосибірськ. Подальша доля невідома. Реабілітована 17.04.1991 р.

РУФ Франциска Олександрівна, 1919 року народження, с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала у с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області. Місце роботи невідомо. Заарештована по репатріації в 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР №181 від 11.10.1945 р. виселена в Акмолинську область. Подальша доля невідома. Реабілітована 17.04.1991 р.

РУФ Християн Вікентійович, 1884 року народження, с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області. Бригадир у колгоспі. Заарештований 26.06.1941 р. Постановою Особливої наради при НКВС СРСР від 16.09.1942 р. засуджений до виселення у Новосибірську область строком на 5 років. Помер 19.09.1942 р. у Новосибірській області. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1989 р.

РУФ Юліус Людвігович, 1916 року народження, с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області. Заарештований по репатріації в 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР №181 від 11.10.1945 р. виселений в Акмолинську область. Подальша доля невідома. Реабілітований 17.04.1991 р.

РУФФ Анна Августівна, 1897 року народження, м. Одеса, німкеня, із селян. Проживала у с. Суворове Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Колгоспниця. В 1945 р. репатрійована із Польщі. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. виселена в Акмолинську область. Подальша доля невідома. Реабілітована 17.04.1991 р.

РУФФ Артур Еммануїлович, 1900 року народження, с. Ватерлоо Карл-Ліб-

кнехтівського району Одеської області, німець, із селян. Проживав у с. Гринфельд Карл-Лібкнехтівського району Одеської області. Ветеринар колгоспу ім. Крупської. Заарештований 28.07.1937 року. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 18.08.1937 року засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Покарання відбував у Каргопольтабі НКВС СРСР. Помер у таборі 10.06.1942 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1989 р.

РУФФ Едуард Іванович, 1903 року народження, с. Суворівка Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Суворівка Тилігуло-Березанського району. Робітник. Місце роботи невідомо. Заарештований по репатріації в 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР №181 від 11.10.1945 р. виселений в Акмолинську область. Подальша доля невідома. Реабілітований 17.04.1991 р.

РУФФ Євген Іванович, 1912 року народження, с. Ватерлоо Карл-Лібкнехтівського району Одеської області, німець, із селян, освічений. Проживав у с. Ватерлоо Карл-Лібкнехтівського району Одеської області. Колгоспник. Заарештований 20.04.1938 року. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області у 1938 року засуджений до розстрілу з конфіскацією майна. Страчений 19.10.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1964 р.

РУФФ Іван Еммануїлович, 1883 року народження, с. Ватерлоо Карл-Лібкнехтівського району Миколаївського округу, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Ватерлоо Карл-Лібкнехтівського району Миколаївського округу. Хлібороб. Заарештований 22.03.1930 р. Постановою Трійки при Колегії ДПУ УСРР від 18.05.1930 р. засуджений до виселення у Північний край строком на 5 років. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

РУФФ Іван Якович, 1865 року народження, с. Велика Вакаржа Овідіопольського району Одеської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Суворове Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Колгоспник. У 1945 р. репатрійований із Польщі. На підставі директиви НКВС СРСР №181 від 11.10.1945 р. виселений в Акмолинську область. Подальша доля невідома. Реабілітований 17.04.1991 р.

РУФФ Роберт Іванович, 1909 року народження, с. Ватерлоо Карл-Лібкнехтівського району Одеської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Ватерлоо Карл-Лібкнехтівського району Одеської області. Колгоспник. Заарештований 20.04.1938 р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області у 1938 р. засуджений до розстрілу з конфіскацією майна. Страчений 17.10.1938 року. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1964 р.

РУФФ Яків Якович, 1872 року народження, с. Бородіно (Бессарабія), німець, із селян. Проживав на х. Ленінка Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Садівник. Місце роботи невідомо. Заарештований 10.11.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївській області від 07.04.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 13.05.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1989 р.

РУЧИНСЬКИЙ Павло Якович, 1907 року народження, с. Онуфріївка Привільнянського району Одеської області, росіянин, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Онуфріївка Привільнянського району Одеської області. Колгоспник. Заарештований 27.07.1937 року. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області

від 29.10.1937 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Покарання відбував у Кулайтабі НКВС СРСР. Справу припинено 28.12.1939 р. Судова установа, що припинила справу, невідома. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1990 р.

РУШКОВСЬКИЙ Феоктист Гнатович, 1891 року народження, с. Ольвіополь Єлисаветградського повіту Херсонської губернії, відомості про національність відсутні, із міщан, освіта вища. Проживав у м. Одесі. Інспектор Одеського губернського відділу політосвіти. Заарештований 17.06.1920 р. Постановою Колегії Миколаївської губернської надзвичайної Комісії від 13.07.1920 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1997 р.

РЯБЕНКО Андрій Никифорович, 1893 року народження, с. Інгулка Привільнянського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Інгулка Привільнянського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 25.11.1944 р. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Миколаївської області від 30.04.1945 р. засуджений до 8 років ув'язнення у ВТТ з конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1995 р.

РЯБЕНКО Федір Митрофанович, 1889 року народження, с. Інгулка Баштанського району Одеської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Інгулка Баштанського району Одеської області. Член артілі. Заарештований 20.01.1933 р. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР засуджений до 3 років ув'язнення у ВТТ умовно. Дата постанови невідома. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

РЯБЕНЬКА Матрона Аникіївна, 1886 року народження, с. Березнегувате Березнегуватського району Одеської області, українка, із селян, малоосвічена. Проживала у с. Березнегувате Березнегуватського району Одеської області. Безробітна. Заарештована 27.07.1937 року. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 02.09.1937 року засуджена до 8 років ув'язнення у ВТТ. Покарання відбувала у м. Херсоні. Подальша доля невідома.

РЯБЕНЬКА Ніна Василівна, 1913 року народження, с. Березнегувате Березнегуватського району Одеської області, українка, із селян, освічена. Проживала у с. Березнегувате Березнегуватського району Одеської області. Домогосподарка. Заарештована 27.07.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 02.09.1937 р. засуджена до 8 років ув'язнення у ВТТ. Покарання відбувала у Владивостоктабі НКВС СРСР. Звільнена в 1945 р. Подальша доля невідома. Реабілітована у 1964 р.

РЯБЕНЬКИЙ Антон Якович, дата народження невідома, с. Березнегувате Березнегуватського району Херсонського округу, українець, із селян, освічений. Проживав у с. Березнегувате Березнегуватського району Херсонського округу. Хлібороб. Заарештований 19.07.1929 року. Постановою Особливої наради при Колегії ОДПУ від 03.11.1929 р. засуджений до виселення у Північний край строком на 3 роки. Подальша доля невідома.

РЯБЕНЬКИЙ Василь Микитович, 1917 року народження, с. Березнегувате Березнегуватського району Миколаївської області, українець, із селян. Проживав у с. Березнегувате Березнегуватського району. Завідуючий їдальнею. Заарештований 17.03.1944 року. Постановою Особливої наради при НКВС СРСР від 04.08.1945 р. засуджений до 5 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

РЯБЕНЬКИЙ Іван Остапович, 1900 року народження, с. Березнегувате Снігурівського району Одеської області, українець, із селян. Проживав у с. Березнегувате Снігурівського району Одеської області. Завідуючий господарством у колгоспі. Заарештований 16.02.1933 року. Постановою Трійки при Колегії ДПУ УСРР від 14.04.1933 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1957 р.

РЯБЕНЬКИЙ Михайло Антонович, 1908 року народження, с. Березнегувате Березнегуватського району Миколаївської області, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Березнегувате Березнегуватського району Миколаївської області. Коваль у колгоспі. Заарештований 14.12.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 28.12.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений 11.02.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1956 р.

РЯБЕНЬКИЙ Мусій Вакулович, 1888 року народження, с. Березнегувате Снігурівського району Одеської області, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Березнегувате Снігурівського району Одеської області. Колгоспник. Заарештований 16.02.1933 року. Постановою Трійки при Колегії ДПУ УСРР від 14.04.1933 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1957 р.

РЯБЕНЬКИЙ Олександр Вакулович, 1900 року народження, с. Березнегувате Снігурівського району Одеської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Березнегувате Снігурівського району Одеської області. Член артілі. Заарештований 16.02.1933 р. Постановою Трійки при Колегії ДПУ УСРР від 14.04.1933 р. засуджений до 5 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1957 р.

РЯБЕНЬКИЙ Петро Федорович, 1899 року народження, с. Березнегувате Березнегуватського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Березнегувате Березнегуватського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 16.12.1937 року. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 28.12.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений 10.02.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1960 р.

РЯБИЙ Євген Васильович, 1877 року народження, с. Маліївка Новобузького району Одеської області, українець, із селян. Проживав у с. Маліївка Новобузького району Одеської області. Колгоспник. Заарештований 23.01.1933 року. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 10.02.1933 р. засуджений до виселення у Північний край строком на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

РЯБКО Панас Андрійович, 1891 року народження, місце народження невідомо, українець, із службовців, освіта середня. Проживав у с. Ольгопіль Новобузького району Миколаївської області. Завідуючий аптекою. Заарештований 11.10.1937 року. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 14.11.1937 року засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. 19.01.1940 р. строк покарання зменшено до 6 років ув'язнення у ВТТ. Судова установа, що зменшила вирок, невідома. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

РЯБОКОНЬ Григорій Михайлович, 1875 року народження, с. Красненьке Кривоозерського району Первомайського округу, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Красненьке

Кривоозерського району Первомайського округу. Одноосібник. Заарештований 30.01.1930 року. Постановою Трійки при Колегії ДПУ УСРР від 18.03.1930 р. засуджений до розстрілу. Страчений. Дата страти невідома. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1989 р.

РЯБОЧИНСЬКИЙ Сергій Савелійович, 1895 року народження, с. Нечаяне Варварівського району Миколаївського округу, українець, із селян, освіта середня. Проживав у с. Баштанка Баштанського району Миколаївського округу. Агроном у колгоспі. Заарештований 04.02.1930 р. Постановою Миколаївського окружного відділу ДПУ від 26.04.1930 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1998 р.

РЯБОШАПКА Спиридон Мефодійович, 1897 року народження, с. Новосевастополь Березнегуватського району Миколаївської області, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Новосевастополь Березнегуватського району Миколаївської області. Секретар сільради. Заарештований 23.05.1938 року. Постановою Миколаївського обласного суду від 25.03.1939 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1999 р.

РЯБУШКО Гнат Потапович, 1918 року народження, с. Чаплiївка Київської області, українець, із селян. Проживав у с. Новочуднове Володимирівського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 08.04.1944 року. Вироком Військового трибуналу 8-ї гвардійської армії від 31.05.1944 року засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ з конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітований у в 1992 р.

РЯБУЩЕНКО Віра Петрівна, 1903 року народження, м. Миколаїв, українка, із робітників. Проживала у м. Миколаєві. Плановик банно-прального комбінату. Заарештована 18.08.1944 р. Постановою Особливої наради при НКВС СРСР від 24.03.1945 р. засуджена до 5 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітована у 1989 р.

РЯБЧЕНКО Данило Андрійович, 1892 року народження, с. Синюхін Брід Первомайського району, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Синюхін Брід Первомайського району. Одноосібник. Заарештований 27.03.1931 р. Постановою Первомайського районного відділу ДПУ від 14.04.1931 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1997 р.

РЯБЧИНСЬКИЙ Генріх Пилипович, 1924 року народження, с. Ватерлоо Веселинівського району Миколаївської області, німець, із селян, освічений. Проживав у с. Ватерлоо Веселинівського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 26.01.1946 року. Вироком Військового трибуналу військ МВС Литовської РСР від 22.06.1946 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1997 р.

РЯБЧИНСЬКИЙ Олексій Мефодійович, 1887 року народження, с. Казанка Миколаївської області, українець, із селян, освічений. Проживав на залізничній станції Миколаїв. Охоронець у магазині на залізничній станції Миколаїв. Заарештований 15.01.1938 року. Постановою транспортного відділу НКВС Одеської залізниці від 03.04.1939 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1999 р.

РЯБЧУК Іван Григорович, 1914 року народження, с. Казанка Пресногор'ївського району Карагандинської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Кисляківка Жовтневого району Миколаївської області. Тракторист у

колгоспі. Заарештований 20.07.1946 року. Вироком Військового трибуналу військ МВС Миколаївської області від 25.11.1946 року засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Вироком Військового трибуналу Одеського військового округу від 18.03.1955 р. міра покарання зменшена до 5 років ув'язнення у ВТТ. Покарання відбував у ВТТ Іркутської області. Звільнений 23.02.1955 р. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1995 р.

РЯБЧУК Олексій Іванович, 1900 року народження, с. Новий Буг Новобузького району Миколаївського округу, росіянин, із міщан. Проживав у с. Гусеве Калузької області. Інструктор. Місце роботи невідомо. Заарештований 05.10.1929 року. Постановою Трійки при Колегії ДПУ УСРР від 22.02.1930 р. засуджений до розстрілу. Відомості про страту відсутні. Реабілітований у 1990 р.

РЯБЧУК Пелагія Іванівна, 1889 року народження, с. Мосінці Полтавської області, українка, із селян, малоосвічена. Проживала у с. Новоголовневе Доманівського району Одеської області. Домогосподарка. Заарештована 12.01.1953 року. Вироком Одеського обласного суду від 27.02.1953 р. засуджена до 10 років ув'язнення у ВТТ з поразкою в правах строком на 3 роки та конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітована у 1990 р.

РЯДЧЕНКО Василь Федорович, 1905 року народження, с. Микільське Братського району Миколаївської області, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Микільське Братського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 20.04.1946 року. Вироком Військового трибуналу Одеського військового округу від 12.01.1947 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1997 р.

РЯЗАНОВ Володимир Олексійович, 1899 року народження, х. Гриневичі Братського району Єлисаветградського округу, українець, із селян. Проживав на х. Гриневичі Братського району Єлисаветградського округу. Хлібороб. Заарештований 02.11.1929 року. Постановою Трійки при Колегії ДПУ УСРР від 04.02.1930 р. засуджений до розстрілу. Страчений 15.02.1930 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1989 р.

РЯЗАНОВ Володимир Петрович, 1883 року народження, м. Воронеж, росіянин, із службовців, освіта вища. Проживав у м. Миколаєві. Ветлікар. Завідуючий Миколаївською ветеринарною дільницею. Заарештований 19.03.1931 року. Постановою Трійки при Колегії ДПУ УСРР від 10.04.1931 р. засуджений до виселення у Казахстан строком на 5 років. Постановою Трійки при Колегії ДПУ УСРР від 21.06.1933 р. достроково звільнений. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

РЯЗАНЦЕВ Григорій Михайлович, 1918 року народження, с. Привільне Привільнянського району Миколаївської області, українець, із селян. Проживав у с. Мар'янівка Баштанського району Миколаївської області. Військовослужбовець. Заарештований 11.10.1942 р. Вироком Військового трибуналу засуджений до 8 років ув'язнення у ВТТ з поразкою в правах строком на 3 роки. Дата винесення вироку невідома. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1996 р.

РЯСИК Фока Васильович, 1860 року народження, с. Балатове Херсонської області, українець, із селян, неосвічений. Проживав у с. Петропавлівка. Одноосібник. Заарештований 27.01.1930 р. Миколаївським окружним відділом ДПУ від 24.03.1930 р. справу припинено. Подальша доля невідома.

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АСРР – Автономна Соціалістична Радянська Республіка
Будтрест – Будівельний трест
ВКП (б) – Всесоюзна комуністична партія (більшовиків)
ВЛКСМ – Всесоюзний Ленінський Комуністичний Союз Молоді
ВО – Військовий округ
ВУНК – Всеукраїнська надзвичайна комісія
ВНК – Всеросійська надзвичайна комісія
ДКО – Державний комітет оборони
ДПУ – Державне Політичне Управління
Губчека – Губернська надзвичайна комісія
ГУЛАГ – Головне Управління таборів
ГУРСМ – Головне Управління Робітничо-селянської міліції
ГУМ – Головне Управління Міліції
ГУПВО – Головне Управління прикордонної та внутрішньої охорони
ГУПО – Головне Управління прикордонної охорони
ГУДБ – Головне Управління Державної Безпеки
ДПУ – Державне Політичне Управління
ДТВ – Дорожньо-транспортний відділ
ЄХБ – Євангелісти християни-баптисти
ЕКВ – Економічний відділ
ЕКУ – Економічне управління
ІНВ – Іноземний відділ
КВО – Київській військовий округ
КДБ – Комітет державної безпеки
КК – Кримінальний кодекс
КПК – Кримінально-процесуальний кодекс
КПРС – Комуністична партія Радянського Союзу
КПУ – Комуністична партія України
МДБ – Міністерство державної безпеки
МВС – Міністерство Внутрішніх Справ
НК – Надзвичайна комісія
НКВС – Народний Комісаріат Внутрішніх Справ
НКДБ – Народний Комісаріат Державної Безпеки
Обком – Обласний комітет партії
ОДПУ – Об'єднане Державне Політичне Управління
РСЧА – Робітничо-Селянська Червона армія
СБУ – Служба Безпеки України
ТВ – Транспортний Відділ
УКДБ при РМ – Управління Комітету державної безпеки при Раді Міністрів
УВО – Український військовий округ

УПВО – Управління прикордонної та внутрішньої охорони
УРСМ – Управління робітничо-селянської міліції
УРСР – Українська Радянська Соціалістична Республіка
УШОС ДОР – Управління будівництва шосейних шляхів
ХВО – Харківський військовий округ
ЦК КПРС – Центральний комітет Комуністичної партії Радянського Союзу
ЦК КПУ – Центральний комітет Комуністичної партії України.

ЗМІСТ

ВІД ОБЛАСНОЇ РЕДКОЛЕГІЇ 5

Розділ І. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИЧНИХ РЕПРЕСІЙ НА МИКОЛАЇВЩИНИ В 20–30-Х РОКАХ XX СТОЛІТТЯ 7

Репресивна політика проти селянства 7

Котляр Ю.В., Міронова І.С. Голод на початку 20-х рр. XX ст. як репресивна акція проти етнічних меншин Миколаївщини 7
Котляр Ю.В., Міронова І.С. Колективізація, хлібозаготівлі та голодомор 1932–1933 рр. – репресивні дії проти сільських етнічних меншин Миколаївщини 15
Котляр Ю.В. Баштанські повстанці проти репресивно-каральної системи (за матеріалами справи № 3897) 32

Масові репресії в промисловості 53

Ніколаєв І.Є. Про долі репресованих представників «робочої опозиції» Миколаївщини 53
Ніколаєв І.Є. Справа «антирадянської контрреволюційної організації» на заводі «Дормашина» 61
Макарчук С.С. Справа «Англійської розвідувальної мережі» («Ллойд») .. 67
Бурда В.В. Справа «Ллойд»: інший погляд 77

Знищення священнослужителів та духовних цінностей 79

Котляр Ю.В., Тригуб О.П. Реквізиції церковних цінностей і закриття храмів на Миколаївщині в 20–30-х рр. XX ст. 79
Димитров М.Ф., Ташлай Л.Б. «Накажи здесь, Господи, и помилуй в Вечности...» (Репресії проти священнослужителів Миколаївщині у 1920–30-х рр.) 90

Етнічні меншини – жертви політичних репресій 104

Ніколаєв І.Є. Викриття органами НКВС антирадянської «контрреволюційної організації» серед німецьких колоністів Миколаївщини 104
Ніколаєв І.Є. Розстріляні по справі «Дашнакцутюн» 109
Шитюк М.М. Поляки Миколаївщини в період масових репресій 20–30-х років XX століття 116

Розділ ІІ. МОВОЮ ДОКУМЕНТІВ 121

№ 1. Висновок помічника уповноваженого в справах контрреволюції Петрова про розповсюдження контрреволюційних чуток на станції Копані Первомайського округу **(***2 жовтня 1920 р.)* 121
№ 2. Витяг із донесення М. Гопфрейда в особливий відділ 52-ї дивізії про настрої жителів с. Архангельське Привільнянського району **(***14 жовтня 1920 р.)* 122
№ 3. Витяг з інструкції голови ревтрибуналу Гельферіха сесіям губревтрибуналів про порядок розгляду справ *[1921 р.]* 122
№ 4. Витяг з протоколу засідання Президії Миколаївського губвиконкому **(***28 грудня 1921 р.)* 123
№ 5. Витяг з відомості про рух справ в Миколаївському революційному трибуналі за 1 січня – 1 лютого 1922 р. *(лютий 1922)* 124
№ 6. Постанова № 55 Миколаївського губвиконкому щодо майна розкуркулених осіб **(***14 березня 1922 р.)* 124
№ 7. Інструктивний лист губревтрибуналам про участь органів юстиції у збиранні податку **(***10 квітня 1922 р.)* 125
№ 8. Цифровий звіт про діяльність Миколаївського губернського революційного трибуналу **(***квітень-травень 1922 р.)* 125
№ 9. Роз'яснювальний лист губ'юстам, губревтрибуналам, нарсудам щодо Постанови РНК УСРР від 28 грудні 1920 р. «Про бандитизм» **(***31 травня 1922 р.)* 126
№ 10. Витяг з телеграми Голови ДПУ УСРР В. Манцева Головам губвідділів ДПУ про арешти працівників продовольчих органів, *(2 серпня 1922 р.)* 126
№ 11. Телеграма старшого інструктора Верховного трибунала при ВУЦВК Миколаївському губернському революційному трибуналу з вимогою звітності по справі щодо дострокового розстрілу громадян **(***29 вересня 1922 р.)* 127
№ 12. Протокол допиту гр. Апрояна М.С. стосовно приналежності до партії «Дашнакцутюн» **(***01 березня 1929 р.)* 127
№ 13.Таємне розпорядження Одеського окружного фінансового відділу районним виконавчим комітетам щодо грошей та майнових цінностей, які вилучатимуться під час розкуркулення **(***1930 р.)* 129
№ 14. Постанова ЦВК СРСР про порушення виборчого законодавства **(***22 лютого 1930 р.)* 130
№ 15. Повідомлення секретного агента «Інквізитор» уповноваженому секретно-оперативної частини Миколаївського окрвідділу ДПУ про розповсюдження контрреволюційних чуток **(***25.09.1931 р.)* 131
№ 16. Телеграма № 86917 Наркома робітничо-селянської інспекції головам комісій робітничо-селянської інспекції, начальникам

окрвідділів ДПУ і окружним відділам державного банку про факти
розбазарювання цінностей, вилучених у куркулів **(***26 червня 1930 р.)* 132
№ 17. Витяг з доповідної записки Одеського облбюро КП(б)У
про популяризацію постанов ЦК ВКП(б) і РНК про план
хлібозаготівель з урожаю 1932 року і скотозаготівель, розгортання
колгоспної торгівлі та положення про сільськогосподарський
податок (*1932 р.)* 132
№ 18. Список членів і кандидатів в члени КП(б)У по Одеській області,
які виключені за зрив хлібозаготівель і підлягають адміністративному
виселенню **(***1932 р.)* 133
№ 19. Доповідна записка Єланецького РК КП(б)У про стан
виконанняпостанови ЦК ВКП(б) «Про насильницьке
усуспільнення худоби» **(***24 лютого 1932 р.)* 135
№ 20. Наказ ОДПУ СРСР про порядок розгляду справ куркулів,
які втекли зі спецпоселення **(***28 квітня 1932 р.)* 136
№ 21. Звинувачувальний висновок Снігурівського райвідділу ДПУ
по справі групи мешканців с. Новосевастополь Одеської області,
(19 травня 1932 р.) 137
№ 22. Витяг з листа Одеського обкому КП(б)У до партійних комітетів
та партійних осередків про перебіг збору врожаю та хлібозаготівель,
(15 серпня 1932 р.) 139
№ 23. Постанова НКЮ УСРР про заборону продажу колгоспниками
хліба до виконання плану хлібозаготівель **(***15 серпня 1932 р.)* 140
№ 24. Постанова «Укрколгоспцентру» про заборону видавати
хліб у закладах громадського харчування **(***22 серпня 1932 р.)* 142
№ 25. Тимчасове положення про колонізаційні поселення
виправно-трудових таборів ОДПУ **(***9 вересня 1932 р.)* 143
№ 26. Наказ ОДПУ № 879/с «Про пільги для в'язнів Біломорсько-Балтійських
виправних трудових таборів» **(***11 вересня 1932 р.)* 156
№ 27. Розпорядження НКЮ УСРР про соціально-класовий підхід
щодо винесення вироків за постановою ЦВК і РНК СРСР
від 7 серпня 1932 року **(***14 вересня 1932 р.)* 158
№ 28. Інструкція Верховного суду та ОДПУ СРСР щодо механізму
застосування репресій за постановою ЦВК та РНК СРСР
від 7 серпня 1932 року **(***14 вересня 1932 р.)* 160
№ 29. Відомості Херсонського кущового управління «Заготзерно»
про виконання плану хлібозаготівель **(***10 жовтня 1932 р.)* 163
№ 30. Наказ ОДПУ №978/с. «Про роз'яснення порядку застосування
п.2 наказу ОГПУ №25/с 1932 р. щодо куркулів, які відбули покарання»
(17 жовтня 1932 р.) 164
№ 31. Директивний лист ЦК КП(б)Удо обкомів, міськкомів
і райкомів КП(б)У про посилення хлібозаготівель **(***23 жовтня 1932 р.)* 165
№ 32. Постанова Політбюро ЦК КП(б)У про відставання у виконанні
плану хлібозаготівель **(***25 жовтня 1932 р.)* 166

№ 33. Телеграма В. Молотова до Одеського обкому КП(б)У про організацію судового процесу над керівниками колгоспу **(***5 листопада 1932 р.)* 169
№ 34. Телеграма М. Хатаєвича та В. Молотова секретарям обкомів КП(б)У з вимогою судових репресій до членів правлінь колгоспів *(5 листопада 1932 р.)* 170
№ 35. Зведення ДПУ УСРР про настрої і опір партійців та комсомольців під час хлібозаготівель **(***20 листопада 1932 р.)* 170
№ 36. Зведення ДПУ УСРР про кількість заарештованих селян станом на 21 листопада 1932 року **(***27 листопада 1932 р.)* 174
№ 37. Витяг з постанови Одеського обкому КП(б)У про занесення на «чорну дошку» колгоспів, що не виконали річний план хлібозаготівель *(2 грудня 1932 р.)* 175
№ 38. Витяг з оперативного бюлетеню ДПУ УСРР щодо боротьби із «сільською контрреволюцією» **(***5 грудня 1932 р.)* 176
№ 39. Постанова бюро Одеського обкому КП(б)У «Про грубу політичну помилку, припущену Снігурівським РК КП(б)У щодо висилки 500 господарств» (*31 грудня 1932 р.)* 182
№ 40. Постанова Одеського обкому КП(Б)У про стан хлібозаготівлі **(***7 січня 1933 р.)* 183
№ 41. Записка завідуючого відділом агітації і пропаганди ЦК КП(б)У А. Хвилі Центральному Комітету КП(б)У про незадовільне виконання плану хлібозаготівель, приховування хліба та застосування репресій щодо селян і керівників колгоспів Снігурівського району **(***10 січня 1933 р.)* 185
№ 42. Записка Одеського обкому партії до ЦК КП(б)У про стан виконання річного плану хлібозаготівель **(***не пізніше 13 січня 1933 р.)* 186
№ 43. Довідка про виконання хлібозаготівлі колгоспом ім. 10-річчя Жовтня с. Красненьке Кривоозерського району **(***20 січня 1933 р.)* 187
№ 44. Відомість Первомайського районного відділу охорони здоров'я про кількість хворих з безбілковими набряками **(***період з 1 січня по 24 лютого 1933 р.)* 187
№ 45. Постанова Одеського обкому КП(б)У про призупинення масових самовільних виїздів селян із Одеської області **(***24 січня 1933 р.)* 188
№ 46. Довідка ДПУ УСРР про масові втечі селян із сіл України та оперативних заходах по боротьбі з ними **(***2 лютого 1933 р.)* 189
№ 47. Доповідна Одеського облземвідділу про колгоспи, занесені на «чорну дошку» за саботування хлібозаготівель **(***4 лютого 1933 р.)* 190
№ 48. Лист голови контрольної комісії Первомайського РК КП(б)У Полякова члену Одеського обкому КП(б)У Бейліна про стан громадського харчування і голодування населення району *(26 лютого 1933 р.)* 191
№ 49. Постанова бюро Одеського обкому КП(б)У про план хлібопоставок на першу п'ятиденку березня 1933 року **(***28 лютого 1933 р.)*.....191
№ 50. Постанова секретаріату Одеського обкому КП(б)У про утвердження плану забезпечення хлібом Одеської області *(8 березня 1933 р.)* 192

№ 51. Інформаційний лист голови Снігурівської районної КК РСІ Ситова голові Одеської обласної КК РСІ Конику про випадки канібалізму в селищі Лоцкине Снігурівського району **(***15 березня 1933 р.)* 193
№ 52. Доповідна заступника голови Кривоозерської районної КК РСІ голові Одеської обласної КК РСІ про випадки канібалізму в селах Секретарка і Тридуби (*16 березня 1933 р.)* 194
№ 53. Постанова бюро Одеського обкому КП(б)У про виселення за межі області 100 одноосібних господарств **(***16 березня 1933 р.)* 196
№ 54. Вирок Одеського обласного суду по справі Нетовканого І.Л., Невельштейна Я.Г., Чекайла І.Ф., Демченка І.С. які припустили порушення соціалістичної законності під час проведення хлібозаготівлі в Арбузинському районі Одеської області *(21 квітня 1933 р.)* 196
№ 55. Витяг з наказу ДПУ УСРР про боротьбу з контрреволюцією *(23 травня 1933 р.)* 201
№ 56. Постанова секретаріату Одеського обкому КП(б)У про план хлібопоставок на серпень 1933 року **(***4 серпня 1933 р.)* 205
№ 57. Звернення ДПУ УСРР до співробітників ДПУ з приводу XVI річниці утворення ВНК-ОДПУ **(***13 жовтня 1933 р.)* 206
№ 58. Наказ ДПУ УСРР про накладення адмінстягнення на начальника ЕКО Миколаївського міськвідділу ДПУ Меншикова за недоліки у оперативній роботі **(***13 жовтня 1933 р.)* 207
№ 59. Спецдонесення тво. начальника міліції Одеської області про порушення законності під час хлібозаготівельної кампанії у Первомайському районі **(***3 жовтня 1933 р.)* 208
№ 60. Додаток до протоколу № 55 засідання бюро Одеського обкому КП(б)У про виконання плану хлібопостачання, осінньої сівби та зяблевої оранки **(***22 жовтня 1933 р.)* 208
№ 61. Наказ ДПУ УСРР № 537...211 «Про заборону провадження арештів спеціалістів без санкції ДПУ УСРР» **(***3 листопада 1933 р.)* 211
№ 62. Лист члена ЛКСМУ Кучеренка Генеральному секретарю ЦК ВКП(б) Й.В. Сталіну про злочини представників влади в Арбузинському районі Одеської області **(***1933 р.)* 212
№ 63. Витяг з протоколу партійних зборів 3-го цеху заводу ім. А. Марті про діяльність «троцькістсько-зінов'євських груп» **(***17 січня 1935 р.)* 214
№ 64. Наказ НКВС УРСР № 297 про оголошення подяки та про нагородження (*9 квітня 1935 р.)* 215
№ 65. Обвинувачувальний висновок на мешканця м. Миколаєва Матюхіна І.Ф., звинувачуваного у контрреволюційній агітації *19 квітня 1935 р.)* 216
№ 66. Повідомлення до райвідділу НКВС сількора Анатоліївської сільради Тилігуло-Березанського району про контрреволюційну агітацію І. Чмільова **(***1935 р.)* 218
№ 67. Довідка Очаківського райвідділу міліції про причини неотримання паспорту І.К. Бардіним *(14 лютого 1937 р.)* 219

№ 68. Наказ про звільнення з посади гр. Скрипника С.В. за зв'язок з троцькістами **(***14 лютого 1937 р.)* 219
№ 69. Витяг з протоколу допиту із зізнаннями звинуваченого Лавути Й.С., **(***18 березня 1937 р.)* 219
№ 70. Зізнання в державних злочинах П.Г. Бородаєва, арештованого у справі «антирадянської контрреволюційної троцькістської організації» **(***6 квітня 1937 р.)* 220
№ 71. Лист наркома НКВС УРСР начальникам обласних управлінь про виявлення опозиціонерів за протоколами партійних зборів *(14 квітня 1937 р.)* 222
№ 72. Витяг з протоколу допиту свідка М. Гончаренка по справі жителя с. Привільне Л.П. Шувалова (*23 червня 1937 р.)* 223
№ 73. Лист начальника УНКВС по Одеській області М. Федорова начальникам міжрайонних оперативних груп та міських районних відділень НКВС щодо низької якості слідчої роботи за справами, що передаються на розгляд обласної трійки **(***16 серпня 1937 р.)* 224
№ 74. Директива наркома НКВС УРСР І. Леплевського начальникам обласних управлінь НКВС УРСР щодо виконання наказу НКВС СРСР № 00447 (*25 серпня 1937 р.)* 226
№ 75. Довідка 8-го відділу УДБ НКВС УРСР про хід виконання наказу наркома внутрішніх справ СРСР № 00447 **(***7 вересня 1937 р.)* 227
№ 76. Доповідна наркома НКВС УРСР І. Леплевського наркому НКВС СРСР М. Єжову про хід виконання наказу НКВС № 00447 *(29 вересня 1937 р.)* 231
№ 77. Наказ наркома внутрішніх справ УРСР І. Леплевського про організацію управлінь НКВС по Полтавській, Житомирській, Кам'янець-Подільській та Миколаївській областях **(***4 жовтня 1937 р.)* 233
№ 78. Донесення агента «Голік» про антирадянські настрої в колгоспі ім. Політвідділу **(***8 жовтня 1937 р.)* 234
№ 79. Донесення агента «Петренка» про антирадянські розмови жителя Антонівської сільради Привільнянського району Д. Богомаза *(18 лтстопада 1937 р.)* 234
№ 80. Постанова Єланецького райвідділу НКВС про передачу на розгляд «трійки» справи жителя с. Єланець В.А. Папієнка, звинуваченого в антирадянській агітації (*4 грудня 1937 р.)* 235
№ 81. Довідка ДТВ ГУДБ НКВС Одеської залізниці про результати оперативно-слідчої роботи **(***30 грудня 1937 р.)* 236
№ 82. Довідка-характеристика на жителя х. Карлівка Акальмаза О.І., звинуваченого в контрреволюційній антирадянській агітації **(***1937 р.)* 238
№ 83. Відомості про кількість осіб, репресованих постановами обласних трійок НКВС УРСР **(***3 січня 1938 р.)* 240
№ 84. Довідка про кількість осіб, репресованих постановами обласних трійок НКВС УРСР (окремо по містах та селах України станом на 3 січня 1938 р.) **(***3 січня 1938 р.)* 242

№ 85. Відомості про осіб, засуджених НКВС СРСР по польській, німецькій, румунській, харбінській, латиській та грецькій операціям, станом на 4 січня 1938 р. (*4 січня 1938 р.)* 243
№ 86. Відомості про кількість осіб, заарештованих органами НКВС УРСР у період з 1 червня 1937 р. по 4 січня 1938 р. **(***4 січня 1938 р.)* 244
№ 87. Цифрові дані про оперативно-слідчу роботу органів НКВС УРСР за період з 01.06. 1937 по 04.01.1938 р. *(4 січня 1938 р.)* 245
№ 88. Відомості про кількість осіб, засуджених військовими трибуналами, спеціальними колегіями та Особливою нарадою у період з 1 червня 1937 р. по 4 січня 1938 р. **(***4 січня 1938 р.)* 251
№ 89. Відомості про кількість та національний склад громадян, репресованих за рішеннями обласних трійок НКВС УРСР **(***4 січня 1938 р.)* 252
№ 90. Відомості про кількість «українських націоналістів», «церковників» та «сектантів», «поляків та німців», репресованих за рішеннями обласних трійок НКВС УРСР **(***4 січня 1938 р.)* 253
№ 91. Відомості про кількість громадян, засуджених в Україні виїзними сесіями Військової колегії Верховного Суду СРСР з 1 червня 1937 р. по 10 січня 1938 р. *(10 січня 1938 р.)* 254
№ 92. Відомості про кількість осіб, заарештованих органами НКВС УРСР у період з 1 червня 1937 р. по 10 січня 1938 р. **(***10 січня 1938 р.)* 255
№ 93. Відомості про кількість громадя, засуджених в Україні виїзними сесіями Воєнної колегії Верховного Суду СРСР у період з 1 червня 1937 р. по 10 січня 1938 р. **(***10 січня 1938 р.)* 256
№ 94. Відомості про додаткові ліміти НКВС УРСР для проведення репресій за наказом НКВС СРСР № 00447 **(***січень 1938 р.)* 257
№ 95. Довідка на арешт жителя м. Миколаєва Апрояна М. С. як учасника контрреволюційної націоналістичної організації «Дашнакцутюн» **(***12 лютого 1938 р.)* 258
№ 96. Наказ наркома НКВС УРСР О. Успенського щодо порушень органами міліції постанови РНК СРСР і ЦК ВКП(б) від 17 червня 1935 р. про порядок здійснення арештів (*15 березня 1938 р.)* 259
№ 97. Постанова прокурора Тилігуло-Березанського району про необхідність засудження жителя с. Тилігуло-Березанка Крайтора В.В. *(20 березня 1938 р.)* 260
№ 98. Телеграма заступника наркома НКВС СРСР М. Фріновського начальнику УНКВС Миколаївської області П. Карамишеву про ліквідацію «шпигунсько-диверсійних та контрреволюційних формувань» на оборонних заводах **(***17 червня 1938 р.)* 261
№ 99. Скарга Е.І. Бердичевської Генеральному Прокурору СРСР про проведення додаткового розслідування справи репресованого чоловіка Л.А. Бердичевського **(***11 вересня 1939 р.)* 264
№ 100. Наказ наркома НКВС СРСР та Прокурора СРСР № 001214

про відміну «неправильних» рішень колишніх трійок НКВС-УНКВС
(*10 жовтня 1939 р.)* 266
№ 101. Заява репресованого А.М. Свіріна Військовому Прокурору СРСР
та Генеральному Секретарю ЦК КПРС М. Хрущову
з проханням про реабілітацію **(***27 квітня 1955 р.)* 268
№ 102. Довідка по архівно-слідчій справі № 725261
по обвинуваченню гр. А.Л. Чавушияна у антирадянській агітації
(*10 лютого 1956 р.)* 270
№ 103. Лист начальника УКДБ по Миколаївській області Ю.М. Труніна
до доньки репресованого К.І. Аккермана про реабілітацію батька
(*4 березня 1990 р.)* 271

Розділ III. ФОТОДОКУМЕНТИ З АРХІВНИХ ФОНДІВ 273

**Розділ IV. МЕМУАРИ, СПОГАДИ, ЩОДЕННИКИ
ТА БІОГРАФІЧНІ НАРИСИ ПРО РЕПРЕСОВАНИХ** 380

Нариси про репресованих діячів 380

Ліньов А.А. Репресований «червоний герой». 380
Котляр Ю.В. Лицарі Баштанської республіки 385
Морозова О.С. Українська справа академіка Слабченка 390
Березовська Т.В. Березовський Яків Антонович 396
Ліньов А.А. «Ідейно шкідливі» мемуари 403
Ніколаєв І.Є. Репресований інженер 407
Погорєлов А.А. Справа берлінського культурно-просвітницького
товариства українських емігрантів «Воля»..... 413
Шитюк М.М. Невинні жертви «боротьби з націоналізмом» 425
Погорєлов А.А. Криваві жнива 1930-х рр.: ОДПУ-НКВС
проти миколаївської інтелігенції 433
Зайцев Ю.О. Справа Рогінського О.М. 453
Зайцев Ю.О. Вбивали вночі по 16, по 32, по… 462
Ніколаєв І.Є. Трагедія Сергія Петровича Ягнюка 481
Топоров І.Г. Миколаївський Солженіцин 486
Зайцев Ю.О. Наші у Москві 489
Зайцев Ю.О. Леонід Невідомський: Колима – то планета,
де вічно плачуть і співають 493

Спогади 506

Спогади Євгенії Сакевич-Даллас
(Доля сироти з українського голодомору) 506

Свідчення очевидців про репресивну
політику на селі в 30-ті рр. XX ст. 521
Топоров А.М. Я – из Стойла (главы из автобиографических записок) 539

Щоденники 549

Фрагменти із щоденників О.М. Навроцького 549
Нотатки зі щоденника Л. Кагановича під час перебування
в Україні 20–29 грудня 1932 р..... 553
Фрагмент зі щоденника Степаниди Дацюк 569
Из дневника Германа Топорова 571

**Розділ V. ВІДОМОСТІ ПРО ГРОМАДЯН,
ЯКІ ЗАЗНАЛИ ПОЛІТИЧНИХ РЕПРЕСІЙ** 574

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ 644

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

Реабілітовані історією. У двадцяти семи томах.
Миколаївська область. Книга 4

Редактор – Ю. Давидова
Комп'ютерна верстка – В. Дорошек
Коректори – Р. Попушняк, О. Скороход

Здано до друку 27.10.2008. Підписано до друку 20.10.2008.
Формат 70 х 100 1/16. Папір офсетний. Друк офсетний. Гарнітура Times.
Умов. друк. арк. 45,69. Друк. арк. 35,25. Умов. облік.-вид. арк. 63,5
Замовлення № 8-1460. Наклад 1500 пр.
ЗАТ «ВІПОЛ»
03151, Київ, вул. Волинська, 60
ПП «Видавництво «Світогляд»
02192, Київ, вул. Миропільська, 17
Свідоцтво Державного комітету інформаційної політики,
телебачення та радіомовлення України ДК №1427 від 10.07.2003 р.